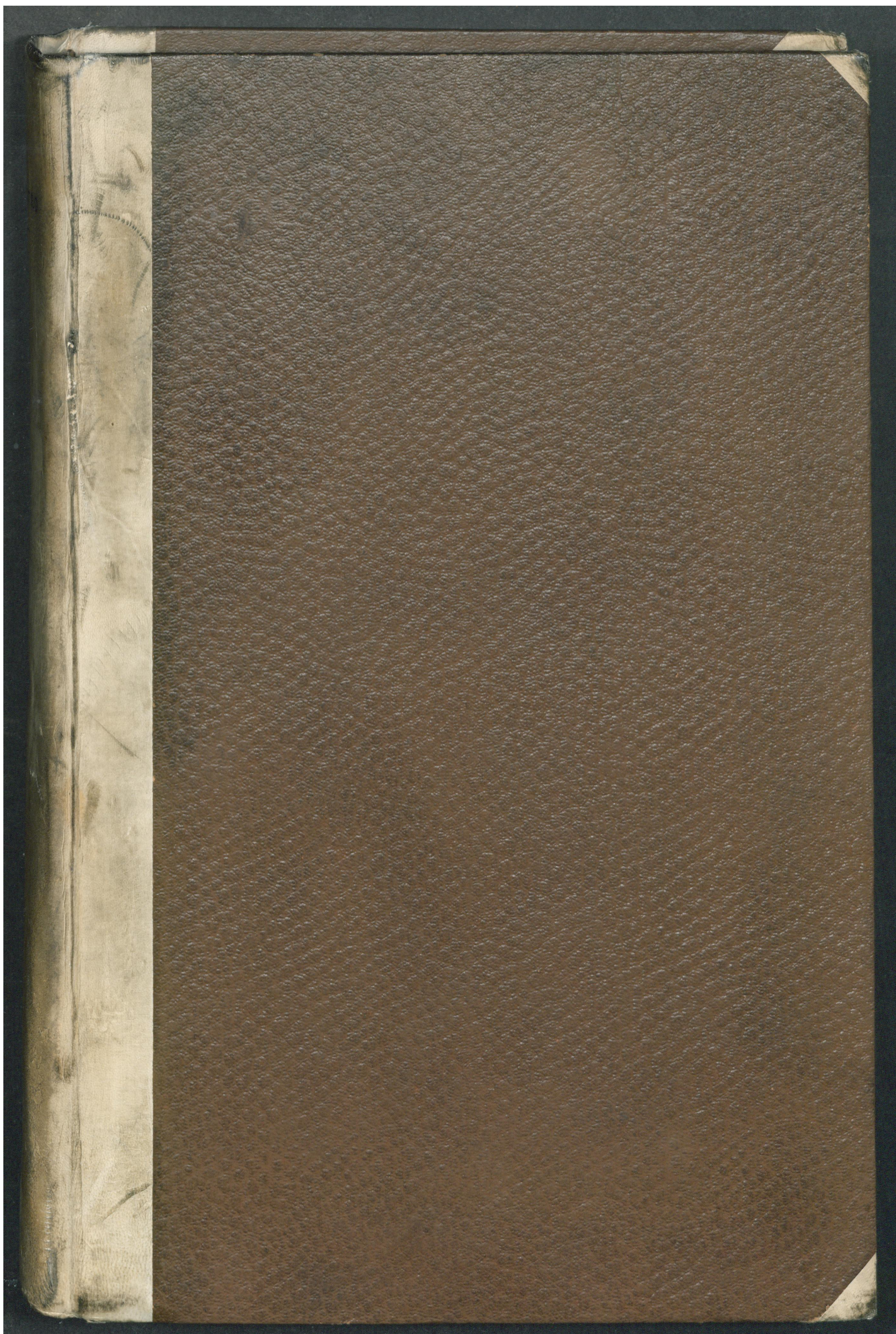
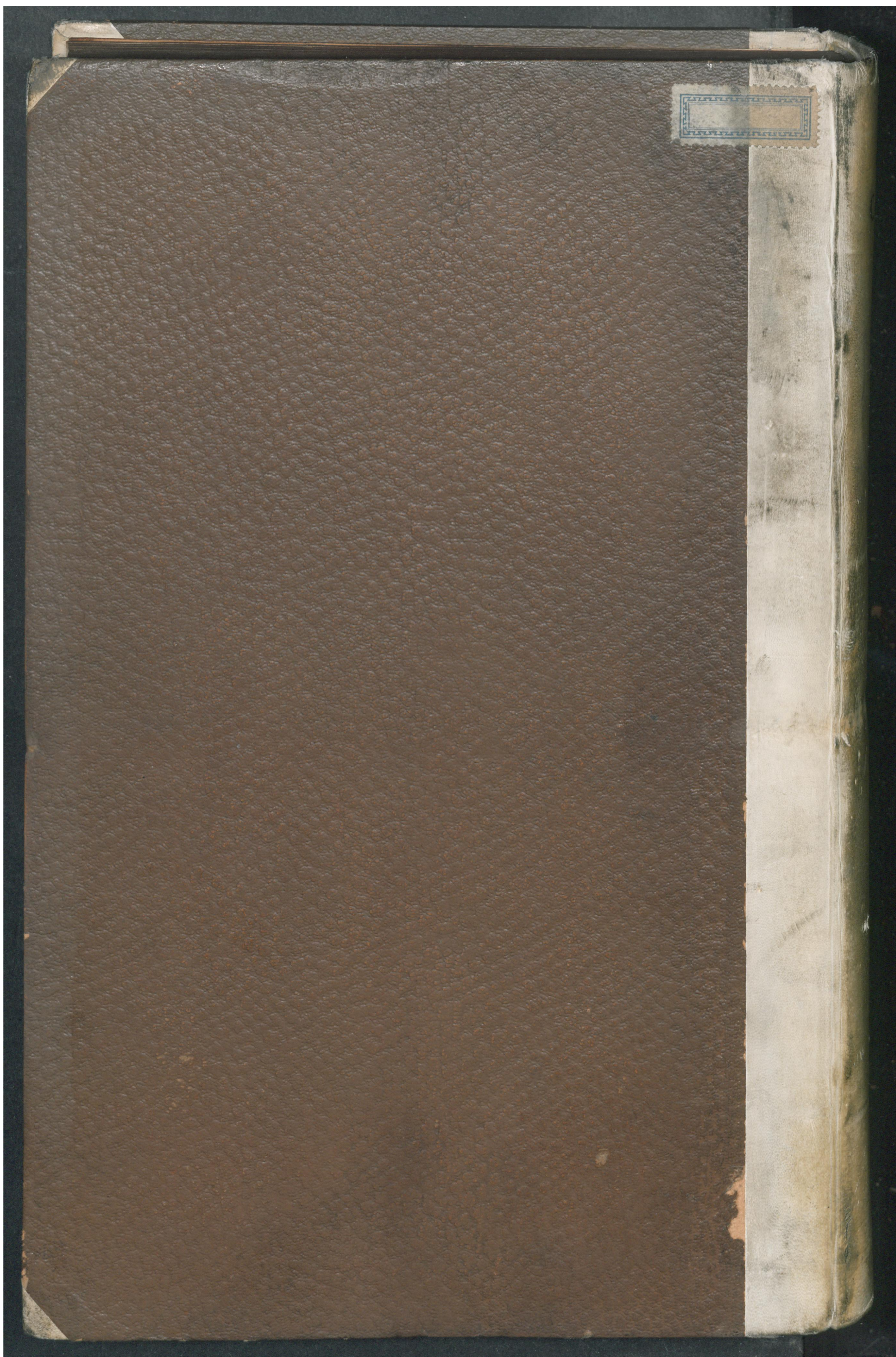
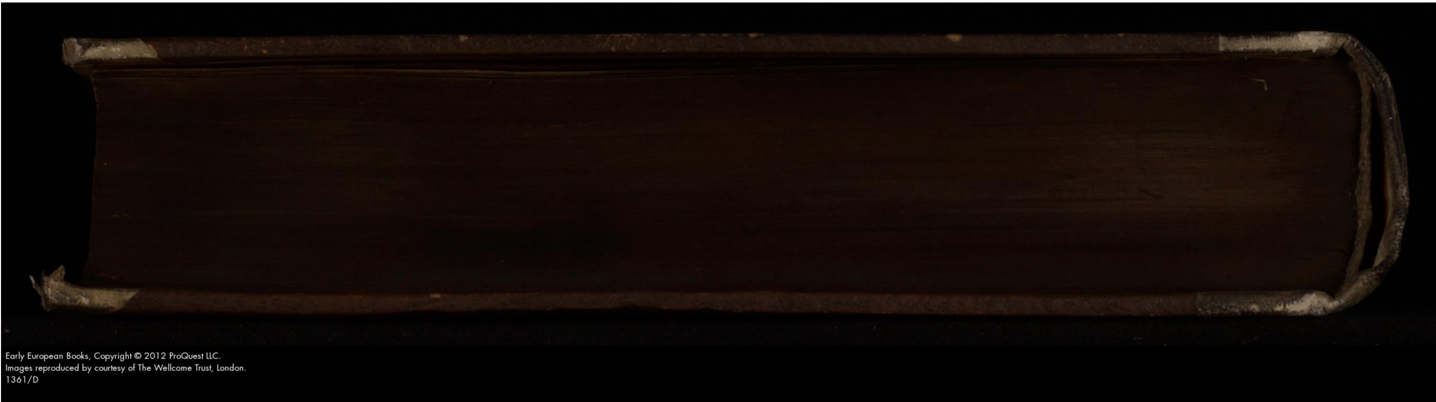

CASTRO
1604

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1361/D

BIBLIOTHECA
REGIÆ CANONIÆ
STRAHOV
PRAGÆ BOHEMIÆ

RODERICI à CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS per Europam notissimi,

De universa mulierum

MEDICINA, NOVO ET ANTEHAC A NEMINE TENTATO ORDINE OPUS ABSOLUTISSIMUM.

Et Studiosis omnibus utile, Medicis verò pernecessarium.

Pars prima Theorica.

QUATUOR COMPREHENSA LIBRIS, IN QUIbus cuncta, quæ ad mulieris naturam, anatomen, semen, menstruum, conceptum, uteri gestationem, fœtus formationem, & hominis ortum attinent, abundantissimè explicantur.

CUM TRIPLICI INDICE,

Primo, Capitum totius Operis.

Secundo, Dubiorum, & Problematum, quæ pleraq; pulcherrima, utilissima ac jucundissima passim inserta sunt.

Tertio, Eorum, quæ toto opere scitu digniora habentur.

Cum Gratia & Privilegio Sæ. Cæsareæ Majestatis

HAMBURGI,

In Officina FROBENIANA.

Excudebatur typis PHILIPPI de OHR,

cIↃ. IↃ. CIIII.

Elenchus librorum totius operis.

De Natura mulierum libri quatuor.

De Morbis mulierum libri totidem.

INDEX DUBIORUM, QVÆ HAC PRIORI PARTE CONTINENTUR.

Finis Dubiorum.

AVTO-

AVTORES, QVI IN HOC OPERE CITANtur, quivè ad ipsum aliquid contulerunt.

Abenzoar
Ælianus
Aëtius
Alexandrinus
Alexand. Aphrodiſeus
Alexander Benedictus
Alexander Tralianus
Albertus Magnus
Albumazarus
Alzaravius
Albúcaſis
Alderetus
Albertinus Bontonus
Alexander Maſſaria
Amatus Luſitanus
Ambroſius Paræus
Anaxagoras
Antonius Muſa
Antonius Mizaldus
Andreas Lacuna
Andreas Fernandez, autoris pater.
Andreas Valcacer
Angelus de Gervaſiis
Antilus
Apolonius Medicus
Apuleius
Areteus
Ariſtophanis ſcholiaſt.
Argenterius
Ariſtoteles
Archelaus
Aſclepiades
Athamantius
Athenagoras
Aulus Gellius
Averroës
Avicenna
Auſonius
Augerius Ferrerius
Autor libri defin. med.
Autor libri de morb. mul.
Autor lib. cui tit. animal eſſe quod in utero eſt.
Autor lib. de carnib.
Autor lib. de ſpermate
Baptiſta Montanus
Baptiſta Mantuanus
Bonachiolus
Bejaminus
Benedictus textor
Cardanus
Catullus
Cælius Aurelianus
Cælius Rodiginus
Cenſorinus
Cleopatra
Conciliator
Columella
Coquilatus
Cordæus
Curio Medicus
Cornelius Celſus
Cornelius Agrippa
Chriſtophorus Vega
Chriſtoph. de honeſtis
Chryſippus
Democritus
Dioſcorides
D. Auguſtinus
Diocles
Diogenes
Dinus Florentinus
Dodoneus
Donatus ab Altomari
Empedocles
Epicurus
Eucharius Rhodion
Fallopius
Fernelius
Feſtus
Franciſcus Roſetus
Fracaſtorius
Galenus
Garcias ab Horto
Gainerus
Gaſpar Bavinus
Geſnerus
Gentilis Fulginas
Gorrhæus
Guido de Cauliaco
Herophilus
Homerus
Hippocrates
Hieronymus Gabucin.
Jacobus Rufus
Jacobus Silvius
Jacobus de partibus
Jacobus Foroliviensis
Joannes Lebon
Joannes Langius
Joannes Alboſius
Joannes de Vigo
Joubertus
Iſaac
Lactantius Firmianus
Lanfrancus
Leonus
Leonicenus
Leonardus Fuchſius
Levinus Lemnius
Leonides
Lobelius
Lucretius
Manardus
Martinus Akakia
Mathiolus
Marcus Varo
Marcus Tullius
Marcus Aurelius Rom. Imperator.
Macer
Manlius
Marcellus
Mathæus de gradi.
Martialis
Mercatus
Mercurialis
Meſues
Moſchio
Mileſius
Mundinus
Nicolaus Monardes
Nicolaus Rochæus
Nicolaus Florentinus
Ocha Doctor, dictus Angelicanus.
Oribaſius
Oratius
Ovidius
Parmenides
Paulus Ægineta
Paulus Juriſconſultus
Palladius
Petrus Vaez Luſitanus.
Pererius
Petrus Salius
Perſeus
Philoxenus
Philo
Picus Mirandulanus
Plato
Plautus
Platerus
Plinius
Plutarchus
Polybius
Porphyrius
Priſcianus Medicus
Proclus Philoſophus
Proſper Alpinus
Pſellus Philoſophus
Pythagoras
Rodericus de Sorea
Rondeletius
Rulandus chirurgus
Savanorola
Serapio
Schenckius
Soranus Epheſius
Solinus
Solenander
Sylvaticus
Scaliger
Stephanus Athenienſ.
Stobæus
Tagautius
Terentius
Tertullianus
Theophraſtus
Thomas à Garbo
Thomas à Veiga
Trincavellus
Trotula ſive Erotis
Ituriſanus
Varolus
Valerius Maximus
Valeriola
Valeſcus de Taranta
Valleſius
Verderius
Veſſalius
Virgilius
Zirbus

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulieris

Pars Prima.

LIBER PRIMUS.

Quid sit fœmina, quaq; ratione â viro dißideat.

CAP. I.

Natura mira ars.

MIRAM & planè divinam artem sapientissima natura excogitavit, ut quoniam possibile non erat, ea, quæ ex fragili materia venis, arteriis, nervis, & parum firma carne animalia composita fuerant, corruptibilia non essent, atq; mortalia; eorum tamen genus nullum deficeret; sed in specie servaretur, quod in singularibus non poterat. Ideo concipiendi organa seminisq; genitalis, menstrui & lactis proferendi cunctis dedit animantium fœminis, quibus insuper ineffabilem concumbendi appetitum, incredibilemq; voluptatem ingeneravit, ut facto vtrinq; congressu sibi simile generarent, cujus felix sequeretur conceptio, uteri gestatio, partus, ac tandem in lucem jam editi infantis educatio.

Auctoris institutum. *Operis ordo*

De quibus hic tractationem instituimus, eo ordine, ut prima hac parte quatuor comprehensa libris, quæcunq; circa præfata organa; generationis primordia: & actiones naturaliter contingunt, Deo omnipotente auspice, explicemus: Secunda, quæ quatuor ultimis continetur, quos de mulierum morbis, sive Praxin nuncupamus, earum ægritudines, tum quæ circa prædictas jam operationes, & organa fœminis omnibus in communi contingunt, tum quæ cuiq; fœminarum sorti propria existunt, earundemq; remedia, & curandi methodum dilucidè afferamus; quæ certè tractatio sine prima admodum obscura, hæc verò sine illa propemodum inutilis videretur; utramq; simul promiscuè conjungere, quod omnes ante nos fecerunt, legentibus planè operosum atq; confusum.

Mulier quid & cur.

Cæterùm quia in qualibet proposita contemplatione omnis inventionis initium est, ante cognoscere, quid illud sit, de quo quęritur, ut rectè divinus Plato in Alcibiade primo, & cum eodem Galenus mille in locis confirmat, de mulieris acturi natura & morbis, non abs re ab ejus essentia nobis erit sumendum exordium. Atqui quemadmodum vir in alio, ita etiam mulier animal est ratione præditum generans in seipso.

Mulierum diversi status.

Fœminarum verò aliæ viro utuntur, aliæ non utuntur. Et quæ viro utuntur, aut corruptæ tantùm sunt, aut steriles, aut gravidæ, aut puerperæ, aut lactantes. Quæ verò à viri consortio sejunctæ vivunt, aut viduæ exsistunt, aut virgines. Porrò mulier minus latè patet, quàm fœmina, quia fœminas humanæ speciei duntaxat complectitur, neq; has omnes; sed propriè illas, quæ amplius virgines non sunt. Unde

Cicero objurgantibus, quòd ſexagenarius jam virginem duxerat, reſpondit; *Cras erit mulier.* Omnis tamen fœmina à fœminis mollitie, ſive fœtu dicta, in id potiſſimum genita, ut maſculo ſociata generet. Maris enim ac fœminæ conjunctione, quorum ille principium effectivum, & generationis originem primam; hæc verò materiam, inſtrumenta, & concipiendi organa ſubminiſtraret, ad procreationem opus eſſe latiſſimè probat Ariſtoteles, in opere de generatione animalium. Et adeò notum eſt, ut non ſolum in animantibus, verum etiam in omnibus alijs rebus naturâ conſtantibus, facilè poſſit facta inductione comprobari. Sic Philoſophi duobus elementis activam & quaſi maſculam vim concedunt; duobus alijs paſſivam, & fœmineam; Sic Aſtrologi ex ſignis maſculina alia, alia muliebria conſtituunt; Et chymici in metallorum genere utrumq; ſexum agnoſcunt; Ipſum verò Ariſtotelem, qui primo de generat: animal: 2. marem à fœmina in plantis non ſeparari ſcripſerit, Dioſcorides, Theophraſtus, Plinius ac reliqui rei herbariæ ſcriptores, ſeduliq; naturæ contemplatores planè convincunt; Et ipſa ſenſuum fides, quæ una omnium autoritates & rationes evertere potis eſt. Siquidem alias maſculorum more videmus criſpas, hirſutas, denſiores & tortuoſiores: alias perinde ac fœminas molliores, & enodes, quæ ſterlles fiunt, ſi longis intervallis diſſitæ ſint; fœcundiores, quò propiùs maſculis implantantur: Sic Philoſtratus, Plinius, Theophraſtus & multi alij referunt palmam fœminam atq; marem ita ſe diligere, ut niſi prope ſerantur, & ſeſe contingant, emacientur prorſus, & contabeſcant. Hæc certè ſpecies quædam eſt thalami & matrimonij, ſub qua, dicente Palladio, felicior creſcit utriſq; decor; neq; ab hac veriſſima ſententia planè diverſus fuiſſe videtur ipſemet Ariſtoteles 1. Cap. De gener. animal. ubi ſimilitudinem proportionemq; quandam ſexus in plantis etiam reperiri apertiſſimè concludit. Quare non ſine ratione interior plantarum pars, quæ à nonnullis cor, aut medulla dicitur, ab alijs matrix nuncupatur. Et concipere dicuntur arbores, cum humore turgent, parturire cum germinant, pariuntq; cum florent, floſq; ruptis conſtat utriculis, ſed & educatio etiam in fructu eſt. Quæ cum ita ſint, animalia tamen longè præſtantiori evidentioriq; ratione ſexibus ſejuncta eſſe conſtat, & præſertim mulierem à viro, quæ, ut dictum eſt, iſtius potiſſimum operis cauſa, à primis ſtatim mundi exordijs, conſilio ineffabili & inæſtimabili providentia à Deo creatore fuit illi dedita, ut Veneris illecebris excitatus conjunctionis appetitu teneretur, procreandi cauſa, ne cum vitæ tempore dimitteretur commemoratio nominis ſui, ſed ad omnem poſteritatem prolis propagatione deveniret. Quia enim ipſe generationi aptus erat, neq; tamen per ſe ſolus huic operi perficiundo ſufficiebat; ideò commodo indiguit adjutorio, quale erat fœmina, quæ materiam ſegetemq; in procreatione ſubminiſtraret, concipiendiq; ac fœtus nutriendi organa haberet, quibus à maſculo diſſideret. Quæ quidem organa uteri ſunt & mammæ; quorum anatomen preſſo contractoq; ſtylo enarrare operæ precium erit, deinde ad reliqua ſervata ſerie procedemus: Sed ante omnia Dei immortalis auxilium imploramus, à quo rerum omnium capienda primordia ſunt.

Mulier in quem genita finem.

Maris & fœminæ ad procreationem neceſſitas.

1. lib. c. 2. & 2. c. 1.

In plantis uterq; ſexus

Phi. in icon. Plin. lib. 13. cap. 4. Theop. 3. de cauſis plan. 20.

Quibus fœmina à viro diſſidet.

Uteri ratio, ſitus, figura & magnitudo.

CAP. II.

UTerum, qui Græcis μήτρα & ὑστέρα, Latinis matrix, quaſi omnium mater, vulva, mulierum loci, & utriculus nuncupatur, partem definimus organicam, in qua ſemen concipitur, fœtus formatur, augetur & nutritur. Medici quicunq; ejus fabricam enarrarunt, oportunè in fundum & collum, ſive cervicem diſſecant. Situs eſt ſupra os pubis, ſic, ut ipſius cervix à mulieris pudendo ſurſum, verſus poſteriorem ipſius oſſis, & veſicæ regionem, ac ſecundum recti inteſtini

Vterus & eius definitio.

Situs uteri.

inteſtini anteriora in Peritonei cavitatem aſcendat; donec ferè è directo ſedis pertingat, qua rectorum abdominis muſculorum initia â pubis oſſibus exoriuntur: illic namq; uteri cervix in fundum deſinit, qui in abdomine conſiſtit, inter veſicam & rectum inteſtinum. (Hinc obiter inſolentiſſimi hominis vilem & abjectam conditionem æſtimare licet, ex fragili ac peritura materia inter excrementa nati, & in terram ac cinerem reſolvendi, ut cum Plinio lamentari liceat: *Heu dementiam ab his initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos.*) *Hominis abiecta conditio.* Hic tamen ſitus peroportunus fuit, utpote valde amplus; & â facie, nobiliſſima rationis arce, longè diſſitus; deinde ibi oſſa nulla, quo minus uterus diſtendi queat, atq; ipſi parituro exitus ad inferiora & verſus crura facilis eſt; tandemq; uterus ibi anteriori parte ab oſſe pubis; poſteriori ab oſſe ſacro; â lateribus ab oſſibus ilium, tanquam tutiſſimis vallis circundatur. *Oſſa quæ uterum utrinq; tutantur.* Prægnantibus non exactè mediam partem occupat, ſed in dextrum aut ſiniſtrum vergit, quod etſi aliquando fœtuum ſexus ratione fiat: non tamen perpetuò eſt, ut infrà conſtabit. Figura illi rotunda, niſi quòd ad cervicem paulò ſit longior, majuſculo pyro ſimilis, aut nonnihil compreſſæ cucurbitulæ, & ſi apices, quæ cornua vocant, excipias, ipſam veſicam refert; *Uteri figura.* uteri enim fundus ab angulis ſeu cornibus deorſum rectà ſenſim arctior redditus, ad ipſius cervicis originem fertur, ita ut cervice inſtar meatus cujusdam longa & tereti, totus interim fundus non multò fiat longior, quàm eſt latus, ſortiaturq; figuram rotundæ proximam, quâ & capacior redditur, & injurijs minùs obnoxius. Magnitudo ejus non æqualis exiſtit in omnibus; *Magnitudo* multò ſiquidem minor illius, quæ peperit, quàm prægnantis, ejus verò quæ nunquam peperit, multò minor; quemadmodum & adhuc minor earum, quæ nondum Veneri indulſère; ætatum etiam ratione non parum evariat, quippe ijs, quæ adhuc augentur, veſicæ ſunt matricibus majores, perfectis matrices veſicas ſuperant. Sunt qui mediocri utero ſecundum longitudinem à loco, in *Longitudo.* quem incumbit, ad extremum pudendi finem, undecim digitorum intervallum tribuant, alij affirmant tres vel quatuor transverſos digitos non excedere, neq; multò majorem eſſe, quàm ut manu comprehendi queat. Utriq; vero ſimilia adſtruunt, modò illi intelligantur de utero, cum ipſius cervix in Anatome manu attollitur, aut in coitu ad penis titillationem, in geſtatione, & partu ad fœtus formam extenditur; Hi verò de eodem, cum cervix complexa rugoſaq; connivet, fundusq; in ſe collapſus concidit: breviter non minus difficulter cervicis uteri, quàm penis (cujus inſtar vagina eſt) longitudo, latitudové exactè deſcribi poteſt; fundus verò pro contentæ in illo geniture, aut fœtus quantitate evariat; atq; ita quamvis in altitudine recti inteſtini & veſicæ terminis (ut dixi) circumſcribatur: mediocris tamen tenuia inteſtina nonnunquam pertingit; maximus, qualis prægnantium, etiam imum ventrem replet. In latitudine etiam diſpar; *Latitudo* ut plurimùm tamen in non prægnantibus duos transverſos digitos parum excedit: Mirum dictu, cum receptaculum ſit, in quo infans procreatur, quodq; adeò, dum mulier uterum gerit, ampliatur, ut apicibus ſuis ſeu cornibus ad utraq; ilia porrigatur; cum præſertim ipſius ſubſtantia, quantumcunq; manibus & vi diſtendas, nec dilatetur, nec niſi naturæ viribus cedat, contrà quàm de cervice dictum eſt, quæ rugoſa cum ſit, leviſſimo diducitur conatu.

De Uteri partibus.

CAP. III.

POrrò uteri, & præſertim fundi ipſius ſubſtantia nervea membraneaq; eſt, & craſſa admodum; *Subſtantia uteri.* externa ſuperficie levis, madens & æqualis; non tamen ad amuſſim candicans, ſed carneum quid præ ſe ferens, hanc aliqui tunicam internam & ipſius uteri propriam appellant, ad differentiam alterius triplo te-

ex ſuperiori fatuitate obiter colligas, quàm variis & contrariis opinationibus mundus diſtineatur, ut non planè ineptè dixerit Ariſtippus, gloriam ac virtutem non in natura conſiſtere, ſed in conſuetudine. *Vera opinio* Diligentiores cervicis latera nondum venerem expertis duntaxat quaſi conglutinata connivere, ac anguſtum ibi collum efficere affirmarunt, quæ primus coitus magna ex parte divellit & quodammodo dilacerat, ideo, ut mulieres ferunt, acerrimus ille eſt, quorum ego ſententiæ libentius ſubſcribo. Nam, ut pleriq; referunt, & Nicolus Autor eſt, viſæ jam ſunt mulieres, quæ poſt partum cum obſtetrices decoris gratia medicamenta oppido aſtringentia adhibuiſſent, ita clauſæ redditæ ſunt, ut non potuerint coitum exercere, id quod etiam meretriculæ hodie factitare dicuntur, ut virgines appareant: nec non honeſtæ aliæ fœminæ, quæ ſuis viris gratiores eſſe cupiunt. *Naturæ artificium.* Dignum tamen conſideratione, quo artificio ingenioſa natura, hac ſolum in parte, & in lingua frenum poſuerit, nempe ut hominem hiſce in locis, à quibus maximum nocumentum impendebat, continentiæ admoneret. *Muliebre pudendum.* Definit matricis collum in pudendum muliebre, quod etiam muliebre genitale, os genitale, os ceruicis uteri, facies ſeu potius larva dicitur, & eſt veluti cutacea quædam hujus colli ἐπί φυσις ſive additio, maſculorum præputio reſpondens; & ut præputium ornamenti gratias exiſtit in ambitu rimæ ſeu oris *Ala uteri.* genitalis, collibus ſeu monticulis protuberantibus, qui in partibus exterioribus crinibus in fœminis jam maturis ornantur; ab interioribus vero, caruncul æ illæ cuticulares inſtar geminæ linguæ propendulæ adnaſcuntur utrinque, *Nymphæ.* quæ Nymphæ nomine donantur, quas uteri alas vocant, eaſdemque natura eo progenuiſſe creditum, ut uterum à pulvere, frigore, & alijs externis injurijs tutaretur; quale enim uva pharyngi propugnaculum eſt, tale utero nymphæ: *Nympha ſeu doloris.* fungoſa ipſarum eſt ſubſtantia longitudinalemque rimam efficiunt canalis inſtar ſeu literæ I, in cujus elatiori parte, ac pinguiori pubis loco, ubi hæ carunculæ conveniunt, juxta id foramen unde lotium exit, occultatum proceſſum parvum efficiunt, exiguo peni, qualis eſt cuniculi, admodum ſimilem; ſubſtantia fungoſa, nervoſa, & ſanguine plena: forma in glandem deſinentem, parvo quoque præputio obtectum, quem antea regreſſum urinæ ad veſicæ collum impedire diximus, quique alium præſtet uſum non contemnendum: In eo enim pruritus eximius efficitur, ideo præcipua ſedes delectationis mulierum, dum venerem exercent, ſtatuitur; In hanc etiam partem bina deſinunt ligamenta oblonga, nervea cavaque, quæ à matricis lateribus conſtituta præcipuam eſſe illius ſummæ delectationis cauſſam inveniſſe ſe ex recentioribus gloriatur Columbus. Verum proceſſus ille aliquando naturæ modum excedit, & ad tantam magnitudinem excreſcit, ut extra uterum propendens deformitatem atque pudorem inducat, & veſtimentis jugiter attritus ad libidinem adeo irritat, ut non deſint, quæ per hanc partem etiam erectæ mulieres virorum inſtar in venerem ruant, & mutuis coitibus incubis, ac ſuccubis ſeſe polluant, quod de duabus Turcis Theſſalonicenſibus Amatus refert, & nos Vliſiponæ ob ſimile fœdiſſimum ſcelus aliquot mulieres publicè puniri vidimus, Tribades dicuntur à Celio Aureliano, à Plauto ſubigatrices, & Martial: de Baſſa quadam inquit: *Lib.4.cap-9*

Commenta eſt dignum Thebano ænigmate monſtrum,
Hic ubi vir non eſt, ut ſit adulterium.

Quamobrem Aegyptij in virginibus excidere conſueverunt, quod quidam indiſtinctè faciendum eſſe putant in carunculis illis cuticularibus quæ ante os uteri ad natæ viſuntur; qui tamen meo quidem judicio errant, quoniam illæ ſuos habent à natura uſus, nam & magnam fœminis in coitu delectationem pariunt, & uterum, uti diximus, ab externis tutantur. Cæterum hæ carunculæ propriè, nymphæ appellantur, ac gallorum criſtis ſimiles prope os

uteri in

uteri in cervice astant, quas propterea poëtæ per saltus & nemora, satyros quærere referebant, quia in ipsis venereorum delitiæ, quibus illi æstuabant, insunt; Ab his tamen nymphis differt alia pars nympha dicta, quia hæc processus ille est musculosus, ac pelliculosus supra alarum pudendi commissuram situs, quo loco urinarius meatus existit, quam quidem particulam potius scindendam autores præcepisse arbitror, & hoc manuale opus nymphotomiam nominasse, non affectum ipsum ut Moschio perperam prodidit. *Nymphotomia quid.* *Cap. proprio.* Mercatus censet, hanc esse affectionem, in qua medici fœminas in viros migrare existimant, & propriè Symptoma turpitudinis nominari, cui ego non invitus assentior, nisi quod sexum interdum circa pubertatis annos in quibusdam detegi potius quam mutari crediderim, & hoc ut plurimum ipso nuptiarum die, quia tunc protuberantes ad Venerem partes facilius foras â naturâ protruduntur, quæ antea latitabant, ut testantur pleræque tum priscorum tum nostri seculi historiæ: Ideo Agrigentinus Empedocles dicebat: *Dub. an fœmina in virum verti possit.*

Et puer ipse fui, nec non quandoq; puella.

4. Obs. c. 5. De qua re plures congessit historias Schenckius ad quem lectorem relègamus: Quod tamen ipse ex aliorum autoritate scribit, fuisse, quæ & conciperent, & posteà in viros versæ, in alio generarent, commentitium omnio est. Porro an processus ille seu Nympha tantæ magnitudinis cunctis insit fœminis, quod Columbus existimat, affirmare non ausim, potiusque crediderim, illis tantum adnasci, quæ secundæ jam speciei sive classis Hermaphroditi censentur, ut infrà patebit: Exiguum tamen processum omnibus inesse fœminis, & in cervicis cavitatem propendere in eos quos diximus usus, haud equidem dubito, cum in eum desinant alæ ipsæ seu membranei processus. In caruncularum medio longitudinalis illa scissura est, quæ penem admittit, & adeò horrenda obscœnaque visu censetur pars, ut defunctarum etiam fœminarum cadavera, uti autor est Plinius, contra quam virorum, prona fluitent; seu parcente naturâ earum pudori; quamvis & hujusce rei Physica etiam ratio assignari possit, quia muliebris ventris intercapedo ampla & vasta admodum, cum ob viscera, tum ob continendum fœtum, aquâ potissimum per genitale muliebre ingrediente impletur & exuberat; deinde mulier vertebras dorsi minores habet, utpote angusto thorace prædita; Ilij vero ossa ad anticam partem sustinendo fœtui prominentiora; adde etiam uberum molem; quæ pronas eas reddit. Atque hæc sunt quæ uterum constituunt. *Mulierũ cadavera prona, virorũ supina fluitant.*

De iis, quæ utero adnaſcuntur.

CAP. IV.

Teſtes mulieris. Teſtium ſubſtantia.

INter ea verò, quæ utero adnaſcuntur, teſtes inprimis occurrunt, corpora duo glanduloſa, alba, rotunda, ſeminis, & generationis principium: Ij adiacent à lateribus vulvæ, ad fundum utrinq; ſinguli, paulo ſupra cornua, non prægnantibus aliquantò elatius, quàm fundi ſuperior conſiſtit pars; utero gerentibus eandem ferè ſedem occupant: Magnitudine multo minores atq; imperfectiores, temperatura frigidiores fœminæ teſtes, quam maris; forma latiores, quaſi ſphæræ utrinq; compreſſæ, magis tamen glanduloſi, ſubſtantia enim non conſtant, ſicuti virorum teſtes, molli, continua & æquali, ſed duriori, & tuberculis plena; intus, præter vaſa, ſinus quoſdam habent tenui aquoſoq; humore ac craſſiuſculi lactis ſero ſimili, aut ovi candido liquori, plenos. Hæc teſtiũ ſubſtantia facultate ſibi inſita ſanguini, & ſpiritus perfectam ſeminis naturam impertit, ſicuti jecur chylum in ſanguinem convertit, atq; hæc facultas in maſculis virilitatis, in fœminis mulieroſitatis cauſa exiſtit. Epididimi de membrana ſive darto conteguntur, perinde ac viri teſtes, quæ quamuis duritie ſit mediocri, non tamen à teſtium ſubſtantia facilè divellitur, non ſecus, ac ſi continuũ cum teſtium ſubſtantia corpus eſſet; alijs duobus involucris, quibus virorũ teſtes inſuper conteguntur ſcroto, & eri troide ſive vaginali carent, niſi quod peritonei proceſſus teſtium mediam duntaxat partem involvunt, ubi ſeminaria vaſa, uteriq; venas & arterias ſuſcipiunt, à quibus circumfuſi cinguntur. Horum vaſorum eadem, atq; in maribus, eſt origo, eo ſolùm diſſimilia, quod concidunt in lumborum muſculis, neq; extra abdominis membranam procedunt, cùm & ipſi teſtes intra peritoneum lateant; non enim fœminam foràs, maſculi modo, ſed in ſuam ipſius vulvam ſemen emittere conveniebat. Quatuor etiam hæc vaſa ſunt, perinde ac in mari, venæ nimirum ſeminales duæ, totidemq; arteriæ ejuſdem nominis; atque hæc quatuor conceptacula paulo infra vaſa, quæ ad renes tendunt, collocata ſunt. Venarum dextera à venæ cavæ caudice ſub emulgente juxta os ſacrum pullulat, ſiniſtra ab ipſamet emulgente ſiniſtra deducitur, quod factum plerique autumant, ut ſeroſus humor per illam deferatur, qui acrior ex mora effectus, & ſemini permixtus, majorem in coitu voluptatem pareret, quam ſi ab ipſa vena deduceretur; alij, quia in ſiniſtro latere magna arteria prope venam cavam ſita eſt, quæ quidem arteria cum perpetuo moveatur, periculum eſſet, ne tenuis vena ſeminalis in his perennibus motibus rumperetur, quod magis probo, quia juxta primam ſententiam humor ille acris in ſiniſtrum tantum latus emitteretur, ſubindeque vaſorum ſpermaticorum munia diverſa forent, quod vero ſimile non eſt. Arteriæ ſeminales, tam dextra, quam ſiniſtra propè idem os ſacrum ſub emulgente ſcaturiunt, ſpirituoſo ſanguine plenæ, non ſolo ſpiritu, ut cum Eraſiſtrato Ariſtoteles ſentit, quibus Bonacciolus & Mercatus conſentire videntur: Hæc vaſa dum deſcendunt, primum aliquantulum diſtant, poſtmodum ita implicantur, ut vena arteriam, & arteria venam ingrediatur, factaq; eximia quadam anaſtomoſi, ipſorum quædam portio uſq; ad teſtes aſcendit, ramos in teſtium ſubſtantiam, & illos proximè ambiens involucrum diffundens, poſtea in deferentia vaſa prodeunt, quæ varici formia, latè contortis vitis pampinis, capreoliſq; aſſimilantur, ijs etiam brevis eſt via ad uterum, at non directa, ſed pluribus gyris anfractibuſq; flexuoſa, quam maribus, ut viæ brevitas flexuum multitudine compenſaretur. Hæc vaſa ſemen per uteri cornua in interiorem ipſius uteri ſinum deferunt, & intrudunt, atque ob id deferentia hîc nuncupantur, ſicuti antequam teſtes pertingerent præparantia. Quæ quidem

Teſtium facultas.

Teſtium mẽbrana.

Vaſa ſeminaria.

Origo venarum.

Arteriæ.

Ariſt. & Eraſiſt. apud Gale. lib. ad id dicato.

Bonacco. in ſua enneade. Mercat. lib. 2. cap. 1.

Deferentia vaſa.

quidem eadem ne sint, quæ antea præparantia dicebantur, an verò diversa, ex ipsis testibus peculiarem ducentia originem, nihil moror, dummodo intelligatur in præparantibus seminis fieri apparatum, & sanguinem, qui prius rubu erat, sensim alterari, & albefieri, qua inchoata elaboratione, magna laboris pars testibus imminuitur; *Præparantia.* Alia istarum venarum arteriarumq; seminalium portio, antequam testes pertingat, ad matricis corpus tendit, ut laudabili sanguine conceptus ali commodè possit, & mensium portio expurgetur, corruptis præsertim, & non gravidis; *Uteri venæ, per quas menses purgantur* Ipsam uteri substantiam hæ venæ penetrant, ut ipsum nutriant, & ramorum serie sparsa, suis osculis acetabula efficiunt, quæ Græci cotylidones appellitant, quibus partus per umbilici radices utero validissimè committitur: *Acetabula uteri seu Cotylidones.* partem dixi sanguinis menstrui per has venas prorumpere, quia pars alia per venas à venæ cavæ divisione juxta os pubis exorta, in uteri cervicem deponitur, non in fundum, maximè virginibus, & prægnantibus, quibus os uteri occluditur; nam cava vena inferiori sui parte, in duos insignes ramos dividitur, qui obliquè ad dextrum & sinistrum crus iter habent; à quibus præter alias propagines illæ etiam venæ prodeunt, quæ in hominibus ad vesicæ latera proficiscuntur, ut ipsam, & intestini recti musculos nutriant, in fœminis cervicis uteri principium petunt, ex quo loco menstruæ purgationes prædicta ratione effluunt, de qua re inter anatomicos professores scio maximam semper versari contentionem, quam nos proximè sequenti libro illustrare atq; dirimere conabimur. Ex hac ipsa venæ cavæ divisione geminæ suboriuntur venæ, altera dextrorsum, altera sinistrorsum, quæ peritoneum subeuntes, ad mammas singulæ ad singulam perveniunt, sanguinem in lac commutandum ijs suggerentes, quæ potissimum causa est magni illius, qui teste Hippocrate ac Galeno inter uterum & mammas consensus fit. Quamvis & hic ut tergiversetur Vesalius, & suo more Galenum suggillet, nullum alium agnoscit consensum inter has partes, præter illum, quem per venam cavam fieri dicit. Porro Galenus ex Herophili decreto perinde ac viris, fœminis etiam glanduolosas prostatas inesse scribit quarum sit usus, salivalem quendam succum generare, qui acrimonia & salsedine sua in coitu delectet, ad Venerem excitet, & urinarium meatum madefaciat, quò & facilius urina profluat, & ejusdem morsionibus occurratur; *Prostata.* *14. De usu part. 11.* *Salivalis humor.* negant alij, quia in fœminis matricis collum neq; oblongum neq; nudum est ut virile pudendum, sed intus situm ex continentibus ipsum partibus copiosum madorem recipit, & menstruis irroratur; salivalem vero humorem per ramusculos vasorum spermaticorum in internum vulvæ ostium ad alios usus suo loco explicandos ejaculari non refragantur, quibus & ipse Galenus alibi ex animi sui sententia loquens apertissimè subscribit. *Salivalis humor in fœminis unde eiaculetur.* *2. De semine.* Ejusdem Herophili placita secutus Galenus lib: de vulvæ dissectione, alia quatuor vasa venas duas totidemq; arterias ab emulgentibus demandatas utero muliebri aliquando inesse ratus est; quæ tamen in dissectione minimè reperiuntur, inde ortum lapsum existimo, quia cum vidissent sinistram venam seminalem ab emulgenti originem trahere, diversam esse ab illa, quæ à trunco venæ cavæ in dextra oritur, sibi perperam persuaserunt, ac perinde de arteria sentientes, totidemq; in dextro latere inesse putantes quatuor illa vasa sibi confingunt. *Herophili lapsus.* Cæterum ut ad utero adnascentia, quibus hoc caput dicavimus, oratio redeat, duo nervorum genera eidem donata sunt, à spinali medulla unum, quod tenuibus surculis in uteri cervicem & circa humiliorem fundi sedem excurrit; alterum à sexta nervorum conjugatione, à quo subinde nervi perquam graciles ad elatiorem fundi regionem diffunduntur. *Nervi utero adnascentes.*

De Uteri colligantia, consensu, & usu.

Cap. V.

Connexus uteri cum varijs part.

Astringitur præterea, nectiturq; uterus vesicæ ac recto intestino tenuibus ex peritoneo ductis appendiculis; similiter coxarum ossibus validis sed admodum laxis vinculis, tum nervosis tum musculosis, quæ ad illius cornua pertingunt, & propterea laxa sunt, ut vulva plurimum moveri sursum & deorsum possit, plus minus in coitu cum genituram expetit, & ad penis summum tanquam animal quoddam (ut Plato dicebat) hiare possit. Cum his tamen nec animal est, neq; errat, neq; propriam relinquit sedem, sed parum duntaxat dimovetur, ut infra latius apparebit. Ex dictis constat, uterum cum aliquibus conjunctum uniri, alijs connexum esse, ab alijs intextum, dependere ab aliquibus, & ab alijs nutriri: enimvero collo, vesicæ, & recto intestino juxta fundum perinde ac testibus & vasis seminarijs coalescit; alijs vesicæ & recti intestini partibus annectitur; annexus quoq; est ossi sacro, ex quo etiam dependere rectè dicitur. Ex dorsi verò medulla & lumborum musculis pendere solummodo nervis, & annexus, & contextus est atq; conjunctus; arterijs venisq; non solum annexus, conjunctus, & contextus hæret, sed ab ipsis etiam nutritur. Rursus semen utero præparant testes & seminalia vasa, duæ venæ totidemq; arteriæ, quarum etiam portio illi dicata est, ut nutriatur tum ipse, tum fœtus, nam earum pars antequam testes ingrediatur, deorsum fertur, ut matricis substantiam alat, semen verò ipsum suscipit per vasa deferentia, ac varici conformia, quinetiam salivalem humorem per alias ipsarum propagines; mensium reliqua pars in cervicem demandatur per ductus, qui ab inferiori cavæ venæ parte propagantur: Sensum suscipit per nervos à sexto pari & ab spinali medullâ. Nil igitur mirum, si cerebro, dorsali medullæ ac nervoso generi uterus consentiat: non solum quòd membranosâ constet substantiâ, ut Mercatus sentit, sed etiam quòd nervorum propagines ab ipsis partibus mutuetur: insuper mammis & jecori per venas consentit, cordi per arterias, vicinia & colligantia partibus circumjacentibus, vesicæ, recto intestino, ac peritoneo; sed & per spiracula cæca ventriculo, lieni & meseraicis, præterquam quòd membranosæ, ac nervosæ sunt plurimæ istarum partium, quæ propterea etiam per similitudinem coafficiuntur. Jam verò uteri sic constituti triplex est munus; unum sibi proprium, quatenus pars est similaris, & ita alimentum allicit, pro sui ipsius nutritione, per illas, quas suprà enumeravimus, sibi insitas venas à trunco seminalium exortas. Secundum uteri munus est fœminę saluti pernecessarium, quatenus illi inest excrementa evacuandi ratio, quemadmodum enim in deficientibus vesica & intestinis à proprio munere maximum corpori subsequitur detrimentum; ita si in fœminis hæc pars menstruationis officio, suppressione, aut utcunq; aliter destituatur, longè periculosiora scaturiunt mala, & graviora accidentia, non tamen (quod Mercatus existimat) in hunc præcipuè usum fuit uterus creatus; sufficeret n. sola cervix cum venis huic muneri dicatis; sed potius fuit uterus propagandæ speciei causa mulieri datus, quod tertium ac præcipuũ uteri munus est, quodq; nullibi commodius fieri poterat, & magis necessarium videtur, quam fœminam elui à recrementis, quæ per alias vias commodè possent alioquin expurgari; idcirco anatomes professores meritò uterum definierunt, partem in quã semen concipitur, fœtus formatur, & augetur, nulla de menstruis aut aliis excrementis factâ mentione. Nativo, & incredibili quodam desiderio uterus semen virile attrahit, nullam tamen vim illud commutandi habet, sed conservandi tantummodo. At dices; virtutes naturales coordinatæ sunt; si ergo trahit & conservat, oportet, ut ulteriori morâ commutet, & alteret, qua ratione Galenus lib: de nat: facult: nil trahere propter tractionem

Vterus propriam sedem non relinquit.

Eximius uteri consensus cum diversis part.

Mercati lapsus.

Vteri munus triplex.

Mercati lapsus alter

Vterus cur mulieri datus.

Vteri definitio.

Vterus semen trahit.

Dub: An semen commutet uter.

lib.3. cap.6.

Solutio. *Fruitio duplex.* *Cap. de exitu uteri.* *Formatrix facultas.*

ctionem ipsam, sed propter fruitionem disertissime prodidit. Solutio est, non esse perpetuum, ut quidquid trahit, propter nutritionem trahat, semper tamen propter fruitionem, ut rite Galenus; sed fruitio duplex est, nutritoria una, altera refocillatoria, illo modo partes sanguinem trahunt, hoc utraq; vesica, bilis & urinæ, hos licores, & semen uterus, cui natura indidit hanc mirificam cupiditatem, ut traheret, & tantisper retineret, donec præstantior opifex, hoc est, formatrix facultas ad operis elaborationem insurgeret. Mulierem absq; matrice posse vivere, autor est Avenzoar; quia, inquit, fieri potest, ut universa ligamenta putrefiant, & collabatur uterus, muliere salva permanente, quod tum ex libris medicorum, tum aliorum fide dignorum testatur, seq; nobilem fœminam vidisse, de qua erat rumor, absque matrice vivere; idipsum Roussetus, quem videre non pigeat, plurimis eventis confirmat, & Antonius Benevenius lib. de abdit. morb. causis, alterius fœminæ meminit, à se visæ, quæ cùm vulva putresceret, & frustulis comminuta tota decideret, sana tamen supervixit annos decem. Illud fortasse non minùs mirabere, quòd Gesnerus & alii scribunt & plurimi norunt, in Paria provincia haud procul â Patagonum regione, animal reperiri semivulpam â nostris dictum, cui natura duos concessit uteros internum unum, ad generandam prolem, sicuti reliquis animalibus; alterum externum subter communem illum, ad fovendos defendendosq; catulos suos, quos inde non nisi lactandi causa promit.

Mulier sine matrice vivere potest. *Sect. 4. de part. Cas. cap. 5.* *Cap. 11.* *Semivulpa animal duos habens uteros.*

Platonis & aliorum de utero sententiæ.

CAP. VI.

Dub. an uterus sedem mutet, & animal sit. Platonis & Aretei sententia.

PLato in Timeo, & cum eo Areteus atq; alij non contemnendæ eruditionis viri sedem uterum mutare, & animal esse, sibi persuaserunt, ac idcirco in uteri strangulatu mulierem respiratione privari, quia uterus sursum ascendens septum transversum suo corpore comprimit, dum enim prolem generare cupiens, seminis masculini avidus, ac menstruo sanguine destitutus, indignabundus per corpus vagatur, ad septum conscendit, & quasi animal quoddam succensens omnifarios morbos excitat. Ita autem videntur istam sententiam vallare; Quæcunq; sensus habent, ea dicuntur esse animalia, perfectiora, quò plures, ut bos, equus; imperfectiora, quò pauciores, ut hyatulæ marinæ, quæ duos tantum tactorium & gustatorium; spongia, quæ tactorium duntaxat habet: cum igitur matrix odoratorium sensum habeat, gustatorium etiam possidebit, atq; ita cùm hos præter tactum (quem obtinere ex seminis oblectatione clarum esse putant) sensus habeat, proprie dicitur & est animal: quod autem odoratorium sensum possideat, liquet, propterea, quòd ipsa (ut illi ajunt) superius quidem existens in thorace graveolentiâ adhibitâ, molestè ferendo fugit, destituitq; eas partes, atq; ad beneolentia, quæ subter apponuntur, currit. Hinc Galenum sibi non constare dicunt Neotericorum plurimi, qui sexto de locis hanc opinionem planè convellat; alibi vero naribus gravissimè olentia, matricibus benè olentia adhibeat, quasi continuò uterum animal esse fateri teneatur. His acutè magis quam disertè dictis addit Fernelius se adstantium mulierum modò querimoniâ, modo precibus adductum uterum sæpè tactum deprehendisse, instar globi cujusdam, in ventriculum efferri, eumq; graviter opprimere, hincq; manu depressum manifeste in propriam sedem propulsum, neq; id magis alienum videri, quam ejusdem prolapsus ad inferiora, quo totus fere prodit, atque adeò, etsi animal esse non patiatur, sedem tamen posse mutare planè confitetur. Cæterum ut, quod posterius retulimus in Platonis opinione, id primo infringamus, planè indignum & â Philosophica mente

Ratio I. *Neoterici insolenter Galenum vellicantes.* *Ratio II.* *Platon. sententia infringitur.*

mente alienum eſt, opinari, ex multis animalibus unum animal conſtare: odoribus refici ventriculus ſolet, neque idcircò animal eſſe ullus unquam concludit, recreantur enim membra odoribus, non quòd jucundam qualitatem percipiant, ſed quia vapor boni odoris ſpirituum eſt accommodatiſſima materia, quibus partes illæ abundant: quamobrem, præterquam calefaciunt, facultatem etiam quandam ſympepticam poſſident, quæ partium tenuitate affectus in ijsdem particulis exiſtentes curare, & ſanare valet, quod enim de ſympathia & diſpathia uteri nonnulli cauſantur, acutum eſt magis, quàm firmum. Sed, ut alia omittam, quâ ratione graveolentia tot partes pertranſeuntia ad matricem ferri poſſunt? fortaſſis cum Fernelio dices, ad thoracem per nares facilem eſſe meatum, ad quem ipſa matrix reliquas partes prætergreſſa jam pervenit. At certè neque id fieri poſſe, ex diſſectionibus apparet; ſi enim diſſecta muliere uterum manu ſurſum ad ventriculum violenter trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin diſrumpantur ligamenta, vix poteris, multò ergo minus ſuopte impetu, aut violenter impulſus inteſtina, ventriculum, & ſeptum tranſverſum, ac reliquas illic poſitas particulas prætergredietur: Vidimus nos ſæpè talem tumorem, qualem nobis depingit Fernelius, ſed, ut ingenuè fateamur, ventriculum non tranſcendebat, ſolumque pertingebat ipſius fundum, quod nos fieri poſſe non imus inficias, neque ipſa diſſectio diſſuadet, aut Fernelii adverſa ratio quicquam aliud concludit, nam uterus faciliùs deſcendit, quia gravis ſuo pondere excidit, neque inde ſequitur, poſſe ſimiliter ad ventriculum aſcendere imo neque uteri ſubſtantiam eſſe id admittit Galenus, quod in hoc affectu fœminæ depræhendunt inſtar globi cujuſdam in ventriculum efferri, ſed inter jacentes partes ab ipſo utero flatuoſis ſpiritibus, aut teterrimis nidoribus vexato. Surſum compulſas; quod tùm fit, cùm ad uteri vaſa ſanguis, vel alius humor confluit, ſed ad interna ipſius, aut quia craſſus, aut quia clauſa ſunt venarum ora, ingredi non poteſt, tunc enim implentur, & quantum in latitudine ampliantur, tantum de longitudine detrahitur, itaque quò efficiuntur breviora, eò magis ad originem retrahuntur: quòd ſi id undique æqualiter fiat, uterus recta trahitur, idque per exiguum, ut ad ventriculum accedat potius, quàm aſcendat; ſi vero inæqualiter, ad partem vehementius trahentem intenditur: Et hic affectus uteri conterſio, ille uteri ſuffocatio nuncupatur. Cur igitur, inquies, graveolentia naribus adhibentur? quia cerebrum illa ſentiendo ab ipſis moleſtatur, & contrahitur, ſimulq; cum ipſo odoratorius ſpiritus, ac per continuum ex hac moleſtia reliquæ etiam particulæ contrahuntur, qua contractione trudunt ac veluti exprimunt, propelluntq;, ac deorſum provocant matricem. Adhuc tamen majori cachino digna videtur eorum ſententia, qui, ubi ſuppreſſa ſunt menſtrua, uterum exſiccari ajunt, dein humectari cupientem viſcera petere, cumque aſcendendo ſeptum tranſverſum oppetit, animal reſpiratione privari; quod cum priſcis illis, qui naturæ opera inveſtigarunt potiùs, quàm invenerunt, Cordæus etiam nuper in primum de morbis mulierum parùm circumſpecte prodidit, ac multa ſuper hanc rem compilat, quæ non niſi ab angulo ad parietem concludunt, ut vel hinc colligas, vulgatis illis gynæciorum tribus voluminibus una cum præſtanti doctrinâ, ſimiles fabellas & prodigioſa multa figmenta contineri, quæ facilè poſſint tyronibus fucum facere; planè enim ridiculum eſt id, quod de uteri humectatione comminiſcuntur, tametſi Hipp. ejus ſententiæ autor fuerit, aut ex aliorum mente, aut quia non eſt cuique uni datum omnia ſcire. Si enim uterus requirit humorem, paratiorem illum habet, & propinquiorem in incumbente veſica, recto inteſtino, & vaſis, quæ utero implantantur, quàm ut ipſum ex ſepto mutuetur, particulâ omnino aridâ, & ſiccâ. Liquet igitur uterum neq; animal eſſe, neq; ullum voluntarium motum poſſidere, neq; ſupra ventriculum aſcendere, ſed propter convulſionem vaſorum modo ex repletione, modo ex inatione ortam ad ipſius ventriculi fundum tantummodò retrahi.

Cur membra odorib. gaudent.

Fernelij ratio infirmatur.

Sup. cit.

Vteri aſcẽſus.

Vteri conterſio.

Graveolentia narib. cur adhibeantur.

Aliorum ridicula opinio.

Notatur Cordæus com. 2. text. 1.

1. De morb. muli. text. 7. & 45.

De

De Mammis.

CAP. VII.

Mammæ definitio. NUnc memores inſtituti noſtri ad mammarum hiſtoriam accedamus; mammam enim alteram partem generationi dicatam eſſe ſuperius retulimus. Hæc quidem eminentia carnoſa, glandulosa, ac ſemicircularis eſt, gignendi lactis vim â naturâ habens; *Situs.* ſita ad latus pectoris, in cujus medio papilla protuberat. Duæ ſunt mammæ in thoracis anteriori ſede ad oſſis pectoris latera collocatæ, ſecus ac in alijs animantibus, cum hic locus non impeditus ad lactandum mulieribus manibus uſuris commodiſſimus extiterit, & generationi lactis, propter cordis viciniam, cui reciprocum calorem ut gratus vicinus mammæ retribuunt, in modum pinguedinis ſeu pelliceæ veſtis; quam eandem in viris poſitionem ſervant, quibuſdam tamen mulieribus vicinius ad pectoris medium invicem accedunt, quibuſdam autem (quod & pulcherrimum ducitur) utrinq; recedunt, & thoracis lateribus magis appropinquant. *Glandulæ mammarũ.* Mammam multæ ſed parvæ glandulæ conſtituunt, ſibi mutuò incumbentes, & inter ſe commiſſæ adipis, & fibrarum interventu, inmedio tamen ad papillæ centrum una magna, & inſtar mammillæ effigiata habetur. Hæc glandulosa ſubſtantiâ varia eſt, nam viris pene nulla eademq; arida; uti etiam admodum puellis; juvenculis vero paulo compactior & duriuſcula, vetulis flaccida, quæ vero mulieres magnas ac pendulas habent mammas, mammoſæ, *Mammeales mulieres quæ dicantur.* ſeu ut paulo placet mammeales dicuntur, quæ an ad lactis generationem conveniant, inferius diſputabitur. Cæterùm universa mammillarum ſubſtantia inter cutem & generalem membranam continetur, venis magnis ac frequentibus intertexta; quarum alias externas, â ramo vene cavæ axillam jam petentis deſcendentes, ſuſcipit; alias internas à venâ cavâ pariter deſcendentes ex jugulo ſummoque ſterno, quæ partim abſumuntur in mammas, & pectoris internos muſculos; partim ad Xyphoidem cartilaginem, & muſculos rectos delapſæ pauló ſupra umbilicum ſurculis ſuis occurrunt ſurculis aſcendentibus ex illa diviſione venæ cavæ ad dextrum & ſiniſtrum crus, ex qua antea diximus venas in matricis cervicem derivari, per quas menſtrua fluunt; *Vteri conſenſus cum mammis.* quippe hæ venæ aſcendentes oriuntur à ramulis, qui originem habent eandem, quam illi, à quibus venæ ad uteri cervicem propagantur; & hinc eſt tantus ille uteri cum mammis conſenſus in mulieribus, ut mammæ ſolidiores validum eſſe fœtum nuntient, tradente Hyp. & ſi refragetur Veſalius; graciles vero fiant ijs, quæ corrupturæ ſunt conceptus; & mammarum altera gracilis facta abortum portendat, & utero geſtanti ex mammis lac fluens debilem fœtum ſignificet, (cujus rei cauſa infra lib: 4. conſtabit, cap: de lacte) & mammæ tumidæ ac magnæ ad conceptum valeant. *3. Popul. iuxt. finem 5. Aph. 37. 5. Aph. 38. 5. Aph. 51. 2. Prædict. 31* *Arteriæ. Nervi.* Adhæc arteriolas etiam cum his venis habent mammæ, quamuis paucas & graciles, ſubinde & nervos, qui in eaſdem ſicuti in alias thoracis partes excurrunt, quorum craſſiſſimus ille, qui è quinto coſtarum intervallo papillam adit, cui exquiſitiſſimum ſenſum communicat. *Forma.* Forma penè ſemiglobum referunt utpote exterius rotundæ gibbæq; ſunt, papillam inſtar proceſſus obtinentes; intus vero, qua pectori committuntur plana lataque innituntur baſi; hanc illis ſemicircularem figuram natura tribuit, non tàm quò minus paterent injurijs, quam quò plus lactis continerent: Etenim rotundum omnium capaciſſimum; *Circulus.* exterior tamen pars in ambitu papillæ circulo quodam obſcuratur, palleſcente in virginibus, fuſco in gravidis & lactantibus, nigro in vetulis, & rugoſo in ijs quibus flacceſcunt jam mammillæ; à græcis φῶς nuncupatur, & efficitur à connexu cutis in hoc loco cum ſubjectis corporibus. *Papilla.* Ipſa vero papilla ſubſtantiâ

 conſtat

conſtat ad penem proximè accedente, eſt enim illi nervea quodammodo cutis, ſubſtantiam intus ſpongioſam continens quæ dirigi ac viciſſim laxari, ſimiliter ac penis, poteſt, habet autem tenues, & conſpicuos meatus, fibræ ac nervi modo albicantes, qui venarum ſurculi ſunt, multiplici ſerie per glanduloſam mammarum ſubſtantiam excurrentium, ex quibus lac effunditur.

Papillæ uſus

Uſus ejus eſt, ut cum infans anguſto teneroque ſuo oſculo mamillam integram capere non poſſet, hunc illius prominentem canaliculum, in quem omnia terminantur vaſa, labiis apprehenderet, & per illius foramen lac ſuggere commodiùs poſſet, quinetiam papilla nervorum ſurculis, & ſubinde exactiori ſenſu abundat, ut mater illecebram ac voluptatem perſentiens, fœtus in lucem recenter editi nondum dentato ori libentiùs titillandam pruriendamque inderet, ac ſugendam offerret. Hæc in virginibus rubet, in lactantibus magis eminet, livetque; in vetulis oblonga nigricat.

Mammarũ uſus triplex

Mammarum uſus triplex: primus & maximè proprius, ut nuper nato fœtui, quamdiu ſolidiori cibo uti nondum potuerit, alimentum, hoc eſt, lac ſuppeditent, ſanguinem, quem per venas magnas & frequentes ſibi diſtributas aliquantiſper elaboratum recipiunt, in illud ipſum convertentes, hanc enim à naturâ inſitam vim habent. Secundus, ut ſint veluti propugnaculum quoddam ac operimentum cordi, & ab eo calefactæ, ipſum recalefaciant, non aliter quam operimenta alia, quæ nobis extrinſecus injicimus. Tertius, ſed minus principalis, ut ex contactu voluptatem afferant;

Ariſtoteles notatur.

neque enim hic recipienda eſt Ariſtot. ſententia 4. de partib. alium exiſtimantis, mammillas propter cordis tutelam potiſſimùm fuiſſe creatas, quemadmodum enim uterus propter generationem fœtus, ſic mammas ad ipſius in lucem editi nutritionem fuiſſe à natura primò conſtitutas, magis eſt rationi conſonum.

Mammillas cur habeant viri.

Sed quorſum in maribus mammæ dicit Ariſtot. quos nutrire non oportebat? Quia natura marem, & fœminam effingens, qui ejuſdem erant ſpeciei, ſimilitudinem ac notam ejus membri, quod alteri ſexui fructuoſum admodum eſſet, huic etiam voluit imprimere, & ut ſagax ſuam etiam ùtilitatem invenit cordis tutelam, quin & ad titillationem in viris faciunt, & papilla centrum ac terminus in pectore eſt, in quem venarum & nervorum huc pertingentium fines deſinunt, ac copulantur: Perforatæ tamen in eiſdem non ſunt, quia lac non oportebat emittere, quamvis & id aliquibus contingere certum ſit, & mammas aliquando habent viri, qui humidius temperamentum ſunt ſortiti, ac lævore quodam præditi parviſque venis ut Ariſtot. autor eſt 7. de Hiſt. animal. 1. quibus etiam nonnunquam lac generatur, ut ſuo loco patebit.

Mammarum contactu libido excitatur.

Quod ſi quæras, cur mammillarum contactu provocantur mulieres ad libidinem? Sunt, qui reſpondeant, quia ex caliditate, quæ obtrectando mammis ingeneratur, incaleſcit uterus, & propter harum partium conſenſum excitatur libido. Ego verò non parum etiam ad illecebram illam voluptatem adjuvare puto acutum papillæ ſenſum, ex cujus pruritu titillationevè mulier venit in memoriam anteactæ voluptatis, nam ut vir, in quo hujuſcemòdi conſenſus reperitur, nullus quodammodò oblectatur, magis tamen mulier, quia mollior in illa contrectatio; habet enim perindè ac culcitram ſubſtratam pinguedinem, ideoque papilla, ſicuti in viro, oſſi non colliditur.

Duæ cur mammæ.

Habet mulier duas mammillas, reliqua autem animantia plures, quia hæc plures fœtus illa unum tantum vel alterum nutrit; aviculæ mammillis carent, ne pondere ejus volatus impediretur; piſces etiam mammis & lacte ſunt deſtituti, quia, ovo intra ſe concepto, animal poſteà in lucem excludunt, in eo tamen genere cete, delphinus, balenæ, ac marinus vitulus mammas, & lac habere dicuntur.

De ossibus, quæ in muliere, uteri & mammarum ratione, à viri ossibus dissident.

CAP. VIII.

NE quippiam huic tractationi desit, consonum erit, explicare, quæ ossa in mulieribus, uteri & mammillarum ratione, â viri ossibus diversam constitutionem acceperint. In primis os illud, sacrum appellatum, quod amplitudine superet reliquas omnes vertebras, quibus veluti basis substernitus, in viris rectiùs, in fœminis ad exteriora magis recurvatum conspicitur, ne tamen cum medicis plebeis existimes, os istud fœminis, dum pariunt, dilatari ac propterea sacrum dici, quod sacram & magnam hanc operationem edat; cùm potiùs sacrum, hoc est, magnum, quod Græcè ἱερὸν sonat, nuncupetur: neq; enim ulla ratione cedit, quare commentitia profectò, & adscriptitia prima appellatio censenda est. Fortasse tamen primum coccygis os ad aliquem motum in partu edendum, ubi imam sacri ossis partem media cartilagine excipit, vertebrarum compagem imitatur: Differunt etiam à virorum ossibus coxendicum ossium partes infimæ, quoniam in mulieribus mutuò longè magis distant; insuper ilium ossa, quæ intestina ac vesicam sustinent tuenturque, multò ampliora sunt ipsorumq; spina in latera latiùs, quam in viris, expanditur, quò leviùs ac minori negotio mulieres uterum gererent, ideoq; etiam extrorsum insigniùs excavantur. Ad hæc infimæ pubis ossium partes magis in mulieribus sejunguntur, ac invicem veluti sinuatæ distant, sic ut vacua sedes inter os caudæ & internas regiones infimarum ossium coxendicum partium multo amplior & capacior, quam in viris, occurrat. Præcipua pubis ossa non tam longa linea ac in viris committuntur; hac enim ratione & horum ossium brevitate natura fœtui gerendo excludendoq; prospexit. Illud verò est maximè absurdum, quòd quidam etiam magni nominis viri sunt commenti, pubis ossa in viris esse continua, in mulieribus autem cartilaginis interventu coalescere, ut partus tempore remitti, invicemque disjungi queant. Nam etsi commissura illa in utroque sexu cartilagine oppleatur, parturientibus tamen mulieribus hæc ossa invicem minimè disjunguntur, (cujus enim ope ad se ipsa posteà redirent rejungerenturvè?) quin potiùs obfirmavit natura valentissimis viribus eas partes quæ aliquando violentia coactæ disjungi periculum esset, ut validum impetum sustinerent, sicuti futurum erat in enixu. Si opponas Hipp. in lib. de nat. pueri asserentem, circumstare partes ad latera muliebris pudendi, quæ diducuntur in partu; nec autoritati experimentum deesse, siquidem apparet in parturientibus nonnullis partes ossis pubis à se invicem divelli: Respondeo Hipp. ibi non de osse pubis aut sacro, sed de superioribus partibus coxendicis esse intelligendum, quæ quidem ob laxum nexum, quem cum sacro osse habent, fœtus impetui non nihil cedunt, quæ tamen si extra modum per violentiam dissitæ fuerint, claudæ & ad incedendum impotentes redduntur mulieres; ad justam vero perfectamque ætatem nondum pervenisse illas, in quibus pubis ossa dissociantur; quod si in partu contigerit, rem esse periculo plenam, ac ob id quam plurimas obiisse, â quibus fortasse experimentum fuit desumptum. Jamvero crenam (sic vocant cavitatem illam, quæ sub media ossis pubis parte inferiori latet) naturam efformasse, ut uretera partus tempore eò se reciperet, ne à compressione egredientis infantis læderetur, vero simile est, viris etiam propterea absq; illo usu inesse, nequid in utroque sexu dissimile appareret, ut supra de mammis dictum est. Dorsi etiam superior pars diversam sortitur figuram, retrorsum vero magis in muliere inflexa est, ut, cùm uterum gestat, anteriori sede pondere gravata, posteriori corporis parte moles susten-

Os sacrum. *Coccygis os* *Coxendices* *Ilium ossa.* *Pubis ossa.* *Quorundã opinio vana.* *Hipp. locus enarratur.* *Crenæ usus.* *Cordæus 1. de morb. mulier. cap. 4. & 7. 24.* *Dorsum.*

sustentetur, ac ita in æquilibrio corpus consistat; hinc est, quód gravidæ superiora corporis retrorsum inclinant cum incedũt. *Fœmoris ossa.* Fœmoris subinde ossa ob coxæ amplitudinem superiori sede in mulieribus magis ab invicem distant, hinc lumbos prominentiores & fœmora crassiora habent. *Thorax.* Porro thorax anteriori sede nonnihil depressior est, quam in viris ut mammillis aptam pararet sedem; *Cartilagines costarũ.* & costarum cartilagines, quæ in viris ad extremum senium cartilaginosæ persistunt, puellis, ubi primum mammillæ excreverunt osseæ in ambitu non nihil fiunt, ut mammillarum molem, quæ ipsis incumbit, meliùs sustineant, nec introrsum comprimantur. *Sternon os.* Quód autem pleriq; opinantur pectoris os, quod Sternon dicitur, in mulieribus esse perforatum, ut venæ extrorsum ad mammillas utrinq; ferantur, figmentum omninò est, cùm solùm parte sui posteriori spongiosum sit & plenum foraminibus, in quæ vasa, à quibus alimentum capessit, ingrediuntur; venæ autem, per quas in mammas sanguis defertur, per spatia intercostalia dicta obrepunt. Nec subinde in sceletis apparet, quod plurimi ferunt, virum unius costæ numero à muliere superari; fatendum tamen est cum sacris literis Evam ex Adæ costa à DEO Optim. Max. procreatam fuisse. Cæterum quamvis Adæ corpus ex altero latere unâ caruisset costâ, non ob id omnibus deinceps viris illam quoque deficere necessum est; cum præsertim ex theologis multi adstruant, illam costam in primo homine, ratione individui, fuisse superfluam, ideo sublatâ remansisse perfectum: fuisse tamen necessariam, ratione speciei, quia de ipsâ mulier erat ædificanda, ut sic Adam principium esset totius humanæ speciei, sicuti semen, individuo superfluum, speciei pernecessarium est: Alii verbum in Hebræo positum non minùs latus quam costam significare scribunt, (ut Gallicè *coste*;) Itaque fuisse mulierem non de costâ viri formatam, sed de latere cui posteà excerpta caro supercreverit. Pro quibus facit id, quod sequitur: *Et replevit carnem pro ea*, seu, & clausit carnem in loco suo, ut Hebræi legunt.

De partibus, quas natura machinatur, dum fœtus in utero geritur.

CAP. IX.

Involucra cur triplicata. AGE vero explicemus nunc etiam, quæ intra prægnantis uterum toto gestationis tempore oriantur: Hæc autem sunt fœtum involventes membranæ, umbilicalia vasa, & fœtus ipse. Tria igitur numerantur circumdantia fœtum involucra, quæ non solùm sibi mutuo incumbunt, sed multis locis coalescunt, quæq; natura quoad fieri potuit, unire satagit, ut quod roboris cuique deerat, id omnes à sese mutuò adipiscerentur. *Primum chorion.* Primum & exterius involucrum, carnosa quæpiam affusio est, sive multarũ venarum & arteriarum contextus, qui fœtui extrinsecus in orbem circumjicitur, ut quod ipsi subest nullo pacto matricem contingat, per eamq́ue mediam fœtus matrici connectitur; Chorion nuncupatur; & quamvis in brutis spatia quædam habeat membranis obducta, in muliere tamen, de quâ solâ agimus, minimè membrana est, sed venarum affusio, & carnea substantia, quæ propter formam medicis placenta dicitur, eamq; Lienis carni rectè conferes; *Vsus chorij.* ut enim hæc vasis undiq; attexitur, ita substantia illa uteri vasa in interius involucrum tendentia circumplectitur, nutrit, ac continet, simulq; sanguinem ipsorum nonnihil adhuc elaborat, fœtuique aptiorem reddit, adnascitur vero hæc substantia utero, & externæ Allantoides membranæ superficiei, ac in partu eidem membranæ cum vasis ipsi intextis adnata exit, cui sane in latitudine ac situ correspondet; quam causam fuisse puto cur Platearius ipsam intestinalem, chorion nuncupaverit, apertiùs tamen decipiuntur alii, existimantes intestinalé tunicam esse eandé, quã græci *Platearij lapsus lib. de part. muli. Mercatus.*

chorion

chorion dixerunt, eamq; ab Allantoide diversam, cum tamen intestinalis eadem omnino sit, quæ Græcis Allantoides, apud quos ἀλλᾶς intestinum est; fuit tamen facilis fucus, ob maximam sententiarum varietatem, quæ de fœtus involucris apud scriptores reperitur, nam & chorion propriè non hanc aut illam membranam, sed omnes una secundas, & totam inuolucrorum compagem significat, quamvis à Galeno ac reliquis Græcis singulariter pro affusione illa accipiatur, quam placentam neoterici dicunt, & in brutis membrana est, in homine carnea substantia, seu, ut Galeno placet lib. de vulvæ dissectione, multarum venarum, & arteriarum contextus; qui ita, ut exit, cum Allantoide conjuncta ab aliquibus etiam chorion dicitur, quasi fœtus sedes, à latinis secunda vel secũdina, quasi secundus partus: dicitur etiam loculus, Gallis *la deliuranse*, Germanis **büschele**/ Hispanis PAREAS. Nos affusionem illam seu placentam cum Galeno chorion dicimus, & clarioris doctrinæ gratia primam membranam constituimus & maximè externam.

Secundina quid propriè dicatur.

Chorii nomina.

Altera tenuissima est quam à similitudine farciminis Allantoidem Græcis nuncupari protulimus, seu intestinalé, aliis biles nuncupatur, Ascari, secca; hæc autem priùs oritur, quàm Amnium, inter quam & chorion mediat, initium suum ex uracho meatu accipiens, angusta autem est, fascisq; modo infantem cingit, neque enim eum totum comprehendit, sed eminentibus tantùm partibus capiti, natibus & pedibus superjacet, & ab uno uteri cornu ad alterũ usq; porrigitur; tenuis & infirma admodũ, ut quę ex serosiori muliebri semine tenui & infirmo coalescat ut quidã adstruũt aut ex salivali humore viri, ut aliorum fert sententia, ad fundum vesicæ ipsius fœtus recto & insigni meatu pervia ut cum vesica committatur per urachum in medio sitũ, est auté urinaculũ illius intestinalis membranæ initiũ.

Alterũ, Allantoides siue intestinalis.

Hujus membranæ usus est fœtum involvere, ac fœtus lotium in se ipso colligere usq; ad partum, modo duabus tunicis constat, quarum altera amnio, altera chorio adhæreat, & inter eas urina fœtus contineatur, quod aliqui putant; modo una tantum, inter quam, & amnium urina fluitet, ut sanior est opinio; commodum vero naturæ visum fuit, urinam illam tam acrem, ut nares Allantoidem secantium feriat & horroré inducat, longius à fœtu in hujus membranæ spatium abducere.

Vsus intestinalis.

Tertium & interius fœtum ambiens involucrum exquisita est membrana, longè quam farciminalis mollior, & prorsus alba tenuissimisq; venis & arteriis ad ipsius solá nutritionem intertexta, ideo á candore & mollitie ἀμνίον, ac veluti agnina, vel ut quibusdam placet, amiculum, ab obstetricibus conceptus armatura, Avicennæ Abgas; aliis avitium, sella, alicas, & aurelia nuncupatur.

Tertiũ Amnium.

Inter hanc & fœtum, utrumq; excrementi genus, quod ex singulis partibus per concoctionem secedit, sudor nempè, & quæ proprio nomine carent sordes, colligitur humor albus, & sine fœtore, imo tam mitis, & innoxius, ut fœtus cutem, quam continenter tangit, nullo modo violet. Hæc duo excrementa primum in partu exeunt, & aquas vocant obstetrices, multus autem toto, quo geritur fœtus, tempore colligitur sudor, eamque membranam propterea multum distendit, quamobrem ne disrumperetur, facta est à natura robustior, licet tenuior quam farciminalis: Illius humoris utilitas non contemnenda est, nam fœtus in eo quasi innatans sursum attollitur, ac vehitur, ut minus sit gravis iis vinculis, per quæ matrici cohærescit.

Sudor fœtus.

Vsus sudoris in fœtu.

Non potest sibi persuadere Mercatus, sudorem esse humorem istum qui intra amnium continetur, sed alium à natura excogitatum pro fœtus commodo. Si enim, inquit, extra uterum non nisi violento motu sudor fit, quomodo infans sudare poterit, qui non exercetur. Hæc tamen ratio invalidior est, quam ut illa commotus à sapientissimis viris discedere debuisset; extra uterum quidem non sudamus, nisi vehementer exercitati; quia densiori sumus contexturâ, & non nisi valido exercitio meatus rarefiunt; at infans cum humidissimus sit, & contexturæ rarissimæ, facile sudare absq; ullo exercitio potest, pręsertim præpollente calore, quin etiam extrà videmus, multos absq; exercitio æstivo tempore abundante calore & humiditate in lecto jacentes copiose sudare, maximè si calidum bibant aut come-

An fœtus sudorem in utero emittat.

Mercati sententia.

Improbatur

dant;

dant; meminerit quoties propinato guajaci poculo, aut simili alio absq; motu sudor copiosissimus erumpat; Atqui puer, & humiditate, & calore abundat, & in loco calidissimo multis stragulis opertus continetur, & humido calidoq; sanguine alitur, & raram habet contexturam: Quare nil obstat, quo minus sudorem possit emittere; quod si admittit, humorem hunc à naturâ excogitatum fœtus gratia, unde illum demandaverit etiam indicare oportuisset, non autem aliunde propius aut commodius, quàm ex sudore fœtus; sic enim solet solers *Naturæ solertia.* natura ex uno opere sæpius nobis multas commoditates impertiri. Sed ut ipsi Mercato iter omnino occludamus, revocemus illi in memoriam id, quod ipse absq; controversia fatetur, dùm fœtus in utero est, totam menstrui sanguinis materiam, ad illum converti; in lucem edito ad mammas; menses viro quantumvis frigidissimo nunquàm evenire; fœminæ ob fœtus nutritionem, excrementum in menstruum converti; cur igitur, quæ hæc novit, non noverit etiam infanti sudorem provocare, ut & ab illo expurgetur, & purius alatur, & substratum humorem, quem aliunde debuerat alioquin mutuari, inde suscipiat, quò *Alter usus seu utilitas.* tandem in partu humectetur, laxioresq; viæ fiant, & fluidiores; quæ altera est ex supra dictis humoribus, tùm fœtui, tùm matri communis utilitas; quo enim tempore vasa pariter membranæq; disrumpuntur, fœtus hoc liquore perfusus, facilius elabitur collo matricis; neq; solum fœtibus lubricandis confert, sed etiã ipsius matricis collum ad maximam dilatationem facile reddit; à prædicto siquidem liquore humectatum mollius efficitur, dilataturq; facilius, summo Dei beneficio, ac magno naturæ mysterio, quæ humoribus iisdem, quos pro fœtus salubritate gigni oportuerat, ad ipsius promptiorem exitum summa providen- *Obiectio.* tia utitur. Sed ut ad fœtus involucra, quæ hoc caput sibi vendicant, tandem redeamus, dicet fortasse aliquis, si velamina hæc sunt adeo tenuja, ut aranearũ telis similentur, &, nisi inter dissecandum moderate tractes, facile abrumpantur, cur queso ipsa non disrumpuntur cum gravida ipsa currat aliquando atq; saltet? *Solutio.* Cui respondemus, non fortunæ temerariæ, sed mirabilis artificis hoc esse indicium, cognoscentis tenuja ac debilia corpora firmiora reddi, & ad quemlibet impetum sustinendum aptiora, si alia aliis invicem conjungantur; sic quæ ex lana aut aliis fomentis vel pilis contexuntur, robur longe maximum ex mutuâ compositione adipiscũtur. Sed cur non statim initio natura singulas ipsas fortes effecit? hoc etiam naturæ, & ejus immensi autoris maximum fuit beneficium, quia si crassæ essent ac durę pondus cũ tumore maximo à gravidâ pependisset, quòd non illi modò esset molestum, sed angustiam non necessariam fœtui præberet; & insuper dum pariendum esset rumpi etiam omnes non facile possent.

De vasis, quæ ex utero fœtui inseruntur.

CAP. X.

Dub. Acetabula seu cotylidones an in humana specie sint, an vero in brutis dũtaxat.

SUperius jam explicuimus, qua ratione pleraq; venarum & arteriarum oscula ad uterum perveniant; hæc autem intra ipsum extremitatibus suis nodosas quasdam eminentias, ani hæmorrhoidibus similes, habere plerique dicunt, quas alii cotylidonas, hoc est, acetabula, appellant, ejus herbæ figuram imitantes, quam Græci ob acetabuli seu heminæ formam cotylidonem, & à cymbali imagine cymbalitidem nominarunt, nos umbilicum veneris, & acetabulum dicimus. Cæterũ hujuscemodi eminentiæ num in solis brutis, an etiã in utero muliebri reperiantur, quæstio fuit jam Galeni tempore controversa, & de qua adhuc apud insigniores anatomes professores pugnaciter contenditur, quod contigisse suspicor, quoniam, qui primi corpora brutorum dissecuêre, in vaccæ, cervæ, ovis, & capræ utero illas eminentias ad acetabuli formam effigiatas invenerunt, ideoq; qui post ipsos in humano utero eadem vasorum ora *Tenenda sententia.* terminari considerârunt, etsi protuberationes illas insignes non haberent, tamen analogicè eodem nomine appellandas censuerunt; quod melius est ita existimare, quàm vasa ipsa ab Hip. & reliquis antiquis acetabula dici, quemad-

modum

5. De fabrica 16. Vesl. Lib: de vulvæ dissect. Galenus.

modum Vesalius comminiscitur, non aliâ ductus ratione, quam ut tacitè Galenum suo more convellat; cum tamen is differentiá inter acetabula uteri humani, & brutorum apertè cognoverit, quod in muliebri utero minora multo sint, quam in alijs brutis reperiantur, et Hipp. exponens 5 Aph. acetabula non vasa, sed ipsa vasorum ora Hipp. nominasse concludat: hanc tamē quæstionem quia voculas spectat, de quibus sum parùm solicitus, missam facimus; si modo intelligas prædictas eminentias in utero, ubi mulier conceptura est, aperiri; conceptionis vero tempus esse, vel incipientibus vel cessantibus menstruis medici tradiderunt, quia tunc aperta sint vasorum oscula, ex quibus uterus exasperatus meliùs semen retineat, & purgatio lunaris neq; multa neq; acservatim tunc effundatur, sed ea mediocritate, ut ab elabentis sanguinis paucitate semen abunde alatur, non suffocetur; sed enim, priusquá fluere menses cæperint, mulierem non concipere, quod & semen careat alimento, & unde adhærere possit non habeat, levem enim tunc uterum esse, ob vasorum conclusionem, ut inde semen, tanquá calx à levigato pariete ocyssime elabatur, qui enim parietes illituri sunt, eos prius exasperant, deindè colores inducunt; Et quamquá reliquo toto purgationis tempore apertæ sint venæ, tamen (inquiunt) mulieres non concipere, quod semé influentis sanguinis multitudine eluatur: In eo tamé videtur peccare hęc ab Hipp. Galen. & reliquis, tum græcis, tum Arabicis medicinæ scriptoribus concepta, & à neotericis omnibus probata opinio, quòd dicat mulieré non concipere, nisi cessantibus, aut incipientibus menstruis; hoc siquidem, è diametro pugnat cum sacris literis Levit: 15. ubi interdicitur mulieri, accedere ante numeratos septem à suâ purificatione dies, quod ipsæ religiosissime observabant, & tamen fœminas Hebræas fœcundissimas fuisse constat: Neq; verò eorum ratio ulla est, tota enim in eo cõsistit, quòd occlusis vasorũ osculis levigetur uterus ideoq; semen non adhæreat, quasi vero uterus ipse non habeat attrahendi & retinendi semen nativam vim; potest levis ventriculi superficies interna alimentum non adeo aliquando familiare usq; ad concoctionem retinere; potest levigata vesica urinam acrem & mordacem, potest folliculus fellis amaram, & super vacaneam bilem complecti; cur igitur vulva seminis substantiá sibi adeò familiarem, & tanta aviditate prolectam non poterit retinere? sed donemus, opus adhuc esse uteri asperitate, illa mihi profectò satis videtur, etsi perexigua, quam oscula venarum etiam obcæcata, & nullo sanguine fluente efficiunt, dummodo non multò pòst fluat in eos, quos (ut jam tandem institutum repetam) usus aggredior. Posteaquam semen concipitur, illiq; membrana veluti refrigeratis pultibus obducitur (quam ovi internæ pelliculæ Hipp. assimilavit) venæ, & arteriæ uterũ implicantes aperiuntur, membranamq; eam, ipsumq; semen amplectuntur; ex ijsq;, quasi augeantur, nova accrescunt vasa, ita ut ab unoquoq; osculo vas generetur, ab osculo nimirũ arteriæ arteria, à venæ osculo vena, ex quibus fœtus jam formandus enutriendusq; est, non aliter quam matris brachium aut crus: Quæ tamen quia sui in exortu plurima sunt, & incommodũ fuisset fœtus corpori tot implantari; postquam affusionem illam genuere, quam orbicularem esse, placentæ in modum, & chorion à Galeno nuncupari, suprà jam diximus, quò validius firmarentur inter se deinde, coeunt, & in duos veluti stipites desinunt; coâlescentiæ autem modus talis est, qualis dum multæ ac tenues arboris radices binæ & ternæ inter se ita conjunguntur, ut ex ipsis aliæ majores quidem mole, numero vero pauciores exoriantur, & hæ rursus coëuntes alias producant, idq; tantisper fiat, quoad in unum duovè conflatæ omnes ad terræ superficiem, & arboris truncum desinant, hâc enim penitus ratione vasa hæc ad ipsum fœtum, allantoidem perforantia, se ingerunt, & dicuntur umbilicalia. Nihil enim aliud est umbilicus, quam quatuor hæc vasa, in medio sui urachum habentia, hoc est, lotij ductorem Avicennæ sumen appellatũ, hic verò est principium farciminalis tunicæ, & propterea perforatus ad fundú vesicæ ipsius fœtus, ut per ipsum excretum lotiũ, ea, quâ diximus, parte colligatur, longè enim pręstiterat, fœtum non per pudendum urinam reddere, sed ut nunc habet, per umbilicum, propter

Dub: Conceptio an facilius contingat incipientibus deficientibusq; mensibus.

Medicorum sententia.

Improbatur.

Diluitur ratio.

Conceptionis ratio.

Vasa ambilicalia.

Vmbilicus quid. Vrachus.

ipſius urachi rectitudiné, cui tamen muſculus circumjectus eſt nullus, qui proſpiceret, nè excrementa intempeſtivè effluerent, cujuſmodi in natis, quoniam nullum tempus ad id fœtui eſt intempeſtivum.

Cur per urachum & non per penem urinam reddit infans. Solutio.

Hic tamen meritò dubitabis; ſi verum eſt, puerum ex collo veſicæ urinarium meatum uſq; ad apicem virgæ apertum habere, cur potiùs lotium per urachú tranſmittit, quam per illum? vel ſaltem cur non aliquá ejus parté ipſa veſica per virgam ejaculatur? cauſa hujus rei eſt quia latitudo urinaculi multo major exiſtit, quam ea quæ veſicæ collo ineſt, item rectitudo ejus major, qua quidem ad educendam urinam colli obliquitate eſt præſtantior; propterea nullus eſt muſculus extrinſecus urinaculo appoſitus, uti diximus, qui effluxum urinæ prohibeat, cujuſmodi ſphyncteris reperitur ad collum veſicę, pro quo conſtringendo aut laxando voluntariâ actione fœtus indigeret, qua tamen in utero caret, ut Galenus autor eſt lib: de fœtus formatione, & infrà latiùs patebit. Ratio autem experimento firmatur, ſi enim dividas eam peritonei partem, quæ veſicæ præponitur, & umbilicum attollas, & quod in veſica continetur, manu comprimas, cernes lotium per urachum infarciminalem effluere membranam, quam ſi rurſus compreſſeris, veſicam implebis; ſed redibo ad ſermonem, quem reliqui.

Vaſorum umbilicalium implantatio. Per umbilicum fœtus in utero nutritur.

Ex illis vaſis in interiori farciminalis involucri ſuperficie veluti ex puncto unum teres longumq; inſtar chordæ corpus prodit continens umbilicum, duas arterias, totidemq; venas, ac urinaculum; ubi ex venis una tantum efficitur, quæ per umbilicum delata ſimæ parti epatis ipſius fœtus inſeritur, venaq; cava appellatur, & per hanc ad fœtus alimentum ſanguis ab utero derivatur, qui poſtea ab epate in omnes corporis partes diſtribuitur. Similiter duæ arteriæ circa veſicam firmantur, & arteriæ magnæ inſeruntur.

Umbilici nodi.

Hæc vaſa ubi unum corpus efficiunt, & chordæ inſtar aut teretis alterius corporis ad fœtus umbilicum deducuntur, locis nonnullis veluti tuberculis nodiſq; diſtinguuntur, ut mora in illis facta adhuc amplius ſanguis elaboretur;

Zirbi commentum de nodis umbilici. Longitudo umbilici.

quibus numeratis nodis (non enim ijdem numero ſunt omnibus) prædicit Zirbus, ex mente Albumazaris, tot adhuc fœtus ab eo utero prodituros, quot ipſi ſint nodi; à quibus autoribus hanc prognoſticationem, quæ ſciolæ videri volunt, obſtetrices ſuſceperunt, licet totidem ferè in extremo partu, quot in puerperio primo, ſæpe numero conſpiciantur. Porro umbilicus laxus eſt, duos plerumq; cubitos longus, & multis modis fœtú præcingens; qué tamen uſum fœtui in utero præbet eundé nato infante amittit, propterea exſiccatus ligamenti uſum acquirit. Sed enim vena umbilicalis non gibbę epatis parti, ſed ſimæ inſeritur, quia bilis receptaculum ibi erat, ſatiuſq; fuit ſanguinem prius purgari.

Dub. Solutio.

At cur ipſa ſtatim poſt umbilicum in unam coit, arteriæ vero longo itinere manent duæ? quia tutius erat venas coaleſcentes unum magnum vas efficere, ſic enim minus eſſet injurijs obnoxium; inſuper quia epati parti non admodum diſtanti venam inſeri erat neceſſe, arterias vero, ut quæ ſupra veſicam tuto vehuntur, neq; ſtatim ad cordis ſiniſtrum ventriculum perveniunt, non erat neceſſum unum efficere.

Fœtus. Situs in utero.

Nunc quoniam de membranis & vaſis egimus, de ipſo fœtu cujus gratia reliqua in utero generantur, nonnihil adijciamus. Situs ejus in utero ferè talis eſt, incurvus totus, ac contractus talos ad nates applicat, ipſum vero caput in genua pronum decumbit manibus inter genua & caput utrinq; inſertis, vultus & os in genua ita obverſa inclinantur, ut naſus inter genua dependere, oculi autem, uterq; alteri genuum propemodum impreſſi videantur;

Forma.

itaq; forma ferè ſphæricus eſt, ſic enim meliùs retinetur, paulo tamen oblongior, ut in partu clauſtra anguſta melius penetrare poſſit, & ſic ad anteriora uteri aſpicit mas, fœmina ad poſteriora, quamvis & aliquando capite elato, aliquando tranſverſim jaceat, quæ tamen poſitiones, & multa alia, præter naturam, nec ſine periculo ſunt.

Per umbilicum fœtus utero alligatur. Partus.

Per umbilicum fœtus utero toto geſtationis tempore, perinde ac per pediculum fructus arbori alligatur, cæterú partus tempore inſtante cum magnus & perfectus infans uterum diſtendit, tunicæ pro infantis mole anguſtæ redduntur, neq; jam ſanguis ſufficiens alimentum exhibet, ideoq; concitatus infans ſeſe convolutás exilit, membranas diſrumpit, acetabula

diſſolvit,

dissolvit, & tunc arcana quadam ratione uteri ostium aperitur, aquæ dictæ prius exeunt, vasa umbilicalia ab utero suisq; unde prognata fuerant vasis eum in modum abscedunt, quo maturus fructus, aut in autumno folia suis pediculis ab arboribus abscedi abrumpiq; cernimus; tandemq; fœtus progreditur umbilico adhuc nexus, quem mulieres forpiculâ, aut cultro, bruta vero dentibus discindunt; ipsa autem involucra fœtus mox cum sanguinis defluxu quodam, propter abrupta vasa, subsequuntur, quæ mulieres asperso sale exurunt, aut aliquo defodiunt, bruta devorant, nisi ipsis ab adstantibus præripiantur. Sed videtur jam hoc caput justam adeptum magnitudinem, qua propter reliqua, quæ tùm ad fœtus formationem, tùm ejusdem in lucem editionem spectant, in tertium, quartumq; hujus operis librum oportunius explicanda rejecimus.

Vmbilici sectio. Secundina exitus.

Lib: 3. C. 11 lib: 4. C. 7

De similitudine partium fœminarum cum partibus viri.

CAPUT XI.

EX dictis jam facile colligere est, easdem, quæ in viro insunt partes, in muliere etiam reperiri, hoc solùm differentes, quod in mulieribus quidem intus sint conditæ, in viris extra promineant, harum enim utras prius mente conceperis, mulierum extra invertendo, virorum verò intro replicando, omnes inter se similes invenies. Si enim fingas virorum pudenda inversa, & inter rectum intestinum ac vesicam constituta, matricis locum scrotum occupabit extrinsecus autem utrinque testes adhærere, & colem maris in matricis collum evadere comperies; quæ vero cutis est in fine colis, (quod in viris præputium appellatur) ipsum pudendum muliebre repræsentabit. Jam vero si rursus imagineris, matricem inversam & extrà prominentem, tunc testes ipsius parte interna contineri, ab eademq; veluti ab scroto circumdari necessum erit; collum autem, quod antea intra peritoneum erat abditum, nunc pendere, ac colem virilem efficere; pudendumq; muliebre, quod hujus colis cutaceam quandam ἐπίφυσιν esse diximus, in vocatum præputium commutari. Perinde consentaneum erit, arteriarum, venarum, vasorumq; spermaticorum positionem una cum ijs transferri. Tunc deniq; plane intelligas, nullam viris partem inesse, quæ in mulieribus non sit, tantùmq; positione differre, & magnitudine, idemq; fœmineis his partibus accidere, quod talparum oculis; obtinent enim vitreum ac cristallinum humorem etiam talpæ, & tunicas his circumdatas non minùs quam animalia, quibus oculi prominent; verùm neq; eis aperti fuerunt oculi, neq; foras prodierunt, sed intus imperfecti manserunt, veluti partes supradictæ in fœminis, propter caloris ad extrudendum infirmitatem, quæ an satis sit ad producendam sexus diversitatem, suo loco latiùs disputabitur. Nunc hæc sufficiant de partibus, quibus fœmina à viro dissidet, deq; ijs, quæ gestationis tempore in ipso utero generantur, quæ propterea præmittenda esse omninò necessarium duximus, quia quemadmodum ad historiæ fidem geographia, sic ad medicas tractationes partium humani corporis cognitio plurimum confert; ut enim, qui rerum gestarum memoriam repetunt, non illas rectè possunt exprimere nisi prius locos, quibus obtigerũt, depinxerint atq; adumbraverint; sic procul dubio si, quæcunq; circa hominis generationem solent contingere, sunt enarranda, necessum est eas partes perspectas habere, in quibus ea omnia agenda peragendaq; sunt, sive fœliciter id fiat, ut per sanitatem; sive minus auspicate, ut per morbos. Qua tamen in re sicuti & in sequentibus innumera pene reperies, quæ & antiqui penitus ignorarunt, & nos opinari tantum ingenuè fatendum sit, multa quæ sibi soli reservavit summus & sapientissimus ille opifex, cujus inenarrabilem, bonitatem, ac sapientiam in hoc potissimum pangendo divino opere, quod voluit cæterorum mirabilium perfectionem esse

Eadem, quæ in viro, in fœmina etiam sunt partes.

Lib: 3. C. 8

Anatomiæ ad geographiam similitudo.

Philautia multorum errorum causa.

atque centrum, nemo unquam satis laudabit; quod cùm ita sit & ignorantiæ non raro accedat philautia, qua nihil nos ignorare videri volumus, hinc factum, ut quicunq; habiti sunt sapientiores, Hippoc. Plato, Aristoteles, Galenus, & qui post illos sequuti sunt, ad propria commenta non rarò recurrerint in quibus quò quisque in re dubia & obscurissima fuit acutior, eo apud scriptores locum obtinet præstantiorem: Quia nimirum ita placuit Deo glorioso & sublimi, velamento stultitiæ, ne arcanum sui divini operis in propatulo esset, thesaurum suæ sapientiæ abscondere, ut humanam sapientiam pessundaret: Quamobrem sanctissimus Rex idemque Propheta merito dicebat: *Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmaverunt me*; & sanctus Job corporis universi plasmationem tribuit Deo conditori. Quin & Aristoteles & Galenus ipse in DEUM assurgunt, quoties corporis humani divinam fabricam in pangendis, connectendis, ac disponendis membris summoperè admirantur. Nos igitur, etsi furorem esse existimemus temere ac insolenter nobis plus satis tribuendo, ea quærere quæ nostris mentibus excellunt, & ea docere, quæ fortè ignoramus: tamen honestum censemus laborem, qui ad humanas capessendas disciplinas comparatur; Ideò DEI Optim. Maxim. ope nitentes, eundemque summa veneratione laudantes, in his, quæ diximus, quæque dicturi sumus, curavimus ea, quæ pro captu humano verosimiliora visa sunt, & magis rationi consentanea, quæque à probatissimis scriptoribus, factâ etiam pensiculatè inter eorum dicta electione accepimus, aut experimento comprobavimus, ea solummodo posteritati commendare.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulierum

LIBER SECUNDUS.

De Semine & Menstruo.

Quid Semen, quidvè genitura & humiditas salivalis.

CAPUT I.

Generationis principia duo. Fragilis est humana origo.

PRoditum supra jam est duo esse nostræ generationis principia semé, & menstruum, ac proinde superbissimi animalis originem debilem, fragilé, & prorsus imbecillem, quinetiam corruptibilé atq; mortalé, de his igitur hoc libro agere decrevimus, & primò de semine, de quo, quid sit; quæ ipsius natura; & an mulieres semé emittant; quidq; ipsum ad generationé conferat; an vivat, & animatum sit; â toto ne corpore decidat; ubi generetur & formam accipiat; quidve testes ad ipsius generationem conferant; & cur orta ab eodem membra deperdita instaurari minimè possint; tandemq; quid sit formatrix facultas in eo contenta; quæq; sint boni ac prolifici seminis conditiones; breviter atq; contractè enucleabimus. Semen igitur autore Aristotele secundo de generatione animal. id est, ex quo primò oriuntur ea, quæ

Semen quid

Ar. Cap. 4.

Galen: 2. de semine.

quæ secundum naturam constituuntur. Galenus nihil aliud esse dixit, quam sanguinem in venis, quæ ipsum continent exquisitè confectum. Autor definitionum humorem esse dicit, in vasis, quæ à testibus exoriuntur, contentum, calidoq; constantem spiritu, ex quo nasci hominem liceat. Alexander, amator veri dictus apud Priscianum, dicit, semen esse sanguinis spumam; Ejusdemq; opinionis fuit Diogenes. Medici vero summo inter ipsos facto consensu definiunt utilem superfluitatem ultimi alimenti sanguinei in partes distributi; quam nos etiam definitionem libenter amplectimur. Quicunq; de semine subtiliùs disserunt, à genitura distinguunt, quia, inquiunt, genitura est causa, principiumq; generationis, proveniens à perfectis animalibus, quæ naturâ coeunt; semen vero plantarū etiam est, & animalium imperfectorum; unde colligunt genituram ens esse naturale imperfectum; utpote quod alterum tantum generationis principium obtineat, cujusmodi est semen viri; semen vero ex duobus rerum naturalium principijs constare, cujusmodi est nux, triticum, hordeum, & alia semina, quæ perfecta sunt in genere suo, non minus quàm ipsum animal: Quâ ratione seminis, quam genituræ, latior est acceptio, ex semine enim, non ex genitura plantas & imperfecta animalia provenire recte dicimus, ex geniturâ vero perfectiora tantummodo: cæterùm Hipp. non solum ipsum semen recens emissum, aut in suis vasis contentum, sed quamdiu fœtus nomen non meretur, etiam muliebri semini conmixtum, & in utero conceptum, genituram appellat. Porro autem semen excrementum esse ex eo concluditur, quod neq; pars aliqua corporis est, neq; res præter naturam; superest igitur, ut vel sit alimentum, vel colliquamentum, vel excrementum; alimentum quidem res adventitia est non insita; cum igitur semen insitum sit non est alimentum, multo minus colliquamentum, quia omne tale præter naturam est; insuper quia locus secundum naturam nullus colliquamento est datus, sed hac illac fluit, quòcunque facilius ferri potest, naturalibus vero excrementis locus destinatus est, verbi gratia, alimenti sicci excrementis, aluus; humidi vesica; utilis ventriculus; seminalis testes, & vasa varicosa; præterea crassi homines multo minus fœcundi sunt, ac minus seminis habent, non est ergo colliquatio, nam crassum ab agente colliquante magis destillat; quid? quod si colliquatio esset, semper læderet: atqui nonnunquam allevat corpus redditq; alacrius; superest igitur ut sit excrementum; Utile tamen, utpote à quo magnam utilitatem natura consequatùr, & vegetior atque vigorosior reddatur. Cum igitur ultimum alimentum utilissimum sit, utpote ex quo jam unumquodque gignitur membrum, semen ejus potiùs, quàm alterius alimenti excrementum esse oportuit, si adeò utile excrementum futurum erat, ut ex eo homo ipse generaretur; quo loco, uti Aristoteli placet, excrementum appello reliquias alimenti; colliquamentum vero id, quod resolutione præter naturam ex incremento secernitur. Unicum sanè perpetuæ propagationis atque subsistentiæ rerum præsidium semen est, cui nisi inesset propagatrix quædam vis, specierum conservatrix, brevi temporis spatio cuncta deficerent animantia, quæ in individuis ætatis progressu & morbis dissolubilia esse diximus atq; mortalia, in specie vero perpetua & æterna seminis ratione conservantur. Constat semen materiâ, & facultate, illa ex primis rerum elementis conflatur; sanguis enim ex ijsdem quatuor rerum principijs, quæ in cibis inerant, constituitur, cujus seminis materia portio est; Facultas vero formativa pars est animæ vegetantis, ut suo loco dicendùm erit, & in spiritu genitivo consistit, qui multò diviniorem naturam sortitur: Omnis enim animæ sive virtus sive potestas alterius cujusdam corporis particeps est, ejusque divinioris, quam quæ elementa appellantur, dicente Aristot. 2. de generatione animalium. Porro duplex, tum maribus tum fœminis semen inest; prolificum unum, quod proprie semen appellant; salivalem succum alterum quod seminis nomine non nisi æquivoce comprehendunt, quippe quod inutile sit ac minime prolificum, nisi quod ex virili Allantoidé membranâ coalescere, quā suprâ ex fœmineo semine generari

Seminis definitio.

Genitura à semine quid differat.

Lib: de naturâ pueri.

Seminis definitio explicatur.

Naturalibus excrementis locus est destinatus.

Excrementum quale semen est

Excrementum quid.

Primo De gen. animal 18.

Colliquamentum quid.

Seminis materia.

Facultas.

Semen duplex.

Galen: lib: de rem.

Salivalis humoris usus. generali prodidimus, quidam putant, cæterò quin ad oblectamentum duntaxat natura illud molitur; in viris eodem ferè itinere, quo fœcundum semen, progreditur; in fœminis uteri cervicem per tenuissimas fibras adit: Hoc cùm emittunt, mira voluptate afficiuntur, quod non perpetuo in seminis prolifici emissione, sed plerumq; evenit; plures enim citra libidinis voluptatem conceperunt. Hic porro humor reliquo tempore paulatim & sine sensu illabitur, in coitu repente, ideoq; cum maximo sui sensu, & incredibili, ut fertur, voluptate exiliendo, ac per saltus, haut secus quam virile semen tanto in plerisq; impetu irrumpit, ut marium more longius prosiliat; tot voluptatum illecebris & iritamentis ad coitum opus fuit, quæ nisi sagax natura paravisset, vix quisquam esset, qui conceptionis humanæ locum contemplatus, tot sordes quæ assiduo in fluxu ipsum inquinant, subiecti crassi intestini, & super positæ vesicæ viciniam, mulierum complexus persequi voluisset: nec ulla viro se jungere fœmina appetivisset, quæ nonimestris gestationis labores, & partus matri *Salivalem succum fœminis inesse* sæpe funestos dolores animo volvisset. Sed ut ad salivalem succum redeamus, *Spadones quare in coitu delectentur.* illum fœminis affluere plane constat, cùm ipsæ in coitu vehementer oblectantur, & qui concumbunt, circa pudendum sibi eum effundi percipiunt: At spadonibus hic humor voluptatem quandam afferre videtur; quamvis Alexander Aphr: non propter illum, sed propter memoriam anteactæ voluptatis illos tantummodò, qui jam juvenes fuerunt castrati, in coitu delectari existimat, sed nihil vetat duplicem hanc causam voluptatis in spadonibus conjungi, ideo haud sine ratione amatores eos esse mulierum maximos tradidit comicus poeta. Idem humor fœminæ utpote frigidior, ac ad prolis generationem prorsus ineptus, jure post coitum effunditur suo jam functus officio. Quod si verum est, non video qui possit conceptionis signum esse à fœmina exsiccato pudendo dissedere, & exhumectatione eandem non concepisse colligi; quandoquidem hac humiditate diluitur, etiamsi semen contineat uterus, quare potius existimo concepti seminis signum esse arido pudendo discedere; dilutum vero non semper coitus infœcunditatem arguere, quia potuit retineri prolificum *Virorum salivalis humor.* semen, quod ad uteri fundum projicitur, affluere salivalis hic succus, qui ad cervicem. Virorum autem salivalis humor in coitu fœcundo retinetur, utpote vigorosior, & qui fœcundi seminis fœminei naturam prorsus refert, sunt tamen autore Galeno specie simillimâ, semen, quod in fœminarum testibus *14. De usu part. C. 11.* continetur, & humor, qui in glandulosis marium corporibus reperitur.

De seminis natura atq; præstantia.

CAP. II.

Seminis temperantia. SEmen natura calidum & humidum est ideo aliquando nomine calidi innati, & humidi radicalis, unà cum sanguine comprehenditur; & si probè con- *Color.* coctum fuerit, colore album & splendens esse oportet, ut vel hinc pateat, quam *Substantia.* parum verè Herodotus scribat, semen nigrum Æthiopes promere; substantiâ *Odor.* crassum redditur, lentum, sambuci vel palmæ odore, apibus expetitum, & quod in aquæ fundum immergitur: Est etiam fœcundum & bonum id, ad quod plurimum vitalis spiritus ex corde & universo corpore confluxit, qui ibi testium, & vasorum vi genitivus fit: aëreum insuper ac globulentum, & quod instar grandinis concrescit, non tamen à frigore, sicuti grando aut nix, sed à proprio ingenitoq; vasorum, & testium calore, neq; humore ejusdem vi dissipato, sicuti illa, quæ multum terrenæ substantiæ admixtum habent, veluti lutum, & reliqua terrena, quæ fervore solidantur, sed ampliore concoctione agitante, & ut candidum ovi, oleumvè diutius agitatum in spumam ingentemque tumorem vertitur, coercito flatu, ita semen ab immixto spiritu in densissimam

turgescit

turgescit spumam, cujus bullas vix cernere possumus, sicuti neq; butyri: Hâc de causâ poëtæ Venerem Aphroditin & ex maris spuma prognatam dixere.

Venus Aphrodites quare dicta.

Dub.

Hic tamen scrupus est, si enim crassum semen, albumq; ex homine prodit; cur mox refrigeratum humescit, & in aquæ speciem coloremq; convertitur; nam si terrenum semen est, in humorem totum & aquam converti non posset; si aqueum à frigore potius, ut cætera, quæ aquea sunt, quàm à calore congelari oporteret atq; concrescere?

Solutio.

Solutio ex dictis est, semen enim duplici substantiâ constare docuimus, spirituosâ unâ, alterâ crassâ, & tenaci, quæ interno calore & spiritus copia, eâ, quâ diximus, ratione calore in spumam converso spissatur albescitque; egressum vero semen calore exhalante liquescit, non congelatur, propter inclusum incongelabilem aërem, & spiritum, qui si etiam evanuerit, veluti aqua remanet minimum habens terrenæ portionis: venit itaq; culpandus Thesseus medicus, qui apud Priscianum elephantorum semen ita post egestionem solidari dixerit, ut electri similem substantiam sumat. Sed ut ad seminis conditiones regrediamur, illud etiam bonum ac prolificum est, quod in tertii septenarii complemento generatur, quia tunc stat longitudinis diameter, & corpus incipit inspissari secundum latitudinis, & profunditatis diametros; verum circa triginta annorum ætatem habet homo semen perfectè maturum; imo mulier, si impraegnetur ante vigesimum primum annum, debilitatur, & pallescit; albi etiam, nec multùm pingues, nec admodum graciles, plus semine abundant, quàm nigri aut fusci, quia etiam humore redundant, qui seminis materia est.

Semen qua ætate maturum.

Infœcundi seminis inditia.

Infœcundum vero semen habetur, quod aut in aquâ innatat, aut prædictis qualitatibus caret; item viri semen multùm coeuntis, quia inconcoctum est, & vasa seminaria debilitantur; non est etiam prolificum semen senis in ultima senectute, quia non satis eorum natura potest concoquere; neq; pueri ante decimum quartum annum, propter incrementum, & quamvis aliqui referant vidisse quosdã, qui genuerũt in duodecimo, illud, nihilominus rarissimum est, nam vel nondum semen habent, vel si habent, aquosum est & penitus indigestum; est præterea invalidũ semen ægroti propter imbecillitatem, & ebrii aut nauseabundi, quia aquosum etiam est, & indigestum.

Dub: Calidumne semen an temperatũ fœcundius sit.

Fœcundum semen dupliciter dici.

Quæres fortassis, calidumne semen an temperatum fœcundius sit? Respondeo; semen fœcundum dupliciter dici; aut quod facit ad plurium generationem, aut quod cum plurimis fœminis generat; primo modo calidum semen valdè fœcundum esse manifestè inquit Galenus art. med. 95. quia quemadmodum ex ventriculi functionibus coctio in calido melior fit, quam in temperato, eo quod calore promovetur coctio, ita cum conceptio coctione peragatur, semen calidius magisq; coctum aptius est ad generationem, & fœcunditatem; Secundo modo fœcundior uterus appellatur, teste summo dictatore Hipp. temperatus, quia ex pluribus viris, etiam variè temperatis, liberos suscipit, quâ etiam ratione temperatum semen pluribus uteris susceptum fœcundatur. Ejus verba 5. Aph. ita jacent; *Quæcunq; frigidos & spissos uteros habent, non concipiunt, & quæcunq; præhumidos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in iis genitura; & quæcunq; siccos multum, & præcalidos, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen; quæcunq; vero ex utrisq; mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt;* Ex quibus Galenus in comment. colligit, tàm mulieres quàm viros si temperatè quatuor qualitatum potiantur, generare, quamvis temperie illa privatis commisceantur, intemperatos vero cum iis solum, quæ contrario sunt temperamanto, copulatos gignere, nimirum calidos frigidis; humidos siccis; & sic de cæteris:

Galeni sententia examinatur.

Quæ tamen Galeni sententia repugnantiam videtur involvere, nam si intemperatæ solis contrariis naturis junctæ generare valent, ut in ultima sententiæ parte legitur, non poterunt profectò temperatis junctæ generare, ut initio ejusdem sententiæ Galenus prodiderat.

Mercati & Mercurialis interpretatio.

Mercurial. li. var. lect. Mercat. lib. 3. Cap. 2.

Respondet Mercurialis, & cum eo Mercatus, uterq; viri doctissimi, temperatos si temperatis misceantur semper gignere, intemperatos vero tunc solùm, quando contrariis suæ temperiei copulantur; sed non advertunt, Galenum dixisse, temperatas naturas, quantumvis temperie illa privatis commi-

ſceantur, omnino gignete; potius ergo arbitror temperatas naturas intemperatis quibuſvis collatas contrariarum vicem gerere; & quemadmodum anodina dicta medicamenta non ſolum â calidâ causâ, verùm etiam à frigidâ ſubortos dolores mitigant, ita etiam muliebre ſemen temperatum calidam pariter ac frigidiuſculam viri genituram contemperare, fovere, ac fœcundam reddere; quamobrem adhuc minus probo Braſſavolæ ibi interpretationem, qui per temperatas naturas non multum diſtemperatas intelligit, quæ utriſque extremis junctæ valeant generare; etenim frigidiuſculam fœminam frigidiſſimo viro junctam poſſe gignere minimè puto, neq; unquam vidi, aliud tamen erit, ſi calidiuſcula calido viro conjuncta ſit, quia calor præſertimque moderatus ad hominis procreationem non parum momenti habet, frigiditas vero nocet. Sit igitur concluſio, non ſolum temperatam utriuſq; conjugis naturam fœcundiſſimam eſſe; & in temperatam utriuſq; contrariam, dummodò non ſit intemperantia maxima, ſed etiam temperatam ſi intemperatæ copuletur eidem, quæ cum ſuo contrario non admodum vehementi gignere apta erat. Infœcundos vero eos eſſe judico, qui ſimilem obtinent intemperiem, frigidam potiſſimum, quamvis non intenſam; ſunt etiam infœcundi, qui intemperiem nimis immoderatam ſortiuntur quibuſvis conjungantur, hi enim prolificum ſemen haudquaquam gignunt. Obtrudes, temperata corpora eſſe ſimilia, & ob id infœcunda eſſe oportere, quia nullam inter ſe præſtare poſſunt actionem, quæ ad generationem requiritur, non enim unum ex altero generare poteſt, niſi mutua eorum actio fiat. Memineris tamen juſtitiale (ut vocant) temperamentum utriuſq; ſexus à temperamento juſtitiali alterius plurimum diſſidere; quare ob hanc diverſitatem, quæ ad agendum ſat eſt, generare optimè quidem poterunt. Quæ vero de ſeminis temperie dicta ſunt, eadem uteri conſtitutioni pulchrè eodem tenore quadrant, in quibus longior aliquantulum fui, quia, ut Platonem meminiſſe conſtat, non mediocris ars eſt noſſe, & viros & fœminas temperamento ad gignendam prolem inter ſe convenientes conjungere, atque hoc fuit olim maximum obſtetricum opus; quod etiam ita cecinit Lucretius.

Braſſavolæ interpretatio reijcitur.

Dirimitur controverſia.

Obiectio.

Solutio

Obſtetricis munusquod nam olim.

Vſq; adeò id magni refert, ut ſemina poſſint
Seminibus conmiſceri generaliter apta,
Craſſaq; conveniant liquidis, & liquida craſſis.

Ex dictis omnes diſſolves nodos, facileq; compones vulgatiſſimum illud diſſidium, quo quæritur, utrum temperati an intemperati meliùs generent.

Semen mulierem habere, & quid in fœtus conſtitutione opis id conferat.

CAP. III.

An fœmina ſemen habeat.

QUia de ſolis mulieribus contemplationem decrevimus, & an hæ ſemen habeant autores non adeo ſunt concordes, fruſtra hæc de ſemine tractatio inſtituta foret, ſi hæc res indiſcuſſa maneret. Præcedit quæſtio, an ſit, quæſtionem quid ſit, ſcio, at hic non abſolutè an ſit, ſed an fœmineum ſit, quærimus; quæ autem huc uſq; diximus, tam fœmineo quam virili facilè poſſunt accommodari; Enimverò conveniunt medici in eo, quod etiam mulier præter menſtrua quid aliud emittat, de hoc tamen dubitant, ſemen nè ſit, id eſt, an facultatem habeat formatricem, vel ut ipſi loquuntur, an actione ad generationé concurrat, ſicuti viri ſemen. Ariſt. naturæ alioqui ſcientiſſimus in lib. de generatione animaliú, fœminas neq; ſemen habere, neq; emittere multis rationibus confirmat, in cujus etiam ſententiam pedibus diſcedunt Averroes, & Avicennas. Athenæus, referente Galeno ſecundo de ſemine, ejus fuit opinionis, ut crederet, fœminas ſemen quidem promere, ſed inutile; quia, inquit, emittitur extra matricem per foramina, quæ à lateribus ſeminarijs meatibus juxta uteri cornua

Ariſt: ſententia.

Athen. ſententia.

Lib. 1. C. 20
Lib. 2. C. 4
Gal. C. 1.

cornua extrinſecus adſunt. E converſo Galenus cit: lib: de ſemine ex Hippocrate validiſſimis rationibus contendit, fœminas non ſolùm ſemen excernere, verum id etiam magno eſſe uſui univerſo fœtui conſtituendo. Rei veritas *1. Ratio.* ſenſuum fide comprobatur, cui repugnare debilitas eſt intellectus: nam diſſectis fœminis, quæ diutius à coitu temperârunt, vaſa ſeminaria, teſtes, & uteri cornua, albo craſſoque ſemine referta eſſe apparent; quod ſi tenuis humor, lachrimæ ſimilis ab oculo frictione excuſſæ eſſet, quod contrarij putant, cur quæſo craſſum eſt, album, ſpumeſcens? mora, inquiunt, illud fit, at cur illo excreto uterina ceſſant accidentia? cur non extinguitur libido antequam excernatur? niſi quod antea ad coitum excitabat; cur gonorrhæam patiuntur? cur turgens fœmina ſtatuto tempore ad marem properat? ſi enim à ſolo menſtruo, non ceſſarent hæc omnia maris acceſſu, in quo ſanguinis excernitur nihil. Inſuper fœminæ non minus quam viri nocturnis pollutionibus infeſtantur, & viduis, ac ijs, quæ Hyſtericis vexantur ſymptomatibus, copioſiſſimum, *2. Ratio.* craſſiſſimumque ſemen obſcænarum partium titillatione erumpit; quæ excretio ſi non imaginationem, ſed tantum frictionis vim, ut oculi lachrima ſequeretur, quî fieri poſſet, ut quæ ſomniat cum nulla rarefactione proritetur ſolâque ducatur imaginatione, ſemen excernat album & craſſum, quod quia in acceſſu ſternutat fœmina, ſignum eſt à cerebro delabi. Idipſum declarant ſubventanea ova, & molæ, quas mulieres ex proprio duntaxat ſemine, abſque ullo virilis ſeminis acceſſu, ſæpiſſimè concipiunt. Ad hoc quia fœminæ in coitu non minus quam viri delectantur; at viri delectatio ex ſemine eſt; ergo etiam mulieris. Hanc voluptatem ab ſpiritibus, & motu fieri Ariſtotelici contendent; ſed contrà eſt, quod ſentiunt, aliquid emitti, quo emiſſo voluptas atque libido ceſſat. Quod ſi ad hominem argumentum texere liceat, ipſe profecto Ariſtoteles eſt, qui naturam utrumque ſexum in fruticibus commiſcuiſſe propterea putat, quod ſola vis maſcula non ſatis eſſet ad procreationem, etſi terra alimentum adminiſtret; multo ergo magis in animantibus, quæ præſtantiori ſunt ordine, neceſſum fuerit maris & fœminæ vires conjungi, non modo ut fœmina materiam ſuppeditet, ſed ut copulatis amborum viribus unum quidpiam procreationi aptum proferant. His rationibus planum fit, fœminas ſemen habere: Prolificum vero id eſſe, apertiſſimè concluditur ex ſimilitudine filiorum ad matres, non ſolum ſecundum ſexum, ſed et ſecundum plurima alia accidentia ut verrucam, & cicatricem: *1. Ratio. Prolificum eſſe fœmineum ſemen.* Non tamen hac ratione contrariæ opinionis fautores quicquam moventur, quia quemadmodum terræ vitio linum in lolium, triticum in typham degenerat; ita menſtrui culpa filium in matrem degenerare arbitrantur; *Adverſariorum ſententia.* ſed vim rationis non infringunt: Nam quemadmodum quando vis ſeminis obtinere, quod primo nititur, non poteſt, in proximam formam fingendam labitur, ſic viri ſemen, cum patris ſimilitudinem efformare nequit, in alterius hominis formam decideret, at cicatricem ſeu verrucam dextri humeri, quâ ſola mater inſignita erat, fœtus repræſentare non poſſet, niſi mater ei ſemine ſuo idolum ſuæ compoſitionis impreſſerit; non ergo ex alimento tantum ſimilis infans matri evadit, nam perſica arbor in Ægyptum tranſlata ex eodem genita ſemine, ſed mutato pabulo, bonitatem alimenti mutavit, non ſpeciem; neque opinandum eſt Polycletum ſtatuam fingere, quod vero oculi cæſij, naſus ſimus ſit, à luto eſſe. Ad hæc *2. Ratio.* ſi aſini ſemen equa exceperit, fœtus non patris tantùm, ſed ex utriſque mixtam ſpeciem præ ſe fert, ex vulpe & cane hybridæ, hoc eſt, canina vulpis, aut vulpinus canis generatur; cùm igitur aſſimilatio æquè fiat ad patrem, & ad matrem, neceſſum eſt, ut à principio aliquo maris & fœminæ communi proficiſcatur. Ad generationem concurrunt ſolum ſemen, & menſtruus ſanguis: hæc vis non poteſt eſſe in menſtruo, quia hoc mari non eſt commune, & ideo nunquam aſſimilaretur fœtus patri: ergo neceſſum eſt, ut ſit in ſemine, ſemen igitur eſt illud, quod fœmina emittit. Faciunt quidem hæ validiſſimæ rationes, ut cum Galeno credamus, non à mare ſolum, ſed ab utroque

parente semen prodire, cui formativa vis insit: Illud tamen superest ut videa-
Arist. & al. argumenta proponuntur ac solvuntur. mus, quam sint penetrantia Aristotelis, Avicennæ, Auerrois, Athenæi, ac suæ phalangis autorum tela. In omnium, inquiunt, procreatione aliud materiam, aliud efficientem causam præbere oportet: fœmina dat materiam, non potest ergo efficiens esse. Solutio est, utrumque semen secundum diversas sui partes materiam & efficientiam præbere. *2.* Secundò; si præstans, & integre coctum virile semen sufficiens est generationi, quorsum adjiciet natura muliebre? Dic, semen viri non ideo prolificum esse, quòd ex sanguine quippiam generare possit, sed quòd muliebri commixtum ad generandum sit aptum; disponens enim omnia benignè & suaviter Deus, non uni sexui, sed utrique generationis opus commisit, ut fœmina voluntarie congrederetur, non solum oblectamento, & delectatione illecta, sed etiam ut sui individui substitutio, & similitudo quoad fieri posset, duraret: Ob hoc igitur semen habere oportuit, & ut auctius prodeat virile semen, ac gignendis membranis, quibus contegitur fœtus, sit sufficiens; nam etsi exiguum virile semen fingendis solidis membris satis esset, membranæ tamen bullas & spiritum inclusuræ ante formationem fœtus, & alimenti tractionem, quæ die septimo fieri incipit, viri semen non sufficeret; ideo fœmineo suppletur, & integrum redditur. *3.* Tertiò, quo tempore mas pubescit, & semen fundit, pubescit etiam fœmina, & menstrua apparent; respondet igitur semini virili, menstruum muliebre, non semen alterum: Non tamen vident matrem & gignere cum mare, & alere sine mare fœtum; ideo mas solum semen, fœmina & semen & menses habere. *4.* Hoc tamen penes ipsos præcipuum est, & inevitabile telum, si semen muliebre materiam & efficientiam habet (nam utrumque semen materiam generationis solidorum membrorum præbere omnes uno ore cum Galeno medici confirmant) posset fœmina sine semine virili concipere: contorquetur tamen facilè, si respondeas, concipere quidem sed sterile, aues subventanea ova, terrestria animalia molas: Infirmioris enim virtutis est semen muliebre, quàm ut solum sufficiat ad conceptum, eamque integram virtutis perfectionem à mare expectat. *Obiectio.* Si obtrudas, contrarium prodidisse Hippocr. qui libr. de genitura, semen fœmineum fortius aliquando esse retulit, ac virile fieri, & econtra: *Solutio.* Nos jam tradidimus, neutrum illorum quantumvis validissimum ad generationem sufficere si alteri non copuletur, quamobrem acute magis, quàm apposite respondet. Vallesius fœminam non magni caloris semen habere invalidum, calidissimam menstruis non abundare, atque ideo non concipere solam, quia aut debilius principium activum sortita est, aut materia caret; at consideràsse oportuit, menstruum sanguinem fœtus materiam non esse, sed pabulum post septimum diem; quare potius si fœmineum semen completum haberet activum principium, conciperet quidem perfectè, sed non aleret: quod nequaquam admittimus, neuter enim parentum, quantumque validum habeat semen, complete tum habet principium. *Notatur Vallesius 2. controv. 7.*

Averrois arg. Violentius hic urget Averroes, si singula semina per se prolifica non sunt ante commixtionem, post eam unde advenit illis illa virtus, quæ in neutro præerat? *2. collig. 10.* *Solutio.* Respondeo, fuisse in utroque, in completam tamen; at à quo uniuntur? ipsa inter se in itinere commiscentur, aut in ipsa vulva, quæ validè & avidissimè amplectens, facit ut uniantur, adjuvante ad hoc, non solum activâ utriusque seminis virtute, sed etiam actuali virtute ipsius matris, quam, Galeni decreto, mediantibus venis, & arteriis per uteri conceptacula eò transmittit. *5. Adversar argum.* Quinta Aristotel. ratio: gravida fit interdum fœmina, nulla humiditatis suæ excretione, nunquam vero citra menses; menses igitur, non semen fœmineum, ad conceptum sunt necessarii. *1. de sem. 12.* Respondeo, Aristotelem aliam in muliere non cognovisse humiditatem, præter salivalem, quam guttam vocat, hanc, quam in uteri cervice mares sentiunt, etsi fœminæ non emittant interdum, tamen in prolifico concubitu semen per vasa in uteri sinus semper ejiciunt, quod non persentitur, quia neque viri-

penem attingit, neque tantùm fœminam delectat, utpote quodad sinum uteri demandatur, cujus sensus hebetior est, quam oris ipsius; Neq; placet quod quidam arbitrantur, exquisitiori maris semine fœmineum interdum excusari, exemplo mulieris ducti, quæ concepit ex semine in balneo recepto, ut de Gedelia, & Averrois viciná proditur; quod ultimum, si verum fuit, potiùs existimo, per id temporis ad solam delectationem attractionis illius seminis virilis subsequutum etiam fuisse muliebre, accedente præsertim imaginatione, sicuti in in somniis per pollutiones solet contingere. *Sextum.* Puer, addit Aristoteles, eunuchus, & fœmina habitu similes sunt, voce, pilis, carne, & viribus; ergò & seminis inopiâ; concedimus, hos omnes non gignere exactè coctum semen, in quo virile robur consistat. *Septimum.* Adiungit (nequid eorum, quæ adversus hanc sententiam congerit, prætermittamus) menstruum lac repræsentat, semen virile coagulum; sicuti igitur lac sola materia est, ita & menstruum: Similitudinem menstrui cum lacte non improbamus, coagulum dicimus esse in utroque semine incompletum, ideò commixta coagulari. *Octavum.* Addit libidinosas fœminas crebro partu temperari; & nonnullas ex salaci conspectu ter intra mensem sanguinis menstrui profluvium pati, quasi conante natura id pellere, à quo irritatur. Vera tamen hujus eventus causa est, quoniam ex evacuatione quâvis, maxime sanguinis; seminis proxima materia, ac perinde libido ipsa, imminuitur. *Nonum argumentum. Fœminei seminis usus.* His Aristotelicorum telis & hoc addi potest, quòd prægnans fœmina in coitu delectatur, & aliquid emittit, quod cum in utero maneat quia clausus is est, & semen intus tunc temporis nullius esset usus, sequitur menstruum emittere, quod ibi ad fœtus pabulum detinetur: Dic, fœminam aut ad uteri latera tunc excernere; aut si ad fundum, ipsum aperiri, cogente ita necessitate, ut, quod supervacaneum est, egrediatur. Vides itaque eorum rationes, quantumvis ex Philosophiæ intimis deromptæ videantur, corruere; perspicis maximos fœminei seminis usus, & utilitates, ut nimirum virile nutriat, & adjuvet, quòd delectet in coitu, quòd ex eo Allantoides membrana generetur, & salivali viri humore; sed ita, ne sola Allantoides ex eo generatur, ut reliqua membra non attingat; minimè imo postquam suas vires cum virili semine commiscuit ad formationem fœtus; ex materia illius fit Allantoides. *Decimum argumentum. Scripturæ locus.* Adhuc tamen facit ambiguitatem quod Levit: 15. viri seminiflui, fœminæ sanguinifluæ expiatio ponitur, quasi huic menstruum solum, illi semen insit: Dic, fieri mentionem illius fluxus, qui in utroque sexu est magis conspicuus, lege vero seminiflui viri mulierem etiam comprehendi; imo si sacræ paginæ, quæ supra omnem naturam est, locis in naturalibus speculationibus liceat contendere, legimus 3. Geneseos, serpenti dictum: Inimicitias ponam inter semen tuum, & semen mulieris; sed hæc aliò pertinent.

Semen non solum ut opificem, sed etiam ut materiam fœtum attingere, & cur partes seminariæ non rægenerentur.

CAP. IIII.

Aristot. & peripat. sententia. Mulierem non aliud continere semen præter sanguinem menstruum Aristotelem sibi persuasisse jam supra memoravimus, & explosimus, ad cujus opinionem digitum attollunt non Avicenna solùm, & Gentilis, sed omnes uno ore Arabicæ doctrinæ sectatores: Verum & illud addit Aristoteles, hoc ita constitutum muliebre semen seu potius menstruum solam materiam in

am in conceptu; virile nudam efficientiam exhibere; ex illo omnia tam ſolida, quam cætera membra effici; hoc poſtquam vim generatricem menſtruo impreſſit, & motionis principium dedit, foràs excerni, ut pleriq; omnes interpretantur peripatetici, aut in auras evaneſcere, aut in flatus diſcuti, ut eorum etiam, nonnulli arbitrantur. *Dubitemus* inquit 2. de generat. animal: 3. *Si projectæ in fœminam genituræ nihil concepti fœtus pars efficitur, quo abeat corpulenta ejus ſubſtantia; ſi modo facultate, quæ in ipſa eſt, operatur;* Et non multò pòſt: *corpus genituræ in quo unà ſemen animalis principium, abſcedit, partim eſt ſeparabile ex corpore, cujuſmodi eſt, quæ appellatur mens ſive intellectus, partim inſeparabile, quod eſt genituræ ſemen, quod cùm humidæ ſit naturæ & aquoſæ, diſſolvitur, ac in ſpiritum difflatur.*

Galeni rationes adverſus Ariſtotelem, qui probat ſemen in utero retineri.

Hoc autem quam ſit ipſi rei veritati contrarium, multis Galenus palàm fecit in lib. de ſemine, & primò ſemen virile in vulva contineri, ſi fœmina conceptura ſit, ex eo concludit, quòd ſi capram, ovem, aut aliam quampiam fœminam diſſecueris, nullam ex iis, quæ ſemen excreverant, concepiſſe, omnes, quæ retinuerant, gravidas fieri deprehendas. Secundò ex ipſo relatu fœminarum, quæ ubi conceperint, quandam in vulva motionem ſentire dicunt, quæ quaſi convellat, ac paulatim in ſe illam contrahat, quod idem plena fide ipſum conceptionis etymon, id eſt, ſeminis in utero comprehenſio, indicat. Tertiò ex autoritate omnium ferè quos perlegerat medicorum, præſertim graviſſimi Hippocratis:

Lib. De genitura. & lib. de natura pueri.

Semen materiam etiā generationis eſſe.

Seminaria partes novem.

verùm enim vero non ſolum in vulva retineri, ſed etiam in pangendo fœtu materiæ, non tantum opificis rationem habere, & ex illo novem ſeminaria appellata membra venam, arteriam, nervum, os, cartilaginem, membranam, tendones, ligamina, & cutem generari, magnis evidentiis ex ſenſuum fide experientiaque depromptis confirmatur. Nam ſi ſemen fœtus pars non efficeretur, aut efflueret, aut in flatus evaneſceret, aut computreſceret: non putreſcit, quia ſic graviſſima, & veneno ſimilia excitaret ſymptomata: tantum verò abeſt ut effluat, quin potius poſt conceptum os uteri clauſum ſit, nec ſpecillum admittat; *quæcunq; utero gerunt,* inquit Hippocrates *his uteri os clauſum eſt:*

5. Aph. 51.

Neque aliter pſaltrix puella ſe concepiſſe cognovit, ex quâ vidit Hippocrates, tenui pellicula contentum ſexto à conceptu die ſemen excidere: Ita fœminæ quæcunque partus peritæ ſunt, quo die geniturам non excidere obſervant, eodem ſeſe concepiſſe ſciunt. Non etiam in halitus vertitur, ita enim à conceptu uterus inflatus, ac maxime elatus ſentiretur, contrà quàm fit, & tempore partus cum crepitu erumperet, quod non obſervatur: Concoquitur igitur ſemen, & in fœtus ſeminales partes convertitur, quarum profectò exanguis, ſicuti ſeminis, & non ſanguinea, ſicuti ſanguinis ſubſtantia eſt, quæ ſeminis omninò, unde manarunt, ſpeciem, ac naturam referunt. Adde, quòd & perforari, & extendi vel longiſſimis ſpatiis, ſine ruptionis periculo, poſſunt, ad quod multò quam ſanguinis accommodatior erat ſeminis materia lenta, & tenax; è converſo neque albus eſt, neque adeò lentus & craſſus ſanguinis ſuccus, ut ſi intendatur aut fiſtulæ in modum perforetur, in ſua continuitate valeat perſeverare.

Obiectio.

Obtrudes, à ſanguine ipſo partes confici, verùm à naturâ immutato è rubro in album; è tenui in craſſum, aliquando in lentum atque tenacem:

Solutio.

At ſi ſanguis eas partes gignendi ex ſe facultatem haberet, ſemine profectò non eſſet opus, ſi ex ſemine, memineris naturam nunquam obliviſci inſitorum motuum, & fruſtra per ambages fieri, quod per compendium commodiùs præſtari poteſt; fruſtra igitur in hoc laboraret, cum jam rei principium haberet, quod non ſolum eſt principium totius, ut vult Ariſtoteles ipſe, verum etiam facultate totum eſſe Plato exiſtimaverat; ut cùm habeat album, craſſum, & lentum humorem, ex quo ſeminaria membra efficere poſſit, hunc ejiciat, alterumque ſimilem ex ſanguine gignat; non itaque oportuit vim ſuam menſtruo ſanguini tribuere, qua in ſuccum album, craſſum, & lentum converteretur (quod Ariſtoteles putat) ac protinus foras ejectum in ſpiritum diſſolvi; cum ipſum ſemen eandem

vim &

vim & talem quandam ſubſtantiam poſſideat, quæ primarum partium procreatrix commodiſſima eſſet, quod quidem, etſi alij non ſciviſſent, diligentiſſimum tamen naturæ ſcrutatorem Ariſtotelem ignoraſſe nefas eſt. Magnâ hìc contentione inveſtigatur, cur prædictæ ſeminales partes, ſi deficiant, non queant regenerari; vera namque cutis vulnerata cicatrice, os callo unitur, arteriæ, ac reliqua membra ſpermatica nunquam, vena difficulter reſtauratur. Contrà ſi carnoſæ, & adipoſæ partes à noſtro corpore excidantur, pro carne, caro, & pro adipe, adeps, rurſus facilimo negotio reſtituuntur. Auget difficultatem, quòd eadem eſt materia generationis, & nutritionis: Si ergo venæ, ut locupletiſſimus teſtis mille in locis Galenus eſt, vim habent conficiendi ſimilem quandam ſubſtantiam pro nutritione & incremento iſtarum partium, ex eâdem etiam ſubſtantiâ poterunt eædem partes regenerari. Ut obiter illi convellantur, qui pulchre reſponſum putant, cùm dicunt, genito jam integro animali, materiam generationis non amplius ſuppetere: Si enim per totum Vitæ curſum pro nutritione ſubeſt, pro generatione quidem non deerit, quùm eadem ſit; quod enim pro alimento reponitur, ſimile eſſe debet omnino ei, quod digeſtum eſt, ſiquidem nutritio eſt particularis generatio, id eſt, effluentis ſubſtantiæ redintegratio. Sunt alij qui reſpondent, ſuppetere quidem materiam, ſed deſiderari facultatem formatricem & generantem, quæ, ut ipſi autumant, ut abiit completo formationis tempore, ita nutriens ſucceſſit: Sed hoc etiam, meâ quidem ſententiâ, vitio non vacat, quia videmus, & carnem, & adipem in grandioribus corporibus regenerari, ſi ergò permanet in partibus carnoſis pro carnis generatione, cur quæſo non permanebit in ſeminariis pro earundem reſtauratione? Adhæc in humidioribus, & delicatioribus naturis, ut in pueris, ac fœminis, non exiguæ procreantur venæ, & ſatis magnæ ac permultæ quotidie in ulceribus renaſcuntur, carne enim nova replentur, quæ multis venis, & arteriis capillaribus referta eſt, anteriores etiam dentes non ſolum in infantia, & pueritia, ſed & in adoleſcentia poſteriores. Quidam videntes materiam & virtutem ſupereſſe, propterea tamen non regenerari affirmant, quia ubi hæc membra deficiunt, ſoluta eſt unitas, & caro etiam deeſt, cujus regeneratio anticipat, quia facilius & promptius ſupercreſcit, utpote molliſſima, & quę minori indigeat elaboratione, ita Galenum intelligunt primo de ſemine dicentem ſolida membra non reſtaurari, quia quod morâ temporis paulatim erat colligendum, carne jam increſcente ſupprimatur. Hoc tamen, & à veritate, & à Galeni mente plurimum diſſidet: ſi enim materia pro membri ſeminarij regeneratione accuratius elaborata ſit; non poterit profectò ex eâ caro fieri, quæ ex ſolo ſanguine minus elaborato conficitur. Vidimus avulſo dente materiam ſolitam pro ipſius incremento ad partem mandari, juxta proximam gingivam in porticunculam evadere, non gingivæ quidem ſed albæ cujuſdam ſubſtantiæ inſtar calli; Meo etiam ex ſorore nepoti, cui à prima infantia dens unus deficit, juxta ejuſdem lateris auriculam, cuticularem quendam proceſſum propendentem natura efformavit: Itaq; redundante materiâ ſeminali in aliis partibus calloſa; in cute cuticularis ſubſtantia gignitur non carnoſa; neque is eo loci Galeni animus fuit, ſed carne ſupercreſcente materiam membri ſpermatici ſupprimi ac ſuffocari, alioqui neque etiam hæ partes nutrirentur, quia anticiparet nutritio carnoſarum. Quatuor igitur ſunt, quæ obſtant, quò minus ſeminaria membra reſtaurentur; materiæ inopiâ, quæ, quamvis ſuppeditat pro nutritione, nunquam tamen in tantâ copiâ colligitur, quæ ad uniuſcujuſque quod interiit, regenerationem ſufficiat; ſecundò debilitas, facultatis formativæ, quæ quamvis per totum vitæ curriculum perduret, ut latiſſimè Joubertus ſuis paradoxis prodidit, tamen aut in membris eam pro futurâ neceſſitate natura conſervet, aut eadem cum naturali ſit, non adeò valida vehemensque exiſtit, ut in utero erat, ubi à conceptaculorum &

Quæſt. An partes ſeminariæ regenerari poſsint.

3. Meth. 5. art. med. 81

1. De ſemine 13.

2. De ſemine 12.

Convellitur quorundam ſententia.

Nutritio quid.

Aliorum ſententia reprobatur.

Tertia ſententia quorundam.

Ne reſtaurentur ſeminales partes quatuor obſtant.

2. Para. 7

ipsius uteri fabricatrice vi fovebatur, & intra semen ipsum continebatur, agensque per se totam occupabat materiam: Tertiò, carnis supercretio, quæ quidquid paulatim pro membrorum restitutione colligitur, supprimit, contrà quàm in primâ ex semine generatione factum fuerat, cùm & universus humor unà collectus, & multus erat, & virtus fabricatrix non valida tantùm, sed duplicata; quod si medicamentum apponas, quod carnis supercretionem impediat, eâdem operâ arteriæ generationem inhibeas, non quod sua natura arteria generationi renitatur, sed quod impedimentum obstet: Quartò, siccitas membrorum in adultis, quæ causa est, ut difficulter coalescant, & ob id etiam non nisi in pueris, & molliusculis corporibus hæc membra regenerantur; in adultioribus vena solum, & illa quidem raro; arteria vero quia sextuplo crassior est, nunquam, & multo minus os, cartilago, nervus, tendo, & cætera. At dices, plantæ abscissæ partes in totum possunt reponi, multò ergò magis hominis, animalis nimirum perfectissimi, in cujus superiori formâ omnes inferiorum vires, sicuti trigonum in tetragono, continentur.

Objectio.

Respondeo; meritò naturam hanc vim opidò languidiorem in animalibus posuisse perfectis, quæ motu ac sensu vitam partium tueantur;

Solutio

adde plantas excrementitio vivere humore & paratu facili, cùm terræ affixæ sint, & exiguâ elaboratione esse contentas, & injuriis patere, decidunt enim hyeme folia & fructus, per æstatem exuruntur, ideo vim generantem validam sortitas esse, cujus interventu partes necessario casuræ substituerentur. Efficaciùs tamen urget dentium regeneratio, quorum etsi demus præcoces, & anteriores,

Diluitur alia obiectio.

qui in pueritia propter angustam basin, & debiles ac pauciores radices decidunt, regenerari posse, quia tàm citò cadunt, ut secundum generationis tempus inveniat adhuc mandibulam crescentem, ex cujus superfluo alimento,

Præcoces dentes cur regenerentur.

& generantur & possunt regigni, quia coacervatur adhuc sufficiens materia, & caro gingivarum circumscripta manet, ita ut non impediat: tamen molares vigesimo anno multis, & omnium ultimi nonnullis senescentibus renascuntur, & trigesimo anno unus in extremo utriusque mandibulæ, qui ideo vocantur dentes sapientiæ sive intellectus, quia frequentius in ætate intellectus, quæ est triginta annorum, pullulaant; Imo Albertus Magnus senem se vidisse testatur, cui in ætate octogenaria dens natus fuerit.

Dentes sapientiæ.

Respondet Avicenna, dentes ex sanguine generari, & ad naturam carnis proximè accedere, quod vanum est, & rationi minimè consentaneum, cùm dentes sint de numero ossium.

Avicennæ lapsus.

Alii putant dentes, sicuti ungues, & capillos, ex corporis excrementis generari, ideoque semper accrescere; quia per ætatem indies minor est concoctio, & major excrementorum copia: Quód si semper generantur, nil mirum, si abscissi renascuntur, quorum ego sententiæ libentius adhæreo;

Dentes ab excrementis generantur.

sed contrà est, quod sentiunt; ergo vivunt: Neque nos id quidem negamus, sed ex excrementis nutriri profitemur verâ nutritione, non autem, per juxta positionem, sicuti ungues, & pili. Qui verò gigni dicunt, quia ex ampliori basi nascuntur, & alimenti habent majorem copiam, minùs sufficientem afferunt rationem; quia sic ossa fœmoris & similia, quæ lata sunt, & multam habent medullam pro alimento, promptiùs renascerentur, cujus tamen contrarium experimur; neque majori jure vitiligantur, qui ajunt, partes esse extremas, in quas natura ultimum ponit conatum, quia eâdem ratione, & auris, digitus, cutis, quæ etiam extrema sunt, renascerentur.

Semen

Semen non mole tantum, sed etiam viribus à toto emanare, ac ubi substantialem accipiat formam.

CAP. V.

DIſſolvi à concubitu corpus univerſum arguere profectò videtur, ab omni corpore genituram emanare; perinde atque maximâ nos etiam perfrui in ipſo congreſſu voluptate omnium membrorum: venæ item poſt aures ſunt, quibus inciſis ſteriles homines reddi plerique credunt, quod fieri non poſſet niſi ex capite deflueret etiam ſemen: Filii non ſolum ſimiles parentibus generantur, & in ſpecie, & in habitudine, ſed & ſi manci ſint parentes, manci plerumq; fiunt, & ſi quæ cicatrix in facie eſt, aut in alio parentis membro, hanc quoq; recipit filius; Æthiopum alba genitura nigrum ſecundum cutem producit fœtum; Scythæ macrocephali dicti, à longis capitibus, faſciis quibuſdam in longum obductis, deinceps communiter macrocephalos generabant. In Calcedonia vidit Ariſtoteles ex patre, cui brachium compunctum erat, filium natum cum eâdem notâ confuſâ tamen; Salmanticæ vidimus ex nobili patre dicto Godſcalco Flores, cui fiſſum erat labium, cum eâdem fiſſurâ progenitũ filium.

Hipp. ſententia.

Quibus tot ac tantis rationibus, depromptis è ſenſuum fide, quæ una omnes alias evertere potis eſt, Hipp. ductus ſemen ab omnibus corporis membris procedere teſtatum reliquit, à ſanis, ſanum, à morbidis, morboſum, quin etiam à ſolidis, & morbidis partibus, & ab humido omni totius corporis; cui etiam conſentiunt Plato, & Empedocles, ac inſuper ipſa ratio; nam ut totius eſt aliquod ſemen efficiens, ita cujuſq; partis eſſe oportet, alioquin membra ſine ſemine generarentur, neque ulla eſt ratio, quòd ex hâc ſeminis parte crus, ex illâ brachium generetur, niſi quia hæc ex crure, illa ex brachio decidatur, ab omnibus igitur defluit, quod omnia generat.

lib. de aëre aquis, & locis.
lib. de genitura.
Polybij ſententia.

Hanc ita confirmatam Hipp. ſententiam quidam, ductore Polybio, ita intelligunt, ut ex toto corpore ſecretionem in ſolo concubitu fieri ſentiant, ſeu colliquamentũ aliquod motu agitationeq; diffluens, quod quam ſit abſonum, ſuperiùs jam monſtravimus, & ex eo planum fit, quia fœminæ virovè, qui à coitu diutius abſtinuit, copioſum, craſſumq; ſemen in teſtibus, ac vaſis ſpermaticis congeritur; contrà libidinoſi, & ii qui ſupra modum rei Venereæ indulgent, tandem pro ſemine ſanguinem emittunt, & ſi conſectionem illorum fieri contingat, nihil ſeminis contineri deprehenduntur: Colliquamentum verò non eſſe, jam ſupra multis oſtenſum eſt.

2. cap. huius libr.
Secretio ſeminis non fit in concubitu.

Aliorum opinio.

Sunt etiam, qui putent, ſeminis materiam ex toto ſecerni, non ita quidem ut ex uno quoque oſſe vel nervo, ſed ex aliquo oſſe, nervo, membrana, vel cartilagine quidpiam ad ſeminis materiam confluat, quòd non illius tantum, à quo profluxit, ſed omnis nervi vel oſſis in conceptu materia fiat; proinde ex tantulo ſemine ſeminales omnes partes effici poſſe.

Quarta ſententia nonnullorum

Multi dicunt, ultimi quidem alimenti ſeminis materiam ſuperantem partem eſſe, non quæ à toto decedat, ſed quæ ad totum proxime eſſet acceſſura.

Quâ ratione pleriq. interpretetur Hipp. dictũ.

Plures ita interpretantur Hippocrat. ſententiam, ut ſibi perſuadeant, ſeminis materiam in ſingulis partibus progigni, & ab his, quotquot ſunt, in teſtes confluere; ac ita explicatum Hippocrat. placitum multis confutat Ariſtoteles rationibus, in primo de generatione animalium.

Cap. 18.
Ariſtot. adverſus illã interpretat. argumenta

1\. Prima, Si materia ſeminis hominis & animalium ab omnibus partibus emanaret, etiam materia ſeminis arborum; ſed videmus arbores, abſciſſis ramis, ſemen progignere, ex quo tamen integræ poſteà enaſcuntur arbores; Ergo neque in animantibus ex omnibus membris proveniunt.

2\. Secunda, Aut ſemen deciditur, ab omnibus par-

bus partibus organicis, ut facie, & manu; aut à similaribus, ut carne, & osse; non ab illis, nisi similarium interventu fieri videtur; si à similaribus, nulla procul dubio ratio est de similitudine parentum, cum hâc ratione solo temperamento similes euadant. 3. Et quâ plurimum nititur Aristot. cùm ab utroque parente semen decidatur, & vir ac fœmina reliquis partibus similes sint, genitalium formâ differant, necessum esset, ut perpetuò duo progignerentur fœtus, mas & fœmina, aut saltem hermaphroditus, cum semen oporteat efficere membra omnia, à quibus decidit, & decidat etiam ab illis quæ sunt mari, & fœminæ peculiaria. 4. Si à singulis corporis partibus seminis aliquid efflueret, ingentem profectò seminis copiam toti corporeæ moli respondere omnino oporteret; contrà tamen constat, perexiguam seminis molem in concubitu secerni; non igitur à toto decidi ac dimanari necesse est. Ad rationes vero pro Hipp. sententiâ propositas respondet, voluptatem, & extenuationem totius fieri, non quòd ex toto aliquid decedat, sed quod prurigo vehemens accedat, ex calore & spiritibus ab agitatione excitatis, ubi vero pruritus, ibi voluptas fit: extenuationem ex nimio coitu contingere, tùm propter vehementem & assiduam exercitationem, tùm quia solida membra privantur alimento, est enim semen medullis, & arteriarum, venarumque alimento similis substantia: similitudinem nullum esse indicium, siquidem & voce, & unguibus, & pilis similes procreantur filii, à quibus tamen partibus nullum semen deciditur; avis insuper & proavis nonnunquam similes evadere, ex quibus subinde nihil secessit, ut de muliere ipsemet Aristoteles refert, quæ alba cum Æthiope concubuit, & albam filiam peperit, ex quâ posteà & albo viro Æthiops avo similis genitus fuit: cumque non semper ex mancis manci proveniant, casu id fieri posse arbitratur, sive etiam propter uteri angustiam eâ in parte, quâ mutilus infans evasit, sicuti arbores, quæ in terrâ non habent locum satis amplum, aut à lapide vel ab aliâ quâpiam re, ne in hanc aut illam partem radices jaciant, præpediuntur: homines ad generandum impotentes reddi abscissione arteriarum, quæ sunt retro aures, quòd privatum cerebrum influxu spirituum vitalium imbecillũ redditur, neq; potens est coitus labores sustinere, in quo maxime illud ipsum laborat; aut quia fortè cum illis venis præscinditur nervus, qui à sexto nervorum pari in testes descendit & seminaria vasa, ut optime Vesalius animadvertit. His tàm multis Hippocratis sententiam Aristoteles explodit, qui tamen pro illâ aliam nobis meliorem non supposuit; Existimat enim duo generationis principia semen viri, & menstruum fœminæ, in corde gigni, à quo priusquàm descendant ad partes seminarias, distribuantur per vasa in corpus, ut à membris permutationem alterationemque suscipiant, quâ tandem ornata confluant ad seminarios meatus. Priorem hujus opinationis partem confirmare se putat, quia semen producturum simile toti parenti oportuit vel prodire ab omnibus partibus, vel ab unâ, quæ totius vicem gerat, quale est cor. Præterea quia utrumque horum principiorum, excrementum est sanguinis, idem ergo agens gignens sanguinem, hæc etiam excrementa producit, ac sanguinem gignit, (sic enim ille putaverat) ergo & semen, ac menstruum. Sed enim in membra distribui contendit, quæ secunda assertionis pars erat, quia semen magis, quam sanguis eleboratum est, eam elaborationem non accepit à corde, quod solum generat sanguinem, recepit igitur à membris: & si ad singulas partes non accederet, quî, inquit, fieri posset, ut servaretur similitudo ad membra parentum: sic itaque explicat verbum, *accedere ad singula membra* quod aliter esse intelligendum mox ostendemus. Non est tamen quod immoremur in confutandâ Aristotelis opinione, cum non receptis, & jam ante multa sæcula ex autoratis nitatur fundamentis, quòd nimirum cor sanguinem gignat, & fœmina semen non habeat.

Aristot. opinio absurda quæ sexta est.

Galeni sententia. 7.

Galenus in eâ fuit sententiâ, ut crederet, semen ex sanguine cum multo spiritu arteriali, hoc est, vitali solum in testibus gigni, & in flexibus vasorum semina-

ſeminariorum; hoc ex anatome argumento deſumpto, quòd venam, & arteriam non recto tramite, ſed pluribus factis gyris deſcendere videamus, in quibus paulatim albeſcit ſanguis, & tum demùm, ubi teſtes attigerit, ſeminis ſubſtantia in ipſis conſpiciatur; atque adeò materiam geniturę ex venâ cavâ potiſſimùm renibus, & lumbis aſſiſtente ad vaſa ſeminaria confluere, quinetiam omnes venas, & arterias gignendi ſemen facultatem habere fatetur; ſeminis enim vaſa inter venas habentur, & ſimilem cum iis ſubſtantiam acceperunt, hæc ſemen generare palam eſt; non igitur aliis venis per corpus diſperſis deerit ſeminis generandi vis, ſi modo flexuoſa etiam, & anfractuoſa adeo eſſent, ut morâ & cunctatione concoctionis perfectionem ſanguis in illis acquireret, ſicuti in capreolaribus & varicoſis vaſis. Addit in omnibus venis talem quendam ineſſe humorem, quem rorem vocant, quique ſeminali omninò aſſimilatur, & proximum eſt venis alimentum, paulatim albeſcens, dùm amplius commoratur; manare autem à toto ſemen (quod Hippoc. ait) ita intelligendum, ut omnium membrorum vi ac poteſtate ſemen decidat, ab omnibusq; ipſum partibus notas aliquot referat; Atque illud eſſe, quod vulgò dicitur, virtute non mole ſemen à toto defluere, non quod materia à toto decedat, quæ potius ad totum accedere potis erat, in qua quidem locutione cum Ariſtotele videtur ab Hippocrate prævaricari.

Mora requiritur.

Ros ſemini aſſimilatur

Alia eſt opinio, quam Avicennæ acceptam ferunt, quæ tradit, ſemen gigni quidem in teſtibus, confluente ejus fermento, hoc eſt, corpulenta parte, & ſpiritibus à tribus membris principalibus ſemper; à reliquis autem in hos fontes etiam aliquid reſudare, cujus rei evidens indicium ſit, fœtum in principalibus perpetuò parentibus reſpondere, in reliquis non ſemper, ſed modò in uno, modò in alio membro; atque quemadmodum ex partibus craſſis trium principiorum fit ſeminis materia, ita ex conflatis tribus ſpiritibus fieri unum genitivum; Hanc infringunt ſententiam neoterici, quod non appareant meatus à tribus principiis ad teſtes, per quos prædictus fiat confluxus. Cæterùm ſi quæ alia hæc certè ad mentem Hippocratis proximè videtur accedere, quòd fermentum ſeu virtutem quandam à tribus principiis ſemen habeat. Exiſtimant alii ſemen non ab omnibus decidi partibus, ſed à quâvis indifferenter, inſtar ſeminis plantarum; ſed contra eſt, quòd vis ſeminalis non in quâvis promiſcue parte plantæ conſiſtit, ſed quibuſdam ineſt radici: aliis ſemini, nonnullis nodo, cortici, vel ramo: Præterea plantarum partes, ſicuti abſciſſæ vivunt, ita ſeparatæ germinant. Hæc ſunt de hac re ſcriptorum dogmata, ex quibus nos tùm demùm, quid verum ſit, eliciemus, cùm quidquid in ſingulis præclarè dictum fuerit, amplexi fuerimus, rejecerimus verò ea, à quibus incommoda ſubſequuntur. Quamvis autem Avicenna hujuſcemodi rerum ignorantiam medico non nocere dicat, mutila tamen, & prorſus manca contemplatio videretur, ſi hæc res indiſcuſſa maneret; ideo in ſemine duo comprehendi, materiam, & facultatem, id eſt, corpulentam partem, & ſpirituoſam concluſio ſit, illam, quæ patiendi vim habeat, hanc verò quæ penitus ſit efficiens; ſpirituoſam ex præcipuis partibus potiſſimum confluere, per arterias enim ſpiritus vitalis à corde; per venas naturalis (ſi quis eſt) à jecore; per nervos animalis à cerebro, & dorſali medullâ, in ſeminis materiam concidunt, ex quorum confuſione, & commixtione genitivus procreatur ſpiritus, qui ſeminis materiæ inſidens, procreationis potiſſimùm inſtrumentum evadit; præſertim autem à vitali genitivum fieri, cùm de ipſo conſtet, & ab ejus fonte ad teſtes aditus pateat ampliſſimus. Seminis etjam molem atque materiam à toto decidi, & portionem eſſe totius materiæ, quæ jam aut ad totum acceſſerat, aut proxime ad omnes ſeminarias partes acceſſura erat; non tamen, quæ concubitus tempore decidat, ſed quæ, ubi abundat, à naturâ in vaſa ſpermatica deponatur, & ab ipſis proliciatur, ibique cum prædictis

Sententia Avicennæ

Aliorum opinio.

Concluſio.

Controverſia deciditur.

Seminis materia à toto.

prædictis commixta spiritibus vim quandam ex majori elaboratione, ac seminis formam acquirat, præsertim autem semen continetur in quibusdam additamentis, positis sub osse pubis inter rectum intestinum & vesicam; vasa enim deferentia, quæ semen præparatum à testiculis recipiunt, antequam in collum perveniant, coeunt in parastatis adenibus, ex quibus duæ pendent vacuæ appendices, quæ semen jam præparatum ac confectum continent, ut tempore coitus in vulvam ejaculetur: coitus tamen tempore non nihil spiritus atq; facultatis valida agitatione de repente in testes irruere, indicium sit voluptas, quæ tunc per universum corpus persentitur maxima: Hinc Veneris excessus debilitat, quia non solùm residuum, sed etiam nonnunquam quod actu erat, vel futurum partium alimentum, successivè trahitur. Inprimis autem cerebrum patitur, tùm quia extremum est, ubi cessat vis testium attractiva, tùm propter mollitiem ipsius, & dorsalis medullæ, quæ magis quàm solidiora membra concedunt trahentibus testibus, tum præsertim quia ejus substantiam testes avidius proliciunt, utpote semini non absimilem, quam propterea Plato in dialogo de natura semen appellavit; & in Timeo dorsalem medullam genitalem vocat, quia ab ea multùm genituræ descendit, magisq; exhauritur, ideoq; vulgo libidinosi medullis exhausti creduntur; & Albertus Magnus cujusdam mentionem facit, qui ex immodica salacitate occubuit, & fuit inventus sine cerebro. Ita Hippocratis sententiam interpretandam esse censeo, neq; Avicennam ab eo multum dissidere, &, quod magis mirabere, Galenum in eâdem propemodum fuisse; *contrà igitur*, inquit, *quam antiqui censebant, dicendum est; illi enim quod ab omnibus secedere, nos quod ad omnia accedere natura comparatum est semen appellabimus, & partem esse semen ultimi alimenti, ex quo jam unumquodq; membrum perficitur*: ubi & si non admittit semen portionem esse ejus humoris, qui ad partes jam accesserat, planè tamen confitetur, partem illius esse qui in venis proximè ad partes accessurus continetur, & quem jecur, ac venæ pro nutritione singularum partium, quasi adhibito earundem sigillo, elaboraverant, quiq;, & si ab omnibus membris non decidat, vim tamen habeat omnium membrorum effectricem, & quia aptus erat singula nutrire membra, aptus etiam est eadem generare, quippè cum ex iisdem procreatiò fiat, ex quibus nutritio. Quamobrem mirari satis nequeo eos, qui cum vires seminis à toto profluere non diffiteantur, & alioquin semen ultimi alimenti excrementum esse definiant, tamen, quasi sui immemores, semen vi, & mole à toto decidere contentiosè refragantur, quia scilicet formaliter semen non est illud quod decidit, quod nos ingenuè fatemur: Neq; somniandum est, Hippocratem existimâsse, semen cum albedine, spumositate, spirituum abundantiâ, ac deniq; cum ipsâ seminis formâ à singulis membris decidi; sed naturam doctam probè novisse, quid unicuique membro, pro sui nutritione conveniat, illud in jecore, ac venis genuisse, addidisseq; quoddam quasi nutriendæ partis sigillum, & mediante virtute regulativâ ad illas transmisisse, adjuvante ad hoc attractivâ membrorum; quidquid verò ex ipsâ nutritione supererit, testes trahere, quod & si verum adhuc semen non sit, propiùs tamen, quàm sanguinem, ad seminis vim & naturam accedere dubitandum non est. Cur tamen, inquies, excrementum appellatur quartę concoctionis, quæ enim in venis fit, tertia est? quia excrementum est non qualitate, sed quantitate superfluum, quod verò tale est, non in ipsa parte, sed in præcedenti officina generatur. Quod si ab Aristotele, quamvis ab adversario, hâc in parte petita similitudine nostram sententiam confirmare liceat, poterimus quod ipse cordi acceptum fert, nos jecori ac venis aptare: Oportuit enim (ut ille ait) semen producturum simile toti parenti, vel prodire ab universis partibus; vel ab unâ, quæ omnium vices gereret, quales venæ sunt, & jecur totius corporei alimenti officina. Præterea idem agens ultimum alimentum gignit, & excrementum ipsius, illud non in partibus, sed in venis gignitur, in ijsdem igitur seminis materia generatur. Sed cur cicatrix & verruca, quæ erat in parente, apparet etiam in filio, & cur non semper, sed aliquando? quia ex venis etiam capillaribus, quæ

Veneris excessus cur debilitet.

Cerebrum in coitu imprimus patitur.

3. De animal. 8.

Nutritio & procreatio ijsdem fit.

Obiectio.

Solutio

Cicatrix & verruca parentis cur in filio appareat.

quæ unicuiq; vel minimæ parti insunt aliquid aliquando, sed non semper, ad vasa spermatica confluit. Nonne hoc præstabit virtus formativa, quæ residens in membris parentis, non indigeat materiâ, à singulis partibus accedente, sed semini in testibus imprimat formam agentem, consciam ejus similitudinis? nequaquam profectò, quia ita formatrix vis ageret pro voluntate, cum modò imprimat notam, modò non imprimat, cum tamen sit naturalis; quare potius si materiam habet, ab illo membro decisam, simile format, alioqui minimè: Ut obiter colligas, similitudinē non prodire ab agente solo, ut quidam putant; sed ab agente in tali materia; quis, dices, nativo situ tam multas partes collocavit? eadem, quę eas effinxit, formativa virtus, ut mox patebit. Quid? quod in avulsione (ita appellant rei rusticæ scriptores portiunculæ corticis quæ alteri arbori inseritur) cortex arboris unius totam aliam plantam commutat, sic, ut fructus, & folia, & flores, similes iis, producat, unde prodiit, & tamen à solâ portiunculâ arboris fuit excisa; Quædam insuper animalia gignunt alia à se specie distantia, quæ non ex partibus in semine contentis. In insectis plurimorum fœminæ particulam quandam inserunt in marem, & ita ex solo maris calore fœcundantur evanescente semine: At de hominis generatione hic perscrutamur, non de imperfectis animalibus, quæ imperfectiori modo generant, ut vivunt. Particula autem plantæ nil mirum si per se generet, cum per se vivat, quare hæc nihil urgent; similiter enim multa absurda conficies, ut si ita ratiocineris; multa animalia citra epar concoquunt alimentum, ergò epar non habet virtutem chylificandi: Nihil concluditur, quia natura per pauciora exercet imperfectiorem operationem, perfectam per plura; sed fortè jam hoc caput nimis excrevit.

Similitudo unde proveniat.

Avulsio.

Insectorum generandi ratio.

De testium usu, quidq; ipsi ad seminis generationem conferant.

CAPUT VI.

QUidquid à nutritione superest, testes ad se trahere superius jam retulimus; quid autem testes ipsi materiæ impertiant, nunc superest contemplandum; Atq; ut jecur ab intestinis succum per mesenterii venas raptum in sanguinem vertit, qui postea à reliquis venis perficitur; ita profectò testes efficiendi seminis primi sunt autores, vasa deferentia id quodammodo præparant, jaculantia perficiunt. Solet enim sagacissima natura meatibus distributoriis, ne pereat, & otiosum sit delationis tempus, indere etiam coctionis vim, ut intestinis chylificandi, venis sanguificandi, & his, de quibus loquimur, spermaticis vasis, seminis conficiendi. Quemadmodum igitur summa sanguinis cum hepate affinitas, hepar sanguinis officinam esse convincit; ita seminis ad testes similitudo maxima; neq; alius usus in corpore testibus tribui potest; natura vero nihil frustra fecit; capreolaria etiam sive hederaria vasa seminis conficiendi vim habere, ex anfractibus, & sinuositatibus horum appareret; quæ non ob aliam causam fuerunt facti, nisi ut morâ ipsâ semen præpararent. Insuper in dissectione eorum animalium, quæ diutiùs à coitu temperarunt, evidenter conspicitur, semen in iisdem vasis contineri, quod certè non inveniretur, nisi hanc vim possiderent, quemadmodum in ventriculo, & intestinis sanguis nullus reperitur, propterea, quòd nihil prorsus ea ad sanguinis generationem faciunt. Porrò ut materia, quam è singulis partibus, & venis testes magnâ vi traxerunt, in flexuosis illis anfractibus diutius cunctatur; ita in arteriis, quæ illis substratæ sunt, spiritus moram trahunt, quâ morâ cunctationeq; vasa hæc nituntur, quidquid continent, tanquam alimentum in similem sibi speciem mutare, & illius colorem atq; substantiam planè convertere,

Testes quid conferant materiæ.

Testes efficiendi semĕ primi autores sunt.

Semen ubi perficitur.

Capreolaria vasa semen conficiunt.

tere,

tere, cumque ita præparatus humor in postremos anfractus, qui jam testiculos involvunt, tractus delatusque fuerit, coquitur, aptusque perficitur procreationi; idque tum robore & calore vasorum, tum ipsorum testium ingenita vi.

Arist. sententia.

Hæc quamvis verissima sint, Aristoteles tamen non recipit, sed aliter sentit, sola vasa seminaria semen gignere, testes verò, ut cordis virtutem intenderent, fuisse genitos, & ut suo pondere instar planarum in textrinis rectum constituerent meatum seminarium, natura sua flexuosum; ne morosa reflexione, refrigeraretur semen, & generationi inutile redderetur: hoc tamen argumento videtur potissimum niti, quod multa animalia ut pisces & serpentes semen fœcundum emittant, quæ tamen testibus carent.

1. de gen. animal.
5. de gen. animal. c. 7.

Quod si ex illo quæras, cur refrigerati testes steriles fiant, quantumcumque adhuc deorsum, sicuti textorum pondera, contendantur? seminariorum conceptaculorum refrigerationem, quæ una accidit, non ipsorum testium, sterilitatis causam esse respondebit: cur si collisi fuerint? quia vasa etiam seminaria colliduntur: Cur si induruerint? quia etiam illa indurescunt, & quocunque testes vitio, eodem vasa seminaria mutuâ contagione afficiuntur: Cur castrata animalia in imbecilliora mutantur? quia efficitur, ut cor, ex quo contentio omnis corpori erat, ablatis ponderibus, quæ ipsum intendebant, resolvatur atque laxetur, & cesset reflexio caloris à testibus ad cor: Sic enim putabat ille testes speculo seu denso opacoque corpori assimilari, ad quod illabens ex corde calor, & spiritus in universum corpus radios virtutemque suam iterum refundant.

Aristotelis sentētia confutatur.

Hæc tamen, si pensiculatius evolvantur, ingeniosè potiùs quam concinnè dicta reperientur, & præstantissimum Philosophum in iisdem, sicuti in universâ ferè hâc de semine contemplatione cespitâsse; nam robur ex calore, spiritibus, & bona temperatura, non ex annexis ponderibus membris accidere unanimis est philosophorum sententia, quibus etiam Aristoteles ipse sæpissimè subscribit; præterea tentio præter naturam est, ut in fidibus constat, quæ si pauló longiori tempore intentæ permaneant, abrumpuntur; ideoque citharistæ lyras deponentes remittere ipsas solent.

Robur membri unde proveniat.

Neque majorem cum testibus consensum cor habet, quam cum reliquis membris, à quibus causatius posset sperare illam reflexionem. Neque solum sinuose procedit meatus seminarius, sed multis spiris circumvolvitur; ita ut tendi nisi longissimo queat intervallo; ad hoc flexus tentionem non admittit, cum undique hæreat; tantus vero est ante testes vasorum anfractus, ut si dirigantur, ad media usque femora pertingere possint; quid insuper de animalibus diceremus, qui ventri adhærentes, neque pensiles ut planas testes habent, cujusmodi sunt fœminæ, & in maribus sues ac universum avium genus; quid? quod si ab annexis membris deorsum trahitur cor; multo magis à liene, renibus, & epate utpote vicinioribus, & ad quæ, venæ arteriæque absque ulla revolutione demandantur; quarum vero in medio revolutio aliqua est, ea ab altera parte intendi minime est verosimile.

Aves, & sues ventri adhærentes testes habēt.

Ad hæc si cui testes ea moderatione fuerint amputati, ut Epididymis membrana illæsa relinquatur, seminarium vas non læditur, & tamen animal non solum seminis gignendi facultate, sed etiam virilitate omni, & masculo ingenio privatur, fœmina fœmineam naturam amittit, & in Venerem amplius non ruit, quod evidentissimum est argumentum, testes conficiendi seminis præcipuum esse instrumentum; vim tamen, qua fœcundum est, non à testibus sed à toto, è præcipuis potissimum membris semini communicari superiùs jam diximus; quòd verò inter præcipuas partes connumerentur, causa est, quia ex se propriaque facultate robur obtinent, & vires, quas in omne corpus effundunt, quemadmodum cerebrum sentiendi & movendi, cor pulsandi facultatem impertit; adde quod materiam seminis concoquunt, & in alteram speciem convertunt, spiritusque cum ea commiscent, & eorum vires ac facultates illi inserunt.

Fœcunditas unde proveniat.

Testes cur inter partes præcipuas cō numerētur.

Galeno autore 1.lib.de semine.

Eunuchorũ conditio qualis.

inſerunt. Hinc fit, ut qui eos amiſerint, quales ſunt Eunuchi, quibus exſecantur, privati altera caloris origine, frigeſcant, & omne ipſis corporis robur collabatur, neque latæ venæ neque ſanguis eorum floridus ſit; arteriæ imbecilliter ſicuti ſenibus pulſent, acuatur vox, depiles non modò mento ſed toto etiam corpore evadant, parvas, ſicuti mulieres, venas habeant, nulla Venereorum libidine afficiantur: Ut & hoc vel corde ipſo amplius habeant teſtes, quòd, præterquam quòd caliditatem & robur animalibus exhibent, generis etiam perpetuitatis ſunt autores, quod profectò cor præſtare minime poteſt; unde Galenus ipſum vivendi, teſtes vero bene vivendi principium eſſe prodidit.

Teſtes perpetuitatis & bene vivendi autores.

Eunuchorũ tres ordines

At quoniam de Eunuchis ſermo incidit, oportune hic meminiſſe oportet, tres fuiſſe apud veteres Eunuchorum ordines; primus eorum eſt qui ſpadones dicuntur, quique, etſi membris genitalibus non deſtituantur, impotentes tamen ad Venerem ſunt; quâ ratione Hippocrat. libr. de aëre, aquis & locis, Scythas natura Eunuchos eſſe ſcribit, quia ob nimiam corporis humiditatem ventriſque mollitiem & frigiditatem, nec probe coctum ſemen conficiunt, nec ſpiritus vitalis ad intentionem eiſdem ſuppetit, ideoque in virilitate reliquis nationibus ſunt inferiores, de quibus etiam Jureconſultorum titulus de frigidis & maleficiatis intelligendus venit, quo etiam ordine vocabulo (frigidis) comprehenduntur ii, quibus pudendi meatus contortus eſt, aut pudendum admodum breve, & virilia tabida: adde etiam hermaphroditos, quos propterea neque generare, neque concipere poſſe arbitramur, nam ad impotentiam frigiditatis reducitur omne naturæ vitium, ad maleficium ſeu faſcinationem omne vitium accidentale, ut abſciſſio, caſtratio, ligatio.

Iureconſult. titulus de frig. & malif.

Ita dicunt Juriſperiti duplicem eſſe impotentiam, naturalem, & accidentalem, ac utramque contingere poſſe utrique conjugum tàm fœminæ quàm viro. Secundò, Eunuchi dicuntur, quibus teſtes in manu imperitæ obſtetricis, aut juſſu parentum attriti, colli ſivè fuerunt, & hi peculiari nomine Thlibiæ nuncupantur.

Thlibiæ.

Eunuchi qui ad Venerem potentes.

Tertiò, Eunuchi caſtrati, quibus aut exſecti ſunt ſoli teſtes, (ſicuti olim fiebat) & ii quidem, etſi fœcundi non ſunt, ad Venerem nihilominus potentes remanent, qui etſi ſemen non emittunt, ſalivali tamen humore non privantur, qui ad voluptatem, ac libidinem plurimum confert; aut non ſolum teſticuli atteruntur ex ſcinduntúrve, ſed membrum ſcrotum ac virilia omnia adimuntur; ſicuti iis accidit, quos hodiè Imperator Turcarum cubicularios eſſe vult, atque hi non ſolùm infœcundi, ſed etiam ad Venerem omninò inhabiles exiſtunt.

Cubicularij Turcæ Eunuchi quales.

Tria ad coitum neceſſaria.

Cùm igitur tria ſint ad coitum neceſſaria, membrum cum ſuis partibus, materia, & jaculator ſpiritus, tria etiam reperiuntur eunuchorum genera, quidam enim ob virilium privationem; alii ob vitium in illis, quo fit ut materia minus libere permeet; multi ob ſpiritus & naturæ impotentiam ſemen non generantis aut flatum non tranſmittentis; ut enim privatio aut corruptio teſtium cauſa eſt frigiditatis in toto, ita viciſſim frigiditas cauſa eſt impotentiæ ad Venerem.

2. Theiſ. Ar.3.c.1.

Eunuchi ut plurimum morib. ſunt corruptis.

Ut hinc obiter Avenzoarem aſſequaris affirmantem, nullum unquam fuiſſe caſtratum virum intellectu, aut moribus præſtantem; quod perinde eſt, ac ſi diceret, caſtrationem hominem reddere frigidiorem, humidiorem, ac proinde quadantenus ſtupidum; & cum illa maxime appetant mortales, quibus potiri nequeunt, *Nitimur enim in vetitum, & quod non licet acrius urit*, hincfit, ut qui, præſertim grandiores jam, caſtrati fuerint, memoriâ anteactæ voluptatis ſæpius refricatâ libidinoſiores evadant:

Eunuchi cur libidinoſi.

Neque enim Avenzoaris placitis eatenus inſiſto, ut credam eos, quibus antea intellectus, ingenii, judicii & virtutũ vigor inerat à naturâ, eaſdem non poſſe in poſterum animi dotes retinere, imo verò aſſiduo uſu meditationeque augere, cum præſertim omnis ætas eunuchos habuerit, qui judicio atque virtute cæteros homines non æquarent modo, verumetiam multis paraſangis anteirent. Qua ratione (ut reliquos omittam) apud Joſephum de antiquitatibus Judæorum legimus, juſſu Darii Perſarum Regis tres pueros Hebræos, & cum illis Danielem Prophe-

tam factos fuisse eunuchos, qui tamen quantum virtutibus singulariq; intellectu fuerint conspicui, penes alios judicium esto; quamobrem præcipitanter Avenzoar,& post eum Mercurialis omnes uno ordine eunuchos lacerant: Nos instituto ordine cætera deinceps prosequamur.

Semen qua ratione animatum sit.

CAP. VII.

Tria vivorũ genera.

2 O 2. De generat. anima. Cap. 2.

Tres potentiæ gradus.

Potentia materialis.

Potentia potentialis.

Vltima perfectio.

UT igitur revertamur ad susceptam de semine contemplationem, de eo investigemus, animatum nè sit, an prorsus inanimatum. Autor libri de spermate Galeno adscripti semen ab homine animatum exire putat, non tamen semper, sed tunc solum, quando à Deo statutum est hominem gigni. Galenus libr. de Marasmo animatum esse scribit, dicens vivorum tria esse genera, animalia, plantas, semina. Aristoteles animam quidem vegetabilem habere censet, non actu, sed potentiâ actui propinquissimâ; sed habeatnè semen animam (inquit ille) nec ne? ratio eadem atque de partibus reddenda est, neque enim anima ulla esse potest in alio, nisi in eo cujus est, neque pars ulla esse potest, quæ particeps animæ non est, nisi æquivocè ut mortui oculus; semen igitur & habere animam, & esse potentia animalum palam est. Porro agnoscunt Aristotelici tres potentiæ gradus sive species, remotam unam, quâ omnes formæ, quæ de potentiâ materiæ educi possunt, in eâ potentialiter existunt, & eam vocant potentiam materiatem, qualem infans nunc natus ad scribendum habet, & seminis materia cum adhuc in fontibus membrorum sepulta jacet; propinquam alteram, quam in materiâ præexistere dicunt jam dispositâ, & inclinatâ per qualitates ad ipsam formam, vocant potentiam potentionalem, sicuti pueri potentia ad scribendum, cùm instrumenta jam scriptoria cognoverit; & seminis in vasis ac testibus jam existentis. Tertiam vocant ultimam perfectionem, sicuti scriptoris, qui actu nondum scribit, potest tamen, cùm velit, & seminis in uterum rejecti, & à generante concitati, alteriusvè materiæ, in quâ præexistit jam aliquod saltem principium activum ad formam, qualis est in semine complantatus spiritus, & formativa virtus, quæ etsi actu modo non operetur, ubi primùm tamen obtinuerit commodum locum, & materiam, ad operationem insurgit, ac tandem suas vires exequitur; quod secundâ adhuc similitudine amplius illustratur: Nam quemadmodum dormiens remotius quam vigilans geometra est, isquè remotius adhuc, quam qui jam contemplatur; ita semini substantia formativæ virtutis tota insidet, sed imperfectiori modo, dum in testibus ac seminariis vasis continetur, quam dum jam à quatuor quibus solet concitari motoribus, propriâ nimirum naturâ, calore, spiritu, & generantis animâ in utero conclusum agitatur, & adhuc multò imperfectiori, dum in membrorum fontius resideret, cum tamen similis semper sibi sit, & æquè perfecta, sed clariori modo apparens, cùm in actum prorupit, aut ipsi propinquior est. Itaque cùm formativa virtus pars sit animæ vegetantis (ut proximo sermone constabit) sequitur vegitabilem animam in semine præextitisse, quasi dormientem tamen & consopitam. Insuper quia quorum principiorum actio est corporea, ea sine corpore esse non possunt, neque extrinsecus advenire aut per se accedere: atqui cùm sint omnes formæ præter rationalem (quam extrinsecus advenire, & adeo in temporis momento creari dubium esse non debet) corporeæ, cœlitus aut extrinsecus venire non poterunt,

Pulchra similitudo.

Vis formativa à quatuor motoribus concitatur.

Aristotelis sententia.

Vis formativa pars est animæ vegetantis.

Animam in semine præextisse confirmatur.

Aristotelis dictum explicatur.

poterunt. Aristotelis enim dictum, *Quicquid fit, ab eo, quod actu est, fieri,* perindè est, ac si diceret, ex subjecto sive semine, in quo potentia inest, efficitur ab eo, quod actu jam est, nempe à generante, non quod generans actum impertiat; sed cum semine potentiam conferat: Nec illos commovet, quòd sit actus corporis organici; semen autem organicum non sit, nam sicuti semen potentiâ est animatum, ita potentiâ organicũ esse dicunt, hoc est, animã quæ actu inest, organicum corpus exigere, ei vero quæ sola potentia etiam organicum potentia, corpus satis esse; neq; mirũ, si semen à propriâ virtute se præparet ad suscipiendam alteram formam, quasi agat ad sui interitum. Duplex enim est in semine virtus, passiva una quæ in crassâ, & materiali substantiâ consistit, activa altera, quæ in spirituosâ viget, quæq; illam ex lege æternâ, ac Dei præcepto in perfectiorem commutare contendit.

Duplex in semine virtus.

Vegetativa potentia unde nam semini communicetur.

Si adhuc quæras, undenam vegetativa potentia semini communicetur? ab ipsâ naturâ nonnulli respondent, quid autem per naturam intelligant, an generantis formam, an substratam materiam, an verò aliam superiorem causam non satis declarant, nobis tantum notissimum naturę nomen obtrudentes, planeq; ignoratâ ejus substantiâ; quare potius à substantiali formâ generantis, & temperamento tùm partiũ totius corporis, tùm etiam testium, ac deniq; à quatuor illis, quibus antea moveri diximus, pendere dicendum est, ut superius etiam monstravimus, cùm de seminis decisione sermo erat. Sed interrogabis cùm ex eodem semine aliàs unũ, aliàs plures nasci fœtus videamus, unica nè in toto, quod emittitur semen, anima fuit, an sua cujusq; seminis particulæ? unicam tantum potentiam præextitisse censendum est, qua juxta materiæ copiam & loci capacitatem unus vel plures fœtus generantur.

Menstruum animatum non est.

Si rursus obtrudas, sicuti ex semine generantur solida membra, ita ex menstruo carnosa, oportere igitur menstruum animatum esse? Solutio est, sanguinem in carnem non commutari ante seminis adventum, cujus ac membrorum insitæ virtuti tribuenda est carnis generatio. Quòd si menstruo vim effectivam inesse dixeris, piaculum non erit, nam & Galenus menstruo eandem tribuit facultatem, sic scribens; *Nam neq; semen facultas tantum est, sed materia etiam quædam: neq; menstruum materia solum sed etiam facultas* quâ ratione videtur intelligendus Levitici locus 17. ubi esus sanguinis interdicitur, propterea quòd anima carnis in sanguine sit, quod tamen salvo Theologorum judicio dictum volumus, vel dic, animam in sanguine esse non quidem informativè, sed perindè ac in subjecto, hanc tamen facultatem non diffitemur à seminis virtute intendi, quemadmodum & seminis materia à menstruo augetur.

2. de sem. 2.

Quorundã ac Fernelij opinio.

Hæc etsi constanter Aristotelici tueantur, non tamen desunt, qui semen animâ prorsus carere contendant, neq; minimum quidem vegetativæ, aut sensitivæ animæ semini insidere, sed solum spiritum genitivum, ac complantatũ, qui præter temperamentum, & conformationem, ultimam etiam, ac tertiam semini pręparationem addat, quam potentiam ad formã ab Aristotele nuncupari existimant, quâ potẽtiâ materia sensim perficiatur consummeturq; ac vegetantis sentientisq; formæ capax evadat, quam formã tunc repente de cœlo immitti dicunt: itaq; ut potentia perfectionem antecedit, ita perfectio formam; perfectionem à potentiâ fieri, formam extrinsecus omnino advenire; ac proinde omnium vegetabilium sensitivorumq; formas de cœlo duci à Deoq; creari in ipso temporis articulo, quo materia perfectionem consequitur, &, quod magis mirabere, imperfectorum animalium, ut phalangiorum culicum, muscarũ, vermium, lumbricorũ, viperarumq; formas à Deo creari; idq; de mente Aristot. & Plat. supra naturã philosophantium, qui sanè sermo non improbabilis videtur, imo sacræ paginæ magis consentiens, quam superior, ut sequenti oratione planum fiet.

Dyotimæ verba.

Sic interpretatur Fernelius, verba Dyotimæ fatidicæ mulieris, & Socratis magistræ apud Platonem in symposio dicentis; *Omnium, ô Socrates, prægnans hominum, & gravidum est corpus, prægnans & anima, & in primis cum ad certam ætatem pervenerimus parere nostra natura cupit;* non quasi anima animis prægnans sit, & homo homine, sed amore & desiderio immortalitatis gravidam esse, & dici, quod gene-

randi ſit avida;neq; jaculatis ſuperius telis perterrentur, quia ut verũ fateamur, non admodúſauciant. Quare cùm multos videamus utriuſq; partis fautores,ac ponderãtes rationes,fatendũ omnino eſt, hujuſce difficultatis veritatem in occulto latere; eamq; ſolum noviſſe Deum creatorẽ. Quod ſi nobis non quid verũ, ſed quid vero ſimilimum ſit, pronuntiare ſtatuereq; liceat, ſemen exiſtimamus, quandiu in parente eſt, nondũ vivere, deciſum vero ac ſeparatum à generante, uteroq; exceptum ſpiritibus fulcitũ,& ab in formativâ virtute poſſeſſum non ſolum potentiã, ſed actu vivere vitâplantæ; illicò enim incipit diſtendi ſeminis humida ſubſtantia,pulſat & ferit complantatus ſpiritus, formativa virtus opus aggreditur, ac tandem ſeparantur ipſius ſpiritus, & ſanguinis viæ; qui ſunt quatuor primi in generatione actus; vivere autem potentiâ, non vivere eſt,ſed potentiam habere ad vivendũ. Num verò ipſa anima vegetativa, ibi ad perfectionem materiæ ſequatur conſequutione, & neceſſitate quâdam de potentiâ ipſius, quia ſcilicet quæ antea latitabat, & materiæ imperfectione præpediebatur, jam iſtis adminiculis, & materiæ elaboratione prodit, ac operationes ſuas exequitur, an vero à Deo creetur, & extrinſecus adveniat,iſtud eſt quod affirmare neq; velim,neq; auſim,neq; id hominibus, quantumvis crucientur,cognitum arbitror. De his enim & ſimilibus Eccleſiaſtis locum intelligo: *Mundum tradidit diſputationibus eorum,ut non inveniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio uſq; ad finem,* ac ſimilium Dei operũ non poſſe hominẽ rationem perveſtigare, & ſap. 9. (*quis poterit ſcire conſilium Dei cum ſint cogitationes mortalium miſeræ, perículoſaq; noſtra commenta* Eccleſiaſt. 3. *alteriora ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, nec in pluribus operibus* DEI *fueris curioſus.* Ut igitur prætercam Platonem, Ariſtotelem & Galenum,alios mirari ſatis nequeo, qui cum hæc legant, adeo tamen logicis diſputationibus delectantur, ut omnia philoſophiæ & demonſtrationum cancellis nimia ſua curioſitate arctari velint,& logicis ſyllogiſmis acerrimis altiſſimarum rerum cognitionis hoſtibus & inſidiatoribus omnia concludere.

Autoris ſententia.

Quatuor primi generationis actus.

De facultate formatrice.
CAPUT. VIII.

SEd quoniam in toto hoc de ſemine ſermone facultatis formatricis ſæpiuſculè facta eſt mentio, de eâdem nunc commin' atq; penſiculatiùs perſcrutemur,de quâ quidẽ Philoſophi multa ſubobſcurè,&oſcitanter percurrũt,alia penitus omittunt,quædã præter rem & autorũ mentem interprætantur? nos breviter priſcorũ opinionibus recitatis quid,in re adeo perdifficili,& ſcopuloſâ ſtatuendũ ſit, Deo opt. Max. auſpice breviter aperiemus. Epicurus fœtus formationẽ ad caſum & fortunam præter omnem rationem referebat; convincitur, quia fortuna eundem finem non ſemper aſſequitur, & parum credibile eſt, nullinum tanta partium multitudine errorem à fortuita motione committi; dextra finiſtris perpetuo reſpondere, ac trecentarum particularum, ducentorumq; oſſiũ ſtructurã, cum ſcopis unicuiq; decem, formâ, figurâ,magnitudine,inſertione, ſitu, principio,fine,colligantiâ, conſenſu, & tempera mento, ſemper eandem fortuito fieri, quis ſanæ mentis ſibi perſuadeat? Plato animæ mundi id ac ceptũ ferebat; quod etiã impugnat Gal. lib. de fœtus formatione quia etſi potentiã & artem, quæ in fœtuum formatione elucent, tanto artifice digna exiſtimet, non tamen adduci poteſt, ut credat,imperfecta ac minutiſſima animacula ab eodẽ fingi atq; efformari; Addit Gal. fœtũ non Deo, ſed parentib' aſſimilari,atq; ideo ab ipſis nõ à Deo ortũ habere. Ariſt. in lib. de anima aſſerebat,facultatẽ formatricẽ animã vegetantem in ſemine potentiâ contentã eſſe, ut de ejuſdẽ ſententiâ cap. præcedenti retulim', ejus duo conſtituens munera nutrire,& generare, generationẽ autem eſſe perfectiſſimam omnium operationũ, quæ vegetativæ conveniunt, quia omnia viventia maxime appetũt perpetuò eſſe,quod quidẽ per individuorũ generationes procul dubio conſequũtur;nõ tamẽ deſuntAriſtotelici nonnulli,qui virtutẽ generantẽ à nutriente non differre exiſtimẽt, ſed unã eandẽq; eſſe, quę cũ integrã conformationẽ operatur,generans, cum eandẽ conſervat & auget, nutriens nuncupetur; hæc

300. particula in corpore ſunt

Oſſa. 200.

Scopi dec.

An nutrire & generare ſint duo munera vegetantis potentiæ.

etiam

etiam sententia (quam nihilominus omnes recipiunt) parum ex eo redditur probabilis, quod non videtur facultas prorsus irrationalis in fœtus formationem tam mira præstare posse; summum nimirum artificium, eximium partium consensum, admirabilem ordinem, debitam figuram, & exactissimam compositionem; quæ summam sapientiam, ad mirandam potentiam, & infinitam bonitatem prorsus redolent; utpote inter se ita cohærentia ut in nullo humani corporis membro, aut substantiæ modus, aut magnitudo, aut figura, aut situs citra læsionem possit commutari. Animā vero rationalem non esse nostræ generationis autorem hinc colligere licet; quòd non differunt formationes reliquorum animalium à formatione corporis humani; quas tamen anima rationalis non conficit, imo ipsa post formationem Embryonis à Deo de novo ac in temporis momento procreatur ut suo loco planum fiet. Hæc cùm advertisset Galenus, & nulla philosophorum demonstratio, nec de hac re opinio à reprehensione immunis sibi videretur, nusquā ausus est quicquam pronuntiare, de essentia animæ illius, seu facultatis, quæ semini fœcunditatis autor existit; cum præsertim res sit, quæ neq; sensu percipi, neq; ratione inveniri possit; ideo postquam maximo dolore affectus sedulo investigavit, neq; potuit philosophum reperire, qui hoc doceret, neq; aliam de structura animaliū validam rationem (id quod ipse candide fatetur); philosophos hortatur, ut in hanc rem diligenter incumbant, & si quid pro sua sapientia invenerint, sibi velint sine invidia communicare. Alioqui ipsemet sibi parum constanti & nutabunda assensione, quò fluctus impellit, modò cum Hippoc. & stoicis hanc facultatem naturam vocat: modò cum Aristotele animam vegetantem: nonnunquam cum Platone mundi animam; sæpe etiam cum eodem Deum, summum scilicet opificē, & architectū nostræ formationis causam esse suspicatur. Non igitur mirum, si eorum qui nostro sæculo præstantissimi philosophi habiti sunt, alii intellectivam potentiam hanc esse dixerint, alii vegetativā sed meliori instrumento conductam; alii mixtam ex naturali & animali, quia etiam in mixto spiritu genitivo viget, omnes certè arguté, ac pro sui quisq; ingenii fælicitate rem fere palpant, sed omnino non comprehendunt, neq; mirū, cum res sit tenebris adeo involuta, & tot diverticulis dissectus labyrinthus, ut qui semel ingressus sit, exitū habeat perdifficilem, nisi ipsius facultatis definitione ductus id rimetur, quā tum Galeni tùm juniorum scripta me posse hac in parte non parum illustrare arbitror. Dicimus igitur facultatē formatricē non aliud esse, quā potentiam animæ vegetantis, quæ ex mente divina, seu præcepto Dei, ac lege æterna admirandam ubiq; habet & sapientiam & potentiam; vegetans ac naturalis ac proinde irrationalis facultas dicitur, quia nō liberè operatur, neq; intelligit, quæ operetur; unde igitur tam mira præstare potest? Hoc est, quod neq; Aristoteles dixit, neq; Galenus potuit philosophum invenire, qui doceret, ab illo nimirum præcepto Dei ac lege æterna, quam nonnunquam naturalem instinctum, nonnunquā verò divinum influxū nuncupamus. Quemadmodū enim horologia nihil temporū momenta ipsa intelligentia nos humano artificio certas temporum mensuras edocent; ita facultas formatrix divino artificio constans præstantissima, & sapientissima opera exercet, ipsa sui operis inscia; hanc igitur facultatem divino influxu conductam, Platonem Justitiam, ac legē nuncupasse existimo, & ex opinione Anaxagoræ mentē, imperatricem, reginam, ac principem, quæ omnia creat, per omniā comeans, ut cecinit Poeta

Deum namq; ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Hanc etiam altius philosophatus Aristoteles in opere methaphysico intelligentia præditā esse dixerat, quod procul dubio voluit significare Hippocrates, vocans naturam justam, & sine doctore doctam, innumerisq; aliis encomiis illam celebrans; Galenusq; concludens tantum se habere, quod de causa animalium formatrice asserere possit, quod summa in ea ars, summaque

sapientia

Reijciuntur etiam hæc opinio.

Anima rationalis non est nostræ generationis autor.

Anima rationalis à Deo in temporis momento creatur.

Galeni candor.

Galeni sententia.

Lib. de fœt. format: c.6.

Recentiorū opiniones.

Autoris sententia.

facultat. format: definitio.

Naturalis instinctus.

Divinus influxus.

Similitudo.

Aeneid. 6.

Lib. 2. c. 18.

ſapientia inſit; nec niſi à ſapientiſſimo potentiſſimoq; artifice tot uſuum myriadas in noſtri corporis particulis factas eſſe crediderit; idem cum aliis conſpiranter profitetur Avicen. *virtus*, inquit, *formativa eſt illa ex qua præcepto ſui creatoris procedit membrorum lineatio, & ipſorum figuratio*; & alibi de ſeparatrice virtute ait, *eſt natura docta obedire creatori ſublimi, & glorioſo, & virtus quæ hoc agit eſt anima vel natura præcepto Dei*. Atq; idipſum eſt, quod voluit Vergilius, dum *Iovis omnia plena* eſſe cecinit. Et alibi

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet;
Inde hominum pecudumq; genus.

Ex quibus planum fit non ſolum formatricem, ſed etiam reliquas omnes facultates, ſuas functiones exercere ex eadem doctrina mentis Divinæ, ſeu legis *Inanimatorum ordo.* æternæ, & inſtinctus naturalis, ſive in fluxus divini. Hinc enim non animata vacuum fugiunt, gravia & levia extrema norunt, plantarum radices interdũ per rupes; & duriſſima ſaxa permeant, ut ex ſucculentâ terrâ alimentum poſ- *Brutorum inſtinctus.* ſint attrahere, mutuam inter ſe ſervantes amicitiam aut inimicitiam; bruta animalia agnoſcunt ſuos paſtus, ſuas domos, ſuorum morborum remedia, & herbas etiam nobis ignotas, cæteraſque perficiunt functiones, vitulus cornu petit, priuſquam cornua produxerit, pullus equinus nondum ſolidis unguibus calcitrat, catulus licet dentes nondum validos habeat ad mordendum incitatur; & ut Lucretius cecinit, hæc cauſa eſt.

Curacris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur: vulpes dolus & fuga cervis,

Et de apibus Virgil: *His quidam ſignis atq; hæc exempla ſecuti*
Eſſe apibus partem divinæ mentis & hauſtus
Æthereos dixere. & cæt.

Naturalium facultatum ordo. Naturales etiam facultates ſua tempora in variis membris norunt, nec agente attractrice retentrix, nec toto coctionis tempore, aut attractrix agit aut expultrix, & cum contraria operentur, non pugnant; hæmodia ad acida excitatur, ad turpem conſpectum nauſea; invitis nobis conſpectu noxiæ rei retrahuntur ſpiritus, diffunduntur ad læta, recolliguntur ad ſomnum, & rur- *Animi affectus.* ſus ſuo tempore emittuntur ad expergefactionem, & in animi affectibus variè commutantur; totq; ſunt rerum naturalium vires & facultates, ut qui eas interpretatur, perinde ſit, ac ſi faciat encomium Dei creatoris: Ideo affirmat *3. lib. cap. 10* Galenus in lib. de uſu partium, ſe in illo opere verum Dei hymnum condere quibuſvis hecatombis, & holocauſtis gratiorem, in eoq; ſitam eſſe veram pietatem exiſtimat, ſi noverit primus, deinde & aliis expoſuerit, quæ ſit ipſius creato- *Definitio explicatur.* ris ſapientia, quæ virtus, quæ bonitas. Nunc definitionem accuratius explicemus, cujus ac formativæ virtutis eſſentiam jam omnino innoteſcere arbitror; nam quia ſpiritus & ſemen, inquo operatur vegetabilis anima, à parentibus communicantur, idcirco eorundem ſimilitudinem fœtus referunt; quia vero *In creatura ſimilitudo Dei eſt.* vegitativa potentia à Deo creatore legem, & modum ſuarum actionum participat, ideo in omnibus creaturis ſimilitudo Dei eſt, in homine tamen per modum imaginis:

Exemplumq; Dei quiſq; eſt in imagine parva:

Monſtra unde. In aliis verò per modum veſtigij, quoniam in ipſis oſtenditur ſumma ſapientia, ſumma potentia, & in effabilis bonitas ipſius creatoris; Et quia ſine judicio ac ratione operatur, nonnunquam monſtra committit, non quod erret influxus ille, aut lex æterna, ſed propter defectum aut ineptitudinem materiæ; ac ita in- *Ariſtotelis dictum enarratur.* telligatur Ariſtoteles, dum inquit: *Sol & homo generant hominem*, ac ſi diceret, cauſa ſuperior, & ipſius influxus dirigens ſpiritum genitivum, & ſemen ab homine *Ariſtotelis locus alius obſcurus explicatur.* deciſum, hominem generat; nunc tandem aſſequeris, Ariſtot. ipſum in illâ toties celebratâ, ſed à nemine (quod ſciam) adhuc explicatâ ſententiâ nihil aliud ſignificare voluiſſe, quam virtutis formativæ impulſum à cœlo pendere; ſic

ejus

Lib. 2. C. 3.

ejus verba jacent in lib. de generat. animal. *Eſt in ſemine omnium, quod facit, ut fœcunda ſint ſemina, videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſoq; corpore coercetur, & natura, quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum*; quæ verba, ut explicant nonnulli, triplicem in nobis conſtituunt calorem, igneum ſeu elementarem; attemperatum naturalem, ſive inſitum; & extrinſecus advenientem ſive cœleſtem, qui illum gubernet, & vitæ procreationis ac incrementi ſit autor: Alij non niſi elementarem ponunt, atque cœleſtem, ad nos volantem ibique ſubſiſtentem; quibus ita conſtitutis, de calore naturali explicat Leonicenus lib. defacultate formatrice, Ariſtotelis ſententiam: Fernelius dei, cœleſt Avicenna lib. de medicinis cordialibus de ſpiritu dicens, *Et ſpiritus eſt res generata ex commixtione elementorum vergens in ſimilitudinem cœleſtium corporum*; addit Fernelius ſtellas elementa ab Ariſtotele dici, quod ſuas etiam vires rebus omnibus impertiant, perinde ac quatuor prima rerum omnium elementa; ab his igitur ſeminis materiam, ab illis vero formatricem facultatem, genitivum ſpiritum, calorem & ſeminis ipſius naturam ipſi ſemini impertiri, ſic ut in materia, & denſo corpore ſpiritus, in ſpiritu calor innatus, in his duobus natura, & facultas ſeminis contineatur, atque adeo partium humani corporis ſubjectam materiam ab elementis fieri, quod vero jam animal, aut ſtirps, & hæc pars caro, illa os ſit, citra appulſum genitivæ virtutis in ſemine contentæ haud quaquam fieri poſſe: In qua ità præclarè ac magnificè à Fernelio explicatâ Ariſtotelis ſententiâ illud unum deſidero, ut quo pacto calorille cœleſtis atque adeo extraneus in nos commigrare poſſit luculentius expediat; plerique reſpondent, non planè cœleſtem ab Ariſtotele fuiſſe nuncupatum, ſed proportione reſpondentem elemento ſtellarum, & per illum non alium quam inſitum noſtrum calorem attemperatum, & frigidi participem (ut vult Galenus) intellexiſſe, qui plane ſalutaris, ac pene divinus ſit: Sed hæc parum concinnè dicta videntur, quia neque igneum eſſe, neque ab igne originem ducere dixit Philoſophus: noſter autem calor quantumvis attemperatus, eſt aut igneus ut febrientium, aut ex igne originem ducit, ut elementaris ſanorum. Potius igitur per calorem in præfatâ Ariſtotelis ſententiâ facultatem ipſam formatricem, ſeu illam, de quâ agimus, vegetantem animam ſemini potentiâ exiſtentem intelligimus, hæc enim facit, ut fœcunda ſint ſemina, hæc nec ignis eſt, neque ex igne originem ducit, verba autem *videlicet quod calor vocatur*, juxta eorum opinionem poſita ſunt, qui veram facultatis eſſentiam ignorantes calorem ipſam nuncupabant, quem loquendi modum antiquioribus fuiſſe in uſu, ex Galeno conſtat, qui animam vocat nativum calorem lib. de morb. vulg. Hippocrates temperamentum in ejuſdem numeri ſententia & lib. de diœta. Hæc itaq; eſt quæ in ſpiritu ſpumoſoq; corpore continetur proportione reſpondens elemento ſtellarum, quia ſicuti virtus aſtrorum non conſtat ex his elementis, ſic nec virtus facultatis formatricis, & ſicuti virtus cœli, & aſtrorum, eſt cauſa univerſalis generationis rerum, quæ determinantur ad particulares generationes ex peculiari natura loci, & ex aliis cauſis infernis; ita facultas formativa ex ſe univerſalis eſt (non enim differunt generationes animalium à generatione plantarum) quæ tamen determinatur ad particularem generationem ex loco, ex quo deciditur, & in quem ſuſcipitur ſemen: adhæc quemadmodum vis cœli aliquando ſuperatur à cauſis infernis, & monſtra prodeunt, ſic facultas formatrix ab ijſdem cauſis ſuperata monſtra generat; Eſt igitur de facultate formatrice intelligenda Philoſophi ſeries, non de ſpiritu calorevè nativo, aut cœleſti, quibus nulla ratione poſſunt aptari, ut pluribus fortaſſe, quam par erat, planum fecimus: ſed quoniam de ſemine, & formativa vi jam nimis multa, ad menſtruum nos tandem conferamus.

Triplex in nobis calor iuxta aliquorum ſententiam.

1. C. 2.

Fernelij interpretatio mutila.

Calor naturalis frigidi eſt particeps.

Autoris interpretatio.

Sect. 3. com. 5.

Galenus 2. de ſem. 7.

De men-

De menstruo sanguine.

CAP. IX.

DE altero nostræ generationis principio, hoc est, de menstruo sanguine tempestivum jam erit, sedulâ disquisitione perscrutari, quid illud sit; quæ ejus qualitas; quis generationis modus; quæ fluendi ratio; cur fœminis potius quàm maribus insit; qualitate ne an sola quantitate peccet; quo tempore incipiat, ac desinat; quamdiu duret; in qua mensura, & per quæ loca expurgetur; sitnè fœminarum sanguis virorum sanguine frigidior; & num mulier concipere possit menstruis suppressis, aut nondum fluentibus.

Menstruum quid.

Est menstruum, sanguis in muliere, superfluus, crudus, sed tamen utilis ordinatè, & secundum naturam profluens, ut colligere est ex Aristotele lib. de gener. animal. Et ex Galeno in opere de usu partium.

Arist. lib. 1. C. 20. Gal. lib. 14 Cap. 8.

Dicitur crudus ad differentiam seminis, quod excrementum concoctum est, utilis verò, ad differentiam cæterorum fluxuum uteri, in quibus inutilis sanguis prodit: ordinatè profluere dicitur, quia sunt alij humores, qui etiam à matrice sed absq; ullo ordine excluduntur: Additur, secundum naturam, quia omnis sanguinis fluxus, præterquam menstruus, præter naturam est. Porrò autem ut intelligas, qua ratione superfluus sit,

Menstrui generandi ratio. *Fœmina mare frigidior.*

scire licet fœminam frigidiorem humidioremque mare esse, idcirco sanguine magis abundare, quippe quæ alimentum quidem, quantum expedit, concoquit, verum propter caloris imbecillitatem, id, quod redundat, per halitum digerere nequit, proinde plus sanguinis, quam illi pro nutritione partium sit ex usu, accumulat, cujus partem cum sibi concoxerit & similaverit, reliquam tanquam superfluam per uterum excernit.

Menstrui nomen unde.

Menstrui vero nomen non à propria substantiâ, sed ab accidenti inditum est, quòd singulis mensibus ejus excretionem natura moliatur, neq; tamen si aliquando naturaliter, aut præter naturam aberret, aut remoretur, aut anticipet, ob id desinit menstruus appellari ejus fluxus.

Periodi menstruorũ causa. *Menses naturam & lunam sequuntur.*

Hujus autem periodi causam non ad vitiosam qualitatem, nec ad redundantiam sanguinis referendam esse arbitreris, sed aut ad vim naturæ, quæ omnia certis legib⁹ administrat, aut ad sempiternos & immutabiles Lunæ cursus, quæ ut luminum varietate tum crescens, tum decrescens, mensem demetitur, ita omnium maximeq; hominum, & adhuc magis fœminarum humores rata ordinis constantia regit, atq; moderatur: Ita sapientiorũ plures per singulas Lunæ quadraturas purgari mulieres existimãt, juniores per primã, seniores per postremam; ætate medias per alias, ut in hoc vulgatissimo disticho continetur:

Luna vetus veteres, juvenes nova Luna repurgat.

Sed & hoc lubricum est, & minimè constans; nam pituitosi menses sæpe cunctantur, biliosi anticipant, unde fit, ut qui modò in novilunio prodeunt, post menses aliquot in plenilunio moveantur: quamobrem perpetuum non est, quod Arist. scribit lib. de generatione animal. decrescente luna menses magis moveri, cujus ratio esse videtur, quia fines mensium frigidiores sunt, subindeq; mulierum corpora, ideóq; hoc potissimum tempore sanguinem natura convertere non potens, in uterũ transfundit, videmus enim mulieres expurgari plerunq; in novilunio.

Arist. lib. 2 Cap. 4

Menstrui sanguinis diversæ appellationes.

Cæterùm hunc sanguinem mulieres vocant menses, menstruas purgationes, sive lunares, tempora, consuetudinem, aliæ etiam malam septimanam, quòd hæ fluxiones septem numero dies fieri soleant; item flores, quoniam, ut flos fructum ante cedit, ita ut plurimum non nisi post hujusmodi purgationem fœmina concipit, vocant etiam per translationem cardinalem propter colorem.

Menstrua eur habeant sola mulieres.

Propterea vero menstrua fœminis, & non viris, contingunt, quia mulier ad procreandos liberos facta est, quorum generatio atq; nutritio fieri non potest absq; alimento, quo conceptum semen nutriat, fœtũ conformet, augeat, foveat; & ob id oportuit in muliere longè copiosiorem sanguinem generari, quàm in viris, ut non solùm alendo conservandoq; proprio corpori sufficeret, verum etiam nutriendo fœtui, donec ad integram perveniret perfectionem, imo post exitum in lucem ex

eodem

eodem in lac converso sanguine nutriretur. Maribus autem, quia non in seipsis sed in alio generant, necessaria non fuit productio menstrui; ideoq; calore robustiori præditi sunt, qui haud permittit similem superfluitatem aggregari; si quid redundet, multis excercitiis ac validissimis absumitur; adde quod mulier frigidior cùm sit, plus appetit, & minus concoquit, ac proinde frigidiori sanguine redundat; His accedit corporis habitus, & vitæ institutum, in quiete enim magis, & otio degunt, ubi mirari licet, quàm sapienter à summo opifice fuit factum, ut fœminæ frigiditas in prolis commoditatem redundaret; quantaq; providentiâ tot fœminæ imperfectiones in eximiam utilitatem, seminis nimirum & fœtus alimentû converteret; verum enim vero non, quemadmodum semen ultimi alimenti, sed sanguinei portionem, id est, excrementum non ejus coctionis, quæ fit in membris, sed illius, quæ in jecinore, ac venis celebratur, menstruum esse indiciû est, tùm quòd non refert naturam, aut colorem partiû solidarum, sed ipsius sanguinis, tùm quòd neq; mariscæ neq; fluxus sanguinis è naribus, neq; varices, neq; tale quicquam mulieribus accidit quamdiu menses profluunt, & si quid horum erumpat, deterior fit menstrua purgatio. Jam verò quæcunq; animantia ovum pariunt, nec fœtum intra se vivû continent, ea quidem mensibus non purgantur; earum vero fœminarum, quæ vivum fœtum edunt, mulier maximè sanguine abundat, & menstruæ purgationis plurimum emittit, tùm quòd victu largiori, humidiori, & magis excrementoso utitur, tùm quòd vitam inertem otiosamque traducit, neque adeò frigida est, sicuti piscis, neque adeo sicca, ut avis, sed calidam & humidam habet constitutionē, caretq; munimentis illis, in quę reliqua animalia, hujuscemodi excrementa absumunt, pilis nimirû, cornibus, ungulis, squamis, cortice & pennis, ob quâ causam hæc purgatio mulieribus inter fœminas plurima evenit, equabus parcior, sicuti & vaccis, atq; canibus, ac insuper, quia bruta uno victus genere utuntur, valideq; laborant, ac exercentur. Cum his tamen mulieres reperies, quibus nunquam menses, vel aliud quippiam fluxit ex utero, quæ nihilominus benè habitæ prorsusq; incolumes ad senectutem usq; vixerunt; quod ut discas, quâ ratione possit contingere, sciendum est, duplicem esse defectus menstruorum causam, alteram toti corpori communem, quæ accidit illis, quæ inculpatè vivunt, utpote naturalis temperies, substantia, partiumq; omnium configuratio, quę si ad amussim inter se conveniant, necessum est trahant, concoquant, & expellant, quod proficuum esse noverunt, ideoque superabundanti sanguine carent, præsertim si adsit exercitium, solidæ sint carnis, & calore abundantes; eas propterea viragines appellamus, quales etiam sunt rusticæ mulieres quas urbanis steriliores esse experientiâ constat, quia ob continuos motus & labores consumitur in eis materia conceptionis & menstruus sanguis, iis tamen senectute adveniente articulares morbi, paraplexiæ, & alij affectus superveniunt, nâ constitutio hęc, etsi fœminę, cui inest, optima est, sexui tamē & speciei morbosa existit, ut vel hinc innotescat, quàm sit conducibilis ad fœminę in suo sexu perfectionem, illa concoquendi imperfectio, ideo Jurisconsultus ff. *de Ædilitio. Lege 15. §. quæ incipit; quæ*, inquit, *bis in mense purgatur. sana non est, item quæ non purgatur nisi per ætatem id accidat.* Altera deficientis menstrui causa est utero propria, quia etsi corpus sanguine menstruo abundet, uterus tamen à natura malè constitutus ob depravatam temperiem, conformationem, aut situm, ipsum suscipere & expurgare nequit; quæ causa tùm individuo tùm sexui morbosa existit, hæ igitur valetudinariæ degunt, piores sine nocumento vitam transigunt.

Viri cur menses non habeant.

Mira opificis providentia.

Menstruum tertiæ coctionis excrementum est.

Menstruata ab aliis fluxibus immunis.

Menstruis quæ animalia carent.

Mulier inter reliqua animalia maxime abundat menstruis.

Mulieres menses non habentes.

Menstruorû defectus duplex causa.

Viragines sunt valetudinaria

Solâ copiâ menstruum sanguinem peccare, eodemq; infantem in utero nutriri.

CAP. X.

MEnstruum sanguinem non solâ quantitate superfluum esse, verum etiam qualitate, & illâ quidem non manifestâ solum, sed etiam occulta, Plinius

Contr. agitatur.

Plinij sententia. *Lib. 18. nat. hist.*

Morbi qui ex manifestâ qualitate menstrui sanguinis oriuntur.

Plinius existimavit eo ductus argumento, quod non sine molestia viarumque mordicatione profluat, ac per id tempus non solum universum fœminæ corpus malè coloratum appareat, verum imbecillius, et si, quamdiu menstrua purgatio duret, coitus contingat, virile membrum ruborem excoriationemque contrahat, innumeræq; aliæ ægritudines hominibus inde contrahantur, quæ excedentis caloris manifestæq; vitiatæ qualitatis indicia sunt:

Ex occultâ qualitate affectus.

Occultâ etiam pernicie inquinari inde palam esse, quod eo excidente si novella vitis tangatur, in perpetuum læditur, steriles fiunt tactu fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, mustum acescit, æs quoque & ferrum rubigine corripiuntur, prægnans mulier, si alterius menstrua supergrediatur, aut illis circumlinatur, abortit, ei vero, quæ uterum non gerit, concipiendi spem adimit, menstruatę mulieris habitus speculi ac eboris nitorem obscurat, gustatus hic sanguis cané in rabiem agit, homines affligit miris cruciatibus, comitialem morbum, pilorum effluvium, aliaq; elephanticorum vitia infert, &, ut autor est Conciliator, homines menstruus epotus obliviosos, Lunaticos, ac veluti præstigiatos, maleficiatosq; reddit.

7. Phys. C. 7.

His omnino suum addit calculum Fernelius, ac propterea à veteribus inter venena relatum fuisse putat, neq; minorem perniciem inferre, quam potus sanguinis elephantici, ideoq; dum in muliere supprimitur, neq; statis temporibus emanat, ei etiam, cui proprius est, gravissima, quæ indies videmus, afferre mala, viscerum obstructiones, tabem, cancrum, morbum comitialem, uteri strangulatum, gravidis vero corporis gravitatem, fœdum coloré, varices, malaciam, ac tandem proclivitatem quandam ad omnes ferè ægritudines;

Fernelij opinio.

quapropter adduci non potest, ut credat, eo fœtum in utero nutriri, sed ab alio puriori totius corporis sanguine, menstrui tantisper parte, una circa uterum hærente; alterâ priori illi sanguini permixtâ, ex quâ præfata symptomata gravidis suboriantur; quin imo, inquit, quia tunc uterus mundus redditur, propterea mulier optimè concipit, quando repurgata est ab hac fœda illuvie. Subscribunt huic opinioni Aristoteles, Columella, Solinus, Ælianus, & Gentilis qui 39. extravagantium dupliciter accipit menstruum sanguinem; uno modo pro illo, qui singulis mensibus à corpore mulieris effluit: altero pro sanguine convenienti fœtus nutritioni, illum quantitate, & qualitate vitiosum esse: hunc sola quantitate, quem etiam sperma mulieris voçat, quâ in re cum Aristotele, Avicenna, eorumq; interpretibus multipliciter ludificatur;

Aristot. 3. de hist. animal. 19. Col. 11. rei rust. c. 3. Solin. Polyhist. 14. Aelia. 6. de animal. Cap. 36. Averr. al leg.

Zabrorum lex de menstruatis.

Ejus tamen ac reliquorum de hâc re sententia potest etiam ex Zabrorum legibus comprobari, ubi mulier, cui menses fluerent, sola domi manere præcipiebatur, loca cremabantur, in quibus pedem posuerat, neq; solum pollutus erat, qui eam alloquebatur, sed super quem ventus ab ea parte, ubi illa foret, transiisset. Nota est Levitici lex de hac re, ad cujus normam hæc lata videtur. Eadem ratione nobiles Indi, quos Naires vocant, pollutos se putant ex contactu hominis alterius sortis.

Aliorum opinio de menstruo sanguine.

Alii sunt, qui licet non negent, menstruum sanguinem aliquando esse pernitiosum, nonnunquam tamen multorum morborum remedium esse affirmant; ita referunt podagram, strumas, parotidas, panos, sacros ignes, furunculos tactu menstruatæ mulieris leniri; gestatione vero portiunculæ vestis mulieris ita infectæ tertianas quartanasq; febres curari, illitu comitiales morbos, ac rabie percitos omninò sanari.

Menstrui illitu qui morbi curentur.

Hæc tamen omnia parum firma sunt, si ita intelligantur, quasi Aristotel. Plin. Fernel. & hujus opinionis assertores, sanguinem illum, quem natura ad uterum transmittit, ex propria conditione perniciosum, ac pestiferum esse arbitrentur, ideoq; ex eo fœtum in utero alimentum non capessere, neq; eum sed alium ex corpore pro alimento allicere:

Plinij & Fernelij opinio confutatur.

Si enim non aliâ de causâ nisi propter fœtus nutritionem natura in fœminis majorem sanguinis ubertatem excogitavit, id quod exuperat, vitiosum esse non est credendum, cum pro alimento sit à naturâ institutum, & per easdem vias transmissum, per quas fœtus alitur; insuper lactis ac menstrui eadem est natura, si igitur illud alimenti habet rationem, hoc etiam fœtum nutrit; adhæc si veneficus esset, fieri profectò nullo modo posset,

poſſet,ut per id tempus, quo naturaliter aggregatur, non officiat, & illius auctione ſymptomata quoq; terribilia augeantur; parva quidem copia alterius humoris præter naturam, nauſeam, vomitum, alvi fluxiones, dolores, febres, vigilias, & ſimiles calamitates ſolet excitare, cur igitur, ſi venenoſus hic humor eſt vehementiora nõ facit, qui majori copia accumulatur, & diutiꝰ cohibetur? At dices, propter conſuetudiné perniciem hanc à fœminis facilius tolerari; ſed quid de juvenculis, quibꝰ primũ menſtrua erumpunt, nullâ præhabita conſuetudine? quid de prægnantibꝰ, in quibus naturaliter ſupprimitur? quicquid autẽ ſecundũ naturam detinetur in ſanis, non potuerat per ſe nocere corpori, cui inerat; adde quòd ſaltem nondũ aſſuetum fœtum enecaret, generationemq; prohiberet, vel lac conſpurcaret, contrariũ vero experientiâ comprobatur; videmus enim toto geſtationis, lactationisq; tempore menſes ſupprimi, neq; tamẽ id fœtui aut matri per ſe officere; quid? quod gravidæ difficiliùs profectò ægrotarent, quàm non prægnantes, quoniã in his juxta eorundem ſententiã ſanguinis pravi pernicies boni alterius commixtione (quem illi dicunt fœtui deſtinari) corrigeretur, in prægnantibus vero nullo frœno cohibitus lethalia ſemper ſymptomata excitaret, cujus tamen contrarium eventus docet: Jam vero ſi ſanguis menſtruus pernicioſus eſſet, quantò in majori copia aggregaretur, tantò acquireret efficaciorem corrumpendi vim; atq; ita in ultimis menſibus, in quibus major ejuſdem copia accumulata eſt, fœmina deteriùs omninò ſe haberet, quod tamen contrariâ ratione contingere cernimus; ſed quem quæſo locum in corpore aſſignabunt, in quo tàm copioſe contineri poſſit ille ſanguis, cùm per biennium, & diutius nulla illius expurgatio in lactantibus appareat? nam ſi dicas, ex eo lac generari, inde inferre licet, ergò alimentalis eſt materia, atq; adeo benigna, laudabilis, ſalutifera, non ferox, pernicioſa neq; venefica. *Contr. deciditur.* Quæ cùm ita ſint, & ex alterâ parte videamus, menſtruum ſanguinem plurimarum ægritudinum ſæpiſſimè cauſam eſſe, potius cenſendum eſt, ſanguinem in fœmina redundantem dupliciter eſſe conſiderandum, non quidem de menſtruo & ſeminali (quod putavit Gentilis) ſed primo modo de eâ ſanguinis portione, quam natura ſingulis diebus ab univerſo ſanguine ſegregat, & paulatim in utero collectam menſtrualem efficit purgationẽ, quæ quidem portio redundat ex nutritione partium ſingularum, ita ut ex ſingulâ concoctione ſanguis qui ſupereſt, non gravidis neq; lactantibus, in vaſis uteri reponatur, ut poſteà ſingulis menſibus erumpat, gravidis vero in fœtus alimoniam cedat, lactantibus per ulteriorem elaborationem à propriâ mammillarũ ſubſtantiâ in lac convertatur, unde palàm eſt, humorem hunc ex propriâ naturâ partem eſſe ſanguinis purioris illius, quem pro fœminarum alitione natura ſejungit; quamobrem hunc dicimus eſſe ejuſdem ſubſtantiæ, & qualitatis cum eo, quem ſibi fœmina reſervavit, & ad ſui nutritionem uſurpavit, utpote ab iiſdem alimentis, & facultate eodemq; nativo calore genitũ ac gubernatum, & ſuis uſq; ad excretionem venis lociſq; contentum, quibus unumquodq; commodè conſervari ſolet; ideoq; cùm ſanguis iſte ſuperfluus aut excrementoſus dicitur, non ad qualitatem manifeſtam vel occultam, ſed ad quantitatẽ referendum eſt, nam ſi quod vitium illi ineſt, idem & reliquo toti ſanguini commune exiſtit, proprium verò & peculiare nullum poſſidet, hunc inſuper aſſeveramus benignum eſſe fœtus in utero alimentum, atq; ſincerum, infantis verò in lucem editi gratiâ à providâ naturâ in mammas deferri, ut ibi lac jucundiſſimum fiat alimentum; & quemadmodum ſemen alterum noſtræ generationis principium puriſſima eſt ſubſtantia, ita menſtruus ſanguis; neq; ob aliam cauſam infantes & pueri plus habent nativi caloris, & humidi ſubſtantifici, quàm quia his duobus puriſſimis & laudabiliſſimis generationis principiis proximi ſunt; quin etiam ideo natura ſagax ex menſtruali ſanguine lac conficere decrevit, ut ſimile haberet fœtus alimentum ſuis principiis, quem ſi craſſiori, aut minus benigno nutrimento alas, ob diſſimilitudinem contabeſcit, ac propterea lactanti fœminæ menſes denegavit natura, ut eorum materia ferretur ad mammas, & lac fieret, nec illicò, poſtquam in lucẽ editus eſt, deſtituere-

Sanguis redundans dupliciter conſideratur.

Sanguis futurus menſtruus ſolâ quantitate peccat.

Sanguine futuro menſtruo fœtus alitur.

Pueri quare plus habent caloris nativi.

tur infans assueto ac sibi familiari alimento. Et quænã causa fuerit, cur infantes quàm matres præstantioris, laudabiliorisq; caloris, ac substantiæ oriri videas? nisi quia, ut Galen. autor est lib. de usu partiũ. & Avicenna lib. de animalib. ex puriori totius sanguinis parte alimentũ intra uterum sumpserunt; & quod magis fortasse mirabere, hunc etiã sanguinem dicimus facultatem, perinde ac semen, possidere, sed tanto minoré, quanto plus materiæ in formando fœtui subministrat: Nam cum ex materia, & facultate unumquodq; animal gignatur, & in semine, & in menstruo utrumq; principiũ continetur effectivũ, & materiale ea moderatione, quam infra trademus, ab eo igitur carnosæ partes materiã & formã accipiunt, eodem attracto semen fruitur, conceptus in utero nutrimentũ capessit, in lucem editus alitur. Secundo modo consideratur sanguis menstruus, qua ratione in mulierib⁹ non lactantibus, nec uterum gerentibus congeritur, & in corpore præsertim circa uterũ tanq̃ otiosus, ac nullius us⁹ detinetur, ac circa uterũ coacervatur, ubi longã factâ morâ sensim etiã alienã acquirit qualitatem ab alimenti sinceritate longe distantem; quin etiam nisi consuetis temporibus expellatur, superius allata symptomata, ac innumera penè mala producere consuevit; certũ enim est uteri in mulierib⁹ permagnã esse vim, ut qui non modo gravissimorũ morborũ causa sit, sed etiam corporis totius temperamentum immutare possit: Is igitur si à suo temperamento recesserit, si vitiosos humores aut in acetabulis aut in cornib⁹, aut inter tunicas, aut sinu suo collegerit, sanguiné menstruum, eiusq; maxime partem, quæ primum ad eum pervenerit, & in eo diutius resederit eodé vitio inficit, atq; depravat: unde supra ab adversariis commemorata maleficia: Verum vitiũ hoc ex accidenti potius quã naturâ inest hujusmodi sanguini, quia alias in muliere bene constituta omnis vitii expers gignitur. Unde planũ fit, non in omnib⁹ vitiari, sed in iis, in quibus præter consuetudiné immoratur; plus enim afficit, si unâ die ultra mensem detinetur, quam toto mensis spatio, tantũ consuetudo valet, & naturæ lex illa æterna, à qua in vasis per mensem regulatur; itaq; non omnes menstruantes fœminæ speculum maculant, segetes exurunt, aut prædicta inferunt mala, sed illæ tantum, quib⁹ deterrimũ inest uteri vel totius corporis temperamentum, aut morbus aliquis, aut improsperè procedunt menses, reliquis purus ac integer sanguis in uteri vasis acervatur, quem Hippoc. rubentem ac victimæ jugulatæ similem ex intervallis à fœminâ exire prodidit; Neq; propterea, quod fecit Gentilis, sanguinis menstrui duas constituimus partes, species, & differentias, purioré, cui beneficia præfata accepta ferantur, fœculentã, cui maleficia; sed eundé duobus modis variisq; temporibus consideram⁹, quamdiu nimirũ integer incorruptusq; manet, aut contrà. Ex his jam patere arbitror, quàm parùm appositè de menstrui sanguinis pravitate cum Plinio & Aristotele Fernelius judicaverit, quamq; hi omnes cum Polybio, sive quis alius fuerit autor libri de fœtus formatione, minus concinne tradiderint, fœtum menstruo sanguine non nutriri, nisi eâ, quâ diximus, ratione interpretentur, quod equidé malim, quam erroris ab iisdem forte non commissi præstantissimos viros malevolè insimulari. At dices, magna est pernicies variolarũ, & morbillorum, hanc vero non aliunde contraxisse quam à menstruo summus est philosophorũ consensus; cui⁹ teli impetus ex dictis jam facile repellitur; nam, ut & nos innuim⁹, & ex Avicenna c. de generatione embryonis etiam disces, sanguis in fœminâ redundans in tres dividitur partes, quarum prima toto gestationis tempore, materia fit generationis, & nutritionis conceptus, eã enim quia purior ac sincerior existit, fœtus per acetabula pro alimento trahit; 2. ultimis mensibus ad mammas recurrere incipit, cum fœtus jam movetur, ut naturæ mutationibus in lac conversa, recenter nato infanti familiare & conveniens suppeditet alimentũ sitq; materia lactis: tertia est ea, quæ in venis uteri asservatur usq; ad temp⁹ partus, queq; ab alimento redundans inter tunicas deposita ac mora contaminata, & infecta in ipso partu, & aliquamdiu post copiosè dimanat, quæ ultima cũ deterioris sit conditionis, sanguiné, qui defertur ad uterũ pro fœtus nutritione, suâ qualitate in transitu inficit, qui deinde jecur

Gal. lib. 14. c. 6.
Av. lib. 9. c. 3.

Et in semine, & in menst. utrũque principium continetur effectivum, & materiale.

Lib. 3. c. 9.

Menstrua remorata alienam acquirunt qualitatẽ.

Vteri vis magna.

Menstruorũ maleficia unde proveniant.

Consuetudinis magna vis, & naturæ legis.

1. de morb. mul.

Variolarũ & morbil. pernicies â menstruo fit.

Sanguis in fœmina redundans in tres partes dividitur.

fœtus

fœtus & illius membra simili qualitate afficit, nec mirum, si cùm fœtus novem mensium spatio in utero contineatur, propter contactũ imbibat qualitatem illius sanguinis retardati; quæ qualitas sive fermentũ inposterũ quibusdam temporius aliis seriùs causa est ebullitionis in sanguine, unde efflorescentiæ illæ atq; variolæ: sed cur sanguis hic novẽ mensibus citra evidens vitiũ in utero gerentibus detinetur? *Obiectio.* dic, incolumẽ ibi asservari, quòd partim repleat vasa, partìm fœtui pręstet alimentũ, *Solutio.* pars vero illa, de quâ agimus, in secundina colligatur, quam ob id familiarissimã sanguinis substantiæ natura fabrefecit, ut ibidẽ citra evidentem corruptionẽ toto gestationis tempore contineri tutò posset. Ex quibus jam plane assequitur Galenus 1. de sympt: causis asserens, fœtum non solum nutriri optimo, & laudabili sanguine, sed impuro & vitioso; *Galeni loca enarrantur.* Et adversus Erasistratũ, dicens, fœtum in utero nutriri eo sanguine, qui ad uterum solebat fluere, qualis est menstruus, quem secundo de semine salutarem vocat evacuationem in fœminis, quæ non concipiunt, in gravidis verò materiam, ex quâ fœtus generatur; causa etiam assequitur, ob quam fœmina majori ex parte cùm à menstruis fuerit expurgata concipiat, *Fœmina à menstruo purgata facilius concipit.* collectus enim ante purgationem in utero sanguis vitium acquirit propter moram, ac genituram inficit ineptumq; fit ac pernitiosum alimentum, tantoq; magis, quantò purior, & præstantior substantia fuerat, quia quo res aliqua perfectioris est naturæ, eò, dum corrumpitur, graviorem concipit labem, *Præstantioris naturæ res deterius putrescunt.* ut in putrescenti ovo, in hominis cadavere, & in semine corrupto evidentissime apparet; ideo quę vitia, fluenti jam menstruo, aut inquinato alterius opinionis assertores suboriri viderant, ea in futurũ vocatum menstruum reiicere minimẽ debuerant, quin potius ex illis, si pensiculatius rem perpendissent, majorẽ sanguinis menstrui perfectionẽ possent arguere. Si autem scire aves, cur sanguis, & semen, quæ perfectissimæ sunt substantiæ, citiùs ac deteriùs corrumpantur, *Cur quæ perfectiora sunt sordidiorem labem contrahunt.* bilis eisdem multò deterior non solùm in vesica fellis, sed prope cutẽ in morbo regio: & pituita in articulis per articulares morbos incorrupta maneant? in mentẽ revoca Aristotelis sententiã lib. de longit: & brevitate vitæ dicentis, pura omnia, & impermixta, ut quæ magis à contrarietate recedant, diuturniora esse; contra citò vitiari, quorum essentia multâ oppositione constat; abi ad elementa, lapides, metalla, quæ simplicia cùm sint, aut eis proximè accedant, ferè incorruptibilia creduntur, contrà ea, de quibus sermo antea erat, lac, sanguis, semen, quæ manifestâ, ac variâ compositione constant, servari diu minimè solent; testatur sanguinis grumus, lac in ventre infantis coagulatum, semen retentum, quæ vel ab aëris contactu vitiantur, quia variã & perfectissimã nacta sunt elaborationem; Testatur homo, qui crebriùs ob eandem causam ægrotat; vides igitur cur citiùs vitientur præstantiora quæq;, cur item sordidiorem & deteriorẽ putredinem acquirant, ut de hominis cadavere constat, de ovis putrescentibus, & pomis, quæ quantò odora sunt magis, deteriùs corrumpuntur: duplex est ratio; 1. quod præstantissima substantia nequit superari nisi à causa vehementissimâ ac spurcissima. 2. quod ex pluribus & maximè diversis perfectiores mixtiones evadant, calore nativo veluti vinculo omnia colligante, quo dissoluto dispersisq; omnibus prodit fœd9 sapor, odor, & color, quę horridæ putredinis sunt indicia, idcirco quod semen adhuc deterius putrescat, quam sanguis, seminis probitas facit, & major quàm in sanguine coctio, proinde in emissione sanguinis menstrui mulieres debilitantur minùs quã in seminis emissione, *In emissione menstrui quam seminis mulieres minus debilitantur.* & quia cum semine multi spiritus exeunt, cum menstruo sanguine pauciores, adeo ut scriptum ab Avicenna reperiam. 3. de animalibus 3. emissum semen multò plus inferre damni, quàm si quadragies tantum sanguinis emitteretur.

Left margin: G. 5. G. 5.

Per quos ductus menstruus sanguis expurgetur.

CAPUT XI.

NOn est autem silentio involvendum illud, quod à plerisq; probatæ fidei autoribus scriptum reperio, uterum in menstruâ purgatione nullã peculi- *Uterus sanguinẽ mẽst. non trahit.*

arem operationẽ edere, sed usum; neq; enim fieri posset, ut si menstruũ traheret, utilem etiã fœminæ sanguinẽ non alliceret, quod si in gravidis fœtus alendi gratia sanguis ad uterũ trahitur, attractio quidem illa non uteri mun⁹ est, sed fœt⁹ ipsius: Ideo autẽ reliquis temporibus per hanc partem potius fluit, quàm per aliã, quia tempore, quo conformatur nutriturq; fœt⁹, in hanc ipsam fluere pro eiusdẽ alimento oportuerat. Cæterùm per quos duct⁹ ab universo corpore ad uteri usq; regionẽ confluat, priori jam libro à nobis proditum est; nunc per quam partẽ ab utero foràs expurgetur, erit compendiosè delibandũ, de qua re anceps & subobscura controversia Anatomes ꝓfessorũ animos distrahere solet; aliis ad venas per uteri fundũ tendentes, aliis per eas quæ ad uteri cervicẽ veniunt, non corruptis solũ, sed etiã virginibus & prægnantib⁹ perpetuò expurgari contendentib⁹; Vallant priores suã sententiam non rationibus solũ, sed experimentis, nam mulieres se vidisse testantur, uteri procidentiâ laborantes, quib⁹ ex uteri osculo sanguis evidentissimè ꝓmanabat, neq; aliâ de causâ mulieri utero gerenti si purgationes procedant impossibile esse fœtũ sanum permanere, dixisse magnũ medicinæ dictatorẽ, nisi quia, ꝑterq̃ quod fœtus privatur alimento, portendit illud quidem imbecillitatem uteri sese aperientis quo tempore debuerat occludi. Si autẽ ab illis quæras, quî fiat, ut saluberrimè aliquando in prægnantib⁹ videamus menstruã purgationẽ ꝓfluere, dicunt chorion membranã ac fœtũ ipsum non omnib⁹ uteri vasis, sed lateralibus tantũ adhærere, ut reliqua vasa supersint, tùm ad mensiũ purgationẽ, si necessaria sit, (quam tamen non nisi perexiguã eo tempore salubriter posse contingere arbitrantur) tùm ut nova involucra generari possint, si superfœtatio accedat. Hęc sanè disertè ac concinnè ꝓdita sunt: sed in eo cespitare videntur, hujus placiti autores, quod omnẽ sanguinis fluxũ in gravidis fœtui funestũ esse dicant; illud ꝑtereuntes, quod pleriq;, ac nos sæpissimè observavimus, sanguineis & succulentis fœminis toto ferè gestationis tempore menses ꝑiodis solitis absq; ullã noxâ prodire, imo plerasq; fœtũ non servare, nisi præter has evacuationes singulis mensib⁹ sanguis mittatur; quamobrẽ disertissim⁹ Gal. meritò ex verbo (*purgationes*) in plurali dicto, & (*procedant*) colligit, Hippocratem de immoderatis solùm, & quamdiu ac multùm fluunt, purgationib⁹ esse intelligendũ. Alii verò per cervicẽ uteri omnib⁹ fœminis hunc sanguinẽ expurgari non minus acriter ꝑsuadere moliuntur, quòd primum de prægnantib⁹ exploratum esse rentur, nam eisdẽ os uteri conclusũ est, ideò ꝓdidisse Galen. in com. citat. aph. excretionẽ, quæ in gravidis fit, ex venis, quæ in collo sunt existere; virginib⁹ vero cõveniẽs non fuisse per uteri interiores venas expurgari; ex cõcreto enim sanguine hymenẽ non penetrante, aut membrana intra uteri sin⁹ disrumperetur, aut gravissima alia excitarentur accidentia; alias etiã fœminas per eandẽ partem sanguinẽ excernere fuisse consentaneũ; quorsùm enim propagines illas venarũ, quæ juxta os ilii à divisione venæ cavæ exoriuntur, & in uteri cervicem utrinq; implantantur, natura fabrefecisset? nisi ut per eas menstru⁹ sanguis expurgaretur, sicuti per alias ad uteri sinũ tendentes fœtus & ipsius uteri substantia alitur: Verũ & hi etiã mea quidẽ sententia ludificantur, nam quod de virginib⁹ asserunt, ex ignoratâ hymenis fabricâ evenit, quem pleriq; falsò imperviũ arbitrantur, de prægnantib⁹ verò quid sit sentiendũ, paulò suprà jam explicavim⁹. Quare ut inter gravissimos viros tandẽ lites componantur, ita de totâ hâc disputatione ꝓnunciandũ esse judico; fœminis quidẽ tũ corruptis, & non prægnantibus, tum etiã virginib⁹, & utero gerentibus interdũ per venas, quæ ad uteri sinũ, nonnunquã ꝑ eas, quæ ad ipsi⁹ cervicẽ deducuntur, expurgari, sæpe etiã per utrasq;; illa nihilominus adhibita distinctione, quòd virginibus & gravidis plerisq; omnibus per colli venas, sicuti Galeni est sententia citato, reliquis, tùm per has, tùm per alias indifferenter sanguinẽ effluere posse intelligas; quod planũ omnino evadit, quia si natura duplices hasce propagines fabricavit in suos usus, & uterus toto gestationis tempore occluditur, credibile profectò est, si sanguis eo tempore redundet, per cervicis potius venas evacuari,

Fœtus sanguinem trahit.

Per fundi an cervicis venas menses expurgentur.

Vesal. 5. de fab. 15.

5. Aph. 60.

Menstrua purgatio in prægnantibus unde.

Hippoc. textus elucidatur.

Positio autoris.

evacuari, sicuti & in virginibus, ut vitet superiùs commemorata incommoda, vel quod magis crediderim, quia sanguis ad expeditiores ac patentiores vias agilius tendit, in aliis vero fœminis suo munere utrasq; fungi credibile est. Porrò illud etiam observatione dignum apparet, sanguinem istum neq; in fundi sinu, neq; in ipsa cervice toto mensis intervallo sensim coacervari, ac mensis periodo turgentibus his partibus promanare, ita enim nequaquam tenuis, floridus, & jugulatæ victimæ sanguini, ut inquit Hippocrates, similis proflueret, quin potius concretus frustulatimq; educeretur, sicuti paulò post partũ ab aliquibus exire cernimus, perindè ac sanguis per venæ sectionem extractus, & in vase aliquot horis asservatus atq; in partes cultro divisus; quod certè non aliâ de causâ obvenit, nisi quia venæ quæ secundinis innascuntur, in uteri sinum per id temporis laxæ sanguinem effundunt: Quamobrem potiùs credendum est, in sanis mulieribus, venas ad fundum cervicemq; uteri pertinentes sanguinem hunc paulatim in se reponere, eumq; tantisper gubernare, quousq; illum singulis mensibus apertis earum osculis guttatim emittant; non enim, quod præcipitanter Aristot. adstruit, sanguinem hunc per vasorum resudationem, quam diapedesin vocant, sed potius per anastomosin sive per eorundem reserationem expurgari existimes, & ad ipsius uteri sive capacitatem sive cervicẽ devenire; quî enim fieri posset, ut tanta sanguinis eiusq; crassi copia brevi temporis spatio non seclusis venis ad illum veniret? in ægrotantibus verò fœminis, quibus aut obstructio aliqua inest, aut naturalis locus obstaculo quovis est denegatus, aut ipsa natura turgens errabunda vagatur, quibusdam per nares, aliis per os menses agit, per cavam enim venã & stelecheiam, & ex eâ per mesenterii venas in jejunum intestinũ, ac tandem in pylorum, & ventriculum pervenit, à quo vomitu rejicitur; Nonnullis etiam per mammas, quod licet Galenus non viderit, cum Hippocrate tamen Lusitanus Amatus in duabus nobilibus lactantibus sese vidisse testatur, & Musa Brasavolus refert à se visam mulierem, cui sanguis per ubera flueret, quæ gemellos nutriebat, qui cum vehementer sugerent, sanguinẽ in lac converti non patiebantur, perindè, atq; iis qui nimio utuntur coitu, sanguis pro semine excernitur, quia moram, ut in semen converteretur, non obtinuit: Sed (quod fortè magis mirabere) visæ jã sunt quibus per minimũ digitum, & per annularem singulis mensibus sanguis profundebatur, quibus per uterum menstruã purgationem natura denegaverat, altera cui per majorem oculi sinistri angulũ fluebat, aliis per sanguinis sputum, aliis in ruborem faciei singulis mensibus exortũ cedebat, ut scribit Mercatus; quin etiam virũ se vidisse testatur Vesal. qui ordinatis vicibus, ut mulieres, suis mensib. sanguinis fluxu per hæmorroidales venas vexari consueverat.

1. de morb. mul.

2. de gen. animal. 4.

5. de fab. 15.

Sanguis redundans non in utero aut cervice, sed in vasis toto mensis spatio asservatur.

Floridus est.

Sanguis extra venas in grumum concrescit.

Menses non per resudationem sed per anastomosin expurgantur.

Menses per varias partes erumpentes.

Hæmorroidum fluxus menstruus.

De tempore, quantitate, & duratione atq; substantia menstruorum.

CAP. XII.

Ut maribus, sic etiam fœminis, circa annos pubertatis ingens corporis accidit mutatio, pubes erumpit, semen generatur, ubera tumescunt, quod peculiari vocabulo Fratrare dicitur, corpus libidine accenditur, vox in graviorẽ mutatur, maribus sanguinis narium profusiones, puellis menstruorum eruptiones contingunt, tum temporis enim illis venæ, quæ ad nares pertingunt, his illæ, quæ ad uterum, & eius cervicem sunt constitutæ, faciliùs reserantur, quæ omnia ab increscente jam per id temporis, & vegetiore facto nativo calore, contingunt, undè etiam viæ ampliores redduntur. Tunc igitur puellæ nubiles sunt, & ad generandum aptæ, nam & viri accessum amare incipiunt, & citra damnum perferunt, ideoq; hoc potissimum tempore magnâ indigent custodiâ. Quo verò ætatis anno id fieri incipiat, non est ita certum definire, ac pleriq; existimârunt totam rem hoc versiculo comprehendi:

Ingens circa pubertatis annos hominis mutatio.

Fratrare quid.

Adde decem ternis, mulierum menstrua cernis,
Ad quinquaginta durat purgatio tota.

Menses quando incipiant.

Verum Hippocrate dicente, differt ætas ab ætate, & natura una ab aliâ naturâ, & id tempus, quod uni est pueritia, alteri adolescentiā esse apparet, ita illis qui carnes habent molles, laxos meatus, lascivæq; sunt, & Venereis imaginib⁹ deditæ, temporius prorumpunt menses quā hirsutis, gracilibus, & iis, quæ pauci sunt sanguinis, & carnis, ac meatuū adstrictiorū, castis, pudicis, & à virorum consortio semotis; hinc fit, ut septentrionalib⁹ fœminis rarissimè ante decimū quartū, sæpius post decimum quintū ac decimū sextum menstrua purgatio incipiat; commune autem ut plurimum est mediis regionib⁹, ac temperaturis, ut prorumpat circa 14. ætatis annum, tuncq; ubera ad duos digitos prominent, & vox gravior efficitur, quibusdam tamen 12. & 11. anno provenit, sed hæ vitæ sunt brevioris, quib⁹ verò serius prorumpunt, diutius vivunt, proptereaq; secundū jura publica duodecimus annus in fœminis, quartus decim⁹ in viris constituunt pubertatis ætatē, ut autor est Macrobius. Quod si scriptoribus fides adhibenda sit, fœminæ visæ jam sunt, quæ novē annorū ætate utero gestârunt, quod & Savanorola & Sylvius tradiderunt, his tamen credendū est ætatē maturius provenire, ut quæ 10. 11. & 9. anno circumscriberetur; cum tamen è converso aliis 15. annorū curriculum non sufficiat. Plinius refert apud quosdā populos in Indiâ quos Mādros, & Calingas vocat, fœminas quinquēnes, septennesq; concipere, sed illas octavum vitæ annum, has quadragesimū non excedere; sed quia nostri Lusitani (qui forti præpotentiq; animo, & bellicâ virtute totas illas regiones peragrârunt, & ad earum intima penetrârunt, quæq; rariora sibi visa sunt, inclitis literarū monumentis sedulo consecrârunt) hujusce rei nullibi (quod sciam) meminerint, figmentū potius, & ad forum excogitatum videtur, quippe cum in illa ætate angustiores viæ sint, quam ut per eas sanguis possit ad conceptū liberè permeare. Non minus autem incertum est tempus, quo naturaliter desinat hæc fluxio, frequenter tamen occultatur, 45. anno, quem si præterierit, mirum videri non debet, si sexagesimum attingat; pleraq; vero exempla fœminarū, quæ in ùltimâ senectute menses ordina-[illegible] habuêre, octogenarię, & nonagenarię; vide in consiliis Solenandri Juliacē-[illegible] medici, & apud Schenkium ubi de quinquenni, & octenni puella facit mentionem, quæ mensibus laborabat; ego quidem aliam vidi novem annorum, quæ fluxu uteri vexabatur fœdo, & sanioso, non tamē menstruo, sed continuo. Porro à 45. rarò fœminas naturaliter fœcundas esse contingit, (naturaliter dixi, quoniam divinâ virtute multa in sacrâ paginâ reperies, quæ quoniam supra naturæ vires facta sunt, nec sub medicam, nec sub philosophicam cadunt contemplationem) nam etsi principiū & finis mulieribus recipiendæ, & viris præbendæ prolis est menstruorū, & seminis emissio, non tamē cùm incipiunt, statim prolifica sunt, neq; cum desinunt, quia in utroq; tempore pauciora, & infirmiora contingunt, in senioribus, quia sufficiens calor in corporibus amplius non reperitur, imò ossa incipiunt durescere, atq; humido carere radicali; neq; imbecillus calor jam conficit sanguinem nisi admodū pituitosum, deniq; expultrix ad uterum facultas valde languet ob ipsius nativi caloris imbecillitatē; in junioribus vero, quæ causa sit, cur generationis illa principia sint imbecilla, dissidiū est, quidā caloris paucitatē fœtui efformando in illā ætate impedimento esse arbitrantur, qui tamen ab Hippocrate desciscere videntur, dicente; *qui cresciunt plurimum habent caloris innati,* quid autem illi de intensivo atq; extensivo calore comminiscantur in promptu est, illū juvenibus, hunc pueris tribuentes, quòd plures in his reperiantur partes calidæ, utpote quibus ne os quidem multi caloris expers sit; juvenibus autem pauciores, sed acriori præditæ calore, ac vehementiori; quæ tamen vim argumenti non infringunt, quoniam suavis ille, qualem esse affirmat Galenus, puerorum calor, & à primordiis generationis proximè deductum, atq; benignum ad generationem potius facere debuisset. Hanc charybdin vitare cupiens Mercurialis in scyllam incidit, existimans, in se-

Pubertatis ætas quo anno constituitur.

Lib.7.c.2.

Lusitanorū laus.

Menses quo tempore desinant.

4.obs.23.

An caloris inopia sit causa cur iuniores non concipiant.

1.Aphoris.

in secundo septenario corpora esse valdè calida, ita ut vehementer consumens calor, nil quicq̃ superesse sinat, post 2dũ vero remisso calore, materiã superesse atq; excludi; sed non advertit spiritum, & sanguinem, quæ præcipua appellantur caloris substantia, quod in iis nativus calor inhabitet, in juvenibus copiosiora reperiri, eorundemq; calorem non intensiorem, & acriorem solummodò esse, sed à puerorum calore non absimilem, convenit enim in eo citato, atq; ubiq; Galenus, quod calor puerorum atq; juvenum ejusdem ordinis existat; Non igitur exuperantia, & defectus caloris causa est, cur junioribus generationis principia sint invalida, sed operum naturæ firmissimus ordo, à quo fit, ut ipsa toto ferè adolescentiæ tempore corporis incremẽto incumbens, minùs adhuc generationi intenta sit; quare miror præstantes viros, quem pulverem ob oculos effusum habuerint, qui ad hanc, vel pueris perspicuam rationẽ, animum non intenderint: sed ne à proposito digrediamur, colliges ex dictis, eis, qui uxorẽ ducunt prolis suscipiendæ gratiâ, ab extremis ætatibus cavendũ esse, quia infœcundæ sunt, qui autem eam suscipiunt ne urantur ferè ad extremum usq; senium fœminas Venerem amplecti sciant.

1. De gen. animal. 20.

Duplex purgatio menstrua.

Dividit Aristot. menstruam purgationem in albam & rubram; illam fœmellis, hanc perfectis jam fœminis propriam esse dicit; nam si sanguis probè concoctus est, ruber erit, si crudus, albus; sicuti in parvis puellis, & iis præsertim quæ cibo utuntur humidiori, ac crudiori qui, si frequenter & immodicè procedat, puellam extenuat, & incrementũ prohibet.

Menstrua alba quibus.

Cẽterũ huic Arist. sententiæ contrarius videtur Hip. 2. de morb. mul. dicens, *fluxus albus in senioribus mulieribus magis fit, quã in junioribus fluxus fulvus in utrisq;, fluxus ruber in junioribus*, quâ quidem sententiâ ductus Baptista Montanus lib. de uterinis affectionibus, credit virginibus alba menstrua nunquam contingere, &, si accidãt, puellã concubuisse ac virginem non esse; addit autoritati rationem, quia, inquit, in illis non ea est latitudo viarũ, per quam possit pituitosus crassusq; humor expurgari. Verũ non video, cur temere sint condemnãdæ cùm experientiâ constet, honestissimas virgines, & haud dubiæ pudicitiæ juvenculas albâ destillatione sæpè vexari, quâ quidem vel contabescunt: vel ingratè degunt, easdemq; aliquando excernere calculũ pituitoso humore multo crassiorẽ, quod quidem Hipp. innuit cit. loco, quoniam ijsdem hunc fluxum non denegat, sed senioribus frequentius fieri dicit, ex quibus hoc solũ Montanꝰ merito deducere potuisset, fluxum illũ album, qui fœminis contingit, pituitosum magis esse, & depravati humoris, qui verò virginibus, serosiorẽ, & inconcocti sanguinis quod & Hipp. insinuâsse constat, & Arist. quasi ejus Paraphrast, apertiùs explicuisse citato, ac exemplo illius puellæ, quam hoc malo laborare vidisse superius diximus, probatur facile, ideoq; quæ alba vocantur menstrua, parvis adhuc puellis provenire dixit Arist. lib. de gener. anim.

Lib. 4 c. 2.

Menstruorum duratio.

Porro neq; etiam determinatũ durationis tempus videtur habere menstrua purgatio, nam quibusdam biduo, aut triduo tantum terminatur, quod etiam spatium Hippoc. tempore, rarò excedebat, aliis ad sex, septemvè dies protrahitur, quod præcipue accidit eis, quẽ genio nimis indulgent, & in otio vivũt, venosævè sũt, humidæ, ac magnũ hepar habẽtes, ac ut uno verbo dicã, iis quibꝰ citiꝰ apparere mẽstruam purgationẽ superiùs dictũ est, quibꝰ etiã uteri strangulatio faciliùs contingit atq; frequẽtiùs ex immodicis retentis menstruis, donec erumpãt, quæ verò ab his deficit purgatio aut excedit, morbosa judicatur, nisi quod feliciores cẽsentur fœminẽ, quibus affatim, & brevi tempore profluit, dummodo justa sit quãtitas, quã quibus paulatim, & in longũ tempꝰ protrahitur, quia quãdiu fluit humor, omnes laborãt, & habent corporis gravitatẽ, floridũq; calorem magna ex parte amittũt.

Menstrua purgatio morbosa.

Quamdiu menses fluunt, laborãt fœminæ.

Sed quænã illa fuerit justa hujꝰ sanguinis quãtitas atq; mẽsura? Hip. 1. de morb. mul. affirmat, moderatos esse mẽses, prodeuntes in muliere sana, si ad duas heminas Atticas quẽ libris nostris propemodũ sunt æquales secedant, aut paulò plures, vel pauciores. Quâ in re considerandũ est, multa esse quæ faciunt, ut menses largiùs, & frequentiùs; aut contrâ, rariùs, & parciùs fluant; plures enim & frequẽtiores illis proveniũt, quibꝰ diutiùs durare superiꝰ diximꝰ; quibus etiã somnus longior, aër pluviosus, & austrinus, ac iis, quæ modicis fri-

Quantitas mẽstruorũ.

Causæ uberioris sanguinis menstrui, aut parcioris.

tionibus, & balneis utuntur, quæq; juvenes sunt ac debiles, si modo impinguante victu saginentur, & veneri assuescant, ac in vere aut æstate sint constitutæ, quia tunc sanguis magis in corpore redundat, ipsiusq; motus à naturâ fieri solet. A contrariis vero causis rariores, & pauciores fiunt, præsertim si crassus sit sanguis, lentus, aut mulieres calidiores siccioresq;, in quibus superfluitas ferè omnis absumitur; fiunt etiam pauci menses illis, quæ febre diuturnâ corripiuntur, aut sanguinis per alias partes evacuatio contingit, ut per nares, sedem, gulam, asperam arteriam, inguina, aut per venam à medico sectâ, vel aliter divisam, vel si alia larga fiat evacuatio per sudorem, alvi fluorē, puris vomicam, per vomitū, sputum, aut urinarium meatum, vel per ruborem alicujus partis, aut per efflorescentias, & pustulas; corpulentis insuper mulieribus multum sanguinis in corporis alimentum transit, & in coitu candidæ plus evaporant, quam fuscæ, parciores igitur illis hâc ratione menses fiunt, præsertim si adsit labor, cura, aut tristitia; corpulentas vero cum Aëtio appellamus, quæ planè viriles sunt, fuscæ, compactæ, robustæ, pilosæ, venosæ, lumbis, & natibus ampliores, humeris latiores, quæ etiam quadratæ dicuntur, quippe hæ, etsi plurimum sanguinem generant, eundem tamen in corpus absumunt & pilorum generationem, si præsertim victu utantur parciore, & ficciore: Pauci etiam menses proveniunt iis, quæ naturâ sunt admodum obesæ, quia venas habent angustas, paucum sanguinem continentes, & qui in adipe fere absumitur, ob idque rarò nec nisi imbecillos fœtus concipiunt; hæ causæ sunt à quibus intra sanitatis limites uberiores vel parciores fieri menses contingit, quæ quantò plures conjungentur, tantò etiam copiosiores, vel parciores erunt, quâ etiam in re multum consuetudini tribuendum, ut si hâc vel illa quantitate purgari soleat mulier, si anteà morbosa erat ob nimiam vel paucam quantitatem, & nunc mutatione factâ ad salubriorem statum transmutetur, quod optimum erit: cùm itaq; tot sint, à quibus possit immutari sanguinis mensura, à conferentiâ potius, ac tolerantiâ, quàm à copiâ metiendam esse dicimus. A quibus autem causis detineantur aut immodici fiant menses præter naturam, posteà, Deo bene juvante, investigandum suo loco erit; nunc de colore perscrutemur, de quo jam supra prodidimus, oportere, ut sit sanguis veluti à victimâ recenter jugulatâ procedens, in modo etiam exeundi medium tenere oportet, ita ut neq; confertim nimis fiat, quia periculosum existit, neq; admodum lentè, & guttatim, quia hoc commune omnibus est, ut quamdiu fluxerint menses aliquâ molestia afficiantur, præsertim si in qualitate mordacitatem aut calorem participent. Ex dictis planum fit, illam esse naturalem menstruorum excretionem, quæ quatuor potissimùm conditionibus donata fuerit; Prima, ut servet periodos suas naturales, id est, ut singulis mensibꝰ excernatur, quando vero seriùs vel temporiùs prorumpit, periodus naturalis non dicitur: Secunda, ut duret debito tempore, tribus nimirum vel quatuor diebus, quem terminū si citra tolerantiam pertranseat, non est naturalis: Tertia, ut sit in debitâ quantitate, id est, ad duas ferme cotylas Atticas, pendet autē cotyla uncias novem, ita sit oportet tota mensura octodecim unciarum: Quarta, ut præter quantitatem sit etiam naturalis color, ac substantia sanguinis, id est, neq; admodum subtilis, & tenuis, neq; crassa aut viscida; quin etiam odor nullus esse oportet, quia sanguis optimus expers est odoris. Quod igitur menstruum his præditum fuerit conditionibus, naturale erit, quantò vero per plures ab hac perfectione defecerit, tantò plura suboriantur mala necessum est. Illud præterea silendum non fuit, menstruam purgationem ad ætatis usq; vigorem augeri, florente ætate æqualem perseverare, parumvè auctam, aut diminutam, declinante vero paulatim minui, donec omnino desinat, & rursus, ut admodum puellis sanies tantùm fluit aut serosus sanguis, sed copiosior, ita senioribus crassum, nigrum, paucumque exire, & facile concrescentem, ætate mediâ medium tenere. Quæ insuper mulieres pro multitudine sanguinis menstrui tempestivè purgantur, cæteris à morbis immuniores, fœcundiores, casti-

Corpulentæ mulieres quæ dicantur.

Lib. 7. C. 5. lib. 16. C. 51

Vnde metienda sanguinis menstrui copia.

Color menstruorum.

Exeundi modus.

Menstruorum naturalis excretio quatuor conditiones habet.

Menstrui substantia.

Odor.

Seniorum menses quales.

Mulieres quæ probè purgantur, immuniores; à morbis sunt.

oresq;

oresq; vivunt, quibus autem parciùs fluunt, his imbecillitas, ſalacitas, infœcunditas, aut concipiendi ineptitudo contingit; Ad hæc paucis mulieribus varices, aut profuſio ſanguinis nariũ accidit, neq; etiam hæmorroides, niſi iis, quæ ſæpiùs & cum difficultate pepererunt, quia quæ viris per has partes promunt excrementa, fœminis per menſes excernuntur; quamobrem ſi probè repurgentur, cæteris ſanguineis morbis minùs quam viri infeſtari compertum eſt.

Sanguineis morbis mulieres quam viri minus infeſtantur

Menſtruum ſanguinem naturâ ſuâ calidiorem non eſſe virili: & quâ ratione fœmina absq; vel ante menſium præſentiam poſſit concipere.

CAP. XIII.

PArmenides & Democritus ut autor eſt Ariſt. 2 de partib. animal. mulieres viris eſſe calidiores exiſtimârunt, quod etiã plerisq; aliis placuit, copia ſanguinis ductis, quâ menſtrua fiunt, cui ſententiæ patrocinari videtur Hippocrates ſive Polybius ſive quis alius fuerit autor primi libri de morb. mul. ſub his verbis; *habet enim,* inquit, *mulier ſanguinem calidiorem, & propterea calidior eſt quam vir:* Macrobius etiam idem omnino ſentit, ita ſcribens; *neq; hoc tacebo, quod cùm calor ſemper generationis cauſa ſit, fœminæ ideo celeriùs, quàm viri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius.* Hujuſce autem rei indicium eſſe putant, quod quædam mulieres quibuſdam viris, proceriores ſunt, imo omnes ferè citiùs ad incrementum veniunt, accretio autem à nativa fit caliditate, qui enim creſcunt, plurimum caloris nativi habere Hipp. dixerat, ſuperiori capite cit. ſententia; Addunt audaciam & iracundiam à calore provenire, plurimas vero mulieres viris eſſe iracundiores; quin etiam in genere rapacium avium fœmellas maribus præpollere, & fortiores eſſe & ad qærendũ alimentũ ac repellendas injurias promptiores, ut venatorũomniũ ſummus eſt conſenſus, leænam quoq; leone eſſe ferociorẽ & urſam urſo. Quæ tamen omnia infirmiora ſunt, quam ut ſanæ mentis quenquã eo impellãt, ut dubitet de exuperantiâ nativi caloris in maribus, in quib9 procul dubio cæteris parib9 ſemper excellit, ut autor eſt Hipp. 1. de Diæta, cui ſummis aſſenſionib9 omnes adhærent tum medici, tum etiam Philoſophi; ſed videamus, quæ ſit adverſariorũ tam firma, conſtansq; ratio; Mulieres dicũt menſtruis abundare, idq; non aliâ de cauſâ, niſi quia, cùm vehementer calidæ ſint, ſanguinem gignunt acrem, & fervidũ, qui ubi excreſcit, acrimoniâ ſuâ irritat ad excretionem; Hæc tamẽ ſi paululũ invertantur, facilè in ipſos argumẽtum contorquebitur, nam in fœminâ redundat quidẽ ſanguis, ſed non propter vehementiam, imò propter inertiam caloris qui ſuperfluum diſcutere non potens, in menſtruam purgationẽ convertit; ideò enim frigidiorem conceſſit natura fœminis temperaturã, quò plus appeterẽt, quàm cõcoquerẽt, ut fœtui ſupereſſet alimentũ, auctã vero ſanguinis quantitate, non niſi ex accidenti incrementũ capit nativus calor, imò muliebris ſanguis ex ſe frigidior, non antequã in uteri vaſis ad periodicã aſſervetur excretionẽ, ex ſuppreſſione incaleſcit, & ſanguis ipſe & corpus univerſum, quã diu enim uteri venarũ oſcula minùs patent, ex remorato ſanguine incaleſcit uterus, & reliquo corpori calorẽ immittit, ut lib. de nat. pueri autor eſt Hipp. tantoq; majorem, quantò propinquius inſtat menſtruorũm tempus, ut in iis fœminis videre eſt, quibus per id temporis, & manuũ, & pedum plantæ, perinde ac febrientium, calent. Hinc illud eſt, quod pleriq; affirmant ſanguinis virilis parvã quantitatẽ nutriendo augendoq; efficaciorem eſſe, quàm muliebris multò majorẽ, quia ille perfectior eſt, magis coctus, elaborat9, & majori ſpirituũ copiã refertus, quo fit, ut quidquid ingeſſerint in corporis alimentum facile convertant, ſuperfluum per inſenſilẽ tranſſpirationem facilius digerant atq; diſcutiant. Locũ verò primi de morb. mul. quidam ab Hipp. operibus exterminandum eſſe cenſent, imò propterea exiſtimant totum librum non Hippoc. eſſe ſed alicujus ſectatoris Democriti, aut Parmeni-

Contr. agitur.

Accretio à calore fit.

Poſitio.

Fœmina plus appetit quam concoquit.

Calor pedũ & manuũ fœminæ unde.

Sanguis viri perfectior & plus nutriens.

Hippoc. locus restituitur, & enarratur.

Parmenidis, quia in eo hæc horum virorum sententia reperiatur, Hipp. placitis planè adversa; alij per calidiorem sanguinem legunt ibi corruptiorem, & putredinosiorem, sed neq; hoc placet, quia sequentibus Hippocratis verbis parùm quadrat, & quia fœminarum sanguinem incorruptum, & ex se minimè putredinosum esse, jam superius accuratius retulimus; neq; illud vim teli propulsat, nam etsi donemus Hippoc. lib. non esse, omnes tamen in eo conveniunt, ut saltem vel à Thessalo ejus filio vel à Polybio discipulo conscriptus fuerit, qui sanè viri sui temporis magni nominis medici extiterunt, & non solùm discipuli verum etiam Hippocraticæ doctrinæ dissertissimi assertores, quorum propterea dicta amicè potius interpretanda, quam temerè reijcienda putam⁹, atq; ideo mendum ibi subesse arbitramur, & per calidiorem uberiorem potiùs legendum, quæ sanè lectio toti seriei convenientissima est, imo ex eadem apertissimè colligitur, addit enim illico autor hæc verba; *si vero amplior accedens sanguis cesserit, dolor non fit à sanguine neq; calor*, ac si dixisset, habet mulier sanguinem abundantiorē, ac propterea ex accidenti calidior est, quam vir, si vero copia sanguinis cesserit, quia residuum ex se admodum non est calidum, dolor à sanguine non fit neque calor, quippe, ut supra jam prodidimus, mulier, quæ ordinatas habet mensium purgationes, sanguineis morbis minùs affligitur, quorū soboles est dolor & calor, quam esse omnino congruam, & à nemine (quod sciam) animadversam hujus loci lectionem asseveranter confirmo, & ab omnibus recte sentientibus approbandam iri confido.

Fœmina aliqua viro aliquo calidior esse potest

Hæc cum ita sint, nihil tamen prohibet fœminam aliquam aliquo viro fieri calidiorem, sunt enim quædam viragines quæ firmissimos habent artus, neque plus viris sunt excrementosæ, quis enim dubitet biliosam fœminam pituitoso mare calidiorem esse, iracundiorem, potentiorem, ac promptiorem?

Rapacium avium temperatura.

rapaces vero aves igneo calore præditæ sunt, vehementi, ac sicco, qui in fœminâ frigiditate, & humiditate attemperatus ad operationes obeundas commodior redditur, in mare vero auctus igneus ille calor immodicâ suâ intemperie debilitat ac operationibus officit, ut plurimum tamen imò ferè semper testibus ac membris genitalibus fœminæ maribus frigidiores existunt, præsertim in humana specie, mulier enim quantumvis calidissima tamen secundum illas partes frigidissimo viro est frigidior; quod si citiùs ad incrementi statum perveniunt fœminæ, minus tamen crescunt, atq; illud propter humiditatem temperamenti fit, quæ magis cedit atq; extenditur; hoc propter caloris penuriam, proindeq; minores habent ætates, & breviores periodos, quæ etiam causa est, cur mulierum corpora candidiora sint, molliora, glabra magis, ac levore perpolita præter caput ac verticem, in quo capilli affatim erumpunt, quia vapores in sublime affluenter assiliunt, in cæteris vero partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet;

Mulier toto corpore depilis cur in capite longiores habeat crines.

illis enim usu venit quod in solo palustri, & uliginoso, in quo ob immodicam humiditatem nulli nascuntur frutices, nec virescunt gramina: ubi enim humiditas affluentior est, impotentior redditur calor ac minus efficax, quam ut humorem incrines elaborare possit, præterquam in capite, ubi capilli ob humiditatem longiores nascuntur quam in maribus, & in abditis partibus iis, quæ fratrare viriq́ue congressum optare incipiunt.

7. Aph. 48

Cæterum mulierem ambidextram non fieri scribit Hipp. ratio est quia non mediocris, sed qui supra communem hominum statum sanguine & spiritu pollet ambidexter nascitur, qualem in lib. Judicum Aoth inclitum filium Gera fuisse legimus, qui, ut in sacris literis est, utrâq; manu prodextrâ utebatur: cùm igitur mulier etsi calidissima ad illum caloris gradum venire non possit, ambidextram non vidit, Aponensis tamen se vidisse memorat.

12. Proble. 6. Aph. 28. Ar. 5 degen. animal. 3. Pl. 11. c. 37. Al. 19. c. 6. Arg. lib. 2.

sed insuper non calvescere mulieres neque Eunuchos scribunt Hippoc. Galenus, Aristoteles & Plinius, ut antea diximus, propter temperaturæ frigiditatem, tametsi Albertus Magnus libr. de animal. & Argent. in libr. artis medicæ falsum id putant, exemplo, vetularum quæ nudatum habeant caput, & alieno crine tectum, imo Albertus duas vidisse testatur: Insuper neque podagra mulierem laborare, nisi menstrua

6. Aph.

menstrua deficiant idem Hipp. scribit, quanquam enim omnia, quæ ad id faciunt, in eâ videantur concurrere, imbecillitas articulorum, crapula, & venus: tamen duo posteriora imbecillius, paucum enim semen edit, ideo venere minus exsolvitur, rariusq; crapulâ oneratur, nec sicci adeò sunt ejus articuli, quæ quidem siccitas ad articulorum enervationem facit: sed & mensib9 expurgatur, ideo humores non adeo superabundant. Cæterum hoc olim verum esse potuit, ubi tamen non omninò menstrua defecissent, quia parva delicta superioris ætatis mulieres committebant, nunc tamen ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ laborare visæ sunt, antequam menses deficiant. At dices, si menstruus sanguis profluit, quia non potest confici, & in membra converti, cur mulieres pinguiores viris apparent, potius enim emaciari debuissent debito privatæ nutrimento? Respondeo, mulieres etsi totum alimentum non perficiant, atque assimilent, assimilare tamen, quantum sat est, ad restaurandum deperditum, & ad augmentum pinguedinis, quæ pinguedo augetur propter adiposam mulieris humiditatè facilè concrescentem, non quidem à frigiditate positiva, sed à moderato calore: Facit enim, ut mulieres menstrua habeant, & obesiores sint, non multitudo caloris generantis, sed paucitas caloris discutientis. Si rursus interroges, cur natura non quotidie excernit paulatim hunc sanguinem, quod facilius videretur, & mulieribus minus operosum? rationem reddimus, quia si singulis diebus purgatio illa fieret, conceptionem procul dubio prohiberet, nam unà cum sanguine semen ob uteri lubricitatem prolaberetur; mulier præterea universam vitam cum tædio atque molestiâ transigeret, adhæc sordidum atq; abomminabile viris foret, cum hujusmodi mulieribus venerem exercere, quibus uterus tali excremento madesceret. Superiùs quidem retulimus, nubiles, & ad generandum aptas esse mulieres, postquãmenstruæ purgationes eis contingunt, quod placitum occasionem nobis nunc suggerit, ut antequam huic de menstruo tractationi finem imponamus, prius vocemus in examen, fieri nè possit, ut fœmina concipiat citra menstruorum profluviũ; dubitandi ratio est, quia si menstrua purgatio in fœtus usum à naturâ potissimum dirigitur, cùm deest, fœtus fieri non potest, quia deficit ea sanguinis copia, quæ fœtui alimentum futura erat: Ad quam tamen dubitationem, ne multis lectorem remoremur, non menstruantem mulierem dupliciter concipere posse dicimus; uno modo, quia, ut autor est Aristoteles, fœmina natu grandior mensibus carere potest, cui nihil omninus tantum sanguinis inter uteri vasa coacervetur, quantum ijs, quę purgantur, post purgationem restare solet, quâ etiam ratione, quæ pepererunt, sive lactârũt, sive non, concipere possunt, priusquã menstrua purgatio recurrat; sed prioribus illud raro contingit, quia mulieres illæ neq; habent debitam sanguinis qantitatẽ in vasis, neq; ora vasorum patentia. Altero modo concipere possunt juvenculæ, quibus nondum menses fluxerunt, si paulo ante debitum menstruationis tempus à viro compressæ sint: Jam enim in iis asservata erat debita sanguinis quantitas, quæ conceptui nutriendo abundatissime suppeteret. Sed enim nonnullæ, dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus nimirum uteri os statim à purgatione comprimitur; sunt insuper, quibus prægnantibus menstrua usq; ad postremum gestationis tempus proveniant, sed hę ut plurimũ parvos pariunt fœtus, aut invalidos, & minus vitales, nisi admodum sanguineæ fuerint; deniq; visæ etiam sunt, quæ ad justum tempus fœtum gestare non poterant, nisi præter has evacuationes per sectionem quoq; venæ cubiti sanguinem minuerent, à cujus copiâ fœtus alioqui suffocabatur, sicuti nos cõtingere vidim9 illustri D. Joannæ Villę Francæ Comitissæ, ac dominæ insulæ sancti Michaëlis; multis præterea nutricib9, quæ valde sanguineæ sunt & victu utuntur pleniori, quamdiu lactant, menses etiam procedunt, sed hæc omnia perpaucis, & raro accidunt, quæ verò magnâ ex parte fiunt, maxime sunt secundum naturam.

Obiectio.

Solutio.

Fœmina citra menstruorum profluvium an possit concipere.

7. De Hist. anim. 2.

Dupliciter non menstruantem mulierem posse concipere.

Mulieres aliqua non concipiunt nisi fluentibus menstruis.

Prægnantibus menstrua fluunt aliquando.

Prægnantibus venam incidere sæpe oportet.

Menses nutricibus & lactantibus non unquã fluunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI
De Natura Mulierum
LIBER TERTIUS.
De Coitu, & conceptu.

Quid Coitus, & quibus de causis excitetur.

CAP. I.

Propagationis desiderium.

Vnctis animalibus, ut superius jam commemoravimus, ingenitum à natura est sui propagandi desiderium, ideo concipiendi organa seminisq; genitalis proferendi animantibus natura dedit, ipsisq; genitalibus mirificam procreandi virtutem, & ineffabilem quendam concumbendi appetitum, cui eximiæ delectationis voluptatisq; illecebras copulavit, ut blando hoc naturæ stimulo in Venerem prona generis propagandi causa forent, quo nullum animalis genus deficeret.

Concubitus

Hanc maris, & fœminæ conjunctionem ex communi sese copulandi desiderio concubitum atq; congressum nuncupamus; coitus aliis dicitur, venus, res venerea, sive venereus amplexus; de quo nobis in priori hujus libri parte futura indagatio est, quænã eius causa sit? cur mas & fœmina alter alterius conjunctionem desideret? unde proveniat voluptas, quæ cum illa conjuncta est? cur tanta percipiatur? & num major fœminæ quam viro contingat? quisnam sit illius finis? cui ætati, temperamento, atq; naturæ magis conveniat? quis modus tenendus, ut fœcundus congressus sit? quæve salubris congrediendi ratio?

Quatuor necessaria ad fœcundum coitum.

Hæc omnia ut accuratiùs percipiantur, scire inprimis licet, quatuor esse ad fœcundum coitum necessaria inter se invicem coordinata. Primum salacitas est sive appetitus ad Venerem; 2. seminis copia. 3. protuberatio partium in fœminis, erectio membri in viris; 4. & ultimum fœcunditas.

Salacitas sive appetitus concumbendi unde.

Salivalis humoris natura.

Porro excitatur appetitus duplicis illius humoris, prolifici, & serosi titillatu, qui ad sui excretionem turgens in vasis animal vehementer impellit, præsertim ætate florente, & virtute valida; quippe continetur in locellis muliebribus, & virorum partibus genitalibus serosa quædam humiditas (ut supra jam dictum est) acris & mordax, quæ motu suo ad usum & delectationem opidò excitare potis est; perinde ac iis, quibus sub cute acris & mordax succus delitescens ad scalptum stimulat, & vellicatu pungit, motuq; suo ac pruritu scalpendi excitat desiderium; quâ planè ratione humor ille copia redundans, naturâ acris, & pungens, spiritu multo calidoq; refertus, ad sui excretionem animal provocat,

Voluptas unde.

In coitu universum corpus gestit.

Reditus ad naturalem statum voluptuosus est.

quo sanè in motu ob jucundum titillatum, blandumq; genitalium partium sensum mira nascitur ad concumbendũ tentigo, & incredibilis voluptas; hinc suavissima res censetur concubitus, in eoq; corpus gestit universum, aut quòd (ut in problematis Arist. est autor) è toto corpore semen profluit, aut quia per eam partem se promit, in quam meatus omnes venæq; applicantur, multò cute sensibiliores, adde seminis celerem expulsionem, à quâ fit subitus reditus ad naturalem statum, quem Galenus 1. de causis sympt. maxime voluptuosum esse censet; his accedit, quod partes in eo actu propriam depre-

am deprehendunt perfectionem, quâ anteà privatæ erant, quod maximam etiam parit voluptatem; & multo majorem in expulsione seminis, quam in expulsione cæterorum excrementorum, quia materia est temperata, & unitur membris temperatis, sicuti conveniens convenienti; quæ quidem omnia sapientissima natura ex industriâ machinata est, ut propagandi generis causa prona in venerem animalia ultro ferrentur, ne fastidio superveniente periret animalium generatio: Ut enim Ovidius cecinit:

Natura industria.

Quid creat omne genus volucrum nisi blanda voluptas?
Nec coëunt pecudes, ni levis adsit amor.

Quibus adhuc favet pinguedo, & unctura seminis, per quam membra ad propriam veniunt integritatem; ac deniq; motus spiritus, qui per omnia interiora discurrit, & intima subtiliter tangens corpus extendit ac oscitare facit. Causa vero erectionis aut protuberationis partium est valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere spiritum flatuosum, & caliditas renum validorum, & pinguium, trahentium, & transmittentium: De semine, & quid illud ad generationem conferat, fusiùs jam supra explicatum est: Fœcunditatem efficiunt ea, quæ etiam appetitum augent spiritus, humor & ventositas, quorum (si fides Constantino sit adhibenda) appetitus ab hepate potissimum est, spiritus à corde, ventositas à calore humidum dissolvente, & ad membra genitalia dirigente, humor à cerebro (ut quidam ajunt) sed nos aliter censemus, hunc potius à toto promanare. His ita constitutis, si in memoriam adducas, quæ I. c. primi libri hujus operis tradidimus, facile perspicies, quæ nam sit causa cur fœmina marem tantopere desideret, & alter alterius ope ad congressum indigeat, quia nimirum uterq; generationem appetit, & sui perpetuitatem, uterque etiam motum, & originem generationis in se continet, neq; tamen potest alter sine altero generare, quia mas in alio gignit, fœmina in se ipsa, ideo non facultate duntaxat, sed partibus corporis quibusdam dissident, quæ quidem illi ad semen immittendum insunt, huic ad recipiendum, & alendum fœtum. Fuit igitur convenientissimum, ad procreationem partes aliquot esse accommodatas, easq; inter se diversas, quibus mas à fœmina differret; nam si de toto animali mas, & fœmina dicitur, non tamen quâvis sui parte potentiâq; idem mas, & fœmina est, sed certâ quadam virtute, & parte, ut docta est Aristotel. sententia; haud immerito Empedocles dixisse videtur, maris & fœminæ quasi symbolum esse, totum verò à neutro proficisci, neque ex utroq; eadem secedere, si quando enim generatio fieri debet, commisceantur coeantq; necessum est, ut ex ambobus sic copulatis unum tandem animal fiat: Ut enim sacræ testantur literæ, *erunt duo in carne una*, ideoque ibi fœmina adjutorium viri simile à divino vate nuncupatur. Altera etiam causa est, cur alter alterius opem requirat, quòd cùm uterque habeat incompletum principiũ effectivum, necessum omnino fuit, fœminam cum viro convenire, ut quidquid uni deesset, alter subministraret. Tertia & ultima causa est, quia oportuit ab utroq; parente materiam immitti, in qua amborum vis ac potestas contineretur, & tanquam confluentibus principiorum, & facultatum igniculis tertium quippiam inde gigneretur.

Seminis unctura & pinguedo. *Protuberatio partiũ.* *Semini.* *Fœcunditas unde.* *Causa cur mas & fœmina alter alterius opem requirat.* *Vterq; principium generationis incompletũ continet.* *Prima ratio ex dissidio partium.* *1. de gen. animal. 2.* *Secunda ratio à principio effectivo.* *Tertia causa.*

Sed vir an fœmina in coitu magis delectetur, quærunt nostri seculi pleriq;, & quæsitum jam olim fuerat Tyresiâ arbitro, qui quidem fœminis majorem voluptatem adjudicaverat, considerans fortassis ipsam diutius immorari, ac ut autor est Avicenna, tres in coitu percipere delectationes, primam cum projicit proprium semen, & tunc toties delectari, quoties projicit. 2. deglutiendo virile semen. 3. cum matrix commovetur; quæ tametsi ita sint, sanior videtur illorum opinio, qui putant virum majorem percipere delectationem, quoniam ex prima conformatione calidior est, proinde latiores habet vias, & in coitu moratur minùs, quia plerumq; citiùs effundit, imo (ut scribit lib. de genitura Hippocrates) derepente secernit fortiori agitatione, ac turbatione, quam mulieres, quæ etsi longiori tempore delectentur, non tamen ab intensiori vo-

Dub. Vir an fœmina in coitu magis oblectetur. *2. 3. tract. 1. c. 2.* *In coitu fœmina tres percipit delectationes.* *Positio.* *Fœmina longiori tempore, vir intensiori voluptate delectatur.*

ri voluptate id fit, ſed quia propter viarum ſtructuram lentiùs emittunt,imo nonnunquam omninò amittere nequeunt,quòd eiſdem vehementem ,& difficilem irritationem indit,ac multis imponit , exiſtimantibus à calore id fieri , cum potius ideo contingat,quia cum viri citius emittant,deſtituuntur ipſæ re inconfectâ ; quod non aliter evenit,quam dum quis in flammâ vinum infunderet,primo enim contingit flammâ exilire, & per modicum tempus augeri ad vini infuſionem, poſtmodum deſinere. Quin etiam vehementiâ delectationis mares excedere,indicio eſt maxima virorum exſolutio,quæ non niſi à voluptate fit,diſſertante Galeno : ad hoc ejaculatum à mare ſemen copioſius, & craſſius,ac calidius,& tantò per plures involutiones velocius exiens,quanto expultrix virorũ quam fœminarũ validior eſt : Quæ cauſa cenſetur, cur in fœminâ habeatur libido criminoſior,& minꝰ excuſabilis,quia minus intensè oblectantur ;| eſt & alia hujuſce rei non infima ratio,quòd quia mulieres alia virtutũ gloria non adeò præſtant,nec ad præclara alia facta aptæ videantur, cùm igitur eius potiſſima,ac propria operatio ſit, procreatio prolis , quæ vaga Venere præpeditur ut pudore,atq;infamiæ timore,hanc maximè conſervarent, ideo leges humanæ dedecus & infamiâ, natura vero verecundiâ fœminis ingeneravit, quæ cuſtos eſſet atq; tutela pudicitiæ, ut quæ alias virtutes nequeunt exercere,& quibus earum defectus facile condonatur, hanc omnium pulcherrimam omni molimine, induſtria,& circumſpectione tuerentur.

Similitudo.

Semen viri copioſius,& craſſius.

In fœmina libido criminoſior,& minus excuſabilis.

1. de ſemine 7.

Coitus finis , & quòd ſola prægnans mulier virum admittat.

CAPUT II.

SI quæreres ab Epicuro viro alioqui modeſtiſſimo,atq; optimo,& ſui temporis philoſopho ſummo, ecquis nam eſſet coitus uſus in ſanitate ? nullum profectò reſponderet ; neq; is ſuâ deſtituebatur ratione , quia exiſtimabat, Veneris etiam moderato uſu , & corporis,& animi vires labefactari ; Et haud multum ab hac opinione diverſus fuerat Pythagoras, qui interrogatus,quando congrediendum cum fœminâ foret ? cum voles , inquit , teipſo fieri debilior. Diogenes Cynicus in eâ fuit ſententiâ , ut crederet, modeſtis hominibus Venere utendum eſſe,non ob copulatam illi voluptatem, ſed ut noxam vitarent, quæ à retento ſemine naſci ſolet,ut de eo ſcribit Galenus, ubi in eandem ſententiam inclinat. Aliis præſertimq; mulierculis ac ſenſualibus,libidinoſisq; hominibꝰ videtur Venerei coitus oblectamentum à naturâ mortalibus datum,ad humanæ vitæ miſerias, voluptatis illius tanquam blandimentis leniendas , demulcendasq;. Verumenimverò moderatæ Veneris ſalutarem ſæpiſſimè eſſe uſum, & ſuadet ratio,& docet in arte medicâ Galenus, & nos jamjam demonſtrabimus,non tamen in illum potiſſimum finem,quem voluptuarii,& in venerem putres homines putant, neque ſolum ad depellendum nocumentum humanæ ſpeciei, de quâ agimus , ſed ad ſobolis potius propagationem, & ſui conſervationem coitus fuiſſe conceſſus videtur ; cui tamen inſignes illecebras,ac ſuperflui excernendi cupiditatem copulatam eſſe voluit induſtria natura , ut tantò libentiùs imò avidiùs inter ſe invicem conjungerentur. Si enim ſolâ voluptate, quæ omnium eſt eſca malorum ad congreſſum,non ductu naturæ,impellamur,futurum omnino eſſet , quòd Epicurus dicebat,ut non corporis modò ſed animi vires frangerentur , & unà cum vita perirent , quod etiam ita Poëta ſignificavit :

Vina ſitim ſedant, natis Venus alma creandis ,
Sed fines horum tranſiliiſſe nocet.

6. de locis.

Coitus uſus moderatus ſalutaris eſt.

Coitus finis eſt ſobolis propagatio.

Voluptas eſca malorum.

Corporis & animi vires ab immoderato coitu franguntur.

At ut rectiſſimè animadvertit Conſtantinus Africanus; pauci (prô dolor) coeunt hodiè propter prolem, plures propter ſanitatem, plurimi propter luxum ac delectationem; ideoq; non mirum, ſi coitus ut plurimum ſuperfluꝰ eſt. At fortaſſe Epicurei mulum in medium afferent, qui ob acceſſus abſtinentiam multò eſt parentibus, aſino, & equâ vivacior, mares itidem paſſeres, qui citiùs fœminis ob Veneris aſſuetudinem ſeneſcunt. Meminerint tamen aliud eſſe in totum abſtinere, quod corporis ſanitati procul dubio officit; aliud temperantem eſſe, quod perpetuò confert, mulum autem non in totum abſtinere, ſed minus parentibus ſalacem eſſe, ſic fœminas paſſerum maribus collatas; nam ſi retinetur calidum humidum in loco calido humido, putreſcat neceſſum eſt, & non quâvis ſed peſſimâ putredine, qualis corripere ſolet optimas quaſq; ſubſtantias, ut ſanguinem, lac, ſemen, quod quidem in frigidum venenum abit, cujus vapor cordi accedens minuit reſpirandi uſum, ad cerebrum verò permeans ſpirituum vias obſepit, & hyſtericam immotam reddit.

Obiectio.

Solutio.

Coitus abſtinentia quo pacto noceat.

3. De gen. animal. 6.

Quoniam autem de mulis ſermo incidit, obiter cudendum erit, quænam ſit cauſa, propter quam genus hoc animalium ſterile omnino cenſeatur: Ariſt. frigiditatem cauſatur, quia, inquit, aſini ſemen frigidum eſt, equi calidius, cũ igitur mixtũ utrumq;, vel calidum cum frigido, vel frigidum cum calido eſt, conceptus evenit, at quod ex iis provenit infœcundum exiſtit, quia in exiguo jam continetur generandi vis corporis aſinini. Si obtrudas ſaltem mulam ex equo hac ratione poſſe concipere, idipſum inficias ire videtur, quia tota fere illa vis equina eſt, aſini perexigua, aſinus igitur gigni non poteſt, quia exilis ibidem reperitur ejuſdem facultas, neq; etiam equus, ubi aſini materia reperitur, neq; mulus, quia is ex æquis utriusq; portionibus fit; addit mulam non concipere ſolum ſed enutrire opus eſſe, quod nequit, quia menſtruis caret, utpote quæ ſuperfluam menſtruorum materiam una cum urinæ excrementis expellat; quare etſi dicamus gravidam fieri poſſe, quod ipſe jam viſum fuiſſe teſtatur, non tamen poterit perficere, & edere prolem; marem autem mulum aſinum generare poſſe non negat, quoniam & calidior eſt, & nihil præter ſemen generationi confert. Cæterum Empedocles, & Democritus, quibus hâc in re libentius adhæreo, aliam hujuſce rei ex ſenſuum fide depromptam rationem prodiderunt, quod è duobus diverſis generibus nata tertii generis fieri obſervatum eſt, & neutri parentum aſſimilari, eaque ipſa, quæ ſunt ita nata, non gignere in omnium animalium genere, quia ex his alia quædam natura procrearetur, & alia ex eâ, atq; ita in infinitum procederent ſpecies, quod (vel ipſo Ariſtotele dicente 1. de generat. animal. 1.) natura, quæ ſemper finem quærit, pro virili vitare contendit. Quod ſi in Capadociâ, & in Syriâ, ut Theophraſtus & Ariſtoteles ſunt autores, mulæ coeunt, & pariunt, non mulæ quidem illæ ſunt, ſed diverſum ac ſui generis animal, alteri tamen ſimilimum.

Mulorum genus ſterile.

Mula gravida iam viſa.

Diverſa ſpecie tertiam gignunt ſpeciem.

Capadociæ & Syriæ mulæ concipiunt.

Illud autem ſilentii velariis involuendum non erit, quænam ſit cauſa, cur in animalium genere ſola mulier gravida admittat marem? de quâ re jam olim interrogata Populea Agrippæ filia, & cur beſtiæ non coëunt, niſi cùm volunt concipere, cauſam eſſe reſpondit laſciva fœmina, quia illæ beſtiæ ſunt. Lactantius lib. de vero cultu, duas hujuſce rei morales adducit rationes. 1. eſt, Deum immortalem hoc humano generi conceſſiſſe, ut fœminæ gravidæ ſine noxâ virum ſuſtinerent, ne alienas mulieres calcare cogerentur; altera, ut mulier gravida renuens virum poſſet mereri continentiæ laudem; quo potiſſimum nomine inter alias conſpicabiles animi ſui dotes integerrima matrona Zenobia Palmerinorum Regina laudanda venit, quæ Obedenatum maritum gravida nullatenus admittebat, modeſtam mulierem non propter voluptatem, ſed prolis cauſa matrimonium celebrare dicens. Sed illius etiam rei naturales cauſæ ſunt, quòd brutorum uterus gravidus valdè extuberet,

In animalium genere ſola mulier gravida virum admittit.

Morales cauſæ.

Zenobiæ continentia.

Naturales cauſæ.

& propinquus est foramini exteriori, ideo mares qui alioqui genitalia magna habent, facilè quatiunt, & impellunt plenum uterum, quas molestas, & dolorosas percussiones brutorum fœminæ ferre nequeunt, ideoque resistunt; Mulieri verò, quæ locos circa uterum habet crassos, plenus uterus non extuberat, neque genitale humanum adeo est durum, & oblongum, ut ab ipso uterus moleste percutiatur. Præterea bruta sensu tantum moventur ad id, quod adest, ideoque elapsæ voluptatis, postquam conceperint, immemores à coitu abhorrent, veneris enim sensus illis solùm ad prolis generationem datus est, minime ad voluptatem, & delectationem, quamobrem sentiunt tunc temporis noxam sine delectatione, quod si materia abundet, transit in pilos, cornua, & ungues, ac reliqua integumenta: atque hinc est quod somnium coitus nulli animali um nisi homini tantummodo accidat; nam, ut sentiunt Dinus ac Thurisanus supra caput de generat. Emb. delitia pollutionis nocturnæ sive somnij coitus, sicuti ad quodvis aliud gaudium in somnio apparens utpote cum somniamus gratulari cum amicis, ad cogitativam, & imaginativam potentiam potissimum pertinet, quare nil mirum si brutis non contingat, quæ cogitativâ carent, ac viros infestet, quibus illa per somnium liberius operatur, etiamsi sensus externi ligati sint. Illud tamen probè intelligendum erit, apprehensionem istius, aut illius objecti etiamsi non præsentis, sed actualiter moventis, utpote quod homo sit cum hâc, vel illâ fœminâ, ad internam potentiam pertinere, cui famulatur expulsiva virtus genitalium, ad quam expulsionem sequitur actualis delectatio in sensu tactus realis: sensus quippe exteriores non semper per somnum privantur omninò spiritu sensitivo, neq; ita sunt ligati, ut forte sensibile non sentiant aliquando aut delectans aut contristans, ut in propatulo est in quibusdam dormientibus, quorum membra, si pungas, contrahuntur, & dolent, neque tamen excitantur à somno, quare mirandum non est, si semen, quod vehementissimum est sensibile, per genitalia membra transiens, quæ subinde exactissimo sensu prædita sunt, etiam dormientibus delectationem inferat. Si verò quæras, an sit consultum mulieri prægnanti viro uti? Respondemus, si non appetat, satiùs esse carere usu Veneris, ne fiat superfœtatio, aut provocentur menses qui causa abortus sint: si verò appetat, & sit in mediis mensibus, uti poterit, quia gravida nil debet desiderare; si in primis, nequaquam, quia eo tempore sunt fœtus quasi recentes fructus, qui quolibet vento decutiuntur, ut scribit Galenus; In postremis, est omninò abstinendum, quoniam, dicente Aristotele, si eo tempore mulier concubuerit, solent exire fœtus muco oppleti.

Soli homini somnium coitus, & nocturna pollutio contingit.

Pollutio nocturna qua ratione contingat.

Sensus externi per somnum nõ ligantur omnino.

7. De hist. animal. 4.

Notabilia nonnullo circa coitum.

CAP. III.

MEdicorum princeps Hippocrates coitum partem quandam comitialis morbi appellavit, propter spirituum, ni fallor, conturbationem indeq; concussionem, quæ à cerebro præsertim fit, in quo epilepsia sedem habere consuevit. Hominem autem primi coitus duntaxat pœnitet, augurium calamitosæ vitæ à pœnitenda origine. Scitum est, Demostenem fœminæ, quam amabat, postulanti ab eodem, ut sui copiam faceret, centum talenta, tanti, respondisse, pœnitere non emam. Libidinosiores melancholici sunt, quia plurima ventositate oppleti. Illud non fuerit omnino præter rem dicere, quod etiam Aristoteles in problematibus quærit, cur juvenes mulierem, quam primò ineunt, coitu peracto, odio ut plurimum

Coitus est quidã morbus comitialis.

Primi coitus hominẽ pœnitet.

Melancholici libidinosi. Problema.

plurimum proſequantur, cujus rei permutationem magnam, quâ noſtra tunc corrumpuntur corpora cauſam eſſe putant: ideoque ſequentis triſtitiæ ex amiſſâ virginitate, & corporis ac animi operationum permutationis memores, eam fugiunt tanquam hujus rei fontem. Sed hac ratione etiam fœmina virum odio habuiſſet, contrà quam videmus, illam marem, cum quo prius fuit congreſſa, incredibili amore proſequi. Conciliator ductus eorum autoritate, qui fœminam viro imperfectiorem eſſe arbitrantur, ideo id fieri putat, quia perfectior vir fœminæ conjunctus imperficitur, fœmina perficitur, aut quia materia, cujus vices gerit fœmina, formam appetit, quam aſſequuta quieſcit, hæc vero à materiâ nihil accipit. Coitum porrò mulieres æſtate magis appetunt, quia ſemen earum frigidum tunc calore temporis contemperatur, ac movetur, in viris autem fit exhalatio, conſumptio, ac debilitas à calore adaucto: hyemis vero frigore vigoratur, & vegetior ac fortior redditur, ideoq; magis appetunt viri hyeme, quam mulieres. Sed enim aſſuetudo rei Venereæ homines reddit libidinoſiores, tùm ex memoriâ blandimenti, tùm quia corpus lubricum fit, & meatus latiores maxime adoleſcentibns, quorum membra nondum conſtiterunt; ideo per pubertatem mares ac fœminas ſummoperè ſervandas eſſe monet Atiſtoteles quo per totam vitam continentiores degant: nam & in ventriculo aſſuefactio multi alimenti hominem edacem reddit; quibus accedit, quòd per exercitium tractrix roboratur, & valida fit. Hinc teſte Tertuliano lib. ad uxorem, facilius eſt virginitatem ſervare, quam caſtitatem, nam facilius eſt non optare, quod nunquam habuimus, quam quo aliquando fuimus potiti, ideoq; virgines quæ nunquam coitu uſæ fuerunt, non tantopere optant, quia ſolum ad deponendam moleſtiam, reliquæ fœminæ tum hâc decauſâ, tum quia præteritæ voluptatis reminiſcuntur, optant exercitium illud, imò quædam, quæ tribades dicuntur ſeu fricatrices, ſolam fricationem inter ſe amant, & ita infamem actum mutuo inter ſe exercent, cujus flagitij aliquot jam accuſari, & conjunctas in exilium miſſas fuiſſe diximus; inſuper virgines, etſi appetant, timent illius naturæ ornamenti amiſſionem, quod hymen vocavimus, ſimulque annexum voluptati dolorem, quem tamen fœminæ jam præterierunt. Cur autem coitus cerebrum lædat, pituitoſos ſanet morbos, cauſa eſt quia caput, cùm ſit extremum, ubi ceſſat vis tractoria, Veneris exceſſum plus ſentit, adjuvat cerebri mollities, & dorſalis medullæ concedentium trahentibus teſtibus, quorum tractoriæ virtuti ſolidiora membra non tam facile cedunt, ideo magis evirantur, exhauriunturque, & ideo voluptuarij exhauſti creduntur, ut ſuprà diximus, dorſali humore & medullis: quia verò Venus motu excalefacit corporis habitum, vacuatione vero & reſolutione ſiccat, quæ duo ſunt potiſſima pituitæ remedia, idcirco morbis pituitoſis medetur; quâ in re ſciendum eſt, illis etiam affectionibus, quas fœmina patitur ex retento ſemine, aut menſtruo ſanguine, coitum eſſe præſidium non contemnendum, quoniam hâc viâ, expurgatur uterus, & immunis fit, quâ etiam ratione diſſenteriam coitu, aut ſuperveniente partu ſanari, autor eſt Hippocrates, quoniam fortaſſis fit humoris diverſio, non tamen adduci poſſum, ut credam, quod Amatus ait, ante partum diſſenteriam omnino ſalubrem eſſe, ductus illâ Hippocratis ſententiâ, *Epicharmi uxori ante partum diſſenteria, dolor alvi, egeſtiones ſubcruentæ, mucoſæ, ubi peperit ſtatim ſana erat, diverſionis fortè ratione*, Et quòd duæ à ſe fœminæ viſæ ſunt, quæ diſſenteriâ incurabili laborantes partu ſuperveniente fuerunt liberatæ, nam & nos contrarium ſæpè ſumus experti, & ratio dictat, ut ſuo loco dicendum erit, nam etſi diverſionis cauſa aliquando partus ſit utilis, quia lochiorum viæ & ſanguinis liberæ manent, quibus anteà à fœtu compreſſis ſanguis nec ad uterum penetrare pro alimento poterat, nec ad cervicem, ut foras expelleretur, tunc vero liberè permeat, tamen illud eſt ubi vires ſunt ſatis conſtantes, alioquin non potens mulier tolerare duas evacuationes lochiorum, & ventris, ac duas etiam affectiones, partus, ſeu abortus, & ulceris inteſtinorum facilè ſuccumbit

Vir primo ſibi cognitā fœminam odit, contra fœmina virum incredibili amore proſequitur.

Coitum muliere æſtate magis: viri hyeme appetunt.

Aſſuetudo rei Venereæ cur homines reddit libidinoſiores.

Sub pubertatem mares & fœminæ potiſſimū ſervari debet.

Virginitatē ſervare facilius eſt quam caſtitatem.

Tribades ſeu fricatrices mulieres quæ.

Coitus cerebrum lædit.

Coitus pituitoſis prodeſt morbis. Alijs etiam morbis prodeſt.

Coitu vel partu diſſenteria ſanatur.

v. Epid.

Dub. An Venus competat melancholicis.

G. 6. Epid. 3. 2. Aristot. in lib. probl.

cumbit, Major tamen & à priscis jam orta de melancholicis, præsertimq; hypochondriacis dubitatio est, an scilicet eis usus Veneris sit salutaris, qui, uti Galenus, & Aristoteles perhibent libidinosi sunt, quia in ipsorum præcordiis flatuum copia excitatur, atque adeo ejuscemodi vitia præcordialia, spirituosa, seu flatuosa nominantur: flatuum vero pars pudendorum meatus distendit, & semen facit magis pruriens.

1. Ratio.

Gal. 6. de locis c. 5.

Quod autem usu Veneris juventur, tribus potissimum rationibus confirmari videtur. Prima, quia Galeno autore, in opere de locis affectis ex retentione seminis fiunt multi melancholici, qui seminis excretione necessariò allevantur, quando enim retentio alicujus substantiæ est causa morbi, evacuatio illius est medela; exemplo est quidam, cujus eo loci Galenus meminit, dicens: *Quidam uxoris mortem lugens, & à concubitu quo antea creberrime fuerat usus, abstinens, cibi cupiditatem amisit, ubi vero seipsum cogendo plus cibi ingerebat, protinus ad vomitum excitabatur, mœstus etiam apparebat: verum hic ad pristinam consuetudinem rediens quam celerrime liberatus fuit.*

2.

Secunda ratio est, quia per Venerem flatus cum semine excernuntur, & ipso congressus calore discutiuntur, detruduntur que ex hypochondriis; sublevantur ergo hanc ob causam, ut etiam ructibus sublevari certum est.

3.

Tertia ratio ex voluptate venereâ desumitur: cum enim melancholici metu, & mœstitia maxime affligantur, evenit, ut voluptate reddantur alacriores, atque adeo melius habeant. Ex alterâ tamen parte est, quod Venus refrigerat & exsiccat, exhauritque spiritus, idcirco adversissima melancholicis esse videtur; Nam melancholici frigidi sunt & sicci, jchorosi, & flatuosi, ac spirituum bonorum inopes.

Positio.

Quocirca sic statuendum videtur, eis quidem, qui ob retentionem corrupti seminis, facti sunt melancholici sive Hypochondriaci, sive non, dummodo non sint adhuc admodum debiles in essentiâ, haud dubie Veneris usum esse convenientem; nam uti antea diximus, affectus ex repletione sanat evacuatio, cum qualia oportet excernuntur, hoc est, propria cujusque morbi materia & causa: Alijs vero omnibus melancholicis noxia est venus, nisi forte admodum moderata, & rara nondum debilibus: his enim, non quod propriæ materiæ fit evacuatio, sed ob flatus discussionem, & alacritatem aliquam, levamen quoddam affert, sed neque id magnum neque firmum, imò si quis leviusculo illo solatio allectus Venere ulterius utatur, recidet in longe majorem noxam, ob refrigationem, exsiccationem, & spirituum resolutionem: et si qui sint jam per essentiam debiles, quales eorum multi existunt, non à longâ duntaxat & multâ, sed à quantulâ cunque Venere maxime lædentur, neque id solum pauló post, sed mox ab ipso congressu deterius se habere sentient.

Varia animalia diversis temporibus coire incipiunt.

Homo quando incipit generare.

2. Reg. 14. 3. Reg. 11. Lib. 4. c. 8.

Deniq; cum varia animalium genera variis suæ ætatis temporibus coitum appetere incipiant, nam ovis, & capra ad primum ætatis annum, vacca, & equus cum duos habent dentes, quod ut plurimum fit ad annum secundum cum dimidio, porcæ circa sextum mensem, canis ad octavum, homo eo tempore generare incipit, quo anteà pubescere diximus viros, fratrare mulieres quod à 14. ad 60. usq; plus minusvè durat, tametsi, ut à plerisq; scribitur, Phares vivebat annum nonum cum genuit Ezron, & Salomon 11. annos natus genuit Roboam. Nam Roboam annum 40. vitæ agens patri Salomoni successit, Salomon autem cum vitam & regnum deseruit erat annorum 52. cum anno ætatis 12. regnum susceperit; Achaz etiam decennis procreavit Ezechiam, ut colligere est 4. Reg. 16. quomodo vero gignendi periodus in mare & fœmina finiatur infrà patebit.

Quibus,

Quibus, quo tempore, ætate & temperamento coitus conveniat, aut noceat.

CAP. IIII.

Inordinata Veneris nocumenta.

FRequens & inordinata Venus habitum corporis dissolvit, senectutem accelerat, canos maturat, nervorum incontinentiam, podagram, arthritidem, tremores, sensuum hebetudinem, intellectus, ac mentis torporem, malum corporis habitum, succorum cruditatem, visus, auditus, cerebri, ac ventriculi debilitatem, mejendi difficultatem consumpto nimirum humore oleoso, quo natura prostatas respersit ad urinę vias lubricandas, parit, vires resolvit, imbecillioresq; reddit, quia plurimi spiritus vitales unâ excernuntur, pallorem inducit, sensuum etiam internorum imbecillitatem, oblivionem, artuum tremorem, pravum halitum, renum, & vesicæ dolores, dentium cruciatum, ac denique omnes corporis ac animi infirmitates parit: præterea multus adolescentiæ coitus reliquis ætatibus semen imbecillum, aut corruptum efficit, ob vasorum spermaticorum cœptam imbecillitatem, neq; solùm læditur à prædictis corpus quod voluptate multâ Veneris motus acrius intenditur, & subinde corp9, dissolvitur, sed quòd à crebro concubitu multa fit nativi spiritus atq; caloris dissolutio, in eo enim plurimum seminis excernitur, in quo ista continentur, & tandem continuato tractionis motu non solum quidquid in testib9 & vasis seminariis continetur, sed quidquid in proximis erat venis testes trahunt, & hæ rursus ab aliis, donec nutrimentum partibus solidis aufertur, & tandem pro semine verus cruor excernitur, ac repentina mors nonnunquam sequitur, quâ ratione Cor. Gallum & Q. Ætheriū equites Romanos in Venereo actu expirasse, Plinius lib. 7. autor est, & Bertrandum Fererium Barchinonensem Hispanum ut scribit Jovianus Pontanus in opusculo de obedientiâ, quod pariter cuidam studioso Salmanticæ paucos ante annos contigit: inde etiam macies, pallor corporis, & virium defectio: potissimum autem nocet refrigeratis, inanitis, exsiccatisq; corporibus, imbecillibus, senibus, aut adhuc junioribus quin etiam coit9, si cum puellâ nimis pusilla exerceatur, proprietate quâdam semen corrumpit, uti & si quis morbo cerebri laboret, cordis, hepatis, lienis, renum, vasorumve spermaticorum aut testium, quæ ferè omnia Galeno 2. de sanit. tuenda ferimus accepta: Hinc Democritus Veneris raritatem commendabat, & Celsus concubitum frequentem dissolvere dicebat; Et Aristot. plurimum coëuntes parum vivere, ac cito senescere, ideoq; mulus longioris est vitæ, equâ, & asino, à quibus genitus est; sic castrati plus vivunt, quàm non castrati, & fœmina ex accidenti plus quàm masculus, cùm tamen ex naturâ masculus non castratus sit longioris vitæ, quam fœmina, quia calidior, in calore verò stat vita hominis; de quo quidem immodico atq; effrænato coitu Claudianus ita cecinit:

Sanguis pro semine excretus.

Venere consumpti.

Quibus potissimum nocet venus.

Lib. 1. C. 7.

Semen à quibus corrumpatur.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis, hebetat caligine sensum,
Membraq; Circæis effœminat acrius herbis,
Blanda quidem vultu; sed quâ non tetrior ulla.

E converso moderata Venus plurimas secum affert commoditates, quia corpus recrementis plenum inanit, excitat, & auget seminis instrumenta, indurata mollit, meatus dilatat, pituitam expurgat, impeditam mentis vim explicat, iras remittit, unde melancholicis, mœstis, furiosisque convenit, interdum comitiali morbo laborantes sanat, capitis gravitatem & dolorem emendat, emaciatos recreat, ægre spirantibus opitulatur & cibi cupiditatem amissam restituit, ac nocturnas pollutiones depellit; præsertim autem pituitosis morbis succurrit, itaque ut læditur natura nimio alimento, & nimis

modico, mediocri ſervatur, ut etiam offenditur nimio motu & nimis modico, mediocri recreatur; ſic nimia Venus nocet homini, moderata conducit, ſicuti demum *omnibus in rebus modus eſt pulcherrima virtus*: quamobrem ſaluberrima

Venus, quibus ſalutaris.

Venus cenſetur, ſi juſtis intervallis moderatè exerceatur eatenus, dum corporis vires non lædat, & levitatem corpori inferat, ac alacritatem, & meliorem illi habitum conciliet, potiſſimumq; ætate florentibus, iisq;, qui calido, & humido ſunt temperamento, ſucculento, ac optimo corporis habitu conſtantes

Moderatæ ven: utilitates.

(quos quadratos vocant) iis enim teſte Celſo præallegato, rara Venus corpus excitat, imò animam exhilarat, iram ingentem remittit, & plurimas pituitoſas melancholicasq; ægritudines aufert, vertiginem tollit, ſeminis fumoſitates ac

Intervallū.

vapores à cerebro divertendo. Ideoq; ſalubrius cæteris indulgere Veneri poterunt modo intervallo tàm longo repetita ſit Venus, ut neq; (uti diximus) reſolutio aliqua inde ſentiatur, neque languor, aut dolor, ſed homo ſe ipſo quo-

Veneris terminus.

dam modo levior ſibi factus ac melius reſpirare videatur; quod ut plurimum fiet, ſi bis in ſeptimana celebretur, frequentior enim languorem imbecillitatemq; afferre ſolet non ſolum viro, ſed etiam fœminæ, ut videre fuit in conju-

Effrænatæ libidinis exempla.

ge illius Tarraconenſis, quæ ut in hiſtoriis eſt, apud Arragoniæ reginam marito litem intendens atq; conqueſta, quod cum illo decies in die congredi ſolita eſſet, effecit, ut capitali ſupplicio impoſito, hoc imposterum ne faceret, prohiberetur: neque ſatis video, an magis hanc mirari poſſimus, quæ, cùm fœmina ſit alioqui inſatiabilis, ut refert Salomon, tamen de hâc re querimoniam excitaverit; an juvenculam illam germanicam, quæ, ut refert Mizaldus, unâ nocte triginta quinq; ſeriatim militibus proſtitit, aut Proculum Cæſarem, è quo centum germanicas virgines intra quindecim dies concepiſſe ferunt, decemque ex virginibus unâ nocte fœminas reddidiſſe, aptus omnino Imperatrici Meſſalinæ vir, quæ etſi centies à viro calcaretur ut erat proſtitutæ libidinis mulier, defatigari ſe dicebat, non ſatiari, quæq; hanc planè regiam exiſtimans victoriam, elegit in id certamen nobiliſſimam è proſtitutis ancillam, eamq; die ac nocte quinto ac vigeſimo concubitu ſuperâſſe, autor eſt Plinius; ſed iſthæc in auditæ libidinis exempla inſectari, hujus loci non eſt, crederem equidem has ſemen non emittere, ſed quandam duntaxat exhalationem: Eſt etiam raræ libidinis exemplum, ac penè in auditum, ut Cœlius narrat cujusdam, qui quò pluribus afficeretur plagis, eò impetuoſius, ac ardentius in concubitum præceps ferebatur, proinde precibus flagellari expoſcebat, nec ſcires utrum affectaret avidius verbera an coitum, niſi quod illorum menſurâ libidinis voluptas conſtabat, unus mortalium, qui eorum impetu in ſupplicium ferretur ac delicias: contraxerat aſſuetudinem depravatam, quod ita à puero aſſueſceret, communicatâ ſtupri fœditate inter æquales, poſtea ſibi infeſtꝰ vitiū improbabat & ſequebatur; Redeo nunc unde diggreſſus fui ad præcepta, quæ in Venere ſunt obſervanda; qui concubitu ſperatæ prolis deſiderio utuntur, iis frequentior rariorve eſſe non debet, quam res exigit, utrumque enim fœcunditatem impedit, quippe ſemen profundere immoderatius, vires exhaurit, & ſpiritus depopulatur, diutius vero, quàm par eſt, cohibere, & à congreſſu deſueſcere, ſeminis efficaciam, virilitatemq; minuit; neq; etiam oportet, ut exerceatur, niſi quando in omnium exceſſuū mediocritate corpus fuerit conſtitu-

Iuven. Sat. 6. Tacit. lib. 11. Plin. lib. 10 c. 62. 10. lib. c. 63

10. Antiq. lect. c. 15.

Coitum quæ impediant.

tum, quando ſcilicet, nec ſupra modum plenum neque vacuum extiterit, nec nimio calore aut frigore, nec nimiâ ſiccitate aut humiditate affectum, nam repleto nocet Venus agitatione multa, quæ cruditatum cauſa eſt; inanito vacuatione officit; calefactum motu inflammat, refrigeratum ſequenti refrigerio

Repletio quam arefactio facilius emendatur.

offendit; Quod ſi in his peccare contigerit, tolerabilior erit exceſſus, ſi calefacto potiùs quàm refrigerato, humectato quàm exſiccato, pleno quàm vacuo corpore contingat. Nam ex Galeni decreto cruditas, & repletio, facilius emendantur, quam arefactio, & maraſmus; ſed utrumq; periculoſum, quidam e-

Repletus à re venereâ abſtineat.

nim repleto ac diſtento corpore rem habuit cum meretrice, ac repente expiravit, ut refert Alexandrinus. In die etiam purgationis à re Venereâ cavendum,

omnino

omnino est, non enim fert natura duplicem vehementemque resolutionem; Pinciæ levissimo morbo affectus alius imprudens coivit, & eadem die obijt, esset igitur optandũ, ut medici de hac etiam re eos, qui catharticũ sumunt, admonerent. Quâ verò diei horâ coeundum sit, non satis concordes sunt autores, nam Hippó. & Galenus præscribunt auroræ tempus, quoniam peracta concoctione oportune excrementis omnibus purgatur corpus, quã causam præter foraminum apertionem esse puto, cur jeiuni celerius concumbunt; quod etiam insinuasse videtur divinâ vir scientiâ Hippoc. in ea sententiâ, in quâ luculenter, & argutè humani victus ordinem disponit; *Labor, cibus, potus, somnus, Venus, omnia moderata,* ubi apertissimè jubet, ut labor cibum, cibus potionem, potio somnum, somnus Venerem præcedat: Aliter tamen Paulo & Aetio visum fuit, ante somnũ concumbendum, & post cibum, ut succedens somnus absumptas reparet viri vires, fœmina vero semẽ genitale illapsũ facilius ac fortiꝰ retineat, & quiete ad conceptũ paret. Oribasius timens non minus inanitionẽ, q̃ repletionem, vult expergefactos primũ alvum vesicamq; purgare, purgatos levi jentaculo muniri, ita mutuo congredi; quod si quis à prandio prurire inceperit, & in Venerẽ ferri, cessare tantisper oportere, quoad alimentũ constiterit, si vero à cœnâ, paululum prædormire: Avicenna ex consuetudine petendũ docet, quo tempore corpus cujusq; levius redditur. Nobis ita de tota re statuendum videtur, ut salutarius commodiusq; quis congrediatur à somno, & post cibi confectionem, quàm ante somnũ, & à cibo, vel saltem ubi aliquantulũ somni accesserit, & leviorem ventriculũ senserit homo, quod ferè sub aurorã fieri expertũ est, & tunc securè concumbi posse, si præsertim, quod reliquum est ante lucani temporis, somno iterum & quiete transigatur, sic nec cruditas noxam, nec lassitudo languorẽ afferet; sed adhuc salubrior, & ad generandũ prolem aptior concumbendi ratio erit, & multò utilior, si alvus, vesicaq; priùs exonerentur, sed maxime vesica, eâ enim intentâ parũ probè concubitus procedit: non proinde existimes semen à proximâ cœnâ, sed multò antea, & confectum, & paratũ in vasis fuisse, alioqui oporteret homines post quamvis cibationẽ coire, non minus quã excernere; interdiu vero deterior est coitus, nocturno aut matutino tempore tutior. Porro tempus anni ad prolificum concubitum idoneũ est ver, potissimũ verò cessantibus aut incipientibꝰ menstruis, tunc enim &, si quâ opus, ut semen adhæreat, asperitas adest, nec ab influentis sanguinis copiâ semẽ eluitur, quia paulatim jam effluit, nec tamen quod satis est ad alendum deest: Qui verò in mensiũ fluxu concubitꝰ exercetur, exitialis omnino & pestifer est, tùm eis qui commiscentur, tùm fœtui, & si fortè in mẽstruis posita mulier conceperit, plerumq; invalidus, impurꝰ, morbosus, minimeq; vitalis, vel sordidꝰ, tetraq; lue madens fœtus, qui sic generatꝰ est, prodeat oportet; Fieri enim nõ potest, ut qui sanguine jam vitiato gignitur, nõ etiã vitiosus aut ulceribꝰ plenꝰ nascatur, unde psoræ, lepræ, elephantiases, impetigines, alphi, cutis, & faciei decolorationes apparent, quamobrẽ toto menstruationis tempore, coitũ in lege interdictũ fuisse credibile est. Sciendũ præterea, quòd tametsi ex retento semine noxa non exigua corpori accedere posset, nam viduis majoribusq; natu virginibꝰ religiosis, & castè viventibꝰ in utero conclusum refrigeratur, & in pessimã qualitatẽ conversũ intolerabiles generat cruciatꝰ, & q̃ plurimas ægritudines; tamẽ ex venereorũ usu, gravius ac sæpiꝰ, quã ejꝰ ex intermissione corpꝰ læditur, quoniã ad intẽperatæ cupiditatis libidinẽ pleriq; omnes sũt proclives, qua ratione ad vitã præferimꝰ vinũ aquæ, sed quia plus in vino peccatur, pluribus vinũ q̃uã aqua obfuit. Illud insuper requiritur, ne corpore nimiũ cõmoto, aut laboribꝰ, & vigiliis fatigato, aut animi perturbationibꝰ affecto Veneri operã demꝰ ex his enim aut virtꝰ plurimũ exsolvitur, aut cruditas generatur: Sunt, qui referant mulierẽ, si in coitu ploret, non posse concipere, quod etiã facit timor, mœror, & immodica ira, est etiã sterilis, & inanis invitꝰ coitꝰ; nã ut autor est Aëtius conciliat amor geniturã, amare igitur mulier debet, & prolis desiderio affici, ut concipiat: Impeditur etiã conceptꝰ, si mulier clunes nimiũ retractet atq; agitet, ut notavit Lucretiꝰ. Immodicꝰ etiã coitꝰ, aut nimis ardẽs infœcũdꝰ est, quia in illo semen

Quâ diei horâ concũbendum.

Ieiuni celerius concũbunt.

Lib. 1. c. 39. lib 3. cap. 8.

Victus ordo.

Propositio autoris.

Sub aurorã concumbendum.

Coitus vesicâ intentâ parum probe procedito.

Coitus interdiu nocivus.

Tempus anni.

In mensium fluxu coitus exitialis fœtui, & parentibus.

Ex coitu menstruata incommoda

Levit. 15.

Plura incommoda ex immodicâ Venere quàm ex dimissâ.

Similitudo.

Affectiones aut perturbationes in coitu conceptum impediunt.

Lib. ult. C. 26.

Invitus coitus sterilis.

semen

Meretrices cur non concipiant.

semen non immittitur, ideoque meretrices non concipiunt, in hoc prius efflu-
it, quàm oporteat, ideo lascivus Poëta expetens in coitu tarditatem, inquit,
Crede mihi Veneris non est properanda voluptas, & alibi; *odi concubitus qui non utrinque re-
solvunt.* Et ut uno fasce multa complectar, omnes animi passiones sunt omni-
no avertendæ horâ coitus, non enim solùm ad concipiendum confert tran-

Spurij pravi sunt moribus.

Spurij in germania admodum viles sunt.

quillus animus, sed etiam ad bonos edendos conceptus; quapropter spurii
magnâ ex parte sunt pravis moribus, quia concipiuntur, parentibus vel timen-
tibꝰ, vel animo male affectis; qua ratione etiã in Germaniâ vilissimo in pretio
habentur, ut principũ spurii ad nulla publica munia admittantur, nisi gra-
tiâ aut privilegio particulari; hinc etiam fit, ut sapientum filii ut plurimum 1
rudes, stupidoque ingenio nati sint, ut in proverbio est, quia viri docti dum

Sapientum filij cur plerumq; rudes.

concumbunt, magnas ferè semper curas gerunt, neque animo sunt tran-
quillo, unde mulieres vel non concipiunt, vel conceptus hebetes ac pravos
edunt. Sunt etiam quædam vinorum genera, quæ sterilem coitum faciunt,
quale tricænium creditur.

Quæ in ipso coitu observanda.

CAP. V.

QUæcunque hactenus prodidimus, in eumfinem diriguntur, ut publicis
personis ac probis viris ritè consultũ sit, si quando posteritatis avidi de
rectâ ad tuendam valetudinem, & prolem generandam congrediendi ratio- 2
ne medicos interrogaverint; quòd quia frequenter usu venit, ne irritus con-

Congrediendi ratio.

gressus sit, observare oportet, ut vir, cum in amplexum conjugis venerit, omni
illam deliciarum, omni blandimentorum genere excipiat, molli etiam com-
plexu fovebit, demulcebit, titillabit, nec ex abrupto in agrum naturæ irrum-
pet, sed sensim irrepat potius, lascivis, quantum conjugalis modestia tolerat,
verbis, lasciviora oscula commiscendo, genitalia, & mammas contrectando
ut flammam ipsa accipiat, & ad Venerem incendatur, sic enim demùm pro-
prii seminis excernendi, & virilis unà concipiendi desiderio fremit, & ardet
uterus, hæc si inflammandæ mulieri non sufficiant, adhibeantur, quæ suo lo-
co dicenda sunt, fuerit tamen multò utilius, si non imaginatione, visu, aut 3
lasciviis appetitus ad coitum generetur, sed urgente copiâ seminis ad Ve-

Quatuor Libidinem movent.

Cupiditas ut excitatur.

Cupidinis Spiritus.

neris usum impellamur: Tu autem ex supradictis jam facile colligere potui-
sti, quâ ratione ad coitum appetitus excitetur, & quatuor ad grande hoc opus
requiri, imaginariam cupiditatem, affluentem succum, spiritualem substan-
tiam, & flatuosam materiam; quorum cupiditas ex deprehenso rei delectabi-
lis, & concupitæ simulacro excitatur, quâ quidem percepta in spongiosita-
tem, quæ in medio glandis colis apparet, cupidinis spiritus confestim subit; ac
3. alia vis, quæ huic obtemperat, genitalis seminis materiam à seminariis mea-
tibus peculiari titillatione concitatis movet, cujus portio à calore agente in fla-
tum vertitur, à quo, præterq̃ quod ad ejaculationẽ facit, genitalia extendun- 4
tur, virorum nimirum rigescunt intumescuntque, fœminarum fatiscunt, &
tunc, si quod à parente semen prolificum excidat, uterus undiq; complecta-
tur, & ita avidè retineat, atq; adstringat, ut ne minimum seminis exire permit-
tat, conceptus dici meretur, de quo sequenti tractatione scrupulosiùs perscru-
tabimur.

Situs in coitu observandus.

Qui tamen ut felicius procedat, dum invicem congrediuntur, ponatur mu-
lier in dorso, cruribus benè divaricatis, & acclivibus, ut os vulvæ elevetur ad
illam, quæ ibi est concavitas uteri, quia tunc directe in ipsum projicitur se-
men; quando enim disponitur in latus non fit conceptus quia in colli matri-
cis latus semen projicitur, neq; etiam quando stat mulier, quia extenditur ute- 5

rus, &

rus, & constringitur os eius, sic ut non recipiat, & si recipit, effunditur propter extensionem; caput vero paululum dimissum mulier habeat, omniaq; secundum naturam fiant, donec vir semen ante ostium vulvæ emittat, non enim intus, ut quidam opinantur, sed ante ostiolum magnâ ex parte utrorumq; oblectamento excernitur, unde ab utero avidissimè trahitur, si calidum & modice temperatum est. Cum vero fœmina instare proprii seminis effluxum ex titillante voluptate perceperit, virum eâ de re admonebit, ut eodem si fieri possit temporis articulo, & ipse semen suum ejaculetur, & ex seminis concursu conceptus fiat, fœtusq; tandé prodeat, quod facilius adhuc succedet, si non statim ab opere peracto sese à complexu muliebri vir separet, ne aër in uterũ adhuc hiantem subeat, seminaq; corrumpat, antequam planè commixta coierint; quieta digresso viro se continebit mulier, cruribus decussatis, & molliter in altum sublatis, ne motu decliviq; situ semen prolabatur; contineat se tũ temporis à sermone, præsertim contentioso, tussi, & sternutatione, ac, si fieri possit, somno se tradat. Rationi, experientiæ, ac pudicitiæ penitus adversatur Lucretii sententia dicentis:

Semen non intus sed ante os uteri eijcitur.

A concubitu mulier qua ratione se gerere debeat.

Abstinendũ à tussi & sternutatione.

Nam more ferarum
Quadrupedumq; magis ritu plerumq; putantur
Concipere uxores.

Quoniam mulier posteriùs inita, præterquam quod indecens ac impudicum id esset, non recipit semen nisi inter labia vulvæ, quia spissitudo natium impedit membri ad os matricis porrectionem; ut mirari satis nõ possim Mercurialem, qui cum Paulo in eâdem omnino fuit sententia. Multò tamen æquius atq; probiùs modestiam, & utilitatẽ respiciens Aristot. in œconomicis jubet uxori appropinquandum esse cum magnâ modestiâ, & temperantiâ; *sit, inquit, pudor in verbis, in operibus vero fas, atq; honestas, nec partes quatiant sine verecundia, ac pudore, hæc enim meretrices ad mœchos pati decet*; quæ sententia digna profectò visa est, ut eâ tractationi huic finem imponamus, in quâ, quoniã modestis auribus fortasse parum grata quantumvis necessaria fuerit, hactenus tentâsse sit satis; si quid tamen minus pudicè dictum inesse videatur, haud minus tamen ob id seriæ & pernecessariæ tractationis vim retinere debet, siquidem non ad lasciviam, sed utilissimæ rei dilucidationem urgente necessitate & rerum serie dicta sunt.

Modestia, & pudicitia in coitu servanda.

Possintnè diversa genere coire.

CAP. VI.

BRuta ex hominibus, & vicissim homines â brutis posse concipere pleriq; omnes difficilius non putant quam ex diversis brutorum speciebus (quod sæpe evenit) conceptum fieri, ita ex tauro, & Pasiphaë Minotaurũ natum fabulantur, & Plutarchus in Parallelis refert, ex Aristonimo, Demostrati filio, cum odisset mulieres, & cum asinâ rem haberet, formosissimam puellam nomine Onoscelim natam; pariter ex Fulvio Stello, & equa aliam puellam pulcherrimam, quam Eponam sive Hipponam nominarunt, neq; id mirum existimant, siquidem in homine, & brutis naturalis appetitus idem est, naturæ ex delectatione eadem provocatio; virtus attractiva uteri subinde in hominibus, & brutis omnino similis. Illa tamẽ acclivior ac scopulosior semper sapientię studiosis visa controversia est, possintne dæmones cum hominibus rẽ habere, de qua re maximã apud scriptores reperio dissensionẽ; nam Psellus apud Pium voluptatem ac corpus dæmonibus tribuit, imo valde pati posse retur, adeo ut nonnulli semen jaciant, à quo pusilla animalia generẽtur, habeantq; excrementa, & membra genitalia, ac subinde nutriantur, alii inspiratione per arterias, alii

Bruta ex hominibus concipere posse.

Naturalis appetitus idem in homine & brutis.

Dub.

Dæmones cũ hominibus an possint coire.

humorem

Sex dæmonum genera

humorem non ore, ſed ſicuti ſpongiæ, & oſtreæ exugentes extrinſecus adjacentem; ſex inſuper dæmonum genera numerat, igneum, aëreum, terrenũ, aquatile, ſubterraneum, ac lucifugum ſeu tenebroſum. Non multò diverſa ſunt, quæ diſertiſſimus Lactantius 2. divinarum inſtitutionum prodidit, ſic ſcribens; *Cum numerus hominum cœpiſſet increſcere, providens Deus ne fraudibus ſuis Diabolus, cui ab initio dederat terræ poteſtatem, vel corrumperet vel diſperderet homines (quod in exordio fecerat) miſit angelos ad tutelam cultumq; generis humani, quibus ante omnia præcepit ne terræ contagione maculati amitterent dignitatem ſubſtantiæ cœleſtis, ſcilicet id eos facere prohibuit, quod ſciebat eſſe facturos, ut veniam ſperare non poſſent; Itaq; illos cum hominibus commorantes dominator ille terræ fallaciſſimus conſuetudine ipsâ paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congreſſibus inquinavit, tum in cœlum ob peccata non recepti ceciderunt, ſic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites*; ita videtur interpretari Lactant. Locũ geneſis: *videntes filii Dei filias hominum, quòd eſſent valde pulchræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus quas elegerant*, intelligens ibi per filios Dei angelos cuſtodes.

Lactantij ſententia.

Athenagoras philoſophus.

In quam etiam ſententiam pedibus diſcedunt Athenagoras Philoſophus, & Tertullianus, tametſi alii ibi per filios Dei Dæmones incubos intelligunt, propter naturam ſpiritualem, unde & primo Job dicitur, Satan fuiſſe inter filios Dei; Alii intelligunt filios judicum vel potentum, quia dictio Elohim, quæ ibi ponitur, interdum accipitur pro Deo apud Hebræos, interdum pro Diis in plurali & pro judicibus, ut Lyra notavit, ex quâ conjunctione angelorum cum filiabus hominum non ſolum gigantes, ut ex eodem loco colligitur ſcripturæ, ſed etiam Dæmones ſylphes, qui etiam vocantur heroes, lemures, penates, lares, genii, larvæ, parvæ perſonæ ſive pygmæi, genitos fuiſſe putant, ac demum ſex illa dæmonum genera, quæ ſupra connumeravimus, qui non potentes in cœlum ire, juxta cœlum commorentur, quorum vim putat Plato trajicere humana ad Deos, & divina ad homines quaſi delatores hinc precum inde donorum, eiſq; ſingularum mundi regionum gubernacula diſtributa eſſe, neq; vero gentibus duntaxat aut provinciis, ſed ſingulis nobis addictos eſſe curatores dæmones, qua ratione Socratis dæmon celebratur ab eodem; quæ quidem quamvis ad ſacrorum imitationem Plato ediſſerit, in hoc peccare videtur, quod nuſquam bonos dæmones à malignis ſejungat, quos etiam vocant gnomos, & terrenos ſpiritus, non quòd veri ſpiritus exiſtant (quia ſanguinem, & carnem illis tribuunt, ac poſt longam vitam morti obnoxios eſſe dicunt) ſed quia illis comparantur propter ſimiles artes, & induſtriam, quam cum illis communem habeant, & ſunt qui credant magnos theſauros ſub terra habere, & ſervare; aliquando iis, quibus apparent infeſtos eſſe, quos larvas dicunt, alios bonæ fortunæ præſagos, ut plurimum honeſtos, bonoſq; homines mirifice diligere, improbos vehementer odiſſe gentilitas credidit, & lares vocabat, inter quos & Diabolum, hanc putant differentiã, quod iſte non moriatur, quod vero ſanguinẽ, & carnẽ habet ſemel mori neceſſum ſit, ex quorum etiam ſpirituum ſemine gigantes natos eſſe dicunt, qui in terra fuerunt. His accommodant elegantiſſima illa Virgilii carmina:

Dæmones, ſylphes, pygmei, ſive lemures.

Platonis placitum.

Platonis & Lactantij ſententia improbatur

Inter gnomos & diabolum differentia.

Igneus eſt illis vigor & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras
Reſpiciunt, clauſæ tenebris, & carcere cæco.

Aeneid. 6.

Illa tamen opinio prorſus eſt reijcienda, nam etſi ſacra ſcriptura Michaëlem Hebræorum principem conſtituat alioſq; angelos aliarum gentium præſides Danielis 10. ſubindeq; hiſtoriis proditum ſit, primi parentis cuſtodẽ angelum dictum fuiſſe Razielem, Iſaaci Raphaëlem, Jacobi Pelielem, Moyſis Metralon, qui & ipſe inferioris mundi præfectus dicitur, & ita reliquis hominibus angelos cuſtodes conceſſos, tamen ſpiritus incorporei, de quibus Lactantii ſermo eſt, fœminarum amore non tenentur, nec ex illis generare poſſunt, cupiditas enim ſuam originem ac radicem inferiorem habet, ubi enim non ſunt partes generantes, nec etiam Venereus appetitus eſſe poteſt; ubi neque cibus, neq; potus eſt, ibi nec etiam ſemen; ubi deniq; nulla eſt neceſſitas perpetuan-

Loci ſcripturæ enarrantur.

Spiritus fœminarum amore non tenentur.

petuandi, aut regenerandi, ibi natura neq; posuit disiderium coeundi. Quare potius ibi per filios Dei intelligendi sunt homines, qui Deum cognoscebant, & descendentes de Seth, qui à patre suo fuerant instituti in cultu divino, & veram profitebantur religionem, tales enim sacræ literæ solent appellare filios Dei; ut vocavi filium meum ex Ægypto; Israël filius meus; Ego dixi, vos estis filii Dei, & omnes filii altissimi, sed sicuti homines moriemini: Per filias verò hominum, filios gentium, & fœminas corruptas intelligere oportet præsertim filias Cain, quæ erant curiosæ, dissolutæ, & lubricæ, & cum illis præceperat Seth filiis suis ne contraherent matrimonia, sicut præcepit dominus filiis Israël ut non contraherent cum mulieribus Cananæis. Alii inter dæmones succubos, & in cubos esse arbitrantur, succubos igitur ex viro posse genituram concipere, & mox in incubum mutatum eandem genituram in uterum mulieris projicere, ac ita ex eâ hominem generare, quod etiam vanũ, & anicularum fabulis omnino simile est: Si enim possibile id esset, quot ferarum monstris tanto tempore humanum genus, seminum permixtione per dæmones in brutis & hominibus factâ, infestatum esse à tanto sui hoste vidissemus; Adde illud, quod suprà jam prodidimus, semen statim extra vasa corrumpi, & infœcundum reddi; nemo itaq; potest concipi, aut originem capere absque copulâ viri cum fœminâ, contrarium enim repugnat non veritati duntaxat, sed etiam universali rerum naturæ. Si igitur de his, quæ fortasse curiosa nimis, & præcipiti indagatione viri sapientes perquisiverunt, nobis liceat pronuntiare, crediderim equidem, æquius multò censere eos, qui putant dæmones nullo pacto cum homine generare posse, aut concipere; Si vero donemus, permittente Deo formam assumere humanam, & coire saltem posse, quoniam id multis, & variis historiis tum hominum confirmatur, tum mulierum, quæ insciæ cum dæmone coëuntes in genitalium gangrænam, & uteri inflammationẽ devenerunt, unde esse spiritus quosdam dæmones, qui mulieres aliquando solicitaverint, & compresserint non solum olim, sed etiam nostris temporibus, à quibus non admodum differunt Satyri atq; Sylvani, nunquam tamen concepisse affirmamꝰ, sed plenum uterum devenisse aliquoties, & cum instaret hora partus, diris crutiatibus stupas, crines, lapides, ossa, ferreos clavos, & similia per uterum excrevisse innumera, quæ malus ille dæmon subdole supposuerat; quod si aliquando ex hoc congressu pariunt filios, suppositios, & aliunde furto sublatos esse credimꝰ ab illo dæmone qui præstigiis uterum inflaverat: nam sine utroq; semine viri ac fœminæ conceptum fieri non posse, superius jam planum fecimus. Quod verò Merlinum ferunt ex dæmone natum ac Anglicanâ fœminâ fabulam ac merum præstigium censemus, & veneficam (ut proditum historiis est) ejus matrem in dæmonis cui addicta erat, gratiam tantum mendacium protulisse ad præstigiandas hominum mentes: quæcunque etiam historiæ (quarum magnum acervum invenies in malleo maleficarum, & in Vincentii speculo historiali atque aliis in locis) aliud commonstrant, vana omnia videntur, nec aliunde originem suscepisse, quam ex humanâ vanitate, & novitatis desiderio, ac ignorantiâ eventuum naturalium, aut negligentiâ eorum, qui harum inquisitioni præfecti fuerunt; sicuti de naviculâ cygni, de muliere crinibus apprehensâ à juvene in mari natante, de Magdalenâ ancillâ germanicâ à dæmone gravidâ, de Merlini matre, & alias quamplurimas. Itaque vix credimus dæmonem concubuisse posse, hominem vero ex illo concipi, fieri non posse asseveramus; nam & sine concubitu præstigiis uterum inflare potuit, ut se ex illo gravidam esse putaverit (quod credibilius est) & exacto tanto tempore, quanto uterum gestare solent mulieres, dolores graves in utero concitare, & aliunde sublatum infantem aut aliter dolose supponere, tumoremq; ventositate concitatum illico solvere, & reprimere.

Aliorum opinio.

Positio autoris.

Dæmones etsi coire, tamen generare non possent.

Satyri & Sylvani.

De Merlini fabula quid sentiendũ.

Vana persuasio unde.

Dirimitur controversia.

His finitimum est, possitnè coitus per maleficium impediri, quod fere omnes summis assenssionibus concedunt, idque diversimode fieri credunt.

Coitus per maleficium impeditur.

Primo si vir privetur generativâ potentiâ cum propriâ uxore, cum aliis tamen vim obtineat, & efficaciam. Secundo, cum uxorem habet exosam, nec potest ipsam cognoscere. Tertio, si non habeat exosam, imò potest ipsam cognoscere, membri tamen vigore careat. Quarto, si vigorem habet membri, non tamen possit semen excernere, quod quâ ratione fiat non est hujus loci dissertare; hoc solum determinamus, non nudis characteribus, suspensionibus, imaginibus, aut conjurationibus veneficarũ mulierum illud fieri, sicuti ipsæ à dæmone deceptæ existimant, sed ab ipso immundo spiritu, qui nervos, & partes genitales retrahit, aut infrigidat, cum hâc, & non cum illâ. De spiritibus verò, quorũ hoc c. facta est mentio, & quid inter ipsos & bonos intersit Fernelius multa in lib. de abditis rerum causis, quorum pleraq; ex Platone, ad quos autores lectorem relegamus.

De Conceptu.

CAP. VII.

SI quæcunque superius dicta sunt probe observentur, seminisque ac menstrui sanguinis bonitas accedat, nec non partium principalium temperies, ac sanitas, virium integritas, & uteri apta commoderatio, conceptus fit Deo auxiliante, ad quem reliqua omnia naturæ ductu constituta, & coordinata fuerant. Cæterum conceptionis nomen à comprehensione seminis deductum, & hinc à mulieribus compositum esse scribit Galenus 1. de semine, unde colliges conceptionem nihil omnino aliud esse, quam genitalis seminis in utero mulieris ad fœtus generationem comprehensionem; fœminæ enim quæ concepturæ sunt intus contineant semen oportet, & quandam sentire in vulvâ motionem, quæ contrahitur, & quasi convellitur, ut triplici viâ, nimirum mulierum relatione, brutorum concisione, & priscorum autorum omnium suffragiis Galenus citato comperit. Ex dictis fere jam constare arbitror, quænam sint conceptionis causæ, proba nempe uteri commoderatio, recens mensium purgatio, idonea ætas, appositus congressus; In viro etiam præcedat oportet bonus corporis habitus, ad calidum præsertim, & humidum inclinans, seminis prolifici copia valida, & virilis ætas cum robore virium conjuncta, membri genitalis optima structura, concubitus moderatus, & plena victus ratio. Concepisse vero mulieres cognoscemus, si vir pudendo discedat à coitu nimis exsiccato, si suctionis sensum perceperit; si fœmina nihil, aut parum seminis effluere senserit, & gratissimam consequuta sit delectationẽ, tunc deinde cessent purgationes menstruæ, neq; febris aut rigor superveniat, sed parvus quidam horror, sese utero colligente, & seminis novitate alterato; fastidia insuper incidant, vomitus, animi deliquia, & depravatus appetitus, quos picaceos vocant; subinde, si 10. à conceptu die dolores capitis, oculorum vertigines, tenebræq;, sputatio, inquietudo accedat; id etiam cognosces si pupillæ imminuantur, si candida pars oculi amplior fiat, si flavescat, si venæ cruore turgeant, caventur oculi, molliantur palpebræ, panus, & rufæ lenticulæ præter solitum fœminæ faciem deforment, si venæ inter oculorũ angulos & nares sitæ magis conspicuæ appareant, si sub lingua vena virescat, si cervix calidior, dorsum algidius sit, si colli venæ, arteriæq; extendantur, si pectoris venæ livescant, & nigrescant, mammæ obdurescant, extuberent, prædoleant, si papillarum color in rubeum mutetur, si cujusvis potus calor, aut frigiditas recto tramite in mammas sentiatur, si malacia apprehendat, aut pigritia, si dum bibit languida fiat mulier, si acida eructet, si cordis pulsus perturbetur, si ocyssime lætetur, tristeturve, aut tormina juxta umbilicum fatigent, & renum aut coxendicum gravitas, si coitum renuat, aut solito ardentius cupiat, si venter præsertim circa ilia intumuerit, inguina torqueantur, uteri os arctissimè conniveat, dummodo tamen molle ac naturale extiterit, maximum enim hoc conceptus indicium fuerit,

Notio.
Definitio conceptus.

Causæ ex parte fœminæ.
Causæ ex parte maris.

Signa conceptus.

fuerit, ſi modo obſtetrix immiſſo digito uterorum os tangere potuerit; Adhæc ſi dolores, tumores, extuberationesque carnis ſæpe etiam lividitates in cruribus ſuccreſcant, ac univerſum corpus gravetur. Præterea prægnantium pulſus à principio vehemens, & magnus eſt, procedente tempore parvus, & velox, quæ fere omnia indicia 5. Aphoriſmorum, & lib. de genitura Hippoc. accepta ferimus. Ex lotio autem fieri etiam poſſe de uteri geſtatione indicium, ſunt, qui credant, ductore Avicenna, qui tradit, urinam prægnantium citreo, aut ſublivido eſſe colore præditam, craſſiuſculam, aut ſubturbidam, & in qua leviter concuſſa granula ſive atomi aſcendentes, & deſcententes, ac ſtellati lapidis colorem præ ſe ferentes, aut etiam candicantia corpuſcula inſtar craſſioris farinæ, è ſumma corona viſuntur, in quâ inſuper quod per quieté ſubſidet, innatat ne craſſiuſculum ſit, & male cohærens, lanæ aut carminato bombaci non abſimile; quæ ſubinde vini albi permixtione ſimilis evadat elixarum fabarum, aut cicerum juſculo. Horum cauſam & rationem videtur adduxiſſe Galenus, cum inquit, melancholicum eſſe ſanguinem, qui in gravidis detinetur, & à puerperio evacuatur, ideo conſpici urinas omnibus prægnantibus infectas ac ſi loligo quæpiam in eas incidiſſet. Quod ſi mota urina turbetur imprægnationis finé præmonere; ſi non turbetur principium: in fine conceptionis ibi ruborem apparere, ubi primum albedo inerat; ita ſunt, qui tradunt, urinam prægnantium primis tribus menſibus ſanguinis coloré referre, & in ſe quaſdá quaſi nebulas, & ſedimentú album habere, à quarto menſe viridis eſſe coloris cum livido ſedimento. Alii exiſtimant vana hæc, & commentitia plane eſſe, ſi enim certa atq; firma ex urinâ imprægnationis ſigna forent, Hippoc. & Galen. de urinarum indiciis, & utero gerentium ſignis multa ſcribentes non latuiſſent, ſed neq; Hippoc. in Aph. & lib. de genitura ubi plurima imprægnationis ſigna docuit, neq; Galenus lib. de criſib. aut de judiciis urinarum ullum tale ſignum unquá attulerunt, addunt uriná eorum tantú ſignú eſſe, quæ continétur in jecore, venis, renibus, ac veſica. Cæterum cùm ſuperiùs proditú ſit, in venis & ſanguine mulieris magnas etiá permutationes per conceptum fieri, aliquando nos certi aliquid ex earundem lotio elicere poſſe, non eſt omnino rationi diſſentaneum: Quod ſi Hippocrates, & Galenus prætermierunt, illud fortaſſe factum, quia hæc ſigna fallacia, & parùm firma judicarunt; imo neq; reliqua inchoati hominis indicia admodum firma ſunt. Quamobrem fœminam concepiſſe cautè pronuntiandum erit, alioquin periculum eſt, ne in dedecus incurrant medici, ſi ſemel prædicto conceptu, aut menſes fluant, aut excreto flatu venter ſubſideat, quod Agyrtis plerumq;, doctis non raró accidit; ideo, quæ dicta ſunt, ex eorum numero cenſentur, quæ plerumq; contingunt, perinde ac ea quæ nunc de ſexus indiciis breviter cudemus.

Signum ex pulſu

Quæſt. An ex lotio conceptus poſſit cognoſci.

Avicennæ opinio.

2.1.3.6.3.

2.Epid.3.73

Aliorum ſententia.

Autoris poſitio.

Inchoati hominis ſigna firma non ſunt.

Igitur ætate florentes fœminæ ut plurimú mares geſtant, novellæ aut ſeneſcentes fœmellas, propter dejectú in his, vegetioré calorem in illis, quæ inſuper maſculú geſtat coloratior eſt, ac moderati vultus, læta, agilis, velox, & utero gerentium ſymptomatibus minus affligitur, quod adhuc minus certú eſt, quia ſunt robuſtæ mulieres, quæ melius ſe habent dum fœmellam geſtant, quá aliæ delicatiores geſtantes mares, quare potius de muliere ad ſe ipſam collata, non ad aliá, hæc veniunt intelligenda, nigricantes etiá ac tumeſcentes in dextro inguine venæ maré portendunt, in ſiniſtro fœmellá, quod quidem collegarum relatu diſci honeſte poteſt. Ad hoc ſi mulier ſtans ambulare velit, ac primum dextrum pedem moveat, maris indicium eſt, item oculus ejus dexter lætus magis & velocioris motus, alvus rotunda, & in dextrâ parte magis elata, mamma dextra tumidior, & ejus papilla coloratior, gravedo, pondus, ac ſæpe motus ſentitur in latere dextro: Nam ut eſt apud Hippoc. mares plerumque in dextris, fœminæ in ſiniſtris concipiuntur, quâ etiam ratione è dextro teſte avulſum ſemen maſculinum magis: ex ſiniſtro fœmineum eſt, pulſus item dexter major, manumque dextram porrigit primum; E converſo autem quæ mulier fœminam concepit, minus ſe ipſa colorata apparet, quoniam

Signa maris & fœminæ conceptus.

fœmina mare frigidior eſt, nunquam vero talem concepiſſet, niſi viri ſemen aut mulieris uterus frigidior eo tempore fuiſſet, reliqua etiam ſigna ob eandem cauſam perinde contraria apparebunt, nullum autem fœminei fœtus ſignum reperies firmius ac certius, quam ſi fœmina ultimis menſibus labores aut morbum paſſa, tamen abortum non fecit, nam mares ultimis menſibus ob ſiccitatem ligamentorum magnos non ſuſtinent labores. Quod alibi explicabitur.

De ſimilitudine in ſexu; & an fœmina viro imperfectior ſit.

CAPUT VIII.

Prima opinio Anaxag. & Hippocrat.

POſtulat jam tractationis filum, ut quænã ſit potiſſima ratio, cur alterũ mas, alterum fœmina generetur articulatè diſſertemus; de quâ re varias admodũ reperies autorum ſententias. Anaxagoras in ſemine ſitam hanc differentiã eſſe exiſtimavit, ita ut ſemen, quod à teſtiũ dextro exciditur, ſi prævaleat ei, quod à ſiniſtro, marem gignat, contrarium ſi accidat, fœminam, atque ita marem à parte dextrâ, fœminam à ſiniſtrâ proficiſci, idq; propter hepatis rectitudinem; ſic ad mares gignendos ſummè facere, ſi mas in acceſſu elevet dextrum crus; & rurſus uteri latere dextro marem contineri, fœminam ſiniſtro.

Convellitur Anaxag. opinio.

Priorem hujus opinionis partem infirmam experimentum reddit, quoniam non minus viſi ſunt, qui dextro teſte carerent filios generare quam reliqui. Secundam vero (cujus fuiſſe creditur Hippoc. dicens, mares in dextris, fœminam in ſiniſtris magis) parum etiam conſtans videtur, quia id opus acceptum eidem potentiæ ferendum eſt, cui fœtus conformatio; quæ potentia, quoniam in ſemine eſt, ut paulo infra planum erit, ab ipsâ non ab aliâ ſexus differentia pendet, neq; inſuper tam eſt diſtincta ſinus dextri aut ſiniſtri natura, ut tantæ differentiæ cauſa eſſe poſſe videatur; fæminam inſuper parte uteri dextrâ contineri vidit Ariſtot. & marem læva, & utrumq; eâdem in parte, idq; non ſemel, ſed ſæpius, atq; etiam cum gemini, mas, & fœmina geſtarentur, marem in lævâ, fœminam in dextrâ ſitos eſſe.

5. Aph. 48.

Secunda Empedcle.

Neq; multo diverſâ ratione exploditur Empedoclis opinio, qui uteri caliditati id adſcripſerat, ita ut quod ſemen calidum ſubierit uterum, mas, quod verò frigidum, fœmina efficeretur.

3. Democriti.

Democritus maſculos fieri aſſeruit ex prædominio maſculini ſeminis, fœminas ex prædominio fœminei; ſed tenetur aſſerere, fœminam matri non ſolum in ſexu ſimilem eſſe, ſed in aliis, at contra videmus multas filias prodire patri ſimiles, filios matri, ut plane perſpiciatur, non hunc à patris, illam à matris ſemine prodiiſſe. Sed enim quædam fœminæ ex multis viris mares ſemper ediderunt, quarum viri aliis mixti fœminas genuerunt, ut negari non poſſit, eſſe in fœmineo ſemine nonnunquam virilem vim, & in virili fœmineam.

Ariſtot. 4. de gen. animal. 1.

Ariſtoteles multo abijt diverſus, nam totam hujus rei cauſam, ad actionem & paſſionem refert, *cum enim* (inquit) *principium non ſuperat, neq; concoquere poteſt propter caloris inopiam, nec ducit in ſuam formam, ſed ſuperatur, mutari in oppoſitum neceſſe eſt, oppoſitum autem mari fœmina eſt, quatenus nimirum alterum mas, alterum fœmina dicitur;* Solet autem facultatibus ſua inſtrumenta natura prudens concedere, oculos viſuro, pedes progreſſuro animali, colem fœtui, cui craſſi conſtantisq; ſeminis ac maſculini gignendi, & in alterum effundendi vis ineſt; ſi igitur exordia prima invalida ſunt, nec potentia fœtui communicare, prolificum ſemen, ſed aqueum, tenuemque hunc fœtum utero donat, ut quia ob innatam frigiditatem perfectum ſemen effundere non poterat ſanguinis non exhauſti copia aleret, quod in utero geſtaret. His fere concludit Ariſtoteles mares generari ſuperante principio paterno, hoc eſt, activo, fœminas ſuperante materno, hoc eſt, paſſivo; fuit enim ejus opinionis, ut crederet, vim à patre tantummodo, materiam à matre tribui, quæ inter ſe opponerentur, ſicuti agens, & patiens.

Ariſtot. ſententia improbatur.

Quæ tamen Ariſtotelis ſententia

2. de sem. 5. — *Galeni sententia.*

ſententia in eo deficit, quod non explicet, cui agenti ſit tribuenda diverſa partium configuratio, non enim ex eo ſolum quod materia reſiſtat agenti differentes conformationes, & connexiones fieri poſſe credibile eſt. Galenus maris cauſam eſſe prodidit calidiorem, & ſicciorem ſeminis temperaturam; frigidiorem veró, & humidiorem fœminæ, cui tamen non parùm faveat eiuſdem uteri temperamentum, & ſitus, imo conſentaneum eſſe fœtum maſculum in dextrâ, fœmineum in ſiniſtrâ parte generari, quod ſi contingat ut ſiniſtri teſtium ſemen in dextrum matricis ſinum cadat, aut è converſo, plus efficaciæ habere matricem ad fœtum ſibi aſſimilandum, ut quæ diutius cum eo converſetur, ita unam, & eandem rem confirmat, dum caliditati, aut frigiditati maris, aut fœmellæ generationem tribuit; ac dum dextras partes maſculorum, ſiniſtras fœminarum genitrices eſſe ediſſerit, quia ut ipſe explicat, quæcunque ſecundum epatis rectitudinem ſunt locata, calidiora exiſtunt; neque vero diffitetur, primum naturæ inſtrumentum propterea quod non potuit animal omnium perfectiſſimum, id eſt, virum generare, ideo imperfectius fœminam nimirum, at non ſine maximâ generis totius utilitate genuiſſe, ita cautè, more ſuo, ex Anaxagoræ, Empedoclis, Democriti, & Ariſtotelis opinionibus ſuam conflavit, ex ſingulis illud ſupplens, in quo deficiens videbatur. Verum enimvero neq; ipſe explicat, cuinam opifici tàm mira partium fabrica ſit tribuenda; non enim ſolus calor tam maxima hæc poſſe videtur; ut eidem ſoli ſexus differentiam acceptam feramus, ſi enim conditi ſunt uteri mulieris ob caloris debilitatem, cur veſica & renes, & aliæ internæ partes in viris, quibus calor exuperat, pariter non prominent? Etſi igitur negandum non ſit, ſemen calidius optimèq; concoctum mares gignere, frigidius, & male elaboratũ fœminas, & ad hoc plurimum conferre, ſi ſemen à dextro ſive calidiore teſtium excidatur: ſi in dextro ſive calidiore etiam uteri ſinu recipiatur, quæ quidem concauſæ ſunt ſeminis utriusq; calorem adjuvantes in quibus procul dubio marium generationem quodammodo ſitam eſſe arbitramur; Haud tamen hanc eſſe putamus præcipuam ſexus differentiæ cauſam ſed formatricem illam virtutem, de quâ ſuprà luculentius diſputavimus, quæ calore ſeminis teſtium, & uteri, quaſi inſtrumentis & concauſis utitur, quæq; in ſemine ſita eſt; ad eandem enim potentiam hoc opus pertinet, ad quam conformatio totius fœtus; Et quia non ſtatim ubi ſemen in uterum conjectũ eſt hæc facultas in opus inſurgit; ideo neq; ſtatim hoc mas, illud fœmina eſt, ſed aliquandiu pòſt alterutrum pudendorum conformatur. At ſciſcitaberis ſi facultas formatrix pro materiæ varietate, & totius ex utroq; ſemine compoſiti qualitate modò marem modò fœminam effingit, quæ ubi ad calidum inclinaverit marem, ubi ad frigidum fœminam efformat, quî fieri poteſt ut multæ fœminæ viris multis calidiores ſint? manus dare omnino fuit compulſus Mercatus hoc telo trajectus, quod tamen plumbeum atq; ficulneum mihi videtur, quippe non à principiis generationis, ſed poſt generationem ipſam exercitio, cibis, & aliis ſupervenientibus, tales evaſiſſe credibile eſt, vel ſi largiamur (quod ipſe ac pleriq; putant) calidas poſt generationem non deveniſſe, ſaltem fatendum eſt, illum calorem illis poſt primam ex ſemine conformationem accidiſſe ex menſtruo, quo carnoſæ partes, intra uterum generantur, & ex alimento, quo mater per totum geſtationis tempus uſa fuerat, quam facilem, & parum laborioſam teli hujus contorſioné virum præclarum, & alios, qui ante nos fuêre, non perſpexiſſe miror, Marem vero fœmina calidiorem eſſe 2. hujus operis lib. abundantiſſime diſſertavimꝰ. Ex dictis planè jam conſtare arbitror, ſexus ſimilitudinem ex ſeminis efficaciâ proficiſci, quâ utitur facultas formatrix, quæ quidem ubi caloris uberiorem copiam in ſemine invenit, maſculum, ubi minus abundantem, fœminam effingit. Corruit ſubinde Priſciani ſententia, qui exiſtimat ſi prius fœmineum ſemen in vaſculis concidit, maſculum ex eo naſci ſuperveniente ſemine virili: ſi vero anteceſſerit maris ſemen, & in vaſculis ceciderit prius, ſuperveniente fœmineo, fœminam naſci, unde

14. de usu part.

Galeni sententia mutila.

Similitudo in sexu unde.

Conclusio autoris.

Obiectio.

Deciditur tota controversia.

c. 28.

concludit virili semine puellas, fæmineo pueros nasci, si vero utrorumq; semen permixtum obviando sibi in vasculorum cavitatem ceciderit hos viragines evadere, ex uno consensu prudentes atq; pulchros nasci, nihil in se retinentes iracundiæ; si vero ex uno consensu permixtio non fuerit, sed vacante uno: incitatum alterum in vasculis ceciderit, debiles atq; sine intellectu nasci, eò quòd ipsum semẽ minutim moveatur non pingue rationabiliter, sed aut aquosum, biliosum, cænosum, aut corruptum, sæpiusq; mutos, surdos, aut raræ contexturæ, eò quòd non sit integrum semen, nec tempore competenti, sed hanc opinionem, quia nullis nititur pedamentis, contempsisse expeditius erit, quam refellere.

Dub. An fœmina sit viro imperfectior.

Porro uti homo animal est perfectissimum, ita in eo genere virum muliere perfectiorem esse existimavit Aristoteles, cui consentiens Galenus in frigiditatem fœminæ imperfectionis causam rejicit, quia tantò imperfectiorem mare esse putat, quantò est frigidior, calorem enim omnium actionum potissimum esse instrumentum, qui ubi defecerit, non possit partes extra emittere, sicuti in viris, ideoq; intus reconditæ maneant: Hinc barbari, referente eodem Aristot. fœminis, & conjugibus suis pro servis utebantur. Attamen si consideremus nullum eorum, quæ supereminent, membrorum intus prius imperfectius formatũ fuisse, non man⁹, non pedes, non nares, non aliquid aliud; si insuper meminerimus fœminam ossa ilij habere ampliora, crassioraq; ad fœtus gestationem, uteri cervicem meatu colis ampliorem, & cum reliqua superiora habeat mulier minora multo, uberib⁹ esse longe amplioribus; palam omnino erit fœminã à natura non per quandam resultationem, & primarij finis frustrationẽ, sed primariò fuisse tentatã, & viros sapientissimos (quod pace ipsorum dixerim) minus naturæ tribuere, quã mereatur; Non enim credibile est, voluisse sapientissimũ opificem, partem totius generis nostri dimidiam imperfectã esse, neq; insuper ex qualitatibus, & partium situatione, sed ex fine naturæ, & communis agentis intento quærenda est, rerum naturalium perfectio; atq; generationis & propagationis speciei gratia fœmina fuit viro conjuncta, ad has operationes partes habet, & temperaturã convenientissimã; est igitur viro ęq; perfecta, imò perfectionis suæ initium sumit ab ipsâ frigiditate, quæ facit, ut fœmina minus alimenti consumat, ac subinde pro fœt⁹ alimento redundet, tantũ abest, ut imperfectionis causa sit. Quod si fœminam pręter institutũ generantis fieri dicas, ac propterea aliquid deficiens, & occasionatũ esse, ideoq; imperfectã; scias oportet fœminã fieri quidẽ pręter institutũ agentis particularis, sed juxta intentionẽ universalis naturæ, ad opus generationis ordinatã, ideo omnes partes, & instrumenta æquales viris sortitã esse, nisi quod ad generationẽ attinentes diversum servant sitũ; qua ratione ductus Plato 7. de legib. recte quidem existimat, ad eadem animi studia, & easdem operationes æquè mulieres atq; viros natos esse; cujus viri autoritati altera adhuc ratio firmamentũ addit, nam quæ animi operationibus inserviunt, neq; plura neq; pauciora in mulieribus repeririuntur quàm in viris. Ex his jam omnino corruit Chrysippi sententia, qui virilẽ sexum sic exornasse naturã censuit, ut adjungeret muliebrem quasi appendicẽ seu caudã pavoni, unde nugatorũ pleriq; ac pessimi nostro hoc seculo homines intemperanter calamo abutentes, probare ex sacris literis, mulierẽ hominem non esse, petulanter fanaticeq; contendunt, quia (inquiunt) viri adjutorium nuncupatur, & procreationis est instrumentum, malleus autem faber non est, nec acus sartor; ideoq; publica officia mulieribus esse interdicta, quia ratione careant, nec animã rationali à Deo donatã esse fœminã uspiam scriptũ putent; multis præterea consimilibus contumeliis, & spurcissimis conviтiis muliebrem sexũ conspuunt, bruti quidem potius quã homines dicendi isti, qui quavis bestiã deteriores in elegantissimã Dei creaturã scripturarum ignari debacchantur; nam creavit Deus hominem in imagine sua, in imagine, inquã, Dei creavit eos marem, & fœminam, item virgines tantum ex hominibus servantur bello contra Midianitos jussu Dei gesto; agnosce, inquit Machabæa mater

Positio.

Ex fine naturæ rerum perfectio est quærenda.

Fœmina viro est æquè perfecta.

Obiectio.

Fœmina habet easdem partes quas vir.

Fœmina ad eadem munia nata ad quæ vir.

mater ad filium, Deum omnia feciſſe ex his quæ,non erant, & nos homines ita factos eſſe: Dicitur autem mulier auxilium viri,quaſi alter ipſe,quæ cum ipſo ſemper converſetur, à publicis autem officiis ſexus pudor reſilit; & nihilominus in Græciæ locis morem fuiſſe, ut etiam fœminæ publicis conſultationibus intereſſent ſcribit D. Auguſtinus, idque etiam in Galliis olim celebre erat, ac Debora populo Iſrael aliquandiu præfuit: Animam tamen rationalem primo homini Deum inſpiraſſe legimus, à cujus hominis coſtâ facta eſt mulier in animam viventem,non ad ornatum ſolum,ſed ad ſocietatem generis, vitæque humanæ perfectionẽ. Quamobrũ eorum monſtroſas, & diſtortas naturas rejiciamus,qui ducunt ingenij decus, falſas opiniones novitatis amore, & ſtudio contradicendi ſophiſticè tueri, ſive igitur fœminarũ vim in propagandâ ſobole intueamur, ſive utilitatem mulierũ ad bene beateq; vivendum ſpectemus; ſive copiam ipſarum conſideremus; ſive formam, hoc eſt, animam rationalẽ, ſive materiam, non monſtrum ſanè,ut pleriq; falſo rentur, neque reſultatione natam, aut quippiam deficiens, ſed potius primò à naturâ ſpectatam, & alteram naturæ humanæ partem fœminam eſſe palàm intelligamus.

De ſimilitudine ſpecificâ & individuali.

CAP. IX.

QUum duplex adhuc in fœtu conſpiciatur ſimilitudo, in ſpecie nimirum, & in individuo; ſimilitudinẽ in ſpecie, ſive in genere (utroq; enim modo hominem, equum, bovem, appellare conſuevimus) ad materiam referendã eſſe veterum monumentis proditum eſt,quippe quæ ex ſpecificâ naſcitur ſeminis varietate, in quo facultas ipſa formatrix determinatur ad certam ſpeciem. *Similitudo in ſpecie ad materiam referri.*

Et hoc eſt quod vulgariter dicitur, naturam communem contrahi per ſignatã materiã ad determinatum gradum entis, nam quod producitur leonem eſſe, equum aut hominem à matre, & ex ſubſtratâ materiâ fieri fatendum eſt, quia ut non contemnendæ autoritatis viri cenſent ſanguis menſtruus, & ille, ex quo fit ſemen, ſigillationẽ quandã in jecore accipit,tanquã ab opifice naturam particularium membrorũ, & commodũ reſpiciente, ideo talem ſanguinem generat,quo poſſit homo nutriri,nõ aliud animal, hinc quod ex animalium diverſi generis concurſu progignitur,propius ad fœminæ quam ad maris ſpeciem accedit: ex ove & hirco ovis gignitur,pilis durioribus; ex capra & ariete capra fit pilis mollioribus, quo in opere formativa virtus quamvis inferior, utpote vegetabilis potentia, tamen ex præcepto Dei fit tanquam rude inſtrumentum in manu peritiſſimi artificis, ac ita organizationem parat convenientem introducendæ formæ hominis,hoc eſt,animæ rationali, ita ut aliquatenus ultra ſui naturam,& propter finem agere videatur: quibus accedit uteri etiam vis, cui efformandi virtutem nonnulli concedunt peritiſſimi viri; neq; tamen,aut parti continenti, id eſt, utero; aut agenti virtuti, id eſt, facultati formatrici primam hujus operis rationem omnino ineſſe putamus, ſed materiæ, ſemini nimirum à quo provenit, ut formativa virtus hanc potius organizationem, ad quam erat in eodem ſemine potentiâ, fabricetur, ac uterus eidem ſeſe accommodet,quæ omnia ex infra dicendis luculentiùs innoteſcent. *Natura communis contrahitur per ſignatã materiam.* *Sanguis in iecore ſigillationem accipit.* *Similitudo* *Vterus efformandi vim habet.*

Acclivior ac majori controverſiâ plena eſt de ſimilitudine individuali ſeu in effigie diſputatio,quam veritatis cognoſcendæ ſtudio paucis perſtringam. Eam igitur Galenus, ad victoriam & motionem ſeminis alterutrius parentis refert; ideo ſimilitudinem, quæ in individualibus conſiſtit, non tàm matrem,quam patrem repræſentare, quia ut plurimum prædominium,& efficacia paterni ſeminis major eſt. At, inquies, hâc ratione oporteret fœtum patri ſimilem ſemper gigni,quia patris ſemen validius eſt materno? Vel ſaltem fieret, ut ſuperante principio materno fœtus in omnibus ſimilaretur matri, & paterno, patri? Cujus oppoſitum docet experientia, *Similitudo individualis.* *e. De ſemine. 5.* *Obiectio.*

nam constat eundem fœtum in quibusdam patri, in aliis matri assimilari. Respondet Galenus fœmineum semen aliquando superare, propterea quod novem mensium spatio vim plurimam sumit ex menstruo; Et mora in utero materno tantò invalescit, & superat, quantò in primo congressu fuerat superatum, hinc fieri, ut species animalis matrem, effigies patrem magis repræsentet, quia illa ex materiali fœtus principio, cujus major pars à matre est; hæc ex efficaciâ, & efficientia, cujus plurimum est à patris semine; quamvis & in semine, & in menstruo, utraque hæc principia materialia, & effectiva habeantur, non tamen æqualia, quia uti supra jam diximus in semine effectivum validissimum est, quod ad materiam spectat, paucissimum; contra in sanguine materiale plurimum, quod autem ad vim spectat, imbecillimum: Quam tamen sententiam vix sibi constare credunt, quia sanguini menstruo facultatem etiam formatricem tribuere arbitrantur; Probabiliusq; esse putant, similitudinẽ hanc tribuendam esse vehementi comprehensioni aut firmæ cogitationi viri, aut fœminæ in coitu, à quâ vim, quæ fœtum conformat, quodammodo duci, ac gubernari omnino sibi persuadent, argumento ducti, quod fœminæ, quæ nuper concepit, si cerasum vel rosam, vel fragrũ in sinum effundas, quod graviter ferens vehementer apprehendat, infanti inuritur nota ejusdem rei; subinde si gravida eo, cujus flagrat desiderio, minimè potiatur infans illius signum geret; Addunt albam fœminam ex albo viro Æthiopem edidisse, quia pictura erat nigri hominis in cubiculó, in quo convenerant; aliam fœtum pilosum, & unguibus ursinis, quia adversus paries ursum habebat effigiatum; quibus perterritæ fœminæ pleræq; septentrionales, Belgæ præsertim ac Germanæ, similem timentes casum æthiopes videre, aut domi habere, dum utero gerunt, reformidant. Sed illud etiam sancti patriarchæ de virgis decorticatis exemplũ afferunt, ideoq; plures humano generi, quam cæteris animalibus similitudinum differentias accidere, quia cogitationum velocitas, animi celeritas, ingenii varietas multiformes notas imprimere necessum sit, ut non sine magnâ admiratione duos videas, quos vix quisquã discernere inter se queat, quod de Artemone, & Antigono rege scribitur, de Alexandro, & alio ex infimâ plebe homine: quales etiã duos gemellos Eborę vidi Alvari Vaesii celeberrimi jurisconsulti ex sorore nepotes, quos vix ipsa mater, & non nisi ex voce discernebat, qui ambo vivunt monachi, & theologiam profitentur, in suo conventu. Sanguini vero menstruo vim effectivam tribui, piaculum non esse, superius prodidimus, & Galenus latissime confirmat; Sed hæc responsio plus videtur tribuere imaginationi quam par sit. Quare potius ad objectionem dicendum, quod quamvis semen similarem naturam habeat, & ejusmodi sit, ut omnia ex omnibus ejus partibus animalis membra fabricari queant, tamen illã seminis partẽ, quæ primò excidit, crassiorem esse, quæ verò secundâ vel tertiâ ejaculatione emittitur, tenuiorem, frigidiorem, ac imbecilliorem, substantiæq; insiti caloris minus participem. Cum igitur non simul totũ, sed per partes ejaculetur semen, fieri posse, ut idem secundum diversas partes, & superet, & superetur, & ob hanc rationem eundem fœtum in quibusdam patri in aliis matri assimilari. Sed qua ratione potuit seminis portiuncula imprimere fœtui notã aut effigiẽ illius partis, à quâ decisa fuerat? Hoc ut accurate intelligas, præmittere oportet, facultatem formatricẽ uti tanquam instrumentis temperamento seminalis substantiæ, & genitivo spiritu seminis ipsius, scitũ enim est, temperamentũ omniũ nostri corporis actionũ immediatum esse instrumentum: hoc autem duplex existit, peculiare, & cuiq; parti proprium unum, quod cujusque partis forma est; commune seu totale alterũ, quod ex omnibus particularibus conflatur, & energiâ quâdam omnium nostri corporis partium temperamentorum vim ac rationem in se continet: ut igitur totale hoc temperamentum virtualiter continet reliqua omnia; ita semen quod ex materiâ totius corporis conficitur, quæ totali illo temperamento fruitur, eodem etiam temperamento præditum est, veluti corpus à quo decidit;

quod

Galeni sententia.

Sanguis menstruus vim etiam habet effectivam.

Fernelij opinio.

Septentrionales fœminæ gravidæ æthiopes aspicere nolunt.

Humano generi quã cæteris animalibus plures accidunt similitudines.

Decisio controversiæ.

2. de semine

Solutio obiectionis.

Obiectio. Seminis portio effigiem partis qua ratione imprimit.

Temperamentum facultatis est instrumentum.

Temperamentũ duplex.

quod quidem semen cum in generatione materiam præstet, facile commigrat in similes partes eis, à quibus decisum fuerat; subindeq; spiritus genitivus, qui ex animali, vitali, & ex consequente temperamento influente potissimum conficitur, simili energiâ in se continet omnium membrorum, à quibus decidit, proprietates. Nam formativa omnium membrorum vis ad testes, & semen in iisdem contentum mediis his spiritibus vim formativam sui similem transmittit, testibus coctionem huic operi ministrantibus; & in hoc differt semen, quod vasa spermatica conficiunt, ab eo quod testes, quod illud infœcundum, hoc hâc ratione prolificum jam est. His si accedat vehemens comprehensio, & illa sigillatio, quam in jecore sanguinem suscipere prodidimus, nulli profectò mirum esse debet, cujuslibet partis vel minimam notam fœtui imprimi posse. Neque vero huic sigillationi tantum tribuas, ut putes, jecur agnoscere verrucam, aut maculam corporis, ac propterea sanguinem illi alendæ commodum progignere, sed partem ipsam habere vim, sanguinem ad se delatum in sui similem substantiam transmutandi, neque rursus imaginationi aut temperamento totum hoc opus acceptum ferimus, sed seminis prædominio, quod reliqua haud mediocriter coadjuvare credimus. Ut igitur, quæ fuso sermone prodita sunt, in pauca redigamus, triplex in fœtu consideratur similitudo; Prima, in specie sive in genere, cum homo ex homine, equus ex equo procreatur, cujus majorem partem mater exhibet, & à materiâ est: Altera in effigie seu proprietatibus individualibus, quâ hominis ad hominem, & equi ad equum fit differentia, in quâ seminis prædominium, & temperamentum substantiale vim obtinet, majoremque si valida accedat comprehensio, & imaginatio. Tertia similitudo est, quâ maris ad fœminam, fœminæ ad marem diversitas consideratur, de qua primo loco c. superiori egimus, quæ ex utrorumque principiorum temperamento qualitativo suboritur, ex majore nimirum vel minore calore totius compositi ex utroq; semine, ad quod etiam multum juvat, si è testium dextro semen decidatur, & in dextro uteri sinu sit receptum. Facultas tamen formatrix harum omnium similitudinum præcipua causa est, quæ ad hoc vel illud animal generandum materiâ utitur; ad hanc potius quam alteram effigiem & notam seminis prædominio, & temperamento substantiali; ad hunc potius quam alium sexum, qualitativo temperamento.

Semen continet omniū membrorū vires.

Semen quod vasa spermatica conficiunt, ab eo, quod testes, differt.

Hæc Fernelij fuit opinio. Hæc Mercati.

Epilogus.

Triplex in fœtu similitudo.

Species.

Effigies.

Sexus.

De similitudine ad majores, & consanguineos.

CAP. X.

QUod autem avis, proavis, atavis, patruis, vel aliis consanguineis, qui jamdiu perierunt, neque quicquam ad generationem contulerunt, fœtus interdum similetur potiùs quàm parentibus, & hos aut illos voce, risu, ac gestu referant, Aristotelis decreto, motionibus seu actionibus facultatis formatricis in semine existentibus tribuendum est; quarum quædam insunt actu seu proximâ potentiâ; aliæ potentiâ, & illâ quidem remotâ, cum igitur formatrix virtus patris â formatrice membrorum avi producta fuerit, juxta similitudinem avi recipit species, quia in semine erat non sola imago oculi paterni, sed etiam oculi aviti, à quo intercedente patre vim excepit, quâ ratione evenit jam, ut quam quidam in brachio notam haberet, hanc non filius, sed nepos ea præcisè corporis parte proderet: Patrui vero similitudinem fœtus repræsentat eò, quòd præ se fert avum, cui patruus oculus similis erat, & ita longius proceditur, quousque vetustate obscuratur, & delitescit imago, quod ad quatuor progenies extendi quidam arbitrantur, & ideò neque ulterius consanguineitatis gradus numerari. Non tamen video, cur ad multò plures similitudo extendi nequeat; nam si quartus similis fuit primo, ac filius illius patrem referat, poterit profectò quinto & sexto similari, cui quartus similis

Similitudo ad majores.

4. de gener. anim. 3.

Ad avos.

Ad patruos & avunculos.

Ad quatuor progenies similitudines extendi, & ulterius.

Aristotelis sententia.

Monstra cur generentur.

Facultas formatrix non solum à temperamento, sed ab anima totius semini communicatur.

Similitudo in voce, risu, & gestu.

Proceritas, amplitudo & moles.

Similitudo.

Facultatis naturalis motus ad fœtum traduci, animalis non ita, nec rationalis.

similis erat. Sentit igitur Aristoteles, naturam sive facultatem formatricem semper tendi ad illud, quod sibi similius est, nimirùm ad patrem, quod si hunc motum non assequatur, solvi in propinquum, & similem avo generare, atavo, aut aliis consanguineis; quod si neque hoc quidem obtinebit, in remotiorem adhuc motum solvi, & generare animal, atque hinc monstra, & tandem, si neque hoc assequi possit, molam, & informem carnem, de quibus proximo capite sermo erit. Neque mirandum est, proximiores motus facultatis formatricis solvi seu frustrari, ipsamque per remotiores operari, siquidem & in facultate imaginatrice sæpe experimur, insomnia fieri ex imaginibus multo ante prægressis, quod evidentissimum est argumentum, facultatem formatricem semini communicari, non solùm ex certo testium temperamento, sed etiam ab animâ totius, sicuti reliquas facultates, quæ in illâ eminentiâ continentur. Cæterum vox, risus, gestus, ad posteros transeunt, quia organa, à quibus ipsa eduntur, similia evadunt, à similibus autem organis, similes omnino eduntur operationes. Proceritas autem corporis ad naturam seminis paterni; amplitudo solidarum partium ad ipsius copiam referenda est; at vero moles ad alimenti sanguinisque materni bonitatem, & ubertatem, ac insuper ad uteri capacitatem: quemadmodum enim si quis cucumerem, qui jam defloruit, & adhuc in cucumerario adhæret, immittat in vas angustum, æqualis ac similis evadet cavitati ipsius, si vero in vas pro cucumeris naturâ amplum, æqualis itidem ac similis erit, dummodo materiæ ubertas adveniat; ita etiam in majori uteri capacitate, majores fœtus, in angustiori minores procreantur, quo ducti exemplo, qui catelos parvos habere volunt, ipsos statim post ortum vasis angustioribus concludunt, atque ita prohibetur augmentum. Ex dictis liquidò constat, traduci quidem ad prolem motus virtutis naturalis, non tamen facultatis animalis, aut animæ rationalis; ideoque non communicantur fœtibus artes parentum, neque scientiæ, neque virtutes, neque vitia; quantumvis interdum facultas ipsa formatrix ab imaginatione, & cogitatione soleat immutari.

Sic intelligendum illud Horatij:

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et Mantuanus Poëta:

Qui viget in foliis, venit à radicibus humor,
Sic patrum in natos abeunt cum semine mores.

De causâ dissimilitudinis ad parentes, & cur monstra, & mola generentur.

CAP. XI.

Homo continet in se omnia quæ mundus.

Tripliciter contingit dissimilitudo.

HOminem, cujus causa videtur natura cuncta animalia genuisse, parvum dici mundum veterum monumentis celebratum est, quia omnia, quibus mundus constat, perfectione continet; quippe qui essentiam cum elementis habet, vitam cum plantis, sensum cum animalibus, & sibi peculiarem animam rationalem, per quæ omnia utpote simpliciora hominem efformando servato ordine natura transit: Hæc autem si aut vitio materiæ, aut facultatis formativæ defectu in itinere intercipiatur, genitum fit dissimile generanti, tendente naturâ ad id, quod melius est atq; perfectius, subsistente vero in eo, quod potest. Tripliciter autem hæc dissimilitudo contingit, Primo quia formatrix facultas conata assimilare, impeditur in opere, quia similitudo diversa in altero semine potentior, evertit remissiorem similitudinem alterius, qua ratione in altero brachio, aut crure, aut oculo patrem

patrem, altero matrem refert. Secundo modo deformitas contingit, si formatrix facultas licet habeat omnium membrorum simulacrum, non tamen æqualiter ab omnibus excitetur, ex quâ causâ prodit dissimilitudo natorum ad parentes in accidentibus, quas profectò duas dissimilitudinis rationes omnino monstrosas esse non crediderim; nisi forte non inæqualiter duntaxat, sed etiam inordinatè facultas per semen moveatur, quia tunc partes in diverso situ collocat, ut oculos in humeris, aut in fronte, quod monstrosum esse, nemo est, qui dubitet. Tertio modo dissimilitudo contingit, quia materia seminis vel menstrui non potuit à formatrice regulari, neq; quoad similitudinem, neq; quoad speciem, quâ potissimum ratione, quia servato ingeneratione universali, perit omnino singulare, gignuntur monstra, quæ Plato clàm nutrienda esse voluit, Aristot. verò ne nutrienda quidem. Ex his in propatulo est, cur in fœtu humano similitudo ad parentes minima sit, major in brutis, maxima in plantis; quia nimirum in his sola ineptitudo terræ similitudinem evertere potest; in brutis etiam locum habet diversitas formatricis duorũ seminum, rarissimè vero imaginatio; in homine tamen tres omnes causæ reperiuntur, & similitudinis in semine diversitas, & inepta materia, & imaginatio varia. Porro non potest materia regulari ad similitudinem proferendam; aut ex defectu sufficientis copiæ in toto, vel habito respectu ad partem aliquam, quâ ratione pumiliones generantur, vel partes progignuntur aliquot longè minores, quam toti corpori conveniat; aut ex materiæ ubertate, cujus copiam si rite gubernare potest facultas, gigantes, vel deformes magnitudine homines procreantur; sin autem gubernare nequit, mille monstra generat, aut informem illam carnem, quam molam vocamus; aut etiam inepta materia fit ex inæqualitate, & effusione ipsius per uterum, veluti accidit liquido plumbo, quod inæqualiter fusum inæqualia efficit simulacra; ex quo vitio deformes, & inæquales suboriuntur partes, ut caput crassius, & membra reliqua minus eleganter, ac speciosè efformata, ac sine proportione; quod perinde accidere potest, ex duritie, crassitie, fluxibilitate, aut corruptione seminis vel menstrui, aut deniq; ex variâ, & vehementer distractâ imaginatione, aut inter concipiendum, aut toto formationis tempore; quoniã imaginatio ad facultatem formatricem ita se habet, ut potentia superior ad inferiorem, ideo ad speciem imaginatione conceptam mutatur spiritus corporeus, in quo inerat vis formativa, atq; ita mutatio fit in prole, ex imaginatione parentis in ipso coitu, si vehemens sit, imaginationiq; repræsentatæ rei accidentia potiùs, quàm idolũ imprimitur; accidentia dico, quoniam ex imaginatione solummodo conceptũ frustrari formâ hominis, fieriq; sensitivum sive animal ejus speciei, cujus erat animal imaginatione conceptum aut ad cujus occursum fœmina conturbata fuerat (quod aliqui autumârunt) vix aut ne vix quidem adduci possum ut existimem; neq; enim vehementer apprehenso ceraso, rosâ, aut fragro, quippiam horum concipitur, sed eorũ accidentia fœtui imprimuntur; multò igitur minùs perfecta animalia, ut canis, vitulus, ovis, quæ non nisi ab univoco agente generari possunt; quamobrem si quippiam simile aliquãdo contingat, haud libera omnino mulier erit de suspicione bruti alicujus accessus. Neq; etiam impudici concubitus notâ carebit alba fœmina, quæ Æthiopem peperit, si planè Æthiopico colore præditus erat, vel saltem ex eo solùm, quod depictũ Æthiopẽ intuita fuerat, subnigrũ hominem peperisse credendum est, quantum illa natio pateretur, non tamen colore penitus Æthiopico, qui ipsis purum accidens non est, sed inseparabile quarto modo, quod à solâ imaginatione induci posse verosimile non est; possunt tamẽ corpus deformare, varias alienasq; species, & absurdas sexui imprimere non solum defectus, ubertas, & inæqualis seminis fusio, sed etiam metus, consternatio, influxus siderum, variaq; simulacra, quæ mulier mente concepit tempore conceptionis, & gestationis. Ex dictis jam in propatulo est, monstrum nil aliud esse quam vitiosum, & præter naturæ institutum conceptum, quod etiam ex Aristotele colligitur; fieri autem vitiosum, aut ex vitio materiæ, seminis nimirum & menstrui sanguinis; quia multa, pauca, intemperata valde, vitiosa,

corrupta,

Prima monstrosa species ex inordinato motu seminis.

Secunda monstrosa species ex non regulatâ materiâ.

5. De legib. 7. Politicorum. 10.

Monstra clam nutrienda.

Monstra ex materiæ defectu.

Monstra ex materiæ ubertate.

Ex inæquali fusione seminis.

Similitudo.

Imaginatio superior potentia est, collata ad facultatem formatricẽ.

Imaginatio quid possit in conceptu.

Accidentia mutare potest, speciem non potest.

Perfecta animalia ab univoco agente generantur.

4. de gener. animal. 3.

Monstrum quid.

Vitiosi conceptus causa.

corrupta aut inæqualiter fusa facultatem impedit; aut ex ipsius facultatis formativæ vitio ab imaginativâ distractâ: aut â calore, & spiritu genitivo, qui tametsi sui domicilii architectus merito nuncupatur, si debitâ destituatur temperaturâ, fit facultati ineptum instrumentum.

Quinq; monstrorum genera.

Cæterũ cum nomine naturæ tum materia, tum etiã forma comprehendantur, quinque reperies monstrorum genera, quorum tria per materiam, duo per formam â natura deficiunt;

Conceptus qui defectu insigniuntur.

Lib.7. c. 2.

Primum comprehendit omnes nationes, quæ defectu insigniuntur, quales apud Plinium Arimaspi uno oculo in mediâ fronte insignes; & alii sine cervice oculos in humeris habentes, & in Ponto Thybiorum gens multiq; alii geminam pupillã, & in alterâ equi effigiem habentes, Et Anthropophagi Scythæ aversis post crura plantis miræ velocitatis; nec non Sciopodæ singulis cruribus miræ ad saltũ pernicitatis, ita dicti, quod majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant; Et Astomorum gens sine ore halitu vivens; subindeque Choramandæ, sine voce stridoris horrendi, Et præter hos Nomadæ narium loco foramina tantum habentes, quorum etiam meminit Bejaminus in suo itinerario ab Aria Montano translato, ubi eos Copher Althorec vocat.

Magnitudinẽ superantes iustam aut ab illa deficientes.

Secundum genus eorum est, quorum corpora magnitudine superant, ac parvitate deficiunt, â debitâ hominum commoderatione, ut pumiliones, & gigantes, quales in quibusdam Indiæ locis, ubi umbræ non sint cubitorum quinũm, & binorum palmorum, annos vivere 130 idem Plinius autor est; quinetiam Pygmæorum gentem juxta paludes Nili habitare prodidit, & alios juxta Gangem ternos dodrantes non excedentes, quorum hodie plerosque etiam apud nos nasci videmus.

Quibus membra deficiunt, aut supera-bundant.

Tertium ea continet corpora, quibus aliquod membrum deest, vel superabundat, quo genere comprehenduntur, quæ formâ prodeunt multimembria, scilicet multis pedibus manibus aut capitibus, ut ille qui Amiterni nostris temporibus natus est, brachio uno, pedibus tribus, & alter pedibus tribus reliqua probè efformatus, & non procul ab Oxonio in Angliâ alius capitibus duobus, brachiis quatuor, manibus totidem, ventre uno, membro muliebri, ac sede unâ, ex unâ parte pedibus transversis, ex alterâ unus ritè exporrectus.

Androgyni seu hermaphroditi.

Hoc etiam genere complectuntur Androgynos sive Hermaphroditos, quorum nec exiguus est hodiernus numerus; & supra Nasamonas plerosque esse Plinius refert inter se vicibus coeuntes: Illi præterea quibus aut brachia, aut membrum aliquod deficit, qualem nos vidimus adolescentem anno 1577. sine brachiis natum ac gibbosum, qui nihilominus pedum digitis ad scribendum, nendum, ac reliqua munia obeunda exactè, & expeditè utebatur, ac in Eborensi academiâ literis incumbebat; cui similis alter ille est, ab oppido Dagvardâ oriundus, qui cùm hæc scriberemus Salmanticæ studiis operam navat.

Bruti speciem una aut pluribus partibus referentes.

Quartum ea monstra comprehendit, quæ partim humano corpore fruuntur, aliquâ tamen particulâ, aut pluribus bruti speciem referunt, quale genus illud hominum, quod fertur capitibus caninis pro voce latratum edere, & unguibus armatos, venatu, & aucupio vesci: Huc illud referendum erit quod Ravennæ anno 1512. natum traditum est, quod habebat cornu in capite, alas duas, brachia nulla, pedem unum, ut avis rapax, oculum in genu, sexum utrumque, in medio pectore Y & crucis effigiem;

Monstra sine Dei providentia non fiunt.

qui conceptus etsi â causis illis naturalibus contingant, tamen haud sine Dei providentiâ fieri credendum est, pro puniendis, & monendis hominibus, iisdemque arcendis ab effrænata, & turpi libidine; Horum pleraque varia, & mirabilia exempla, quæ nostro ævo edita sunt, apud Rufum extant, ad quem lectorem relegamus.

Qui bruta plane referunt.

Quintum & ultimum monstrorum genus eorum est, quæ bruti alicuius animalis, vel pluriũ simul speciem ac figuram repræsentant, ut Elephantis quem Alcypes peperisse historiis traditũ est, & serpens, quem initio Marcisi belli ancillam enixam esse Plinius scripsit *matremq; suus conterruit infans,* ut Lucanus cecinit, quorum etiam pleraque apud eundem autorem reperias;

Lib.Cit.c.3.

Fera, quia.

Et hâc ratione quasdam mulieres regionibus nonnullis meridionalibus, animal vivens (quod feram vocant)

cant) genuisse ferunt: Verum non solum dicuntur monstra, quæ diversorum animaliũ speciem gerunt, quæq; formâ prodeunt multimembri, sed etiã, qui numerosi unâ fœturâ prodeunt; maximâ enim ex parte mulieres unũ duosvè pariunt, juxta mammillarũ numerum. Plures licet formâ, & naturâ totali genitoribus similes sint, numero tamen, & naturæ ordine ac instituto à naturâ dissident, hæc vero est differentia, quod iis, qui ex hominibus sunt prognati, & in quibus viget aliqua rationis vis naturæq; legibꝰ ducuntur, animã rationalẽ inesse sapientes statuunt, nam tametsi dignam homine venustatẽ non consequatur, sed membra habeant distorta, hiulca, incurva, mutila, ac deformia, tamen loquuntur, ratiocinantur, judicant, reminiscuntur aliaq; animæ munia obeunt; quòd si rationis vigor in iis minùs elucet, id propter organi ineptitudinem fit, ut in pueris, senibus, ebriis, delirantibus: Ex quâ tamen classe rejiciendi sunt Fauni, Satyri, Centauri, Lemures, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & quæ ex alterius animalis commixtione conflata esse fabulæ comminiscuntur; quicunq; tamen enormi corpore, aspectuq; tetro atq; horrido, ut rostro suillo, vel capite canino nascuntur, hi adhuc in hominum numerum referuntur.

Mola quid.

Haud multò dissimili ratione generatur mola, quæ tradente Hippocrate lib. de morb. mulierũ, & de sterilitate, & Aristot. citato, caro quædã est informis in ipsâ uteri capacitate genita, inarticulata, ac variarũ figurarũ, quæq; abortione editur sicuti fœtus, & sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus. Huic aliqui subobscurũ extensionis, & contractionis motũ concedunt; majori tamen ex parte plurimis venarũ ramificationibus intercepta est, quibusdam albis ductibus, viridibus, aut subnigri coloris permixtis sine sensu neq; motu, quæ nonnunquã etiam visa est in membranaceam substantiam degenerâsse, aquosis plerisq; bullis, ac pellucidis plenam plerumq; cum sanie fœtidâ ac diluta. Dicitur autẽ mola, à molon quod rotundũ græcis est, aut à persicâ voce moly, quod est informe, vel etiã vocatur mola à mole, quod ut Moschioni, & Aëtio placet, tanquam moles, & pondus gravat mulieres; Avicenna, Paulus, & Aëtius, nomine molæ comprehendunt etiã uteri tumorem, instar lapidis adeo induratũ, ut ferri acie vix transigi queat; quã tamen affectionem, qui rerum naturas penitius rimantur, non ad molam sed ad tumorum speciem merito reducunt; quod si aliquando adeo induretur mola, illud ex diuturnâ morâ in utero fieri censendum est, visæ enim jam sunt quæ ad sextum septimumq; annum molã gestaverint, quin & malum id totâ vitâ plerumq; durat, ita ut cum eo fœminæ & consenescant, & commoriantur, sed plerumq; leviùs adhærescens tertio quartove mense excidit nondũ ad justam magnitudinẽ perducta. At cur omnium animaliũ sola mulier molam concipiat, quæsitum etiam olim jam fuit, & causa reddita ab Aristotele citato, quòd menstrua huic concoquere non potenti affluentiora sint, ex quibus constat menstruorum copiam ad molæ generationem necessariã esse, viri etiam semen prærequiri Galenus apertissimè testatur 14. de usu partium dicens, *non enim sicut gallinæ ova pariunt sine maribus ita mulierem aliquando viderunt sine viro vel molam, vel huiusmodi quippiam aliud concepisse*; itaq; ex sententia Aristotelis atq; Galeni duplex est molæ causa, altera menstruorum copia, altera defectus virtutis formatricis in virili semine, quibus accedat uteri frigiditas (quæ facultas devita contendens assequi non possit) provenit autẽ imbecillitas facultatis, ob morbosum ac exiguum virile semen, quod principium præstat paucissimũ, & imbecillum, quod facile à copiosis mensibus obruitur, ideoq; potissimum mola contingit, si instantibus, fluentibus, aut nondum omnino purgatis mensibus fœminam coire accidat, quibꝰ Averroes meâ quidem sententiâ subscribit, qui molam fieri confirmat ob defectum formatricis facultatis, quem morboso semini inesse procul dubio certum est. Hæc cum ita sint, tamen Avicenna, & cum eo Mercurialis acerrimè contendunt, sine viri semine molam generari; eamq; potius fieri, ubi copiosa mulieris genitura, quod aut concubitu aut somnio proruperit, menstruis augeatur: & matricis calore coaguletur. Itaq; quod Aristoteles & Galenus uteri frigiditati tribuunt; ipsi calori adscribunt, quo videntur supplere exiguũ illum motũ im-

Mola natura. — *Mola unde dicta.* — *Quandiu gestatur mola.* — *Omnium animalium sola mulier molam concipit.* — *Dub. An mola sine viro concipiatur.* — *Galeni sententia.* — *Mola causa.* — *3. Coll. 29.* — *Avicennæ & Mercuri alis opinio.*

becillis feminis virilis, quem Galenus requirit, ita ut hujus carnis generatio non differat ab alterius cujusq; carnis generatione; sed in eo differt Mercurialis ab Avicennâ, quòd hic sine viri accessu, ille non nisi coëuntibus contingere posse arbitrantur, non quod requiratur virile semen, sed quod ex concubitu uterus amplius concalescat, calorem enim ad ampliorem menstruorum tractionem, & carnis generationem ipsam plurimum conferre; quæ qui- *Decisio autoris.* dem omnia adeo mihi videntur verosimilia, ut cogar existimare, ab utrâque causâ molam posse provenire, nimirum aut ab exiguo, & debilissimo princi- *Mercati sententia.* pio masculino, aut à nullo, si modo ejus vices suppleat caliditas uteri cum muliebri semine; quod rarissime tamen contingere posse autumaverim, atq; ita si tale quippiam virginibus aliquando accidat, potius ad lumbricos, aut tumores matricis revocandum erit; nusquam enim visa fuit mulier, quæ molá sine mare conceperit, nec mihi eorú sententia omnino improbatur, qui molam etiam fieri credunt præter dictas causas ab exurentis seminis conditione, cum defectu, & resolutione spirit⁹ genitivi à morboso calore depopulati, sæpe enim *Falsæ gravidationes.* à diversis causis idem effectus diversimodè potest provenire. Multæ præterea sunt falsæ, irritæ, & inutiles conceptiones, ná quædá quasi prægnantes turgent, nunq̃ tamé infantes emittunt; aliæ vento, aliæ aquá tument, qui certè hydrops est uterin⁹, de quo ac reliquis tumoribus uteri suo loco copiosiùs dicendú erit.

De Hermaphroditis.

CAP. XII.

INter reliqua monstrorum genera hermaphroditi frequentius enascuntur, de quibus tamen exigua, aut ferè nulla, & parú sufficiens in lib. Hipp. Galeni, ac in ipsis gynæciorú voluminibus facta est mentio; ideo de his sermoné hic subnectere haud præter ordiné visum fuit. Est auté hermaphroditus complexus utriusq; sexus masculini scilicet ac fœminei, seu qui gemina habet genitalia alterú maris, alterú fœminæ, ut ex autore definit. med. colligitur, & ex Arist. licet *4. de generat. animal.* Aristot. sententiá alterú genitale ratú, alterú irritum sit, cum per alimentú subinde delitescat, quoniá præter naturá est, & in modum abscessus. Dicitur auté hermaphroditus quasi composit⁹ ex Mercurio & Venere; sive Androgynus ex viro & fœminâ, plerumq; tamé à superabundanti vel mares, vel fœminæ nuncupantur, ut vel plantandis hominibus, vel homini suscipiendo sunt aptiores. Clarioris tamen doctrinę gratia quatuor Androgynorú constituuntur classes *Hermaphroditi 1. classis.* sive ordines. Prima est hermaphroditus mas, seu qui virilé sexum perfectum ac potenté habet, in perineo tamé id est inter anú, & testes, quo loco sectio fit pro extrahendo vesicæ lapide, foramé perstat, minimè tamé perviú, ut ex quo *Hippospadij.* neq; lotiú prodeat, neq; genitura, quod genus pleriq; cum hippospadiis confundunt, sed male, sunt enim hippospadii, qui ex generatione urinæ iter inferi⁹ subcanale habent, qua præputiú alligatur glandi, ut apud Paulum est & autoré *P. lib. 6. c. 54. G. c. 18.* lib. introductorii Galeno adscripti, qualé vidimus Anglum. *Secunda classis hermaphroditus fœmina.* Secunda est hermaphroditi fœminæ, quæ præter vulvá naturaliter constitutá, seminali, & méstruo excremento manantem, supra ad os pectinis membri virilis carneam, & cutaceá quandam similitudinem habet, profusionis seminis impotentem, & testibus carentem, quam supra Nymphæam nominari dixim⁹, & quibusdam mulierib⁹ inesse. Tertia est eorú Hermaphroditorum, qui etsi utriusq; sexus expressas habeant notas, inefficaces tamen ad seminis profusioné, & generationé existunt, alterutra tamen parte ad mictioné conferente. Quarta eorum, qui utroq; sexu pollent marisq;, & fœminæ munera potenter obeunt, quia utraq; genitalia completa perfectaq; habent, quin etiá mammam dextram virilem, muliebré lęvá. Paulus citato ex Leonide hermaphroditi differentias aliter distinguit, & tres quidem in viris, unam in mulieribus constituit, prima virorum est, cum inter scrotú & anum, secunda cú in medio scroto pudendi muliebris pilis obsiti forma apparet, tertia cum ibidem, hoc est, in eodem scroto foramé adest, per quod lotium egreditur, mulieribus supra pudendum juxta pubem

virile

virile genitale invenitur tribus extantibus corporibus uno tanq̃ cole, duobus veluti testiculis. Cæterum qui gemina habent genitalia, fere nunquam contingit, ut utrumq; completum possideant, nam ut ex Aristotele retulimus, alterũ firmum, alterũ debile ac inutile redditur. Porro hermaphroditis, qui utraq; genitalia notatu digna possident, leges sexus, in quo manere ac vivere velint, optionẽ faciunt, pœnâ tamen capitali impositâ, si ab electo semel sexu discessisse comprehendantur, ne promiscuè utroq; abutantur; reliqui autem fœminis an viris annumerandi sint sumptis signis ex genitalibus, & [illegible]ie cognoscitur, nam fœminei sexus hermaphroditus erit, si vulva omnibus suis dimensionibus exacta sit, & adeo pervia, ut virile membrũ admittere possit, si menses illac profluant, si glabri sint, si promissi sint tenues ac molles capilli, si toto corpore effœminati, animi fracti, timidi, voce acutâ, & mammis elatioribus, & juxta anum crines nulli. E converso autẽ si perinæum & anum pilis obsitũ habet, si penẽ justæ magnitudinis alacriter arrigentẽ, & semine manantẽ, in virorum potius numero censendus erit, tandẽ quicunq; plus viri quam fœminæ habebit, vir erit, fœmina vero, qui plura cum fœminis communia habuerit; qui vero utrumq; æque participat, virfœmina dicitur, qui neutrum, neutris adscribitur. Galenꝰ refert sententiam quorundam, qui dicebant fœminã nullam esse hermaphroditum, deq; his intelligebant sententiam Hippocratis, *mulier ambidextra non fit* quasi diceret, marimuliebre pudendum adnasci posse, mulieri autẽ virile nequaquam. In causâ, propter quam hermaphroditus generetur, variatum est; nam aliqui scribunt, si mulier viro congrediatur, à primo qua est mẽstruis purgata die, usq; ad quintum, marẽ producit, à quinto ad octauum fœmellã, ab octavo ad 12. rursus masculum: post illum dierum numerum hermaphroditum: conatur Lemnius hanc sententiam ratione vallare, quia inquit, *Primis diebus sordido humore repurgata vulva plus concipit caloris, quo virile semen coalescit, & in dextrum uteri sinum dirigitur, hepatis dextriq; renis vi attractoriâ, è quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus derivatur; sinistræ vero partes, utpote frigidiores & sanguinis inopes statim à purgatis mensibus aliquid conferre non possunt, sed post quintum diem usq; ad octavum ex illis, liene & sinistro rene aliquid sanguinis confluit, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vices suas obeant, cessentq; dextræ ex situ loci & alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Post octavum dextræ rursum operantur, masculusq; progignitur, post quod dierum curriculum, quia ex omni parte promiscue sangnis prorumpit, & semen neutri parti associatur, sed in medio vulvæ fluctuat hermaphroditũ confusa inter se semina moliuntur.* Hanc sententiam perperam Lemnius, & alii non sine crimine Avicennæ adscribunt, quoniam ipse eandem omnino rejicit, seu fortè quia autorem habere voluerunt eorum, quibus nec ratio nec experimentum suffragatur, eâdemq;, quâ dicuntur, facilitate refelli possunt: nam fœtus masculus aut fœmineus ex dierum discrimine non nascitur, ut suo loco cudimus. Et certe si hermaphroditi omnes essent qui post 12. à repurgata muliere diem concipiuntur, copiosior eorum numerus nasceretur: ideoq; alii astris vitiosum conceptum potius acceptum referunt, iis præsertim bicorporea signa occupantibus: Alii ex vitioso indecoroq; concubitu nasci putant, cum præter usum vir supinus, mulier prona decumbit non sine magno dedecore, & valetudinis dispendio, quippe qui herniosi plerumq; fiant. Tertia fuit sententia eorum, qui plures cellulas in utero constituunt, hi namq; hermaphroditum gigni tradunt, cum semen in mediã colligitur. Quarta adscribitur Hippocrati, quod nimirũ quando duo semina, virile, ac fœmineum æqualia sunt viribꝰ, & copiâ, ex quibus virtus formativa & ex unoquoq; cõtendit effingere id, cui aptũ est, fit ut in uno eodemq; corpore utrumq; effingat. Tandẽ quidã non toti semini sed cuilibet parti id tribuunt quæ virtutẽ habeat duo hæc membra efformandi.

Porro non solum in hominum, sed etiã in brutorum genere hermaphroditi reperiuntur, equum, & canem hermaphroditum vidit Cardanus, de cervis Androgynis scribit Langius, Venatores communiter credunt, id quod etjam Archelaus confirmat, lepori utrumq; sexum, & utramq; gignendi vim inesse, quod naturâ pati non posse Matthiolus arbitratur, & commento ansam præbuisse leporum fæcunditatem eximiam; non solum enim crebro superfætant,

Lex hermaphroditi.

Qui cognoscatur sexus.

7. aph. 44.

Causa hermaphroditi

Lepus an hermaphroditus.

C. lib. 7. c. 33.
L. ibom. 1. Epist. 70.
M. in 2. dios. c. 18.

tant, autore Arist. sed statim à partu iterum concipiunt. Itaq; singulis mensibus generant, & interpositis diebus pariunt, unde tam innumera fœcunditas, ut quamvis plurimi quotidiè capiantur, fœcundius procreent, qui tamen eorum mares, quivè fœminæ sint cognitu perdifficile est.

A.6 de hist. animal. 33.

Quî superfœtatio contingat, & concipiantur gemelli.

Cap. XIII.

Superfœtatio quid.

Superfœtatio soli mulieri contingit.

AGE igitur indesinenter pergamus, & de superfœtatione, & gemellorum conceptione pervestigemus: Est autem superfœtatio, secunda quædam conceptio, cum gravida jam mulier iterum viri concubitu usa concipit; nam, ut superius jam diximus, sola mulier gravida virum admittit, ideoque huic soli superfœtatio contingit.

Gemelli unico fiunt concubitu.

Si quod tamen à viro ejaculatum semen statim dilapsum uteri sinus ambos ex æquo subeat, hisq; conclusum foveatur affluente muliebri semine uno eodemq; concubitu gemelli procreantur, autore Hippo. quamvis Aristot. seminis multitudini, & copiæ idipsum tribuat.

An plures fœtus pluribus contineantur membranis.

Plures autem fœtus singulis seorsim membranis in hominibus sicuti in brutis contineri plerique existimant, mulieremq; cum aliâs non cognatos aut monstrosos gemellos habet, plures si gestat fœtus, singulos propriis involucris singulis fœtibus peculiaribus continere; Alii gemellos unius sexus iisdem involvi secundinis, diversi autem sexus, diversas obtinere secundas arbitrantur. Nonnulli eos qui iisdem tunicis involvuntur, uno & eodem concubitu fuisse genitos, qui vero secundis discreti sunt ex superfœtatione, & alio concubitu interpositis aliquot à conceptu diebus.

Positio autoris.

Potius tamen existimo, mulierem cum gemellos gestat, unicâ tantum secundinâ, chorion dicta, id est, farciminali simul cum chorio (quod complexum nomine secundinæ intelligi diximus) eos continere, quamvis uterq; suum habet amiculum, argumento est, quod, quæ duos gestat fœtus, nunquam secundum cum primo emittit, nisi post secundi fœtus exitum, ideoq; cum primus infans in lucem venit, prudentiores obstetrices urinaculum præscindunt, & ipsius residuum, cujus superior pars secundæ intra uterum hæret, parturientis fœmori alligant, quoad alterius infantis intus manentis umbilicus ab utero divellatur, & sola, si alius non subest, cum secundo fœtu secundina etiam excernatur: nec deest experimento autoritas gravissimi viri Hipp. qui lib. de superfœtatione ita inquit; *quæ gemellos gestat eadem die parit veluti concepit, habet autem utrosq; pueros in una secundina.*

Obiectio.

Superfœtatio tertio gestationis mẽse.

Sed quid si contingat mulierem tertio gestationis mense superfœtari, ut Aristot. vidisse refert, & Mercatus fœminas esse tradidit, quæ tertio superfœtarint, dum tamen justum pariendi tempus instaret, primos vitales edidisse, secundum quinto mense mortuum elisisse; & alteram, quæ primum vitalem mense septimo peperit, mox geminos nono mense vitæ etiam compotes;

Octavi mẽsis concubitus mucore partum opplet.

nam quæ octavo mense concumbunt, plerumq; partus edunt mucore plenos, ut sæpe vidi?

Solutio.

Sunt qui respondeant, utrumq; etiam fœtum eâdem contineri, ego vero, quia in hoc casu non video qua ratione non solum os uteri sed etiam Allantoides & chorion aperiantur, potius existimo, diversos istiusmodi fœtus diversis secundinis contineri.

Superfœtatio raro contingit.

Porro superfœtationes, & raro sunt, & nihil quicquam proficere possunt, præter dolorem, quo uterq; fœtus pereat, nisi paululum temporis inter illos intercesserit, sic enim visi pleriq; sunt qui vitales exierint:

Gemini diversi sexus raro servantur.

Sed enim & geminos diversi sexus in genere hominum raro servari contendit Aristotel. & Avicenna, etiamsi ex eodem concubitu geniti sint, quod etiam Plinius confirmat, ac pleriq; omnes, qui post eum scripserunt, & rationem reddunt, quia concursus fit præter naturam, cum non pari tempore mas, & fœmina in utero perficiantur, sed aut marem cunctari, aut fœminam prævenire necessum sit.

Autoris frater, & soror gemelli.

Attamen amantissimus frater meus Franciscus à Costa gemellus est cum charissimâ sorore Leonorâ Paez, quorum uterque summo DEI beneficio quadragesimum fere agit

fere agit

ferè agit annum, atq; ille non solum viribus corporis, verum etiam (quod citra invidia dictum velim) animi ornamentis, virtute, prudentiâ, & morum integritate conspicuus: soror vero, quæ illum uno die tantum prævenit numerosam habet prolem (ut vel hinc etiam, quam parum valeat vis horoscopi, intelligas nam cum ipsi adhuc summo Dei beneficio vivant, & ambo ætate vigeant inter se persimiles, corporum specie haud admodum pares, quamvis voluntatibus non distent, tamen instituto propositoq; vitæ ita sunt dispares, ut ille longè à patriâ peregrinetur, illa domi maneat, ille cœlebs, nec unquam uxorem duxerit illa maritata) quibus alios similes geminos D. Augustinus vidisse refert, ut etiam contra Aristot. 2. colligas, multum interesse ex libris an ab experientiâ loqui.

5. de civit. Dei c. 1.

At non injuria sciscitaberis si gravidarum uterus toto gravidationis tempore adeo clauditur, ut neque acus cuspidem admittat, quî fiet ut post conceptum reseretur? Subindè si vasa omnia primi fœtus chorio, & involucris aliis ita adhærent, ut ob id menstrui sanguinis nihil profluere possit, ac si profluat, abortionis periculum portendat, quia vincula, & vasa abrupta esse indicium est, quî fieri potest ut superfœtatio fiat, si neque sunt vasa quibus coagmentetur novum chorium, neque per quæ novus fœtus alimentum suscipiat?

Obiectiones duæ.

primæ objectioni sunt qui respondent, gravidarum uterum in coitu perpetuò aperiri, veteres tamen docuisse sponte sua non hiare; alii uterũ post conceptionem certis temporũ intervallis aperiri rentur, ut excrementitiis humoribus, qui in ipso accumulari solent, exitus pateat, ideoq; concipere gravidam, quæ tum temporis in viri amplexum venerit. Qui tamen rem accuratius considerant, uterum tantummodo aperiri tradunt, cum avidior est, & libidine efferatus, aut jucundam nimis sentit viri titillationem, perinde ac ventriculi orificium à pastu clausum, oblatis delicatioribus cupediis reseratur, non tamen quibusvis hominibus sed edacioribus; hoc tamen rarissime contingere, atque adeo rarissime fieri superfœtationem. Secundæ objectioni dicendum est, id perpetuò sagacissimæ naturæ curæ esse, ne omnia vasa pro sui nutritione unico fœtui implantentur; sed semper aliqua servari vel ad mensium purgationem, si fortè sanguis redundet, ne copia fœtura suffocetur, vel ad novos conceptus alendos, si fortè concubuerit fœmina, & semen concipiatur, ut per dicta vasa, quæ majoris utilitatis gratia otiosa huic usui relicta sunt, novum fœtum fabrefaciat. Si adhuc quæras, cur nonnulla animalia, eaque parva, ut mus, cuniculus, canis, sus, multipara sint, alia unipara, sicuti mulier, & bisulca fere omnia magni corporis, cum præsertim majora animalia plures fœtus generare posse videantur? Causam reddit Aristoteles, quia in magnis cibus absumitur in corporis incrementum; minoribus natura demendo de magnitudine auget exuperantiam seminalis excrementi, ideoque numerosioré quam duorum fœtuum in muliere sobolem superiori capite monstrosam esse prodidimus; Et ex eo apparet, quia duos tantum sinus uterus habet muliebris, ac duæ duntaxat mammæ sint à natura eisdem concessæ.

Solutio.

Prægnantis uterus aperitur.

Vasa omnia non implantantur unico fœtui.

Parva animalia cur multipara, magna unipara.

4. de gener. animal. 4.

De fœtus formatione, & uteri gestatione.

CAP. XIV.

UTeri gestationem totum id temp⁹ dici volunt, quod à genito intus infante ad ejus exitum interest, in quo quidem quid intra uterum peragi scriptores prodiderint, postulat rerum ordo, ut altius repetito principio superioribus annectamus. Cum igitur semen utrumque in utero constiterit, neque intra septem post ejaculationem horas fuerit effusum, sed uteri calore conservatum, fœminam concepisse credendum est, & tunc gestationem ac fœtus formationem incipere; quæ quidem differt à conceptu, quòd hic uteri calore fit,

Vteri gestatio quid?

Fœtus formatio quomodo differat à conceptu.

Mas citius quàm fœmina intra uterum efformatur.

fit, formatio vero fœtus ab ſpiritu genitivo, & formativâ vi. Cæterum totum conformationis ordinem varii variè deſcribunt, in hoc tamen conſentientes, quòd mas citiùs quam fœmina intra uterum efformetur, ob vehementem calorem, quod inſuper in utroq; ſexu alii temporius, alii ſerius ad perfectionem perveniant; Porro hoc etiam mari, fœmellæque commune eſt, ut duplicato à conceptu ad formationem tempore moveatur, ſubindeque triplicati dies motus, indicent diem partus, nimirum ſi fœtus formatus ſit 45. die, movetur nonageſimo, quo triplicato reſultat nonus menſis, in quo partus ut plurimum in lucem prodit.

Temporis formationis ad motum & huius ad partum proportio.

Formationis ordo & ratio.

Sex itaque ſeptemvè primis diebus, ut egregie Bonacciolus, & poſt illum Mercatus ſcripſerunt, ideoque eorum ferè ſerie utar, ſemina duo otioſa non ſunt, ſed quaſi utrumq; bulliens ſpiritu genitivo, & uteri calore caleſiunt, quo fit ut craſſeſcant, ſpiſſenturq;, & ex calore flatuoſus ſpiritus generetur, quo flatu commixta ſemina turgent, & intumeſcunt, mox minutiſſimæ bullæ ſpiritu repletæ aſſurgunt, ex quibus junctis una fit cavitas uberem ſpiritus copiâ comprehendens, qui intrò concluſus calidior factus refrigerationem quærens ad ſui cuſtodiam, ſibi pervium iter parat, ut per expirationem temperatus ſpiritus ad fervorem contemperandum eâdem viâ ſubingrediatur, quo ſpirituum ingreſſu, egreſſuq;, atq; vi ſpiritus poteſtate vitalis, animalis, ac naturalis, ad proportionata loca movente facultate formativâ diſcedit, ibiq; tres generantur bullæ, pro corde una, altera pro cerebro, tertia pro jecore: prior enim puriorq; ſeminis pars, in cordis; craſſior & pinguior, in jecoris: frigidior, & crudior in cerebri materiam cedit; tametſi Galenus cerebrum tantummodo ortum ex ſolo ſemine obtinere confirmat; cor autem, & jecur ex ſanguine attracto augeri; quod minus placet, quia hæc omnia ſpermatica ſunt membra, quæ prima ſui conformatione à ſemine fieri fatendum omnino eſt, quod ſi à ſanguine attracto poſtea augentur, ut de corde, & jecore ipſe teſtatur, id procul dubio omnibus tribus commune eſt; nec inſuper ea videtur accedere poſſe ſeminis copia, quæ valeat cerebrum ad tantam magnitudinem augere.

Tres bullæ.

Cordis, cerebri, ac iecoris generatio.

1. de semine 7.

Membrana quæ prius obducitur.

Porro tota maſſa ſeminalis externâ parte terrena reſiccente membranulâ obducitur, quemadmodũ in pane, dum coquitur, tenue quiddã pelliculæ ſpecie in ſuperficiẽ abſcedit, quam tunicã chorion nuncupavimus, eãq; poſteà aliæ duæ in generatione ſequuntur, ſicuti jã dictũ eſt, quæ ſanè tunica ſummâ opificis providentiâ illico fuit obducta, tum ne minime conſtans ſemen difflueret, tum ut tres primorũ principiorũ bullulæ, molles adhuc & exiles, uteri duritie minime oblæderentur, aut ſpiritus exhalarent; quod quidẽ ad eximii architecti exemplũ factum fuit, qui prius tectũ parat, ſub quo poſteà ab injuriis munitus egregiũ ædificium poſſit fabricare.

Similitudo.

Vasa umbilicalia.

Cum igitur hæc membranula per uteri acetabula dicta utero committatur contenta ſemina eidem annectit; Et in eâ membranâ meatus ad ſpiritus eventationẽ permanet, inter quem venæ arteriæq; procreantur, quarũ ora exterã tuniculam penetrantia vulvæ, venarum, arteriarumq; oris committuntur, ex quib9 venæ non pulſantes in unum coëuntes ſimiliq; modo arteriæ, venas duas, totidemq; arterias conſtituunt, quas cuticulare putamẽ ambit, ex quib9 conflatur umbilic9, per quẽ ex vulvæ acetabulis cruentus ſuccus reſudans fœtũ poſtea nutrit.

Primum tempus ſpumificatio vel lactatio

Quæ omnia intra ſeptẽ dierum ſpatium fiunt, & hunc terminũ ſpumificationis tempus vocant, ac tunc adhuc genitura vocatur, quod in utero eſt, & ſi abortus contingat, effluxio nuncupatur, & apparet, ut vidit Hipp. perinde ac ſi quis crudi ovi exterius putamen detrahat, & per interiorẽ membranã interior humiditas pelluceat; rubrum etiã liquorẽ fuiſſe incluſum ipſe prodidit; in pelliculâ verò fibras quaſdam albas, & craſſas, cum cruore craſſo, & rubro obvolutas; circa pelliculam foris cruenta veſtigia ſugillationum inſtar, juxta medium tenue quid eminere, quod umbilicũ fuiſſe judicat, Galenus jecur, albas, & craſſas fibras cum ſanie delineationẽ venarũ, arteriarũq; fuiſſe, itaq; primis hiſce diebus tota hæc ſubſtantia rudem quandã ſortitur primorum principiorum adumbrationem; & hoc eſt primum formationis tempus, quod, ut diximus, ſpumificatio, ſive lactatio nuncupatur.

Poſt

Poſt id tempus operante jam vegetativâ facultate ipſius fœturæ (quæ non propterea vegetior eſt, quod nova quædam ſit, ut Avicennæ & Mercato placet, deperditâ jam eâ, quæ à parente defluxit, ſed quod repueraſcens perpetua ſit, & novas vires reſumit, non ſecus ac in ſtirpium ſeminibus videmus) primum inchoata principia, & adhuc rudia, cor, jecur, cerebrum in propria loca ſejunguntur, propriaq; figurâ, & ſpecie exornantur, & incipit reliquorum membrorum conſtitutio, tunc enim è jecore primum vena porta, quæ continua eſt venæ umbilicali; deinde vena cava, ex qua poſteà per ramificationes ſuas univerſum ſemen nutriri queat, multiplici ſobole diſperguntur, è corde arteriæ, è cerebro ſpinalis medulla, è quâ nervi tenuioribus aranearum filis ſimiles emergunt; ventriculus, inteſtina, veſica, cordis involucrum, peritoneum, meninges, ac reliquæ membranæ obtenduntur, quamvis adhuc partium inferiorum, ventris præſertim, obſcura nimis diſtinctio ſit, cutis etiam concreſcit, omniaq; contegit ex ipſo quoq; ſemine, ex quo oſſa ſubſtantiam conquirunt atq; figuram, etſi mollia ſatis, quæ omnia novem dierum intervallo peraguntur interdum octo, qui additi ſeptem ſpumificationis quindecim efficiunt, & hoc tempus lineationis ſive ramificationis dicitur, in quo adhuc ſola exiſtit ſolidarum partium conformatio ex ſolo ſemine: Sunt tamen, qui putent, ex virili ſemine principalia membra, ex fœmineo cætera produci. Cæterum adhuc quamdiu lineamenta ſuæ ſpeciei non accepit, quod in utero continetur, Embryo dicitùr, quod græcè intrinſecum germen ſonat, ſi verò deperditur, deperditio propriè vocatur nondum abortus. Tertium ſequitur formationis tempus, in quo ſanguis uberius ex utero prolicitur, qui primum circum jecoris ſpermaticas fibras & membranam concreſcens totam reliquam illius molem, & ſubſtantiam conſtituit, tuncq; conformatæ partes ſolidæ nutriri incipiunt, & carne fulciri jecoris beneficio, quod omnibus alimentum conficit, & miniſtrat, ac ex eo natura ſenſim carne implet eas capacitates, quæ inanes inter ſpermaticas fibras interciderant, pictoris exemplo, qui primo imaginem rudibus lineis adumbrat, mox vario pigmentorum genere illuſtrat ac perficit; hoc itaq; tempus quod carnificationis appellatur duodecim ſequentibus ſolis terminatur, ac ita jam 27. conficiuntur, quo tempore jam fœtus ſive fœtura nuncupatur, nec amplius genitura dicitur, ſed adhuc inſtar plantæ vitam poſſidet. Ubi notandum eſt ex ipſo ſemine, ſicuti cæterarum partium ſeminalium ita etiam jecoris tunicam generari, quæ omnia poſteà à menſtruo ſanguine vegetantur per umbilici venas attracto, quæ ex venarum orificiis in matricem tendentibus obſervantur, unde cum Galenus, Ruſus & Mercatus dicunt, hepar concretum, & coagulatum eſſe ſanguinem, ſeu potius ſanguinis quandam affuſionem, non exiſtimes ipſum à menſtruo gigni, & ſubinde ſpermaticum non eſſe, ſed à ſanguine menſtruo carnificationem ſicuti cor, & reliqua ſeptem membra, quæ nigra à Macrobio dicuntur, nempe lingua, cor, jecur, pulmo, lien, & renes duo, ſortiri poſt primam conformationem; hoc ſolum diſtans, quòd ipſius parenchyma magnum ſit, & minus elaboratum, quâ etiam ratione interpretatur Iſac dicens, de ſanguine menſtruo hepar, & præter cor omnia membra carnoſa generari, cor autem de ſanguine arteriali. Quarto conformationis tempore non ſolum interiora membra conſpicua ſunt, ſed crura, & brachia diſtinctè, abſoluteq; delineata cernuntur; tuncq; primò, ut autor eſt Hippocrates lib. de naturâ pueri, caput ab humeris diſtantiam ſumit, brachia à lateribus, crura diſparantur, os per ſe deducitur, naſus, & aures eminent ac perforantur, oculi implentur humore puro, pudendum conſpicuum fit, utrum tandem ſit, venter, & inteſtina inflantur, ab hiſque foras in podicem via fit, & omnia ab ſpiritu coarticulantur, & jam non amplius fœtus aut cyema ſed infans appellatur, id quod in utero eſt. Hæc autem decem, & octo diebus ſequentibus fieri à probatiſſimis autoribus teſtatum reperio

Formativa virtus fœtus repueraſcens eſt.

Principiorũ ſeparatio.

Vena porta.

Vena cava.

Secundum tempus lineationis vel ramificationis.

Quid Embryo.

Deperditio

Sanguinem ex utero quando primum prolicit fœtus ad carnificationem.

Tertiũ tempus carnificationis.

Iecur à ſemine generatur.

3. theor. 34.

4. formationis tempus articulationis.

Infans quãdo primum dicatur id quod in utero eſt.

reperio, ita ut totũ conformationis tempus ſit quadraginta quinq; dies, ſi partus major ſive nonimeſtris futurus eſt; nam ſeptimeſtrem, quem partũ minorem vocant, breviori tempore conformari prodiderunt, & antecedere prædicta formationis tempora uno atq; altero die. Cæterum fœtus uſq; ad perfectam formationem plantæ modo diſpenſatur, poſtea adminiſtratur ut animal. Nec multo aliter hæc quatuor tempora diſtinguunt, qui ita de iis decidunt, ut in primo ſpumificatio fiat, in ſecundo opera vegetativæ, in tertio opera ſenſitivæ, in quarto opera animæ rationalis apparere incipiant, quæ tamẽ propter humoris redundantiam nondum eluceant; ac in primo ſolum gubernatur à virtute ſibi à parentibus tributâ, quam formativam appellant; in reliquis hæc ipſa nova jam ſive repueraſcens fit, & ſibi propria. Porro per ſingula tempora diverſos ſortiri entis gradus, & diverſam conformationem frequenti ſapientiſſimorum experientiâ confirmatur; qui obſervârunt id quod intra ſex ſeptemvè primos dies abortiebatur, lacteum planè eſſe, & hoc genituram vocârunt, quale illud quod Hippocrates vidit, quod poſtea uſque ad decimum quintum lineamenta rudia habet, Embryonem dixerunt, ſi ita mavis quam genituram diſtinctionis gratiâ appellare; atque deinceps ſanguineum uſque ad 27. fœtum eſſe ſive cyema, tandemq;, inquit Hippocrates, plurimas mulieres puerum perdidiſſe paulo ante trigeſimum diem, & inarticulatum apparuiſſe, quicunque vero poſterius perditi ſunt aut in ipſo trigeſimo aquâ frigidâ exceptos, articulatos, coactos, conſiſtentesq; viſos fuiſſe, ſi modo mares erant, nam fœminæ, ut mox apparebit, hoc tempore perditæ in aqua diſſolvuntur, nec articulatæ conſpiciuntur, quia majora requirunt ſuæ formationis intervalla. Putat tamen Fernelius totam fœtus conformationem uſque ad quadrageſimum diem ex ſolo ſemine fieri, nullo adveniente ſanguine, nec ante prædictum tempus conformatas partes aut ſanguine nutriri, aut carne fulciri, fœtus illius exemplo ductus, quem ſeſe vidiſſe refert quadrageſimo die ejectũ ſemidigiti aut majuſculæ formicæ magnitudine, prorſusq; conformatum, cujus tamen partes omnes excepto jecore albæ ac ſpermaticæ cernebantur; At unum exemplum non facit experientiam, cum præſertim plurima habeat repugnantia à priſcis ſapientiſſimis obſervata; Potius ergo fœtum illum penuriâ alimenti ejectum fuiſſe credendum eſt, ſiquidem conſtat, conceptionem facilius procedere, quamdiu vaſorum oſcula penitus clauſa non ſunt, ſed aliquid ſanguinis ſtillat ad fœturæ alimentum: proinde exiſtimo ad ſeptimum uſq; diem membra tantummodo formari ſeu lactari à ſolo ſemine, menſtrui ſaguinis nondũ indiga, tunc jam exhauſtâ totâ ſeminis materiâ, majori corpuſculum indigere nutrimento, quod ex umbilico poſtea quæritur, qui tunc propterea inchoatur, ac reliquæ duæ ſecundinæ Amnium, & Allantoides.

Minor partus vocatur ſeptimeſtris

Fœtus ſingulis temporibus diverſos ſortitur entis gradus.

Dub. An ad 40. uſque diem tota conformatio fiat ex ſemine.

7.Phyſ.10.

Ad 7. uſque diem membra ex ſolo ſemine lactantur potius quam formantur.

De fœmineo conceptu, ac quo tempore fœtus ſentiat, & moveatur.

CAP. XV.

EX dictis palam jam eſt, ſex ſoles ſpumificationi dicari, novem lineationi, & ipſius repletioni, duodecim carnificationi, octodecim configurationi, ſeu efformationi: hæc porro hoc diſticho comprehenduntur:

Sex in lacte dies, ter ſunt in ſanguine trini,
Bis ſeni carnem, ter ſeni membra figurant.

Quod ſi ſecundum tempus in duo dividant, ſic ut tres dies tribuant lineationi, ſex lineationis repletioni, perinde erit, eodem enim pacto erunt 45. formationis dies plus minuſvè. Quæ quidem de partu majori ſeu nonimeſtri intelligantur, nam ſi partus minor futurus ſit, tunc ſex ſoles ſpumificationi

Hip. lib. de nat. puer. text. 10.

Partus ſeptimeſtris tempora.

tioni

Hipp. cit.

Fœminei fœtus conformatio.

Quæst. An fœmina ad sui conformationē 10. dierum spatium ultra masculi tempus requirat.

Mercati lapsus & Bonaccioli.

tioni tribuuntur, octo lineationi, ac repletioni, novem carnificationi, & huic parem dierum numerum configurationi, ut plurimum enim hisce temporibus, paulo brevioribꝰ longioribusvè tota articulatio fit: quæ omnia de masculi generatione veniunt intelligenda, nam fœmina longioribus temporum impendiis intra uterum absolvitur: quod tamen decem dierum intervallum ultra masculi tempus ad sui generationem fœminæ nonnulli tribuunt, ludificari mihi videntur; hâc enim ratione semper fœmellæ gestationis tempus duobus mensibus tempus gestationis masculi superaret, decem enim duplicati usq; ad tempus motionis viginti efficiunt, & hi rursus ad partum triplicati 60. si itaque constituas tempus maris nonum mensem, oportebit omnino fœminam non ante undecimum in lucem prodire; si vero hanc dicas nono mense exire, tunc masculus perpetuó erit septimestris. Hinc comprehendes eruditi Mercati lapsum decem dierum numerum ultra masculi spatia pro fœminæ efformatione expostulantis; hâc etiam difficultate circumventi nonnulli triplicandos censent dies formationis, ut inveniatur motionis tempus, cujus opinionis fuit Bonacciolus, sed hic etiam à vero deviat, nam tunc fœtus qui formatur quadragesimo quinto die, partus (quod plane est ridiculum) contingeret mense decimo tertio, cum dimidio, nam triplices quadraginta quinque dies, centum & triginta quinq; invenies, qui numerus etiam triplicatus efficit 405. qui certé constituunt prædictos 13. menses, eosque solares cum dimidio.

Positio.

Potius igitur dicendum, fœmellam tardius masculo efformari non quidem tam longinquo intervallo, sed tribus duntaxat, quatuorvè diebus ita ut pro unoquoque suæ formationis tempore uno die vel aliquot horis amplius, quam mas indigeat.

Hipp. lib. de nat. pueri. A. 7. de hist. animal. 3. G. 6. Epid. 2. 44.

Sed nullâ injuriâ sciscitaberis, cur fœmina in utero tardiùs, extra velociùs adolescat, quod Hippoc. Aristoteles, & Galenus summis assensionibus confirmarunt, annè citius extra uterum suscipit incrementum, ut sugillatores malevoli dicunt, quia arbor mala cito crescit? minime; sed propter caloris copiam mares intra uterum citiùs efformantur, quàm fœminæ, à debiliori enim calore tardior fit articulatio, postquam vero semel formata est fœmina, & intra, & extra uterum velocius incrementum capessit, propter humiditatem, quippe humidiora corpora, sicuti fœminarum, promptè extenduntur, & augentur; quâ etiam de causâ pubescunt, sapiunt, senescuntque citius, sed propter facultatis imbecillitatem definit in ipsis celerius incrementum, & vitæ terminus brevior est, quam maribus, unde ipse Aristot. dicebat, *Et pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus.*

A. 4. de gen. animal. 1.

Fœmina citius pubescit, sapit, & senescit.

Respondent alii, fœminas extra uterum citiùs pubescere; quod sint viris debiliores, sicut horarii ac teneriores fructus citiùs maturescunt, quam solidi & durabiliores, & communiter, quæcunque infirmiora sunt, temporius perficiuntur, unde proverbium, quæ cito fiunt, cito pereunt: at hæc ratio cum superiori eadem est, nam quia fœminæ humidæ sunt, ac frigidæ, ideo debiliores.

At si vir longioris est vitæ quî quæso fit ut plures communiter viduas fœminas, quam viduos viros conspiciamus? Multiplicem id habet causam. Prima est, quia viri pluribus sese periculis exponunt in conquirendâ re familiari: quin etiam naufragio, & bello plerique pereunt, & salaciores sunt, idcirco ex accidenti plus in illis deperditur de calido & humido, in quo vita consistit. Secunda causa est, quia viduatæ semel fœminæ in plerisque regionibus rarius quam viri secundas nuptias celebrant. Tertia, quia ut plurimum fœminæ juniores nubunt, ideoque nil mirum, si maritis natu majoribus supervivant. Hoc tamen telum declinandum restat Hippoc. cit. fœminam ut longissime 42. efformari prodidit, masculum 30. hunc numerum si usque ad motum duplices, duos menses efficies, qui triplicati usq; ad partum, sex tantum menses tibi dabunt, quod si primum numerum perinde ac secundum triplicaveris, reperies novem fere menses, est igitur Bonaccioli computandi ratio rationi magis consentanea. Hujus violentiam infringes, dicendo, Hippocratem

de minori

de minori partu ibi esse intelligendum, semperq; primum numerum duplicandum, ut optime animadvertit Avicenna c. de generatione Embryonis. Jam verò ut ad institutam fœtus formationem redeam, ubi ad mensem tertium mas pervenerit, fœmina ad quartum, firmatis jam utcumq; ossiculis, & pauló duriusculis factis moveri incipiunt, sensus autem facultate prius quàm motu illustrantur, nimirum circiter diem sextum & trigesimum, sensu tamen hebeti admodum, & obtuso, quæ quidem actio prior editur, quia interioris partium dearticulationes, motus vero certioris, & firmioris indiget, ad illum insuper minus validum robur satis est, cum sit passio, hic validius exigit, quia est actio, qua ratione in lib. de locis patientibus Galenus prodidit partis resolutæ motum aboliri posse relicto sensu.

Infantis motus et sensus. Fœtus prius sentit quam moveatur.

Neq; obtrudas, hâc ratione perfectiorem formam, qualis est sensus, qui non nisi perfectioribus animalibus convenit, priùs acquiri, quam minus perfectam, motum nimirum, quo etiam donantur minus perfecta, quoniam loquimur non de dilatationis, aut contractionis motu, sed exacto, & voluntario, quod non nisi perfectis convenit animalibus. Cùm enim eo usq; vegetabilis fuerit substantia, & vitam plantæ vixerit, jam circa quadragesimum diem incipit animal esse quoniam sentit, ac non multò pòst movetur; Ac indies post tertium quartumve mensem magis ac magis vegetatur, quoniam uberiori jam utitur alimento, majusq; suscipit incrementum, & uterus indies magis magisq; distenditur, quæ causa est, cur tunc fœminæ sæpiuscule coactæ mejunt, quia tota vesica à tumente utero comprimitur.

Animal fœtus quando incipit esse.

Ar. locus 4. de gen. ani. elucidatur.

Verum contrarius huic dogmati videtur difficilis Aristotelis locus, ubi in hunc modum scripsit, *sed cum fœtus magis magisq; perficitur, plus excrementi superest, minus enim absumitur idq; dulcius est cum non bene trahatur, quod bene coctum sit, non enim insuper ad fœtus formationem consumitur, sed ad incrementum mediocre quasi jam fœtus constet adeptus finem suum*; qua quidem serie minus alimenti absumere fœtum conformatum apertissimè sentit; quod tamen non solùm innumero penè sapientum numero contrarium est, sed ipsimet Aristoteli qui sexto capite præcedenti fœtum in principio præ sui exiguitate copiam alimenti absumere non posse prodiderat, ideoque gravidas initio gravidationis perturbari, easdemque posteà, ubi jam pleniùs absumitur alimentum, allevari.

Ar. contraria loca conciliantur.

Cæterum tantam hanc in ejusdem viri verbis primo intuitu contrarietatem sic conciliabis facile: Nam minus alimenti absumere fœtus majores eâ ratione intelligendum est, ac si dixerit, minùs quidem ad proportionem corporis, quam ubi erant quatuor, quinqueve mensium, aut sex, nam his mensibus non solùm aluntur, sed etiam magis integrantur omnes partes, vegetantur, ac perficiuntur, licet antea primam articulationem ac conformationem habuerint; postea vero jam fere perfectus, ac integre conformatus minori augmento, & minori alimento indiget ad proportionem suæ molis.

Vltimis mēsibus minus alimenti ad proportionē corporis consumit fœtus

Et cùm jam non æquè trahatur, incipit natura illud dulcorare, & dulcissimam pinguioremque illius partem ad mammas trudere per communia vasa, ut fœtui, quem jam conformatum esse prævidet, quique eo usque per umbilicum nutriebatur, jam per os nutritionem paret, ideoque hoc tempore à septimo nimirum usque ad nonum mensem incipiunt intumescere ac grandiores fieri mammæ, & lac apparere, ut infrà constabit, fœtus itidem pro mole suâ incipit defectum nutrimenti sentire, & sese movere, quousque tandem in lucem veniat, quâ ratione fit ut illud, quod dulcius est ac benè coctum jam non æquè trahatur ad uterum, quia fertur ad mammas, cujus difficilimi loci ultima verba explicuit, quod sciam, ante nos nemo, ac licet priora tentaverint plurimi, nullam tamen causam assignant, cur cum major sit fœtus, plus tamen alimenti supersit, quod inextricabile ac indissolubile videbatur, ea autem est naturæ egregia, & optime ordinata œconomia, quæ eò plus trudit, ubi majorem prænoscit futuram indigentiam ad uterum, dum fœtus nutritur ac conformatur:

Lac prægnātibus 7. mense incipit apparere.

...i- causa.

conformatur: ad mammas, cum jam externo alimento incipit indigere; adde quod, ut suprà jam prodidimus, à grandiori fœtu magis premuntur vasa, ideo alimentum liberè non permeat, subindeq; plus superest.

2. causa.

Utrum viscerum prius generetur, cor, an hepar.

CAP. XVI.

Agitatur controversia.

Arist. 3. de part. ani. 3.

Arist. sententia.

Difficilimæ illæ sunt tractationes, in quibus Galenus, & Aristoteles pugnant, è quarum numero hæc etiam non minima existit, quâ de ordine generationis partium principalium summâ contentione disceptatur. Aristot. quia putavit non arteriarum duntaxat, sed etiam venarum, & tùm movendi, tùm nutriendi principium cor existere, neq; tres principes animæ facultates naturalem, sensitivam, atq; vitalem sedibus discludi, sed omnium membrorum nobilissimum membrum cor omnium facultatum originem esse, ac sedem primariam, cerebrum atq; hepar illius solummodo instrumenta; ideo cor contendit primùm effingi, *quia*, inquit, *id primum constare necessum est, ex quo incrementum ac motus cæteris accedit; & insuper quia quod per obitum vita ultimò deficit, primum id effici atq; vivere necessum est.* Huc accedit, quòd nutriri membrum nullum animalis possit, in quo non sit sustentatio vitæ, ut enim nutriatur, in vivis esse oportet, siquidem quæ vita privata sunt, ea ali non possunt; cor igitur primo creari necessum est, utpote vitalis facultatis principium & origo, à quo nativus calor, & vita tanquam à fonte enascuntur. In hanc sententiam Avicenna pedibus omnino discedit, eamque adhuc alterâ ratione in hunc ferè modum confirmat; facultas formatrix cum fœtum effingit, nutritione partium, quas format, non indiget, quia tunc resolutio effatu digna nulla accedit, cujus causa refici ipsa alimento oporteat, quod quidem alimentum ad id solum exigitur, ut quod de substantia membrorum effluxit, restituatur ac restauretur; si igitur tunc alimento opus non est, neque hepar, quod solum, ut alimentum suppeditaret partibus, fuit animalibus tributum, primum gigni oportebit. Hæc est philosophi, ac peripateticorum sententia: contrà tamen sentiunt Hippocrates, Plato, & post eos Galenus lib. de fœtus formatione, jecur priùs generari, quamvis nonnulli Hippocratis mentem fuisse censeant, cerebrum, & oculos primùm in fœtibus efformari, ut in pullis ab ovo genitis fieri cernitur, sed Galeni rationes audiamus: Prius ali fœtum oportet usque ad perfectam effigiationem jecoris beneficio, quam respirare, quod per umbilicum intra uterum fit, aut sentire ac moveri, quorum nulla ad vitam simpliciter necessitas urget. Insuper fœtus primum vivit altrice virtute, deinde vitali, tandem animali; igitur, qui ordo virtutum est idem generationis membrorum, quæ causa est cur infantes altricis animæ functiones validissimas habeant, imbecilliores vitalem, & pulsificam, quæ à corde: imbecillimas quæ à cerebro proveniunt. At si obtrudas, hepar hâc ratione extincto corde posse alere, utpote quod ante ejus formationem etiam alebat, id quidem negat, quia pereunte corde hepar extra uterum destituitur maternâ pulsatione, quâ intra ipsum fovebatur, nec sequitur, si antecedit in fœtu efformando jecoris generatio, ut postremò jecur pereat, quoniam & immixti generatione materia formam præit, & tamen formæ abolitio mixti est corruptio; huc accedit facilitas generationis hepatis, quod quidem præter prima lineamenta, nil planè aliud, quam coagulatus sanguis videtur; præterea experientia, quæ sola omnium rationes omnes una evertere potis est, idipsum testatur, nam ipsius psaltriæ genitura, quam Hip. viderat, rubrum quiddam erat ac rotundú, quod proculdubio hepar fuisse ex eo apparet, quia fœtus in utero per umbilicú recipit alimen-

A.21.31. tract. 1.c.2.

3. & 4.

Galeni sententia.

Galeni sententia roboratur.

alimentum, vaſa vero umbilicalia recta ad illud rubeum corpuſculum tendebant, corde aut cerebro nondum efformatis. Cum igitur partes corporis non creantur, antequam earum ſit uſus aliquâ ratione neceſſarius; & fœtus, dùm planta eſt, nullatenus corde indigeat, aut cerebro, ut c. ſequenti palam fiet; reliquum eſt, ut jecur primùm generetur, cujus operatione primùm indiget; idcirco vulvæ prægnantis jecur, quam cor propius conſtitutum fuit; cerebrum corde etiam longiùs, quippe quod poſteriùs etiam fabricetur, utpote non ad vivendum, ſed ad benè vivendum neceſſarium. Ejus profectò ſunt efficaciæ utriuſq; partis rationes, ut eas ſequantur neotericorum phalanges numeroſæ atq; præcipuæ; Idcirco ſi de his, quæ diſcam potius, quam dicam, ne docere videor quod ingenii acie percipi non poteſt, aliquid proferendum ſit fœtus partes omnes æquè ſui adumbrationem, & rudimentum nanſciſci crediderim, niſi quod ſuperiora inferioribus, interiora externis, ſpermatica ſanguineis priùs orta apparent; quæ verò præſtantiora ſunt, priora cæteris initium capiunt, licet ſæpè poſterius perficiantur, qua ratione tria præcipua membra cor, jecur, & cerebrum, prius, quàm umbilicus, aut quicquam cæterorum, primordia ſumunt, quæ illico in totum, quod ſubinde efformatur corpus, germina effundunt, cerebrum ſpinalem medullam: cor arterias, venas jecur, omnium tamen primus umbilicus perfectè conſiſtit; cujus etiam ſententiæ ipſemet fuerat Galenus lib. de ſemine, ubi hæc tria principia ſimul conformata apparere prodidit, licet poſtea citato palinodiam cecinerit, quòd omnibus tum medicis, tum philoſophis probabilius viſum fuiſſe compererit, cor ob prædictas rationes poſt jecur efformari; quæ etiam cauſa nos movet, ut eidem potius (ſi cuipiam adhærendum ſit) hâc in re cooperemur, quam Ariſtoteli, cujus & Avicennæ rationes ſolvere non eſt animus, & quia quatenus cor prius efformari contendunt, planè inutiles non ſunt, & quia jam hæc nimis multa eſſe videntur in re, quæ ad philoſophum potiùs, quàm ad medicum ſpectant, eaq; admodum ambigua, & ſalebroſa: quis enim exactè agnoſcet, quid fiat in tenebris illis, & quiſnam ibi ſit ineffabilis atq; reconditus, longeq; noſtrâ cogitatione profundior naturæ ordo? Quamobrem non poſſum non vehementer mirari imo irridere ſciolos quoſdam, qui non ſolum de his principiis, verum etiam de minimis quibuſq; particulis, & venarum portiunculis longâ diſſerunt oratione, & tempora quibus ſingula effinguntur non minus temerè quam fruſtra ſomniant potius, quàm aſſignant: Non legerunt profectò hi aut certe oſcitanter verba illa concionatoris; *Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis, ſic neſcis opera DEI, qui fabricator eſt omnium.* At ſicuti honeſtus ille labor eſt, qui ad poſſibilia comparatur, ita profectò furor cenſetur, id quærere, quod ſuperat noſtram mentem. Sed ut eò, unde digreſſa eſt oratio, redeat, conſtat fœtum prima ſui conformatione ex ſolo ſemine effingi, eundem verò ex menſtruo ſanguine poſtea ali, non ſecus quam ex albo ovi pullus progignitur, ex luteo alimentum ſuſcipit, quamdiu teſtâ includitur; nam etſi de hoc etiam repugnantes ſint Hippocratis, Ariſtotelis, ac Plinii ſententiæ, omnes tamen qui rectè judicant, & experientia ipſa teſtantur, album ovi ſemen humanum, luteum menſtruum repræſentare.

Iecur vulvæ prægnantis propius accedit quã cor aut cerebrum fœtus

Cerebrum non ad vivendũ, ſed ad benè vivendũ neceſſarium.

Poſitio autoris.

Cor, cerebrum, & iecur ſimul formantur.

Vmbilicus omniũ primus perfectè conſiſtit.

1. de ſem. 8. Et cui tit: animal eſſe, quod in utero eſt.

Eccleſia. 11.

Ex albo ovi pullus gignitur, ex luteo alimentum capeſſit.

Album ovi ſemen, luteum menſtruum repræſentat.

De operationibus, quibus in utero infans caret, quibusvè utitur.

CAPUT XVII.

Infans in utero egeſtiones non emittit.

NUmquid verò quemadmodum in utero infans ſudores, & urinam ejicit (quod ſupra monſtravimus) ita etiam egeſtiones emittit? minime: neq; id immerito, quia egeſtio excrementum eſt primæ concoctionis, quæ incipit in ore, & in ventriculo perficitur; at fœtus in utero alimentum per os non ſumit, ſed

mit, ſed

mit, ſed ſanguine nutritur jam elaborato, qui per umbilicum permeans rectà tendit ad hepar, ubi ſecunda concoctio celebratur, merito igitur lotium emittit, ſudorem ac ſordes, quæ ſunt excrementa ſecundæ ac tertiæ concoctionis, egeſtiones vero, quæ primæ ſuperfluitatis exiſtunt, nullas habet; cũ hoc tamen etſi non ſtercus, craſſa ſaltem, & varia bilis in ipſius inteſtinis colligitur, quæ inter diſſecandum apparet, & alias mox à partu illam fœtus excernit, *colloſtrum* Itali vocant, Hiſpani *ferrado*, quæ ſi non expellatur, retrocedere ad præcipua membra ſolet, & vel mortem, vel epilepticum morbum aliaq; pernicioſiſſima ſymptomata inferre, ideo peritiores fœminæ aliquid deglutiendum exhibent, antequam lac guſtent ad expurgandum teterrimum excrementum, ne cum lacte permixtum ad venas permeet, & corpus univerſum inficiat; ex eo autem quod hunc humorem viderint autor lib. cui titulus, animal eſſe id quod in utero continetur, & autor libri de carnibus, ludificatos fuiſſe conſtat, infantes in utero ore nutrimentum ſumere exiſtimantes, quod ille ex mammæ appetitione colligit, neq; enim, uti ipſe ait, niſi antea ore ſugere fuiſſet aſſuetus, tam citò ad mammas ferretur. Poſterior tamen excremento hoc ducitur, quod à partu nullo adhuc lacte accepto infantes emittunt, qui quidem ſive Polybius fuerit, ſive alius à rationis orbitâ aberrat. Conſtat enim priorem librum Galeni non fuiſſe ex pluribus erroribus quibus ſcatet, & ſententiis Galeni dogmatis contrariis, qualis hæc eſt, cujus contrarium in lib. de fœtus formatione, de uſu partium, & mille aliis in locis Galenus protulit: Liber etiam de carnibus Hippocrati falſo eſt aſſcriptus, nam is in lib. de natura pueri, quem Galenus veluti Germanum recipit, per umbilicum infantem in utero nutriri aſſeveranter confirmat, *juxta mediam autem carnem*, inquit, *umbilicus diſtat, per quem alimentum ac incrementum puer capit*, idemque repetit lib. de ſeptimeſtri partu, quod ſi advertiſſent Veſalius, Columbus, & Cenſorinus lib. de die natali, adeo inſolenter inſontem Hippocratem non ſugillaſſent, ſed hi nihil antiquius habuiſſe videntur, quam contra ſapientiſſimum ſenem, ac diſertiſſimum Galenum vitilitigare. At quæres, quonam igitur modo infantuli illud habent excrementũ, ſi per os nihil aſſumunt? ex ſanguinis quo nutriuntur fœculentia, quæ quidem à naturâ criticâ quâdam expulſione ab epate ad inteſtina, & ventrem, per meſeraicas venas exploditur, ne nimirum retrocederet ad membra præcipua, & mortem induceret, quod neq; Veſalius perſpexit, nec à quopiam alio notatum reperio. Si adhuc quæras, num infans in utero dormiat aut vigilet? Reſpondeo, Gentilem ex mente Avicennæ expergefactionem aut ſomnum ſaltẽ manifeſtum in infantibus non agnoſcere; contrarium tamen fœminæ experiuntur, fœtũ manifeſte in ventre nonnunquã dormire nonnunquã vigilare, quia, ut illæ ajunt, ſæpè ſentiunt in utero quietem veluti dormientis, aliquando motum inſtar vigilantis.

Lotium, ſudor, ſordes.

Craſſa, & varia bilis in inteſtinis fœtus reperitur.

An infantes in utero ore nutriantur.

Vnde illud excrementum.

An infantes in utero dormiant aut vigilent.

Porro fœtus parentis pars non eſt, nam pereunte illo, neceſſum eſſet, hunc quoq; emori, vel ſaltem edito functionum offenſam capere, tanquam deficiente partis alicujus operatione. Quidam animal eſſe dixerunt id, quod in utero eſt, alii minime: qui animal eſſe credunt, ex motu ipſo illud conjectant, nam movetur ac delectari videtur, & ad matris gaudium affici, ac ſubſultare, eâdemq; affectâ contrahi, &, ut ſenſibile animal cogi, quæ ſenſibilitas non niſi animali ineſt, pleriq; tamen nondum animal eſſe dicunt, ſed nutriri, & augeri, ut ſtirpes, & arbores, neq; motũ edere voluntarium, ſed vibrationis, ut plantæ. Aſclepiades vero neq; animal eſſe, neq; non animal fœtũ in utero autumavit, ſed dormientibus ſimile quippiam ac ſopitis, qui ſenſus habent, ſed non utuntur, ſed hos omnes profundius dormitare convincit citatus lib. Galeno adſcriptus, & quidem ſi de toto geſtationis tempore id intelligunt, prorſus commentitia tradunt, nam antequã fœtus in lucẽ veniat, introducitur rationalis anima, ut mox dicetur, ad quam vegetabilem ac ſenſitivã præceſſiſſe neceſſum erat. Idipſum facile colligitur ex pœnis legibus illatis iis, qui aborſus cauſa extiterint, ſubinde quod in ventre conſtitutos fœtus leges hæredes legitimos conſti-

Fœtus parentis pars non eſt.

Quæſt. An ſit animal illud quod in utero eſt.

Aſclepiadis ſententia.

Pœnæ illatæ illis, qui aborſum movent.

conſtituunt, haudquaquam id effecturæ, niſi animal eſſet, quod in utero eſt. Actiones tamen voluntarias fœtus in utero non edit, &, quod magis mirabere, neq; oculis utitur, neq; auribus, neq; odoratus inſtrumento, aut guſtus, neque pulmonibus, ventriculo, aut inteſtinis, neq; ano, neq; pene, neq; manibus, pedibuſvè; non enim erat, quo iret in illis materni uteri tenebris, neq; quo oculos flecteret, neq; cordis uſu tùm eget, nam vitales ſpiritus per arterias umbilicales ad fœtum deferuntur, quarum auxilio reſpirat, ſed neq; etiam vocalibus utitur inſtrumentis, non enim antè loquitur, aut plorat, quam in lucem veniat, tunc vero etſi ploret, lachrimas tamen non emittit: ſicuti neq; ridet, ut plurimum niſi poſt trigeſimum ſolem, quod ſi antè riſus eruperit, ominoſum ac timoris plenum vulgo judicatur; Riſus filioli mei tertio à partu die mihi nono ſequenti in fletum, ac in ſummum mœrorem fuit converſus: nam in eodem puerperio conjux chariſſima obiit. Adhæc neq; dentes in utero naſcuntur, ſed poſt editum in lucem infantem ſeptimo menſe naſci incipiunt primores, fereq; prius parte ſuperâ, quod tamen perpetuum non eſt, quia nonnullis inferiores prius pullulant. Cæterum priores ſeptimo anno decidere ſolent, & alii ſufſici. Cum dentibus veró naſci, quemadmodum Marco Curtio Dentato ob id appellato, & Cn. Papirio Carboni præſtantibus viris contigiſſe ſcriptis proditum eſt, viris quidé non malú fuiſſe auſpicium priſci crediderunt, at in mulieribus infauſtum inauſpicatumq; ſemper extitiſſe. Imponuntur nomina ut plurimum 7. die, cujus conſuetudinis ratio eſt, quia comitiali morbo pleriq; ante 7. ſolem pereunt, ob id igitur die ſeptimo, tanquam eorum ſaluti magis credamus, nominibus inſigniuntur.

Actiones voluntariæ. *Cordis uſus in utero qualis.* *Vox.* *Riſus & ploratus.* *Riſus ante 30. diem ominoſus.* *Dentes.* *Cum dentibus naſci viris auſpicatius, fœminis infauſtum cenſetur.* *Nominis impoſitio.*

Quo tempore rationalis anima corpori infundatur.

CAPUT XVIII.

PRincipem vero illam animæ partem, ac rationis participem, quam mentem appellamus, eo tempore, quo fætus incipit moveri, in præparatum jam ac inſtructum infantis corpuſculum comigrare ſapientes omnes aſſeverarunt; verum cum in fœtu duplicem ex lib. Hippocratis, & Ariſtotelis motú agnoſcant, alterum vitæ manifeſtativum, quem circa quadrageſimum quintú diem fieri arbitrantur: alterum partus præſagum, quem ſeptuageſimo, aut nonageſimo die evenire certum eſt, prout partus ſeptimeſtris, aut nonimeſtris futurus eſt, quidam à 35. usq; ad 45. rationalem animam advolare putant, & ſimul cum vitâ infundi, ſed quæ veluti igniculus immerſa materiæ ſupra modum humidæ nondum queat exercere vires ſuas, quia (inquiunt) completâ organizatione, & conformatione mox anima actus ejus corporis eſt, cujus organizatio completa eſt. Huic opinioni cooperatur Mercatus, & omnis fere peripateticorum ſchola; Plurimi tamen eorum qui ſapientiſſimi habentur, non ante tertium, quartumvè menſem, quo tempore cor, cerebrum, jecur, non ſolum inchoata, ſed abſoluta jam conſummataque ſunt, commigrare in corpus autumant, talem enim, & non qualemcunque conformationem perfectiſſimæ formæ convenientem eſſe: Ita quidem ſentit Ocha doctor dictus Angelicanus, cui adhæret Fernelius, & Luſitanus, id quod itidem nobis probabilius videtur, nam ut docta eſt Ariſtot. ſententia, non idem ſimul animal, & homo fit, ſed prius animal, poſtmodum veró homo; igitur etſi vivat fœtus 45. die, nõ propterea credendú eſt, perfectã illam formã rudi adhuc, & imperfecto corpori, neq; plane conformato infuſam eſſe. Cæterũ ut nec ſunt alia metalla à naturâ inſtituta, ut ex iis fiat aurum, ſicuti Chymici nugantur; ita nec cæteræ animantes, ut ex iis homo fiat, ideo cú in fœtu ſolitaria inerat anima vegetabilis, etſi fruticis inſtar vivebat, frutex utiq; non erat, neq; cú anima ſentiens acceſſit, brutú is certe fuit, non enim bos, aut leo, aut eorú quippiá, ſed perfectiori modo,

Agitatur controverſia. *Duplex motus in fœtu.* *Quorundã ſententia.* *Aliorum ſententia.* *Autoris iudicium.* *A.2.de gen. animal.3.* *Chymicorũ nugatio.* *Formæ rerũ non permutantur.*

Facultatum connexio.

modo,& vegetabat,& ſentiebat,inſunt enim hæ vires illi in ordinem ad rationalem,& quamvis per gradus ſive partes ingrediantur,tamen abſoluto jam homine nulla poteſt perire, reliquis ſalvis, tanta ſit earum connexio; quæ cauſa eſt,ut illi,quorum ſuprà mentionem fecimus,primo conformationis tempore crediderint,fuiſſe rationalem animam introductam, quæ cæterarum virtutes contineret,& primò vegetativæ opera edidiſſet, ſecundò ſenſitivæ,tandé rationalis pro majori vel minore fœtus organizatione,& ſubjecti amplitudine: Quocirca, hi fortaſſis minus ſubibunt vituperationem,quam Averroës, qui in errorem multo intolerabiliorem ſe conjecit, quippe qui non prius menté copulari corpori arbitratur, quam infantes omnes fœminas matres,viros patres appellare conſueverint, itaq; ex mente illius in utero hominis generatio non fuit abſoluta, quia ſolæ genitæ fuerunt vegetativa, & ſenſitiva, ſed quis credat menté illum habuiſſe, cum hanc de mente opinationé effudit, & ſeipſo indigná,& à mente philoſophicâ adeo aliená,ut eam attuliſſe ſit refutâſſe? nam,ut dictũ jam eſt,etſi rationalis anima,antequam fœtus in lucem veniat, & loqui, velle,ac intelligere incipiat,nullam ſui proferat actioné, illud quidem fit, quia humoris redundantiâ,veluti in lethargo aut ebrietate ſopitâ nondũ poteſt,quę ſua ſunt munia exercere.

Averroës error.

Anima rationalis in infantibus ob humorũ redundantiam ſua munia non exercet.

Porrò quãvis extrinſecus illa adveniat, neq; poteſtate inhæſerit in ſeminis materiâ,nõ propterea negandũ eſt in humano fœtu quandam corporis præparationẽ, partium temperaturá,& compoſitionem à vi effectrice produci, quæ divinam illam menté quodammodo elicit, atq; conſervat: requirit enim anima humana humanũ corpus & figuram;utrum vero appellente ſentiendi animâ,pereat vegetativa,& cũ rationis particeps acceſſerit, quæ omniũ vim habeat,cæteræ intercidant; an vero eſſentia ſedibusq; diſtinctæ manentes,eidé famulentur & aſſideant,quod quidam minus appoſite exiſtimârunt,neq; virtualiter duntaxat,eminenter,aut formaliter eide inſint, ſed realiter diſtinctæ ſeparatæq; maneant,non eſt præſentis operis definire, ſi modo hoc attentiuſcule expendas,cæteras ſive partes animæ, ſive ſpecies,ſive facultates ipſius nuncupaveris,ſive eidé qualibet prædictarũ ratione ineſſe putaveris,diſtinctis ſedibus ſua obire munia vegetabilé ab Ariſtotele dictam,à Stoicis naturalé,à Platone concupiſcibilé,in jecore: animoſam,iraſcibilé,ſeu vitalem in corde: eam vero quâ ſentimus,ratiocinamur,& movemur in cerebro.

Anima rationalis extrinſecus advenit.

Anima humana humanum corpus requirit.

Animæ facultates eſſentia diſtinctæ ſunt & realiter.

Diſtinctis ſedibus ſua munia exercent.

Jam vero rationalem animam juſſu Dei ab Angelo creari arbitrantur nonnulli; Nam Hebręi nové angelorũ ordines conſtituentes, per quos Deus univerſa, quæ ſunt in mundo,producat, in nono Cherubim collocant, per quos homines procreentur; alii non niſi ab ipſo ſolo ſummo Deo produci, quia ſolam eam unam virtuté,quæ nullam planè ad alias vires proportionem habeat, quæq; fine careat, creationis opus,quo nullum aliud majus poteſt excogitari, poſtulare cenſendũ eſt, utpote in quo ex nihilo aliquid fiat ſine ullâ ſubſtratâ materiâ. Quod ſi dicas Deum primum eſſe animæ artificé, angelum vero inſtrumentum,neq; hoc quidem admittunt,quia creatio ſubjecto non indiget, neq; motu,neq; temporis impendiis; igitur neq; inſtrumento;neq; concauſa, ſed agente totali; agens vero totale in creatione angelum eſſe non poſſe,cujus natura terminata ſit,inſuper quia creatura eſt,quarũ nulla poteſt eſſe ita agens, ut nullius agentis ad productionem indigeat; ideoq; ſine medio à ſolo ſummo ac immenſo Deo animam creari.

Anima rationalis à Deonè an ab angelo creetur.

A Deo ſolo creatur.

Occurritur obiectioni.

Ex dictis corruit eorum ſententia,qui animam ex traduce eſſe, uti ipſi loquuntur,confidenter diſputarunt, & ut caro ex carne, ſic animá ex animâ parentum propagari,non aliter atq; ex uno lumine plura alia luminaria accendi ſolent; his ducti argumentis,quia non minorem virtutem videatur habere homo ad producendam ſuam formam, quam reliqua animalia minùs perfecta; & quod ſi adhuc de novo novæ indies fierent creationes, mundus videretur imperfectus, nec ejus opus abſolutum ſeptem diebus, quod tamen habetur Geneſis 2. ubi ſcriptura ſacra docet, Deum creâſſe omnia ſimul, & ceſſaſſe die ſeptimo ab omni opere, ex quo effici, omnes animas hominum poſtea creatas, fuiſſe aliquo modo in anima primi hominis.

Dub.

An rationalis anima ex traduce ſit.

minis. Non advertentes, formam aliquam esse ex traduce nil aliud esse, quam produci dependenter à potentiâ naturali materiæ, ita ut nec fieri, nec conservari possit extra materiam, at animam rationalem à corpore separatam permanere; & fuisse etiam antequam corpus ingrederetur, *formavit*, inquit sacra pagina, *Deus hominem ex limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ,* ut ostenderet animam extrinsecus per divinam creationem infusam esse: Quod veró rationalis anima non educatur de materiæ potentiâ, non propterea est, quia homo minorem habeat virtutem, quam cætera animalia, sed quia rationalis anima, ad quam ordinantur dispositiones, quas homo in materia inducit, est longe præstantior cæteris formis rerum naturalium: homo tamen verè dicitur generare, non quod animam generet, nec enim ad rationem generationis pertinet productio partium, sed totius compositi, quod hoc ipso fit, quod partes invicem copulentur, & quia homo attingit hanc unionem partium, introductionemque formæ vere dicitur, Alium hominem generare. Et sine ulla hæsitatione credendum est, totum opus mundi inferioris 7. diebus completum fuisse & absolutum; Et certe cum scriptura ait, Deum inspirasse in corpus hominis animam rationalem, non obscure indicavit eam extrinsecus advenire homini, & à solo Deo creari, neque ex materia ulla, neque ab alio efficiente generari. Cum enim memoraret generationem animalium, refert jussisse, ac dixisse Deum, ut terra & aqua producerent animas terrestrium, & aquatilium animantium; ea ratione significans animas cæterorum animalium ex materia elementari esse productas: de anima veró hominis dixit esse à Deo insufflatam seu inspiratam, ut intelligatur eam diversæ conditionis esse, cujus non ex re aliqua corporea, sed ex solo Deo sit origo. Verú hæc & pleraque alia, quæ in hoc negotio mentis acie percipi non possunt, theologis discutienda relinquamus; quia multa involvunt, quæ non sunt hujus loci: hic satis sit, dicere animam rationalem, quia incorporea est & indivisibilis, ideo non posse ex alia anima propagari & quia immaterialis, ideo non posse ex ullâ materiâ procreari, aut multiplicari.

Humanam sive rationalem mentem mortis expertem esse.

Cap. XIX.

Prisci animæ rationalis essentiam ignorarunt. *Hipp. sent.*

HAud tamen inauspicate huic libello colophonem impositurum me puto, si de animæ rationalis immortalitate pauca addidero, qua in re cum plerisq; omnibus prisci seculi philosophis Hippocrates etiam cespitavit animam nostram mortalem esse, & modo temperamentum, modo sanguinem, & spiritum esse fœdissime sibi persuadens, *irrepit* (inquit) *in hominem anima, ignis, & aquæ temperamentũ habens.* Et 21. text. l. de dieta *Si autẽ quis non credat animã animæ admisceri demens est, & hominis anima semper producitur, usq; ad mortem, si autem ignescat simul cum morbo & anima corpus depascitur.* Hanc tamen Stoici assignabant differentiã, inter naturã & animam, quod naturam vocabant, quâ stirpes reguntur, animam vero quâ animalia, utriusq; vero substantiam ingenitum spiritum statuebant; quo in loco liberandus venit Galenus à multorũ calumniâ præsertim Petri Vaetii Lusitani popularis nostri viri alioqui docti atq; diserti, is enim illum taxat, imo insolenter execratur, quod in commentariis præfati Hippocratis loci mortalem itidem animam rationalem esse profiteretur, quo tamen commentario nihil minus, si diligenter inspexeris, asseveratum reperies; ut veró veritas amplius inclareat, præter consuetudinem meam ejusdem Galeni verba adjungam, quæ ita jacent; *Neque animæ substantiam me firmiter scire, mihi persuadeo, sive tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperatione ad eam substantiam vel proprietatem redacta sit, per quam sensus motusq; voluntarii in animali primus autor habeatur, & memoriæ & intelligentiæ sive quædam alia vis corpore vacans à nostro conditore*

l. diet. tex. 8

6. epid. p. 5. text. 5.

Anima à naturâ qui differat secundum philosophos.

Liberatur Galen. à calũnia Petri Vaetii.

c. 2. med. comment.

Galen. fatetur se ignorare animæ essentiam.

cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo, quin & eos, qui de hoc quippiam affirmarunt, audaciâ magis quam ſapientiâ nobis antecedere exiſtimamus. Hæc Galenus, quibus equidem non video, quâ ratione animæ immortalitatem deneget, quin potius in contrariam ſententiam propenſus videtur. Autor vero libelli de ſpermate, ſive is Galenus, ſive quis alius extiterit, palam concludit cum Porphyrio, animæ differentias firmas & immortales *Porphyrij ſententia.* eſſe, differentias vero corporis mortales, ac in homine incorpoream ſubſtantiam & immortalem in ſubſtantiâ mortali reperiri: Quare non erat, quod Vaëtius nimis petulanter litem adeo iniquam Galeno intenderet. Cæterum multo deteſtabilius execrabiliusq; , quam Hippoc. & Stoici, Epicurus ſummus philoſophus, & poſt eum Lucretius Epicurearum opinationum pertinax *Epicuri opinio execranda.* ſectator, animam mortis lege ſolutam non eſſe mordicus credidit, & ſcriptum *Lucretius.* reliquit, ita poſt pleraq; lemmata & nugas varias concludens:

Quapropter neque natali privata videtur
Eſſe die natura animæ; nec funeris expers.

Cujus cavillationibus, quia ſuâ futilitate corruunt, ſatisfacere haudquaquam immoraremur, niſi hanc de animarum interitu vanam opinionem improbi, ac infeliciter nati atheiſtæ fœdiſſimè uſurpaverint, ideoq; non mirum *Epicureorũ & atheiſtarum confutatio.* ſi ſceleſtiſſimi evadant, vix enim, aut ne vix quidem quiſquam poteſt ritè ac piè vitam inſtituere, niſi & Deum eſſe ſentiat, & animam immortalem; quicunque enim ſine Deo fuerunt, & animam putarunt cum corpore interire, omnes fere perditiſſimis fuiſſe moribus, memoriæ proditum eſt, quippe qui ſubinde de omni bono futuræ vitæ deſperantes, & nihil poſt mortem mali timentes, omni ſcelerum generi ſemetipſos tradiderunt; *erimus*, dicunt, *tanquam* *Epicureorũ dictum.*
Sap. 2. *ſi non fuerimus, venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt in terra;* cui conſimile Sardanapalitium illud eſt. *Ede, bibe, lude, & cum te mortalem noveris, mortalibus exple delitiis animum, poſt mortem nulla voluptas.* Valeant tamen inſipientes, qui non pluris fieri ſunt digni, quam ipſi faciunt animam ſuam. Ex his verò, qui natura- *Aliorum ſententiæ.* libus rationibus de hoc negotio penſiculatius, imo profundius philoſophati ſunt, Heraclitus incorpoream; Alcmæon immortalem; Plato *Plato quâ ratione probet animæ immortalitatem.* plane divinam eſſe animam noſtram diſputarunt, cujus ratio in ſummâ eſt hæc: anima ex ſe movetur, quod autem ex ſe mouetur ſemper movetur, quod ſemper movetur, immortale eſt: quibus Ariſtoteles digitum attollens, *1. ratio.* hanc alteram rationem addit, corruptibilia tempore ſeneſcunt, intellectus *Ariſtotelis ratio 2.* tempore non ſeneſcit, imo procedente ætate ſcientiæ, ac ſapientiæ incumbentibus melior evadit, eſt igitur incorruptibilis, neque enim ſenectus eſt, quia anima quicquam paſſa eſt, ſed quia id, in quo eſt, aliquid paſſum eſt, etenim ſi *3.* ſenex talem reciperet oculum, qualem juvenis habet, videret procul dubio, ſi- *De animæ immortalitate rationes probabiles.* cuti juvenis: Inſuper confirmatur idipſum, quia non invenitur corruptio, niſi ubi ſunt contrariæ qualitates corrumpentes, ideoq; cœleſtia corpora corruptionis expertia cenſentur, has igitur cum anima non habeat, incorruptibilem eſſe fatendum eſt: Quid? quod appetitus naturalis fruſtra non eſt, & *4.* homo naturaliter appetit perpetuò manere; nam ab omnibus expetitur eſſe, ſecundum quod cognoſcitur, homo autem agnoſcit, non ſolum ſicuti bruta *5.* ſecundum hoc tempus, ſed ſecundum omne tempus: Adhæc ſi generabilis eſſet & corruptibilis anima, omnes ejus operationes forent purè naturales, ita ut poſito objecto, ſecluſoque impedimento neceſſario intelligeret, ſed operationes ejus ſunt merè liberæ, ac voluntariæ, neque poſito objecto, obit operationem ſuam, quia magis aut minus intendit ad rem, pro voluntatis imperio; eſt igitur immortalis. Hæc breviter ſunt, quibus ſine fidei radio naturales philoſophi animæ immortalitatem artificioſiſſimè collegerunt, ſed omnium profectò rationum, quæ in hoc negotio formari poſſunt. Sanctiſſimus domini timor ſit complementum, & baſis; enimvero ſi quis Deum opt. *Dei opt. Max. timor immortalitatẽ docet.* Max. revereatur, timeat, & animo ſecum poſito profunda & abſcondita ejus attentius rimetur, ſui animi divinitatem facile percipiet; è converſo qui-

cunque quolibet Thiresiâ cæciores animam immortalem esse negant, negent necessum est, Deum humanarum rerum esse procuratorem, ac judicem, si enim justi migrant, affecti injuriis, & laboribus; improbi vero gaudiis, & rerum omnium abundantiâ saturi; neq; post mortem aut beneficium est aut supplicium, quænam esset in cœlo pietas, quæ justitia, quæ & malos puniat, & præmiis bonos afficiat? quamobrem, ad defendendam ineffabilem bonitatem, & justitiam Dei, fateri necesse est, animam immortalem esse: *non mortui laudabunt te Domine,* scribit Propheta, ex quo constat, Deum celebrantes in nihilum reducendos non esse, sed præmia habituros. Ideo Sapientiæ 2. *Creavit DEVS hominem inexterminabilem ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum;* ubi de homine disserit juxta animam, non autem juxta corpus, ut ex literâ patet, & per inexterminabilem immortalem legunt pleriq; omnes, juxta quam animam in homine imago sita DEI est, sic enim ait, *judicarunt honorem animarum suarum, & non vidistis imaginem mei,* quod de imagine incorporeâ, ac divinâ, quæ oculis corporeis videri nequit, intelligitur, & clarius c. 3 sequenti: *Iustorum,* inquit, *animæ in manu DEI sunt, & non tanget illos tormentum mortis,* Sed multo apertiùs Esaiæ 26. *Vivent mortui, interfecti mei resurgent, expergiscimini, & laudate, qui habitatis in pulvere.* Daniel: *Multi de iis qui dormiunt in terræ pulvere resurgent alii in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum.* Ac Baruch. 3. *Qui argentum fabricant, & solliciti sunt, neq; est inventio operum illorum, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alii loco eorum surrexerunt.* Verissima igitur ac certo certior de animarum immortalitate ratio est iis, qui radio veræ lucis destituti non sunt, cum hoc tamen evidens demonstratio ad id probandum formari minimè potest, quia quod sub fidem cadit, etsi verissimum sit, apertâ ratione vallari nequit, est enim fides habitus verus, & certus, sed non evidens; Est tamen simplicitatis fides multò præstantior, quam curiositatis persuasiva ratio, nec enim humano intellectu capiuntur nisi, quę prius in hominis sensu fuerant, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio discutit, nec rationis discursus judicat, nec valent naturalia, qualia demonstrationis præmissæ sunt, dirigere divina, aut ea ullâ ratione possunt demonstrare humanitus scibilia; Cui rei rectè accommodari potest illud Aristot. Stultum esse æqualem omnibus rebus evidentiam exigere, in naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in mathematicis, & in moralibus minor adhuc, quam in naturalibus; à nobis vero adductæ morales sunt, nam quæ naturæ vires excedunt, ea demonstrationum cancellis coarctari minimè queunt; triumphent hæc, si fas est, syllogismorum artificia in naturâ, & humanis inventionibus, atq; figmentis; In divinis magis sunt contemplationibus detrimento, quam lucro: Furor enim est quærere, quæ nostris mentibus excellunt, siquidem & in ipsâ naturâ multa sine controversiâ verissima reperies, quorum rationem reddere non possis, ut quod magnes ferrum alliciat, struthiocamelus idem concoquat: veratrum, & cicuta sit homini venenum, coturnicibus, & sturnis alimentum, quorum quidem, & similium qui rationem quæritant, simul cum ratione scientiam tollunt. Hæc autem, etsi præter institutum, adnotâsse libuit, ut, siquidem de hominis conformatione sermo est, de alterius illius partis, & ejus quidem præcipuæ excellentiâ non ambigatur, & ut obiter execrabiles Atheistarum errores funditus evertantur, quibus breviter appunctis ad pensum redeo.

Animam esse immortalem ex sacris literis comprobatur.

Daniel. 12.

Baruch. 3.

Vera et certa est de animæ immortalitate sententia nō tamen evidens.

Primo eth.

FINIS LIBRI TERTII.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulierum

LIBER QVARTVS.

De Partu, & lacte.

Quid Partus, & cur sola mulier incertum habeat pariendi tempus.

CAP. I.

POstquam abunde explicuimus, quâ ratione hominis generatio contingat, fœtus in utero conformetur, & ad partum moveatur, jam tempestivum est, ut de ipso partu, & de lacte quo fœtus in lucem editus enutritur, sedulâ disquisitione consequenter perscrutemur. Ac de primo quidem multa sese offerunt consideranda, quid nimirum nomine partus intelligamus? & cur, cum cæteris animantibus constitutum à naturâ sit pariendi tempus, nullum tamen sit certum mulieribus definitum? cur septimestres, & octimestres non raro edantur? cur illi vitales sint, hi vero minime? quâ tandem ratione dies, mensesq; in uteri gestatione dinumerari debeant? Et num ad undecimũ usq; mensem gestari fœtus in utero salubriter possit? Quia vero, quicunq; cum demonstratione quippiã perquirunt, ab ipsiꝰ rei essentiã ordiantur necessum est, partum esse primo statuimus geniti in utero infantis, atq; jam perfecti in lucẽ editionem: non me latet aliquando pro ipsâ gestatione usurpari, quâ ratione Plinius, *cæteris* inquit *animantibus, statutum pariendi, & partus gerendi tempus est.* Et Arist. *cætera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficiunt.* Accipitur etiam pro edito in lucem infante, ut apud Hippocratẽ innumeris in locis videre est. Nos verò pro ipso potissimùm pariendi actu partus nomen usurpamus, tùm & de edito in lucẽ infante, cum quærimꝰ, cur septimestres, octimestresq; nascantur, & quinam eorũ vitales sint. Porro partus actio est partim quidem uteri, partim verò ipsius fœtus, uteri quidẽ quoniam ille offensus gravitate adaucti fœtus, & excrementorum redundantiâ propriâ vi expultrice fœtum in lucem ejicit, fœtus verò, tum quod auctior satis alimenti à matre non accipit, tùm quod plus calidi nativi jam habens magis quoque refrigerari postulat, quamobrem cum non sufficiat spiritus maternus, qui per arterias illi subministratur, concitatur ad exitum, ut autor est Hippocrates lib. de natura pueri. Ex quibus liquidò constat, naturalis partus triplicẽ esse causam, primã respirationis defectũ, quia calor cordis adeo crevit, ut diutius sine ampliori ventilatione vivere non possit: alterã defectum alimenti, quia id, quod à matre sumit, jam ei satis non est, ideoq; cogitur quod deest, aliunde disquirere, atq; ita calcitrat, acetabula disrumpit, & matri pariendi initium affert: Tertia causa est loci angustia, quoniam uterus ipsum fœtum jam grandiorẽ factum non capit; qua identidem ratione volucris pullus non habens sufficienter, unde vivat, fortiter movetur, in ovo uberius alimentum quæritans, ac pelliculas disrumpens, quod ubi mater sentit, putamen scalpens, pullum vehementer motum exedit; sic etiam in humano utero ruptis membranis, ichor prodit multus & cruenta quædam; ac dum vincula disrumpuntur, dolores varii parturientes divexant, majores, si primiparæ sint ob dolorum insuetudinem, & viarum majorem coarctationem Hippocrat. cit. Quo in loco dubitare occurrit, cur sola mulier in partu maximos sustineat labores, reliqua animalia partus cruciatibus non premantur, (hoc enim præter

Quæ de partu hoc lib. eudenda.

Partus definitio.

P.7. naturalis hist. 5. A.7. de hist. anim. 4.

Pariendi ratio.

Partus causa tres.

Partus dolores unde fiant.

Dub. cur sola mulier in partu maximos sustinet dolores.

præter experientiam teſtatur Ariſtoteles? Quod theologi aſcribunt peccato primæ mulieris, nam extat ſcripturæ locus, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios*, ex quo conſtat, voluiſſe Deum eum ſexum, qui fuit mortis cauſa, hujuſcemodi ſubjici calamitatibus; tres inſuper naturales cauſæ poſſunt aſſignari ejuſdem eventus: Prima eſt, debilitas fœminarum humani generis, nam in genere brutorum fœminæ plerumq; maribus robuſtiores ſunt, at in humana ſpecie contrà ſe res habet, ideo enim mulier magis timet, iraſcitur, mœſta redditur, ac dolore afficitur, quia facilius patitur, partus autem, teſte Hippoc. tum infantis, tum etiam prægnantis vigorem exigit. Altera ratio eſt, quia bruta animalia ſunt laborioſa, mulier ſedentariam vitam degit, & otioſam ac delitiis deditam; quamobrem magis in partu quàm bruta laborat, quod inde planum fit, quia inter mulieres eæ, quæ laboribus, & exercitiis magis aſſueverunt, ut Belgæ, & Germanæ facilius pariunt. Tertia ac præcipua cauſa eſt magnitudo capitis fœtus humani, nam teſte Alberto Magno, homo ferè in utero habet totam capitis magnitudinem, quod ex Ariſtotele ſuſcepit, qui pueros omnes nanos vocat, eò, quod habeant pergrande caput proportione ſui corporis, præſertim in utero, extra quem parum aut nihil creſcit, bruta vero in utero caput non habent adeo magnum, ſi ad ſuum corpus conferatur; quia vero caput eſt, quod primò exit, ideo fit, ut magna difficultas inſit mulieri, & quamvis Ariſtoteles cit. bruta etiam pumiliones eſſe ſcribat, & habere ſupernas partes inferioribus multò majores, tamen in utero non tanta eſt capitis ad reliquas partes magnitudinis differentia, quanta in homine, nam adhuc extra uterum caput illis multum augetur, cujus rei ratio eſt, quia cum caput ſit ſedes animæ præcipua, ut rectè ſentientes confirmant, & tota anima ſimul ingrediatur, æquum omnino erat, ut præcipuum ejus domicilium illicò vel perficeretur, vel parùm à perfectione ſua abeſſet.

7. de hiſt. animal. 9. Geneſ. 3. — *Doloris in partu cauſæ naturales tres.* — *5. aph. 58.* — *Caput in utero homo ad ſui proportionē habet maius quā bruta.* — *Pueri nani cur dicantur.* — *10. de an. 4.* — *2. de gen. anim. 4.* — *Caput in utero homini cur pergrande.*

Conſiderant plerią; omnes partum veluti quendam morbum, id quod ex Hippo. colligunt lib. de ſeptimeſtri part. dicente, *Mulieribus & fœtuum conceptus, & abortiones, & partus, eodem tempore judicantur, quo & morbi, & ſanitas, & mors cunctis mortalibus, ſed omnium iſtorum alia quidem diebus, alia menſibus, alia dierum quadragenariis, alia vero annuo ſpatio evenire videntur*, quo tamen in loco Hippoc. potius geſtationem ipſam morbum vocare eumq; longinquum mihi videtur, partum vero criſin, quod qui attentiuſculè collimaverint, perſpicere haud difficulter poterunt, ſed quâ ratione idipſum intelligendum ſit, fuſiùs inferiùs explicabitur. Nunc cur homo ſolus, non uno, ſed incerto ac vario gignatur ſpatio perveſtigemus, quâvis enim controverſum adhuc ſit, an etiam aliis menſibus ſalubriter naſci poſſit, ſexto nimirum, undecimo, & duodecimo, tamen ſeptimo, decimo, &, quod ut plurimum evenit, nono vitalem in lucem exire inter medicos omnes atq; philoſophos convenit. At vero capra, & ovis, quinto menſe ſemper; ſus quarto; aſina, & equa undecimo; elephas ſecundo anno, & ita reliquorum animalium ſingula certis temporibus pariunt, quod multis in locis ſcriptum reliquit Ariſtot. præſertim vero undecimâ ſectione problemat. ubi hæc jacent verba; *Et cum cætera animalia omnia ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant (unum enim pariendi tempus conſtitutum omnibus eſt) homini uni multiplex datum, nam & ſeptimo, & octavo, & nono parere poteſt, & quod plurimum eſt decimo, nonnullæ etiam undecimum tangunt*, quod etiam Plinius confirmat; & ipſe Ariſtoteles de naturâ animalium per totum, quanto tempore ſingula animalia fœtum geſtare ſoleant abundantiſſimè explicat. Hujus autem in muliere varietatis, à variis variæ traduntur cauſæ; quidam enim id referunt ad primum infantis motum qui fit in utero, juxta quem cætera geſtationis tempora regulari autumant; nonnulli ad formationem ipſius, quæ quibuſdam celerius, quibuſdam tardius accidit, & prout tempeſtivius aut ſerius conformatur, celeriùs etiam aut tardiùs movetur, ac tandem (uti diximus) triplicato tempore motus in lucem venit: ſi vero cauſam quæras, cur hi ſeriùs, illi temporiùs conformentur ad ſeminis genitalis naturam, aliam atq; aliam id referunt, nec immeritò, nam quemadmodum in genere

Partus non morbus ſed criſis eſt. — *Geſtatio eſt veluti morbus.* — *Mulier ſola non habet ſtatutū pariendi tempus.* — *Brutis varia pariendi tempora.* — *41. & 7. de hiſt. ani. 4.* — *6. de hiſt.* — *Varia huius eventus cauſa.* — *Varii infantum motus primi.* — *Optima ſimilitudo.*

genere tritici eſt quoddam ſemen quod tribus menſibus fructificat, unde & trimeſtre vocant, aliis ſetaneum; quoddam vero quod menſibus pluribus, ut docta eſt Fracaſtorii ſententia lib. de ſymp. & antipat. (c. 11.) ita in genere humani ſeminis quoddam eſſe credibile eſt, quod temporiùs proveniat, aliud quod ſeriùs, cujus quidem rei argumentum eſt, quod plurimæ fœminæ, ex diverſis maritis variis temporibus *partus ſuos ediderunt, quod de Veſtilia Plinius memoriæ* prodidit, quæ ex Herdicio, Pomponio, & Orſito fœtum alium octavo, alium ſeptimo, alium undecimo menſe peperit.

Seminis humani varia natura.

Tertia ab aliis cauſa aſſignatur, quod cæteris animantibus ſtatuto tempore inſit ad generandum appetitus, quo prolis amore ad Venerem concitentur, alioqui quieta, homo vero ad concumbendum nullum certum habeat tempus ac deſignatum, ſed toto anno, & ex incertis ſpatiis non ſolo naturæ juſtiſſimæ motu, atq; impulſu prolis gratiâ in Venerem feratur, ſed explendæ magis cupiditatis causâ incertos habeat, & inordinatos ad Venerē motus, pro ſeminis genitalis in vaſis collecta copiâ, vel ſucculentiori corporis habitu, & pleniori victus ratione: vel depravatâ inferiori animæ parte (quam concupiſcibilem vocamus) unde fit ut cujus generationis initia tam incerta inordinataquè fuerint, ipſa quoque tum geſtatio, tum editio, non uniusmodi ſint, ſed incerta, varia, & inconſtans.

Incerti & inordinati ad Venerē motus.

Quarta adhuc cauſa eſt, quod perquam varia ſit victus inſtitutio, variaquè imaginativa virtus, ac tandem variæ animæ paſſiones, quibus mulieres toto geſtationis tempore afficiuntur; Brutorum verò ſimplex, & uniuſmodi eſt victus, ac vitæ ratio, nec animi perturbationibus, & imaginationibus, perinde ac homines, obnoxia ſunt, ideo & geſtationis, & editionis ſua habent tempora præfinita, intra quæ fœtum perficiunt, & in lucem edunt, quâ ratione ductus Gentilis 40. extravag. ſpeciem humanam ſortiri magnam diverſitatem in individuis prodidit, propter diverſum temperamentum, cibum, ac vivendi modum, adeò ut ex mente Algazelis plerique hominum ex præſtantiâ intellectus perveniant ad intellectionem ſubſtantiarum angelicarum, alii ex hac diverſitate cum brutis participent.

Varia animæ paſſiones.

Quintam etiam eamquè non minimam adjungimus cauſam, quod coitu (quem mulierem ſolam prægnantem inter reliqua animalia tolerare diximus) tempore geſtationis idem quod ſatis, & vinearum gemmis accidit, quæ ſi quis, dum in terræ gremio foventur, aratro proſcindat, ſementem aut gemmas, aut diſperdet, aut ſaltem fructificationis tempus variabitur, quo eodem modo mulier, ſi gravida concubitu agitetur, tempora conturbat, ideo natura ſolicita propagationis, & conſervationis humani fœtus voluit, ut non unum ſolum tempus haberet, ne forte periret ſi tardiùs aut temporiùs exiret.

Concubitus per geſtationem agitatio.

In cujus rei explicatione ſolito placuit paululum immorari diutius, quia non parum afferet emolumenti, ad elucidationem eorum, quæ de legitimis partus temporibus cudenda erunt.

Quo tempore contingat naturalis partus, & à quo legitima computatio ſit incunda.

CAP. II.

COmputatio communis partus à die conceptionis auſpicanda erit, dummodo is poſſit accuratè cognoſci; hujus autem certiſſimum indicium erit, ſi ex unico cum viro congreſſu concepit mulier, quod ſi pluries congreſſa fuerit, & partus perita, ac cognoverit quando genitura non exciderit, certo etiam ſcire poterit, quâ die intra ſe conceperit, ut ait Hippoc. libro de genitura.

Computatio à quo die auſpicanda.

Adhæc mulier, cum concepit, ſtatim horret, calor, & dentium ſtridor conſequitur; convulſio occupat tum articulos, tum totum corpus, &

Conceptus nota.

alia adſunt

alia adſunt ſigna, quæ lib. hujus operis 3. cap. 10. luculentius adduximus; quibus ſi expiſcari poſſumus conceptionis præciſum diem, ab illo incipi debet computatio, ſin minus à menſtruis, non quidem ab iis, quæ ultimò fluxerunt, ſed ab eo die, quo primum defecerunt, cum tamen fluere debuiſſent, ac expectarentur; quia vero perrarum eſt, diem conceptionis eſſe ipſummet diem, quo menſes fluxerunt, ſive primum ſive ultimum intelligas, ideo ſi computatio fiat à menſtruis fluentibus, ſemper ferè producetur partus ultra novem menſes, hoc eſt, ultra ducenteſimum ſeptuageſimum diem; ſi autem fiat à menſtruis deficientibus, ſemper quidem attinget nonum menſem, parietque poſt 270. dies, ſed nonnunquam exceptis tot, quot præceſſerunt à die conceptionis uſq; ad diem deficientium menſtruorum. Porro dicimus mulierem, ſi recens purgata conceperit, parituram initio noni menſis: ſi cum jam menſtrua imminerent, in fine: ſi inter hæc, medio menſe, quia ut ſtatim poſt novilunium ſata temporius ad maturitatem perveniunt, poſt plenilunium ſeriùs, ſic etiam fœtus ob majorem vel minorem uteri vigorem, ut plurimum tamen intra nonum, & raro ultra 270. aut ad ſummum 280. diem ex Hippoc. mente producitur, nam legitimum pariendi tempus in communi hominum naturâ nonum menſem eſſe conſtat, ſecundum obtinere locum decimum, & poſt hunc ſeptimum. Hi enim tres ex naturâ, & judicandi ratione efficaciſſimi ſunt, & maxime potentes, ita tamen ut qui initio noni menſis editus fuerit, id eſt, à decem ultimis diebus octavi ad decimum uſq; noni, vix profectò vivere queat, aut ſi vitalis exiſtat væſanus, & valetudinarius ſit; at vero à decimo die noni ad decimum uſque decimi menſis vitalis, & benè valens prodeat, nam quantò magis de complemento noni participaverit, tantò perfectior erit; Et de ſeptimo quidem extat lex ſeptimo menſe ff. de ſtatu hominum, ubi à Paulo ita ſancitum legimus, *Septimo menſe naſci perfectum partum jam acceptum eſt propter autoritatem doctiſſimi viri Hipp & ideo credendum eum, qui ex juſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, juſtum eſſe filium.* De decimo vero eſt etiam Hippocratis teſtimonium lib. de octimeſt. partu, & Ariſtot. cit. Et Sapientiæ 7. *Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, & ſemine hominis,* qua ratione Vergilius inquit:

Legitimum pariendi tẽpus.

Nonus mẽſis.

Quanto magis de complemento nonì participat partus, tanto perfectior

Septimus.

Decimus.

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Comicus etiam Plautus: *Tunc illa, quam compreſſerat, decimo poſt exacto menſe hanc peperit filiam.* Porro de tribus ſupra memoratis menſibus, nono, decimo, & ſeptimo, ſententia omnium calculis comprobatur, an vero aliis etiam vitales partus naſci poſſint, magna controverſia eſt, nam potior ſcriptorum pars octavo vitalem non edi conſpiranter profitetur, præterquam in Ægypto, & Hiſpania atq; aliis in locis, ubi mulieres fertiliores eſſe, Avicenna autor eſt, in lib. de natura animalium. De undecimo vero, ac duodecimo pugnaciter contenditur, non inter philoſophos modo, ac medicos, ſed inter peritiores juriſconſultos; nam Hippoc. pugnantia reperiuntur loca, quia lib. de naturâ pueri, longiſſimum terminum ponit decimum menſem, & lib. de octimeſtri partu undecimeſtres admittit; Ariſtoteles vero nonnullos undecimo contingere aſſeverantius dicit, cui cooperatur Plinius, qui Veſtiliam, ut ſupra memoratum eſt, ex Cajo Herdicio, Suilium Rufum undecimo peperiſſe menſe, memoriæ mandavit; quinetiam à Gellio ſcriptum eſt, fœminam bonis, ac honeſtis moribus, nec ambigua pudicitia undecimo menſe poſt mariti mortem peperiſſe, delatâ causâ ad imperatorem Adrianum, decreviſſe undecimi quoque menſis poſthumum (ſic enim appellat partum à morte patris editum: ut proculus dicitur qui patre peregre abſente editus eſt, & opiter cui ſuperſtes eſt avus mortuo patre vopiſcus vero è geminis, qui retentus utero naſceretur, altero interempto abortu) legitimum judicandum eſſe, cui tamen decreto contrarium aliud factum eſt à Juſtiniano; & Ulpianus, lege, inteſtato ff. de ſuis, & leg, hæred: poſt decem menſes natum ad legitimam hæreditatem non admittit, &, quod omnes pene negant, ad duodecimum uſque pervenire poſſe. Homerus ſummus non

Octavus.

Dub: An undecimo ac duodecimo mẽſe vitalis partus ac legitimus ſit

7. de nat. anim. 4.

Adriani decretum de undecimi menſis partu.

Poſthumus.

Proculus.

Opiter.

Vopiſcus.

Duodecimus,

mus non Poëta duntaxat sed etiam philosophus innuit, qui Neptunum puellam à se recens compressam, sic alloquentem introducit:

Gaude hoc amplexu, nam cum se volverit annus,
Formosum puerum paries.

Sed enim, si Deo placet, Plinius secundus scriptis mandavit, possessionem datam esse contra secundum hæredem puero, qui natus fuerat decimo tertio mense. Et Mercatus ex sententiâ aliorum addit, quinto etiam aliquando robustum infantem prodiisse, cum potiùs vix sexto quidem vitam retinere possit, quia nondum justæ est perfectionis, ut planum jam jam fiet. Porro qui fœtus tardius post nonum mensem nascuntur Cordi dicuntur à Plinio. Septimo vero natus vivit, quia satis perfectus existit: octimestres raro supersunt, cujus rei ratio est, quia septimo movetur infans ad partum, quo tempore si validior fuerit, prodit; sin minus, ex motu debilior redditus, in utero manet, donec per duos sequentes menses satis invaluerit; quod si ita debilis, sequenti, hoc est, octavo mense ad partum procedat, vivere omnino nequit, tum propter eum motum, ac proximum laborem, quo nimirum debilitatur, tùm quia octavus mensis, Saturno proprius est, hosti eorum omnium, quæ vitam accipiunt.

Decimus tertius. *Quintus ac sextus.* *Cur septimo vitales, octavo non ita.* *lib. 8. c. 47.*

Variæ mensis acceptiones; enarratur etiam de legitimo partu Hippocratis sententia.

CAP. III.

HÆc tamen pinguiori Minervâ sic pronuntiata, quia ambigua omnino sunt & multis tenebris submersa, altius, & à primâ suâ origine fusiori oratione explicanda erunt; & quia gravissimorum scriptorum, atq; adeo sapientissimi senis Hippo. pugnantes locos reperiri diximus de mense, in quo legitimus partus eveniat, illud inprimis cudendum venit, mensis nomine aliquando intelligi solarem mensem, id est, spatium illud temporis, quo sol in unoquoq; signo zodiaci detinetur, & triginta dies complectitur: Nonnunquam vero lunares, qui triplices statuuntur, singuli dierum numero inter se differentes. Primus est mensis coitus Lunæ, qui etiam dicitur civilis, seu congressionis, & est spatium illud temporis, quod habetur ab uno lunæ cum sole congressu ad alterum usq;, quod quidem constat viginti novem dierum ac dimidii spatio; alter, qui propriè lunaris dicitur, definitur lunæ ab uno zodiaci puncto in idem punctum profectione, & reditu, in quo certè luna viginti septem dies cum horis octo insumit, & is vulgo progressionis, peragrationis, & à Ptolemæo longitudinis mensis nuncupatur. Tertius dicitur mensis illuminationis, impressionis, seu apparitionis, ut vocat Galen. quod tùm luna à sole sejuncta est, spatio tanto, ut acceptũ ab ipso lumen impartiri subditis corporibus possit, eaq; vehementer afficiat, vimq; suâ imprimat, quod sanè intervallum cæteris brevius esse apertissimũ est, continet enim sex ac viginti dies, & horas 12. & fit à 1. (quod viginti novem dierum cum dimidio esse diximus) si subtrahamus tres circiter dies, quib9 sub sole delitescens atq; abdita luna lumen nobis suum communicare nequit, ideoq; hi tres dies à Gal. cit. occultationis, à scriptoribus illunes dicuntur, quasi sine lunæ splendore. Illud insuper prætereundum non est, quod plurimum facit ad hujus rei elucidationem, Hippoc. partus tempus per hebdomadarum decadas computare, constat autem unaquæq; decas 70. diebus, hebdomada vero septem totos integros dies complectitur. Cum igitur Hippocrates lib. de carnibus affirmat, septimestrem puerum legitimè natum esse, & continere tres hebdomadarum decadas, quæ ut è proximè dictis constat, conficiunt ducentos ac decem dies, fatendum omnino est, gestationem in utero matris solaribus mensibus eo loci

metiendam,

Mensis nomine quodnam spatiũ intelligatur *Mensis solaris.* *Mensis lunaris triplex.* *Mensis coitus vel civilis.* *Mensis peragrationis.* *Mensis illuminationis.* *lib. 2. de dieb. decr. c. 4.* *Dies illunes* *Decas et hebdomada quot diebus constant.* *Hipp. locus elucidatur lib. de carnibus.*

metiendam, quorum singulis triginta dies tam in septimestri, quam in nonimestri partu respondeant, vel saltem lunaribus civilibus, si forte dicas, antiquos præsertim græcos (quæ multorum sententia est) annum totum ad lunæ rationem subduxisse, & alios menses non habuisse, quam lunares, nondum redacto anno in eam formam, quæ nobis usui est. Hos igitur ducentos ac decem dies, si septenario numero partiaris arithmetica computatione triginta constabunt, aut si triginta dies septenario ducas, ducentos ac decem conficies, septies enim triginta hunc dierum numerum complent, ut novies triginta ducentos & septuaginta. Hanc quidem mensium supputationem sequitur Avicenna, Jacobus de partibus, & Fuchsius, & deducitur ex eodem Hippocrate lib. de alimento, ubi ita scribit, 21. 3. 6. 2. *Cumq; & triginta soles fœtum formant septuaginta movent, decem & ducenti perficiunt,* quæ si diligenter perpendas, eundem Hippocratem per seipsum facile conciliari videbis, ex quo loco obiter notandum, solis etiam circuitus Hippocratem considerasse.

Hipp. locus lib. de octimestri partu enarratur.

Jam vero cum ipse lib. de octimestri partu, decimestres, & undecimestres partus ex septem quadragenariis fieri prodidit, etsi primâ facie sui immemor atq; contrarius videatur, nihil sane contradictionis est, quia ibi menses intelligit propriè lunares seu progressiones, quorum decem, undecimq;, haud multo plures dies conficiunt, quam novem solares, nam ex solaribus septem quadragenariis novem tantum conficiuntur menses, & decem dies, quorum unusquisq; constet 30. diebus; dies vero 24. horis, ut subducenti facile patebit; septies enim quadraginta conficiunt ducentos, & octoginta, qui si per triginta dividantur; novem menses emergent, & dies decem; si vero eundem numerum 280. per 27. & tertiam unius partem, id est, horas octo distribuas, qui quidem est numerus dierum mensis peragrationis, decem menses reperies, & sex dies cum dimidio, decies enim $27\frac{1}{3}$ conficiunt $273\frac{1}{3}$. Quia igitur partus, qui ducentesimo octuagesimo die eduntur, non multum superant decimum mensem, decimestres vocat, & quia jam septimum ferè diem undecimi attingunt, vocat etiam undecimestres, cuilibet igitur Leberide cæciori jam in propatulo est, eundem dierum numerum, qui efficit novem menses solares, decem, undecimq; lunares conficere, neque apud Hippocratem hos partus decimestres, & undecimestres, quorum meminit lib. de octimest. partu, diversos esse ab illis, quos libro de carnibus dicit novem mensium, & decem dierum partus esse, & habere ad hebdomadas quadraginta numerum exactum, fere enim idem numerus dierum, qui continetur in novem mensibus solaribus, aut civilibus additis decem diebus continetur, in decem, undecimq; mensibus progressionis, quos loco, quem hic enarramus, ab Hippocrate intelligi luce meridianâ clarius est, quia, inquit, ex dimidio anno septimestres fieri; at vero medietas anni sex tantum menses continet solares; septem lunares progressionis, hos ergo intelligit, & non illos; continet enim media anni pars 182. dies cum dimidio, qui numerus septimum lunarem mensem fere conficit, est enim 182. dies septimi mensis lunaris decimus octavus; quod si tertiam mensis lunaris differentiam accipias seu illuminationis, jam propemodum absolutos esse 182. diebus septem comperies menses. Hanc esse germanam hujus loci explicationem adhuc comprobatur, quia inferiùs scribit, ducentos, & octuaginta dies undecimum mensem apprehendere, quod solùm de lunari progressionis intelligi potest, merito igitur, ac juxta Hippocratis placita c. superiori, à decimo die noni mensis qui fere quinquagesimus supra ducentesimum à conceptione usq; ad decimum diem decimi, qui est 280. legitimum ac maxime vitalem partum fieri pronunciavimus, quia is numerus nonum mensem, & initium undecimi lunaris attingit; de quo quidem mense intelligendi veniunt Aristoteles, & Plinius, supra cit. dicentes legitimos partus ad decimum, & undecimum mensem pervenire.

Decimestres et undecimestres lunares eundẽ numerũ dierũ continent ac nonimestres solares. Media anni parte nati 7 mense nascuntur.

Partus terminus latitudinem habet.

Quod vero partus terminus latitudinem habeat, à decimo noni mensis die usque ad decimum decimi, ex eo disces quia sicuti laudabilis crisis dicitur, quæ in toto critico contingit die, etiamsi anticipetur, aut postponatur, per quatuor,

quatuor, quinq;vè horas, & ſicuti fructus arborum, quibus fœtus in utero aſſimilatur, conſtitutum habent tempus ſuæ perfectionis, & quidam nihil ominus ſeriùs, quidam temporiùs perficiuntur, ita etiam partus citius, aut tardius in lucem veniunt; cum præſertim aut calida ipſius natura, aut exiguum matris alimentum ipſum fœtum cogat, & aërem quærere, & alimentum externum; ad hoc ſi latitudinem habent tempora conformationis fœtus in utero, & tempus introductionis animæ rationalis (non quod per partes introducatur aut per temporis ſpatia, ſed quod non præciſè hoc vel illo die) quid mirum ſi latitudinem ſimiliter habeant tempora partus? cum major ſit mutatio diſpoſitionis, & formæ, quæ in illis contingit, quam loci, quæ in partu fit. Præterea per ætates homo quaſi à generatione in corruptionem tendit, quia ad juventutem uſq;, dicente Averroë, homo quaſi generatur, à juventute ad ſenectutem incipit corrumpi; & tamen hæc tranſmutatio omnibus non eſt æqualis, quia aliqui trigeſimo anno, alij 35. nonnulli quadrageſimo ad juventutem perveniunt, non eſt ergò, quod difficile videatur, præciſum non eſſe partus terminum. Impendio majorem ingerit difficultatem partus, qui decimo ante nonū menſem die, hoc eſt vigeſimo die octavi in lucem prodit, nam hic procul dubio octimeſtris eſſe videtur, jā quemadmodū tempus partus nonimeſtris latitudinem habet, ita etiam octimeſtris non ſolum dicendus erit, qui in principio, aut medio octavi menſis oritur, ſed qui uſq; ad finem ipſius excluditur. Cum igitur ſuperiùs illum vitalem conſtituerimus; & ex dicendis octimeſtrem inanem eſſe conſtet, contraria omnino hæc dogmata videntur. Et quidem ſi tempora conformationis latitudinem habent, ut mox planum fiet; demus ergo, fœtum qui 45. diebus conformatur, non his ſed 43. cum horis octo articulari, is profectò movebitur octuageſimo ſexto, & ſedecim horis, & quia in triplo naſcitur, veniet in auras 260. qui numerus conficit menſes octo, & 20. dies. Reſpondet Gentilis cit. rationē de duplicatione temporis conformationis ad tempus motus, & hujus triplicatione ad tempus partus, tunc ſolum veritatem obtinere, cum ex eā ad legitimū partus tempus pervenimus, alioqui augeri, aut inminui poſſe numerum dierum utriuſq; termini; Poſſumus etiam dicere illū partum, qui decem diebꝰ ante nonū menſem contingit, verè nonimeſtrem eſſe, ſi lunares menſes ſpectes, ſed quid, ſi à vigeſimo uſq; ad trigeſimū octavi lunaris partꝰ accidat? Reſpondeo, decem illos octavi menſis ultimos dies jam redolere naturā noni menſis, ſed adhuc vix vitales in eiſdem partus contingere, quia ſi nonimeſtres futuri erant, nondum perfecti exiſtunt, ſi ſeptimeſtres nondum ſatis temporis habuerunt, ut à præhabito in ſeptimo labore reficerentur. Ut igitur quæ prolixiori fortaſſis, quā par erat oratione diximus, ſummatim, ac breviter in pauca contrahantur, ex dictis facilè colliges, ultra decimū decimi menſis ſolaris aut civilis diem legitimū partum in lucem non edi; neq; fœminā ultra decē menſes uterū ferre poſſe, id pluribꝰ ration. Hipp. concludit lib. de nat. pueri, & nos ſequenti c. demonſtrabimꝰ ulteriꝰ; quod ſi probati ſcriptores undecimo menſi partū adſcribant, lunarem intelligunt longitudinis ſive progreſſionis. Si vero nonnunquā ex alimenti ubertate, quā fœtus gaudet ad integram perfectionem adipiſcendam, vel ex matris labore ſive impotentiā in duodecimū menſem partus protrahatur, id quidem fieri poterit, ſed rarum & monſtroſū erit; Ac ſi mulieres arbitrentur, ſeſe uterū diutius quam decem menſibꝰ tuliſſe, ſi circumſpectè ac ſeveriuſcule rem judicare velimus, eas deceptas eſſe credendum eſt, dum ex flatu aut menſibus retentis uteris elevatis ſi poſtea concipiant à falsâ gravidatione initium ſumunt; partum vero, qui maturiùs quam ſeptimo lunari menſe prodierit, vitalem nullâ ratione cum Ariſtotele arbitramur, quin potius ut plurimum ad decimum ſupra ducenteſimum diem, hoc eſt, ad tres hebdomadarū decadas pervenire oportere, aut ſaltē, ſi ratione proprij roboris magis quam legitimi temporis exeat, plane valetudinarium ac debilem futurū eſſe, quemadmodum etiam ut plurimum ad 5. duntaxat diem ultra decimum lunarem menſem partum ſe extendere, neque totos undecim menſes conſi-

4. Aph. 1.

In commēt. 2. de generatione.

Maior eſt mutatio diſpoſitionis & formæ, quam loci.

Ad iuventutem uſq; homo generatur, deinde incipit corrumpi.

An partus, qui decimo die ante nonum menſem oritur, ſit vitalis.

Gentilis ſententia.

Autoris ſententia.

Epilogus.

Vltra decimum diem decimi menſis legitimus partus non eſt.

Mulieres in tempore partus ſæpe falluntur.

Ante ſeptimum menſem lunarē vitalis non eſt.

Ar. lapſus.

ses consistere in utero fœtum naturæ ratio admittit. Quæ tamen omnia contingere possunt diebus pluribus aut paucioribus, haud multo tamen pluribus, vel paucioribus ut sentit Hippocrates. Quod autem Aristoteles inquit, mares magis, quam fœminas fieri septimestres, & has quidem decimestres magis, perpetuum non est, quia contrarium contingere sæpissimè videmus.

7 De hist. animali. 4.

Hippocratis de partu hominis sententia ulterius elucidatur: totamq; dierum ac hebdomadarum vim in partu à solis ac Lunæ actione pendere ostenditur.

CAP. IIII.

SEd cur his dierum, ac mensium numeris potius quam aliis partus salubriter in lucem veniant, inquisitione dignissimum arbitror, id autem duplex habet principium experimentum, & rationem. Experimentum sanè, quod non in omnibus similiter mensibus legitimus, & vitalis partus contingat, evidens affert testimonium, quodq; septimus atque nonus validissimâ sint virtute præditi; rationem ut promptè assequaris, ex omnium ritè philosophantium mente, potissimum ex Galeno, advertere licet, hunc orbem inferiorem, à superioribus corporibus moveri ac dirigi, & cunctas, quæ hîc contingunt mutationes, à cœlestibus pendere maximè à sole, ac Luna, ab illo quidem per se, & primariò; ab hâc vero, quatenus à sole aspicitur, & illucescit, cujus accessione, vel recessione ut diversas sustinet mutationes, ita profectò varia in nostro orbe operatur, suntq; ejus opera tantò, quam reliquorum planetarum, magis conspicua, quantò ipsa huic inferiori mundo vicinior est. Quatuor verò mutationibus Luna à sole afficitur; conjunctione, plenilunio, & duabus intermediis, cùm media est ad augmentum septem diebus, & media ad decrementum totidem finitura; ita septimo quoque die momenta eveniunt mutationis ejus, quæ quatuor sunt ab uno ad aliud cum sole congressu; nam post septimum à primo apparitionis die per medium secta apparet, qui aspectus dicitur tetragonus; & septem post dies pleno orbe vehitur, qui aspectus diameter nuncupatur, & contingit die decimo quarto; ac si quemadmodum aucta est ita minui intelligas, duas pariter habebis septimanas: Sed quia vim omnem lunæ à sole pendere diximus, nemo certè dubitabit, quin insignes etiam ab eo mutationes pendeant; ambo igitur vires magnas possident, & excercent, non in morbis tantum, sed in omnibus corporibus inferioribus, quod ab Ægyptijs astronomis se verissimè comperisse scribit Galenus: & magnum quidem virtutis solis indicium est, quod ex terrestri limo animalia generare potest, fruges maturare, ad coitum, & generis propagationem animantia provocare; magnam etiam Lunæ esse vim, vel in marinis animalibus apparet, & mensibus, quos ipsa perpetuò disponit, sed hoc ipsum solis beneficio habere ex eo liquet, quod tanta ejus portio semper illuminata appareat, quantam Sol aspicit. In illis ergo mutationibus, quæ breves sunt, & paucis diebus finiuntur, rem totam ad lunam deferri, in aliis, quæ non nisi longo tempore judicari possunt, solis cursum potius esse considerandú, cum Hipp. Gal. conspiranter profitetur. Atq; adeo acuti morbi, quia breves sunt, quatuordecim diebus judicantur, quartanæ febres quia longæ, non diebus sed mensibus sex; rerum enim circuitus, qui diebus aliquot concludi possunt, septimani sunt, & Lunæ modo geruntur, qui vero mensibus, ad solem referuntur, eandemquè, quam septimanæ, rationem sortiuntur. Ut enim à mensis principio usq; ad plenilunium

3. De dieb. criticis. 3.

Inferior orbis à superioribus gubernatur.

Solis ac Lunæ magna potestas in hæc inferiora.

Lunæ mutationes quatuor.

Tetragonus aspectus.

Diameter.

Vis Lunæ à sole dependet.

In brevibus motionibus lunæ, in longioribus solis cursus considerandus.

3. De diebus decret. 7.

2. Aph. 28.

quatuordecim

quatuordecim propemodum dies ſunt, qui lunaris circuitus dimidium complent, ita profectò ab initio veris ad æſtatis finem, quæ ſunt duæ anni totius mutationes, ſex menſes ſunt anni dimidium; ei autem menſis medietati, quæ eſt à plenilunio uſq; ad occultationis tempus, ſex alii menſes reſpondent, ab æſtate quidem ad hyemem; nam quemadmodum lunæ curſus per ſeptimanas diviſus, quatuor mutationes habet, ita ſi ſolis iter diſtribuas in quatuor ſtationes, ſingula anni tempora ſeptimanis ſingulis proportione reſpondebunt. Igitur ut dies ſeptima, quæ pars quarta eſt totius menſis lunaris morbos acutos indicat, ita anni temporis mutatio diſcutit diuturnos affectus: hyeme genitum morbum ver ſolvit, vere excitatum æſtas, in æſtate autumnus, in autumno hyems. Cum igitur ex Hippocrate ſuperiùs proditum ſit, partum eſſe criſin, uteri geſtationem morbum non quidem acutum, ſed diuturnum; palam omnino eſt, in tempore ipſius definiendo ſolis curſum, & menſium maximè obſervandum eſſe; ſed lunæ ac dierum rationem interim non negligendam; Ex diebus primus ſeptenarius decernendi vim habet maximam: huic diximus antea tempus unum anni, hoc eſt, menſes tres reſpondere, ſubit igitur fœtus tertio menſe manifeſtam mutationem, tunc enim excitatur moveturquè, ſed non, ut ſeptimus dies morbum judicat, ita tertius menſis fœtum vitalem in lucem emittit; quia ut ad criſin optimam, & perfectam cocti humoris obedientia requiritur, ac facilitas, & virium robur: ſic in edendo partu diſpoſitio ipſius fœtus, & firmitas, ac robur, quæ trimeſtri intervallo obtinere non potuit. Rurſus ut à ſeptimo ad decimum quartum, dies nullam vel perexiguam habent ad judicandum poteſtatẽ, ita neq; ad partum edendum quartus, quintusvè menſis, qui diebus illis aſſimilantur; quamobrem ſi quâ occaſione, vel potius infortunio illis menſibus fœtus ejectio contingat, violenta cenſenda eſt, haud aliter quam diebus non decretoriis excretiones ſymptomaticæ, non criticæ proveniunt. Itaq; erit primum pariendi tempus, & in quo dies legitimus, ac fœtus diſpoſitio, & robur concurrunt, illud, quod ſuperius recenſuimus, poſuiſſe Hipp. lib. de ſeptimeſtri partu dicentem, *Septimeſtres dimidia anni parte naſcuntur*; eſt autem ille centeſimus octogeſimus ſecundus; nam annus integer 365. diebus, cum horis ſex componitur, quos ſi in duas partes diviſeris, habebis 182. cum horis quindecim, qui quidem dierum numerus ſex menſes ſolares efficit, ſeptem verò lunares, qui lunarium ſeptimanarum fere tres decadas conſtituunt; & tunc certè ſecunda eſt ſolaris ſeptimana ſeu mutatio, in quâ uterus mulieris mole ac pondere jam gravatur, & fœtus perfectionem habet, & tantum virium, quantũ ad tolerandos partus labores ſat eſt, & ad vitam poſtea ſalubriter tranſigendam; potiſſimũ ſi ex valentiori ſemine procreatus eſt. Vides quo pacto denuò inclaret, pugnantiã nullã eſſe in Hip. verbis, dum ſeptimeſtres dimidia anni parte naſci dixit, nam, ut nos ſuperiꝰ jam tetigimꝰ, & ſex menſes ſolares, & ſeptẽ lunares, & tres hebdomadarum decades, & dies 182. in unum, & idem propemodum coincidunt, ſubinde ſolaris menſis nonus, decimus lunaris, & quatuor hebdomadarum decades, ab uno eodemq; numero, hoc eſt, à ducentis ſeptuaginta diebus ſolaribus efficiuntur uſq; ad 280. Nos enim jam tradidimus, decem diebus plus minus ſalubriter partum poſſe contingere, de quo quidem Hippocrates explicandus venit lib. de nat. pueri, dicens, decimo menſe fœtum exitum affectare, & membranas diſrumpere; eſt enim hæc tertia ſolaris ſeptimana, qua tertia mutationum periodus fit; ſeptenario enim numero rotam humanam finiri ſcripſerat Solon, & Hebræi, ac Hetruſcorum libri rituales idem videntur indicare, & Hippocrates lib. de carnibus, à quibus non eſt diverſus Galenus. Ut igitur partus minoris ſeu ſeptimeſtris origo in ſex diebus eſt, ita majoris, id eſt, nonimeſtris in ſeptem, poſt quos ſemen in ſanguinem vertitur; & ut ibi 35. diebus infans efformatur, ita hîc diebus ferè quadraginta; qui dies etiam inſignis habetur, tot enim parvulos ſine riſu, nec ſine periculo eſſe experientia docet; ob quam cauſam, cum is præterierat, diem feſtum ſolebant Græci agitare; quadraginta porro dies per ſeptem illos initiales, uti diximus, multiplicati ducentos

Quatuor anni tẽpora totidẽ lunæ mutationibus correſpondent.

In partu ſolis curſus cõſiderãdus, lunæ tamen ratio non negligenda.

Pri. ſolaris ſeptimana.

Cur 1. ſolis mutatio fœtũ nõ excludit, ſicuti 1. lunæ mutatio morbum ſæpe iudicat.

Dierũ anni ad dies decretorios ſimilitudo.

Primũ pariendi tẽpus.

Secunda ſolaris ſeptimana.

Hipp. in ſuis placitis conſenſus.

Tertia ſolaris ſeptimana.

Septenario numero finitur humana rota.

Quadrageſimi diei energia.

l. 8. crit. 9.

centos

centos, & octoginta efficiunt, ac hebdomadas quadraginta, qui numerus dierum ad tetragonum Chaldæorum aspectum subtiliter congruit; dempta enim quartâ dierum parte totius anni, id est, septuaginta duobus diebus, & aliquot horis; tres quadræ seu stationes supersunt reliquis 274. diebus, qui fere quadraginta efficiunt septimanas, nec procul absunt à 280. die, in quo partus emergunt frequentissimi, & maxime vitales.

Non luna solum sed sol etiã in partu agit.

Ex dictis jam aliquot corollaria eliciemus. Primum, non Lunæ solum, verum etiam solis mutationes in partu agere, & considerandas proinde esse, ludificariq; eos, qui sibi persuadent, solis duntaxat circuitibus supputationem faciendam esse, cùm utriusq; ratio sit habenda; imo propterea, qui dimidio anno in lucem venit, septimo mense natus dicitur ab Hippocrate, quia veteres omnes tàm medici quàm astrologi annum ex mensibus lunaribus potissimum, quorum tredecim cum aliquot adhuc decimi quarti diebus solarem annum constituunt, solares quidem cognoverant, sed annum, & mensem ad lunæ non solis rationem subducebant.

Dub: An temporis supputatio integris diebus sit facienda.

Constat secundò partus temporis supputationem non integris diebus aut hebdomadis fieri, sed additis quibusdam temporis momentis (quas fracturas vocamus) qua ratione Hippocrates lib. de judicationib. & Galenus, dies decretorios numerare docent, quia (inquit Galenus) *3. crit. 9.* *neq; annus neq; mensis ipsi integris diebus numerantur, sed quemadmodum annus ad trecentos sexaginta quinq; dies particulam diei maiorem quarta adiectam habet; & mensis ad triginta dies absolvendos unius dimidium desiderat, ita septimana sextâ maxime diei parte indiget, ut septem integros habeat dies, nulla igitur supputatio per dies integros fieri potest, & citra fracturam; neq; septimana, neq; quaternio, neq; mensis, neq; annus, neq; alius numerus.*

Obiectio.

Sed nõ injuria poteris obtrudere Hippocrat. lib. de carnib. per integros dies atq; hebdomadas gestationis tempus numerare, solaremq; mensem triginta dierum numero exacte conflatum constituere; quia septimestrem puerum legitimè natum, & vitalem esse affirmat, quod rationem, & numerum habet, ad hebdomadas exactum, nempe tres hebdomadarum decadas, quarum singulæ septuaginta dies complectantur; quod similiter de nonimestri prodidit, factâ supputatione ad hebdomadas quatuor, quod si ita est, hebdomadam septem totos integros exactè dies complecti, necesse procul dubio erit, nam more arithmetico denario per septenarium ducto septuaginta consurgunt: Igitur cum septimestris partus supra ducentos decem dies integros contineat, seu tres decadas hebdomadarũ, fit, ut si eos per septenariũ diviseris, triginta singulis mensibus dies integri conveniant. Hoc primo aspectu validissimo telò coacti nonnulli arenã cedunt, & non sicuti judicatorios dies per fracturas, sed integris plane diebus gestationis tempus numerandum esse censent.

Solutio. Hipp. locus elucidatur.

Sed non advertunt, Hipp. eo loco voluisse persuadere, vitam hominis dierũ septenario constare, & ideo legitimum partum esse septimestrẽ, propterea quod in tribus hebdomadarum decadibꝰ perficiatur, quarũ singulæ septuaginta dies contineant, est enim partus septimestris dierum numerus decẽ supra ducentos, quod de mensibus lunaribus intelligit, quorum septem ad eum numerũ dierum proveniunt, exceptis tribus cum dimidio, quod parùm refert, neq; enim tam exacte ibi dies, mensesq; numerari præcipit, ut parũ ultra citravè partus consistere nequeat optimus: nam lib. de alimento posteaquam fœtus conformationẽ, & partus tempora distinxit, subjungit; *funt vero hæc diebus pluribus paucioribusve*, quod nos superiꝰ jam fusius demonstravimus; libuit ergo numerũ illum absolutum trium hebdomadarum decadum potiùs adscribere, quam illũ alium, qui demptis fracturis tribus ferè diebus cum dimidio minor est, ut ad septenariũ deveniret, quod intenderat; cæteroquin idem autor decretoriorũ dierum eandẽ esse, quæ dierum, partus rationẽ lib. de septimest. partu latissime cõfirmat.

Decretoriorũ dierũ & dierum partus eadem est ratio.

Nobis autem visum fuit in re abditâ & admodũ inviâ paululũ immorari ut quos inveneris posthac pugnantes locos non solum apud sapientissimum Hippocratem, sed etiam apud reliquos scriptores, & de partus tempore contradictiones, ex his quæ diximus facile possis conciliare.

Mulieres fere semper pariũt eadẽ horâ quâ concipiunt.

Porro parere mulieres eâdem semper diei horâ quâ conceperunt diligentiores obstetrices observâsse adstruunt, quod etsi à nemine scriptum reperio, tamen experientiâ

confirmari

confirmari videtur, quia certum est, ut plurimum noctu aut diluculo infantes in lucē prodire, quibus etiam temporibus plerumq; fœminæ viris suis conjunguntur; interdiu, quo tempore raro coitus exercetur, raro etiam partū accidere; quod si ita est, non solum dierum, verum etiam horarum certus ac præfinitus numerus ad partum legitimum requiritur.

Astrologorum, Arithmeticorumq; de tempore partus opiniones.

CAP. V.

NUnc reliquorum de partus tempore sententias, ne quid desideres, recensere erit operæ prætium. Astrologi, ut in eorum libris copiosius scriptum jacet, corpora inferiora à superioribus affici loco axiomatis habent, septemquè planetas in hominem non modo jam natum, sed etiam, quamdiu in utero est, imperium obtinere, non simul quidem, sed suo quemq; ordine, ita ut unusquisque peculiari mensi dominetur: sic Saturnus (ut eorum fert sententia) primus ex sua naturâ genituræ dominatur, humida enim cum sit, & liquida, coagulari, & inspissari oportet, antequam hominem queat generare, quod illi frigidus, & siccus Planeta suppeditat, siccitate sua retentionis in utero autor, ideoque primum mensem Saturno tribuunt: Deinde vim suam Jupiter in semen exerit calidus, & humidus, quibus qualitatibus augmentum incrementumq; præbet, iisdem spiritus vivificantur, & membra vigorem recipiunt, quæ opera secundo mense fieri dicunt: Post Jovem Mars puerum veluti in ulnas accipit, qui caliditate, & siccitate sua fœtui motionis autor est, & tria præcipua membra suo calore format, crura, brachia, caput à cæteris membris separat, ideo tertio mēse infantem moveri solitum: Quarto loco succedit Sol cujus beneficio tùm ossa excavantur, tùm meatus corporis evadunt ampliores, & singulis membris sua perfectio accedit; est enim calor solis, qui hoc mense dominatur, inprimis vivificans: A Sole Venus fœtum invisit, quæ frigida, & humida de eo tàm benè meretur, ut calorem siccitatemq; à superioribus Planetis impressam mitiget, membrorum externorum lineamenta perficiat, virorum mulierumq; pudenda efformet, ac insuper naribus, ori, manibus, digitis, & reliquis membris venustatem decoremq; conciliet: ad prolem sextus prodit Mercurius, qui operi ab aliis inchoato ultimam imponit manum, vocis instrumenta perficit, supercilia, oculos, atq; ungues auget, ac motionis initia, & instrumenta, quæ reliqui dederunt, firmiora reddit, accuratiusq; absolvit: tandem septimo mensi luna præest, quæ quia frigida, & humida est, adipem præbet, & pluribus in partibus reponit, ac insuper matricem humore suo relaxat, &, quò facilius fœtus prodeat, distendit. Sic igitur fœtus numeris omnibus absolutus exitū affectat, & si exeat, salubriter degit, exit autem, si robore polleat: Et hæc est causa, quare septimestres partus vitales apud philosophos censeantur; si vero octavum mensem fœtus expectare cogatur, iterum revertentem Saturnum sentit, sed non ita mitem atq; placidum, quemadmodum primo conceptionis mense, nam multam in eum inspirat frigiditatem, quo non modo nativum pueri calorē imminuit, sed etiam ad motum tardiorē reddit, & sua siccitate os uteri constringit, quo tempore laxari oportuerat, quare si eo mense pariendi aliqua externa causa contingat, tàm mater quàm fœtus in discrimine versabuntur; & aut non vivet partus, aut vitam deget plane laboriosam, & ærumnarum plenam; ideoq; ob hujus planetæ inclementiam octavus mensis infelix habetur, ac minimè vitalis; at si nihil eo mense præter naturam fœtui accidat, quod partum in lucem prodire cogat, nono mense jam multo sereniorem Jupiter, qui iterū redit, faciem ostendit, qui suo calore, & humiditate vitam (quæ duobus istis potissimū consistit)

Septem planeta in homine dominantur iuxta astrologos.

Planetarū ordo in fœtu gubernādo.

Septimo mēse cur salubriter fit partus.

Octavus mēsis cur infelix.

Vita in calido & humido potissimum consistit.

consistit)

Vita in calido & humido potiſſimum conſiſtit.

Noni & decimi menſis partus vitales.

Aetates à planetis etiam gubernari.

conſiſtit) puero inſtaurat atq; conſervat, ac Saturni maleficia delens nonum menſem efficit ſaluberrimũ; quia vero Mars qui Jovi ſuccedit, & decimi menſis dominium habet, altera qualitate vitæ amicus eſt, ideo ſi quis decimo naſcatur menſe, vitalis etiam eſt: Sol undecimo præeſt, beneficus etiam planeta, ac vivificans, ideo in ipſo natus vitalis quidem eſt; & ſi ad duodecimum partus protendatur menſem, quamvis id rariſſimum ſit, vivit puer, quia tunc Venus vitæ amica dominium reſumpſit. Proclus philoſophus autor eſt, non infantibus duntaxat in utero præfici planetarum vultus, ſed etiam ætates univerſi ordinem ſequi, utrumq; tamen diſpari ratione, nam quæ vires ſuas poſtrema in partum exerit luna, eadem natum infantem haud deſerit, ſed primam ejus ætatem moderatur, humiditatem impartiens, qua nutriens ac vegetabilis potentia perficitur; poſt lunam Mercurius puerum gubernat, eoq; fit ut literarum, citharæ, arithmetices, ac conſimilium nobis ſtudium ea ætate ingeneretur, & quemadmodum inconſtans Mercurii ſidus eſt, & omnino ejuſmodi, quale id, cui adhæſerit, nempe cum benignis benignum, & exitiale cum exitialibus; ſic puerilis ætas facile eos ſequitur, quibuſcum conſuetudinem habuerit; ut vero ille ſecundæ ætati præficitur; ſic Venus tertiæ; Sol quartæ; Mars quintæ; Jupiter ſextæ, ac poſtremæ Saturnus, qui frigiditate ſiccitateq; vitam finit.

Arithmeticorũ de partu ſententia.

Numerus impar mas et perfectus, par fœmina & imperfectus.

Septenarius omnium numerorũ nodus.

Septenarii numeri laudes.

Porro etiam quid Arithmetici de hoc negotio prodiderint, raptim perluſtremus. Hi ſupponunt numerum parem fœminæ, imparem maris rationem obtinere, illum imperfectum eſſe, hunc vero perfectum, illum materiam, hunc formam: adducunt illud Vergilii: *numero Deus impare gaudet*, ideoq; imparem patris; & parem matris appellatione venerantur, ut refert Macrobius in ſom. Sci. atq; ex illis maximum eſſe ſeptimum, ideoq; nodum omnium rerum ſeptimũ numerum appellâſſe Ciceronem in ſomnio Scipionis, Cælius etiam Rodiginus lib. 12. lectionum antiquarum, in confirmationem præſtantiæ hujus numeri adducit illud ſcripturæ; *Septies in die cadit juſtus*; Et; *Septies in die laudabo te*, hoc eſt, ſemper, & omnibus modis, illud etiam poëtæ: *O terq; quaterq; beati*, per quod perpetuam deſignat felicitatem: eundem numerum extollunt ſeptem planetæ, & quòd ſeptimo quoq; zodiaci ſigno annus immutetur; & quòd dentes tam ſuperi quam inferni, quatuor ſeptenariis concluduntur, quos infantes ſeptimo anno complent; & homines ad ſummum inediam ſufferunt per ſeptem dies, totquè ſint liberales diſciplinæ, tot etiam nigra, & præcipua membra à nobis numerata, cor, pulmo, lingua, jecur, lien, & renes duo, & ſemen in utero ſeptem horis contentum prolificum eſt, unde Plutarchus docet homines primo ſeptenario dentes habere, ſecundo pubeſcere, tertio præceptis ſubjici, & Hippocrates lib. de carnibus, ſeptenarium mirabilem vim obtinere confirmat, & idcirco numerus plenus perfectusquè vocatur, unde illud Lini vetuſtiſſimi poëtæ:

l. 12.

5. de placit. philoſophor. c. 18.

Septimus numerus plenus.

Septima cum venit lux, cuncta abſolvere cœpit
Omnipotens pater, atq; bonis, & ſeptima, & ipſa,
Eſt etiam rerum cunctarum ſeptima origo,
Septima prima eadem perfecta, & ſeptima ſeptem.
Vnde etiam cœlum ſtellis errantibus aptum
Volvitur, & circlis totidem circum undiq; fertur.

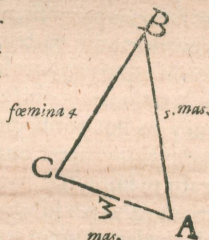
Septimus quisq; annus criticus eſt.

Noni præſtantia.

Climactericus annus cur ſit 63.

Adducunt etiam ſeptem pleiades, ſeptem oſtia Nili, ſeptem metalla, quæ hujus numeri excellentiam confirmare videntur; ideo Cenſorinus affirmat in lib. de die natali, per omnem vitam ſeptimum annum criſimum eſſe, cujus numeri præſtantiam ſequitur novenarius, qui etiam impar eſt, & ſubinde perfectus, quo fit, ut in eo menſe etiam vitalis perfectusquè fœtus prodeat, nonus autem dies morbos judicet; annus rerum vitæquè rationem, ac gravia pericula invehat, quo fit ut ſexageſimus tertius annus, qui utriuſque numeri ſeptimi & noni multiplicatam ſummam continet, non ſine periculo ingruat, novies enim ſeptem, & ſepties novem ſexaginta tria conficiunt, atque ob id climactericus is annus appellatur. His rationibus Pythagorici numeris efficientiam maximam

maximam concedunt, & ideo in septimo & nono natos vitales esse confirmant, quia impares sunt, atque perfecti, in octavo vero non vivere, quia par est & imperfectus; Si illis obtrudas denarium mensem parem esse, & tamen vitalem in eo nasci; respondent, denarium ex paribus solum perfectum esse, quia numerorum omnium perfectio, & complementum est; neque enim omnes, qui antecedunt numeri, denario majorem efficere poterunt, sed qui denario succedunt omnes ex decem, & præcedentium aliquo constituuntur; & ob id omnes tam Barbari quam Græci, dicente Aristotele, numerant statuto termino denarii numeri, exceptâ unâ Thracum gente, quæ ad quatuor numerandi seriem terminat, eo quod amplius meminisse modo puerorum non potest; quod ideo fieri dicunt, quia perfectus numerus denarius sit, continet enim omnia numerandi genera, ut par, impar, quadratum, longum, primum, compositum, & si quæ sunt alia. Sed cur de octonario tam sinistrè sentiunt, ex quos, ipsis Pythagoricis autoribus, solidum ac perfectum componitur corpus, quippe qui ex illis componitur, qui neque generantur, neque generant, scilicet ex monade & septem, aut ex eo, qui tum generatur, tum generat, nempe quaternario duplato; qui etiam justitia vocatur, quia primus omnium solvitur in numeros pariter pares, id est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio solvatur in bis bina, & tandem resolutio æqualiter redeat usque ad unitatem, qui ergo tam justus est, non convenit profecto fœtui iniquum esse? Sed etiam sphæræ octo sunt mobiles ad ipsam cœli harmoniam firmandam; quæ cum ita sint, parem numerum non semper imperfectum esse apparet? Hoc ut solvant Pythagorici, ex ipsâ arithmeticâ aliam demonstrationem afferunt. Sit, inquiunt, triangulum scalenum, id est, ex tribus lineis inæqualibus constitutum, A, B, C, cujus latus B, C, sit unitatum 4. latus autem A, B, sit unitatum 5. perspicuum est ex disciplinâ Pythagoræorum 3. & 5. esse mares, ut suprà dictum est, utpote impares, 4. fœminam ut parem; multiplicentur itaque 4. per 5. fient 20; 5, per se multiplicentur fient 25. simul juncti numeri conficient 45. hæc per medium spatium trianguli, id est, per sex, (constat enim totum 12.) multiplices, fient 270. quæ novem menses constituunt. Rursus multiplices 4. per 5. fient 20, & similiter 3. per 5. fient 15. simul juncta erunt 35. hæc per medium spatii trigoni multiplices, hoc est, per sex, fient 210. quæ septimum mensem componunt, in quo minor partus educitur. Iterum ducas tres per 5. fient 15. ducito 5. in se emergunt 25. simul componas erunt 40. hæc per medium spatium, ut suprà, multiplica, fiunt 240. qui octavum mensem componunt, quia igitur in septimo & nono mense duntaxat masculi & fœminæ (quæ numeris 3. 4. 5. significantur) conjunctio reperitur, meritò qui istis mensibus educuntur partus, sunt vitales, in mense autem octavo non est ulla masculi cum fœminâ copulatio, quia non ducuntur 3. aut 5. per 4. quod fœminam repræsentat, ideo conjunctio præter naturam est, ex quâ partus vitales non sunt. Quæ autem dicta sunt, etsi in numeris aliquid reconditum esse attestari videantur, à Galeno nugæ censentur, atque adeo magnoperè miratur Pythagoram illum tam sapientem virum numeris tantum tribuisse, de quibus tamen ejus placita plane incerta sint, ac luxatis subsistant pedamentis: cur enim monadem formam, dualitatem materiam? cur parem fœminam, imparem masculum statuant? adhæc volenti perfacile videtur, quemcuuque numerum magis minusvè laudare aut vituperare. Nam Aristoteles decimum extollit, Plato in Timæo octonarium plenum facit, quia absolvit numerum cœlorum mobilium; Philo in lib. de opificio DEI senarium esse perfectissimum censet, ideo in eo mundum perfecisse Deum Opt. Max. cui coope-

Denarius ex parib. solus perfect9.

11. probl. 3.

Omnes nationes numerant statuto termino denarii.

Thracũ imbecilla memoria.

Denarius omnia numerandi genera habet.

Obiectio.

Pythagoræorũ solutio.

Reconditũ aliquid in numeris est.

3. crit. 8.

Gal. de numeris sententia.

cui coope-

cui cooperatur S. Augustinus. Agrippa quartũ, Verderius tertium, alii centesimum evehunt, multarum rerum, quæ hoc comprehenduntur numero, in medium adductis exemplis. Utcumque tamen constat, rationem numeri contemnendam omnino non esse, quæ in multis sanctarumscripturarum locis, quá magni æstimanda sit, elucet diligenter intuentibus, nec frustra in laudibus Dei dictum est: *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.*

11. de civit. Dei. 30.

Cur septimestres, octimestresq; non raro edantur: & cur septimo mense nati vitales sint, octavo vero minime.

CAP. VI.

NUnc qua ratione septimestres, octimestresque partus edantur perscrutandum erit, quod quidem non Hippocratis solum, Galenique testimoniis constat, sed etiam experientiâ, quæ normæ vice semper est habenda, & omnis demonstrationis initium. Cur igitur septimestres nascantur, causam assignat Hippocrates lib. de carnib. quod per id temporis fœtus, & maturescere, & robore augeri incipiat, magisque quam aliis perficiatur temporibus, & velamina, in quibus ab initio nutritus fuerat, ad id coacta laxentur, aut ex fœtu: naturæq; instituto, quod plenissimus jam sit uterus, & fœtus fortissimus; aut ex occasione aliquâ, quæ debitum tempus antevertat, antequam perfectè maturescat; quo fit ut ex septimestribus quidam pereant aut valetudinarii vivant, qui nimirum ex causâ præter naturam expelluntur, nisi robusti sint, atq; validi, & firmi existant, qui operante naturâ prodeunt. Cur verò talia infanti septimo mense potiùs quam aliis contingant. Hippocrates nonnunquam cum Pythagora septenarii numeri arcanæ naturæ acceptum fert; aliàs à nobis superiùs propositam rationem assignat, quia nimirum dimidiam jam compleverunt anni partem, decadas septimanarum tres, & dies lunares 210. solares 182. quo tempore solis motio secunda perficitur, & lunæ septima. Hæ tamen rationes, cur hi fœtus vitales sint, duntaxat mihi demonstrare videntur, cur vero hoc potius quam alio tempore excludantur, in causâ est maturitatis perfectio, propter quam celer fœtus violentusq; fit motus, quo nimio calcitratu membranas laxans atque disrumpens viam sibi ad exitum aperit, quin etiam vulva per id tempus expletur, & maturo fœtu jam distenta laxari incipit, expletur autem septimo mense nonnunquam ob locellorum angustiam, quæ fætum grandiorem continere non potest, plerumque propter validissimâ vim in vulvâ informatricem utilemq;, ac moderatum sanguinem fœtum celerius explicantem: sed summa, & maxime naturæ consentiens ratio mihi videtur, cur septimo mense vulva expleatur, genitalis seminis natura alia atq; alia, ut suprà jam prodidimus. Porro genitos in ipso interlunio, aut ante plenilunium temporius ad maturitatem pervenire, fœcundiusq; in utero crescere, & ideo celerius vulvam explere verosimile est, atque hanc fuisse existimo Plinii sententiam, quæ etsi à nonnullis inepta judicetur, eorum contra hoc sapientissimum decretum ineptiores mihi videntur futiles nugationes; vulvam, ajunt, expleri, partus per id tempus consummatio atque perfectio, & tunicarum disruptio, causæ sunt cur septimo mense partus contingat; non igitur interlunium, aut plenilunium, nam quantumcunq; crescente luna generetur, si tamen vulva non expleatur, septimo mense naturaliter non prodibit. Nos tamen non imus inficias, neque Plinius negat, partus consummationem, & vulvæ expletionem causam esse septimestris partus, sed citiùs expleri conceptu facto interlunio aut ante plenilunium, rationi maximè cohæret, cum videamus sata, & arbores eo tempore consitas, nec non ungues capillosque cæsos temporiùs repullulare, quia tunc partes succulentiores sunt & magis exci-

Septimestres cur edantur.

Septimestres ex duabus causis diversis.

Septimestres aliquot cur valetudinarij, & imbecilles.

Septimestres cur vitales.

Cur potius hoc quam alio tempore.

Vterus septimo mense cur expletur.

Ante plenilunium geniti temporius maturescunt.

7. naturalis hist. 5.

Quorundã adversus Plin. sententia.

Cur serius aut temporius partus fiat.

gis excitata in radicibus ac ſeminibus genitiva virtus, quare non mirum ſi eo tempore humanum etiam ſemen vegetius ſit fœtus pabulum, hoc eſt, menſtrua defæcatiora, & abundantioris alimenti, virtusq; uteri efficacior atque præſtantior; & quam quæſo poteris invenire cauſam cur citiùs aut temporiùs vulva expleatur? niſi aut uteri virtutem aut ſeminis naturam, aut pabuli abundantiam, aut tempora conceptus, cumq; tres primæ inferiores ſint ac ſecundariæ, ſi ad ſuperiorem aliquã cauſam prioremq; ſit recurrendum ut certe eſt, ad lunæ procul dubio incrementum deveniendum erit. At dicunt; Hippocrates & Galenus, atq; alij veteres illuſtreſq; ſcriptores, qui aſtrorum aſpectus poteſtateſq; diligenter notarunt, & de ſeptimeſtri partu exactiſſime ſcripſerunt, cauſæ hujus nullam fecerunt mentionem; quaſi vero valeat quicquam hoc argumentum, priſci illi ſapientes Rhabarbari nullam fecerunt mentionem, ergo bilem non purgat, nec morbis opitulatur: atqui ipſi oſcitanter percurrerunt Hippocratis locum lib. de octimeſtri partu, ubi ita ſcripſit, *Nam cum ultra plenilunium mulier concipit, neceſſum eſt eum conceptum undecimum menſem apprehendere*, quo nihil ad hanc ſententiam fulciendam apertius dici potuit. Exiſtimo tamen mendum ſubeſſe in Plinij litera, ſic enim legimus apud ipſum: *ſeptimo non niſi pridie poſterove plenilunii die, aut interlunio concepti naſcuntur*; ubi dempta voce, poſtero, legerem potius *ſeptimo non niſi pridie plenilunij die aut interlunio concepti naſcuntur*, ut comprehendat tantummodo illud tempus quod eſt ab interlunio ad plenilunium uſque tum plenilunij ſpacium à quo partus tardiores gigni certum eſt, quippe qui nonum decimumque attingant menſem. Ut autem receptui canamus, &, quæ fuſiùs dicta ſunt, in pauca contrahamus, celerioris ſive ſeptimeſtris partus cauſæ ſunt ipſius perfectio, celerque motus, (de naturali loquor) vulvæque expletio; cur verò ita expleatur, facit vis genitiva uteri, ſeminis natura, pabuli abundantia, & Lunæ poſitura, tempore conceptionis. Octimeſtris vero infelicitas, ex fœtus imbecillitate, & tempore minus oportuno, quo nimirum nulla conſpicabilis fit ſolis commutatio, potiſſimum pendet, quare cum nulla ejus poſſit aſſignari naturalis cauſa, vitalis eſſe non poteſt, non enim ex naturâ ſuâ prodit, neque ex temporis efficaciâ; ideo ſimilis cenſetur octavo diei in morbis, qui quoniam neque index eſt, neque decretorius, ſi quando in eo criſis contingat difficilis planè eſt, & perniciofa. Præterea contingit 240. (qui ſextum efficit quadragenarium, de quo conſimile judicium faciunt ſcriptores atque de die ſexto, quem tyranno omnino infideli, & proditori aſſimilant) quo tempore nulla eſt ſolis mutatio, quæ fœtum dejicere poſſit, & in lucem proferre; quod ſi tanta illi commutatio accidat, à Lunæ mutatione, quæ ſingulis menſibus fit ut prodeat, admodum imbecillum eſſe neceſſarium eſt; nam etſi temporis ratione perfectus eſt, quodammodo tamen recruduit, & imbecillus evaſit propter colluctationem, & motum ſeptimi reiteratum in octavo nondum viribus refectis ſicuti ſecundo hujus libri capit. jam prodidimus; quod ſi ita fatigatus, & imbecillus, quo tempore maximè laborat, exeat in lucem, aëris perturbationes locique, admodum diverſi ab eo, in quo erat, ſuſtinere non poteſt, & intermoritur. Præterea, autore Hippocrate, octavi menſis geſtatio onerofa eſt, & perdifficilis tum matris ratione, affectæ ob pueri intus conditi perturbatos motus, tum uteri incommodius ſe habentis; quare ſi ſe tum temporis partio oſtendat, dupliciter læditur fœtus, & à proprio motu, quo ſe imbecillus præcipitat, & à matris uterique, in quo continetur, affectu. Huc accedit experientia ab ipſis fœminis concepta, (quibus fidem non omnino derogari vult Hippocrates lib. de ſeptimeſtri partu) hæ vero ex eo, quod cognoverunt in corporibus ſuis, dicunt octimeſtres ſuperſtites haud quaquam manere. Imò quicunque partus manci, claudive, aut cæci in lucem veniunt, hos in ventre octavo menſe laboraſſe multorum

fert

Cauſa cur citius aut temporius vulva expleatur quadruplex.

Occurritur obiectioni.

Plinij locus reſtituitur.

Cauſa celerioris partus.

Octimeſtris infecilitas unde proveniat.

Dies ſextus & menſis octavus tyranno aſſimilantur.

Lib. de octimeſtri partu.

octavi geſtatio onerofa.

Fœminis in ſuis affectibus fides omnino non eſt derogan da.

Qui manci aut claudi in lucem veniunt. octavo menſe laborarũt.

fert opinio, quicunq; autem sexto mense nati fuerint, vitam naturaliter sustinere non posse, eo quòd, licet distinctè formati sint, nondum tamen justæ perfectionis existunt. Non est tamen octimestris aborsus dicendus, connumerant enim illum scriptores inter partus, ut videre est apud Hippoc. Aristotelem, & Galenum locis cit: & insuper quia alicubi, ut in Aegypto, & Hispaniâ vivunt ob matris robur, temperiem probam, succulentum habitum, regionum fertilitatem, & pariendi facilitatem, quâ minus fœtus offenduntur, quod tametsi ab autoribus scriptum reperiam (ut hoc obiter appungam) tamen hodierna experientia contrarium testatur, nam fœminæ Hispanæ debiliores sunt, & partus difficultate sæpius divexantur, quin etiam quantumcumque calore abundent, qui ad generationem facit, tamen infœcundiores sunt, quam septentrionales, cuj9 rei causam esse puto, quia simul cũ calore siccitaté habent conjunctam, quæ generationi adversatur, ac insuper quia mulieres ibi aquam bibunt, quæ sterilitatem inducere solet: ob quas quidem causas Hispaniam minus populosam esse reor, adde meretricum numerum, à quibus homines exhausti, & infœcundi redduntur, & illa fœminarum pars ob seminum commixtionem, & crebrã coitus agitationem generationi inepta fit. Sed ad pensum redeuntes, neque etiam legitimus partus dici meretur octimestris, cùm in cæteris regionibus & vitalis non sit, & matri exitium afferat, quáobrem accommodatè cum additamento, ac secundum quid, uti ajunt, octimestris partus nuncupatur. Ex dictis jam aperte colliges, quid sibi Hippocrates velit in illo obscurissimo ænigmate, quovis Herculeo nodo inextricabiliori, quod nobis lib. de alimento proposuit dicens: *Est & non est octimestris generatio,* quibus verbis indicat eum, qui natus est mense octavo aliquo quidem modo esse, & natum videri, revera tamen non esse, quia pauló post interiturus est.

Octimestris plane aborsus non est dicendus, neq; legitimus partus.

Octimestres alicubi cur vivant & serventur.

Hipp. locus explicatur.

De partus exeundi modo ac debitâ figurâ.

CAP. VII.

SUperest ut eâdem, quâ sumus ingressi januâ, profecti ex supradictis jam eruamus, naturalem partum tum maximè fieri, cùm puero, & alimenti, & loci inopia oppresso motus validus accidit, quo manib9, pedibusq; calcitrante tunicæ seu velamenta fœtus disrumpuntur ac dehiscunt, quod appositissimo spicarum exemplo comprobat Hippocrates; nam sicuti in illis, malis granatis, & amygdalis ob molis intus increscentis violentum impetum ligneus ille cortex dehiscit ac interrumpitur; sic quæ fœtum cooperiunt involucra; tuncq; à vinculis exsolvitur, & agitatus foras procedit, & jam virtus retentrix non potest onus sustinere, quo fit, ut exurgat expultrix; dilaceratis autem membranis, jchores prodeunt multi, & cruenta multa, doloresq; tunc validi parturientes excruciant, dum vincula rumpuntur, & fortiter calcitrat fœtus exitum sibi parans; tuncq; naturalis dicitur partus, si ordinem naturæ servet, hoc est, si in caput procedat puer, brachiis subsequentibus super coxas extentis: fiunt veró dolores parturitionis quantumvis naturalis tempore, propter separationem fœtus à vasis, velamentorum disruptionem, & spiritus confertum impetum ad embryonis excursum excitatum ut definitionum med. autor prodidit: Quibus adde tres alias causas quas 1. c. hujus lib. quarti posuimus, ac tandé propter exitum per tàm angustas vias, uteri enim os (qui antea clausum arctissimè fuerat) aperitur in hoc opere, quantum sufficiat infanti exitum præbere, & qui novem continenter mensibus connixerat fœtum avidè comprehendens, tum paulatim reseratur, ut obstetricibus minimum in id digitum immittere liceat. Quod autem sola mulier maximos in partu sustineat labores, superius jam diximus, & ejus eventus causas attulimus. c, 1. hujus libri: nunc ad pensum,

Naturalis partus qui fiat.

Ichores in partu.

Doloris causa in partu.

pensum. Ad fœtus igitur prolapsionem satis jam patente utero, universus ejus fundus quam proximè potest ad os se convertit, fœtumq; forâs propellit, cui & aliæ circumjacentes partes suppetias ferunt, ipsaq; mulier non mediocriter sibi opitulatur virib usq; ad fœtum expellendum connititur, contractis intentisq; iis, qui in abdomine sunt musculis: multa igitur in tam difficili arduoq; opere conveniunt, fœtus, mulier, uterus; in quo certe opere quinque potissimum requiruntur conditiones, prima ut fiat perfecto jam fœtu, 2. ut debito tempore, tertia ut debitâ figurâ, 4. ut levibus accidentibus. 5. ut lochia, & secundinæ rite expurgentur. Ex quibus liquet, naturalem partum esse consummati ac perfecti fœtus justo tempore & figurâ in lucem emissio; quæ definitio non solum aborsum, sicuti prima, sed etiam illegitimum partum excludit; nam ibi partum definivimus, hîc naturalem partum, quo autem pacto os uteri tantopere dehiscat, ut per id fœtus elabatur se ignorare confitetur Galenus, neque aliud quam mirari posse; Avicennas existimat, pubis ossa necessario sejungi, commissurâ quasi dissolutâ, dissociataquè, quod tamen fieri non posse primo libro demonstravimus, valentissimis enim firmissimisq; vinculis natura munivit partes eas; potius igitur id ipsum accidit ossi sacro; à quo aliquantulum abducuntur pubis ossa, quæ illi colligata circumjacent, aut etiam aliquantulum cedit cauda, & ossis sacri cum ipsâ cauda articulatio, nam cùm os sacrum in caudam desinat, ita cum eo articulantur ipsius ossa, ut reflecti possit in partem exteriorem; sed quia quantumcunque posteriora dilatentur, non adhuc video, quid illud faciat ad cervicis apertionem, & exitum infantis â corpore, etsi à matrice eâ ratione educi facilius possit, propterea anteriora etiam & ossa pubis aliquo modo non quidem dissolocari, sed dilatari ac cedere putârim; partibus tamen posticis, quibus vulvâ parturiendo multum innititur, magna vis infertur, rectum enim intestinum, & podicem gravissime premi constat, plerumque enim post partum acerbior aliquis ibi remanet affectus, qui curationem postulat; cæterum ne in exitu offenderetur crena, quam diximus cavitatem quandam esse, sub medio ossis pubis consistentem, ureterem capit, & in tuto tantisper tenet, eximiâ & admirabili naturæ providentiâ. Porro in partu plurimum laborant primiparæ ob inexperientiam laborum, autore Hippocrate libri de natura. pueri: quod si fœtus valetudinarius est, & mater imbecilla, non sine periculo res est, id autem potissimum contingit, si hyems australis præcesserit, & pluviosa, ver autem siccum, & septentrionale, cujus rei causam esse dicunt, quia tenelli fœtus ab inæquali intemperie admodum offenduntur; atque adeò à contrariis tempestatibus percussi in utero, priusquam excludantur, sæpe pereunt; aut qui antea debilis fuerat in ipso enixu succumbit, vel saltem tenuis, & valetudinarius vivit, quia corpora rara, mollia, ac humida, qualia mulierum, humidiora per illam constitutionem tepidam reddita ac rariora, ad intimas sui partes aëris ambientis qualis sicci & aquilonaris veris acutam frigiditatem facile admittunt.

Tria ad partum concurrũt. — *Quinq; ad naturalem partum requiruntur conditiones* — *Naturalis partus definitio.* — *Qua ratione uterus tantopere in partu aperiatur.* — *Non posteriora solum sed etiam anteriora in partu cedunt aliquo modo.* — *Dolor post partum.* — *Crenæ usus.* — *Primiparæ in partu plus laborant* — *Contraria temporum mutationes fœtum corrumpunt.*

15. De usu part. — *Galenus 5. aph. 55.* — *3. Aph. 12.*

Cur autẽ septentrionales venti conceptũ firment, australes abortus causæ sint, neq; ab Hipp. neq; à Galeno scriptum reperio, causa tamen ex Democrito desumitur, quia ventrem ferentibus corpora austro laxantur, & dissolvuntur, & idcirco receptaculo dilatato, & longè lateq; diffuso ac malè compacto, partus errare, & vagari, eosdemq; calefactos huc & illuc dilabi, & diffluere, ac jâ locis disclusis & remissis faciliùs excidere cogũtur: contra si tempestas sit frigida & septentrionales venti sint, locorum adstrictione fœt⁹ contrahi, & comprimi ut de locis dimoveri, ac depelli non queât, neq; sane dissolut one, & laxitate, quasi tempestate quati, præsertim cùm à perturbatione conquiescant, & firmissimâ sede distringantur, ita ut facilè ad pariendi tempus durare possint, quamobrem frigidâ constitutione (dicebat Democritus Abderites) fœtus manent, calore verò, ut plurimum excidunt, hoc enim superante fieri non posse, quin artus, & nervi laxentur, & fatiscant.

Septentrionales venti fœtum firmant, australes laxant.

Sed cur

Cur capite prius fœtus exeunt.

Sed cur capite prius fœtus exeunt? Hippocrates causam esse dicit, ipsius capitis pondus, quod est omnium partium gravissimum, ideo primum ad foramen descendere; existimandum tamen est prudentissimam naturam jussu magni & excelsi Dei studuisse, ut fœtus exeant quam tutissimè, & sibi & matri, quod hâc figurâ fit, nam si in pedes egrediantur, disrumpuntur brachia, si in reliquas figuras, quas mox recensebimus, mater omnino periclitatur: illud tamen silentij velo non contegam, quòd Plinus scribit, mortuos pedibus efferri, eo quod mors sit vitæ contraria; ideo sicuti in vitâ exit homo capite, ita etiam in morte debeat ritu naturæ pedibus efferri. Egreditur igitur mas quidem facie ad matris podicem: fœmina vero ad partes obscænas conversa, quoniam in utero illis quoque contrarius situs erat; quamvis hoc alij vanum putent, & tùm mares, tùm fœminas semper pronos exire prodiderint. Conqueritur Plinius, reliquis animantibus varia tegumenta naturam tribuisse, testas, cortices, coria, spinas, vilos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera; homini cujus causa videtur cuncta omnia animalia genuisse, novercam potius, quam parentem extitisse naturam; quem quidem inopem, nudum, querulum, ejulantem, & ad lachrymas projectum, quasi humanæ miseriæ præsagum in lucem projicit; quod ante ipsum ita cecinerat Lucretius:

Mortui cur pedibus efferuntur, & nascentes capite exeunt.

Exeundi modus.

Plinij & priscorum querela.

Tùm porrò puer, ut sævis proiectus ab undis
Navita, nudus, humi jacet infans, indigus omni
Vitali auxilio, cum primùm in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit:
Vagituq; locum lugubri complet, ut æquum est;
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Thraces infantium natalitia deplorant, exequias celebrant.

Natura hominibus benigna est mater, non noverca.

Hinc Thraces ac finitimi populi, autore Valerio Maximo in infantiũ natalitiis convocatis consanguineis, quantum miseriarum eis transeundum restaret, deplorabant, exequias vero cum hilaritate celebrabant. Verùm enimvero si exactiùs ac emissitiis oculis ad naturæ opera collimemus, & rem æquâ lance pensitemus, immerito quidem naturam pro matre novercam ab illis fuisse appellatam comperiemus, atq; hoc convitium, etsi verbotenus naturam feriat, revera tamen in eum redundare, qui naturam condidit, cujus potius omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem in hoc potissimum opere admirari collaudereq; debemus, qui tam benignam matrem naturã hominibus præfecerit: Nullum enim animal à natura armatum valet exercere alia arma quam sua propria, ideo homo caruit illis, ut omnes habere posset; nam cum intellectu omnes artes, & cum manibus omnia arma valet exercere; quod si nudus obnoxius erat periculis, & minus firmus, tribus illum natura armavit præsidiis, ingenio ad inventionem necessariorum, sermone ad auxilium, manibus ad perfectionem eorum omnium, quæ vel ingenio excogitasset, vel sermone ab aliis didicisset. Ploratus vero causam sapientum plerique perquisiverunt; C.17. & alij cœlestium orbium motiones, quibus tenella corpuscula commoveantur; Soranus Ephesius causam dicit, quòd insuetam tangit terram, & tenellus spirit⁹ à luce concutitur; alij & hoc addũt, quod à lumine exterretur, non, ut quidam ajunt, quòd anima cœlestium regionum extorris terrenum corpus prius inhabitet, atque ideo flere infantes cogantur; Alij terræ revolutiones causam esse ridiculè crediderunt, hinc putabant, eos qui in navibus nascuntur, non plorare, cujus contrarium quotidianæ experientiæ testimonio comprobatur; est enim infantium nascentium ejulatus potissima causa ambientis aëris alteratio, diversa ab eâ, quâ intra uterum afficiebantur; adjuvat cohibitus spiritus, propter quem vox, quâ intra uterum nullam infans adhuc emiserat, majori impetu prorumpit. Porro fœtuum in nascendo quatuor sunt non naturales figuræ; prima quando non in caput, sed in pedes egreditur, quos Agrippas, quasi ægre partos appellamus, quo pacto Marcum Agrippam natum esse ferunt, ac Agrippinas utrasque, & Neronem illum generis humani hostem:

Ploratus infantium egredientiũ causa.

Partus non naturalis figuræ. Agrippæ.

hostem; Altera, quando manibus exit, quem ego vitalem sæpe vidi; ubi notandum has figuras duplicatas esse, quia interdum duos pedes effert infans, interdum unum duntaxat. Tertia figura est, quando in latus fœtus progreditur, qui item partus difficilimus habetur. Quarta, quando duplicatus exit, idquè aut natibus primo oblatis, aut cum manibus pedibusquè simul ad partum inclinat infans; quod si in pectus aliquando procidat, retró manibus, pedibusquè conjectis omnium periculosissimus habendus erit; has vero figuras omnes Eucharius, Rodion, & Jacobus Rufus diligenter depinxerunt. Quæ autem in simplici partu dicta sunt, eadem in gemino & trino perinde observantur, nisi quod aliquando contingit, alterum infantem in caput, alterum in pedes demissum sese exhibere; quæ quidem ex naturali, & non naturali partus genere composita figura est; ita Vopiscos appellat Plinius cùm è geminis unus vitalis nasceretur, altero interempto abortu; quemadmodum qui enectâ parente, & cæsâ vitales nascuntur Cæsares, & Cæsones nominabantur, à cæso matris ventre, auspicatiusq; gigni crediti erant, quo pacto Scipionem Africanum, Julium Cæsarem, & Manlium natos esse scribit. Sæpe etiam, quod miserum, & lamentabile est, ferramentis, ut uncinis, rostro anatis, & tersa forcipe, prout necessitas urget, fœtus vivi, à vivâ, & integrâ matre educuntur; de quo opere & modo extrahendi fœtum ex utero materno absq; vel matris vel fœtus periculo, aut fœcunditatis abolitione, quatuor extant Francisci Rousseti integri commentarii.

Ex naturali & nō naturali composita figura.
Vopisci.
Cæsares vel cæsones auspicate nascuntur.
Fœtus vivi è viva matre productio.

Quibus signis partus cognoscatur, & de lochiorum expurgatione.

CAP. VIII.

IGitur instante jam partu, acrior sub umbilico & ad inguina dolor premit, inde se ad lumborum vertebras reflectens, genitalia cum dolore tument, febrilis horror corpus invadit ex naturæ ad excretionem conatu, facies rubet, venter incalescit, cum veró magis instat parturitionis tempus, urinæ adest incontinentia, uterus solvi, & laxari sentitur, tormina vexant, partes superiores graciles fiunt, & extenduntur loca, super pectinem & inguina; immissoq; digito, quid ad magnitudinem ovi in orificio invenitur, convoluto nimirum fœtu eâ ratione, quâ libro primo diximus; ac tunc ruptis membranis, quibus continebatur, aquæ ex utero defluunt (sic enim vocant obstetrices fœtus sudorem, & innominatam aliam sordem, quæ inter amnion, & fœtum continetur, quæquè innatat) is autem humor primo paucus effertur, postmodum plurimus, ac demum sanguis aquosus, si fœmina nascitura est, ruber, & purus si masculus; quo tempore, & non antea in sede constituenda est mulier, quia jam obstetrices os uteri tangentes aperiri sentiunt, & dehiscentis uteri modum augeri, ideoq; in sellâ collocant, aut surgere jubent, & ad expellendum fœtum strenuè se paret adhortantur, ad quam quidem rem in quibusdam regionibus obstetrices peculiaria sedilia habent, quæ ab humo non altè distant, ita ut mulier neque stare neque prorsus jacere videatur, & excavata ita sunt, ut facile, quæ debent, transmittant, ac reclinantem tergo accipiant, quorum formam idem Eucharius depinxit: Cum itaque jam jam partus instat, os uteri directum apparet, quod perpetuó in partu fit, perinde ac in conceptu, tunc si partus naturalis est, quod cognoscitur ex eo, quia in caput nascitur, totum opus soli Deo, & ipsius parturientis diligentiæ, & viribus committitur, ipsa enim abdominis musculis, puer propriis viribus partum facilem parant; uterus vero otiante jam retentrice, & proritatâ expultrice, tanto interdum impetu operatur, ut simul foràs excidere visus jam sit; Postea vero acetabula dicta dissolvuntur, ab acetabulis secundinæ evelluntur, ac tandem fœtus viarum angustiâ secundas exuuit, &

Partus instantis signa.
Aquæ profluvium.
In sede mulier quando constituenda.
Sedilia.
Partus naturalis in quo cognoscatur.
Acetabulorū dissolutio.
Secundinā evulsio.

it, & in lucem prodit, quem prudens obstetrix apte, & mollissimis linteis excipit, statimq; aliquæ obstetrices umbilicum, qui postremus omnium in lucem prodit, relictâ quatuor digitorum circiter longitudine secant; securius tamen est, & in Hispania usitatum, non illico umbilicum præscindere, & à secundinis divellere, ne sine involucris fœtus exeat; quæ quidem, ne diutius intus maneant, ab umbilico secanda non sunt, sed per quatuor aut quinq; horas expectandum, remediis interea ad id adhibitis, quæ suo loco ponenda sunt; ac si non proficiant, ita sentiente Hipp. lib. de superfl. & 1. de morb. mul. tunc secandus umbilicus erit duploq; filo fortiter constringendus, quam proxime ad ventrem infantis, quod pollicis ab abdomine latitudine fit. Non tamen arctior fiat strictura, ne quę ultra ipsum umbilici pars est, citiùs, quam oportet, excidat; nec etiam laxius, ne funesta hæmorragia per vasa umbilicalia sequatur, aut aër frigido intrò in puerum subeat; sectio vero fiat novaculâ peracutâ, vulneri imponendo pannus linteus duplex, oleo ros. & amigd. dul. madidus ad doloris sedationem; ita paucis pòst diebus una cum vinculo excidet, quod intra nexum est, constricta enim vena, & arteria nutritione & vita destituitur; loto vero puero, & sordibus absterso, quod vino calenti fit, in quo rosarum, & myrthi folia incoxerint, siccus jam umbilicus pulvere ex Bolo Armeniæ, sanguine draconis, & myrrhâ conspergi solet, ut qui nullius amplius sit usus, & gossipio potius involvas, quam abdomini incumbere sinas, nam calore vitali destitutus frigiditate suâ dolorifica tormina infanti excitat, sed hæc in praxi copiosius invenies. Reliqua umbilici pars, quæ cum secundinis intus remanserat, eisdem connexa postea excernitur: tuncq; tertia illa menstrui portio, quam circa uterum toto gestationis tempore accumulari diximus, per ipsum dimanat copiosè primum ad heminam ferè cum dimidiâ; deinde paulatim, quousq; quæ marem peperit, triginta diebus expurgatur, estq; longissima hujusmodi purgatio plena perfectaq;, quæ tamē si ad 20. dies duret, nihil prorsus habet periculi: si vero filiam genuit, duobus, & quadraginta diebus repurgatur, quæ certè purgatio ut maxime est diuturna, ita perfecta est: attamen periculo vacaverit, si 25. diebus peragatur, Hipp. decreto lib. de morb. mulierum, qui tamen terminus in nostra praxi moderandus: hoc nunc intelligatur oportet, quod juniores diebus paucioribus, seniores pluribus expurgātur. Purgantur autem à partu mulieres eam ob causam, quod antea ad 40. usq; diem, si utero puella gestaretur, aut usq; ad trigesimū, si masculus, paucissimus sanguis ad incrementum fœtus delabitur (namq; hoc dierum numero infantium membra articulantur) deinde copiosior, donec in lucem infans prodeat, residuo semper ibidem deposito; ideoq; purgationes has, quæ lochia nuncupantur, à partu manare ad portionem dierū necessium est, quamvis robustis, & exercitio deditis non tamdiu sæpe fluant. Oportet autem ut lochia sint instar sanguinis à victima exeuntis, quę si retineantur aut immodicè fluant, vel secundinæ non expellantur, in innumeras ac periculosissimas calamitates incurrunt puerperæ, quas Hipp. commemorat lib. de morb. mul. & nos suo loco recensebimus. Unde constat lochia nihil aliud esse, quam superfluū alimenti, quo fœtus nutriebatur in utero, quod toto gestationis tempore retentum fuit, ne apertis matricis venis una cum illo laudabilis sanguis expelleretur, neve acetabula in ipsa reseratione laxarentur aut etiā uterus lubrico redderetur, unde etiam abortus facilis foret. Jam vero quia excrementum piceum, de quo Arist. & nos suprà egimus, quodq;, si ante editum in lucem infantem egrediatur, mortui fœtus indicium fœminæ esse dicunt, si intus maneret, perirent infantes, aut saltem toto puritię tempore, epilepsiæ, & periculosioribus variolis obnoxii manerent, ideo ex consilio Avicennæ, non ante lactandus infans est, quam ei butyrum, & mel virgineum, aut sirupum violaceum cum sesamo, aut simile quidpiam adhibeatur, quo egestionem prius emittat, cum quo etiam palatum perungitur, ut infantis ventriculus ab omni pituita, & recremento mundus evadat, quo etiam in casu aut sirupus violaceus simplex, aut tantillum theriacæ exhibetur, quamvis cum Galeno in lib. de theriaca putem eandem superare vires tenellorum infan-

Margin notes: *Illico à partu quid faciendum.* *Umbilici resecatio.* *Umbilici ligaturā qualem esse oporteat.* *Vulneris curatio.* *Fœtus ablutio.* *A partu umbilici nullus est usus.* *Lochia.* *Quotdiebus puerpera expurgetur.* *Lochiorum causa.* *Robustis pauciora lochia.* *Lochia quid.* *Quid puero ante primā lactationē exhibendū.* *Theriaca nō omnibus infantibus convenit.* *1. Tex. 89.* *Et 1. pro. 45.* *7. de hist. nat. 10.* *3. 1. d. 3. c. 2.*

rum infan-

rum infantium, nisi septentrionalibus, ut Belgis, & Germanis, qui ut referunt parentum naturam, ita medicamenta fortiora facilius, sanguinis missiones difficulter tolerant. Postquam vero egesserit, tunc primum lactandus erit infans, dummodo lac primis duobus diebus matris ipsius non sit, quia nondum sanguis ejus ita purificatus est, ut possit in laudabile lac converti, ideo ab eo afficiuntur pueri, & malum dicitur colostrum Avicenna cit. & Plinius: Lac ex papillâ sæpius in os infantis exprimatur, ut ita sensim assuescant ventriculi fibrę attrahendo, de quo quidem lacte in residuo hujus operis Deo Opt. Max. auspice, pauca cudere consilium est, si prius de periodo, quâ tum in mare, tum in fœmina generandi ac pariendi tempus finiatur, brevissimè dissertavero. Igitur mulier post 50. annũ non gignit ut plurimum, majoriq; parti quinto & quadragesimo profluvium sistitur, amissæ fœcunditatis testimonium. Mares ad septuagesimum annum generare possunt, sed nullo certo præfixo termino, nam in utroq; sexu, alii aliis temporius, aut tardius generandi tempora aut finiunt aut producunt prout corporis, & vitæ, & succorum, & temperamenti, & cœli bonitas, atq; habitudo, quemq; in meliorem aut deteriorem naturam provexerit. Massinissam post 86. annum filium genuisse, proditum est, Catonem Censorinum octogesimo exacto; inter mulieres Corneliam è Scipionum gente Volussium Saturninum post 62. annum, & Valescus in suo Filonio scribit, puerperam se vidisse, quæ 67. ætatis suæ anno filium peperisset: sed magna ex parte maribus 65. annus finis progenerandi est, fœminis quintus, & quadragesimus, ut autor est Aristoteles; quando autem incipiant homines generare jam prodidimus.

Septentrionales cathartica facilius sang. miss. difficilius ferunt.
Lac primis duobus diebus matris non sit.
Colostrum quid.
Lactandi ratio.
Gignendi periodus in mare et fœmina.
Lib. 11. c. 41.
1. de hist. anim. 14. lib. 3. c. 3.

De lacte, quid illud, generationis modus, partes, conditiones, ac qualitates.

CAP. IX.

SOlers, & sapientissima natura à summo Deo erudita infantis, quem in utero fabrefecerat, extra uterum constituti non obliviscitur, imo sanguinis portionem, quâ intra ipsum nutriebatur, ad mammas per communes venas, quarum sæpe meminimus, extrudens, candore modificans, ne cruore delibuta ubera oculos alumni averterent, aut mater sanguinis metu expavesceret, commodissimũ parat puerulis alimentum in eâ parte, qua facilimè simul & citissimè elaborari lactis copia posset, & ab alumno facile sugi, qui vicissim posset à matre foveri, amplecti, osculari, & amorẽ ejus promereri. Posteaquã igitur reliqua quę priora sunt naturâ priùs, ut par erat, forsitan fusiùs, sed quàm potui lucidissimè exposui, postulat series rerum, ut de hoc etiam naturam imitando nonnulla annectam. Empedocles apud Arist. lac pus esse dicebat, fortassis, quia veteribus solitum fuit, concoctionem per corruptionẽ intelligere. Est tamen lac nil profecto aliud quam benignum corporis excrementum, sanguine è rubro in candidum mutato, ad fœtus nutritionem; cæterum non solum post editum infantem lac apparet, sed, cum jam partus instat, scaturire incipit, quò scilicet, cùm jam eo uti infantem oporteat, maturiùs, concoctiùs, ac veluti paulatim paratũ lac fiat, ideo incipit aliquibus priùs, plerumq; autem septimo octavoq; mense; quod quidem lib. de nat. pueri Hipp. accidere putavit, quia retentis per conceptum menstruis alimenti abundantiâ omentũ pinguescat, & recente adipe albo, necdum concreto abundans, ceu oleo corium illitum, à turgido utero compressum, & sursum & deorsum destillat, deorsum quidẽ in Embrii alimentum, quamdiu in utero est, sursum in mammas recipiatur, & id lac vocemus; sed hæc sententia quia nullã veritatis similitudinem capit, repudianda omnino est, quin etiam quia ipsius Hip. placitis contrariatur, aliunde ejusdẽ libris inserta videtur,

Lactis materia.
Mammæ cur in pectore sitæ.
Lac quid.
Lactis tempus.
Hipp. lib. de lacte inserta falsa sententia.
4. de gener. anim. 8.

 nam ipse

Vera lactis ratio. nam ipse in aphorismis, & Galen. in comment. aliam veriorem, & magis accommodatam innuunt; *5.aph. 39.* nimirum, quia justissima natura in ultimis mensibus sanguinem in fœmina redundantem, nec tamen aliter quam copiâ superfluum, deponit apud mammarum glandulas, tùm per communes mammarum, & uteri venas, tùm per eas, quæ à propaginibus venæ cavæ descendunt, ubi glandularum vi (quibus proprie conficiendi lactis facultas tribuitur) in album è rubro vertitur, & lactis naturam nomenq; sortitur: non dissimili modo, ac idem sanguis in spumosam vertitur humiditatem in pulmonis carne, & testium facultate in sperma appellatum transmutatur, in linguâ salivæ nomen accipit; dum enim glandulæ illum sibi assimilare conantur, non solum dealbant, sed frigidiusculum etiam reddunt, ita tamen, ut facile à tenello fœtu, ad cujus nutritionem comparatum est, concoqui possit. *Mammæ 7. mense cur incipiant attolli.* Quod porro septimo octavoq; mense mammæ magis attolli incipiant, papillæq; gliscere, & turgere, causam esse constat, quod ultimis mensibus multum jam crassioris sanguinis congestum est in venis, & arteriis uteri, per quas fœtus alimentũ transit, quod quidem sanguini influenti impedimento est, fœtus enim jam grandior multo indiget, & multum trahit, multus autem sanguis penetrare non potens recurrit per communes venas ad mammas; unde etiam ulterius elucidatur difficilis locus Aristotelis quem 3.lib.c.14.explicuimus, ubi fœtum ultimis mensibus minùs consumere alimenti confirmare videtur, quod quidem fit non quód minori indiget alimento, sed quod min⁹ ad ipsum jam penettare potest, ideoq; recurrit ad mammas, qui certe recursus, & ad lactis, cujus usus jam imminet, præparationem utilis est, & ut fœtus penuriam sentiens exitum paret, ita enim ęquissima natura, & ejus omnipotens, & sapientissimus conditor Deus omnia mensuravit, ut necessarias causas iis, quæ fieri expedit artificiosissime aptaverit; sic quamdiu in utero alendus fœtus erat, ad uterum universus sanguis colligebatur, lactanti mulieri ad mammas. *Causa lactis quatuor* Palam jam ex dictis est sanguinẽ materialem esse lactis causam; (sanguinẽ inquam dulcissimum, & pinguissimum Hip. teste lib. de nat. pueri, & 1. de mul. morb.) glandulas mammarũ efficientem: fœtus nutritionem, & conservationẽ finalem; formalẽ vero concoctionis modum, quo acquiritur ipsa lactis forma, qui quidem modus à calore influente cordis, & nativo mammillarũ dependere autor est Dinus super lib. de nat. pueri: *Causa multitudinis lactis.* sed enim multitudinis, vel paucitatis lactis causa sæpe regiones esse temperatas censet Arist. cit. potius tamen in humidis regionib. copiosius lac fieri crediderim, ut de Epiro, Frisiâ, & Hollandiâ Albertus scribit, *3.de an.9.* in siccis minus abundans, sed crassius. *Lactis partes.* Jam vero lac etsi similare videatur, partes tamen dissimiles habet; constat enim tribus potissimum substantiis crassâ, seu caseosa; pingui, hoc est, butyraceâ; & aquea, quam dicimus serum. Pars caseosa frigida, & sicca est, si caseus recens sit (vetus enim ad caliditatem tendit) butyrosa temperata existit.

Dub. An serũ lactis sit calidum vel frigidum. De sero prima inter antiquos medicinæ professores reperitur quæstio; nam Galenus lactis serosam partem calidam, & acrem esse judicare videtur, cui sententiæ patrocinatur Avicenna c. de lacte, & Mesues c. de aqua lactis, *3.de alim. fac. 16.* quibus in locis sapientissimi viri ex eo videntur colligere, serum calidũ esse & siccum, quia vim habet subducendi ex sententia Diosc. *lib. 2. c 63.* quin etiam extenuat, abstergit, & nitrosam possidet facultatem ut super eundem Lacuna notavit, ideoq; jecoris obstructiones aperit; quod idem persuaderi potest, quia quod sudor, sive lotium in sanguine est, idem serum in lacte, sed illud refragante nemine calidum est, ergo etiam serum. *Autoris sententia de seri temperamento.* Ex altera tamen parte idem Galenus, *4 de simpl. med. fac. 17* in alium flectitur sensum, ac serum esse frigidum, & humidum asseverantius dicit, cui cooperatur Andr. Lacuna, & communis practicantium usus, qui ad reprimendos febris æstus, & bilis furorẽ, & pruriginosas pustulas maximâ cum utilitate serum exhibent, cui ego sententię libentius acquiesco; etsi aliquem calorẽ sero inesse non diffiteor, eum tamen ex herbis calidis, aut coagulo quo fuit extractum contraxisse reor potius, quàm à naturâ suâ, illũ tamen calorẽ non talem tantumve esse, quin à frigidioribus partibus superetur; ratione igitur caliditatis, & acredinis vires in ipso sunt

subducendi,

ſubducendi, attenuandi, & abſtergendi, ſuâpte vero naturâ vim habet refrigerandi, & ardores ac bilem compeſcendi, & pruriginoſis puſtulis ſuccurrendi, quia frigidum & humidum eſt, ideo illud lac frigidius cenſetur, cui plus ineſt ſeri, quâ ratione Galenus, Meſues, & Avicenna ſuperioribus locis ſi explicentur, omnis omnino controverſia dirimetur: Nunc ad propoſitum redeo.

Boni lactis conditiones

Optimum itaq; lac cenſetur, quod purum ſincerumq; eſt, nec amaritudinis, nec acrimoniæ, nec aciditatis, nec ſalſedinis particeps, non graveolens, ſed modice odorum, guſtu ſuave, & parum dulce, album, & æquale, ac mediæ conſiſtentiæ inter liquidum & ſpiſſum, ita ut in unguem inſtillatum non diffluat, quod tale fuerit, boni ſucci eſt, corpus alit, alvum emollit, ac facilis concoctionis exiſtit, præſertim vero humanum huic mediocritati accedit: quod autem lac pituitoſum eſt, ex ungue facilè defluit, & in ſapore ad aciditatem vergit: bilioſum, ſubtilius cum ſit, amarorem aliquem præ ſe fert: melancholicum craſſius, & tenax eſt, colore lividum aut ſubnigrum; nihilominus Ariſtoteles, lac lividum, & fuſcas nutrices laudat, quod idem à Belgicis fœminis fieri video, cujus rei ratio eſſe poteſt, quia lac melius concoquunt propter vegetum ac validum calorem; quod iis in mentem non venit, qui hanc Ariſtotelis ſententiam omnino reſpuunt, quam nos infra elucidabimus: Plinius in Ponto capras reperiri ſcribit, quæ lac nigrum generent, quâ in re damus, quæ accepimus.

Pituitoſi lactis ſigna. Bilioſi. Melancholici.

3. de hiſt. animal. 21.

Lactis albedo qualis.

A.4. meteororum. P. 6. ſympos 8.

Inſuper lactis albedo non tranſparens eſt nec imagines reddit, ſicuti vinum, & aqua, & alia pellucida corpora, propterea quòd in lacte plurimum eſt terrenæ, & craſſæ ſubſtantiæ, quæ, dicente Ariſtotele, & Plutarcho, ipſius colorem obtuſum reddit.

Brutorũ lac quodnã præferendum.

Cæterùm ſi infans aliquâ ratione cogatur alio quàm humano lacte uti, caprinum præferendum eſt, craſſius ovinum, craſſiſſimum, & pinguiſſimum bubulum, tenuiſſimum cameli, mox equæ, tùm aſinæ, ſus planè crudum, & aqueum lac habet, ita ut ex iis caſeus confici non poſſit, ſicuti nec ex ullo eorum animalium, quæ utrinq; dentata ſunt, quæ etiam plures, quam ternas mammas habent, caſeo inutilia, utiliora, quæ binas; tot præterea dedit natura mammas cuiq; animalium, quot ad ſuos fœtus alendos neceſſarias eſſe duxit;

E lacte animalium utrinq; dentatorũ caſeus non fit.

Volatilia lac nõ habẽt

Porro volatilia propter corporis ſiccitatem lac non habent, & quia pondere gravia volare non poſſent, ideo etiam veſica deſtituuntur, ſed lactis penuriam majori in filios amore natura compenſat: omne autem lac igne ſpiſſari, frigore ſereſcere, Plinius teſtis eſt, quod ex Ariſtotele ſuſcepit infra citato.

Lactis penuriam amore compenſant

11. de hiſt. animal. 41.

5. ſympl.

Lac generãt calida, & humida.

Gigni lactis abundantiam à calidis, & humidis rebus ſcribit Galenus, minuitur autem ab omnibus impenſè calidis, frigidis, ac ſiccis, quod ſi nonnunquam ea, quæ ſunt calida, & ſicca, uti fœniculum, & apium, aut nimis frigida, ut lactuca ad lactis generationem exhibentur, illa quidem, quatenus aperiunt, & movent ſanguinem ad mammas, hæc vero in quantum temperaturam calidam, & exſiccatam corrigunt, lac generare per accidens dicuntur, quæ enim propriè & per ſe lac producunt, calida procul dubio, & humida eſſe oportet.

Dub. An ſalita lactis copiã efficiant.

Utrùm vero ſalita lactis copiam efficiant inter ſcriptores controverſum eſt, nam Arabes pleriq;, Aëtius, Moſchio, & Albertus Magnus, laudant capita ſalitorum piſcium; Hippocrates 1. de mulierum morbis, Galenus, & Avicenna à rebus ſalitis omnino abſtinere jubent, eâ potiſſimum ratione quia ſal impendio exſiccat, & conſumit omnia, ergo etiam lac; quâ quidem ductus ratione Mercurialis ſalita nullo pacto ad lactis generationem conducere exiſtimat, niſi quatenus reliqua modice condiendo ad ſaporem, & penetrationem facit, quòd ſi aliâ virtute id efficiat, illam plane ſe ignorare fatetur: Eſt tamen in promptu alia non contemnenda ratio, quæ ex Lacuna deſumitur, referente Romæ caprarios, & opiliones tempore æſtatis, quo paſcua areſcunt, & lac perpaucum generatur, hac arte plurimum lactis provocare; ſalitis rebus, oves, & capras paſcunt, ita ob ingentem ſitim magnam hauriunt aquæ copiam, quæ continua mulſione ad mammas trahitur, & in lac convertitur, aquoſum tamen & ſalitum, cujus ſerum febrientibus pernicioſum eſt, & vitæ inimicum; nec

Mercurialis ſententia exploditur.

3. de morb. mul. 1. 2. in dioſc. lib. c. 65.

Quã ratione ſalita lac efficiunt

dissimili ratione septẽtrionales nutrices halecibus vescuntur, nisi ut excitatâ siti majorem hauriãt cerevisiæ copiũ: non igitur mirum si in Barduana regione de qua Moschio, & Albertus loquuntur, ubi pascua salsa nitrosaq; sunt, eâdem de causâ magna proveniat lactis abundantia. Galenus quæcunq; admodum calefaciunt, non tamen valenter desiccant lactis proventum prohibere retulit; cum autem talia sint, quæ mensibus eliciendis congrua sunt, planè sequitur, ea quæ provocant menstrua, destruere lac; cujus rei ratio est, quia sanguis ad ubera non tantum mittitur, sed trahitur, ac proinde cum lac deficit, ad illud promovendum sufficiunt quæcunq; leniter aperiunt, & movent, contra uterus nihil confert ad delationem sanguinis, qui solum ad illum pellitur, quocirca quæ menses movent, majores vires obtinere oportet, aut in majori copiâ exhiberi, nam quando in eâ copiâ aut qualitate exhibentur, quæ evocare menses valeant, valent etiam lac non movere solum, sed exsiccare, quoniam non desiccantia, & modice excalefacientia lac gignunt; quæ vero plus excalefaciunt, nec valenter exsiccant, menses proliciunt, aliquando tamen pro variâ naturæ inclinatione accidit, ut ea ipsa, quæ menses evocare apta sunt, lac provocent, & è converso, quâ ratione quæ provocant sudorem, validiora sunt iis, quæ urinas movent, quia multo difficilius est, humores in halitus transmutare, quam eosdem extenuare, & à sanguine partem serosam secernere, quod diureticum medicamentum instar coaguli facit; Et quia materia urinæ trahitur à renibus, sudoris vero materia solum impellitur versus cutem: sæpe tamen una pro alterâ operatio contingit; Illa autem quæ lotium cient, non solum lac, sed menses etiam avertere nata sunt, quia impensius exsiccant; sed dices, si menses exsiccant, cur non urinas, cum præsertim minori vi opus esse videatur, ad urinam ciendam, quæ trahitur ad renes, quam ad menses, qui non proliciuntur? Solutio est, menses provocantia calorem, qui ad motum facit æqualem cum diureticis obtinere; diuretica vero excellere siccitate, quæ quidem ad seri separationem facit, ideo reliquum sanguinem crassiorem reddunt, & magis tenacem; ac proinde menses supprimunt, urinam vero serosumq; humorem promovent: quia tamen hæc hujus loci non sunt, ad propositum redeamus.

Menses ciẽtia lac destruunt.

Sanguis ad ubera trahitur, ad uterum mittitur.

Quæ provocant sudorẽ validiora sunt, quã quæ urinas movent.

Lotium provocãtia lac & menses avertunt.

Objectio.

Solutio.

5. sympl. 2.

Cur lacti albedinem natura tribuat, & an illud per concoctionem fiat, aliaq; scitu digna.

CAP. X.

Sed forsitan sciscitaberis, cur lacte, & non sanguine nutritur infans? cujus rei causam ex supradictis quodammodo jam colligere potuisti, voluit enim natura illud dealbare, ne puer, aut mater, sive nutrix cruore exhorrescant; & insuper, quia extra uterum debuerat pueri cibus ad ventriculum permeare, ibi concoctus ad jecur uti sanguinis officinam, si ergo sanguis exsugeretur à puero, nec concoqueretur à ventriculo, neq; esset quod rursus fieret in jecore; fuit ergo convenientissimum ut ex sanguine lac fieret in mammis, & ex lacte in ventriculo concocto, & ad jecur infantis delato alius purissimus, & defæcatissimus sanguis, qui esset pabulum caloris ipsius nativi, & humidi primigenii, quod in illâ ætate perfectissimum reperitur. His sic compendiose appunctis, alia se offert illustranda controversia multorum animos distrahere solita, utrum lac per concoctionem ex sanguine fiat, an per solam coloris mutationem? concoqui ulterius sanguinem Aristoteles sentit lib. de hominis structurâ, ubi lac eodem modo, quo semen genitale ex sanguine generari prodidit, in cujus sententiam Galenus pedibus omnino discedit; at ita lac, sanguinem, & mammæ venas calore superarent, siquidem concoctio à calido fit, & calidiorem rem ipsam reddit;

Cur lacte non sanguine nutriatur puer.

Dub: An lac per concoctionẽ fiat ex sanguine, an per solã coloris mutationem.

Ar. et Gal. sententia

7. de usu part. 2.

reddit; ideo putant aliqui non concoqui sed dealbari à parte; alii concoqui quidem respondent, non tamen impensè sed competenter, hoc est, ad æquabilitatem reddi, nam beneficio tepidi mammarum caloris igneas, & acriores partes dissipari, crudiores attenuari, & concoqui, neq; vero quæcunq; concoquuntur, calidiora fieri, sed quæ à calido intensissimo, hinc fit, ut dicente Galeno, lac medium quoddam sit inter pituitam, & sanguinem, quia pituitâ calidius est, sanguine autem tantò frigidius, quantò jecoris parenchyma glandulosa mammarum corpora calore superat, longius tamen abest à pituitâ, propiùs ad sanguinem accedit: jam cum simillimum nutrimentum lac sit ei, quod fœtus in utero sumebat, paucissimam mutationem adeptum fuisse credibile est; quod si consideres instrumenti frigiditatem, nil profecto mirum, si quantumvis à calido fiat hæc actio, tamen ratione instrumenti lac sanguine frigidius evadat; adde etiam mammarum laxitatem, cujus ratione plus solent recipere, quam per frigidam temperaturam, etsi à corde, & partibus pectoris concalefiat, concoquere valeant. Non tamen inferas, in illis mulieribus quæ lactare renuunt, & lac ad venas regurgitat, ac rursus in sanguinem converti- tur, idem semel coctum recrudescere; nam juxta priorem dubii solutionem nil plane vetat aliquam concepisse in venis concoctionem, majorem in mammis, simul cum coloris mutatione, & adhuc ulteriorem rursus in venis cum reductione ad ruborem, quia color variat pro ratione partis. Porro sæpissime accidit, ut, quæ semel uterum gesserunt, semper aliquid lactis continerent, & exprimere possint, donec iterum conceperint, quæ rursus tertio à conceptionis mense iterum lac ostenderent; quibusdam etiam natu majoribus suctu frequentiori lac prodiit, & copia tanta, ut infantem enutrire potuerint; quin etiam aliæ urticâ perfricant vehementer ubera, ut dolorem excitent, ac ita primo cruentum humorem eliciunt, postmodum lac ut tradit Aristoteles, quod sæpius se vidisse testatur Albertus Magnus, plerisque autem totis mammis atque etiam alarum finibus fluere scribit Plinius, aliquando tamen sanguis ob impedimentum aliquod eo ascendit, qua ratione, & virginibus, atque corruptis, etsi nondum matribus, ubera distenduntur, & prodit lac atque etiam maribus, ut autor est Aristoteles citato, Communiter tamen mares lac non producunt, quoniam beneficio nativi caloris, ac laboris adeo concoquunt, & absumunt nutrimentum, ut perexiguum supersit excrementi; adhoc quia non habent mammas adeo spongiosas, ut possint sufficere materię proprii nutrimenti, & lactis. Quod vero de apro Aristot. refert, ex quo tantum lactis indies emulgeretur, ut collostra inde efficerentur, vanum omnino, & fabulosum videtur. E converso autem aliæ sunt fœminæ, quæ naturâ suâ lacte carent, & alię, quibus lac deficit ante tempus, quæ quidem naturâ solidæ sunt, & densæ carnis, quamobrem sufficiens humor à ventre in mammas non penetrat; aliæ sunt, quæ mammas quidẽ habent satis capaces, ad quas lactis sufficiens quantitas fluit, sed papillis omnino & fonticulis destituuntur externis, quibus ni lac exsiccetur, ab eodem ibidẽ remorato perdifficiles cruciatus excitantur: non tamen lacte ubera nutriuntur, alioqui in virginibus etiã ac viris perpetuo lac appareret, sed per diversas venas lac, & nutrimentũ illis dispensatur, ut suo loco dictũ est; nec etiam statim mẽses ascendunt, ubi ubera turgescunt, plerisq; enim idipsum ob solã carnis multitudinẽ evenit, quibus nunquã ubera plurimo lacte turgent, quia capacitas deest.

Cæterum quibus menstruæ vacuationes contingunt, rarò fit lac, & vice versa, quia eadem est materia utriusq;, ideo mulieri utero gerenti si lac ex mammis fluxerit copiosum, fœtus redditur imbecill⁹, nempe quia alimentum omne sursum ascendit ad mammas, quod fœtus in venis reliquerat, quia ipse præ imbecillitate, quantũ sibi ad moderatã nutritionẽ satis esset, attrahere nequiret, & cõsecutionis mutato ordine, si gravidis mammæ repente extenuentur, abortus sequitur, quia etsi fœt⁹ validus fuerit, copiosũ tamẽ ei alimentũ deesse significat ideoq; primũ ex venis matricis communibus sanguinẽ trahere, unde mammæ gracilescant prius, & non multò post, cum nutrimentũ omnino deficit, abortus

Aliorum opiniones.
Non omnia quæ concoquuntur calidiora fiunt.
Lac mediũ inter pituitam et sanguinem.
Lac sanguine est frigidius.
Occurritur obiectioni.
Color variat pro ratione partis.
Lactantiũ diversa natura.
Lac virgines aliquãdo habent.
Lac mares habent nonnulli.
Lac mares cur communiter non habent.
Papillis carentes mulieres.
Vbera lacte non nutriuntur.
Quibus menstrua fiunt lac non fit, et è converso.
Mammarũ extenuatio abortũ præsagit.

3. sympl. 21.
Arist. 3. de hist. ani. Alb. 3. anim. 9. 11. de hist. nat. 41.
5. aph. 39. aph. 52.

Dub. An fœminæ quæ lac habent, interim dum habent, menſibus perpetuo careant, & ſteriles cenſeantur. Mercati lapſus.

5. Aph. 39 1. de morb. mul. 10.

fiat, nam ſicuti lac in mammis fœtus debilitatem, ita gracilitas earundem alimenti penuriam arguit: quod vero Hippocrates, & poſt ipſum Mercatus, menſes licet fluant, ſuppreſſos omnino putant, ſi lac in mammis apparuerit, plerumq; quidem ita fit, ſed non perpetuo; vidimus enim fœminas (quarum una erat Jacobi Zueri juriſconſulti conjux) quæ quantumvis infantes prægrandes lactarent, menſtrua tamen toto lactationis tempore ordinata, & copioſa habebant, nec id ſemel, ſed quoties pariebant; Mercatus refert, fœminas, quæ lac habent, interim, dum habuerint, ſteriles cenſeri, & ad conceptum ineptas; quod non experientiæ ſolum, ſed clariſſimorum virorum placitis, & rationi diſſentaneum eſt; nam pleriq; omnes, qui eligendæ nutricis præcepta tradiderunt, hujus non fuerunt obliti, nec ipſe ſilentio prætermiſit, quod non ſit prægnans; igitur quæ lac habet, gravidari poteſt, quod quotidie videmus. Eventis ratio adſtipulatur, quia ſi aliquando contingat, ut mulier ſimul lactet, & menſtrua habeat, quod fieri poſſe docuimus, alimenti penuria, quæ in illo caſu poteſt eſſe cauſa quo minus conceptus fieret, nulla omnino eſſet, atq; adeo fœminam concipere nil obſtaret: adhæc mulier gemellos ſanguine in utero nutrit, in lucem editos eoſdem lactat, nil ergo vetat, ut quæ ſanguinea corpulentaq; fuerit unum uberibus, alterum in utero, quamdiu ſaltem pauco indiget alimento, foveat; Quæ quidem commemorare libuit, non quidem animo criminandi ſapientes viros, quod ego ingenium naturâ horreo, ſed tuendæ veritatis ſtudio illectus, quo nihil ab initio habeo antiquius, & ut cuncti, quam variis modis natura ſoleat in ſuis operibus ludere, perſpiciant, nec tyrones ex lactis præſentiâ menſium aut gravidationis defectum in univerſum vaticinentur, quod in praxi fœdus error, præpoſteraq; morborum curationis cauſa foret, cum iis neq; purgatio neq; ſanguinis miſſio ſit adhibenda; eſto enim quod communiter lactans non poſſit ad nonum uſque menſem alterum fœtum enutrire, poteſt tamen concipere, & ad aliquod ſaltem tempus utriq; præbere alimentum: ſed neq; etiam lac, fœminam eſſe corruptam, ſemper arguit.

Adverſus Mercatum rationes.

Natura variis modis in ſuis operibus ludit.

Lactans uterũ ad aliquod tẽpus geſtare poteſt.

De craſſamento, grumefactione, & caſeatione lactis.

CAP. XI.

A vitiato lacte nocumenta. Lactis craſſities. Grumefactio. Caſeatio. Dub. Serum an poſſit concreſcere.

PRimum noviſſimumq; lac inutile eſt, quod ſi craſſum efficiatur, pleraque mala infantibus, & matribus ipſis infligit: craſſeſcit autem duobus modis, uno ſecundum omnes ſui partes cum ſubſtantia caſeoſa, butyroſa, & ſeroſa unà concreſcunt, & dicitur affectus græce tron boſis, latine grumefactio, Arabibus congelatio: Altero ſecundum duas tantum partes, caſeoſam, & butyraceam; qui affectus caſeatio nuncupatur: utrum tamen ſeroſa pars verè poſſit craſſeſcere, controverſum eſt, nam pleriq; id negant, eo ducti argumento, quòd dum ſanguis extra vaſa craſſeſcit, ſerum integrum ſeparatum, ac liquidum manet, non tamen advertunt, ſerum, etſi omnino non craſſeſcat eo modo quo reliquæ ſanguinis partes, tamen aliquantiſper craſſius evadere, cujus rei indicium eſt, quod ſi ſerum urinæ recenter mictæ conferatur, craſſius eſſe apparet, cum tamen una eademq; ſubſtantia ſit, quinetiam ipſa urina ſæpiſſime interpoſito tempore craſſior redditur. Nunc de grumefactione, & caſeatione indeſinenter agere pergam: illam à frigido fieri, compertum exploratumq; eſt, nam extravaſatus ſanguis non niſi à frigido grumefit, & accidentia frigida ex grumo ſanguinis excitata, animi defectus, exſolutio, pulſus parvus idipſum atteſtantur; quod tamen Mercurialis non recipit, quia, inquit, in pectore, & ventriculo ſanguis grumefit, nec tamen à frigido, parvus pulſus febrem ſequitur hecticam,

Dub. An grumefactio lactis à frigiditate fiat.

3. de mul. morb. c. 5.

ēticam, exſolutio, & animi deliquium ardentes febres, quæ quidem calidæ ſunt
affectiones: ſed meminiſſe oportuerat, in pectore, & ventriculo ſanguinem, etſi
in calido ſit, non tamen à poſitivo, ſed à diminuto calore grumefieri, deſtitui-
tur enim copiâ ſpirituum, quibus in venis refertus erat, per febres autem hecti-
cas calorem intenſum quidem eſſe, ſed extenſivè diminutum, quia ſanguine, &
ſpiritu hectici carent, in quo potiſſimum nativi caloris robur conſiſtit; in reli-
quis non tam à calore, quam à venenatis qualitatibus, quæ fere putridos humo-
res comitantur, animi deliquia excitari; abi ad ſemen, & menſtruum putri- *Aquea à*
dum, à quibus videas eadem ſymptomata ſuboriri; Neq; quicquam urget Ari- *frigido, ter-*
ſtotelis autoritas, quam affert ex 4. meteororum 5. dicentis, aquea à frigido, *rea à calido*
terrea à calido concreſcere, quæ ſimul terrea, & aquea ſunt, à calido, & à frigi- *concreſcunt*
do, ut lac; nam pauló póſt Ariſtoteles addit, à calore rem concreſcere exhauſto
humore; & ita quidem lapides in renibus fiunt; neq; nos negamus, ſi lac igni
adhibeatur, concreſcere, & incraſſari, exhauſtâ parte aqueâ; ſed grumefactio- *Grumefa-*
nem in mammis haud ita fieri cenſemus, non enim abſq; magnis febribus, & *ctio lactis*
ſymptomatibus tantum caloris poſſet fœmina concipere, at ſæpe ſine illis ſan- *qui fiat.*
guis grumefit in mammis; potius igitur ab oppreſſo ſpiritu, qui à frigore co-
gitur, & ſuffocatur. Minus adhuc opis ab Avicenna conſequitur; quem de gru- *Avic. locus*
c. 4. mefactione à cauſa calidâ, & de grumefactione à cauſa frigidâ 21. 3. verba face- *perperam à*
re arbitratur; quia eo loci non quidem de grumefactione, ſed de caſeatione ſer- *Mercuriali*
mo eſt, ut legenti perſpicuum erit. Quod ſi c. 5. de congelatione diſſerens, me- *citatus.*
dicamentis utitur frigidis, vel certè anodinis, non video profectò, quâ ratione *Frigida me*
ea congelationi convenire poſſint; niſi quatenus ea, quæ moderatè ſunt frigida, *dicamenta*
ſi cum frigidis intenſis conferantur, vicem obtinent contrarii, & anodini, quo *quo pacto*
pacto à viris fide dignis accepi, in Moſcovitarum regione, Sarmatiâ olim dictâ *cõgelationi*
per magnos hyemis rigores aqua plenas tonnas ad diverſorii fores paratas ha- *conveniãt.*
beri quibus adventantes hoſpites pene congelatos immergant, atque ita paula- *Moſcovita-*
tim incaleſcere, ne rigidi, ut erant, hypocauſta ingredientes ab uno ad aliud *rum mos.*
contrarium ſubitâ factâ mutatione periclitentur: ſed quid multis moror in ea
confutandâ opinione, quæ nullam omnino capit probabilitatem, nec in Ariſt.
aut Avicen. mentē unquam incidiſſe palam jam feci, cum ex ipſa voce ejus in-
ſtabilitas convincatur, non enim aliud eſſet rem à calido congelari, quam à fri-
gido comburi. *Dub.*

Porro lactis caſeationem tàm internam quàm externam à calido ſemper *An caſeatio*
fieri nemini dubium eſſe debet; nam ut urinam cientia priùs fundunt ſanguinē, *lactis à ca-*
Sympl. 13. deinde partes craſſas, ac ſeroſas ſeparant, Gal. autore, ita coagulum in lacte priꝰ *lido ſemper*
4. de hiſt. a-nimal. 3. ſeparat caſeoſam partem à ſeroſa, deinde eandē craſſam reddit, Ariſt. decreto, *ſit.*
dicentis, frigidū non propriè lac ad caſeationem reddere, ſed potius à calore id *Coagulina-*
fieri; quin etiam ipſius coaguli natura idipſum palam facit, quod, ut ſcribit Ariſt. *tura ignea*
3. eiusdem tit. 21. igneam habet facultatē, cui Gal. & Averroës plane ſuffragantur; adde ſedimen- *eſt.*
tum in urinis non niſi à calore ſecerni, & quæcunq; ad ſeri extractionem, & ca-
ſei ſeparationē faciunt, cinaram, cnycum, guttur gallinæ, vinum, & reliqua ca- *Serum ex-*
lida eſſe omnia; ut mirari ſatis nequeā, quid venerit in mentē eruditiſſimo viro, *trahentia*
qui loco allegato ſcribit, horū pleraq; frigida eſſe, quæ tamen cuncta tertiū aut *calida ſunt.*
ſaltem ſecundū attingunt caliditatis gradum. De aceto, quo ſolo aliquando la- *Acetum ca-*
ctis ſerum extraximus, etſi ejus nullam fecerit mentionē, difficilior poſſet ſubo- *lidas habet*
riri controverſia: ſed neq; hoc quidē frigidis ſuis partibus id efficit, verum ſubti- *partes.*
lioribus, calidiuſculis, & admodum ſiccis, quibus primū penetrat, deinde caſeo-
ſam partem cogit atq; conſtringit, quâ ratione ab eodem quamvis à prædomi-
no frigidum ſit, tamen propter has partes acredinē ſero ineſſe, & quandam ſub-
ducendi abſtergendiq; vim ſuperius jam prodidimus. Sed ut à Galeno te expli-
care poſſis, qui 3. de alimentorum fac. c. de oxigalate, lac interdum uſu vaſis a-
quæ frigidæ ſpiſſari pro comperto affirmat, ruſticos conſule Hiſpanos, qui pro-
bè norunt illam ſpiſſationem non ab aquâ, ſed à calore ignis fieri, cum enim *Lactis ſpiſ-*
volunt lac ſpiſſare, pro ſapidiſſimo illo cibo, quem ipſi Luſitanè *Atabeſe* vocant, *ſatio quã*
prius levi- *fiat.*

prius leviter bulliunt, interim tamen, ne fiat caſeatio, aquam infundunt, qua tantum abeſt ut ſpiſſetur, ut potius alioqui futura caſeatio impediatur. Cæterum putat Mercurialis duas eſſe caſeationis ſpecies; propriam, quæ à ſolo coagulo fiat, & impropriam, quæ ab aliis rebus; illam ſemper à calido; hanc tum à calido, tum à frigido poſſe contingere in mammis: Sed ut illi hâc viâ ſubterfugienti iter occludamus, reducamus ei in memoriam, impropriam hanc caſeationem tunc fieri duntaxat, cum præternaturalis calor in mammis augetur, quod ipſe paulo inferius affirmat, nullam aliam cognoſcens hujus caſeationis cauſam, quare volens nolens ſui fortaſſe parum recordatus rem, ut eſt, profert. Noſtræ huic ſententiæ patrocinatur Dioſcorides, ubi ad diſſolvendum lac in ventriculis puerorum coagulatum, acetum exhibet, at quæcunque à frigido diſſolvuntur, à calido concreſcunt, ut tritiſſimum eſt philoſophorum dictum: quid? quod non invenies lac coagulatum niſi in locis calidis, in ventriculo, & ad ignem: nam in aëre potius corrumpitur, & grumeſit; quod ſi opera caloris contempleris, cujus proprium eſt, homogenea conjungere, heterogenea verò diſgregare, eadem profecto in caſeatione fieri planè comperies. Non igitur eſt, quod de caſeationis cauſa deinceps quiſquam dubitet, cùm ex eventis, autoritatibus, & firmis rationibus calorem eſſe in propatulo ſit.

Duplex caſeatio. — *Impropria caſeatio non à frigido ſed calore fit præter naturali.* — *Quæ à frigido diſſolvũtur à calido concreſcunt.* — *Lac non niſi in locis calidis coagulatur.* — *Caloris opus.* — *Lib. 2. 40.*

Verum quoniam de coagulo ſermo incidit, ſciendum eſt, illud quidem nihil aliud eſſe, quam albam illam ſubſtantiã, quæ reperitur in animalium ventriculis, una tantum parte dentatorum, & quæ nondũ uſa ſunt alio nutrimento, quam lacte; cum primum enim herbis paſci incipiunt, corrumpitur coagulum, ideo in grandioribus non invenitur; quatuor porro habent ventriculos animalia hæc, quibus poſſint haud bene ob dentium defectum inciſum in ore alimentum, alioqui aſperum, & durum exactè concoquere, ideo ruminant, dum ex uno ad aliud transferunt; Eſt enim ruminatio reductio ad os, & ulterior præmanſi alimenti maſticatio quæ omnia ferimus accepta Ariſtoteli, & Galeno, ventriculis autem hæc nomina indita ſunt, venter, reticulum, omaſum, & obomaſum, germanice Mage/Pantzen/Roden/Psalter. In illo verò, quem omaſum Græci vocant, germani, Roden/ materia hæc ſive fermentatum lac reperitur, quod coagulum dicitur; nam ſicuti mulieres crudam maſſam ſervant, quæ acorem caliditatemq; contrahens cauſa eſt, ut melior panis, cui commiſcetur, evadat, ita lac in hoc ventriculo aſſervatum fermenti concipit qualitates igneam, & acrem, quibus lac commixtum caſeationem efficit, ijſdemq; valet liquida coagulare; congelata diſſolvere, ideò contra lac in puerorum ventriculis congelatum, Dioſcorides citato exhibet. Si interroges, unde lac in mammis coaguletur, ſi nullum ibi hujuſcemodi coagulum reperitur? Reſpondet Mercurialis, à quâdam caſeatoriâ vi lacti intrinſeca id fieri; cum tamen, qualis illa ſit, non appareat nec alia ibi reperiatur, quam concoctiva, quæ à calore nativo fit, ac reliquæ naturales, Potiꝰ equidem puto, id calore fieri præter naturam, ſi eò lac perducat, ut calorem acoremque concipiat, ac ſimilem coaguli naturam, quod forſitan & ipſe ſignificare voluit.

Coagulum quid. — *Ruminãtia quatuor habent ventriculos.* — *Ruminatio quid.* — *A. 3. De part anim. 14. G. de adminiſt. à nat. 3* — *Ventriculorum nomina.* — *Coagulum liquida agglutinat, congelata diſſolvit.* — *Cur lac in mammis ſine coagulo coaguletur.*

Matrem ipſam infantem lactare convenientiſſimum eſſe, ſin minùs id fieri poſſit, qualis ſit nutrix eligenda.

CAP. XII.

Rationes ob quas mater puerum lactare debeat. — *1. De valetudine tuenda.*

EDito in lucem infante, tranſactisque illis diebus, quibus antea diximus lac maternum rectificari, ac benignum reddi; ipſa quæ peperit mater, eademq; ſui partus fidiſſima nutrix ſit, eſt enim Galeni teſtimonio lac maternum jam

Lac maternum saluberrimum, & consuetũ alimentum est infanti.

Mater vigilantior est quam nutrix.

jam edito infanti saluberrimum, quoniam qui eo aluntur pueri, ij non solum consueto, verum etiam maximè proprio utuntur alimento; nam cùm infantes, dum adhuc in utero sunt, sanguine matris ali supradictum sit, ex sanguine vero lac gigni exiguam in mammis adepto mutationem, constat profectò feliciorem procedere nutritionem, quæ lacte matris conficitur. Præterea quia matres longè vigilantiores sunt in liberis suis educandis, quàm stipendiariæ nutrices, quæ lucrum potiùs quàm fœtum respiciunt, ac vix ulla reperitur, quæ nutricationis omne tædium perinde, ac mater possit tolerare, sordes, vagitus, morbos, ac servandi nunquam satis diligentem curam, & ut numero dicam, quia nulla est quæ pariter amet ut mater, nulla procul dubio erit, quæ pariter curet: sic vidimꝰ hoc eodē anno duos infantes à nutricibꝰ somno profundo stertentib. suffocatos, unũ Belgæ filiolũ, alterũ Lusitani. Tertio q.a permittendũ nō est ut alieni lactis contagio inficiatur puer (si modo benè temperata sit mater, salubreq; corpus nacta) nã & indoles ex lactis naturâ vitiatur, quocirca non temerè vulgo dicitur, hunc aut illum cum lacte nutricis malitiã imbibisse, siquidem una cum lacte vel vitiosi, vel ingenui non solũ addiscuntur mores sed imbibuntur, ita ut ad fingendas tam animi quam corporis dotes, non tam seminis naturam, quam lactis & alimenti valere, existimaverint sapientes, & Galeni liber cui tit. est, quod animi mores corporis temperaturam sequantur, apertissimè personat: puero ægrotante nutricem purgamus, sicq; sanitatem consequitur infans, itaq; ut una & eadem est salus, sic idem corpus, & humores ijdē subindeq; propensiones eædem, unde merito hæ ipsæ propensiones hispanicè *Humores* appellantur, ob maximam quam cum illis habent cognationem, sic triticum in aliud solum jactum degenerat in avenam, aut siliginem, vitis in alium collem translata mutat ingenium, planta revulsa à parente terrâ flaccescit, ac veluti emoritur, non tamen inficias imus, semini etiam magnam vim inesse ut jam superius exposuimus. Quarto satius multo erit, si maternã pietatem exercentes mulieres, & sui officij memores, filios alant, quos pepererunt, quia quæ matres filios non nutriunt, integras non esse, sed semimatres, nec materno officio liberos demereri dicebat M. Aurelius Rom. Imp. apud Gellium. Et certè quî fieri potest, ut filij matris ratione illam dignentur, quæ eos tot ac tantis periculis exposuerunt, & quæ materfamilias debuerat pietatem erga domesticos omnes exercere, talem erga liberos exercet crudelitatem, ut tradat viscerum suorum fructum & imaginem virtutis à natura in eo effigiatam coinquinandam nutrici atq; alendam; meritò qui ita nutriuntur, semispurios dicendos esse quidam æstimarunt, & matres semiadulteras; si enim mater sanguine fœtũ nutrivit per novē menses, certè nutrix per bienniũ lacte, quod idem sanguinē dealbatum esse jam superius tradidimus hanc esse dixerunt differentiã, quod in verè dicto adulterio mater filiũ alterius patris marito supponit, in hoc vero filiũ alterꝰ matris. Hinc est, quòd nobilis Romanus juvenis ex Gracchorũ familiâ è bello redux dives, ac cũ victoriâ occurrentibꝰ unà matre & nutrice cum gaudio, & alacritate, sic inter eas spolia divisit, ut matri daret annulũ argenteum, nutrici torquem aureum, de quâ re condolente matre, tu, inquit, me solos. 9. menses in utero, hæc vero per integros duos annos uberibus suis aluit, corpꝰ à te habeo, & illud quidē medio parùm honesto, hęc vero candidâ ac sincerâ voluntate mores dedit, tu me natum primum à te procul rejecisti, hæc à te despectũ suis ulnis recepit, & ad hunc usque statũ perduxit; Quod aqua gignit, in aquis educatur, terra suo succo alit, quidquid in eâ nascitur; neq; est tam ferum ullũ animantis genus, quod non alat suos fœtus, tygrides sanguinis sitientes proprium sanguinem & lac suis catulis non denegant, ululæ, leones, viperæ, educant partus suos, & homines suos fœtus abjiciunt, exponuntque: ô delirationem incredibilem, & execrabilem, quod enim potest esse crudelius expositionis genꝰ, quam peperisse, & statim abjecisse, aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod nondũ viderat, jam vero perfectum, jam in lucem editũ, jam filium factum, tenerum infantem, adhuc rubentem, & matris opem implorantem, eâ,

Lacte alieno alieni mores imbibuntur.

Lac ad fingendos animi mores multum valet.

Lib. 3. C. 10.

Matres quæ filios non nutriunt integræ matres non sunt.

Lib. 12. C. primo.

tem, eâ voce, quæ movere dicitur & feras, rejecisse, ac proprij, & consueti lactis alimoniâ privare, & mulieri conductitiæ, rusticæ, nec moribus integris, sæpè etiam meretriculæ, & lue venereâ infectæ tradere; sed tanta hæc crudelitas summâ Dei providentiâ sæpe punitur, Etenim coagulatus eisdem lac in mammillis gravissimos, ac diros excitat cruciatus, ita ut sæpe cogantur canibus sugendis præbere easdem papillas, quas filiolis denegarunt, neq; ibi punitiones consistunt, imo plerumq; inflammantur suppuranturq; mammillæ, & novaculis præcisæ, & ignitis cauteriis aut cancro corruptæ per frusta decidunt.

Obiectioni occurritur. Obtrudunt aliqui, parcendū esse teneræ ætati imbecillæq; valetudini; non advertentes, naturam, quæ dedit ad concipiendum vires, haud dubiè dedisse & ad lactandum; neq; aliud in pectore duos illos veluti fonticulos turgidos, & lacteo liquore suâ sponte manantes admonere, nec putent matris officium esse concipere, & parere, in quorum uno oblectamentū secutæ in altero naturæ necessitatem, nil hactenus de puero sunt bene meritæ, sed quod sequitur post partum, esse verum matris munus: hoc tamen permittimus, ut si fœmina fuerit tenella, juvencula, aut imbecilla, & pauci lactis, quod respectu infantis in lucem editi non tantum suppeditet alimentum, quantum sanguis in utero materno, coadjutricem sibi associet, nec propterea filiolum penitus exponat; quibus de causis si nutrix infanti sit abhibenda, vel quia mariti delicatioribus uxoribus suis parcendum esse volunt, propter mollitiem, vel morbum, vel lactis

Nutrix qualis. vitium, deligenda probata aliqua mulier erit, quæ corpore benè temperata sit, ingenuis moribus prædita, quæ vigesimum circiter annum ætatis agat ut Galeno placet, Paulo, & Aëtio aut saltem trigesimum non excedat, quia jam tunc permultis menses ordinē non servāt, lato etiā sit pectore, corpore firmo, colore suavi, & vivido, mediocribus mammis: hilaris præterea sit, casta, sobria, alumno assidue arridens, & cantillans, diligens circa pueri mundiciem, arti- *Gal. primo de sanit. tuenda. Paul. lib. 1. C. 2. A. lib. 4. C. 4.*

Animi passiones. culatè etiam loquatur, quia hanc præcipuè habet puer loquendi magistram; ejus caput inspiciatur, ne tinea, aut achoribus affecta sit, nec rubiginosis aut cariosis dentibus, nec oris fœtore, arthritico, elephanticoq; morbo, neve venerea lue, qua plerumq; inficiuntur, nullo deniq; sit affecta morbo, nec etiam facilè irascatur, nam hoc fervidam, & biliosam naturam arguit, non sit primipara, quia lac nondum satis purgatum habet, ideo saltem bis peperisse oportet, quippe quæ mammæ olim plenæ fuerunt, & impleri consueverunt, venas arteriasque habent crassiores, & capaciores; enixa autem sit duorum tantum mensium, & non ultra decimum à partu constituta, quæ insuper legitimo tempore masculum pepererit, quia hæ ut plurimū melius coloratæ sunt, sanguinemqué habent laudabiliorem, lusca non sit, quia non nisi transversim intuetur puerum, qui propterea eandem inspiciendi consuetudinem plerumq; contrahit;

Coitus lactanti nocet. abstineat à concubitu, etenim coitus sanguinem, & lac ipsum conturbat, lactis etiam copiam minuit, quia menses ciet, quæ vero menses habent, lac non habent, ut supra enarravimus; præterea virosam quandam qualitatem coitus lacti conciliat; adde quod inde non raro gravidæ fiunt, quod & alumno, & conceptui nocivum est, neuter enim satis alimenti habere potest, subinde purus sanguis circa uterum subsistit, impurus ad mammas conscendit, ac demum quantum accedit fœtui, tantum decedit alumno: quo in loco illud mirari subit, quod plurimi retulerunt, non corrumpi lac fœminæ, si ex eodem viro rursus conceperit; *Lac fœmina nō corrūpitur, si ex eodem viro concipiat.*

Victus ratio. talis itaque nutrix probatis cibariis vescatur, à salsis, acutis, & adstringentibus abstineat;

Lactandi ratio. & primis diebus singulis vicibus ante lactationem puerulo tantillum mellis lingendum exhibeat, deinde mammillæ pressione lactis pauxillum mulgeat, ac ita pueri suctionem juvet, ne vehementi suctu gulæ instrumenta aut palati lædantur, neve malarum articulationes laxentur, nec insuper singulis lactationibus uberem lactis copiam exhibeat, sed parcam.

Decem in nutrice conditiones. Ex quibus jam colliges decem in nutrice consideranda esse, ætatem nimirum, habitum corporis, mores, mammarum & papillarum formam, tempus à partu, ultimi

infantis

infantis sexum, ut sana sit, & non gravida, demum lactis conditiones quas nos c. 9. hujus libri jam tradidimus, & ad quatuor reduci possunt, dulcedinem, candorem, odorem, & consistentiam.

Optimi lactis conditiones ad 4. reducuntur.

Parvæne an magnæ mammæ ad conficiendum lac commodiores sint, & an lividæ nutrices eligendæ.

CAP. XIII.

DE magnitudine mammarum apud majores nostros versata fuit controversia, jam inde à Pauli & Avicennæ temporibus, qui eas laudant, quia plus ibi sanguinis generetur: Aëtius reprobat, eò quod grandiores mammæ suscipiendis cancris sint expositæ, qua ratione Moschio & Athamantius scribunt eas, quæ habent grandes mammas, vinosas, libidinosasque esse, quia utrumque proficiscitur à calore uteri, & pectoris: Mercurialis conciliare nititur hos autores, atque ita Aëtij locum intelligit de magnis mammis secundum carnem, quas quidem vituperat, commendat vero eas, quæ secundum capacitatem magnæ sunt, de quibus Paulum, & Avicennam intelligi vult, atque hac interpretatione quasi ex tripode dictâ totam dirimi controversiam arbitratur; Sed quoniam quæ magnæ sunt secundum capacitatem, plus lactis conficiunt, quam conveniat, unde retentum lac putrescit, & molestiam infert, quæ autem secundũ carnem magnæ existunt, sat lactis generare nequeunt, potius mediocres commendandas esse puto; Paulum vero, & Avicennam magnas commendasse non quidem secundum carnem, neq; secundum capacitatem, sed secundum venas per easdem diffusas, quæ multum faciunt ad lactis bonitatẽ, nam & cavitas moderata, & debita portio carnis est, quare tùm ad decentiã corporis tùm ad lactis elaborationẽ præferuntur reliquisquæ ad utrumq; extremũ recedunt, quarum aliæ sufficientẽ lactis copiã non progignũt, aliæ haud probè complectuntur, ac insuper rugosæ sunt, laxæ, ac pendentes, quod deformitatẽ inducit; præterea quia in mediocribus temperat⁹ est calor, & magis coactus, cujus rei non solũ contactus fidem facit, sed quod permulti venarũ rivuli liventes per easdem circumspiciuntur, qui tamẽ latent in laxis, quia subsident. Igitur mediocriter carnosa nutricis ubera papillas habeant non conniventes, nec curvitate aversas, non valde graciles, aut breves nimisvè tensas; illas enim non facile apprehendit puellus, harum contactu offenditur, quæ insuper si crassiores sint, totum ejus os implentes suctum impediunt; neque porro ad pallidum, aut lividum vergant, hoc enim si citra manifestam causam fiat, corpus, & uterum laborare indicium esse scripsit Hippocrates: Sit insuper nutrix densâ solidâque carne prædita, vigiliarum, & laborum, quæ circa alumnum contingunt tolerantissima, non nimis alba, subpallida, aut lentiginosa, sed pulchra & candida, rubore perfuso, qualem Avicenna citato eligit. Sed jam video sophistarum potiùs quàm Aristotelicorum turbam hic obstrepere, fuscas potius eligendas esse, quâ ratione ducti, seu potius seducti Hispani hybridas eligunt, quas *Mulatas* vocant, ex parente Hispano, & matre Æthiopissa ortas, colore Numidico, sæpè etiam ipsas Æthiopissas atro colore: quænam autem est eorum tam firma constansque ratio? quia, inquiunt Pareus, & Bonacciolus, quemadmodum terra fusca fertilior est albâ, sic fusca mulier lacte est pinguiori, alimentum facilius concoquit, & excrementa digerit perfectius; addunt, quia, quæ nigra sunt, calidiora, & validiora existunt, ac eorum carnes jocundiores, quia magis mixtæ, & elaboratæ Aëtio autore, ideo Avicen. carnem nigri animalis in columiorẽ, & suaviorẽ esse prodidisse, nigredinem

Mercurialis sententia.

Autoris positio.

Mediocres mammæ præferendæ.

In mediocribus temperatus est calor.

Papillæ quales.

6. Epid p. 5. t. 28.

An lividæ nutrices sint eligendæ.

Hybridæ quæ dicantur.

Quæ nigra sunt calidiora.

6. Epid.

dinem vero ſignum eſſe caliditatis, & roboris, ut cum Hippocrate dicebat Galenus, idcirco in praxi lac capræ nigræ commendari receptum eſſe, ideoque Ariſtotelem lac lividum prætuliſſe; quæ tamen omnia facilè corruunt, ſi peritiſſimis viris in mentem reducamus, non ſicuti in brutis nigra, etiam in hominibus, ſed alba rubro ſuffuſa magis laudari, cujus rei ratio eſt, quia cum homo ſit ultimum mixtorum, & ejus forma perfectior, ac magis elevata in ſuo eſſe, majorem requirebat mixtionem, & elementorum refractionem; ideoque illi conveniens eſſe non potuit caloris magna exuperantia; ſed abundantia ſolum naturalis, quæ in temperatâ naturâ potiſſimum reperitur, cujus ſobolis color roſeus eſt: in brutis vero quia non eam habent elementorum refractionē, & quorum moles craſſior eſt, conveniens fuit exuperans caliditas, à quâ nigredo provenit, ut molem illam poſſit conficere; Ariſtotelis vero ſententia de lacte brutorum intelligatur, aut certe non de livido poſitivè, ſed de candidiſſimo lacte, intelligenda eſt, quod ut plurimum lividitatem quandam præ ſe fert, qua ratione Angli, & Belgæ amylo, quo dealbare, & indurare ſolent collaria, tantillum lividi coloris commiſcent, quo magis candor elevetur; teſtatur vaſtiſſima maris planicies, & convexa aëris ſuperficies, quæ in magna ſerenitate, quo tempore albiſſima ſunt, cærulea apparent: quin etiam ut eundem per ſe ipſum Ariſtotelem explicemus, ipſe ea quæ ſunt alba, calidiora, & ſuaviora eſſe prodidit, quod ſi ad hominem, non ad bruta animalia aptaveris, veritatem obtinebit. Videant igitur quam fœdè ludificentur eæ, quæ filiolos ſuos tradunt Æthiopiſſis & hybridis illis, quæ præter hoc, quòd calore ſunt impenſiſſimo, moribus ut plurimum corruptiſſimis inquinantur, hoc ſolùm nomine laudatæ, quod ſuaviſſimè modulentur.

Lac capra nigra laudatur.
In hominibus alba potius quam nigra commendatur.
In brutis cur nigra laudentur.
5 de gen. animal. 4.
Hybrida ſuaviter modulatur.

Cæterum Pauli decreto lacte puerùli ad biennium uſque nutriri debent, quod ſi id abunde non ſupererit ad nutritionem, & incrementum, pulticula exhibeatur, ex tenuiſſimâ panis raſurâ, cum butyro, & ſacharo, aut etiam cum oleo & melle, cum pulvere ſeſami aut aniſi; tamdiu vero lactentur, quamdiu dentibus nondum inſtructi ſunt, quorum præſentia ſolidius quoddam lacte, & pulticulâ alimentum natura videtur expoſcere, ante hoc tempus nutriendi haud ſunt ſolidiori alimento, offis, aut intritis, quia inde ob exiguam adhuc concoquendi facultatem, & imperfectam maſticationem multi à cruditate morbi contrahuntur, extinguitur enim calor à multis cibis. Cum his tamen ſeptentrionales fœminæ tamdiu lactare non ſolent, & pulticulam citius infantibus exhibent. Cæterum ubi jam ablactati infantes fuerint, ſenſim ad pleniora cibaria traduci debent, tuncquè liberiori modo vivere ſinendi ſunt, & ſuo ingenio, hilaritate, relaxato animi fræno, exercitia ludicra & luſus illis permittendus, nam animorum ſecuritas, relaxatioquè haud parùm ad vegetam corporis educationem momenti affert. Verum ſimulatquè ſextum, ſeptimumve annum attigerint, mitioribus magiſtris tradantur, duodecimo altioribus diſciplinis imbuendi jam ſunt; ad vigeſimum uſq; mathematicis, & philoſophię ſtudiis exornandi, deinde graviora exercitia imperanda, ut otio carentes à Veneris ſtimulis coërceantur, quibus ea ætas tentari plurimum ſolet, ideo in eâ potiſſimum corycæis, & inſpectoribus indigent, nec ſine pædagogis, ſi fieri poſſit à parentibus ablegentur. Vini etiam uſus per totam pueritiam, & adoleſcentiam interdicendus, nam ut Plato, & Galenus præcipiunt, præterquam quod ſit ignem addere igni, caput etiam halitibus replet; quare nil mirum, ſi hoc ævi, ut ſunt corruptiſſimi inſtituentium mores, puerorum ingenia aſpera, indomita, refractaria, ſuperbaq; plerumque cernamus, dum vino oppreſſi, ac in mollitiem, & luxuriam ſoluti pueri, & adoleſcentes inſaniunt, & hebetiores fiunt, pudorem, obſervantiam, & officium poſthabentes. Sed ego dum ea perſequor, quæ cognoſcere potius, quam permutare licet, ac communem ſeculi calamitatem deploro, fortè orationis impetu meos limites videbor excedere; quare hic jam emenſus totam de hominis procreatione hiſtoriam, pueri animum magiſtrorum curæ perpoliendum relinquo; & quia de

Quamdiu lactandi pueri.
Pulticula quâ ratione conficienda.
Educandi ratio.
Magiſtri.
Diſciplina.
A vini uſu abſtinendū quamdiu.
Puerorū ingenia cur refractaria fiant.

corporis

corporis ægritudinibus, quæ viris cum fœminis communes sunt, alibi traditur, modo ad fœminas reflectentes nostri instituti memores, quæcunque per eas quatuor stationes obveniant iis, quæ naturaliter fieri tradidimus, quot sint earum languores, & quâ ratione reficiendi (quæ medicis plane utilis tractatio erit, reliquis non injocunda) DEO auspice cudere exactiusq; perpendere secundâ hujus operis parte, ne quippiam desideretur, totis viribus adlaborabimus. Nunc adepti hujus laboris finem, orationi quoque nostræ hic finem imponamus.

FINIS LIBRI QVARTI, ET primæ partis hujus operis.

QUÆ OPERIS PRIMA PARTE IAM EXCUSA, VEL MUTANDA, VEL CORRIGENDA OB EXEMPLAR DEPRAVATIUS DESCRIPTUM CENSUERIT AUCTOR HÆC SUNT.

Pag. 4. lin. 33. pro finibus lege finibus. pag. 6. lin. 19. pro gratias lege gratia. ibidem in marg. pro doloris lege cletoris. pag. 9. lin. 3. rubuerat, ruber erat. pag. 10. lin. 17. tum fœtus, adde mensiumque portio interdum expurgatur. pag. 12. lin. 48. pro evique lege cuique ibid. lin. 52 pro inatione inanitione. pag. 14. lin. 47. pro eius lege earum. ibid. lin. 26. pro dissedere lege discedere. ibid. inmarg. pro temperantia lege temperatura. pag. 29. lin. 5. pro Gedelia lege Bensyra. pag. 29. in tit. pro regæneretur lege regeneretur. pag. 31. lin. 48. pro suppeditat lege suppetat. pag. 32. lin. 31. pro pullulaant lege pullulant. pag. 40. lin. 27. pro materiatem lege materialem. pag. 42 lin. 38. pro nullinum lege nullum in. pag. 47. lin. 48. pro piores lege priores. pag. 51. lin. 37. perfectiißimam lege perfectißimam. pag. 52. lin. 30. pro. quamdiu lege. qua diu. pag. 54 lin. 5. pro qui lege quæ. pag. 55. lin. 50, pro calorem lege colorem. pag. 52. lin. 2. pro amittere lege emittere. ibid. lin. 39. pro vocumentum lege nocumentum. pag. 64. lin. 6. pro bruta lego bestiæ. pag. 68. lin. 18. pro illo lege illa. ibid. pro solita lege solitus. pag. 71. lin. 9. facilius lege fœlicius. pag. 71. lin. 51. pro Metralon lege Metraton. pag. 73. lin. 7. pro filios gentium lege filias gentium. pag. 76. lin. 27. ab ipsa non abalia ab ipso non ab alio. pag. 79. lin. 9. pro quamobrum lege quamobrem. pag. 94. lin. 8. pro dearticulationes lege dearticulationis. pag. 95. lin. 54. pro nam ipsius lege in ipsius. pag. 96. lin. 27. pro spectant lege spectat. pag. 104. lin. 43. pro cæcera lege cætera. pag. 105. lin. 18. pro sint lege sit. pag. 108. lin. 11. dele &. ibid. lin. 17. pro progreßiones lege progreßionis. pag. 109. lin. 25. qui intriplo quia intriplo. pag. 112. lin. 42. pro proveniunt lege perveniunt. pag. 120 lin. 6 pro ut tamen lege id tamen. pag. 122. lin. 8. pro superfl superfæt. pag. 123. lin. 19. pro valessus lege valescus. ibidem lin. 56. etiam ipsius etiam quia ipsius. pag. 126. lin. 2. pro copiu lege copiam pag 129. lin. 49. pro prædomino lege prædominio. pag. 131. lin. 36. pro æstimarunt lege existimarunt. pag. 132. lin. 25. pro nivido lege vivido.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERUM MEMORABILIUM, QVÆ IN HAC PRIMA DE UNIVERSA MULIERUM MEDICINA PARTE continentur.

Anima

D.

E.

F.

Facultatis

G.

Formationis

Hominis

Lactantij

Mandrorum

Odores

P.

Q.

R.

Seminaria

Similitudo

Vasa

Vteri

Indicis rerum, & verborum hac prima parte memorabilium FINIS.

3

RODERICI à CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS per Europam notissimi,

De universa mulierum

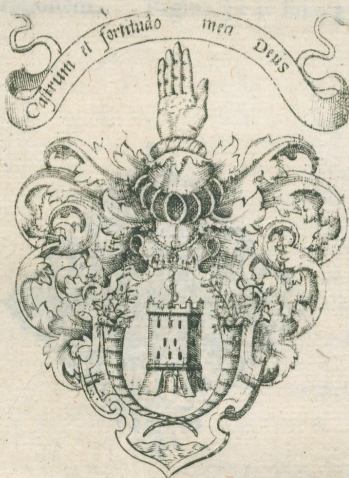
MEDICINA

Pars secunda, sive Praxis.

QUATUOR CONTENTA LIBRIS, IN QUIBUS MULIERUM MORBI universi, tam, qui cunctis fœminis sunt communes, quam, qui virginibus, viduis, gravidis, puerperis, & lactantibus peculiares, singulari ordine traduntur, subindeq́, variæ sterilitatis species, earumq́, naturæ, causæ, signa, & curationes, distincta & accurata methodo edocentur.

ADDITIS INSUPER SINGULIS FERE CAPITIBUS EIUSDEM AUTHORIS scholiis, quibus, quæcunq; circa fœmineos morbos curandos dubia, aut controversa hactenus apud medicos fuerant, brevissime deciduntur; ab eisq; non parva lux cunctis aliis morbis profligandis accessit, utpote quibus pleraq; Hippocratis & Galeni difficilima loca universaq; fere ars medica illustratur.

CUM TRIPLICI INDICE,
Primo, Capitum totius Operis.
Secundo, Dubiorum, sive controversiarum.
Tertio, Eorum, quæ scitu digna visa sunt.

Cum Gratia & Privilegio S^æ. Cæsareæ Majestatis

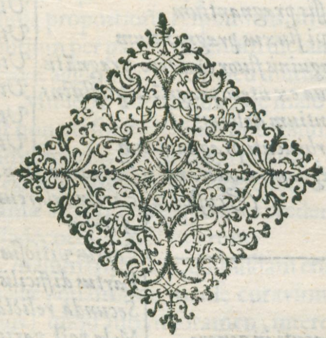
HAMBURGI,
In Officina FROBENIANA.
Excudebatur typis PHILIPPI de OHR,
cIɔ. IɔC. III.

ERRATA TYPOGRAPHICA, QVÆ IN HAC SECUNDA PARTE OBITER ANIMADVERTI POTUERUNT,

hæc sunt: reliqua prudens lector facile corriget.

Pagina 3. lin. 22. pro Albucatis, lege Albucasis. Pagin. 5. lin. 48. pro philij, lege psilij. Pag. 13. in margine pro fragæa, lege tragæa. Pag. 48. in margin. pro sirupis, lege siruporum. Pag. 50. in margin. pro pitaita, lege pituita. Post pagin. 51. in numeratione pro 92. lege 52. Pagin. 71. lin. 54. pro eetaceum, lege cetaceum. Pagin. 87. lin. 50. pro appicatur, lege applicatur. Pagin. 110. in margin. pro morbis, lege morbus. Pagin. 126. lin. 11. pro omphancino, lege omphancio. Pagin. 153. lin. 51. pro hoc, lege hac. Pagin. 146. in margin. pro pituitosæ, lege perniciosæ. Pagin. 190. in margin. pro accedit, lege accidit. Pag. 197. in margin. pro tumidos, lege tumidas. Pagin. 269. lin. 2. pro aliqui, lege antiqui. Pagin. 303. lin. 28. pro ad rationem, lege ad victus rationem. Pagin. 324. lin. 37. pro philij, lege psilij.

SERIES

SERIES MORBORUM MULIERUM, QVÆ ETIAM CONTINET indicem capitum secundæ partis.

- *Morbi mulierum.*
  - *cunctis fœminis communes.*
    - *Circa menstruum*
      - *In retentione*
        - *Atretæ, sive clausæ fœminæ*
        - *Fœminæ quibus menses nunquam fluxère*
        - *Menses suppressi*
        - *Imminuti menses.*
        - *Difficiles, & cum gravissimis symptomatib.*
      - *In immoderata fluxione*
        - *Immodici menses*
        - *Antevertentes*
        - *Menses remorati*
        - *Menses adusti*
        - *Menses stillantes quo ad copiam*
        - *Menses saniosi, fulvi, lutei*
        - *Stillantes quo ad tempus*
        - *Menses cum morbis complicati*
        - *Fluor muliebris*
        - *Gonorrhæa mulierum*
    - *Circa mammas.*
      - *Inflammatio*
      - *Flatuosus tumor*
      - *Oedematosus tumor*
      - *Mammarũ glandulæ*
      - *Scyrrhus exquisitus*
      - *Scyrrhus non exquisi.*
      - *Cancer*
      - *Flacciditas mammarũ*
  - *Viduis ac virginibus peculiares.*
    - *Strangulatio uteri*
    - *Epilepsia ex utero*
    - *Melanchol. virginum, & viduarum.*
    - *Pulsatio in arteriis dorsi*
    - *Morb. virgineus, feb. alba*
    - *Vẽtriculi accid. ex utero*
    - *Capitis, ac totius corporis dolores ex utero*
    - *Uteri cruciatus*
    - *Uteri pruritus*
    - *Furor uterinus*
  - *Circa generationem.*
    - *Circa conceptum.*
      - *Quia impeditur.*
        - *Sterilitas naturalis*
        - *Ster. per colationẽ*
        - *Sterilitas morbosa*
          - *Uterini sive hysterici affectus*
          - *debilitas*
            - *In propria substa.*
            - *In intẽperie calida*
            - *In intẽper. frigida*
            - *In intẽper. humida*
            - *In intẽperie sicca*
          - *In situ uteri*
            - *Uteri procidentia*
            - *Ascensus uteri, & recursus ad varias partes*
          - *In magnitudine*
            - *Nymphæa sive symptoma turpitudinis.*
            - *Uteri hydrops.*
            - *Inflammatio uteri*
            - *Uteri erysipelas*
            - *Scyrrhus uteri*
            - *Uteri cancer*
            - *Uteri condyloma*
            - *Uteri hæmorrhoides*
            - *Verrucæ, thymi, acrocordones, ficus*
            - *Scabræ uteri pustulæ*
            - *Uteri ulcera*
            - *Uteri fistulæ*
            - *Uteri rhagadiæ, sive fissuræ*
            - *Uteri gangræna*
            - *Uteri vermes*
            - *Uteri calculus.*
        - *Sterilitas ad tẽpus*
        - *Sterilitas ex viro*
      - *Quia depravatæ fit*
        - *Monstrosus conceptus*
        - *Mola*
        - *Falsa gravidatio*
    - *Circa gravidationem.*
      - *Picaceus appetitus*
      - *Cibi fastidium prægnantis*
      - *Vomitus & nausea*
      - *Cordis palpitatio & syncope*
      - *Tussis prægnantium*
      - *Alvi fluxus prægnantium*
      - *Sanguinis fluor ex utero prægnãtis*
      - *Aqua ex utero prægnãtis profluens*
      - *Dentium dolores*
      - *Morbi acuti prægnantium*
      - *Prægnant. moderamẽ & custodia*
  - *Circa partum & in puerperio.*
    - *Proprij*
      - *Fœtus mortuus.*
      - *Partus cæsareus*
      - *Aborsus*
      - *Partus vitiosus*
      - *Partus difficilis & laboriosus*
      - *Secunda relicta*
      - *Mola post partum*
      - *Immoderatus sanguinis fluor post partum*
      - *Imminutus*
      - *Parturientium gubernatio, & puerperarum tutela*
    - *Communes.*
      - *Omnes morbi acuti in genere*
      - *Febris puerperæ*
      - *Alvi fluor puerperæ*
      - *Puerperæ vomitus*
      - *Melancholia, delirium, epilepsia*
      - *Pedum, ventris ac corporis inflatio*
      - *Inflammatio uteri post partum*
      - *Uteri ulcera post partum*
      - *Rugæ post partum in ventre relictæ*
      - *Virginalis adstrictio à partu comparanda*
    - *Circa alitionem fœtus.*
      - *Lactis defectus*
      - *Lactis redundantia*
      - *Lactis concretio, pilaris morb. febris lact.*
      - *Lactis vitium*
      - *Nutricis electio, ac moderamen*
      - *Ratio tractandi recenter natos infantes*
      - *Quandiu lactandus infans & parandæ pulticulæ ratio*
      - *Morbi recenter natis contingentes, eorumque medela.*

RODERICI à CASTRO LUSITANI PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS,

DE Universa Mulierum Medicina.

PARS SECVNDA SIVE PRAXIS.

Liber primus de morbis cunctis fœminis communibus.

Sectio prima de affectibus circa menstrua contingentibus.

De uteri clausura.

CAP. I.

CUM mulieris pars genitalis clauditur, & quoquo modo pervia, aut debite perforata non est, affectus oritur, qui latinis dicitur uteri clausura, Arabibus Ratica, sive Alratica, græcis Phymosis, qua etiam appellatione insignitur ille virorum morbus huic proportione respondens, in quo glandem nudare nequeunt, quia ei præputium per partem frœnum dictam coalescit, adhæretq;. Martinus Akakia vocavit agglutinationem, seu mutuum uteri contactum, & complicationem. Mulieres autem quæ hoc malo vexantur, dicuntur atretæ, sivæ velatæ, id est non perforatæ vitium non solum usus commoditatem interdicit, sed gravissimis morbis occasionem præstat, quoniam menstruis non habentib9 liberum exitum, virgines jam visæ, quarum ventres adeo intumuerunt, ut non absque famæ dispendio prægnantes crederentur, quæ postea curatæ à morte simul, & dedecore liberæ evaserunt. *Natura morbi.* *Nomen clausuræ.* *Lib. 1. C. 11.*

Accidit hoc malum tripliciter, quibusdam enim obsepta est pars anterior: ut sexquianni puellæ, quam hoc mense curavimus: alijs media: nonnullis os uteri profundius; quod autem foramen, intercipit, intercluditq; vel caro, vel membrana est. Causa duplex, altera naturalis, cum à nativitate membrana, sive carnosa substantia coaluit; altera accidentalis, utpote ulcera prædictarum partium, quibus supercrevit caro, quæ obturat, tumoresvè alij indurati, qui meatum occludunt; vel etiam quando sine callo supercrescentevè carne ulcerum labia coaluerunt: adde etiam medicamentorum constringentium nimium usum; qua ratione Nicolus refert à se visam mulierem, quæ post partum cum obstetrices nimis adstringentia adhibuissent, ita clausa fuit reddita, ut non potuerit coitum exercere. *Differentia* *Causa.* *Historia.*

Cognoscimus causam fuisse solutam unitatem, cujus extrema coaluerint, aut callum contraxerint, ex præcedente vulnere, ictu vel casu: tumorem *Signa.*

præter naturam, vel ſupercreſcentem carnem, ex ſenſu partis, ſentitur enim in ea tanquam quid extraneum, & à naturâ alienum: ſi vero nativum fuerit vitium, ex privatione prædictorum ſignorum percipitur; quæ tandem ex tribus particulis ſuperiùs numeratis ſit affecta, & an membrana an caro ſupercreverit, oculorum inſpectione ex membranæ candore, & carnis rubore dijudicatur, ſubinde, & tactu indicis digiti extremitate; potiſſimum vero in virginibus, & fœminis viro orbatis perdiſcitur adhibito ſpeculo matricis dioptra dicto, quo medici utuntur, ad conſpicienda uteri penetralia: in aliis quæ viro utuntur ex defectu illius actionis, quæ parti affectæ debetur, nam ſi pudendi labia connivent, nec coire poteſt fœmina, nec menſtrua purgare, neque concipere, quia vel aditu carent accommodato, vel perpuſillum perque anguſtum habent foramen, vix ad urinæ uſum pervium: ſi vero uti viro poteſt, & menſes non purgantur, & ſemen ejaculatum illico decidit, neque concipit, clauſa eſt pudendi pars media: ſi deniq; coeat, ac menſtrua tempeſtivè fluant, nec tamen concipiat, in ipſo uteri oſtiolo vitium exiſtere indicium eſt. Malum hoc ſi eſt in anteriori, mediave parte, aut à cauſis adventitiis ortum, facilius curatur, ſi vero à naturâ ſit aut in parte interiori difficilius.

Prognoſtica.

Curatio.

Curatio ut plurimum chirurgia perficitur; ſi igitur ex præcedenti ulcere proveniat, cujus ratione partes coaluerunt, novare ulcus oportebit, ut ſeparatæ partes ſeorſim coaleſcant, inſperſo utrinq; diapaſmate ſeu pulviſculo, qui vim habeat cicatrizandi; deinde immiſſo inſtrumento argenteo, vel ſtanneo ad formam virilis membri, aut etiam efformato ex linteis, & filamentis, quo exitꝰ excrementis pateat, & partes ſeſe non contingant. Quod ſi calloſa ſubſtantia adſit, prius ſcalpello eſt abſcindenda: ſi tumor, mollientibus, ac reſolventibus medicamentis inprimis utendum, paratis ex hydræleo, decocto fœnigræci, ſeminis lini, additis violis, althea, camomilla, parietaria, ex quibus peſſi, lotiones, balnea, injectiones, & alia confici poterunt, quæ c. de uteri ſcirrho copioſius dicenda ſunt. Subinde pars reſeretur, dilateturque quantum propriis miniſteriis opus.

Curatio ſi à natura vitium ſit.

Secundo ſi à naturâ, & neſcio quâ naſcendi lege vitium ineſt, fomentis prius, peſſariis, inceſſionibus, & injectionibus ſupra dictis, partibus humectatis ſectionem per chirurgum expertum fieri hoc modo curabis; patiens in loco lucido ſupino ferè decubitu collocetur, tibiisq; ad coxas reflexis, manꝰ utrinq; inverſas per poſteriorem partem idoneis vinculis ad cervicem alligabis, niſi fœmina cordata ſit, & animoſa adeò, ut velit ſectioñe conſtanter tolerare, tunc ad claram lucem membrana novaculâ vel lanceolâ diſſecabitur, donec figura pudendi ad naturalem dimenſionem deveniat; curandum autem, ut non obliq;, ſed ſecundum rectitudinem ſectio fiat; poſtea erecta mulier diductis cruribus ſtatuatur, ut humor in utero collectus commodè profluat, quod ubi ſufficienter factum fuerit, mulierem ad priorem decubitus formam reducemus. Si vero orificium aliquod, ſed exiguum appareat, minimo digito intromiſſo locus dilatabitur, dilacerabiturq;, poſtea torunda loco applicabitur ſuppurante medicamento madida, quod parabitur ex vitello ovi, uncia una terebintinæ & olei ros ℥ ß. aut in oleo, & vino imbuta, idq; ſi nullus ſequatur ſanguinis fluxus; qui ſi timeatur aut adſit, pulvere adſtringente utendũ ex bolo armeno, thure, ſanguine draconis, ac pilis leporis, ex quibus cum albumine ovorum mixtura etiam fiat; ſequentibus diebus locus aqua mulſa eluatur, tandẽ cicatrizantibus utendũ, ut unguento de tutia, diachylone parvo, diapalma, emplaſtro geminis. Conſultũ etiam fuerit ſi toto curationis tempore mulier habeat intra fœmora pulvinar; ubi vero jam cicatricem obducere animus eſt, tubulus argenteus, vel ſtanneꝰ perviꝰ locis indatur, aut etiã radix gentianæ, aut ſpongiola in hydræleo madida, aliovè convenienti liquore; Ac ſi mulier nupta fuerit, mariti congreſſum innoxie tolerabit, lenta enim venus, & minime violenta non nocebit.

Suppurans medicamentum.

Pulvis adſtringens.

Medicamẽ conſumens membranã obtentam.

Hippocrates lib. de ſterilibus, & 2. de morbis mulierum docet, membranam obtentam medicamentis conſumendam liquandamque eſſe, componit

ad id

P. lib. 3. c. 73. A. lib. 4. ser. 4. c. 86. ad id medicamen ex ærugine æris, felle tauri, ac serpentis, cum adipe, quod lana exceptum applicare jubet in formam pessarii. Hæc tamen curatio hodie non est in usu, quia raro succedit, nisi forte eam usurpemus, quando os uteri interius conclusum est, nam quando media, anteriorvè occluditur, utilior est sectio, nisi sufficiat fomentatio ut colligitur ex Paulo & Aëtio.

Nonnulla sunt in hac curatione summopere advertenda: primum, ut pulvis adstringens semper sit in promptu, si forte hœmorragia sequatur. Secundum ut quæcunq; injiciuntur tepida sint, nam frigida nervosis, membranosisque partibus sunt maxime adversa. Tertium ne, dum incisio fit, collum vesicæ lædatur, minori enim cum periculo erratur deorsum ad intestinum rectum, quam sursum ad vesicam. Quartum, ut post incisionem carnis aut membranæ studium omne eò convertatur, ut conglutinationem impedias; nam hæc pars promptissima à naturâ est, ut coalescat. Quintum, ut sit expertus in hac re chirurgus, qui ad hoc opus accersitur. Sextum, ut sæpiuscule dioptra pars inspiciatur, ne caro, aut membrana supercrescat. Sciendum etiam, ex membranæ exanguis non tantum, quantum ex carnis, pertusione periculum impendere. Septimum, ut localibus prius curationem tentes, quam chirurgia. *Admonitiones.*

Scholium.

Scribunt de hac affectione Hippoc. lib. de sterilib. text. 13. et 2. de morb. mulierum;. Gal. 3. de sympt. causis 4. Avicenna vigesima prima tertii tract: 4. c. 1. Paulus, & Aetius locis citatis. Priscianus lib. 3. suæ medicinæ c. 14. Autor introductorij c. 18. Albucatis c. 72. Aristot. 4. de generat. animal. primo. Plinius lib. 7. c. 16. Celsus lib. 7. c. 28. inter quos Avicen. citato inquit; quibus os uteri conclusum est, aut non concipiunt, aut in partu moriuntur. Sed interrogabit aliquis, qui fieri potest, ut concluso utero mulieres concipiant? dupliciter respondet idem Arabs, aut quia membrana raræ contexturæ est, per quam tenue semen transcolatur; aut quia in eadem est foramen perpusillum, per quod uterus semen trahit, sed infans egredi non potest. *Quæsitum.* *Solutio.*

De fœminis, quibus menses nunquam fluxerunt.

CAP. II.

MEnstruorum fluxus indubitatum signum est fæminam viro esse maturam, ut scribit Galenus lib. de vulvæ dissectione; sunt tamen nonnullæ fœminæ, quibus menses, etsi consenuerint, nunquam fluxerunt, ex quibus alias concepisse constat, alias steriles permansisse, quod qua ratione contingat 2. lib. de natura mul. jam tradidimus. Sed & aliæ integrâ & inculpatâ fruuntur valetudine, nonnullæ variis morbis divexantur, hujus defectus menstruorum duplex in genere causa est: prima toti corpori communis, quia nimirum fœmina carnosa est, laboriosa, talique partium configuratione, & temperie prædita, ut quodvis membrum trahat, conficiat, & expellat, quod sibi proficuum est, ideoque menstrua purgatione caret, & hæ calore sunt abundantiores, ac viragines dicuntur, quia omnino viriles existunt, coloris fusci, corporis compacti, venosæ, lumbos, & nates ampliores habent, pectore, & humeris sunt latiores, mammis solidis, voce gravi, fortes & hirsutæ, quæ quidem constitutio, etsi causa sit, ut fœminæ inculpatè vivant, tamen sexui vitiosa, & præter naturæ institutum est, ideoque utcunque menses non fluant, vitiosum censetur, agnoscitur tamen hæc differentia, inter vitia toti communia, & parti propria, quòd illa salubritatem impedire nequeunt, hæc morbosa planè existunt, exemplum est corpus proportionale infra mediocre parvum, aut supra id magnum: Et corpus cui aliquod membrum magnitudine, aut parvitate ab aliis nulla servatâ proportione dissidet, morbosum enim hoc est, illud vero minimè. Secundo modo menses deficiunt ex causâ utero peculiari, quia etsi corpus debito mulieris temperamento frigido, & humido præditum sit; uterus tamen temperie, *Causa in genere.* *Prima.* *Viragines* *Secunda.*

temperie, conformatione, aut situ, à naturali constitutione recedit, quo fit, ut proprio officio uti non valeat, atque adeo redundans in corpore sanguis per eum non expurgetur, ac de his sermo hic institutus est, quia hæc suppressio tùm sexui, tùm fœminæ morbosa existit; de primis autem, quia rarò remedia exigunt, verba non facimus, nam, ut inquit Gradius c. de menst. suppressione viris similimæ sunt; ideoque non indigent mensium provocatione, quia nihil in eis superest, quocirca si mulier nullâ inde molestiâ corporis, aut uteri afficitur, curatio tentanda non est.

Causæ morbosæ privat. menstru.

Morbosæ menstruorum privationis triplex est causa. Prima, nimis calida uteri intemperies, quæ aridum ibidem sanguinem ineptum fluxioni reddit, atque remoratum in uteri scirrhum, cancrum, aut alios tumores convertit, vel si sanguis aliunde calorem contraxerit, cum tamen uterus plus susceptare nequeat, quod superest, per universum corpus inundat ac vitiosum factum mille mala generat, cutis nimirum fœditates, articulorum dolores, Epilepsiam, capitis cruciatus, cordis palpitationes, tussim, phthisin, & ventriculi affectus varios. Secunda causa est, sicca uteri ipsius intemperies, unde & viæ sicciores, arctioresquè redditæ facilè corrugantur, collabuntur, obturanturquè, hæc quidem constitutio ad febres, aut obstructiones in pueritia, sequuta est. Tertia causa, uteri depravata figura, quæ aut vasis aut meatibus caret, aut ea malè configurata aversavè habet, aut contorta, ita ut sanguis in uterum prorumpere non possit, quod aut à naturâ fit, aut ex diuturna obstructione, casu, ictu, vel alio accidenti, ut ex Galeno colligitur 3. de sympt. causis 4. Prima causa fere ex parte materiæ est; secunda ex parte viarum, tertia ex parte ipsiusmet uteri.

Signa.

Si à calidâ uteri intemperie affectio contingat, dignoscitur, quia fœmina gravissimis uteri doloribus, & totius ventris ardore cruciatur; ex genitalium etiam squalore, cum gracilitate, tentione, & duritie, quibus inest pilorum nigrorum, & crassorum maxima copia; siquid autem ex utero fluere contingat, rubræ ac fœtidæ colliquationi similimum est, & erodens. Ex siccâ intemperie ortum trahere indicium est, si in pueritiâ diuturnæ præcesserunt febres, si graciles sint partes pudendæ, quæ alioquì in virginibus crassæ, prominentes, & carnosæ, esse solent, ac procedente tempore universum corpus gracile redditur; insuper quia nil quicquam per uterum excernunt, & tamen imbecilles sunt, languidæ, & à levissimis laboribus defatigantur, procedente vero adhuc ulterius morbo, externæ partes crassiores fiunt veluti cachexiâ, & malo habitu affectæ, utero præ constrictione nihil suscipiente. Demum si ex depravatâ contingat figurâ, ex privatione cæterarum causarum deprehenditur, si præsertim, cum fœmina in cæteris sana appareat, & optimi sit habitus, gravissimis tamen accidentibus infestetur, uti ventris tumore, dolore, gravitate: obstructionẽ vero demonstrant propria obstructorum viscerum signa, quæ reperies c. de suppression: menstruorum, & de febre alba.

Curatio à calidâ intemperie. Victus frigidus.

Si à calidâ intemperie ortum ducat, quod plerumq; fit, curatur quatuor remediorum generibus; Primo victu infrigidante, aut aëre temperato frigidiori, cibo ex pullorum, vituli, aut arietis carne, vel jusculo, in quo cocta fuerint frigida olera, endivia, acetosa, lactuca, spinachia, & similia, conducunt etiam mala granata, aurantia, ptisana, poma assa, pruna cocta. Potus esto hordeatum, aut mediocris cerevisia, somnus moderatus, & moderatum excercitium, nam valida exercitia, & frequentes deambulationes planè nocent, ut etiam animi perturbationes.

Sanguinis missio.

Secundo evacuatione factâ, bis, aut ter in anno per sanguinis missionem ex venis pedis, tùm ut uterus nitatur successione ad id, quod evacuatur, aliquid etiam expellere, tùm ut ventilatis illis partibꝰ sanguis minus exuratur, tum etiã ut menstruũ provoces, si fœmina sit adhuc juvenis infra 25. annos constituta; nam quod Mercatꝰ affirmat, menses in his movere tentandũ non esse, de senioribus intelligendum est, aut de iis quibus affectus aliquis in utero existit, ut ulcus aut tumor, quibus si naturam dissuescere ab utero animus sit, ex dextrâ, aut

Quibus natura ab utero dissuescit

sinistrâ

ſiniſtrâ ſalvatellâ, aut ex utraque, prout copia exigit, ſanguinem detrahes; aut ſi ſanguis fœculentus appareat, hæmoroides provocabis, ineunte vere, aut Autumno; fiet etiam ab utero diverſio mollibus frictionibus, partium ſuperiorum ligaturis, & balneis aquæ dulcis, quibus ſi quid fortè in uterum tranſcolaverat, placidè per halitum digeritur, & uteri ardor temperatur; *Frictiones.* Deinde per dies aliquot exhibitis ſirupis, qui vim habeât præparandi, & contemperandi calidos, & bilioſos humores, ut roſaceo, de portulacâ, de cichoreo, de endiviâ, violarum cum aquis earundem herbarum, ſequens medicamentum cholagogum propinetur ℞ rhabarbari optimi ℈ iiij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ endiviæ, coletur manè, & adde mannæ electæ aut pulpæ caſſiæ ℥ j ſir. roſati ſolutivi unciam j. miſce. *Purgatio.*

Tertio per plures dies utendum iis, quæ paulatim contemperent humoris, & partis fervorem, ut conſervâ roſarum, aut viol. cum aqua endiviæ, aut ptiſanâ, ante cibum ſumptâ, aut ſero caprino matutino tempore addito ſacharo, in quo flores viol. & borraginis maduerint, potiſſimum autem in hunc finē laudatur uſus apozematum infrigidantium ut ℞ Hordei mundi p. iij radicis borraginis, cichorei, an. ℥ j foliorum, borraginis, cichorei, endiviæ, ſcolopendriæ, fumariæ, acetoſæ, an m. j, florum cordialium ſeminum frigidorum, an. p j. ſeminis aniſi ʒ i. prunorum numero X ij. paſſularum ʒ j coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. I. ß. colaturæ adde ſachari albiſſimi q. ſ. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. ſpecierum triaſandali: *Apozema infrigidans* quod ſi animus ſit, adhuc nonnihil purgare, addatur in ultima decoctione foliorum ſenæ, pulpæ tamarindorum an. ʒ j, & poſt coctionem ℥ iij ſyrupi roſati ſolutivi aut de cichoreo cum rhabarbaro.

Quarto utendum localibus medicamentis, quæ eandem habeant facultatem, veluti inunctione in inferiori parte ventris ex oleo violarum ſepties loto in aqua roſarum, & addito lacte muliebri, vel cum oleo cucurbitino, aut roſarum, vel cum hoc linimento ℞ olei amygdalarum dulcium aqua hordei loti, cucurbitini, roſarum an ℥ j, axungiæ gallinæ, butyri vaccini, lactis caprini an. ℥ ß. ſucci cucurbitæ, endiviæ, aut violarum an. ʒ vj. cum cera, fiat linimentum, unguentum, aut cerotum prout magis fœminæ placuerit; *Localia.* quod utilius fuerit ſi præcedat fomentatio ex aquâ dulci mediocriter calidâ, aut balneum ex decocto lactucæ, violarum, altheæ, fumariæ, maluæ, ex quo etiam evaporationes fiant: *Balneum.* additis ſemper, ſi velis uteri vias reſerare, foliis capillorum veneris, mercurialis, arthemiſiæ; clyſteres etiam nocturni, quos Luſitani vocant (*de meioada*) uterum, & univerſum corpus mirifice refrigerant; parantur autem ſic; ℞ juris gallinæ alterati cum herbis ſupradictis ℥ vj olei amygdalarum dulcium, viol, an. ℥ ij, ſachari ℥ j, vitella ovorum numero ij miſce, retineat ſi poteſt per totam noctem, & quando fervor eſt magnus, gallina aut pullus pro hac decoctione repletur roſarum conſervâ. *Clyſter nocturnus.*

Si à ſiccitate malum proveniat, curabitur cibis, & potibus humectantibus, ac optimi nutrimenti, dicendis infra c. de ſiccâ uteri intemperie; *Curatio ſi ex ſiccitate proveniat.* ſubinde frequentioribus deambulationibus, quæ tamen laſſitudinem non pariant, ſed ſanguinem ad uterum evocent, item frictionibus ſuper uteri regionem, ut partes dilatentur, ac menſtruus ſanguis, & alimentum in uterum prolabatur, ita enim humectior fit, & purgatio interdum ſequitur; adhæc balneis ex aquâ dulci, ſupradictis inunctionibus, aut ex oleo ſeſamino, ex quibus cum muſcilaginibus phylii, ſeminis cydoniorum, & cera linimentum fiat; confert etiam inunctio ex decocto limaciarum addito oleo viol. & liliorum, aut ex unguento reſumptivo; ſed & clyſteres proſunt ex prædictis oleis, cum juſculo aliquo pingui, aut cum decocto limaciarum, extremitatum hædi, aut vervecis, aut ℞ decocti altheæ, malvæ, viol, ℥ vj, butyri recentis ℥ iij miſce, fiat clyſter; vacuationes omnio vitentur ſicuti in hecticis, ne partes, quæ jam exaruerunt, per venæ ſectionem, aut purgationem ulterius exſiccentur. *Vacuationes hecticis. & ſiccis temp. vitanda.*

Si tandem ex depravatâ uteri configuratione malum ſit, medicamenta *Ex depravatâ figurâ uteri.*

ſunt ferè in utilia; ideoq; in id omnino incumbendum, ut redundans ſanguis minuatur, aut aliò transferatur, antequam vitietur, & morbum generet, quod conſequitur, ſanguine ter aut quater ſingulis annis miſſo ex brachiis, vel ex pedibus, ſi ſanguinem jam in utero redundare ſuſpicemur: quod ſi vires fœminæ phlebotomiam non tolerent, tunc victu tenui utendum, & frequentiori exercitio ac frictionibꝰ per univerſum corpꝰ præſertim ſummo mane, ſic enim ſanguis avertitur ab internis ad extima, & pars ejus diſcutitur; idẽ præſtant balnea modicè calida, & hæc beneficia maritatis ſufficient, quæ quia viris utuntur, reſolvuntur amplius. At virginibus, & viduis ſat non erunt, ideoq; hæmorrhoides provocare, aut ſonticulos aperire oportebit, quâ vero ratione aperiantur, ſcriptum reperies c. de Epilepſia ex utero; hæmoroides provocabis uti c. de melancholia. Si vero ex inveteratâ obſtructione malum oriatur, curationem ex capite, de ſuppreſſione menſtruorũ mutuabis, eâdemq; ratione medeberis juvenculis, quibus inſtantibus, aut incipientibus primitus menſtruis ex irâ, timore aut gravi aliquo ſymptomate ſuppreſſa fuerunt. De hoc affectu conſulendus Galenus 3. de ſympt. cauſ. 4. Avicenna vigeſimâ primâ tertii tract. 4. c. 25. Aetius lib. 4. 5. 4. c. 51. Gradius c. de retentione menſium.

Hæmorrhoides. Fonticulus.

Curatio ſi ex inveterata obſtructione.

De menſtruis per loca non naturalia erumpentibus.

CAP. III.

Differentia.

MEnſtrualem ſanguinem per loca aliena erumpere dupliciter contingit; aut enim natura provida fœminei corporis curam gerens, quando in utero, & ejus venis, aliquod novit impedimentum, propter quod ſanguis nequit commodè expurgari, aliam quærit regionem, per quam ſeſe poſſit exonerare, & fœminę ſanitatem incolumem tueri: aut eadem natura loci naturalis oblita, alteri aſſueſcit, vel quaſi errabunda modo hunc, modo illum locũ quærit, ita quibusdã per os, aliis per nares, per oculos, & cruentas lachrimas, per ubera, per hæmorrhoides, per ſedẽ impetũ faciũt; ſed &, ꝑ digitos, & urinas ſingulis mẽſibꝰ ſanguis menſtruus erumpere viſus jam eſt, interdum etiam rubore facto in altera maxillarum; quarum hiſtorias Schenckius refert ex Hipp. Galeno, Areteo, Braſſavola, Amato, & aliis, ac nos curavimus illuſtrem. D. Johannam comitiſſam Villæfrancæ, quæ niſi ſingulis menſibus ſufficientem ſanguinis copiam per os rejectaret in febrem, & graviſſima ſymptomata incidebat: nec mirum, facilis enim eſt via ex utero ad os per cavá in ſtelechejam inde per venas meſeraicas in duodenum, ac jejunum inteſtinum, à quo tandem in pylorum, & ventriculum ſanguis aſcendit; ſed enim per alia loca effloreſcere menſtrua credibile eſt, quoniam naturæ potenti nihil eſt impoſſibile, quæ ut Guido ſcribit, humorem vel per mediũ os expellere ſæpiſſimè ſolet. Per quamcunq; partem menſtrua erumpant, ſymptoma eſt, pertinens ad excretricem vitiatam; ac ſi in utero impedimentum ſit, provenit ſymptoma hoc, à morbo in via, nam tum facultatem robuſtam eſſe conſtat, imo quia gnara, & valida natura melioris rei gratia tum id molitur, putant aliqui curandam affectionem non eſſe, ſi ab hâc cauſâ proveniat, nam, dicente Galeno, ubi menſes defecerunt non ſolum per nares vacuatio bona eſt, ſed etiam per ſedem, vel quampiam aliam partem, melius enim eſt menſtruum ſanguinem quacunq; parte foras erumpere, quam morbum intus alere, in cujus rei confirmationem Hippocratẽ citat, dicentem, menſtruis deficientibus ſanguinem è naribus erumpere bonum; nam quod menſtruis deficientibus corpora fœminarum morboſa evadant, ut ſcripſit idem autor lib. de geniturâ, niſi aliunde ſanguis prorumpat, intelligendum venit, quibus tamen non obſtantibus, ſi affectio non ſit inveterata, curandam eſſe præſertim in juvenculis planè cenſeo, nè in poſterum infœcunda fiat mulier, alioqui nefas, & periculoſum eſſet tentare naturæ conſuetu-

Menſtrua per loca diverſa.

Natura morbi.

5. aph. 33.

consuetudinem jam inveteratam pervertere; curatio vero non admodum diversa erit ab eâ, quam postulat affectio à naturâ turgente, & errabunda proveniens, cui potissimum hoc caput dicatum est.

Causa.

Hujus affectionis causa sæpissime est vehementissimum aliquod animi pathema, aut mentis conturbatio, præsertim si instantibus vel fluentibus menstruis contingat; fit etiam ex uteri & vasorum ejus obstructionibus, aut vehementissimis partium superiorum doloribus, & gravissimis affectibus; insuper ex earundem partium superiorum imbecillitate, cum uteri & partium inferiorum robore, nam consueverunt debiliores partes semper recipere, quæ à fortioribus transmittuntur, aut recusantur, ut enim rectè cecinit Mantuanus:

sic flumina rursum
Se exonerant, pelagusq; onerant, hominum quoq; mos est
Quæ nos cunq; premunt alieno imponere tergo.

Causa externa.

Provenit etiam malum ab aliquâ causa externâ, ut mentis conturbatione, de quâ suprà, intempestivo frigidæ potu, à quo clausis meatibus cogitur natura petere superiora; insuper ex crurum aut capitis lotione intempestivâ, vel usu aceti instantibus menstruis; illud lotricibus sæpe obvenit; hoc reliquis fœminis haud rarò, iis præsertim, quæ obæsitatis pertæsæ, ut gracilescant, quod elegantius putant, acetum ingurgitant.

Signa.

Cognosces melioris rei gratiâ id fieri, si fœmina sit boni habitus, adsit conferentia, & tolerantia, vacuationeq; absolutâ, si quid mali fœmina fuerat perpessa, libera ab eo evadit, & uterus singulis mensibus quodammodo turbatur, significat enim naturam uterum petere, quem cum sentiat præpeditum, ad consuetum locum regreditur. Turgentem vero & oberrantem naturam dignosces ex fidâ laborantis relatione, quia præcesserunt aliquot ex prędictis symptomatibus, aut causis, aut etiam ex signis obstructionis uteri c. de suppressione menstruorum infra ponendis, quarum curationem audacius quidem aggredieris, tametsi id quidem cum formidine, & ubi gravius periculum impendet, quá ex violentiâ naturæ illatâ, quæ semper opidò commovetur, dum eam ad contrarium institutum compellimus. Si per hæmorroides aut urinas natura menstruum purget, etsi conceptui obstet minus, tamen vitiosum censetur, omnium minimè, si per nares.

Curatio. Sanguinis ad uterum evocatio. Sanguinis missio.

Curandi scopus duplex, primus sanguinis redundantis evacuatio; alter ejusdem sanguinis ad partes imas evocatio; quod imprimis fit, si partes superiores refrigerentur ac densentur, infimæ calefiant, humectentur, & aperiantur. Uterque tamen scopus rite completur sanguinis missione ex talo factâ, triduo aut biduo antequam sanguis prorumpat, cucurbitulis fœmoribus, suris & coxis adhibitis, interdum siccis, sæpe etiam cum scarificatione, insuper provocatione hæmorrhoidum, frictionibus, deambulationibus, balneis calidis, naturalibus, aut arte paratis, fomentis, incessionibus ex herbis aperientibus, inunctionibus, pessariis, clisteriis uterinis, quorum omnium materiam supplebis ex capite de suppressione menstruorum. Duo tamen huic malo peculiaria præsidia sunt; sectio venæ tali pluribus mensibus facta, eo, quo diximus, tempore iterata, & usus balnei imprimis sulphurei, quod fœmina summo manè ingrediatur, & ibi debito tempore commoretur, juxta regulas à nobis tradendas c. de sicca uteri intemperie, ubi de balneis luculentius, Deo annuente, agendum est: Hoc interea animadvertendú, ut balnei aqua uteri, & jecoris regionem duntaxat pertingat, quo etiam tempore fœminæ superiores partes flabellare, & attemperare oportet, ne balneo dilatentur.

Admonitio

Duo sequentia capita aliquantulũ longiora esse oportuit quia ad ea ex aliis sæpiusculè recurrendũ est: suppressio n. et fluor mẽstruorũ duo quasi cardines cunctarũ muliebrium affectionũ existunt.

De suppressione menstruorum.

CAP. IIII.

Natura morbi.

MEnstruorũ evacuatio, sicuti & cæteræ actiones aut ex toto aufertur, aut minuitur, aut vitiatur, de reliquis paulò infrà dicturi sumus, de ablatâ solum

 hoc capite

hoc capite agendum. Fit igitur menstruorum ablatio, quando ex toto supprimuntur; cum hoc quod fœmina, nec admodum annosa sit, nec infra 14. annum constituta, aut ex nativâ structurâ inepta, aut gravida, lactans, vel laboribus, & validis exercitiis assueta: symptoma est de genere eorum, quæ retinentur, pertinens ad retentricem validam, vel expultricem diminutam, aut otiantem; sequitur autem morbum intemperamento, aut obstructione viarum, quas natura huic usui destinavit; otiatur vero facultas ob defectum materiæ, propter morbum per consensum totius aut alicujus membri.

Causa.

Si inverteris, quæ de fluxu menstruorum inferiùs relaturi sumus, facile invenies causas, signa, & curationem suppressionis eorundem. Verum clarioris doctrinæ gratiâ sciendum, ex causis hujus affectus alias internas esse, alias externas, seu primitivas. Internas Galenus reduxit ad duo genera, alterum ex parte humoris: alterum ex parte vasorum, quibus nos addimus tertium ex parte facultatis. *5. aph. 28.*

Ex parte humoris.

Porro ex parte humoris menses supprimuntur, quia crassus, viscidus, lentus, qualis generatur in splenis, jecoris aut meserei obstructionibus, aut quia paucus in jecore, & in venis est; fit autem paucus sanguis, vel ob cibi paucitatem, vel ob diversionem per copiosos sudores, sanguinem per nares, vel hæmorroides, aut per aliam regionem, aut sanguificandi jecoris impotentiam: nimia etiam copia facit ut sanguis à naturâ ad expulsionem non reguletur, uti videmus in doliis admodum plenis, præsertim si crassities conjungatur. Vitiosus etiam sanguis suppressionem parit, quia, etsi abundet, tamen solers natura sæpè ejus nihil ad uterum transmittit.

Ex parte vasorum.

Sex modi quibus uterina vasa angusta redduntur.

Ex parte vasorum seu instrumentorum causa est strictura, & angustia vasorum, angusta autem redduntur vasa sex potissimum modis, Primo, ex compressione à pinguedinis multitudine in cavitate venarum, aut in omento, aut etiam ex tumore præter naturam, circa partes vesicæ, aut in utero ipso, ut autor est Hippo. 1. de natura mulierum. Secundo, ex vasorum obseratione à membranâ, aut carnositate aliquâ ibi natâ. Tertio, ex cicatrice induratâ, aut crustâ derelictâ, ex caustico imprudenter utero applicato. Quarto, ex contorsione, aut depravato situ uteri, & colli ejusdem. Quinto, ex densatione substantiæ ipsius uteri, & angustiâ vasorum, quæ densitas fit à frigiditate contrahente corpus uteri, & vasa in eo contenta, ita ut sanguis non fluat, aut tenuis, & aquosus exeat, ideo dicebat Hipp. mulieres frigidos, & spissos uteros habentes non concipere. *5. aph. 12.* Sexto, ex coalescentiâ, nam post aborsum sæpè venæ, quibus colligabantur secundinæ, ita coalescunt, ut postea separari nequeant. Cæterum non solum constrictio, quæ fit in internis uteri venis, verùm illa etiam quæ in venis cervicis advenit, suppressionem gignere apta est, utræque enim venæ à frigore densantur, à calore adjunctâ siccitate contrahuntur, ut prudenter Paulus notavit. *lib. 3. c. 18.*

Ex parte facultatis.

Ex parte facultatis debilitas quidem virtutis expulsivæ potissimum sequitur intemperiem frigidam, & siccam, nam frigiditas inspissat, & immobilitatem inducit, ac debilitat calorem: siccitas constringit meatum, subindeq; virtus debilitatur; quin etiam excellens caliditas humidum exsiccando facit ad constrictionem meatuum, nam exhalantibus humoris partibus tenuioribus, residuum crassius redditur, & ad expulsionem ineptum: quæcunq; porro expultricem debilitant, eadem retentricem roborant, nec in utero duntaxat frigiditas, & siccitas, aut calor immodicus virtutis debilitatem inducunt, sed in reliquis etiam membris; ita infrigidato, exsiccatoque jecore sanguinis generatio minus bene procedit, subindeq; jecoris ipsius expulsiva infringitur, ita nec generat sufficientem sanguinis copiam nec genitam debite ad uterum transmittit.

Externæ causa.

Causæ externæ seu primitivæ sunt, quæcunq; superiores promovere possunt, utpote aër, vel cibus frigidus, & siccus, medicamentum interius assumptum, exteriusvè applicatum circa uterum, quod sæpe imprudenter in uteri fluxionibus accidit; quæcunq; præterea impensius calefaciunt, aduruntq; humores, & meatus constringunt, ut laboriosum exercitium, quâ ratione saltatrices, cantatrices, & viragines menses non habent, paucitas etiam cibi, & ejus

medicamen-

medicamentivè qualitas impenſè calefaciens, dolores, vigiliæ, mœrores, timor, & animi perturbationes, ob quas viduæ ſæpe non purgantur, febres inſuper ardentes, & hecticæ, & alii morbi acuti, quia & corpus hæc omnia calefaciunt, & cum per ea fœmina non bene nutriatur, deficit materia in generatione ſanguinis. Adhæc quæcunque ſanguinem craſſum viſcoſumque reddunt, ut nauſeativa ſatietas, uſus ciborum viſcoſorum, & conſtringentium, fructuum infrigidantium, potus aquæ frigidæ. Quæ etiam nimiam copiam ſanguinis generare valent, ut vita ſedentaria in muliere, quæ validam habet jecoris ſanguificam vim, quæcunque etiam ſanguinem fluentem, aut paratum fluere circa venas uteri congelare nata ſunt, ut lotio pedum, aut intromiſſio eorum in aquam frigidam, quod lotricibus non raro accidit, & mulierculis ſervituti deditis, præſertim ſi quando inſtantibus menſtruis aquam ingrediuntur. Ex dictis conſtat, cauſas hujus mali vel ex utero eſſe, vel ex toto; ex utero quidem, quia ſanguinem non ſuſcipit, aut quia ſuſceptum non expellit; ex toto vero, quia ad uterum non pellit, aut penuriâ, aut craſſitie, aut averſione ad alias partes.

Signa.

5. Aph. 39.

Signa morbi in communi hæc ſunt; ſi mulier, quæ neque concepit, neque peperit, lac habet, menſes ei defecerunt ex Hippocrat. menſium ſuppreſſionem ſequuntur omnia fere hyſterica ſymptomata, corporis inſuper inſolita gravitas, ſterilitas, mania, epilepſia, uteri ſuffocatio, ac ipſius inverſio propter redundantem ſanguinem, qui replet magis in unâ parte quam in alterâ, horror inæqualis, dolores circa lumbos, collum, ſyncipur, & oculorum radices, ac fœmora, ſæpe etiam circa uteri regionem; pravus color, debilitas concoctionis, cibi faſtidium, nauſea, ructus, tuſſis, difficultas reſpirationis, urinæ ſuppreſſæ, nigricantes, tumores in ilibus cum inflammatione, & ardore, triſtitia, tumor lienis cum aqua fluctuante, melancholia dicta hypochondriaca, inflammatio, eryſipelas, ſcirrhus, cancer, ſæpe etiam podagra, ac tandem hydrops, febris præſertim alba, quæ virginibus eſt peculiaris, non tamen aſſiduè febris hunc affectum comitatur, ut Aëtius autumat, nam plures menſium retentione ſine febre laborare experientiâ conſtat; ſolent tamen plerumque hoc, nonnunquam alio, atque alio ex numeratis ſymptomatibus conflictari. Quoniam autem plurima ex his ſignis utero gerentibus ſunt communia, diſtinguere diligenter oportet, nam utero gerenti color hilaris, & vividus ſæpe eſt, animi conditiones non mutantur, & accidentia primis menſibus duntaxat durant, nec menſes ſuppurantur, cujus ſuppurationis ſigna ſunt, dolor in pectine, fortes pulſationes, & contactum non ſuſtinent, Hippocrates primo de morbis mulierum. In menſium ſuppreſſione contrà omnia fiunt, nam primis menſibus leviſſima ſunt accidentia, procedente ſuppreſſione affectus fit difficilior; Potiſſimum autem diſtinguuntur à prægnantibus, quia eis, aut os uteri non occluditur, aut cum quâdam duritie occluſio adeſt, atque hæc ſunt ſigna morbi in communi.

Febris non ſemper comitatur menſiũ ſuppreſſionem.

Diſtinguentia ſigna inter mẽſium ſupp. & uteri geſtationem.

Suppuratorum menſium ſigna.

Externas cauſas ex relatu dignoſces, ſigna vero, quibus reliqua ſigna diſtinguuntur, ſic accipe; humorem quidem lentum, craſſum, ac pituitoſum cauſam eſſe, conjicies ex victu præcedenti frigido, & corporis colore albo, vel plumbeo, tactu frigido, molli, ſubtumido, cum venis in partibus inferioribus nigricantibus, et ſomno profundo, pigritia, cibi faſtidio, præterea quia tarde incipit purgatio, & cum multo labore vix quicquam proficit, pulſus rarus, urina multa, ſed tempore purgationis pauca, aut nulla, ac tenuis, abſentia ſitis, & ex utero humiditates quædam prodeunt craſſæ, mucoribus ſimiles, quæ eadem ſigna meatuum obſtructioni ferè communia ſunt, ſæpè enim hæ cauſæ coincidunt, ut & humor craſſus ſit, & ideo obſtructionem pariat: aliæ tamẽ obſtruentes cauſæ, ut membrana, carnoſa ſubſtantia, converſio uteri, & ejuſdem cicatrix oculari inſpectione, aut obſtetricis relatione deprehenduntur, aut ex

Signa cauſarũ & humorum. Pituitoſi humoris ſigna.

defectu

defectu cæterarum, quæ tamen nos hîc non admodum curamus, quia rarò poſſunt impedire menſium evacuationem, quæ ſi per os uteri non fiat, per venas cervicis procedere poteſt. Verum ſi adhuc frigidior pituitoſiorq; ſit humor, frigus ad fundum uteri ab ipſa fœminâ perſentitur, ſtupor membrorum, tardus menſium albicantium deſcenſus, Veneris inappetentia, delectatio nulla, urina craſſa, pallida, multa, pinguedinis multitudo, color albidior, venarum major viriditas, ac raritas pulſus, & mollities, quæ etiam in debilitate expultricis, &

Melancholici. melancholico redundante humore reperiuntur; niſi fuerit atra bilis, quia tunc Veneris appetentia adeſt, velox ſeminis excretio, uteri labra ſicca, ac ſciſſa, menſium ſeu potius humiditatum fluor, cum morſu, & eroſione; ſed enim ſanguinis multitudinem ſignificat tentio, & dolor cum gravitate totius ventris, ac lumborum, cum dolore capitis, ſplendore juxta oculos, ſanguinis vomitu vel fluxu per nares; demum humoris natura, ſi ſanguis linteo, aut arena excipiatur dignoſcetur, ut c. de fluxu menſtruorum ſcriptum reperies. Siccitatem, & paucitatem ſanguinis ſignificat extenuatio corporis, venarum inanitio, pulſus durus, & color lividus, vel pallidus, & præceſſerunt ægritudines acutæ, vel ardentes febres, jejunia, vigiliæ, nulla tamen ventris gravitas, nullus dolor, aut tumor.

Prognoſtica Si menſtrua plura fiant, accidunt morbi, ſi non fiant ex utero morbi contingunt 5. aph. 57. menſtruis deficientibus ſanguis ex naribus fluens bonum ejuſdem lib. aph. 33. quia etſi retentionem augere videatur, tamen ex accidenti juvat, quatenus & deobſtruit, & à multis morbis alioqui impendentibus liberat: Retentis menſtruis mulieres ſæpe deformantur, & hirſutæ fiunt, & barbam ac virilem habitum contrahunt: retentio menſium, quæ ſequitur ad cicatricem, aut coalitionem venarum, fere curationem non ſuſcipit, ut Gradius refert, ut autem Hipp. lib. 1. de morb. mulierum ſcribit, fœminæ quibus menſes ſuppreſſi ſunt, tertio menſe poſt ſuffocationem incipiunt ſentire horrores, & obdureſcit venter, urina copioſior, vigilia, dentium ſtridor, quinto doloribus gravioribus infeſtantur, ſexto menſe inſanabilis redditur, & anxia fit, & animo linquitur, pituitam vomit, ſitis maxima, partes ventris, & pectinis dolent, febris accenditur, ſupprimitur alvus, & veſica, dolet ſpina dorſi, balbutit, intumeſcunt crura, pedes, & venter, urina rubra, ſanguinea, dolor totius corporis, ac tandem hydrope moriuntur. Hæc Hippocrat. ibi, ubi tamen legitur ſexto menſe inſanabilem reddi affectionem potius difficilem curatu legerem.

Curatio. Menſtrua quibus non debent provocari. Ad curationem accedentes cavere medici debent, ne menſtrua evocare tentent iis, quibus non debent, aut quibus fieri nequit, ut evocentur, ſic neq; iis quæ lactant, aut utero geſtant, nec laborioſis, & admodum tenuiter viventibus, aut morbo confectis, nec viraginibus, & iis, quæ nullum inde ſentiunt incommodum, & ſi diu ſuppreſſa habuerint menſtrua, nec iis, quibus malum ex cicatrice originem traxit, quia, uti diximus, curationem non recipit; quo tamen in caſu ſi iis, quæ mala inde ſentiunt, curatio non procedat, medici conſilium converti debet ad ſanguinem minuendum per alias vias, & per intervalla, ſanguinis miſſione ~~per infernas partes, quia mulieres felicius ſemper purgantur per eas partes~~, in quas natura incumbere conſuevit, item exercitio, frictionibus, & frequenti purgatione. Verum ſi humor ſit multus, omni arte minuatur, ita ſi ejus copia uterum diſtendat, ſic, ut comprimi ad expulſionem nequeat, ſanguinem copioſe ex utroq; pede detrahes: ſi paucus, adjectione curatio perficitur per alimenta, & victus rationem reficientem; corruptio ac vitium contemperetur; ſi per alteram partem ſanguis fluere aſſuevit, omni ſtudio ad uterum evocetur frictionibus, vinculis, lavacris, balneis, cucurbitulis ſuris applicitis, & coxis, aut frequenti ſanguinis miſſione ex pede. Si à cauſis externis ſupprimantur menſes, plerumq; earum remotione evocantur, quæ enim calore reſolutæ ſunt, aut frigore denſatæ, contrariis attemperandæ, ſpecialius tamen, ſi à frigore uteri os durius ſit factum, calorificis utendum, ſuffitibus,

evaporatio-

evaporationibus, balneis, & inunctionibus, deniq; unaquæq; uteri intemperatura curanda ut lib. 2. c. proprio de uteri intemperaturis. Si aversio fiat propter dolorem, sedandus procul dubio dolor erit, vel si id fieri nequeat, purgare corpus convenit, & menses provocare, ut infrà. Si ex uteri distortione affectio fiat, noscitur, & curatur, ut lib. 2. c. proprio dicendum est; Si ex cicatrice, emollientia usurpanda sunt; Si ex tumore, petenda curatio est ex capite de uteri inflammatione; Si ex carne, aut membranâ supercrescente, ex capite de uteri clausurâ, posteà menses evocandi; ante affectus curationem nequaquam.

Si ex sanguine pituitoso curatio

Si ex sanguine pituitoso, viscido, & crasso, facultatem expultricem retundente, & vias obstruente contingat, uti majori ex parte fit, ferè communis est curatio, frigido, & crasso sanguini, atq; obstructioni, nam etsi sæpe obstructio reperiatur ex aliis causis, nunquam tamen sanguis crassus sine obstructione, Galeno teste lib. de venæ sectione; constabit igitur curatio sex remediorum generibus, primo victu tenui attenuante, & aperiente, ut pane optimè fermentato, & condito cimino, & aniso, carne avicularum montanarum, aut lactantium animalium, pisciculis solidioris carnis ac sale modicè conditis, sorbitionibus ex petroselino, pulegio, satureia, nepita, serpillo, asparago, cum aromate, aromata enim omnia deobstruunt, & menses provocant; sed & allia, ac porri assuetis conveniunt; ex fructibus caricæ, amygdalæ, passulæ, pineæ, dactyli; imprimis vero commendatur jus cicerum rubeorum cum multo croco ac petroselino. Exercitium, & somnus sint moderata; potus esto vinum album, tenue, ætate medium, aut, si febris adsit, aqua cocta, cum cinamomo, corticibus citri, coriandro vel sasafrasia.

Aromata deobstruunt & menses cient.

Sanguinis missio.

Secundo iis, quæ sanguinem minuunt, mobiliorem, ac fluxibiliorem reddunt, & deorsum trahunt, quod perficitur sanguinis detractione, nam hoc remedii genus in omni suppressione mensium à quacunque causa proveniat convenit, etiam in causa frigida, quia sanguine detracto hoc semper consequitur, quod natura, ut vacuum repleat, undique sanguinem movet, ideoque fluxibilior redditur; Cæterum detrahendus est, non quando menses jam fluunt, ut rectè Paulus notavit, idquè duplici de causa; prima, quia, si quo tempore menses erumpunt, sanguis mitteretur, natura aliò distraheretur, ac derivatio fieret. Secunda quia, si fœmina ex sanguinis missione animi deliquium incurrat, evacuatio supprimeretur. Est igitur mittendus in medio mense ex brachio, & iterum biduo triduovè, antequam fluant, ex pede, si fœmina plethorica sit; sin minus sat erit biduo ante tempus fluxionis venam pedis tundere, idquè si mulier sit nigra, robusta, & magnas habuerit venas; aut per crurum scarificationes, si fœmina sit candida, & obœsa, quia hæ exiguas habent venas, & facile resolvuntur, ideoque per sanguinis missionem, aut non evacuantur, aut multorum spirituum fit resolutio, quam causam esse existimo, cur Hispani hoc remedii genere potissimum utantur in pueris, & fœminis debilioribus, & Galenus in peste correptis, in his enim omnibus spirituum resolutionem veremur, quæ per scarificationem non tanta fit, quanta apertâ venâ. E converso verò nigræ fœminæ, sanguinem habent crassum, qui per scarificata loca haud commode evacuatur, ut autor est Galenus. Porro vena ex pede secari debet, non quidem sub talo, ut plerique faciunt chirurgi, ac sæpe frustra, quia sanguis non fluit propter venæ exilitatem, sed circa talum, ea nimirum, quæ pedem perreptat, quia & magna est, & facile tunditur, vitanda tamen sunt loca tendinum, & phlebotomo potius, quo Saxones utuntur, quam lanceolâ utendum in hac sanguinis missione, cujus quantitas habitu fœminæ, viribus usuq; mensuretur. Modú autem scarificandi crura ab Oribasio traditum, & à Lusitanis potissimum hodiernâ die usitatum nos jam posuimus nostro de peste tractatu. Cæterum minuitur etiam sanguis

Scarificationes cur magis quam phlebotomia conveniant pueris, & fœminis tenellis.

lib. de sang. miss. c. 11.

Vena qua parte pedis secanda.

7. collect. 18. & 19.

ac deorsum

Cucurbitæ, & frictiones. ac deorſum trahitur, fœmorum interiori parti, ac ſuris cucurbitulis adhibitis, cum ſcarificatione, aut ſine illa, ligaturis etiam, frictionibus, pedum lotionibus, & fomentationibus ventris inferioris hanc complebis intentionem.

Pituita concoctio. Tertio pituitam apparantibus, & extenuantibus, ac iis quæ obſtructiones tum univerſi corporis, tum etiam uteri tollere valeant, ut exymelite ſimplici, & compoſito ſirupo de duabus radicibus bizantino, deliquiritia capill. veneris, de arthemiſia, de hiſſopo, de abſynthio, cum aquis apij, betonicæ, petroſelini, cuſcutæ, nepitæ, fœniculi, pulegij, hiſſopi, aut decocto earundem herbarum ut ℞ ſirupi, bizantini, & de hiſſopo an ℥ j ß aquæ fæniculi, pulegij an ℥ ij ß, quibus mane & veſperi, potiſſimum ad ingreſſum lecti utendum eſt, idque per dies decem aut quindecim continuatos, antequam menſes fluere debeant, ut eſt ſententia Galeni lib. de ſang. miſſ. & in magna quantitate ut ad ℥ viij aut x, quia longa eſt via à ventriculo ad uterum.

Sirupi ad movendos menſes in quantitate magna exhibeantur.

Quarto evacuantibus, quod imprimis fit iterata venę ſectione bis ex pede, quoniam proxime partem reſpicit, idque biduo uti diximus, triduovè, antequam fluere incipiant menſes, ſingulis vicibus parum detrahendo, ut à ſupernis ad inferiora major fiat attractio, in quem etiam uſum hirudines ſunt utiles *Hirudines.* ſuris, & pedibus applicitæ, præſertim quando vena nequit inveniri, neque cucurbitulæ commodè applicari. *Purgatio.* Subinde purgatione utendum, in quâ ſemper primas habere debet hiera picra quia abſtergit, atenuat, & obſtructiones tollit, laudant etiam aliqui hermodactylos; concinetur igitur purgans medicamentum hac ratione: ℞ ſpecierum hieræ ʒ ij, trochiſchorum de mirrha ʒ I. ß diaphænici, & pulpæ caſſiæ an. ʒ iij, cum rhodomeliteaut, ſirupo capilli. Ven. fiant boli, qui bis aut ter ſunt iterandi illis 12. diebus ultimis; vel ℞ agarici trochiſcati, aut turpeti ℈ iiij pulpæ caſſiæ ℥ j, aut diaphænici, ℥ ß cum ſacharo fiant boli. Verum ſi magis potione delectatur hæc paretur: ℞ agarici trochiſcati ʒ I. ß. diſſolvatur inſeri caprini aut decoctionis pituitoſæ ℥ iij ß, cui adde oxmelitis ſymplicis ℥ j hieræ ſimplicis ʒ I. ß; Quia tamen quædam ſunt fœminæ vino aſſnetæ, aut quæ difficulter catharticis utuntur, hoc vinum ſoleo parare, quod mitiſſimè purgat: *Vinum purgativum.* ℞ turpeti electi, rhabarbari, mechoacanæ agarici optimi an. ʒ I ß. epithimi, foliorum ſenæ, ſcholopendriæ capil. Ven. an. p. I. ſeminis aniſi, cardamomi, galangæ, carthami, an. ʒ ß cinammomi ℈ ij terantur craſſo modo, & cuncta ſacculo includantur, qui madeat, in lib. iij. vini Rhenani, àut albi tenuioris per xx iiij horas, poſteà in vino diſſolve ℥ ij mannæ calabrinæ ex quo patiens per horas duas ante prandium capiat ℥ v, ac ſi primis diebus minus copioſè purgaverit, ſequentibus fiat levis ſacculi expreſſio. *Pilulæ.* Pro ijs vero, quæ pilulis magis capiuntur, formentur ex ℈ iiij agarici, & ʒ j. hieræ cum ſirupo de arthemiſia; vel uſurpentur pilulæ de hiera cum colochintide, quia mirifice colochintis menſes ciet, item alephanginæ, de agarico, fetidæ, cochiæ, de ſagapeno, aggregativæ, de hermodactylis: hæc etiam rotulæ placide purgant, *Rotulæ purgativæ.* ℞ roſarum rub. Zinziberis, cinamommi an. ʒ ij, ſandalorum alb. & rub. an. ʒ I. hermodactylorum ʒ iij turpeti iij ß diagridii ʒ I. maſticis ʒ. ß. ſachari lib. I. diſſolvantur omnia in aquâ arthemiſiæ, & fiant rotulæ, doſis ʒ iij ſummo mane, aut ℞ tabellarum de ſucco roſarum ℥ j.

Validius menſes cientia. Quinto validius menſes provocantibus, & ad locum convenientem cientibus, ut uſu melicrati confecti ex ſabina, diptamo, pulegio, aut hoc alio; *Melicratũ menſes ciens.* ℞ cinammomi, corticis caſſiæ fiſtulæ, radicis ariſtolochiæ, calami aromatici, an. ℥ ß, radicis capparorum, coſti, diptami, tormentillæ, eringii an. ℥ j. foliorum lauri, origani, pulegij, an. m. I. calamintæ, thimi, ſmirnii an. m. ß ſeminis rutæ, dauci, naſturtii, hiſſopi, melantii, aniſi, baccarum lauri, Zinziberis, an. ʒ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. iiij, colaturæ adde mellis deſpumati octavam partem, fiat melicratum, aut cum ſirupi bizantini, de quinque radicibus *Apozema.* an. ℥ iiij mellis, & ſachari, an. q ſ. fiat apozema clarũ aromazetur ʒ I. ſpecierum diaireos. Aut ℞ radicis aſparagi, bruſci, apii, petroſelini, an. m. ß faſeolorum rub, cicerum rub. an. p. j. rubeæ tinctorum ʒ j. macerentur per noctem

noctem in s. quantitate aquæ, bulliant manè quousq; faseoli sint cocti, & adde mellis, sachari, aut convenientis alicujus sirupi q. s. croci ℈ ij, de quo accipiat fœmina mane ℥ v. aut vj. quo tempore menstrua expectat, & jejunet, per iij horas, ac sit in lecto benè cooperta. Mercurialis terit ciceres, quod non probo, quia eorum pars interior est terrestris, & crassarum partium. Summæ esse utilitatis crebra experientia comprobavi hoc medicamentum, foliorum matricariæ, capil. Ven. nepitæ, pulegij an. m. j, radicis apij, asparagi, fœniculi, an. ℥ j coquantur in s. q. aquæ ad libr. ij cujus decocti ℥ iiij, adde sirupi de arthemisia, capil. Ven. an. ℥ j. ß. calidum bibat fœmina bis in die, mane jejuna, & ad ingressum lecti tùm antequam menses prorumpant, tùm etiam posteaquam fluere cœperint, si lentè procedant; ex ijs quæ facile parantur est cicerum rubeorum p. iij radicis petroselini ℥ ij coquantur in s. q. aquæ ad libr. j. ß, colaturæ adde pulveris cinamomi ʒ I. croci ʒ. ß mellis q. s. misce, de quo calido bibat fœmina sæpiuscule ℥ vj: Valet etiam sæpius assumere ʒ j trochiscorum, de myrrha in vino aut decocto sabinæ, & pimpinellæ, aut fermenti magnitudine avellanæ cum sacharo, & croci ℈ j. aut dactylos numero vi. extractis officulis, & repletis croci fibris, aut ʒ ß hieræ s. Galeni ex qua formentur pilulæ v. quæ sumantur tertio quoque die, cum prædicto decocto; egregiè tamen menses provocant sequentes pilulæ, & ventriculum corroborando purgant ideoque maximè conveniunt, ubi in ventriculo pituita redundat, quo in casu vomitus etiam utilis existit. ℞ opopanacis ʒ ij, galangæ, myrrhæ, an. ʒ j. ß, specierum hieræ. s. ʒ iij masticis ʒ j, cinamomi electi, ʒ j ß calami aromatici, rubeæ tinct. seminis citri an. ʒ j omnia in pulverem redigantur, & cum sirupo de arthemisia fiat massa dosis ʒ iiij. bis in mense, aut ℈ j alternis diebus. Hæc etiam confectio valenter menses prolicit ℞ diacurcumæ, dialaccæ, an. ℥ j. trochiscorum de myrrhâ, de cappar. an. ʒ iij, pulveris spicæ, croci, cinamomi an. ʒ j ß sirupi de arthemisia q. s. misce, fiat confectio, dosis cochleare, cum ℥ iiij decoct. capil. Ven. nepitæ, arthemisiæ, sabinæ; est tamen majoris efficatiæ altera, quæ Recipit trochiscorum de absinthio, de rhabarbaro an. ʒ j, antidoti hemagogi ʒ. I. ß pulveris arthemisiæ, cinamomi an. ʒ j. limaturæ ferri præparati ℥ j. cum sirupo capil. Ven. fiat confectio, cujus exhibetur ℥ j cum felici success. cum enim limatura sit crassarum partium, in causa est, ut reliqua medicamenta immorentur, & reddantur anastomotica, quam ob causam prosunt omnia serapia, & confectiones, quæ c. de febre alba ex chalybe parata recitabuntur, valet etiam theriacæ aut mithridatii, aut tripheriæ magnæ ʒ j sæpius sumpta cum vino, aut decocto sæpius repetito, vel etiam tabellæ diaprasii aut, diacalaminthæ sine opio. Hæc etiam tragæa, quibus magis arridet hæc forma, utilis est, specierum diamargaritionis ʒ ß, trochiscorum de myrrha ʒ j. sabinæ ℈ ij pulegij, baccarum lauri, cassiæ ligneæ, aristolochiæ rotundæ, & longæ an. ℈ j, cinamomi electi ʒ ij. sachari pulverizati ℥ ij misce, aut cum eodem sacharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant tabellæ vel cum syrupo de arthemisia confectio.

Dactyli. *Confectio.* *Altera confectio.* *Fragæa.*

Sexto localibus, quæ humores attenuare valeant, vias ampliare, & expultricem facultatem excitare, in quem usum ℞ pulegij calamenti, origani, sabinæ, satureiæ, arthemisiæ an. m. j. rubeæ tinctorum, radicum apii, petroselini, asparagi, aut fustium eorundem an. ℥ j. bulliant omnia in s. q. aquæ ad tertias, deinde cum spongia, philtro, vel sacculo, præsertim ex lino canabino, in quo pars herbarum includantur, fomententur partes ventris, & circa pubem, & inguina, aut habeat mulier pedes, usque ad genua, in eodem decocto calido vel etiam sumatur earundem herbarum major quantitas, & fiat balneum in quo sedeat mulier usque ad umbilicum per semihoram, ac interim, dum ibi est, assumat per os aliquod ex supradictis medicamentis; aut etiam fiat evaporatio decoctionis earundem herbarum per infundibulum, nihil tamen præstantius reperies, quam si mulier sedens in balneo ex prædictis herbis parato, bibat

Localia. *Fotus & balneum.*

Filamenta canabina. to, bibat decoctum aliquod ex iis, quæ menses movere diximus, per aliquot dies, postea evaporationem accipiat ex filis cannabinis cum cinere coctis, ut solent mulieres antequam telam conficiant, eademque fila calida, & madida ventris regioni ac pubi applicentur. Possunt etiam in supradicto balneo addi camemalum, malva, parietaria, mercurialis, præsertim autem fovendus uterus est odoratis, ut majorana, serpillo, calamintha, camomila, thymo, pulegio, radice iridis, ac similibus, & mox à balneo totus venter ab umbilico usque ad pectinem, & renes inungatur olio liliorum alb. anethino rutaceo, de spica, de sabina, quæ olea utiliora fuerint, si in eisdem incoxerint pulegium, menthrastum, sabina, calamintha, juncus odoratus, addita quarta parte vini, & bulliant ad vini consumptionem, aut hoc applicetur unguentum olei sesamini, scorpionum, liliorum alb. an. ℥j axungiæ gallinæ, cuniculi an. ʒ ij. pulveris croci, spicæ, sabinæ an. ʒj. ceræ q. ſ. fiat unguentum, aut emplastrum paretur ex farinæ lupinorum cicerum rub. an. libr. ß herbarum absinthij, pulegij, diptami, an. m. ß nigellæ, hellebori albi, myrrhæ an. ʒ j herbæ prius coquantur, postea contundantur omnia, & ad ignem fiat emplastrum. Posteaquam à balneo lecto se fœmina composuerit, & inuncta fuerit, utatur hoc aut simili uterino clystere, junci odorati, diptami, menthrasti, sabinæ, pulegii, singulorum ʒ v fiat decoctio in aqua, ad mediæ partis consumptionem, colaturæ libræ adde olei liliorum, nardini an. ℥ ß moschi optimi ℈ ß castorei, croci an. ℈ ij misce ac tepidum per methencritam in uterum conjiciatur, subindeque apponantur pessaria, quæ varie conficiuntur, ut ex succo mercurialis cum theriaca commixto, ac lana excepto, aut ex radice gentianæ, vel rubeæ tinctorum in eodem succo madida; & felle taurino, ac oleo liliorum, mitissimum etiam illud est quod paratur sic, pulveris castorei ʒ 1 ß muschi .g. iiii olei sambucini, therebintinæ an. q. ſ. misce, & cum lana, aut gossipio, fiat pessus longus; aut ℞ medullæ caricarum ℥. ß succi mercurialis ℥j pulveris radicis gentianæ, pulegij an. ʒ ij, pulveris nigellæ, ʒ j. cum therebentina, & lana fiant pessi duo oblongi, aut sine therebentina gossipio in iisdem intincto fiant nascalia: Ejusdem fere virtutis est aliud quod Recipit olei moscelini, liliorum an. ℥ iij pulveris gentionæ ʒ ij misce gossipio excipiantur; efficacior tamen est ille pessus, qui conficitur ex æquis portionibus galbani, ammoniaci, sagapeni, & euphorbii, serico inclusis; fortissimus, si addas radicem ciclaminis, allia hortensia cum oleo de spicâ trita, & linteo expeta ad formam pessarii utero indita, ipsum mira voluptate reficiunt, menses valenter movent, & conceptum in longo tempore desperatis mirifice juvant. Suffitus aromatum etiam muliebria ducit, quo potissimum utendum in causâ frigidâ, ne ignis, & qualitas acris in calida noceat, fiunt autem ex baccis lauri, juniperi, cassia lingnea, gariophyllis, Xylo aloës, nuce muscata, junco odorato, & ex herbis siccis, ut pulegio tanaceto origano, capil. Ven. calamintha, arthemisia, & ex trochiscis de gallia, & alipta moscata; validior tamen suffitus sic paratur: pulveris colochintidis ʒ j, cinnamomi, assari, costi, calami odorati, an. ʒ ij myrrhæ ℈ iiii, ex omnibus tritis fiat pulvis pro suffitu; verum si ex suffitu, aut expessariis, & aliis medicamentis utero inditis symptomata suboriantur, corrigenda omnino erunt, ut si ardor aut caliditas excitetur, mitigabitur lacte commixto cum albumine oui, & oleo ros. & viol. cum aqua rosacea, vel ptisanæ cremore, aut certè si calor non fuerit magnus, vino, in quo bullierint mellissa, & pulegium.

Inunctio. — *Vnguentū.* — *Emplastrū.* — *Vterinus clyster.* — *Pessaria.* — *Suffitus aromatum.* — *Sympt. mitigatio*

Curatio si fiat ab atra bile. Si atra bilis suppressionis menstruorum causa sit, utendum frictionibus, vinculis, & aliis mediis, quæ deorsum trahunt, tundenda vena pedis, præsertim sinistri: hirudines hæmorrhoidibus applicandæ, abundant enim hæ venæ melancholico humore, & promptius per eas ab utero sanguis evacuatur; si tamen à liene retentio originem ducat, & ipse obstructus fuerit, salvatella aperiatur præmissa purgatione, & humore prius parato, sirupo de pomis, de succo borraginis, de Epithimo, aut de fumaria, cum aquis earundem herbarum, aut cum

aut cum decocto prunorum, passularum, radicis scorsoneræ, buglossæ, cinamomi, florum violarum, & borraginis, epithymi, & foliorum senæ. *[Purgatio.]* Purgatio concinnabitur ex ʒ x cassiæ cum ℥ v prædicti decocti, aut cum ʒ iij pulveris foliorũ senæ & saccharo fiant boli, aut ex uncia una diacatholici, vel confectionis hamec sine scammonio, & colochintide in pari quantitate ejusdem decocti, vel seri caprini, quibus addi potest ʒ j agarici trochiscati, aut ℞ corticum myrobalanorum Indorum ʒ iii, luteorum ʒ ii, epithymi ʒ ii ß infundantur per horas 12. in ℥ v seri caprini factâ colaturâ, & expressione adde mannæ electæ ℥ ii, mellis rosati ℥ j fiat potio. *[Apozemata.]* Utendum etiam apozematibus ex supra dictis confectis additis, quæ melancholiam purgant, ut foliorum adianti, camedrios, lupulorum, melissæ, sing. m. j, florum borraginis, buglossæ, viol. stœchados, an. p. j. polypodii ʒ iii, glycirrizæ, uvarum passarum an. ℥ ß omnia leviter contusa coquantur in s. q. aquæ lento igne, & vase obturato ad lib. ii. in fine adde epithymi ℥ ß coletur, & cum sacchari s. q. fiat apozema dosis ℥ vi. *[Confectiones]* Deinde utendum pulveribus, & electuariis supradictis, adiunctis quæ contra melancholiam pugnant, præsertim theriaca, confectione alkermes, conserva scorsoneræ, buglossæ, viol. quo potissimum in casu locum tenere arbitror, id quod pleriq; sine discrimine mirificè prodesse scribunt in omni mensium retentione ℥ j. conservæ boraginis, in vino albo sæpius sumptæ. In balneis, & incessionibus admisceri debent folia malvæ violarum, altheæ, flores borraginis, buglossæ, semen psilii, lini, fœnigræci, ex quibus insuper uterini clysteres concinnentur, adjunctis muscilaginibus, & succo borraginis. Pro inunctione utile erit oleum amygdalarum, & sesaminum. Suffitus hic raro usurpandi, quia desiccant, at eorum loco evaporationes usui erunt.

[A flava bile curatio.] A flava bile licet raro suppressio contingat, fieri tamen potest calore incrassante totam massam; cognoscitur ex colore pallido vultus, ac totius corporis, siti, oris amaritudine, pruritu, & inquietudine. Curatur victu, & aëre frigido, & humido, potu largiori, inciditur prius basilica in medio tempore, deinde vena pedis instantibus jam menstruis, tandem si affectio duret, salvatella dextra in medio alterius mensis. *[Purgatio.]* Purgatio perficitur uncia una cassiæ cum ℈ iiii rhabarbari in unciis quinque decocti florum cord. aut corticum myrobalanorum citrin. ʒ i ß mannæ electæ ℥ i sirupi ex 9. infus. rosf. aut viol. ℥ i. in pari quantitate prædicti decocti, aut seri caprini, fiat potio, præmissa semper humoris concoctione, *[Concoctio.]* per sirupos de cichoreo, rosarum, viol. buglossæ, cum dupla quantitate aquarum hordei, viol. adianti, cichorei, scorsoneræ, Eupatorii, aut per sirupum de muscilaginibus, cum aqua stillatitia, malvarum, altheæ, cucurbitæ, lactucæ, papaveris. Factâ semel aut bis confertâ purgatione *[Paulatina purgatio.]* Paulatina utilis erit, ex diluti rhabarbari ℈ ii, aut sero lactis cum saccharo, aut devoretur ʒ ß rhabarbari, cum uncia conserva rosarum tertio quoque die. Utendum etiam, frictionibus, vinculis, cucurbitulis, lavacris, ut supra dictum est 6. remediorum genere. Ex conservis vero tragæis, & electuariis, frigidiora usurpanda, aut trochisci confecti ex seminibus frigidis cum saccharo. *[Balneum.]* Pro balneis, & incessionibus frigidiores, humidioresque herbæ ut folia malvæ, altheæ, viol. Flores camomilæ, viol. Utile etiam est balneum aquæ dulcis. *[Pessi.]* Pessi, & methancritæ in hâc causâ conficiuntur ex radice malvæ altheæ, sacharo rubeo, & adipe gallinaceo, aut anserino, serico rubeo involutis, quod inungatur oleo amygdalarum dulci lacte, aut emulsione seminum frigidorum. Uterinus clyster paratur ex cremore eorundem seminum cum decocto hordei, malvarum, viol. & saccharo. *[Innunctiones.]* Inunctiones fiunt ex oleo amygdalarum dulc. violarum, sesamino, de cucurbita, cum muscilagine malvarum, & pauco croco; utilissimum tamen est id linimentum, quod habet olei amygdalarum dulc. amararum, de cucurbita an. ℥ i, adipis anseris, butyri recentis an. ʒ iii ceræ albæ, & ladani an. ʒ i. fiat unguentum, quibus non proficientibus adhibenda sunt, quæ moderatè menses movere possint.

[Adversiones.] Ex dictis facile erit jam colligere, quâ methodo antea dictis medicamentis

mentis in sex illis remediorum generibus utendum sit, prius enim à principio mensis, usque ad 14. decimumve quintum diem tenui, & inscindente victu insistendum, tunc si plenitudo adsit, vena brachii aperienda, mox serapiis res agenda, ita ut purgatione fœmina uti possit circa octavum, decimumve diem ante assuetum mensium tempus, tandem triduo seu biduo ante idipsum tempus secanda vena pedis, ut sanguis jam atenuatus & paratior redditus deorsum proliciatur, & à loco evacuetur; tunc localia usui erunt & per os validiora medicamenta, potissimum dum fœmina in balneo est, ita enim in calidum adhuc, & solutum corpus illabens medicina vires suas efficacius exercet; sunt etiam efficacia horâ somni sumpta, à levioribus tamen semper incipiendo, universalia particularibus præmittendo, ne si menstrua validè provocantibus utamur, dùm adhuc venæ sunt obstructæ, secum ductis humoribus obstructiones impensius augeantur. Porro ubi causa calida aut melancholica fuerit, suffitu minus, balneis, & incessionibus magis utendum. Præsertim autem si nimia plenitudo adsit, in medio mense cubiti venam secare poteris, ut revellendo minuatur sanguis, qui obstructionem fovet, ac ne pedis venâ scissâ fluor sequatur major, quam ut sistere possis; instantibus vero jam menstruis in utroque pede vena aperietur: nec desunt, qui solent & in medio mensis, & in fine hanc venam aperire, quod tunc sequi potest, cum plenitudo est exigua aut nulla. Ad hæc medicamenta menses cientia in majori copiâ quam reliquæ potiones exhiberi debent, quia eorum virtus retunditur in longo itinere à ventriculo ad uterum. Suppositoria, & injectiones somni tempore potissimum sunt adhibenda, idq; cum maxima cautione, quia solent uterum inflammare, exulcerare, & ardorem excitare, quam ob causam diu in corpore non immorentur præsertim validiora, sed alligatū filum pessariis appendatur, ut extrahi commodè possint, cum volumus, postea uterino clystere locus abluatur, iis præterea, quæ in uterum intromittuntur, quidpiam odoratum ad miscere oportet, cujusmodi est gallia, muscus, vel ambra, ut uterus reficiatur. Tandem pessaria, & uterini clysteres nuptis, & corruptis duntaxat conveniunt, nascalia vero, balnea, & incessiones tùm his tùm etiam virginibus.

Tametsi autem, quæ superius dicta sunt, satis esse videantur, uberiorem nihilominus segetem auxiliorum menses ducentium adjungere, erit operæ pretium, quia non solum menses, verum etiam fœtū, molam, secundinasq; proliciunt, & uteri suffocationi eorum pleraq; utilia sunt, ideoq; sæpius lector ad hoc caput ex sequentibus relegandus erit. Igitur simplicia quæ menses movent sunt semina, radices, folia, flores, fructus, succi, ligna, fungi, cortices. In universum autem sunt in triplici differentia debilia, media, valida, omnia quidem calida, at debilia, moderatè sicca, reliqua ordine sicciora. Ac debilia sunt semen rusci, asparagi, pentaphylli, adianthi, cichorei, intibi, & radices earundem herbarum vel graminis, folia eupatorii, brassicæ, malvæ, hiperici, adianthi, pentaphylli, lactucæ agrestis: Ex leguminibus cicer, orobus, lupinus, phaseolus; ex fructibus caricæ, oleæ, nuces juglandes, passulæ, amygdalæ amaræ, interquæ sunt quædam minime sicca, quæ tamen non cogunt, sed reserant, aperiunt, emolliunt, & attenuant. Media sunt semen raphani, lolii, melantii, lauri, juniperi, apii, cerefolii, allii, cepæ, porri, petroselini, anisi, anethi, ameos, carvi, dauci, fœniculi, levistici, seseleos, saxifragiæ, erucę, nasturtii, & radices, folia, ac flores eorum, ac bunii, quæ napi sylvestris species est, betonicæ, valerianæ; insuper radices pastinacæ, peoniæ, cappar. ireos, rubeæ, aristolochiæ, gentianæ, enulæ, asphodeli, eringij, absinthii, cum foliis earundem, ac abrotani, arthemisiæ, capill. Ven. calamynthæ, matricariæ, pulegii, origani, assari, saturejæ, hyssopi, serpilli, helenii, majoranæ, scordii, marrubii, camedrios, camepithis, mercurialis, rutæ siccæ, inter quas herbas sium etiam annumeratur, hispanicè *(rabacas)* thimus, smirnium, peucedanum, meli-

Simplicia menses ducentia.

Debilia.

Media.

sophillum,

ſophillum, hypericon, betonica, flores ſampſuci, camemali, ſtæchadis, croci. Ad hæc juncus odoratus, calamus odoratus, amomum, cinamomum, cardamomum, caſſia, Xylobalſamum, ſpicanardi, coſtus, cyperus, Zinziber, galanga, nux muſcata, piper, cubebæ, moſcus, ambra, caſtoreum, unguis odoratus, æſipus, bitumen, ſal, nitrum, ſulphur, aloës; Ex gummis ſtirax, opoponacum, ammoniacum, ſagapenum, galbanum. *Valida.* Valida ſunt elleborus, hermodactyli, turbith, colochintis, timelæa, ac titimalorum genera omnia, ſcamonium, cantharides, fella animalium, radix ciclaminis, piretrum, ſtaphiſagria, brionia, ſabina, ſiliquaſtrum, cucumis agreſtis.

Composita menses moventia. Sirupi. Ex quibus parari poſſunt ſirupi, apozemata, electuaria, tabellæ, trochiſci, pulveres, fomenta, inceſſiones, balnea, injectiones, ſuffitus, peſſaria, linimenta, unguenta, emplaſtra, cataplaſmata. Itaq; conveniũt ſirupi capil. Ven. de arthemiſia, de duabus, & quinq; radicibus, de calamintha, de ſtæchade, de hyſſopo, adianto, de eupatorio, de abſynthio, de betonica, cum aquis earundẽ herbarũ, aut graminis, fœniculi, pulegij, matricariæ, raphani, apij, enulæ, valerianæ, marrubij, majoranæ, penthaphilli, ut ſirupi de arthemiſia capil. Ven. an. ℥ j. cum ℥ iij decoctionis rubeæ, aſſari, pulegij, diptami miſce, pro doſi; *Apozemata.* aut ℞ calaminthæ, arthemiſiæ, pulegij, thymi an. m. j. acori ℥ j bulliant in lib. vj aquæ ad medias in fine adde croci ʒ j. colaturæ admiſce mellis optimi deſpumati ℥ iiij, iterum leviter bulliat, deſpumetur, & fiat apozema doſis ℥ vj. Eſt etiam præſentaneum aliud, quod recipit radicum fœniculi, acori, an. numero iij, rubeæ tinctorum, ſabinæ an. ʒ iij foliorum arthemiſiæ, pulegij, meliſſæ, bugloſſæ, fœniculi, mercurialis an. m. j, ſquinanthi, cyperi, calami aromatici an. ʒ ij, ſeminis aniſi, fœniculi, galangœ, an. ʒ ij, medullæ paſſularum ℥ ß, fiat decoctio ſecundum artem ad lib. ij ß colaturæ adde mellis deſpumati, ſachari albiſſimi an. ℥ iij, cinamomi electi ʒ ij. *Liquor stillatitius.* Ejuſdem virtutis eſt hic ſtillatitius liquor; accipe panem, qui mediocriter, & ad fermenti fere naturam aceſcerit, & in furno moderatè coxerit, cui ablato cortice adde mellis ℥ xij, pulveris ſeminis urticæ, dauci, ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ j ß, trochiſcorum, galliæ moſcatæ, myrrhæ, rubeæ an. ʒ ß. cotulæ fœtidæ ℈ ij infundantur in lib. iij vini, aut ſequentis decoctionis, & omnia in balneo Mariæ deſtillentur; cujus deſtillationis, ſumat fœmina uncias tres cum ℥ ij ſirupi capill. Ven. aut de duabus radicibus ſine aceto, recipit autem decoctio faſeolorum rub. cicerum rub. an. p. j. ſeminis juniperi ℥ j, radicis rubeæ, ruſci, raphani ſilveſtris, aſparagi, petroſelini an. ℥ ß camedrios recentis m. j. ſeminis ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ ij. ſecundum artem fiat decoctio. *Aqua theriacalis.* Hæc etiam aqua vitæ, ſeu potius theriacalis, & menſes mirificè movet, & ventriculum roborat, accipe vini hiſpanici optimi lib. centum ſeu canadas xxv herbarum meliſſæ, centaurii, betonicæ, veronicæ, capill. Ven. pulegii, arthemiſiæ, nepitæ, an. m. vj deſtillentur omnia ſimul ſecundum artem primâ vice, ſecundâ vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. iii, & iterum deſtilla, ut primo, tertiâ vice adde herbarum earundem an. m. j ß quartâ m. j quintâ m. ß. ſextâ ac poſtremâ adde theriacæ Andromachi libr. j. deſtilletur ſine herbis, poſt ultimam, hoc eſt, ſextam deſtillationem adde auri laminati folia xxiiij, ſervetur diligenter doſis cochleare. j. *Alius liquor.* Utilis etiam eſt liquor deſtillatus ex arthemiſia, vino, & mulſa ſimul, aut potus concinnatus ex lib. ij decocti pulegii, & calaminthæ cum ℥ iij mellis, vel caſtorei ʒ j. trochiſcorum de myrrhâ ʒ ß croci ℈ j. vini albi optimi ℥ iij, aut opoponacis, vel ſagapeni ʒ j cum eodem vino, vel decocto, aut trochiſcorum de Gallia ʒ ß cum vino; ſed mirifice attenuat, & obſtructiones reſerat id, quod habet decoctionis ſabinæ ℥ iiij ſirupi de quinque radicibus, aut capill. Ven. ℥ ij. miſce pro doſi ſingulo mane, quoad menſes procedant; valet etiam ſirupus, qui exprimitur ex conſerva florum, vel corticum aurantiorum cum pulvere cinamomi, aut corticis caſſiæ fiſtulæ. *Conserva.* Ne tamen uno ſemper remedij genere defatigentur patientes, quibus magis arriſerint conſervæ, ſic parentur; foliorũ Eupatorii ſpicæ Romanæ, corticum caſſiæ ligneę, croci, ſeminis apii,

nis apii, liquiritiæ, squinanti, seminis levistici an. ʒ iiij, rhapontici ʒ iii. masticis, lacę non ablutę, spodii, rosarum rub. aristolochiæ an. ʒ j. cuncta in tenuissimum pulverem redigantur, & cum melle despumato fiat conserva; dosis a. ʒ ij. ad ℥ ß.

Altera conserva. Ejusdem est efficaciæ altera, quæ habet spicæ Indicæ, ac Romanæ, corticum cassiæ ligneæ, rubeæ tinct, assari, anisi an. ʒ j ß seminis mellionis cucumeris, phaseolorum, apii, rutæ, ciceris nigri, seminis endiviæ, verbenæ, spicæ Romanæ an. ʒ j. fiat ex his pulvis, qui oleo amygdalarum aspergatur, postea cum melle despumato fiat conserva dosis ut supra cum unciis septem decocti faseolorum aut cicerum rub.

Tertia. Tertia confectio habet myrrhæ calaminthæ montanæ an. ʒ iiii, medullæ passularum ℥ ij, rutæ viridis ʒ ii, sabinæ ʒ j. contundantur & cum melle fiat confectio dosis an. ʒ j. ß ad ʒ iij cum aquâ pimpinellæ, est etiam utilissima pastinaca condita cum melle, Zinzibere, cariophillis, pipere, & croco, de quo insuper sirupo accipiat fœmina uncias iii cum ʒ j. cinamomi: valent præterea omnia electuaria ex chalibe quarum descriptiones reperies c. de febre alba. sed & in eundem usum conficiuntur pilulæ,

Pilulæ. quæ recipiunt musci, myrrhæ an. ℈ ij stechados, rubeæ tinctorum, pulegij, corticum citri, cassiæ, piperis longi, granorum pæoniæ, calami aromatici an. ʒ iij, spicæ nardi ℈ j. cum succo vel aqua arthemisiæ fiat massa, ex cujus ℈ ii formentur vij tertio quoq; die assumendæ.

Suffitus. De decoctionibus, balneis, fomentis, & incessionibus plus satis superius dictum est; suffitus si eis utendum sit conficiuntur, ex ligno aloës, laserpitio, seu bejoino, aristolochia, castoreo, adianto, peucedano, semine apii, fœniculi, rutæ, cipero, junco odorato, calamo aromatico, nigella, sizimbrio, cinamomo, myrrha, styrace, galbano, thure, bdellio, cariophillis, Zibeto, mosco, sabina, trochiscis de gallia, de oppoponace, de sagapeno, de myrrha, raro tamen suffitus usurpandi, & non nisi in obstructionibus a crassis humoribus, quia exsiccando constringunt.

Pessi & nascalia. Ex ijsdem medicamentis varia parari possunt pessaria ut ℞ radicis gentianæ, pulegij, an. ʒ ii, seminis melantii ʒ j, carnis caricarum q. s. terantur terenda, & cum succo mercurialis fiat massa, quæ cum gossipio aut lana securè applicetur, quia ardorem non inducit, & mirificum est. Simile est id, quod habet mellis cocti ℥ j circum adde hieræ picræ ʒ ij pulveris Euphorbii g. iii. misce, vel accipe mellis, & ceræ an. ℥ ß trochiscorum de myrrha ʒ j, musci, Zibeti, vel ambræ g. iiii: Aliud sic conficitur: medullæ cervinæ, therebintinæ an. ℥ ß succi mercurialis ℥ ß, aut pulveris ejusdem, agarici an. ʒ ß probè commixta linteo mundo involvantur. Parantur etiam pessaria ex pari quantitate styracis, ladani, galbani, bdellij additis pulveribus radicis irios, arthemisiæ, absinthij, hyssopi, cyperi, capparorum aristolochiæ, rubeæ, melantii, anisi, urticæ, ac si fortioribus uti sit animus, additur ℈ j aut g. x. pulpæ colochintidis, scamonii, aut fellis vaccini, seu hircini ℥ i. Alia mediocris efficaciæ sic concinnantur: accipito assari, cinamomi an. ʒ j. succi mercurialis decocti cum melle ℥ i. incorporentur, & linteo excipiantur, aut excipiantur gossipio; vel fiunt ex herba mercuriali, arthemisia, majorana, cum hiiera simplici, theriaca, mitridato, & g. iiii mosci aut ex radice malvæ, altheæ, iridis, apii, fœniculi illitis, oleo liliorum, rutaceo, jasminorum, costino, aut irino cum pulvere hieræ; consimile paratur ex resinæ ℥ ß mirrhæ ʒ i. croci ℈ ß, stiracis, & galbani an. ʒ ii mellis uncia j. cum gossipio, vel lana carminata fiant pessaria seu nascalia, quibus addere licet adipem anserinum, & gallinaceum.

Uterini clysteres. Jam vero uteri clysteres conficiuntur ex ℥ iii decocti radicum, & herbarum supradictarum addita ʒ i. pulveris seminis alicujus convenientis, & uncia olei, veluti si sumas quinque rad. aperientium an. ℥ i, foliorum matricariæ, nepitæ, pulegij, roris marini, thymi, valerianæ, anethi, an. m. ß sabinæ parum coquantur in debita quantitate aquæ ad medias, decocti ℥ iii adde olei liliacei, camomilini vel laurini ℥ i, pulveris melantii, trochiscorum de myrrhâ croci an. ℈ i. fortior hic erit roris marini, sampsuci, smirnij, fœniculi an. m. j. radicis eringij. ℥ i. fiat decoctum cujus sume ℥ iiij catholici ℥ ß stiracis ʒ i. dissolve,

ſolve, & tempore ſomni infundito. Adhuc tamen majoris erit efficaciæ hæc alia injectio radicum apperitivarum rubeæ an. ℥ i. radicis eringii, ciclaminis an. ℥ ß mercurialis m. i. ſabinæ parum, ſpicæ, aſſari, an ʒ ii ß fiat decoctio, cujus colaturæ ℥ iiii cum uncia vini in uterum infundantur; ſi vis abſtergere in decoctione, addito lupinorum, vel fabarum an. ℥ ii. Inunctiones fiunt ex oleo liliorum, rutaceo, anethino, de baccis lauri, de croco, de napha, de vitellis ovorum, de capparribus, de ſucco angelicæ; ex quibus etiam cum cera, & croco ac aliquo ex prædictis pulveribus, & ſi opus ſit muſcilaginibus unguenta parantur; ut olei liliorum, irini an. ℥ i, olei amygdalarum amararum, cappar. an. ℥ ß ſucci rutæ, aut artemiſiæ, vel ſabinæ ℥ iiij, coquantur ad conſumptionem ſuccorum, & adde ladani, & ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut accipe ſucci mercurialis, vini optimi an. ℥ j. olei anethini, de baccis lauri an. ℥ ii ceræ q. ſ. croci parum fiat unguentum. Inungitur etiam imus venter, & inguina unguento, deopilativo ſuccorum aut oleorum, cujus deſcriptiones ſuo loco recenſebimus; aut etiam oleo de ſtirace, de bezoino, laurino, anethino, addita myrrha, & galbano, quibus lumbi etiam perfunduntur. *Inunctiones*

Scholium.

Nimia etiam copia] *autumat Mercurialis multum ſanguinem retentionem non efficere, cum potius multitudine ipſa vaſa ſponte hiare ſoleant, ideoq; non ſupprimi, niſi quando ex accidenti craſſities multitudini jungitur. Specioſa duntaxat ejus ratio eſt, non tamen cogit, nam ob nimiam plenitudinem vaſa ita diſtenduntur, ut comprimi ad humoris expulſionem non poſſint, viis præſertim obcæcatis, & naturâ gravatâ à multitudine, neque potente regulare humores ad expulſionem à Venis communibus ad Venas uteri, nec vacuâ ullâ exiſtente parte, per quam fluat: ita videmus vinum quantum cunq; tenue, aut alium liquorem ex dolio admodum pleno unico tantum foramine non fluere, merito igitur à Gradio, ac reliquis ſcriptoribus multitudo inter cauſas connumeratur.*

Excellens caliditas] *Qui fieri poteſt ut caliditas menſes ſupprimat, cum caloris ſit aperire, & rarefacere, quæ ad expulſionem conducunt? Reſpondeo, robur quidem expultricis in calido, & humido conſiſtit, caliditas enim affectivè juvat ad expulſionem; humiditas fundendo ac liquefaciendo humorem. Cæterum caliditas impedire poteſt per accidens expulſionem primo, quia quælibet exuperans qualitas ſive intemperies virtutem debilitat; Secundo quia diſſipat, & exſiccat tenuem, & acrem ſubſtantiam, quæ facit ad penetrationem. Tertio quia immoderatus calor plus aſſumit, quam attrahit. Vt autem hoc obiter advertas calor alterando, & concoquendo ad nixum facit, & retentionem, humiditas vero ad expulſionem, & nutritionem, quod ſi calor ſiccitati conjungitur attractionem juvat, nam frigus nulli functioni eſt uſui, ut Galenus autor eſt, quod ſi frigus ad retentionem facit, per accidens id eſt, dum incraſſat, & gelat, calor vero expulſioni potiſſimum conducit cum humiditati conjungitur, vide cap. de uteri debilitate, & Avicennam prima primi d. 6. c. 3.*

Naturales facultates à quibus primis qualitatib. iuventur ſingula.

3. de ſympt. cauſ. c. 3.

Inſanabilis redditur] *Quod Hippocrates ſcribit primo de morb. mulierum, ſuppreſſionem ultra ſex menſes perſiſtentem eſſe incurabilem, non, ſicut jacet, accipiendum videtur, nam & nos multas vidimus reſtitutas, quibus diutius menſes fuerant ſuppreſſi, & ipſe Hipp. 4. pop. & 5. ejuſdem tit. ancillæ mentionem facit, & Gorgiæ uxoris, quarum altera per quadriennium, altera per ſeptennium menſes ſuppreſſos habuère, ac tandem curatæ ſunt; dicendum ergo curationem quidem poſt ſex menſes eſſe difficiliorem, aut ibi loquutum fuiſſe de ſuppreſſione ex inverſione colli uteri ut ex ſerie colligi poteſt, quæ certè poſt ſex menſes incurabilis redditur, quia non facile reducitur uterus*

Cæterum detrahendus eſt ſanguis] *Pauca quædam de ſanguinis detractione hic diſcutienda ſunt. Primo Galenus lib. de ſanguinis miſſione venam ſecat triduo, qua triduovè, ante conſuetum tempus muliebris circuitus. Paulus vero*

Gal. c. 18. P. lib. 3. c. 60.

Quaeſt: celebris de ſanguinis miſſione in menſtr. ſuppreſſ.

non

non nisi decem diebus posteaquam constitutum tempus præterierit: concilianturhæc loca facilè, si Galenum intelligas de sectione venæ pedis, ut legenti patet, Paulū de sectione venæ cubiti, aut si Paulum interpreteris de venæ sectione, quæ plenitudinem deponit, Galenum de ea quæ ad locum conferens trahit: Demum si Paulum de revulsivâ, Galenum de evacuativâ. Sed contra est quod Galeno authore 4. de valetudine tuend. c. 4. crurum scarificatio solvit etiam plenitudinem; & eodem teste 2. ad Glauc. 2. Sectio venæ pedis ab utero derivat, idem sentit 13. meth. ubi in uteri inflammatione hanc venam ad derivandum secat, quod etiam experientia confirmare videtur, vidimus enim sæpe menses fluentes vulneratâ hâc venâ cohiberi, & ischiadem ex sanguinis abundantiâ factâ ex crure evacuatione Galenus curavit allegato. Non igitur ad revellendum, aut plenitudinem deponendam brachij venam tundere oportet, cum id ex pede fieri possit, nec rursus sectâ venâ pedis menses moventur, quia derivare est ab utero evocare, menses autem movere, est aut illum sanguinem trahere, ac ejus venas replere. Dicendum ad primum crurum scarificationem solvere quidem plenitudinem non tamen magnam, qualis in hypothesi erat, hæc enim promptius, commodiusq; per venam amplam basilicam dictam deponitur. Ad secundum dicimus venâ in pede sectâ à supernis ad inferna sanguinem evocari; si igitur in utero sanguis redundet, ab ipso derivatur ad pedes, sin minus à superioribus locis ad ipsum transit, aut certè ad venas sedis, prout huic ad illi parti natura pronior est, sic Galenus c. 19. sequenti hæmorroidas provocat sectis venis, quæ in cruribus sunt; in fœminis vero potissimum ad uterum trahit, quiâ ex ipsâ naturâ per eum locum expurgantur; & hoc semper consequimur, ut hæc sanguinis missio obstructione liberet; subindeq; ad expulsionem juvet. Ex dictis patet, aliud esse ex utero, aliud per uterum evacuare, per uterum sectâ inferius venâ commodè evacuamus, ex utero factâ prius revulsione ex brachio. Verum neq; hæc omnia difficultatem penitus exhauriunt, nam illud solum concludunt, quod diximus, initio curationis venam cubiti, postmodum venam poplitis tundendam esse. At Galenus cit. quem sequitur Fuchsius, Mercurialis, & alij viri in arte præstantes, nunquam licere venam cubiti secare in mensium suppressione asseverantissimè confirmat, licet plenitudo adsit, eò quòd & purgationem menstruam comprimat, & sanguinem ad superiores corporis partes retrahat; Et libr. de sanguinis missione adversus Erasistratum, Hippocratem vehementer laudat, qui 2. Epid. 4. in fine, Sthimargei famulæ suppressis mensibus cum plenitudine occupante universum corpus, ut lib. de tremore c. 8. ipse declarat, venam talo proximam secuit. In contrarium est Aëtius lib. 4. 5. 4. cap. 57. ubi cubiti, ac tali venas secare jubet, quem sequitur Gradius cap. proprio. Avicenna & acerrimi judicij vir, ac de medicâ materiâ bene & præclarè meritus Mercatus: Eorum ratio est, quia ubi plenitudo superiora obsidet, sanguinis minuta detractio ex brachio non tam supprimit, quam juvat ad earum evacuationum provocationem impediendo, ne superiorum plenitudo deorsum irrepat, si tali venas protinus incidas, & aut obturet vasaq; obstruat uteri, aut sanguine copiosius ad uterum evocato immodicum sequatur mensium profluvium, quod cohibere nequeas. Pro qua sententia est etiam Paulus lib. 3. c. de uteri inflammatione, & Galenus lib. 11. meth. c. 13. ac communis practicantium usus, qui in inflammatione partium inferiorum, & pudendarum prius venam cubiti tundunt, deinde venam pedis, nam cum prædictæ partes propendeant, & pondere gravent, si initio vena poplitis scarificetur, periculum est, ne accurrente humore in desperatam in currant inflammationem. Est & tertia ratio, quia omnium medicorum consensu semper initio morbi revellendum est, quod ad distantissima loca fieri debet. Verum ut ab eo, quod ultimum est, incipiamus, distantiam ab utero ad pedem sufficientem ad revulsionem esse dicimus; sanguinis præterea missionem ex pede plenitudinem etiam deponere ex Galeno superius allegato, quod si magna sit plenitudo, copiosa etiam evacuatio medebitur. At si confertam vacuationem mulier ferre nequeat, non erit abs re, Basilicam prius tundere, quod propterea plerumq; fit, ac fieri debet, quia copiosissimæ illæ evacuationes, quibus Hippocrat. & Galenus utebantur, in usu jam non sunt. Præsertim autem vena

Fuchsius 5. aph. 32. Mer. c. proprio.

Avic. 21. 3. tract. 2. c. 12

Prima ratio

Secunda.

Tertia.

Deciditur controversia.

venaGyberi tundenda infestante cum suppressione febre, & longissime ab eo tempore, quo purgationem mulier expectat: fatemur tamen Hippocratis, & Galeni sententiam securiorem esse, alteram non nisi ab exercitatissimo peritissimoq; medico cum magnâ præmeditatione usurpandam

Autoris sententia.

Quinto. Validius menses provocantibus] *Galenus sæpius allegato postponit venæ sectionem ijs medicamentis, quæ menses proliciunt: Mercurialis anteponit, & vult sanguinis missionem, aut purgatiunculam præmitti; Galeni sententia hâc nititur ratione, quia sanguis obstruens ab exiguis uteri venis evacuari nequit, nisi attenuatus ac incisus, ablatâq; obstructione. Mercurialis ratio est, quia si, quæ impensè menses movent, ante venæ sectionem adhibeantur, cùm venæ adhuc sint obstructæ, & sanguis impactus, calida medicamenta universi corporis humores secum ducent, & obstructiones magis augebunt. Conciliatio tamen ex methodo à nobis propositâ patet, quippe ante evacuationes non nisi mitioribus utendum, post evacuationes validioribus, aut distinguendum de sanguinis missione ex brachio aut crure deponente plenitudinem; & de provocativâ menstruoum ex pede.*

Quæst. An venæ sectio debeat præcedere medicamẽta menses cientia.

Simplicia quæ menses ducunt] *Galenus 5. simpl. 22. menses cientia in hoc à diureticis distare scribit, quod quæ urinas movent, impensius exsiccant, subindequè tametsi tenue serosum segregant, reliquum nihilominus sanguinem cogunt crassioremque reddunt, qua ratione mensium purgationes impediunt; qui igitur fit, ut pleraque hic in eodem gradu cum diureticis sicca ad mensium provocationem annumerentur? Et Galenus cit. quamquam diuretica talia nonnulla dici fatetur, non quia sola moveant urinas, sed quia solas, & non menses: tamen c. 13. præcedenti multa posuit, quæ propriè urinas ducere affirmat, ea tamen postea menses movere dixit, veluti asarum, & meum. Respondetur, menses moventia in duplici esse differentiâ, quædam enim sanguinem fundunt, & liquant, tenuioremque reddunt, & hæc propriè talia calida sunt, & moderatè sicca conveniuntquè imprimis menstruis imminutis: alia præter hæc obstructiones insuper aperiunt, quæ tenuium sunt partium, ac proprie attenuantia, & cum diureticis fere coincidunt, & ex accidenti menses movent, quatenus vias liberant ab infarctu. At contrà est, quòd sanguinem cogunt immobilioremquè reddunt. Respondet Jachinus, id efficere si quis multis utatur, potius tamen puto, quando his menses proliciendi sunt, ea semper admiscenda, quæ una colliquant, & attenuant, & quæ uterum respiciunt, & ad ejus vias humores deducunt. Non est autem dubium pleraque esse, quæ particularibus membris tertiâ quâdam facultate conveniunt, nam & Galenus 5. simpl. 13. eadem plane concedit contra Thessalum, & medicamentum dari, quod proprie epaticum, nephriticum aut pleuriticum sit; hinc fit, ut idem medicamentum, pro diversitate eorum, cum quibus commiscetur, modo menses moveat, modo urinas, aut etiam sudorem, lac, vel semen. Is enim est (ut hoc obiter intelligas) horum medicamentorum ordo, ut omnia calida cum sint, quæ lac, & semen augent, humida esse debeant, idque vel in tenui, vel in crassâ materiâ; quæ urinas movent, sudoresque proliciunt sicca sint, & tenuis materiæ, talia enim humores dissolvunt, atque halitu digerunt, cutem rarefaciunt, & poros ejus, aut imi corporis, prout in hanc aut illam partem natura inclinat: At quæ proprie menses evocant, in medio horum consistunt sicca quidem sed moderatè.*

Menses moventia in duplici sunt differentia.

Tertia facultas in medicamẽtis, qua partem hanc aut illam respiciunt.

Differentia inter medicamẽta lac, semẽ urinam, sudorem, & menses cientia.

De

De immodico menstruorum fluxu.

CAP. V.

Descriptio. IMmodicus menstruorum fluor tunc fit, quando menses plures, copiosioresve fuerint, quam solebant autore Galeno 6. popul. primo com. 7. aut quando ultra consuetum purgationis tempus fluxerint præter modum, aut naturæ ætatis, vivendique institutum: aut tandem, quando statas periodos non servaverit, ut si bis in mense repetat. In cunctis tamen respectu ad consuetudinem mulieris habito, quod potius metiendum erit ex natura, & viribus cujusque, quam ex termino dierum, & quantitate humoris, quam prisci in biduo, triduove constituerunt heminas duas atticas, cum nostris temporibus magna sit diversitas, aliæ enim longiori tempore, & in majori quantitate; aliæ breviori, & minori, salubriter expurgantur. *Natura.* Symptoma est de genere immodicè excretorum, quamquam enim ex sanguinolentis evacuationibus sola menstrua mulierum præter naturam non sit, ut scribit Galenus, *3. de sympt. caus. c. 2* id quidem intelligendum, dummodo non excedat, quamvis si excedat, nec adhuc certe toto genere præter naturam est, sed multitudine, & qualitate. Sequitur hoc symptoma ad morbum in depravatâ figurâ, meatuum scilicet dilatationem, *Tripliciter vasa aperiuntur.* quæ tripliciter contingit, aut enim vasa rumpuntur, dilacerantur ve contusione, seu ruptione, & tunc dicitur diœresis, quo casu confertim sanguis fluit; aut aperiuntur propria foramina, & ex tremitates venarũ, & dicitur anastomosis; aut exeduntur tunicæ, quod diapedesis nuncupatur. Porro vasa hæc aut sunt interna uteri, & tunc proprie fluxus menstruus nuncupatur, aut sunt externa illa, quæ terminantur in uteri cervice, & tunc fluxus fit quasi hæmorroidalis: rursus aut sanguis, qui fluit simplex, & impermixtus est, & tunc uteri fit profluvium menstruum exquisitum; aut alteri materiæ permiscetur, & tunc vel menstruus sanguis prædictum humorem superat & fit profluvium mensium notum, seu menses decolores, aut ab illo superatur, & fit profluvium muliebre notum, de quo infra.

Causæ externæ. Provenit hæc affectio interdum à causis externis, utpote ictu, casu, cursu, saltu, aut choreis, immodico exercitio, nimio calore, balneorum usu, maximè crurum frequenti ligaturâ, frictionibus, aut vehementi animi commotione, hæc enim omnia aut solent sanguinem concitare, fluxibilioremque reddere, & ad uteri partes deferre; aut certè vasa rumpere, aperire, dilatare. Accidit præterea ex uteri rhagadiis, ulcere, virilis membri excedente magnitudine, laborioso partu, vel abortu, insuper ex aromatum, aut vini albi fortioris usu, aut suppressis ani hæmorroidibus.

Internæ. Internæ causæ triplices numerantur; aut enim sunt ex parte virtutis, aut ex parte humoris, aut ex parte uteri, & vasorum ejus; & quidem ex parte virtutis sanguis fluit quadrupliciter, *Ex parte virtutis.* vel expultricis robore, & efficaciâ, qua ratione à nocuis humoribus expurgatur 6. de locis: aut virtutis retentricis impotentiâ, quæ humorem sibi commissum retinere non potest 2. de morbis mulierum: aut robore alteratricis jecoris, quia plurimum sanguinem conficit, cujus pars per uteri venas expurgatur primo de morbis mulierum, aut debilitate ejusdem alteratricis membrorum, quando ipsæ partes in se convertere nequeunt debitam sibi commissam humoris copiam, licet plus ab epate genitum non fuerit, quam conveniebat, quia tunc residuum suo pondere deorsum fertur, aut à naturâ pellitur, quod tametsi ad omnem sequatur intemperiem, præsertim tamen ab humida fit: Demum ob fortitudinem attractivæ uteri, quæ ut plurimum à

causis externis concitatur, vel quia uterus concalesit, vel quia vasa aperiuntur. *Ex parte humoris.* Ex parte humoris causa etiã multiplex, aut enim humor quantitate peccat,& tanquam onus à naturâ deponitur 1. de morb.mul. cit. aut qualitate alienus ab eâdem naturâ rejicitur, utpote serosa aut biliosa 6. popul; aut nec qualitate *P.s. text. 6.* quidem alienus est, & debitâ quantitate à jecore generatur, sed à debili membrorum alteratrice virtute non conficitur, quæ causa superius comprehensa fuit. Cæterum humoris substantia ut plurimum liquida, ac subtilis est, utpote serosa, aut biliosa; qualitas calida, acris, & mordax, à quâ orificia venarum dilatantur, ideoque nihil mirum, si initiò sanguis fluat floridus,ac subtilis, posteà etiam crassus ac fœculentus, dilatatis jam poris,& meatibus, ut Avicenna, & Gradius propriis capitibus adnotârunt, plures etiam menses vidimus crassos, ac nigros, ob lienis obstructiones, ejus potissimum vasis, quod jecur à melancholiâ repurgat; quin etiam pituitosi menses superfluè fluunt,si corpus, & caput pituitâ repleantur, quæ nec per nares, sedem aut urinas excernatur, sed ad uterum cum menstrua purgatione deturbetur, ut placuit Hippocrati 1. de morb. mulierum 22. Non igitur audiendus Paræda, qui hosce humores *Parædæ lapsus.* mensium potius suppressionem semper efficere credit, quia sanguinem crassum reddunt; nam etsi initiò obstruunt, postmodum gravatâ naturâ majori *P.lib.3.c.63* impetu prorumpunt quamquam hoc forte concedendum, hos humores non *G.c.proprio* tam superfluum fluxum menstruum, quam nothum profluvium muliebre concitare ut colligitur ex Paulo, & Gradio. Tertia causa ex parte uteri est, *Ex parte uteri.* quia rarus, laxus, mollis, patentior, hians, aut levigatus, aut quia asperitatem continet, qua nequit claudi, aut quia ejus vasa rupta sunt dilaceratavè, ut dictum est,quod etiam ex causis primitivis superius annotatis potuit contingere, præsertim ex laborioso partu,& imperitiâ obstetricis, secundinas à cotylidonibus dilacerantis.

Signa. Cognoscitur immodicus menstruorum fluxus ex patientis aut adstantium relatione, quemadmodum etiam causæ externæ. At si dilatatione tunicæ vasorum sanguis profluat paulatim instillat, & tenuior est; uberior, & cum sensu quodam doloris, si ora venarum sint aperta; sin autem per apertionem vasis rupti dilacerativè contingat, repentino quodam impetu prosilit: Si ex humoris acrimonia,& mordacitate,comperies id ex dolore,levi illo quidem,sed molesto, circa lumbos, uterum, ac pudenda; ex sanguine, & virulentiâ sanguini commixtâ, & graviter olente, & quia lentus est fluxus initio, major in processu, qui ob concretum sanguinem interdum cum dolore supprimitur, ac denuo copiosiùs prorumpit, denique ex labiorum, & gingivarum scissuris, quæ â vaporibus inde ascendentibus fiunt. Sanguinis copia dignoscitur ex conferen- *Sanguinis indicia.* tiâ, ac tolerantiâ, corporis consistentia, & habitudine bona, & quia vividior, coloratiorq; redditur fœmina, & ab aliis affectionibus liberatur, ac fluens sanguis ruber omnino est, ab adstringentibus læditur patiens, & si fluxio supprimatur, intumescit venter, quasi mulier prægnans sit, membra laxa fiunt, & fœmina valetudinaria evadit, quæ eadem signa jecoris robur, & sanguificandi efficaciam demonstrant, quo in casu dissenteria epatica sæpe toto juventutis tempore citra nocumentum contingit. Jam vero peccans humor dignoscitur, quia in corpore efflorescit color eidem similis, ex calore præterea aut frigiditate, colore, consistentiâ, substantiâ, & odore, & quia sanguine linteo excepto, exsiccatoque in medio rubra est macula, in circuitu vero humoris redundantis notæ apparent; subinde si fluens sanguis colligatur super arenam siccam ac minutam,& in ferventissimo sole exsiccari sinatur, si biliosus fuerit, pallidus, *1. de morb. mul. 37. & 119.* aut viridis arenæ color evadet; si pituitosus, albus, & veluti muceus erit; si melancholicus nigrescit, quas notas posuit Hippocrates. Uteri vitia ex fœminæ habitudine dignoscuntur,nam decolor, marcida, vieta, fastidiens, confracta, & imbecilla redditur, aliaque postea pejora sequuntur symptomata. Facultatis vitium ex defectu reliquarum causarum deprehenditur, ulcus ex sanie cum fœtore, dolore, & aliis, quæ ulcera concomitantur. Demum si ex

utero ipso prodeat sanguis niger, graveolentior & grumosior est; si ex venis cervicis rubicundior, fluidior, nec adeo malè olens. Consideranda igitur sanguinis quantitas, qualitas, fluxionis duratio, ac delationis modus, amplioribus namque vasis ruptis magna sanguinis copia confertim profluit: erosis vero & apertis parva, sed ab erosione cum dolore, ab apertione citra illum.

Prognostica Sequuntur hanc affectionem sæpe gravissima mala, fœdus nimirum color, pedes molli tumore attolluntur, virium debilitas, vitiatur ciborum tum concoctio, tum cupiditas, tabes, syncope, hydrops, ac reliqua omnia quæ quamlibet immoderatam sanguinis evacuationem sequi consueverunt symptomata, teste Galeno, fœminas hasce infestant, nam &, Hippocrate dicente, si menstrua plura fiunt, accidunt morbi, totius corporis præsertim, suppressis autem menstruis ex utero morbi contingunt, nimius vero fluxus, ut declarat Gordonius, ducit ad ægritudines vel consumptivas, vel cacheticas, aut ad passiones ventriculi; si ad immodicam evacuationem animi defectus sequatur, malum ait Hippoc. Porro immoderata sanguinis fluxio in senescente muliere lethalis ut plurimum: in juvenculâ admodum periculosa, si perseverat, quia ad hydropem terminatur. At si per solis, aut Lunæ Eclipsim menses profluant, raro, inquit Apulejus, curantur, quia ora vasorum occalluerunt, quod ego potius de consueto, & antiquo fluxu dicendum puto, quia in eo venarum uteri ora diu aperta occalluerunt, et si supprimatur antiquus fluxus, periculosum ducit Galenus sæpius. Omnium difficilimè curatur fluor, qui provenit ex malâ uteri dispositione, quia pars hæc facile excrementa suscipit, tum ratione situs, tum etiam ratione multarum venarum, quæ eò confluunt, tum deniq; ratione assuetudinis naturæ, quæ singulis mensibus per eam partem sese exonerare solet; Præterea à profluvio sanguinis desipientia, ac convulsio malum. Si menses decolores fuerint nec per idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam.

6. de locis 3
5. aph. 57.
5. aph. 56.
Apulei sententia.
7. aph. 9.
5. aph. 36.

Fluxus menstruus per viam crisis in corpore pleno aut vitiosis humoribus redundante, ac cum patientis tolerantia cohiberi non debet; quod si ex partu, aut aborsu proveniat, curatio petenda ex capitibus de partu, & aborsu laboriosis; si ex ictu, casu, medicamento exedenti; calore, vel frigore, aliâve causâ dilacerante, curatur victu parco, quiete, sanguinis missione ex brachio, frictionibus, ac ligaturis partium superiorum, & iis, quæ adstringunt, atque conglutinant infra dicendis. Si à sanguinis ubertate, victus sit frigidus, & parcus, fiat sanguinis missio conveniens, vitentur balnea, reliquum opus naturæ committendum, nec ejus motus aliter præpediatur, nisi magna impendeat spiritus resolutio. Verum si ex suppressâ aliquâ evacuatione suboriatur, veluti fluxu sanguinis per nares, aut hæmorrhoidas, aut per meatum urinarium, aut per manuum, & pedum fissuras, aut ex abscisione sudoris, tota curandi ratio post sanguinis missionem, & purgationem in provocatione ejus evacuationis consistit. At si (quod plerumq; fit) ex humoris alienâ qualitate accidat, siquidem à bilioso, & calido sanguine fiat, quinq; remediorum generibus utendum erit. Primo victu refrigerante ex extremitatibus animalium vituli præsertim, vel arietis, aut ex pullorum carne assâ, vel coctâ cum lactucâ, scariolâ, cucurbitâ, acetosâ, portulacâ, quibus sine carne in cibo vescendum erit, aut pulticulâ, ex duabus partibus cremoris hordei paratâ, & unâ lactis amygdalini cum sacharo, & aqua rosacea, vel ex amylo, aut etiam panatella ex panis medulla abrasa, cum butyro, sacharo, & aqua rosacea, Lusitani vocant *caldo demiolo depam*; ex fructibus conveniunt pyra, cotonea, mala granata, mespila, fructus berberis conditi, aut ribes. Potus esto aqua chalybeata, aut ex ignito auro, vel cocta cum mastice, hordeo, vel coriandro præparato, cui immisceri potest rob. de ribes vel sirupus de berberis: exercitium vitetur, & omnis laboriosus motus, aut violentus; somnus sit moderatus vel pauló longior, aër subfrigidus, citra excessum tamen, quia excedens frigiditas humores ad interiora impellendo

Curatio à bilioso sanguine si fiat
Panatella lusitana.
Excedens frigiditas fluxum auget.

impellendo fluxum auget, nimius etim calor internus aut externus attenuando nocet: fugiat vinum & aromata omnia, ac diuretica, aquososq; cibos, quales fructus horarii, & inter olera ea, quæ valde humida sunt, & flatulenta.

Aversio. *Sanguinis miss. paulatina.* 5. aph. 5.

Secundo avertentibus, ut sanguinis missione factâ semel & bis, aut quoties necessitas postulat, & vires tolerant. paulatim tamen ac per intervalla digito foramini applicato, tundenda autem primò basilica vena, deinde salvatella dextræ manus, subinde cucurbitula jecori, & nonnunquam lieni aut sub mammis affigenda, ut monuit Hippoc. si tamen fluxus diu perseveraverit hirudines hæmorrhoidibus applicentur, ut altero excitato fluxu prior subsistat.

Contemperantia. *Apozema.* *Frigida potio.*

Tertio refrigerantibus, incrassantibusq; serapiis, & apozematibus, contemperetur sanguis, utpote sirupo ros. granatorum, de portulaca, de rosis siccis, myrthino, de acetosâ, de ribes, de berberis, cum aquis portulacæ, rosarum, acetosæ, capitum ros. plantaginis, sanguinariæ, cichorei, endiviæ, ac similiū, ut si pluribus diebus capiat patiens ℥ ij sirupi myrthini vel granatorum, cum ℥ iij aquæ capitū ros. vel portulacæ, vel ℥ v hujus apozematis, hordei mundi leviter tosti p. ij. foliorum portulacæ, acetosæ, polygonii, plantaginis, sanguinariæ, an. m. j. capitum ros. p. j. coquantur in s. q. aquæ pluvialis ad libr. ij ß, colaturæ adde sirupi cydoniorum, myrthini an. ℥ ij fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j ß specierum diarrod. abb. frigidæ etiam potio, aut dilutiores sirupi hoc in casu conceduntur, si modo fœmina carnosa sit, ac boni habitus, nec aliud subsit quod impediat.

Purgatio. *Decoctum.* *Bilis vitellina.* *Bolus.*

Quarto si his fluor non detineatur, biliosum humorem subesse conjectandum est, quem purgare tentabimus pharmaco, quod habet rhabarbari electi, cort. mirob. citr. an. ℈ ij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ portulacæ colaturæ adde mane sirupi ex 9. infus. ros. siccarum ℥ j. pulpæ cassiæ, & tamarindorum an. ℥ ß. misce, capiat in aurora: aut ℞ decoctionis biliosæ vel seri caprini, aut decocti capitum ros. florum cord. & tamarind. ℥ iij in quibus infunde parem quantitatem rhab. & myrob. & adde sirupi ex 9. infus. ros. siccarum ℥ ij. mirificè etiam prodest sumere singulis diebus manè, & vesperi, ℥ iiij aut v. sequentis decocti, foliorum cichorei, scariolæ, lupulorum, fumariæ, borraginis, sanguinariæ, portulacæ an. m. j. passularum ℥ j ß. prunorum numero xv. florum cord. an. p. j. anisi ʒ j. quatuor seminum frigid. major an. p. j. fiat decoctio secundum artem in sero caprino, vel aqua pluviali ad libr. ij. in fine adde foliorum senæ ℥ j ß medullæ carthami ʒ iii, colaturæ misce succi ros. lib. ß, succi intybi ℥ iii sachari q. s. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. spec. triasandali: vel cum uleriori decoctione fiat ad formam sirupi cui addi possunt ʒ ii rhabarb. quòd si vitellina bilis commisceatur admiscenda sunt, quæ pituitam purgant, de quibus infrà. Est etiam ex usu ter, quaterve citra dierum intervalla hunc bolum exhibere, sachari ros. ℥ j. pulveris rhabarb. ʒ. ß. aut ℈ ii misce, plura vide c. de uteri intemperie calida.

Fervorem sedantia. *Assumenda Potiones.*

Quinto iis, quæ flavæ bilis fervorem compescant, ac frenent, qualia sunt refrigerantia, & adstringentia, quæ per os assumpta ebibuntur, aut devorantur, aut utero admota, induntur, vel extrinsecus applicantur. Intus quidé assumuntur potiones, pilulæ, & opiatæ: offeratur itaq; post universales evacuationes serum caprinum, aut lac ipsum si febris non adsit, ptisanæ cremor, farrum cum jure pulli, sirupus de agresta, de berberis, de ribes ros. borraginis, acetosæ; de succo plantaginis, de succo acetosæ, de rosis siccis, de muscilaginibus, de portulaca, de papavere, cum decocto hordei, plantaginis, lactucæ, solani, symphyti, bursæ pastoris, capitum ros. ex quibus etiam stillatitiæ aquæ probantur, ac minus fastidiosæ sunt, aut aquâ in quâ sæpius extinctum sit aurum ignitum, ad sistendum fluxum, & somnum conciliandum mihi expertus est potus, qui habet sirupi, papaveris, myrthillorum an. ℥ iiii aquæ symphyti plantaginis an. ℥ viiii pulveris diamargaritonis frigidi ʒ i. boli armeni ʒ ß, misce sæpius capiat ℥ iiii aut v.

Opiata, sive conserva. quo tempore se componit ad somnum. Inter devoranda hæc mixtura sive opiata valde probatur, conservæ ros. antiquæ, conservæ symphyti an. ℥ i. pulveris trochiscorum de karabe, tragachanti, spodij, boli armeni præparati, corallii rub. præparati, masticis, balaustiarum, acaciæ, gummi arabici an. ʒ ß cum sirupo myrthino fiat confectio, cui addi possunt ʒ iij micletæ, est etiam magnæ utilitatis altera, quæ recipit carnis Cydoniorum conditæ ℥ i. ß trochiscorum de spodio, terræ sigillatæ, pulveris diamargaritionis frigidi specierum diapapaveris albi, diatragachanti an. ʒ i. cum sirupo cydoniorum fiat opiata, cujus dosis magnitudo majusculæ avellanæ cum ℥ iij aquæ plantaginis, vel bursæ pastoris. Prodest triphæra minor, sed mirum in modum valet assumere singulo mane cochleare j. conservæ de scoria ferri, quæ ex Rasio sic paratur; myrobal. Emblicorum, belliricorum an. ʒ. v. spicæ, squinanti, cyperi, Zinziberis, piperis nigri, ameos, olibani sive thuris an. ʒ ij. scoriæ ferri præparati per hebdomadam in aceto, deinde extractæ, & torrefactæ ʒ x v. omnia subtiliter pulverizentur, & cum melle despumato, vel cum sacharo fiat conserva, curat fluxum uteri, ventris, hæmorrhoidum, & omnem alium. Scoriam tamen exactè præparare docet Quiritus de Augustis in luminari apothecariorum. *Pilulæ.* Pilulæ hæ sunt etiam utilissimæ, olibani, masticis, myrrhæ an. ʒ j, boli armeni ʒ ß pulverizentur subtiliter, & cum succo cydoniorum fiat massa, cujus decima pars accipiatur vesperi ante cibum; conveniunt etiam pilulæ de bdellio. *Narcotica.* Quod si nec his quidem fluxus sedetur, ad narcotica veniendum, qualia sunt requies magna, Athanasia, philonium Romanum, persicum, vel tarsense, quorum dosis ℈ iiii pro fortioribus, pro aliis ℈ ij aut ʒ ß in ℥ ij vini adstringentis, & una aquæ ros. In eundem usum pilulæ hæ conficiuntur, quæ mitioris sunt facultatis, ℞ calchanti, opii, thuris, masticis, coriandri tosti an. g. j. ß terantur diligenter, & cum sirupo de ribes fiant pilulæ v. vel *Admonitio.* septem accipiendæ noctu quatuor quinqueve horis post cœnam, quæ tamen omnia, quia sanguinem quasi congelant, cum præmeditatione & non nisi urgente necessitate sunt exhibenda.

9. ad Almans. c. de hæmorrhoidib. Conserva de scoria ferri.

Distinct. 2. descriptione. 14.

Utero immittenda. Porro, quæ utero immittuntur, aut injectiones sunt per methencritem, sive uterini clysteres dicti, aut pessi; injectiones commodè fiunt ex iis, quæ adstringunt, & ora venarum consolidant, ac retundunt acrimoniam humoris, nam ad hos tres scopos medicus collimare debet, ut ex aquâ vel succo *Clyster uterinus.* plantaginis, solani, portulacæ, sanguinariæ, & similium, aut ex decoctione earundem herbarum, rosarum, & myrthillorum, aut ex cremore ptisanæ, vel decocto hordei, & orizæ torrefactæ cũ muscilagine tragachanti, & pulvere adstringenti, & si accipias succi polygonii ℥ iiij muscilaginis tragachanti extractæ in eodem succo ℥ j. amyli ʒ j aquæ capitum ros. ℥ iij misce infundatur per methencritem. Ex quibus etiam herbis, succis, & aquis cum jam dictis pulveribus, & albumine ovi pessarii conficiuntur, ut ℞ succi plantag. vel centi- *Pessi.* nodiæ ℥ ii, pulveris trochiscorum de Karabe acaciæ an. ʒ i. cum albumine ovi unius misceantur, & involvantur serico panno: majoris virtutis est alius, qui habet pulveris hypocistidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis, radicis consolidæ, arnoglossæ, gallarum an. ʒ ß, succi portulacæ vel sirupi de rosis siccis aut myrthillorum q. s. excipiantur bombace; facilius paratur ex semi manipulo portulacæ, plantaginis, aut polygonij, vel alterius herbæ convenientis contusæ, & linteo involutæ, aut ex unguento comitissæ lanâ excepto, & utero indito, commode etiam conficitur ex ovi albumine agitato cum pulveris tragachanti, farinæ volatilis an. ʒ i, ß, amyli ʒ ii, succi bursæ pastoris ℥ ß. Verum si patiens virgo sit, nascalia potius ex usu erunt, quæ ex eadem materia conficiuntur lana, aut bombace excepta, at non intus immituntur, sed osculo pudendi adhibentur, quo differunt à pessariis. His tamen remediis cum *Admonitio* prudentiâ utendum, & non nisi re prius communicatâ cum matre ægrotantis, aut assistente seniori, alioqui fœminæ, præsertim nobiles, præcipuæ, aut ju- *Suffitus.* niores solent ea ægre tolerare, & medicis irasci; utuntur quidam suffitu ros.

aut

aut myrthillorum, quod minimè probo, quia usta materia bilem exasperat. Exterius fiunt encatismata seu incessiones ex decocto foliorum pirorum, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granatorum, granorum myrthi, sumach; quarum rerum partes æquales bulliant ad tertias in 5. q. aquæ pluvialis addito in fine modico aceto, ex decocto tepido aut frigido fiat, incessio, ex fecibus emplastrum ventri, & posteriori etiam parti applicandum, quod in omnibus quæ utero applicantur observandum est. Quod si materia frigida sit, addes in decoctione foliorum absynthii, menthæ, spicæ, an. m. i. ab incessione venter inungatur hoc aut simili linimento olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i. Pulveris boli armeni præp. sanguinis draconis, trochiscorum de Karabe an. ʒ i. aceti cochleare i. ceræ q. s. fiat linimentum, aut unguentum; aut adhibeatur unguentum comitissæ, quo renes, umbilicus, & prope os pubis inungatur; vel iisdem partibus applicetur emplastrum contra rupturam, aut hoc aliud, quod mirifice sistit omnem fluxum non solum uteri, sed etiam sanguinis per nares, ex pectore, ventriculo, aut aliis partibus; habet autem gummi dragachanti torrefacti ℥ ß corallij albi, & rubei, ossis dactylorum combust, hypocistidis an. ʒ i. ß, balaustiarum, scoriæ ferri præp. mumiæ, sanguinis draconis, boli armeni, terræ sigillatæ, masticis an. ʒ ij, pomorum cupressi, corticum thuris an. ℥ ß bdellii torrefacti, styracis calaminthæ, trochiscorum de terra sigillata an. ʒ i. foliginis camini, plumbi usti an. ℈ i. picis colofoniæ, glutinis piscium aceto macerati an. ℥ i. secundum artem fiat emplastrum, panno coccineo applicetur. Ejusdem est efficaciæ hoc cerotum boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, thuris, masticis, myrrhæ an. ʒ ii. pilorum leporis combustorum ʒ iii. acaciæ, hypocistidos an. ʒ i. seminis acetosæ, plantaginis, portulacæ cydoniorum an. ʒ ii. ß subtiliter pulverizentur, ac cum oleo ros. omphancino incorporentur, & additis pice, & cera fiat magdaleon cujus portio super corium extendatur, Et dictis jam partibus adhibeatur. Possunt præterea inungi eædem partes unguento ros. vel refrigerante Galeni admixto aliquo ex prædictis pulveribus, semper caventes, ne frequenter actu frigida utero admoveantur, solent enim transpiramenta cutis obserare, ac subinde majorem fluxum concitare; exemplo sunt menstruatæ mulieres, quibus uberius menses profluunt, si, cum jam sisti incipiebant, munda indusia accipiant. Si pituita huic malo initium præbeat, syrupi conficiantur ex decocto corticum granatorum, balaustiarum, symphyti, bursæ pastoris addito syrupo de Ribes, de rosis siccis, & pauco melle ros. Purgatio vero sic concinnetur, ℞ agarici trochiscati ℈ iiii. diacatolici ℥ i. misce fiant boli, aut eadem agarici quantitas infundatur in ℥ iiii. aquæ capitum ros. per noctem, manè factâ colaturâ, & expressione adde sirupi ex 9. inf. ros. sicc. ℥ i. diaphænici, aut electuarii Indi, vel confectionis hamec (si melancholia abundet) ʒ iii. misce, fiat haustus.

Encatismata. *Linimentū.* *Emplastrū.* *Cerotum.* *Admonitio.* *Curatio ex Pituita.*

Quod si ex seroso sanguine affectio concitetur, investigandum prius ob jecoris invalidam virtutem, an quia sanguis à renibus haud debitè expurgetur id fiat, reductoque jecoris temperamento, & renibus de obstructis, & præpurgatis, primo crassior victus ac tenacioris substantiæ constituendus, utpote caro perdicis, & extremitates vituli, aut arietis, amylum, oriza, ova sorbilia, potus parcus ex aqua chalybeata, aut cocta cum mastice, & coriandris, vel vino rubro adstringente, præsertim si humor sit admodum frigidus, & vires collapsæ; somnus esto longior, aër temperatus, exercitium moderatum per intervalla, aut ejus loco leues fiant frictiones, & ligaturæ partium superiorum. Rejicienda enim est Pauli, & Aëtii sententia, qui fœmorum frictiones in hoc casu fieri jubent, cum potius hæ à superioribus deorsum trahant, & contra præceptum sit diversionis, quæ ad contraria fieri debet, infernis enim laborantibus superna vincire, exercere, & fricare convenit; itaque constare eorum sententia non potest dum magnus est impetus, & copia magna; ubi tamen sensim fluit humor, locum tenere potest, quia crura ab utero derivant, ut superiori

Curatio si ex seroso sanguine fiat. *Vinum in quo profluvio conceditur.* *P. lib. 3. c. 62. A. lib. 16. c. 64.* *Paulus & Aetius taxantur.*

periori cap. diximus, ſecurius tamen cucurbitulæ mammarum radicibus affigentur; *Purgatio.* Purgatio exercenda ex ʒ i. pulveris rhabarbari toſti cum uncia conſervæ roſ. aut corticis mirobal. citrin. ʒ i. agarici ʒ ß diſſolvantur in ℥ iiii. ſeri lactis, vel cum eadem conſerva roſ. fiat bolus; excitandus deinde fluxus ſanguinis narium aut vomitus: *Sudor.* præter cætera tamen ſudores movere utiliſſimum eſt, quod Avicenna fieri jubet decocto Aſari, apii, & rubeæ, nos decoctum radicis chinæ, aut ſarſæ uſurpamus, quæ qua ratione parentur videre eſt infra c. de humida uteri intemperie, vomitum vero cientia c. de uteri ſtrangulatu.

Curatio ſi ex venarū apertione. Si fluxus proveniat ex eo quod uteri venæ aut ipſius cervicis ſunt apertæ, aut ruptæ, reliquis non neglectis, præcipua curandi ratio in iis ſita eſt, quæ in uterum immittuntur, adhibita tamen diſtinctione, nam ſi venæ uteri ſint læſæ, iis quæ per metenchriten injiciuntur, ſin autem eæ, quæ ad cervicem terminantur, peſſariis potius utendum eſt.

Si fiat ab erodente humore. Si tandem propter arrodentem humorem vena ſit exeſa, uſurpandus erit ſirupus de muſcilaginibus, & purgatio per Epichraſim facienda, ne conferta acuti humoris ad inteſtina effluxio diſſenteriam provocet, & ut paulatim benignior ſanguis reponatur. Vtendum igitur manna, caſſia, ſirupo ex inſuſ. roſ. inſuſo rhabarbari, aut myrobalanorum in ſucco granati, vel portulacæ; conveniunt etiam cucurbitæ ſine ſcarificatione, ne ſanguine miſſo humor magis effrænetur; poſthæc exhibeatur ſæpius radicis filipendulæ ʒ i. in ovo ſorbili, quæ mirè omnem ſanguinis effluvium ſiſtit, aut ſirupus conficiatur ex ſucco ejuſdem cum ſacharo.

Catalogus eorum quæ ſang. ſiſtunt. Erit tamen operæ pretium pauca quædam adjicere, ut ſit tyronibus catalogus omnium fere medicamentorum, quæ ſanguinem ſiſtunt: Ea verò in genere aut ſimplicia ſunt, aut compoſita: & rurſus aut intus aſſumuntur, & ſunt potanda devorandaque; aut exterius applicantur, ut ſunt inceſſiones, balnea, fomentationes, olea, linimenta, unguenta, emplaſtra, cerota, naſcalia; aut ſinui muliebri induntur, ut peſſi, & uterini clyſteres. *Simplicia.* Inter ſimplicia connumeranda veniunt, aqua pluvialis, amylum, hordeum uſtum, farina volatilis, albumen ovi, lac vel aqua extinctionis chalybis, lapidum, vel auri, oriza, Polygonium, myrthus, plantago, burſa paſtoris, ſymphitum, portulaca, acetoſa, urtica, ſive galiopſis, radix ſymphiti, nympheæ, chelidoniȩ, ſandali omnes, flores cydoniorum, & roſ. pirorum; cortices granatorum, glandium, aut capuli earum vel roſarum capita, caſtanearum cortices, fabarum, lentium, balauſtia, hypociſtidis, cydonia, pira acerba, & auſtera, meſpila, ſorbæ, nuces cupreſſi, gallæ immaturæ glandes, ſumach, uva omphancitis, fructus ribes, berberis, ſemen uvæ, plantaginis, portulacæ, acetoſæ, pulveres margaritarum, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſpodii, cornu cervini, lapidis hæmatitis, coralus, ſanguis draconis, gypſum, Acacia, gummi Arabicum, tragachantum, thus, maſtix, coloſonia, Karabe, mumia, coagulum leporis, hædi, cervi, cinis oſſium cruris bovis, ſcoria ferri, ſtercus aſininum, ſpongia uſta, caſeus lactis capræ, necdum ab hædo ſuctæ: *Calida ſtiptica.* Inter quæ calida ſtiptica ſunt aniſum, ciminum, naſturtium torrefactum, coriandrum, thus, & cortex ipſius, maſtix; poma, & folia cupreſſi, ſtirax calamita, álumen, myrrha; ſalvia vero ebibita aut appoſita menſes evocat, ſuffita ſiſtit.

Potiones. Ex quibus componi varia poſſunt; aſſumenda quidem, ut boli armeni ʒ ii. coquito in aqua chalybeata colaturæ porrige ʒ ii. vel ſumito ſcoriæ ferri crematæ, & in aceto extinctæ, ac ſubtiliter pulverizatæ lapidis hæmatitis an. ℈ ß Sirupi myrthillorum, & roſarum an. ℥ ß aquæ plantaginis, ℥ iii. miſce, aut præbetur ʒ i. trochiſcorum de Karabe, de ſpodio, vel de terra lemnia cum modico vino auſtero, & duplo aquæ plantaginis; valet etiam ſuccus millefolii cum ſacharo, vel ʒ i. pulueris corticis radicis mori, & capulorum glandium cum vino nigro, aut par quantitas gummi arabici aqua plantaginis diſſoluti, additis guttulis vini auſteri. *Medicamentum egregium.* Sequens medicamentum ſæpius exhibitum tantæ eſt effi-

eſt efficaciæ ut affirmet Gainerius, in eo errorem inveniri nunquam, niſi fluxus ab ulcere proveniat, recipit autem ſucci ſtercoris aſinini, ſirupi myrtillorum an. ℥ ß aquæ plantaginis ℥ i. quod tamen neſciente muliere exhibeatur. Memini quidem expertiſſimum virum Emanuelem Vaezium avunculum meum, qui ob conſummatiſſimum, in arte medica judicium, & peritiam non vulgarem fuit ſucceſſivè, quatuor Luſitaniæ regum, Johannis tertii, Sebaſtiani, Henrici, & Philippi ſecundi cubicularius medicus, quique ſanguinis fluore per nares jam Septuagenarius ſæpiùs divexabatur, ſtercus aſininum modicè exſiccatum in capſulâ ſemper ad manus habuiſſe, cui medicamento nullum aliud ſimile reperiſſe ſæpiſſime referebat, præſertim ſi ſucco urticæ commixtum, cum ſiccum jam erat, aut recens per ſe naribus adhiberetur: probata eſt etiam potio, quæ recipit aquæ portulacæ ℥ iii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß trochiſcorum de Karabe, de terra ſigillata an. ʒ i. lapidis hæmatitis ʒ ß miſce detur ſingulis diebus cochleare i. aut ii. aut ſucci urticæ depurati ℥ iiii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß. Serenus laudat pulverem ſuberis in aquâ calidâ epotum; conficitur inſuper ſirupus ex ſucco radicis phylipendulæ, plantaginis, myrthi, papaveris, capitum roſarum, de roſis ſiccis, acetoſæ, portulacæ, ſymphiti, ex quibus etiam poſſunt fieri aquæ ſtillatitiæ, minoris quidem efficaciæ, ſed guſtui gratiores; hic tamen ſtillatitius liquor primum obtinet locum: ℞. panem ex amylo, farina hordei, & orizæ recenter coctum, projice in lib. vii. aquæ chalybeatæ, & adde roſ. rub. ſiccarum p. iii. ſucci plantaginis lib. i. conſolidæ majoris virentis leviter contuſæ ℥ iii. caudæ equinæ m. i. medullæ pyrorum agreſtium, & cydoniorum an. ℥ ii. portulacæ m. i. boli armeni ℥ i. balauſtiarum, & ſantalorum omnium an. ℥ ß cuncta per alembicum ſtillentur, & accipiat mulier liquoris hujus ℥ i. ß ſirupi portulacæ aut roſati ℥ ß miſce; valet inſuper ſæpius aſſumere corallij rub. g. xv. cum vino rubeo.

Emanuel Vaez. autoris avunculus.

Stercus aſininum.

Stillatitius liquor.

Devoranda ſic parantur: ℞ conſervæ roſ. antiquæ ℥ i. boli armeni, margarit. præp. pulveris ſuccini, corallij an. ʒ. ß omnia cum ſirupo plantaginis excipiantur, & detur, aut ℞ conſervæ roſ. ℥ ij. ſeminis plantaginis ʒ ij. pulveris coralli rub. præp. ʒ i. ß lapidis hæmatitis, gummi arabici an. ℈ i. miſce fiat bolus; vel cum ſirupo myrthino, & trochiſcorum de Karabe ʒ i. fiat conſerva: ſcoria ferri tenuiſſimè trituratur, & aqua roſ. per horas xxiiij. maceratur, ad ignem exſiccatur, ejuſque præbetur ʒ i. cum uncia conſervæ roſ. Ovorum recentium aduſtorum, thuris, maſticis, an. ʒ i. margarit. corallij rub. præp. Karabes an. ʒ. ii. lapidis hæmatitis, ſmaragdi præp. an. ʒ ß farinæ hordei ſine ſurfure p. ij. albumina quatuor ovorum, aquæ chalybeatæ q. ſ. fiant duo panes, coquantur donec in pulverem poſſint redigi, cujus porrigitur ʒ ß, aut ʒ j. probatum eſt electuarium, quod recipit ovorum recentium albumina duo, thuris maſculi, boli armeni, terræ ſigillatæ an. ʒ ß miſce, vel accipito carnis cydoniorum vino rub. decoctæ ℥ iiij. pulv. ſpodij, ſanguinis draconis, cornu cervi uſti, thuris acaciæ, gummi tragachanti an. ʒ ß lapidis hæmatitis præp. ℈ ß miſce doſis ʒ iij. ſummo mane, ac ſuperbibatur ſucci polygonij ℥ ß aquæ pluvialis ℥ j. utilis eſt etiam alia mixtura, quæ ſic paratur: ℞ conſervæ roſ. ℥ j. ſirupi papaveris ℥ ß pulveris corallij ʒ j. marg. præp. trochiſcorum de Karabe an. ʒ ß terræ lemniæ ℈ ij. miſce fiant boli deaurati; ejuſdem fere virtutis ſunt rotulæ hæ: accipe coriandrorum præparat. ſeminis acetoſæ, plantaginis, an. ʒ ij. terræ ſigillatæ, boli armeni an. ʒ ß, ſpecierum aromatici roſ. gummi, tragachanti an. ʒ j. ß ſubtiliter omnia pulverizentur, & cum ſaccharo in aqua plantaginis diſſoluto fiant rotulę ſingulę ponderantes ʒ j. ß quarum una cum vino nigro exhibeatur. Laudantur etiam pilulæ, quæ recipiunt pelliculatum interiorum, quæ adhærent nucleis avellanarum ſylveſtrium ʒ ij, terræ ſigillatæ, Trochiſcorum de Karabe, pulveris pilorum leporis uſtorum, conchularum uſtarum, thuris, maſticis, an. ʒ ß ſucci millefolii q. ſ. fiat maſſa pilularis cujus doſis ℈ iiij. fiant etiam aliæ quas ſcio eſſæ

Devoranda.

Pilulæ.

magnæ utilitatis ex folliculis, & floribus galeopsis herbæ, quæ alias dicitur urtica mortua, inter manus cum sale commixtis, formatisque pilulis ad ℈ iiii. valet præterea coagulum leporis correctum absynthio, mentha, myrtho; *Loch.* Aut loch quod hac ratione paratur vini nigri chalybeati ℥ iiii. gummi arabici, tragachanti. boli armeni, corallij rubei, pulv. myrth. coriandrorum *Pulveres.* præp. an. ℈ i. misce. Consimilis efficaciæ est pulvis hic: ℞. lapidis hæmatitis torrefacti, cornu cervi usti, corallij rub. an. ʒ i. ß irrorentur cuncta, aqua rosᶠ. aut chalybeata, ac sole exsiccentur, dosis à ʒ ß ad ʒ i; alius paratur ex ossium dactylorum ℥ ß sanguinis draconis ʒ i. & amyli ℈ ij. aut præbentur ʒ ij. pulveris capulorum glandium, vel ʒ ii. thuris cum ℥ j. granorum granatorum torrefactorum: mirifice tamen sistit omnem sanguinis fluorem pulvis, qui recipit spongiæ lotæ, & ustæ, ac secundò in aqua plantaginis ablutæ ʒ ii. rasuræ eboris, cornu cervi an. ʒ i. ß, rosᶠ. rub. corticum citri an. ʒ i. gallitrici, cyperi an. ʒ ii. sacchari rosᶠ. tabulati ℥ ii. misce fiat pulvis; valet etiam portulaca sæpius commanducata; aut pulvis, & vinum restrictivum, quorum descriptiones reperies c. de Nymphæa.

Quæ utero induntur. Clysteres, qui in uterum induntur, parantur ex eodem vino adstringente, aut cocto cum solo cortice mali granati: aut ex succo sanguinariæ, plantaginis, consolidæ majoris, bursæ pastoris, & supradictarum herbarum, vel ex decocto earundem cum pulvere boli armeni, & sanguinis draconis, ac reliquis addito succo stercoris asinini. Aut accipito muscilaginis, gummi arabici, tragachanti, extractæ in aqua plantaginis ʒ ii. succi plantaginis ℥ ii. vel ℞ succi polygonii ℥ iiii. aquæ capitum rosar. chalybeatæ ℥ iii. amyli ʒ i. muscilaginis, gummi tragachanti ʒ iii. misce, aut foliorum plantaginis, absynthij, tapsibarbati, rosᶠ. rub. an. m. j. balaustiarum, caliculorum glandium querci an. p. j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ pluvialis, colaturæ ℥ iii. adde pulveris masticis trochiscorum de Karabe an. ʒ i. per uterinum clysterem infundantur.

Suffitus. Suffumigia (si in hoc casu admittenda sunt) fiant ex mastice, pice, thure, ladano, ranis combustis, ungula mulæ, segmentis coriorum, ungula odorata, gallis, rosis, uvarum granulis, stercore asinino, ex quibus trochisci parari *Pessaria.* possunt. Singulariter tamen contra hunc fluxum pessaria faciunt, quæ communiter conficiuntur ex prædictis pulveribus, admixtis succis, albumine ovorum, & farina volatili, ut ℞. pulveris radicis consolidæ, arnoglossæ, seu plantaginis, gallarum, sanguinis draconis, boli armeni, an. ʒ. ß succi portulacæ, aut sirupi de rosis siccis q. ſ. misce excipiantur bombace; vel balaustiarum, olibani, acaciæ, aluminis usti, terræ sigillatæ an. ʒ i. cum stercore asinino, succo plantaginis, aut quinquenerviæ, aut vino stiptico incorporentur, & cum gossypio supponantur. Aliud, aluminis scissi, acaciæ, gallarum, thuris, an. ʒ i. pulverizata incorporentur cum succo plantaginis; aut ℞. cytinorum, foliorum cupressi, oleæ an. partes æquales cum aliquo ex prædictis pulv. fiat pessus: utilissimus alius est, qui recipit aluminis, spodii, lapidis hæmatitis an. ʒ i. cumini tosti ℈ j. florum rosar. rub. nucum cupressi, foliorum myrthi an. ʒ j. ß terantur omnia diligenter, & panno excipiantur ad formam digiti; quibus urgente necessitate commisceri potest triferæ, micletæ, vel athanasiæ ʒ j.

Extrinsecus admovenda. Forinsecus applicantur inprimis nascalia, quæ ex molliori lana, vel gossypio conficiuntur, similibus, quibus pessaria, medicamentis madefactis, & *Nascalia.* osculo uterorum appositis, quia virgines, ac mulieres pleræque pessaria non *Encatismata.* admittunt. Encatismata seu incessiones usque ad umbilicum fiunt ex prædictarum herbarum decocto, in quo mulier detineatur non quidem calido, sed tepido, aut actu frigido, quantum citra uteri læsionem tolerari possit, fiat *In causâ frigidâ.* autem decoctum in causâ frigidâ, ex absynthij, menthæ, spicæ an. m. j. pomorum cupressi, foliorum myrthi an. ℥ ß. *In calidâ.* In calidâ verò causâ ℞. foliorum pyri, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granat. granorum myrthi, sumach.

ſumach. an. partes æquales, bulliant in aqua pluviali ad tertias, in fine addito modicum aceti, ex decocto fiat inceſſio, ex fece vero cataplaſma, quod ventri, & poſteriori parti applicetur. Aut unguentum ex olei myrrhæ, nenupharis cydoniorum an. ℥ ij. ſucci plantaginis, linguæ paſſerinæ, caudæ equinæ an. ℥ j. coquantur ad conſumptionem ſuccorum, & adde corallij rubei, ſeminis plantaginis, myrthillorum, ceruſſæ, boli armeni, pulveris conchularum an. ʒ ij. ceræ q. ſ. fiat unguentum. *Unguenta & emplaſtra.* Aut hac ratione emplaſtrum paretur, ℞ cytinorum, gallarum, hypocytidos, boli armeni, ſtercoris caprini, an. partes æquales, colæ, quæ fit ex pellibus bovis diſſolutæ in poſca ℥. j. olei cydoniorum, myrthini an. ℥. j. ß lento igne fiat emplaſtrum molle; conficitur etiam aliud ex albumine ovi conquaſſato cum gypſo, pulvere thuris, maſticis, balauſtiarum, aut cum pulvere reſtrictivo, vel ex carne cydoniorum, ex pyrorum agreſtium, coctis in vino rub. auſtero cum pulveribus conchularum, boli armeni, cornu cervi uſti, gummi arabici, & farina orizæ: magnificè etiam ſiſtit aliud, quod habet maſticis, olibani, mumiæ, ſanguinis draconis an. ʒ j. albumina duorum ovorum, ſucci arthemiſiæ ℥ ß caudæ equinæ ℥ iij. fiat cataplaſma. *Emplaſtrũ.* Papyri combuſtæ, cornu cervi uſti, limaturæ ferri præparat. an. ℥ j. pulveris corticum glandium ℥ ii. cum aceto, & ovi albuminibus fiat emplaſtrum. Aut cerotum hoc, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſanguinis draconis an. ʒ ii. thuris, maſticis, myrrhæ an. ʒ i. pilorum leporis combuſt. ʒ ii. acaciæ, hypocyſtidos an. ʒ ß, ſeminis acetoſæ, plantaginis, portulacæ, cydoniorum an. ʒ i. ß olei omphancini, ſucci plantaginis an. ℥ vj. lentè bulliant ad ſucci conſumptionem, & adde ceræ q. ſ. fiat cerotum. *Cerotum.*

Admonitiones. Reliquum eſt ut in applicatione præcedentium medicamentorum hos canones ſive admonitiones diligenter obſerves. 1. Prima, Fluxionibus quæ ex vaſorum diſruptione fiunt convenientiora eſſe glutinantia, aliis adſtringentia. 2. Secunda, Topica utero convenientia non pubi duntaxat, verum etiam lumbis, & renibus adhibenda, quia ibi etiam uterus incumbit, & venæ per eas partes in uterum derivantur. 3. Tertia, Extrinſecus utero frequenter frigida non adhibeantur, quia ſolent plerumque majorem concitare fluxionem ob rationem ſuperius recenſitam. 4. Quarta, Nec etiam in uterum frigida crebro immittantur niſi calidorum aliquid per intervalla admiſcueris, ne uteri virtus debilitetur. 5. Quinta, Quæ adſtringunt frigida actu applicanda eſſe, præſertim in cauſâ calidâ, ideo balnea, & fomenta calida in ſuperfluo menſium fluxu ſunt vitanda, referente enim Hippocrate; *quæcunq; refrigerata ſunt excalefacere oportet, exceptis iis, quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt.* 6. Sexta, In corroſione, aut apertione venarum localia præſtantiora eſſe iis, quæ per os aſſumuntur, quorum virtus eo non pervenit niſi admodum refracta.

Scholium.

Quatuor ſunt præſidia, quibus frequenter in affectibus uterinis utimur, peſſus, naſcale, methenchrita, & encatiſma; ideo quid quodlibet eorum ſit, meritò hic explicandum venit. *Peſſus quid.* *Igitur peſſarium ſive peſſus, qui etiam nodulus dicitur ſive glans, autore Paulo, quem etiam lemniſcum vocare, & emotum quibuſdam placuit, ut refert Rouſſetus, eſt lana concerpta, & ad digiti figuram rotunda facta in qua pharmaca concipiuntur ac retinentur; verum non ex lanâ ſolâ, ſed ex panno etiam aut bombace, aut linimentis, & ex conducibilium herbarum radicibus hodie fiunt, quæ primum demerguntur in medicamentum morbo conducens, deinde involvuntur ſerico, & mulierum locis admoventur filo appenſo, ut tempeſtivè extrahi poſſint.* *Differentia peſſ. ex figura.* *Porro non omnes peſſarii ejuſdem ſunt figuræ,*

P. lib. 3. c. 60. Sect. 5. c. 3.

aut consistentiæ, nam quadruplicem eorum formam apud scriptores reperio, & eorum cuilibet peculiaria indita sunt nomina.

1. *Primus, quem jam ferè descripsimus, quatuor, aut quinque digitorum, ut intrinsecus loca attingere possit, colopus dicitur sive tyridon quasi collirium medicinale, & ad eas confert, quæ aborsum facere consueverunt.*

2. *Secundus vocatur Splendonius à Cleopatrâ, qui ex lanâ factus, aut gossypio in modicam deducitur latitudinem, lateribus deinde collectis medicamento parte utraque linitur, & cum subjectum fuerit duplicatur, ita ut caput ejus dependeat quo facilius auferri queat.*

C. 35. Harmoniæ gynæciorum.

3. *Tertius balanum dicitur aut scianus Ægyptius olivæ majusculæ magnitudinem habens.*

4. *Quartus ovatus nuncupatur, & est pessus debitæ crassitiei longitudinis octo, aut novem digitorum, paratur ex metallo vel subere cera tecto, ovatâ figurâ, funiculo quo revocari possit, ad alterum extremum alligato; intruditur locellis, post revocatum procidentem uterum, ut rectius contineatur. Alterius pessarij prolixam facit mentionem Roussetus in prolapsu matricis convenientis, quem affirmat etiamsi mulier intra uterum ferat, non impedire, quo minus concipiat, uterum gerat ad justum tempus, aptè recipiatur genitura, utero adhæreat totoque gravidationis tempore gestetur, quin etiam cum proprio viro congrediatur ipso nesciente; quod pessarium gestet, ni ipsa velit, eumque proprium esse adstruit ad indendum, & retinendum in propria ipsius uteri concavitate, non absimilem ei quem depingit Paræus multis foraminibus extremo suo pervium, quo materiebus pateat efluvium, & uterus perspiret liberius, nisi quod hic ex metallo, ille ex linteo, aut ex candela cerea perforata in modum penicilli fistulati paratur linteo, aut bombace obducto butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato, ac vitello ovi juncto; communis tamen pessus, & pluribus usibus utilis figurâ constat tereti longitudine quinque digitorum, crassitudine unius poplitis, ac qui tutiores fiunt linteo vel serico tenui indui debent, ut uterus vires medicamenti succipiat, acrimoniam non gustet.*

C. 60.

Differentiæ ex parte materiæ.

Ex parte materiæ, tres maximè generales pessariorum existunt differentiæ, ut ex Antillo, Oribasius refert, alij siquidem emolliunt: alij adstringunt: alij aperiunt, & uterum purgant.

Emollientes.

Emollientes, uteri inflammationibus, tumoribus duris, strangulatui, exulcerationibus, & aliis similibus affectibus conveniunt, fiuntque ex cera tyrrena, oleo cyprino, amygdal. dulc. pinguedine anseris, aut gallinæ, butyro insulso, resinâ, medullâ cervinâ, fænugræco, & consimilibus, in quem usum etiam pessus, qui à colore, & utilitate aureus dicitur, in hunc modum paratur, croci, æsipi an. ʒj. medullæ cervinæ ʒij, resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ʒiij ovorum tostorum lutea xvj. olei irini, & rosacei ex æquo q. s. valet ad duricies, dolores, & inflammationes uteri, sæpiusquè nobis imposterum ex usu erit.

Pessus aureus

Aperientes pessi.

Aperientibus utimur, cum purgationem suppreßam promovere consilium est; fiunt ex melle, arthemisia, mercuriali, diptamo, brasiccâ, porro, succo rutæ, scammonio, & radice rubiæ, iridis, apij, enulæ, fæniculi, superficie derasa, & illita oleo, liliorum Jhasminorum, costi Euphorbij, theriaca, & alijs jam dictis cap. de suppressione menstruorum; hi vero nocte non dimittendi in utero, aut ipsius collo ne phlegmonem aut febrem excitent, aut exulcerent; quod si contingat, uterum diluere oportet decocto malvæ, cum oleo rosato, & butyro recenti insulso, cremore hordei, vel lacte, ut concitatus ardor mitigetur.

Adstringentes pessi.

Adstringentes in contrarium usum adhibentur, nam fluxum cohibent, & apertum contrahunt uterum, prolapsumquè reprimunt, de quibus hoc capite posita sunt exempla, ijs tamen, quæ uterum purgant, semper aliquid odoratum admiscendum, ita enim uterus reficitur, & promptius attrahuntur humores purgandi.

Nascale.

Nascale medicamentum est ex ijsdem fere paratum oleis aut linimentis, non tamen herbarum radicibus, aut solidâ aliâ re, sed gossypio, lanâ, cerâ, resinâ, aut ficu exceptis, quia pudendi osculo duntaxat adhibetur, muliebria non ingreditur, atq; adeo forma fit molliori, ut melius adhæreat. Est enim differentia sola inter pessum, & nascale, quod ille duriori teretiq; formâ muliebribus inditur, hoc molliori substantiâ pudendi osculo tantummodò applicatur.

Methencrita

applicatur. Porro methencrita est instrumentum quo injectiones fiunt, & uterini clysteres adhibentur. Pessariis, & methencritis cautè in fœminis utendum, quia uterum distemperare, inflammare, & exulcerare solent, in virginibus autem nequaquam usurpanda. Encatisma græcis, incessio latinis est, quæ ex decocto herbarum morbo convenienti parari solet, & nihil differt à fotu in materiâ sed in formâ, cum balneo autem convenit, ut sit quasi balneum ventris, & partium inferiorum. **Encatisma.**

Ad narcotica veniendum] *Narcotica, opiata, & stupefacientia medicamenta tribus de causis adhibentur propter dolores ingentes, propter longas vigilias, propter rebelles fluxiones, & destillationes contumaces, ut Galenus notavit 12. meth. cap. primo, tria etiam in eorum propinatione observanda. Primo ut sensus stupefiat. Secundo ut nullum in parte nocumentum promoveant. Tertio ut affectio inde maximè juvetur eodem autore 9. secundum locos.*

De menstruis diminutis ac de eorundem stillicidio.

CAP. VI.

CUm menses guttatim fluunt affectio fit quam nomine à symptomate desumpto, mensium stillicidium vocat Aëtius, qui solus inter antiquos ejus mentionem facit, & uteri ploratus etiam dicitur à Mercuriali, Hispanis dicitur (*sangrelluvia*) præsertim quando ultra menstruationis tempus affectus procedit in grandioribus fœminis, ac duplex est, aut enim cum dolore infestat (de quo sequenti capite) aut sine illo; & rursus, aut tempore menstruationis duntaxat contingit, & tunc symptoma est, de genere eorum, quæ pertinent ad excrementa diminutè prodeuntia, aut toto ferè mense, & tunc quidem in genere excrementorum immodicè fluentium constituendum est, quia fluit id, quod non debuerat, saltem si tempus excretionis intuearis, nam etsi, quod guttatim stillet, diminuti, tamen, quod diutius fluat, aucti fluxus rationem subit; denique aut junioribus, & mediæ ætatis fœminis accidit, & tunc fit aut ex angustiâ vasorum, aut multitudine obstruente, non tamen omnimodè, aut à frigidis, impactis, & pituitosis humoribus qui ubertim fluere non possunt, quiq; solum id, quod tenue est, transcolari sinunt, nam cum crassum fluere nequeat, neque tenue omnino detineri, stillatim prodeunt, quod idem facit sanguinis fæculentia, aut acrimonia, tenuitasq; ejusdem, quæ facultatem expultricem perpetuo stimulat, quo in casu conatu doloreq; irritante menses instillant; aut ex debilitate provenit ejusdem expultricis virtutis. Aut certe quadragenariis accidit fœminis, & quibus jam menstrua incipiunt sisti, vel in totum defecere, & tunc fit à debilitate retentricis, aut alteratricis, aut à seroso humore nequeunte jam naturâ in illâ ætate humorem ad integram perfectionem deducere, præ debilitate, & languore caloris, aut in vasis continere, præ eorundem infirmitate, & tunc quidem sine conatu, dolorevè, aut irritatione, imo plærumque citra mulieris sensum menses hi assiduè dilabuntur, quæ omnes causæ possunt etiam in omnibus fœminis concurrere. Hic affectus non solum fœminis circa 45. annum, verùm, etiam ætate jam confectis solet accidere, quibus etsi sanguis is per uterum interdum instillet, non propterea ætatem simulent, siquidem hæc purgamenta potius ex uteri, corporisvè totius, aut partis alicujus vitio fit, quàm ex naturali consuetudine.

Natura. *Affectus.* *Species.* *Causa.*

Signa morbi facile ex patientis relatione, & fluendi modo deprehenduntur; ideoque causarum tantum indicia proponemus. Plenitudo igitur digno- *Signa. plenitudinis indicia*

scetur

ſcetur ex fœminæ habitu, ac totius corporis gravitate, laſſitudine, lumborum, ac renum dolore gravi, caput dolet, manus torpent, crura ſtupore corripiuntur, præſertim inſtantibus menſtruis, & ſi plus ſolito excernatur, levamen ſentiunt, ſanguis autem, qui excernitur purus eſt, & inculpatus, tenuis, ac ruber. *Pituitoſus ſang.* Sanguinem eſſe pituitoſum, atteſtatur ejus color, albicans enim fluit, craſſus, mucoſus, ac lente mobilis, fœmina etiam mollioris carnis eſt, alba, vitæ ſedentariæ, ac crapulis dedita, ejus muliebres loci jugiter madent, pigræ admodum *Melancholicus.* ſunt, ſomnolentæ, tædioſæ. Fœculentiæ indicium fuerit, ſi craſſus admodum ſanguis exeat, inæqualis tamen ex craſſis, & tenuibus partibus conſtans, colore niger; ſi inſuper fœmina hirſuta ſit, ſubnigra, pravis dedita alimentis, mœſta, cogitabunda, male morigerata, & tandem ſanguis potiſſimum inſtillat, dum per alvum excrementa vi depellere nititur.

Bilioſus. Porro tenuis, & acris ſanguis, ex mordacitate, conſiſtentiâ, dolore, & exulceratione partium muliebrium dignoſcitur; ex naturâ præterea, & colore excreti, ex fœminæ habitu, & vitæ inſtituto, pruritu partium genitalium, ac doloris naturâ, qui quaſi ulceroſus eſt, & major efficitur ſanguine adhuc fluente, ex oris inſuper amaritudine, & ſalſuginis ſenſu, denique quia os uteri acri madore, muſcilaginoſo ſanioſoq; plerumq; abundat. Si vero tenuis *Seroſus.* ſine mordacitate, & acrimonia ſanguis fluat ſeroſus eſt. Facultatem ſecernentem invalidam eſſe demonſtrat excretio citra moleſtiam, & quia plerumq; citra fœminæ ſenſum, uti diximus, per ædes paſſim fluit, ac exercitio calidisquè auxiliis major profuſio ſequitur, quia à calore adjutâ naturâ apertisq; viis, & humore ab exercitio commoto ſanguis uberius fluit. Demum vaſorum anguſtiam ex privatione reliquorum ſignorum facilè deprehendes.

Prognoſtica Affectio periculo non vacat; nam humoribus abundantibus conſuetam evacuationem deficere grave eſt, facultate autem imbecillâ paulatim augetur plenitudo, & corpus ad propellendum, reſiſtendumq; impotentius indies redditur. A pituitoſâ vero cachochymiâ malus corporis habitus, hydrops, diuturnæ febres, graves, & importuni capitis dolores deſtillationesquè exoriuntur. A fæculento humore depravati appetitus, puſtulæ per univerſum corpus, melancholici affectus, & concalefacto humore furores fiunt.

Curatio. Recentiores fere omnes curant hunc affectum ut menſium ſuppreſſionem, & Aëtium ſequuti, lectorem ad illud caput relegantes, in hoc dolorem, qui ſtillicidio conjungitur ſedare contendunt, quos nos fere imitabimur; nam quia ab ijsdem cauſis fit, ſed minus intenſis, iiſdem utendum remediis, ſed debilioribus, quæ inde petenda in curatione ſeorſim poſitâ à ſingulis cauſa- *Peſſus ex aloë.* rum generibus. Verum quia nos de mitigatione doloris cap. ſequenti pertractabimus, nunc hæc pauca admonitione digna duximus. Peſſaria *Si à plenitudine.* ex aloë ſingulari quadam ratione vias reſerare & ſanguinem fundere; Inter *Sanguinis miſſio.* reliqua autem præſidia huic affectioni apta quando ex plenitudine oritur præter ſanguinis miſſionem ex pede, inunctiones maximæ eſſe utilitatis, eas potiſſimum, quæ ex emollientibus attenuantibus fiunt, veluti ex oleo ſeſamino, liliorum alborum, de croco, vino albo fervefactis ad vini conſumptionem interdú *Curatio ſi à pituita* etiam theriacâ addicâ. Cùm verò pituita abundat, aliis prædicto capite appunctisnon proficientibus, ad ea confugiendum, quæ humores attenuant & urinas cient, vel ad ſudores per lignum, ſarſam aut radicem chinæ excitatos, qui quâ ratione promoveantur cap. de uteri intemperie humidâ, Deo bene juvante, exponemus. Prodeſt inſuper multis diebus aſſumere ℥ iii alicujus aperientis decocti cum ℥ ii oximelitis, & Paulatina purgatio, ac tandem ſi reliquis malum non obediat, balnea ſulphurea utilia erunt, vel ſontanella in altero crure aperiatur. Si ex ſanguinis acrimoniâ, & mordacitate fiat, curatur, ut difficultas urinæ, purgato prius humore per ea, quæ dicenda ſunt c. de calidâ uteri intemp. 3. remed. genere. deinde reſiduo contemperato ſirupis refrigerantibus ibi poſitis aut decocto malvarum altheæ, & portulacæ, vel ſtillatitiis aquis earundẽ herb. cucurbitæ,

ſeminis

Sirupus de muſcilaginibus.

ſeminis papaveris, & melonum cum ſacharo, & ſirupo de muſcilaginibus, cujus hæc eſt deſcriptio ex Gradio c. de urinæ acrimonia; ſeminis altheæ, malv. cydon. an. ℥ i. tragachânti ʒ iii infundantur in aquâ tepidâ decoctionis malvarum, ſeminis papaveris albi, granorum alchechengi q. ſ poſtea fiat fortis expreſſio, & ℞ prædict. muſcilaginum ℥ i. ß ejusdem decocti malvæ ℥ iii ſachari opt. vel ſirupi de portulaca. q. ſ. miſce pro una doſi. Reliqua petenda ex nuper dicto capite. Si à facultatis expultricis languore affectio fiat, ipſa irritabitur, ac ejus motus ſupplebitur clyſteriis uterinis acrioribus quidem ut; ℞ fermenti diſſoluti in ſucco mercurialis cum modico aloe ℥ i. eandem intentionem præſtant peſſaria ibidem poſita, ac reliqua, quæ valentius menſes provocare diximus per os aſſumpta, & utero admota, niſi quod nec ſanguinis miſſio, nec frequens purgatio hoc in caſu ex uſu eſt, ſuffitus tamen proſunt. At ſi ex retentricis impotentia proveniat affectio (quod tamen raro accidit) corroborantibus utendum, & iis, quæ intemperamentum quod imbecillitatis autor eſt, corrigere valeant, quę ſicca eſſe debent, & adſtringentia, hæc enim ad retentionem faciunt, cui humiditas contraria eſt. Tandem viarum anguſtiam emendare oportet, cognitâ cauſâ coarctante, quæ ſi inflammatio fuerit propriam petes curationem ex c. de uteri inflammatione; ſi diſlocatio, membri reductio ad priſtinum ſtatum medela erit; ſi ſiccitas, humectatio. Denique ſumma curationis erit ut multitudinem evacues, facultates firmes, & meatus dilates. Reliqua ex c. allegato, & ex ſequenti mutuanda ſunt.

Curatio à debili expultrice.

Curatio ſi à retentricis infirmitate.

Si à viarũ anguſtia.

De menſtruis difficilimis, & cum graviſsimis ſymptomatibus.

CAP. VII.

Natura.

SImilis eſt hæc affectio dyſuriæ ſeu urinæ difficultati, quæ ſane cum dolore moleſtiaquè fit, non enim ſatis eſt difficulter, ſed cum his accidentibus evenire; eveniunt autem accidentia hæc ſæpè inſtante purgatione, interdum etiam jam fluente, itaque per menſes difficiles affectionem intelligimus, in quâ ſanguis, non ſolum guttatim, ſed etiam cum graviſſimo dolore prodit. Symptoma quidem pertinens ad depravatam diminutamque actionem facultatis expultricis, ſequens morbum in via, id eſt, obſtructionem, nonnunquam continui ſolutionem, ut ulcus, aut eroſionem, aut denique affectionem aliquam doloroſam alicujus vicini membri. Prodeunt menſes per hunc affectum interdum guttatim, nonnunquam etiam affatim, aliàs per intervalla, aliàs etiam continuè; & interdum citra ordinem, interdum ordinate.

Species.

Differentia

Cauſa.

Fit ab iiſdem ferè cauſis, à quibus menſium ſuppreſſio, ſed levioribus; non enim omnimoda obturatio adeſt, ſed inæqualis vaſorum uteri obſtructio à ſanguine denſo, concreto, grumoſo, ac fœculento, qui vaſa diſtendit, & dum valida expultrix virtus excretioni nititur, eumque movet, craſſi, caliginoſi, ac denſi flatus elevantur, qui vaſa, & partes vicinas diſtendentes graves excitant cruciatus, quoad grumus extruditur, aut ſanguis ſtillatim profluit, aut certè affatim, quod etſi contingat, difficiles adhuc, ac diminuti cenſentur menſes, quia indicium eſt copiam tantam exiſtere, ut id quod excernitur, etſi plurimum videatur, reſpectivè tamen parum ſit, quia multitudini non reſpondet. Secunda cauſa eſt ulcus aut tumor aliquis præter naturam in utero, & partibus vicinis, quæ à commoto ſanguine læſæ exacerbatæquè dolent. Tertia eſt humorum acrimonia, & mordacitas viſcidis humoribus inhærens, unde redditur eorum ſubſtantia inæqualis, & quia viſcidi difficulter prodeunt, quia vero calidi acres, & mordaces cruciatus, & dolores inferunt, quoad tandem manente, quod craſſum erat, tenue ſibi viam parat, & inſtillat.

Signa.

Cognoſcitur affectio, quia inſtante menſium purgatione, aut per octiduum ante,

um ante, mulier sentit capitis dolores, ventriculi morsus, inquietudines, confractiones lumborum, & infimi ventris instar parturientis cruciatus intolerabiles, sæpè cum animi deliquio, convulsione, aut cordis saltu. *Causarum signa.* Hæc in genere: grumum sanguinis, & ejus crassitiem peculiariter visu dignosces. *Grumi signa.* Et quia in inguine altero vel utroq; ,ut refert Hippocrates, exiguus tumor persentitur à grumo incluso, quo excreto sanguineve fœculento dolores leniuntur, sed paulò pòst iterum redeunt: præterea quia dolores multò ante excretionis tempus exacerbantur, naturâ quasi parturiente, nitenteque concretum sanguinem per angustas vias propellere, ex quâ commotione aut aliunde si eleventur flatus, *Flatus.* dolor fit tensivus, & ad tempus exacerbatur, cessatque excreto flatu per uterum aut sedem, menses cum strepitu, sonitu, & murmure ventris inferioris profluunt, & undiq; dolores vagi fiunt, ac lumbis, & ilibus incumbunt. Si ulcus adsit ex prægressis causis, & notis particularibus dignoscitur; sanie vel pure cum sanguine mixto, & cum dolore fixo menses diutius durabunt, ulcere lacessente facultatem ad expulsionem: si ex acrimonia humoris signa petenda ex cap. superiori.

Prognosticū Vehementius affligit hæc affectio steriles ac virgines, minùs vehementer eas, quæ jam pepererunt; rei causam affert Hippocrates, quia iis quæ pepererunt, venulæ fluidiores sunt ad menses, fluidas autem ipsas fecit purgatio illa, quæ fit à partu. *Primo de morb. mulierum.*

Curatio. Duplex curandi ratio; prima, quæ causam respicit; altera, quæ dolorem mitigat. Si igitur à fœculento, crasso, ac grumoso sanguine fiat, institutâ victus ratione tenui moderatoque exercitio, *Revulsio.* curatur primo revellentibus simul, ac vacuantibus remediis; itaq; mittendus sanguis ex brachio, ut remeet ad superiora, si magna fuerit plenitudo, aut ex pede, si non adeo magna, quod tutius fuerit, quia etiam evacuat ab utero, & derivat, ut suo loco dictum est: *C. de suppres. mensib.* quod vero concretum jam ibi est, & evacuari nequit, per os uteri evocetur, cucurbitulis suris, & fœmoribus cum scarificatione adhibitis, & crurum ligaturis, derivatur etiam humor, si hæmorrhoidibus hirudines affigantur, idque cessante jam omnino menstruo, & infestantibus doloribus; si enim antea applicentur, periculosum est, quia derivatione facta impeditur purgatio, ni magna sit copia.

Evacuatio. Secundo vacuantibus, hâc adhibitâ distinctione, ut in grumoso fœculentoq; sanguine phlebotomiam; in ulcere, flatuosave, vel acri materia purgationem magis usurpemus, igitur præparato humore per convenientes sirupos, ut ℞ sirupi de muscilaginibus ℥ ii aquæ malv. ℥ iii purgatio fiat, quæ bis, aut ter iteretur ex ʒ i. rhab. aut pulveris myrob. citr. cum ℥ i cassiæ aut mannæ, & tantundem sirupi ros. solut. dissolutis in sero lactis, vel in aquâ stillatitiâ malvarum, aut altheæ, si materia calida, & acris sit; sin minus in decoctionis senæ pari quantitate additis loco cassiæ ʒ iii diaphœniconis.

Dolorem sedantia. Tertio, ac præcipuè vias aperientibus, laxantibus, & dolorem lenientibus, ac modicè discutientibus, quæ omnes intentiones iisdem ferè remediis, quæ mixtas habeant facultates, præstari poterunt: imò ab his sæpe initio sumpto ad reliqua venire non fuit opus. Ergo si materia crassa, flatuosa, fœculenta, aut tenax sit miva pastinacæ ex melle convenit ad ℥ ii singulo mane sumpta: aut ad ingressum lecti, aut ʒ i theriacæ, seu mithridatii, cum ℥ iii aquæ mellissæ, hæc enim præter jam dictas utilitates sanguinem attenuant, & fundunt, quod concretum est: ad idem valet decocti chelidoniæ, & capillorum veneris ℥ iiii, cum ℥ ii mellis aut ʒ i. coaguli leporis, cum ʒ iii aquæ graminis, aut radicum diureticorum, & liquiritiæ singul. ℥ i. passularum ℥ i. ß coquantur in s. q. aquæ fontanæ ad libram, colaturæ ℥ iiii, adde sirupi de quinq; rad. capill. veneris, vel arthemisiæ sing. ℥ i. tepidum bibat fœmina mane, & vesperi. Subinde *Externa.* fiant incessiones, & crurum lotiones ex decocto altheæ, seminis lini, fœnugræci, anethi, rutæ, arthemisiæ, in quo calido pedes aliquantisper detineantur, & evaporationē recipiat, ac spongiis in eodem madidis muliebres loci madefiant, ac venter inferior postea lanâ succidâ vino, & oleo ros. imbutâ foveatur,

vel ve-

vel vesicâ tepido oleo semiplenâ; utilius tamen fuerit umbilicum ac inferiorem ejus regionem inungere oleo de croco, liliorum alborum, sesamino, de semine lini, caparorum, de vitellis ovorum, amygdalarum dulciũ, in quibus vel aliquo eorum dissolvatur dragma theriacæ. Quod si pessus in eadem intinctus mulie- *Pessus.* bri sinui imponatur magnæ esse solet utilitatis, aut prædictas partes inungere axungia gallinæ cum butyro, vel butyrum, & aliquod ex prædictis oleis commiscere cum superiori decocto herbarum, ex quibus etiam sacculus parari potest. Est insuper utilissimum unguentum, quod habet succi angelicæ ʒ j. olei ca- *Sacculus.* paror liliorum alborum an. ℥ j. ß vini albi ℥ ß cum cerâ secundum artem fiat *Vnguentum* unguentum; Paratur etiam cataplasma ex æquis portionibus medullæ panis, *Cataplasma.* ac semine lini in aqua mulsa, sed majoris efficaciæ est aliud, quod sic conficitur; olei communis, vini dulcis, butyri recentis an. ℥ ij surfurum medianorum (quas Lusitani *semeas* vocant) ℥ iij bulliant leviter, & calidum applicetur, ac frequenter iteretur.

At si materia acris, & erodens fuerit, levioribus inunctionibus, somentis, *Si à materia acri.* & infusis utendum erit, qualia parantur ex solâ aquâ tepidâ, vel ex aquâ portulacæ, aut lactulæ cum emulsionibus seminum frigidorum. Innunctiones autem fiant ex oleo amygdalarum dulcium, violarum, ros. de semine melonum, cucurbitæ, aut ex unguento ros. & resumptivo.

Si tandem ex ulcere dolor suboriatur, ulceris curationem reperies c. pro- *Si ab ulcere.* prio de uteri ulceribus; dolor autem mitigabitur infusis per uterinos clysteres ex aquæ mulsæ ℥ iiij, vel si calor sit magnus, saccharatæ cum ʒ j. trochiscorum alborũ Rasis; vel ex ℥ iij aquæ aluminosæ, quæ mirabiliter prodest, vel tantundem decocti hordei cum ℥ j. sirupi ros. aut aquæ lactis cum saccharo, aut ex lacte ipso ad ℥ j. ß cum pari quantitate decocti foliorum vel seminis plantaginis, quibus addi licet ℥ ß, emulsionum seminum frigidorum; ac si dolor vel *Narcotica.* ardor sit vehemens, infundantur ℥ ij decocti Jhoschiami vel papaveris albi; deniq; aliis non proficientibus, prædictis decoctis opiatorum aliquid misceatur, utg. v. opii thebaici, quibus tamen cautius utendum ne nimis infrigidato utero, sterilis fiat mulier. Porro ulcere præsente à vaporationibus, & fomentis abstinendum, quia ulcus humectant, & consolidationem impediunt, unde dif- *Admonitio* ficilior redditur in virginibus curatio, quia infusiones non ferunt. Postremò aliis remediis non proficientibus, fontanellam in crure aperire utilissimum fuerit, dum nimia corruptorum humorum copia, ex toto aut membro aliquo ad uterum fluit.

Scholium.

6. de locis 3 *Plerique uteri affectus, vesicæ affectionibus similes sunt, nam urinæ incontinentiæ, seu profluvio (quam diabeten seu dipsacon, & hydropem matellæ plerique vocant, ut refert Galenus) mensium fluor quadantenus correspondet; Ischuriæ, quæ eodem autore est urinæ omnimoda retentio,* 6. aph. 30. & 7. aph. 48. *mensium suppressio similis est; dysuriæ vero, quam Galenus difficultatem urinæ vertit, in qua urina magno cum cruciatu, & dolore interdum stillatim, interdum affatim redditur, menses difficiles, & cum gravissimis symptomatibus correspondent; Ita profecto certum est mensium stillicidium stranguriam æmulari, hoc est, urinæ stillicidium, quod cum quodam conatu fit, dolore vero alias magno, & irritante, alias ferè nullo, ut enim dysuriæ ratio in dolore consistit, sic stranguriæ in exigua quantitate, hæc enim symptoma est in actione imminutâ, illa in actione vitiatâ, diabetes in aucta, Ischuria in ablata.*

De menstruis, quæ debitum tempus antevertunt.

CAP. VIII.

IN plerisq; fœminis menstrua purgatio aliquando consuetum terminum anticipat, aliquando vero remoratur, in quâ quidem anticipatione, remora- *Natura.*

tioneve

tionevè interdùm inordinatè procedit, interdum proportionaliter: meminit hujus affectionis Hippoc. 1. de natura mulierum, & 5. aph. dicens, menses de- *Species.* colores nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam. Est de genere symptomatum in actione naturali vitiatâ videlicet retentricis uteri debilis, aut expultricis irritatæ, unde menstruus sanguis in naturæ usum non adservatur, quia aut temporius fluit, aut, ut par est contineri nequit, idque interdum ex proprio uteri vitio, ut intemperamento, deformi figurâ, aut solutâ unitate; interdum nocumento aliunde illato, utpote ex vitioso humore ante tempus facultatem lacessente.

Causa. Causæ omnis actionis, quæ debitum tempus præveniunt, desumuntur ex Galeno 3. de symptomatum causis c. 2. exemplo posito in imi ventris evacuationibus; aut igitur menstrua purgatio antevertit ob materiam, vel ob facultatem, vel ob causam sine qua non, prima sub dividitur adhuc in plures, copiam, alienam substantiam, tenuitatem, humiditatem, calorem, acrimoniam, aut mordacitatem humoris. Secunda in retentricis impotentiam, expultricis robur, & irritamentum ob maximum uteri calorem: causa vero sine qua non est ipsius sensus acuties ac perspicuitas.

Signa. Affectus per se patet; ideo superest causarum dignotionem docere à quibus varia desumitur curandi ratio. *Plenitudo.* Humorum itaque copia deprehenditur ex gravitate totius corporis, ponderositate, pigritiâ ad motum, ex fœminæ habitu sanguineo, vita sedentariâ, otiosâ, & crapulæ deditâ; ex suppressâ, vel diminutâ aliâ evacuatione, pulsu magno, cui accidat ex intervallis parvitas propter aggravationem; urina rubra, crassa, & multa, ex sanguine *Humoris acris, & biliosi indicia.* excreto minimè vitioso, sed solâ copiâ peccante; acrimonia, & mordacitas deprehenditur ex calore, erosione, & dolore præsertim ante excretionem, vel dum excernitur, ex vitioso fœminæ habitu, ac præcedente vitâ, & alimentis, quibus vesci solita fuerat, acribus & calidis, præterea ex sanguinis excreti naturâ, tenuis enim apparet, dilutus, aquosus, decolor, aut colore aliquo præter naturam infectus, & multa bile commixtus, quæ omnia si desint, & sanguis impetu prorumpat, excretricem virtutem fuisse lacessitam conjectandum est; At si absque impetu, & citra læsionis sensum fluat, retentricem debilem significat: an vero ex temperamenti vel figuræ vitio debilitas proveniat, distingues ex sensu excedentis qualitatis, qui si nullus fuerit, vitium figuræ subesse indicat. Depravatam uteri structuram ex ictu, casu, aut præcedenti laborioso partu conjicies; ulcus, cicatricem, aut tumo- *Prognost.* rem, ex propriis notis. Porro ex hac anticipatione nimium aliquando sanguinis profluvium suboritur, quod conceptui, & fœcunditati obesse solet.

Curatio. Si ex retentricis vitio, aut laxitate instrumentorum proveniat, robori providendum per ea, quæ adversa sunt distemperamento, de quibus peculiaria capita inferius scribemus. Si vero ex plenitudine, instituto victu parco, exercitio moderato majori, & parco potu, sanguinem detrahes ex utrâque basilicâ in eâ quantitate, quæ viribus respondeat in medio mense, vel paulo antequam fœmina fluxum expectat; frictiones etiam fiant in brachiis, & in tota superiori corporis regione; abstinendum à vino, & aquâ cinnamomi, cujus loco chalybeata, aut cocta cum mica panis leviter tosta utilis fuerit, quibus non proficientibus, dextra salvatella tundenda erit.

Ex humoris vitio curatio. Si vero (quod sæpe accidit) ex humoris vitio contingat, qui aut acrimonia, aut mordacitate expultricem facultatem irritat, aut tenuitate fluitat, scopus erit, sensum, & expultricem retundere. Quod fiet primo, copiosiori ac optimi nutrimenti cibo, & exercitio parco. Secundo attemperetur humor sirupis, apozematib. & aliis supradictis c. de mensium fluore ab hâc eâdem causa, & infra c. de calidâ uteri intemperaturâ. Tertio confertim corpus purgandum, quo major cachochymiæ pars deponatur, ut ibidem dictum est, deinde paulatine per ℈ ij. aut ʒ ß. rhabarb. optimi infusi in

℥ iiij decocti

℥ iiii decocti myrobolanorum , vel foliorum ſenæ , idque bis , terve, in ſeptimana. Quartò contemperantibus uterinis clyſteriis ex oleo violarum , *Admonitio.* roſ. Nympheæ ad ℥ ii, cum ℥ iiij decocti malvarum, hordei, violarum, ac florum cordialium addito ſaccharo, aut ex ℥ iiii expreſſionis ſeminum frigid. deinde fiant inunctiones pubis,& partium infra umbilicum ſitarum cum eiſdem oleis ; caventes ſemper , ne , dum hæc fiunt, menſium ſuppreſſio ſequatur, quia periculoſum eſt ſanguinem vitioſum detinere ; refrigerii etiam gratiâ, ſi jecoris adſit caliditas, ſalvatella ſecanda erit , & ſupra jecoris regionem applicandum hoc unguentum. ℞ emplaſtri ſandalini, unguenti roſ. an. ℥ i. *Ex ſalvatella ſanguinis miſsio.* aceti roſ. ℥ ß miſce : at ſi calor in utero ſit , loco ſalvatellæ ſaphena vulneretur , & intemperies ſupradictis encatiſmatis, & inunctionibus corrigatur.

At ſi ex humore frigido fieri contingat , quod tamen rariſſimè accidit, purgatio erit ex agarico trochiſcato ad ʒ i. diachatolicone, vel electuario Indo *A frigido humore curatio.* ad ʒ iii, cum ℥ i, ſirupi ex 9. infus roſ. in ℥ iiii aquæ fœniculi , vel decoctionis pituitoſæ. Uterus inungatur oleo liliaceo,camomillino,anethyno,rutaceo, aut balſamo, addita theriaca ; aut cerotum ex ijſdem paretur cum modico ladano,ſtyrace,bezonio,aut apponatur emplaſtrum pro matrice,vel de galliâ, vel ſacculus ex milio, furfure, camomillâ, anetho, ruta , pulegio , thymo , angelica, & ſimilibus.

Tandem ſi ictus, caſus, aut laborioſus partus, huic malo anſam præbuerit,præter ea,quæ propriis capitibus hoc opere reperies , utero & vicinis parti- *Si à cauſâ procatarticâ.* bus applicandum eſt cataplaſma, quod habet ; pulveris ſanguinis draconis, thuris, maſticis, conſolidæ majoris an. ʒ i. terebintinæ q. ſ. fiat cataplaſma ; vel ſi fœmina calidior ſit, aliud ſic paretur ; pulveris roſarum, myrthillorum, balauſtiarum , maſticis , an. ʒ j. farinæ volatilis ℥ j,cum albumine ovorum fiat emplaſtrum ; aliud etiam fit ex melle cum pulvere coralli , tragachanti , & aliis ſupradictis , ex quibus etiam addito ladano , & cerâ cerota conficiantur.

De menſtruis , quæ debitum tempus remorantur.

CAP. IX.

REmorantur menſes vel ætatis causâ , cum jam definere incipiunt , vel vi- *Differentia* tio totius corporis ; aut ſolius uteri. Si ætatis causâ vitium fiat , curatione non indiget, ſed præcautione,ut vitentur incommoda , quæ ex cohibito fluxu pullulare ſolent, podagra præſertim,& coxendicis dolor , quod fiet victu parco, exercitio valido, & annuatim ſanguine miſſo , donec ex toto natura à menſtruâ purgatione diſſueſcat. At ſi ex vitio totius fiat,curationem mutuabis ex cap. de ſuppreſſ. menſtruorum. Si vero ex peculiari uteri nocu- *Species.* mento, peculiarem requirit curationem. Et eſt ſymptoma de genere vitiatæ, ac diminutæ actionis ex creticis, idq; per ſe in proprio temperamento , vel quia impedita eſt à malâ figurâ, aut craſſo humore obſtruente. Unde patet, *Cauſæ* cauſas mali eſſe tres , cauſis anticipationis menſtruorum contrarias ; facultatis nimirum impotentiam, humoris vitium , & ſenſus hebitudinem , quas eti- *3. de ſympt. cap. 2.* am Galenus tetigit. Rurſus facultatis impotentia fit vitio temperamenti in frigiditate,& humiditate,aut inſtrumenti in de pravatâ figurâ ; humoris vero vitium craſſities eſſe ſolet , acerbitas , viſciditas , aut ſiccitas ; ſenſus hebes ut plurimum redditur ex abundante humiditate.

Imbecilla ob frigiditatem facultas dignoſcitur , ſi tranſacto menſtruatio- *Signa.* nis tempore fœmina moleſtiam,& gravitatem ſentit, detento enim ſanguine

facultas languida ad expulsionem sese accingere nequit, donec validiùs proritetur. Instrumentum vitiatum ex præcedentibus dignoscitur, ut ex laborioso partu, tumore, cicatrice, saltu, aut casu, à quibus uterus vel pars ei subserviens sit dislocata, aut pravâ figurâ affecta. Humoris vitium ex iis quæ cum sanguine excernuntur patefit, albidior quippe visui apparet, crassus, viscidus; item ex præcedenti sedentariâ vitâ, victu crasso, & pituitoso; fœminæ habitu molli, ac subalbido, aut plumbeo, & obæso, demum quia sanguis lente effluit, subindeq; menses diu durant, & desinunt in quosdam mucores. Qui si diu remorentur, nec fœmina in utero aut vicinis locis molestiam sentiat, sensus hebitis indicium est.

Curatio. Si affectio oriatur vitio humoris crassi, ac viscidi (quod majori ex parte fit) curatur ex Galeno quatuor remediorum generibus. *5. aph. 36.* Primò, victu extenuante, & calefaciente, exercitio moderato, ac crurum frictionibus. Secundò, potionibus etiam attenuantibus, calefacientibusq;, ex radicibus aperitivis, calamintha, fœniculo, saxifragia, pimpinella, adyantho, hyssopo, & similibus, addito croco, & cinamomo; *Admonitio.* auspicanda vero curatio est mox, à factâ mensium purgatione, quippe quæ plenitudinem deponit, ac sic purgantia, inscindentiaque remedia, securius adhibentur, quam collectâ aut instante purgatione menstruâ, & corpore pleno existente. Accipiat igitur fœmina singulo mane ℥ v. aut vi. hujus apozematis ℞. radicis apii, fœniculi, petroselini an. ℥ ii. foliorum matricariæ, nepitæ, pulegii, capill. ven. an. m. i. ß. seminis anisi, fœniculi an. ʒ i. ß coquantur in s. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ adde sirupi de arthemisiâ, capill. ven. an. ℥ iii. misce; valet etiam sirupus de Endivia, de liquiritia, de hyssopo, de duab. & quinque radicibus sine aceto cum aquis fœniculi, nepitæ, pulegii, petroselini, & reliqua c. de supress. menst. jam descripta.

Purgatio. Tertiò, purgatio exercenda agarico trochiscato, electuario Indo, diaphœnicone, sirupo ex 9. insuf. rosarum, ut si Agarici trochiscati ℈ iiii. diaphœnici ʒ iii sirupi ros. solut. ℥ i. ß dissolvantur in ℥ iiii. decoctionis pituitosæ; aut si pilulas magis amat, mastichinæ erunt ex usu, de agarico, alephanginæ, ut massæ pilul. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. cum sirupo de arthemisia formentur viiij.

Derivatio. Quartò ijs, quæ sanguinem ad inferiores partes valeant evocare, ut sanguine ex pede misso triduo, quatriduové ante consuetum menstruationis tempus, reliquis etiam jam peractis crurum balnea fiant, & fomenta inferioris ventris, ex decocto fœnugræci, camomillę, anethi, meliloti, fœniculi, petroselini, dauci, ac interea, dum in balneo est, capiat tabellam unam diacalaminthi, postea fiant suffitus aromatum, & frictiones ac ligaturæ crurum, quibus insuper & suris cucurbitulæ applicentur sine scarificatione ad partem anteriorem. *Curatio per Epicrasin.* At si nec dum menstrua sequantur, per Epicrasin corpus purgetur tribus aut quinq; pilulis ex prædictis tertio quoq; die assumptis, aut infuso agarici, turpeti, & seminis carthami singulorum ad ʒ ß in ℥ iiii. vini vel prædicti apozematis, aut aquæ graminis, calamintæ, vel fœniculi, aut ℥ ß tabellarum de succo rosarum, vel de diaturbit. quæ citra molestiam purgant. Ab his inferior venter inungendus oleo capparorum. liliorum alb. anethino, de cinamomo, de croco, de angelica, vel balsamo, fiant etiam uterini clysteres, ex ℥ iiii. decocti origani, pulegii menthastri, syclæ, thymi, nasturtii, cum ℥ ii. olei rutæ, aut anethi, qui mirificè sopitum uteri sensum proritant. Deniq; menses omni arte solicitandi, ut supra allegato c. scriptum reperies. *Curatio si ab imbecillâ expultrice. Et sensu hebete fiat.* Eâdem ferè ratione curabitur si ex imbecillâ facultate fiat ob intemperiem frigidam, & humidam, aut sensum hebetem, quæ enim dicta sunt calefaciunt, & corrigunt excessum humiditatis, quâ sensus obruitur; quo in casu victus acris, & mordax instituendus est. Exsiccantium vero uberiorem segetem reperies c. de humidâ uteri intemperie. Cæterum si ex vitio figuræ accidat, emplastris potius, cerotis, & cataplasmatis superiori c. jam dictis utendum erit.

De menstruis corruptis, aut suppuratis.

CAP. X.

PAulus, Aëtius, Avicenna, ac reliqui fere omnes præcipui scriptores hunc affectum ab uteri albis purgamentis, non distinguunt, quia tamen in illo humores, quanquam labe affecti, nondum tamen corrupti, in hoc vero corrupti jam, putrefacti, aut suppurati expurgantur, merito discriminari videntur, & Hippocrates de ijsdem seorsim egit, nam de menstruis corruptis, primo de morb. mulierum, de albis vero secundo ejusdem tit. Porro, ut in menstruis vitia fiunt, tum in quantitate auctâ, aut diminutâ, tum in profluendi ordine, quibus *Species.* superiora capita dicavimus; ita etiam vitium hoc symptoma est pertinens ad exiens mutatum non quidem in aliquo supradictorũ, sed in substantiâ ipsâ sanguinis vitiosâ factâ. Id quod quadrupliciter contingere potest; Primò, quia *Differentia* putredinosam qualitatem à toto jam deduxit. Secundò, ob mixtionem putridi alicujus humoris in viis adjuncti. Tertiò, ob suppressionem, cui accedens impedita ventilatio putredinem induxit. Quartò, ob uteri ipsius vitium in intemperie, compositione, aut ob abundantiam putridorum humorum, qui interdum in tunicis, uteri cavitate, cornibus, cotylidonibus, aut vasis spermaticis ejusdem continebantur, quiq; menstruum dum per mensem ibi asservabatur corruperunt, ac sui simili labe contaminârunt, unde fit, ut juxta ipsorum naturam, aut vitium aliunde contractum menses decolores fiant, albi, pallidi, lividi, virides, nigri, pelliculosi, fibrosi, membranosi, arenulenti, flatulenti, fœtidi, aut verminosi.

Albicantium causa est inundans pituita in utero, aut ventriculo: pallido- *Causa.* rum exurens jecoris caliditas: nigrorum melancholia in toto vel in liene; viridium, lividorum aut variegati coloris, membrorum nutrimentalium valida intemperies; est insuper hujus mali causa depravata victus ratio, aut potus substantia, ut autor est Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis; cruda enim aqua in frigidis fœminis non coquitur, ideoque sanguis crassior redditus non bene expurgatur, ac subinde suppressus corrumpitur, vel suppuratur, si præsertim per *1. de morb. mul. tract. 8* duos, aut tres menses moram traxerit, teste Hippocrate, idq; maximè si à febre aut supposito igne fuerint combusti, de quo sequenti cap.

Cognoscuntur humores corrupti tum præcedentibus notis, tum etiam *Signa.* experimentis c. de fluxu menstruorum superfluo præscriptis, linteo nimirum excepti, aut arena. Præterea, quia pituitosi, plerunque fiunt pelliculosi, ac *Humorum nota.* veluti aranearum casses distenduntur, cognoscitur etiam pituita ex stupore, mucore, frigiditate, flatu, uteri tensione, & quia menses remorantur nisi serosi sint: bilis vero ex acrimoniâ, calore, partium muliebrium exulceratione, cibi fastidio, anxietate, vigiliâ, & quia festinanter prodeunt menses, ac fœmina segnis est, pusillanima, anxia, sibi displicens, & subtristis, præsertim si melancholia admiscetur: ac si mordaces sint, & exulcerent, ex ventre, sin minus, ex *lib. de nat. mul.* cerebro fluxio est, ut idem Hippocrates notat. Porro incipiente morbo solito modo purgatur mulier: si pluribus diebus infestet, febres adveniunt erraticæ, acutæ cum horrore, anorexia, stomachi dolore, infra umbilicum in inguinibus, & lumbis, nonnunquam etiam purgatione sursum repente strangulatio accidit, caligo, & vertigo: quod si suppurati fiant, signa erunt dolores pectinis, pul- *Suppuratorum Signa.* sationes validæ, & contactum non sustinent; ac sic suppurati tripliciter terminantur, aut enim erumpunt in pudendum, & egreditur sanguis, & pus gra- *Prognostica.* veolens, quæ terminatio optima erit, nam si ulcus in utero non fiat, & ad *Vlcus magnum in utero sterilem reddit mulierem.* septem, octo, novemvè dies perpurgetur mulier, liberatur, si vero ulcera magna in uteris relinquantur, etiamsi melius habebit, tamen sterilis fiet mulier. Quod si in pudendum non procedant, suppurati facti ad partes supra ingnen erum-

pent citra tumorem, & juxta hypochondria foras prodeunt, quo casu fœmina aut superstes non manet, aut sterilis saltem evadet, ut idem refert autor. Alijs (quæ tertia terminatio est) post duos, tresvè, aut plures menses supra inguen elevantur in tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia caro ibi impletur, & assurgit ac eminet, estque talis œdematodes tumor soboles pituitosi sanguinis, qui per universam carnem est dispersus, quem tumorem ignarum medicorum vulgus interdum secat, sed non citra periculum, melius enim fuerit si os uteri eo incumbens ad pudendum convertatur, & menses prodeant, sic enim id quod eminebat facile sedatur, attamen si non convertatur os uteri, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Curatio. Curatur eodem ferè modo, quo alba uteri purgamenta, de quibus infra; nam ordinatâ prius optimâ victus ratione, sanguinis missio vitanda erit, aut quidem parcior exercenda, quam dum sanguis citra corruptionem vitiatur; præparandus etiam humor juxta uniuscujusque naturam ut ibi dicendum est, crassum attenuando, ac tenuem incrassando, ac compescendo, quanquam sunt, qui jubeant attenuare etiam bilem, quod minimè probo, nam quæ amplius attenuantur, ulterius concalesiunt, atque putrescunt, subindeque majora concitant mala, quin potius putridæ pituitæ interdum sola coctio sufficit, ut jam domata melius educatur. *Brachelij 5. aph. 36. lapsus* Si igitur biliosus sit humor per ea præparandus, quæ calorem putredinemq; compescant, de quibus cap. de calida uteri intemperie: si autem crassus ac pituitosus, à quo maxime consuetum est hunc fieri affectum per attenuantia, ideo Galenus horũ duntaxat meminit; *5. aph. 36.* *Attenuantia qualia.* Attenuant vero acria omnia, mordacia, calida, aromatica, salsa, nitrosa, amara, præsertim sicca; acidis tamen, & iis quæ validius menstrua proliciunt caute utendum, nam illa uterum debilitant, hæc multitudinem in vasorum angustiis, putredinemq; augent; conducunt itaq; allium hortense, nasturtium, smirnium, piretrum, origanum, calamintha, sisimbrium, pulegium, satureia, thymus, cappares, fructus terebinthi, eruca, syum, apium, petroselinum, anisum, fœniculum, mellissa, raphanus, brassica, beta, ex quibus, & ex iis, quæ mitius provocant menstrua, (de quibus c. de suppress. menst. dictum jam est) apozemata poteris conficere, nam fortiora, febres, & fluxiones augent aut: fiat hic sirupus. ℞ sirupi de stœchade, de thymo an. ℥j, aquæ pulegij, calaminthæ an. ℥j. ß misce, At si bilis abundat, sirupi eupatorii, & cichorei pares accipe portiones cum aquis intybi, ac cichorei.

Purgatio pituitæ. Secundo purgatione, quæ si pituitosus humor abundet, sic concinnabitur; Agarici trochiscati, turpeti, aut mechoacanæ ℈ iiij electuarij Indi, vel diaphænici ʒ iii, aut diacatholici ʒ vi, sirup. ros. solut. ℥ i. aquæ graminis ℥ iiij misce, quod si potio fastidiosa sit bolus fiat ex ʒ i agarici, vel mechoacanæ, cum ℥ i, diacatholici, & saccharo, vel si pilulis magis capitur, ex usu erunt masticbinæ, de agarico, alephanginæ, aggregativo, aut de hiera dosis ℈ iiii aut ʒ i ß formentur viiii. *Bilis.* Verum si biliosi sint humores, purgatio erit rhabarbari optimi ℈ iiij, aut myrobal. citrin. ʒ i ß infundantur per noctem in ℥ iij aquæ cichor. facta colatura, & expressione adde sirup. viol. aut ros. solut. ℥ i. mannæ, aut pulpæ cassiæ ℥ i. aut si fœmina sit robusta electuarii rosati Messues. ʒ ß misce: vel capiat ℥ i. tabellarum de succo ros. demum si humores fuerint melancholici ℥ i. foliorum senæ cum ʒ i seminis anisi in ℥ iiij aquæ fumariæ infundantur ac leniter bulliant, cujus colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio aut confectionis psilij ℥ ß, aut pulpę cassię ℥ i, sir. ros. solut. ℥ i. *Purgatio per epicrasin.* factâ semel confertâ evacuatione, per Epicrasin postea vitiosi humores purgentur apozemate aliquo ex prædictis simplicibus parato, addito convenienti purgante medicamento, ut ℥ i foliorum senæ, aut Epithymi, ac sirup. ros. solutivi, vel de cichoreo cum rhab. ℥ iii vel iiii, tandẽ si suppurati fuerint menses, *Si menses suppurati sunt.* iis promiscuè utendum, quæ adustos, & biliosos humores evacuare nata sunt, quæ facile parabuntur ex agarico, rhabarbaro, sena simul mixtis; summè etiam prodest, paulatina purgatio ex decocto mercurialis, aut glandes ex eâdem

dem herbâ, interim tamen clysteribus utendum, & modico exercitio, quæ corpus, ac uterum purgent, & si ventriculus redundantis pituitæ causa sit, vomitus per intervalla utilis erit, ut, quod ibi indies congeritur, antequam venas ingrediatur præpurgetur.

Tertio reliquias dissipantibus, ac iis, quæ malum valeant radicitus extirpare, qualia sunt si humores frigidi, & crassi existunt ea, quæ sudores proliciunt, quos maximi esse momenti certum est, provocantur autem decocto pentaphylli, camemali, florum papaveris erratici, sarsæ parellæ, ligni sancti, radicis chynæ de quibus suo loco, aut ʒ i. theriacæ, vel mithridatii cum ℥ iii decocti angelicæ, vel sasifraziæ; sed quia hæc flavam bilem acuunt, & exasperant, si ea redundet, potius balneis aquæ dulcis discutienda, contemperandaq; erit, uti etiam melancholia; frictiones tamen molles utrisq; conveniunt, & pessaria c. de suppress. menstr. conscripta, inungendus venter oleo amygdalarum dulc. viol. quæ etiam in uterum immittenda sunt, at si neq; cuncta hæc prosint, fontanella, in altero, vel ambobus brachiis aperienda, quippe humores, qui à pharmaco læduntur, ab hoc saluberrimo medicamento præsidium sentiunt longè maximum.

Sudorifica.

Balneum.

Scholium.

Præparandus etiam humor] *qui se Galenicæ doctrinæ constantissimos assertores profitentur, concoctionem humorum extenuationem appellant, eâ omnes morbosos humores indigere arbitrantur pituitam, melancholiam, atque etiam bilem, quod hæc, dum morbum facit, se ipsa integra crassior existat, gloriantur se in hoc Galenum imitari, qui ad concoquendos humores etiam turgentes melicratum exhibet in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegij. Adjungit Manardus, quia humores coquendi privilegium calori duntaxat debetur, nullis utendum esse sirupis, cum pleriq; frigidâ præditi sint facultate, subindeq; nihil faciant ad concoctionem alijs potius, ijsq; calidis tentandã medijs. His tamen sic magnificè pronunciatis bifariã peccant, primò quod cunctos absq; distinctione humores attenuandos autumant; Secundo quia sirupos relegant à numero medicamentorum; quod quam sit pervium, & à Galeni mente alienum, perspicuum fiet, si prius mente concipias, triplicem coctionem à medicis considerari, primam naturalem dicunt, quia circa alimenta versatur, & est alteratio alimenti in propriæs nutriti qualitates, Galeno autore 3. de nat. facult. 7. & lib. de differentijs sympt. c. 4. Secunda est humoris putrescentis, & est alteratio, quâ evincuntur humores & reducuntur ad benignitatem quam possunt acquirere; seu est alteratio, in quâ natura causis fortior evadit, permutatq; eas pro suo robore. Et hoc est apud Galenum, & Hippoc. coctionis universalius significatum, sic bilis, & salsa pituita, ac reliqui inutiles humores crudi dicuntur, cùm putrescunt, non quod ulteriore coctione nutrire possint, aut ad sanguinis naturam redire, sed quia in modo substantiæ, & qualitatibus acquirunt dissimilitudinem quandam, cujus ratione nequeunt nutrire, nec à partibus trahi, ad hunc modum bilem crudam flavam admodum esse, acrem, & maleolentem, scribit Galenus cit. coctam mitiorem fieri, pallescere, ac minus fœtere: sic sanguis cum imflammationem committit, crudus dicitur, quia putrescit, deinde cum transmutatur in pus, coctus, tametsi pars nulla ex pure alimoniam accipiat, sed quia superatur à naturâ, similitudinem contrahit cum partibus solidis in colore, & aliis qualitatibus, unde fit, ut hæc coctio sive naturæ victoria in venis per febres, & in pectore ac capite per catharros, & corizam maturatio; in tuberculis suppuratio dicatur. Tertia, coctio est alteratio quæ facit cessare putredinem manente substantiâ, de quâ idem Galenus art. med. 89. ac debetur humori semiputrescenti, qui si plus justo incaluit, ac semitam putredinis duntaxat contraxit, sola alteratione corrigitur, si jam saltem secundum exiguas sui partes putrescit, non solum indiget alteratione, verũ etiam secundo illo concoctionis modo, quo evincatur à natura, separetur, ac deniq; evacuetur; ideo autem tertia hæc coctio*

dicitur

Quæst. An coctio humorum procedat ex tenuando.

1. aph. 24. Ac de ijs quos purgare oport. Manardi error. 8. Epyst. 1.

Triplex coctio.

2. aent. 44

dicitur facere cessare putredinem manente substantiâ, quia incipientem putredinem reprimit, & manet in corpore res, quæ alteratur, benigna, & utilis nutritioni.

Coctionis definitio.

Hasce omnes coctionis species unica generali definitione Aristoteles comprehendit, dum ait: coctio est perfectio à naturali, & proprio calore ex oppositis passivis, quæ sunt unicuiq; rei, quæ coquitur, materia.

4. meteor. 2

At vero Galeno sola prima coctio dicitur Primo Epid. & locis primo citatis quia in ea sola mutatio fit ejus quod concoquitur, in substantiam aliti, atque hanc juvari scribit, somno, exercitio, modicâ frictione ex calefactione, calidioris vini potu, balneis, sacculis, fomentis, oleorum modicè calentium inunctionibus, ac boni succi ciborum moderato esu, quia hæc omnia nativum calorem juvant.

Sect. 2. 44. Lib. de const. art. med. 21.

Naturales coctiones quæ iuvant

Humoris peccantis coctio à quibus fiat.

Secundam vero concoctionis speciem, si ob crassitiem, lentorem, frigidatem humor sit crudus, ut pituita, tùm ijs, quæ diximus, tùm calefacientibus, inscindentibus, extenuantibusquè serapiis promovetur; at si ob caliditatem, acrimoniam, & mordacitatem incoctus sit, refrigerantibus, & humectantibus, & abstergentibus, tum sirupis, tum etiam edulliis, ut ptisanæ cremore, farre, sero, mulsâ, loco obscuro, & quieto, hæc enim ad bilis concoctionem imprimis faciunt, quia calorem nativum attemperando juvant, & reducunt, ad symetriam, deinde retundunt humoris acrimoniam, tertio, si quid ejus partibus imbibitum est, abstergunt.

Putredo quibus inhibetur.

Tertia coctionis species frigidis, ac siccis procuranda, quia hæc potissimum putredinem inhibere valent, subindequè calorem præter naturam coctioni contrarium coërcere. Juvant itaque nativum calorem præcipuum coctionis instrumentum, alia ipsum fovendo, ut quæ primo loco retulimus; alia ventilando, ac prohibitam ventilationem prohibendo, ut quæ secundo; alia impedimenta removendo, hoc est putredinem, ut quæ tertio: quo circa omne siruporum genus, coctionem juvat, quia aliquid eorum, quæ diximus, præstat.

Sirupis usus utilis.

Non igitur ut Manardus quibusdam imponit, medici existimarunt sirupos vim habere concoquendi, sed alterandi, & reducendi calorem innatum ad temperamentum, quo melius ac facilius concoquat, & separet utile ab inutili, est enim ejus caloris proprium homogenea conjungere, disgregare heterogenea.

Nativi caloris quid proprium.

Ac tametsi julepi inventum Arabum sit, ut ex ipsâ barbarâ appellatione manifestò constat, ante annos plus minus trecentos usurpatum, longo tamen antè tempore veteres tàm græci, quàm latini ex eâdem materiâ, et in eosdem usus sua habuerunt apozemata, præparandis ad purgationem corporibus & humoribus accommodata; sic Gal. superius dictas herbas in mulsâ incoquit; & Celsus; antiquis inquit, medicamentis quibusdam datis concoctiones moliebantur.

Lib. 3. c. 4

Victus tenuis qua ratione coctioni opituletur.

Si quæras qua ratione facilioris cibi moderatus esus coctioni opituletur? Respondeo, id facere, quia facili negotio à naturâ superatur, minimeq; excrementosus est, ac superatus nostri caloris substantiam auget, ac fovet, utpote in quam conversus est; adhæc quia parciori victu detractâ de consueto cibo portione nativus calor crudos humores concoquit, absumitq; frigidos, crassos, viscidos, ac glutinosos, visceribusq; & venis impactos partim absumit, partim extenuat, ita ut vel sponte interdum criticè fluant, cumq; inediâ corpus exhaustum excrementis vacat, medicamentum purgans facile in omnia subit, ac integris viribus omnia penetrat.

Coctio, maturatio, præparatio, digestio quid.

Ex quibus jam liquet quid medici intelligant, quidve intersit inter hæc quatuor vocabula, coctio, maturatio, præparatio, digestio; nam coctio, & maturatio à calore fiunt nativo, illa tamen in materiâ benignâ, hæc invitiatâ: in illâ major pars convertitur in aliti substantiam, in hâc, quod assimilatur, paucum est, quod semicoctum ac superfluum relinquitur multū; præparatio verò est reductio ad benignum, simul cum separatione boni à malo, ac ferè cum maturatione accidit, at digestionis nomen tam coctioni alimenti, quam maturationi, & præparationi humorum barbari accomodârunt. Liquet etiam, cur jubeat Hippocrates concocta medicare scilicet ad coctionem. Sequitur separatio, solet enim natura post coctiones humores discernere, & superfluitates expellere, ideò tunc potissimum, cùm cocti sunt, evacuationi adminiculatur cujus rei causa est, quia prius humorem quemlibet curat sibi similem reddere, quod cum ob materiæ ineptitudinem non potest, & materia assequuta est elaborationem, quam potest, optimam, tunc natura desistens à concoctione ad expulsionem se convertit,

Bilis tenuis initio cur non expellitur.

& hæc

& hæc ratio est, cur bilem tenuem ac fluidam initio non expellat, quia prius eam conatur concoquere, ut scribit Galenus 2. de diffir. feb. per coctionem autem cuncta domantur, & ad temperamenti mediocritatem rediguntur eodem autore, quo fit, ut eadem calidissimam, ac tenuissimam bilem aliquantulum refrigeret, & ad teporem reducat, vitream pituitam calefaciat, unde evenit, ut illam refrigerando nonnihil incrasset, hanc calefaciendo, quemadmodum Sol glaciem ac mel, liquefaciat, neq; id mirum: fiunt enim hæc à calore nativo ac benigno, qui moderatus est, non feruidus neque intensus, non secus ac per anodina, quæ hoc calore pollent, frigida calefiunt, calida refrigerium sentiunt. Neque vero bilis, quòd crassescat, idcirco coquitur, nec cocta idcirco purgari aptior est, quod crassior evaserit, ut quidam existimârunt, exemplo ducti eorum, quæ ex pectore educuntur; sed quod sit à reliqis humoribus secreta, eamque tunc natura evacuare contendat, ut partibus dissimilem; ut enim similitudo ad permutationem facit, sic sequestratus humor ideò faciliùs expelletur, quia nullam habet similitudinem propter quam à partibus retineatur. Refrigerio igitur, & non incrassatione bilis indiget ut evacuetur, nec rursus attenuatione, nisi pituitæ permisceatur, cujusmodi est, quæ spuriam gignit tertianam, quæ quidem attenuanda est, & inscindenda, quæ vero vitellina dicitur quia per assationem crassa redditur, diluenda potius, & medicamentis attemperanda quàm inscindenda est. Dupliciter enim crassa attenuantur, aut liquidis diluta, ut lutum aquâ mixtum, aut inscindentibus & calefacientibus liquata, ut quæ viscida sunt, & lenta, si obtrudas Galenum de ijs, quos purgare oport. dicentem, inter initia morbi, tenues & aquosos humores purgabis, ubi crassi, & tenaces fuerint, quales pituita & nigra bilis sunt, coctionem expectabis, *ergò tenuem bilem nulla expectatâ coctione evacuandam. Respondeo, quosdam legere non inter initia, sed ante initia morbi, dum adhuc nec putrent, nec febrem committunt; alij respondent serosos, & aquosos humores expressisse, qui nullam præparationem admittunt, & crassos ac pituitosos qui majori molimine concoquuntur, biliosos verò qui concoqui valent, non tamen multo negotio non exclusisse, sed inter initia digestos, ut addit coquilatus, evacuari posse, principij vocabulo non pro primo morbi insultu, nec pro cruditatis tempore accepto, sed pro spatio trium dierum aut plurium, in quo signa coctionis tenuis humoris apparere solent, sicuti sputum apparens eo tempore morbum facit breviorem ut Galeno placuit primo aph 12. Porro non defuerunt, qui priori è diametro contrariam opinionem defenderent, existimantes, humores purgandos semper incrassandos esse, idq; hisce ducti rationibus, prima quia dicente Hippoc. Coquendi sunt prius, quæ autem concoquuntur autore Arist. & Galeno, crassiora evadunt, coctio enim dimanat à calore permiscente opposita passibilia; ideo necessariò caloris vi, id quod tenue est, dissolvitur, & humidum cum sicco permiscetur, ex quâ miscellâ, & defectu humidi, quod exhalavit, id, quod super est, crassius, siccius, ac calidius redditur. Secundam rationem desumunt ex Galeno 2. progn. 43. ubi tenuem materiam à pectore expelli non posse affirmat, quia circiter spiritum circumfluit, ideo humorem in fistulis pulmonis reconditum modice crassum esse oportere ut excreetur. Respondet primæ rationi Gentilis, per coctionem, sicuti in mixtionibus, siccum terreum agere in humidum aqueum; si igitur plus amittatur de humido aqueo, totum remanere crassius, si vero plus de terreo sicco, tunc tenuius evadere; quæ tamen solutio anilis omninò est, nam caloris vi non terreum, sed aqueum exhalat. Ugo Senensis distinguit de coctione in materiâ benignâ, & in materiâ vitiosâ; in benignâ, quia tendit ad retentionem, & nutritionem incrassando semper procedere; in vitiatâ vero, quia est præparatio ad expulsionem, modò attenuando modò incrassando fieri. Alij dicunt per coctionem, etiam si humor crassus evadat, acquirere tamen quandam fluendi facultatem, quod idem esse arbitror, ac si dicerent, separari, æquabiliorem reddi, ac expultrici facultati obædientiorem, unde dicebat Avicenna, coctionem in materiâ craßâ, æquationem esse ejus cum subtiliatione; in subtili æquationem cum inspissatione. Nobis quidem sic sentiendum videtur, cocta*

[Margin notes:]
6. Epid. p. 5. tract. 6
Crassa dupliciter attenuantur.
Obiectio.
Altera opinio.
Primo aph. 22. Ar. 4. meteor 4. Gal. de totius morb temp. 3.
Gentilis solutio prima primi d. 6. cap. 3.
Ibidem.
Aliorum
Prima 4. tract. 2. c. 7
Autoris solutio.

cocta quidem semper evadere crassiora, at humores qui coctionem veram, ac naturalem subterfugiunt, non semper crassos, sed semper peractâ coctione permutatos, domatos, & obsecundantiores reddi, id quod concoqui vocavit Hippocrat. coctionis nomine in suo universaliori significato accepto, cujus evictionis permutationisque variæ differentiæ sunt, nam et crassa dum extenuantur, aut lenta inscinduntur, aut tenuia incrassantur, aut putria in pus vertuntur, à naturâ vinci, & concoqui dicuntur, coctione omnem ad mediocre temperamentum adductionem significante. Et hinc est, quod illico incipiat apparere eorum humorum portio in urinis, tuncq; signa coctionis adesse dicimus, ac naturæ victoriam, si modo morbus salubris futurus est, quod si natura ab illis oppressa, neq; hos evincat neq; alimentitios concoquat, tunc succumbit, & æger in deterius ruit, maleficum fit morbi judicium, aut saltem difficilior diuturniorquê affectio. Vides quo pacto sola pituita dulcis, & acida, quando citra sanguinis temperamentum sunt, verè cruda dicuntur, & concoqui valent, & in bonum sanguinem ac membrorum substantiam converti, quod etiam Galenus asseruit; reliqui humores, ut utraq; bilis, & salsa pituita, quoniam per ulteriorem concoctionem à moderato sanguine recesserunt, nunquam perfectè concoquuntur, satisq; cocti hi humores videbuntur, quando à naturâ apti redditi sunt, ut per se aut artis adminiculo expellantur. Ad secundam rationem dicendum minimè idoneum esse exemplum eorum, quæ ex pectore educuntur; purgatio enim medicamento trahente, & naturâ expellente fit, non ergo spiritu excipiuntur, quæ purgantur aut suâ subtilitate exclusionem naturæ frustrari possunt, quin potius subtilia facilius trahuntur à medicamento, & ex pultrici promptius cedunt, si modo, uti diximus, cocta jam sunt.

Primo aph. & 2. accut.

Pitaita dulcis. & acida duntaxat vere cruda dicitur.

4. de sanit. tuend. 4.

Purgatio qui fiat.

De menstruis adustis.

Cap. XI.

Solet interdum sanguis concalefieri, & exarescere, idque sæpiusculè contingit ex incensis carbonibus inferiùs subditis, quod incautæ fœminæ vigente hyemis rigore faciunt, unde uterus exuritur, menstrua arefacta, ficcioraque reddita detinentur, & strangulatum uteri ac pleraq; alia mala concitant, sicco utero ad superiora recursante, aut menstruis ipsis, quanquam citra putredinem calorem quendam concipientibus, à quo uterus facile excandescit. Caussam hanc fuisse ex fœminæ relatu percipies. Signa sunt, quod fœmina huc illuc se jactat, animo deficit, pituitam cum bile vomit, sitit vehementer, dum nimirum venter æstuat, ad contactum dolet, febricitat interdum, urina supprimitur, & alvus, dolet spina, & dorsum, turbatur lingua, ac voce aliquando privatur, ventriculi morsus adest, & spiritus offendens ex flavâ bile, quæ caloris est soboles, unde etiam postmodum urinam habent rubram, dolet universum corpus, maxime collum, spina, lumbi, & inguina.

Causa. *Signa.*

Curatio. In hujus affectus curatione duplex erit proponendus scopus; primus sanguinem, & uterum contemperare, secundus defectum evacuationis supplere. Esto igitur cibus frigidus, & humectans, ut lactuca, cucurbita, sonchus, juscula pullorum, cremor ptisanæ; potus, aqua hordei, aut cerevisia mediocris. Secundò utendum potionibus contemperantibus frigidis, & humidis, vel hoc sirupo. ℞ sirupi borraginis, cichorei, viol. an. ℥ ij ß, aquæ endiviæ, viol. buglossæ an. ℥ iiij misce pro quatuor dosibus; sirupi granatorum, & acetosæ omittendi propter adstrictionem. Tertio evacuatibus, quod primo statim initio fiet, sanguine copiosè ex utroque pede misso, deinde ex salvatellâ distante jam mensium statuto tempore; deinde præmissa per sirupos attemperatione leviter purgetur mulier sic: ℞ mannæ electæ ℥ ij dissolvantur in jure pulli aut in ℥ iiij decoctionis florum cord. cum sirupi ros. solutivi sesquiuncia, vel si

Evacuatio.

vel si à potione abhorret, boli fiant ex ʒ. x. cassiæ cum sacharo, vel capiat per plures dies singulo mane ℥ vj seri caprini, aut vaccini, in quo per noctem maduerint ℥ ß foliorum senæ, & p. ij florum cord. mane factâ colaturâ adde sachari q. s. Hic etiam clyster aluum lenit, partes utero vicinas contemperat, & humectat, foliorum malv. lactucæ an. m. j. hordei p. iii. prunorum numero xx. coquantur in s. q. aquæ, colaturæ ℥ x. adde olei viol. ros. sachari an. ℥ j. ß. fiat clyster, subinde inungenda inguina, & loca muliebria ac totus inferior venter oleo ros. violarum, amydal. dulcium, de semine cucurbitæ, melonum, addito etiam unguento rosato. Considerandum diligenter, ne nos causa decipiat, nam aliis ex causis suppressis menstruis, aut corruptis frigida ut plurimum nocent, quia magis impinguntur materiæ ex illis, omnibus tamen sanguinem per hirudines ex hæmorrhoidibus detrahere mirificum semper præsidium fuit.

Clyster.

Admonitio.

De menstruorum fluxu rubro, sanioso, fulvo, & luteo.

CAP. XII.

TAmetsi ex iis, quæ c. de menstruis corruptis, de fluxu menst. immoderato, & de fluore muliebri tradita sunt facile possent suppleri quæcunque hoc c. sunt dicenda; tamen quia Hippoc. olim, & nuper Martinus Akakia de fluxu rubro, fulvo, & luteo peculiariter disseruerunt, iisdem etiam fluxionibus singulare caput destinavimus. Fluxus itaque ruber fit, cum sanguis ex utero fluit, qualis ex victimâ recens mactatâ, & grumi pellucentes. Hujus rei causæ sunt, febris, abortus, partus laboriosus, & à menstruorum interceptione subita eruptio; febris enim sanguinem inflammat, & ad motum redit agiliorem, venas uteri & totius corporis reserat: in abortu & partu laborioso cotylidones violenter abrumpuntur: in subito vero fluore menstr. quæ suppressa derepente erumpunt, tanto impetu interdum natura superfluum expellit ut unà laudabile profundat.

Descriptio.

Causa.

Signa sunt, quia mulier impotens fit, & attenuatur, venter imus attollitur, indurescit, & ad contactum dolet, veluti ulcere præsente: dolor etiam ipsa pudenda pertingit, & pubem, & hypochondria, & lumbos, quin etiam in pectus & scapulas irruit: & febris adest, quia bilis suo fræno destituitur & putrescit: & dentium fremitus fit: quinetiam prurigo excitatur à bilioso humore per partes sentientes delato; & sudor multus diffunditur: ventriculi morsus vexat: & eâdem die sæpe rigent, & rursus subinde sudant: & sitis premit: & lingua aspera est: & interdum per nares sanguinem fundunt. Quin & procedente morbo pusillanimis mulier fit & magis debilitatur, ac pedes intumescunt, & cavitates oculorũ, & color corporis immutatur. Sed adhuc magis ingravescente malo urinæ adest stillicidium, irritatâ vesicâ à bilioso humore: aut certe retractâ à partibus, quæ jam ob siccitatem convelluntur: Quò cum pervenerit affectio, periculo plena est, & fere intra quatriduum perimit, non tolerante naturâ longiori tempore tentionis laborem, ut Hippoc. & Galenus in opere aphorismorum scripserunt. Hæc affectio junioribus quam senioribus magis accidit, quia plus sanguine abundant. Egit de hoc affectu Hipp. in libr. de morb. mul. Curatio fere eadem, quam descripsimus supra c. de menstruis corruptis, aut certe c. de fluxu menstr. superfluo à sanguine seroso: contemperato enim prius humore cibis refrigerantibus, & glutinosis, atq; iis quæ citra magnam adstrictionem putredinem inhibeant, postea expurgetur, & ad hibeantur ea, quę sanguinem omnino sistant, de quibus citatis locis abundantissimè dictum est.

Signa.

Prognostica.

1. aph. 6.

Lib. 2. text. 6.

Curatio.

Porro est alius fluxus in quo veluti à carnibus assatis humor & veluti muria fluit;

Fluxus fulvus.

Causa. fluit; quem magnus Hippoc. & post eum prædictus Akakia saniosum vocant; nos saniosum sub rubro comprehendim⁹ & hunc alterum fulvũ nuncupamus. Oritur ex partu, aut ex abortu laborioso quoties de fætu aut de utero ipso quippiam dilaniatum fuerit, aut intus computruerit; aut cum plurimo evacuato sanguine residuum bilescit, nec expurgatur, sed potius à calore extraneo exassatur. *2. de morb. mul. 13. 15.*

Signa. Indicia sunt horror, rigor, febris acuta, dolores in laterum mollitudine, lumbis & fæmoribus: uterus exulceratur circumcirca, & fœmora, & aliæ partes, et si humorem linteo excipias, fulvum refert colorem, & ægre elui potest: insuper impotentia adest, virium debilitas, ac procedente morbo tota intumescit infra umbilicum & in cruribus, & color fit morbi arcuati ex effusa bile.

Fluxus luteus. Denique est alius fluxus, in quo, quod expurgatur, subluteum est, & viscosum veluti ex ovo, & fit ab ijsdem fere causis, à quibus superior, nisi quod humor non ita est exassatus. *Signa.* Notæ sunt; quia cum fœmina mingit morsum percipit, & lancinationes: uterus ulceratur, & febris corripit acuta, calor magnus, sitis, vigilia ac mentis perturbatio, & si incedat festinanter, anhelatio, & membra exsolvuntur, ac temporis progressu, uti Hippoc. refert, venter imus intumescit, ac durus fit, et si contingas, dolet, & dentibus stridet: animi deliquium, anxietas, & perfrigerationes adsunt; pulsus celer, ac debilis, sudor multus. Morbus est acutus, & ex quo plures citò, præsertim seniores succumbunt: junioribus si contingant, diuturnæ ut plurimum sunt hæ duæ affectiones. *Curatio.* Curantur uti cap. de menstruis corruptis dictum est, & de sanguinis fluore immodico à bilioso humore. Videre etiam non pigeat caput de superfluo sanguinis fluore post partum & de fluore muliebri, ut integram habeas & morbi cognitionem, & curandi methodum. *2. de morb. mul. 13.*

De menstruorum cum morbis complicatione.

CAP. XIII.

VIx quicquam reperies, quod cordatos, & exercitatissimos medicos magis anxios, & solicitos reddat, & in quo parum exercitati, & imperiti sæpius errores committant exitiales, quam menstruorum cum morbis complicationem. *Differentia* Ea autem sex potissimum modis contingit, primo cùm morbus invadit menstruis imminentibus. 2. si ob morbi invasionem menses debitum tempus antevertunt, & inopinatò irruunt. 3. si menstruationis, & morbi tempora complicantur, ita ut menstrua purgatio coincidat cum morbo. 4. si menstruis suppressis, remoratis, aut diminutè stillantib⁹ affectio aliundè superveniat. 5. si præexistente morbo suppressio, aut remoratio menstruorum causam præstet, qua affectio, & symptomata augeantur. 6. si existente morbo menses destillent.

Curatio primi complic. mod. Morbo invadente menstruis imminentibus ex quâ parte mittẽdus sanguis Si igitur menses immineant incipiente, vel procedente morbo, considerandum est, sit nè affectus ex iis, qui ex utero enascuntur, quo in casu si morbus sanguinis detractionem postulat, citra ullam cunctationem ex talo mittendus est, minimè verò ex brachio, ut per convenientem regionem evocetur, & evacuetur uteri redundantia, & mali causa. Verum si ex corpore universo vel aliquo ex præcipuis membris affectio ortum ducat, eam brachij venam tundendam esse pleriq; affirmant, quæ partem primariò affectam respicit, quę tamen sententia, si in universum accipiatur mihi quidem periculosa videtur potiusq; distinguendum de numero dierum, de acutie morbi, & corporis plenitudine; nam si morbus non sit acutus, ex pede sanguinem detrahendum esse censeo, idq; ipsum faciendum, si fœmina per triduum, aut quatriduum

duntaxat

duntaxat à menſtruâ purgatione diſtet, etiamſi morbus ex acutorum numero ſit, idq; tùm ratio probat, tùm exercitationis confirmat experimentum, quoniam natura jam eo inclinare incipit, & per locum quo natura vergit, ſi conveniens ſit, evacuandum eſt. E converſo vidimus ſæpius ſanguine è gybero detracto raptum fieri ad ſuperiores partes, unde deliria, vigiliæ, ſopores, difficultates anhelitus, & tandem mors ipſa ſecuta eſt. Cæterùm ſi per octiduum, aut circiter adhuc conſuetum menſtruationis tempus diſtet, & plenitudo maxima ſit, nec fœmina poſſit tolerare ex pede confertam evacuationem, quam morbus poſtulat, tum ſtat eorum ſententia, ſanguisq; è brachio detrahendus eſt prius revulſionis gratiâ, præſertim ſi morbus fuerit acutus. Purgantia tamen medicamenta vomitum, aut ſudorem prolicientia in poſterum ſuſpendenda, donec menſtrua purgatio prætereat, ne natura diſtrahatur, & præpediatur ab opere, aut ſaltem leviſſimis utendum, quibus nec corpus commoveatur, nec menſes ſupprimantur, ne motui paratus ſanguis intempeſtivè detentus, aut aliò evocatus in partem principem inopinato irruat, & malum augeat, aut aliud gravius accerſat; quod intelligendū, niſi fœmina ſit ex iis, quibus menſes procraſtinari contingit, in his enim urgente neceſſitate purgare licet, quippe non rarò vidimus adhibitâ purgatione menſes prorumpi, & morbū ſolvi, dummodo quatriduo ſaltem ante 29. à menſtruatione præterita diē id fiat, in quib9 etiam per id temporis ſudoriferis aut vomitum cientibus uti liberum erit, prout affectio poſtulaverit, cucurbitulæ autem, & crurum ſcarificationes ſemper locum habent. At ſi morbus chronicus ſit, utilius erit purgationem exercere octiduum aut circiter poſt tranſactum menſtruationis tempus.

Purgantia menſt. tempore nō adhibenda.

Verùm ſi debitum tempus menſes in morbis antevertant, qui ſecundus erat complicationis modus, nihil profectò in curandis fœminarum morbis gravius, acclivius, ac periculoſius reperies, præſertim initio morbi, dùm adhuc univerſalia remedia non ſunt adhibita; in aliis enim temporibus, cum alias nihil agendū fuerat, minor perplexio: initio vero ſanguinem demis aut cathartico uteris impedis menſtruam purgationem: neutrum præſtas augmentum morbus capeſſit, quippe auxilia morbo proficua menſes renuunt, quia inde remorantur, & nihilo ſecius ſi fluant, parum de morbo ſublevant, quia tunc menſes evacuationis ſymptomaticæ rationem habent, quæ fere ſemper pernicioſa eſt initio morbi, in quo natura rarò utilem ullam evacuationem ſolet promovere: quocirca diligenter conſiderandum eſt, quid boni vel mali ſecum afferat, & à quib9 cauſis menſtruorū in morbis anticipatio proficiſcatur; nam initio, uti diximus, & in augmento periculo plena res eſt, propter adductas cauſas, in ſtatu vero, & declinatione ſi cum tolerantiâ menſtruorū irruptio fiat, utilis eſſe ſolet ob temporum ad evacuationes aptitudinē, dummodo non complicetur cum aliâ naturæ evacuatione, tunc enim magnā copiam ſignificat, & naturam nimis proritatam, & ob diſtractionem nullam evacuationem perfecturam, ideoq; ſubverendum, ne ab irritamento, & duplicato labore ſuccumbat. Porrò menſtruorū anticipatio cauſas habet quatuor; prima eſt materia copioſa, acris, mordax, tenax, & à naturâ aliena; ſecunda efficiens, id eſt, expultrix facultas irritata aut retentrix collapſa; tertia inſtrumentum ſeu vaſa laxa, aperta, vel rupta; quarta & ultima eſt ſine qua non, exquiſitior nimirum ſenſus partium, qui à rebus etiamſi ſecundum naturam exacerbatur. Igitur ex quacunq; cauſa fiat, ſi copia adeſt, aut affectio ex iis eſt, quę ſanguinis miſſionem deſiderant, curatio incoanda eſt à ſanguinis miſſione ex pede, inſpecto tamen fluentis ſanguinis impetu; nam ſi cacochymia adſit, & menſtrua purgatio conſuetam quantitatem adæquare videatur, aliâ ſanguinis miſſione non erit opus; ſin minus, naturæ partes ſupplebis, ſanguine, ut dictum eſt, prius ex pede miſſo, id quod Galenus 9. meth. diſertiſſimè docuit, quamvis ſunt, qui illum eo loci tacitè calumnientur, quod expectet, quoad evacuatio naturæ abſolvatur: verùm ſi ejus verba accuratè perpendas, non expectat quidem, ſed fluentis impetum animadvertit, quod ſi ſatis fore videtur, totum opus naturæ permittit, ſin minus illico tantum ſanguinem

Curatio ſecundi modi

Cauſa anticipationis

Quorundã opinio reiicitur in praxi.

detrahit, ut ex conjunctis ambabus evacuationibus perficiatur id, quod expetimus. Sunt qui deindè venam brachii tundendam sentiunt præsente plenitudine, quod equidem nunquam fui ausus, neq; suadeo, nisi maxima fuerit plenitudo, & affectio urgentissima, ut apoplexia, angina, pleuritis, phrenesis ob alibi jam dictas causas, potissimum vero si redundantia in utero extiterit, sanguinis missionibus ex pede innitendum pro redundantiæ quantitate, non ter duntaxat, sed pluries, præsertim si affectio sit ex iis, quę caput invadere solent, ut febris ardens. Quod subinde in mediocri plenitudine faciendum censeo, licet affectio inter alas, & inguina existens sanguinis missionem ex brachio postulare videatur, ut ardentissima febris, nam scissâ venâ pedis, aut crurib⁹ scarificatis, quod adhuc magis probo, plenitudo etiam deponitur, ut capite de menst. suppress. probatum relinquimus; morbo insuper subvenimus, & raptú humorum ad superiora pręcavemus; secus de reliquis evacuationibus sentiendú, pro quibus expectare oportet, donec natura quieverit, vel remissius egerit, quo tempore stillantibus, aut fluentibus sanguinolentis, sed albidioribus jam uteri purgamentis cathartico medicamento utendum erit, quod lacessentes humores contemperet, ac propellat, sed id non nisi maximâ impellente affectus urgentiâ, & pronuntiato prius nocumento ex pharmaco, & periculo ex dilatione; quod si morbus inducias præstiterit, differre purgationem tutius fuerit. At si menstrua purgatio fuit diminuta, & morbus magnum calorem conjunctú non habet, ea etiam medicamenta usurpanda, quæ menses ulterius moveant, maximè si anticipatio fuit procedente morbo; nam si in principio, magis sanguinis missionib⁹ quam aliis pugnandú, quia juxta medicorum dogmata sanguinis missio initio morbi, purgatio in statu, aut declinatione magis convenit, nisi etiá iis tempórib⁹ sanguis redundet, vel incuriâ medici, aut ægrotantis negligentiâ prætermissa initio fuerit, quę tamé omnia cú magna præmeditatione sunt exequéda.

Menstruis albidioribus iam fluentibus purgatio exerceri potest.

Sanguinis miss. initio morbi, purgatio in statu & declinatione magis convenit.

Curatio tertij modi.

Si vero menses statâ periodo fluant, & cum aliquo ex morbi temporibus coincidant, si quidem id in morbi principio contigerit, expectato primo naturæ impetu, hoc est, transactis 12. horis, si fluxus in præsentia non sit, vel inposterum fore non videatur sufficiens, ex pede sanguis mittendus erit ad complendam naturalem ejus fœminæ evacuationem, ac id insuper evacuandum, quod morbus exigit, quippe & consuetudini, & morbo satisfaciendum est. Quanquam autem id de urgentissimis morbis intelligi etiam possit, tamen in levioribus potissimum locum tenet, per quos ne graviores fiant, menstruationi omnino providendum lavacris, ligaturis, frictionibus, suppositoriis, clysteriis, atq; aliis, quæ partes utero vicinas valeant proritare, ac si morbus à causâ frigidâ ortum ducat, potiunculis prætereà, quæ menses proliciant, & subinde morbum respiciant, de quib. c. de menstruorum suppress. purgationem tamen per pharmacum si forte necessaria sit, suspendentes, quo ad menses desierint, ne turbato, commotoque sanguine graviora pullulent mala.

Sanguinis missio bis in die.

Verum si affectio sit ex magnis veluti angina, phrenesis, pleuritis, aut acuta febris, primâ vice ex pede, aut crurum scarificatione sanguine detracto, postea eâdem die si menses non procedant, gyberi vena aperiatur, ligatis interea fortiter cruribus, dum sanguis fluit: hoc in bonâ praxi sequendum esse ratio omnino convincit, urgentioris enim mali indicatio illam, quæ à menstruatione desumitur, perpetuo superat. Eâdem ratione in reliquis morbi temporibus te geres, in quibus etiam purgationem, vomitú, ac sudorem, si forsan hæc morbus requirat, suspendere oportet, quoad menstruorum præsentia non impediat, eorum siquidem indicatio illorum auxiliorum indicationes antecellit, nisi ultra statutos dies saniosa purgamenta duraverint, quæ non tam plenitudinis, ac naturæ actionis, quam irritamenti indicia tunc temporis censenda sunt, & hoc in casu urgente purgandi indicatione pharmacum porrigere licet ad expurgandos humores mordentes ac proritantes. Cum his tamen, ubi menses in morbis consuetâ periodo fluunt, cautè, & non nisi jam jam desinentibus instillantibusvè opus aliquod prudens medicus tentabit, præsertim sanguinis missionem, aut

Indicatio à menstruis antecellit indicationes ad purgationem vomitum & sudores.

nem, aut

nem, aut purgationem, ut enim hiſpanicum fert proverbium, feriata dies eſt cum hoſpites adſunt, & periculoſum admodum fuerit à conſueto, & utili fluxu ac debito tempore commodo naturam divertere, ſiquidem, quæ judicantur & judicata ſunt movere aut novare tutum non eſt. At quoniam qui methodum in omnibus nimis pertinaciter exquirit, pariter cum morbo plerumque hominem de medio tollit, ideoque præcepta artis interdum urgente neceſſitate evertere utile ſit, hæc omnia diligenter rimari, & exequi oportet, in quibus medici prudentia imprimis requiritur, ut id aſſequatur, quod Avicenna ultra ſcriptæ, & traditæ artis præcepta incomprehenſibile eſſe dixit.

Proverbiū. *1. Aph. 20.* *In Proemio.*

Quartus erat caſſus, quando menſtruis ſuppreſſis morbus aggreditur, quâ in re ſciendum eſt, unâ è quatuor cauſis menſes ſicuti alias evacuationes remorari, ac detineri à materiâ, à facultate, ab inſtrumento; & à cauſâ ſine qua non; à materiâ nimirum craſſâ, vel copioſâ, facultate debili, vel oppreſſâ, inſtrumento impedito; & ſenſu partis hebetiori, ab eorum contrariis anticipari, uti antea diximus. Igitur penſitandum priùs erit, an natura nunc primum menſes remoretur, an vero ſuppreſſi diu jam fuerint; & ulterius, an à prædictâ ſuppreſſione morbus ortum ducat, ſi enim inde ſuboriatur, à ſanguinis detractione ex pede procul dubio auſpicanda curatio eſt, neq; antea purgādum, vomendum aut ſudandū, ſed ſanguine ex pede miſſo, pro conſuetæ menſtruationis copiâ ad ſciſſionē venæ gyberi aut ejus loci veniendū erit, quæ morbum reſpiciat, potiſſimum, ſi à conſueto tempore per quatriduum diſtet, tametſi menſes etiam remediis provocati non fluxerint. Verum ſi recentes fuerint ſuppreſſiones, & morbus non urgens, priuſquam ad alia auxilia devenias, eorum fluor expectandus erit, maximè ſi de natura morbi nondum conſtet, quippe ſecurius eſt, menſtruis ſuppreſſis ſanguinem mittere ex pede, quàm purgare, vomere, aut ſudare, nam ſanguinis miſſio cuilibet ferè morbo conducit, reliqua non niſi à frigidâ cauſâ ortis, aut urgentibus. Si tamen menſtrua purgatio lentâ procedat ſanguine ex pede detracto, ea medicamenta exhibere oportet, quæ menſes moveant, idque etiam antequam prorumpant exequi abs re non erit, ſi ſuſpicio ſit, naturam ſuum opus non completuram, aut tardius aggreſſuram; veluti ſi fœmina de more habeat, ut debitum tempus purgatio prætergrediatur, aut ſi jam prætergreſſum ſit, & non fluxerint, quo in caſu ſanguinem ex eâ venâ practici mittunt, quæ è directo affectionem reſpicit, nullâ, vel levi de menſtruo factâ conſideratione: Ego vero tranſacto quatriduo id exequendum cenſeo, cùm jam natura alio intenta eſt: intra quatriduum ex pede mittendum, & menſtruorùm habendam omnino rationem, in levioribus affectibus, de quibus hypotheſis eſt, quam quidem diſtinctionem ſemper ante oculos habere oportet, ne errores committas exitiales.

Quarti modi curatio. *In levioribus affectibus non ab ipſis duntaxat, ſed etiā à menſtruis indicatio ſumenda.*

At dum menſes remorantur, & affectus ex aliâ cauſâ ingraveſcit, quod quintum erat, pleriq; aſſeverantiſſimè confirmant, curationem ab eo auxilio eſſe auſpicandam, quod morbus & ejus cauſa poſtulat, citra reſpectum ad venas pedis, quibus ego accedere nunquam potui, in levioribus enim affectionibus, & qui inducias præbent, venam pedis potius ſcindere diutina experientia me docuit (nam indicatio à menſtruis remoratis, levem affectionem, uti diximus, ſuperat) deinde frictionibus, lavacris, ligaturis, cucurbitulis, & iis potiunculis utendum, quæ menſtrua proliciant, poſteà morbo providendum, quia ſemper eo tempore cauſa morbifica per eum locum convenienter evacuatur, nam quantumcunq; menſtrua ſint ſuppreſſa, ſemper tamen natura eo tendit. Verum ſi morbus ſit urgens, veluti angina, pleuritis, aut ſimilis alius, tunc certè ea remedia adhibenda, quæ morbus exigit citra conſiderationem venarum pedis, quippe eorum indicatio eam, quæ à menſtruis deſumitur, ſuperare ſolet, tametſi venas pedis reſpicere etiamnum tutiſſimum ſemper fuerit.

Quinti modi curatio.

In menſtruis vero tempore morbi venturis ſed deficientibus ita ut vero ſimile ſit, eorum retentionem morbum, & cauſam fovere, nil dubium eſt, ſanguinem ex pede eſſe detrahendū, quantum uteri plenitudo poſtulat, vel quoad

menses prorumpant, deinde, si opus sit, blandè purgare concedimus, iis tamen medicamentis, quę naturę motú non evertant, & utilé moliantur evacuationé.

Sexti modi curatio. Deniq; si præsente morbo menses instillent, si id quidem ante tempus statutum fuerit te geres, ut suprà in secundo casu de menstruorum in morbis anticipatione, aut si debito id fiat tempore, ut in tertio, quando menstrua cum morbi temporibus coincidunt, nisi quod stillantes menses majorem significant naturæ oppressionem, & majorem requirunt sanguinis missionem.

De fluore Muliebri.

CAPUT XIIII.

Nomina. VArias sortitus est appellationes hic affectus, nam muliebris fluxus dicitur, quod mulieribus sit peculiaris, & proprius; & fluxus humiditatum albarum, & alba menstrua, seu alba uteri purgamenta, vel albi flores, & profluvium muliebre sive uterinum nuncupatur; *Definitio.* tunc autem fit cum universum corpus per uterum à noxiis, & inutilibus humoribus expurgatur autore Galeno, qua ratione interdum etiam, ut ipse ait, per renes evacuatur, unde fit ut sæpè longo tempore citra interitum duret. *6. de locis 5. & 3. de sympt. causis 4.* *Distinctio ab aliis morbis.* Distinguitur à gonorrhæâ præsertim Venereâ cum quâ maximam habet similitudinem, quod per hanc seminalis materia non ab utero, sed à seminariis vasculis, & prostatis carnibus profluit, ac dimanantibus menstruis non cessat: muliebre autem profluvium sistitur, quando menstrua profluunt, & insuper quia ferè semper conjuncta habet Venereæ luis signa; At si ex impurâ Venere gonorrhæa non generetur, tamen in ea semper cum quodam licet exiguo voluptatis sensu semen profunditur, quod albis menstruis non contingit. Ab immodico vero menstruorum fluxu differt, quod in hoc sanguis etsi inquinatus integer tamen evacuatur, & grumescere potest, in muliebri fluxu non quidem integer, sed corruptus & in alteram naturam conversus cernitur, neque grumescit unquam aut certè ita crudus ut nondum ruborem contraxerit. *Differentiæ.* Fluit porro humor modo continenter: modo nullo ordine certavè periodo. Vanum est enim quod Mercurialis scribit, hunc fluxú continuum semper esse, argumento ductus, quod loci muliebres madeant semper; quippe id perpetuum non est, neque si esset, propterea fluxus continuus dici posset, aliud siquidem est loca madere, aliud humorem fluere, qui per intervalla plerumq; repetit, si enim materia acris, & irritans est, continuo fluit, si non ita acris accumulatur, quoad humoris copiâ gravata natura illum extrudat, unde fit ut quibusdam quotidiè, aliis statutis temporibus, aliis bis tervè in mense citra ordinem inter duas purgationes profluat: sæpissimè tamen post mensium purgationem; contingit verò inter duas purgationes, aut post menstrua, quia semimutata illa excrementa, aut citius evocantur, aut facilius post debitú tempus consequutione ad menses excernuntur; sed enim fluit nonnunquam per venas uteri, sæpe etiam per eas, quæ ad cervicem terminantur: Cæterum humor ipse albus sæpissimè est ac pituitosus, sero lactis aut ptisanæ cremori persimilis, nonnunquam pallescit, flavæ bilis soboles; sæpe aquosus à serosorum humorum superfluitate; rarò niger, quoniam melancholicus humor suâ naturâ torpidus est, quanquá & ipsius fluxus interdum contingat; quod si ruber sit, haud exquisitè ruber, sed veluti saniosus, aut loturę carnis similis existit; nonnunquam etiá subviridis, ac fuliginosus, subindeq; acris, & erodés, ita ut partes, quas attigerit, adurat, & exulceret. Atque is rursus modo graveolens est, modo odore nullo molestus; plerumq; citra doloré prodit, interdum vero utero jam exulcerato cum dolore promanat, neq; ętate maturas duntaxat affectꝰ invadit, verùm etiam virgines; *Montani lapsus lib. de uteri affect.* nullatenus igitur Montano accedendú est, qui virginibꝰ hunc fluoré nunquá accidere contendit, & causam adducit viarú adstrictioné: quod si cótingat, ex eo corruptá esse incautè pronúciat, cùm tamé illa causa sit, quòd rarò, at non quod nunquá, virgines hoc malo exerceantur; visa.n. jam est puella

puella octo annorum hoc morbo affecta, & ego honestissimas, ac integer rimæ famæ virgines tum in Hispaniâ, tum in Germaniâ vidi, & curavi, quæ per triennium, antequam menses prorumperent, hunc affectum passæ sunt, vel ob caloris debilitatem, vel quia cruditatibus abundabant. Symptoma est in excunte mutato, vel ab intemperie, & morbo totius corporis, & partis alicujus præcipuæ, veluti jecoris, lienis, capitis, ventriculi, maximè uteri ipsius, qui inprimis afficitur, ac debilitatur.

Species morbi.

Causæ hujus affectus sunt internæ, vel externę, interna est copia vel malitia vitiosi humoris, quæ citra ullum ordinem facultatem ad expulsionem lacessit, generatur autem is humor (ut dictum est) vel utero, vel universo corpore, vel particulari aliquo membro malè affecto. Utero quidem bifariam, aut quia proprium alimentum commutare nequit ob debilitatem retentricis, aut alteratricis, ideoque residuum expellit: vel quia pravè conficit, vel potius corrumpit propter intemperiem sui ipsius. Debilitas alteratricis à frigido temperamento nascitur, ideo tunc tenuia, cruda, vel serosa excernuntur, cumque uterus non alatur, & trahere nunquam desinat, fit, ut assidua sit expurgatio, & universum corpus extenuetur: retentricis robur à causis etiam externis enervatur, nempe fœtus gestatione, contusione, casu, erosione, ulcere, inflammatione, vel abscessu, dolore, calore, mordicatione, & frequenti coitu, potissimú vero ab humiditate, quæ lubricitatem inducit. Intemperies quælibet esse potest aut putredinosa qualitas, ob quam uterus alimentum corrumpit, & tunc ejus purgamenta pallida putria ac fœculenta promanant. Si à toto corpore profluit, aut ex alimento depravato id fit, aut ex vitioso, & habituali totius corporis temperamento, aut quia partes, quos aliunde recipiunt humores, per uterum excernunt, quod fit vitio expellentis irritatæ, aut retentricis languidæ. Particularia membra, quorum consensu uterus in hoc morbo plerumq; afficitur, sunt jecur, lien, ventriculus, vesica, aut caput, quæ excrementa progignunt, à quibus lacessita natura symptoma molitur, ut per uterum tanquam per sentinã sese exoneret, sunt enim hæ publicæ corporis officinæ, quæ si vitiosos humores conficiant, facile toti corpori, & utero communicantur, perinde ac boni, ideoq; si membra hæc calidâ intemperie laborent, biliosa gignunt excrementa, si frigidâ, pituitosa fluida, ac tenuia, quæ pro varietate materiæ commixtæ acria, nitrosa, salsavè existunt. Externas causas ex dictis facile colligere est, quibus adde aërem frigidum, mœrorem, eduliorum varia genera, præsertim herbarum, & leguminum, ac fructuum: partum difficilem, potissimum autem cruditates.

Causa. — Ex utero. — Alteratrix à frigido debilitatur. — Retentrix ab humido. — A toto corpore. — A parte aliqua. — Externa causa.

Ut affectus dignoscatur consideranda tria, affectus natura, pars primariò, aut per consensum affecta, & humoris conditio. Affectus dignoscitur, quia uteri purgamenta à menstruis diversa sunt colore, substantiâ, odore, ac profluendi tempore, & ordine; Menstruus quippe sanguis sincerus est, hic autem humor diversorum colorum pro humoris redundantis naturâ; & insuper imbecillitatem fœminis inducit, decolorationem, impotentiam, maciem, mœrorem, pedum, ac manuum tumorem, difficilem respirationem; os uteri perpetuo hiat, madet, quibusdam excidit uterus ipse, ita ut usq; ad muliebre pudendum progrediatur; fæminæ sic affectæ ingratæ sibi, & viris suis redduntur; interdum uteri ex ulceratio accidit, & tunc puris fœtidi nonnihil permiscetur, aut sanies, & fœminæ viri congressum non patiuntur, præsertim si ulcus in uteri collo sit, dolent, quæ tamen ulcus non habent, etsi viri congressu minimè delectentur, haud tamen offenduntur; Pulsus fere in hoc affectu vermicularis est, ut scribit Galenus; urina veluti asinina, ut senex notavit. Vitio totius corporis fieri deprehenditur ex lassitudine gravativâ, à quâ levatur mulier copiâ excretâ, & rursus gravari incipit; insuper ex venarum plenitudine, tensione, torpore pedum, manuum ac crurum; si vero non quantitas sed humoris vitium in toto lædat, lassitudo ulcerosa adest, cum pruritu, mordacitate, & calore universi corporis. At si cacochymia melancholica sit mœstitiam, terrores,

Signa. — 2. de præsag. expul. Hipp. 2. de morb. mul. — Signa si à toto. — Humorum signa.

rores, taciturnitatem, & alia similia mala inducit; si biliosa iracundiam, amarulentiam, anxietatem, sitim, inquietudinem: si pituitosa, fœmina pigra, & somnolenta fit, oculi sine dolore tument, omnes tamen, ut plurimum carnes habent candidas, & laxas.

Si à parte aliquâ affectâ.

Si peculiare aliquod membrum afficiatur peculiaria ejusdem membri symptomata id monstrabunt, ita dolor, calor, tumor, biliosa excrementa jecur male habere indicant; inapetentia vero vel ingens fames, ciborum corruptio, acidi, & crebri ructus, pituitosa excrementa ventriculum affici declarant. Quæ omnia si desunt, & lumborum, ac partium circa vesicam molestiam senserit, consensus à vesicâ, & vicinis partibus erit, præsertim si urina crassa, alba, & mucosa fit, qualem sæpe vidimus. Quod si à capite contingat, cum dolore capitis, & spuma in excrementis fluxus fit, & per nares, & os suppressa evacuatio aliqua fuit. Si tandem à liene, plerumque rugitus ipsius adest, & aqua sub sinistro hypochondrio fluctuat, ac fœmina mæsta est. Ab utero provenire indicium fuerit, si cuncta hæc desint, & fœmina boni coloris appareat, & nihil præter imbecillitatem persentiat. Præterea in profluvio ab utero solo provenienti materia pauca est, cum solius uteri sit excrementum; à toto autem, aut parte, quæ totius est officina, copiosior; dignoscitur etiam ab utero fieri, si difficilis præcessit partus, casus supra ventrem, aut dorsum, ulcus vel tumor præter naturam in ipso utero, aut medicamentum validum intus aut extra uterum adhibitum, vel alia uterina accidentia, præsertim si fœmina adhuc nimis juvenis conjugio tradita fuit, & venerem exercuit.

Signa humoris.

Humoris natura dignoscitur ex iis, quæ c. de fluxu menstr. dicta sunt, & ex corporis conditione, ac præcedente vita, præsertim vero ex humoris colore, nam biliosus flavus exit, aut pallidus cum acrimoniâ: Pituitosus albus multus, & citra acrimoniam; serosus sive saniosus loturam carnis repræsentat: melancholicus fluxus hic (uti diximus) raró accidit quia melancholia humor est suâ naturâ torpidus nec facile fluens: meminit tamen Hippoc. cujusdam fluoris, in quo humor veluti à carnibus assatis exit, & pudendum exulcerari dixit: insuper alterius graveolentis fulvi veluti ex ovo vitioso; hunc à vitellinâ bile, illum ab atrâ fieri certum est, & utrumq; admodum periculosum esse. De quibus jam dictum est c. proprio.

2. de morb. mul.

Prognostica

Malum est cunctis ætatibus commune, maximè corruptis jam fœminis, & iis, quæ pepererunt; licet etiam virginibus sæpe accidat, præsertim iis quibus præ humiditate vasa uteri laxa sunt; salacibus enim potius accidit gonorrhæa. Porro ætate vigente magis rubra fluxio infestat, declinante veró, aut admodum pusilla alba; fulva tùm in juventute, tùm etiam in senectute, utraque tamen si suæ ætati acciderit facile curatur, si alienæ difficulter, quia tunc fit morbus in proportionalis. Malum periculosum semper est, quippe quod uterum exulcerat, & cogit procidere, tabem inducit, hydropem, & mortem, conceptum plerumq; impedit, quia semen vel corrumpit vel lubricando elabi compellit, vidimus tamen prægnantes albo fluore affectas, quæ nihilominus ad justum tempus fœtus gestarunt, & vitales pepererunt, sed puellas. Deterior fluxus lividus, cruentus, fœtidus, aut luteus; minus periculosus, pallidus, albus, purulentus, convulsio aut animi defectio si in fluore muliebri advenerit, malum. 5. aph. 56. Fluor hic in senioribus prope incurabilis est, & eas ad mortem usq; comitatur, ut sapientissim⁹ refert senex; quod si purgatio fiat à melancholiâ tandem cancer excitatur, ut ait quidam.

Rondeletius.

Si à bile fiat curatur, ut menstruorum profluvium ortum à calido, & fervido sanguine. Si veró à seroso humore, aut pituitosâ materiâ, à quibus muliebris fluxus plerumq; fit, tria illa revocanda in memoriam suprà commemorata, à quibus triplex oritur curandi ratio; prima à toto, vel particulari aliquo membro sumpta. Secunda à naturâ humoris. Tertia ab utero. Si igitur serosum humorem à toto corpore fluere comperias, curatur 4. remediorum generibus. Primo optimâ victus ratione; ut tenui, sicco, & adstringenti cibo ex cydoniis, piris,

2. de morb. mul.

Curatio si fiat à seroso humore.

Cibus.

piris, agreſtâ, acetoſâ, amylo, & orizâ, cum lacte chalybeato, carnibus coctis in aqua pluviali, vel chalybeatâ addito ſucco granatorum, berberis, de ribes, quæ ſummè commendantur. Potus eſto pro occidentalibus aqua, in quâ ferrum *Potus.* vel ignitum aurum ſæpius fuerit extinctum additis prædictis ſuccis. Pro vino aſſuetis, & ſeptentrionalibus vinum craſſum, & auſterum. Aër eligatur ſiccus; ſomnus ſit paulò longior, corporis motus, & animi accidentia vitanda, mulier collocetur acclivibus coxis.

Secundo vacuantibus ac inprimis ſanguinis miſſione (præſertim ſi ſanguinem permiſceri cognoveris) ex mediâ, aut axillari cubiti venâ, aut cucurbitulis ſchapulis adhibitis cum ſcarificatione; deinde iis, quæ ſerú ſanguinis educere valeant, parato prius humore hoc aut ſimili ſirupo ℞ ſirupi roſ. ſimpl. de ſtechade an. ℥ j ß, aquæ fœniculi, meliſſæ, arthemiſiæ, an. ℥ ij ß miſce pro duabus doſibus: hoc poſtquam per dies circiter octo uſa fuerit purgetur hiera, caſſia fiſtula, myrobalanis citrin: ſero lactis cum rhab. ſirupo de cichoreo cum rhab. aut roſato ſolutivo, ut ℞ pulpæ caſſiæ ℥ j. ſpecierum hieræ ʒ j cum ſacharo fiant boli, aut ℞ rhab. electi, corticum myrobalanorum citrinorum an. ʒ j. infundantur per noctem in ℥ iiij ſeri caprini, colaturæ mane adde ſirupi roſ. ſolut. ℥ j. Prodeſt etiam ℥ j. conſervæ roſ. cum ʒ j. pulveris rhab. & g. iiij maſticis, quibus ac ſimilibus purgandum paulatine poſt unam confertam purgationé, aut convenienti apozemate, quale capite de fluxu menſtruorum ſcriptum reperies, aut his pilulis, quæ confortando purgant ac recipiunt rhab. electi, ſucco roſ. irrorati ʒ ij. myrobalanorum citrinorum, chebulorum, indorum inſuſorú in ſucco roſ. an. ʒ j. maſticis ℈ j. ſpicæ ℈ ß, cum ſirupo ex pluribus inſuſ. roſ. fiat maſſa, cui addere poteris myrrhæ ʒ ß croci ℈ j. doſis ℈ iiij unâ vice, aut ℈ j alternis diebus, aut capiat pro unâ confertâ evacuatione ℥ j. vel pro paulatinâ unciam mediam paſtæ electuarii de ſucco roſ. quæ ſic paratur ℞ prædicti electuarij ʒ iiij. ſachari diſſoluti in aqua morbo convenienti ℥ iiij fiat paſta, ſive rotulæ.

Vacuatio. *Sanguinis miſsio.* *Purgatio.* *Pilulæ.* *Paſta de ſucco roſ.*

Tertio divertentibus ad alias partes, cum evacuatione tamen, ne humor decumbat in partem principé, in qué uſum, ſi vires tolerent, iteranda ſanguinis miſſio partita tamé, & per intervalla digito foramini adhibito, uti fieri ſolet in iis, qui ſanguinem ex qualibet parte rejectant; mollibus deinde frictionibus, ac vinculis brachiorum, exercitio, cucurbitulis parvis, & frequentibus. Præſertim vero prodeſt balnei ſulphurei uſus, & provocatio ſudoris per decoctum ligni guajaci, radicis chinæ, aut ſarſæ parellæ de quibus capit. de humida uteri intemperie abunde ſcriptum reperies, potiſſimum tamen hæc ſudorifica in vere, & autumno conveniunt: aut ſi fœmina ſudare renuat, ſirupus pluribus diebus exhibeatur ex aliquâ prædictarum decoctionum confectus. Derivatur etiam humor, ad vias urinæ, in quem uſum confert mirificè hoc decoctum ℞ aſſari, apii, calamenthi, ſol danellæ an. m. j. ſambuci m. ß. polypodij, ſeminis carthami an. ℥ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. j. ß, cujus doſis ℥ v. ac ſi volueris adhuc purgare, decocto adde agarici, vel turpeti in ligatura ʒ j.

Diverſio. *Balneum.* *Sudor.* *Diuretica.*

Quarto adſtringentibus in quem finem pecten, venter, & lumbi ſpongia in poſca madidâ fomententur, aut lanâ ſuccidâ in vino adſtringéti, & oleo roſ. vel myrthino imbuta aut inceſſiones fiant ex decocto myrthi, mali corij, cytinorum roſis rubeis, rore marino, demum extrinſecus adhibeantur, & mulierú locis indantur quæ c. de fluxu menſt. ſ. remed. genere dicta ſunt, quibus tamen non utendum ante totius corporis evacuationem per ea, quæ ſimul revellant, & derivent; tunc enim à retentis excrementis læſio nulla imminet.

Adſtrictio.

Si à pituitâ malum originem ducat, victus ratio eadem eſto, humorem deinde, ac corpus præparabis, rhodomelite, ſirupo de hiſſopo, de duabus radicibus, de praſſio, de arthemiſia, de betonica, cum aquis aut decocto earundé herbarú. Secundo purgabis ſic ℞ turpeti, ſeminis carthami, mechoacanæ an. ʒ ß coquãtur in ℥ vj aquæ ad tertiæ partis conſumptionem, colaturæ adde agarici trochiſcati ʒ j. mellis roſacei ℥ j: vel accipe diaphœnici ʒ iij, agarici trochiſcati ℈ iiij

Curatio à pituita facta. *Purgatio.*

ſirupi de hyſſopo ℥ j. aquæ fœniculi ℥ iiij miſce fiat potus; aut ſi pilulis magis capitur ℞ maſſæ pilularum de hiera, maſtychinarum, vel alephanginarum ʒ ij, agarici trochiſcati ʒ i ß cum melle roſ. fiant pilulæ ex ſingulis dragmis viiij, quarum primâ vice capiat xiij, poſteà ut paulatine purgetur humor pituitoſus, capiat bis in ſeptimanâ iij ex ijsdem pilulis aut ℥ iiij vini purgativi à nobis deſcripti c. de ſuppreſſ. menſtr. 4. remed. genere; At ſi melancholicus humor redundet, prædictis potionibus admiſceantur ʒ iij confectionis hamec, ex quo etiã aut convenienti alio electuario cum ſacharo diſſoluto in aqua morbo appropriatâ tabellę fiant ſive paſta. Tertio reliquias diſcutientibus, in quem uſum confert ſirupus ex decocto ligni cum hermodactylis, carthamo, & foliis ſenæ cujus deſcriptionem habes c. de uteri intemperie humidâ, aut ſudores provocentur cum decocto ſarcæ, radicis chinæ, ligni indici; aut utendum ſimplici eorundem decocto pro quotidiano uſu; conveniunt etiam aſperiores fri-
Balnea. ctiones, exercitium, balnea, aquæ aluminoſæ, bituminoſæ, ſulphureæ; evaporationes ex decocto herbarum calidarum ut nepitæ, calaminthæ, fœniculi, hyſſopi, enulæ, camemali, anethi, & ſimilium, in quo etiam decocto balneum fiat: à balneo, corpus inungatur, oleo ex decoctione piperis, enulæ, camemali, ſquinanthi, vel radicis angelicæ, diſcutit etiam ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatii, ex vino ebibita; aut ſuffumigia ex his trochiſcis, qui ſupra ignitos car-
Suffitus. bones injiciantur ℞ galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ an. ʒ j. ladani, ſtyracis, ligni aloës, bezoini an. ʒ ß gummi arabici, vini optimi q. ſ. ſecundum artem fiant trochiſci, quorum ſuffitum mulier benè cooperta inferius capiat, ſubinde frictionibus primò levioribus quib⁹ ab internis ad extimas partes humor revocetur, deinde aſperioribus, quibus per cutim, quod inutile eſt, reſolvatur. Quarto corroborantibus, & adſtringentibus ut ℈ j. cornu cervi uſti, acaciæ, aut ʒ ß ſpec. diatragachanti ſæpius in vino ſumptis, aut ʒ j. ſeminis uvæ ſeu coaguli leporis, vel trochiſcorum de terrâ lemniâ, de ſpodio, de Karabe in vino auſtero, aut in aquâ chalybeata; hoc etiam conditum mirificè vires roborat ad diſcutiendas reliquias humoris, conſervæ roſarum, anthos an. ℥ ß. ſpecierum diarrod. alb. aromatici roſ. an. ʒ j. ß cornu cervi uſti, corallij rubei præp. an. ℈ ij. ſirupi de corticibus citri q. ſ. fiat conditum, cui addere poteris pulverem eboris, ac roſarum rub. vel ſine ſirupo tragæam parare, tandem applicanda utero emplaſtra, quæ confortare valeant pro matrice dicta, quorum deſcriptiones reperies c. de uteri debilitate.

A vitio ventriculi curatio. Si vitio alicujus membri fiat, quod excrementa gignit, & in uterum tranſmittit, curatio fiet per ea, quæ generationem excrementi prohibeant, & genitum ab utero divertant, ita ſi accidat per conſenſum ventriculi, curatur primò
Paulatina purgatio. vomitu tertio quoq; die provocato. Secundo paulatina purgatione per ʒ ß pilularum maſtichin. de rhab. de agarico, de aloë, parato prius humore ſirupo de mentha, de abſynthio, de corticib⁹ citri, cum aquis menthæ, fœniculi, betoni-
Diſcutientia. cæ. Tertio iis, quæ reliquias humoris conterant, ventriculũ tamen roborando, ut rhabarbaro maſticato; aut ʒ j ſpecierum diarrod. aut aromatici roſati, cum ℥ ij vini, aut alicujus ex prædictis ſirupis ſingulo mane ſumpta, aut ſerapij radicis chinæ ℥ iiij. Quarto externis, quæ eaſdem habeant vires diſcutiendi, & roborandi, ut fomentationib⁹ ex oleis de abſynthio, de mentha, nardino, de ſemine angelicæ, cinamomi, naphæ, aut balſamo indico, ex quibus emplaſtrũ fieri poteſt, addito gummi tacamacca, caranna, aut dyaphœnicone calido, vel frigido, aut aliquo ex ſtomaticis medicamentis, capite de vitiis ventriculi ex utero conceptis, aut etiã cum cerâ ac pulverib⁹ immediatè poſt recenſendis, &
Sacculus ſtomaticus. prędictis oleis unguenta conncinantur. Fit inſuper ſaccul⁹ ſtomaticus ex ęquis portionibus corallij, galangæ, cariophyllorum, nardi, cinamomi, roſarum,
Curatio ſi à capite fiat. abſynthii, menthæ. Si à capite originem trahat, inſtitutâ bona victus ratione illud purgabis paulatine per pilulas cochias, arabicas, fœtidas, aureas, aggrega-
Pileus. tivas, poſtea capiti ſi frigidum ſit, pileus imponatur ex æqualibus partibus camemali, coriandri præp. ſtechadis, majoranæ, roſarum ſiccarum, thuris, ma-
ſticis,

fticis; cunctis inter duos syndones inclusis cum bastituris: prodest etiam ad ingressum lecti noctu sumere ʒ i. pulveris sarsæ parellæ in ℥ iij aquæ majoranæ aut in ovo sorbili, quod si caput calore infestetur à purgatione abstinendum, utendumq; potius embrocha ex aqua dulci, lacte, vel decocto hordei, papaveris, rosſ. extremitatum, & capitis arietis cum oleis rosſ. viol. papaveris, postea capiti insperges pulverem rosarum myrthillorum, coriandri, corallij, aut pileus paretur ex iisdem pulveribus addito bolo armeno, pulvere cornu cervi usti, vel hora somni in ovo sorbili capiat pulveris cornu cervi usti rosſ. myrthillorum an. ʒ ß. Maximè etiam sudores conveniunt, quibus non proficientibus ad fontanellas veniendum, in altero, vel ambobus brachiis, quod utilissimum remedium est, quia diversione factâ, & caput purgat, & uterum à fluxione vendicat.

Si ex vitio jecoris obveniat, curatur sicuti quando à toto proven t, additis duntaxat, quæ jecur respiciant, si uterus primariò afficiatur, & illud ex intemperamento, medebitur, ut cap. de uteri intemperie; si ex figurâ, aut complectendi, retinendiq; vitio, per ea, quæ densant, comprimunt, & corroborant, ac prohibent, ne excrementa ad uterum transmittantur, quorum materia cap. de menstruorum profluvio ad calcem posita est, præter cætera tamen laudantur semper in his casibus balnea, sudores, & fontanellæ, de quibus seorsim suis locis tractationes reperies. *Si ex vitio iecoris.*

Scholium.

Av. 21. 3. tract. 3. c. 23. Alt. c. proprio.

Oculi sine dolore tument] *Avicenna, & Altimarius putant, oculorum tumorem in hoc affectu interdum esse cum dolore, interdum sine illo, decepti Pauli verbis lib. 3. c. 63. ubi sic scribit:* loci continuè madent humoribus colore variantibus, *& cæt. & addit,* laborans oculos habet prætumidos nunc cum dolore, nunc citra illum; aut cum exulceratione, aut sine illa; *ubi quidem dolor affectui potius, ac fluori matricis, quam tumori oculorum tribuendus est; itaq; oculi tument, fluor autem, inquit, nunc cum dolore est, nunc citra illum, nunc cum exulceratione, nunc sine illa; quemadmodum enim in hydrope, & cachexiâ oculi sine dolore tument, ita etiam in hoc affectu. Porro investigatione dignum est, cur in plerisq; uteri affectibus magis, quam in morbis alterius partis, oculorum fiant dolores, ac tumores, cùm tamen adeo dissitæ sint partes, nam instantes, & præsentes jam menses vel hoc solo signo interdum pronunciabis, quod per ea tempora alterentur, tumeant, ac lividæ appareant radices oculorum. Hujus tamen rei causam dicunt, quia oculorum radices cum utero mirificum habent consensum per spinalem medullam, à quâ etiam opticos nervos oriri Mercurialis varolum sequutus autumavit. Potius tamen censeo in hisce morbis potissimum pituitosos ac crudos humores redundare, & multos vapores, qui in partibus molliorib. ac tenuiori cute obtectis facile recipiuntur, ac se produnt, quâ ratione per morbos acutos oculi cavi fiunt 1. progn. 7.*

Quarto adstringentibus] *An adstringentia in hoc affectu conveniant quæstionis est cum præsertim Galenus lib. de prænotione ad Posthumum uxori Boëthij nociva fuisse scripserit, quia retentis humoribus ægra tumuit, & pessime habuit: Respondendum, convenire si tempestivè adhibeantur, evacuato nimirum priùs corpore, per ea, quæ simul revellunt, & derivant, tunc enim retenta minime lædunt. Inter initia verò non convenire, quia retinetur id, quod per convenientem regionem natura solebat expurgare.*

Derivatur etiam humor ad vias urinæ] *At dices, quæ urinas movent eadem menses; respondeo, quæ propriè urinas ducunt, menses non proliciunt, imo cohibent, quia sanguinem siccant, & incrassant, quod si iisdē ad commovendos menses interdū utimur, id quidem fit, quia obstructiones solvunt, quæ menses remorabantur. Si quis urgeat, pleraq; urinas ciere non quidem siccando, sed liquando, & separando aquosum, liquatum autem sanguinē ad uterum ferri posse, sicuti ad vesicam: dic talia verè diuretica non esse, nec nos de illis loqui; adhæc humorem non ferri ad renes, sed trahi, & eò magis, quo liquidior, ad uterum verò nec sponte ferri, nec trahi, sed trudi à naturâ, ideò facile averti posse ad alias partes. Vide quæ copiosius de his disserui mus in scholio capitis de supp. menst. & lib. 4. de natura mulieris cap. 9.*

Diuretica menses cohibent.

Diuretica obstructiones solvunt

De loco

Quaest. an influxu muliebri totũ corpus afficiatur, an uterus ipse.

De loco affecto in fluore muliebri varij sunt scriptores, & in duas distributi factiones, quarum utraque eadem Galeni loca in sui subsidium affert, ut nullibi verius sit, argumentum ab autoritate cereum esse atque tornatile. Altomarius affici universum corpus contendit, & Galenum citat autorem, qui sic scribit. (6. de locis 5.) Sed accidit interdum fœminis muliebre vocatum profluvium, vel utero nequaquam affecto, cum universum corpus per ipsum expurgatur. *Et insuper quia Paulus vulvæ fluorem appellat distillationẽ totius corporis, quod expurgatur.* (Lib. 3. c. 63.) *His ductus Altomarius in hoc malo (licet ejus multiplicem originem agnoscat, quia interdum totum corpus: interdum jecur, aut lien: sæpe etiam ventriculus malè habent) haut quaquam tamen uterum affectum esse affirmat, cui Alexander Massaria planè subscribit, ut serie ipsius apparet non aliâ de causa quàm ut solitâ æmulatione Mercurialem insectetur, in quem finem superiora Galeni loca non tam vertit quam pervertit. Poterant adjicere ad sui dogmatis confirmationem, quòd ex evacuatione morbi ad corpus universum attinere videntur ex retentione ad uterum, quod significavit Hippoc. dicens;* menstruis largiùs fluentibus morbi eveniunt: non fluentibus autem ex utero morbi contingunt. (5. aph. 57.) *Ubi largius quidem fluentibus simpliciter dixit fieri morbos, neq; locum adjecit: non fluentibus autem adjunxit, ex utero. Neq; id immeritò; si enim ibi morbus constituitur, unde vel necessarium demitur, vel inutile adjicitur; in evacuatione sæpe corpus universum à quo sanguis aufertur ægrotabit: in retentione uterus, cui non suum adjicitur. Verum his non obstantibus, tàm Altomarius, quam Massaria mihi videntur pessimè deducere, tametsi enim notum est, & jam alibi à nobis proditum, non quæcunque per uterum expurgantur, ab utero expurgari; tamen non sequitur, quia Galenus priori loco dixit, fluxum fieri cùm universum corpus per uterum expurgatur, propterea fieri nunquam posse, utero malè habente, neq; illud, vel utero nequaquam affecto, uterum plane excludit, sed fieri affectionem admittit illæso utero, qui tamen rudioribus potissimum læsus videretur, quod particula,* vel, *aperte innuit, quam Massaria artificiose dimisit. Nam indefinita propositio in materiâ non necessariâ particulari æquipollet, non universali, ut norunt Dialectici: non ergo quia ex corpore dixit, ideo semper ex corpore fit, sed plerumq;, quâ etiam ratione Hippoc. indefinitè dixit, menstruis largius fluentibus morbos evenire, qui tamen fluunt toto corpore, aut aliquo ex visceribus, vel etiam utero malè affecto, ut suo loco diximus. His accedit quod ipse Galenus in lib. de sympt. causis eandem affectionem exoriri scribit, propter affectum in utero exortum, & in lib. de locis dixerat, quemadmodum interdum per renes quoq; evacuatur. Quibus affectis nemini dubium est, quin similis aliquis humor educi possit, idipsum Avicenna sentit, & Matthæus de Gradijs, uterq; solidæ doctrinæ viri, qui ob imbecillitatem resolutivæ uteri, & venarum ejus albas humiditates interdum per circuitus, nonnunquam etiam citra certas periodos expelli affirmant.* (Avicen. 22 3. cap. 32. Mat. c. de flux menst. De causis menst. alb.) *Ut igitur à toto corpore semper fluere non recipimus: ita sæpe ab eodem emanare confitemur, addimus pronuntiato firmamentum, quod crudus humor non solum ex secundâ coctione redundat, verumetiam in tertiâ, quæ uti in venis totius fit, ita etiam in venis uteri.*

De gonorrhæa.

CAP. XV.

Definitio. Gonorrhæa, definiente Galeno, est involuntaria, & assidua seminis profusio citra veneris imagines, citra genitalium tentiginem, & cum nullo, aut levi quodam oblectationis sensu. (6. de locis 6) Aëtius definitionem muliebri gonorrhææ accommodans, est inquit, seminis citra contentionem ac tentionem veneream, profluvium, ad quod uteri laxatio, & debilitas ac totius corporis tabefactio consequitur. Dicitur gonorrhæa

Paul. lib. 3. c. 55.

rhæa à γόνη, quod est genitale semen, & ῥεῖν, quod fluere significat, perinde autem fuerit, si profluvium dicas, profusionem, aut excretionem. Paulus, Rondeletius, ac Mercurialis confundunt hunc affectum, cum veneris insomniis, seu pollutione nocturnâ, sed male: nam pollutio nocturna ab exuperante semine fit, vel à calore, & acrimoniâ ejusdem naturam proritante, vel ingenti vasorum seminalium robore, ideoque cum voluptate prosiliendo affatim procidit; in verâ gonorrhæâ crudum aquosum, ac tenue promanat ut plurimum citra appetentiam coëundi, quia cum debito tempore in capreolaribus vasis semen non retineatur spiritib⁹ privatum, nec confertim, nec subitó movetur, sed paulatim, & lentè fluit; subinde fœminæ, quæ eâ affliguntur, decolores sunt, & dolores circa lumbos sentiunt, neque veró gonorrhæâ affici dicuntur fœminæ, quæ per uteri suffocationem, aut ex levi alterâ causâ, ut clysteris perfusione, aut ex concussione membrorũ, ut in epilepsiâ semen ejaculantur; quia in his non assiduè, nec sine oblectamento, crudum, sed crassum, copiosum, & cum sensu voluptatis, ac tentione partium, genitura saliendo potius prorumpit, quam effluit. Porro gonorrhæa communis est affectus, & viris & mulieribus, sed his quodammodo peculiaris ob seminis tenuitatem, & viarum amplitudinem; licet propter verecundiam sæpissime cælent, ideo sequuti viros in arte præstantes Aëtium, Priscianum, Moschionem, Jachinum, & alios de eâ inter morbos mulierum scribendum duximus, ac ut facilius distingueretur ab uteri albis purgamentis, cum quibus maximam habet similitudinem; discriminatur tamen, ut scribit Gradius, colore, quia semen pellucidum est, clarum, glutinosum, & magis concoctum: quantitate, quia minus seminis in gonorrhæa prodit ni alius fluxus commisceatur, quàm pituitæ in albo fluore; ac semen fœtidum non est, & per intervalla fluit licet non magna, ideo os uteri non semper madet, veluti in albo fluore: Insuper in gonorrhæâ corpus citius, & magis contabescit, si fluxus durat; & præsentibus menstruis fluxus albus cessat, quia ex eâdem materiâ fit, gonorrhæa tamen perseverat; contingit affectio omnibus fere fœminarum conditionibus intra 14. & 40. annum constitutis, tametsi Mercurialis gonorrhæam prægnantibus non contingere asseverantius confirmet, quia semen in uterum semper ejaculari arbitratur, & inde foras effluere, sed quoniam prægnantes dum congrediuntur ad uteri cervicis latera emittere 2. physiologiæ luculentius dissertavimus, per quas vias semen emittunt, per easdem gonorrhæam fieri nemini dubium esse debet. Cæterum est alia gonorrhæa, quæ ex venereâ spurcitie contrahitur, in quâ corrupti, ac fœtidi humoris defluxus apparet, qui sæpe interni meatus exulcerationem concitat, quo à simplici differt gonorrhæâ, potiusque corruptos menses repræsentat ni & causâ procatharcticâ, & colore distinguatur, quia magis ruffescit; cum igitur diversæ sint causæ, ac diversa symptomata, diversa etiam est curandi ratio, quocirca non de eâ, quæ impropriè sic dicitur, sed de simplici gonorrhæâ sermo hic institutus est; quæ quidem, uti visum fuit Galeno, symptoma est præter naturam de genere excrementorum immodicè fluentium: nam ut excernere tempestivè, ita continere naturæ officium est. Pars affecta instrumenta seminis sunt, seu spermatica vasa, in quibus generatur, & naturaliter continetur genitale semen, non veró pudenda, quæ viæ solummodo censentur, unde gonorrhæa involuntario urinæ fluori proportione respondet.

Distinctio · *Semen per gonorrhæã spiritibus orbatum est.* · *C. de fluxu menst.* · *Distinctio à fluore muliebri.* · *C. 3.* · *Altera species gonorrhææ.* · *3. de sympt. causis.* · *Pars affecta*

Causa.

Ex dictis palàm est, præcipuam hujus mali causam esse vasorũ seminariorum, ac retentricis facultatis infirmitatem, & mollificationẽ, quam facultatẽ imbecillẽ reddere possunt omnes excedentes intemperaturæ, præsertim humida: lædunt etiã vasa externæ causæ, ut casus vel ict⁹ in renũ regione; nimis frigida linimenta, & balnea earundẽ partiũ, & lumborũ, sessio super frigidũ lapidẽ, lumborũ arcta strictura, & linteorũ calefacientium super lumbos nimius usus. Fit etiã ex vasorũ resolutione aut muscul. convulsione, ubi ex Avic. notandũ, quod sicuti convulsio musculi ani feces retinet, quia ad retinendũ genit⁹ est; ita

convulsio

convulsio musculorum genitaliũ fluorem generat, quia expellere est ejus munus, sed enim ex parte seminis etiã ubertas aut qualitas gonorrh. excitat, ubertas quidẽ, ut in viduis, quæ anteà veneri assuetæ, nunc continenter vivunt, & iis quæ nuptias protrahũt, sponsis tamen frequenti9 adhærent, ac cum eis lusitant: qualitas vero ut acrimonia, ac tenuitas, quę ex calore renũ vasis spermaticis communicato, proveniunt, & faciunt, ut vel non concoqui vel non retineri semen possit tantisper, dum concoquatur, crassescat, & spirit9 acquirat, sed crudum & incoctum excidat; ita qui acrioribus utuntur cibis, & crudis, ut multo aromate, ostreis, bulbis, cæpis, scolimo, nucleis pini aut meracioris vini copiâ, & qui intempestivè equitant, ac se exercent, hoc malo laborant sæpius, illi etiam qui impuberes, necdum maturâ ætate veneri petulantius se mancipârunt, nam imbecilles partes evadunt, in quas tamen longa consuetudine humores uberius confluunt, sic etiam illi, qui in adolescentiâ, (pudet dicere) nefariè manu pudendis admotâ semen projiciunt masturbatores propterea dicti. Quæcumque vero præter has causas scriptores assignant, pollutionem potius gignunt quàm gonorrhæam.

Gonorrhæâ qui afficiantur.

Signa. Signa morbi, & quibus ab aliis, cum quibus similitudinem habet, internoscatur, ex dictis cumulatè patent; causarum indicia hæc sunt: vasorum imbecillitas ex intemperierum signis deprehenditur, simul cum corporis naturâ humidâ, ac ex præcedenti victus ratione non absimili, ex lassitudine insuper, & debilitate, & quia in coitu ante tempus excernunt, ac demum ex cæterarum causarum absentiâ; seminis abundantia proditur, quia sic affectæ, nec oppidò pallent, nec adeo emaciantur, insuper ex anteactâ vitâ, ut si mulier sedentariam degat, bene nutrita sit, & corpore carnoso, calido, & humido, ac continens cum sit, cibis utatur, quæ venerem excitent. Acrimonia, & cruditas ex seminis colore, & substantia dignoscitur; acre enim, biliosum ac tenue in indusio apparet; crudum, album & tenue, ita ut vix maculam relinquat; Caliditas seminis colligitur ex genitalium calore, pruritu, & mordacitate, ac ex nonnullo voluptatis sensu dum excernitur; quæ si ex renibus proveniat, in ijsdem percipitur calor, & debilitas, & in urina pinguedo quædam supernatat à fervore liquata ideo Hipp. dicebat, si pinguedo supernatans aranearum speciem refert, damnandum est, indicat enim consumptionem.

Prognostica Gonorrhæa licet cunctis ætatibus accidere possit, plerumq; tamen junioribus circa pubertatem accidit, sæpe autem diuturna est affectio, adhuc tamen recentẽ reprimere & sedare, enitendum est, nam si interposito spatio diligenter non curetur, uteri sequitur laxatio, & debilitas, ac tandem tabe consumit, à toto enim corpore ad uterum paulatim materia confluit, & quia excrementum est utile, quod natura ob generationem resarcire properat, semper eò sanguinem transmittit, ac seminaria vasa humore destituta, id quod membra nutrire deberet, subinde ad se rapiunt; salaces etiam fœminæ, & illæ, quibus præ humiditate seminaria vasa laxa fiunt, hoc malo sæpius exercentur.

Si à causis procatharcticis ortum ducat curatur earundem remotione, & affectuum ab iis derelictorum: sin autem ex seminis copiâ & vasorum imbecillitate, quod frequentius contingit, curatur in summâ ijs, quæ seminis generationem prohibeant, genitum minuant, vasa constringant, ac roborent, id quod sex remediorum generibus fit. Primo victu exsiccante, ut aëre sicco, & temperato in activis somno moderato, vel breviori solito supra culcitram factam ex lana, & foliis agni casti, salicis, portulacæ, lactucæ, ac similibus arefactis, lectus sit asper, non delicatus, in alterum laterum non in dorsum decumbat, ne arteriæ, & venæ concalefiant, quiescat præsertim initio morbi, alvus singulis diebus natura respondeat, sin minus levi clystere solicitetur; caveat à spectaculis, cogitationib9, & lectionib9 lascivis, præsertim à conspectu viri elegantis formæ; potiusque tetricâ utatur vivendi ratione, lectionibus, & colloquiis severis, ambulare pedibus nudis venerem etiam reprimit.

Cibus. Cibus sit paucus, qui ægrè corrumpatur, difficulter permutetur, & exsiccandi vim obtineat,

tineat, ita cum omnibus cibarijs permiſcenda ſemen viticis, cannabis, rutæ, & folia Nympheæ, plantaginis, bliti, atriplicis, Pyra etiam conveniunt, & meſpila, cucumeres, lentes, cucurbita, morus, panis triticeus eſto, carnes non humidæ, ſed montanæ, ferinæ, præſertim aceto maceratæ, & aſſatæ aviculæ, cum quibus omnibus infra ſcriptus pulvis permiſceatur, conveniunt etiam emplaſtica, ut pultes ex farre, hordeo, oriza, milio, piſces, gallinarum cerebella, potiſſimum in debilitate vaſorum. Potus ſit aqua chalybeata, aut cocta cum prædictis ſeminibus, vel ſi vino ſit aſſueta, ſubadſtringenti utatur. Fugiendi cibi flatuoſi, ut oſtreæ, bulbi, fabæ, acres & multum nutrientes, ut aromata, eruca, nuclei pini, amygdalæ, dactyli, piſtacia, ova, ſiligo, alica, & omnis caro glutinoſa, ac cibi ſorbiles, vini nimius potus, & lectus plumaceus. *Potus.*

Secundò divertentibus, ut vomitu ex decocto ſeminis raphani, anethi, agarici, cum oximelite, frictionibus brachiorum, & exercitio partium ſuperiorum. *Diverſio.*

Tertiò evacuantibus, præſertim autem ſi ſemen redundet, ſanguinis miſſione ex utrâq; baſilicâ in eâ quantitate, quæ plenitudini & viribus correſpondeat. Si vero humores alienâ qualitate inquinentur, minus ſanguinis miſſioni inſiſtendum, niſi juvenis ſit, & ſalax mulier, in aliis purgatione potius utendum, aſſumpto prius per aliquot dies hoc ſirupo, quo humores attemperentur & corrigantur, ℞. ſucci fœniculi, menthæ, calaminthæ, an. lib. ß decoctionis myrthi, ſeminis lactucæ, Nympheæ, rhapontici ℥ iiij. cum ſ. q. ſacchari roſ. colati fiat ſirupus mediæ conſiſtentiæ doſis ℥ ij. cum ℥ iij. decocti myrthi, foliorum viticis, nenupharis, capulorum glandium. Purgatio talis erit ℞. prunorum damaſcenorum, jujubarum, ſebeſten, an. numero x. florum viol. nenupharis an. p. j. pulpæ tamarindorum ℥ j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. incolaturæ ℥ iiij. infunde rhab. optimi ʒ j. ß. aut corticum myrobalanorum citrinorum ʒ ij. ſandali citrini ℈ ij. in expreſſione diſſolve ſirupi ex g. infuſionibus roſarum ſiccarum ℥ j. fiat potus ſumendus in aurorâ. Cæterum conferta purgatio hic raró locum tenet, quia ſemen in vaſis, & juxta proſtatas contentum non purgat, ſed potius commovet, & gonorrhæam auget, quamobrem paulatinâ potius, & per intervalla utendum, quâ citra commotionem quæ utero vicina ſunt expurgentur, eorumq; ſucceſſione à vaſis aliquid diſcutiatur, vel divertatur, id fiet ſirupo ex infuſ. roſ. aut ſucco mercurialis, pilulis maſtychinis, de aloe, de agarico, de rhab. ad ʒ j. ß, aut ℞ terebintinæ abietis ʒ iij. agarici trochiſcati ʒ j. ſeminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloes an. g. viij. cum ſaccharo fiant boli, qui ſingulis menſibus capiuntur, & ſunt maximæ efficaciæ. *Evacuatio.* *Purgatio.*

Quartò ijs, quæ peculiariter ſemen gigni non permittunt, aut genitum diſcutiunt, cujus ſortis multa circumferuntur, nos ſelectiora appendemus, Galenus 6. de valet. tuend. c. 4. inter reliqua commendat ſeminis viticis, & rutæ aſſiduum uſum: idem autor 6. ſimpl. lactucæ ſemen potum genituræ profluvium cohibere ſcribit. Porphyrius, ut refert Stobœus, ſalicis fructum cum vino propinatum libidinis impetum coërcere meminit, idem affirmat Plinius de foliis ſalicis è vino epotis. Nymphæam, & Eracleam Venerem in totum abolere Marcellus teſtis eſt; idem ſentit de rutâ, & coriandro. Avicenna tum haſce herbas, tum mentham, & lactucam Veneri contrarias eſſe prodidit, & quidem de lactucâ Galenus, ut ſupra dictum eſt, & Athenæus quoque ſubſcribit, ideo à Pythagoricis, Eunuchion appellabatur, quod ineptos faciat ad Venerem, mentha autem, etſi calida eſt, in ſecundo, tamen exſiccando ſemen extinguit, ac diſſolvit, qúin etiam de ruta Macer ſuffragatur dicens: *Semen diſcutientia.* *Serm. 98.* *Plin. lib. 24. c. 9. & lib. 20. c. 1.* *c. 33.*

Expellit partus potu Veneremq; coërcet,

& de menthâ ſimiliter, dum inquit:

Matrici ſuccus ſi ſubditur illius, antè
Quàm fiat coïtus, mulier non concipit inde.

Mercurialis ſummis encomiis laudat acetoſitatem citri, & limonum ad exſiccandú ſemen, triphæram Meſues ad incraſſandum, Rondeletius cinerem

 inteſti-

inteſtinorum gallinæ, Crato mandibulæ lucij piſcis pulverem, electuarijs admixtum; Raſes ſerum lactis valde acetoſum; Mercatus ʒ ß caſtorei, quod quibuſdam pro ſecreto eſt, maximè, quando virtus retentrix debilis exiſtit, ſumitur autem in vino rubro, aut cum ſeminibus prædictis pilulæ fiunt: camphora à multis imprimis commendatur; ex omnibus tamen ſupradictis hæc paratur tragæa pro uſu quotidiano, ℞ ſeminis rutæ, urticæ, agnicaſti an. ℈ ß. ſeminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. ſeminis coriandri torrefacti, cannabis an. g. iiij. ſpecierum diacalaminthæ ʒ ij. cornu cervi uſti, ſeminis roſ. ſandali corallij an. g. v. ſeminis melonum ʒ iij. omnia pulverizentur ac miſceantur, quibus adde, ſi velis, tertiam partem ſacchari, & ʒ j. pulveris mandibulæ lucij piſcis. Sunt etiam quædam alia compoſita, quæ ſeminis generationem prohibent, ac genitum reſolvunt, & minuunt, ut diacyminum, diatrionpipereon, diacalamintha, quæ etiam reliquis admiſceri poſſunt.

Pulvis eximius.

Gonorrhææ ſiſtentia. *Potiones.*

Quintò, ac potiſſimum iis, quæ fluxum ſiſtere valeant, & adſtringere, ea autem ut plurimũ frigida, & ſicca eſſe debent; quippe quæ frigida ſunt, incraſſant, & immobile reddunt ſemen, ac proindè ſuppriment, quæ vero ſicca, ipſum ſperma deſtruunt, ſeu potiùs gigni non permittunt. Utiliter igitur aſſumitur lactis vaccini vel ovini ℥ iij. aquæ plantaginis ℥ j. pulveris boli armeni, terræ ſigillatæ, trochiſcorum de roſis, & de Karabe ʒ j. miſce: aut lactis vaccini ℥ iiij. pulveris pilorum leporis combuſtorum ℥ j. bis in die diutius accipiatur, aut ℞ ſeminis rutæ, nymphæ, agni caſti an. ʒ ß. aquæ endiviæ ℥ iij. miſce. Valde etiam commendatur hic ſirupus ſeminis agni caſti, portulacæ, coriandri præp. an. ʒ j. raſuræ eboris ℈ j. menthæ ſiccæ ʒ ß. contundantur, & per noctem infundantur in ℥ iiij. aquæ plantaginis colaturâ & expreſſione factâ per filtrum aut craſſum linteum, adde ſirupi de mentha ℥ ij. capiat ſingulo mane: ſi fervor ſit magnus ℞. aquæ myrthi, portulacæ an. ℥ vj. ſirupi Nymphæ, cichorei an. ℥ ij. pro quatuor doſibus, utiliſſimum etiam eſt hoc apozema, ℞ foliorum ſanguinariæ, acetoſæ, plantaginis an. m. j. ß. baccarum myrthi, ſeminis coriandri præp. ſeminis papaveris albi an. ℥ ß. florum nenupharis, borraginis, viol. an. p. ß. foliorum rutæ, menthæ, calaminthæ, ſiccorum an. ʒ iij. ß. bulliant ſecundum artem in aquâ pluviali ad lib. iij. colaturæ adde ſucci roſarum rubearum, granatorum, pomorum acidorum, limonis, aut citri, vel aceti optimi an. lib. ß. cum ſacchari ſ. q. fiat apozema, cujus patiens ſingulis diebus deglutiat pervices ℥ iiij. Mirifice etiã opitulatur hæc confectio, ℞ ſeminis melonum mundatorum ℥ ij. ſeminis cucurbitæ ℥ j. ſeminis viticis ℥ ß. acaciæ, corallij rubei an. ʒ j. been albi, & rubei an. ℈ ij. cum ſaccharo fiat veluti opiata, quæ mordacitatem ſeminis imprimis temperat, doſis ℥ ß cum ℥ iij. aquæ plantaginis; ejuſdem & adhuc majoris eſt efficaciæ altera, quæ recipit ſirupi de acetoſitate citri ℥ ij. camphoræ ℈ ij. ſeminis Nymphæ, agni caſti, rutæ, cannabis an. ℈ j. pulveris inteſtinorum gallinæ combuſtorum ʒ ß. in pulverem cuncta redigantur, & cum ſaccharo fiat mixtura, hanc enim compoſitionem ingrediuntur ferè omnia, quæ à proprietate ſemen extinguunt. Eſt etiam egregium remedium ſumere ſingulo mane unum ex his trochiſcis ℞. trochiſcorum de roſis ʒ ij. ſeminis lactucæ, cucumeris, coriandri ſicci an. ʒ ß portulacæ ℈ ij. cum muſcilagine ſeminis tragachanti fiant trochiſci, ſed quia guſtui ingrati ſunt, poterit cum ſirupo de mentha loco muſcilaginis fieri opiata, aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua menthæ fiant rotulæ; pilulæ inſuper probatiſſimæ in hunc modum parantur, gummi arabici, tragachanti, Karabes, mumiæ, boli armeni, mandibulæ lucij piſcis an ʒ ß. in pulverem ſubtilem redigantur, & cum ſirupo myrthino vel de roſis ſiccis fiant Pilulæ ſingulæ ponderantes ℈ j. capiat primâ vice tres, deindè ſingulis diebus unam. Ejuſdem virtutis rotulæ ſic conficiuntur ℞. ſeminis rutæ, agni caſti, urticæ an. ℈ ß. ſeminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. ſeminis coriandri præp. ſeminis cannabis torrefacti an. g. iiii. ſpecierum diacalaminthæ ʒ ii. cornu cervi uſti, ſeminis roſ. ſandalorum, coralliorum rub. an. g. vij. ſeminis melonis ʒ iii.

Conſerva. *Trochiſci.* *Pilulæ.* *Rotulæ.*

ſacchari

ſacchari diſſoluti in aqua roſ. q. ſ. fiant tabellæ ſingulæ ponderantes ʒ ii. doſis una ſingulo mane cum vino adſtringente aut aquâ chalybeata.

Topica.

Sextò externis, quæ potiſſimum conducunt in mollitudine, ſeu laxitate, debilitateque vaſorum, & ubi in viris teſtes ob eam cauſam penduli ſunt, quod deforme ducitur. At in mulieribus topica hæc ſuper ventrem vel circa renes, & maxime ad latera, quo loco teſtes jacent, apponi debent, in hunc uſum paratur fotus, vel balneum uſque ad umbilicum ex decocto roſarum, foliorum myrthi, mali cotonei, lentiſci, roris marini an. m. ii. nucum cupreſſi, hypocyſtidis, acaciæ an. ℥ ii. coquantur ad tertias in aquâ pluviali, in quâ ſedeat mulier ad umbilicum uſque, ac ſacculus ijs herbis repletus, renibus, pubi, & lumbis interim, dum eſt in balneo, applicetur, nec fuerit abs re balneis aquæ dulcis uti, ubi calor & acrimonia adeſt, ac ſæpius ſpongia poſca delibuta, aut vino rubro, & oleo roſarum eaſdem partes madeſacere, lumbos, & ſpinam dorſi, cui etiam laminam plumbeam ac tenuem alligare laudat Aëtius crebris tamen foraminibus perviam, caventes ne nimium frigidis renes, & vaſa debilitentur, aut nimis calidis, ac diureticis humores ad eas partes uberius confluant. A balneo loca prædicta ungantur oleo maſtychino, myrthino, melino, aut enanthyno, vel hoc unguento thuris electi ℥ ii. acaciæ, hypociſtidos an. ʒ ii. olei maſticis de ſpica myrthini an. ℥ i. ß. cum cerâ, fiat unguentum, cui adde camphoræ ʒ ß, valet præſertim in cauſâ frigidâ: ubi autem calida fuerit, hoc aliud utiliter paratur, ℞. olei roſ. myrthini, nenupharini an. ℥ i. ſeminis lactucæ, portulacæ, cucumeris an. ʒ ß. roſarum rubearum, myrthillorum, raſuræ eboris an. ℈ i. ſeminis agni caſti ʒ ß. cum cerâ fiat unguentum. Tertium cæteris adhuc efficacius hac ratione concinnabitur ℞. ſandali utriuſque, terræ ſigillatæ, capulorum glandium, gallarum, omphancitidis, acaciæ, myrthi, lapidis hæmatitis, coriandri ſicci an. ʒ i. caphuræ ʒ i. ß. olei roſ. myrthini, de cannabe, an. ℥ ii. aceti ℥ i. bulliant ſimul ad aceti conſumptionem, & cum ceræ albæ ſ. q. fiat unguentum, cui ſi addas ſucci Iſochiami, ſolatri, lactucæ an. ℥ i. fortiſſimum efficies: Mirificum etiam eſt, ſi Aëtio credimus emplaſtrum ex palmulis, malis cydonijs, acacia, hypociſtide, myrthi baccis, lentiſco, ſimul coctis, & contuſis addito oleo roſ. & vino adſtringente. Quibus adhuc non proficientibus illud unguentum, quod c. de fluxu menſtruorum ad finem deſcripſimus efficaciſſimum erit; imo etiam reliqua ferè, quæ eodem cap. ad fluxum ſiſtendum retulimus, huc debent accommodari, ideoque ad illud recurrere non pigeat.

Tet. 4. s. 4. c. 72.

Unguenta.

Emplastrū.

Restaurantia.

Septimò iis, quæ malo jam curato maciem ac debilitatem relictam, ac debiles vires reficere valeant, reſtaurantia dicta, cui uſui huic electuario nullum medicamentum æquiparandum reperies, ℞. been albi, & rubei, doronici, zedoariæ, macis, cynamomi, cariophillarum, croci, cardamomi an. ʒ ß. ligni aloës, ſeminis ocymi, cariophylatæ, margaritarum ambarum, fragmentorum Hyacinthi, Saphyri, ſmaragdi an. ℈ i. corallij rubei, gummi arabici, tragachanti an. ʒ i. ſerici crudi, corticum citri, Karabes, limaturæ eboris an. ℈ i. trochiſcorum diarrod. abb. ʒ i. pinearum, fiſticorum, paſſularum an. ℥ ß ſacchari diſſoluti in aqua roſ. q. ſ. fiat electuarium, per morſellos aromatizetur moſcho, doſis ʒ ii. ante cibum cum vino; ejuſdem fere virtutis eſt, ſed paratur faciliùs aliud, ſic: ℞ pulveris margaritarum ʒ i. ß. nucleorum pini ℥ ß. pulpæ pectoris caponis cocti ℥ ii. ſacchari optimi ℥ iiii. ſecundum artem fiant morſelli; in cauſâ tamen calidâ tertium hoc commodius erit ℞ ſeminum majorum frig. ſeminis papaveris albi an. ℥ i. amygdal. dulcium mundatarum, ſebeſten, piſtaciorum an. ℥ i. ß. paſſularum minorum aquâ calidâ lotarum ℥ ii. conſervæ borraginis, endiviæ an. ℥ ii. ſpecierum diarrod. abb. diamargariti frigidi an. ʒ i. ſacchari candi, & penidiati an. ℥ i. ſacchari albiſſimi lib. i. ß. carnis caponis ℥ vi. ad ignem fiat confectio per morſellos, aromatizetur ut ſupra cit. confert etiam electuarium ſeu paſta regia. non ſolum in pulmonis pectoriſque affectibus optimus cibus, ſed omnibus extenuatis, ejus

Pasta regia

hæc eſt deſcriptio. ℞ amygdalarum dulcium excorticat. ſtrobilorum, piſtaciorum recent. excort. an. ℥ ß, pulpæ dactylorum mixariorum uvarum paſſarum an ʒ vj. gummi tragachanti Arabici an. ʒ j. amyli ℥ ij. pulpæ capi elixi ℥ iiij. fructus aqua roſarum per horas iiij. macerentur, deinde cum cæteris contundantur, & ſaccharo paulatim ſubigantur in maſſam, ex quâ fiant boli, ſeu panes dulciarij cujuſcunque figuræ, auri foliis cooperiantur, quibus adde ſi velis, & patientis diſpoſitio poſtulet, ſemina frigida, cinamomum, moſchum, ambram, pulpam cancrorum, Pleraque inſuper ab autoribus huic uſui ſcripta reperies, ſelegi tamen utiliora, & mihi uſu diuturno probata.

Curatio ſi ex acrimonia. Denique ſi ex acrimoniâ, aut tenuitate, ſeroſitateque ſeminis malum ortum ducat, curationem mutuabis ex c. ſuperiori de albis uteri purgamentis, quia tum parum ab eâ differt, ſemper tamen ijs, quæ ibi ſcripta ſunt, commiſcenda, quæ ſemen extinguant, ac ejus generationem prohibeant, quorum ſegetem ex hoc c. repetes.

Scholium.

Tabes dorſalis. *Hippocrates 2. de morb. cujuſdam meminit affectionis, quam vocat tabem dorſalem, huic per omnia ferè ſimilem, quippe ut ipſe ſcribit, ea frequenter corripiuntur ſponſi, & veneri dediti, & prodit ſic affectis genitale ſemen multum, ac liquidum, & genitura in utero non manet, & cum iter fecerit, aut cucurerrit, tum aliâs, tum ad acclivem locum, anhelatio, ac debilitas, bene tamen cibum capiunt, ſed conſumuntur, & ſi interroges ſic affectum, dicet ſibi supernè de capite in ſpinam, veluti formicas deſcendere; hæc Hippocrates: Quæ pene omnia gonorrhæâ affectis obveniunt, niſi quod ille frigidis ſemper, & humectantibus curat, affectum fortaſſe magis, & tabitudinem, quam cauſas reſpiciens.* *Text. 56.*

Tabis dorſalis ſpecies quatuor. *Cæterum cum quatuor ſint tabis dorſalis differentiæ, quarum prima ex nimiâ Venere: altera ex ſanguine copioſiore in ſpinalem medullam irruente: tertia ex ejuſdem medullæ reſiccatione: quarta ex pravâ deſtillatione in eandem decumbente ortum ducunt, quoniam in his omnibus ea ſpinalis medullæ pars, quæ intra dorſi vertebras continetur, malè afficitur, & ex ejus pravo affectu reliquum corpus contabeſcit; Primæ, ac tertiæ ex his Hipp. curationem potiſſimum adhibuiſſe videtur cit. loco: Nam & hæ duæ ferè coincidunt ſimul, niſi quod reſiccatio fieri interdum poteſt occluſis venis, ad medullam tendentibus; ambæ tamen ex profuſione ſeminis ſi proveniant re ipſâ à gonorrhæâ non differunt, niſi quod hæc à cauſâ internâ ortum trahit; illa ab externâ, & procatarticâ, nempe à nimio Veneris uſu, à quo etiam temporis proceſſu cauſa interna efficitur, ſi nimirum juniores Veneri, uti diximus, aſſueſcant.*

Signa morbi] *Duas reperio hiſtorias, quæ tùm ad cognitionem, tum ad curationem hujus affectus non parum faciunt, ideo præter conſuetudinem meam eas recitabo, prima eſt Dodonæi, qui generoſum virum noviſſe ſcribit, decem & octo annis hoc profluvio laborantem, is increſcente indies malo ad fontem, qui haud procul Leodio jacet, profectus quamdiu aquâ ejus uſus eſt, dolores, ac ſymptoma remiſerunt, multiſque annis ibi ſuaviùs, quam alibi, vixit, ejus ſiquidem fontis ea eſt proprietas, ut veſicæ, ac renum dolores leniat, raro tamen affectum perſanet, illinc reverſus pejus indies habuit, quoad ex morbo obijt, diſſecto corpore repertus eſt, ren uterque major, & durior quam ſecundum naturam, concreti, ac indurati puris colorem, ac ſimilitudinem referens, ureteres ambo interius ulcerati, veſica ſic rigida, ut nec extendi, nec contrahi poſſet, una membrana ejus ab altera divulſa copioſo inter medio pure, in exteriori tubercula livida interior multis foraminibus pertuſa, colis in totum exulceratus, & concreto ſanguine plenus, quippe cereis candelis crebrius uſus fuerat.* *Obſer. med. 41.* *Hiſt. prima.*

Hiſt. ſecund. *Altera hiſtoria eſt Rondeletij, is nobilem vidiſſe ſcribit, qui ex abſceſſu frigido renum gonorrhæâ laboravit, & ſemper habuit deterius cum ſemen extinguentibus frigidis, vel calidis uteretur, inſtitutâ contrariâ victus ratione, juſſuſque bibere vinum generoſum, alimentiſque veſci optimis exſiccantibus* *Obſer. meth.*

tibus ac minimè flatulentis curatus fuit: Hunc partes illas imbecillas habuisse autumat, ex coitu frequentiori, & ob tumorem renum frigidum, multos humores frigidos collegisse, à quibus copiosi flatus generarentur, qui meatus spermaticos dilatarent, distenderent, & semen irritarent, quod noctu ejaculabatur, post quam ejaculationem adeò erat imbecillis, ut sese continere erectus non posset, aut ambulare, sed cogeretur in lecto decumbere, vel cruribus elevatis sedere. Hist. 3. *Nos etiam juvenem primatem vidimus, & curavimus; qui in adolescentiâ circa decimum quartum annum incautus, & ab alijs deceptus assiduis masturbationibus, ut dolens ac pœnitens referebat, usus fuerat, indeque tantam contraxerat vasorum seminalium, & testiculorum debilitatem, ut tametsi postea continenter viveret, gonorrhæâ tamen vexaretur, testiculis præter modum pendulis ob vasorum relaxationem, & pene in medio versus partem superiorem contorto, cumque antea vividi esset coloris, ac robustus, postea pallidus, emaciatus, & imbecillis evaserat, hecticum diceres; reliqua omnia ad unguem quæ Rondeletius scribit patiebatur nullo discrimine facto, nisi quod maximis, & assiduis alvi constipationibus vexabatur; non autem illico malum senserat, sed postquam in venatione perpessus pluviam ingentem & frigidissimam, refrigeratis lumbis malum increvit, & vasa amplius fuere debilitata.*

12. epig. 97. Masturbatores] *Inter varia genera eorum quæ nefandas libidines exercent, quidam masturbatores appellantur, hoc est, qui, ut Martialis loquitur, fiunt sine fœmina mariti, vel ut clarius dicam, qui ducendo præputia genitale semen eliciunt, masturbare enim, sive manu turbare, ut scholiastes Aristophanis, & Suidas scribunt, est virilia tangere; sæpe autem hujus turpitudinis fit mentio apud Poëtas, & præcipue apud Martialem.* Lib. 11. ant. lect. c. 14. *Cælius Rodiginus tradit hoc genus libidinis Lydis esse peculiare, eosq; meridianis horis eo uti solere, cujus etiam fecit mentionem Cælius Aurelianus, & Galenus 6. de locis 5.* Lib. 5. c. 9. *Diogenem Cynicum manu pudendis admota semen projecisse refert, ac venientem ad se deindè meretricem remisisse, eique dixisse; manus hymenæum celebrando te prævenit, qua in re non malus duntaxat Philosophus fuisse apparet, qui Venere, quâ ad generationem omnium bonorum consensu utendum est, ipse ad noxam vitandam utebatur, sed etiam pessimus homo; Neq; verò solùm viri sibi ipsis pudenda contrectare solebant, sed etiam ab impudicis fœminis sibi id fieri nefarij homines patiebantur, ut Festus tradit & Catullus, præsertim vero Ausonius Epigrammate 70. quorum verba omitto, ne turpissimis in rebus, quæ salvo pudore proferri nequeunt, diutius morer. Illud tamen velim meminerint ij, qui hâc fœditate se polluunt, quiq; semen, quod Deus cuiq; rei ad generis propagationem conservationemq; indidit, sic lascivè effundunt, se, & si re ipsa homicidium non committant, non longè tamen ab homicidio abesse, siquidem fructus potentiâ saltem in semine continetur, ideo vel ipse lascivus Martialis contra Ponticum quendam sic scribit:*

9. epig. 42.

Ipsam crede tibi naturam dicere rerum
Istud, quod digitis, Pontice, perdis, homo est.

Licet autem leges civiles, quæ istam lasciviam coërceant, nullæ, quod sciam, extent, facta tamen ejus mentio est in decretis Burcardi. Lib. 17. c. 56 *In sacrâ verò paginâ genesis 38. sic scriptum est: nam introjens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, idcircò percussit eum Dominus, eò quod rem detestabilem faceret: Theologi, ut autor est Angelus de Gervasiis D. Thomas in secunda secundæ q. 145. art. 11. & Pererius super allegatum genesis cap. ver. 7. inter nefanda connumerant, nam hujus peccati quatuor sunt species sive gradus, prima hæc est in quâ omittitur concubitus ad alterum, & dicitur mollities: 2. quando non servatur debitum vas: 3. ubi non servatur debitus sexus: 4. ubi non servatur debita species. Hæc doctis duntaxat scripta velim, planè omittenda, si quis hanc praxin vernaculo transferat sermone, ne levioribus ingenijs, & depravatis mentibus fœdissimi sceleris via monstretur. Atq; idcircò scholium hoc, quoad fieri potuit, contraxi, non tam de inopiâ, aut sterilitate materiæ, quàm de pudoris magnitudine.*

Dub. Calidane an frigida in gonorrhæa conveniant.

Victu exsiccante] *præcipuus scopus curativus ex siccâ re est, ita enim semen non gignitur, sed extinguitur, ideo Alexander, & Paulus frigidis, & siccis curant,* quibus

quibus Aëtius accedit, dicens; et cavendum ne affectæ partes inungantur, aut calefiant: quorum sententiæ ferè omnes recentiores ut Jachinus Altomarius, & Mercurialis suum addunt calculum. De calore tamen, & frigiditate variatum est; quippe Celsus frigidissimis utitur, alij temperatis potiùs, aut calidiusculis. Solvit difficultatem Avic. dicens, mollificationem vasorum, & tenuitatem, serositatem, seu cruditatem seminis curandam siccis, quæ simul calida sunt, & stiptica, nec id immeritò. Tunc enim malum frigiditatis, & humiditatis germen est, contrà ac pollutio, quæ à calore & acrimoniâ provenit, ideoq; siccare cum modice calidis, vel saltem temperatis scopus erit, ut recte. Jachinus notavit: sic Rondeletius nobilem illum, non frigidis quidem, sed calidis, & siccis curavit. At expulsivæ virtutis robur, & copiam seminis coërcendam inquit Avic. frigidis & stupefacientibus, mixtis stipticis, & emplasticis, uti retulimus, idcirco in 5. remed. genere, ea non in universum, sed ut plurimum frigida & sicca esse oportere diximus.

20. 3. tract. 1. 32.

Quæst. An mentha & ruta Veneri conducant.

Quartò iis quę peculiariter] *Id quod pleriq; de menthâ in quæstionẽ trahunt, de ruta etiam discutiendũ venit; nam menthã Marcellus Veneri contrariã scribit, cui suffragatur Arist. adducens tritum illud,* mentham in bello neq; edito, neq; serito, *quia inquit, refrigerat, ac semen genitale corrumpit, subindeq; robori, & audaciæ adversatur, Gal. etiam conceptum impedire testis est, & Macer versiculis citatis, de ruta, & mentha; quibus tamẽ contrarium est, quod mentha vim calidam, & siccam possidet in gradu secundo, rutæ vero virtutem fervidam esse scribit, idem Macer: cui adstipulatur Dioscorides, dicens, eam herbam calefaciendi vim habere, ac Venerem stimulare, & Paulus mentham constituit calidam in 3. gradu, acrem, & tenuem, ideoq; in Venerem incitare. Communis solutio est mentham per se calidam esse, ex accidenti frigidam, quia exsiccando, ac consumendo humorem, facit, ut corpus alimento fraudetur, ac proinde calore, & semine destituatur; ideo mentham, & rutam, quia (ut Galenus scribit, & Avicen. confirmat) excrementitiam habent humiditatem, tenuissimis partibus admixtis, virides quidem flatus, & Veneris stimilos concitare, siccatas vero hasce herbas vel frixas, & præcipue earum semina torrefacta, flatus discutere; Veneris impetus coërcere, ac proinde seminis profluvium; ita Mercatus; quæ tamen responsio difficultatem penitus non exhaurit, quia sic quæcunq; intensè calida, & sicca sunt, semen sisterent, quod nihil ominus in aromatibus, & plerisq; herbis non apparet, quare potius ad substantiæ proprietates confugiendũ, quæ remotis impedimentis, hoc est, humiditatibus liberæ vires suas exercent.*

2. proble. 2.

G. 6. simpl.

Dios. lib. 3. cap. 37.

Communis solutio.

Av. lib. 2. cap. 49. Galenus 6. simpl.

SECTIO SECUNDA.

De mammillarum tumoribus.

De mammillarum inflammatione.

CAP. XVI.

COnsequens est ut servato ordine ad mammillarum tumores orationem convertamus, qui & cunctis fœminis sunt communes, & à mensium retentâ purgatione plerumq; obveniunt, ideo hunc locum in hâc praxi summo jure sibi vendicant; cùm autem plures sint eorum differentiæ, nos ab inflammatione, quæ omnium est communissima sermonem auspicabimur. Est igitur inflammatio mammillarum, tumor durus, cum dolore pulsatili, rubore, & renitentiâ. Differt à grumefactione, & abundantiâ lactis (de quibus libr. 4. Deo bene juvante) pulsu, & calore, nam dolor etiam in abundantiâ adest ob distentionem. Causa conjuncta unica est, copia sanguinis attracti, suppressi, vel aliunde transmissi, quanquam & ex lactis ubertate fieri id etiã possit, quippe nomine inflammationis sæpè apostema omne calidum compræhenditur, nec aliud quicquam lac est, quam dealbatus sanguis; idcirco quando concalefit in capilla-

Definitio.

Causæ.

capillaribus venis, inflammationem parit; est tamen differentia, quòd ex sanguine quovis tempore excitari potest, ex lactis copiâ plerumque puerperis, ac utero gerentibus contingit. Fit etiam tanquam à causis prægressis ex suppressione mensium, hæmorrhoidum, ex mammarum percussione, earundemvè strictâ ligaturâ. Signa facilè ad sensum patent, tumor nimirùm, rubedo, calor igneus, sæpè cum febre: quod si ex lactis copiâ fiat, cognoscitur, quia fœmina prægnans est, aut puerpera, aut præcessit magna lactis ubertas, ex quorum absentiâ, & sanguinis aliquâ suppressione, à sanguine provenire depræhenditur. A quâcunque tamen causâ fiat non est aspernanda mammillarum inflammatio, cum enim earum substantia lata sit, & adenosa, ac diminuti caloris, verendum semper, ne primum in scyrrhum, deindè in cancrum degeneret: cum maximam recipiant mammæ humoris copiam, quam ob caloris paucitatem nec commutare, nec in pus vertere queant: sanguinem etiam ad mammas collectum in mulieribus furorem significare scribit Hippocrat. unde Avicenna inter signa maniam portendentia connumerat sanguinis ad mammas conversionem.

Signa. *Prognosticum.* *5. Aph. 40.*

Curatur 4. remediorum generibus, ac primo quidem victu tenui infrigidante, & humectante, utpote jusculo pulli, in quo endivia, borrago, portulaca, lactuca, & acetosa incoxerint. Potus esto vinum granatorum, aut aqua hordeo, & aniso cocta, vel mediocris cerevisia, à vino, & aromate penitus abstineat, alvus, si natura lubrica non sit, lenientibus clysteriis proritetur, concilietur somnus, ac vitentur animi pathemata. *Curatio.*

Secundò divertentibus, ut crurum frictionibus, ligaturis, clysteriis, sanguinis missione ex talo, aut scarificatione crurû, vel cucurbitulis ibidem appositis, si menses suppressi sint, aut circa tempus menstruationis fœmina fuerit constituta, sin minus ex brachio. *Diversio.*

Tertiò evancuatibus, & primo quidem sanguinis missione ex ejusdem lateris venâ internâ, aut mediâ, aut etiam ex saphœnâ, juxta id, quod nuper de diversione diximus, quæ si opus sit, non semel duntaxat, sed bis, ac ter vulnerentur. A venæ sectione catharticis utendum est, quæ tamen lenia sint, ut cassia, manna, tamarindi sirup. ros. aut violar. solutivus vel conserva rosarum præmissis etiam sirupis, qui per dies aliquot humores contemperent, & compescant, ut ℞ sirupi ros. de portulaca an. ℥i. aquæ endiviæ, plantaginis an. ℥i. ß misce, conveniunt etiam oxisacchara, sirupus de cichoreo, de endivia, ac reliqui refrigerantes cum aquis plantaginis, sonchi, polygonii, endiviæ, aut cum decoctione earundem herbarum. Paratus humor hoc medicamento leviter educatur, pulpæ cassiæ, & tamarindorum an. ʒ vi cum saccharo fiant boli, aut si potione magis delectatur, ℞ pulpæ cassiæ, ℥i. aut mannæ electæ ℥ ij sirup. ros. aut viol. solutivi ℥ i ß decocti florum cord. & tamarind. ℥ iij. misce, capiat per horam ante prandium, aliqui rhabarbarum, & diachatholicon exhibent, quod cum præmeditatione faciendum, ne humores amplius concalefiant. *Evacuatio.* *Præp.*

Quartò topicis utendum priusque repellentibus reprimentibusquè minimè tamen validis, ne cor nimis infrigidetur, aut ad ipsum humor retrocedat, sed temperatis, quibus etiam admixta sint ea, quæ digerendi, ac discutiendi vim obtineant; in quem usum conveniunt lintea madida in posca, hoc est, in aceto forti vini albi, & aqua frigida, quæ sæpius mammis imponantur, ac iterentur, aut certè madefiant in decocto florum camomillæ, & violarum cum pari quantitate olei rosarum, & guttis aceti: prosunt insuper folia lactucæ, vel vitis, aut albumen ovi cum succo plantaginis, vel hoc, succi solani, olei ros. an. ℥j ß. decoctionis fœnugræci, camæmali, seminis lini ℥ij, aceti ℥j. misce, ex quo cum spongia, vel linteo foveatur mamma. Ejusdem utilitatis est cataplasma, quod recipit foliorum solani, meliloti an. m. ß coquantur, & extrahantur per eetaceum tunc additis farinæ fabarum ℥ij, oxymelitis, olei amygdalarum dulcium, singulorum ℥ i ad ignem fiat cataplasma. *Topica.*

Discutientia in augmento & statu.

ma. At in augmento, & statu adhibeantur ea, quæ magis discutiunt, in quem finem septentrionales fœminæ cum fructu utuntur cerevisiâ præsertim Hamburgensi coctâ cum butyro, cujus loco decoctio furfurum cum eodem butyro utilis etiam est, si madida in ea linteamina mammæ apponantur; aut fiat hæc fomentatio ℞ foliorum malvarum, violarum, anethi, singulorum m. j. florum camomillæ, meliloti an. p. j. hordei mundi p. j ß coquantur simul, & addito pauco vino, oleo anethino, aut sesamino foveatur mamma, deinde inungatur linimento, ex æquis portionibus butyri recentis, olei viol. & pinguedinis gallinæ. Quibus & aliis similibus sæpius admotis si inflammatio haudquaquam discutiatur (quod tamen optandum foret, quia ea terminatio semper præfertur) videndum, tendat ne humor ad indurationem an suppurationem; ac si ad indurationem, id profectò omni arte præpediendum emollientibus, inter quæ hoc potissimum commendatur, medullæ cruris vituli ℥ ii æsypi ℥ i. croci ℈ iiij cummini triti ℈ ij misce fiat linimentum. Aëtius plura in hunc usum laudat, inter quæ sunt semen lini, & fœnugræci, aceto mulso coctum, ac sesamum tostum cum melle, & stercus caninum album cum terebintina, & emplastrum dictum Dyonisium, quo mammarum inflammationes jam in pus conversas frequenter à se fuisse discussas affirmat, ac parari dicit ex terebintina, thuris manna, spuma nitri, oleo antiquo, & cera, plura ibi videre licet.

Indurationem prohibentia.

Lib. 10. c. 38

Suppurantia.

Suppurationis signa.

Si tamen inflammatio & tumor non induretur, sed spe omni discutiendi sublatâ ad suppurationem, ac maturationem tendant, ejus rei signa ex Hipp. & Avic. erunt, tumoris prolongatio, pulsus, calor intensus, & dolor magnus, sic ut contactum non sustineat; juvanda autem omninò suppuratio erit calidis, & humidis medicamentis, quæ simul emplasticam vim habeant, quorum materiam reperies apud Galenum 5. simplicium, & Guidonem: communiter autem laudatur hoc, foliorum malv. m. i. radicis altheæ vel brioniæ ℥ i coquantur simul, contusa extrahantur, & adde farinæ fabarum, fœnugræci an. ℥ i vitellos ovorum numero iij, myrrhæ, assæ fœtidæ an. ʒ i croci ℈ i misce, ejusdem est utilitatis aliud, quod conficitur ex malvis, & radice altheæ similiter contusis, addendo farinæ tritici, & hordei an. ℥ i. butyri recentis, majalis si inveniri possit ℥ iii, pinguedinis suillæ ℥ ii, vitelli ovorum numero ij, croci ℈ j fiat cataplasma, quibus addere licet fermenti acris ℥ i. vel si dolor, & fervor ingens sit lactis ℥ ij. Violariæ etiam & altheæ folia in hydræleo coquuntur cum adipe vituli conteruntur, & ovorũ vitelli duo cum pauco croco commiscentur aut hœdina capita, vervecini pedes cum althea, & violis similiter percoquuntur, & in expresso succo bulliat farina orizæ bene mundæ addito butyro recenti, & in fine cum jam pulticula crassior est, vitellis ovorum duobus cum croco: vel farina fabacea, cum decocto caricarum subigitur adjecto oleo violarum, & aceti momento. Verum si neq; his neq; superioribus tumor ex se aperiatur, cochleæ contusæ admisceantur vel earundem concrematarũ cinis emplastris apponatur, sic ut cinis partem contingat acuminatam, & quæ pus præ se fert. Quibus necdũ proficientibus, aperiendũ erit lanceolâ, aut phlebotomo apostema in parte tamen inferiori vulnere facto, ne venæ lacte priventur, idq; quando jam puris confecti notæ apparent, quæ teste Avic. & Guidone sunt; cessatio, pulsus, declinatio febris, doloris, & caloris partis; inundatio quæ digitis percipitur, acumen loci & quia ejus color ad albedinem vergit.

Hipp. 1. de morb. mul. 8.
Avic. 3. 4. tract. 1.
Tract. 7. d. 1. cap. 15. Tit. de maturativu.

Nota confecti puris.

Tract. 1. d. 1. cap. 1.

Vlceris curatio.

Apertus tumor curatur primo digestivo confecto ex terebintinæ ℥ i, olei rosͣ. ℥ ß, & vitello ovi, postea mundificatur melle rosͣ. therebintina, & farina hordei, aut mundificativo apii addito succo nicosianæ, si ulcus sit mali moris, aut unguento Apostolorum, si multæ sint sordes; fortius adhuc erit Ægyptiacum, exterius vero unguentum basilicon vel emplastrum Paracelsi suo loco descripti quod mirifice digerit; mundificat, incarnat, & cicatrizat, sed & prædictis mundificativis ad incarnandum additur nonnihil myrrhæ, tandem cicatricem inducit idem basilicon, aut Paracelsicum vel diapalma. Hic diligenter advertendum, mammillam spongiosam & cavernosam esse

propterea

propterea humorem in ipsa contentum, neque à naturâ plane evictum, haud facile ad unum locum dirigi, hinc fieri ut plerumque variis in locis aperiatur, & uno curato foramine per alterum materia erumpat, variisque in locis, duobus tribusvè, sæpe etiam quinque ad suppurationem veniat, ut rectè quidam dixerit, adversus eas, quæ in eam fortunam inciderint, plerosque medicos se medicos non invenire, quo in casu candenti ferro sæpè uti oportet. Illud præterea sciendum, mammillam affectam rarò ad sanitatem perduci, ni alterius sanæ lac exsiccetur, quoniam æque sanguis ex venis ad utramque ducitur; Exsiccabitur autem si infans non sugat & linteamina gelidâ aquâ madefacta superponantur, vel pulticula ex farinâ fabarum, & aceto, & aliis quæ c. de lactis redundantia libr. 4. reperies; neque porrò timenda est lactis exsiccatio, facile enim postea muliere jam restitutâ vel solo infantis suctu revocabitur.

Admonitio altera.

Scholium.

Furorem significare] *Celsus suffusas sanguine mammas furorem venturum attestari affirmat. Suscepit ex Hippocrate 5. aph. ubi ita scribit:* quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur furorem significat; *per furorem ibi Jacobus Foroliviensis quamlibet maniam intelligit; per verbum colligitur antiquus codex legit, convertitur, quod Galeno consonum est, qui sentit, hunc sanguinem per totum corpus ferventem deferri. Est autem sanguinem ad mammas converti vel colligi, per venas duci, & non transmutari, quod potissimùm contingit, quum mulieribus menses supprimuntur, quippe tunc ad mammas sanguis recurrit, & ad supperiora, ac quòd eò tendat naturale est, quod lac non fiat præter naturam, id vero provenit, vel quia copiosior, vel quia malignus, potissimum autem quia ferventissimus; quovis enim modo peccet, à debili mammarum virtute, & exiguo calore, vel non alteratur vel corrumpitur, ac ex ipso acuti vapores in cerebrum mittuntur, à quibus subindè cerebrum pervertitur, at non sanguis, qui inflammationem facit, furorem excitat, is enim loco circum scribitur, sed ille qui adhuc per corpus fertur, quem verosimile est ad huc redundare, ideo non omnes, quibus sanguis ad mammas colligitur, maniâ corripiuntur sed aliquot, quibus nempe adhuc in corpore redundat. Verum dices, non ne commune est reliquis affectibus calidis, ut tetros ad caput transmittant vapores, cur igitur de mammis inflammatis duntaxat Hippocrat. id protulit? quia de mammis ibi sermo erat, & posuit id, quod rarum, sed anima ad versione dignum videbatur, quodq; tamen fieri observaverat. Unde Galenus, Brasavola, & Guido se nunquam vidisse scribunt. Vidit tamen Lanfrancus, Brachelius, & Andreas Valcacer insignis medicus, ac chirurgus, olim in Salmaticensi Academia summa cum laude publicus chirurgiæ professor, nec pœnitendus in eâdem arte præceptor meus, quo de vulneribus capitis, & pectoris nemo melius scripsit: vidi etiam ego nuper in nepti Simonis de Konig Belgæ, unde dicere merito illud possumus, pueri sumus in colo gygantis, quia videmus, quæ ipse videt, & nonnihil plus. Cæterum fiunt etiam tubercula quædam dura in mammis à menstruo suppresso, quæ teste Hippocrate lib. de morb. mul. certissima sunt cancri initia, & si non curentur à sanguine per corpus universum dilabente, mulieres mente percelluntur, ac maniâ corripiuntur, vel quia pars sanguinis ad cerebrum pervenit, vel quia vapores eò mittuntur.*

Obiectio.

Solutio.

Galenus & B. in comm. Guid. tract. 2. d. 2. c. 3.

De flatuoso mammarum tumore.

CAP. XVII.

FLatuosus mammarũ tumor fit ex crasso halitu à suppressis, corruptisvè in utero, aut vicinis partibꝰ mensibꝰ elevato, & ad mammas ob sympathiã ascendente,

Natura.

dente, qui neque ab ipsius mammæ, neque aliarum partium diminuto calore evinci, ac discuti potuit. Solet enim fieri flatuum generatio ex humore crasso per mediocrem calorem resoluto; summa quippe frigiditas vaporem non elevat, quia nihil attenuat, neque exuperans calor, quia quidquid elevat, discutit, mediocris verò, minoris existens efficaciæ, humorem dissolvit, non tamen perfectè consumit. *Causa.* Sunt coordinatæ causæ hujus affectus quatuor, prima mensium suppressio, secunda eorundem aut seminis excretionis privatio; tertia excrementorum corruptio; ex qua fuliginum sive vaporum copia gignitur, quæ quarta causa est, & ea quidem conjuncta; ex his enim in mammis receptis tentio elevatur, quæ tumoris naturam æmulatur: *Signa.* & cognoscitur, quia dolor adest acutus, atque tensivus, ut est flatus conditio, cor dolitat communicato etiam flatu, mamma præsertim sinistra turget, simul cum brachij, & totius lateris, costarum, & scapularum cruciatu, cum hisce enim partibus mammæ colligantiam habent, his vero symptomatibus plerique decepti tumorem hunc cancrosum esse sæpissime judicarunt. *Distinctio à reliquis.* Distinguitur tamen à cancro, & aliis ejusdem partis tumoribus, quia pars cum albedine nonnihil splendet obtensionem, & si tangitur sonitum edit in modum tympani, ac si quis mammam manibus comprimat, reperiet universam esse in tumorem elatam, tensam, ac dolentem, & non unam dumtaxat ejus partem: deinde glandulas ejusdem citra dolorem attrectare licet, ac si doleant, ex tensione potius fit, quàm ex duritie præter naturam, quæ vera ibi nulla reperitur, sed tensio, & turgor. Præterea in reliquis tumoribus semper aliquid durum remanet dolorosum, & sine dolore diu perseverans; at in hoc per intervalla id totum, quod tensum est, evanescit, rursumquè redit tempore præsertim menstruationis, vel lunaris circuitus, quibus temporibus fœmina mœstior est, & animo deficit, & uteri, hypochondriorum, lienis, ac cordis dolores sentit, ejusdemque saltum, ac palpitationem; nam dum in utero aliquid putrescit, vel movetur, magis ac magis conflictatur, quibus tamen occasionibus cessantibus sponte, vel quovis levi remedio mammæ subsident, & cruciatu levantur. *Prognosticum.* Verendum tamen est, ne subinde ob dolorem humores ascendentes scyrrhosum, & cancrosum gignant tumorem, ideo difficilis semper est judicij, & quia malignitate flatus ille non caret, & quia plerumque cum aliis tumoribus complicatur, aut mox alter generatur effectus, subsequente humore alio.

Curatio. Curatur quinq; remediorum generibus, primo bonà victus ratione, ut cibo parco, & ex quo crudum quicquam non supersit, quod obstructiones augeat, & flatibus materiam præbeat, ideo potus etiam parcus esto, vinum nimirum, aut cerevisia, vel aqua cocta cum cinnamomo, aniso, aut corticibus citri.

Menstruorũ evocatio. Secundo, iis, quæ menses omni arte evocare valeant, quorum uberrimam copiam reperies c. de mens. suppress. ad quod recurrere omnino oportet; in his enim curationis præcipua ratio sita est, potissimùm autem utendum sanguinis missione per vices factâ in pedibus ter, quaterve in anno circa menstruationis tempus, ita enim fiet ut menses evocentur, vel eorum defectus suppleatur, &, ne tumor ex flatuoso in scyrrhosum aut cancrosum degeneret, præcaveatur, in quem insuper usum conveniunt crurum ligaturæ, frictiones, lavacra, & incessiones ibi descriptæ aut cucurbitæ suris & coxis adhibitæ, aut chalybis præparati usus, de quo c. de febre albâ.

Præparatio Tertio facta humorum in utero & venis causam foventium præparatione, per sirupos pituitam, & melancholiam respicientes, ut c. de virginum, & viduarum melãcholia copiose scriptum invenies, *Purgatio.* purgetur sic ℞ foliorum senæ ʒ vii, seminis anisi ʒ j infundantur, & bulliant in ℥ iiii aquæ borraginis, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio, & colochyntide, diacatholici an. ℥ ß. sirupi ros. solutivi ℥ i ß pulveris corticum aut seminis citri ℈ i misce, *Apozema.* aut utatur apozemate, quod recipit radicis tamarisci,

capparor,

capparor, borraginis an. ℥i foliorum borraginis, epithymi, ſenæ an. m. ß florum cordialium an. p. paſſularum min. ℥j. prunorum numero xii coquantur in ſ. q. aquæ ad libr. ii. colaturæ adde ſirupi de ſucco borraginis ℥iiii, ſachari q. ſ. lapidis lazuli ℈ii pro libr. fiat apozema, doſis ℥iiii vel v. conveniunt etiam reliqua lenitiva, ut pruna, ſenæ, manna in juſculo pulli, tabellæ de ſucco roſ. vinum purgans; ſirupus roſ. aut viol. ex pluribus infuſionibus.

Quarto topicis calidis ſubtiliantibus, & reſolventibus, ita fomentatur tota mamma ſpongiâ lixivio imbutâ, vel apponitur linteum in aquâ vitæ madefactum, & in umbrâ exſiccatum, aut ſaponis ſpumâ delibutum; aut philtrum in butyro, quod diu coxerit madefactum, aut oleum liliorum de ſambuco, de napha, de ſemine & radice angelicæ. Præſtat tamen prius partem hâc decoctione fovere ℞ furfuris triticei p. ij foliorum anethi meliloti an. m. ß, ſeminis aniſi, fœniculi, cumini an. ʒii florum camomilæ, p. i. coquantur in ſ. q. lixivii, ac vini albi ad tertiæ partis conſumptionem, in quo ſpongiâ madidâ ac leviter expreſſâ locus fomentetur, deinde hoc apponatur unguentum, olei liliorum de ſambuco an. ℥i ß balſami optimi ℥ß, pulveris plumbi uſti non loti ʒii, ſeminis rutę, aut aniſi ʒi cum cerâ fiat unguentum. Eſt etiam utiliſſimum hoc emplaſtrum in omni rebelli inflatione ad reſolvendam incluſam ventoſitatem, ſtercoris vaccini, columbini, caprini an. p. i, pulveris cumini, carui, aniſi, baccarum lauri, origani ſicci, rutæ ſylveſtris, floris roris marini an. ℥ß. ſapæ, aut mellis q. ſ. aquæ vitæ optimæ ℥ii, miſce, ſi tamen verearis ne calidiſſimis hiſce tenella mammarum ſubſtantia offendatur, ſequens ſacculus poſt fomentationem applicetur ℞ milii ℥i ß, ſalis ℥j, furfuris majuſculi p. ii foliorum arthemiſiæ, majoranæ ſingul. m. i. ſeminis fœnugræci, cumini, carui an. ℥ß, florum camomilæ, meliloti, ſtœchados, roris marini an. p. ß. cuncta in ſartagine leviter caleſiant, & exſiccentur, ac duobus linteis cum baſtituris includantur, apponuntur etiam utiliter ſtupæ calidæ ſuffumigatæ, rore marino, lavendula, thure, vel anime. Quod ſi dolor ſit magnus, mitigatur hoc unguento, æſipi humidæ ℥ii therebinthinæ, olei nardini an. q. ſ. Expertum eſt, panem calidum, ut ex furno extrahitur, oleo nardino, & rutaceo madidum applicare.

Topica. Fotus. Vnguentum. Emplaſtrū. Sacculus. Ad dolorem.

Quinto & ultimo cordi providendum per ea, quæ ipſum roborent, ac flatus diſcutiant de quibus lib. 3. c. de cordis ſaltu in prægnantibus.

Scholium.

Sex præter inflammationem ſunt tumorum differentiæ in mammis, de quarum naturâ non ſatis concordant ſcriptores, & fœminis ſupervenire compertum eſt, ijs potiſſimum, quæ ſteriles ſunt, aut parere ante tempus deſiêre, aut viro carent, aut virgines jam grandiores exiſtunt. Prima ex craſſo, & caliginoſo flatu provenit, ex quo univerſa mamma diſtenditur, ac turget, diciturque tumor flatulentus. Altera ex pituita, craſſovè quopiam humore, à capite aut alio loco tranſmiſſo, qui citra collectionem mammis imbibitur, quo differt à vero œdemate, unde duræ apparent mammæ, ſine dolore, vel etiam dolentes ſi bilis flavæ aut aduſtæ nonnihil acceſſerit, in quo affectu tota mamma augetur, quia humor in aliquâ parte collectus non eſt, ut in alijs tumoribus præter naturam, ſed imbibitus ut in ſpongiâ; ex quo affectu ligaturis arctiſſimis, & alijs præpoſteris remediis tractata ab Empirico conjux Davidis Lomelij Belgæ, contrà quàm conſulueram, in abſceſſum devenit, unde paullò pòſt obijt. Tertia tumorum ſpecies fit, cum glandulæ tument, aut citra dolorem turgent

Sex tumorum differẽtiæ in mammis. Prima. Secunda. Tertia.

turgent ex humore aliunde fluente, aut ibidem concreto, cui dicatum est caput de glandulis mammarum. 4. *Quarta, est cum scrofula mammis adnascitur, quam eodem capite compræhendimus.* 5. *Quinta, Scyrrosus est tumor, qui ex aliis affectibus malè curatis plerumq; fit.* 6. *Sexta, cum scyrrosus aut quivis alius cæterorum tuberculorum in cancrum migrare incipit, aut jam mutatus, exulceratusq; est, de quibus omnibus tumoribus videndus Guido : de Erisypelate : caput non fecimus, quia mammis rarò accidit, & si contingat, ut inflammatio fere curatur, intentioribus tamen topicis, evacuationibus paucioribus.* tract. 2. d. 1.

Solet enim fieri flatuum generatio] *Qua ratione extrinsecus frigidissimæ, & septentrionales per hyemem constitutiones, & calidissimæ æstatis tempore purum aërem reddunt, quæ vero inter hasce mediæ existunt nebulas gignunt: eodem penitus modo in animalium corporibus neque in extremâ caloris debilitate, neque cum vehementer calor invalescit, sed cum inter hos excessus medio modo se habent, magis tamen ad frigiditatem tendunt, flatus gignitur, qui ubi per ventriculum erumpit, ructum facit, per sedem strepentem aut sine strepitu flatum : cum autem neque per sedem neque per os excernitur inflationem producit.*

De Oedomatoso mammarum tumore.

CAP. XVIII.

VT à sanguine, aut lacte in mammis coacervato inflammatio, & à flatu flatuosus tumor suboritur, ita â crassâ, vel aquosâ pituitâ ibidem collectâ œdema, quod barbari *undimiam* vocant, â non collectâ verò, sed diffusâ, & expansâ, alius tumor, quo tota mamma æqualiter intumescit, rectè dixeris cum Mercato mammas humore turgidas, aut cum Fernelio œdematosum tumorem, qualem modò in pedibus, & cruribus eorum; qui leucophlegmatiâ, aut cachexiâ laborant, modo per universum corpus fieri Galenus testatur, & nos quotidianâ experientiâ animadvertimus. De utroque igitur tumore in mammis promiscuè sermonem faciemus, siquidem curatio eadem est, affectibus prædictâ duntaxat ratione dissidentibus. *Definitio.* Est autem œdema, eodem Galeno autore, tumor laxus, mollis, doloris expers, digitis cedens, & foveam servans. Verum si acrimonia, mordacitas, aut à vaporoso spiritu tensio accedat, dolorosus subindè tumor fit. *Causa.* Porro ut plurimum in mammis hi tumores gignuntur à menstruorum suppressione, facto ad ipsas recursu, vel aliâs à pituitâ tenui à capite descendente flatibus mixtâ. *2. ad glau- ve. 3.*

Signa. Cognoscitur, ac distinguitur ab aliis tumoribus, laxitate, mollitie, & mitiori dolore, licet interdum in humero brachio, & sub axillis dolor adsit, in pituitoso autem, & fuso tumore tota mamma æqualiter, & nulla pars magis, quam altera elevatur; sed per intervalla certis quibusdam temporibus tumor, ac dolor exacerbatur, nimirùm prope menstruationis tempus, quo transacto subsidet, ac eò citiùs, quò uberius mulier fuerit repurgata, semper tamen tumoris aliquid remanet, quod in inflatione non accidit, quia penitus, quod flatuosum est, resolvitur, quo maximè hi duo tumores inter se differunt, & quia in flatu tentio adest, & renitentia major. *Prognosticũ* *Oedematosi tumoris terminationes.* Cæterum pituitosi tumores cancrum omninò minantur, præsertim si minus diligenter tractentur; terminatur tamen, & declinat œdema ut plurimum per resolutionem, rariùs per suppurationem, sæpe per conversionem ad nodos, quæ induratio est.

Modò à capite, modò ex suppressis mensibus originem ducat, sex remediorum generibus curatur. Primò victu resiccante, ut in cibo, pane probè

probè ſubacto, cocto, ac fermentato, paſſulis, amygdalis toſtis, aſparagis, carnibus avicularum aſſis: ante paſtum aſſumat ℥ j mellis roſ. in foliis, aut in formâ ſirupi, potus ſit aqua ex decoctione aniſi, cinamomi, radicis chinæ ſarſæ parellæ, ſaſafraſiæ, aut vinum defæcatum pellucidum, in menſium tamen retentione toſta, & aſſa minus conveniunt, carneſquè potiùs coquantur cum ſalvia, hyſſopo, betonica, petroſelino. Semper vero lacticinia vitet, ſomnum pomeridianum, & uſum panis non bene fermentati.

Diverſio. Secundo divertentibus, ut frictionibus, ligaturis, lavacris, & inceſſionibus, de quibus cc. ſuperioribus dictum eſt, ac ſi menſes ſuppreſſi ſint, tùm ad divertendum, tùm ad evacuandum cucurbitulæ cruribus applicentur, aut pedis vena tundatur.

Præparatio. Tertio præparato humore per ſirupos de duabus radicibus rhodomelitem, ſirupum de mentha, de praſſio, de hyſſopo, de liquiritia, capillorum veneris, cum aquis fœniculi, hyſſopi, majoranæ, roris marini, betonicæ, menthæ, aut cum decoctione earundem: purgetur ʒ j ß. Pilularum ſine quibus, cochiarum, aurearum, de hiera, arabicarum, de agarico, vel ſi ventriculus affectioni conſentiat, per maſtychinas additis, ſi velis vehementius purgare, g. iij. aut ʒ. diagridii, vel potius trochiſcorum alandaal; aut ſi potio magis arrideat ℈ iiij agarici trochiſcati cum ℥ j ß ſirupi roſ. ſolutivi, & ℥ iiij decoctionis pituitoſæ; aut fiat paulatina purgatio ſumpta ſingulis ſeptimanis ʒ ß prædictarum pilularum.

Topica. Quarto topicis calidis reſolventibus, & attenuantibus, in quem ſcopum laudantur fomentationes ſuperiori capite deſcriptæ, aut ex lixivio confecto *Lixivium.* ex cinere vitis, ficus & tartari, addito modico aceti, repercutientia nequaquam adhibenda, quia magis indurant. Poſt fomentationes liniatur mamma hoc unguento, olei amygdal. dulcium, de ſemine lini, liliorum ſingulorum ℥ j. axun- *Vnguentum* giæ gallinæ, anſeris an. ℥ ß cum modico diachylone, loco ceræ, fiat unguentú, aut cerotum; prodeſt inſuper emplaſtrú filij Zachariæ, quod communiter diachylon magnú dicitur, & ſi mammæ doleant, ac caleant, adhibetur unguentum roſ. cum modico plumbi uſti, & cera alba, & idem unguentum in mortario plumbeo agitatum, aut oleum omphancinum cum pinguedine gallinæ, & oleo amygdalarum dulcium in eodem mortario ſæpius ducto; diſcutiunt etiam balnea ſulphurea, & aluminoſa, aut ex decoctione hyſſopi, ſalviæ, menthæ, poſt balnea unguenta applicentur ejusdem virtutis aut reliqua topica ſuperiori capite deſcripta, quorum etiam ſeges uberrima eſt apud chirurgicos ſcriptores, quæ tamen maximâ cum conſideratione mammis ſunt applicanda, ſelectis ſemper mitioribus, à quibus tenella earum ſubſtantia minimè offendatur.

Quinto ſi tumor ad maturationem tendat, ſuppurantibus, de quibus c. de inflammatione mammarum 4. remediorum genere. Ex quibus, quia materia hic tenacior eſt, fortiora ſunt eligenda, & reliquis admiſcenda, ut radix brioniæ, liliorum, farina camomilæ, caricæ, diachylon ireatum, axungia anſeris, ſuilla pinguedo, ruptus deinde abſceſſus methodicè curandus, ut ibidem dictum eſt.

Ventriculū roborantia. Sexto iis, quæ ventriculum pituitæ receptaculum confortent, ac roborent, ſumptis, & admotis, cui uſui commodiſſimum eſt capere ſingulo mane cochleare unum conſervæ ſtechados, roriſmarini, aurantiorum, aut tabellam aromatici roſ. diagalangæ, diacymini, vel diatrion pipereon, vel fiant aliæ tabellæ hac ratione, ſpecierum aromatici roſ. ʒ j diagalangæ ℈ j, pulveris corallij, & ſandali citrini an. ℈ ß, corticis citri conditi, conſervæ roſarum veteris an. ʒ iij cum ſacharo diſſoluto in aquâ menthæ, & abſynthii fiant rotulæ ſingulæ ponderantes ʒ ij, aut cum ℥ j vel altera alicujus ex prædictis conſervis fiant morſelli, proſunt etiam ſacharatæ confectiones ſeminis fœniculi, corticú aurantiorum, aniſi, cinnamomi, coriandri præp. vel ipſum aniſum toſtum, aut ʒ j theriacæ vel mithridatij aut ʒ j pulveris ſarſæ parellæ in ovo ſorbili: aut hæ

pilulæ ♃ pulveris agarici, ſarſæ parellæ an. ʒ ij cum ſirupo de ſtechade fiat maſſa cujus doſis ʒ ß ſingulis ſeptimanis. *Exterius admovenda.* Exterius ventriculo applicetur hoc linimentum, olei de ſpica, de abſynthio an. ℥ ii, ceræ ℥ j, maſticis ℥ ß liquefiant in duplici vaſe, & adde pulveris cyperi, macis, cinamomi an. ʒ ß fiat linimentum; aut ſequens paretur unguentum olei lentiſcini, maſtycis, roſacei, ſingulorum ℥ j ß, pulveris nucis muſcatæ, cariophyllorum an. ʒ j. corticis citri ℈ ij, utriuſque corallij ʒ ß, florum camomilæ, anethi an. ℈ iiij, ſpicæ nardi, ſquinanti an. ℈ j aceti parum, ceræ q. ſ. fiat unguentum, quod applicatur ventriculo, & dorſo è ventriculi regione, aut emplaſtrum diaphœnicum, vel ſtomaticum, ac reliqua, quæ capite de ventriculi debilitate apud practicos reperies, & infra lib. 2. hujus operis c. de ventriculi accidentibus ex utero. *Sudor.* Quibus tamen non proficientibus, ſudare utiliſſimum erit ex decocto ſarſæ, ligni ſancti, aut radicis chinæ, quæ ſi adhuc ſat non fuerint, fontanellam in altero vel utroque brachio aperire inſigniter prodeſt.

De mammarum glandulis, & earundem ſcrofulis.

CAP. XIX.

Glandula indurata. GLandulæ ſunt partes corporis ſimplices, ſpongiæ inſtar molles, raræ, friabiles, & in ſe convolutæ, has naturaliter mammis ineſſe alibi jam prodidimus, quæ ſi præter modum induruerint, affluente ſolo pituitoſo humore, vel etiam acri, & bilioſo admixto tumor fit glandulosſus; quem Mercatus ad phlygeton reducit minus fortè aptè, dicente quia Celſo phlygeton puſtulã habet, aut quippiã ſimile, quâ puſtulâ tamen tumor iſte caret. *Lib. 5. c. 28* *Struma.* At dum in mammâ glanduloſus quidam tumor denuo progignitur, non quidem tumefactâ præexiſtente glandulâ, ſed denuo altera genita, tunc altera fit ſpecies, quæ apposite ad ſtrumas, ſive ſcrofulas reducitur; & eſt tumor ex pituita craſſa vehementer indurata, vel ex pure, & ſanguine ſubter concreto, ut Celſo placet, ac ſi dolor his tumoribꝰ accedat, medici exiſtimant cancros eſſe, aut minari, quos tamen decipi conſtat, quia in eodem ſtatu pluribus annis ſine ullâ exacerbatione perſiſtunt. Cæterum mammis ſcrofulas, ſive ſtrumas adnaſci confirmat Celſus, Mercatus, & Tagautius, ac nobis etiam id pluribus in fœminis experientiâ compertum eſt.

Cauſa. Tument glandulæ per defluxum, ſtrumæ per paulatinam congeſtionẽ, utriq; tamen tumores fiunt deficientibus potiſſimum menſtruis, ac ipſorum recurſu ad mammas, ut illis fœminis accidit, quæ cantu aut quovis alio ſuperiorum partium exercitio utuntur, ſic enim menſtruis ad mammas revocatis, earũ glandulæ grandiores fiunt, ut quas antea difficile erat reperire, jam leviſſimo contactu obtrectes, ſed præter hanc cauſam purulentus etiam, ac ſanguineus humor in mammas decumbens ſtrumam gignere poteſt.

Signa. Facilius eſt hoſce duos tumores noſcere (quia ſenſui patent) quam eoſdem inter ſe diſtinguere; uterq; enim indureſcit, ac dolet, ejuſdemq; ferè magnitudinis exiſtit, ſed hæc eſt differentia, quod glandula magis dolet, & dolor quidem juxta affluentis humoris qualitates exacerbatur, & quovis levi præſidio reſolvitur, nonnunquam etiam ſponte ipsâ, ac hinc inde movetur, contrà verò ſtruma immobilis eſt, nec facile niſi plurimis adhibitis remediis evaneſcit, dolet minus, dureſcit magis, ita ut ſæpe ſcyrhrum referat, à quo tamen, & à verâ ſcrofulâ differt, quia etſi indurata, dolet tamen; inſuper ſcrofula unum obſidet locum, glandula in parvos divaricata tumores intra mammas divagatur.

Curatio. Duplex in curatione ſcopus, alter duritiem emollire, alter cancrum inhibere,

bere, utrumq; complere poteris victu tenui, modico, calefaciente, exercitatione ante cibum, usu aquæ sulphureæ, & aluminosæ, è converso satietas, quies, otium, crassi, ac difficilis concoctionis cibi nocent; sed, ut uno verbo complectar, victus ratio, humorum præparatio, purgatio, sudores, topica, ac reliqua omnia, talia esse debent, qualia jam prodidimus c. de ædematoso mammarum tumore. Hoc tamen perpetuo ante oculos habere oportet, ut si affectio ex mensium suppressione, aut diminutione oriatur, curatio à sanguinis missione incoetur ex basilicâ, aut saphenâ juxta regulas à nobis c. de menstr. suppress. jam positas, deinde menses provocentur, ut ibidem dictum est. At si glandula ex acri, tenuiq; fluxione intumuerit localibus c. de ædematoso tumore in 4. remediorum genere recitatis: durante fluxione frigidiuscula addenda sunt, quæ ex c. de inflammatione mammarum mutuabis, ut poscam, oleum rosarum, & violarum: cessante verò fluxione addere licet oleum camomilæ, liliorum, & alia, quæ citra attractionem, & caloris concitationẽ discutiant, & resolvant, in quibus diu persistes aut tela ijsdem unguentis delibuta diutius mammę adhæreat, vel hoc unguentũ, quod maximæ est utilitatis ℞ emplastri oxycrocei ℥i, muscilaginis altheæ, seminis lini, fœnugræci an. ʒ v. olei camomilæ, liliorum, yridis an. ℥j coquantur ad consumptionem muscilaginum, & adde axungiæ anseris, suillæ, medullæ cruris vituli, & cervi an. ℥j ac fiat linimentum.

Sang. missio.

Vnguentum

Si verò ex supradictis signis tumorem strumam esse compertum sit, paulò efficacioribus utendum, ita in purgatione addere convenit radicis mechoacanæ ʒ j ß, aut turbith ʒ i, aut ʒ iii diaturbith vel singulo mane utatur patiens hac tragæa ℞ radicis aristolochiæ rotundæ, raphani, spatulæ fœtidæ an. ʒ i, foliorum pimpinellæ, pilosellæ, rutæ an. ʒ ii, scrofulariæ, filipendulæ, seminis anisi, zinziberis an. ℥j. turbith optimi, fol. senæ orientalis an. ʒ iii, sachari albissimi ℥ iiii fiat pulvis, dosis singulo mane cochleare j. cum vino vel aquâ genistæ, vel pilulæ fiant cum ʃ. q. succi fœniculi, aut cum sirupo de liquiritia, vel de hissopo fiat opiata. Valet enim pulvis hic non solum manifestis qualitatibus, sed ut quibusdam visum est, etiam à proprietate: prodest insuper singulo mane sumere ʒ ii aureæ alexandrinæ.

Strumæ curatio.

Tragæa purgativa.

In topicis duplex est curandi ratio; prima, quæ emolliat, ac discutiat, sed vehementius, quam in ædematoso tumore; altera quæ manus operâ tumorem radicitus extirpet, Primo tamen mollitionem, & discussionem omni modo tentabimus, emplastro nigro à Galeno descripto, quod Recipit olei veteris ℥ iij, viridis æris ʒ iii, picis navalis ℥j ß, laudani ʒ vj, lithargyrij ℥ iii fiat secundum artis ministerium emplastrum, cui utiliter addi potest uncia media diachylonis minoris, aut alterius qui dicitur Mesuei, aut ʒ ii pulveris radicis ireos; aut apponatur ℥ i emplastri de meliloto cum ℥ ß ammoniaci, uncia olei liliorum, & radicis ireos ℥ i ß cunctis juxta artis regulas mixtis; est tamen efficacius aliud, quod sic paratur: radicis altheæ ℥ ij coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, & adde olei bufonis, pinguedinis gallinæ, anseris, an. ℥ i pulveris plumbi usti, radicis ireos an. ℥ i ß misce; nec est minoris virtutis hoc aliud, nucum cupressi paria v, caricarum paria iij, radicis arundinis ℥ ß coquantur in oxymelite, liquori expresso adde salis communis, cineris spongiæ, calcytidis an. ʒ iii fiat unguentum. Valent tandem reliqua ferè, quæ infra c. de scyrrho mammarum dicenda sunt. At quæ sequuntur, quia validiora sunt ideo mammis non applicantur, aut certè cum magnâ cautione adhibenda, præsertim verò delicatioribus fœminis non conveniunt, sed rusticis, & robustis aut cum tumor est in aliis corporis partibus ℞ radicis brioniæ, cyclaminis, cucumeris agrestis, an. ℥ ii coquantur exactè in vino albo terantur, extrahantur per cetaceũ, tunc adde ammoniaci aceto squillitico dissoluti, bdellii, opoponacis in oleo sesamino dissoluti an. ℥ i, stercoris columbini, & caprini an. ℥ i ß. ladani, styracis, calaminthæ singulorum ℥ ß, picis navalis q. ʃ. fiat magdaleon; impensè etiam sequens hoc discutit, radicis ireos ℥ iii aceti, & mellis an.

Emolliẽtia & discutientia.

Emplastrũ nigrum.

8. de comp. med. sec. lo cos.

Fortiora.

mellis an. ℥ iiij perfectè simul coquantur, contundantur, & adde terebinthinæ, resinæ, dialtheæ an. ℥ iij, pulveris cumini, fœnugræci an. ℥ j, fiat emplastrum, vel accipe cineris limacum ℥ j axungiæ suillæ q. s. aut fiat emplastrum de limacibus, & alia quæ apud Guidonem cap. de strumis reperies, sed quæ retulimus probatiora sunt. *lib. 2. d. 1. c. 3.*

Curatio strumæ per manus operam. Quod si per hæc tumor non subsideat, quin potius durities eo perveniat, ut emollitionis spe frustrata tumoris radices in venas, & arterias inseri, & augmentari indies videamus, tunc ad manus operam veniendum, quæ tribus modis fit; quorum primus hic est; scissâ mammâ scrofula utrinque digitis prius compressa acu perforatur, & filo per foramen trajecto, manuq; sinistrâ comprehenso hinc inde leviter à mammarum carne scalpello separatur, ita ut totá scrofulam cum pelliculâ, quâ includitur, simul extrahas, cavens sedulo ne pelliculæ quicquam intus supersit, ex quâ temporis tractu denuo scrofula generetur, hâc facta operatione ulcus per simplicem unionem curabis factâ suturâ, quæ separatas partes uniat. Verum si pelliculæ aliquid intus remanserit, aut ulcus nimis lacerum sit curabitur iis, quæ digerant, ac superfluum exedant, ut unguento ægyptiaco cum pulvere aluminis, & albumine ovi superpositis, aut unguentum ægyptiacum intromittatur, & supra ulcus diachylon appones, quę quidem curationis ratio multis profuisse certum est, & à Guidone ponitur. Verum si tumor varias in mammas radices inserat, secundo hoc curationis modo utendum: juxta prædictas radices in scrofulæ circuitu fiant parvæ incisiones scalpello (non enim candenti ferro in mammis utendú propter partium principalium viciniam, ut monet Galenus) ac immittatur arsenicum instar grani tritici minutissimi, si fœmina sit robusta; sin minus indatur tantundem pulveris Joannis de vigo, & desuper oxycrato madidum linteum, aut unguento popul. appones, idq; iterandum, quoad radices exesas videas; tunc enim facile struma secedet, & ulcus digerentibus prius, ac suppurantibus, deinde abstergentibus methodicè curabis. Tertio modo non admodum dissimiliter curatur struma affixo in medio ejus candenti ferro, vel si in mammâ sit facta cum scalpello scissurâ, in quam ex causticis aliquid immittendum erit, donec tota struma excidatur. Paratur autem causticum huic usui accommodum ex tribus partibus fermenti, & una arsenici ex quibus facta massa in furnello exsiccatur, ejusq; instar nuclei pini loco immittatur, abscindes etiam scrofulam, si radicem ejus ligaveris filo in aquâ arsenici, ter quatervè immerso, donec vim caustici acquirat, singulisq; diebus compresseris, donec alimenti defectu arefacta decidat, vel facilius abscindi possit, quâ planè ratione curantur scrofulæ in aliis corporis partibus, & tumor ille ingentis magnitudinis, qui à chirurgis natta dicitur. His factis curationem, ut ulcus postulat, persequeris, digestivis, mundificativis, incarnantibus, & cicatrizantibus, de quibus ad satietatem sæpius jam diximus.

Secundus modus. *tract. 2. d. 1. c. 4.* *2. ad glau. 8* *Tertius modus.* *Causticum.* *Natta tumor.*

De Scyrrho mammarum.

CAP. XX.

Definitio. SCyrrhus, qui à barbaris sephyros dicitur, vel schliroticum apostema, est tumor præter naturam durus, ac doloris expers, isq; duplex exquisitus quem ex naturali melancholiâ, aut fœculento, & crasso sanguine fieri Galenus scribit, vel etiam à vitreâ, gypseâ, & crassâ pituitâ nimis condensata, ut idem autor alibi prodidit, atque hic omni prorsus dolore caret, eodem teste 2. ad glauc. 4. Non exquisitus, qui dolore non absolvitur, idq; dupliciter, aut quia incipiens adhuc est, nec dum confirmatus, aut quia miscellam habet alterius humoris, ut superassati sanguinis, vel atri succi, quem melancholiam vocant, unde sensum levem acquirit: sunt tamen, qui exquisitum scyrrhum à solâ melancholiâ *5. simpl. 9.* *lib. de tum. prat. 10.*

generari

generari affirmant, à per mixtione vero alterius humoris cancrosum, œdematosum, aut Erisypelatoidem, ideoque priori definitioni à Galeno traditæ humoris speciem addunt, definientes scyrrhum, tumorem præter naturam ab humore melancholico, durum & insensibilem, quibus non invitus subscribam, si humor admixtus copiosus sit. *Scyrrhi altera Definitio.* Omnes porro scyrrhi species mammis contingunt, sed quoniam non exquisiti cancrosi tumoris naturam referunt, de illis sequenti c. peculiaris fiet sermo. Exquisitus tribus potissimum de causis in mammis generatur; *Causa.* Primò, quia obstructus lien nequit sanguinem à melancholiâ expurgare, sicquè in corpore redundat, & ad mammas convertitur, ac tumorem scyrrhosum gignit; Secundò, quia menstruis suppressis aut aliàs diminutè fluentibus fœculentus humor non expurgatur, sed paulatim ad mammas regurgitat, & in eadem carne ac venis colligitur. Tertiò, quia ex toto corpore humor per paulatinam (ut ajunt) congestionem in ijsdem mammarum locis accumulatur; sæpe etiam medicorum imperitiâ paratur, cum vehementer erysipelata, & mammarũ inflammationes adstringunt, & infrigidant, aut induratis mammis immodicè dissolventia, calefacientia, & exsiccantia adhibent, sic enim subtile digeritur, quod reliquum est, magis impingitur, & induratur, & hæc scyrrhi quarta causa constituenda: ex quibus constat quatuor has speciales causas ad duas generales reduci pòsse; aut enim primò, & per se humor crassus congeritur; aut ab humore alio tenuiore, ac subtiliori parte præposteris medicamentis exsiccata resultat, tuncque exsiccatio causa est efficiens, materialis verò lentus crassusquè humor, qui inania partis spatia subit, ac replet nervos, nervosaquè corpora, sic ut viam intercludat spiritui animali, à quo est vis sentiendi.

Signa. Cognoscitur, ex duritie sine dolore, ex inæquali corpulentiâ, colore subnigro, vel fusco, hoc est, ex rubro nigricante, quanquam qui ex pituitâ fit, coloris est albi, aut ex albo lividi, qui adhuc incipiens est, ad contactum dolet, minimum tamen, qua ratione ab incipiente cancro distinguitur, cui citra compressionem dolor inest haud exiguus, & à quâvis causâ excandescit, quod scyrrho non accidit.

Prognostica Scyrrhus insensilis curam non recipit, inquit Galenus, qui verò difficulter sentitur, nec incurabilis est, nec facilem admittit curationem; at insensilem dixit esse incurabilem medicamentis, nam manus operam admittit, & curatur; sed & quando scyrrho superveniunt pili, curari nequit, neq; etiam qui magnus est durus, & capparorum colorem refert, ut scribit Avicenna, neuter tamen ad maturationem unquam venit, quocirca nunquam tentanda, ne abeat in fistulosum cancrosumvè ulcus.

2. ad glave. 4.

3. 4. tract. 2 cap. 11.

Curatio Duplex in curatione scopus; alter, qui diligenter emolliat; alter, qui extrahat id, quod in mammis durum superest ac emollitioni ineptum, ideo adhibenda, quæ emolliendo digerere valeant, nam si duntaxat emolliant, non educitur humor; si citra emollitionem solummodo discutiant, tenuiori discusso humore residuum exsiccatum majorem contrahit duritiem, semper tamen universalia particularibus præmittenda.

Victus ratio Quocirca quinque remediorum generibus utendum est. Primò victus ratione extenuante, & humectante, convenit igitur panis triticeus, vinum substantiâ tenue, ova sorbilia, pulli gallinacei, gallinæ, perdices, capreoli juvenes, vitulina caro, ac vervecina; quæ cum spinachiis coquantur, beta, borragine, buglossa. Abstinendum omnino à carne caprinâ, hircinâ, cervinâ, bubulâ, aprinâ, leporinâ, omnique leguminum genere, præsertim à lentibus, & fabis; insuper à pane non fermentato, vino rubro ac fœculento, caseo veteri, & ab omnibus salitis, ac infumatis cibis; item acribus, ut pipere, sinapi, cæpe; ac retorridis, vel frixis, quæ adustum gignunt sanguinem; præterea à solicitudine, irâ, mœstitiâ, vigiliis, & immodicâ exercitatione, curandum etiam ut alvus lubrica sit.

Mensium provocatio

Secundò si menses sint suppressi, aut diminuti, ablatis obstructionibus debitè provocentur, quod fiet sanguine misso, & ad inferiora evocato, reseratisquè viis per ea quæ cap. de suppress. menst. dicta jam sunt; prodest etiam hæmorrhoides promovere, & sanguinem ab iisdem per hirudines educere, aut ex sinistrâ salvatellâ, ut Galenus monet, potissimum si lien fuerit obstructus. *13. meth. 11.*

Purgatio.

Tertiò humorum purgatione, quam ter, quatervè in anno exercere utilissimum est, factâ prius humorum præparatione sic, sirupi fumariæ, borraginis capill. ven. de Epithymo an. ℥ ß, aquarum lupulorum, melissæ, scolopendriæ, buglossæ an. ℥ i misce, aromatizetur ʒ ß pulveris cinnamomi, aut sandali moscati; erit utile addere post primam purgationem sirupú de cich. cum rhab. Purgatio vero erit hæc aut similis ℞ ellebori nigri ℈ ii rhabarb. ʒ iij, zinziberis, cinnamomi, cariophyllorum, nucis moscatæ an. ʒ ß masticis, croci, epithymi an. ℈ ß radicis liquiritiæ rasæ ℥ iij macerentur per horas xxiiij in ſ. q. vini dulcis ac leviter bulliant in cineribus calidis ad libr. i. ß, colaturæ sumat patiens ℥ iiij. vel fiat sequens apozema foliorum borraginis, agrimoniæ, scolopendriæ an. m. j. florum cord. an. p. j. corticum myrobalanorum omnium, si nullæ sint in visceribus obstructiones ℥ ß, polypodij ℥ j. foliorum senæ ℥ ß bulliant in ſ. q. seri caprini ad libr. 2 in fine adde epithymi ℥ i, ellebori nigri ℈ iiii tandem sacchari q. ſ fiat apozema clarum aromatizatum ʒ ii specierum diamarg. frig. dosis ℥ iii vel iiij; aut capiat tantundem elleborismi Mathioli quod nos cap. de virg. & viduarum melancholiâ describemus aut aliis utatur hisce adhuc levioribus, quæ etiam ibi reperies. Nec desunt, qui in his difficillimis, & crassis humoribus; quia communibus medicamentis non cedunt vehementer laudant, per intervalla exhibere g. v. vel vi. stibij præparati, interquos sunt Mercatus, & Valesius, & alii primæ notæ ex nostris medicis, quod equidem non dissuadeo, si cum prudentiâ fiat, nam usu, & experientiâ hæc prodesse constat, levioribus morbum rarissimè extirpari, si tamen horum, & similium medicamentorum usus hodiernâ die à peritis medicis interdicitur, id propterea fit, ne rudioribus, ac inexpertis errandi & patientes interficiendi januæ aperiantur.

Apozema.

Stibij usus.

Roborantia

Inter unam, & alteram purgationem roborantibus, & cordialibus uti oportet, qualia sunt electuarium triasandalum, de gemmis confectio alkermes, & similia: conserva radicis scorcioneræ, borraginis, florum ac corticum aurantiorum ex quibus cum sirupo de pomis, & speciebus supradictis opiata concinnare facilè erit, atq; hæc sunt universalia, quæ prohibent melancholici humoris generationem, genitumq; evacuant.

Localia.

Quartò ac potissimum topicis utendum est, quæ dicente Galeno, quia humor est frigidus calefacientia esse debent, quia humiditatem supervacaneam conjunctam habet, exsiccantia: utramque tamen qualitatem moderatam habeant, nam oppido calefacientia tenuem humoris partem violenter digerunt, ac eliciunt, reliquum exsiccant, & incurabilem reddunt, quæ verò valdè desiccant, ex natura sua ad summam duritiem particulæ infixam fluxionem adigunt, qua propter moderatè calefacientia, & exsiccantia usurpanda, quæ propriè malactica dicuntur, & eodem autore calida sunt in secundo, sicca in primo gradu; ideoque humida interdum vocat, quia paululum absunt ab iis, quæ neque desiccant, neque humectant, eo distincta à maturantibus, quòd hæc humidiora sint, & calorem obtinent humano similem, ac partis humiditatem conservant, illa nonnihil absumunt, ut idem refert Galenus, eorumque materiam ponit tum in libr. simpl. tum 2. ad Glaconem 4. *5. simpl. 7.* *5. simpl. 9.* *5. simpl. 8.*

Malactica.

Præcipue autem inter simplicia commendantur æsipus, butyrum, propolis, cera; olium amygdalarum, camomillæ, anethi, liliorum; adeps gallinæ,

gallinæ, anſeris, anatis, aquilæ, vulturis, vulpis, ſuis, taxi, urſi, leonis; medullæ cruris vituli, cervi; muſcilagines omnes; malva, althea, lilium, branca urſina, caricæ pingues. Efficaciora ſunt ammoniacum, quod thymiama vocatur, aceto diſſolutum, bdellium, ſtyrax liquida, pix liquida, galbanum, reſinæ pingues, ac minimè acres; ſemen apii, cumini, anethi, rutæ, flores geniſtæ, radix yreos, ex quibus compoſita concinnantur, primò fomenta, deinde inunctiones, aut emplaſtra.

Si igitur tumor ex pituitâ vitreâ, vel gypſeâ fuit genitus (quod cognoſcitur quia non adeò tactui reſiſtit, & quadantenus craſſam præ ſe fert duritiem) ferè adhibenda topica, quæ cap. de œdematoſo tumore dicta ſunt. At ſi ex melancholiâ ortum ducat, hoc præmittatur fomentum, foliorum altheæ, malvæ an. m. ß, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ ii cucumeris amari, brancæ urſinæ an. ℥ ii coquantur in ſ. q. aquæ, ac cum ſpongiâ novâ foveatur mamma per quatriduum ter quaterve in die, deindè factâ etiam fomentatione inungatur ſequenti medicamento ℞ radicis altheæ ℥ i coctæ contuſæ, & extractæ, adde æſipi ℥ ß axungiæ gallinæ, anatis an. ℥ j, ceræ parum, fiat linimentum, quo poſtquam per aliquot dies uſa fuerit ad ea, quæ acetum recipiunt veniendum, nam etſi medicamenta cum aceto mirificè hos tumores comminuant, nihilo ſecius nec ſæpe, nec inter initia, nec diutius eiſdem utendum eſſe Galeno placet, quippè ſi impenſius his utaris, partes violenter abſumens, reſiduum lapideſcit: ſi diutius perſiſtas ſubſtantia partis ipſius exſiccata tabeſcit, præſertim hoc in mammis obſervandum; quocirca poſt aliquot dies hoc utitor, foliorum thymi, anethi, hyſſopi, pulegii an. m. ß radicis altheæ ℥ i, ſeminis fœnugræci ℥ ß coquantur in ſ. q. aceti mulſi ad medias, tunc accipe prædicti aceti, pinguedinis anatis, anſeris, medullæ cruris cervi, olei ricini an. ℥ ii bulliant ad aceti conſumptionem, ac utere bis in die; erit efficacius, ſi addas ammoniaci, vel diachylonis gummati ʒ ii ac fiat ad formam emplaſtri; idem præſtant emplaſtrum de meliloto, filii Zachariæ, oxycroceum, aut unguentum Agrippæ, ſi in plumbeo mortario agitentur, & addatur tantillum aceti; vel ℞ radicum altheæ libr. ß, radicis liliorum alb. ℥ iiii coquantur in ſ. q. aquæ contundantur, & extrahantur per cetaceum, & adde olei camomilæ, liliorum ſingulorum ℥ ii, æſipi ℥ ß diachylonis parvi ℥ iii ceræ albæ q. ſ. fiat cerotum, quod tamdiu adhæreat, quoad ex ſe decidat, cui utiliter additur pinguedo anatis, medulla cruris vituli, oleum ricinum, & ſeſaminum. Confert nonnunquam pinguibus mineralia admiſcere, ut quod calore, & laxativis funditur & liquatur, mineralium ſiccitate attritum abſumatur; ſic adhibetur emplaſtrum filii Zachariæ, ceroneum, aut aliud ex prædictis cum pulveribus marchaſitæ, plumbi uſti drachma pro uncia; prædictis conſimile eſt, id quod recipit caricas pingues xij coquantur ac contundantur, & adde ammoniaci, bdellij, galbani in aceto diſſoluti an. ℥ ii ſtyracis liquidæ ℥ i muſcilaginis, altheæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ i, æſipi, butyri majalis, aut recentis, olei ricini, ſeſamini, liliorum an. ℥ i ceræ q. ſ. fiat emplaſtrum cui addere poteris plumbi uſti ʒ i.

Fomentum.

Vnguentu.

Acetum.

12. meth.

2. Vnguentum.

Cerotum.

Mineralia.

At ſi tumor ex nimiâ reſolutione fuit genitus, humidis magis utendum, quippe, quæ ſeparant id, quod viſcidum eſt à parte, cui adhæret, & craſſum mixtione attenuant ac liquant; in hunc uſum alimenta ſint copioſiora humectantia, & reficientia, ſomnus commendatur longior, animi tranquillitas, exercitium nullum, aut exiguum, linimenta & inunctiones conficiantur ex muſcilaginibus oleo amygdalarum dulc. extractis, aut decocto ſeminis malvarum, melonum, fœnugræci, altheæ, & ſimilium, cum quo etiam decocto pars priùs foveatur; aut ℞ prædictarum muſcilaginum an. ℥ ß pinguedinis gallinæ ℥ ii cum jam dicto decocto, bulliant ad decocti ipſius conſumptionem, & utere; aliud conficies ex radicibus altheæ coctis piſtis, & extractis, cum modico unguento roſato,

Si ex reſolutione nimia fiat.

resumptivo, aut ex ceroto refrigerante Galeni cum oleo amygdalarum dulc. aut ex oleo de semine melonis, cucurbitæ, pinguedine anatis, cum unguento ros. & modico ceræ. Utilissimum hoc est, muscilaginis phylij, cydoniorum, fœnugræci an. ℥ ß. olei ros. omphancini ℥ i ß diu agitentur in mortario plumbeo, & utere. Galenus rebelles scyrrhos evaporatione ex aceto acerrimo super lapidem pyritem candentem perfectè sanasse refert, ita ut magici opus videretur, quâ etiam evaporatione fœliciter utimur ex aceto super lapidem molarem, marchasitam, aut laterem; quod si evaporatio fieri nequeat, linteum madidum in aceto, in quo prædicti lapides igniti extincti fuerint, loco applicetur; verum quia non semper acetum mammis conducit poterit fieri evaporatio aliquo ex antea adictis decoctis. *2. ad Gl. 4.*

Curatio per manus operam. Quinto reliquis non proficientibus ad opus manuale veniendum, tumorquè ferro amputandus, nisi tota mamma induruerit, & ita thoraci tumor adhæserit, ut citra periculum à sanis partibus avelli nequeat: quod si contigerit, chirurgiam nullâ ratione tentabimus, si vero mammæ summitas duntaxat scyrrhosa sit, aut ultra dimidium mammæ affectio non occupaverit, securissimè amputanda est, neque ullum alium ex duris mammarum tumoribus audaciùs ferro rescindere licebit; tum quia scyrrhus nullum habet, sicuti cancer sanguinem prope duritiem in venis congestum, cujus occasione denuo periculosiùs recurrat, & concrescat; tum quia non impendet hæmorragia, sicuti in cancrosis tumoribus, ex quâ inter manus chirurgi patientes perire sæpe visum est: tum demum quia ulcera arte facta si debitè curentur, non ita maligna fiunt, & insanabilia, ut cancrosa ex quibus ob affluxum vitiosi sanguinis, quantumvis exactè curentur, maligna fit ulceratio.

Ulcera deinde curantur, aut per primam intentionem, ut per simplicem partium coalitum suturâ, vel ligaturâ factum, aut inditis linamentis convenienti madidis medicamento. Accidentium curatio, ut fluxus sanguinis, aut carnis suppurationis, si contingant, ex Aëtio petenda: summopere tamen Galenus monet, ne ferro candenti in mammis unquam utamur, ob maximum periculum, quod impendet, si prope partes principes adustio fiat, cum præsertim sanguinis eruptionem, ut in cancro non vereamur. *Serm. 4. c. 45. 46. 2. ad glauc. 10.*

Scholium.

Scyrrho cur repercutientia non conveniant

Quarto topicis] *Scyrrhum per defluxum interdum fieri ex Galeno recitavimus; fluxioni autem repercutientia conveniunt, qui ergo fit, ut ea in curatione scyrrhi rejiciantur, Etidem Galenus 7. secundum genera 7. discutientia duntaxat, utilia esse dicat?*

1. Solutio. *An quia humor frigidus est, & à frigidis ulterius lapidescet? at frigido œdemati repellentia tutò adhibemus.*

2. *An quia ex alijs tumoribus scyrrhi gignuntur, inchoantibusq; duntaxat repellentia conveniunt? at incipientes etiam fieri ex Galeno docuimus;*

3. *crassum humorem esse si dicas, qui non facile retrocedit; at cancro, & carbunculo à crassis genitis humoribus repercucientia utiliter adhibentur.*

4. Autoris. *Non igitur harum ulla est sontica ratio, sed quia humor scyrrhi crassus simul, & frigidus est, ac cineritius, ideo repercussionem non admittit; in œdemate vero frigidus est, sed fusus, & liquidus; in cancro & carbunculo crassus sed calidus, qui repercussionem non renuit:*

Traliani lapsus. *minus igitur apte Tralianus in scyrrho à calidis, & siccis medicamentis indurato, frigidis utitur, & humidis, siquidem scyrrhus etsi à calido tanqnam à causâ prægressâ genitus sit, affectio tamen frigida est, & contrarium postulat.* *Lib. 5. c. 18*

De

De ſcyrrho non exquiſito quem zaratan vocant.

CAP. XXI.

DUplicem eſſe ſcyrrhum ſuperiori c. monſtravimus, alterum exquiſitum, de quo ibi; alterum per commixtionem alterius humoris, qui ſi atra bilis ſit, tumor generatur cancro finitimus, cancroſum ſcyrrhum rectè dixeris, hiſpanis Zaratan nuncupatur, ac definitur, non exquiſitus tumor melancholicus per admixtionem atræ bilis, qui in cancrum migrare tentat, mediamque retinet duritiem inter ſcyrrhum, & cancrum; ſunt tamen, qui exiſtimant, medium eſſe non ſolum inter ſcyrrhum, & cancrum, ſed etiam inter ſcyrrhum, & alios tumores ab humore craſſo, ut ædemata, glandulas, ſcrofulas, à quibus etiam fieri poſſe autumant, neq; abs re, quippe hoc peculiare eſt huic tumori, ut à craſſis, pituitoſis, et melancholicis ſuccis oriatur, ac poſtea aduſto adveniente humore progreſſu temporis, ni diligenter cures, exulcerationem acquirat. *Definitio.*

Differt à ſcyrrho ut autores ſunt Avicenna, Raſius, & Vigo, quinque accidentibus, pulſatione, inflammatione, punctione, dolore acuto, & tumore venarum in circuitu; à cancro vero difficiliùs diſtingues, nec niſi magnitudine accidentium; minor enim eſt durities, & in æqualitas, dolor, punctio, calor, & inflammatio, nec adeo turgidas, & liveſcentes habet venas, & nec ita ſubitò accreſcit, nec indeſinenter vexat ſed per intervalla, præſertim imminentibus menſtruis; à poſteriori etiam, quia tumor is emollientia localia cum utilitate admittit à quibus cancer omninò exacerbatur, ut Galenus ſcribit. Præterea cancer vix, unquam perfectè ſanatur, & ſi uras aut ſeces, gravius, ut ait Celſus, affligit, prædicti tumores ſciſſionem admittunt, nec amplius redeunt, ſi decenter curentnr; atque hæc ſunt tubercula, quæ Hippoc. non ſuppurari dixit, ſed ſemper fieri duriora, deinde ex ipſis cancros naſci occultos.

Diſtinctio à reliquis tumoribus.

Av. 2. primi c. de ægrit. compo. R. c. de apoſtemate ſchlirotico. Vig. lib. 2. c. 8.

5. ſimpl. 9

2. de morb. mul. text. 24.

Cauſam huic malo plerumque præbet menſtruorum omnimoda ſuppreſſio, aut eorundem imminutio, ſi modo, quod tenue eſt, fluat, craſſiore, ac fœculento ſanguine intus remanente; inſuper ſterilitas, quia in cauſa eſt, ut mulier neque in puerperio, neque in lactatione à pravis, & melancholicis recrementis expurgetur; ideoque virginibus, viduis, & nuptis ſterilibus, aut, quæ præmaturè parere deſierunt, affectio ſupervenire ſolet; cauſam etiam præbet improba victus ratio, ut craſſa, viſcida, & vitiata edulia, quæque fœculentum humorem gignere apta ſunt, epatis ad generandum tale recrementum aptitudo, ac imbecillitas ſplenis, qui, quidquid de eâ ſuperfluitate generatur, trahere nequit; vita ſedentaria, vel curis, vigiliis, & mœrore jactata; quippe cuncta hæc craſſos gignunt humores, aut bonos nimium exſiccant, & in aduſtos commutant, qui immediata exiſtunt hujus tumoris cauſa. *Cauſæ.*

Signa ſunt tumor aliquantulum major cancro, conſpicuus, colore cineritius, aut ſubobſcurus, cum duritie, ac venis in circuitu nonnihil liveſcentibus varicum inſtar, quibus ſi adjungas, quæ ſuperiùs dicta ſunt, tum propria habebis ſigna, tum ea, quibus à reliquis tumoribus diſcernitur, quamobrem ſermonem convertam ad ea, quæ futurum cancrum, aut exulcerationem demonſtrant, quæ cum imminent, inquit Hippocrat. cit. prius ora amareſcunt, & quæcumque guſtant, amara videntur, & accipere renuunt ac compeſcenda faciunt, mente percelluntur, oculi duri fiunt, obtuſè vident, & ex mammis dolores ad jugulum tranſſiliunt, & ſub ſcapulas; *Signa.*

las: mammæ graciles fiunt, & ipsæ per totum corpus extenuatæ sunt, sitiunt, spiritus est imminutus, & non olfaciunt, & nares obtusæ, & non levantur; quorum signorum incipientibus hisce tumoribus sat est quædam apparere, procedentibus plura, in jam perfectis ferè omnia.

Curatio Curarur 6. remediorum generibus: primo, victus ratione adustis humoribus contraria qualem jam c. præcedenti descripsimus.

Evacuatio & diversio Secundo evacuatione simul cum diversione à mammis; diversio potissimum fiet frictionibus, crurum lavacris, & mensium provocatione, vel alterius evacuationis, si quæ suppressa sit, evacuationem melacholici humoris in corpore redundantis fœliciter auspicabimur à sanguinis missione ex brachio, ni menses prolicere animus sit, tunc enim ex pede facienda est, aut si minus commodè id fieri queat, fontanella altero crurum aperienda, qua quidquid crassum, & mordax, defectu naturalis evacuationis, exuperat, educatur.

Purgatio. Purgatio deinde post attemperationem, & præparationem humoris per sirupos ibi de scriptos per Epicrasin semel aut bis in mense sic fiat. ℞ Rhabarb. electi ʒ i infundatur in ℥ iiij decocti foliorum senæ, & prunorum, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio ℥ ß aut sirupi ros. solutivi, vel de cichoreo cum rhabarb. ℥ i; aut exhibeantur per intervalla ℥ iiii alicujus ex prædictis sirupis purgativis, aut Elleborismi Mathioli c. d melancholia à nobis descripti, quibus urgente necessitate addi potest ʒ i lapidis lazuli pro libr. sirupi vel grana iiii stibij præparati pro dosi: sumitur etiam ʒ i. Rhabarb. in infusione seri caprini. Inter unam, & alteram purgationem rotulâ aliquâ cordiali utendum est, ut triasandali, diamosci, lætitiæ Galeni, aut ʒ j theriacæ optimæ, vel mitridatij;

Admonitio. Quod si obstructio alicujus insignis visceris simul adsit, eam ante localium applicationem usu chalybis præparati, vel simili aliquo medicamento demollire conabimur.

Topica. Tertio à primâ statim purgatioue localibus utendum est, non quidem adstringentibus, sed ijs, quæ repellendo humoris acrimoniam simul retundant, & majorem inhibeant fluxionem; talia erunt mixta ex emollientibus sive malacticis, & exsiccantibus, quæ media sunt inter ea, quæ cancro, & quæ scyrrho applicari solent: sic initio quando tumor mammarum citra causam manifestam dolere incipit, utendum oleo ros. aut omphancino cum succo plantaginis vel solatri, ac si fervor adsit in plumbeo mortario agitentur, ex quibus etiam additâ cerâ, & pinguedine anatis emplastrum fieri potest: idem præstat unguentum de tutia, sed mirabilis est efficaciæ lamina plumbea crebris foraminibus pervia, ut autor est Gal. 9. simpl. aut unguentum sic paratum, quod ab eodem autore commendatur

Lamina plumbea. *Unguentū* ℞ olei ros. omphancini ℥ viii plumbeo pistillo in mortario plumbeo agitetur ad spissitudinem, & coloris mutationem, tunc adde pulveris cerussæ, lithargyrij an. libr. 1. misceantur diligenter in eodem mortario, & fiat linimentum; idem præstat beneficium cerotum philagrij, emplastrum filij Zachariæ, diachylon Rasis, cum pulvere marchasitarum, plumbi usti, lithargyrij, aut sequens unguentum olei ros. ℥ iiij, cerussæ ℥ ß plumbi usti, tutiæ præparatæ, lithargyrij pulverizati an. ʒ i, sevi caprini, pinguedinis gallinæ, anatis, caponis an. ℥ ß, ceræ q. s. fiat unguentum; vel hoc aliud, olei amygdalarum dulcium ℥ j ß, pinguedinis gallinæ, caponis an. ʒ ii, pinguedinis suillæ ℥ ß, plumbi usti ʒ iiij ceræ q. s. fiat ad modum telæ ceratæ aut ℞ unguenti de tutia, emplastri filij Zachariæ partes æquales. Prodest etiam unguentum, aut oleum ex bufone, aut oleum de viperis, præsertim cum venenosa subest materia;

I. Secundū locos.

Repellentia sine adstrictione. quod si magis repellere animus sit, & fervorem compescere ℞ succi sempervivi libr. ß. olei ros. cerussæ an. ℥ ß agitentur prius in plumbeo mortario, deinde leviter bulliant, in quo madida linteamina imponantur; est etiam utile foliorum solatri, plantaginis an. m. ij bulliant in

succo

ſucco malorum granatorũ, contundantur, & adde, limaciarum cum conchulis contuſarum xxx iij fiat cataplaſma: vel applicentur folia fraxini, cocta in aquâ fontanâ, & contuſa, & locus decocto foveatur; ſequens linimentum *Vnguentũ de ranis.* maximæ eſt utilitatis, ranas virides xx. in aquis puris, vel in herbis degentes vivas, àdhuc ſi habere poſſis, ſin minus recenter mortuas butyro recenti vel pinguedine anatis convolutas in ollam vitream multis foraminibus pertuſam projice, ollam indito in alteram capaciorem bene lutatam, tunc per partem ſuperiorem ignem appones, donec butyrum, & ranas in majorem ollam ſatis eliquari comperies, ſeparata pinguedine ranas comburito, donec in pulverem redigi poſſint; ex quo pulvere & ranarum pinguedine ſolâ vel additâ cerâ mirificum parabis linimentum, cui conſimile aliud eſt ex pulveribus cancrorum, vel limaciarum, cum prædictâ pinguedine: aut emplaſtrum de carnibus ranarum; vel aliud ex limaciarum carne, & conchulis ſimul piſtis; aut certè hac deſtillatione partem inunges, terebinthinæ ℥ ij, maſticis, ſarcocolæ, an. ʒ j ß, ligni aloës, yreos, carpobalſami an. ℥ iij ſciſſa, & contuſa, plumbeo piſtillo in mortario plumbeo diu ducantur, poſtea in alembico plumbeo vel ſtanneo, lento igne ſublimentur, tandem deſtillentur, & liquor in plumbeo vaſe recipiatur; cujus liquoris ℞ ℥ j, balſami optimi, olei de vitellis ovorum an. ℥ ß miſce, poteris indiſtillatione addere carnes ranarum, limaciarum, ac gallinarum ova ſimul cum teſtis conquaſſata. Conficitur etiam emplaſtrum ex ciceribus coctis in aqua pluviali, & cinere, cum paſſulis mundatis, & foliis rutæ mixtis omnibus & contuſis; emolliunt inſuper cuncta illa, quæ c. præcedenti dicta ſunt in 4. remed. genere; ſed & *Lib.16.c.48* pleraque alia in hanc, & reliquas hujus tumoris curativas indicationes ſcribunt Aëtius, & Mercatus hoc c.

Quarto ſi dolor ſit vehemens anodinis, in quem uſum laudat Aëtius roſas, *Anodina.* melilotum, ac ſemen papaveris, paululum omnia trita, vino paſſo cocta, & vitellis ovorum ſubacta: vel pſylij, quamtumvis in cretico maceretur, & cum dactylorum pinguium carne conteratur & adde foliorum plantaginis, capitum roſ. exſiccatarum q ſ. cum adipe anſerino, fiat emplaſtrum, apponatur in exiguâ quantitate, ne gravet; Prodeſt etiam linimentum ex oleo roſ. omphancino cum pinguedine aliqua, vel ſine illâ, ac ſi dolor ſit adhuc vehementior ℞ olei roſ. ℥ iij ſeminis papaveris albi ℥ j, opii ℈ j gummi arabici ʒ iij ceræ q. ſ. fiat linimentum; cui conſimile aliud paratur ex muſcilaginis ſeminis cydoniorum, phylij extractæ ſucco ſolatri, aut plantaginis ſingul. ʒ ij, ceruſſæ, tutiæ, vel lithargyrii ʒ j, agitentur in mortario plumbeo; vel applicetur ſola muſcilago in prædicto mortario agitata. At ſi dolor vehementiſſimꝰ fuerit, confert fomentum, quod recipit, ſucci plantaginis, lanceolæ vermicularis, vel conſolidæ majoris ℥ iiij, ovorum albumina ij, aquæ roſ. olei roſ an. ℥ j, aceti albi ℥ iij calefiant, & linteum imbutum apponatur, utilis eſt etiam herba Eriſimon, quæ ab hiſpanis dicitur, *ſaramago*, ſi ejus folia applicentur, aut emplaſtrũ ex ipſis coctis cum hydromelite conncinetur, quod qui- *Fragoſum* dam habent pro mirifico ſecreto; prodeſt præterea ſpuma ſaponis cum aquâ roſaceâ agitatâ, & appoſita.

Quinto ijs, quæ malignam exulcerarionem impedire valent, & efficere, *Cancrũ inhibentia.* ne affectus in cancrum commigret; cui rei apta ſunt quæcunque nuper diximus; præter quæ apponitur utiliter ſuccus naſturtij, coriandri, & intybi cum aceto, & farinâ lentium decorticatarum; aut gallitricum, tormentilla vel agrimonia cum nuce rancidâ, ac vetuſtâ piſtata, quas etiam herbas mandere utile fuerit, aut appicatur ranarum pinguedo vel ipſarum unguentum paulò ſuprà deſcriptum.

Sexto reliquis non proficientibus ad manus opera veniendum antè ta- *Prima curandi ratio manualis.* men utiliſſimum fuerit corpore benè præparato hanc experiri curandi rationem, qua quidam cum laude utuntur, & utilitatis gratia, quam inde

inde capiunt non exiguam, religiosé seu potius superstitiosè cælant. Subtili, aureoquè ignito cauteriolo foramen in parte efficiunt, in illum sublimati granum indunt, superposito linteo madido, in vaccino butyro, sequenti die prorumpit alba quædam, & crassa materia, & fungosa, quam radicem vocant, cujus si nonnihil remanet, ægyptiaco unguento, aut pulvere Joamis devigo extirpant, cui usui & ad malignitatem cohibendam utilem esse comperimus pulverem lapidis bezoartici, aut succum nicosianæ; Deinceps locum mundificant unguento apostolorum, ac regulariter curant, ita gloriantur cancros curâsse, cum potius hosce curaverint tumores, vel scyrrhos exquisitos. Alii scissione utuntur, quæ tamen exequenda non est, nisi tumor in summitate mammæ consistat, ut antea ex Aëtio monuimus, nam reliquos, qui aut mediam mammam occupant, aut prope costas sunt, vel in pectore, humeris, sub alis, & inguinibus, scissione avellere non licet, quia perfectè tolli nequeunt, & sanguinis eruptionis timor incumbit, ex quâ æger inter manus pereat, nisi aut jam adeo induruerint, ut soli scissioni cedant, aut ulcerari incipiant, tunc enim licet costis adhæreant extirpandi sunt, quia quò diutiùs immorantur, eò certiùs perdunt, itaq; eos, qui in summitate existunt, quia securè fieri potest, secabis, hosce ob periculum præsentaneum, ut Rasius docet. Scissionis modus hic est à junioribus utiliter inventus. Corpore, victu, & medicamentis præmunito tertio à purgatione die post prandium duo ovi vitella unà cum albumine & rosaceo agitantur magna lychinorũ copia ex tenui stupa parata, pulvinis etiam, & ligaturis quinq; digitos latis, acu consuendis fœmorib. idonea cum tenaci filo eoq; duplo, tunc patiens resupina collocetur, adsintq; utrinq; duo homines, qui brachia firmiter contineant, ne ipsa sibi contranitendo impedimento sit; aliæ duæ mulieres crura ejus contineant, ipsa à cingulo parte superiori nuda esto, linteum utrinq; sit, quo sanguis defluat; tunc chirurgus per partem posticam mamillæ duritiem comprehendat, ut extrà ad papillam promineat, ac prudenter divertat, ne ipsa papilla excidatur, quod si versus axillam fuerit tumor situs, divertendus etiam est, ne musculi ab axillaribus orti lædantur.

lib. 4. s. 4. c. 44.

13. continentis.

Secunda curandi ratio

His constitutis, tumoreq; manu sinistra firmiter comprehenso acutissimâ novaculâ chirurgus tantum cutis longitudinaliter aperiat, quantus tumor ipse fuerit, deinde ex utroq; tumoris latere caro commota exscindatur, & separetur, ita tamen ut tumor non feriatur, quòd si sanguis erumpat, globulo ex bombace facto locus opplendus est, quem alter eorum, qui brachia continet digito comprimat, ubi utrinq; tumor detectus fuerit, ac separatus, acu, filoq; medius transfigatur, ipsumquè filum alteri filo alligatum alicui astantium committatur, à quo firmiter teneri oportet, atq; hinc inde contra eam partem quà chirurgus secat divertendum, ubi probe fuerit ab utroque latere tumor separatus per inferiorem partem penitus abscindatur, idq; expeditissimè digitis admotis, ut totus tumor abscindi sentiatur, nihilq; ex eo relinqui; quod scarificatorio gladiolo aciem acutam utrinq; habenti, quo tumores aperiuntur, commodè fiet; hanc totam operationem celerrimam esse oportet, & adeo expeditam, ut plus in trajiciendo filo, eoquè colligando, quam in tumore penitus eruendo moræ sit, ob debilem fœminæ naturam, dejectumq; animum. Abscisso tumore diligenter providendum, ne quid remaneat, quod facile cognoscetur, si nulla superest durities, tuncq; partes leviter comprimendæ fœculentus sanguis extrahendus, ne posteà fomentum præstet.

His expeditis, sanguis omnis, qui ex vulnere fluxit, abstergatur, mox lychini ovo intincti indantur, nec tamen multi, ne comprimant, ac dolorem augeant, deinde stupæ imponantur eodem ovo madidæ, pulviniq; & ligatura. Postero die eadem horâ communi digestivo curetur, aut balsamo ex iis, qui communiter parantur, ad vulnera curanda, quod applicatur plumâ leviter eo intinctâ, & sicca filamenta superponuntur, ita enim caro ipsa paulatim coalescit, super balsamum emplastrum basilicon applicatur, aut theophrasti, quo utiliter utimur, ac mirabilem præstat operationem, tandem ubi jam satis ulcus coaluit,

filamentis

filamentis ſiccis cum eodem emplaſtro cicatrix inducitur, emplaſtrum bis in die abſtergatur, ac tum in primâ operatione, tum aliquot dies poſt ſit ſemper in promptu pulvis reſtrictivus, ut ſi forte hæmorragia magna contingat, ſiſti tempeſtivè poſſit, aut interim, dum opus ſit, mamma prope radicem ligatura comprimatur; quod ſi tumoris aliquid, aut virulentiæ, ſeu pelliculæ in ulcere remaneat, cauſticis medicamentis potius utendum, quàm uſtione; quippe uſtio in hiſce locis cordi proximis, & partibus vicinis uſurpanda non eſt, ne viſcera exurantur, ut Galenus ſapienter monet: quia autem maximi in praxi momenti eſt, ſæpius commendare oportuit ne uſtio fiat, niſi urgente ſanguinis nimiâ profuſione, quo in caſu aureum requiritur inſtrumentum ad dactyli formam, eaque duntaxat pars comburenda, quæ ſuperfluit, ſanis illæſis manentibus; ſed & inſuper ad partem poſticam mammæ ea adhibenda, quæ fluxionem, & cauterij calorem valeant compeſcere, ut ſuccum poligonij, equiſeti, ſempervivi, plantaginis, portulacæ, cum bolo armeno, & terrâ lemniâ (quod etiam in ſuperiori curatione advertendum) ac ſi quid adhuc ſuperſit cauſticis potiùs, quàm copioſo igne extirpandum erit.

Admonitio.

2. ad Glauc. c. 10.

Admonitio altera.

Scholium.

Mercatus hoc loco ſic diſtinguit inter Scyrrhum exquiſitum, & non exquiſitum tumorem ab Hiſpanis Zaratan dictum, & cancrum; quod exquiſitus ſcyrrhus à melancholico humore generetur, ac dolorem non habeat conjunctum; non exquiſitus ex admixtione alterius humoris, ac leviter doleat: cancer ex humore aduſto atrabiliario cum magno dolore fiat: Inter cancrum verò, & ſcyrrhum Zaratanum illum conſtituit, quem ex quovis alio tumore generari prodidit, jam jam in cancrum tendente, à quo tantum differat, quod curetur, & emollientibus gaudeat; cancer vero acerbiori ſit præditus dolore. Verùm, uti mihi quidem videtur, non exquiſitum ſcyrrhum bis nobis deſcribit, & Zaratanum (ita enim libet appellare illum tumorem) ab eo inutiliter diverſum facit, ideoque ut hoc conſtituat diſcrimen conatur interpretari Galenum 5. ſimpl. 9. ubi ſcyrrhum ex atrâ bile fieri dixit, per atram bilem humorem intelligens melancholicum; cum tamen nihil minus Galenus ibi voluerit, ſiquidem apertè dixit, ex eâ fieri cancroſum ſcyrrhum. At inquit Mercatus humidis curat, quæ cancroſis non conveniunt. Reſpondeo, Galenum non curare humidis cancroſos ſcyrrhos ex melancholia atra bile perfuſa; ſed eos duntaxat quibus dura pituita cauſam præſtitit; cujus hæc eſt dictio, Nempe quæ propriè emollientia vocantur medentur ſcyrroſis tumoribus ex pituita reſiccata: *& infra,* at quæ ab atrabiliario ſucco indurantur, cancroſa ſunt omnia, & ab emollientibus exaſperantur. *Eò tamen tendere videtur Mercati mens, ut novam tumoris ſpeciem inveniſſe glorietur, quæ tamen à non exquiſito ſcyrrho nequaquam differt, ut ex Hipp. Raſio, Avicenna, & Vigone monſtravimus, quocirca nos, qui peregrinis opinionibus non applaudimus, nec ingenij decus putamus, abſque neceſſitate nova obtrudere, novam illam tumoris ſpeciem ponere ſupervacaneum omnino duximus. Porro hic eſt ille tumor, quem Italus quidam per Germaniam, Poloniam, & Angliam non citra vulgi admirationem curabat remedijs, hoc cap. & c. de ſtruma dictis, fucatis tamen & aliâ ſpecie indutis, ne dignoſcerentur propter lucrum, quod non exiguum faciebat, cancrum curâſſe prædicans. de quo c. ſequenti.*

Mercatus Zaratanū diſtinguit à cancroſo ſcyrrho.

Fuchſius Italus.

Sciſſionis modus hic eſt] *Aëtius lib. 4. ſ. 4. c. 45. hanc operationem fieri docet, & ſiſtendi ſanguinis gratia ſubinde urens quoad tota amputatio à ſummitate uſque ad ſanam partem ſit peracta; ac primas inuſtiones ſiſtendi ſanguinis gratiâ facit, poſtremas ad omnes morbi reliquias abolendas; quarum quidem uſtionum, etſi urgente neceſſitate uſus ſit ob ſanguinis eruptionis metum, tamen morbi reliquiæ cauſticis medicamentis commodiùs, ac ſecuriùs extinguntur, ut à nobis jam dictum eſt.*

De mammarum cancro.

CAP. XXII.

Definitio. CAncer, græce carcinos, Celso carcinoma, Galeno cancrosum tuberculum, est tumor malignus, inæqualis, durus, ore prætumido, aspectu teter, aut lividus, venas tumidas, crassasque in circuitu habens, protervus, calidus, & qui potius à curatione efferatur, quam mitigatur. Dicitur cancer ab effigie, quia venas turgidas habet, quemadmodum cancer aquaticus pedes; quidam ita nuncupari autumant, quia sicuti cancer animal, asper, & durus est, & quidquid forcipibus suis ceperit haud facile dimittit, ita tumor iste difficulter avelli potest ab ijs partibus, quas semel obsederit. Paulus tumorem esse sine dolore scribit: Aëtius dolorem ei tribuit; Hunc sequitur Mercatus, illum Gorrhæus in suis definitionibus. Celsus alium sine dolore, alium cum dolore esse refert; *Cel. lib. 6. 45. Fern. 3. 4. c. 15.* alij inter quos est Benedictus Textor dicunt initio esse sine dolore, qui tamen postea advenit; sed meliùs Avicenna litem componit, dicens alium esse vehementis, alium mitioris doloris, quod fortassè per indolentem Paulus intellexit. *Differentia* Porro duę adhuc sunt cancri differentię celebriores, alij enim occulti dicuntur, alij non occulti; & occulti tàm ij qui sine ulcere sunt à veteribus fuerunt appellati, quàm qui in penitioribus corporis partibus latitant, ut in palato, in intestinis, & in sinu muliebri, quem peculiariter occultum Philoxenus appellavit. Qua in re miror Mercatum sapientissimum virum ulceratum cancrum duntaxat ubicunque sit, occultum judicare, inde sumpta ratione, quòd curationem non admittat, non enim quia curationem non admittit occultum vocat Hipp. sed quia occultus est, curationem dixit non admittere. *Lib. 6. aph. 38.* Ideoque magis concinne, ut mihi quidem videtur, Mattheus de Gradi, & Dinus Florentinus non ulceratum cancrum occultum etiam fuisse appellatum existimant, *M. cons. 9.* *Cancer occultus curationem respuit.* illum tamen duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, modo ulceratus sit, modo non, atque Hippocratis aphorismum rectissimè utrisque aptari, quia neuter curandus est; mitiora enim medicamenta renuunt, si vero per incisionem aut adustionem cures, quâ solâ viâ extirpari posset, ulcera nunquam consolidabis, & hominem curationis afflictione ad mortem usque excarnificabis, qui nullâ fortasse curatione adhibita longiori tempore vitam, & cum minori molestiâ transegisset; malunt enim homines sæpe malum aliquod tolerare, quàm certam oppetere mortem, & plerique pro ambiguâ ancipitiq; valetudine deformiorem, sed securam magis vitam degere, meliusque est infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino avellere. Illis vero, qui *Cancer verus paleativus duntaxat gaudet.* non ulcerati in summâ corporis parte hærent, aut qui, etiamsi ulcerati vel occulti sint, laborantes adeo molestant, ut ipsi manû ultro admovere desiderent, curatio adhibenda, quia major est molestia sine medicamentis, quàm quæ à paleativis afferri potest, quibus duntaxat verum cancrum tractandum esse plerique censent. Nam ut Celsus scribit, quidam ferro adusserunt, quidam scalpello exciderunt, neque ulli unquam medicina profuit, sed adusta concitata sunt, & increverunt, donec occiderent, excisa etiam redierunt, & causam mortis attulerunt. Incertum enim est, an ex sententiâ Hippocratis, & Galeni in com. aphorismi eos etiam, qui in summâ corporis sine ulcere consistunt profligatoriè curare liceat, & sane experimentis constat, neque hos etiam consanescere, ob succi crassitiem, qui neq; repelli, neq; discuti potest; si vero ad suppurationem perducatur, ulcus fit cacoëthes, quod curationem similiter respuit.

Causa. Gignitur cancer ab atrâ bile, id est, ex eo humore, qui fœcivinariæ similis à liene expurgatur, ubi tamen calorem conceperit, quem si nec per alvum, nec per hæmorrhoidas, nec per menses natura expellit, aut ad crura decumbit, ubi varices efficit, aut ad universam cutem, ubi elephantiasis nascitur (quam aliqui univer-

universalem cancrum appellare consueverunt) aut alias quidem partes impetit, uti os, oculum, vulvam, pectus, colem, anum, præsertim vero ad mulierum mammillas, quia fungosæ, & inanes, tùm à capite, tùm ex utero facilis est decursus, quâ etiam in parte Galenus scribit, cancri animalis effigiem longe evidentissimè repræsentari; itaque continens, & materialis cancri causa humor est melancholicus, qui jam ferbuit, & adustus est, actu tamen fervidus non existit; at si iterum referbuerit in exulcerationem duritiem deducit, quo differt ab anthrace, sive carbunculo, qui ab atrabilario fervidovè sanguine generatur, ut docta est Pauli sententia, ad Galeni, & Avicennæ mentem.

Mammillæ cancris plurimum infestantur. — *1. ad Glauc. c. 10.* — *Anthrax, sive carbunculus.*

Signa. Cognoscitur ex renitentia tactus, radicibus longè extensis, venis circùm sitis varicosis, quibus veluti alligatur, colore cineritio ad rubrum vergente, interdum ad lividum: aspicientibus mollis apparet, tangentibus durissimus est, dolore sæpe per scapulas ad claviculam extenso: interdum ejus obscura sunt rudimenta, & ciceris magnitudine sive fabæ uno alterovè, aut pluribus etiã annis persistit, deinde nucem, juglandem, & ovum æquat, quòad tandem in ampliorem molem attollatur, & increscat. Ubi vero exesâ cute ulcus efficitur, tum corruptæ carnis speciem tumor exhibet cum fœtore, sordidâ illuvie, horrido aspectu, labris præduris & inversis, ac sanies tenuis, nigra, aut fulva ex eo manat, vapor inde gravis cordi, cerebro, & ori communicatur, febris assidua, & crebra animi defectio adest.

Vlcerati signa.

Prognostica. — *6. aph. 38.* Prognostica ex supradictis facilè desumes; nam occultos habentes cancros melius est non curare, inquit Hipp. curati enim citiùs pereunt, non curati longiori tempore durant, idquè Celsus confirmavit, quam tamen sententiam, ut scribit Galenus, multi magnæ autoritatis medici ad alios etiam cancros dilatârunt: discernere autem, an curationem admittat, nemo potest nisi tempore, & experimento; si enim imposito medicamento adurente malum leniatur, & ejus indicia minuantur, procedere curatio potest, si vero irritatur, & excandescit, removenda sunt omnia acria & vehementia.

Curatio. In curatione multum, ac diu variatum est; quidam enim, etiam non ulceratis cancris auxiliares manus nõ esse adhibendas autumant, ut nuper diximus, experimento ducti, quod multæ mulieres cancros in mammis habentes, solâ bonâ vivendi ratione nullo medicamentorum localium irritamento, perinde ac si nullum paterentur morbum, incolumiter, ac prosperè vitam diutissimè protraxerunt. Verum quia id rarum est, & facilè materia ibi colligitur, quæ putrefacta in malignam evadit exulcerationem; aut continuo repercutientium usu in pectus, & thoracem resudat, Empiemaquè gignit, ut ex continuatione plumbeæ laminæ visum jam est; ideo non proficientibus medicamentis c. superiori dictis, quibus non ulceratus cancer tractandus est (demptis tamen malacticis, quæ in cancro haudquaquam usurpanda sunt) præordinatâ victus ratione, quæ minimè generet atram bilem, de qua etiam ibidem diximus: Præparato insuper, & præpurgato corpore medicamentis, quæ melancholiam respiciant, ut sirupo borraginis, de pomis, de Epithymo, cum aquis borraginis, fumariæ, mellissæ; subinde sumptis pilulis fœtidis, de fumaria, de lapide lazuli, de nitro, ac similibus; tertiâ à purgatione die si inefficacem esse viderimus curationem, per resolutionem, uti sæpe est, quam commodissimè id fieri possit, extrahetur eâ ratione, quâ dictum est capite superiori de cancroso scyrrho 6. remed. genere.

Resolutio. — *Præparatio.* — *Purgatio.* — *Manus opera.*

At si ita profundas abditasquè radices habere comperiamus, ut scissionem non admittat, nec resolutivis cedat, tùm paleativis utendum esse censemus, ac ijs, quæ blandiantur duntaxat, in quem usum utile est certis, quibus commodum videtur, anni temporibus, præsertim vere, & autumno corpus purgare, deinde singulis mensibus duas tresvè pilulas atram bilem respicientes deglutire noctu ad ingressum lecti, cancro autem nondum ulcerato applicare imprimis convenit sequens unguentum; Lithargyrij ℥ j. ducatur in marmorea pilla cum plumbeo pistillo, & adde donec incorporentur aquæ rosⁱ. olei rosⁱ. an. ℥ iij. idem

Topica paleativa in non ulcerato. — *Vnguentum.*

præstat beneficium unguentum pompholigos per se, aut ℞ olei rof. ℥ iij. in pilla plumbea ducantur superaffundendo paulatim ℥ j. succi solani, deinde adde pulveris lithargyrij ℥ ij. pulveris Joannis de Vigo ℥ ß, pulveris cerussæ lotæ, plumbi usti loti, an. ʒ iij. ceræ albæ ʒ vj. misce, fiat unguentum liquidum, quo pars inungatur aut linimenta madida ulceri indantur, aut ℞ olei rof. ℥ x. ducantur sub sole in mortario plumbeo ad crassitudinem, & nigredinem, postea adde plumbi usti loti ℥ j. cerussæ, pulveris lithargyrij an. ʒ xij. ducantur simul cum ℥ j. ceræ albæ, donec mediocrem acquirat consistentiam, aut tutiæ lotæ ac cerussæ partes æquales terantur, & addita ſ. q. succi portulacæ, vel cucurbitæ, olei rof. & muscilaginis phylij, fiat linimentum frequenter applicandum: prodest etiam aqua solatri, in quâ amylum, thus, aloë ac terra lemnia dissolvantur, in quo etiam cum ulcus adest, linimenta madida apponàntur, quæ nunquam exsiccari permittes, ne & tenacius sanguinem eliciant, & dolorem pariant.

Topica in iam ulcerato cancro.

Linimentū. Cum vero ulceratus jam cancer apparet, etsi superiora omnia conducunt, utilissimum tamen est id, quod recipit olei rosarum, olei omphancini an. lib. ß, sevi hircini, vitulini, unguenti rof. populeonis an. ℥ ii. ß, succi solatri, plantaginis, acetosæ an. ℥ j. ß, vini, granatorum ℥ ii. ß bulliant lento igne ad consumptionem succorum, ac vini coletur, & adde cerussæ ℥ ii. ß, lithargyrij ℥ v. plumbi usti ʒ x. tutiæ alexandrinæ ℥ j. ß, caphuræ secundum artem trituratæ ʒ j, ceræ albæ q. ſ. fiat linimentum liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ misceantur mineralia ducendo per duas horas in mortario plumbeo: sunt, qui addunt prædictis unguentis pulverem Stibij præparati, aut arsenici, aut mercurij præcipitati ad ʒ iii. pro singulis libris: vel etiam admiscetur pulvis lapidis bezoartici orientalis, aut Nicosianæ; Monardes laudat pulverem hordeoli Indici: Andreas Lacuna pulverem ex cancro animali frixo in sartagine cuprea tempore canicularium, ac postea trito, quem etiam pulverem momorsis à cane rabido conferre Dioscorides scripserat. Aqua aluminosa super ignitum laterem affundatur, ibiquè infrigidari sinatur, colligatur, ac in ea intinctum linteum ulceri applicetur, quia mirifice putridam carnem conterit: vel etiam aqua fortis tenui linteo excepta; aut sume aquæ rof. partes duas, succi coriandri partem j. aquæ ardentis partem mediam, mellis rof. partem etiam mediam, aquæ matris sylvæ tantundem, aceti quartam partem, viride æris ℥ ß coquantur in ollâ vitreatâ ad quartæ partis consumptionem factâ residentiâ, id, quod purius est, asservetur in vase vitreo, ac filamenta in eo madida ulceri imponantur. Vallescus de Taranta extollit pulverem auripigmenti cum succo solani, & plantaginis, si cum penicillo in hoc intincto ulcus tangatur, quo multos curatos fuisse à cancrosis ulceribus testatur. Alij cum sanguine alicujus, qui eodem malo fuerit affectus, ulcus inungunt; alij ipsum ulcus lanceolâ scarificant, tunc lavant, exprimunt, & superinspergunt hunc pulverem: Pulveris bufonis partes tres, viridis æris partes ij. sublimati pertem unam; deinde superimponunt papyrum emporeticam aquâ madidam, crusta excisa curant solo bufonis pulvere, & papyro emporetica. Quidam magnum nomen adepti sunt, hac curandi ratione, quâ narium præcipue cancri, quos *Noli me tangere* dicunt, feliciter curantur, arsenici, ac lactucæ sylvestris mense Junio collectæ partes æquales in pulverem redigantur, corpore præpurgato pellicula leviter tenacula avellatur, tunc prædicti pulveris ulceri tantum aspergatur, quantum ulcus facile recipere poteſt superpositâ papyro emporeticâ, quæ manu detineatur, quoad hæreat, sic per integros 30. dies maneat, in quibus ulcus non attingitur; Prima die nullus adest dolor, secundâ agranativus, tertiâ dolor plane evanescit, in fine prædictorum 30. dierum sensim scara manu amoveatur, quæ si leniter non excidat, linteum butyro delibutum apponatur, & si patiens fuerit acutioris sensus, & dolor ex motione premat, butyrum etiam

Hordeolum. Lapis bezoarticus.

2. lib. in Diosc. c. de cancro.

Liquor.

Diversæ aliæ cancri curandi rationes. Prima.

Secunda.

Noli me tangere.

etiam ante diem trigesimum utiliter applicabitur; quod si scarâ excisâ caro appareat adhuc nigra, vel pravi coloris, pulvis denuò continuetur, quoad rubeat, at si portiunculæ quædam albæ commixtæ sint, quas alij nervos, alij radices mali vocant, sequenti unguento extirpentur; ℞ ceræ albæ, sævi hircini an. partes æquales, myrrhæ, thuris, masticis, singulorum quartam partem cum pauco sapone molli, fiat unguentum miscendo, quoad infrigidetur, quod filamentis ex molli linteo abrasis apponatur, & alterum linteum eodem madidum unguento bis in die apponatur, interea singulis curationibus pelliculæ illæ albæ, seu mali radices forpiculâ leviter avellantur in unguento conterantur, postea regulariter curetur ulcus, quod si sanguis fluat, filamenta sola apponantur. Plerique alij hanc tertiam curandi rationem cum felici successu sunt experti: radicem serpentariæ majoris collectam mense Junio transversim scindunt, filo lineo trajiciunt, & ad umbram exsiccant, ita suspensam ut parietem non attingat, in subtilissimum pulverem deinde redigunt, cujus accipiunt ℥ j. arsenici non splendentis ʒ iij. foliginis camini parum, cuncta benè mixta in pixide servant lignea, tunc si ulcus sit putridum, arundineo cultro scalpunt, ut parum sanguinis exeat, ac pulverem subtiliter inspergunt, gossypiumque salivâ madefactum superponunt; prædicendumq; est, quod per diem ac noctem unam dolorem patiens sentiet acerbum, ac pars intumescet, sed quò tumidior evadet, eò melius, nec tamen removendum est medicamentum, sed scaram excitabit, quæ sponte post octavum diem cadet, tuncque sordidum ulcus mundificant melle ros. succo apij & farinâ hordei, aut cum unguento Isidis, superposito unguento de tutiâ, si vero radix aliqua mali remanet, pulverem repetunt, ad removendam scaram nihil omnino addunt, sed naturæ permittunt, quod opus peragitur corpore antea præpurgato, & hac curandi methodo Crato aliquot curasse scribit. Verum medicamenta hæc caustica, & planè corrosiva mammarum cancris rarò sunt adhibenda, ob cordis vicinitatem, sicuti neque prope alias partes præcipuas, nisi probè exusta, aut aliis mixta medicamentis, quę eorum vim infringant: tale fuit procul dubio medicamentum, quo Fuchsius Italus cancros curare asserebat, ideoque medicus cancrorum vocabatur; ejus curandi ratio hæc erat; inspecto loco secretum, ut dicebat, sibi pulverem applicabat, si intra triduum tumor non exacerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædicebat, idque ex sibi secretis signis, quæ ego nulla alia esse existimo, quàm quod à medicamento corrosino non excandescere, indicium est radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum, uti diximus, tunc igitur pulvere persistebat, ad 30. usque diem, quo termino, ut referebat, radices extinctæ, ac attritæ ex se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello sensim præscindebat; deinde pulvere incarnante, ex myrrha, thure, & similibus utebatur; superposito convenienti unguento puta basilicone, aut theophrastico; tota tamen curandi vis consistebat in eo pulvere, quem mihi ostendit Stadæ, & erat coloris cineritij, ponderosus, sic ut metalla recipere certum sit, quia vero patientes exiguos ex eo sentiebant dolores, exustum esse minerale, & alijs convolutum, quæ acrimoniam compescerent, nemini dubium esse debet, taleque concinnari posse, ex supradictis, arsenico, stibio præparato, sublimato lapide bezoartico, Nicosiana, hordeolo, singulis per se vel omnibus mixtis cum aliquo ex ijs, quæ superiùs dicta sunt, quæ quispiam pro libitu, & occasione experiri poterit, & medicamentum procul dubio mirificum inveniet.

Tertia.

3. Epist. 411.

Fuchsij curandi ratio

Pulvis Fuchsij.

Scholium.

Gignitur cancer ex atra bile] *Illustris, & controversiæ plena est de materia cancri apud scriptores disputatio, nam Brachelius ex melancholico succo minimè adusto oriri; ideoque male quosdam ex fervidâ bile gigni dixisse pugnaciter contendit. Placiti ansam Galenus dedit qui cancro causam præbere dixerat humorem*

Quaest. Quis humor sit materia cancri.

6. aph. 38.

Brachelij opinio.

melancholicum, qui eſt fex ſanguinis, & à liene attrahitur, is autem humor adustus non eſt, neque fervidus, ſed pura ſanguinis ſuperfluitas, atque benigna, cum ſit lienis alimentum, rectè dixeris ſanguinem melancholicum cum eodem 6. aph. cit. *Huic è directo contrariam tutatur ſententiam cum Paulo Fernelius, qui ex bile atrâ ſanguinevè fervido ac retorrido cancri originem conſtituit, utraque tamen harum opinationum illiminanda, Prima quia ſic cancri materia, à materiâ ſcyrrhi non differret. Secunda, quia ſi acrior humor eſſet, & actu fervens, procul dubio anthracem, aut exulceratum cancrum faceret, vel ſaltem diu ſine exulceratione permanere non ſineret; quocirca ex melancholico potius ſucco aduſto, & qui jam ferbuerit oriri dicendum eſt, qui ſi denuò acrimoniam concipiat, exulcerationem in cancro efficiet: cum igitur Galenus inquit, ex melancholico ſucco, qui eſt lienis nutrimentum, cancrum fieri, non de eodem ſucco adhuc integro intelligatur, ſed jam aduſto, ita enim ſcribit lib. de atra bile,* procedente tempore *(de melancholico humore ſermo erat)* terminatur in cancrum: ubi acrior & contumacior hic humor fuerit, cancrum exulceratum: ubi autem mitior latentem, & citra ulcus producit, *ut hinc obiter intelligas occultum cancrum non abditum duntaxat, & in partibus interioribus reconditum, ſed non ulceratum etiam à Galeno nuncupari; At carbunculum à ferventiſſimo, atroquè ſanguine oriri, autor eſt idem Galenus lib. de tumoribus præter naturam, ubi hoſce omnes tumores à melancholico humore originem trahere refert; ſed ut à calidiori carbunculum, ita ab eo, qui minus calet, oriri cancrum conſueviſſe.*

2. ad Glauc. cit.

P. lib. 4. c. 26. f. 7. pat. c. 3.

Galeni loc. enodatur.

Cancer an ſit contagioſus.

Vapor inde gravis] *Mirum, quòd cancer contagio careat, præſertim ulceratus, & qui tetrum expirat, eoquè magis mirari ſubit, quòd ejuſdem naturæ ſit cum elephantiaſi, quæ tamen contagioſa eſt, niſi dicas contagioſum cancrum non eſſe, quia ſoli morbi corporis univerſi communicantur; non tamen video cur procax humor, & fervens in parte aliqua contentus tetrumquè de ſe expirans vaporem, contagionem efficere non poſſit.*

De mammarum magnitudine & flacciditate.

CAPUT XXIIII.

QVia grandiores mammæ præter deformitatem, quæ mulieribus ſemper acerba fuit, cancris ſuſcipiendis ſunt magis expoſitæ, ideo de mammarum incremento hic agendum fuit, & quia, cùm fœminæ laudum noſtrarum præcones eſſe ſoleant, danda opera eſt ut hujus ſexus aſſequamur gratiam, & cunctis earum malis occurramus, ut de nobis benè ſentiant. Eſt autem hic affectus immoderata quædam & indecora mammarum magnitudo, quæ ſemper turpitudinem inducit, interdum etiam operationes brachiorum impedit, & lactis boni generationem, quia in illis plus conficitur, quam oporteat, ideoque corrumpitur; quæ nocumenta agnoſcentes Amazones dextram mammam ſibi reſecabant, ne impediretur brachiorum ac manuum motus, aptioreſque ferendis armis redderentur, & ut manus dextra robuſtior evaderet, toto nutrimento in eam diſtributo. Sunt etiam aliæ mulieres, quæ adeo pendulas habent mammas, ut inde mammoſæ dicantur, ſive mammeales, luſitane *mamudas*; virorum inſuper illi hac indecentia laborant, qui temperamento ſunt humidiori, ac venas habent exiles. Porro parvænè, an magnæ mammæ gignendo lacti commodiores ſint nos jam alibi copioſè diſſertavimus.

4. de nat. mul. c. 12.

Cauſa.

Cauſæ magnitudinis mammarum ſunt, crebra earundem contrectatio, retentio menſium, copia alimentorum, præſertim humidorum, flatulentorum, ut caſtanearum, raparum, & ſimilium, ideo ruſticis mulieribus pecu-

liaris

laris est. Signa oculis subjiciuntur, sic affectæ periculo prorsus non vacant, nam quò majores sunt mammæ, eò facilius cancris afficiuntur, uti dictum jam est. *Signa.*

Curatur hæc affectio quatuor remediorum generibus, Primò cibis adstringentibus, qui tamen minimè sint flatulenti, à quibus, frequenti balneo, & potu nimio fœmina omnino caveat. *Curatio.*

Secundò ijs utendum, quæ sanguinis attractionem impediant, mammarum incrementum prohibeant, ac partes densas reddere valeant, ne facilè influentem humorem suscipiant, in quem usum commendantur folia, vel succus cicutæ, aqua myrthi, capitum rof. aut destillationis pinearum cum pauco aceto, & alumine, in quibus madidus pannus mammis applicetur, aut sequens cataplasma ℞ succi cicutæ ℥ iij. cerussæ, acaciæ, thuris an. ʒ iij. aceti ℥ j. misce; cui commodè additur bolus armeniæ, farina hordei, pulvis spongiæ combustæ, cortex granatorum, alumen, plumbum ustum, ex quibus etiam cum cera, & oleo myrthino unguentum conficitur; aut ex ℥ j. micæ panis cum ʒ j. opij, & s. q. aceti aliud concinnatur; ova perdicis illita à proprietate mammas constringunt, aut pulvis testæ eorundem cum cadmia, cera, & oleo mastychino: valet etiam ut refert Quintus Serenus, prassium, lapathum, & papaver, si cum fece aceti commisceantur. Aëtius ad coërcendas virginum, & reliquarum fœminarum mammas laudat æruginem ferri cum oleo omphancino, aut vino subactam, ac mammis appositam. *Repercussio.* *Cataplasma.* *Ova perdicis.*

Tertiò si jam mammæ excreverint, curantur ijs, quæ sanguinem absumant, humorem fluentem impediant, & jam contentum in mammis digerant, semper tamen adstringentia superent: quæ enim resolvunt, mammas emolliunt, & flaccidas reddunt, in hunc usum confert menses largius prolicere, præsertim si suppressi sint; deinde sequens unguentum admoveatur; ℞ luti, quod reperitur in molis tonsorum ℥ ij. olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß misce; aut aliud, quod paratur ex ejusdem luti, boli armeni, vel rubricæ fabrilis ℥ j. cerussæ ʒ ij. olei mastychini ℥ ij. ß, emulsionis seminis Jhoschiami ʒ j. ß ex quibus fiat linimentum, super quod imponatur linteum madidum in decocto gallarum. Sunt quæ violenter ubera ligaturis comprimunt, quod tamen sæpè lædit, & inflammationem parit; multis tamen prosunt formæ mammarum plumbeæ interius illitæ oleo ex semine Jhoschiami ac mammæ contineantur intra hasce formas, quæ indies coangustentur. *Discutientia.* *Vnguentum.* *Mammæ ligaturis fortiter non comprimantur.*

Quartò postquam detumuerunt, & flaccidæ, ac pendulæ factæ sunt adstringentibus duntaxat utendum, ut cymolia, bolo armeno, rubrica fabrili, unguento comitissæ, & aliis supra jam descriptis: utilia etiam sunt reliqua, quæ solidare valent partes, quorum uberiorem reperies materiam infra lib. 4. c. de rugis à partu 2. remed. genere. De cæteris mammarum affectionibus, & de mammarum pilo eodem etiam lib. 4. oportunius agendum est, quæ igitur ibi reperies hisce connectere haud pigeat. *Adstringentia si flaccidæ sint, & pendulæ.*

FINIS LIBRI PRIMI PARTIS SECVNDÆ.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Morbis Mulierum

LIBER SECUNDUS

De affectibus, qui viduis, ac virginibus accidunt.

SECTIO PRIMA

De uterinis propriè dictis affectionibus.

De ſtrangulatu ex utero.

CAP. I.

POſteaquam affectus cunctis fœminis communes præcedenti lib. curare abundè docuimus; Poſtulat rerum ordo, ut de ijs, quæ virginibus grandiorib. ac viduis accidunt, continuatâ ſerie in hoc lib. ſermoné inſtituamus. Inter quos uterini affectus, quos etiam hyſterica ſymptomata medici appellare conſueverunt, præcipuum obtinent locum; & inter hos quidem primus ac communiſſimus uteri ſuffocatio exiſtit, quæ etiam ablatio reſpirationis ex utero vocatur, & vulvæ ſtrangulatus, rectiùs tamé dixeris ſtrangulationem ex utero, videtur enim in eâ fœmina ſuffocari ex cauſâ ab utero communicatâ. Eſt autem, definiente Paulo, ſtrangulatio uteri, ad ſuperiora recurſus; vel eſt magna reſpirationis offenſio cum corporis refrigeratione ex uteri vitio, vel, ut copioſiùs definiamus, eſt uteri verſus diaphragma aut alterutrũ latus retractio, cum emiſſione qualitatis ſive ſubſtantiæ venenatæ ad partem aliquam principem ex retento menſtruo, putrido ſemine, vel quopiam alio humore; menſium enim appellatione alios etiam humores Galenus intelligit; Porrò nec uteri commotio duntaxat, nec retentio ſeminis, aut menſtrui, adeo mira ſymptomata, ut ſæpe in hoc morbo apparent, excitare poſſe videntur, niſi in veneni naturam humores hi in utero tranſmutentur, ut Galenus ipſe 6. de locis copioſè diſputat; cujus tamen veneni vis latet, quo uſq; à naturâ humor ad expulſionem dimoveri incipiat, tunc enim commotus, vel plus imprimit, vel partem aliquam tangit, vel vaporem ex ſe emittit, quem antea non emittebat, unde ſubitò accidentia infert, uteruſquè primus malum ſentit, & pellere nititur, ideò violenter contorquetur, ac interim varia excitat ſymptomata veneni qualitate, ſive ſubſtantiâ ad alias partes immiſſis, quod ſæpe per lienis regionem ad cor, indeque ad guttur transferri, & nos animadvertimus, & mulieres experiuntur. Quod ſi nocumentum cerebro communicatur, aut meningibus, ſæviſſima, ac varia infert deliramenta: Si cordi, præcordia ſurſum convelluntur, ac ſuppreſſo arteriarum pulſu, & anhelitu veluti exanimes in terram fœminæ concidunt, ac univerſum corpus perfrigeratur, quia obſtructis naturalibus meatibus ſpiritus egredi non poſſunt, ideoque ſanguis corrumpitur, & quodammodo concreſcit, quam ob cauſam ad frigidos affectus hunc reducunt Galenus, Avicenna, & alij primæ notæ Scriptores; quos ſequuti dicimus, affectum eſſe in frigidâ intemperie nudâ interdum, nonnunquam cum affluxu ſubſtantiæ, qui ad morbos inſitu ſive figura etiam reducendus

Nomina.

Definitio.

lib. 3. c. 7.

Morbi conditio & natura.

27. c. lib. de nat. humana.

c. 5.

Species morbi.

cendus est, quando simul pervertitur, contorqueturq; uterus, aut sursum, vel in latera retrahitur, sic ut ejus cervix extra naturalem situm obstetricibus appareat. Nil autem mirum, si utero affecto, afficiantur etiam reliquæ partes principes, hisceque mediantibus universum corpus; siquidem cum illis maximum habet consensum, cum cerebro nimirum per spinæ membranas ac per nervos; cum jecore mediantibus venis; cum corde mediis arteriis; cum intestinis, & vesica vicinitate: cum ventriculo septo transverso; liene, ac pulmone partium continuitate, ac etiam per occulta spiracula.

Uteri consensus cum variis partibus.

Pars affecta primò ac præcipue, totusque morbi focus in hoc malo uterus est, in eo enim sanguis menstruus, aut semen corrumpuntur, & venenatam quandam ex naturâ loci qualitatem acquirunt, unde postea respirationis instrumentis communicatur, cujus rei argumentum est, quod viduis, iis maxime, quæ antea probè purgarentur, ac parerent, & virorum concubitu gauderent, quibus dum postea privantur, retenta menstrua, & cohibitum semen in utero corrumpitur, & grandioribus salacibusvè virginibus, quibus quicquam in utero præter ætatem, & consuetudinem detinetur, id accidat: quilibet enim humor in utero hoc modo corruptus ejus generis vaporem ex loci natura venenatum expirat, ut unde vita, illinc & summa veneni pernicies sæpe etiam mors ipsa exoriatur. Cæterum corruptio illa menstrui aut seminis tum in vasis uteri, tum in utero ipso fieri potest, ac prope testes, quæ tamen diu durant affectiones, & diutinæ virginum febres potius ex causâ intra uteri vasa conclusa ortum trahunt; eæ vero, quæ viduis accidunt, & grandioribus virginibus salacibus, & virorum colloquiis, & contactui assuetis, ex iisdem substantiis in uteri cavitatem prolapsis enascuntur, neque mirum, humores in propriis & naturalibus locis computrescere, siquidem id etiam per febres continuas contingit, sanguine intra venas putrescente. Nec Solum vidvis, & virginibus grandioribus affectus particularis est, verum etiam monialibus, & aliis, quæ ad Venerem proclives cùm sint, tamen viri consuetudine non utuntur; & iis quæ propter medicamenta steriles fiunt; aut quibus post abortum vel partum lochia retinentur; Virginibus vero, quæ aut salaces non sunt, aut 20. annum ætatis, non præterierunt, rarò ex corrupto semine vitium accidit, nisi nimio virorum consortio assueverint. Cum vero ex retentis, aut diminutis menstruis contingit, fere circa menstruationis tempora invadit, aliâs per alios circuitus recurrit, sicuti epilepsia; plerumq; tamen circa hyemem, & autumnum, vulvâ repletâ, aut seminali aut aliâ materiâ.

Pars affecta.

Unde vita illinc etiam mortis causa.

Humores in propriis vasis sæpe putrescunt.

Quibus affectus peculiaris.

Triplex hujus mali differentia, species sive gradus, primus cum laborantes ægrè respirant, pulsum habent parvum; sensu tamen non privantur. Secundus cum pulsu, & respiratione privari videntur, nisi quod in medio pectore minimum superest, & universum corpus perfrigeratur; tertius, in quo præter jam dicta brachia etiam, & crura contrahuntur.

Differentia.

Magnam habet similitudinem cum syncope, catalepsi, apoplexiâ, & epilepsiâ; à quibus tamen sic distingues, à syncope quidem pulsu, nam in animi defectione cessat; in suffocatione uteri remanet licet exiguus, rarus, & languidus, in syncope sudor frigidus, & color lividus adest; in suffocatione color non mutatur, aut certè ruber seu pallidus est, sudor nullus: à catalepsi, quia sic affectæ frigidæ remanent, & oculis apertis neque audiunt, neque vident, quod suffocatis non contingit: Ab epilepsia convulsione, quâ carent verè suffocatæ sine complexu alterius affectus, licet convulsivum nonnunquam patiantur motum; præterea, quia in uteri suffocatione mulier vocata sæpe audit, præsertim cum pungitur, aut pili avelluntur, sentit, & manu collo admotâ se suffocari indicat, ac licet non possit respondere tamen post accessionem recordatur, & non habet spumam, qualis conspicitur in epilepsia; in Epilepticâ autem accessione neque vocata audit, nec postea recordatur, & spumam in ore habet: Ab apoplexiâ, quia stertor non adest, neque anhelitus, aut sensus penitus intercipitur. Insuper in hystericis spuma signum

Distinctio ab aliis morbis.

signum est salutis, in aliis lethale. A lethargo etiam febre discernitur, qua præfocatæ non vexantur. A venenis denique frigidis assumptis, dolore, icteritiâ, vomitu, unguium, & extremitatum lividitate, quæ sicuti in venenatis non adsunt. Verum, quia pleraq; ex his symptomatibus communia esse solent, accuratè omnia intueri oportet, ne turpiter decipiamur.

Causæ. Ex dictis jam constare arbitror, causas hujus mali antecedentes esse retentionem menstrui, seminis, aut alterius substantiæ à quibus distentis vasis uterus retrahitur ascendere solet, & aliquantulum propriâ sede dimoveri, quippe repleta corpora quantum in latum, & profundum extenduntur, tantum in longitudine breviora fiunt, & quo breviora eò magis ad originem retrahuntur, ac si æqualiter id fiat recta erit ipsius transmutatiò, & sine inclinatione; si vero inæqualiter ad partem vehementiùs trahentem incumbet; non tamen veluti errabundum animal per corpus discurrit, ut alibi jam docuimus, sed ex tensione retrahitur. Quod autem retentio menstrui, vel seminis hujus affectus causæ sint, constat, quia mulieres quæ probè purgantur, & coeunt, raro sunt hystericæ, at frequenter illæ quibus menses supprimuntur, etiam si viro utantur, ut apparet in nuptis, vel quibus retinetur semen, etiamsi probè repurgentur, ut constat in viduis, & monialibus, ac libidinosis virginibus. Avicenna, & Averroes tertiam causam addunt, fluxus albi retentionem, & experientia testatur, si supprimatur, fœminas, quæ eo vexabantur, in uteri strangulatum incidere, quæ causa sub sanguine menstruo contineri debet, non enim solum sanguinem comprehendit, sed alios etiam humores. *Av. 3l. 3. tract. 4. c. 16.* *Aver. 3. collig. 29.* Sunt etiam remotissimæ causæ, aër frigidus spiramenta constringens, & impediens evaporationem, quies, somnus superfluus, dimissio coitus, balnei, aut frictionis, cibi, ac potus multitudo; quippe cuncta hæc humores augent, & eorum resolutionem impediunt; præterea animi affectus, qui sanguinem, spiritus, ac humores solent agitare; boni etiam, ac grati odores, ad quos uterus retrahitur, præsertim vero Zelotypia hunc parit affectum, ut Montanus tradidit. Causæ vero conjunctæ sunt, corruptio retenti seminis, menstrui, aut aliorum humorum, à quibus tetri, ac ut plurimum venenati elevantur vapores: omnium tamen communissima, & immediata causa est, vitium instrumentorum respirationi inservientium, ab humore vel vapore ascendente, præpedienteque spirituum animalium transitum, ita fit, ut tùm infrequentiâ, tùm intarditate, & parvitate respirationis, nihil majus possit excogitari; ac si ad vocis instrumenta causa pertingat, nil eloqui possunt etiamsi velint, tum ob hanc causam, tum quia defectus aëris ob respirationem impeditam loquelam interdicit; & quia instrumenta immota manent, ideoque aërem, qui locutionis est materia, trahere nequeunt, unde constat triplicem esse, in hoc malo difficilis respirationis causam; Primam mutatum uteri situm; Secundam frigidum ipsius temperamentum, ex semine per corruptionem frigefacto, cujus halitus respirationis instrumenta pertingit; Tertiam corruptum, putridum, ac venenosum halitum, à putridâ substantiâ elevatum, qui obturatis meatibus respirationis vias occludit; ex quo fit, ut sæpè fœminæ ascendere â pube, per alvum, & umbilicum, ac lienem aliquid persentiant ad os ventriculi, & guttur, quó ubi pervenerit, concidunt ita, ut animam egisse diceres, nec priùs ad se redeunt, quam flatus, & humiditas ipsa, à quâ flatus elevatur, ex locis muliebribus profluat. Is igitur halitus, si cerebrum pertingat, deliramenta gignit, ac involuntarios motus; nonnunquam sensus, ac motus privationem; furore insuper fœminæ capiuntur vel convelluntur, quæ causa est cur scriptores affectionem hanc similem epilepsiæ esse dixerint: si cor halitus feriat animi deliquium & syncopem infert, si ventriculum, morsus ventris, & plurima eructatio accidit.

Triplex difficilis respirationis causa in uteri strāgulatu.

Signa. Signa quintuplicia sunt, quædam instantem accessionem prænuntiant; quædam jam præsentem demonstrant: alia à semine an menstruo fiat declarant; alia in quem locum uterus incumbat; ultima prognostica existunt,

&in-

Signa instantis accessionis.

& instantem quidem prædicunt, mentis tarditas, torpor, virium imbecillitas, refrigeratio, pallor faciei, tristis aspectus; præterea manibus comprimunt ventrem, quia sentiunt aliquid ibi moveri, & adscendere, adest crurum segnities, infirmitas, & contractio, somnolentia, desipientia, quibusdam risus, aliis lachrimæ, aliis utrumque, à quibus etiam monitæ non cessant, adhæc morsus oris ventriculi, cibi fastidium, nausea, sitis, tumor ventris, ac dolor, hipochondriorum murmur, seu borborismus, & quædam veluti rerum omnium oblivio, pulsus debilis, cordis saltus, dolor capitis, nonnunquam etiam rubedo labiorum, faciei, & oculorum, qui etiam interdum contrahuntur, aut ita clauduntur, ut aperiri facile nequeant. Præsente jam affectione respiratio læditur, vox intercipitur, motu & sensu privantur, aut convulsivum motum patiuntur, stupent, vertigine corripiuntur, delirant, & cum quâdam veluti desperatione clamant; Ac licet intelligant, & audiant, respondere tamen nequeunt, tandemq; in dorsum veluti mortuæ cadunt, aliæ etiam actionibus integris manentibus difficilem duntaxat respirationem habent, unde colligitur, non semper circa cor, & ventriculum morsum, seu compressionem fieri, sed halitũ ad partes respirationis elevari. Inclinante jam accessione quia discutitur causa, malæ rubent, sensum, & intellectum recuperare incipiunt, oculi post multam gravitatem aperiuntur; tunc uterus incipit laxari, & humiditas quædam ab eo prodit, cum ventris crepitu, tandem profundis emissis suspiriis ad se redeunt, ac sic exsurgunt, & corpus firmari incipit.

Signa præsentis affectiones.

Signa sanguinis aut seminis putrescentis in utero.

A sanguine nè, an semine fiat cognosces, quia omnia symptomata à vitiato semine quam à sanguine tantò vehementiora sunt, quantum vitiatum semen, quàm menstruum ad noxam corpori inferendã vim obtinet majorem; quod Galenus cit. observasse scribit; unde fit ut apnœæ, convulsiones, vocis abscissio, anhelitꝰ difficultas, pulsus abolitiones, animi defectiones, ac sensus cujusdam vaporis ab umbilico, & pectine, ad superiora ascendens, qui altius fauces invadens, eas quasi vinculo perstringere videtur, prorsusquè spiritum intercipere, magno suffocationis metu, morbum arguant à seminis corrupti retentione pendere; cujus rei majorem certitudinem facit, si mulier à coitu desiderato diu abstinuit, & otiosa fuit, præsertim si vidua, vel monialis est, & ritè purgatur, ac naturaliter multo abundat semine. Sin autem à sanguine fiat, ipse suppressus fuit, mammæ turgent ob sanguinis ad illas regurgitationem, gravitas in corpore sentitur, sensus hebetatur, dolores adsunt oculorum, colli, fœmorum, & juxta renes ex calefactoquè sanguine superiores partes rubent.

Signa indicantia in quam partem uterus incumbat.

Porro æqualiter uterum versus superiora retrahi suspirium demonstrat, vertigo, capitis dolor, cibi fastidium, nausea, ructus, & intestinorum crepitus; ad anticam vero partem, posticam, dextram, aut sinistram torqueri indicia fuerint, si fœminæ gravantur, dolent, tument, ilia, pecten, vesica, aut rectum intestinum, & cervix uteri ab obstetrice conversam in eam partem sentitur; ac si fœmina viro utatur, semen illabitur, quia os uteri perversum est. Specialius tamen si versus vesicam uterus convellatur, urina supprimitur; si ad sedem, impediuntur alvi excrementa, dolores occupant lumbos, podicem, imum ventrem, ac rectum intestinum: si in partem sinistram, dolor acutus ac vehemens habet lumbos, crura, & hypochondria; mulier claudicat; si ad cor, spiritus adest difficultas; si ad septum transversum, & præcordia, de repente voce privantur, ipsa præcordia dura fiunt, strangulari videntur, dentes conserunt, & vocatæ non audiunt.

Prognostica

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt; aliæ in ipsis acessionibus subitò periêre; deterior tamen, ac periculosior est, quæ ex seminis retentione, quam quæ ex retentis menstruis suffocatio fit, item ea, in quâ animi defectio adest, & tum respiratio, tum pulsus magis aboletur; ea insuper, cujus accessiones crebró repetunt, ac diu durant; in his enim si pulsus fiat inordinatus, & creber; postea in totum aboleri solet, cum syncope, ac tandem exiguo humore faciem irrorante moriuntur. Minus malum est, si illæso spiritu reliqua symptomata

adsint;

adſint: ſi ſenſus, & motus integri maneant; ſi rarius acceſſio invadat, & breviori tempore duret: ſi ex menſtruis fiat, quæ cum retenta fuerint, jam apparere incipiant. Minus etiam malum, ſi frigidæ mulieri contingat, quàm ſi calidæ, ſi prægnanti (nam iis etiam accidere ſcribit Hippoc.) quam ſi viduæ, aut virgini. Cum his tamen gravidas, licet menſes non habeant, raró hæc affectio exercet, niſi ex accidenti, febre nimirum, pravo vitæ inſtituto, aut antiquo uteri temperamento, quibus Hippocrates addit pituitam à capite ad præcordia defluentem, quæ reſpirationem impediat; raró quidem gravidas exercet, quia fœtus puriori alitur ſanguine, pars etiam ad replenda ubera regurgitat, reliquus ad lochia ſervatur, & à naturâ prohibetur, ne putreſcat, quia in chorio conſervatur, non minùs quam in ſuâ veſicâ bilis. Cæterum grandioribus etiam fœminis ſeminis, & menſium annos jam egreſſis ut ſeptuagenariis, raró ſuffocatio ex utero contingit, niſi à pituitâ in ipſo utero putreſcente; frequentiùs tamen ceſſante menſium purgatione naturali 45. aut 50. anno vel ceſſat morbus, vel ingraveſcens interficit. Quod tamen mulieri, quæ uterinis ſymptomatibus moleſtatur, aut difficulter parit, ſuperveniens ſternutatio bonum ſit, liquet ex Hippoc. cujus rei cauſa eſt, quia oſtendit naturam propriarum meminiſſe motionum; & quæ prius torpebat, excitari; deinde etiam quia concuſſu ſternutatio naturam excitat, & excernit, quæ partibus infixa hærent. At ubi morbus invadere aſſuevit, inſtar comitialis diuturnus efficitur, & per circuitus repetens.

Suffocatio ex utero raro gravidas exercet.

1. de morb. mul.

5. Aph. 35.

Signa diſcernentia inter mortuam, & præfocatam

Sunt tandem alia ſigna, quæ diſtinguunt inter præfocatam, & mortuam, & vulgariter quidem floccis naribus admotis, clauſis feneſtris, & recedentibus adſtantibus, cyatho aqua pleno pectori impoſito, aut ſpeculo ori, ex eorum motu, infectionevè præſentem reſpirationem, vitamque arguunt. Verum quia hæc parùm firma ſunt, ideo pilorum avulſione potius de vitâ cognoſcendum, & ſternutatoriis, ex pulvere hellebori, ac piretri naribus inſufflato, aut pennâ intinctâ in aceto acerrimo ſquillitico, in quo ruta incoxerit. Sed neq; hæc certitudinem habent plenam, quia in quibuſdam ſola pulſatio vitam tueri poteſt, quapropter ſuffocati, apoplectici, ac epileptici meritò aliquandiu ſervantur, etiam nullo reſpirationis indicio: fuerunt enim jam plerique ex ſarcophago relati, & ex ſepulchro auditi. Cur verò Arabes his, Germani cunctis defunctis triduum definierunt, cauſa videtur, fœtor qui in triduo ab obitu manifeſtatur: addunt alii humorum motum; cum enim ſanguis perpetuò, pituita quotidiè, bilis tertio quoque die, melancholia quarto moveatur; ad unum horum, ſi ſupereſſet homo, excitandus erat. Ad curationem igitur vocati medici, caveant diligenter, ne incauti mortuæ remedia adhibeant; neve muliercularum communi errore, quidquid affectus illis contigerit, in uterum rejiciant, cum poſſint ex aliis cauſis ſuboriri; ne tandem vulgari ſuperſtitione ſic affectas ab immundo ſpiritu teneri judicent.

Curatio. Admonitiones.

Deinde quia affectus per circuitus repetit, duplicem requirit curationem, unam in acceſſione, alteram extra acceſſionem: & in acceſſione quidem tria potiſſimum ſymptomata urgent, ſtrangulatio, convulſio, animi defectio, quorum remedia promiſcuè ferè triplicem curandi ſcopum reſpiciunt; Primus eſt, uterum reducere ad propriam ſedem: Secundus prohibere, ne vapores ſurſum ferantur; tertius, humorem in utero contentum, qui eſt evaporationis cauſa, foras pellere; quæ omnia ut compleantur, in exacerbationibus patiens cibum nullum, aut perexiguum capiat, ut Paulus notavit; deinde cervice, & ſcapulis acclivibus collocetur, fœmoribus inguinibusquè declivibus, ita enim uterus faciliùs reducitur, in quem uſum crurum ligaturæ dolorificæ, frictionesquè conveniunt non ſolum infra, ſed etiam ſupra genua, præſertim in interiori parte, tandemquè ventris ipſius deorſum verſus, non ſurſum, neque circum circa tunc uterus inferius ducendus ventri admota diſtenta manu madidâ in oleo laurino, rutaceo, anethino, de ſpica, vel florum auranciorum oleo, ſive unguento quod hiſpanis dicitur (*manteca de azahar*) Poſteà ſupra umbilicum

In acceſſione.

Situs.

Ligaturæ.

Frictiones.

umbilicum præcordia faſciis fortiter ligentur; ita enim vapores non aſcendunt, uterus reducitur, diſcutitur humor, & attenuatus ab excitatâ expultrice faciliùs pellitur; cucurbitulæ etiam cum igne copioſo fœmoribus citrà ſcarificationem affigendæ ſunt, deinde utrinq; in inguinibus, quippe uterum deorſum trahunt obligamenta in illis partibus affixa: ſupra umbilicum vero, ut quidam non citra magnum errorem faciunt, minimè applicentur, quia aut uterum ſurſum trahent, aut elatum retinebunt, poſſunt tamen inter os pubis, & umbilicum utrinque admoveri, deinde altâ voce proprio nomine patiens compelletur, & quæcunque ligamenta ac veſtes ſupra cor, & pectus habuerit, ſolvantur, liberumque haurire aërem ſinatur; præſtat nares, & aures vellicare, pilos digitorū, pedum, aut etiā pudendarum partium evellere, aut digitos ipſos contorquere: Ac quia uterus bene olentibus reficitur, & ad ea recurrit, pravum ſpirantibus offenditur, eaque refugit; ideò naribus fœtida ſuffiantur ut chartâ leviter combuſtâ, avium plumæ, præſertim perdicis, fruſta calceorum, corij, vel pilorum hominis, panni, lanæ, vel cornu caprarum accenſis carbonibus impoſita; vel etiam naribus odoretur, aſſa fœtida, galbanum, ſagapenum, caſtoreum, bitumen, ſulphur, lucernarum recenter extinctarum funiculi, quidam etiam de munditie, parum ſoliciti matulam cum lotio veteri, vel dejectione naribus admovent; fuerit tamen commodius ſequentem parare ſuffitum, galbani aceto diſſoluti, caſtorei an. ℥ ß, ſulphuris vini ʒ ij. miſce, ab his tamen quæ jam dictis fortiora ſunt, abſtinendum, ſi fœmina Epileptica fuerit, quia cerebrum Epilepticarum alioqui infirmum fœtidis offenſum agitatur, unde humores in cerebri ventriculos præcipitantur, ac ſymptomata ingraveſcunt; Prodeſt tamen betonicam, aut rutam viridem manibus contritam naribus admovere, aut pulverem naſturtij, ſynapi, quæ eadem cum thymo aceto acerrimo incoquantur, & naribus vaporatio fiat, aut inſuffletur hic pulvis, ℞ ſynapi, piperis albi, piretri, caſtorei an. ℈ j. miſce; vel alius fiat pulvis ex verrucis, quæ equorum tibijs adnaſcuntur, in calido furno exſiccatis, deinde contritis, quæ ſi naribus indantur, quaſi momento mulieres reducunt; His omnibus uterus deturbatur, quia ab eis refugit, & excitatur facultas expultrix, quæ noxiam materiam expellendo, paroxiſmum abbreviat; ac præterea frigiditatem corrigunt, ac digerendi id, quod in utero eſt, vim poſſident. Methencritæ, ſive ſyringæ vacuæ ſyphonem collo uteri immiſiſſe, mox internum pulſorium retraxiſſe, deorſum uterum revellit. Prodeſt etiam brioniam in vino ſæpius in potu dare tempore ſomni, aut quovis alio tempore, ʒ j. agarici in vino, quod remedium eſt Galeni 9. ſecundum locos, ubi etiam commendat acetum ſquilliticum in potu datum, aut exhibetur ʒ j. theriacæ optimæ, quæ etiam oleo ruthaceo diſſoluta ei parti applicatur, per quam halitus aſcendere ſentitur, quo ſolo remedio Nobiliſſima Margareta ab Alefeldt à periculoſiſſimâ acceſſione alijs non proficientibus liberata fuit. At quod pleriq; jubent nares claudere, & aërem retinere, ut unito calore, & ſpiritu, vapores maligni ocyus diſſipentur mihi nunquam placuit, periculum enim eſt ne fœmina penitus ſuffocetur, præſertim ſi imbecilla ſit. Jam vero bene olentia naribus nunquam ſunt applicanda, ideoque medici ad ſuffocatas accedentes, chirothecas deponant, poma, ac reliqua odorifera. Patiens vero pannis circumtecta, ac ſupra umbilicum ligata recipiat in uterum per ſedem perforatam, aut per inſundibulum jucundum ſuffitum ex caſſia lignea, myrrha, ſtacte (quam ſtyracem liquidum vocant) laſerpitio, ligno aloës, cariophyllis, maci, amomo, coſto, ambra, zibeto, diambra, diamoſco, trochiſcis de gallia, & de alipta moſcata; aut alijs ex ſupradictis concinnatis; nam cuncta hæc laxandi, calefaciendi, & flatus diſcutiendi vires obtinent. Mire uterum reficit, & quam celerrimè in propriam ſedem reducit ſuffitus per infundibulum ex verrucis ſeu eminentijs, quæ equorum pedibus adnaſcuntur, quod ſecreti loco haberi poteſt. In quos etiam uſus uteri os perungitur cum oleo Jaſmino de Napha, de ſpica, vel ſimili alio in quo granum unum atque alterum Zibeti, vel moſci diſſol-

Cucurbitulæ.

Aër.

Fœtida quæ Vterum deturbare valent.

Admonitio.

Pulvis.

Syringa vacuæ uſus.

Error quorundam.

Bene olentia utero ſunt aplicanda.

Suffitus.

Eductio humoris.

dissolvatur; aut gossypium eâdem mixturâ delibutum locis inditur; tunc (si fieri id sine scelere possit) obstetrix collum uteri confricet digitis, indice ac medio perunctis aliquo ex prædictis oleis, in quo dissoluta sint odorifera; ut irritatus crassus humor, qui in utero hæret, provocetur, & calefactus excernatur.

Methenchrita.

In ipsum quoque uterum per uterinum clysterem sequens liquor inijciendus, ℞ aquæ naphæ, vel lauendulæ lib. j. aquæ ocymi ℥ iiii. galliæ moscatæ ʒ ii. galbani ʒ iii. musci, & ambræ an. g. v. sirupi de arthemisia ℥ iiii. croci pulverizati, cinamomi, cariophyl. an. ʒ ß misce.

Vomitus. — *Hipp. 1. de morb. mul.*

Hipp. Aëtius, Paulus, & Avicenna vomitum commendant, qui tametsi omnib. conveniat, peculiariter tamen ijs prodest, quibus in ventriculo corruptus cibus, aut pituitosus alius humor accessioni ansam præbuit, quod cognoscitur ex gravissimis ipsius ventriculi doloribus, & quanquam vomitu humor ad superiora trahi videatur, major tamen est utilitas, quæ in hoc casu ex eductione materiæ sequitur; neque verò ciendus, nisi post purgationem, ac si fœmina ad vomendum sit facilis, idque semper cum magna præmeditatione, ne violenter humor superiora petat, ut ipse monuit Hipp.

2. de morb. mul.

Provocabitur autem titillatione faucium cum plumâ madidâ in oleo liliorum alb. tepido; vel patientis os vi aperiatur, & injiciatur decoctum seminis anethi, & raphani, cum oleo liliorum, cavendo ab oxymelite, ac sirupo acetoso, quia hæc uterum afficiunt, si Hipp. & Galeno credimus.

Capitis ratio habenda — *Embrocha.* — *Hippoc. 3. accut. 39. Gal. 1. ad Glauc. 14.*

At si superiora non sufficiant, totum caput perfundatur oleo laurino, anethino, rutaceo, de spica, vel sequenti similivè alio embrocha, ℞ supradictorum oleorum an. ℥ iiii. aceti ex decoctione rutæ, origani, pulegij ℥ ii. misce, quippe cerebrum calefacit, humores attenuat, & vapores discutit, qui semper cum hoc morbo conjunguntur, imo ipsum efficiunt, & sunt de genere flatuum, ut Serapio, & Valeseus de Taranta rectè notarunt.

Flatus dissolventia. — *Sacculi.*

Quo etiam tempore pubi, & ventri pannus calidissimus imponatur; aut sacculi, quibus includantur cuminum, anisum, semen dauci, sal, ruta, arthemisia, furfur benè calidi, qui sæpè iterentur, aut ex supradictis unguenta, cerota, & pessaria conficiantur, de aliis paulò post;

Pessus.

forma vero pessarij talis erit, olei naphæ, vel de spica ℥ i. ß, ladani ʒ ii. galliæ muscatæ ʒ i. ligni aloës, & cariophyl. an. ℈ i. misce fiant pessaria serico inclusa, ante hoc tamen quod confortat utilis erit alius sic paratus, ℞ succi mercurialis, vel decocti ejusdem ℥ ii. antidoti hæmagogi, theriacæ antiquæ an. ʒ ii. pulveris de hiera ʒ i. misce; valet etiam mirificè inunctio ex oleo Mathioli, quo partes infra umbilicum liniantur, & bibat patiens cochleare j. aquæ vitæ finissimæ ex herbis paratæ ad uterum conducentibus:

Admonitio de virginib. — *6. de gonorrhæa.*

virginibus tamen, sat fuerit loco pessarij ventrem, ac pudendum inungere, aut si ex retentione seminis laborent, suadendæ sunt, ut nubant; sin vitam castam potiùs ducere velint, parco utantur victu, & abstineant à vino, ac reliquis, quæ semen augent, de quibus ad nauseam jam scripsimus; quod si uterus deorsum processerit, curabitur, ut infrà c. de uteri prolapsu. Atque tota hæc curatio desumitur ex Hippoc. Aëtio, Paulo, Avicenna, & Galeno citatis & 9. secundum locos in fine.

Curatio cū fit à menstruo.

Porro considerandum insuper est, à menstruo nè, an à retento semine accessio fiat: ac si à menstruo proveniat, inchoanda curatio erit à sanguinis missione ex pede, deinde ne excrementorum appositu uterus prematur sequens, aut similis clyster injiciendus est, foliorum malv. mercur. singulorum m. j. florum camomilæ p. ii. seminis anisi, fœniculi; fœnugræci an. ʒ i. coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias colaturæ, ℞. ℥ x. mellis rosati, olei camomilæ, liliorum, aut sesamini singulorum ℥ ii. electuarij lenitivi, aut diaphœnici ℥ ß misce, aut ex hieræ ʒ i. & cumini tantundem cum xx. foliis rutæ, & caricis fiant suppositoria ii. quibus addere licet Agarici, salis gemmæ an. ʒ ii. cucurbitulæ suris, fœmoribus, & juxta pubem applicantur, reliqua ut suprà.

A semine si fiat curatio

At si retentum semen accessionem efficiat, sanguinis missio nequaquam confert, quia vires dejicit, & quòd in utero est non educit; potiusque adhibere convenit glandes, & clysteres tum per uterum, tum per sedem, ut

℞ aliptæ

℞. aliptæ moſcatæ ℈ ii. ligni aloës, cariophyllorum an. ℈ ß muſci, ambræ an. g. iii. excipiantur oleo de ſpica, & cum cera fiat peſſus, qui ſerico includatur, ne in utero liquefiat, & Zibeto liniatur, cui conſimilis eſt alius qui recipit galliæ mocſcatæ, cinamomi, cariophyllorum an. ℈ j. ambræ, moſci, an. g. iii. ladani, ſtyracis an. q. ſ. ut peſſus conficiatur. His ubi jam aliquid ex utero fuerit excretum apponatur emplaſtrum pro matrice aut gummi elemi; aut ex carana, vel tacamaca confectum, vel balſamũ, aut ſtyrax liquida, vel oleum de ſtyrace, quibus pro calidis, ſalacibuſque virginibus admiſce ſemen agni caſti, corallium rubeum, pulverem roſarum, aut ſeminis plantaginis; Pro frigidioribus autem hoc ſalubriter paratur, aliptæ moſcatæ pulveris cariophyllorum, angelicæ an. ℈ j. pulveris roſarum corallij albi an. ʒ j. terebinthinæ, & ceræ q. ſ. adde ambræ g. iii. aut ℞. galliæ moſcatæ, diambræ an. g. x. pulveris ſandalorum omnium corallij, agni caſti, roſarum albarum an. ℈ j. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum: longè tamen majoris efficaciæ eſt, id quod recipit olei naphæ, vel de ſpica, ℥ j. theriacæ magnæ ʒ ii. pulveris galliæ moſcatæ ʒ ß, zibeti ℈ j. pulveris ſeminis angelicæ, cinamomi, cariophyllorum an. ʒ ß, galbani ʒ ii. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum; quo adhuc præſtantius, ac nobilius ſequens cenſetur olei cinamomi, de ſpica, balſami an. ʒ ii. pulveris cinamomi, macis, cariophyllorum, ſeminis angelicæ an. ʒ j. galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ, diambræ an. g. v, diamoſci g. iiii. ceræ & terebinthinæ q. ſ. fiat emplaſtrum, aut cum cerâ duntaxat fiat unguentum. Aut quia oleum de cinamomo nimis conſtat, ideoque ſolis ditiſſimis ordinandum ℞. olei naphæ, de ſpica, liliorum alborum, laurini an. ℥ j. pulveris galliæ moſcatæ ℈ iiii. ligni aloës, cariophyllorum, ſeminis agni caſti an. ʒ ß ladani, & ceræ, parum miſce, fiat unguentum; aut ex ſola theriaca, cum oleo de ſpica. Cæterum emplaſtra ad formam ſcuti fiant, & in parte acutâ apponenda g. aliquot moſci, ut gratum odorem utero inſpirent, ac ipſum retrahant; extenduntur vero ſuper pannum coccineum, & unum ventri; alterum infra renes in parte poſticâ apponitur. Quibus ſemper miſcenda, quæ ventoſitates diſcutiant ob jam dictam cauſam; ideo clyſterijs additur oleum rutaceum, irinum; fomenta vero & inceſſiones fiunt decocto camemali, anethi, thymi, fœniculi, rutæ, arthemiſiæ, aniſi, cumini, baccarum lauri; venter inungendus oleo de cinamomo, de angelica, de aniſo, de piperibus, cariophyllorum, quorum guttas aliquot in convenienti liquore guſtet. Peſſarijs, & emplaſtris commiſcetur pulvis cumini, aniſi, rutæ, caſſiæ, cinamomi, ligni aloës, coſti, mirificè tamen proſunt cucurbitulæ ſine ſcarificatione cum copioſâ flammâ inter pubem, & umbilicum appoſitæ. Errant qui illico ab exacerbatione patientibus ſolent exhibere ſacchari paſtam cum ſandalis, & moſco (quam Hiſpani vocant *Alcorſam*) aut aliud ſimile cordiale cum vino; nam vinum vapores gignit, & penetrat, ſubindeque humores denuó in utero commovet, aut eó deducit, atque ita ſymptomata recrudeſcunt, præſertim ſi odoriferum eſt, uterum ſurſum trahit; quocirca ijs ſolum, quibus cum ſyncope acceſſio invadit, ſi nimium reſolvuntur, exhiberi poteſt; quia ad id, quod magis urget, curantis conſilium debet collimare.

Peſſus.

Emplaſtra pro matrice

Flatus diſcutientia, fomenta & inceſſiones.

Extra acceſſionem ſi ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione patiens ſit aſſueta incidere in uteri ſtrangulatum, curatio ferè petenda ex cap. de ſuppreſſ. menſt. ſi ex retento ſemine, vocetur maritus, & adhibeantur ea, quæ c. de gonorrhæa ad ſemen extinguendum dicta ſunt: ſi ex uteri inflammatione, menſibusvè aſſatis, corruptis, aut ſuppuratis, ad propria horum affectuum capita recurrendum; particularius tamen, ſi à menſtruo, quod ſæpe fit, contingat, curatur victus ratione tenui facilis digeſtionis, & boni nutrimenti; aër ſit temperatus, minimeque ventoſus, exercitium mediocre, præſertim matutino tempore convenit deambulatio, aut lenta equitatio, geſtatio vero in curru, & navi fugienda plane, quia vomitum ciet, & humores

Extra acceſſionem curatio.

Si à menſtruis retentis curatio.

agitando ſymptomata excitat, quare non video cur eas, quæ in navi, & curru *Aëtij lapſus* fiunt geſtationes laudaverint Aëtius, & Altomarius; Porro ſomnus ſolito brevior eſto, excrementa alvi reſpondeant natura vel arte, animi accidentia vitentur, & ea omnia, quæ flatus, humoreſquè melancholicos gignere poſſunt: cibus primis 12. quindecimvè diebus à menſium purgatione frigidiuſculus ſit, & paucus, haud tamen adſtringens, ſed leniens, aperiens, lubricans, & abſtergens, qualis erit ex pullo cocto cum radice cichorei, petroſelini, fœniculi, ciceribus, & croco, aut cum hordeo, lactuca, cucurbita; ptiſana etiam aut cremor ejus conducit, potus eſto mulſa, aqua hordei, aut ſerum lactis, in quo per noctem maduerint, flores borraginis vel aniſum.

Evacuatio. *Vena ſectio.* Secundò, evacuantibus ut venæ ſectione circa 15. diem ex brachio ad deponendam plenitudinem; quam ſequatur purgatio, digeſto prius humore per hunc aut ſimilem ſirupum, foliorum arthemiſiæ, capill. ven. an. m. j. ſeminis fœniculi, dauci, aniſi, rubeæ tinctorum an. ʒ j. radicis borraginis, petroſ. an. ℥ j. fiat decoctio ad tertias, in cujus lib. j. ß, adde ſirupi de duabus radicibus ſine aceto, capill. ven. byzantini an. ℥ ii. miſce, capiat mane, & veſperi ℥ v. conveniunt etiam ſirupus de arthemiſia, de hyſſopo, de quinque rad. cum aquis nepitæ, pulegij, fœniculi, hyſſopi, arthemiſiæ, petaſitis. Ubi per ſex dies uſa fuerit ſirupis, ſequenti mane capiat hanc purgatiunculam, *Purgatio.* ℞. prædictæ decoctionis ℥ iiii. rhodomelitis perſici ℥ j. ß Agarici trochiſcati in ligatura, rhab. infuſi per noctem in aqua cich. an. ℈ ij. pulveris de hiera ʒ ß, aut diaphœnici ʒ ii. miſce, fiat hauſtus; vel ſi pilulis magis delectatur, *Pilulæ.* ℞. maſſæ pilul. alephanginarum, de hiera, an. ℈ ii. diagridij g. iii. cum ſirupo de arthemiſia formentur viiii. mox à 22. die, quo purgationem acci- *Humores diſcutientia* piet uſque ad 25. accipiat ſingulo mane unam vel alteram tabellam ex rebus paratam, quæ aperiant, calefaciant, & humores diſcutiant ut diagalangæ, *Rotulæ.* diatrion pipereon, diacalaminthæ, diacimini, diamoſci, diambræ, vel ℥ j. *Conſerva.* ſequentis conſervæ, ℞. florum auranciorum conditorum ℥ j. theriacæ magnæ, vel mithridatij, ʒ ß, ſpecierum diamoſci, vel aromatici roſati ℈ j. cum ſirupo de arthemiſia, fiat conſerva, cui utiliter additur pulveris caſtorei ℈ j. vel antidoti hæmagogi ʒ j. idem præſtat beneficium altera, quæ ſic concinnatur, ℞. theriacæ antiquæ, mithridatij optimi an. ʒ ii. conſervæ bugloſſæ ℥ iii. caſtorei ʒ j. ß, ſpecierum diamoſci dulcis, diambræ, aromatici roſ. an. ℈ ii. cum ſiropo de arthemiſia fiat confectio doſis cochleare j. ſeu *Trochiſci Raſij.* ℥ j. Raſius laudat ſequentes trochiſcos, ℞. ſeminis mentraſti, ſeſeleos. ariſtolochiæ rotundæ, rubeæ tinct. foliorum agni caſti, rutæ an. ʒ ii. cum ſirupo de arthemiſia, aut capill. ven. fiant trochiſci doſis ʒ j. cum aqua fœniculi aut ex decoctione ſeminis aniſi, dauci, radicis, chinæ, vel ſarſæ. Prodeſt etiam hiſce *Lapis Bezoarticus.* diebus ſumere g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua arthemiſiæ, aut duo cochlearia, ſequentis aquæ ſtillatitiæ ℞. Zedoariæ, ſeminis dauci, radicis *Liquor.* leviſtici recentis, myrrhæ, rubeæ an. ℥ ii. caſtorei, radicis pæoniæ an. ℥ ß, Viſci quercini decreſcente luna collecti, nepitæ recentis an. ℥ iiii. contundantur omnia, craſſo modo ponantur in alembico, ſuper affundantur aquæ matricariæ ℥ xij. bene cooperiatur, ne quid exhalet, ſtet in infuſione per octiduum, deinde lento igne ſtilletur, ac ſervetur aqua vaſe vitreo.

Venæ ſectio ex pede. Sequenti die, qui erit ferè quartus ante menſtruorum adventum, fiat copioſa ſanguinis miſſio ex pede, præmiſſo crurum balneo, ex decoctione *Balneum crurum.* florum arthemiſiæ, capill. veneris, lauri, lavendulæ, pulegij, majoranæ, calamenthi, florum camomilæ, radicis, ac ſeminis angelicæ, dauci, ibique pedes diutius detineantur, ex quo etiam decocto cum oleo de *Iniectio.* ſpica, & naphæ injectiones in uterum fiant, addito tantillo malvatici; At ſequentibus quatuor diebus interimque dum menſes fluunt, ſi lentè procedant, arte provocentur potionibus, evaporationibus, & alijs cit. cap. jam dictis: venterque liniatur, ut ſuprà dictum eſt: & ſi cor, lien, aut membrum aliud compatiatur, ei per ea proſpiciendum, quæ infrà reperies,

Vrinæ ac sudoris provocatio. *1. de morb. mul.* *Hæmorrhoidum.*

reperies, ubi de eorum affectibus sermo erit. Quæ si non fuerint satis, urina proliciatur ex decocto lupulorum, penthaphili, camemali, capill. Ven. florum papaveris rub. ac buglossæ; vel etiam sudor ex decoctione radicis chinæ, sarsæ, ligni indici; uti colligitur ex Hippoc. sed & in medio mense post sanguinis missionem ex brachio, & purgationem hæmorrhoides provocentur affixis hirudinibus, idq; semel aut bis in anno.

Curatio si ex semine.

Tandem si ex semine affectio ortum ducat, victus esto frigidus, ut portulaca, lactuca, cucurbita, jejunent patientes, lascivum consortium, ac loquelas vitent, Veneris appræhensionẽ, impudicos sermones, lectiones, musicã, virorũ elegantis formæ aspectus, vinum, & carnes, quia hæc omnia semen, & sanguinem augent, ideoque sanguinis missio mirificum est remedium, magis tamen convenit superabundante semine, corrupto minùs, nisi benè carnosa sit juvencula, aut salax fœmina; raró purgationes locũ tenent, quia semen non educunt, concitant vero in utero contentum, quocirca nunquam confertis purgationibus utendum, sed iis, quæ paulatinè humores eluant, & vias, quas vocant communes abstergant, ne excrementa in uterum, sed foràs illabantur, & eorum successione aliquid etiam ab utero evacuetur; quod fiet, si bis in hebdomadâ tres capiat pilulas alephanginas, de agarico, de aloë cum rhabarb. mastychinas, de hiera, aut simile aliud medicamentum leniter purgans ex iis, quæ supra retulimus, utendum insuper clysteriis, & glandibus jam descriptis. Hoc medicamentum semini purgando confert, terebinthinæ abietis ℥ iij, agarici trochiscati ℥ j, seminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloës an. g. v iij cum saccharo, fiant boli.

Boli ad purgandum semen.

Secundo utendum iis, quæ semen gigni prohibent, genitumque extinguunt, atque compescunt, quorum uberem segetem reperies cap. de gonorrhæa.

Vteri purgatio.

Tertio purgandus est uterus injecto superius descripto clystere uterino, aut simili quopiam, deinde etiam discutientibus, ac roborrantibus tùm emplastris, tùm unguentis utendum; fuit semper utilissimum manibus gestare poma ex castoreo, galbano, asa fœtida, sagapenó: vel folia rutæ; aliæ cum fructu castoreum duntaxat gestant, reliqua ut suprà in curatione accessionis administranda sunt. Monet tamen, ac meritò Aëtius, mulierem non esse omninó negligendam, recuperatâ tandem sanitate, sed præservationis gratia per certa intervalla suspectis præsertim temporibus medicamentis utendum, sic ut eorum usus non plane deseratur, sed minuatur quantitas.

Admonitio.

Fontanellæ.

Verum si morbus pertinax admodum fuerit, efficacissimum præsidium est fontanellas aperire in utroq; crure, per quas putores ex corrupto menstruo, aut semine spirent ratione venarum, quæ utero, & cruribus communes existunt. Est etiam receptissimum, ac non citra magnam rationem, & experimenti confirmationem in affectibus uterinis contumacibus, medicamentis uti ex chalybe concinnatis, quorum descriptiones petendæ ex capite de febre alba.

Chalybis usum.

Scholium.

Uterini affectus] *Hysteram uterum apellari alibi jam docuimus inde hysterica seu uterina symptomata, quæ ab utero: inter ea gravissimus est strangulatus uteri, cujus excrementa tripliciter peccant, copia, qualitate, putredine: & quidem si copiâ plenitudinis nocumenta adsunt, ut sanguinis fluxus per nares, per vomitum, per urinam, aut hæmorrhoides, disenteria, hydrops, lassitudines, tumores, & alia; si vitium est in nuda intemperie calida, æstuationes parit, sitim, inquietudinem, interdum fœmina pallorem contrahit, coloremvè albidiorem, mæsta est, tædiosa, doloribus vexatur; quod si putredo accedat, mirum est cum una è duabus duntaxat ut plurimum sit materialis causa, semen, aut menstruus sanguis, una formalis, putredo; una pars affecta uterus, quam varia tamen, & admiranda*

Copia. *Intemperies* *Putredo.*

Varietas symptomatum unde. symptomata inde pullulent; quæ tamen varietas provenit ex varietate copiæ, membrorum compatientium diversa natura, vario putredinis modo; diverso uteri loco in quo materia putret; & varia natura rei putrescentis; aut prædominantis humoris in materia putrescenti; demum ob putrescentium perfectionem, ac diversam causam moventem. Ita fit, exempli gratia, ut copiæ varietate, si quantitas exigua sit, leves & exiguos excitet affectus, qui etiam levissimis auxilijs, aut sola distractione curentur, & brevi ab accessione fœminæ redeant: maxima vero quantitas sævissimis affectibus fœminam concutit, ac semper vestigia mali relinquuntur. *Consensus.* Consensus fit quia aut membra reliqua utero consentiunt, aut uterus à reliquis membris affectis compatitur: aut humores ibi putrescentes redolent naturam partis à quâ fuerunt transmissi: sunt & aliæ consentiendi rationes per viciniam partium, quâ ratione cum intestinis, & vesicâ consentit uterus, per colligantiam cum venis, & arteriis, per similitudinem cum nervis, cerebro, & ventriculo; per amandationem cum universo corpore, quod per cæcos meatus transpirabile est, & fluxile: *Ventriculi consensu & symptomata fiant.* Ita ex consensu ventriculi, aliæ famescunt, aliæ fastidiunt; aut picaceum appetitum patiuntur, vel ad vomitum propensionem, cui tamen rarò vomitio succedit, quod ex uteri halitu ad os ventriculi provenit; idquè interdum cum murmure, ventrisque rugitu, aut cruciatu. *Cordis consensus.* At ubi cor compatitur ejusdem morsus adest, saltus, dolor, animi defectio, syncope; pulsatio arteriæ, dorsi, ac meserei, unde mœror, anxietas, inquietudo, metus, ac desperatio plerumque tanta, ut se mox interituram putet, ac interdum cupiat, nullaquè ratione in spem erigi recreariv è possit. *Septi consensus.* Ex septi transversi consensu difficilis respiratio, suffocatio, strangulatio. *Iecoris.* Ex jecore depravatio sanguinis, obstructiones, tumores pedum, cachexia, ac febris alba. *Cerebri.* Ubi verò cerebrum afficitur, & animalis facultas, tremores suboriuntur, convulsiones, epilepsiæ, resolutiones, sopores alti, capitis, ac totius corporis cruciatus; vocis, & respirationis privatio, obstructis carotidibus arterijs, reliquisquè respirationis viis, ac musculis, item sensuum tùm interiorum, tùm exteriorum læsio, præterquam auditus, qui in accessione plerumque manet, gustus tamen, & olfactus sæpius vitiantur; hinc deliræ, melancholicæ, furibundæ, ac maniacæ redduntur, aliæ veluti congelatæ nihil respondentes; aliæ cum garrulitate, iracundiâ, & inquietudine, alijsque desipientiæ generibus sese moventes. Hisce omnibus ex utero accidentibus primam hujus secundi libri partem sive sectionem dicavimus; in alterâ de morbis uteri ipsius in compositione, Deo bene juvante, scripturi.

Quæst. An semen in utero deleteriã concipiat qualitatem. Porro nec uteri commotio duntaxat.] semen in utero deleteriam qualitatem concipere non posse pugnaciter contendit Mercurialis, ductus veterum, & Hippocratis sententiâ, quâ expressum est, tria ad sanitatem maxime convenire; exercitationem; modum in cibo, & potu; et seminis conservationem. Contrariam sententiam defendit Galenus 6. de locis cit. Avicenna, Averroes, Veiga, Fernelius, ac fere omnes medicinæ scriptores, quia semen excrementum est, quod si detineatur, copiâ lædit, & à nativo calore non regulatum, ab extrario corrumpitur; accedit innati caloris in fœmineo sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans; & quod ipse uterus corporis totius est sentina, & putridorum excrementorum conceptaculum; quod autem deterius semen putreat, facit probitas seminis, ut alibi ex Arist: monstravimus; quo circa Hipp. ac veterum sententiam debuisset potius Mercurialis intelligere, de naturali seminis conservatione; non de retentione immodicâ; offenditur enim natura omni nimio; quod autem in animantibus corruptio tanta esse possit, ut venenum æquet, Galenus pluribus confirmat, Thomas à Veiga, & Fernelius exempla ponit in syncope ex grumo sanguinis, sphacelo, ex septico humore, epilepsia, & uteri strangulatu.

Avic. 1. 3. Aver. 3. coll. 19. Veige. 6. de locis 5. Fern. 6. pat. 16. 2. de animal. 11. Lib. de peste.

Gal. cit. Veiga 4. de locis 3 Fern. cit.

Morbi & veneni seminaria cur diu lateant. Cur autem morbi, ac veneni seminaria sæpè diu lateant causæ multæ sunt, primo quia quandiu venenum intus genitum aut extrorsum accedens imbecilliter agit, intemperamentum non imprimit; quod jam impreßum, plurimum movet: secunda, quia quamdiu venenum ignobile membrum occupat, non ita lædit, quemadmodum ubi ad nobile migraverit, quia tum per totum corpus diffunditur: tertia est assuefa-

assuefactio partis, causa non solùm, ut inde non ægrotet, sed ut sæpe alatur, quod anus Atheniensis experimentum docuit, ut apud Galenum est, & nostris temporibus Rex in Indiæ provincia: quarta quia modo retentrix excedit expultricem, & causa augetur, si calida est, aut putrida, modo è converso superat expultrix, cujus opera detrusus humor, aut frigidum venenum alicubi se prodit, qui alias humoribus commixtus retunderetur; ijs enim quæ frigore noxam inferunt, actionis celeritas ad pernitiem proficit, quæ alioqui spatio excalefacta vim suam deperderent.

3. simpl. 18.

Corpus perfrigeratur.] *Corporis perfrigerationis in suffocatis alteram causam affert Aëtius; quem sequitur Altomarius, quia, inquiunt, semen aut sanguis menstruus in utero paulatim coacervata, ac retenta vitiantur prius, deindè perfrigerantur, & ad cerebrum, ac cor, frigiditatē, tetrumq; vaporem transmittunt, à quibus deindè universum corpus alteratur, perfrigeraturq;: quæ tamen ratio, prima fronte inutilis videtur, neq; causam assignare, cur vitiati hi humores perfrigerentur, ijdem autem per febres non ita; ea autem est, quia in utero extra vasa vitiatur, ubi ex naturâ loci tum naturâ frigidi, tum excrementis abundantis, & longè à corde dissiti caloris fonte, frigiditatem acquirunt, quam concipere non crederem intra vasa, quantumcunque putrefiant. Hinc refutabis Rondeletij errorem, qui contendit, semen inter vasa spermatica non putrescere, propterea quod, inquit, substantia perfectè cocta benigna, & à recrementis repurgata non putret, sicuti per febres sanguis humiditate abundans: sed aut conservatur, aut absumitur in nutritionem vasorum, aut certè si copiâ plurimum est, inter somniandum ad uterum pellitur. Laborat tamen in æquivoco Rondeletius, & quod de perfrigeratione certum est, ad putredinem transfert; nam semen quidem in vasis putrere apud Galenum, & Aëtium legimus: ibi autem refrigerari nec legimus, nec recipimus, ut patet in continenti viro, in quo ex dimissa Venere accidenita suffocatis similima putrente in vasis semine sæpè visuntur, perfrigeratio, & apnœa fere nunquam, quia extra naturalem locum non putrent.*

Perfrigerationis causa ex Aëtio, & Altimario.

Rondeletij lapsus.

Triplex hujus mali differentia] *Cùm plures sint uteri stangulationis gradus, in eorum aliquo respiratio omnino intercidat; meritò quæret aliquis, quî fieri possit, ut fœmina vivat sine pulsu, ac respiratione, si quidem hæc cum vitâ ad convertentiam dicuntur? Respondent Galenus, & Aëtius, interdum sublatâ penitus oris, ac narium respiratione, superesse adhuc eam, quæ in toto corpore ab arterijs perficitur; id quod etiam in reptilibus venenatis contingere videmus; hæc enim per hyemem in cavernis mortuis similia latent per arterias duntaxat respirantia; sic igitur fieri posse ut strangulatis ab utero, toto corpore perfrigerato, oris, & narium respiratio intercludatur, supersit tamen ea, quæ ab arterijs fit, quam transpirationem vocamus; in quem etiam sensum inquit Aristoteles dari vivendi facultatem, etiamsi respiratio desit. Itaque dicere possumus perfecta animalia moderatè calida, dùm sanitate fruuntur, citra respirationem non vivere; quæ tamen suapte natura frigida sunt, ut latentia; aut ex accidenti universum corpus tale redditum habent, ut hystericæ citra respirationem vivere possint: dicere enim licet oris, & narium respirationem adeo in illis parvam esse, ut sensum lateat: Hæc tamen rationem reddunt, cur respiratione privatæ fœminæ non adeo lædantur; at cur respiratione priventur, non assignant: id Galenus, & Aëtius perfrigerationi tribuunt, ac defectui usus: Jachinus ad voluntarium motum ablatum refert origine nervorum affectâ.*

Quæst. An sine respiratione homo vivere possit.

1. de nat. el. 11.

Vtero affectæ cur respiratione priventur.

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt] *Quod ad hosce affectus excitandos retentum semen majorem, menstruum minorem vim obtineat, colligitur facilè, quia mulieres non viduæ, neque salaces, quibus menstrua purgatio supprimitur, tametsi plerisque infestentur accidentibus, respiratione tamen raro privantur, neq; animi deliquio afficiuntur: viduæ licet æquè, ut antea, purgentur, similibus nihilominus corripiuntur symptomatibus. At cur fœminæ potius quam viri ea patiuntur, commode sciscitaberis, cùm causa videatur communis, nam*

Obiectio.

I 4 in his

in his etiam semen retinetur, quod cùm acrius sit, et proritans magis per moram, plus vitiari oporteret? Respondeo. *Respondeo, apparere in maribus continentibus ex retentione seminis, & intermisso veneris usu symptomata quædam hystericis similia, nam et capitis gravitatem, & cibi fastidium, & deteriorem concoctionem, & febres patiuntur, nonnulli etiam torpidi, pigriquè facti sunt, melancholici, mœsti, timidi, quod & Galenus testatur, & verum esse confirmat experimentum. In fœminis tamen hæc omnia vehementiora deterioraq; fiunt, quia calido viriliquè semini imporportionale vitium est; & quia in fœminâ cacochymia major, minor ad resistendum innati caloris copia, unde fit ut frigidum ac humidum semen frigidæ corruptioni calido masculino sit aptior, præsertim in utero contentum, qui corporis totius est sentina, & excrementorum conceptaculum.*

Quod autem Galenus prodidit primo ad Glauc. 14. omnem ex utero strangulationem animi defectionem præcedere, si ita esset, fieri non posset, ut animi defectio distingueret inter periculosiorem, & nimis periculosam suffocationem; inter eam, quæ à semine, & eam, quæ à sanguine fit: quapropter per strangulationem eo loci Stephanus Atheniensis apnœam intelligit: differre autem apnœam uterinam ab uterinâ strangulatione, quod apnœa ex superfluitate seminis putrescentis, pravasquè, & frigidas exhalationes ad cor, & cerebrum mittentis contingat, strangulatio autem ex matricis spasmo sursum tractæ, ac per continuitatem intestina, ventriculum, septum tranversum, ac respiratoria membra comprimentis, illam animi defectionem semper præcedere, hanc non ita.

Ad curationem igitur vocati] *Ab in mundo spiritu corripi suffocatas vulgus existimat, quia solent plerumque in illis mirandæ exaudiri voces, ex imis visceribus, nunc veluti ranarum coaxatus, nunc serpentum sibili, crocitus corvorum, gallorum cucurritus, canum latratus, ita ut haud inepte possit eis accomodari illud poëtæ:*

Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, atraque tigris, *4. Georg.*
Squamosusq; draco, & fulvâ cerviceeæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit.

Quæ tamen omnia pro viarum, & erumpentis spiritus proportione casus effingit ex hoc morbo; ideo à curatione non desistendum cum vulgaribus existimantibus, divinum quicquam subesse aut super naturam, sed fortiter remediis perseverandum, ut idem cecinit Virgilius dicens:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

Si id fieri liceat] *An liceat frictione factâ in pudendo semen prolicere sapientibus discutiendum relinquo, advertens semen, quod eo tempore excernitur, prolificum jam non esse, sed venenatum, ac corporis excrementum inutile, & multorum malorum, sæpe etiam mortis causam, adhæc fœminis invitis, aut saltem non consentientibus excerni.*

Quæst. An acetum histericis conveniat.

Cavendo ab oxymelite] *Mulieribus, inquit Hippocrat. magis quàm viris adversatur acetum, quod Galenus tùm ibi, tùm multis alijs in locis confirmat, ipse tamen 9. per loca acetum squilliticum absorptum strangulatis convenire scribit, à quo accepit Altomarius, quod fortasse duntaxat intelligendum, ubi semen redundat, quia exsiccat, & infrigidat, utcumq; tamen semper parcè aceto utendm, nervis aut utero affectis, nam & nervos, subindeq; uterum, qui & ipse nervosus est, acetum offendere testatur Gal. cit. & lib. de puero epileptico, & 14. meth c. 5. ratio est, quia nervi exangues sunt, ideoq; frigidi, quamobrem facile afficiuntur abijs rebus, quæ refrigerant, & tenuium sunt partium, quale est acetum, quod in nervorum mergitur profundum, ita ut nec minimum quidem illorum illæsum maneat.* *5. acut. 38*

Acetum utero & nervis adversatur.

Errat

Errant qui illico ab ex acerbatione] *Hipp. lib de nat. mul. vinum odoriferum mulieribus in strangulatione uteri ore aperto infundit; ejus usum Avicenna penitus interdicit. Videtur Hippocrates indicationem sumere à deficiente virtute, & languore facultatis animalis; Avicenna ex copiâ sanguinis, & seminis, quæ augenda non est, nec commovenda. Inutiliter igitur, quidam distingunt, de fœminâ in accessione, & de ipsa extra accessionem constituta, & jam laboranti convenire dicunt; nam neque etiam in omni exacerbatione conducit, sed in eâ tantum, quæ cum syncope conjungitur, ratione syncopis non strangulationis, quocirca miror Mercatum, Avicennam, interpretari de fœminis extra accessionem cum ipse c. de curatione accessionis dicat;* Et cave ne eis des in potu vinum, *quæ verba Gradius transfert eodem modo, quo Bellunensis.*

Quæst. An vinum strangulatis conveniat.

Mercati lapsus.

Secundo evacuantibus] *Cùm omnia sint disputationibus pervia, quidam etiam in dubium vertunt, an strangulatis competat sanguinis missio, quantumcumque ex mensium retentione strangulatio oriatur; & quidem non desunt qui id inficientur, quia, inquiunt, facultas animalis est plus justo languida, & in consensum trahit reliquas, quas servare vitam ipsam conservare testis est Galenus: Secundò quia magna adest uteri frigiditas ob frigidos humores in eo contentos; existente vero horum humorum copiâ, sanguinis missionem vetant Galenus lib. de sang. miss. c. 9. & Avicenna 4. 1. 20. Tertio, quia animi deliquium conjungitur cum strangulatu ex utero, ut ijdem scribunt autores. Quæ tamen nihil aliud convincunt, quàm in accessione venam secandam non esse; quum enim facultas tum temporis plus satis sit resoluta, subita mors accidere poßet: at extra accessionem non est, quod id vereamur, & indicationes urgent, quia morbus magnus existit, & causa sanguinis retentio ut in hypothesi. Adde quod, dicente Tralliano, & Areteo, strangulatio ex utero est Epilepsia per consensum uteri, hæc sanguinis missione curatur, ergo consultiùs illa, quæ ex copia sanguinis fit.*

Quæst. An strangulatis competat sanguinis missio

9. meth. 10.

Galen. 1. ad Glauc.

Avicen. 21. 3. tr. 4. c. 16.

De Epilepsia ex utero.

CAP. II.

Epilepsia, quem morbum comitialem appellant; & comprehensionem, detentionem, seu obturationem significat, est totius corporis concussio non perpetua, sicuti in vera convulsione accidit, sed temporum intervallis repetens, cui accedit principis animæ functionis mentis nimirum ac sensus noxa. Symptoma de genere actionis læsæ; fit enim in eâ inordinatus motus, à crasso humore pituitoso, aut melancholico obstruente spiritus animalis meatus, qui in cerebri ventriculis sunt, adeò ut spiritus ipsi in corporis membra distribui nequeant; non tamen eâ solum ratione, quâ obstruit is humor, Epilepsiam excitat, sic enim non depravatum sed diminutum, aut ablatum motum concitaret, subindeque apoplexiam aut certe paralysin, si in nervorum substantiâ, aut spinæ medullam immergeretur; sed qua spumosus, spongiosusque redditus mordacitatem etiam acquisivit, acrimoniam, aut venenositatem, quæ facultatem ad sui tuitionem, & causæ præter naturam expulsionem proritat; nam ut acrimonia mordet, ita obstructio sensus impedit, unde duplex fit symptomatum genus, depravatio facultatum sensus, & motus ab acrimoniâ, diminutio, vel ablatio sensus, & subitus supra dorsum casus ab obstructione: hinc Epilepsia per consensum, ut quæ solùm ab aura fit, non tam sensuum læsionem quam obtenebrationem quandam infert, ritè cum Jachino adstrictionem, seu conniventiam dixeris. At objicies, si obstructionem ad essenecesse est, qui fieri potest, ut ab aura excitetur, quæ obstruere haudquaquam posse videtur. Id quidem fit, quia nebulosa substantia caput obruens spiritus obtenebrat, ac vehementes concitat motus, quibus præsertim cerebrum est valde sensile; ita fit ut cum laborat per sympathiam simile quippiam cerebrum patiatur ventriculo à re

Definitio.

Duplex symptoma in Epilepsia

Objectio.

Solutio.

aliqua

Distinctio à reliquis morbis.

aliqua infestato; ut enim singultire hunc cernimus, quoties, aut ciborum mole gravatur, aut putres humores ipsum infestant, ita nervorum principium concutitur, ut à se expellat, quidquid à parte primò affectâ effertur. Ex his constat, differre ab apoplexiâ quòd in hac prorsus repleantur, & obstruantur cerebri ventres, nec solum hi, sed etiam universum corpus cerebri afficiatur; à paralysi, quod humor in Epilepsiâ substantiam nervorum non penetret, à suffocatione verò ex utero differt, ut infrà patebit, spuma licet pauca, & majori motus depravatione, quæ in suffocatis non apparent. His ita breviter appunctis, relictisquè difficultatum plicatis, quorum explicationes aliunde petendæ erunt, venio ad id quod instituti est. Morbi comitialis tres sunt præcipuæ differentiæ, cunctis autem commune cerebrum affici, sed id aut primariò, aut per consensum oris ventriculi fit; tertia est species, cùm ex parte quâlibet aliâ, in quâ incepit affectio, sensibiliter aliquid, etsi exile ac tenuissimum quippiam interdum à manuum pedumve digitis, vel crure ad caput ascendit, quod sæpissimè ab utero fit, & hæc est, de qua nunc agimus Epilepsia, quę uti reliquæ,

Causa.

duas habet causas, auram, & obstructionem: porrò auræ duplex adhuc causa,

Auræ venenatæ causa.

manifesta, vel occulta, modo enim venenatus humor à quâ ipsa prodit in corpore generetur, modo extrinsecus accedat, ut ex morsu venenati animalis, venas irruens cachexiam excitat; cor aut arterias, anxietates, frigidosque sudores: nerveam substantiam, convulsionem: cerebrum, Epilepsiam, cui consimile

Quibus morbis familiaris.

vitium uterus ex semine, & menstruis corruptis invenenatamquè naturam conversis capiti impertitur; quocirca viduis potissimum accidit, virginibus, & sterilibus, interdum etiam gravidis, & ijs omnibus quibus uteri strangulatus contingit minus probe semine ac menstruo repurgantur, à quibus sic corruptis, si quid veneni simile contrahunt, mille accidentium varietates suboriuntur;

Signa.

cùm enim cadere, contorqueri, ac mentem intercipi communis Epilepsiæ indicia sint, earum, quæ ex utero afficiuntur, quibusdam totum corpus contremiscit, alijs una vel plures partes, ut oculus, lingua, caput, manus, vel crus, aut septum transversum, vel reliqua respirationis instrumenta, plerisque perordinata intervalla; alijs citra ordinem, sponte, aut ex levi occasione, aut ex voce, sonitu, flatu, musico concentu, aut quâvis aliâ re: aliæ apertis oculis non vident; aliæ verbum audire nequeunt, nec potentes loqui, mutæ, ac veluti fatuæ decumbunt, aut sedent: novi alias quæ sedentes, & acu pingentes, vultuque haudquaquam mutato audiebant, intelligebantque colloquentes, verbum tamen proferre non poterant; plures se videre, & audire putant, quæ nec audiunt, nec vident, & à ratione sunt aliena; aliæ vociferantur, conqueruntur, nec possunt proferre, quid sentiunt; nonnullæ rident; aliæ plorant; ferè omnes sensu tactus privantur, sunt quæ nihil appetunt; & si appetant devorare nequeunt, imo si id conentur vomunt, à potu abhorrent, ideoque urinam non reddunt; quę omnia à cerebro utero compatiente prodeunt, quod ita affectum alicui parti subinde vitium communicat, ideoque varia hæc accidentia efflorescunt, varieque complicata, prout uni, aut pluribus partibus vitium impartitur. Quod etiam vice versa accidit utero nimirum lædente viscus aliquod, quod postmodum crerebrum in consensum trahit; utcumque tamen fiat Epilepsia ex utero; habet halitum caput ferientem, aut partem cui caput con-

Semen ac menstruum varie corrumpuntur.

sentit; & quia semen ac menstruum variè corrumpuntur, diversæ etiam naturæ elevantur halitus; frigidi corrupto semine, calidi, mordaces, tenues, penetrantes, fœtidi, crassi, caliginosi, & varijs modis affecti à vario corruptionis modo: hinc alijs diu durat affectio, alijs brevis est; aliæ nihil fuisse perpessas præ se ferunt, quatenus ad corporis specimen attinet, etsi gravia sustinuerint accidentia; itaque varietas accidentium pro-

Varietas accidentiū unde.

venit, aut ex varietate corruptionis seminis, ac menstrui, aut ex varietate membrorum, quæ aut vitium ab utero susceptum capiti communicant, aut eidem capiti communicatum ab eodem recipiunt, quæ omnia aut ab externâ causâ fiunt, halitus concitante, aut interna fovente.

Porro

Signa quæ ex utero fieri declarant.

7.popul.66.

Porro quia ex prædictis signis quædam etiam cum indiciis vulgaris Epilepsiæ sunt communia, ideo alia afferamus, quæ peculiariter ex uteri consensu fieri declarant, Et Hipp. plurimas uteri affectiones à flatibus fieri scribit, indicia esse ructus, strepitus circa ventrem, & lumborum tumores, ac dolores circa renes,& coxas,cùm igitur hæc adsunt per consensum fieri credibile est: adhæc spuma pauca, aut nulla circa os apparet, quia concussio fit minor, ac minor etiam musculorum solutio, ideo nec urina nec stercus, nec genitura præter voluntatẽ semper excernuntur, quia hæc etiã assidentia signa censentur; menses suppressi sunt, aut imminuti, & in viduis, ac ijs, quæ viro utuntur semen, & accidunt nonnullæ aliæ uterinæ affectiones, & varia inordinataque accidentia à communi Epilepsia aliena, & si reliquis priventur sensibus, auditus tamen remanet, & ob malignam materiæ qualitatem non utcunque insaniunt, sed nunc furibundè, nunc procaciter, nunc devoventes sese, nunc loquentes turpia, ut vulgus hominum sic affectas immundis spiritibus divexari putet, ac si pars aliqua uterum primò afficiat,ejus partis affectio comes adest. An vero Epilepsia fiat ex vitio alicujus membri, quòd uterus primo afficit, subindè depræhenditur, nam si ventriculus ille fuerit, adest nausea, vomitus, cibi fastidium, ventriculi morsus, oris amaritudo,& famescentes potius, quam saturas accessio invadit: Si ex liene, rugitus sentitur in ipsius regione, dolor, mœstitia, taciturnitas, timor: si ex corde, anxietas, coloris mutatio, varietas pulsus, animi languor, palpitatio, ac totius corporis impotentia, ob quæ accidentia, quæ in Epilepsia apparent, putant vulgares Epilepsiam esse passionem cordis, fiunt tamen per eas, quas diximus compassiones. Si vero ex utero rectà caput afficiatur, subita fit accessio, nec reliqua præcedunt, nisi aut tinnitus aurium, aut vertiginosæ imagines. Semen corruptum esse dignosces,quia omnia accidentia frigiditatem attestantur, ac sæviora sunt. Affectio est periculo plena, maximè si frequentes fuerint accessiones, & cor lædatur, interdum enim corpore pleno aut languidâ laborante in levem apoplexiam, aut paralysin degenerat, at si rariores sint accessiones, etsi sævæ, non adeo periculosæ, utraque tamen sedulò curanda.

Auditus remanet.

Epilepsia ex utero per consensum alterius partis signa

Prognostica

Curatio in accessione.

Est autem curatio duplex, ut strangulationis; prima accessionis; altera morbi: in accessione satagendum,ut fœmina ocyssimè revocetur, prohibentes ne vulnere aut percussione afficiatur, vehementi motu, qui tamen planè prohiberi non debet, ut perperam fieri solet unde accessio retardatur, nam concussione partium materia discutitur, quæ sane discussio, omni arte penitus procuranda ijs præsidijs, quæ tenuia sint, & ad cerebri ventriculos permeare valeant, qualia jam retulimus superiori cap. In curatione accessionis imprimis commendantur gravia suffumigia, hæc enim etsi Epilepsiam concitant, ut ibi diximus, concitatæ tamen prosunt, quia materiam discutiunt, & per ea commodè experitur an malum sit per consensum, nam in primogenea affectione obsunt. Utero adhibenda benè olentia ibi etiam relata, nisi mulier sit gravida, cui satis erit superiora suffire. Prosunt frictiones, vincula extremorum, cucurbitulæ cruribus affixæ, ac medicamenta flatus discutientia, de quibus cit. c. luculenter dictum est. Insuper linimenta ventris ex oleo rutaceo, liliorum,de baccis lauri,suppositoria valentiora,voces, strepitus,& in conspectu laborantis magna luminaria accendere apertis palpebris, tandem avulsio pilorum, ac vellicatio pudendarum partium, &, ut verbo dicam,omnia,quæ superiori c. dicta jam sunt. Quod si accessio diu duret, & proveniat ex mensium suppressione, convenit sanguinis missio ex pede; cavendum verò à cucurbitulis supra umbilicum, peculiari tamen utilitate Epilepticis fœminis exhibentur ℥ ii. aquæ Langij infra descriptæ, aut aquæ ex distillatione cerasorum, vel hirudinum, quæ ori imposita mirifice discutit; olea quoque intra aures immittuntur, aut capitis suturis applicantur, de spica, de sampsuco, de cinamomo, de nuce moscatâ, rutaceum, cicionium additâ tertiâ parte aquæ vitæ.

Suffumigia quæ Epilesiã concitant, excitatam sedant.

Luminaria

Si ex mensium suppressione.

Sang.missio

In cura-

Curatio affectus. In curatione morbi, animadvertendum priùs, variam ac multiplicem esse naturam, conditionem, & temperaturam mulierum, ut videre est apud Hippocratem 2. de morb. mul. *Epileptica prægnans.* Si igitur prægnans sit, omni arte curandum, ne fœtus dissolvatur, in quem usum emplastrum, cujus pars una ventri, altera dorso apponatur, sic conficies: *Emplastrū.* ℞ emplastri pro matrice, ceronei an. partes æquales, musci g. vj. misce, cui poteris addere oleum de spica, liliorum, utendum etiam trochiscis de musco, quos ore teneat, & umbilico applicanda, quæ c. de abortu, & de prægnante febre correptâ reperies, demùm ab accessione quàm citissime excitetur, periculum enim est ne fœtura suffocetur.

Reliquæ curantur tribus remediorum generibus, in quibus triplex curandi ratio promiscuè servanda est; Prima, quæ utero; altera, quæ capiti; tertia, *Evacuatio.* quæ illi membro provideat, cui caput vitium communicat. Primum igitur suppositâ optimâ victus ratione evacuantibus utendum, ac si à menstruo diminuto vel ablato fiat, omni arte provocetur frictionibus, ligaturis, sectione venarum pedis; hæmorrhoidum provocatione, ac reliquis jam dictis proprio c. ita ut bis, tervè, aut quater in anno juxta indigentiam sanguis mittatur, aut hirudines hæmorrhoidibus applicentur, quo facto (quia conferta purgatio raro convenit) sanguinem ex recrementis mundare oportebit bis tervè in anno levissimis catharticis, quæ uterum respiciant, & quæ paulatinè, ac per Epicrasin humores educant, ut rhabarbari ʒ j. si jecur compatiatur, aut aga- *Purgatio paulatina.* rici, si ventriculus, aut utriusque ʒ ß, si utrumque in ℥ iiij. aquæ lactis, aut decoctionis cordialis, vel melancholicæ cum ℥ iij. confectionis hamec sine scammonio, & colochintide aut ℥ j. cassiæ, & ℥ ij. sirupi rosati solutivi addita ʒ ß pulveris hieræ, anisi, aromatici ros. liquiritiæ, vel pæoniæ, aut si pilulæ magis arrident ℞ massæ pilularum de aloë, aut de hiera ℈ iiij. cum sirupo de arthe- *Ventriculi respectus.* misia, formentur xj. At si cruditates in ventriculo redundent, quod sæpe contingit per hunc morbum, tunc posthabitâ uteri ratione cogimur fortioribus uti medicamentis, præparatâ prius materiâ sic: ℞ mellis rosati, sirupi de stæchade, aut hydromelitis ℥ ij. aquæ gallitrici, betæ, rutæ, hysopi, aut decoctionis earundem herbarum, & polypodij ℥ iiij. misce pro dosi, capiat per 5. aut 6. dies; deinde sic purgetur: ℞ massæ pilular. assaiaret, elephanginarum, de hiera, de mastice, de agarico, sine croco, & myrrha, quia caput tentant, ʒ j. ß sarcocollæ, aut seminis pæoniæ ℈ j. cum sirupo de mentha, aut de stæchade formentur xj. pilulæ, quas simul capiat post primum somnum. Quod si his *Stibium.* affectus non obediat, laudant doctissimi viri Stibij præparati g. iiii. in conserva ros. aut ovo sorbili, quod præsidium in gravioribus Epilepsijs mirificum esse affirmant, in levioribus sequentem sirupum, qui paulatine purget, exhibere sat *Apozema.* fuerit, ℞ polypodij quercini ℥ iiii. radicis pœoniæ, seminis ejusdem an. ℥ ii. fol. gallitrici, viol. mercurialis, scolopendriæ an. m. i. summitatum rutæ, pulegij, betonicæ, hyssopi an. m. ß seminis carthami contusi, foliorum senæ, Epithymi, singulorum ℥ i. ß, florum violarum, buglossæ, anthos. an. p. i. fiat decoctio in lib. vi. hydromelitis ad medias in colaturâ factâ expressione infunde agarici in ligatura ʒ iiii. cum saccharo, fiat sirupus, aromatizetur ʒ ii. cinamomi dosis ℥ ii cum supradicto decocto, aut minore decoctione fiat apozema, cujus *Si ex semine curatio.* ℥ v. per intervalla damus, cum fœlici successu. Si ex semine proficiscatur affectio, minuendum erit aëre, cibis, potionibus & medicamentis dictis c. de gonorrhæa; quibus non proficientibus, instituenda ea, quæ sensim per partem *Fontanella.* aliquam certam, cui natura assuescat, materiam educant, quod fit fontanellâ altero vel utroque crure apertâ, prout jecur aut lien compatitur; at si affectus sit per consensum partium inferiorum, aut novus, sat fuerit in cruribus; sin primarius aut antiquus in brachio, & crure simul aperiatur; illud quidem, ut, quod in capite quotidiè aggregatur expiret; hoc, ut ab utero parum vel nihil ascendat, quod præsidium expertum ac utile semper fuit.

Flatus discutientia. Secundo utendum ijs, quæ flatus discutiant, quod imprimis fiet decocto *Galli veteris ius.* galli veteris impleti brassicâ marinâ, polypodio, carthamo, scolopendria, passulis

passulis, foliis senæ, ac seminis pœoniæ. Venter inferior inungendus oleo liliorum, de ruta, de baccis lauri, camomilæ, cinamomi, anisi, piperis, caryophyllorum, facto prius fotu ex decocto camæmali, roris marini, meliloti, adianthi, radicum diureticarum, seminis anethi, fœniculi, rutæ, agni casti, cumini, lauri, utilis est etiam usus sequentis, aut consimilis clysteris, ℞ foliorum mercurialis, bliti, arthemisiæ, cuscutæ, melissæ, majoranæ an. m. ß, polypodij, carthami singul. ℥ ß, epithymi, thymi utriusq; ʒ. v, seminis anethi, rutæ, agni casti an. ʒ iii coquantur simul in ſ. q. aquæ ad tertias in ℥ xii juris dissolve diasenæ, aut diacatholici an. ℥ ß, olei camomilæ, anethi an. ℥ i misce; uterum præterea mundificare oportet pessariis, suppositoriis ac reliquis præsidiis, quæ menses evocant, de quibus c. superiori abunde diximus, inprimis autem convenit, per aliquot dies sudare ex decocto guaiaci, radicis chinæ aut sarsæ parellæ, additis radicibus pœoniæ, & angelicæ, ita enim non solum flatus dissolvuntur, sed quæcunquè insuper in capite aut utero præter naturam continentur, ex capite etiam discuties si nuper dictis, oleis, & iis, quæ superiùs scripsimus, perfundatur assumptis crebrò pilulis, ac reliquis medicamentis leviusculis.

Vnctio. *Fotus.* *Clyster.*

Tertiò roborantibus tùm uterum, tùm etiam caput. Vtero utilis est, ʒ i theriacæ magnæ, mitridatij, diamusci dulcis, electuarii de gemmis, lætificantis Rasis, pluribus diebus mane assumpta, cum aqua capill. ven. buglossæ, borraginis, pœoniæ; mirum in modum prodest lapidis bezoartici orientalis g. vi. sæpiuscule assumere cum ℥ j. aut altera aquæ scorcioneræ vel buglossæ, aut hasce tabellas seminis agni casti, rutæ, anisi, fœniculi an. ʒ ß, pulveris ligni aloës, corticis citri, menthæ, an. ℈ j. sacchari dissoluti in aqua menthæ q. ſ. fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii, utero extrinsecus applicetur emplastrum pro matrice, vel ceroneum per se, aut cum prædictis oleis, ac reliqua, quæ c. de uteri imbecillitate reperies. Caput peculiari ratione sequentia roborant, ac prohibent, ne denuò mali quicquam ibi generetur, aut ascendat, ac primò utilis est pulvis ex ℥ j. coriandri præparati, radicis buglossæ ℥ ß, cinamomi, corticis citri, seminis anisi, agni casti singulorum ʒ iij ligni aloës ʒ i sacchari ℥ iiij omnibus commixtis fiat pulvis, dosis cochleare. Majoris pretii alius sic paratur, florum violarum ℥ i, cumini, carvi, seseleos, singulorum ʒ ii, seminis pœoniæ, rutæ, agni casti an. ʒ i cineris cranii humani, vel hyrudinum, vel melissæ, aut mustelæ ʒ iii fiat pulvis, dosis ℈ ii additis ℈ iiii sacchari candi cum aqua gallitrici, violarum, aut graminis; concinnantur insuper hæ tabellæ ℞ myrrhæ coralii rubi, cornu cervi, eboris an. ʒ ß, seminis pœoniæ maris seminis agni casti, visci quercini an. ʒ 1, cranii humani ʒ i ß cum saccharo dissoluto in aqua rosſ. fiant tabellæ, ut supra: odorifera devorandis non sunt admiscenda, quia caput gravant, ac paroxismum suscitant. Utilissimæ tamen sunt sequentes conservæ; primo, ℞ theriacæ smaragdinæ ℥ i ß diamusci utriusq; an. ʒ i. theriacæ venetæ ʒ i ß, pulveris seminis agni casti ʒ iij cum sirupo de stœchade, fiat confectio, dosis cochleare. Secunda radicis pœoniæ, & eringii sufficienter decoctæ lib. i. mellis q. ſ. pulveris cinamomi ʒ ii, seminis agni casti ʒ iij, misce: Tertia ac præstantissima recipit theriacæ smaragdinæ ℥ ij, pulveris radicis pœoniæ maris, seminis ejusdem, agni casti an ʒ i, corallij rubei præp. ʒ ii, visci quercini ʒ i, pulveris vermium rubi, succi rutæ an. ℈ j cornu cervi usti, ac monocerotis an. ℈ ii, pulveris pullorum hirundinis adustorum ʒ ß, rhodomelitis q. ſ. fiat confectio, dosis, ut supra semel aut bis in hebdomada; prodest etiam conserva majoranæ, roris marini, auranciorum, vel anthos, aut melissæ. Ex quibus cum supradictis, & hirundinibus vino albo, & aqua borraginis cum mica panis, & melle rosar. exceptis per destillationem in balneo Mariæ, extrahatur aqua mirifica, dosis cochleare 1. vel pro ditioribus aqua ex theriaca magna. Sequens Langij est, & loco secreti laudatur ℞: florum lilii convallij. m. vi. infundantur in ſ. q. vini generosi, aut moscatelli per vi dies, destillentur, & adde cinamomi ʒ vi, nucis moscatæ ʒ iiii, piperis

Roborantia uterum. *Tabella.* *Caput roborantia.* *Pulvis.* *Rotula.* *Conserva.* *Aqua destillata.*

peris longi, ʒ ii viſci quercini, radicis pœoniæ maris, diptami albi, ſive fraxinellæ an. ℥ ß omnia trita in prædicto vino deſtillatitio infundantur per dies viij deinde deſtillentur in loco aprico, doſis cochleare I. bis in ſeptimana, valet etiam in apoplexia, & caro.

Externa capiti admovenda.

Exterius capitis ſuturis admovetur pulvis qui ℞ granorum myrthi, granorum tinctorum, roſarum, coriandri præparati, ſandalorum, violarum, nenupharis, capitum papaveris ſingulorum ℈ ij, florum anthos ʒ i fiat pulvis capitis ſuturis aſpergendus; aut ℞ roſarum, granorum myrthi an. ʒ ß; ſeminis lactucæ ʒ i, granorum tinctorum, ſandali rub. corallii uſti an. ʒ i ß, garyophyllorum, cyperi an. ℈ ij fiat pulvis, ex quibus etiam additis calidioribus, ſi frigidior ſit capitis temperatura, pileus in hunc modum conficitur, ℞ coriandri præp. garyophyllorum, cyperi, florum anthos, lavendulæ, ligni aloës, foliorum ſalviæ ſiccæ, ac roris marini an. partes æquales, includantur in ſerico pileo cum baſtituris ad formam capitis. His capiti, & utero ſatis proſpectum eſſe arbitror; quâ vero ratione reliquis viſceribus ſi conſentiant ſit proſpiciendum c. de febre albâ videndum erit.

Pulvis capitalis.

Pileus in temperatura frigida.

Scholium.

Apud neotericos in uſu, à priſcis jam derivatum eſt, in iis morbis, qui neque victus rationi, neque medicamentis cedunt, fonticulos diverſis in locis pro morbi diverſitate aperire, cauterio actuali, & potentiali, ex quibus actualia tutiora ſunt, & quæ ex auro vel argento fiunt mitiora, nam ærea, aut ferrea acrius urunt; utraque ſuam habent utilitatem, nam actualia ad evacuandum magis ſunt apta, ut hydropicis; potentialia ad divertendum, & intercipiendas fluxiones, quia humores ad ſe magis alliciunt: cæterum potentialia partem affectam magis alterant, intemperiem malignam inducunt, ac debilitant; actualia parti robur addunt. Sunt porro cauteriorum uſus quinque; primus membrum laxum, ac humiditatibus perfuſum exſiccare, & roborare, qua ratione Hippocrat. quibuscumque, à diuturno coxendicum dolore moleſtatis, coxa, excidit, his crus tabeſcit & claudicant, niſi urantur; ut enim Galenus addit uſtione humiditas exſiccatur. Secundus uſus ad evacuandam materiam aliquam, ut ex apoſtemate; ex pectore in empiematicis, ex ventre in hydropicis 6. aph. 27. Tertius ut membri corruptio impediatur 2. ad Glauc. cap. de gangræna. Quartus ut importunus aliquis fluxus mediante cruſta ignis præpediatur. 5. meth. 4. Quintus ad diverſionẽ humorum, in quem potiſſimum uſum fontanellæ fiunt in cruribus, aut in ſcapulis in aſmate, paralyſi, epilepſiâ, & ſimilibus morbis, Aëtius ſerm. 4. ſicuti etiam in capite ad inhibendum reumatis à capite ad pectus defluxum, ut in pthiſi, in coronaria ſutura: in auribus ad divertendum fluxionem ad oculos Manard. 6. Epyſt. 6. in morbis coxarum Celſus, Paulus, & Aëtius ſuper iſcyæ vertebra urere ſuadent, quod recentiores quincuſpide ferramento faciunt, ut quinque una aperiantur fonticuli. Rurſus in brachio fiunt ad internum latus inſertionis muſculi hanc imaginem referentis △: in crure eâ ſede, quâ fibula, à tibiæ oſſe primum dehiſcit, verſus latus externum tribus, quatuorvè digitis ſub genu, quippe ibi minori moleſtiâ geruntur, aut in cavitate, quæ eſt inter muſculos. In deſtillationibus antiquis à capite ad pectus in brachiis fiunt parte ſylveſtri quatuor digitis ab humero; contra articulorum dolores in cruribus parte etiam ſylveſtri quatuor digitis à genu; ſæpe etiam juxta talos: At in uteri vitijs internâ potius cruris parte; In deſperato catharro in ſutura coronali; ſed id quidem, ſi materia plane ſit frigida. Jam vero actualia tenui fiunt ferramento ignito, punctuato, adunco ac brevi, appoſita tamen prius ſignato loco, ferrea lamina, frigida perforata in medio, ut per foramen cauterium admoveatur; evulſa ignis cruſta vaccino butyro, pila cerea cum pulvere turbit, hermodactylorum, agarici, & camepytheos digitis ſubacta cauterij oſculum apertum aſſervetur, quæ medicamenta commiſcentur, quando caulis vel hederæ folium ſufficienter non trahunt, alias pila cerea, aut argentea, vel radix gentianæ, aut feſtucæ lineæ, aut etiam ſpongiola cera, ac

Duplex cauterium.

Vſus quinque.

6. aph. 60.

Loci diverſi ubi fiunt.

Celſ. lib. 4. cap. 22. Paul. lib. 6. cap. 77. Aët. 4. lib. 1. cap. 3.

Actuale cauterium.

ra, ac terebinthina madida satis fuerit; quidam præferunt cicerem propter asperitatem, & quia cuspide apertum servat ulcus; superponitur vero brassicæ, aut betæ folium, vel potius hederæ, quia semper virescit, & succulentior est, aut unguentum citrinum, vel basilicon. Potissimum autem aperiendi sunt verno tempore, ut Cels. cit. jubet, & cessante affectione obserentur alij ad 30. 40. vè dies, ac tres etiam menses apertos asservari volunt, Rolandus ad 160. verendum tamen ne diuturniores infistulas evadant, quæ ægrè postea, & non citra periculum obducantur; quod si contingat præcipitatum Vigonis injicere oportebit, quo superflua caro conteratur, expurgetur & erodatur: ne autē fistulosum ulcus contingat, consultius fuerit in unâ parte obserare, & in alterâ aperire. Potentialia cauteria, quibus fonticulus aperitur, concinnantur ex cantharidibus, viva calce, fermento acri, addito sapone, & aceto, ac ut tyrones formulas habeant ℞ cantharidum abscissis alis, & capitibus ʒ j, caricarum pinguium numero 1. fermenti acris quantitatem duarum caricarum, cum pauco aceto squillitico fiat pasta; vel ℞ cantharidum, ut suprà, numero xv. euphorbij ℈ ij in mortario redigantur in pulverem ac fermento excipiantur, cujus portione caput cavum glandis, aut avellanæ medietas infarciatur, & loco signato infigatur, ac in ejus circuitu ceratum diachylon, vel aliud simile imponatur, sed & medicamentum fortiter alligetur, ne hinc inde vacillans loca vicina exulceret; post horas viij, vel circiter vesiculam excitat, cui disruptæ cicer, aut aliud quippiam ex supradictis imponatur, & superponatur hederæ folium vel tabaci, ac ter in die innovetur, & abstergatur, sic sine dolore servabitur apertus fonticulus. Et hoc remedij genus abijt ferè in consuetudinem apud Italos, ubi primum pertinaci aliquâ fluxione divexantur. Sunt tamen aliquot servandæ limitationes in aperiendis, & apertis servandis fontanellis, quarum pleræquæ ex supradictis colliguntur. Prima, ut adhibeantur post alia remedia frustrà tentata, idquè in frigidis duntaxat affectibus cum humore; in calidis abstinendum prorsus, tùm à ferramentis candentibus, tùm à causticis medicamentis, quod Trallianus notavit, quia humores calidi tenuiores evadunt, & major fit fluxus. Secunda, non aperiantur, nisi corpore præpurgato, postmodum etiam interim dum apertæ servantur, per intervalla universales evacuationes iterentur. Tertia, vicinæ partes muniantur adversus vim caustici. Quarta, locus cauterij conscribatur, in potentialibus testâ nucis, vel simili re, quæ suis marginibus constans pateat in medio; in actualibus ferreâ laminâ. Quinta, potentialibus utendum ad aversionem, quia magis trahunt; actualibus in ablatione materiæ, quæ influxit, nam hæc roborant locum affectum, illa debilitant. Sexta, cavendum ne uratur vena, aut arteria insignis, nervi, aut tendones musculorum. Septima, non statim detrahatur crusta, sed cum mutari incipit, ac veluti maturitate suâ excidit. Octava, locus ulceratus conservetur apertus ad 40. dies vel poulò plures, longior enim mora partem debilitat, excrementa accumulat, ac sinus inducere potest. Nona, foramen ciceris grano primò, deindè globulo cereo, vel argenteo servetur apertum. Decima, foramini in aversione potissimum superponatur aliquid humorem trahere potens; ita in aquâ agitatur agaricus, euphorbium & colochyntis, ac in eadem linteum madidum applicatur, & folium hedræ superponitur. Undecima, circa vulnus repellentia apponantur, ut defensivum de bolo. Duodecima, ne super partes principes applicentur, ideo suspecta ustio in capite, & quantumvis necessitas urgeat, cavendum à suturâ, etsi quidam contrarium jubeant. Decima tertia, cavendum à parte exactioris sensus ut oculo. Decima quarta, eligatur semper pars inferior, ut expeditius humores expurgentur. Decima quinta, tempus cauterij commodum ver est, quia tùm humores omnes funduntur magis, & ad extrema pelluntur. His succinctè cuncta, quæ ad rationem, tempus, locum, & modum aperiendorum fonticulorum attinent, perstrinxisse mihi videor.

Tempus anni.

Potentialia.

Admonitiones.

De melancholia virginum & viduarum.

CAP. III.

Melancholia virginibus, viduis, & ſterilibus crebriùs quam reliquis fœminis accidit. Definitur ab Areteo animi angor in cogitatione defixus, atque inhærens, ſine febre, furoris, vel maniæ initium; differt tamen ea, quæ communiter viris, & reliquis fœminis contingit, ab eâ, de quâ nunc ſermo eſt, quòd illa ex aliquâ communi cauſâ proficiſcitur, hæc ex certâ quâdam, & huic fœminarum conditioni duntaxat peculiari, nimirum menſtrui ſanguinis tetrâ ad cor exhalatione; item quia illa citra manifeſtam intermiſſionem affligit, hæc non niſi per intervalla, & ſuſcepto initio à prædictâ occaſione: Tertio quia illa nullum fere aliud accidens ſecum affert præter metum, ac mœſtitiam, & ea, quæ melancholiæ ſunt propria; hæc fletum, riſum, variosquè dolores, præſertim ſiniſtri lateris, & è cordis regione univerſam mammam interdum occupantes, ſpiritus deficit, & alia accidentia mox dicenda ſe produnt; ideoque ritè definitur hæc virginum, & viduarum melancholia, ex levi occaſione, aut citra illam inſolens, & ſubita triſtitia cùm tacito delirio, ac dolore alicujus partis internæ, anxietate, flendi, vel tacendi deſiderio, hypochondriorum, ac dorſi manifeſtâ pulſatione, à quibus ſubitò ad priſtinum redeunt ſtatum. Haud facile eſt judicare, cujus morbi hæc ſint ſymptomata; nam Galenus ex Dioclis ſententia melancholiam ex immodico calore venarum meſeraicarum oriri ſcribit; vel ut aliis placet, ex inflammatione earundem venarum, & pylori, ac pancrearum. Hæc ferè veſtigia ſequutus Mercatus, cauſam melancholiæ hujus, de quâ agimus, eſſe refert inflammationem arteriæ juxta dorſum, cui conſentiant cerebrum, & cor quæ aduſtis fuliginibus obſcurantur. Cæterum cum ab internâ inflammatione febrem eſſe inſeparabilem, tùm reliqui medici, tùm Galenus paſſim confirmet, quâ tamen ſic affectæ mulieres ſæpiſſimè carent. Potius cenſeo, meſeraicas, & arteriam dorſi præter naturam incaleſcere duntaxat, vel deteriorem ſubſtantiæ conditionem acquirere ex vitiato in utero ſanguine, vel ſemine, tumquè acrem de ſe vaporem exhalare, qui animum mentemquè conturbet; ex quibus liquet cerebrum in hâc melancholiâ non per eſſentiam, ſed per conſenſum lædi.

Definitio. — *Melãcholia virg. & vid. definitio.* — *Quæſt. Melãcholia cuius morbi ſymptoma.* — *Autoris ſententia.*

Ex dictis hujus mali cauſas colliges, quæ quidem duæ potiſſimæ ſunt; prima muliebris natura, quia tenuioris eſt ac dejecti animi; ſecunda, craſſus ſanguis ſparſus per menſenterii, & omenti venas, & ibi adeò exuſtus ut frigidus, & ſiccus tandem evadat, ejuſdem etiam vitioſi prope cor ac in prædicta arteria concluſi tetra exhalatio; cùm enim uberius ſanguis ætate creſcit, confluit ad uterum, cumq; oſculum exitus nondum fuerit ſatis apertū, aut obſtructio effluxum impediverit, tunc præ multitudine reſilit ad cor, ac ſeptum tranſverſum unde poſtmodum difficulter refluit, quia venæ obliquæ ſunt, & locus ad inſaniam, & delirium paratus; itaq; cùm hæ partes repletę fuerint, tunc ex repletione (ut Hipp. verb. utar) cor fatuum fit, ex fatuitate torpedo, ex torpedine delirium appræhendit, & ſi ſimul horror, & febris ingruit, præ acutâ inflammatione inſanit, prę putredine clamat, oppreſſo à fuliginibus corde, præ caliginoſitate timet; præ compreſſione ſtrangulationes parat; præ ſanguinis malitiâ animus mœrens, & anxius malum trahit, & ſpiritus cerebri obſcurantur, quæ cuncta augentur, amatorius ſi acceſſerit ardor. Viduis tamen ſæpè accidunt labores, curæ, & aſſidui mœrores, ob conſuetæ vitæ mutationem; ſed & puerperis ſæpiſſimè malum accidit, ex ſupreſſâ purgatione, quia humoris illius vitium æquivalet temporis diuturnitati, ſi indebitè detineatur,

Cauſa. — *Lib. de virg. morb.* — *Puerperis melãcholia fit*

neatur, virgines etiam viro maturas sæpe malum excercet ob relatam jan causam. At licet sanguis ille conclusus nec putrescat, nec ad superiora feratur, dum tamen prædictis in locis incalescit, & levi aliqua occasione agitatur, solo halitu afficit, quo halitu quiescente, aut dissipato læta redditur fœmina, symptomataquè mitescunt, subinde tamen recursura; habent enim causam intra se à quâ successu temporis (ut rectè Averroes notavit) in frigida symptomata delabuntur, ob innati calidi resolutionem, nam sanguine tenuiori resoluto, reliqua portio melancholica redditur; quo circa etsi initio affectio calida sit, quod colligitur ex ingenti illa arteriæ dorsi succensione pulsacioneque, quæ etiam viris hypochondriacis contingit, tamen tractu temporis frigida nonnunquam evadit.

Signa.

Signa sunt, pulsatio juxta dorsum, quod symptoma fœminis sic affectis ferè est perpetuum; cutis aliquando squalida, rugosa, & aspera, præcipuè verò, ut Aretæus scribit, in cubitis, genibus, & digitorum articulis, multa cogitatio, commentatio, & suspicio malarum rerum, verecundia, rusticusvè pudor, ignavia animi dejectio; mentis, & sensuum caligo; turbulentus somnus, insomnia terribilia, perversa rerum existimatio, præposterum judicium. Præcordia ingenti sæpè fervore æstuant ac pulsant, cumq; vapor excitatus sursum evolat, cor palpitat, aut premitur, animus deficit, plerumque fauces siccitate præcluduntur, sic, ut difficulter tunc possit ab uteri strangulatu secerni; alvus plerisque nil reddit, aliis exiguum, acre, biliosum, lotium flavuum; fastidiosæ sunt, languentes, tædiosæ, consilii inopes, sitibundæ, vigiles, cum summâ vitæ ac rerum meliorum desspiratione, lachrymosæ, timentes, mœstæ; metus enim, ac mœstitia, si longo tempore tenent præcipua sunt melancholiæ symptomata, quæ ipsam tanquam charactere designant Hippocratis testimonio; nulla re delectantur, neque gaudent, solitudinem amant, à quâ magis læduntur, donec halitus evanescit, tunc enim subitò, quod mirum apparet, ad pristinam consuetudinem revertuntur, nisi malum fuerit inveteratum, & jam per essentiam. Adhæc verbis exprimere nequeunt, quid sentiant, ex quibus etiam interdum nil certum colligas, multaquè mala persentire dicunt, & tametsi melancholia sit cerebri affectio, tamen de corde magis conqueruntur, quia robore ipsius minus valent, semper tamen universa hujus affectus causa ab utero pendet, & propaginibus venarum ipsum circundantibus; multæ etiam malum dicunt non esse naturale, sed divinum quid præ se ferre; aliæ ab spiritu vexari se putant, quæ persuasio apud germanorum vulgus frequens est.

2. de pass. nout. 8.

4. aph. 23.

Signa si in maniam vergat.

Porro hæc sunt melancholicarum symptomata mitiora, si tamen ex eâ in maniam vergant, tunc animus mœrens horribiliter compellat, & in puteos prosilire, ac strangulari cupiunt, tanquam meliora sint hæc, & omnem vitæ utilitatem excedentia, neque possint ullâ orationis suavitate ad spem recuperandæ valetudinis erigi; præsertim autem hæc accidunt, quibus menstrua purgatio, aut alia uteri purgamenta ob subitam occasionem retrocesserunt.

Differentia inter melanchol. & maniam.

Differunt melancholicæ à maniacis, quòd illæ verentur publicè proferre, quæ imaginantur, & ob id cogitabundæ, mœstæ, & taciturnæ incedunt; hæ statim effutiunt, quæ mente concipiunt, unde facile deliramentum apparet, spectra, phantasmata, & demones videre se putant, sæpè noctu, quandoque interdiu, & aliquando utroque tempore: sæpe pactiones præstigiasque, ut ipsæ vocant, ab aliis sibi paratas suspicantur, ex quibus eliciunt morbum non esse naturalem, & idcirco medicamentis non ante placandum, quam illas, quas sibi fingunt paratas insidias, penitus amoliantur; quæ tamen omnia erronea sunt, & à causâ, præter naturam rectrices facultates maximequè imaginacionem pervertente suboriuntur.

Prognosticum.

Tres morbi species sive gradus.

Tres itaq; sunt hujus morbi stationes sive gradus, juxta quos majus vel minus periculum subesse pronunciandum est & pro quibus etiam curatio evariat. Primus dum nuper leviora signa apparuerunt, & adhuc sanguis fervorem continet. Secundus, cum jam diu duraverit affectio, & mores muta-

verit fœmina, neque potuerit imaginationibus, ac mœstitiæ resistere, fœculentusquè, ac crassus fuerit jam factus sanguis, cujus temperamenti rationem, ac conditionem, fœminæ natura insequitur. Tertius, cum penitus subversum fuerit vivendi studium, & fœmina nec loquatur neque respondeat, nec lætetur etiam cum familiaribus, & amicis, tunc enim jam prope maniacum delirium est.

Curatio primi gradus. Primi gradus curatio complebitur, si fœmina parco utatur victu, corpus exercitio firmet, animum variis, ac jocundis rebus distrahat; quod si viro non utatur, tertio aut quarto quoq; mense in medio ejus basilica tundatur; si vero menstruorum tempore mœsta, ac melancholica magis sit, duobus tribusvè diebus ante, vel post eorum apparitionem vena pedis vulneretur; in medio autem mensis salvatella dextra, aut sinistra, prout jecur, aut lien compatitur; quod si mesenterium afficiatur, per hæmorrhoides convenienter sanguinem detrahes.

Secundi gradus curatio At si morbus fuerit in secundo gradu, ad cujus potissimum curationem medici vocantur, quia primum mulieres contemnunt, tertium curari non posse arbitrantur, quatuor præcipuæ erunt intentiones curativæ. Prima, impedire sanguinis congestionem in utero, cujus gratiâ menstrua cienda per ea, quæ suo loco dicta sunt; secunda, quidquid melancholiæ congestum est expellere; tertia, flatus discutere; quarta, capiti, cordi, utero, & universo corpori providere.

Victus ratio Curabitur ergo quinq; remediorum generibus, Primo; quia victu sicco melancholicus humor, & augetur, & exacerbatur, humectante potius utendum, qui tamen leviter attenuet, & inscindat, præsertim si menses suppressi sint, esto igitur prandium ex gallinâ novellâ tenerâ coctâ cum radicibus fœniculi, petroselini, ciceribus rubeis, & croco; in cœnâ laudantur ova recentia, poma assa, pruna cocta, aut borrago parata cum lacte amygdalino, propter vigilias quibus maxime infestantur, vel ptisana cum pauco aniso, aut cinamomo propter flatus. Potus sit vinum Rhenanum vel album tenue, in quo maduerint flores auranciorum, vel potius borraginis, cerevisia mediocris, enulâ & melisâ parata; aut aqua cocta cum herba capillorũ Veneris, radice scorcionieræ, cortice limonis, semine citri. Alvus respondeat, aut levi hoc clystere solicitetur: ℞ radicis fœniculi, petroselini an. ℥ i, foliorum malv. m. i. polypodij quercini ℥ j. seminis carthami, lini, fœnugræci an. ʒ i coquantur ad lib. j. colaturæ adde olei anethini, camomilæ, violar. sacchari rubei an. ℥ i, diacatholici ℥ ß misce.

Evacuatio Secundo evacuantibus, & quidem, si plenitudo adsit, sanguinis missione iis animadversis, quæ aliis capitibus dicta sunt, quia tamen succi jam melancholici facti sunt, parcè mittendus, purgantiaquè medicamenta crebrius exhibenda, præsertim ea quæ leniter, & paulatinè parùm, sed frequenter educunt. Prius tamen humor præparandus sequenti vel simili sirupo ℞ sirupi borraginis; de pomis, vel epithymo an. ℥ i aquæ borraginis, melissæ an. ℥ ii misce, quo ubi per vi. aut viii. dies mulier usa fuerit, capiat alternis septimanis ʒ i pilularum de aloë, mastychinarum, vel de agarico; vel potius, quia pilulæ exsiccant, & calefaciunt,

Pilulæ exsiccant, & calefaciunt ter, quatervè in anno accipiat ℥ ß confectionis hamec sine scamon. & colochynt. cum ℥ i sirupi violar. solut. in ℥ iiii decocti melancholici, aut bolum sic concinnatum, pulpæ cassiæ ℥ i pulveris foliorum senæ ʒ ii misce, vel ℥ i harum rotularum: ℞ confectionis hamec sine scamonio, & coll. diasenæ, aut confectionis de psilio ʒ iii sacchari dissoluti in aquâ melissæ aut viol. q. s misce

Pruna senæ fiant rotulæ; aut capiat iiij, quinquevè pruna senæ, quæ sic parantur; ℞ prunorum numero xxx, foliorum senæ ℥ iii, seminis anisi ʒ ii, folia, & semina in ligaturâ, pruna per se in lib. ß vini Rhenani, aut albi tenuis per horas xxiiii infundantur, tunc adde aquæ tantundem, coquantur ad consumptionem vini, capiat à iij usq; ad vi. & superbibat cochlearia tria jusculi vel dilutum senæ, quod sic

Dilutũ senæ concinnatur: ℞ seri caprini ℥ viii leviter calefiat, in quo infundantur foliorum senæ ʒ viii florum viol. p. ß zinziberis ℈ i in vase vitreo angusti orificii bene obturato maneat per noctem, coletur manè, & adde sacchari q. s. bibatur tantundem

dem pluribus diebus: laudatur etiam hoc aliud decoctum: ℞ aquæ lupulorum, borraginis, aut cichorei lib. i. foliorum ſenæ ℥ i ß bulliant parum, & maneant per noctē in infuſione, coletur, & adde ſirupi de ſucco borraginis ℥ ii ſacchari q. ſ. doſis ℥ iiii: experientia comprobavit hoc aliud ſerapium: ℞ aquæ borraginis, cich. lupul. an. ℥ x. ſucci borraginis depurati ℥ viij ſucci pomorum redolentium ℥ vi, foliorum ſenæ ℥ iii florum cord. an. p. 1 radicum ſcorcionerae minutim ſciſſæ, aut loco ejus angelicæ ℥ ii bulliant lento igne ad conſumptionem vigeſimæ partis, colaturæ adde rhab. electi, agarici trochiſcati an. ʒ iiij ß factâ levi ebullitione exprimatur, & adde pulveris lapidis lazuli præparati in ligaturâ ʒ ii ſacchari q. ſ, fiat ſirupus mediocris conſiſtentiæ, aromatizetur cinamomo, doſis ob ℥ ii ad iiii. *Sirupus melancholiam educens.* Principatum tamen obtinet elleboriſmus, quem hac ratione Mathiolus deſcribit in epiſtola ad Nevium, ℞ foliorum aſpleni, adianti, fumariæ, melliſophili, abſynthij, arthemiſiæ, agrimoniæ, pulegij, thymi, ſenæ an. m. i. florum anthemidis, betonicæ, bugloſſæ, borraginis, roris marini, ſtœchadis, epithymi an. p. ii. radicum cichorei, intybi, apii, fœniculi, aſparagi, ruſci, pœoniæ, Anonidis, eringij, angelicæ, bugloſſæ, borraginis, doronici an. ʒ vi; ſeminis aniſi, fœniculi, ocymi, citri an. ʒ iii cinamomi electi ℥ i ſantalorum flavorum ʒ ii, agalloci ʒ i in ſ. q. aquæ ferveant ad tertias ſecundum artem coletur, & ℞ prædicti decocti ℥ iii ß, ſirupi de fumaria, de epithymo, byzantini, acetoſi, de quinque rad. an. ʒ iii miſce, pro ſingulo mane capiat 15. diebus continuis pro digeſtivo, 16. vero die purgetur ſic: ℞ prædicti decocti ℥ v rhabarb. optimi ʒ i ß. corticum rad. ellebori nigri, purpureum florem ferentis ℈ v, junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ decorticatæ an. ℈ ß vini cretici ʒ ii, terenda terantur, ac omnia per diem, ac noctem macerentur, deinde coletur, & factâ expreſſione adde electuarii lenitivi, ʒ v. confectionis hamec ʒ ii ſirupi ſapor regis ℥ i miſce, fiat hauſtus, qui proprie elleboriſmus dicitur: *Elleboriſmus Mathioli.* valet non ſolum in melancholiâ, ſed etiam pro quartanariis, epilepticis, & reliquis morbis melancholicis. Ego verò faciliori, & pro melancholicis peculiari ratione hanc ſoleo potionem parare, ex quâ maximam percipiunt patientes utilitatem ℞ fol. aſpleni, pulegii, adianti, thymi, fumariæ, borraginis, arthemiſiæ, agrimoniæ an. m. ß; radicis cichorei, intybi, angelicæ, apii, fœniculi, aſparagi, eringii an. ℥ i; florum borraginis, ſtœchadis roris marini, viol. an. p. i. ß, epithymi. fol. ſenæ an. ℥ ß doronici, ſeminis aniſi, fæniculi, ocymi, citri, an. ʒ ii ß, cinamomi electi ℥ ß ſantalorũ omnium an. ʒ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. ii. in fine adde, corticum radicum ellebori nigri, rhab. ellecti an. ℈ iiii lapidis lazuli in ligaturâ ʒ i junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ, decorticatæ an. ℈ ß coletur, & adde ſacchari albiſſ. q. ſ. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i diamoſci doſis ab ℥ iiii ad ℥ vi. *Aliud.* Quibꝰ non proficientibus grana iiii ſtibii præparati tutò præbentur, facto tamen initio à g. ii aut iii ſic enim nil mali accidit. *Stibium.* Quidam etiam in deſperatâ melancholiâ non verentur exhibere iii, iiii vel. v. grana pulveris Joannis de Vigo, ſeu præcipitati cum ℥ i vini generoſi, aut tantundem conſervæ roſarum, vel ſub hac forma: ℞ prædicti pulveris g. iiii, pulv. margarit. præp. g. v. electuarij diamoſci, diambræ an. ℈ ß. cum decocto nucis moſcatæ, fiant pilulæ, dentur in aurora: *Præcipitatus pulvis.* valet etiam in lue venereâ, & podagrâ; dicitur à quibuſdam turpetum minerale; & à ladano Mercuriali, ac medicamento alio, quod ab aliis Hercules dicitur haud multùm diſtat; Bolus Aldereti per Hiſpanias vulgariter nuncupatur, quia hoc remedio primarius ille, ac ſuo tempore celeberrimus Salmanticenſis medicinæ profeſſor mira operatus dicitur; *Turpetum minerale.* Porro innoxius fœminæ præſertim melancholicæ valida hæc & ſimilia medicamenta ferunt ob craſſa, & viſcida excrementa.

Tertio diſcutientibꝰ flatus, qui nunquam non redundāt in hoc affectu, quorum materiam tum c. de œdemate mammarum 6. remed. genere, tum c. de febre alba, ubi de ſplenis rugitu ſermo erit, tum de epilepſia ex utero 2. remed. genere luculenter invenies, præter quæ etiam ſequenti aut ſimili clyſtere ſæpiùs *Diſcutientia.*

piùs utendum eſt, ℞. rad. fœniculi, petroſ. an. ℥ j. ſeminis carthami, aniſi, lini, fœnugræci an. ʒ j. fol. malv. m. j. polypodij quercini m. ß coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias juris lib. j. adde olei camomilæ, anethini an. ℥ j. ß diacatholici, aut electuarij lenitivi ℥ j. ſacchari rubei tantundem, miſce pro clyſtere: in quem inſuper uſum ſumat ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatij in aqua meliſſæ, & vini optimi àn. ℥ j. Eſt præterea utiliſſimum lienem inungere cum ijs, quæ c. de febre albâ dicenda ſunt, aut cum hoc linimento ℞. decocti tamariſci, caparor. foliorum ſcolopendriæ ℥ ii. olei caparor. liliorum an. ℥ j. theriacæ magnæ, mithridatij an. ʒ ii. ceræ q. ſ. ad ignem fiat unguentum.

Clyſter carminativus. *Linimentũ.*

Somnum provocãtia. Quartò ijs, quæ ſomnum valeant conciliare, cujus tanta in hoc malo penuria adeſt, ut ſæpè ſymptoma hoc totam ad ſe trahat curationem; quod accidit ob cerebri ſiccitatem, idcirco humectantia & affectum curant, & ſymptoma: ſubindeque vires reficiuntur. In hunc igitur uſum fieri ſolet lavacrum pro pedibus & cruribus ex decocto malvarum, roſarum, camomilæ, violarum, florum lactucæ, vel canarum, addito interdum Jhoſchiamo, & capitibus papaveris albi; confert etiam uſus balnei aquæ tepidioris, aut capiti embrocationes fiunt per vas anguſti orificij hac ratione: ℞. prædicti decocti lib. ii. olei papaveris, & roſ. an. ℥ iii. miſce, & tepidum ſupra caput paulatim cadere ſinito, abraſis prius crinibus, quâ finitâ operatione, capiti imponatur linteum madidum in oleo roſ. & camomilę, aut papaveris, ſi ſomni defectùs ſit magnus, vel in lacte muliebri ſive caprino; quæ ſi non ſufficiant, nares inungantur unguento popul. vel ℞. unguenti roſ. ℥ j. opij g. 4. miſce, quo non ſolum nares, verumetiam tempora, plantæ manuum, ac pedum, & pulſus inungantur; vel ℞. foliorum Jhoſchiami, viol. lactucæ an. m. ß capitum papaveris contuſorum numero vi. coquantur in æquis portionibus vini, & aquæ ac in hoc decocto madidam ſpongiolam patiens ſæpe olfaciat. Alij pro ſecreto commendant hoc: ℞. ſucci foliorum coriandri viridis ℥ ii. leviter ferveant in vaſe obturato, & adde tantundem lactis muliebris, ac olei roſacei; Intus aſſumuntur borraginis folia, quæ priùs cocta ſint, deinde minutim ſciſſa, ac ſecundò cocta in lacte amygdalino addito ſaccharo; aut ℞. amygdalarum minime rancidarum detractis pelliculis ℥ iiii. ſeminis melonis cucurbitæ an. ℥ j. ſeminis lactucæ, papaveris an. ʒ ii. ſimul contundantur, & extrahatur ex his lac cum aquâ violarum, cui adde ſacchari, & aquæ roſarum q. ſ. fiat amygdalatum; hæc autem in fine cœnæ accipiantur, ut major fiat ad caput evaporatio; at horâ ſomni capiat ℥ ii. ſirupi papaveris, cum tantillo aquæ lactucæ, vel ʒ j. theriacæ, aut mithridatij, etſi ingens ſit vigilia, requiei magnæ, philonij, perſici, vel Romani ʒ j. in aqua roſ. ſed hæc per iij. vel quatuor horas à cœna, patienti tamen nec ſic ſoporatæ dentur g. vj. uſque ad viij. pilularum de cynagloſſa in ℥ ij. vini vel earundem ʒ ß in convenienti clyſtere injiciatur, aut fiant duo naſcalia ex goſſipio quæ madefiant in ℥ ii. lactis muliebris, in quo diſſoluta ſint g. v. opij, & imponantur utrique narium foraminis.

Embrocha.

Roborantia cor, cerebrũ & uterum. Quintò & ultimo ijs, quæ cerebrum, cor, & uterum valeant roborare, & lætitiam inducere; cerebrum nullâ ratione melius recreabis, quam per ea, quæ ſomnum conciliant; deinde per ea, quæ c. de Epilepſia ex utero 3. remed. genere dicta ſunt; uterum per ea, quæ tùm ibidem, tùm c. de ſtrangulatione ex utero ubi varia emplaſtra matricem roborantia ſcripſimus. Cordi proſpiciendum ijs, quæ vires reficiant, & reliquias humoris melancholici contemperare valeant, in quem uſum tale, paratur Epithema: ℞. aquæ meliſſæ, naphæ, borraginis, vel ſcorcioneræ an. ℥ iii. vini albi odoriferi ℥ ii. ſucci pomorum redolentium, vel loco ejus ſirupi de pomis ℥ j. ß croci ℈ ß, pulveris diamoſci diambræ, corticis citri, an. ʒ ß miſce, & actu calidum percutiendo prius leviter cordis regionem ſerico rubro, aut ſimili alio linteo applicetur; aut prædicti pulveris eidem parti aſpergantur, & ſuperponatur ſindon ruber madidus in aqua naphæ, & vino generoſo. Prodeſt ſimiliter inungere cordis regionem unguento vel oleo confecto ex floribus auranciorum, vel tali linimento, quod Hiſpani

Epithema. *Vnguentum florum aurancíorum*

Hispani vocant *(manteca dazahar)* Lusitani *(mantega desrol)* ℞. olei florum auranciorum, vel loco ejus de spica, viol. an. ℥ j. corallij rub. sandali rub. an. ʒ ß, ambræ, & mosci an. g. vj. cum cerâ albâ fiat unguentum: utiliter etiam hic sacculus applicatur; ℞. flor. rosſ. violar. an. ℥ ß, seminis, & corticis citri an. ʒ ii. corallij rub. sandali rub. an. ʒ i. ß, diamosci, diambræ, diarrod. galliæ moscatæ, an. ʒ ß, omnia in pulverem reducantur, & includantur in sacculo ex serico rubro, pro corde, qui singulis diebus igne vel sole exsiccetur, ac denuò aspergatur vino generoso, & aquâ naphæ. *Facultas.* Prodest insuper manibus gestare poma ex rebus odoriferis, ac singulo mane unam, vel alteram tabellam accipere manus Christi cum perlis, aut ʒ j. conservæ Hyacinthorum, vel electuarij de gemmis, confectionis alkermes, theriacæ smaragdinæ, vel de citro, supra quæ medicamenta ebibantur ℥ ii. aquæ melissæ, in quâ etiam dissolvi possunt, & addi g. vi. lapidis bezoartici orientalis, vel rotulæ hac ratione concinnentur: ℞. margarit. præp. corallij rubei an. ʒ i. lapidis bezoartici orientalis ℈ ii. ambræ grisceæ g. v. cum sacharo dissoluto in aqua melissæ, fiant tabellæ singulæ ponderantes ʒ ii. mirificè insuper proficit singulo mane capere cochlearia ii. sequentis conditi cum ℥ iii. aquæ melissæ, scorcioneræ, aut naphæ: ℞. conservæ melissæ, borraginis, viol. buglossæ an. ℥ i. specierum diamargarit. frigid. lætitiæ Galeni, diarrod. diambræ an. ʒ. ß excipiantur sirupo de pomis, aut de corticibus citri, & fiat conditum granulatum, cooperiatur folio aureo. At si hæc fastidium pariant, capiat ℥ i. corticis citri conditi, aut radicis buglossæ, vel scorcioneræ; Et quia morbus longus est, & sæpius purgare cogimur, ideo inter unam, & alteram purgationem semper ijs roborantibus utendum est.

Tabellæ. *Conditum.*

Si tandem eò miseriarum res devenerit, ut fœmina planè deliret (qui tertius fuerat hujus morbi gradus) ijsdem ferè remediis pugnandum est, veruntamen ex supradictis efficaciora sunt eligenda, inprimisquè prospiciendum corpori, & toti capiti, ne habitualis sicca, & frigida intemperies contrahatur, ideoque minus sanguinis detrahendum, purgandum validiùs ʒ j. pilul. de lapide lazuli, vel pari quantitate sequentium: ℞. Epithymi ʒ vi. agarici ʒ iiii. corticis ellebori nigri ʒ i. ß, specierum hieræ simplicis ʒ iiii. cum melle rosar. fiat massa; utilius tamen est conditum, quod sic paratur: ℞ lapidis lazuli ʒ j. foliorum senæ ʒ i. ß, agarici optimi ʒ ii. sirupi portulacæ, vel de succo fumariæ, aut lupulorum ℥ iii. conservæ rosarum aut violarum ℥ i. ß misce, capiat ℥ i. semel in hebdomada; ejusdem virtutis est opiata, quæ sic conficitur summitatum thymi ℥ ß, epithymi ℥ i. seminis cuscutæ ʒ iii. lapidis lazuli, decies abluti in aqua rosar. totidemque in aqua portulacæ ʒ ii. diagridij ℈ ij. cinamomi ʒ ß pulveris foliorum senæ ℈ iiii. margarit. præparat. ʒ ii. mosci g. v. sirupi de pomis compositi q. s. fiat opiata, dosis ʒ i. Ex quibus etiam sine liquore pulvis sive tragæa fieri potest, aut hic alius qui à Vallesco de Taranta & multis aliis laudatur vehementer: ℞. hieræ picræ, Epithymi an. ʒ iiii. lapidis lazuli, agarici electi an. ʒ ii. ß scammonij g. xv. cariophyllorum numero xx. sacchari albissimi ℥ iii. cuncta tenuissimè pulverizentur, dosis an. ʒ i. ad ʒ ii. datur etiam ellebori extractum chymica arte, aut pomum ellebori hac ratione medicatum; pomum exenteratur, ellebori corticibus repletur, charta cooperitur, in frigidâ aquâ madefactâ, ac sic coquitur in calidis cineribus, inde extracto, radicibusque rejectis fructus cum saccharo editur, non solum melancholicos curat, sed menses prolicit, si per trimestre singulis septimanis iteretur. Ab his corpus omni arte humectetur balneis (quibus solis, & victu humido Galenus melancholiam curavit) ex quo vulgaris convincitur error exsiccantium melancholicos statim initio pilulis, & validioribus catharticis, à quibus magis efferatur morbus, qui potius

Maniæ curatio. *Pilulæ.* *Conditum.* *Opiata.* *Tragæa.*

Lib.1.c.19. *3.de locis 7.*

tius, uti dixi, balneis, embrochis, ac reliquis suo loco superius recensitis tractandus est, nec tamen omittenda, quæ menses cieant, quibus non succedentibus, mirificè prodest hæmorrhoidas per hirudines provocare, quia teste Hippocrate, & Galeno, naturæ ductu per eas melancholicus sanguis educitur (dicant alii quid velint, ac causentur animalia puriorem extrahere sanguinem, deteriorem, & crassiorem dimittere, non perpendentes ad eas venas non nisi fœculentum deferri sanguinem) dupliciter autem reserantur eæ venæ, primo podex fricatur asperiori linteolo, aut folio ficus, sicquè oscula dehiscunt; sin minus hirudines usurpantur, quæ mediocres seligendæ, degentes in fluente nitidâquè aquâ, non virides, pallidæ, neque pilosæ, sed rubicundæ, captæ nonnihil exprimantur, ut, si quid habent veneni, evomant, tunc asserventur in vitreo vase aquâ nitidissimâ pleno, addito saccharo, ea tamen aqua singulis septimanis mutetur; cumque jam applicandæ fuerint, locus foveatur ex decocto camomilæ malv. verbasci, ros; tum fricetur, ut suprà, quippe sic apparebunt oscula Venarum, quarum singulis singulæ applicentur hirudines, quæ si adhærere noluerint, locus perungatur sanguine pulli, vel simili alio, hirudo canaliculo plumæ vel arundinis inclusa, altera summitate clausa, altera applicetur; interim vero dum adhæret, subsit evaporatio ex decocto camomilæ, anethi, rosarum, malv. calido, ne bestiunculæ frigiditas noceat; extractâ debitâ sanguinis quantitate, facilè cadunt, si vel caudæ præscindantur, vel super oscula earum aspergatur cinis, sal, vel aloës; quod si fluxus ultra modum perseveraverit, applicentur lintea madida in vino stiptico, vel posca, aut albumen ovi cum pulvere restrictivo.

Error quorundam. *Hirudinum usus.*

6. Epyd. 3. 37. 6. aph. 11. Ga. de ven. sect. cont. Erasistrat. s. 6.

Scholium.

Dubitatio prima, flatus qui excitentur in calidâ affectione.

Nonnulla hic de melancholiâ in dubium sunt vocanda; primùm, si ab inflammatione, vel saltem exuperante caliditate meseraicarum, pylori, & arteriæ dorsi originem trahit melancholia, qui fiunt in eâ flatus, qui non nisi à diminuto calore excitari solent? Respondent communiter medici, flatus non adesse initio, dum inflammatio, & calor viget, sed procedente morbo, & affectione ad frigidum jam inclinante: quæ tamen solutio nulla est, quia flatus in hac affectione illicò à principio comperiuntur, uti cuncti norunt, qui rem medicam sedulò exercuerunt; quamobrem potius cum Galeno cit. sic dicendum: Quemadmodum elato ex ventriculo ad oculos fuliginoso, fumosoquè halitu, aut crassis vaporibus, similia suffusioni accidentia contingunt; ita sublata ad cerebrum ab atrâ bile evaporatione fuliginosâ, fumosâquè melancholica eveniunt in mente accidentia, ea etiam dum in ventriculo cibis commiscetur coctionem vitiat, & fumi elevantur atræ bilis naturam redolentes, ac præcordiorum fluctuationes excitantes, quoad calore ulterius operante ructibus, aut aliter leventur, nec mirum cibos parum prosperè concoqui in ventriculo, qui aut ex morbo languet, aut si calor in eo viget præternaturalis, est destruens non concoquens; Hinc fit ut etsi sicca sit affectio, læsâ tamen ventriculi coctione sputum humidum copiosè rejiciant. Hic obiter in memoriam revocandum est à quatuor humoribus sui temperamenti denominationem corpus suscipere, qui quidem forma inter se distincti non sunt, sed singuli sanguineæ massæ partem sibi vendicant, quorum melancholia frigida & sicca propriè dicitur succus melancholicus, & in ipsa sanguinea massa fæcis seu sedimenti instar residet. Merito igitur diximus secundam causam hujus morbi melancholicî, cui etiam humoris nomen inditum est, crassum esse sanguinem per mesenterij, & omenti venas dispersum; ac tres ex eo concitari affectionis gradus, in quorum primus sanguis ipse crassus fervorem duntaxat concipit, in secundo fæculentus jam fit, & adhuc crassior: in tertiò verò adeò super assatur, ut calore tandem evanescente quidpiam cineri simile relinquatur.

Solutio.

Melancholici cur plurimum exspuant.

Secunda

An sicca & frigida intemp. deliriũ excitet.

Secunda dubitatio, qui fieri potest, ut frigida, & sicca intemperies nuda, & citra ullam materiam per se, & absolutè delirij causa esse possit; cum hæc intemperies, dicente Galeno, potiùs impediat spirituum agitationem, & motum, quæ necessaria esse videntur ad corruptionem rectricis cujusque facultatis? Hæc mihi olim opponebat vir peritus Matthias Carnarius, illustrissimi Johannis Adolphi Holsatiæ ducis medicus; prædictam vero intemperiem melancholiam excitare, ac delirium ex Galeno deprehendi videtur 3. de locis cit. ubi frequentibus duntaxat balneis, victu humido, & parco morbum curasse testatur. Solutio duplex: Primò enim dicimus, ex Galeno non colligi, intemperiem sine ullo humore delirium inferre, ibi enim scribit affectionem leviorem, necdum confirmatam fuisse, ideo humorem non multum vacuationi restitisse; ex quibus liquet humorem præextitisse, paucum tamen, quem recreata natura, facilè potuit evincere ac protrudere.

1. Solutio.

Secundâ responsione melancholicam cerebri siccitatem, ac frigiditatem delirium inferre posse admittimus, nam quemadmodum spirituum debitum temperamentum calidum, & humidum ad lætitiam parat, ita profecto eorundem splendor, atque tenuitas; è contrario, verò crassitudo, turbulentia, & obscuritas, subindequè opacitas per se proclives, ad mæstitiam, & timorem patientes reddunt, nigrescit enim humor interdum ultra modum calefactus, sæpè etiam frigefactus; ita carbones dum uruntur lucidissimi ob flammam existentes extinctâ flammâ atri evadunt, & tale quippiam circa clarum sanguinis colorem frigiditas facit, & in externis corpora livida, ac nigra à frigiditate redduntur; ac rursus excessus caloris resiccans, & consumens humiditatem, à quâ calor nutritur humores atros reddit, ut Sol hominum corpora, & fructus. Porro nigredinem timorem ac mærorem incutere nil mirum, nam & exteriùs etiam nihil homines perindè terret, ac tenebræ; cum igitur hæ ratione atri humoris vel vaporis rationalis animæ parti sint circumfusæ, necessum est, hominem timere, ut qui semper unà cum corpore suo timoris causam circumferat; Prætereo sciens rationes, quibus Averroes hanc receptam Galeni doctrinam conatur impugnare, quia earum solutio difficilis non erit. Est & altera ratio, cur prædicta constitutio delirium faciat; nam frigidum, & siccum cerebri temperamentum jam ferè per essentiam factum spiritus minuit, qui in loco inani ampliùs, quàm deceat, exagitantur; hinc ritè Fernelius solam melancholicam desipientiam à frigidiori succo contrahi, reliquas à calido prodidit: atque idcirco vulgatum illud; melancholici sapientes, & splendor siccus animus prudentissimus, *in quem usum illud Platonis in Thimæo;* summa siccitas, summa prudentia, *de naturali siccitate, quæ intra limites sanitatis continetur, intelligatur; nam de melancholiâ, in quâ præter naturam cerebrum exsiccatur, communiter dici solet esse balneum diaboli, cujus dicti ratio est, quia ad abundantiam atri illius succi mens deprimitur, & conturbatur ob relatas causas, ad quam conturbationem, & depravatum ratiocinium dæmon sequitur, quippe cui minimè aptum domicilium sit pellucida habitatio, lux pura, tranquilla mens, constans, & à perturbationibus aliena. Ex dictis detegitur Avicennæ, & Vallesii error, existimantium, nigram bilem per melancholicos affectus à dæmone excitare, cum potiùs dæmon non quidem præcedat illam melancholiæ agitationem, sed sequatur, nec semper aut qualemcunque, sed immoderatam, nec in quibuslibet, sed in ijs tantum qui demissi sunt animi, perturbati aut inconstantis, ut vetulis, puellis & viris timidioribus, cujus dæmonis potissima signa sunt, responsiones ad recondita, & diversitas Idiomatum, quæ nunquam didicerunt.*

2. Solutio.

B. coll. 4.

Melancholia est balneum diaboli.

Av. 1. 3. tract. 4. c. 18. Valles. c. 28 Sacr. philosophi.

Tertiũ dub. melancholicæ cur rideant.

Tertia dubitatio, si melancholiæ perpetua symptomata sunt metus, & mæstitia, quomodo quædam rident, ut nos sæpè animadvertimus, & extat apud Hippocrat: Democriti exemplum? Sunt qui respondent harum risum esse falsum; est autem falsus risus oris gesticulatio contracta sine interiori lætitiâ, & animi intentione, qualis sæpè morientibus accidit, & ijs qui sardoniam herbam devorarunt; At verus est eadem oris effigies, cum internâ animi hilaritate. Veruntamen

runtamen quoniam risus, qui multis melancholicorum accidit, verus esse deprehenditur, ex tripudijs, cantu, jocis, quibus sæpè abundant; ideo rectius omni melancholiæ propter jam dictam opacitatem, & tenebras tristitiam tribuimus; sed ubi Solutio. *permiscetur sanguis tristitia vehemens non est, & per temporum intervalla lætitiæ signa edit sanguinei humoris genuina; nam (quod Aristoteles prodidit) ut vinum potantium naturæ, & moribus; ita melancholia laborantium constitutioni sese accommodat. Sed cur magis cantant, & saliunt, quam dum sani sanguine abundabant? quia ratione orbantur renitente affectibus humorum; vel quia dum sanguis uritur, magis splendet, unde animo spes, vigor, & alacritas oritur.*

De pulsatione, quæ fœminis interdum accidit in arteriis dorsi.

Cap. IIII.

PUlsat non raró nec citra gravissima symptomata fœminis arteria dorsi, quod etiam melancholicis viris interdum accidit, hoc aliqui provenire arbitrantur à morbo in figurâ, dilatatâ nimirum plus justo parte. Cui sententiæ Fernelius assilit dicens, fieri nonnunquam propter Anevrysma in interioribus hisce arterijs genitum; Est autem Anevrysma arteriæ dilatatio spirituoso plena sanguine. *Anevrisma quid?* 7. Patol. 5. Areteus vero, & Mercatus ex phlogosi, id est, siccâ inflammatione majoris rami venæ cavæ, quæ cor per sinistram ejus partem ingreditur, & adjacenti arteriæ damnum communicat, fieri contendunt, quæ etiam dorsum perreptat, quâ parte potissium pulsatio sentitur; alterius, quæ cor intrat, notæ per obscuræ sunt, quia intra pectus vergit, rei nulli adhærens, eam tamen affici, cordis palpitatio declarat; & in hac Zetmata, *Zetmata,* gignuntur, hoc est, diuturni affectus cordis ex defluxu materiæ, ita enim se habet hæc arteria ad cor, ut mesenterij arteriæ ad jecur; ideo Fernelius addit hujusmodi subsultum præ se ferre etiam arterias mesenterij, dum inflammantur; sed neque hoc Mercatus recipit, qui meseraicarum pulsationem diversam â pulsatione arteriæ dorsi esse autumat, hanc rectâ per dorsum ferri, meseraicas vero hinc inde in hypochondrijs vagari, quod quid ad tantam differentiam faciat, non video, imó nihil peccaveris, si de utriusque Hippocratis sententiam intelligas, primo prognost: *præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Certum tamen est, naturam hujus morbi *Natura morbi.* sitam esse in calido intemperamento ejus venæ, per essentiam aut per consensum alterius visceris, cujus ordinis ferè semper est ea pulsatio, quæ fœminas vexat. Porró affectio aliquando subitó fit, & gravissima infert accidentia, aliquando lenté ut virginibus, & viduis ex viscerum obstructionibus, de quâ prisci pauca scripsêre. Ejus veró causæ tres præcipuæ sunt; Prima, pleni- *Causa.* tudo venæ cavæ à crasso & calefacto sanguine; ac tunc majoris mali præludium pulsatio esse solet, ut mox apparebit. Secunda, visceris alicujus calor acris, & mordax, cujus consensu arteria incalescit, & usus augetur, subindeque major concitatur motus, quod gracilibus, & melancholicis, ob humorum adustionem frequentius evenit, ex mesenterio, & adjacentibus visceribus. A quâ vero ex his duabus causis proveniat, distingues; si enim subitó pulsatio accidat, à primâ causâ oritur, & subitó magna pullulant symptomata; si sensim, & paulatim à secundâ, & affectus est quasi habitualis, quo laborans sana suo modo vivit, indies tamen vel corpore vel moribus adeo mutatur, ut maximam inferat admirationem; nam visceribus distemperatis, corpus indies deterius habet, & contabescit, ac citra alicujus membri conspicuum affectum præter arteriæ pulsationem, & quendam quasi formicarum sensum ibidem perreptantem, cor

triste

triſte eſt, timet, exareſcit, delirat, anxia, inquieta, ac tædioſa mori exoptat. Tertia cauſa eſt viſceris alicujus aut meſerei obſtructio, quod plerumque citra corporis gracilitatem virginibus, ac viduis accidit, ex viſceris enim potiſſimumque meſerei obſtructione aut à re durâ arteria comprimitur, ideoque vehementius pulſat, tum quia debitum ſpatium obſtructione impeditur, tum quia obſtructionis cauſa partes vicinæ debiles redditæ nequeunt debitè ventilari, idcirco frequentat ea pars, quæ libera permanet, utpote, cui naturalis ſpatij obſtructione aliquid detrahitur, eoque magis uſus adaugetur, eò quòd circum jacentium partium aliqua incaluerit, tuncque quod copiâ deeſt, frequentiâ compenſat.

Signa. Hinc fit, ut ob ſiccitatem, & auctum calorem cutis earum, quæ ſic afficiuntur, ſqualida ſit, rugoſa, aſpera, maximè in partibus prominentibus oſſeiſque ut in cubitis, genibus, digitorum articulis, & aliis, quæ non ita ſolent humiditate perflui, hirſutæ etiam apparent ob multitudinem craſſarum ſuperfluitatum; adhæc inſomnes ſunt, ac tumultuoſè dormitant; alvus nihil, aut diminutè fluit, & bilioſa nonnunquam egeſtio eſt, lotium mordax, & acre, mens torpet, anxietás adeſt, inquietudo, tædium, vigilia, cibi faſtidium, ſitis, pulſus in præcordijs, qui ſi augetur, in ſyncopen deducit, maximè ſi cor palpitat, & compatitur etiam jecur, ac ventriculus: calor inſuper per univerſum corpus per intervalla ſuboritur, præſertim in facie; denique, ut verbo compræhendam, omnia fere ſymptomata apparent, quæ ſuperiori c. in melancholiâ recenſuimus.

Prognoſtica. Gravis eſt affectio, nam ſi calor, & ſiccitas figantur, febrem accerſunt hecticæ finitimam, & quæ in maraſmum deducit, idcircò neque cunctanter neque negligenter curanda, neque imprudenter agendum quicquam, quod majoris mali occaſio ſit. Si à primâ cauſâ ortum trahit, gravior multò eſt, ac periculo plena, quia fœminæ ſic affectæ cauſone laborant orto à plenitudine, ex phlegmone venæ cavæ, quas Aretheus 14. die plerumque mori dixerat, at ſi diutius durent duplo longiori tempore perire; quidam etiam cum jecoris inflammatione confundunt, nec præter rationem, ſi à ſecundâ cauſâ proveniat; tunc enim ibi calor, & æſtus, & dolor ſentitur, & licet ſit minoris periculi, haud tamen levis affectio eſt, nam aut citra febrem conſumitur patiens, aut niſi citò præveniatur, in melancholiam, & mentis perturbationem agitur, dicente Hippocrate cit. prognoſtico. Si à tertiâ cauſâ oriatur, & cognitu, & curatu levior exiſtit; curatâ enim obſtructione, ſaneſcit, niſi remoretur, quippe tùm in hydropem, & cachexiam incidunt, crudis ſuccis nutrimentalia membra refrigerantibus.

Cum cauſone & jecoris inflammatione ſæpe confunditur.

2. de curandis acut. morb. c. 7.

Curatio ſi à 3. & 2. cauſa. Ut autem ab hac ultimâ cauſâ curationem auſpicemur, ſi morbus ex obſtructione viſceris cujuſpiam proveniat, curatur per ea, quæ obſtructionem demollire valeant; expendendum igitur, cujusnam viſceris ſit obſtructio, & ejus curatio ex proximè ſequenti c. de febre alba mutuanda, aliquid tamen contemperans admiſcendum, ne arteriarum calor intendatur; verum ſi curatâ obſtructione ſubſultus adhuc maneat, curabitur per ea, quæ infrà dicenda ſunt in 3. ac 6. remediorum genere de contemperantibus; quâ eâdem ratione curatio perficienda, ſi à ſecundâ cauſâ ortum ducat, id eſt, ex ſolâ intemperie citra humorem: contemperabis enim, & non evacuabis, niſi menſes diminuti fuerint, aut ſuppreſſi, nam tunc venam tali inſcindes, aliter refrigerij cauſa ſalvatellam duntaxat, validiora etiam pharmaca fugienda, neque dilutum rhab. aut ſirupum roſatum ſolut. exhibere ſine magna præmeditatione audendum; ex his enim acerbiùs æſtuare ſic affectas vidimus: breviter præſcripto victu modico, moderato exercitio lentè contemperantibus medicamentis potiùs agere, quàm remediorum farragine patientem opprimere oportet. *Purgatio vitanda.*

Curatio ſi à 1. cauſa. Si à primâ cauſâ malum originem trahat, curatio eadem, quæ febris ardentis ſive cauſonis, quam nos dilucidioris doctrinæ gratia, in ſeptem remediorum

diorum genera distinguemus. Nec mireris quod cum ei potissimum, quæ fœminis accidit, ac diuturna ferè semper passio caput hoc dicaverimus, hanc tamen, quæ est acuta affectio, præcipuè curare doceamus, id enim ex professo factum, quia reliquarum medelam ex aliis hujus operis capitibus mutuari poteris, hujus non nisi hinc, & quia quæcunque remedia huic utilia sunt, reliquis quadantenus aptari licebit. *Victus frigidus.* Primo itaque convenit victus tenuis frigidus, & humidus, qualis cremor hordei cum saccharo, & rosacea, aut cum sirupo violato; lactuca, cichoreum, acetosa, borrago cocta in jure pulli, aut gallinæ, aut in aquâ, & postea expressa cui additur sal, oleum, & acetum, Hispani sic paratas herbas *(essparra gadas)* vocant: convenit insuper cucurbita cocta cum saccharo, & omphancino, juscula pulli quibus incoxerunt prædictæ herbæ Itali *(broeto)* dicunt, & extremitates ipsius pulli, aut farrum sive panatella, quæ fit ex panis triticei medulla cribellata, addito jusculo pulli sic parato: noctu sorbeat amygdalatum ex seminibus frigidis, & papaveris, vel lactucæ, non vero ex amygdalis, quæ oleosæ cum sint, facilè incenduntur. Ex fructibus cerasa nigra, pruna optima, melones, mala granata, & aurantia acida, aut medii, seu pontici saporis, limones cum saccharo, poma anethina assa, fructus berberis, *Fructus febrientib. cur noceant.* aut ribes, vel conserva eorundem, & licet cibum pyro asso claudere, reliqui fructus febrientibus suâ ebullitione nocent, quia ventositates excitant, & facile corrumpitur aquea humiditas, quâ abundant, ut notavit Avicenna, *1.4. tract. 2. cap. 7.* acerbos etiam fructus vitare docuit Galenus ni vomitus adsit, aut debilitas oris ventriculi, quia adstringunt; *1. accut. 18. com.* conveniunt prætereà cucurbita condita, radices lactucæ, scorcioneræ, vel buglossæ; potus sit aqua ex hordei, & ribes decocto, cum passulis & pauco aniso, cui percolato aliquid sirupi de berberis aut ribes admisceri potest, is porrò victus usque ad morbi vigorem indies magis attenuetur. *Aëris præparatio.* Aër natura sit frigidus, & humidus aut arte ex doctrinâ Galeni paretur apertis fenestris, *10. meth. 8.* quæ septentrionem respiciant, irrigato conclavi limpidissimâ aquâ vel fontibus in eodem cubiculo arte paratis, sparsisque per aream floribus, & herbis refrigerantibus, ut rosis, violis, foliis vitis, lactucæ, cannarum, salicis, prohibeatur hominum frequentia, quia halitu calefit aër, lectus sit amplus non plumaceus, sed laneus, nec etiam stragula ex pluma aut filtro, sed tenuiora, non tamen nudetur, ne frigiditas poros obseret, unde caloris difflatio præpediatur; esto insuper conclave obscurum, docente Hippocrate, *4. de rat. vict. 48.* alvus singulis diebus respondeat, sin minus *Clyster.* hoc aut simili clystere solicitetur ℞. hordei integri p. ii. prunorum numero xx. foliorum malv. lactucæ, violarum an. m. j. coquantur in s. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℞. lib. j. olei rosf. ℥ ii. pulpæ cassiæ, aut diacatholici ℥ j. cavendum tamen à benedictâ lax. jhera, & aliis acutioribus.

Sang. missio Secundo, copiosa sanguinis missione ex basilicâ dextrâ, si vires adsint, eam tamen partiri securius est, nec bis tantum, sed ter, quater, ac sæpius, venam aperire, eamquè detrahere sanguinis copiam, quæ plenitudini, & viribus respondeat, prius semper depositis alvi superfluitatibus; fœminis utiliter venam pedis secabis, ut menses provocentur, aut ex hæmorrhoidibus per hirudines sanguinem demes: consentiunt enim hæ venæ cum venis dorsi, ac meseraicis, quod si jecur compatiatur tandem dextram salvatellam oportunè tundes.

Præparatio. Tertio coquentibus, ac contemperantibus sanguinis, & bilis fervorem, & acrimoniam, ut sirupo acetoso, de cichoreo, granat. rosf. violar. acetosæ, buglossæ, borraginis ad ℥ ii. cum duplâ quantitate aquarum vel decocti earundem herbarum, quos sirupos per aliquot dies assumat.

Aquæ frigidæ potus. Quarto, posteaquam concoctionis signa apparuerint, largiori gelidæ aquæ potu utendum, si nihil sit, quod impediat; impediunt autem cruditas humoris, tumor aut obstructio visceris alicujus, nimia corporis extenuatio, aut nativi caloris imbecillitas, virtutis languor, & aquæ insuetudo; sed & patiens, quæ gelidam biberit, carnosa sit oportet, valida, ac boni habitus,

adde

adde etiam, ut non sit gravida, nec tempus sit hyemale, aut frigidum. Utcunque tamen satius fuerit, aquam coctam esse addito saccharo, ac subinde refrigeratam, aut si aliquid ex dictis impedimentis adsit, loco aquæ fontanæ par quantitas aquæ buglossæ usurpetur, bibatque patiens uno haustu quantum voluerit, ut jubent Galenus, & Avicenna; sic enim domitum, refrigeratumque jam humorem natura expellit per vomitum, ventris fluorem aut sudorem, ita ut sæpè nullâ aliâ purgatione opus fuerit.

Gal. lib. 9. meth. 5. & 11. meth. 9. Av. 1. 4. tract. 2. c. 7.

Evacuatio bilis. *Signa recidivæ.*

Quinto, bilis evacuatione raró tamen catharticis utendum, quia viscera excalefaciunt, verum jam inclinante affectu si supersint recidivæ signa, hoc est, ventris morsus, oris amaritudo ac cibi fastidium, tum mannam, cassiam, serum lactis, succum rosarum, aut sirupum ex insus. viol. vel ad summum dilutum senæ tutò poteris exhibere, ut ℞. fol. senæ ℥ j. infundantur per noctem in ℥ v. seri caprini tepidi, coletur manè, & adde sirupi ex insus. viol. ℥ ii. fiat haustus; aut sequens concinnetur apozema, quo securè uti soleo ℞. rad. cich. borraginis an. ℥ j. foliorum acetosæ, cich. viol. agrimoniæ, buglossæ an. m. j. florum cord, seminum frig. an. p. j. prunorum n. xij. coquantur in q. s. aquæ ad lib. j. ß in fine adde fol. senæ pulpæ tamarind. an. ℥ j. cum colatura misce sirupi ex insus. ros. ℥ ii. fiat potio clara, aromatizetur ʒ j. specierum diarrod. dosis ℥ v. singulo manè. A fortioribus abstinendum, utendum tamen sæpiusculè clysmate suprascripto, aut nocturnis clysterijs, qui dicuntur (*de mejoada*) ac sic parantur: ℞. juris gallinæ herbis supradictis alterati ℥ viii. olei ros. viol. singulorum ℥ j. ß vitellos ovorum n. ii. sacchari ℥ j. misce absque sale, fiat clyster, qui tepidus applicetur, & retineatur, si fieri potest, per totam noctem, idcircò enim in exiguâ quantitate, ac sine medicamento proritante adhibetur.

Apozema.

Clyster nocturnus.

Refrigerantia & roborantia.

Sexto, cauma in visceribus extinguentibus, ac refrigerantibus, & cor, jecur, ac universum corpus corroborantibus, tam internis, quam externis, in quem usum post evacuationes adhibentur rotulæ diarrod. manus Christi, triasandali, diamargariti frigidi vel conser va ros. aut aliqua ex prædictis primo remed. genere cum aquis cichorei, endiviæ, buglossæ, scorsioneræ, acetosæ, vel sequens conditum ℞. specierum tria sandali, diarrod. diamargarit. frigidi an. ʒ j. conservæ ros. viol. an. ℥ j. ß. sacchari dissoluti in aqua viol. q. s. fiat electuarium per morsellos, aut cum sirupo viol. fiat opiata. Dorso, & cordis regioni sequens epithema applicetur: ℞. aquarum ros. oxalidis, buglossæ an. ℥ ii. aceti ros. ℥ j. pulveris sandalorum rubeorum, corallij rubei, aut diamargarit. frig. an. ʒ j. fiat Epithema admovendum omni tempore; quod etiam jecori imponatur, additis pro aquis succis earundem herbarum: aut inungantur prædctæ partes hoc; ℞. unguenti ros. refrigerantis Galeni an. ℥ j. sandalini ℥ ß, aceti parum misce, tum epithemati, tum etiam unguento g. iii. caphuræ addi possunt, utrumque tamen tepidum applicetur: mihi assiduo usu comprobatum est dorsum, lumbos, pedum, ac manuum plantas, totumque corpus præter caput, & ventriculi regionem hâc mixturâ perungere ℞. olei ros. lactis muliebris, succi cucurbitæ, lactucæ, vel endiviæ an. partes æquales misce, quo prædicta loca illinantur, ita in lecto contineatur patiens, nec aëri se exponat, nam sæpè in sudorem prorumpit, quia, uti censeo, collecta natura, & à frigido temperata vehementiùs humores nocivos ad cutim extrudit, accepi à vulgaribus, & eo solo plures vidi à gravissimis, ac periculosissimis ardoribus intra breve spatium liberatos, quibus alia nihil profuerant. Tandem balneis aquæ dulcis tepidæ utendum. At fœminis frequentioribus crurum lavacris utiliùs menses provocantur.

Conditum.

Epithema.

Unguentum ad febres mirificum.

Balneum.

Septimo ijs, quæ febrium symptomata valeant mitigare; ea autem potissima sunt, vigilia, sitis, ac dolor capitis: de vigilia superiori c. plus satis jam diximus; de dolore capitis infra c. proprio dicendum est. Sitis ac linguæ ardor corriguntur, si os sæpiusculè abluatur frigidissimâ, cui guttæ vini rubelli, aut aceti commixtæ fuerint, vel sero caprino aut hordei aquâ, in quâ emulsio

Symptomatum curatio

Sitis & ardoris linguæ remedia.

ſeminum frigidorum ſit diſſoluta, aut ſirupus de ribes, ex quibus etiam emulſionibus, & ſemine cydoniorum, vel pſylij linteo incluſis, & in aqua violar. madidis, os abluitur, aut pruni lapillus vel fruſtum lactucæ ore detinetur, & guttur exterius perungitur roſaceo, aut refrigerante Galeni; inter reliqua autem utiliſſimum eſt, ut patiens os clauſum teneat, & parum loquatur, nam motu, & calore externo lingua exſiccatur, ut Hipprocrates autor eſt: *3. Epid. 3. text. 33.* ſed enim toto curationis tempore addenda ea, quæ melancholiam reſpiciant, ac domare valeant.

De febre alba, ſeu virgineo morbo: ubi etiam de ſingulorum viſcerum obſtructionibus.

CAP. V.

Nomina. PLeræque ſunt ægritudines, quæ tametſi hactenus nomine, non tamen curâ caruerunt, inter quas affectio illa eſt, quæ recentioribus virgineus morbus; & febris alba, & amatoria febris, & alba ictericia nuncupatur. Virgineus quidem dicitur, quia virginibus peculiaris, ac frequentior; *Febris alba.* alba vero febris, uti Hippocrates alias febres rubras vocavit, alias præpallidas, alias lividas; *6. Epid.* non vero alba febris, quod ſic affectæ ſemper febricitent, ſed quia ſpecimen febrientium præ ſe ferunt; nimirum debilitatem, & pulſus celeritatem, & frequentiam, non ob caloris augmentum, ſed ob ventilationis defectum; & pallorem contrahunt, non tamen propterea amatoria dicitur, ut quibuſdam viſum, quia *Amatoria feb.* hic color amantibus aptus, ſiquidem pallet omnis amans, ſed potius quia amantibus, aut amabilibus virginibus, ac pulchrioribus ſæpe accidit, ut mox patebit; *Alba icteritia.* alba tandem vocatur ictericia, nam quâ ratione atro vel flavo humore redundantibus flavus, vel niger fit, ita crudo & pituitoſo humore exuperante albus naſcitur icterus, qui nunc ad flavum vergit colorem, nunc ad fuſcum, prout jecur, aut lien compatitur, in quo crura præcipue juxta talum ad noctem ædemate tumeſcunt, quia humoris frigidi, & interdum tenuis, qualis fluxilis pituita eſt, non exigua portio ad cutaneas partes permeat.

Definitio. Poterit autem definiri ſic; eſt obſtructio vaſorum circa uterum, ob quam humores ad venas majores remeantes univerſum ſanguinem vitiant, ac frigidiorem reddunt. Cùm enim virgines viro jam maturæ exiſtunt, naturâ duce ſanguis menſtruus ad matricis loca, ac venas, ab epate defluit, qui ſanguis cum ob illarum venarum anguſta oſcula, quæ nondum patent, viſcoſis quoque, & crudis humoribus obſtructa, ob ſanguinis groſſitiem (à quâ ſolâ ſæpe morbus junioribus contingit) erumpere non poſſit, per venæ cavæ majoriſque arteriæ propagines ad cor, epar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat, ac circum viſcera coacervatus obſtructiones efficit, variaque concitat ſymptomata dyſpnæam, cordis palpitationem, epatis inflationem, cibi faſtidium, cardialgiam, prout huic, aut illi parti vitium communicatur, ſicuti jam ſæpe ad ſatietatem dictum eſt; quia oportet ſemper ob oculos habere hanc harum affectionum communem cauſam, & rationem; quin etiam capiti bona pars vitii impartitur ideo non raro ijs amentia accidit, & delirium, ut Hippoc. ſcribit lib. de virginum morbis, *Morbi ſpecies.* quem perluſtrare non pigeat. Ex dictis patet, affectum pertinere ad morbum in viâ, hoc eſt obſtructionem jecoris, lienis, ventriculi, uteri, meſerei, aut alterius partis, quæ frigidam pariat intemperiem; nam frigidorum & craſſorum humorum congeries nativum ſuffocat calorem, non aliter ac lignorum viridium acervus ignem; argumento ſunt ferè omnia accidentia, quæ frigidam naturam atteſtantur.

Accidit

Accidit potiſſimùm virginibus, quæ jam viro maturæ ſunt, aut certè viduis, & maritatis ſterilibus, maximeque pulchrioribus, cujus rei cauſa eſt, quia quò temperatiores, eò elegantioris formæ ſunt; temperatius autem, ac perfectius corpus temperati, ac probè elaborati alimenti plus requirit, ſiquidem alimentum alito ſimile eſſe debet, unde fit, ut laudabilius duntaxat trahant partes, reſiduum redundet, & obſtruat. At dices, ſi hoc ita eſt, cur viri etiam temperati hunc affectum neſciunt? quia habent ſanguinem defecatiorem, nec tot ſuperſunt in illis excrementitiæ partes, quippè quia natura non habent temperamentum, quod plus trahat, quàm concoquat, ſicuti fœmi[illegible] Diſſidet à ſuffocatione ex utero, quòd in hâc, uterus in ſitu vel figurâ v[illegible]at: in virgineo morbo frequentius obſtructiones extra uterum fiunt in vijs, nec ideo diſpnæa accidit, quod uterus ſeptum comprimat, ſed quod citius ac magis ſeptum dilatari cogatur, & conetur, quod tamen nequit obſtructionis magnitudine impeditum: differt à melancholiâ, quòd in ea humor craſſus per aduſtionem fit, in morbo virgineo per cruditatem: ab Epilepſiâ, quod in hâc halitus ex utero aſcendunt ex putrido, vel inquinato ſemine, vel menſtruo; in virgineo morbo non halitus, ſed humor ipſe per corpus univerſum diffunditur; & ſi quando halitus eſt, is quidem nec magnus, nec venenatus, ſed frigidus, & craſſus.

Quibus familiaris. *Obiectio.* *Solutio.* *Diſtinctio à reliquis morbis.*

Duplex in hoc affectu cauſa conſideratur, altera morbi, id eſt, obſtructionis; altera ſymptomatum; morbi cauſa eſt ſanguinis multitudo, aut craſſities, plerumque tamen craſſities, lentor, frigiditas, & viſciditas, quæ ortum traxit, vel ex rerum extranearum eſu, ut terræ, teſtæ, carbonum, gypſi, ceræ, ſalis, & ſimilium; vel ex ſuppreſſis, & in proſperè purgatis menſtruis; cùm enim uterus ob vaſorum anguſtiam nequit ſanguinis viſcoſi præſertim, copiam recipere neque expurgare, neceſſariò ad partes utero proximas remeat, ibique remoratur, vel in venis, vel factâ obſtructione in jecore, ventriculo, vel ſplene, in quo etiam ſæpe rugitus, & incluſa aqua ſentitur; quarum partium calor à tantâ ſanguinis copiâ quaſi extinctus ipſum neque conficere neque diſtribuere valet. Partes itaque ſic obſtructæ (ut accidentium etiam cauſa pateat) cætera mala inferunt, nam ex tumore, & dolore circa hypochondria, diaphragmatiſquè compreſſione crebrâ fit reſpiratio, cum enim hepar à fœculento menſium ſanguine non expurgatur, & eo præcordiorum venæ infarctæ fuerint, hypochondriorum viſcera intumeſcere, & diaphragma (ut in hydrope) coarctari neceſſum eſt; & ulterius quia cor & ventriculus ramorum communitate venæ cavæ, & magnæ arteriæ connectuntur; his ſanguine craſſo & flatuoſo ſpiritu, ac vapore refertis, ut ventriculo, & Epati, ita etiam cordi vitium communicatur, quod extrudere contendit, & ne ſuffocetur frequenti arteriarum motu eluctatur; quod Galenus cenſet, unde fit ut palmo contremiſcat, tandemque frequenti motu defatigato corde, pulſus, & anhelitus intercipitur, & laborans veluti deplorata[] jacet, ut idem ſcribit autor; quæ etiam cauſa eſt arteriarum temporum pulſationis, earumque, quæ dorſum perreptant; quia igitur vitioſus humor ad jecur retrocedit, ubi nonnunquam etiam incaleſcit, inde fit, ut univerſus ſanguis vitietur, unde gravitas, pigritia, animi dejectio: & quia ſpiritus ſuffocatur, ac calor minuitur ſubalbidus color effloreſcit; cibos inſuper faſtidiunt, quia ob in proſperam diſtributionem ventriculus magnâ redundat excrementorum copiâ unde etiam appetunt extranea, & adverſa.

Cauſa. *3. de diff. reſp.* *Palmus.* *4. de ſympt. cauſis & 4. accut.* *Pigritia.*

Facile morbus dignoſcitur, nam ſic affectis faciei, genarum, & labiorum color paleſcit, plumbeus, vel ſubalbidus efficitur, qui anteà roſeus, rubeuſque ſæpe fuerat, prædictæ partes, & oculorum palpebræ quadantenus tument, ſicuti crura juxta malleolos, præſertim quia tunc nativus calor oppreſſus externo etiam deſtituitur, unde aqua colligitur circa lienem, & in hypochondriis rugitus fit; pulſant temporum ac dorſi arteriæ, ſæpe cum capitis gravitate, & dolore occipitis, ſi uterus compatiatur, vel ſyncipitis, ſi reliquæ partes; cor contre-

Rugitus.

contremiscit maximè, dum nimium moventur, saltant, aut acclivem locum ascendunt, tuncque etiam difficilis accidit respiratio, ita ut confractæ, *Difficilis resp.* anhelosæ, atque impotentes se projiciant; mœstæ, dejectæ, ac pigræ fiunt, ac cibos fastidiunt, præsertim carnes, lassitudine premuntur, & corporis gravitate ob facultatum ab humoribus oppressionem, & defectum caloris ac spirituum; appetunt nonnunquam extranea: certissimum tamen signum desumitur ex menstruorum suppressione, vel diminutione, si virgo jam menstruationi sit matura; licet interdum ante id tempus ob depravatos, & crudos cibos affectum pati soleant. *Prognostica.* Ex maritatis steriles difficiliùs corripiuntur; virgines promptiùs liberantur, si aut viro cohabitent, aut menses suboriantur: difficulter etiam sanantur lienis obstructiones, ob crassitiem alimenti attracti; ideò diligenter curandæ, ne in melancholicùm habitum, nigrum icterum, aut delirium degenerent.

Curatio si ex utero. Curandi multiplex est ratio, prout vasis uteri, & obstructioni, alterius partis obstructio adjungitur, ubique tamen indicatio duplex, altera quæ communia deobstruendi præsidia ostendit; altera, quæ membrum respicit. Si igitur uteri obstructio adsit, dignoscitur ex privatione signorum, quæ reliqua viscera obstructa demonstrant, ut infrà patebit; curatur planè, ut menstruorum suppressio. *Si ex jecore sit curatio.* At si jecoris sit obstructio, dignoscitur ex colore flavo subalbido mixto; dolore sub mammillâ & in dextro hypochondrio humeros, claviculamque pertingente: ex bilioso vomitu, & difficili respiratione maximè si in sinistrum latus decumbat. Curatur 5, remediorum generibus. Primo victu parco ac tenuioris substantiæ, de quo c. de suppressione menstruorum.

Secundo evacuantibus, maximè sanguinis missione, & primò quidem ex *Evacuatio.* brachijs, quamvis menstrua sint suppressa, si tamen per aliquot jam menses *Sang. missio* nihil fluxerunt: deindè ex pede, ne si sanguine redundante statim ab inferiori parte mittas evocata ad uterum & obstructas venas, plenitudine obstructio augeatur, cum exitum humores nesciant. Verum si affectus fuerit inveteratus *Purgatio.* quia corpus frigidius tunc est, laudatur magis purgatio, paulatina tamen, quippe conferta obstructioni non convenit, nec tamen expectanda perfecta coctio est, quia crassi humores eam non admittunt, quò tamen magis attenuatos humores cognoveris ex crassiore, & coloratiori urinâ, eò frequentius purgabis: *Coctionem perfectam crassi humores non admittunt.* initio igitur utendum hoc, aut simili lenitivo, ne si cruditates in primis venis extiterint sanguine statim misso crudiores fiant, aut ad locum vacuum recurrant; ℞. pulpæ cassiæ ʒ x. sirupi ex 9. infus. ros. ℥ j. ß decocti apertivi ℥ iiii. misce; aut mannæ electæ ℥ ii. in seri, vel prædictæ decoctionis ℥ iiii. vel in jure pulli; vel sirupi de cichoreo, cum rhab. ℥ ii. & pilularum de hiera ʒ i. in aliquo ex dictis liquoribus dissolvantur.

Tertiò inscindentibus, aperientibus, & deobstruentibus quæ operationes *Inscindentia, & deobstruentia jecur.* variis julepiis, & apozematibus perficiuntur, ut ℞. succi cich. clarificati ℥ x. aquæ hordei ℥ viii. succi granat. ℥ iiii. mellis lib. j. aceti, ad gustum fiat sirupus aromatizatus, ʒ i. cinamomi dosis singulo mane ℥ ii. cum ℥ iii. aquæ fu- *Apozema.* mariæ, graminis, aut radicum aperientium, aut cum decocto radicis filicis, & securidicæ; prosunt etiam oximel simplex aut diureticum, sirupus acetosus, de duabus, aut v. radicibus, Byzantinus, à quibus iterum purgabitur, subindè ad apozemata redeundo, quorum hæc accipe exempla: ℞. adianti, lapati, lentisci, rutæ an. m. ß, quinque radicum diureticarum, graminis, acori, gladioli an. ℥ ß, quatuor seminum frigid. majorum ℥ ii. seminis apij, fœniculi, petroselini singul. ℥ ii. camepitheos valerianæ an. m. j. squinanthi parum, hordei mundi p. ii. radices, & semina per noctem in aceto macerentur, omnia simul posteà coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. ß colaturæ adde mellis aut sacchari q. 5. Est insuper mirificum aliud quod recipit radicis rumicis, acori, asari, apii, cassiæ ligneæ, an. ℥ ß seminis viticis, dauci, lupinorum, cicerum an. ʒ ß; florum stæchadis, junci odorati, centaureæ an. p. i. foliorum absynthii, hissopi an. m. i. coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. adde colaturæ mellis & sacchari singul.

Leviter purgantia, & inscindentia.

ſingul. q. ſ. ut fiat apozema; quibus etiam addi poſſunt cortices radicis capp. tamariſci, folia adianthi, maratrum, cinamomum, ſpica; inter ea tamen ea ſunt exhibenda quæ jecoris venas abſtergunt, & leviuſculè purgant, ut rhabarbari dilutum ad ʒ i. ß, vel tantundem medullæ ſeminis carthami in ℥ iiii. ſeri caprini, aut aquæ graminis, ſeu Eupatorij ℥ i. cum ℈ iiii. agarici in eiſdem aquis, aut hæ pilulæ: ℞. rhab. ʒ i. agarici ℈ ii. diagridii optimi g. iiii. cum ſucco eupatorii, vel alio convenienti liquori formentur pilulæ xv. accipiat v. alternis diebus: quòd ſi calor in viſcerib. vigeat, ſalvatella tundenda erit, aut ſi interim, dum hæc fiunt, menſes inſtillare cœperint, ſaphæna aperienda.

Roborantia iecur.

Quarto adhibenda ea, quæ jecur roborare nata ſunt, ut ʒ i. trochiſcorum de eupatorio, de rhab. vel de abſynthio cum aliqua ex prædictis aquis, aut ʒ ii. diacurcumæ, dialaccæ, vel tabellarum diarrod. alb. idquè per aliquot dies, vel opiata ſic paratur: ℞. conſervæ radicis apii, florum acori, & adianthi an. ℥ ß, ſpecierum diarrod. triaſandali an. ʒ i. trochiſcorum de eupatorio ʒ i. cum ſirupo de byzantiis, fiat opiata doſis ʒ iii. cum aquâ radicis apii, vel graminis. Sequens etiam conſerva crebrâ experientiâ eſt comprobata: conſervæ capill. ven. cetarach, cich. betonicæ an. ʒ iii. corticum citri conditorum ℥ ß, pulveris radicis rubeæ major. corticum radicum capp. & tamariſci an. ʒ i. cum ſirupo de cich. vel pro utero, de arthemiſia fiat opiata; doſis quantitas nucis juglandis; ſemper tamen per intervalla ſingulis ferè ſeptimanis purgatio exercenda.

Vnguenta deobſtruentia.

Quintò externis inunctionibus, quæ tum jecoris tum uteri meatus valeant deobſtruere, & reſerare; ita jecur, & partes prope uterum ſequenti linimento inungantur, ℞. olei nardini amygdalarum amararum an. ℥ ii. ſucci apii ℥ i. coquantur ad conſumptionem ſucci, & adde ſpicænardi, ſquinanthi, aſſari an. ʒ i. ſeminis apii, petroſ. cyperi, roſ. an. ℈ ii. aceti parum, ceræ q. ſ. fiat linimentum; vel ℞. ſucci apii, petroſ. fœniculi, ſenecionum, cich. an. ℥ i. aceti ʒ ii. olei cappar. ℥ iiii. olei abſynthii ℥ i. ß, bulliant ad conſumptionem ſuccorum, & adde ſandal. omnium, ſpicæ an. ʒ ß, ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut paratur illud, quod vulgò dicitur deopilativum oleorũ, & magiſtraliter ſic componitur.

Vnguentum deopilativum oleorum.

℞. olei amygdal. dulc. ℥ i. olei camomillæ, cappar. tamariſci, roſ. an. ℥ i. ß, olei viol. anethyni an. ℥ ii. ß, Irini, abſynthini an. ℥ iii. ceræ q. ſ. fiat unguentum; validius tamen & efficacius adhuc eſt unguentum deopilativum ſuccorum, quod ſic conficitur:

Vnguentum deopilativũ ſuccorum.

℞. unguentum præcedens, & adde ſucci apii, & abſynthii liquidi an. ℥ iii. ſucci fœniculi, petroſelini, menthæ an. ℥ ii. ſucci ireos ℥ i. vini albi optimi ℥ iiii. coquantur ſimul ad conſumptionem ſuccorum, & cum cera fiat unguentum, cui adde dialtheæ ℥ iii, axungiæ gallinæ, & anatis an. ℥ i. pulveris ſquinanthi; ſpicæ, ſingul. ʒ. ii. ß, efficaciſſima ſunt hæc duo unguenta ad omnes viſcerum obſtructiones, ideo ſic parata reperiuntur in Hiſpaniæ officinis, rectè igitur fecerint Germaniæ ſeplaſiarij ſi etiam poſthac ea habuerint, cum in hiſce regionibus potiſſimum obſtructiones vigeant. Prodeſt præterea emplaſtrum ex farina camomillæ, meliloti, abrotani ivæ an. ℥ j. ſeminis apij, ameos, abſynthij an. ʒ ii. ſpicæ ʒ j. diſſolvantur in ſucco fœniculi, ac fiat emplaſtrum, aut ex ijſdem herbis & oleis, cum modico aceto, fomentationes parentur.

Obſtructionum lienis curatio.

At ſi lien obſtructus ſit, quod frequentius accidere diximus, ob alimenti craſſitiem. Præſertim ſi hæmorrhoides vel menſes ſupreſſi fuerint, dignoſcitur id ex oblongo tumore ſiniſtri lateris, dolore ejuſdem partis ſiniſtrum humerum pertingente, difficultate reſpirationis, colore ſubnigro, aut plumbeo, fœtido anhelitu, alvo adſtricta, vel ſubnigra dejectione; adhæc quia corpus emaciatur, fœmina triſtis redditur, meditabunda & faſtidioſa, ſudor adeſt nocturnus, ſæpe etiam rugitus, & fluctuatio in latere ſiniſto, quæ omnia recenſet Hippocrat. lib. de affectib. uterinis. Curatur iiſdem ferè remedijs, quibus jecoris obſtructio. At in cibo utilis eſt uſus capparr. cum oleo, & aceto: vel ſic parentur:

Cappares condita.

℞. cappar. aut baccarum geniſtæ lib. iii. Paſſularum corinthiacarum lib. j. reponantur in ſ. q. ſacchari diſſoluti in aqua

borraginis vel naphæ, & adde aceti ℥ ii. cinamomi ʒ ii. Purgativum efficies, si in vase addas ʒ ß scammonij. In reliquis medicinis purgativis addenda erit confectio hamech, aut diachatolycon, vel diasena, vel utendum elleborismo, quem jam descripsimus c. de melancholia; sanguinis missio partior sit, & ex basylica, vel salvatella sinistri lateris, at menstruationis tempore ex sinistro pede; longè tamen utilius fœculentus sanguis per hæmorrhoidas deponitur, per quas & evacuatur, & derivatur: Veteres secabant venas retro aures, & sanguine inde fluente lienem inungebant, quod ut superstitiosum simul & periculosum rejiciendum, utilius multò esse expertum est, corpore præpurgato, venis ad lienem nigricantibus hyrudines applicare, aut cucurbitulas cum scarificatione, ac ex ijsdem debitam sanguinis mensuram detrahere.

Superstitio veterum.

Attenuantia.

Melicratū.

Ad tertium remediorum genus quod attinet, humor etiam levioribus attenuandus, quia validiora resiccant humorem melancholicum, & aridiorem reddunt affectum, utendum igitur præter cætera melicrato sic concinato; ℞. corticum rad. cappar. ℥ iiii. polypodij ℥ ii. passularum sine acinis ℥ j. prunorum numero x. fiat decoctum ad lib. ii. factâ colaturâ adde mellis ℥ iiii. Aut ℞. corticum rad. cappar. tamarisci an. ℥ j. corticis salicis ℥ ß, seminum frigid. major. seminis agni casti an ℥ ß, foliorum adyanthi m. j. prunorum numero xij. passularum sine acinis ℥. j. fiat decoctio in s. q. aquæ ad lib. j. adde sirupi acetosi, borrag. de pomis, vel de scolopendria ℥ iiii. misce hic notandum semper in medicamentis pro liene addenda esse folia scolopendriæ, & cortices cappar. in ijs verò quæ pro jecore conficiuntur absynthium, & eupatorium; Nam, ut Gradius inquit, quale est absynthium jecori, tale est lieni cortex cappar, & quale est jecori eupatorium, tale est spleni scolopendria. Porro supradictis addi etiam possunt, quæ magis aperiant, & discutiant, qualia sunt ebulus, brionia, cortex hederæ; aut ℞. sirupi bizantini, de scolopendria, de Epithymo, singulorum ℥ ii. aquæ graminis, lupulorum, fumariæ vel gallitrici an. ℥ iii. misce pro tribus dosibus; Purgationes sæpius iterandæ, quibus adde Semunciam Epithymi, aut foliorum senæ; vel ℈ iiii. pulv. hieræ; exhibentur etiam stibii præparati g. iiii. cum ʒ j. conservæ florum borraginis; in universum tamen ijsdem purgantibus medicamentis utendum, quæ c. de melancholia dicta sunt, inter quæ expertus laudo apozema descriptum in 3. remed. genere.

Localia.

Fotus.

Quod si in scyrrhum degeneret affectio, quod ex tensa partis duritie depræhendes, aut si cachexiæ, hydropisvè præludia appareant, quod ex pedum crurumque tumore cognosces, validiora inscindentia, ac emollientia ex ijs, quæ dicta sunt, seliges; & insuper hunc fotum parabis: ℞. radicum cucumeris agrestis, altheæ, liliorum an. ℥ j. corticum radicum cappar. tamarisci an. ℥ ß, foliorum malvæ, bis malvæ, scolopendriæ, absynthij an. m. j. seminis fœniculi, lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camemillæ, meliloti, genistæ an. p. j. fiat concoctio in æquis portionibus aquæ, & vini albi ad tertias, cui adde aceti acerrimi parum, quo pars foveatur singulis dieb. & superponatur sequens cataplasma: ℞. farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. ß, farinæ lupinorum ℥ j. pulveris radicis Ireos aut brioniæ, tamarisci an. ʒ ii. adipis vituli, axungiæ cuniculi an. ℥ i. olei cappar. q. s. cum modico superioris decocti, fiat cataplasma; topica in hunc usum plura reperies apud Practicarum scriptores, c. de scyrrho lienis, inter reliqua tamen si affectio in scyrrhum degeneret sequentia inprimis laudantur: ℞. olei cappar. ℥ ii. medullæ vituli, pinguedinis anatis, ammoniaci in aceto dissoluti an. ʒ ii. aceti ʒ i. ceræ q. s. fiat unguentum; aut ℞. succi summitatum sampsuci, olei cappar. dialtheæ an. partes æquales, ceræ parum, fiat linimentum; aut conficiatur tale emplastrum: ℞. radicis lilij, malvæ, brancæ ursinæ, scyllæ an. ℥ i. coquantur in vino albo, contundantur, & adde olei rutacei, cappar. singul. ℥ ii. dialtheæ ℥ i. ß misce, quibus addere licet muscilaginis altheæ ℥ i. pulveris scolopendriæ ʒ ii. acetum squilliticum, succum brasicæ, oleum amygdal. amar. liliorum, de cucumere asinino, ficus pingues,

Cataplasma.

Vnguentum

Emplastrū.

pingues,

pingues, æſypum, emplaſtrum de meliloto, de muſcilaginibus, dyachylum armoniacum cum muſcilaginibus altheæ, lini, & fœnugræci, quæ omnia præcedat ſemper fomentatio ex ſuperiori decocto; etiam utilis eſt vapor ex aceto acerrimo, & fuſus ſuper candentem lapidem molarem, ſeu pyritem, aut ſuper laterem, & per infundibilum acceptus; aut linteum madidum in aceto, in quo ſæpius chalybs fuerit extinctus, lieni calidum apponatur.

Aceti vapor.

Si tamen cum his, flatus, rugitus, & aquæ fluctuatiationes in ſiniſtro latere perſentiantur, quod ſæpe accidere compertum habeo, quia per frigidam & humidam intemperiem, humores frigidi, tenuiores, & aquoſiores redditi, facile in frigida parte colliguntur, & cum flatibus commixti rugitum efficiunt, ac fluctuationem; malum frequens poſt plenilunia, frigidiori cœlo, poſt uſum aquæ, & frigidorum alimentorũ, ac indebitum vitæ inſtitutum; mox tamen renovatâ lunâ, calidiori aëris conſtitutione, ac debito vitę moderamine nonnihil ſubſidet. Curatur frequenti clyſteriorum uſu, ex decocto capitis vervecis, cum jam dictis herbis ac ſeminibus, cujus decocti ℞ ℥ x olei irini, & ruthacei ſingul. ℥ ii. ſalis ʒ i ß; laudantur deinde inunctiones, quæ inſcindant, reſolvant, & parum roborent: ut ℞ theriacæ optimæ ℥ j. diſſolvatur in ℥ iij olei ruthacei & anethyni, ac cum cera fiat linimentum. Neceſſum tamen eſt ante omnia purgationem inſtituere ex ℈ iiii hieræ ſimpl. aut diacolochyntidis; aut ex ʒ i ſequentium pilul. ℞ aloës, rhab. agarici trochiſcati an. ʒ ß, ſcolopendriæ, ſeminis agni caſti, endiviæ an. ℈ ß cinnamomi, aſſari, ſpicæ an. ʒ ß, raſuræ cornu cervi, raſuræ, eboris, coralli an. g. viii cum aceto ſquillitico formentur pilulæ v iiii ex ſingulis ʒ, aut fiat vinum purgativum, nonnihil diverſum ab illo, quod alibi deſcripſimus ℞ turpeti, radicis mechoacanæ, agarici, rhab. ſingulorum ʒ i foliorum ſcolopendriæ m. ß, cinnamomi, aſſari, ſpicæ an. ʒ ß, includantur in ſacculo, qui pendeat per horas xxiiii in lib. ii vini albi tenuis, in loco calido, de quo ſingulis diebus mane capiat ℥ v, facta majori aut minori ex preſſione, prout magis minuſvè fluidam alvum habuerit patiens. Tandem aqua exſiccanda, quod fiet ſi mane, & veſperi capiat ʒ ii ſequentis mixturæ: ℞ piperis, cumini, ruthæ an. ʒ ii ß, nitri ʒ ii, melle optimo excipiantur; vel ℞ nigellæ Romanæ ſeminis aniſi, apii, petroſelini, cumini an. ʒ ii, farinæ optimæ lib. i. miſce arte piſtoria, fiant panes, poſſunt etiam ſpecies in vino dari, aut cum pane ordinario commiſceri, qui utilior fuerit, cum aqua decoctionis fraxini piſtus; ſacculi quoq; reſiccantes, ac reſolventes, lienis regioni applicentur: ut ℞ ſeminis milii parũ conquaſſati p. ii, ſalis p. ß, torrefiât in tegula, fiant duo ſacculi cum baſtituris, longitudinis medii palmi, qui ſuſtumigati cum vapore aceti acerrimi, in quo lapis molaris ignitus, aut chalybs extinctus ſit, alternis vicibus applicentur; alter ſic fit; ℞ cumini p. ij ſeminis agni caſti, ruthæ an. ℥ i, ut ſupra, confringantur, exſiccentur, ac duobus ſacculis includantur; Vehementer inſuper laudatur linimentum ex adipe ſtrutiocameli, & reliqua quæ hydrope affectis utilia ſunt.

Rugitus ſiniſtri hypochondrij.

Curatio rugitus.

Purgatio.

Vinum purgans.

Aquæ exſiccatio.

Sacculi pro liene & ventre.

At ſi venæ meſeraicæ infartæ fuerint, differt affectus à Melancholia, dicta hypochondriaca, quod in hac ſanguis ibi contentus effervеſcit, & exuritur, ex cujus halitibus caput & cor tentantur; in morbo virgineo, licet ſanguis in eodem loco ſit impactus refrigeratur tamen, ac recrudeſcit, unde ſub albidus ille color; dignoſces id ex pituitę vomitu, nauſea, cibi faſtidio, depravato appetitu, præcordiorũ compreſſione prę̨ſertim à cibo, animi dejectione, alba urina, & copioſa (quæ melancholicis potius pauca, & ex viridi crocea) falſa ſiti, tumore oculorũ, ac totius vultus, & quia min⁹ intenſè, ſed diutius caput pulſat, & dolet.

Meſerei obſtructiones.

Diff. inter meſerei obſtruct. & melancholiam hypochond.

Curatur ſanguinis miſſione, non quidem ex brachio, ſed ex pede, vel potius ex hæmorrhoidibus, hæ namq; venæ cum meſeraicis mirificè conſentiunt, & earum ſunt veluti propagines; conveniens eſt etiam vomitus ſemel, aut bis in hebdomada, non tamen inſtantib⁹ menſtruis; purgatio per vices medicamẽtis ſuperius relatis exercenda, quib⁹ tamen non caſſia, nec ſenæ folia admiſceãtur, quia nimis flatulenta; ſubide redeundũ ad julapia, & apozemata attenuantia, inſcin-

Curatio.

Vomitus.

Purgatio.

inscindentia, & abstergentia, ac denique ad ea, quæ menses movere nosti, ventriculum verò, ac meserei totam regionem inunges prædictis jam linimentis, addito pulvere Diarrod. aut aliquo ex illis, quæ c. de ventriculi accidentibus ex utero, mox reperies.

Obstructionibus cunctis communia auxilia

Porrò sunt præter jam dicta auxilia, quædam cunctis obstructionibus communia, nimirum pilulæ aperientes, de quibus c. de menstr. suppress. exercitium, lapis bezoarticus, radix scorsoneræ, & usus chalybis præparati; circa quæ notandum, pilulas & solida medicamenta, ventriculo magis convenire, potiones & liquida pharmaca, jecoris, lienis, & uteri obstructionibus. Exercitium excitat viscerum calorem, unde fœliciores fiunt concoctiones, & pauciores redundant cruditates, deinde etiam si ad initium sudoris deveniat, humores distribuit; tertiò aperientibus medicamentis viam parat, ideò parum exerceri ante eorum assumptionem utile est; convenit autem summo mane, præcedenti alvi dejectione, in loco acclivi & laborioso; terminus erit sudoris initium, à quo deinde quiescendum.

Exercitium

Lapis Bezoarticus.

Lapis Bezoarticus delicatioribus fœminis exhibetur, & iis præsertim, quæ melancholicæ sunt, quibusve semen corruptum est, vel cordis saltu afficiuntur; Præfertur orientalis, levis, pellucidus, laminosus, coloris ex viridi nigri, insipidus, cujus pulverem si calce & aqua misceas, colorem refert ex pallido viridem, quiquè super accensos carbones injectus, in auram penitus evanescit; assumuntur singulo mane quinque sexue grana ejus, in subtilissimum pulverem redacta, & aquâ aperienti vel convenienti aliâ dissoluta, vel admiscetur conservæ adianti, seu borraginis, & superbibitur parum aquæ ejusdem herbæ; aut tabellæ sic concinnantur pro nobilioribus ℞ seminis agni casti, rubeæ, cinamomi an. ℈ii. lapidis Bezoartici ʒ ß, cum saccharo dissoluto in aqua melissæ, vel naphæ, fiant tabellæ, singulæ ponderens ʒ i, idem etiam lapis utiliter adhibetur alicui ex electuariis, quæ pauló infrà ex chalybe conficere docebimus, aut reliquis rotulis cordialibus, & aperientibus,

Tabellæ ex lapide Bezoartico.

Radix scorsoneræ.

Radix scorsoneræ abrasa in vino per noctem maceratur, cujus vini mane accipiantur ℥iij vel quatuor, aut eadem radix aliquâ ex prædictis aquis elixetur, deinde saccharo condita devoretur, & superbibatur de eadem aqua, idem etiam saccharum sive sirupus, in quo radix fuit incocta, addito cinnamomo exhibeatur.

Chalybs.

In Scolio triphœræ maioris.

Præparandi chalybis primus modus

Cæterum in demolliendis obstructionibus primum obtinet locum usus chalybis, qui, ut ex eo varia possint confici medicamenta sic prius paratur, ut docet Manlius: ℞ chalybis tenuissime limati lib. i. toties aquâ fontanâ lavetur, quoad aqua lympidissima appareat, tum in olla vitriata ponatur super affusa ea quantitate aceti acerrimi, qua satis imbibatur, sic maneat per dies xxx agitando septimo quoque die, & affundendo plus aceti, si opus sit, postea in vase amplo pulvis extendatur, ac in umbrâ exsiccari sinatur, subinde in mortario metallico trituretur diligenter, ac per cribrum adstrictum tenuissimus pulvis extrahatur, & adhuc in marmore pictoris exactissimè trituretur, quoad visum effugiat, & intra digitos ferè non sentiatur, tandem in vase vitreo servetur, vel cum gumini tragachanti, fiant trochisci, quod melius est. Secundo modo concinatur chalybs, si ejus limatura sæpius igniatur, & subinde aquâ aut liquore affectioni conveniente, novies extinguatur, aut quoad vim chalybis susceperit liquor, quo deinde utendum. Tertio limatura, post macerationem in aceto, igne comburitur super laminam ferream, ut partes superfluas amittat, manentibus utilioribus ac purioribus, habet enim chalybs duplex in se sulphur, ac mercurium, unum coctum, ac in ferri naturam jam conversum, quod expetimus, quia purgativum est; alterum crudum ac superfluum, quod inutile ac perniciosum censetur, & his præparationibus amittitur, quæ potissimum fieri debent ex limatura acuum aut armorum, vel alterius chalybis, qui ignem sæpius jam fuerit expertus; & hoc 3. modo etiam cum gummi tragachanti trochisci fieri possunt, aut aliter servetur.

Secundus.

Tertius.

Duplex sulphur ac mercurius in chalybe.

Jam

Corporis præp. ante chalybis usum.

Jam vero ante chalybis usum corpus tripliciter præparandum, primò exercitio, aut (si exerceri patiens ob debilitatem nequeat) potu aquæ calidioris, postea lenta deambulatione domi, & non sub dio si tanta debilitas sit, sumpto per intervalla calidissimæ aquæ haustu, ut viæ laxiores reddantur ac facilius medicamentum permeet. Secunda præparandi ratio fiet per lenitivam purgatiunculam ex manna, aut fomitorium, ne ad vias obstructas humores deferantur, id quod potissimum convenit in scyrrosis affectionibus. Tertiò præparantur humores qui obstructiones pariunt, extenuantib⁹, quod fit hac chalybis levi potiunculâ, ℞ limaturæ chalybis ℥iiii in ferreo instrumento igni candescere finito: deinde affunde aquæ lupulorum, graminis, rubeæ, aut borraginis vel fontanæ lib. 2. coletur, & iterum eadem limatura igniatur, ac in eadem aqua extinguatur, idque septies fiat: rursus sume totidem ℥ novi chalybis donec hac ratione libr. 1. consumatur, tunc factâ colaturâ, adde sirupi violarum, borraginis, aut de quinque radicibus, vel mellis rosati ℥iiii, fiat potio, cujus patiens singulo mane, facto prius exercitio, capiat ℥ iiii, quo finito eandem potionem repetes sed efficaciorem, facta pluries chalybis extinctione; vel fiat sequens sirupus (qui in officinis promptus esse debet pro hujuscemodi affectib.)

Prima viarum. Secunda impedimentũ removendo. Tertia humorum.

Sirupus de chalybe simplex.

℞ scoriæ ferri vel (quod magis semper laudo) chalybis præparati libr. 1. passularum sine granis libr. 2. infundantur per triduum in libr. 6. aquæ fontanæ, vel alterius morbo convenientis, deinde bulliant ad tertias, & adde, origani, ameos, juniperi limati an. p. 1. iterum parum bulliant, & ex colaturâ, cum sacchari sufficienti portione, fiat sirupus debitæ consistentiæ, cui adde in ultima ebullitione croci in ligatura ʒ ii, & hic ritè vocabitur sirupus de chalybe simplex; compositus vero fiet, si in ultima ebullitione loco croci, addas dialaccæ, rhab. agarici, trochiscati in ligatura, aut in substantia, prout purgare libuerit an. ʒ ii. aut loco rhabarb. pseudorhabarb. quod aliter dicitur Rhabarbarum Monachorum: validius etiam deobstruet si in prima decoctione addas radicis rubeæ ℥ ii, aut alias herbas vel radices partem obstructam respicientes, aliter sirupus sic concinnatur ℞ aquæ borraginis libr. 6. fol. capill. Veneris, aspleni an. m. j. passularum sine granis p. ii, radicis petroselini, fœniculi, eringii, graminis an. m. ß, seminis anisi p. ii, coquantur ad medias, coletur; & tunc ℞ chalybis præparati libr. 1. igniatur, & sæpius extinguatur in prædicta colatura, & adde sirupi borraginis, byzantini, capill. Ven. singulorum ℥ v, theriacæ antiquæ, mitridatii an. ʒ iii sacchari q. s. iterum ferveat ac fiat julapium, dosis ℥ iiii per plures ex ordine dies quovis tempore, quia est medicamentum securissimum.

Sirupus de chalybe compositus.

Confectiones ex chalybe.

Eadẽ ratione Electuaria sive confectiones ex chalybe parari possunt, & primò si meseraicæ obstructæ sint, sic: ℞ specierum diarrod. diacurcumæ, agarici trochiscati an. ʒ i, medullæ carthami ʒ ii corticis radicis rumicis, rubeæ, seminis dauci an. ʒ i. ß cariophyllorum ʒi, chalybis minutissimè vino præparati ʒ ii mellis despumati q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ ii ad iiii si laborans eo assumpto vomuerit, detrahe carthamũ, ac agaricũ, & fœmina parũ vini odorati superbibat, ut os abluat, & nauseam compescat; pro jecore verò obstructo agaricũ detrahe ac carthamũ, & eorum loco substitue ʒ ii ß rhab. vel sic confice: ℞ limaturæ chalybis vino præparati ℥ii, pulveris spicæ, absynthii pontici, diarrod. abb. an. ʒ i rhab. ʒiii, cum melle, fiat confectio; aut ℞ limaturæ chalybis præparati lib. ß vini albi ℥ viii, in vase vitreo lento igni apponantur, agitãdo diligẽter chalybem cum vino, donec spumosũ quid sursũ feratur, tunc pinguem hanc partẽ simul cum vino in aliud vas transfunde, & id quater fiat denuò vini parẽ copiã affundendo, in eandẽ limaturã, eodemq; modo fervere finito, & separa: Vinum itaq; cum hoc quadruplici, spuma rursus igni appone, donec leviter fervẽs mellis spissitudinem acquirat, tunc usui serva, & ex eo sic confice electuarium: ℞ seminis petroselini, dauci, specierum Diacurcumæ, ac diarrod. an. ʒ i cinnamomi ℈ i, chalybis dicto modo parati ʒ vi, cum melle despumato, fiat electuarium, dosis a. ʒ iii ad vi, summo mane ut supra, utile etiam est puellis, quæ utuntur esu

Pro meserco.

Pro iecore.

Pro liene.

rerum

Pro liene. rerum extranearum. At si lien obstructus sit sic conficiatur ℞ limaturæ chalybis aceto præparati lib. 1. aceto acerrimo adhuc abluatur, & inspergito super pannum, & adde pulveris cariophyllorum ℥ß, transacto die & nocte, vase vitreo excipiantur cum ℥x vini albi, & uncia media pulveris scolopendriæ, validè phialam concussam soli exponito ferventi, aut in æstuario per decem dies manere sinito, singulis diebus agitando, & concutiendo, donec limatura cum vino liquentur, nec quicquam resideat, cujus porriges ℥ ii, vel ii ß: at si nimis crassum sit, diluatur ℥ una vel altera aquæ borraginis, vel vini dulcis. Aut ℞ dialaccæ ʒ vi, chalybis præp. ʒ viii, mellis despumati q. s. misce, dosis ut suprà. Quod si magis purgare velis. ℞ diaphœnici ʒ ii chalybis ʒ iiij pro dosi; *Chalybs potabilis.* Alii chalybem conficiunt potabilem, multò tamen securior est aqua, quæ excurrit ex lapide, in quo enses acuuntur, si centies in ea chalybis limaturam extinxeris, est enim utilissima, & magnos lienes mirificè curat, vulgò communiter adhibentur singulo mane chalybis præparati ʒ ii aut iij cum uncia conservæ ros. satius tamen fuerit incipere à ʒ i, addita si purgare volueris ʒ ß rhabarb. sic pleræque fœminæ, quæ infelicius purgantur, aut uteri obstructiones patiuntur, citra medici consiliũ, hoc remedio ut sibi familiari, communi- *Pro utero.* ter utuntur, quod per plures continuatos dies assumunt. Tandem pro obstructionibus vel scyrrho uteri, ℞ limaturæ chalybis, prius vino, deinde aquâ vitæ præparati ʒ ii, theriacæ antiquæ, mithridatii, antidoti hæmogogi an. ʒ ii. pulveris agni casti, diarrod. abb. an. ʒ i. cum melle despumato, fiat confectio: dosis a. ʒ ii. ad ʒ iiij; aut ℞ limaturæ chalybis præparati ℥ß, radicis rubeæ majoris fol. ceterach. an. ʒ i, cinnamomi, macis an ʒ ß, menthæ, scolopendriæ an. ℈i, corticis citri sicci, utriusque coralli an. ʒ ß, sacchari albissimi lib. ß, fiat pulvis subtilissimus: dosis a. ʒ ß ad ʒ i, aut cum saccharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii pro dosi.

1\. *Admonitiones.* Porrò sunt in usu chalybis pauca quædam observanda: Primò ut sumatur servato exercitio, & præcedente purgatione. Secundò ut ejus usus sit in vere, aut
2\. autumno; quippe hæc tempora, temperatiora cum sint, remediis plus favent, ac insuper in œstate timor est, ne febris accendatur, & ob remedium ipsum, & ob validum exercitium, quod requirit; in hyeme meatus tam interni, quam externi obstructi sunt, unde impeditur medicamenti operatio, quæ est, penetrare, reserare, expurgare, & abstergere, ac subinde febris excitari posset, dolor capitis, ventris torsiones, ac reliqua chalybis incommoda, quæ Avicenna recenset. *A. 04 tract. 1. cap. 8.* Tertiò advertendum, ut quo tempore sumitur chalybs, victus sit
3\. exquisitus.
4\. Quartò ut si alvus soluta fuerit ex imbecillitate, vel scyrrho alicujus visceris, loco purgantium medicamentorum corroborantia misceantur, ut diarrod. dialacca, & similia, quæ partem affectam respiciant.
5\. Quintò ut in lienis obstructionibus præparetur cum aceto: in frigidis uteri affectibus, aut jecoris vel ventriculi debilitatibus in vino, in calida vero jecoris constitutione in aqua rosar. vel sero caprino, & si adest acuties sensus ventriculi in la-
6\. cte, aut oleo amygdalarum dulcium. Sexta si obstructiones fuerint inviis ductuum, levissima chalybis trituratio, & præparatio satit erit, sin autem in penitioribus venis, & abditis corporis partibus, chalybem minutissimè, & aceto acerrimo præparare oportet, & aliis medicamentis, quæ vim habeant expurgandi, attrahendi, & penetrandi, admiscere, ita tamen, ne nimis minuta tri- *Chalybis nimis minutâ trituratione in argentum vivum degenerat.* turatione (quod aliquandò fit) in argentum vivum degeneret, quod cognoscitur, quia quando ut decet, est præparatus, levis redditur, aliter ponderosus, fœminæ vomunt, ac alvũ nimis turbatã habent. Septimò ut primæ extinctiones semper rejiciantur, aut saltem eligatur chalybs, qui ignis vires sæpius fuerit expertus, ut acuum, ac armorum frusta. *Victus.* Demum fœmina chalybem acceptura mane in agrum migret, ac paululum sese exerceat, tunc chalybis quantitatem jam dictam sumat, ac desuper bibat tantillum vini, aut aquæ calidæ, & indesinenter deambulet in locis acclivibus, tametsi defatigetur, nam valido exercitio partes calent, pori aperiuntur, & medicamentum expeditius distribuitur: finito

finito exercitio in lecto ſeſe componat, ac ſi ſponte ſudor erumpat, ſervet, ſin minus non provocetur, utcunque tamen per duas, aut tres horas in lecto maneat, ac dormire licet, poſtea cibum capiat moderatum, ex cocta carne potius quam aſſa, & in cœna aliquid de pullo cocto, aut recentibus ovis, auſpicetur cœnam à capparibus, vel aſparagis coctis, aceto deinde reſperſo ac oleo; interdiu capiat fruſtum radicis ſcorſoneræ conditæ, aut borraginis, aut flores arantiorum: Terminus quibus chalybs aſſumitur, ad 12. dies extenditur. 15. 20. 30. 40. pro indigentia; completæ ejus operationis indicium erit agilitas ad motum, & quod non ita deſatigatur fœmina, nec præterita ſentit ſymptomata; color labiorum, ac totius vultus vividus, qui antea ſub albidus fuerat; potiſſimum tamen ſignum eſt menſtruorum eruptio, ſi antea ſuppreſſa erant, & quod in hypochondriis ac ventre, nulla ad tactum ſentitur obſtructio, nullus dolor quippe his ſic apparentibus, remedium profuiſſe certum eſt. Non ſolum autem curationis tempore, verum etiam poſtea per aliquot dies debitum ſervet vivendi modum, quod ſi (quia fœmina delicata eſt, aut jecur habet calidius) calor vel febris curationis tempore ſupervenerit, tunc quia exercitium hæc ſymptomata excitare ſolet, moderatum ſit, & aut ſellâ, aut manu ducatur, vel certe frictionibus ſuppleatur.

Cibus.

Terminus dierum.

Signa completæ operationis.

Scholium.

Ferrum notiſſimum eſt metallum, conſtans argento vivo modico, ponderoſo, immundo, lutulento, & ſulphure, ſpiſſo, impuro, adurente igne, excoquitur, quo in opere tria ex eo prodeunt, chalybs quod græcis etiam ſtomomma dicitur, ac ferrum idem eſt ſæpius liquefactum, & purgatius redditum; ſquama quæ malleorum ictibus è ferro excutitur, aut ex chalybe, & ſcoria ferri, quæ & ferri ſpuma, aut ferri ſtercus, ſeu excrementum nuncupatur, & reperitur in fabrorum ferrariorum fornacibus, tanquam ſpongia quædam, quæ nequaquam in ferrum poſtea verti poteſt; præterquæ etiam rubigo ferri ſive ferrugo reperitur; quæ omnia impensè exſiccant, qua potiſſimum facultate, fluxiones ſiſtunt, magnos curant lienes, ac omnem demoliuntur opilationem; craſſa inſuper, & terreſtris ſubſtantia in ferro multa, qua adſtringit; ratione vero ſulphuris & mercurij, purgandi ac liberandi, ab infarctu vires obtinet, non quidem trahendo, nec ſolo pondere, ſed liquando, fundendo, attenuando, quod viſcidum, & craſſum eſt, ac fortaſſe etiam commovendo, & irritando quemadmodum ſtibium, & Mercurius ipſe. Nec nos latet ſtomomma proprie aciem dici, non quidem æris ut Celſ. & Plin. ſentire videntur, ſed ferri aciem ſeu laminam ut declarat Aëtius lib. 8. cap. 11.

Celſ. lib. 6. cap. 6. P. lib. 34 cap. 11.

Porro hujus remedij autor fuiſſe dicitur Chriſtophorus de honeſtis in tract. de trochiſcis, tametſi ante illum in ſcyrrho lienis, ferri uſum, potiſſimum chalybis commendat Aëtius; & Avicenna ferrum habere vim exſiccandi, ſolvendi, ac coitum roborandi affirmat, ac plerique medicorum merito ei plures adhuc aſſignant virtutes, nam & in ſcyrrho uteri, & in obſtructionibus omenti, meſenterij, jecoris, lienis, ac venarum ipſius uteri mirificè confert; ſed & ex aceto illitum autore Dioſcoride, igni ſacro, & papularum eruptionibus prodeſt; ac inſuper ad ſcabrities genarum, reduvias, quas panaritios vocant, pterigia, & condylomata valet, gingivas firmat, curat alopecias, & fœminarum profluvia, ac hæmorrhoidas, demum ut ipſe Chriſtophorus refert, mane ſumpta ʒ i pulveris chalybis præparati, cum conſerva roſar. ventriculi villos ſeu fibras confortat, appetitum excitat, humiditatem ventriculi abſumit, unde fœlicior fit concoctio, cachexiæ medetur, ac incipientem ſanat hydropem, & omnes corporis, ac humorum corruptiones, preſertim partium interiorum emendat, atque rectificat; quæ omnia vera eſſe crebris confirmatur eventibus, ideoque plura ex eo conficiuntur medicamenta, ſirupi, electuaria, trochiſci, aqua chalybeata, conſerva de ſcoria ferri, & crocus Martis de quo VVecherus; quæ ad

Chalybis virtutes.

Quatern 3. ſ. 2. cap. 11 Av. 2. can. cap. 252.

immodicum, & intempestivum menstruorum fluorem valent, mensium stillicidium, dysenteriam, & omne aliud fluxionum genus sanant; Potissimum autem chalybis usus in obstructionibus, contumacibus fluxionibus, & internarum partium corruptionibus, utiliter usurpatur.

Dubium. Chalybs frigidus ne an calidus.

Verumenimverò quibus id viribus præstet controversum apud medicos est: neque enim constat frigidumnè an calidum sit, cum utriusque qualitatis notæ in eo luceant, sicuti in argento vivo; nam reserare, attenuare, & expurgare proditum jam est. At Galenus 10. simpl. & millies alibi fluxus potissimum dysentericos lacte curat, in quo fuerint extincti ferrei cylindri igniti, qui aquositatem lactis consumant, & adstringentem vim communicent, quibus subscribunt Paulus, & Tralianus.

C. de sero lactis.

1. Solutio.

Sunt qui respondent (supposito uti diximus) quod ferrum, sicuti reliqua metalla, ex duobus conflatur principiis, sulphure sicuti patre, ut chymicorum more loquar, & mercurio sicuti matre; ratione sulphuris calefacere, exsiccare, absumere, aperire, confortare, appetitum excitare, & interiores corruptiones sanare; ratione verò mercurij frigidum esse, & ea qualitate simul cum terrestri sua nativâ substantia, infrigidare, densare, ac retinere quoslibet fluxus.

2. Solutio.

Alij, quod supra innuimus, duo metallorum principia sulphur & Mercurium, duplicia chalybi inesse adstruunt; alia cruda, & excrementitia, quæ natura ut supervacanea ad superficiem trudit; alia cocta, & utilia, quæ in substantia, & penitioribus ejus partibus reperiuntur; inde fieri, ut primæ extinctiones semper omitti debeant; etiam illis qui contra quaslibet fluxiones chalybem præparant; sed neque pro his exactissimam triturationem utilem, quia excitatur vis purgativa proritans, & conturbans sulphuris ac Mercurij, quæ in penitissimis partibus delitescit, crasso itaque modo triturandum, ita enim & sulphuris vires elici, quæ in superficie sunt fluxionibus accommodæ, exactius, ac minutius pro delendis obstructionibus, quia utramque vim expetimus, & eam quæ in superficie est, & alteram, quæ in partibus medijs, dummodo cocta sit, & minime recrementitia nec in aliam naturam degeneret, & dissolvatur metallum, quia hæc ut superius diximus fundit, liquat, & attenuat; Nec desunt qui Mercurium, & sulphur coctum in superficie inesse credant, ideò contra obstructiones, primas eligunt extinctiones; contra fluxiones, ultimas, atque pro his chalybem jam tritum, ut armorum, aut acuum particulas, pro illis novum semper chalybem usurpant.

Autoris decisio.

Sane vero si rem accuratius expendas chalybis triturati medicamentis ac trochiscis obstructiones magis curari reperies: aqua ex integri chalybis extinctione fluxus; interea tamen conservâ de scoria ferri, electuarijs ac trochscis utrumque affectum plerumque sanari; quocirca meâ quidem sententiâ idem chalybs, & ex eo confectum medicamentum, siccitate & substantiæ crassitie, fluxus sanat, & corruptiones emendat, subvaria forma: Et eâdem qualitate, sulphuris & Mercurij viribus admixtis, ac ponderositate quadam penetrans, obstructiones demolitur. Adminiculatur huic meæ sententiæ Aëtius cit. ubi de ferri, & stomommatis squamâ inquit, præclare plenem liquefacit, utpote quæ consumendi facultatem præstat, & Galenus cit. ferrum, inquit, adstringentis facultatis etiam est particeps. Quod si crudus Mercurius alicui parti inest certe interiori, indicium est quod vomunt, & alvus turbatur, non ijs, qui extinctiones, sed ijs qui chalyvem in substantia assumunt, & si diligenter trituratum, quot provenit ex turbatis ab ipso humoribus, qui obstructiones efficiebant.

Chalybs sub variâ formâ modò liquet, modò adstringit.

Sub varia dixi forma, quia credibile non est, idem medicamentum pro nostra libidine modò adstringere modò purgare, & liquare, etiamsi utramque vim obtineat, nos non possumus medicamentis imperare, ita ut una ejus virtus quam expetimus operetur altera ociante, nisi præparationis modo ac forma, unam magis quam alteram suscitemus, sic Rhabarbarum leviter ustulatum adstringit, ejus dilutum purgat, & ejusdem rhabarbari tenuiores ac superficiariæ partes bilem educunt,

ipsa

ipsa substantia fluxiones sanguinis cohibet, nec aliter chalybis interiora aperiunt, & deobstruunt, exteriora siccant magis, & dysentericos fluxus sanant, ac rursus ejus superficiariæ extinctiones dysenteriam sedant, interior substantia præsertim in forma solidiori exhibita obstructiones demolitur.

De variis ventriculi accidentibus & dolore ex utero.

CAP. VI.

QUia uterus, ut multis aliis partibus, ita etiam ventriculo plurimum consentit, quod suo loco proditum est, contingit aliquando, ut à semine, vel menstruo in utero corrupto vel vitiato, aliquid in ventriculum transmittatur, unde fœminæ vel nil omninò, vel diminutè appetunt, sæpè etiam depravatè, quæ affectio citta tum dicitur, latinioribus pica, de qua latius libr 3. cap. 10. subinde odio habent cibos, & animus ex solo alimenti conspectu horret; interdum canum more perpetuò appetunt, quæ omnes affectiones ad vitiatam appetentiam pertinent: nam & immodicam cibi, vel potus copiam ingerere, & diminutè aut nihil, appetere, & in alienarum qualitatum desiderium propendere, à vitioso provenit appetendi opere, quod in ore ventriculi residere nemo ambigit, in qua certe parte non solum naturalis, verum etiam animalis facultatis symptomata efflorescunt, ob magnum cum utroque principio commercium. Porro vitiatur hìc appentenia, ex ipsius oris ventriculi intemperamento solo, vel cum affluxu materię ab utero regurgitantis, à qua etiam causa plurima alia agminatim succrescunt accidentia, ut miri ac varij dolores acres interdum, & adeo vehementes, ut syncopen inferant cum tædio, ac mœstitia; ad hæc nausea, vomitus, singultus, ructus, prout hanc aut illam ventriculi partem humor, aut vapor impetit; nam quæ evomuntur, in ventris spacio natant; nauseam movent, quæ adhærent; singultum excitant, quæ ipsis tunicis continentur; ructus tardiorem infœlicioremq; arguit concoctionem, ac proinde fundi ipsius ventriculi, ubi ipsa perficitur imbecillitatem. *Varias ventriculi partes affectas, quæ signa monstrent.*

Ex dictis patet unam, ac generalem esse harum affectionum communissimam causam, halitum ex putri semine, vel sanguine ascendente, qui dum os ventriculi pertingit, appetentiam vitiat, dum cavum ipsius vomitum gignit; dum tunicis adhæret, nauseam; penetrans vero ipsius substantiam, ac tunicas, singultum provocat, dum concutitur, convelliturq; ut ipsum expellat; at dum distenditur, dolorem parit, & ingentem cruciatum, sæpe etiam cum syncope, ob cordis vicinitatem. Rursus vitiat appetentiam non solum quatenus os ventris, attingit, sed quatenus etiam putridus est, vel calidæ humidæ, & pinguosæ substantiæ commixtus quippe talia tædium, & subversionem inferunt, neq; solum cibos avertunt, sed etiam potum, sine quo diu degunt. Quod si qualitatem aliquam præter naturam halitus præ se tulerit, siquidem adscititia, necdú facta fuerit, contrarijs gaudet, ita dum calidus est, sitim excitat, quod si naturalis sit, aut licet tempore contracta, tamen diuturnitate, & fixione in consuetudinem habitumq; abierit, tum rerum ejusdem naturæ appetitum suscitat, & vitioso similia recremento; sic si halitus exustus est, fœmina extinctos appetit carbones; si siccus terram, testas, aut cimoliam; si frigidus, & siccus gypsum, ocram ve, ut plurimum tamen acida acerbaq; exoptant, ut limones cum plurimo sale, & viridia poma, juxta pravam halitus qualitatem, qui plerumquè melancholicus est. Quibus accedit vitiosorum succorum copia in corpore præexistens, aut halituum occasione in dies accrescens, quibus potius humoribus *Causa.* *Variarum rerum appetitus unde.*

quam vapori duntaxat causa durationis hujus affectus tribuenda venit, qui ventriculo adhærentes ab halitu putredinosam, deterrimamquè naturam mutuantur, & asservant.

Signa. Notæ per se conspicuæ sunt, si exactè perpendas, quod nauseam, vomitum, singultum, ventriculum ipsum affici declarãt, appetentia veró vitiata, syncope, anxietas, dolorq; ventriculi, os accusant; extranearum rerum appetitus, habitualem ferè halitus intemperiem, quæ sibi simile quasi insitã, & naturali vi appetit: At si fœmina nihil omninò ínediâ aut siti emacietur, universum corporis habitum, nimia humiditate, & crassorum humorum copia redundare, qui diu tolerant actionem caloris, antequam ad carnis consumptionem sit deventum. Porro ructus, & ventriculi flatulenta distentio cruditatis est soboles: dolorem ex flatu esse ostendit tentio, ex humore gravitas cum distentione, aut vomitu fit; species humoris ex sapore depræhenditur; mordicatio, humorum, aut vaporum acrimoniam prodit; & tunc propriè cardialgia, seu morbus *Cardyacus morbus.* cardiacus ab omnibus dicitur, nam & ventriculi os cor veteres appellarunt; verum ab alijs causis communi nomine ventriculi dolor vocitatur; quid autem reliquæ dolorum differentiæ, quæ plurimæ sunt, præmonstrent, disces ex c. proximè sequenti.

Curatio. Uti una est communissima causa, ita una communis, ac generalis curandi ratiò laborare, ut nimium semen non generetur, genitum extinguatur; ac menstrua probè repurgentur; quæ quo pacto fiant capitibus proprijs jam didicisti. Particularius tamen, ut non solum uteri, quæ pars est mandans, sed recipienti ventriculo prospiciatur, curabitur ventriculi dolor quinq; remediorum generi- *Victus.* bus, primò victu optimi succi, ac tenuis substantiæ, potu aquę cinnamomi, anisi, vel coctæ cum corticibus citri, radice chinæ, vel modici vini Hispanici, aut Italici, quod in hoc casu Rhenano præfertur.

Diversio. Sanguinis missio. Secundò divertentibus, ne ab utero humor seu vapor ascendat, quod fiet sanguinis missione ex pede, si menstrua desint, aut diminutè fluant, nec verendum ventriculo fastidiente, vel nauseabundo sanguinem demere, causam enim inprimis abscindere expedit; quod si menstrua prosperè fluxerint, tunc ex brachio medio mense fieri poterit: utendum etiam frictionibus crurum, ventris, ac corporis universi, exercitio matutino, inunctione ventris inferioris, ex oleo anethyno, liliorum alb. camomillæ, de croco, de baccis lauri, in quo ferbuerint radices lilij, angelicæ, aut semen agni casti, addita deinde theriaca, & tertio quartove quoquodie umbilico cucurbita cum multa flamma applicetur si copia adsit flatuum, inferius autem suffumigia ex rebus calidis de quibus cap. de menst. suppress.

Purgatio ventriculi. Tertiò ijs quæ ventriculum purgare sint apta, parato prius humore in eo contento hoc aut simili sirupo per aliquot dies: ℞ sirupi de mẽtha, de absynthio an. ℥ i, aquæ fœniculi ℥ iij, misce, aut si ventriculus æstuet, par exhibeatur quantitas sirupi acetosi, granatorũ, ros. cum aquis endiviæ, fœniculi; deinde sic purgetur ℞ electuarij lenitivi, vel dyachatolici ℥ j, dyaphœnici ʒ iii, agarici trochiscati ʒ i, fiat bolus, addito ℈ i spec. dyarrod. aut cum ℥ i sirupi ros. solut Et ℥ iii decoctionis pituitosæ, fiat potus, à quo deinde adhibebis, quæ humores crassos attenuent, ac inscindant, de quibus c. de febre alba in 3. remed. gen. subindeq; redeundum ad ea quæ paulatim purgent, & abstergant, in quem usum confert *Pilula.* alternis diebus tria capere catapotia, quæ ponderent ℈i aut ʒ ß massæ pilul. de agarico, de aloë lota, masstichinarum, stomaticarum, de hiera, vel harum ℞ rhab. masticis, agarici, aloës an. ʒ i cum succo absynthij, fiat massa, conferunt insuper vinum purgativum, ac pilulæ, quarum descriptiones habes c. proximè citato. Sed & clysteres qui leviter purgent, quorum exempla habes c. de febre alba, & de Epilepsia ex utero; præstat semel aut bis in septimana vomitum exci- *Vomitus ori ventriculi affectio magis convenit, purgatio fundo.* tare, si vitium sit in ore ventriculi; frequentiori uti purgatione, si in fundo; à vomitu natura per aliquot dies reficienda una ex infra scribendis tabellulis, aut ʒ i theriacæ, quæ ventriculum roborent, & reliquias nocentis materiæ illidant.

Quartò

Quartò iis quæ flatus discutiant, & ventriculum firment, ut in unctione ipsius & oleis, nardino, absynthij, de spica, de cinnamomo, de mentha, naphæ, calidis induplici vase, vel balsamo; super inspersis pulveribus diarrod. aromatici rosar. absynthij, menthæ, cinnamomi, corticum citri, ligni aloës, seminis angelicæ, & pauco dyamosco, vel dyambra. Ex quibus unguenta & linimenta fieri possunt, ut ℞ olei de spica, de absynthio an. ℥ ii ceræ ʒ i, mastiicis ℥ ß liquefiant in duplici vase, & adde cyperi, macis, cinnamomi an. ʒ ß, fiat linimentum, quo utrinque tum in ore ventriculi, tum retrò juxta collum ac dorsum inungatur patiens, utramque enim partem ventriculus pertingit; præcedat inunctionem fomentum ex decocto cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophyllorum, absynthii Romani, menthæ, origani, chamemali, ros. quorum æquæ portiones in pari quantitate vini, & aquæ ad tertias coquantur, & cum spongia locus madefiat; roborat etiam ventriculum catulus, vel temperata manus admota, pellis leporis, vel strutio cameli, pulvinar e mollissima pluma anseris, rasura dibaphi gossypium vino odorifero, & decoctione menthæ immersum, expressum, & siccatum; aut hic sacculus ℞ Radicis cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophylorum, absyntii, menthæ, origani, camomillæ, rosar. singulorum partes æquales in pulverem redacta, duobus sacculis cum bastituris includantur, quorum unum super ventriculum gestet patiens, alterum juxta dorsum; Intus assumuntur ℥ iii vel iiii decocti angelicæ, aut diluti absynthij, cum ʒ i aromatici rosar. vel diarrod. abb. quod si amaritudine sit infensum, ex eodem succo cum saccharo dissoluto in aqua menthæ, & speciebus recitatis, fiant rotulæ; aut capiat ℥ ß aquæ stillatitiæ cinnamomi, vel floris ejus, aut aquæ vitæ finissimæ, aut guttas vi. vel vii olei cinnamomi, anisi cariophyllorum, piperis, vel macis arte chymica parati, fœminarum vulgus cum fructu communiter utitur vino Rhenano ex decocto camomillæ, & quatuor seminum calidorum anisi, cumini, carvi, fœniculi addito saccharo. Horum tamen assumptionem præcedat una, vel altera tabella aromatici rosar. dyatrion pipereon; diagalangæ, vel ʒ i theriacæ, aut mitridatii, vel ℥ ß hujus pulveris ℞ agni casti, cinnamomi, anisi, cumini, corticum citri, an. partes æquales, fiat pulvis. Pari pensu proficit alius, qui paratur ex anisi torrefacti ℥ ii, galangæ, cinnamomi an. ʒ iii, piperis longi ℈ii, corticis citri ʒ i sacchari finissimi ad pondus omnium; vel ℞ galangæ, cinnamomi, spicæ nardi, schœnanthi an. ʒ iii, cinnamomi, carvi in vino macerati, apii, petroselini singul. ʒ ii, seminis ruthæ ʒ i, misce fiat pulvis. At si ventriculus sit admodum calidus superiorum loco intrinsecus conveniunt tabell. diarrod. triasandali, haustus aquæ frigidissimę; exterius emplastrum dyaphœnicum frigidum, & inunctio ex oleo rosar. vel cydoniorum, ac myrthino, Inferiori ventri apponitur emplastrum pro matrice per se, aut dissolutum in oleo nardino, vel de angelica, sed & cucurbitula cum multa flamma ventriculo apposita reliquias discutit, aut rutha vino cocta ventriculo applicatur, & vas amplum calidis sarmentorum, vel ilicis cineribus plenum, & aceto irroratum, superposito linteo. Quibus non proficientibus fontanella in altero vel utroque crure aperiatur.

Roborantia & discutientia. *Innunctio.* *Vnguentum* *Fomentum.* *Sacculus stomachalis* *Pulveres. stomachales* *Calido ventriculo.* *Cucurbita.*

De variis totius corporis & capitis doloribus ex utero.

CAP. VII.

FOeminæ sæpissime de lumborum, crurum, & aliarum partium doloribus conqueruntur; nullas tamen frequentius audies earundem, præsertim

virginum, ac viduarum querelas, quam de maximis, & ingentissimis capitis cruciatibus, quibus revera, acerbissime excarnificantur, ideo de his potissimum hîc agendum, quidquid verò de capitis doloribus dictum fuerit, de aliarum, partium cruciatibus dictum intelligatur. Offenditur autem ac dolet maxime Synciput ob quatuor rationes; Primò quia cerebrum ea parte debilius; Secundò quia ibi major medullæ copia; Tertiò quia vaporosa recrementa ad eam partem potissimum tendunt per venas, & arterias, quæ utraq; colli parte eo sese recipiunt, quippe caput humano corpori superjacet veluti tectum calenti domicilio; ideoque ibi suturæ plures, ut major fieret difflatio; quo circa falsum videtur, quod Celsus ait, quò suturæ pauciores sunt, eò capitis valetudinem esse fœliciorem, & id caput firmissimum, ac à doloribus tutissimum, quod suturis caret; quin potius propterea fœminæ magis affliguntur, quia densiores habent suturas. Quarta causa est, quia partes ibi sunt magis sentientes, propter membranas, nervos, & tendines, qui membranam carnosam cum pericranio conjungunt, Indicium est, quod quando cerebrum per essentiam, & quandam idiopatiam afficitur, dolor præcipue in anteriori parte percipitur, ac per palatum, & nares morbi causa expurgatur. Solet tamen occipitium, sive posterior capitis pars etiam dolere, quia & ipsa spinali medullæ consentit, cui uterus per tendines, ac ligamenta connectitur; Nec solum communicatione humorum, vel vaporum fit; verum insuper ob similitudinem substantiæ, nam qua ratione venæ, jecori, arteriæ, cordi, consentiunt, ita membranosus uterus cerebri membranis. Porro dolor is nonnunquam totum caput detinet, & dicitur cephalæa, sæpe dimidium ejus, & hæmicrania appellatur; interdum exiguam partem, & tunc clavus sive monopagia nuncupatur. Rursus aut gravativus est, aut exulcerans, aut disrumpens, aut lacerans, quicunque tamen fuerit non morbus est, sed symptoma in genere actionis læsæ; nimirum sensatio tristis proveniens à morbo in intemperie, aut soluta continuitate.

Synciput cur magis quam cætera capitis partes doleat.

Celsi lapsus de capitis suturis.

Causa. Causa hujus affectus triplex, prima ac potissima sanguinis menstrui, aut seminis improba repurgatio; unde aut sanguis regurgitat in venas totius capitis, aut putres halitus transmittuntur per venas, & occulta corporis spiracula, quæ in partibus musculosis, membranosis, nervosis, ac sentientibus reperiuntur; non abs re igitur dixit Hippoc. caput quando incalescit ex omni parte instar cucurbitulæ ad se trahere. *4. de morb.* Porro haud raro in occipitio sentiuntur dolores, quia plurima transpiramenta eam partem adeunt; & tunc dolor refert naturam halitus, ut infra constabit. Secunda causa est usus fortioris lixivij, quo ad decorandos capillos incautæ fœminæ sine delectu uti solent, & interdum ita vehementi, ut inmedicabilem ferè ac habitualem calorem ac siccitatem ex eo caput contrahat. Tertia est habitualis cerebri, aut membri alicujus infirmitas, vel acutus ejusdem partis sensus, & tunc ferè reumaticus est affectus, & humidus, ac morbo Gallico quam similimus, qui & ipse est, de genere reumatici affectus, de quo Galenus multis in locis, & tunc maximè dolor sentitur, non tam in antîca, aut postîca, sed in ea capitis parte, quæ ex veteri hæreditariove morbo, debilis reddita fuit, ut in summitate, aut juxta aures, & tunc illi quidem, qui per tempus quieti fuerant, dolores, aut menstruorum aut Lunæ vel aëris mutatione facilè recrudescunt. *De sang. miss. 7. 1. Secundū genera 6.*

Signa. Affectus clarè patet, ab utero autem provenire deprælienditur ex ventris murmure & quia dolor crescit circa menstruorum tempus, magis adhuc si suppressa sint aut diminuta. Ex diuturnitate, & ex eo, quod curationi non cedit, habitualem esse cognosces: ex æquabilitate, & symptomatum fixione siccam intemperiem: ex tentione citra gravitatem & pulsum, flatum; cum gravitate humoris multitudinem, quæ, si simplex sit, sanguinem; si cum acrimonia, & mordacitate bilem: si cum conquassatione; & ossium confractione, melancholiam accusat, si cum gravitate, torpore, pigritie, & obtuso,

Varia doloris natura, varios humores accusat.

obtuſo, moleſtoq; ſenſu pituitam, ut colligere eſt ex Galeno. Si tentio cum pulſu fiat membranoſi corporis inflammationem arguit; & cum gravitate ſimul ac pulſu, humorum copiam intra membranulas contentam, ut eidem placet Galeno.

2. [illegible] ... glauc. 15.

Variae tes doloris ex ... natura explorantur.

Jam verò quando pars intra calvariam afficiatur, & quando extra, ſic diſtingues; nam ſi internus eſt dolor, in profundo percipitur capitis, quod compreſſum non dolet, ſed melius habet, ac juvatur; ideo 3. de iis quæ in medicatrina fiunt, quando acerbiſſimo dolore torquentur, faſcijs alligantur; ſed & frequenter ſenſus infirmat, adeo ut neque ſonitum, neque lumen ferant: præterea dolor ad radices oculorum extenditur, quia ex cerebro, & ejus membranis, & vaſis germina ad oculos derivantur. E converſo ſi partes extra cranium afficiantur, dolor levior eſt, & augetur quando caput comprimitur, nec patiens permittit cutem, aut capillos attingi, nec dolor radices oculorum pertingit; quod tamen ſignum à Gal. & omnibus receptum, Fernelius vanum, & parum firmum eſſe affirmat, eò quod pericranium cui externi dolores inſident, oculorum etiam cavitates ſuccingat, & agnata tunica ex ipſo pericranio originem trahat: conciliat Matthæus de Gadibus, dicens, ex affectu interiori oculorum radices vehementius dolere, quia tunicæ oculorum, quæ à partibus internis oriuntur, acutiori ſenſu præditæ ſint. Scire tandem oportet dolorem capitis neutiquam ſingulas ejus partes ſuſpectas facere, ſed membranas potiſſimum, nam corpus cerebri exanime eſt omnique ſenſu deſtitutum.

5. Pathol. 1.

9. Ad alm. c. de dolore capitis.

Curatur dolor capitis 6. remediorum generibus, ac primo quidem optimo victu, de quo ſæpius jam dictum eſt, corporis, & animi tranquillitate; ſomno qui omni arte procuretur, præſertim autem compreſſione ſi dolor ſit in intimis partibus, in quem finem obligatur univerſum caput, ac tempora tenui linteo; quippe ſic & repelluntur humores, & caput ex continuo arteriarum motu non ita cruciatur; ſuaviſſimi etiam odores cerebrum mirificè recreant; conveniunt crurum lotiones, ac frictiones.

Curatio.

Secundò ſi intemperies materialis eſt, videndum quiſnam humor redundet, quod explorare docet Gal. quem legere non pigeat, ac ſi ſanguis eſt, & ab utero refluit, vena pedis tundenda, primum dexteræ partis, aut e regione ejus, quæ magis dolet, deinde alterius; ac omninò menſtrua cienda per ea, quæ ſuo loco dicta jam ſunt, at ſi ſanguis ſit melancholicus, hæmorrhoidibus hyrudines applicentur. Quod ſi alter à ſanguine humor ſuperabundet, purgandus erit per ea, quæ c. de immodico menſt. fluore, & corruptis menſtruis, ac ſæpe alibi dicta jam ſunt, potiſſimum tamen catapotijs, quia cum difficilius diſſolvantur ac diutiꝰ in ventriculo immorentur, à partibus diſtantioribꝰ vehementius trahút.

4. Aph. 2. & 1. ſecund. locos 2.

Vacuatio.

Tertiò corrigentibus introductam intemperiem, quæ ſi calida ſit curationem mutuabis ex cap. de melanchol. virg. ac viduarum 4. remed. genere: oportet inſuper, ſi dolor ſit internus, caput perfundere ſucco pampinorum vitis, ſolani, plantaginis, lactucæ, additis oleis nenupharis, roſ. viol. papaveris, & pauco aceto, tametſi acetum mulieribꝰ non adeo conveniat, ob debilitatem, & frigiditatem capitis, nec etiam in reumaticis doloribus, quare potius decocto anodinorum utendum, multo affuſo oleo, & lacte muliebri. Si vero frigida ſit intemperatura, quæ autore Galeno ut plurimum caput vitiat, totum caput irrigabitur decoctione majoranæ, ſalviæ, betonicæ, meliſſæ, roſ. rub. ſtœchados, addito oleo laurino, camomillæ, de ſpica, anethino, & ℥ i pulveris caſtorei, vel diambræ; ex quibus inſuper herbis decoctiones parantur, & evaporatio per nares accipitur, aut ſyndone cum baſtituris, incluſis additiſq; aromaticis, ut cariophyllis, maſtice, maci, coriandro, pileus fit qui capiti imponitur, in hunc modum ℞ florum roris marini, lavendulæ, camomillæ, betonicæ, roſar. rub. an. p. j ß foliorum ſalviæ, majoranæ, ſerpill. meliloti an. m. ß fol. ſenæ ſtœchadis an. ℥ ij, cariophyllorum, nucis muſcatæ, macis an. ℈ii, contuſa in pileo includantur, addita ℥ i coriandri præp. & maſticis ac thuris tantundem; conveniunt

Contemperantia.

13. meth. c. ultima.

Sacculus capitalis.

veniunt præterea reliqua quæ mox ad discutionem flatuum recensebimus; & hoc duntaxat remediorum genere curatur plerumque dolor ex usu lixivij proveniens.

Discutiẽtia flatus. Quarto ijs quæ vapores, & flatus discutiant, quæ maxime prosunt, ubi ex halitu dolores oriuntur, in quem usum præterea, quæ dicta sunt c. de ædemate mammarum, de Epilepsia, de febre alba, & ventriculi accidentibus, crebræ frictiones insigniter conferunt tum universales, tum parti dolenti adhibitæ: exercitium, inunctiones ex balsamo, oleo sancto, de cinnamomo, de aniso, de spica, de rore marino, de castorio; ex quibus addita theriaca & mithridatio unguenta parantur: ut ℞. olei de spica, balsami an. ℥ j. mithridatij, theriacæ an. ʒ j. fiat unguentum, cui si addas gummi taccæ maccæ, thuris, aut myrrhæ ℥ ß utile conficies emplastrum, additur insuper modicum succi angelicæ: hoc etiam cerotum multum prodest appositum è regione venæ vel arteriæ, quæ magis dolet ℞. taccæ maccæ, carannæ an. ℥ ß olei cinnamomi, vel de spica ℥ j. misce, adhibeatur temporibus, si caput dolet. *Tacca macca.* Iisdem ferè discutientibus parti mandanti, hoc est utero, providendú, ut quidquid vaporum ab eo ascendit, penitus dissipetur; aut umbilico frequenter applicetur cucurbita cum multa flamma, ac per sedem clyster carminativus injiciatur: ac balnearum aquæ dulcis, vel sulphureæ usus adhibeatur; pubi & ventri inferiori applicentur olea, unguenta, emplastra quæ suprà, & capite de suffocatione ex utero dicta sunt. *Vtero admovenda.*

Roborantia cerebrum. Quinto roborantibus, quâ ratione potissimum medetur doloribus ex nativa & habituali intemperie, ac debilitate: Eorum segetem reperies c. de Epilepsia ex utero in 3. remed. genere, neque enim libet eadem sæpius repetere, advertendum tamen in hoc casu, evacuationes inutiles esse, potiusque omni arte caput humectandum, oleis, perfusionibus, & embrochis modicè frigidis, ac humidis, additis altheæ, & malvarum muscilaginibus. *Diversio.* Et quoniam propter debilitatem pars suscipit, nec valet transmittere, ideò diversionibus sæpiusculè utendum, quæ infernarum partium calefactione exequuntur, crurum, ac ventris frictionibus, ligaturis, lavacris, & parca sanguinis missione ex pede, quibus non proficientibus, fontanella aperienda in utroque crure, aut in brachio, si menses jam diu dissueverint, & caput malum habitum contraxit.

Sexto, ac tandem si dolores sint inveterati, reumatici, & ita rebelles, ut nullis alijs remediorum generibus mitigari queant, curatur ut morbus Gallicus validissimis medicamentis, ut sudore per plures dies continuato, ex decocto sarsæ parellæ, ligni Indici, aut radicis chynæ, addito ligno sasaphrasiæ, vel utendum sirupis ex Guaiaco, ac menses summa industria provocentur, aut fontanella in utroque crure aperiatur, si uterus adhuc transmittit; verum si dolor, irradiationis modo, caput infestat, mirum in modum prodest ignito cauteriolo in capite ulcusculum excitare, maximè si dolor sit in parte externa, quod qua ratione & cautione fieri debeat, suo loco dictum jam est. *C. de Epilepsia.*

Dolor crurum ac lumborum. Reliquum est scire dolores in cruribus ac lumbis potissimum fieri ex abundantia sanguinis menstrui non repurgati, & ibi maximè manifestari, quia hæ partes majoribus venis præditæ sunt, & ex repletione distenduntur. Succurritur sanguinis missione ex pede, cucurbitulis lumbis appositis cum scarificatione; inunctionibus ex oleo liliorum, viol. amygdalarum dulcium, vesicis plenis decocto anodinorum cum prædictis oleis, ex quibus etiam clysteres utiliter parantur.

Scholium.

Dub. an oxyrrhodinum in cap. affecto conveniat. Tertio intemperiem corrigentibus] *Oxyrrhodinum medicamentum quidam suspectum habent, eò quod circa partem principem non liceat adhibere repellentia, ne ex ignobili loco ad nobiliorem humor trudatur, quæ Galeni est doctrina.* *5. meth.* *Quibus occurrendum Galenum non planè negare usum repellentium juxta eas partes, nisi ante aversionem, & evacuationem.* *Solutio.* *Insuper capiti applicandum non esse, quando totum tumet, aut externus est dolor; sed quando interiora occupat, quippe*

tunc,

tunc, quia pars excarnis est, & paucas ac exiguas habet venas, exiguum est, quod propellitur, neq; id ad partem præcipuam, sed ad inferiora aut externa; Cæterum ea medicamenta tepida applicari debent præsertim fœminis, nam frigida densant meatus, ac superfluitates capitis discuti non permittunt, & cerebro sunt inimica. Neque obstat Galenus ipse, qui quam longissimè à tentata fluxione parte revellere docet; Et Avicenna, qui hæc non solum frigida actu, sed nive refrigerata esse jubet, quia eorum placita sunt intelligenda in principio, quando animus est repellere duntaxat, non evaporare, ac in magnis æstibus, & capitis inflammationibus, ac robustioribus naturis, alias modicè calefacientia dolorem sedant, & contenta digerunt. At oxyrrhodino præsertim frigido minimè utendum, ubi cum dolore catharrus conjungitur, quia refrigerat, & obstruit, subindequè humoris concoctionem, ac dissolutionem impedit, & dum constringit, catharrum auget: neque etiam procedente jam febre, quia tunc prohibet dissolutionem vaporum, tametsi initiò conveniat, quia ascendentes halitus trudit, & eorum acrimoniam retundit, quando vero vapores jam in capite congesti sunt, potius discutientibus utendum est.

Avic. 13. meth. 21. & 9. meth. 17. Av. 1. 3. tract. 3. c. 3.

Cæterum quoties volueris, ut medicamenti alicujus vis ad cerebrum perfectè permeet, syncipiti applicabis, fronti ac temporibus, nam plures ibi suturæ, & tenuissimum ac rarissimum est cranium; utilius etiam fuerit, si tonsis capillis aut abrasis, ex alto fontis in modum illidantur medicamenta, quippe ictu magis intrò impelluntur; at posteriori parti si applices, parum proficies, quia ob angustas suturas, & cranij duritiem non penetrant, fortasse etiam nocebis, quia minus ea pars exuritur, ac frigidior est, ob paucitatem venarum, & arteriarum quocircà à refrigerantibus tum ipsa læditur, tum medulla spinalis, quæ ab ea exoritur.

Oxyrr. qua cerebri parte applicandum.

Potissimum catapotijs] *Dantur catharctica in forma pilulari, ut dum in ventriculo diluuntur, hærentia à longinquioribus partibus validius trahant. Dantur autem pilulæ, aut ad expurgandum ventriculum, & hæ semper cibo præmittuntur unâ vel altera horâ, ac in parva quantitate scilicet à ℈ j. ad ʒ ß, ne si multum moveant, cibi concoctionem interpellent: aut etiam exhibentur ad juvandam concoctionem ipsam, & hæ statim à cibo deglutiuntur, ac ut plurimum speciebus aromaticis, & calidiusculis medicamentis minimè purgantibus constant: aut offeruntur ad caput expurgandum, & hæ longè à cibo. Matthæus de Gradibus, & Gentilis duab. aut tribus horis à cœna exhibent, quos sequuntur medici ferè omnes, & acceperunt ab Avicenna; sed viri mentem non assequuntur, ille enim non duabus horis à cœna, sed ab hora noctis exhibet, ac superdormiant, quod sufficiat, ut per somnum fœlicius diluantur, ac major fiat medicamenti evaporatio ad caput: quidam præscribunt quatuor horas à cibo, sed satius fuerit exhibere eâ horâ, qua conjectura artificiosa assequimur factam esse cibi concoctionem sive media nocte id fiat, sive tertiâ, aut quartâ horâ; nam cum cibo catharcticum non est commiscendum, quia infringitur ejus vis, & cibus corrumpitur Hippocratis, Galeni, & Pauli decreto, quocirca si ante mediam noctem accipiantur, cœna est omittenda, quod si experientia ostendit, interdum purgantia cibo commixta liberalius solvere id, quod subducitur, peccans humor non semper est, sed cremorosa substantia adhærens in vijs ductuum.*

Pilulæ ad varios effectus dantur varijs temporibus.

1. Canones tit. de pil. aggreg.

Pilulæ ad caput purg. qua hora noctis assumendæ.

Purgantia cibis non sunt commiscenda.

Hippoc. & Gal. 2. de vict. rat. 17. P. lib. 7. c. 4.

Porrò quæ pilulæ diagridium aut colochyntidem recipiunt, & ad universum corpus purgandum exhibentur, mane ut cætera catharctica ventriculo vacuo exhibendæ sunt, ac ut melius diluantur, oportet ut patiens nonnihil superdormiat, unde alia differentia sumitur pilularum exhibendarum, nam quibus medicamenta facilè actuantur, hora 4 matutina, quibus difficile, decima, aut undecima noctis, omissa cœna, ac longiori somno imperato: Acuuntur granis aliquot diagridij in morbis biliosis; pari quantitate trochiscorum alandaal. in pituitosis, vel lapidis lazuli in melancholicis. Obiter etiam subjiciendam duximus causam, propter quam usu jam inolevit, pilulas ac morsellos in quantitate impari offerre; ac videtur derivatus mos ex Pythagoreorum doctrinâ, quia medicamentum debet agere, actio verò à forma est, non à materia, ac numerus impar induit rationem formæ, ut par materiæ, quod notavit Conciliator different. 49. in med. & Ferrerius.

Pilulæ ad universum corpus purgandum.

Pilulæ & morselli cur numero impari exhibeantur.

De

De variis uteri doloribus.

CAP. VIII.

QUemadmodum Hemicrania, ac reliqui importuni capitis dolores sævissimi sæpe excitantur ab exigua humoris vel halitus portione; vel ob malitiam humoris: vel ob acutū partis sensum, ita profectò in utero sæpissimé contingit, quippe causæ ibi maligniores, & pars non obtusioris sensus, de his uteri doloribus hic agimus, sine alterius affectus complicatione, nimirum inflammationis, ulceris, inflationis, tumoris, menstruorum suppressionis, aut fluxus immodici, quibus peculiaria capita destinavimus.

Causa. Horum itaque dolorum causæ proximæ duæ, intemperies, ac soluta unitas subitò facta, remotæ plures, ut halitus corrupti malitia ex semine, & menstruo; vel mordacitas, & distendens copia eorundem; vel grumosi sanguinis corpulentia, vel inæqualis sanguinis plenitudo, vel contentum semen ob dimissam consuetam Venerem; aut acriores, & erodentes humores cum menstruo sanguine dilabentes, aut tandem obstructio aliqua in uteri colo, atque hæ internæ. Externæ sunt ingrediens frigiditas ex loco frigido, aut frigida ablutione, præsertim instantibus vel fluentibus menstruis, aut à partu, nam per id temporis uterus apertior est; usus præterea aceti, rerum acidarum, lactis frigidioris, lactucæ, aut potionis frigidæ maximè post exercitium.

Signa. Si à procatharticis ac externis oriatur causis, ex patientis relatione deprehenditur, curatur contrariis; si ex intemperaturâ aliquâ, cognoscitur & corrigitur, sicuti capitibus de uteri intemperantiis dicendum est; obstructionis aut tumoris earum partium indicium est, si fœmina dolitat dum viro accedit. Dolores *Flatuum indicia.* ex flatu (à qua potissimum causa fiunt) dignoscuntur extentione, rugitu inferioris ventris, exacerbationibus per intervalla, exitu flatus cum stridore; Insuper fœmina intumescit, virum non admittit, erigi non potest, & in utero *Hipp. lib. de sterilib.* sentit veluti grave onus, interdum etiam rotunditatem, quæ instar globi cujusdam in ventriculum effertur: caput dolet, anxia est, loqui non potest, & in accessione clamat, dolent etiam lumbi, pubes, & sedes, urina supprimitur, suffocatur venter, mori cupit, distenduntur præcordia, acida vomit, pura, meraca, frequenter ructat, à ructu melius habet: Interdum etiam febris adest, & ardor, potissimum si acris humor commisceatur, & tunc quidem pruritus in utero *Pituitosæ qualitatis signa.* adest, os amarum est, mordetur stomachus; quod si pravam aliquam, ac perniciosam qualitatem flatus imbiberint id explorabis ex inquietudine, anxietate, jactatione, & exolutione, *Grumi sanguinis.* grumum sanguinis prodit uteri tenesmus; & quod fœmina frequenter urinam reddit, ob assiduum naturæ conatum, ad expellendum quod nocivum est, dolor fit acutus, veluti si stilo perforetur, ac instar parturientis fixus, nisi grumus excernatur; at si grumus malitiam conceperit, animi accidentia superius enumerata; & ut verbo comprehendam cognoscitur causa ex doloris proprietate, duratione, & symptomatibus, ut ex Galeno superiori c. prodidimus.

Vide Caput de uteri inflatione

Curatio. In curatione symptomatum omnium triplex est medendi ratio, Prima, quæ causam, secunda, quæ morbum, tertia quæ symptomata ipsa expugnet, dolor vero, qui & ipse symptoma est, interdum levis existit, & tunc sublatâ causâ mitescit, ut suis locis reperies; interdum ita sævus est & immanis, ut neglectâ causâ ei quam celerrimè sit occurrendum, quippe & vires prosternit, & fluxiones auget; talis plerumque ex flatibus, aut grumo sanguinis oritur, ideoquè de dolore ab his causis hic sermo institutus est; & inverso communi medendi ordine uno generali medicamentorum genere curatur anodinis: hæc enim medicamenta è directo contra dolorem pugnant, à quacunque causa proficiscatur; & sunt medicamenta vel temperata, vel primo ordine calida, substan-

substantia verò tenui, ita fit ut familiaritate elementorum, naturæ partium nostri corporis sint similima; ideò & doloris causam æquabilem reddunt, temperant, fovent, & dulci sensu, quem excitant, molestam sensationem demulcent: Insuper tenuium partium sint oportet, & nullius adstrictionis, ita rarefaciunt, attenuant, digerunt, concoquunt, & evacuant; & tametsi causam non tollunt, tamen in medio constituta peculiarem sibi operandi rationem habent omnibus causis, & naturis communem, nam & frigida calefaciunt, & calida infrigidant, ut & ipse calidissimæ aquæ fervor tepidioris affusione mitescit, unde Galenus frigiditatem primi ordinis quandam tepidam caliditatem esse censet. Porro anodina nullum circumscriptum habent tempus, quò magis adhiberi desiderent, licet tutiora sint, corpore utcunque vacuo, nam, quia laxant, fundunt, liquant, in pletoria, & cacochymia à materia calore fusa locus infirmus distenditur, & acerbius dolet. Præterea interdum solum sunt anodina, & cum similitudine, quam habent cum nostro calore, dolorem mitigant, ut natura ipsa nostra neque calido contrariatur neque frigido, & tamen demolitur morbos calidos, & frigidos, quatenus naturale opponitur innaturali. Interdum affectum etiam sanant duplici ratione, primò acrimoniam, & qualitatis excessum retundendo, si nuda sit intemperies; Secundò discutiendo, si pauca sit materia commixta, quia calefacientia primo ordine ad id sufficiunt, qualia sunt inter simplicia altheæ radix & folia, malva, lilium, lini semen, fœnugræcum, lac, butyrum, æsypum, adeps omnis, ut porci, vituli, gallinæ, anseris, cuniculi, & inter composita, oleum camemalinum, liliorum, sesaminum, amygdalarum dulcium, anethinum, Irinum, de vitellis ovorum, lumbricorum, sambuccinum, aut dulce olivarum ætate medium.

c. simpl. c. de artiplice

Anodina quovis tempore adhibentur

Natura nostra neque calido neque frigido contrariatur.

Calefacientia 1. ordine

Specialius curatur dolor ex flatu 4. remediorum generibus. Primò quidem externis, externa hic voco, quæcunque per os non assumuntur, ijs autem carminativa commisceantur, adhibito itaque victu optimi, ac fluidi nutrimenti, paretur sic clyster, ℞. radicis angelicæ, altheæ an. ℥ j. foliorum anethi, mentastri, arthemisiæ, malv. an. m. j. florum camæmemali, seminis lini, an. p. ii. coquantur secundum artem juris. ℞. ℥ x. mellis rosacei ℥ j. ß, olei anethi, liliorum alborum, camomillæ, de baccis lauri, amygdal. dulcium singul. ℥ j. hieræ picræ ℥ ß misce, per sedem injiciatur: in uterum verò hic alter; ℞. foliorum origani, petroselini, helenii, anethi, arthemisiæ an. m. ß, seminis nigellæ, cumini, dauci, anisi an. ʒ j. juniperi, spicænardi, nucis moscatæ, junci adorati, cinnamomi an. ʒ ß fiat decoctio in ʕ. q. vini optimi ad medias; post clysterem evaporationibus utendum ex decocto altheæ, malvæ, viol. camæmali, meliloti, anethi, seminis lini, fœnugræci, ex qua etiam decoctione fovendus uterus, & venter inferior cum spongia, post fomentationem ipsæ partes inungendæ prædictis oleis, vel ex lib. j. decoctionis & media oleorum vesica vaccina semiplena apponatur; aut ex ijsdem oleis addita cera fiant linimenta, unguenta, & emplastra; ut ℞. olei de semine angelicæ, liliorum, sambucini an. ℥ j. axungiæ anseris, cuniculi, gallinæ an. ʒ iii. muscilaginis altheæ, seminis lini, fœnugræci in aqua camomillæ extract: an. ʒ iii. ß pulveris anisi, cumini, dauci an. ʒ ii. ceræ q. ʕ. fiat unguentum, aut cum majori, minorivè copia ceræ emplastrũ, aut linimentum; vel ℞ folior. parietariæ m. ii. contundantur, & adde seminis anisi, cumini, dauci an. ʒ i. vitellos ovorum numero vii. agitentur omnia, ac cum oleo liliorum ad ignem fiat placenta, quæ calida ventri admoveatur: mirum in modum etiam prodest contra dolores, ac flatus uteri, olei anethini lib. j. seminis agni casti, seminis rutæ an. ʒ iii. cinnamomi ℥ ii. omnia conquassata oleo immergantur, ac dieb. 40. sub caniculę ardoribus insolentur, aut loco tepido ad focũ contineantur, quoad oleũ vim materiæ abundè induerit, quo unguatur venter. Aut olei cõmunis dulcis ℥ x. castorei, vel euphorbij ℥ i. bulliant leviter, aut insolentur prædicto modo. Deinde umbilico applicanda emplastra pro matrice, de quib. c. de uteri debilitate & suffocat. vel concin-

Externa.

Clyster.

Clyster uterinus.

Evaporatio

Vesica.

Linimenta.

Placenta ex ovis.

Cucurbita magna.

concinnata ex tacca macca, & caranna cum sæpius repetitis oleis; & uteri regioni applicanda cucurbita magna cum multa flamma, prosunt etiam fomenta sicca ex laneis, aut lineis pannis concalefactis, & sacculi calidi pleni surfuribus, milio, semine anisi, dauci, fœniculi, nitro; Aut utero inditur pessus aureus dictus, qui mirificam ad sedandos dolores efficaciam habet, & Recipit croci, æsypi an. ℥ j. medullæ cervinæ ʒ ij. resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ʒ iii. ovorum tostorum lutea viii. olei Irini, amygdal. dulc. sing. q. s. misce, aut allij caput integrum cum nitro & cumino tostum, & melle subacto, locis indito; Aut suffitus sic paretur ♃. ladani puri ℥ j. styracis ℥ ß, cariophyllorum, agalloci an. ʒ j. ambaris (si dives sit) ʒ ß, mosci g. iiij. balsami ʒ j. secundum artem fiant pastilli, ex quorum uno atque altero accensis carbonibus injecto mulier per infundibilum suffiatur. His ipsis evaporationibus, & inunctionibus grumosus sanguis dissolvitur, tenuior redditur, ac venter laxatur. Quod insuper præstat ruta trita cum melle, ventri ac pubi admota; aut clyster ex ruta, & anetho aut theriaca umbilico adhibita cum oleo naphæ, Jasmino, sesamino, aut de croco; Et evaporatio ex jure pingui gallinæ, cum multo croco, & cinnamomo, vel decoctum seminis angelicæ. Quibus addere licet, quæ c. de suppress. menst. dicta sunt, quod si fœmina gallici morbi quicquam redoleat, herbæ pro clysteriis, ac fomentationibus in ligni Indi decocto bulliant.

Fomenta sicca. *Pessus aureus.* *Pastilli.* *Grumosi sanguinis dissolutio.*

Secundò ijs, quæ per os assumuntur, in quem usum laudatur haustus aquæ ferventissimæ, præmissa ʒ j. theriacæ optimæ, aut jus cicerum, & galli veteris, cum multo croco; aut potus vini meracioris, vel decocti cum floribus camomillæ, & semine anisi, aut capiat cochlearia tria vini, cum dimidio cochleari aquæ cinnamomi ex India allatæ, vel chymica arte extractæ; prodest insuper singulo mane accipere cochleare aquæ vitæ finissimæ extractæ cum aniso, & theriaca; aut ♃. vini optimi Hispanici lib. xvj. foliorum calaminthæ, fœniculi an. m. ij. anisi ʒ iiij. distillentur prima vice secundum artem; secunda vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. j. anisi ʒ ij. tertia vice adde herbarum m. ß, anisi ʒ j. quarta vice adde theriacæ finissimæ ℥ ij. distillentur ultimò, ac tandem additis foliis auri, numero vj. servetur usui.

Intus sumenda. *Aqua vitæ seu theriacales.*

Altera aquæ vitæ seu theriacalis artificiosius sic paratur, ♃. foliorum salviæ, ebuli, betonicæ, hypericonis, camedrios, samphucci, camepitheos, origani, pulegij, hyssopi, ruthæ, cariophyllatæ, gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. m. j. ß, polypodij, schœnanthi, spicæ, cassiæ ligneæ, macis an. ʒ j. baccarum lauri ʒ ß, foliorum camomillæ ʒ ij. nucleorum persicorum, balsamitæ, pimpinellæ, chelidoniæ, agrimoniæ an. ℥ ii. rorismarini ℥ j. diptamni, tormentillæ, scabiosæ an. ℥ iiij. seminis bardanæ ℥ j. ß, anisi, fœniculi, serpilli, pomorum alchekengi, granorum juniperi, petroselini an. ℥ ß; sabinæ, nasturtij an. m. ß, carvi cumini, seseleos an. ʒ ß, radicis Ireos, tamarisci cum floribus an. ℥ ß; ex his omnibus fiat pulvis, qui dividatur in vj. partes, quarum j. pones in S. quantitate aquæ vitæ ter distillatæ per diem naturalem, deinde distillabis. Postea alteram partem pulveris in aqua sic distillata macerabis, similiterquè distillabis, ac sic deinceps, ultimum liquorem serva, & adde nucis moscatæ, macis, cardomomi, cinnamomi, zedoariæ an. ℥ iij. agalochi, sandali albi, & rubei, costi an. ℥ ij. ossis de corde cervi ℥ j. theriacæ antiquæ ℥ j. zinziberis, amomi, cubebarum, granorum paradisi, galangæ, piperis an. ℥ iiij. mosci (si dives sit) ℥ j. vel amplius, per triduum omnia in prædicta aqua madefiant, deinde in balneo Mariæ lento igne iterum distillentur, tandem adde mellis despumati octavam parté, & cum per diem quieverit, distilla ut suprà, ac serva; nam sunt eximiæ hujus aquæ vires, nec solum dolores sedat, & flatus discutit, sed plerisque aliis morbis à causa frigida aut maligna ortis opitulatur, quidam in ultima distillatione addunt olei olivarum quartam partem.

2. aqua theriacalis.

Tertia aqua theriacalis, & quamvis minori apparatu, non tamen minus utilis hæc erit, ♃. cardamomi, piperis albi, & longi an. ℥ ß, galangæ, macis, cariophyllorum, granorum paradisi an. ʒ v. ligni aloës ℥ ij. zinziberis, cinnamomi,

3. aqua theriacalis.

momi, cubebarum an. ʒ iiii. foliorum majoranæ, rorismarini, menthæ, pulegij, salviæ, nardi, asparagi, rof. rub. an. m. ß, seminis cumini agrestis ℥ ß, anisi, fœniculi an. ℥ j. seminis coriandri, synapis an. ℥. ij. seminis pœoniæ, cumini Romani an. ℥ j. ß, radicum Enulæ campaæ, iridis an. ℥ j. foliorum angelicæ, pimpinellæ, doronici an. ℥ j. diptamni ʒ iii. sacchari candi albi libij, singula terantur, & cuncta simul in vino generoso quinquies distillato macerentur in fimo, vel aqua calida diebus xiiii. deinde in alembico vitreo sedulò argilla obturato distillentur, quod quinquies facito, postea adde croci orientalis ℈ ii. mosci, & ambræ an. ʒ ii. foliorum auri numero viii. dosis quantum capiat dimidium avellanæ cum aqua buglossæ, vel vino Rhenano, addi etiam in ultima distillatione potest ℥ j. theriacæ.

Tertio, reliquis non proficientibus utendum evacuatione, & ea quidem per venæ sectionem si grumus sanguinis, aut febris adsit, ex brachio, si menses non instant, aut si proximi sunt, ex pede; si verò humores acres, & erodentes abundent purgationibus utendum per ea medicamenta, quæ cap. de calida uteri intemperie reperies, localibus addendæ muscilagines altheæ, psyllij, cydoniorum: pessaria insuper adhibenda ex lana intincta in decocto capitum papaveris, vel in succo plantaginis, & intybi, cum unguento rof. vel in lacte muliebri, & oleo rof. aut si sanguis exeat cum semine lini trito, & adipe anserino, inprimis laudatur pessus aureus de quo supra: eadem pessaria conveniunt, si ex viri accessu, aut tumore intus recondito dolor oriatur. *Si ab humore acri curatio.*

Quarto & ultimò reliquis non proficientibus ad narcotica veniendum, quæ sunt medicamenta stupefacientia, & quanquam rebellem in corpore frigiditatem interdum relinquant; tamen si patienti ex immani, ac intolerabili dolore, virium dissolutio, syncope, & mortis periculum immineat, eligimus potius læsionem ipsam, quam mortem: At quia his medicamentis extincto calore nativo multi perierunt, ac perpetuò dormiverunt, prudens medicus ea prius exterius applicabit, ita poterit prædictis jam emplastris, & unguentis g. v. opij thebaici admiscere, quæ si satis non fuerint, tria ejusdem opij grana uterinus clyster recipiat, aut paretur sequens clyster per sedem infundendus ℞. lactis caprini, aut ovini ʒ vii. olei papaveris ℥ ii. philonij Romani ʒ ß vel pilul. de cynoglossa ℈ j. Deniquè si neque his dolores quiescant interius adhibenda ʒ ß aut ℈ ii. philonij Romani, Persici, aut Tarsensis, aut Requiei magnæ, vel Athanasiæ cum ℥ j. vini Rhenani, & ℥ ß aquæ rof. vel viol. laudatur etiam ʒ j. theriacæ magnæ; chymici conficiunt ladanum, quod vocant, opiatum; alij pilulas Nicolai contra fluxum, pilularum dosis est ℈ j. ladani ℈ ß ac sic paratur: ℞. specierum diambræ ℥ ii. infundantur, per xiiii. dies in vino distillato, ut latum digitum superemineat, & adde opij ʒ vj. mumiæ ʒ ß succi Jhoschiami ℥ j. corallij rubei, carabe an. ℈ ii. croci ℈ i. mosci g. xvi. ambræ g. xii. affuso rursus spiritu vini, ut supereemineat latum digitum, digeratur post fornacem per mensem, quotidie agitando, dosis ℈ ß, pro ægri constitutione, valet non solum ad extremos dolores, sed etiam ad maniam, ac vigiliam, quas insuper operationes mirificè complet sequens pilula ℞. opij g. j. cinnamomi, cassiæ ligneæ, croci an. g. iiii. cum gummi tragachanti, aut sirupo affectioni convenienti, fiat pilula; Cæterum narcoticis compositionibus non nisi post sex menses, vel potius post annum à compositione utendum est, nam tunc tutiora evadunt; quod si philonium duorum, trium, quatuorve annorum fuerit, melius erit, nec inutile sequentibus ad decimum usque, sed tanto minus stupefacit, quanto est vetustius. *Narcotica.* *Ladanum opiatum.*

Scholium.

12. meth. 1. Quarto & ultimò] *Narcoticum medicamentum impropriè quidam anodinum appellarunt, ut refert Galenus, nam quæ levant dolorem, in duplici sunt differentia, quædam temperata, vel saltem intra primum ordinem calida, & calori nostro quam simili-* *Narcotica impropriè anodina dicuntur.*

similima, quæ tenuium sunt partium sine ulla adstrictione, & una pariter digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æquabilem reddunt doloris causam, & hæc propriè anodina sunt, alia dolorem sedant, non æquabilem reddendo causam, & ex artis ratione; sed stupore inducto, partis sensum obtundunt, torpidioremquè reddunt, quia calorem nativum, spiritumque extinguendo, vel repellendo, partem cui fuerunt admota, sensu privant, quippe sine spiritu nihil omnino sentire potest; adhæc comprimunt sua frigiditate meatus nervorum, & partium sensibilium; quæ compressio impedit influxum facultatis, & spiritus animalis, atque hæc vel quartò excessu frigida sunt, vel ad minimum tertiò, & revera talia non sunt, sed impropriè, & abusivè anodina dicuntur, quatenus stupefaciendo faciunt, ut dolor non sentiatur, ac interim dum dolor cessat, vires recolliguntur, quæ & morbo resistere, & curationi sufficere valeant, quæ distinctio est omninò necessaria, ut liquidò constet, quam sit periculosus stupefacientium usus, cum calorem omnino extinguant, partes mortificent, & immedicabiles sopores inducant, quapropter non nisi maximâ urgente necessitate, & præsenti mortis periculo eisdem utendum,

Narcotica qua ratione sensu privent.

quod tribus in casibus contingit, in immodicis vigilijs, rebellibus fluxionibus, & ingentissimis doloribus; tria etiam potissimum observanda in eorum exhibitione. Primum ut sensus stupefiat; Secundum ut nullum imposterum nocumentum inde relinquatur; Tertium ut affectio maximè juvetur, monente Galeno, ita fiet (quod Asclepiades commendaverat, ac proprium medici officium esse dixerat) ut tutò celeriter, ac jucundè curet, neque crudelis videatur, dum ægrum doloribus confici patitur, & horum usum prorsus rejicit; neque adulator, si ejus delitijs nimium indulgens hisce remedijs minus tempestivè utatur.

Narcotica 3. in casib. adhibenda.

12. meth. 1. 9. secundum locos 4.

Jam verò duplex narcoticorum est differentia; quippe alia simplicia sunt, ut opium, Ihosquiamus, mandragora, alterci semen; alia calidis admixta; & horum adhuc alia plus, alia minus calidorum continent, sed quantò eorum plus habent, tantò sunt minus efficacia, ac tantum in posterum minus noxia; semper tamen tutiora exterius adhibita, quam intus sumpta; & post annum à compositione quam antea: sunt porrò assumenda post totius corporis evacuationem, & ventriculo vacuo, nec cibus ingerendus est, ante quinque aut sex ab assumptione horas, nisi quando somnum volumus conciliare, tunc enim unâ vel alterâ horâ à cœna propinantur. Galenus 12. meth. 1. de narcoticis sic scripsit. Et talium quidem medicamentorum usus, eorum, qui adversus symptoma pugnant est proprius, potissimum ubi ex frigida causa dolor est excitatus.

Narcoticorum duplex differentia.

Ex quibus verbis Mesues, & plures alij magni nominis medici eum sequuti, opiata & stupefacientia securius in frigidis affectionibus quam in calidis exhiberi temerè sunt opinati, nec illis defuit speciosa magis quam firma ratio quod antidota hæc calida medicamenta multa recipiant, cujus vires, & qualitates citius exeruntur. At meâ quidem sententiâ pueriliter hallucinantur, quod sequentia Galeni verba aut non legerint, aut aliud agendo legerint, nam continuata oratione sic scribit, obsunt enim talia plurimum toti affectui ac curationi, contumacem eum reddunt; ac si dixerit narcotica nunquam convenire ratione affectus, sed ratione urgentis symptomatis, quando verò symptoma à frigida causa oritur, tunc potissimum ratione symptomatis, nequaquam ratione morbi prodesse, nam crassis, glutinosisque humoribus inimicissima sunt, quæ torporem inducunt; sin autem calidus, tenuis, ac mordens sit humor, tunc & morbum, & symptoma curant, eodem Galeno teste 12. meth. 8-

Quæst. Frigidis, an calidis affectib. narcotica magis conveniant.

In antidot. c. de Philonio.

hinc fit, ut licet in utroque affectu interdum cogamur hisce medicamentis uti, tamen minori cum noxâ, & majori cum utilitate in calidis, quam in frigidis affectibus exhibeantur, recipiunt verò plura calida, ut & citius distribuantur, ac in profundum permeent, & simul intensa eorum frigiditas corrigatur.

Narcoticis cur calida admisceantur.

De

De uteri pruritu.

CAP. IX.

TRes ſunt affectiones inter ſe admodum ſimiles, uteri pruritus, ejuſdem furor, & nymphæ magnitudo, ſeu turpitudinis ſymptoma, de quibus promiſcue Mercatus egit, nos clarioris doctrinæ gratia, Aëtium, & Moſchionem ſequuti, diſtinctis capitibus de his pertractabimus; ac primum de uteri pruritu, à quo haud valde differt ejuſdem matricis fervor, ac ſatyriaſis, quæ affectio à ſatyris nomen accepit, quos fabuloſa antiquitas proclives in
Lib.16.c.82 Venerem refert, ut ſcribit Aëtius; & eſt ardens ſcalpendi, coëundiquè tentigo, *Definitio.*
cum maximo deſiderio & dolore; quod ſæviorem reddit affectionem, cum enim partes affectæ diſtentæ ſint, ac ſemen excerni non poſſit, quia meatus obturantur, major materiæ copia, ad locum fruſtà trahitur.

Fit hæc affectio ex affluentia ſalſi, ſeroſi, nitroſi, aut bilioſi, & aduſti humo- *Cauſa.*
ris, cum acrimonia, & mordacitate, nonnunquam etiam ex ipſius bilis abundantiâ. Noſcitur facilè, quia mulier locis manus aſſiduè adhibet, ſtimulo ſcalpendi ſeu confricandi partes pudendas, ex quo pars ipſa ad coeundum *Nota.*
magis gliſcit, & ipſa intolerabili Veneris appetitu contabeſcit. Etſi autem idipſum viris contingat, differt tamen à priapiſmo, Aureliani decreto, quod *Priapiſmus.*
licet conveniant in rigida, & involuntaria partis tentione, tamen ſatyriaſis acutum eſt malum, brevi hominem conſumens, cum immani Veneris libidine, conſequente ſæpe totius corporis convulſione, dolore, lumborum gravitate, horripilatione, faſtidio, urinæ, & excrementorum ſuppreſſione. At priapiſmus tarda eſt paſſio ex plurimo flatu, nec facilè diſſolubili, intra fiſtuloſum nervum contento. Ex utrâque tamen affectione ſæpe ex præci- *Prognoſtica.*
piti pereunt patientes, niſi confeſtim auxilium feratur, cum vero moriuntur ventre inflantur, & frigidum exſudant ob exhauſtum calorem, & flatus copiam; id quod etiam ijs evenit, qui aliis convulſionis modis perimuntur, quando verò ſimplex pruritus eſt, ſolet nonnunquam finiri in ulcera. Symptoma eſt de genere actionis naturalis læſæ, nam immodica Veneris appetentia ad hanc facultatem ſpectat: Curatur tribus remediorum gene- *Curatio.*
ribus, primum victu tenui, infrigidanti, parco, pauci nutrimenti, minimè flatulento, aut ſemen generare potenti, ut cremore ptiſanæ, lactuca, ſcariolæ, cucurbita, & aliis jam dictis c. de pulſu arteriæ dorſi; potu aquæ tepidæ, aut tenuioris cereviſiæ, oratione, ſolitudine, ſancto & honeſto conſortio, ac omni corporis maceratione, jejunio, abſtinentia, non à cibis duntaxat, verum à *Abſtinentia*
loquelis, & inſpectionibus laſcivis, prodeſt etiam uſus ſeminis lactucæ, aut portulacæ, & conſerva roſ. rub.

Secundò evacuantibus, ita ſtatim à principio venam ſecare oportet *Vena ſectio.*
mediam, ſi nihil impediat, ſin minus ſaphænam, & cruribus ac coxis cucurbitulæ cum ſcarificatione applicandę ſunt, deinde pręparentur humores ut cit: c. ac purgentur, ſiquidem bilioſi ſint, caſſiæ ℥ j. aut ʒ j. rhab. in decoctione *Purgatio*
florum, & fructuum; vel ℞. pulpæ tamarindorum ℥ j. ſantalorum flav. ʒ j. ß leviter bulliant in aquæ roſ. ſ. q. colaturæ, bibat ſæpe ℥ vj. aut tantundem ſeri caprini cum ſaccharo, aut ℥ ij. mannæ, ibi diſſolvantur; valent inſuper refrigerantes ſirupi, & frigida apozemata quibus ut leviter expurgent, additur ℥ j. foliorum ſenæ, aut ℥ ß, mirobalanorum, vel etiam epithymi: ſi melancholici ſucci aliquid commiſceatur, aut ʒ ij. agarici in ligatura, ſi ſalſa adſit pituita vel ſeroſus humor.

Tertiò localibus, quæ pruritum compeſcant in quem uſum maximè *Topica.*
commendantur balnea aquæ dulcis, à quibus lumbi irrigentur ſucco lactucæ, *Balneum.*

portulacæ, plantaginis, aut decocto earundem herbarum vel salicis, viticis, lenticulæ palustris; aut rosaceo unguento perfundantur, & refrigerante Galeni. Utero verò infundendum decoctum florum salicis cum ʒ j. trochiscorum de caphura, vel tantundem collirij albi, Rasis, quæ etiam dissolvantur in aqua, quæ à vitibus amputatis distillat. Valet Ægyptiacum unguentum in aquâ marinâ aut lixivio dissolutum, & per methencritam injectum: aut pessus ex stupis cannabinis eodem madidis; aut ℞. assungiæ porcinæ recentis lib. j. saponis nigri, salis nigri, assari, tartari, staphysagriæ an. ʒ iii. sulphuris vivi ℥ j. argenti vivi ʒ ii. ß, aceti rос. quartam j. fiat secundum artem linimentum, quod præsertim valet ad pruritum, qui ex pituita salsa senum scrotum, & anum exercet importuno scalpendi desiderio, cui etiam prodest unguentum enulatum cum Mercurio; aut locum ex aqua malvarum balneare, præcedente purgatione per jam dicta apozemata, quod experientiâ mihi compertum est, aut ℞. aluminis, nitri, sulphuris vivi an. ʒ vj. staphysagriæ ℥ j. dissolvantur omnia in aceto rос. & addita butyri recentis ſ. q. fiat linimentum: nascale in sequenti unguento intinctum ac vulvæ applicitum, usu comparatum est mirum in modum pruritum sedare, & mitissimum est medicamentum, nec admodum differt ab aureo pesso ℞. croci ℈ j. ceræ ℥ ß, adipis anserini, æsypi, medullæ cervinæ an ℥ j. ß, mellis ℥ ß, albumina ovorum ij. olei rosar. q. ſ. misce. Prosunt reliqua quæ cap. de gonorrhæa ad semen extinguendum scripsimus, & quæ ad infrigidandum c. de pulsatione arteriæ dorsi.

Linimentũ. — *Senes scalpendi desiderio tenentur.* — *Vnguentum enulatum.* — *Aliud linimentum.* — *Nascale.*

De furore uterino.

Cap. X.

Definitio. — *Species.* — *Pars affecta.*

UTerinus furor est immodica, & effrenis coëundi appetentia, adeo inextinguibilis, ut in furorem & deliramentum migrare fœmina videatur, ardore, & fervore uteri ad cerebrum & universum corpus distributo. Symptoma censetur in genere actionum læsarum tam naturalium, quam animalium; nam immoderata libido ad naturalem, depravata Veneris imaginatio ad animalem seu rectricem spectat, fitquè jam malignæ, ac fœdissimæ mentis passio. Provenit ex vitiato uteri temperamento, unde locus primariò affectus uterus est, ac ejus partes, in quibus Veneris viget appetitus, ut sunt testes, & processus ille, quem delectationis sedem in quibusdam statuimus, ac præsertim colum uteri, & ejus osculum, sicuti canina fames, & immodica sitis in ore ventriculi fiunt; per consensum autem communicato fervore, diaphragma, & cerebrum etiam compatiuntur, utrolibet enim vitiato delirium sequitur. Ex dictis liquet, differre à pruritu uteri, quia hic in sui consensum cerebrum non trahit, neque rabiosum delirium ad illum sequitur, ex quo fœminæ depositâ omni pudoris verecundiâ insatiabili desiderio viros palàm insectantur, aut sese suspendio, flammæ, & in puteos præcipites dant, majoris dedecoris fugiendi gratia; Ad hæc uti pruritus satyriasi virorum, ita furor priapismo videtur correspondere, ac in pruritu quia humor turget, partes cum delectatione dolent, in furore non dolent; tandem quia pruritus annosis, furor virginibus magis contingit; nec aliter differt à fervore matricis, nisi quod in hoc uteri substantia, & universum ejus corpus, eisdem afficitur symptomatibus, quibus partes pudendæ in pruritu, & furore. Differt insuper ab aliis delirij generibus, quia harum amentia tota in Venere versatur, & nihil aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de coïtu; à suffocatione verò matricis, quia in hac mulieres manent attonitæ sine motu, & loquela, ac cum exigua respiratione, in furore uterino

Differentia ab alijs affectib. — *Furor uterinus priapismo respondet.*

uterino garrulæ, iracundæ, & inquietæ fiunt; ad suffocationem tamen sæpe furor consequitur, quando ex inextinguibili seminis appetitu provenit; tamen uterus in furore partes superiores non comprimit, sed eodem loco immotus permanens cerebro, uti dictum est, vitium communicat.

Sunt hujus mali causæ externæ, aut internæ; externæ quidem vita otiosa, *Causa externa.* & Venereorum cogitationibus emancipata, ac loquelis, lasciviis, & impudicis inspectionibus dedita, similibusque, ac versiculorum lectionibus, & histrionum spectaculis; ciborum usus assiduus, ac immodicus, & eorum omnium, quæ semen augere valent, qualia sunt scolymi, cynaræ, bulbi, potus meraciores, somnus in plumis, ac super dorsum, regio & aër calidus, & quod fœmina temporius incepit concumbere, unde nondum adhuc confirmato judicio libidini habenas laxavit. Internæ causæ sunt juvenilis ætas, calida & humida, acris, *Interna.* ac biliosa fœminę temperies, ex qua semen genitale in propriis locis copiosum, calidum, & mordax generatur, à quo vapor per medullam spinalem, & sibi insertas propagines vitiosam qualitatem ad cerebrum mittit, qui si mordacitatis tantum particeps est, ingentem excitat appetitum, ex quo tamen ut plurimum nondum audent præ pudore affectum proferre, sed tacitè lascivientes contabescunt, quod si putridus insuper sit halitus, desipientia conjungitur, ac tum fœminæ pulso pudore cum audacia, quasi æstro percitæ, viros insectantur, & appetere, imò sæpe sollicitare audent, maximè, si connaturale temperamentum calidum augeatur; quas plerumque vulgares philtris, hoc est amatoriis *Philtra.* poculis infectas, ac seductas existimant, quin & ipsæ non raró idipsum prætexunt, ut patrata facinora excusent, aut metu pœnæ, aut rerum causas ignorantes.

Prodit affectionem fœminarum garrulitas, & quod instar Furiarum aguntur inquietæ, oculis sublimibus & incompositis, pruriunt, ac manibus locos *Signa.* sæpius fricant, quorum attactu insigniter delectantur, nihilque aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de virorum consortio, de coïtu, de rebus lascivis, & inhonestis, quæ omnia etsi pudore fœmineo interdum cælent, gaudent tamen ijs auditis, ac similibus, maximè si impudicus tactus occultè accedat. Putridum vero semẽ accusat inquietudo, & insipientia, quod si ab eodem duntaxat excalefacto fiat], gestum & vultum viris gratum, & amicum præbent, si *Prognosticũ.* demum ex connaturali temperamento aucto, impudentia adest & insolita audacia. Affectio est multò gravior, & acerbior satyriasi ac pruritu, indecens ac turpis, quæ tamen adhibitâ diligentiâ facilè curatur, non adhibitâ, in insaniam procumbit & in opprobrium.

Curatur igitur ferè ijsdem medijs, quibus uteri pruritus & fervor, præsertim si à semine concalefacto tantum proveniat, nisi quod ab Ægyptiaco, & *Curatio.* ijs quæ acria recipiunt in 3. remediorum genere abstinendum est. At si ex putri suboriatur semine, curatur ferè ut epilepsia ex utero, ijs præsertim, quæ ibi in 3. remed. genere dicta sunt, ad caput corroborandum; quod peculiari ratione oxyrrhodino irrigandum. Exhortentur fœminæ sic affectæ ad honestatem, *Historia.* & opprobrium eis proponatur, ni resipiscant: sic Milesias virgines curatas lego, lege promulgatâ, ut quæcunque sese hoc affectu percitæ necarent per forum nudæ traherentur; cavendum tamen ne dedecus divulgetur, ne spreto pudore & famâ, admonitiones non curent; confert coïtus ijs quibus licet, nam etsi usus Veneris libidinem augeat, moderatus tamen & modestus valet, quatenus mulcetur fœmina, & furor mitigatur, excerniturque titillans ac turgens *Topica.* semen. Utero adhibenda pessaria ex succo plantaginis, solani, ac portulacæ, cum pauca rutha, & succo coriandri; & reliqua quæ c. de suffoc. ex utero ad seminis eductionem conferre diximus; omni insuper arte satagendum semen minuere, ut c. de gonorrhæa dictum est; quod si semen corruptum sit, nitri, cardamomi, croci, spicænardi, partes æquales in succo coriandri coquantur, aut in melle ros. ac pessum in eo intinctum subdito; aut rutham cum mirthyno ceroto commixtam, & succo salani; vel diacodium in eodem succo, &

aceto diſſolvatur; quippe hæc omnia ſemen ſalivæ in modum eliciunt, & furorem ſedant. Reliqua quæ ad victum, humoris evacuationem, & partium infrigidationem ſpectant, ex ſuperiori c. petenda ſunt. Nam etſi patiens diſſipiat, præcipua tamen curatio utero adhibenda, ideo & ſanguinis miſſio diligenter adminiſtranda, & balnea ad umbilicum uſque, ita enim univerſus corporis habitus refrigeratur.

De uteri debilitate.

CAP. XI.

QUoniam Nymphæa communia habet cum duabus præcedentibus affectionibus ſymptomata, de ea hîc agendum videbatur, verum quia ad morbos pertinet, in compoſitione ad ſequentem ſectionem relegamus. Et continuato ſermone agendum duximus de debilitate uteri, qui quidem multis modis infirmari poteſt, tum quatenus pars eſt ſimplex, tum etiam quatenus organica, & primò naturalibus ejus potentiis vitiatis, ita fit, ut ſi attractrix facultas validior quam decet extiterit, retentrix langueat, aut expultrix proritetur, menſes aſſiduè fluant: & ipſa retinente languida, aut ſecernente ſtimulata, vel proprium ſemen profluat, vel virile, vel utrunque: ac inſuper tenuiter efformetur fœtus, & poſtquam pondus aliquod nanciſcitur primo, ſecundo, aut ad ſummum tertio menſe prolabitur; ſi verò, qua ſibi uterus proprium conficit alimentum, concoctrix virtus debilitetur, multis humiditatibus, ac ſuperfluis purgamentis redundet. Ex quibus liquet uteri debilitatem illam appellari, in qua uterus communia vel propria munia debiliter exequitur, vel omninò non operatur; communia voco nutritionem, & quatuor facultates eidem ſubſervientes: propria, menſium expurgationem, conceptum, ac partum; peculiari verò ratione de illa hic agimus debilitate, in qua nullo affectu in utero exiſtente facultates naturales corruunt.

Definitio.

Vteri munia propria & communia.

Cauſa. Habet hic affectus cauſas tres, Prima eſt quælibet intemperies ſimplex, vel cum à fluxu materiæ, ab his enim communiter naturales facultates infringuntur, nam nimius calor colliquat, ac, ſi ſiccitati conjungatur, plus trahit, quam poſſit conficere, nec concoquit, ſed adurit; frigiditas cruditates parit, nimia ariditas plus retinet, quam oportet; humiditas, ſanguinis, ſeminis, ac fœtus retentioni eſt nociva, & fœminam viro ingratam reddit. Secunda debilitatis cauſa eſt ſpirituum vitalium, & innati caloris reſolutio, quod plurimum accidit ex laborioſo, & frequenti partu vel abortu; Tertiam tandem cauſam ſtatuimus laxiorem, molliorem, & infirmiorem ejuſdem uteri ſubſtantiam.

Facultates naturales à quibus qualitatib. infringantur.

Signa. Produnt uteri languorem in genere, Veneris faſtidium, excretio flatus per pudendum, inordinata menſtrua, ſeminis effluxus, frequens abortus, & quia menſtruorum tempore pectinis, lumborum, & crurum gravitas adeſt; ventriculus laborat, & caput ex vaporibus ab eo elatis, ac tunc ſtragulatis ex utero, ſimiles fiunt. Specialius cauſas ſic explorabis, nam ſi ex laborioſo partu, vel abortu ſpiritus ſunt diſſipati, relatione id deprehendes, & quia lumborum ac crurum languor adeſt; laxam, & mollem uteri ſubſtantiam accuſant flacciditas partium pudendarum, menſes decolores, & aquoſi, corporis languor, & quod uteri oſculum perpetuò hiat; intemperaturarum cognoſcendi & curandi methodum ex proximè ſequentibus capitibus mutuabis, ideoque omiſſis nunc ijs, quæ adverſus qualitates pugnant, de quibus ibi; debilitati ex reſolutione ſpirituum; ac nativi caloris, quadruplici remediorum genere ſuccurritur.

Curatio. *Primò victu largiori facilis concoctionis, & optimi nutrimenti*, ita pro cibo eligatur caro gallinarum, caponis, perdicis, attagenis, phaſianorum, juvenum

venum columbarum, turdorum, ac reliquarum avicularum, ova recentia, cum multo aromate, amygdalæ, nuces, passulæ, uvæ pensiles, dactyli, & in potu vinum generosum, aqua vitanda, evacuatio nulla molienda.

Calorem & spiritum suscitantia.

Secundò ijs, quæ evocato sanguine, calorem & spiritum suscitare valeant, quod egregiè præstant exercitium, frictiones partium infernarum, & ventris inferioris; usus aromatum, ut accipere singulo mane rotulam unam vel alteram diacalaminthæ, diacimini, aromatici rosſ. diatrion pipereon diagalangæ, rosatæ novellæ, aut ʒ j. theriacæ, sive mithridatij, ac insuper inunguantur jam dictæ partes, oleo naphæ, lavendulæ, nardino, liliorum, & laurino, ex quibus, cum gummi aliquo ex ijs, quæ apud nos nascuntur, aut ex India asportantur, uti ladano, tacca macca, caranna, unguenta parentur, aut injectiones ni virgo sit in hunc modum: ℞. cinnamomi, cyperi, costi, cariophyllorum, salviæ, macis an. ʒ j. in s. q. aquæ naphæ vel florum myrthillorum sive lavendulæ, fiat decoctum, cui percolato adde vini malvatici quartam partem, ambræ & mosci, singulorum ʒ iii. misce.

Vnguentum

Iniectio.

Emplastra pro matrice

Tertiò ijs, quæ caloris & spiritus effluvium impediant, ac ipsam matricis substantiam confirment, in quem finem c. de strangulatu ex utero, varia descripsimus emplastra pro matrice, quibus sequentia addere licet. ℞. olei jasminorum, anisi, cinnamomi, cariophyllorum, arte chymica extract. singulorum ʒ j. ceræ, ladani, resinæ an. q. s. galliæ, & aliptæ, moscatæ, mosci, ambræ, zibeti an. g. v. misce, fiat cerotum; aut ℞. pulveris granæ, cariophyllorum an. ʒ j. ß, pulveris rosſ. coralli, angelicæ an. ʒ j. pulveris masticis, sanguinis draconis an. ℈ ii. ambræ, & mosci an. g. x. ladani depurati, & ceræ an. q. s. fiat emplastrum, quibus admisceri potest theriacæ ℥ ß, ac non solum infra umbilicum, ac prope inguina sunt adhibenda, verum etiam renibus. Tertium pretiosius conficies ex olei laserpitij, de styrace, balsami ℥ j. pulveris cariophyllorum, seminis angelicæ an. ʒ j. diamoschi, diambræ ℈ j. olei liquidambræ ℥ ß gummi carannæ q. s. fiat emplastrum; addit insuper utero vigorem hoc aliud: ℞. ladani depurati ℥ ii. thuris, styracis liquidæ an. ℥ ß, spicænardi, cariophyllorum, ambræ, grysæ an. ʒ ß ceræ q. s. olei liliorum, nardini, balsami an. ʒ j. fiat emplastrum. Nec minoris efficaciæ sequens est, ℞. emplastri ceronei ℥ ii. ladani depurati ℥ j. ß, galliæ muscatæ, aliptę muscatæ, pulveris cinnamomi, baccarum lauri an. ℈ j. olei de angelica q. s. misce. Placuit varia hæc describere emplastra, quia non in uteri debilitate duntaxat, verùm etiam in suffocatione, epilepsia ex utero, sterilitate, & plerisque aliis affectibus maximus eorum usus est.

Emplastri pro matrice usus varij.

Adstringentia.

Quartò ijs, quæ non solum reficere, & spiritus excitare ac uterum odoris suavitate delectare valeant; sed insuper ipsum adstringere, ac firmiorem reddere; quæ præter id, quod molliorem ac laxiorem ejus substantiam emendant, ac in solidiorem transmutant, ejusdem etiam hiatum inprimis curant, in quem usum utilia sunt localia fere omnia, quæ c. de sistendis mensibus descripsimus, & infra c. de sterilitate ex hiatu uteri.

Hiatus uteri.

De frigida uteri intemperatura.

CAP. XII.

Uteri intemperaturas, servata serie, dignoscere, ac curare nunc docebimus, quippe quælibet earum aliquam uteri facultatem evertere nata est, ac tandem eo debilitato, aut ritè menses non purgantur, aut conceptus non fit, aut abortus sequitur; Auspicabimur verò à frigiditate, quę dignoscitur, quia menses supprimuntur, aut præ nimia crassitudine commodè non fluunt, mucosi sunt, crassi, subalbidi, pauci, decolores, tardi, interdum etiā aquosi, si venarū oscula ex parte claudūtur, ac tunc sępe debitū temp⁹ antevertunt; insuper stupidus sensus

Signa frigidi uteri.

circa inguina, lumbos, crura, & prope os ſacrum percipitur; ac crurum ferè ſunt impotentes, mucore & pituita plenum os uteri obſtetrix contactu perſentit; Venerem non appetunt fœminæ, neque concipiunt quæcunque frigidos & ſpiſſos habent uteros, teſte Hippoc. *5. Aph.* & vir in coitu pudendum ſentit frigidum, nec fœmina ſemen percepiſſe, animadvertit; faciei color obſcuratur. Cum hac intemperie plerumque ſemper conjungitur frigidi & pituitoſi humoris copia, qui ejus germen eſt, ideoque intemperiem cum affluxu materiæ curare monſtrabimus, ex qua, demptis evacuationibus, quæ copiæ debentur ſimplicis medela innoteſcet.

Curatio igitur quatuor remediorum generibus perficietur. Primò aëre *Victus calidus.* ac victu calido, ut cibo facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, qualis accipitur ex carne arietina, capreolorum, gallinæ, caponis, perdicis, attagenis, avicularum montanarum, palumborum, ac cervi junioris; panis eſto optimus ex bona ſubactus farina probè fermentatus, cui ſi commiſceatur ſemen aniſi, aut *Fercula.* fœniculi utilior fuerit; fercula juxta cujuſque regionis conſuetudinem concinnata, ex carvo, fœniculo, aniſo, apio, ſmyrnio, aſparagis, ciceribus, thymo, mentha, meliſſa, pimpinella, cum multo aromate, ut pipere, cariophyllis, *Radices.* croco, zinzibere, galanga, cinnamomo. Ex radicibus conveniunt radix petro- *Fructus.* ſelini, paſtinacæ, eryngij; ex fructibus amygdalæ, paſſulæ, dactyli, cappares, uvæ penſiles, nuces, juglandes, avellanæ, nuclei pini; utiles etiam ſunt confectiones coriandri, piperis, cinnamomi, cariophyllorum, corticum citri: conſervæ zinziberis, florum ac corticum auranciorum, acori, myrrobalano- *Vitanda.* rum, aut nucum Indicarum. Vitentur piſces, legumina, lacticinia, poma, ac pyra cruda, caro pinguis, panis typhaceus, acidus, ponderoſus, aut non benè fermentatus, & recens. Potus ſit vinum generoſum, aut aqua ex decoctione aniſi, cinnamomi, ſmilacis aſperæ, radicis chynæ, ſaſafraſiæ; conferunt frictiones univerſales, præſertim ventris inferioris, exercitium, animi alacritas, ſomnus moderatus.

Præparatio frigidi humoris. Secundo ijs, quæ pituitoſos ac frigidos humores concoquere, attenuare, & calefacere valeant, ut rhodomelite, ſirupo de mentha, de abſynthio, de hyſſopo, de duabus & quinque radicibus, cum dupla quantitate aquarum hyſſopi, ſalviæ, menthæ, betonicæ, pulegij, aut pari copia decoctionis pituitoſiæ, vel alterius, quæ recipit quinque radicum aperientium, graminis an. ℥ j. foliorum majoranæ, pulegij, nepitæ, gallitrici, calaminthæ, origani, ſabinæ an. m. ß ſeminis cartami, aniſi, fæniculi, petroſelini an. ʒ j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ ℥ iij. adde convenientis ſirupi ℥ ij. pro doſi.

Evacuatio. Tertio ijs, quæ prædictos humores educere valeant ut agarico, ſirupo ex infuſ. roſ. electuario Indo, diacatholicone, diaphœnicone, radice mechoacanæ, pilulis maſtichinis, alephanginis, de agarico; ut ℞. maſſæ pilul. alephanginarum, de agarico, maſtichinarum an. ʒ ß, trochiſcorum Alhandaali g. iii. cum ſirupo de mentha, formentur xj. capiat poſt mediam noctem; vel ſi potione minus offenditur, ℞. præfatæ decoctionis ℥ iiii. agarici trochiſcati ℈ iiii. ſirupi roſati ſolutivi ℥ j. electuarij Indi, aut diaphœnici ʒ ij. ß, fiat hauſtus, cui additur ʒ ß rhabarbari aut tantundem hieræ Galeni, ſi humor aquoſus ſit, licet *Pilulæ.* etiam humorem per Epicraſin, & paulatim ſequentibus pilulis purgare. ℞. rhabarb. agarici, maſticis, carthami an. ʒ j. cum ſucco fœniculi, fiat maſſa, cujus ʒ ß pro doſi tertio quoque die capiatur, ex qua poſſunt confici v. aut vii. conſimilem uſum præſtabunt hæ aliæ, ℞. xylobalſami, carpobalſami, cinnamomi, ſileris montani, aſſari, maſticis, ſeminis aniſi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, ſquinanthi, ſpicæ an. g. x. myrobalanorum emblicorum, turbith *Vomitus.* an. ʒ ii. aloës, ad pondus omnium cum ſucco fœniculi, fiat maſſa. Quod ſi ex ventriculi vitio aut indebitâ vivendi ratione uterus compatiatur, utilis eſt vomitus bis in ſeptimana, cum decocto thymi, & origani ante vel poſt cibum, *Diaſſarum.* vel ʒ iii. diaſari Fernelij, cum ℥ vj. mulſæ, aut prædicti decocti, quia humores circa ventriculum exuperantes tutò educit, ac ſic paratur, ℞. ſirupi de mentha,

mentha, viol. ℥ viii. coquantur ad mellis craſſitiem, quibus ſubducto igne inſpergito radicis peponis arefactæ, ſeminis raphani & urticæ, macerati in aqua roſ. arefacti ac triti an. ℥ j. radicis aſſari contritæ ℥ ii. cinnamomi, ſeminis fœniculi an. ʒ iii. confice electuarium liquidum, quibus vomitoriis poſt primam confertam purgationem utendum, deinde paulatinæ adminiſtrandæ. Peculiariter inſuper, ſi quid in utero frigidi ac pituitoſi humoris redundare compertum ſit, educendum per ea peſſaria, vel naſcalia, quæ ſimul purgent, *Peſſi.* calefaciant, & roborent ipſum uterum, ut ℞. arthemiſiæ, ſabinæ, majoranæ, diptami, abſynthij an. ʒ j. aniſi, ameos, rutæ, corticis, thuris an. ℈ j. fiat pulvis, excipiatur ſucco mercurialis, ac linteo molliuſculo locis indatur; aut ℞. macis, bdellij, galliæ muſcatæ an. ʒ j. pulveris hieræ ℈ ii. agarici ʒ ß, mellis q. ſ. fiat peſſus ſerico exceptus. Tertius hic erit ℞. ſtyracis, theriacæ, agarici, an. ℈ ii. aloës ʒ ß cum ſucco mercurialis aut melle, fiat peſſi forma ſerico excepta; ſed & alius ex alio hortenſi trito cum oleo de ſpica linteo exceptus, & in vulvam intruſus maximè celebratur, quia menſes promovet, & uterum mirâ afficit voluptate.

Quartò utendum ijs, quæ contemperent, attenuent, & digerant humoris *Diſcuſſio humoris.* reliquias, quas operationes complent frictiones, exercitia, uſus aromatum, aut ſingulo mane accipere ʒ j. theriacæ, mithridatij, trypheræ, pliris ſarcoticon, diambræ, vel diaſatyrionis cum vino; vel ℞ corticum mali cytrei conditi, conſervæ anthos an. ℥ j. ramenti eboris, ſeminis mercurialis, coaguli, & matricis leporis an. ℈ ii. pulveris pliris ſarcotici, moſci an. ʒ j. ſacchari diſſoluti in aqua meliſſophylli, & bugloſſæ ſ. q. fiant morſelli, ſinguli ponderantes ʒ ii. quibus *Morſelli.* conſimiles ſunt tabellæ, quæ recipiunt pulveris caſtorei, pulegij, aniſi, cumini, fructuum juniperi, ligni aloës an. ʒ ß cum ſaccharo diſſoluto ut ſupra, fiant rotulæ, aut cum melle, & vino albo electuarium; aut cum ſaccharo identidem diſſoluto conficiuntur aliæ ex pulveris corticum citri, aranciorum, cariophyllorum, cinnamomi, vel exhibetur ʒ j. diambræ, ſeu diamuſci cum ℥ ii. vini vel aquæ cinnamomi, vel cum ℥ iii. ſequentis decocti. ℞ radicis angelicæ ℥ j. epithymi ℥ ß foliorum pulegii m. ii. piperis, caſtorei, ſeminis aniſi, cumini, angelicæ, dauci, petroſelini an. ʒ i. coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. j. *Decoctum.* Ab his, externis utendum & primò quidem balneis ſulphureis, aut arte paratis, ex de- *Externa.* cocto arthemiſiæ, rutæ, ſalviæ, henulæ campanæ, roris marini, hypericonis, *Balneum.* camedrios, camepitheos chelidoniæ, foliorum lauri, majoranæ, pulegii, ſeminis carvi, cimini, ſileris montani, anethi, aniſi, lini, cinnamomi, cyperi, origani, acori radicis ac ſeminis angelicæ, anethi, camomillæ; ex quo etiam decocto fiant evaporationes, & injectiones, ac fomentationes inferioris ventris; qui *Vnctiones.* poſtea inungatur oleo calido Irino, liliorum, de angelica, rutaceo, momordicæ, naphæ, de ſtyrace, de baccis lauri, vel macis, aut cinnamomi, piperino, de nuce moſcata, cariophyllorum, de aniſo, præſertim autem chymica arte paratis, ex *Olea intus ſumenda.* quibus etiam poſtremis fœmina guttas aliquot aſſumat, cum pauco vino. Deinde ſuffitus adminiſtrentur, fœmina undique cooperta, ex his trochiſcis, *Suffitus.* ℞ galliæ muſcatæ, aliptæ muſcatæ an. ʒ i. ladani depurati, ſtyracis, ligni aloës, laſerpitij an. ʒ ß, gummi arabici, vini optimi q. ſ. fiant trochiſci, quibus addere licet maſticis, thuris an. ʒ i. baccarum lauri ℈ iiii. ambræ g. v. Et balſamum loco vini, aut etiam agallochi, cariophyllorum, ſabinæ an. ℈ ii. Sacculi inſuper parentur ex ſeminibus calidis ſupradictis, cum milio, ſale, & *Sacculi.* furfuribus: tandem unguenta, & emplaſtra, quæ c. ſuperiori in 3. remediorum genere dicta ſunt. Animadverſione hîc dignum eſt ſuffitus maximè prodeſſe, *Admonitio.* quibus ob craſſitiem menſtrua deficiunt, aut diminute profluunt: vaporationes, & balnea eis, quibus os uteri ob frigiditatem conſtipatur. Peſſaria quibus in utero pituita, aut aquoſus humor redundat, hiſce tamen neque colochyntidem, nec validiora medicamenta admiſcenda, & inſuper cavendum ne calidorum nimio uſu major humorum copia attrahatur.

De

De humida uteri intemperatura.

CAP. XIII.

Signa. HUmidam uteri intemperiem captabis ex præcedenti victu aquoſo, immodico potu, vitâ ſedentariâ, laxo fœminæ habitu, pilis mollioribus, & quia uterus multis ac liquidis recrementis continenter manat, menſes largiores, aquoſi, ac tenues fiunt, in coitu humore admodum perſunduntur, Venus ſopita eſt, & in ea delectationem non percipiunt; uterus ſemen non concipit, aut illicò evomit, vel ſaltem ſi concipiat, in incremento fœtus abortum patitur, quæ ferè ex Hippoc. *2. de morb. mul.*

Curatio. Victus ſiccus. Curatur eâdem ferè ratione, quâ frigida, ſed rarius balnea conveniunt niſi ſulphurea, frequentius ſuffitus, & ea, quæ ſiccant, ut ſacculi, frictiones. Eſto igitur victus ſiccus ex paſſulis, amygdalis leviter toſtis, pullis aſſis, ac pane bis cocto; potu parco vini aut aquæ ex cinnamomi decocto, aniſi, radicis chynæ, aut ſmilacis aſperæ, utantur fœminæ laborioſis exercitiis, ac frictionibus partium ſuperiorum; alvus naturâ reſpondeat, vel levi clyſtere ſollicitetur.

Præp. & purgatio. Secundò utendum præparantibus ſirupis calidis, de quibus dictum eſt cap. ſuperiori, 2. auxiliorum genere; deinde conferta purgatione per pilulas de agarico, de hiera maſtichinas, de aloë, ut ℞ maſſæ pilul. de agarico ʒ i. maſtichynarum ʒ ß. trochiſcorum alandal. g. v. cum ſirupo de mentha, formentur xi, poſt hæc refectâ nonnihil naturâ lentus humor per Epicraſin educatur *Pulvis catarticus.* ſumptâ ſingulo mane ʒ i ſequentis pulveris; ℞ hieræ ſimplicis, radicis chynæ, rubeæ an. ℥ ß ſingula per ſe pulverizentur, deinde miſceantur, ac detur cum vino per plures dies; aut conveniens aliquod apozema exhibeatur cujus libr. 2. addantur ʒ ii agarici, & ℥ i foliorum ſenæ; vel hic ſirupus. ℞ decoctionis *Sirupus de ſarſa.* majoris ligni Guajaci, & ſarſæ parellæ paratæ, ut infra dicendum eſt lib. ij. agarici trochiſcati ligati, & expreſſi ʒ viii, foliorum ſenæ ℥ iiij, ſacchari & mellis q. ſ. fiat ſirupus doſis à ℥ ii ad ℥ iiii. *Vomitus.* In eundem uſum vomitus convenit bis in ſeptimana, per ea, quæ capit, ſuperiori dicta ſunt, præſertim ſi à ventriculo uterus compatiatur, aut ipſe ventriculo humiditatem retribuat.

Externa. Tertiò externis exſiccantibus, ut fomentis ſiccis ex arthemiſia, camæmalo, anetho, cinnamomo, hiſſopo, mentaſtro, ſemine, & radice angelicæ, baccis lauri, cariophyllis, quæ omnia ſicca ſacculis includantur, & pubi applicentur, addito etiam ſale, & milio; ſed & uteri regio inungatur oleis & unguentis, ſuperiori cap. recenſitis, ac ibi deſcriptus peſſus adhibeatur; peculiariter *Suffitus.* conveniunt ſuffumigia ex ſequentibus trochiſcis, ladani puri ℥ ß, ſtyracis, calaminthæ ʒ ij, ligni aloës, ſabinæ ſiccæ an ʒ ß, ambræ, & moſci an. g. v. miſce, fiat ſuffumigium; aut ℞ liquidambræ, ſtyracis an. ʒ iii, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, nucum cupreſſi an. ʒ 1 ß, ſeminis angelicæ ʒ i, cum ladano, flat maſſa, ex qua ſuffitus parari poſſunt, aut pro arbitrio peſſus, & emplaſtrum; Pro pauperibus verò ℞ *Methenchrita.* ligni aloës, biſtortæ, nepetæ, meliſſæ ſiccæ, an. partes æquales, pulverizentur & cum ladano fiat maſſa, ſubinde adminiſtrentur uterini clyſteres, maximè ſi ex humiditate lubricitatem uterus contraxerit; fiant autem ex decocto radicis chynæ, ſmilacis aſperæ, & ligni Indici, cujus ℞ lib. ß, mellis deſpumati ℥ i, quo in caſu proficuum eſt, ſingulo mane ʒ i accipere ſequentis confectionis cum ℥ ii vini, ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, Zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muſcatæ, Zedoariæ, ſeminis ocymi, ſpicæ, croci an. ℈ j, oſſis de corde cervi, raſuræ eboris, margaritarum an. ℈ ij, ambræ g. x. moſci g. iii,

ſachari

ſacchari diſſoluti in aqua roſarum q. ſ. fiant tabellæ: aut cum melle deſpumato, loco ſacchari fiat opiata, vel etiam dempto ſaccharo, & melle, & addita ladani, & ſtyracis q. ſ. fiat emplaſtrum; utiles inſuper ſunt evaporationes è decocto ligni aloës, radicis chynæ, ſarſæ, & ligni Indici, maximè ſi laxus ſit uterus, reliqua vide ſuperiori cap. & de ſuperfluis menſtruis à causâ frigidâ.

Fonticulus. Quartò potentiſſimè exſiccantibus, in quem uſum reliquis non proficientibus fonticulus aperiatur in altero, vel utroque crure, & patiens ad ſulphurea balnea ſe conferat, *Balneum. Sudorifica.* vel quod primum obtinet locum ad moleſtas humiditates exſiccandas, & conſumendas, ſudor promoveatur ex decocto radicis chynæ, ſarſæ parellæ, & ligni Indici quod qua ratione exequendum ſit opportunè hìc docendum venit: nam hæc præſidia exercitatiores medici, ad omnes omnium partium humiditates conterendas, ſibi compararunt, quippe ipſis adjutus, inſitus calor humoris ſuperflui plurimum populatur, ac diſſipat nam etſi calore liquant, tenuitate tamen incidunt & attenuant, adeò ut ex hinc vel ſponte ſua in halitum & vaporem abeant, & facile diſſipentur, vel per urinas evacuentur; *Sudorem provocātia varia medicamenta* & quanquam multa ſint, quæ idipſum efficiant, ut ramenta juniperi, fraxini, ebeni, radix apij, perſonariæ, tormentillæ, hippolapathi, rhapontici, ireos, enulæ, & folia pentaphylli, diptami, ſcordij, aſſari, hipericonis, ac pleraque alia; tamen exotica hæc tria ut celebriora, ac efficaciora, nos præparare monſtrabimus radicem chynæ, lignum Indicum, & ſarſam parrellam, quæ ex utraque India ad nos aſportantur, & eorum in medicina facultates inſignes ipsâ experientiâ, & annorum uſu ſunt comprobata, non contra luem Veneream duntaxat, ſed ad eos etiam quos diximus uſus, & pleroſque alios. *Radix chynæ.* Auſpicabimur autem à radice chynæ, utpote fœminis de quibus agimus, & præſertim delicatioribus convenientiori; optima orientalis eſt, ſeu, quæ ex chyna ad nos affertur regione ampliſſima, & ignota majoribus noſtris, *Electio.* nam quæ ex locis nuper reperti orbis ad nos mittitur, minoris eſt efficaciæ; ſeligatur etiam ponderoſa, & quantum aridiſſima fert natura ſucculenta, minimeque teredine, carie aut putredine infecta, nodoſa etiam ſit, talem enim habet ex ſua natura figuram, colore verò ruſeſcit cum quadam albedine inſtar roſæ, odore nonnihil aromatico, guſtu inſipidam quandam præ ſe ferens unctuoſitatem. *Parandi modus.* Mirum eſt, quam perperam exteri ab Hiſpana natione viri hujus radicis dotes, ac præparandi modum deſcripſerint, quocirca non ſine cauſa operatione ſæpe fruſtrantur, quippe exiguam quantitatem in magna aquæ copia incoquunt, præſertim Veſalius, & Augerius quorum præparationibus rejectis, hæc radix per tranſverſum inſcindatur in aſſulas, ſive taleolas rotundas ac tenues, quarum unciis tribus, ſex aquæ fontanæ libræ tepidæ affundantur, ac per 24. horas loco calido, vaſe pannis cooperto macerentur in olla figulina, vel vitriata, poſtea lento igne carbonum bulliant ad medias, depoſito vaſe ab igne cineribus calidis conſervetur tepor, *Modus exhibendi.* decocti hujus lib. per manicam trajectam apprimè calidam, patiens jejuna bibat, ac in lecto ſe contineat, bene cooperta, in cubili calido, ubi accenſus ſit caminus, aut æſtuarium, ſūdetquè per horas duas aut tres, ſi citra cordis preſſiones, aut palpitationes ferre poſſit, deinde oſtio clauſo calidis linteis ſudor abſtergatur, ac recens induſium capiat, idemq; repetat à prandio iiij aut v interpoſitis horis, niſi admodum languida evadat à matutino ſudore, nam uti in proverbio eſt, *oportet medicum dextro oculo ad virtutem, ſiniſtro ad ægritudinem collimare*, intermedias horas cum gratis familiaribus, aut cognatis bonâ erectâ ſanandi ſpe jocis, & ſalibus hilariter tranſigat; reſiduum decocti ſit pro potu in prandio, & cœna, addito nonnihil ſacchari, ſic enim abſtergit, & alvum lubricam reddit, abſterſo ſudore, vel unâ horâ elapsâ ſi tamdiu ferre poſſit, *Victus.* cibum capiat parcè quidem ex pane optimè ſubacto, aut bis cocto, carne

junioris

junioris gallinæ aſſæ, hædi, aut pulli collumbini, perdicis, caponis, vel phaſiani, aut etiam elixâ in decocto ejuſdem radicis utendum, inſuper amygdalis decorticatis, ac leviter toſtis, paſſulis, & cibum claudat diacythonite, aut confectione coriandri: vinum exterminandum, aut ſaltem decocto lymphatum modicè bibat; abſtineat à rebus ſalitis & acidis, quæcunq; verò ſilentio hîc prætereuntur plane denegantur, panis ℥ iiij delicatioribus, validioribus ſex in diem non amplius concedantur; ac ſi plane, duntaxat paſſulis, & amygdalis vivere poſſit utilius fuerit: panis bis coctus pro nobilioribus ita conficitur, ℞ ſeminis cardui benedicti mundati, pimpinellæ, aniſi, fœniculi, an. ℥j cum ſ. q. paſtæ ex optimæ farinæ flore bene fermentatæ, miſceantur diligenter, fiant panes benè cocti, qui ubi refrixerint, in taleolas ſecentur, ac ſaccharo diſſoluto in aqua roſ. vel florum aranciorum obliti, in furno tepido diu ſiccentur, quidam addunt vitellos ovorum. Hunc ordinem ſervet per 24. dies, nonnunquam per 36. aut 40. uti morbus, & accidentia remittere videbuntur. Quod ſi ſudor facilè non erumpat, plantis pedum & alis, ſacculi tritico elixo pleni admoveantur calidi, aut vaccinæ veſicæ ſemiplenæ decocto calido anethi, pulegij, roris marini, camomillæ, ſcordij, aut lateres calefacti vino albo reſperſi, & lintheis involuti: quæ ſi non ſufficiant in Laconico ſicco ſudet, aut certè commoretur, quoad ſudor prorumpere incipiat. Porrò quia decoctum hoc aceſcit, ubi unum aut alterum diem tranſcendit, ideò in Hiſpania, ac locis calidis ſingulis diebus recens paretur: in ſeptentrionalibus plagis ad tertium diem duntaxat in corruptum durat. Si quid igitur remanſerit ad clyſteres parandos, aut elixandas carnes utiliter uſurpatur. Sunt qui filo trajecto coctas taleolas in umbra ſiccant, ac ſecundò concoquunt in media aquæ copia, at id pauperiores faciant, pro divitibus prima decoctio utilior eſt. Jam verò accommodatum tempus ad movendos ſudores ver eſt aut autumnus, ſemper tamen corpore competenter præpurgato; ſi quis pomeridianum ſudorem ad nocturnum tempus differre velit non refragabor, dummodo decoctum capiat tribus ſaltem horis à cœna, nam per ſomnum fœlicius ſudores erumpunt, verum habeat aſſiſtentem, quamdiu ſudaverit, juxta ſe, & caveat ne in cubiculo clauſo carbones accenſi ſint, ex his enim ſuffocationem, ac mortem ſubſequi ſæpe vidimus. Quidam affirmant temperatam eſſe hanc radicem in primis qualitatibus, nec ſolum hiſce, ſed ſpecifica quadam virtute ſuas edere operationes; Revera tamen calida eſt in 2. ſicca in primo receſſu, quibus facultatibus vias urinæ aperit, ſudores prolicit, humiditates præter naturam in quacunque parte, conſumit, ſubindeque impinguat, quia hiſce demptis corpus fœlicius nutritur; ventriculum roborat, jecur deobſtruit & matricem; bonum efficit colorem, & præter eos morbos, qui ex luis Venereæ contagio proveniunt paralyſin curat, tremores, articulorum dolores, coxendicum dolores podagram, ſtrumas, tumores ſcyrroſos, vel œdematoſos: nephreticis, calculoſiſquè opitulatur, hydropi, aſtmati, & diuturnis affectionibus potiſſimum uteri; quo circa fœminis, quæ ob uteri humiditatem non concipiunt cum fœliciſſimo ſucceſſu exhibetur; ſuccurrit capitis doloribus inveteratis à frigidis humoribus, externis ulceribus, aut veſicæ.

Vitanda. — *Numerus dierum.* — *Clyſter ex decocto chynæ.* — *Temperamentum.* — *Vires.*

Lignum Indicum.

Sequitur lignum Indicum, quod majoris eſt efficaciæ, ideò robuſtioribus naturis convenit, ejus duæ ſunt ſpecies, nam unum Guajacum dicitur, minus efficax; alterum ſanctum ob præſtantiam, utriuſque vires inſignes; ex novo orbe affertur, illud ex inſula Dominica, hoc ex portu divite, ligni hujus arbor eſt paulò minor nuce, ſimilis fraxino, cujus aut ebeni ſpecies cenſetur, folia producit ſimilia plantagini, fructus purgantis naturæ olivæ inſtar, corticem cineritij coloris ad nigredinem declinantis; ligni ſubſtantia pallida eſt, cor nigrum, ſive matrix, qua tamen caret lignum ſanctum quia homogeneum ferè eſt. Et totum ejus corpus ſubflavi coloris, duritie mira, odore grave reſinaceum quid aſpirans, guſtu ſuave, cum aliqua amaritudine, & in potu aciditate, calidam & ſiccam naturam in ſecundo gradu, & paulò ſuprà poſſidere vide-

Deſcriptio. — *Temperamentum.* — *Lib. de morb. gallico cap. 8.*

videtur, neque enim placet Valcazeris opinio, qui temperatum esse, asseverat, cum sensibiliter sed citra læsionem humanum calefaciat corpus, quod secundo calefaciendi gradui adscribit Galenus. (5. simpl. 1.) Eligitur recens à scissione, mediæ ætatis, (*Electio.*) quod cognosces, si linguæ contactu in colorem croceum vertitur; adhæc solidum & crassum, quia in majori quantitate major est virtus; ponderosum, sine carie, & vermibus, leve, & nodositatis expers, ut virtus æqualiter in eo recondatur, colore flavum, nisi quod medium Guaiaci subnigro colore donatum esse debet, odore & sapore uti jam diximus, & à quo igni admoto gumositas aliqua seu pinguedo effluat. Hujus decoctum sic paratur: ℞ ligni sancti ferreâ limâ (*Parandi modus.*) raspati, vel scofinati ℥ xviii. infundantur per horas xxiiii. in aquæ electæ dulcis, ac lympidæ lib. xii. vase terreo, vitriato, novo, cum simili operculo circumcirca massa obturato, bulliat de inde lento carbonum igne ad duarum triumve partium consumptionem, decoctum in aliud vas transferatur, & accuratè tectum in loco calido usui asservetur; ligno jam semel cocto denuò affunde aquæ tantundè, bulliat ad tertias pro potu secundario. Primæ aquæ calidissimæ (*Potus secundarius.*) actu jejuno ventriculo patiens ℥ vii. aut viii. ebibat, ac in lecto ad sudorem se componat. Secunda erit pro potu ordinario, de qua tamen parcè bibat: ubi venit repudiandus vulgariũ error existimantium, quantò plus de ea bibitur, ut (*Error vulgarium.*) de reliquis aquis medicatis, tantò esse utilius, sed & calidam bibat inter mediis temporibus, frigidam tempore cibi, qui talis esse debet qualem jam supra de- (*Victus.*) scripsimus cum de radice chinæ sermo fieret, nisi quod nec coctas carnes admittit, à quibus etiam assis in cœna abstinendum, nec ullo modo vinum; quippe expertum est neminem eorum, qui vino utuntur ligni aut sarsi curatione restitui posse, requirit enim exactiorem diætam, reliqua ut in assumptione chinæ servanda sunt: Verum istum vivendi rigorem vix unquam quibusdam persua- (*Admonitio.*) debis, maximè septentrionalibus, vino, cerevisiæ, multisque epulis ac delitiis deditis, qui tamen vel paulatim assuefiant, vel eorum consuetudinem aliquid condonetur, huic decocto cum fructu uvæ passæ, & Glycyrrhiza permiscentur.

Sarsam parriliam, smilacis asperæ, volubilis, seu rubi speciem esse ajunt, Glycyrrhizæ tenuissimæ & viti tam albæ, quam nigræ, ac lupulorum stami- (*Descriptio.*) nibus non absimilis; hæc majores adhuc vires, quam reliqua duo possidere dicitur, & experimentis comprobatur indies. Radix est tenuis, colore cineritio, dilutiori, interius tamen alba, rugosa cum sicca est, gustu sub amaro, & accuto, nisi quod inveterata dulcedinem tritico manso similem habet, odore vix per- (*Temperatura.*) ceptibili; intus lignosa; calida in primo gradu, sicca in secundo; ejus planta duos cubitus non excedit, radicibus quibus utimur altè demissis, ut ad eruendas profunda fossione opus sit, affertur ex nova Hispania, & illa optima censetur, (*Electio.*) quæ ex provincia *fonduras;* eligitur recens ponderosa, fractu contumax, & quæ fracta pulverem non emittit, minimè cariosa, & quæ ex colore subrubro (*Vires.*) ad cineritium tendit. Confert non solum lue Venerea infectis, verum defluxionibus, flatibus uteri ac ventriculi, frigidis morbis, pituitæ falsæ, & ijs, qui antiqua & crustosa laborant scabie, quod sæpe sum expertus, menstrua provocat, sanat dolores capitis, & articulorum, ac citra magnam sitim cunctas humiditates, ac universum corpus exsiccat & solidius reddit; iis tamen, qui calida jecoris intemperie laborant, non convenit. Modus propinandi talis est, ser- (*Propinandi modus.*) vato jam repetito regimine in sex rebus non naturalibus ac corpore præpurgato: ℞ sarsæ parriliæ per medium scissæ ac contusæ ℥ viiii. aquæ fontanæ lympidissimæ lib. xii. in fictili vitreato diligenter obturato in loco calido maneant in infusione per xxiiii. horas, postea bulliant ad medias, decocti hauriat patiens (*Secundana potio ex sarsa.*) ℥ vii. aut viii. bis in die, aut semel si debilis sit, & sudet ut suprà; ex remanentis secundanam confice potionem, quæ quasi lora est; vel ad efficiendum hunc secundum potum concoque denuò ℥ j. in lib. x. aquę ad quartę partis consumptionem. Primum decoctum fortius parabis, si radicis conscissæ ℥ iiii. aquæ (*Alius mod.*) lib. vi. maceraveris, de hinc in mortario contunderis, donec in muscilaginem quandam convertatur, colaturæ expressæ patiens bibat ℥ vj. ingratius est, sed

 effica-

efficacius, ideoque primus modus communiter usurpatur, administratur per 40. dies, decimo quoque die crassiores humores purgante medicamento sequestrando; leviter tamen affectæ xv. aut xx. diebus perfectè sanantur, aliæ etiam novem. Sciendum medicos variè parare hasce decoctiones addendo vel minuendo aquæ quantitatem, & ligni ac sarsæ portionem. Ego verò præferre soleo eam, quæ pro qualibet sesquiuncia ligni recipit lib. j. aquæ, & pro quaq; sesquiuncia sarsæ, aquæ lib. ii. & coquantur ad consumptionem mediæ partis; vel si placet immiscere, quod sæpius fit, & oportet, ℞ ligni scobinati ℥ viii. sarsæ parriliæ ℥ iiii. ß in lib. xii. aquæ, prædicto modo coquantur; Piaculum quidam existimant ad alios affectus, præterquam adversus luem Veneream hæc medicamenta exhibere, qui certè plane ignorant eorum in ijs, quæ jam retulimus malis, eximias vires. Nec minus pernicioso errori addicti sunt, qui contendunt hasce decoctiones permixtionem aliorum medicamentorum non sustinere, quod ut ipsi autumant, eorum vires infringantur. Utiliter enim & cum maximo fructu pro ratione affectionis, simplicia alia in decoctione addi possunt, ita tamen ut virtus chynæ, ligni aut sarsæ prædominetur, neque certam aliquam, & occultam habeant repugnantiam cum hisce tribus, quorum permixtione egregiæ eorum vires hebetentur ac retundantur. Quin etiam pro ijs, qui temporis aut negotiorum ratione sudare nequeunt sirupi conficiuntur, quibus non sudant, sed lentè humores expurgantur, & inscinduntur hac ratione: ℞ decocti ligni, aut sarsæ, ut supra parati, lib. vii. foliorum senæ lib. ß rhab. optimi ℥ j. Epithymi ʒ x. polypodii quercini contusi ℥ v. radicum borraginis, Glycyrrhizæ an. ℥ ii. florum cord. an. ℥ j. sandalorum flavorum, & alborum an. ʒ iii. seminis anisi, amei an. ℥ ß. coquantur simul secundum artem ad tertias, deinde adde sacchari q. s. fiat apozema, cujus dosis ℥ vi. aut fiat ad consistentiam sirupi dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti ligni, aut sarsæ. Quod si inscindere vel attenuare magis quam purgare animus sit, hoc aliud confice: ℞ sarsæ parriliæ, ligni sancti an. ℥ iiii. jujubarum numero xxxvi. prunorum damascenorum xxiiii. florum borraginis viol. an. ℥ ß, coquantur in lib. xii. aquæ ad duarum partium consumptionem, colaturæ adde sacchari, aut sirupi viol. q. s. ut fiat sirupus cujus dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti hermodactylorum, passularum, epithymi, & foliorum senæ, vel cum decocto ligni, aut sarsę. In quos insuper usus sequens pulvis paratur: ℞ sarsæ parriliæ ℥ j. aloës ʒ iiii. spicæ, & ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. cum decocto ligni, aut sarsæ; vel ℞ ligni Indici ℥ j. foliorum senæ ℥ ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß, cui additur commodè spicæ & ligni aloës an. ʒ j. Tertius hic erit, smilacis asperæ ℥ ii. aloës ℥ j. spicænardi, ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß cum vino albo, aut decocto ligni capiat postea parum sacchari ob pulveris ingratum saporem, & sudet si potest.

Numerus dierum. — *Errores quorundam* — *Sirupi ex sarsa & ligno.* — *Alius.* — *Pulveres sarsæ.*

Pro delicatioribus aqua theriacalis ad promovendos sudores hac ratione concinnatur. ℞ theriacæ optimæ, aut mithridatij ℥ vi. aquæ vitæ finissimæ lib. iiii. pulveris sarsæ ℥ viii. aut ligni Indici lib. j. misceantur, ac distillentur simul, dosis ℥ j. vel altera, & stragulis contecta sudet patiens; alius insuper distillatitius liquor chymica arte sic elicitur. ℞ decocti ligni Indici lib. iiii. vini purissimi lib. j. theriacæ optimæ ℥ j. ramentorum ligni sancti, & corticis ejusdem an. ℥ ii. calami aromatici, radicis assari, hermodactylorum, polypodij, agarici, cinnamomi an. ʒ vi. trita madeant in vino, & decocto per xxiiii. horas, postea distillentur aucto, uti decet, paulatim igne, colliges separatim tres liquores, colore, & viribus diversos, nam primus aqueus est, ultimus igneus, medius extremorum particeps, misceantur omnes, & dentur ex mixtura ℥ iiii. & in lecto, uti decet, expectetur sudor, frigidis naturis convenit, calidis minimè propinandum: ex secundo, aut tertio liquore unctæ pustulæ, si quæ sunt, sanantur. Conficitur etiam alius potus præstantissimus, qui loco cerevisiæ administrari potest pro potione ordi-

Aquæ theriacales ex ligno & sarsa. — *Potus communis.*

ordinaria, & confert ex utero affectis, asthmaticis, catharrosis, defluxionibus à capite, phthisicis, doloribus juncturarum, sic autem concinnatur. ℞ ligni sancti scofinati ℥ viii. corticum ipsius ℥ ii. ligni sasafrasiæ ℥ iii. sarsæ parrıliæ, scissæ, & contusæ, radicis liquiritiæ, prunorum silvestrium an. ℥ iiii. coquantur in 50. lib. aquæ ad quartæ partis consumptionem, factâ colaturâ, materiæ affunde parem aquæ copiam, ac bulliant ut dictum est, idque fiat ter vel quater, tum omnes hæ decoctiones simul misceantur, vel si libet habere unam efficaciorem, & alteram minus efficacem, seorsim serventur, ab igne semotæ etiam dum calidæ adde cinnamomi. ℥ vj. anisi lib. ß vel macis, & zinziberis an. ℥ j. ß, & in morbis calidis seminum frig. hordei mundi an. p. vj.

De sicca uteri intemperatura.

CAP. XIIII.

Signa.

SIcca uteri intemperies depræhenditur, quia fœmina gracilis est, laborib. dedita, corpore sicco piloso, aut sine pilis si frigiditas conjungatur, facilè irascitur, coitum appetit, ut sicca terra rorem, in actu tamen Venereo tarda est mulier, & nihil vel exiguum seminis excernit; menses pauci, crassi, uteri os siccum, labia scissa, præsertim autem inferioris labii fissuræ in mulieribus, uteri accusant siccitatem, cujus eventus rationes petendæ ex scholio capitis de uteri rhagadiis.

Curatio. *Victus humidus.*

Curatur duplici remediorum genere, internis nempe, ac externis quorum scopus sit humectare, & impinguare. Primum igitur victus sit humidus, euchymus, coctu facilis, ac minimè excrementitius, & plurimum nutriens, quod suppeditat caro avium aquatilium, aut domesticarum, quæ saginentur hordeo, ac pane in lacte macerato, *maccarroins* vocant, lactuca, scariola, intybo; simile nutrimentum comparatur ex jusculis pinguibus pullorum, gallinarum, phasianorum, vitulinæ, vervecinæ; in quibus etiam panatellæ parentur, aut farrum, & amylum, vel ptisana cum lacte exhibeatur, ova sorbilia, sive tremula recentia cum saccharo, pisces minimè saliti, fructus horarıj, præsertim uvæ, melones, cucurbita; & ex oleribus lactuca, portulaca, intubus sativus, sonchus; lac etiam utile, casei recentes tremuli quales Vlisiponæ, & in aliis urbibus toto anno matutinis temporibus communiter divenduntur, qui potius lac coagulatum censendi sunt, cum major caseosæ substantiæ pars jam ab eis communiter sit extracta, eorum singulo mane duobus tribusve assumptis, plerasque novimus fœminas, quæ elegantem, juvenilem, ac decoram corporis constitutionem acquisiverunt, ac diutius conservarunt, idemque præstant duo ova tremula, seu sorbilia, atque tota hæc humectandi ratio ex Galeno desumpta est.

Casei tremuli.

7. meth. 6. de sicca ventriculi intemperie.

Potus.

Potus sit aqua cocta cum hordeo, aniso, & passulis; vel potius vinum tenue aquosum; aut cerevisia probè nutriens; vita convenit sedentaria, & à curis aliena, somnus moderato pauló longior. Ira veró, labor, mœror, ustio, insolatio, sitis, fames, & evacuationes omnes vitentur, subinde bellaria, seu in sartagine frixa omnia, aromata, vinum generosum valde calidum, exercitium immodicum. Porró utile fuerit singulo mane confectionis alicujus impinguantis portionem sumere, qualis sequens erit. ℞ amygdalarum dulcium, pistaciorum, nucum mundatarum, strobilorum, seminis papaveris albi, sesami an. ℥ ii. omnia minutissime pulverizentur, & bulliant in pari quantitate butyri recentis, & sacchari clarificati, ac fiat opiata, cujus dosis cochleare j. aut cum saccharo dissoluto in aqua violarum fiant morselli, singuli ponderantes ʒ iii. pro dosi; Ejusdem est virtutis altera confectio, quæ recipit pectus unius caponis, vel gallinæ coctæ cum hordeo decorticato, amygdalarum dulcium,

Confectiones impinguantes.

Morselli.

℥ viii. ſtrobilorum recentium ℥ iiii. macerentur ſtrobili in aqua roſ. per horas viii. amygdalæ mundentur, ac omnia contundantur, & extrahantur per ſetaceum, & adde ſpecierum diamargarit. frigidi ʒ ii. electuarij reſumptivi ℈ iiii. cuncta miſceantur, & cum ſaccharo diſſoluto in aqua bugloſſæ, fiat confectio reſtaurans per tabellas magnas, utraque harum confectionum recipere poteſt conſervæ roſarum ℥ iii. vel parentur aliæ quas habes cap. de gonorrhæa 7. remediorum genere, vel electuarium regium Meſues, quod à Neotericis paſta regia nuncupatur, & ibidem ejus reperies concinnandi modum, exempla attulimus, nam multa ſimilia reperies apud practicas ſcribentes.

Externa. *Balneum.* *1. de morb. mul.* Secundò externis, inter quæ Hippoc. teſte primum obtinet locum balneum aquæ dulcis, aut ex decocto foliorum malvæ, borraginis, viol. bugloſſæ florum roſ. camæmali, ſeminis lini, ac fœnugræci, vel arietum duo triave capita, coquantur ad oſſium ſeparationem, in fine decoctionis adde foliorum viol. vitis, ſalicis, meliloti, florum camomillæ an. m. ii. brancæ urſinæ, parietariæ, altheæ cum radice m. ß, fœnugræci, ſeminis lini an. ℥ iii. radicis Valerianæ lib. 1. adhuc leviter bulliant, & in decocto ſæpius balneetur per horam ſingulis diebus. *Balneorum tria genera* A medicis tria balnea parantur diſtincta, primum ex aqua dulci modicè calida; ſecundum ex aqua tepida, tertium ex frigida; Primo meatus laxantur, & aperiuntur, & ſi quæ fuliginoſa recrementa ſub cute deliteſcunt, evacuantur. Secundo humectantur partes, quia aqua apertis meatibus, & relaxatis partibus penetrat facilius. Tertium cutem denſat ac refrigerat, ut humiditas cohibeatur, & partium diſſolutio præpediatur; quæ ſanè cuncta in uno eodemque balneo præſtari abſque ullo negotio poterunt; ſi patiens primum ingrediatur balneum modicè calidum; quod pauló poſt ex ſe tepefiat, vel additâ eâ frigidæ copiâ, qua tepidum efficiatur, denique plus aquæ frigidæ affundatur, ut balnei aqua planè refrigeretur. In calido balneo diu immorandum non eſt; in ſecundo diutius; in tertio minus, quam in reliquis, ſolumque per illud tranſeundum, ut Galenus monet; *10. meth. 10.* in balneo fomentetur venter, ac tota uteri regio prædicto, aut ſimili decocto, deinde inungatur, ac *Vnguenta.* partes pudendæ oleo florum ſalicis, amygdalarum dulcium, viol. de ſemine melonum, cucurbitæ, butyro recenti, minimè ſalito, lacte, unguento roſ. reſumptivo, aut ſequenti, ℞ butyri vaccini loti, unguenti roſ. an. ℥ j. olei Nympheæ, viol. papaveris an. ℥ ß, muſcilaginis tragachanti, ſeminis cydoniorum, altheæ, pſyllij an. ʒ ii. ceræ albæ lotæ cum aqua roſ. q. ſ. fiat unguentum, aut ℞ medullæ cruris vaccini, adipis gallinæ an. ℥ ß æſypi ʒ ii. olei amygd. dulcium q. ſ. miſce, in quibus linimentis ſi lanam & goſſypium intingas peſſos conficies; & ex prædictis decoctis uterinos clyſteres, addito oleo viol. & amygdalarum dulcium, reliqua mutuanda ex capite ſequenti.

De calida uteri intemperatura.

CAP. XV.

Signa. UTeri caliditas ex reliqui corporis caliditate dignoſcitur, & ex menſium paucitate, cum dolore interdum prodeuntium genitalium, interdum exulceratione, & quia quæ profluunt atri ſunt coloris, quippe proprium caloris eſt diſcuſſâ tenuiori ſubſtantiâ, reliquam incraſſare, & per aduſtionem *Calida cur nigriora.* denigrare, adhæc quæ prodeunt fœtida ſunt, & ob aſſiduam punctionem nullum ſervant ordinem, ac ſi arena ſubſtrata ſuperfundas, & in ſole exſiccari ſinas, pallidi coloris fiunt, fœmina contabeſcit, & in coitu dolet; ſequitur tamen hanc temperaturam inſignis ſalacitas, ac genitalium pruritus, ac ſemen acrius ſuo per loca tranſitu percipitur, calor tactu obſtetricis depræhen-

præhenditur, ſemen in utero contabeſcit, uti alia ſemina ſub cane, & fervido ſole terræ commiſſa; Adiungitur cum hac temperatura ut plurimum bilioſus, ichoroſusque humor.

Curatio. *Victus.* Curatur quinque remediorum generibus, primo victu frigefacienti, ac humectanti, ita conſtituatur patiens in loco naturâ frigido, aut arte, flabellis, herbis, floribus, & irrigationibus alterato; veſtes inſuper linteamina, & ſtragula tenuiſſima ſunto, minimè aſpera, aut ſordida; quies imperanda, ſomnus longior moderato; labor, ira, vigilia, vina fortia, & aromata vitanda, ſubinde ardor ſolis, longa ſitis, alimenta, quæ calefaciunt, Venus; ſitque potius *Cibus.* cibus frigidus ex lactucis, ſcariolis, borragine, ſoncho, blito, attriplici, portulaca, cucurbita, melonib. cucumeribus, piſcibus ſaxatilibus, extremitatibus animalium, hordei ſorbitiunculis, juſculis pullorum, in quibus etiam panatellæ concinnari poſſunt; Potus eſto aqua hordei, aut vinum, tenue, album, aquoſum, vel cereviſia mediocris, aut vinum granat. *Clyster.* Venter ſi conſtipatus eſt mollibus ac refrigerantibus clyſteriis humectetur, ac refrigeretur ut ℞ foliorum lactucæ, portulacæ violar. malvæ an. m. i. florum Nympheæ, viol. an. p. i. ß, coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias, colaturæ libræ adde olei roſ. viol. Nympheæ an. ℥ i ſacchari ℥ ii vitellos ovorum ii, miſce; at ſi vis etiam ut purget adde pulpæ caſſiæ, aut diacatholici ℥ i.

Præparatio. Secundo apparantibus calidum, ac bilioſum humorem ſi quis ſubſit, quem purgare oporteat, nam is calidæ intemperiei potiſſimum ſoboles eſt, apparatur autem frigidis, & fervorem compeſcentibus ſerapiis ut, acetoſo, oxyſaccharæ, endiviæ, oxalydis violar. Cichorei, roſar. bugloſſæ, aut ſirupo de endivia, compoſito de ſucco acetoſæ, de agreſta, de papavere, de acetoſitate citri aut limonum, cum dupla quantitate aquæ, lupuli ſalictarij, Agrimoniæ, fumariæ, borraginis, acetoſæ; aut hoc apozemate. ℞ radicis cich. borraginis an. ℥ i, polypodij quercini ℥ i ß foliorum bugloſſæ, acetoſæ, borraginis, violar. an. m. i. florum cord. ſeminum frigid. major. an. p. j ſeminis intybi, ſcariolæ an. ℥ ß fiat decoctio in ſ. q. aquæ, ſecundum artem ad lib. ij, colaturæ adde, vini granat, ſirupi de ribes aut de berberis lib. ß. ſacchari parum, lento igne iterum bulliat, clarificetur, & aromatizetur ʒ i ſpecierum triaſandali.

Evacuatio Tertiò evacuantibus, quibus tamen opus non eſt, ubi ſola adeſt intemperies; at ſi ſanguis redundet venæ ſectio adminiſtranda ex baſilica dextri lateris, vel ex ſalvatella, ſi minor ſit copia, vel etiam ex pede, ſi juxta regulas à nobis ſæpiſſime traditas id fieri expediat. *Vena ſectio.* Si verò bilis redundat, purgantibus, ſed clementioribus ne excandeſcat, & magis concalefiat, medicamentis *Purgatio* utendum, ex manna, caſſia, ſirupo roſato, aut violar. ſolutivo, tamarindis, myrobalanis, quibus rhabarb. dilutum aut confectionem hamec ſine ſcammonio addere interdum licet; ut ℞ decoctionis adianthi, florum cord. prunorum, tamarind. aut etiam decoctionis bilioſæ, vel ſeri caprini ℥ iiij in quibus diſſolve pulpæ caſſiæ, vel mannæ electæ ℥ i, ſirupi roſar. ſolut. ℥ i ß miſce; vel in pari quantitate decocti, aut ſeri diſſolve ʒ ii diaphœnici, rhabarb. diluti ʒ i ß, ſirupi ex 9. infuſ. viol. ℥ i ß miſce. *Morſelli.* Si tamen buccellas magis amat, ℞ medullæ caſſiæ recenter extractæ, vel diaprunis ſimplicis ℥ ß, electuarii de ſucco roſar. vel confectionis hamec ſine ſcammonio ʒ iii ß, ſacchari q. ſ. miſce, fiant x ii, quibus interdum additur ʒ i pulveris rhabarb. At ſi hæc forma faſtidioſa ſit ſequentibus pilulis utatur, ℞ maſſæ pilul. aggregativarum, de rhab. vel aurearum ℈ iiii, diagridii optimi g. v. cum ſirupo de ſucco endiviæ, formentur viiii; quod ſi ab his etiam abhorret, exhibeantur g. v ii diagridij optimi in ℥ i ſirupi roſar. ſolutivi, aut conſervæ roſ. aut etiam capiat ℥ iiij, vel v. ejuſdem ſirupi roſarum Alexandrinarum, vel mellis roſarum earundem, vel de endivia Gentilis, aut de cich. cum rhab. & folijs ſenæ. *Clanculum purgantia.* Verum ſi medicamenta prorſus reſpuit, clanculum exhibeantur cibis, aut fructibus quibus uti ſolet excepta, quod multis fit modis. *Primus modus.* Primus, ℞ medicamentum illud unum

vel plura, quibus patientem purgare vis, in majori tamen quantitate, & cum pauco cinnamomo, & aniso, macerabis in sero caprino, aqua hordei, vel vino, aut liquore patienti grato, per horas 24. coletur ac ponatur vas super calidos cineres, in quem liquorem projice fructus, quos purgativos reddere volueris, cydonia nimirum, pyra, poma, pruna, cerasa, caricas, persica aut similia, tantisper bulliant, quoad liquor omnis imbibatur, ac serventur, nam qui hos fructus comederit placidè purgabit, at si sapore minus placido infecti fuerint, saccharum, & cinnamomum aspergatur aut saccharo incrustentur. *Secundus.* Alii ligant cathartica in linteo, & aliquo ex supradictis liquoribus, bullire sinunt simul cum fructibus ad medias, & addunt sacchari s. q. qui fructus ac jusculum etiam sine molestia purgant, ac sic fiunt pruna senæ. *Tertius.* Alii juxta primum modum in liquore, in quo catharticum maceratum fuit, fructus etiam aliquandiu madefieri permittunt, eosquè subinde resiccant, idque faciunt ter, aut quater semper accipiendo nova cathartica, hi fructus resperso saccharo, quo tempore devorandi sunt, gratissimè purgant. *Quartus.* Quartus hic erit modus, ℞ pulveris affectioni convenientis cathartici ʒ j. aut plures sacchari dissoluti in aqua viol. pro singulis medicamenti drachmis ℥ j. specierum diarrod. abb. ℈ j. pro ʒ fiant rotulæ seu tabellæ ad formam tabellarum diarrod. abb. quæ potissimum conveniunt, quando patiens medicamentum retinere nequit, & hac ratione parantur rotulæ electuarii de succo ros. ac diaturbit, quæ communiter in officinis prostant. *Quintus.* Quintus, ac usitatissimus modus præsertim pro nobilioribus, & delicatulis sequens est. ℞ foliorum senæ ℥ iiii. ß rhab. electi ℥ j. ß, succi cydoniorum depurati lib. ii. bulliant secundum artem, expressioni fortiter factæ adde pulpæ pomorum redolentium, secundum artem coctorum lib. vi. brodii seu sirupi zinziberis, aut citronis lib. j. mivæ cydoniorum lib. ß, sacchari lib. 3. coquantur ad formam diacitoniati, seu mermeladæ, ac sub finem coctionis adde mannæ calabrinæ dissolutæ in vino malvatico ℥ vi. distribuatur per capsulas, cum voluptate, ac sine ulla molestia evacuat; poteris totam massam distribuere in duas partes, & alteri pro singulis unciis g. v. diagridii adjicere pro fortioribus, dosis ab ℥ ß ad ℥ j. similiter poteris diacytoniatum concinnare, conservam pyrorum, ac plerasque alias, tuncque aptum fiet medicamentum prægnantibus, ac fluxionibus laborantibus, quia confortando purgat. *Prægnantibus utilia cathartica.* *Sextus.* Sexto adhuc modo pro exhaustis delicatis, nobilibus, aut iis, qui infortunatum sortitæ sunt ventriculum, cathartica recentia, ac succulenta distillantur, vel si arida sint, aliquantisper prius in infusione dimittuntur, sic accepimus ab Eduardo Mender orientalis Indiæ protomedico cassiam fistulam viridem ibi distillari, ejusque distillatitiam aquam delicatioribus exhiberi, quâ eadem ratione materiam apozematum & catharticarum potionum distillari usui interdum erit.

Alteratio seu refrigeratio. *Sanguinis miss. ex salvatella.* Quartò humoris ac uteri ipsius intemperiem corrigentibus, quod fiet sanguinis missione ex salvatella, quæ mirificam jecori, ac corpori universo ventilationem præstat, similiter balneo aquæ dulcis, in quo mulier ad medium usque ventrem contineatur, vel ℞ malvæ utriusque cum radicibus an. m. j. ß, foliorum vitis, malorum cydoniorum, viol. an. m. j. flor. viol. salicis ros. Nympheæ an. p. iii. seminis fœnugræci ℥ iiii. fiat decoctum in quo mulier jejuna sedeat, præcavens ne sudet, ex quo etiam fieri possunt fomentationes, *Incessio.* evaporationes, incessiones, & ex iisdem herbis sacculus pro vulva; postea lecto se componens capiat cochleare j. sequentis, aut similis conservæ ℞ conservæ radicum, borraginis ℥ j. conservæ capill. Veneris, acetosæ an. ℥ ß, rosaceæ, florum nympheæ an. ʒ vi. specierum diamargaritonis frigidi, triasandali, pulveris margaritarum an. ʒ j. cum sirupo viol. fiat conserva, aut cum saccharo dissoluto in aqua buglossæ fiat conditum per tabellas; aliam sic conficies. ℞ *Conserva.* conservæ viol. florum buglossæ, ros. (quæ semper addenda quia haud facilè vertitur in bilem) an. ℥ j. ß, specierum diarrod. abb. triasandali an. ʒ j. ß, cum saccharo clarificato, vel sirupo adianti, fiat conditum pannis aureis coopertum,

opertum, dosis ℥j. ante prandium. Quod si fœmina sterilis sit, adde hisce confectionibus seminis mercurialis ℈ iiii. visci quercini, pulveris pudendi tauri, & matricis leporis an. ℈ ii. inungatur dorsum, & lumbi unguento ros. *Inunctio.* resumptivo, refrigeranti addito oleo ros. nenupharis, viol. & lacte muliebri, succo cucurbitæ, endiviæ, lactucæ, solani, umbilici Veneris, quibus etiam pubes inungi potest; hanc mixturam monstravit experientia esse utilissimam ℞ olei ros. ℥ iii. succi cucurbitæ, vel endiviæ ℥ iiii. lactis muliebris ℥ iii. ß misce, fiat linimentum pro universo corpore, cavendum tamen ne dorso nimium frigido adhibeantur. Cum autem quæ diximus universi corporis calorem compescant, peculiariter ipsius uteri fervor mitigabitur; si venter inferior ac pudendum liniatur oleo viol. de semine cucurbitæ; aut post balnea, & incessiones unguentis supradictis; aut sequens emplastrum ventri admoveatur. ℞ foliorum attriplicis, portulacæ, lactucæ an. p. ii. coquantur, pistentur, & adde olei rosar. viol. cydoniorum an. ℥ j. farinæ hordei p. j. cum aqua hordei, fiat cataplasma; in uterum verò infundatur, aqua portulacæ, cucurbitæ, cremor ptisanæ, lac caprinum, vel decoctum jam recitatum cum oleo ros. viol. Nympheæ; aut suffiatur ex hoc, ℞ omnium sandalorum an. ℈ j. ros. rub. florum Nympheæ, & viol. an. ℥ j. styracis ℈ ii. ambræ ℈ i. trita omnia aqua ros. excipiantur, & in pastillos distribuantur; pudendo subditur pessarius, qui recipit medullæ cruris vituli, cerebri cervini, butyri vaccini, adipis caprini aqua fontana sæpius loti, seminis mercurialis an. ℥ ß, acaciæ, hypocistidos, santali rubei, cornu cervi usti an. ʒ ii. oleo rosaceo, ac lanæ floccis in pessos excipiantur; vel ʒ ii. cerussæ aqua dissolutæ cum muscilagine malvarum, & cydoniorum liquato, ac cum lana pessos confice, aut sine lana ex eo lumbos inunge, aut certè aqua hordei liquefiant pro clystere uterino; horum vero usum rectè administrabis, si semper singula multum posse cognoscens, lumborum, & uterorum nimiam perfrigerationem caveris, ex qua stupor nervorum, aut etiam sterilitas sequitur; reliqua, quæ hanc intemperiem curant supplebis ex capite de pulsatione in arteria dorsi, & de fluxu menstruorum à causâ calidâ.

Vteri ratio · *Cataplasma.* · *Menthen-crita.* · *Suffitus.* · *Pessus.* · *Admonitio.*

SECTIO SECUNDA.

De morbis uteri in situ.

De uteri procidentia.

CAP. XVI.

UTeri procidentia, prolapsus, descensus, sive exitus, & egressus, quem Arabes matricis præcipitationem vocant, tunc fit, cum uteri corpus per fœminæ pudendum ita evertitur, ut instar strutiocameli ovi foras promineat juxta majoris aut minoris differentiam, prout violenta eversio contingit; Agnoscit Fernelius inter prolapsum, & descensum hanc differentiam, quod in descensu in infimas partes uterus provolvatur, prolapsus vero gravior sit, quod eversus uterus foris procedat, ejusq; fundû, uti diximus, instar ovi promineat; neq; verò ut imperiti putant, à suis solutus appendicibus ac ligamentis totus decumbit, nam si ita prociderat, restitui minime posset, sed ejus ligamenta fiunt laxiora, præsertim cum peritonœum aut ipsius vincula dissolvuntur, aut disrumpuntur, uti enim variis partibus per diversas propagines alligatur, ita ilio per tunicam à peritonæo demandatam. Morbus est in depravato uteri

Nomina. · *Descriptio.* · *Species morbi.*

ſitu cunctas ejus actiones lædens, tam proprias quam communes; cujus tres ſunt differentiæ, prima quando collum uteri in pudendum procumbit; ſecunda quando ipſius uteri fundum, ac totum corpus in colum prolabitur, & tunc nonnunquam apparet veluti glans viri: tertia quando membrana ejus interna evertitur, ac rugoſa extrà prominet.

Differentia. *Cauſa.* Sunt porro hujus affectus cauſæ variæ, nam humiditas, & mucoſa ſubſtantia ad uturum fluens vincula laxat, & longa ſeſſio in loco frigido, muſculos refrigerat, ac reſolvit, quod ſeniorib⁹ accidit, & iis quæ in frigido loco pedes diu continuerunt, ſicuti lotricibus, ſed & multæ aliæ cauſæ hujus affectus reperiuntur, ut nimius in partu conatus, aut in teneſmo, vel ſecundinarum expulſione, & inartificioſa fœtus ipſius vel ſecundinæ extractio, ſternutatio frequens, ſtrepitus, caſus, ictus, ſaltus, curſus acclivis, aut declivis, choreæ, vociferatio, ſectio lignorum; & inſuper quæ animum afficiunt, ut filiorum amiſſio, hoſtium incurſus, conflagratio domus, periculoſa navigatio; à quibus facilè mulieres exſolvuntur, & uterus prolabitur; adhæc ex ſpiritus cohibitione, oneris elevatione, ac coëundi deſiderio, aut longiori Veneris abſtinentia, putrefactione, corruptione, vel inciſione ligamentorum.

Signa. Cognoſcitur affectio, quia in principio plurimus erumpit ſanguis, deinde conſequitur dolor partium, quibus uterus annectitur, præcipuè lumborum, pudendorum, imi ventris, ac præcordiorum; ſed & in ipſo pudendo gravitas percipitur, ac tumor ovi formâ, ſtercus & urina ſupprimuntur ab uteri tumore veſicam, ac rectum inteſtinum comprimente; febris adeſt, interdum convulſio, vel tremor, & gravitas quædam veluti fili glomeratio, hæc plerumque alias cauſas accuſant, ſi verò ligamenta humore, & mucoſitate perfuſa ſint, ſine dolore uterus excidit, ac pudendum humore madet, & præceſſit victus ratio humidior, uſus piſcium recentium, fructuum & vita deſes: ſi putrefacta fuerint ligamenta, virulenta ſanies prodit; ſi ſciſſa, ſanguis.

Prognoſtica In principio facilè reducitur uterus, & rectè locatus permanet, præſertim in vigore ætatis, in provectioribus enim retrahitur quidem, ſed ex levi occaſione relabitur; ubi verò temporis progreſſu affectio invaluit, neq; convulſionis periculum eſt, neque dolor infeſtat, minus tamen curationem recipit, nam licet aliquando medicamentis vel aliter reponatur, facilè tamen recidit; jam verò uteri procidentia à cauſis primitivis, ſi idoneis adhibitis remediis non curetur, malum, quia ſignificat ligamenta eſſe rupta, quæ ſi putreſcant, aut etiam id quod procidit, putrefiat, curationem non recipit, ideo amputandum, vel urendum, quod inutile fuerit, citra ullius periculi metum.

Curatio. Curatur quatuor remediorum generibus, & primò quidem victu calido, & ſicco tenui, ac adſtringenti, de quo cap. de humida uteri intemperie, & de menſium profluvio.

Victus. *Evacuatio* Secundò evacuatione perſanguinis miſſionem ex brachio, ſi prę humiditate, et ſanguinis copiâ uterum excidere comperiamus; vel ſi ob mucoſa, & pituitoſa excrementa prolabitur, purgatione per ea, quæ pituitam educunt, ut ʒ i pilularum de agarico Alephanginarum, cochiarum, Indarum, addito ℈ i trochiſcorum de myrrha, aut ℥ ß diaphœnici in ℥ iiii decoctionis pituitoſæ. At ſi magna humorum copia non adſit, prohibet Hippocrat. cathartica, & meritò quia cum alvo uterus etiam movetur, quapropter præſtat vomitum ciere bis in hebdomada per ʒ i diaſſari in ℥ vi decocti ſeminis raphani, & per reliqua c. de uteri frigida intemperie jam deſcripta, ita enim revelluntur humores ab utero, & pituitoſi facilè expurgantur: duras tamẽ alvi feces in inteſtinis contentas evacuabis per clyſterem, qui urinas etiam movere valeat, quippe illis partibus plenis nequit uterus ad ſuum locum remeare, clyſter talis erit, ℞ foliorum anethi, menthaſtri an. m. j, florum camomillæ p. ii, ſeminis dauci, aniſi, cumini an. ʒ i. coquantur ſecundum artem ad tertias juris ℞ ℥ xii olei camomillæ, & anethi ℥ i ß ſalis ʒ i aut diaphœnici ʒ ii, miſce. *2. de morb. mul.*

Vomitus. *Clyſter.*

Tertiò iis, quæ uterum ad ſuum locum reducere valeant, in quem uſum mulier

Vteri reductio. mulier collocetur ſupina coxis altioribus, dilatatiſque, & reflexis poplitibus, deinde prolapſa uteri pars, ſi frigida tenſave fuerit oleo tepido, ac butyro foveatur, aut decoctione malvæ, betæ, altheæ, fœnugræci, ſeminis lini, camæmali, & baccarum lauri, ut levior, tractabiliorque reddatur, tunc deinde obſtetrix, aut prudens alia mulier præcipitatum uterum manu intincta oleo maſtichyno, aut adipe gallinæ in proprium locum reponat, ſed priuſquam reducatur uterus muſcilagine cydoniorum perunctus, pulvere reſtrictivo reſpergatur, aut ſequenti. *Pulvis reſtrictivus.* ℞ acaciæ ℥ ii. baccarum myrthi, balauſtiarum, roſ. rub. an. ʒ j. ß miſce. Tunc lanam in ſe convolutam, ſyſtrema Græci vocant, forma & craſſitudine ſinui muliebri reſpondentem, linteoloque exceptam, ac vino ſtiptico intinctam, aut decocto acaciæ, & hypociſtidos utero ſubjicito, atque ipſum abſq; violentia ſurſum reprimito, donec intra ſinum, & proprium locum regrediatur, tunc pecten ſpongia madida in poſca, aut adſtringenti vino integatur, & mulier reclinetur extenſis ac coaptatis cruribus, ita ut alteri alterum incumbat, & immediatè pòſt ſub umbilico, aut ſub mammis, & in dorſo è regione cucurbita una atq; altera ſine ſcarificatione applicetur, vincula brachiorum dolorifica fiant, & mulier ſuperius grata oleat ut ambram, moſcum, galliam, & alyptam muſcatam; inferius verò fœtida ſuffiantur, & quæ ingrati ſunt odoris ut galbanum, ſagapenum, aſſa fœtida, caſtorium, ſoleæ combuſtæ, ac perdicum plumæ. Sic mulier locata maneat novem dierum ſpatio; alvus tamen reſpondeat, aut interdum clyſter lenitivus injiciatur, ut feces egerantur citra nixum. Quibus non proficientibus, ovum ſub gallina fractum, agitatum, & lanis involutum, ac vulvæ admotum uterum reducit ad ſuam ſedem, quia malè olentia refugit, aut cucurbitæ domeſticæ vel betæ decoctum mixtum cum urina graveolenti, aut aceto acerrimo, vel re aliqua fœtida uterus proluatur. *Cauterij oſtentatio.* Præſtat cauterium actuale ignitum manu oſtentare, ac ſimulet medicus, vel obſtetrix velle partem tangere, ita enim natura retrahitur, & cum ea uterus ipſe, aut pars aliqua ſi quæ ſit, quæ extra promineat, ut rectum inteſtinum; aut alia; vel ſi mulier timidiuſcula ſit, vivi *Mures.* mures filo ligati cruribus repente ſubmittantur. *Andreas Valcacer. Hiſtoria.* Retulit mihi quondam Andreas Valcacer, exercitatiſſimus chirurgus, ac ejuſdem artis in Academia Salmanticenſi profeſſor cujus in juventute cum maximo fructu auditor fui, vulnus quendam in ventre accepiſſe, per quod inteſtina egrediebantur, quæ ut reducerentur in ſuam ſedem, nullum aliud medicamentum profuiſſe, quoad candens ferramentum magnum coram patiente manu geſtans vulneri applicaturum finxit, cujus rei ſubito terrore è veſtigio inteſtina in ſuum locum reducta fuêre.

Vteri conſervatio in ſuo loco. Quartò & ultimò ijs, quæ uterum jam repoſitum tutari, & in ſua ſede conſervare valeant, in quem finem illicò poſt operationem jam dictam confert emplaſtrum, quod recipit ladani depurati ℥ j. ß, thuris maſticis an. ℥ ß, ligni aloës, cariophyllorum, ſpicæ utriuſque an. ʒ j. ambræ g. aliquot, moſci electi ℥ ß fiant duo emplaſtra rotunda ſuper pannum laneum novum, quæ è regione umbilici lateribus applicentur, & die, ac nocte juxta cutem geſtentur, ſimilem huic uſum præſtat emplaſtrum contra rupturam, unguentum comitiſſæ, vernicis, emplaſtrum de maſtice rubrum, vel diaphœnicon, aut ℞ galbani ℥ j. ß myrrhæ, thuris an. ʒ ii. therebentinæ ℥ ß, ſeminis lavendulæ, ſanguinis draconis an. ʒ j. pulveris roſar. coralli, myrthillorum an. ℈ ii. moſci ℈ ß, miſce, extendantur in linteo, vel corio, quæ faſciâ aut Zonâ Hippocratis, ſimili ijs, quibus in rupturis utimur, *Zona Hipp.* ſubligentur ſi ita opus ſit. Sinui verò muliebri peſſus inditur ex lana, vino adſtringenti madida cum pulvere ſupradicto in 2. remed. genere, aut cum alio qui recipit balauſtiarum, nucum cupreſſi, roſar. cyperi, maſticis, thuris an. partes æquales.

Armilla. Nec incommodè à perito quodam viro excogitata eſt armilla aut circulus ex ære factus, qui in vulvam immiſſus uterum in ſua ſede contineat, &

urinæ excrementorumquè egressum non impediat, cereâ tamen candelâ per *Incessiones.* ipsum convolutâ ne æs carnem contingat; uterum firmant incessiones ex decocto balaustiarum, nucum cupressi, acaciæ, baccarum myrthi, corticum pini, querci, thuris, ac florum stœchados, foliorum mespillorum, simphyti, rubi, malicorij, quo etiam aut vino adstringenti pecten sæpiuscule foveatur, aut idem vinum per methencritam in uterum injiciatur.

Vterus tumidus. At si prolapsus uterus tempore intumuerit, plurimoque humore turgidus præ tumore reduci nequeat, betæ decocto abluatur, deinde aceto, sale subinde insperso, ac sic imminuto tumore reducatur, *Scissio.* quod si pars quæ excidit sit planè corrupta; aut assidua urinæ irrigatione, & adhærentibus sordibus ulcerata, ultimum erit, quod corruptum est abscindere citra ullius periculi formidinem, reliquum reducere, si vero corruptio serpat, caustico vel candenti ferro utendum, sed rarissimè ob convulsionis periculum, ac videre licet varias præcisi omninò uteri citra nocumentum historias apud Rouzetum, ex quibus *(Fol. 350. Gynæceor.)* mulierem absque utero sanam vivere posse concludit. *Sudores.* Denique si nimius totius corporis aut uteri mador in causa sit confert sudare ex decocto radicis chynæ, sarsæ aut ligni indici, ut siccata ligamenta haud facilè denuò laxari, aut relabi possint.

De uteri ascensu, & recursu, ad varias partes.

CAP. XVII.

TRipliciter mutatur uterus ad inferiora, & dicitur procidentia, de quâ superiori c. ad ilia seu latera, & tunc fit reclinatio seu aversio, & contorsio; quemadmodum uteri ascensus si ad superiora recurrit; convulsio etiam, sive perversio appellatur, cum vel ad superiora, vel ad latera retrahitur, aut ad anteriora, id est, ad vesicam, vel, ad posteriora, id est, ad sedem: meminit hujus *Species.* affectus Hippocrates; *(2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.)* & est morbus in depravatâ figurâ vel situ, quem pro varietate loci in quem irruit, varia consequuntur symptomata, membrorum, respirationis, jecoris, lienis, ventriculi, vesicæ, intestinorum, lumborum, in hasce enim partes uterus si non ascendit, saltem incumbit. *Distinctio* Differt ascensus à strangulatu, quod in ascensu premitur mulier duntaxat spirandi facultate, & animi defectione, id tamen citra metum, aut evidens delirium seu graviora alia strangulationis symptomata.

Causæ. Fit à cunctis causis externis, à quibus uteri procidentiam fieri diximus, ut frigore pedum, aut lumborum, terrore, saltatione, lignorum sectione, cursu per acclivem aut declivem locum, potissimum autem ex ventositate, inflammatione, tumore, abscessu, siccitate, ac corrugatione uteri, & ligamentorum ut Galenus autor est; nam labor tendit; frigus, & siccitas & tendunt, & corrugant, sicque uterus convellitur; *(2. de causis Puls.)* odorata etiam superius adhibita aut fœtida inferius ascensus causæ sunt, sed & vapores ipsum replere solent, quod maxime contingit, post immodicum menstruorum fluxum. Atque hæ numerantur externæ communioresque causæ; speciales verò, & internæ, ac frequentiores, uti Galenus & Aëtius referunt, *(G. 6. de locis 5. A. lib. 16. c. 70.)* sunt mensium suppressiones; *Signa.* ab his siquidem venæ, & arteriæ ad uterum tendentes humore replentur, repletæ turgent, ac vicini uteri appendices sive habenæ extenduntur, ad quarum extensionem uterus retrahitur, æqualiter si ex utraque parte æqualis fiat repletio, inæqualiter si venæ alterius partis magis repleantur, jecoris præsertim, aut lienis, nam si hepaticæ venæ superfluo sanguine sint tumidæ è dextris, si splenicæ è sinistris uterus convellitur, prout hæ aut illæ magis fuerint repletæ; In utram vero partem uterus declinaverit digitorum admotione dignoscet obstetrix, & quod *Ad caput.* dolor ibi ingens persentitur; Adhæc quia si ad superiora recurrat, & ad caput ipsum

ipſum gravatur, venæ in naſo, & ſub oculis dolent, auditus minuitur, ac levia fiunt deliramenta; ſoporaſa eſt mulier, & ſpuma adeſt juxta os. Si ad hepar, *Ad latus.* derepente voce deſtituitur mulier, dentes conſerit, color apparet lividus, ſi obliquè ad latus aliquod, vel coxendicem, tuſſis adeſt, dolor in latere acer, acerbiorque in ſiniſtro, uterus ipſe durus eſt, & ad contactum dolet, contabeſcit patiens, & veluti perinephmonia afficitur, convellitur, ac menſes non apparent, nec puerperia, vel antea conſpecti evaneſcunt; propinqui inſuper fæmoris diſtentio, dolor, perfrigeratio, impedimentum, ac torpor fit, quod prægnantibus ſæpe evenire ſcimus; interdum ad enittendum ac deambulandum impotentia, unde gybboſa apparet. Si in lumbos incumbit, ſpiritus ſub- *Ad lumbos.* limis eſt, levis adeſt ſuffocatio, denſa anhelatio, ac moveri non vult. Si retrò, & *Ad ſedem.* infrà inclinat, torpor ſequitur, & utriuſq; cruris motus difficilis, aut planè interceptus, ac ingentes dolores qui inter ſedendum acuuntur magis, præſertim ſi verſus anum retractio fiat, flatus retinentur, alvus ſupprimitur, neq; clyſterem admittit, niſi genibus patiens innitatur. Si ad pubem vergit, imus venter ad *Ad pubem.* pecten extenditur, dolores ibidem percipiuntur, interdum etiam ſupprimitur urina, maximè ſi uterus veſicam contingat. Si ad inguina, dolent urinæ mea- *Ad inguina.* tus, & torpent crura. Si ad pedes magnus pedis digitus convellitur, dolent cru- *Ad pedes.* ra, & fæmora; quod tamen non ita intelligas, quaſi uterus has partes pertingat, ſed quod ipſas in conſenſum trahat, potiſſimum caput, pedes, & longinquiora membra, ac tum propriè non tam convulſio dicitur, quam matricis oberratio. *Vteri oberratio.* At ſi os uteri contorquetur, menſes, & lotia ſupprimuntur, aut minuuntur, & ſemen fœmina non ſuſcipit. Contingit præcipuè hic affectus virginibus *Prognoſticũ.* grandioribus, viduis, & ijs, quæ poſt partum ſteriles factæ ſunt, ac prægnantibus, frequens quidem, at difficilis eſt affectio.

Curatur quatuor remediorum generibus, primum victu parco, & optimi *Curatio.* ſucci, ut carne pulli, perdicis, palumbi, avium montanarum, & ferculis paratis *Victus.* cum aromatibus, & ſalſamentis, vino rubello. Mulier collocetur in aëre ca- *Locatio.* lido, & ſicco vel certè temperato, frigidus quippe ac ventoſus utero inimicus qui ex ſe exiguo calore præditus eſt, vitanda igitur frigiditas pedum, ac lumborum; modò ſedeat, modò jaceat, caput & partes pectoris elatiores habeat mulier, ſubinde venter à ventriculo ad umbilicum uſque faſciis ligetur, quo matrix inferius retrudatur; at infra umbilicum emplaſtrum aliquod ex gallia, vel ſuavi alio odore applicetur; quies commendatur, ſed & nonnunquam tuſſis, ſternutatio, ſaltus, curſus efficiunt, ut aſcendat uterus ac reſtituatur: animi pathemata vitentur, alvus reſpondeat, aut clyſteri ſuperiori cap. deſcripto proritetur, urina etiam moveatur non quidem diureticis, ſed mictione ſæpiuſcule ſponte tentata, quippe vacuo inteſtino, ac veſica, uterus qui inter haſce partes naturalem ſitum obtinet, melius in ſuo loco contineatur.

Secundò utendum ijs, quæ cauſam retractionis removent, quocirca præ- *Vacuatio.* ſente plenitudine, ſanguinis miſſione opus erit ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, aut uterus ſurſum retractus; ex brachio, ſi totum corpus conſentiat, aut uterus ad latera inclinet, præſertim ſi menſes non inſtiterint. Si tamen cacochymia adſit, per inferiora purgabis convenienti medicamento, & peccantem humorem reſpiciente, at ſi ad latera vergat non ſolum medicamentis alvum movebis, verumetiam vomitum provocabis ℥ iiii. decocti ſeminis raphani, & ℥ ii. oxymelitis aut diaſſaro.

Tertiò ſi citra plenitudinem, & cacochymiam affectio oriatur, illico uten- *Sympt. mitigatio.* dum ijs quæ accidentia mitigare valeant, ut capitis perfuſionibus, ac reliquis quorum uberem copiam reperies c. de Epilepſia, & de ſuffocatione ex utero, ex quo tota ferè aſcenſus curatio petenda erit; Potiſſimum autem dolori, *Doloris ſedatio.* quia vires deſtruit, & fluxiones excitat ocyſſime ſuccurendum; id fiet, ſi dolens particula inungatur oleo liliorum, amygdalarum dulcium, de ſemine lini, angelicæ, cum pinguedine gallinæ, medulla cruris cervi, aut

vituli,

vituli, erit tamen pars prius fovenda ſpongia madida, in decocto altheæ, ſeminis lini, fœnugræci, camæmali, meliloti, arthemiſiæ, & ſimilium, vel ex decocto earundem herbarum balnea fiant, & inceſſiones; ac ut verbo dicam utendum reliquis, quæ c. de variis ex utero doloribus dicta jam ſunt. *Balneum.*

Vteri reductio. Quartò poſteaquam pars laxa, ac ita emollita, & blanda fuerit, ut obſtetrici uterum tractanti cedat, ea adminiſtranda, quæ uterum ad ſuam ſedem reducere valeant, ita obſtetrix manibus perunctis aliquo ex prædictis oleis, perfricando, & comprimendo ventrem, uterum deorſum trahat, ac in ſuum locum propellat, donec tenſio & dolor quieſcat. *Peſſus.* Tunc vero appones peſſarium hac ratione confectum. ℞ theriacæ magnæ ʒ ii. herbæ mercurialis contuſæ, aut ſucci ipſius ℥ j. olei liliorum alborum q. ſ. miſce & appone, ac è veſtigio cucurbita magna ſine ſcarificatione infra umbilicum apponatur. *Cucurbita.* At ſi os uteri diſtortum ſit, aut averſio ipſius uteri verſus podicem fiat, obſtetrici imperabis, ut digito in anum immiſſo uterum propellat, deinde glandem ano ſubdat iiij. digitorum longitudine ex galbano & cera paratam, cujus extremitati filum extractionis gratia ſit annexum, atque ipſa obſtetrix ſpecillo cum digito ſubmiſſo uteri collum dirigat, patiens verò in contrarium parti affectæ latus, aut ſupina decumbat, ac tunc oleum tepidum in uterum ac inteſtina infundatur; & ea applicentur, quæ ipſum uterum ſuo jam repoſitum loco firmare, roborareque ſunt apta, in quem uſum ſub umbilico, & ſupra caudam duo emplaſtra applicentur, ex ijs, quæ pro matrice, appellantur, calidiora ſi ex cauſa frigida malum ortum duxerit; frigidiora ſi ex calida, aut certè diſcutientia ſi adhuc abundantia ſuperſit, vel alexi pharmaca ſi ſubſit malignitas, ideoquè theriaca reliquis admiſcetur; conficiuntur autem emplaſtra, ex ſtyrace, galbano, tacca macca, carenna; conſideretur tamen ſemper, ſpecialis fœminæ conditio, nam aliæ hoc, aliæ illo medicamento magis gaudent; novi quandam cui nulla re promptius uterus recurrebat, quam ſuffitu ad nares ex panno veteri, alia ex plumis.

Sectio Tertia.

De morbis in magnitudine.

De Nymphæa, ſive ſymptomate turpitudinis.

Cap. XVIII.

Deſcriptio. Cuticularis illa Epiphyſis, ſive caruncula, ſupra alarum commiſſiorum ſita, quam alibi deſcripſimus ejuſque uſus, quæque Nympha dicitur ſive *cletoris*, aliis colliculus, Hippocrati Columella, Avicennæ Virga, vel Albatara virili peni reſpondens; nonnunquam ad tantam magnitudinem creſcit, ut non decentis verecundiæ notam præ ſe ferat, & multis fœminis inſignis quoque impudicitiæ argumento ſit; inveniunturquè earum quædam, quæ per hanc partem etiam erectæ viris ſimiliter conſiſtant, potiſſimum autem à veſtimentis jugiter pars attrita ad libidinem proritat, tunc igitur ad differentiam partis ipſius, quæ Nympha dicitur, & curationis ejus manualis, quam Nymphotomiam propriè appellaveris; affectionem hanc clarioris doctrinæ gratiâ Nymphæam appellandam eſſe ſuo loco conſcripſimus. *Nomina.* Albucaſis tentiginem vocat, Moſchio ſymptoma turpitudinis; Avicenna fruſtrum magnum; ſi verò pars ea non augeatur, ſed alia denuò creſcat in orificio uteri, quæ extra per tempora propendeat Cauda nuncupatur à latinis; ab Avicenna ſurſus; Albucaſis ægritudinem appellat caudatam, alii ſimpliciter carnem vocant, & meritò

1. de nat. mul. c. 3. Hipp. lib. de nat. mul.

lib. 2. cap. 71

Avic. 21. 3. tract. 4. c. 23.

ritò quia ſimplex caro eſt, qualem vidi in muliere Hamburgenſi honeſti civis conjuge menſtruorum temporibus accreſcentem, ita ut ne tunc nec antea quidem mariti concubitum toleraret. Eſt autem cauda, ut ſcribit Aëtius, carnoſa quædam ſubſtantia, ab uteri oſculo exorta, quæ muliebre replet pudendum, & aliquando extra progreditur inſtar caudæ, unde etiam nomen accepit. *Cauda quid.* Ex dictis liquet Nympham Nymphas, Nymphæam, & Nymphotomiam differre uti partem affectam, affectum & curationem; appello autem Nymphas in plurali cuticulares carunculas, quas inſtar geminæ linguæ propendulas, & gallorum criſtis non diſſimiles, prope os uteri in ejus cervice aſtare ſuo loco diximus. Cauda verò res eſt diverſa, caro nimirum toto genere præter naturam ab uteri oſculo propendens.

Porrò in Nymphæa pars illa ſive colliculus, qui naturaliter fœminis ineſt, ex decumbente humore tumet, & accreſcit, uterque tamen affectus à luxuriente fit natura plures humores, ac nimiam carnem in locis naturalibus generante, unde fit, ut æſtate augeantur, quia aëris calore funduntur, ac dilatantur. *Cauſa.* Diſtinguuntur facilè, nam ſi cletoris longius exeratur ac coagmentetur, nimium fit coëundi deſiderium, & ad libidinem irritamentum; in cauda fœminæ acceſſum timent, nec tolerare queunt, quia impeditur penis ingreſſus, quem nulla ratione præ dolore admittere queunt; illa affectio eſt in quantitate continua aucta, hæc indiſcreta & invia. *Diſtinctio.* *Species* Affectus hi adhibito matricis ſpeculo ſatis patent. *Nota.* Quicunque curationis mentionem faciunt, manuali præciſione exequendam eſſe prodiderunt, quod mihi oppidò inprimis cruentum, deinde etiam valde periculoſum videtur ob cicatricem, quam perinde ac reliqua hujus partis ulcera difficulter ſuſcipiunt, ideoque diſtinctione erit opus, & Nymphas quidem ſive cuticulares carunculas utero adſtantes nulla ratione ſcindendas cenſeo, præſertim ſi earum tumor ſive incrementum verſus ſedem declinaverit, quia ex eorum locorum ſectione facilè fiſtula generatur, *Curatio.* *lib.16. c.19.* ut notavit Aëtius. Nec poſſum aſſentire Avicennæ, qui Nymphæam reſcindendam, caudam medicamentis corroſivis tractandam ſentit; quia expeditior videtur lapſus præciſio adnaſcentis carnis toto genere præter naturam; difficilior ejus particulæ quæ & naturalis ex parte eſt, & cujus nervi, muſculi, ac membranulæ aliunde prodeunt. *Avicennæ lapſus.*

Quocirca ſi cletoris ſive Nympha ex ubertate humoris in deformem augeatur magnitudinem curanda potius erit, ſicuti pruritus, ac furor uterinus, Primò ſanguinis minutione, & aliorum humorum eductione, victu tenuiſſimo, ac defrigerante, & aliis quæ ſemen extinguant, ac materiam in locis naturalibus accumulari prohibeant, totumque corporis habitum refrigerare, & exſiccare valeant.

Secundò ijs, quæ quidquid in parte contentum eſt, atterere, & diſcutere ac exſiccare nata ſint, in quem uſum ℞ foliorum lentiſci, radicis lapathi, corticum malorum granatorum, foliorum olivæ an. partes æquales, fiat decoctio in aqua cum qua locus foveatur, & ejus pars per ſiphonem injiciatur. *Attritio ſive diſcuſſio humoris.*

Tertiò cauſticis utendum præſertim ijs, quæ ad ſuperfluam carnem citra dolorem emolliendam faciunt, in quem finem prodeſt totam excreſcentiam ſiccis filamentis involvere, ac fortiter ligare, ita enim quidquid ſucci ineſt conſumitur, & pars contabeſcit, potiſſimum ſi filamenta intingantur in hac aqua ac ſubinde exſiccata applicentur. *Cauſtica ſine dolore exedentia.* ℞ ſublimati ʒ j. aluminis ʒ ii. ß aquæ roſ. ℥ vi. coquantur ad tertiæ partis conſumptionem, prodeſt etiam alumen uſtum per ſe, aut vitriolum, aut ægyptiacum unguentum applicare: vel ℞ ejuſdem unguenti, olei roſ. ceræ communis an. ℥ ß miſce; fortius efficies, & quod non minori efficacia carnem ſine dolore exedit hac ratione, ℞ vitrioli Romani ʒ j. ß lixivii ex quo confici ſolet ſapo lib. ß, coquantur, & incorporentur, in fine decoctionis cum jam inſpiſſatum eſt, remove ab igne, & adde opii optimi ℈ j. formentur trochiſci, ac ſerventur in vaſe æneo, cera obturato, ex quorum pulvere caro inſpergatur.

Chirurgia. Quartò reliquis non proficientibus, deformitates haſce, maximè verò caudam opere chirurgico penitus amputandam eſſe cenſeo, quod dupliciter fit, primo prope radicem crine equino ligato, vel filo ſerico intincto in aqua ſublimati, ſuperius deſcripta, & quotidie filum adſtringatur. Secundò ferro hac ratione, fœminæ in ſella competenter locatæ retrò aſſideat vir robuſtus, qui manibus ſuis fœminæ poplites ſubjuget, cubitis ejus brachia contineat, ac totum corpus regat; Chirurgus ante ipſam ſtans ſpeculo ſive dioptra, quo naturalibus dilatatis latentes in utero morbi conſpiciuntur loco ampliato, forcipe latiori ſuperfluam deformitatem corripiat, ac ſiniſtra manu diſtendat, dextra verò prope forcipis dentes vulſella reſecet, ita ut funditus tota cauda, nympheæ verò ſuperflua duntaxat pars reſcindatur; propterea verò diximus prope forcipis dentes reſecandam, quia cum pelliculoſa ſit cletoris, plurimum extenditur, & niſi magna diligentia adhibeatur, facilè ultra quam oportet amputabitur: unde fluidus affectus, quem Paulus rhiada vocat, ſuboritur; *Rhiada quid.* peractâ chirurgiâ adſtringente vino, vulnus abluatur, ac pulvere reſtrictivo ſubinde inſperſo linteum mundum, aut poſca madidum imponatur, poſt triduumq; emplaſtrum noſtrum ad vulnera applicetur, aut gryſeum, ſeu de lapide calaminari, quoad cicatricem inducat. *Vinum ſtipticum.* Porro vini ſtiptici, cum variæ ac multæ circumferantur deſcriptiones, hanc reliquis præfero, ℞. nucum cupreſſi, foliorum lauri, myrthi, olivæ, centaureæ, majoranæ, ſtœchados, florum roſarum, roriſmarini, balauſtiarum an. m. j. omnia conſciſſa, & leviter contuſa bulliant in lib. iiii. vini albi ad medias. *Pulvis reſtrictivus.* Pulveris etiam reſtrictivi hanc accipe deſcriptionem præ cæteris uſurpandam. ℞ maſticis, thuris, myrrhæ, ſanguinis draconis an. ʒ ii. roſ. rub. corticum granatorum, myrthillorum, balauſtiarum, nucum cupreſſi an. ʒ iiii. lapidis hæmatitidis, boli armeni an. ℥ j. biſtortæ ℥ ß, ex quibus omnibus fiat pulvis, qui valet ad ſiſtendum ſanguinem ex quacunque parte profluat, quod ſi inſpergi ob ſitum loci non poſſit, cum ovi albumine applicetur.

De uteri hydrope.

CAP. XIX.

Deſcriptio. QVando uterus aquarum copia tumet, affectus, hydrops uterinus nuncupatur, ac reſpondet tumori œdematoſo, colligitur autem aqua tum in uteri *Pars affecta* capacitatem, tum inter ipſius tunicas, quod inſinuavit Aëtius dicens; ſæpe humoris copiam in uterum confluere, & aliquando corpuſcula quædam veſicæ fellis ſimilia in utero generari, in quibus humor colligitur, quam ſententiam ita accipit Mercatus, quaſi pelliculæ ad oſcula vaſorũ uteri ex humore ab ipſis vaſis obſtructis percolato, bullarum inſtar generentur, quæ deinde eodem mucoſo humore repleantur, & uterum, ac imi ventris partem in quam magis veſiculæ incumbunt, elevent. Mercurialis verò ſic Aëtium interpretatur, quaſi aqua ſeſe recipiat inter tunicam, & tunicam uteri, non quod tunicæ totæ à ſe invicem disjungantur, ſed quod in aliquibus partibus duntaxat ſeparentur, ita ut fiant in uteri ſubſtantia veſiculæ illæ aqua plenæ; ſicuti in jecore fieri ſcribit Galenus; unde Arabes haud ineptè mihi dixiſſe videntur fieri hydropem *7. Aph. 55.* ex aqua, inter tunicas ipſius uteri contentâ, aut ex tumore pituitoſo in tunica ipſiuſmet uteri, ſicuti fit in teſtibus aquoſus tumor. At ſi craſſus *Falſus hydrops.* viſcidus, pituitoſuſque humor, aut in vaſis uteri, aut in rugis ipſius colligatur, ita ut in tumorem uterus elevetur falſus hydrops generatur; ſed & in uteri capacitate rarò aquam hanc colligi poſſe crediderim, cum ejus oſtium ſit pervium per quod foras ſaltem per intervalla tranſcolari poteſt, niſi fortè ab affectu præter naturam ſit obturatum, ſicuti in prægnantibus, aut tumore aliquo uteri

uteri affectis, quod vel hac historia, quam refert Fernelius, scitu digna facilè confirmatur. Mulier inquit, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profundebat, pelvesq; sex, vel octo complebat aqua citrina ferventissima, dum uterus totus subsideret, mox deinde ex præscripto naturæ menses sequebantur; collecta proximo mense par colluvies, stato deinde tempore profluebat. Morbus est tum in magnitudine, tum etiam in via. *Historia.*

Neque verò duntaxat si varietatem locorum in quibus aqua colligitur inspectes, verum si generandi hydropis uterini causas intuearis, dissimilima apud scriptores reperies; nam Aëtius longam mensium suppressionem tantummodo, & impraegnationem impeditam, quia mensium retentio, & nimia sanguinis copia calorem, & spiritum obruit: Fernelius sicut in communi ventris hydrope in vitium jecoris, ac lienis retulerunt, quæ certè sunt duæ maximæ ac generales uterini hydropis causæ. Specialius tamen dicimus aquam aut gigni in ipso utero, aut aliunde eò deferri; gignitur quidem in ipso, quando debilitatus ex nimio, in partu vel abortu, labore, vel ex occursante frigore in aquam sanguinem convertit, tum sibi pro nutritione propria demandatum, tum etiam menstruum. Defertur verò aut ex jecore quod ob frigidam intemperantiam serositates gignit, quæ in abdominis capacitatem recipiuntur, aquosumque hydropem efficiunt, indeque per cæcas, & inusitatas vias aditum sibi in uterum parant. Hæc autem jecoris frigiditas contrahitur ex frigido potu immodico, præsertim dum vel æstu, vel exercitatione corpus incaluit, ejusque ductus patentiores fiunt, ex esu fructuum, olerumque frigidorum & acuto morbo spiritus dissipante, aut larga sanguinis profusione per nares, uterum, aut hæmorrhoidas. Aut defertur etiam aqua in uterum ex liene, quando & ipse aqua repletur, quod maximè per febres contingit cum fœmina siticulosa plurimum aquæ hausit, quæ tamen neque per vomitum neque per sedem educta fuit, tunc enim pars una ad vesicam tendit, & per urinas expurgatur, altera ex abdomine ad lienem trahitur, qui spongiosus mollisque existit, ac non procul situs, indeque per cæcos etiam, quos diximus, meatus in uterum exoneratur, ut scripsit Hippocrates; Defertur præterea aquosus hic humor ex vena cava, serum sanguinis in uterum stillante, aut ejus vasa, sicuti ex superiori historia constare arbitror, reliqua ex Hipp. Aëtio, & Avicenna desumpta sunt.

Causa. *Hydropis generalis causa.* *Lien promptè aqua repletur.*

1. de morb. mul. 37. *Hipp. 4. de morb. Aët. lib. 16. cap. 29. Avic. 21. 3. tract. 4. cap. 25.*

Cognoscitur affectio, quia circa imum ventrem tumor adest, amplus, laxus, flatuosus ex parte, unde sæpe medici tyrones, & imperitæ obstetrices decipiuntur, existimantes sic affectas prægnantes esse, murmura sentiuntur in ventre veluti in intestinis, in ambulando gravitas, & spirandi difficultas, alvi excrementa graveolentia sunt, & conceptus ac menses impediuntur, vel nullo servato ordine prodeunt, pravi, pauci, ac loturæ carnis similes, aut arenosi, dolet venter, lumbi, hypochondria, & inguina, semen in somniis effunditur, adest rigor ac sæpe febris, manus ac pedes tumescunt, mammæ fiunt molles, lac nullum, aut si antea adfuerat vitiatur, & aqueum redditur, os uteri gracile est, ac humidum tactui apparet, quibusdam etiam nares fiunt mucosæ. Differt à gravidatione, quod in hydrope tumor extenditur juxta ventris amplitudinem non acuminatus ut in uteri gestatione: A vero ventris hydrope quia in hoc semper præcessit vitium jecoris, & color faciei mutatur ad pallidum vel lividum: at in hydrope uterino plerumque fœmina boni est coloris, & si aqua per uterum effunditur, venter detumescit, quod si hydrops uteri ex vitio jecoris etiam oriatur, tamen in illo venter primò intumescit superiori parte, & ad infimas tumor descendit; in uteri hydrope incipit in inferiori, & ad superiora ascendit; ac primo manus mammæque tumescunt, quam pedes: dissidet præterea ab uteri inflammatione, quia hanc concomitatur febris assidua, ac sæpe rigor adest, non tamen in hydrope in quo aquosum quippiam ex utero instillat, sanguine permixtum,

Signa. *Distinctio ab impraegnatione.* *Ab uteri inflammatione.*

mixtum, aut album, fœtidum, mucoſumque, & majorem in ambulando gravitatem hydrops infert, ac reſpirandi difficultatem cordiſque ac cerebri accidentia. Tumoris laxitate à ſcyrrho diſcriminatur, mollitie verò, & flacciditate ab inflatione, in qua uterus tenſus eſt.

A ſcyrrho, & inflatione.

Prognoſticum.

Hydrops conceptum ſequi poteſt, ſed conceptus hydropem non ſequitur, quia in aquoſo utero gigni animal nequit, ſicuti neque in aquoſa terra planta, & quia per hydropem ferè ſemper os uteri clauditur. Quod ſi gravida fuerit mulier fœtus corrumpitur, quia aqua illa fœtida, ac citrina intra duos ut plurimum menſes fœtum perdit, qui tunc cum ea ejicitur, & mater periclitatur, ac pleruḿque moritur, quippe affectus is ferè lethalis eſt, quia hydropem uteri ſequitur hydrops totius corporis; ideoque curatio actutum adhibenda.

Curatio.

Conſiderandum igitur eſt, an fœmina gravida ſit, quo in caſu quamvis exigua adſit ſpes ſervandi fœtum: tamen quia contingunt monſtra in arte, ſicuti in natura, mitius tractanda fœmina. Præſertim ſi comperiamus fœtum jam moveri, ſolis fomentis, vomitu, ac levioribus purgatiunculis agendum erit.

Victus.

Reliquæ curabuntur quatuor remediorum generibus, Primò optimâ victus ratione exſiccante, qualem deſcripſimus c. de humida uteri intemperie. Potus inprimis ſit parciſſimus, ex aqua cocta cum cinnamomo, ſemine angelicæ, ſaxifraſiæ, aut ſalſa fraſæ.

Evacuatio. Sang. miſſio

Secundò evacuatione per ſanguinis miſſionem ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, quo in caſu ſi fœmina prægnans non eſt, reliqua omnia adminiſtranda, quæ ad menſium provocationem cap. proprio recenſuimus. Aut fiat phlebotomia ex brachio, ſi plenitudo adſit, ſubindeque præparetur, expurgeturque aquoſus humor in toto redundans; præparabitur autem oxymelite ſimplici melle roſaceo, ſirupo de arthemiſia, de duabus, & quinque rad. byzantino; cum aqua geniſtæ, gentianæ, angelicæ, fœniculi ſaxifraſiæ, aut ℞ foliorum arthemiſiæ, hyſſopi, calaminthæ, pulegij an. m. j. radicis apii ℥ j. ſeminis aniſi ʒ j. coquantur ſecundum artem, colaturæ ℥ iii. adde ſirupi de duabus radicib. ℥ ii. miſce, pro vice;

Purgatio.

purgatio concinnabitur ex manna, caſſia fiſtula, hiera ſimplici, ſirupo ex infuſ. roſ. aut viol. ſi humores inprimis venis abundent. Pituitoſum verò ac crudum, & ſeroſum humorem in toto ſuperfluum, agarico trochiſcato educes, aut pilulis de hiera, de maſtice, de agarico, diacatholicone, diaphœnicone, electuario Indo, turbith, hermodactylis, aſſaro, eſula, iride, grano gnidio, ut ℞ agarici trochiſcati ʒ j. diaphœnici ʒ iii. ſpecierum hieræ ʒ ß ſirupi roſarum ſolutivi ℥ j. decoctionis pituitoſæ ℥ iiii. miſce; aut ℞ maſſæ, pil. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. trochiſcorum alandahal. g. iii. cum ſirupo de hyſſopo, formentur viiii. aut ſi bolos magis amat, ℞. ſpecierum hieræ ʒ j. ß, diaphœnici ʒ ii. diacatholici ℥ ß cum ſaccharo, fiant boli, aut etiam rhabarbari ʒ ii. cum ℥ ii. radicis fœniculi, & ℈ iiii. ſpicæ in lib. ii. vini, infunduntur per horas xviii. quo vino mane, & veſperi patiens utatur vel pro potu ordinario; quibus non proficientibus exhibentor ℥ ii.

Succus Iridis.

ſucci Iridis depurati cum ʒ j. ſpecierum diarrod. abb. & ℈ j. ſpicæ pluribus diebus, allij g. iii. ſtibij ritè præparati cum ʒ j. theriacæ, & ʒ ii. conſervæ roſ. quod ſi bene ceſſerit, iterent.

Vomitus.

Vomitum bis in ſeptimana provocare utiliſſimum eſt, quia vomitu, conferta evacuatione, aut valido exercitio veſiculæ rumpuntur, & aqua educitur, aut diſcutitur; quod idem præſtant acriores

Clyſter.

clyſteres; ut ℞ foliorum arthemiſiæ, betonicæ, braſſicæ marinæ, matricariæ, mercurialis an. m. j. florum camomillæ, geniſtæ an. p. j. coquantur ſecundum artem juris. ℞ ℥ x. in quibus diſſolve ſucci betæ, & mercurialis an. ℥ j. urinæ pueri ℥ j. ß, hieræ Galeni, fermenti acris, mellis an. ℥ ß, ſalis ʒ j. miſce, fiat clyſter, & quia morbus ex ſua natura prolixus eſt, cuncta hæc ſæpiuſculè repetenda.

Tertiò

Tertiò, quia non ſufficiunt ea, quæ per alvum purgant, utendum ijs, quæ ab utero ipſo aquam educant tum ventri admotis, tum utero inditis, quem uſum præſtant inceſſiones ex decocto laureolæ, geniſtæ ſaxifraſiæ, pulegij, cucumeris aſinini, & injectiones, ut ℞ foliorum pulegij, hyſſopi, origani an. m. ß, ſpicæ ʒ ii. ſeminis amei cumini an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad medias colaturæ ℞ ℥ vi. olei Irini ℥ ii. ellebori nigri ʒ j. mixta omnia in uterum injiciantur; valent inſuper reliqui uterini clyſteres, quos menſes provocare diximus; poſt hæc ſequens applicetur peſſus, ℞ ellebori albi ʒ ß colochyntidis ℈ ii. nitri ℈ ß mellis q. ſ. miſce, lana excipiantur, vel ℞ colochyntidis ʒ j. ſeminis cumini, nitri, mercurialis, myrrhæ an. ℈ j. melle excipe. Exterius inunctiones adminiſtrentur, ex oleo liliorum, ebuli, addita ʒ j. olei cinamomi, aut aniſi arte chymica parati, cujus etiam propinetur ʒ j. cum vino, vel aqua vitæ, aut aniſi, vel cinnamomi: Deinde emplaſtra ventri inferiori applicentur ex foliis & radicibus ebuli frixis in oleo laurino; aut unguentum ex ſucci ebuli, vel ſambuci ℥ ii. emplaſtri de baccis lauri ℥ ii. olei laurini ℥ ii. ß miſce, vel ex eodem ſucco & oleo cum pari quantitate vini albi, & aquæ vitæ, ac ℥ iiii. ſtercoris canini, caprini, bovini, columbini, quibus aliqui addunt cantharides, fel bovinum, aut leporinum, ac radicem ciclaminis.

Aquæ eductio. *Inceſſio.* *Peſſus.* *Vnctiones.* *Emplaſtrũ.*

Quartò ijs, quæ per urinas aquam educere nata ſint, uterum calefacere, & exſiccare ut ℞ foliorum ſabinæ, matricariæ an. m. ß. Aſari ʒ iii. radicis apij, fœniculi an. ℥ ß bulliant in ſ. q. aquæ, vel juris gallinæ, capiat patiens lib. ß, quia eſt medicamentum optimum, ac præbet utile nutrimentum; vel ℞ calaminthæ, pulegij, origani, gallitrici, ſaxifraſiæ, rubeæ tinctorum an. m. ß leviſtici, arthemiſiæ an. m. j. radicis Ireos ʒ iii. ſeminis dauci, ſmyrnij, ameos an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad lib. j. ß colaturæ adde ſacchari, & mellis q. ſ. hic etiam pulvis pro ſalſamento utiliter paratur. ℞ hyſſopi ſicci ʒ j. pulegii ℈ ii. origani, cumini an. ℈ j. ſeminis ammij, ſpicæ nardi an. g. xii. ſalis toſti ℈ j. miſce. Ventri & utero applicentur veſicæ ſuillæ plenæ decoctione foliorum ebuli, ſambuci, mercurialis radicis Iridis, ſeminis cumini, quæ omnia bulliant in vino albo; aut ſacculi parentur pleni millio, cumino, & ſale, ac furfuribus leviter toſtis. Denique valent quæcumque ad aquam ſplenis exſiccandam c. de frebre alba ſcripta reperies. Aquâ jam eductâ ea emplaſtra, quæ ad confortandam matricem c. de uteri debilitate deſcripſimus, ſunt admovenda. Ad quod etiam balnea ſulphurea, vel ſicca proſunt, aut arte parata ex decocto lauri, origani, cardamomi, pulegij, thymi calaminthæ, cucumeris aſinini, aut ſuffumigia ex myrrha, nitro, & ſale mixtis, quibus necdum propulſato malo, ad ſudores deveniendum per ſarſæ decoctum, aut aperiendus fonticulus in uno vel ambobus cruribus.

Diuretica. *Pulvis.* *Confortantia.* *Balnea.* *Suffitus.*

De uteri inflatione.

CAP. XX.

PRoxima hydropi ſequitur uteri inflatio, tympaniti proportione reſpondens, & eſt ejuſdem uteri tumor præter naturam elevatus à flatibus incluſis in vacua uteri capacitate, vel anguſtiis ipſius, hoc eſt in vaſis, & apicibus, ſeu angulis locellorum, vel inter ipſas uteri tunicas. Diſcrimen habet ab aquoſo hydrope ſignis ſuperiori c. allatis; à vera ventris tympanite, quod uteri flatu correptæ non ita ſiti premuntur, neque earum partes ſuperiores emaciantur, vires minus labuntur, præſidia magis proſunt, & per intervalla creſcit, ac decreſcit quod in tympania non fit; ab ædemate, quod digitis oppreſſus veſtigium non exprimit, ſed percuſſus reddit ſonitum veluti tympanum, morbus eſt in figura, & magnitudine aucta. Porrò flatus aut aliunde in uterum irrepſerunt,

Definitio. *Diſtinctio* *Cauſæ.*

 runt,

runt, aut illic geniti coarctantur; generantur autem aut ab externis cauſis, veluti eſu flatulenti cibi, ut raparum, caſtanearum, fungorum, panis ſecalis, aut ſi poſt incommodum partum, vel abortum, vel balneum, frigus uterum infeſtavit, quod menſes tardat, aut ex intempeſtivo frigidæ potu. Vel etiam generantur ab internis cauſis, quarum potiſſima materialis eſt copia crudi ac pituitoſi humoris; efficiens imbecillus calor, nam neque omnimoda frigiditas, neque vehemens calor flatus efficit, ſed qui materiam quadantenus ſolvit, non tamen uſquequaque diſcutit, ut ex Galeni mente c. de œdemate mammarum jam prodidimus, debilitatur autem calor, aut ex uteri percuſſione, aut ex crebro partu, vel abortu præſertim laborioſo, aut ex uteri in aliquam partem converſione; aut ex jecoris vitio utero communicato, quippe qua ratione ab eo tympanites fit, eâdem uteri inflatio; aut ex retentis viſcoſis, craſſiſque menſtruis, quæ à naturâ bene regulari nequeunt. Sunt inſuper aliquot concauſæ, quæ potius efficiunt, ut flatus detineantur, quam ut generentur, talis eſt flatuum ipſorum denſitas, & craſſities, meatuum ſpiſſitudo, aut ſanguinis exiguus excretuſque grumus in uteri oſtiolo cunei modo inſertus.

3. de ſympt. cauſis.

Flatus quibus de cauſis diſtineantur.

Signa.

Dignoſcitur affectio hæc, quia pecten, imuſque venter inflatur, ac dolore premitur pungitivo, qualis nervoſis partibus accidere ſolet, qui interdum ad ſeptum tranſverſum, lumbos, & ventriculum excurrit, nonnunquam utrinque ad latera, & ſæpe ad alterum, ſæpe ad utrumque inguen ſe extendit, umbilicumque infeſtat, & caput per conſenſum afficit; ac ut ex Hippocrate colligere eſt, pedes tumeſcunt, & canæ faciei partes, color eſt injucundus, cum anxietate anhelat, præſertim cum ſurgit, & expergiſcitur; quidquid edit, aut bibit, ipſam moleſtat, gemit, ac triſtatur magis, quam antea, quam comederit: ſæpe etiam ſuffocari videtur, occultantur menſes, non concipit, nervi contrahuntur, veſica dolet, & lotium detinetur, ac uterus, uti ſcribit Raſius, de loco ad locum videtur moveri, cum tamen flatus ipſi ſint, qui moventur; flatus interdum per muliebre pudendum erumpunt, ac uti diximus ad digitorum pulſationé ſonus tympani redditur. Cæterum in cavo uteri, an in ejus anguſtiis flatus contineantur, exploratur, quia ſi in cavo, dum volvitur mulier, ſonitus & ſtrepitus auditur, qualis in inteſtinis quæ tormina vexant, & ſi tangatur uterus, pulſat inſtar tympani. Si verò in ejus locellis, tantus tumor non adeſt neque ſonitus, dolores verò graviores fiunt, quia flatus magis coarctantur; tandem à flatibus inteſtinorum diſtinguitur, quia pedes, & cava oculorum in illis non intumeſcunt, neque menſes, & conceptus præpediuntur, neque reliqua ſigna pauló ſupra ex Hippocrate memorata adſunt. Hoc malum lethale non eſt, neque diuturnum, niſi tamen curetur, aliorum malorum origo eſſe ſolet; facilius veró curantur flatus, qui in uteri cavo, quam qui in ejus anguſtiis coarctantur, illi veró qui continentur in villis, & anguſtis rugis, ac ipſius uteri contextura vel raritatibus, curationem admittunt reliquis difficiliorem.

1. de nat. mul. 2. de morb. mul.

A flatib. inteſt. Diſtinctio.

Prognoſtica.

Curatio.

Ut triplex eſt affectus cauſa, occluſio viarum, copia crudorum humorum, & uteri ſeu caloris impotentia: ita triplex curandi ſcopus, uteri vias aperire, crudos humores concoquere, inſcindere, ac expurgare, uterum & calorem roborare; ut reliquiæ diſcutiantur. Si igitur morbꝰ proveniat ex uteri imbecillitate aut frigiditate, curatio petenda ex propriis capitibus: ſi ex ſuppreſſis menſtruis omni arte provocandi, ac curatione à ſanguinis miſſione auſpicata, recurrendum ad c. de menſium ſuppreſſione: ſi ex frigore uterum poſt partum ſubeunte, venter fœminæ accuratè ligetur, & ſacculi, ac cataplaſmata calefacientia applicentur. Si veró (quod plerumque fit) ortum trahat ex craſſis, viſcidis, & frigidis humoribus, qui & meatus obturant, & uteri caloriſque vim infringunt, medela perficitur quatuor remediorum generibus, & primo quidem victu attenuante, ac diſcutiente, aëre odoribus alterato; cibo, & potu, qualem deſcripſimus c. de mammarum inflatione, & de humida uteri intemperie.

Victus attenuans ac diſcutiens.

Evacuatio.

Secundó evacuatione per ſanguinis miſſionem, ſi nihil obſtat, ac plenitudo adeſt, ex axillari; at ſi ex partu lochia retineantur ex pede, alioqui raró ſangui-

ſanguinis miſſio juvat, quia calor eſt debilis. Potiuſque purgandus pituitoſus humor, ac crudus in utero aut ventriculo redundans, factâ prius præparatione per hunc aut ſimilem ſirupum ℞ ſeminis aniſi, fœniculi, anethi, ameos, rutæ, an. ℥ ß fiat decoctio in lib. iiii. aquæ vel vini ad medias, colaturæ adde ſirupi de hyſſopo, aut de mentha, mellis roſ. an. ℥ iii. miſce, capiat ſingulo mane ℥ v. deinde purgetur pilulis alephanginis, cochiis, aggregativis, de agarico, maſtychinis, aureis, quarum capiat ʒ j. ſingulis ſeptimanis, ac intermediis temporibus clyſteres carminativi adminiſtrentur, qui communiter ſic parantur: ℞ foliorum arthemiſiæ, anethi, rutæ, calaminthæ, pulegij an. m. j. ſeminis cumini, carvi, aniſi, an. ʒ j. coquantur ſecundum artem in ſ. q. aquæ, vel potius vini optimi, colaturæ ℞ ℥ x. olei ruthacei, anethini, aut macis an. ℥ j. ß hieræ picræ ℥ ß miſce. *Præparatio.* *Clyſter.*

Tertiò ac potiſſimum ijs, quæ calorem ſuſcitandi, & flatus diſcutiendi vim habeant, quæ in triplici ſunt differentia, aut enim exterius admoventur, aut utero injiciuntur, aut per os aſſumuntur, eorum amplam ſegetem reperies c. de variis ventriculi accidentib. peculiariter verò utero, ac ſub umbilico applicantur ſacculi pleni milio, furfuribus, ſale, cumino, aniſo, toſtis ac calidis, ſed minus ponderoſi mihi magis probantur; alii qui replentur ſiccis herbis ut parietaria, rutha, abſynthio, arthemiſia, hedera terreſtri, abrotano, nepeta, origano, calamentho, pulegio, ſampſuco, thymo, ſerpillo, angelica, majorana, ex quibus etiam herbis coctis inceſſiones, fomentationes, & balnea parari poſſunt, imprimis tamen proſunt ſulphurea, aluminoſa, & ſalſuginoſa, vel applicantur cataplaſmata ex fimo vaccino, ovino, caprino, ſemine cumini, ruthæ & nitro cum vino malvatico, vel diſtillato, & oleo laurino, Luſitanæ fœminæ utuntur emplaſtro ex oleo laurino, & ruthaceo, in quo incoxerint vitellos ovorum agitatos cum pulvere ſeminis cumini, aniſi, pulegio, & origano, cui ſi addas theriacæ ℥ j. & aquæ vitæ tantundem efficaciſſimum concinnabis. Tota etiam uteri regio inungenda oleo camomillæ, liliorum, anethino, ruthaceo, hypericonis, in quibus bulliat coſtus, cinnamomum, cariophylli, & adde parem quantitatem aquæ vitæ, paratæ cum baccis juniperi, ſabinæ, hederæ, vel lauri; ex quorum oleorum ac decoctionum ſupradictarum æquis portionibus veſicæ ſemiplenæ ſub umbilico applicentur; aut tale fiat unguentum, ℞ olei ruthæ, angelieæ, liliorum an. ℥ j. cariophyllorum, coſti, cinnamomi an. ʒ j. aquæ vitæ finiſſimæ ℥ j. coquantur parum, & addita cerâ, ac theriacâ fiat unguentum; aut ſequens emplaſtrum, ℞ bdellij, gummi arabici an. ℥ j. ſeminis rutæ, agni caſti, centaureæ minoris, origani, calaminthi, abrotani, caſſiæ ligneæ, ameos an. ʒ j. therebentinæ q. ſ. fiat emplaſtrum, vel ex trypheræ, ac theriacæ æquis quantitatibus; aut cucurbita magna, cum flamma copioſa ſub umbilico affixa, violenter detrahatur, quia incantamento ſimile eſt. Suffumigia præterea ex myrrha, ladano, gallia muſcata, euphorbio, laſere, & ligno aloës parantur, niſi caput ſit læſum. *Flatus diſcutientia.* *Sacculi.* *Inceſſiones fomentationes.* *Balnea.* *Unctiones.* *Unguentum.* *Emplaſtrū.* *Cucurbita.* *Suffitus.*

Utero immittuntur peſſi hac ratione confecti. ℞ caricarum pinguium exactè contuſarum, ut grana non percipiantur ℥ ß cumini ʒ ii. ſpumæ nitri ʒ j. mellis parum, fiant peſſi. Secundus recipit foliorum rutæ, pulveris cumini, nitri an. ʒ j. mellis q. ſ. Tertius bdellij ℥ j. ß, xylobalſami, carpobalſami, coſti an. ʒ j. origani, cymini an. ʒ ß, olei nardini, ruthacei an. q. ſ. miſce; qui peſſi per noctem integram retineantur, ac ſi acres fuerint, lacte immergantur. Cumprimis tamen accommodatus eſt hic uterinus clyſter. ℞ foliorum origani, viticis, rutæ an. m. ß, aniſi, ameos, cinnamomi, coſti an. ℥ ß olei, & vini an. lib. ß fiat decoctio ad vini conſumptionem, cui percolatæ adde hieræ picræ, aut Archygenis ℥ ß. Subinde obſtetrix illitum digitum inſerat, incumbenteſque ſanguinis grumos, ſenſim diſſolvat, ac educat, poſte quã fœmina in balneo, aut inceſſione fuerit; fugienda tamen ſemper ſunt ut adverſiſſima, quæcunque adſtringendi vires poſſident. Intus per os aſſumuntur potiones ejuſdẽ virtutis; ut ℞ malorũ Perſicorum nucleos xx. contundantur cum duobus vitellis ovorum, *Peſſus.* *Iniectio.* *Intus ſumenda.*

quibus adde galangæ, piperis, cinnamomi, zinziberis, cariophyllorum, croci nucis myristicæ an. ℈ ii. sacchari, & vini optimi q. ſ. ferveant parum, & calidi ℥ iiii. mulieri propinentur facta sæpius residentia; prodest etiam stillatitia aqua, aut oleum ex ligno Guaiaco, ebeno, ammoniaco, succino, styrace, aut therebentina arte chymica parata, quarum guttæ iiii. aut v. exhiberi possunt in ℥ iii. præcedentis decocti, aut aqu æ vitæ seu theriacalis, cujus varias descriptiones reperies supra c. de uteri doloribus, & miræ operationis sunt in hoc casu; vel ℞ quatuor seminum calidorum an. ʒ ii. florum camomillæ p. ii. vini optimi Hispanici, aut Malvatici lib. ii. leviter bulliant, ac colaturæ bibat, ℥ vj. aut ℥ iiii. Hippocratici.

Vteri roboratio. Quartò & ultimò ijs, quæ ventriculum conrfimare, ac simul flatus dissipare valeant, ut tabella una vel altera, diacimini, diagalangæ, dianisi, aromatici ros. diacalaminthes, diaspermaton, diacurcumæ, diamarthæ Avicennæ, & *Rotula.* desuper bibat ℥ j. vel alteram vini generosi, aut supradicti decocti, vel cochleare j. aquæ theriacalis; vel sequens concinnetur opiata *Opiata.* ℞ corticis citri, radicis eringii, florum aranciorum conditorum an. ℥ j. specierum aromatici, rosar. diacalaminthes, diaspermaton, aut diagalangæ, aut ʒ j. confectionis saccharatæ, anisi aut cariophyllorum ʒ ii. cum sirupo de corticibus citri, fiat opiata, cui adde si patiens non recusat, theriacæ ʒ ii. Aut ℞ diacurcumæ, diagalangæ an. ʒ iii. conservæ florum aranciorum ℥ ii. sacchari dissoluti in succo rutæ *Morselli.* purificato q. ſ. fiant morselli. Aut quatuor seminum calidorum, baccarum lauri an. ℥ ß galangæ, zinziberis an. ʒ ii. anisi incrustati ℥ ij. sacchari dissoluti in aqua rutæ q. ſ. fiat confectio per tabellas; utile est assumere singulo mane ʒ ii. theriacæ vel mithridatij cum ℥ ii. vini, aut cum aqua cinnamomi, aut guttas aliquot aquæ anisi, cinnamomi, cariophyllorum, vel macis arte chymica paratæ. *Sudorifica.* Aut species seu pulveres supradicti quibus magis ea forma arriserit exhibentur a. ʒ ß ad ʒ j. cum modico vino. Attamen mirum in modum in hoc genere prodest sudare ex decocto chynæ, sarsæ, aut ligni Indici, nam & flatus dissolvit, & ventriculum, uterum, ac universi corporis partes strenuè roborat; plura hic poteris transferre, ex c. de flatuoso mammarum tumore, & de uteri doloribus.

De uteri inflammatione.

CAP. XXI.

Definitio. IDem est partem aliquam inflammari, ac si peruri, succendi, ignirique dicas, est autem propriè uteri inflammatio, quam Græci phlegmone vocant, tumor præter naturam, ex affluente sanguine in aliqua uteri parte collectus cum dolore, rubore, tensione, renixu, ac pulsatione, si materia crescit, & pus conficitur, quia tunc omnia symptomata excandescunt. Scire autem licet in inflam- *Pars affecta* matione è cava per tenues non in uteri capacitatem, sed in illius substantiam sanguinem effundi, nec purum semper sanguinem, sed interdum flava bile, pituitâ, aut melancholiâ perfusum: duplicem quoque esse inflammationem siccam unam, quando nullo affluente humore calor nativus effervescit, quæ veluti febris est membri, ac *phlogosis* nuncupatur: humidam alteram, quæ ex calida fluxione membrum occupante originem trahit, de qua cumprimis sermo hîc institutus est, in eaque considerandum, an humor jam putruerit, an solum acris sit, vitietur in parte, & incalescat, ut docet Galenus 2. ad Glauc.

Distinctio. Differt à suffocatione ex utero calore nimio, & febre ardente, quam per- *Causa.* petuò habet comitem: à gravidatione, dolore, duritie, & calore: fit à causis externis, ut ex percussione, casu, abortu, partuve sinistro, ut idem Galenus autor est; aut etiam ex concubitu rationis metas excedente, unde uterus ardet, ac debili-

debilitatur; præterea ex ſeſſione in ſella duriori, ambulatione longa & intenſa, præſertim inſtantibus menſtruis; ex frigiditate externa prohibente tranſpirationem, aut flatuum copiâ, vel exulceratione, & dolore, vel cucurbitularum applicatione ſupra uterum, ab his enim omnibus uteri calor intenditur, & ipſe debilior redditur. Internæ cauſæ ſunt multus ſanguis fervidus, qui ex alimento abundat, & ex vena cava per capillares effunditur, aut qui retinetur poſt partum, vel certe dum ad menſtruas purgationes fluit. Arabes, quos ſequitur Valeſcus, & Mercurialis nimiam ſeminis retentionem addunt, quibus aſſentire nequeo, quia quantumvis retineatur ſemen, uteri ſubſtantiam non permeat, ſed intra vaſa, aut in uteri capacitate putreſcit, ubi potius convulſionem aut ſuffocationem concitat, quam inflammationem, quippe non aliunde quodlibet membrum ſolet inflammari, quam à ſuperfluitate proprij nutrimenti.

Signa. Signa triplicia numerantur, quædam inflammationem oſtendunt, quædam tempora ipſius; alia partem affectam, & inflammationem quidem produnt, dolores ardentes juxta loca muliebria, & pubem ac imum ventrē, coxas, lumbos, qui etiam ad claviculam porriguntur, ac ſi magna fuerit ſepti compreſſio, ſuffocatione premuntur fœminæ, ſi minor magna ſaltem adeſt reſpirandi difficultas, unde Medici parum exercitati pleuritidem eſſe autumant, non advertentes intenſo peritoneo, quo uterus ſuperiori parte alligatur, neceſſariò ſeptum etiam diſtendi. *2. de morb. mul.* Hippoc. qui tam fallere, quam falli neſcit, alia addit ſigna, quod nimirum menſes occultantur, aut pauci fiunt, cervix multis tenuibuſq; venulis inſtar aranearum telæ variegatur; venter incenditur ac nunc durus, nunc mollis eſt, nunc etiā tumidus, ut quodammodo pręgnans videatur, vomit poſt cibum, animo linquitur, & dolores ſentit, ac, ut ſcribit exactiſſimus *Lib. de humoribus & 6. popul. p. 1 cap. 2.* Gal. capitis dolor adeſt, potiſſimū in parte poſtica, & in radicibus oculorum ob vapores putres eò ex utero aſcendentes, nonnunquā etiam convulſio, & affectiones ventriculi per cōſenſum affecti, ſed & acuta febris perpetuus ei comes exiſtit, ob maximā cum corde per arterias ſympathiā; pulſus initio magnus, celer, deinde parvus, debilis, creber. Quæ omnia ſymptomata in augmento ingraveſcunt, nam dum pus conficitur, dolores & febres magis accidunt, præſertim exacerbantur dolores ventris pulſatiles, deliria, animi deliquia, ſingultus, extremorum frigiditas, retentio excrementorum, & capitis cruciatus, febris cum horrore, non quia intermittens, ſed ob retractionem caloris, & ſpiritus ad interiora, quæ magis ſub veſperum accidunt, acceſſiones inordinatæ, dentium ſtridor, quæ omnia indies acerbiora fiunt, donec confecto pure miteſcunt, ac denuò exacerbantur, cum abſceſſus jam jam rumpitur; & tunc pubes intumeſcit, inundatio in utero percipitur, & urina ac alvi excrementa ſupprimuntur, facto ex pure juxta partem affectam impedimento. *Signa temporum, inflammationes uteri. Febris cum horrore non intermittēs* Atq; hæc quidem ſi in ſuppurationem deſinat, verum ſi diſcutiatur, quod ſemper optandum (noſti tu enim inflammationes aut reprimi, aut diſcuti, aut in pus verti, aut indurari) ſymptomata quieſcunt, & tumor aboletur, ſin autem in ſcyrrhū convertatur, febris ac dolor, reliquaq; ſymptomata mitiora fiunt, tumor tamen, & renixus, gravitaſq;, ac corporis ſegnities permanent: ſi in hydropem evadat, ventris moles vacua apparet, alvus aqua impletur, umbilic⁹ prominet, oſculū uteri gracile fit, ſuperiora corporis attenuantur, ſomnus profundus, ac ſenſuū obtuſio, caligo, & ſudor frontis, ſitit, cibū averſatur, alvi excrementa olida fiunt. *Terminationum ſigna.* Adhæc contingit nonnunquā inflammari partē anticam, quæ veſicæ adhæret, & tunc in pubem dolor inclinat, & urinæ difficultas adeſt, aut ſtillicidium; parte verò poſteriori, qua recto inteſtino incumbit, inflammatâ, dolor lumbos infeſtat, & circa ſpinā magis hæret, & alvus ſupprimitur; quod ſi latera uteri inflāmentur, inguina diſtenduntur, & crura gravātur, ægrè moventur, & interdū claudicare coguntur, aliquando in ſuperna fundi parte inflāmatio eſt, ac tunc min⁹ dolet, ſed partes umbilico circūjacentes, dolore, pondereve cruciantur; demū ſi in uteri oſtiolo, cervice, aut juxta pudendū inflāmatio fit, evidēs ſignū ex tactu deſumitur, quia obſtetricis digito immiſſo, oſtiolū durū, rigidū & ardēs percipitur *Signa partus affectæ.*

maximè

maximè ſi ſpeculo matricis locus dilatetur, tumor oculis ſeſe objicit; ac tandem in ea parte quæ inflammationem patitur magis dolor intenditur; quod ſi univerſa uteri ſubſtantia inflammetur, totus uterus undequaq; inflammatione obſeſſus pulſatilem cruciatum ſentit. *Signa humorum.* Jam verò ſi ex fervido tenuique ſanguine fiat, lingua nigreſcit, ſitit, deliratque fœmina, & urina rubea apparet, vel cum lividitate ſubrubra, pulſus magnus, plenus, undoſus, venæ tument: ſi ex flava bile, oculi flavent, ſitis eſt ingens, inquietudo, anxietas. *Prognoſtica* Malum hoc, inquit Fernelius, in cervice, quam in utero, frequentius, quia carnoſior, at in cervice, & ore ipſius uteri minus periculoſum, quia remediis expoſitum: adhæc major inflammatio, & quæ plures uteri partes occupat, minore deterior; ſudor gelidus, vocis interceptio, cum animi deliquio peſſimum; potiſſimum ſi reliqua ſymptomata exacerbentur viribus labantibus, ac pulſu inæquali, mortem portendunt; Inflammatio uteri aliquando degenerat in Eryſipelata, œdema, ſcyrrhum, rarò in cancrum, rupto abceſſu ſi pus exierit album, leve, æquale ac boni odoris, bonum: ſi variegatum ac ſubſtantiæ diverſæ, & pravi odoris; malum, fluxus ventris, & copia urinæ inflammationi ſuperveniens, bonum.

Curatio. Duplex curandi ſcopus, prohibere id quod fit, & auferre, quod factum eſt; primum completur diverſionibus, ſecundum repellentibus, diſcutientibus, ac ſuppurantibus. Erunt itaque quinque remediorum genera oportuna. *Victus tenuis ac frigidus.* Primum victus tenuiſſimus, ac refrigerans; ac primis quidem diebus ſatis erit pro cibo cremorem ptiſanæ exhibere, aut cucurbitam cum ſaccharo bullitam, & omphacion, lactucam, endiviam, ſeu ſcariolam coctam addito oleo, ſale, & aceto; vel brodium ex ijſdem herbis paratum in jure pulli: & panem lotum cum conſerva roſ. à tertio die conceduntur ova ſorbilia, ac pulli gallinacei caro. *Potus.* Potus eſto aqua hordei, vel cocta cum coriandro præparato, aut ſcorſonera, vel in qua aurum ignitum fuerit ſæpe extinctum aut vinum granatorum, aut aqua hordei, vel ſtillatitia endiviæ, acetoſæ, viol. aut certè ſecundana cereviſia: à vino penitus abſtinendum. Conſtituatur patiens in cubiculo obſcuro, & frigido, quies imperanda, maxime crurum, quæ ab omni motu prohibeantur, vigilet quantum poteſt, quia inflammationes internæ, *Inflammationes internæ à ſomno augentur.* dicente Galeno, à ſomno augentur, *6. Epyd. 4. 17.* caveat etiam ab animi perturbationibus ac Venere. Alvi excrementa, ſi naturæ compulſu non evacuentur, molli educantur clyſtere.

Averſio & evacuatio. Secundo ijs, quæ ſimul avertere, & evacuare valeant, quod primum fiet *Sang. miſſio* ſanguinis miſſione, ex altera, vel utrâque baſilicâ juxta virium robur; poſtea ex pedibus, ſi ex laborioſo partu, vel abortu, vel ex menſium ſuppreſſione citra plenitudinem, aut poſt largam ſanguinis ex quavis parte perfuſionem, oriatur, quod fieri Galenus jubet. Quippe tunc credibile eſt ſanguinem in toto non redundare, *13. meth. 19. & de ſang. miſſ. 18.* licebitque non ſecunda die duntaxat, verumetiam tertia, & quarta detractionem repetere juxta vires, ætatem, habitum corporis, & tempus anni, quin etiam cucurbitulæ cum ſcarificatione coxis applicentur, & vomitus provocetur, cathartica verò minimè adhibenda, quantumcunquè alius à ſanguine humor redundet, ne ad affectam partem magis trahant, & inflammatio augeatur; exhiberi tamen poteſt lenitivum, quod diuretica nequaquam recipiat. *Sirupi.* Præmiſſis itaque ſirupis viol. acetoſo, endiviæ, portulacæ, cum aquis cich. agrimoniæ, ſonchi, viol. ac ſimilibus, boli conficiantur ex uncia una vel altera caſſiæ, vel tamarindorum, cum ſaccharo, aut eadem lenitiva in ℥ iiii. decocti florum cord. diſſolvantur, vel ℥ ii. mannæ in jure gallinæ; aut apozemata ex ſupradictis herbis, & radicibus earundem cum tamarindis, & ſaccharo concinnentur.

Topica. Tertio topicis ac primum ijs, quæ repellant, in quem finem ſedeat fœmina uſque ad umbilicum in aqua tepida, cui roſaceum ſit admixtum, & imo ventri ac lumbis lana oxyrrodino imbuta imponatur abſque ligatione; aut ſequens cataplaſma ℞ foliorum plantaginis, vitis, polygonij, portulacæ an. m. j. piſtentur diligenter, & panno lineo excepta, prædictis locis applicentur, quibus addi

poteſt

potest farina fœnugræci, seminis lini, hordei, & fabarum; aut si Erisypelatosa fit inflammatio, quod ex igneo calore percipies, adjunges umbilicum Veneris, Jhoschiamum, nympheæ flores, & papaveris semina aut folia; Galenus laudat hoc emplastrum. ℞ balaustiarum, corticum mali granati an. ℥ j. coquantur in vino austero aut sapa, contundantur, & adde succi sempervivi, solani, aut plantaginis ℥ ii. farinæ hordei ℥ j. ß misce; hoc etiam dolorem sedat, & digerit, radicis altheæ. malv. an. m. j. ß fol. viol. meliloti an. p. j. coquantur, contundantur, ac per cribrum extrahantur, & adde farinæ hordei q. j. seminis lini q. ß olei rosf. q. j. misce, fiat cataplasma, semper aliquid decoctionis addendo. Ad hæc ex oleo rosf. myrthino, cum succo plantaginis, & aceto injectiones parentur, quia citius ad locum affectum perveniunt; aut ℞ foliorum plantaginis, Nympheæ, solani, endiviæ an. m. j. rosf. rub. p. ii. coquantur ad tertias, & adde olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß, in uterum injicito. Pessi insuper ex iisdem herbis contusis, aut ex succo earundem cum oleo rosf. & aceto ritè parantur; & per sedem hic clyster injiciatur: ℞. radicis altheæ ℥ ii. foliorum malvarum, viol. lactucæ, florum nympheæ an. m. j. seminis cucumeris, aut peponis an. pug. ii. prunorum numero xii. seminis lini, florum viol. an. p. ii. coquantur ad tertias juris ℥ vj. adde olei rosf. viol. an. ℥ ii. misce, fiat clyster in pauca quantitate, ne compressione dolores concitet. At si vehementissimus adsit cruciatus, quem omninò mitigare oporteat in uterum projice lactis caprini, vel ovilli ℥ iiii. cum g. iii. opii, vel camphorę, aut aquę arnoglossę ℥ iii. cum ʒ ii. collyrii albi Rasis, aut hoc pessarium uteri osculo apponatur; ceræ albæ ℈ iiii. medullæ cervi ʒ j. adipis anserini ʒ j. ß croci g. x. misce, ac linteo excipe, aut pessus aureus à nobis sæpius inculcatus, qui ferè ex superioribus fit medicamentis, additis ii. vel iii. vitellis ovorum, & æsypi ʒ ii. aut tria capita papaveris albi, coquantur in lib. j. sapæ, aut vini austeri ad tertias, tunc rejectis capitibus reliquum coletur, & adde galbani, myrrhæ, thuris, opii, an. ʒ ß, cassiæ ʒ iii. singula per se terantur, & paulatim decocto misceantur, donec ad mellis spissitudinē redigantur, tunc adde ęsypi, medullæ cervinæ, adipis anserini an. ʒ iiii. diligenter misceantur ac serventur, tempore utendi, eam quantitatē, quam volueris, oleo rosf. dilue, ac subdito in pessarii forma; aut fiant pessi ex contusis herbis frigidis, supra jam recensitis, additis assungiis, & oleis, plura alia mutuabis ex Aëtio; ex prædictis cum capitib. papaveris incessiones, & evaporationes conficies; vel pubi imponatur mica panis madida in lacte vaccino, oleo rosf. vel camomillæ, vitellis ovorum, & croco.

2. ad Glauc. — *Iniectiones.* — *Pessi.* — *Doloris sedatio.* — *Lib. 16. c. 83*

Quartò ubi curatio processerit, considerandum an ad discussionem tendat, quod ex declinatione inflāmationis, & doloris sine ponderositate cognoscitur, ac ex deficiente pulsatione, quæ in tumore præerat, dicente Guidone, tunc cibi liberius concedantur, & ea administrentur medicamenta, quæ laxare, & omninò discutere valeant, quod fiet suprà jam dictis remediis, detrahendo de frigidis & addendo in balneo, & incessionib. rad. & fol. malv. altheæ, folia salviæ, pulegii, anethi, ac flores camomillæ, aut sequens cataplasma, radicum altheæ, lilior. an. ℥ j. folior. malv. m. j. arthemisiæ m. ß contundantur, & per cetaceum extractis adde farinę fabarum, hordei an. ℥ j. pinguedinis suillę, butyri majalis an. ℥ ii. olei camomillę liliorum an. ℥ j. misce, quibus addere poteris caricas, & dactilos contusos, semen fœnugræci, ac similia, quæ pubi applicentur, vel emplastrum de meliloto, aut diachylon gummatum; locellis verò hic pessus subjiciatur, medullæ cervinæ, butyri recentis, adipis anserini, gallinacei an. ℥ j. caricarum contusf. num. vi. olei camomillæ q. s. fiat massa pro pessis, aut loco caricarum ponatur ladani, & styracis an. ℥ ß. At si in abcessum & suppurationē inflammatio convertatur, quod in externis inflammationibus melius esse quam in internis Hipp. retulit, id depræhendes ex superius jam commemoratis signis, & quia dolor internus adest, pulsatio, & caloris incrementum. Puris verò jam confecti indicia sunt, levitas affectæ partis, doloris mitigatio, remissus calor, eminentia loci, qui sæpe in mucronem fastigiatur, ac si digitis premitur, veluti inundatio percipitur, & mucronis illius color albescit, ut Paulus, Avicenna, & Guido docent, tunc quidem maturationem ac ruptionem molliri omninò studebis,

Signa discussionis. — *Tract. 1. de apostem. d. 1. c. 1.* — *Discutientia medicamenta topica.* — *Hipp. 7. aph. 8.* — *Confecti puris signa.* — *P. lib. 4. c. 18 A. 3. 4. trac. 1. c. 21. Guid. cit.*

ſtudebis, ne uteri ſubſtantia corrodatur. Fiet id, nuperrime jam dicto cataplaſmate, ſi majorem addas farinæ, & caricarum quantitatem, ut vim emplaſticam majorem ſortiatur, & cutis ſpiraculis obſtructis, ſpiritu, caloreque nativo cohibito, non jam diſſipetur, ſed intro remeans pus conficiat, qua ratione quæcunque diſcutiunt, ſuppurantia reddi poſſunt, aut ℞ caricarum numero xii. coquantur, contundantur, & adde muſcilaginis altheæ ℥ ß, farinæ ſeminis lini, fœnugræci, tritici an. ℥ j. olei camomillæ, ℥ ii. vitellos ovorum num. iii. miſce, quod ſi nec ijs quidem rumpatur, prædictis adde, fermenti acris ℥ j. aut ſtercoris columbini, ſeu ſeminis ſinapis ℥ ß; aut ℞ mellis, fermenti acris an. partes æquales, ſtercoris columbini partem mediam; aut caricarum ℥ j. foliorum ruthæ m. ß, coquantur, contundantur, & adde adipis anſerini ℥ j. pulveris radicis Ireos ʒ ii. nitri ʒ ß, miſce, fiat peſſus, imperanda etiam tuſſis, ſternutamentum, ac violentus motus, vel ſi abceſſus fuerit in uteri cervice, idoneo ſcalpello aperiatur, quod fiet, ut monet Aëtius, ſi duo habeat crura ſibi occurrentia, cuſpidemque includentia, & parti jam applicitum aperiatur, ne in tranſitu lædat; vel ſi cuſpis ipſa intra cannulam contineatur, veluti Guidonis forfex.

Maturativa ſive ſuppurantia.

lib. 10. c. 86.

Quinto rupto jam abceſſu, cujus rei indicium eſt, excretum pus, & doloris, ac tumoris ſubſidentia; ſi per veſicam pus excernatur (quod plerumque fit, ob magnum quem habent invicem uterus & veſica conſenſum, & vicinitatem; ita ut ſæpe etiam urina per uteri cervicem transcoletur, & fœminæ exiſtiment ruptam eſſe veſicam) adjuvatur puris excretio potu emulſionum ſeminum frigidorum in lacte aut aqua viol. ſeri caprini cum ſaccharo, aut ſirupi violati, vel exhibetur ℥ j. caſſiæ fiſtularis. At ſi per rectum inteſtinum transfluat clyſteriis utitor, ex aqua mulſa vel hordei cum ſaccharo, aut ex lib. j. aquæ plantaginis cum ℥ j. aluminis, & ℥ ii. ſacchari, vitanda ſemper oleoſa. Verum ſi per ſinum pus erumpit, & laudabile eſt, ijdem clyſteres utero injiciantur, in minori tamen quantitate, aut lentium, & corticum malorum granatorum, ac roſ. decoctum cum ſirupo roſ. Et ſuperius dicta cataplaſmata exterius ſemper adhibeantur. Tandem ulcus curabitur per ea, quæ abluunt, & calorem temperant, ut crebrâ lactis per uterinum clyſterem infuſione, aut etiam mulſæ, vel aquæ hordei, aut cremoris ejuſdem cum ſaccharo: decocto lentium, & malv. cum ſaccharo; vel aquæ aluminoſæ, & portulacæ, æquis portionibus. Porrò ſi intra uterũ abceſſus rumpitur, & inter inteſtina, ac peritonæum pus colligitur, exploratur id, quia ſedatis inflammationis ſymptomatibus tumor circa illas partes elevatur, quo in caſu cutis attenuanda, & eruptio ad ſuperficiem tendens, qua parte effluxum commodiorem fore ſperamus, quod etiam natura elevato tumore monſtrabit, in ſummo apice diſſecanda. Interim diureticis purgativiſque apozematibus utendum; ab ijs verò quæ menſes provocant, toto curationis tempore abſtinendum. Quod ſi egrediens pus fœtidum ſit, variegatum aut inæquale, curatio petenda erit, ex c. de uteri ulceribus.

Pus collectũ intra inteſtina per peritonæum.

Scholium.

Vtra in inflammatione uteri, & partium inferiorum, vena ſit ſecanda, baſylica an ſaphena.

Cap. 18.

Galenus lib. de ſang. miſſ. uteri inflammationes magis quam renum, à venis in crure ſectis juvari ſcribit, quod idem confirmat 13. meth. c. 11. quibus in locis ſecandæ venæ rationem præſcribit, tum in ſuperioribus, tum in mediis, tum etiam in infimis corporis partibus; ita autem ſcribit renibus, & veſica, pudendo, & utero ſic habentibus eas, quæ in cruribus ſitæ ſunt, ac potiſſimum circa poplitem, ſin minus eas, quæ ſunt juxta malleolum, inſcindere oportet. Paulus tamen & Aëtius in uteri inflammatione cubiti venam ſecant. Medius ſe inſerit Avicenna, qui ſentire videtur Galenum vacuandi gratiâ venam poplitis, Paulum, & Aëtium, revellendi cauſa baſylicam ſecuiſſe, quod fieri omninò debet in abundantia ſanguinis, & ubi non veremur menſtruorum detentionem, nam ſanguinis miſſio ex baſylica, initio inflammationis fluxum prohibet ad locum inflammatum, deinde miſſione ex ſaphena,

P. lib. 3. c. 64. Aët. lib. 16. cap. 83. Avic. 4. 3. tract. 4. cap. 12.

phæna, ſanguis in parte ipſa aut proximis contentus educitur ratione communitatis, verba Avicennæ ſunt hæc: Et rectius quidem eſt in principio, ut phlebotometur baſylica, nam prohibet effuſionem materiæ; Subſequenter adhibeatur phlebotomia ſaphænæ, ut eradicetur ſanguis ab apoſtemate. *Cum igitur Galenus lib. de ſanguinis miſſ. dixiſſet, in recentibus inflammationibus renum, & inferiorum partium mittendum eſſe ſanguinem à ſuperioribus, in vetuſtis ab inferioribus, ut legenti planum eſt, poſtea ſubjunxit uteri inflammationes levari venis in crure ſectis, ac ſi dixerit etiam, ſi utræque ſecandæ ſint, non tamen auxilium perſentitur, quoad ſervato ordine inferiores vulnerentur, ac poſt revulſionem ſequatur etiam evacuatio. Cum autem in lib. meth. eandem ſententiam inculcavit, de ea inflammatione, quæ citra plenitudinem fit, intelligendus erit.*

De uteri Eriſypelate.

CAP. XXII.

ERiſypelas ſive ignis ſacer, eſt tumor rubeus, qui à bilioſo ſanguine originem obtinet, multò inflammatione calidior, magiſque flavum colorem repræſentans, & ſi tetigeris, facilè ſanguis ſubterfugit, rurſuſquè illabitur, & ſi febres interdum, ac dolores inferat, non tamen dolet veluti inflammatio, neque pulſum invehit, aut tentionem tantam, ut hinc diſſidium componas inter Galenum, qui non dolere ſcribit, & authorem definitionum medicinalium, qui dolorificum eſſe tumorem affirmat: nam ut ex eodem ipſo Pergameno colligitur, non ita magnam infert tentionem, pulſum, ac dolorem, ac inflammatio, præſertim, quando exquiſitum eſt Eriſypelas, per ſolam cutem diffuſum, nil inferiorem carnem moleſtans, ad differentiam ejus inflammationis, quam ſuperiori c. deſcripſimus, quæ ipſius uteri ſubſtantiam penetrat, & à ſanguine fit ſolo, vel certè perfuſo bile, pituita, aut melancholia; cum Eriſypelas potius à bile fiat, ſanguine tenuiori delibuta: nam cum ſola flava bilis in utero ſubſtiterit, herpetem potius excitari certum eſt. *Defin.*

Gignitur Eriſypelas in utero ab iiſdem cauſis externis, à quibus inflammationem oriri cit. c. prodidimus, à flava verò bile & ſanguine calidioribus quam oportet, & una commixtis tanquam à cauſa interna, vel certè à ſanguine effervеſcente & ſecundum ſubſtantiam tenuiſſimo. Quod ſi Galenus lib. de morb. differentiis à flava bile Eriſypelas fieri dixit, ibi procul dubio per bilem flavam ſanguinem calidiſſimum tenuiſſimumque, & effervеſcentem intellexit, non verò humorem illum ſubſtantiâ quidem tenuem, qualitate verò atque potentiâ calidum ſiccumque ex eo, quod in alimentis aſſum ac veluti uſtum eſt genitum, & quaſi ſanguinis ſpuma apparet, talis enim humor cum à ſanguine ſecretus fuerit, nec jam amplius ei commixtus, pro ſua tenuitate vel craſſitie varia creat herpetis genera, uti jam diximus. *Cauſa.*

Cognoſces uterum Eriſypelate infeſtari, quoniam tumor fit à pedibus exorſus, qui ad crura, & lumbos procedit, ac procedente tempore intumeſcit etiam venter, & mammæ ob uteri cognationem, & rigor ac febris fœminam corripit, tumor totum occupat corpus, rapto ſcilicet animali ſpiritu ad uterum vi doloris, dolent genua, & toto corpore fœmina perfrigeratur, quia Eriſypelas uteri, inſtar cucurbitæ ſpiritus & humores undique trahit, idcircò uti in febre lypiria exteriora frigent; Adeſt etiam debilitas, acquieſcere non poteſt, ſed jactat ſeipſam præ dolore, qui ex imo ventre & laterum mollitudine aſcendit ad lumbos, poſtea ſurſum vergens ad præcordia, & pectora, & caput, & mori ſibi videtur exhauſtis utique ſpiritibus animalibus, reliquis etiam, ac humoribus univerſis revocatis ad centrum corporis. Quum autem remiſerit malum, torpor occupat manus, aliquandò etiam inguina, & crura, & poplites, *Signa.*

& livida fit, & modico quandoque tempore sibi melius habere videtur; deinde rursus eadem patitur, & corpus pustulis impletur, & facies rubet, & siti cruciatur ingenti, ac fauces siccæ sunt, & recta cervice spiratio fit; & in poplitibus interdum lividæ fiunt, at quando amplius tempus fuerit progressum, intumescit magis, & tota perfrigeratur, & spiritus densus fit, & cum animi deliquio, ac debilitate tristatur, & mente non constat, & assistentes putant aquam inter cutem pati.

Prognostica. Hic morbus si prægnanti contingat, lethalis est, teste Hipp. pluribus in locis, si non prægnanti, curata sanatur. Paucissimæ tamen etiam ex non prægnantibus evadunt: possunt tamen nonnunquam & fœtus, & matres servari. *1. de morb. mul. 4. & 12. 2. de morb. mul. 18. 5. aph. 43.*

Distinctio. Distinguitur ab inflammatione uteri, oculorum flavitie, ingentissima siti, inquietudine, & anxietate, & quia minorem quam inflammatio dolorem infert, præsertim quando Erisypelatis materia profunda non est, sed inter duas cutes existit, ut verbis utar Avicennæ; Quæ quidem signa ferè omnia fallacia sunt ad distinguendum, nisi quod mitiora in inflammatione reperiuntur quam in uteri Erisypelate: idcirco, Mercatus hosce duos affectus uno, & eodem cap. compræhendisse mihi videtur, & quia indicationes ferè sunt eædem, neque curatio admodum dissimilis.

Curatio. Erisypelas quantum ad victum, & totius corporis evacuationes attinet, perinde ac inflammationem curare oportet, nisi quod si impurum fuerit, ac phlegmonosum, & à sanguine non admodum tenui ortum, sanguinis missione occurrendum ei erit: si verò exquisitum fuerit Erisypelas, à sanguinis missione abstinendum, potiusquè purganda bilis est: nunquam tamen copiosis evacuationibus utendum, si gravida fuerit mulier; quia venâ sectâ abortit, præsertim si major sit fœtus: & utero gerentes, à quarto usque ad septimum duntaxat, medicandę sunt, idcirco lenitiva potius, & refrigerantia administrentur; neque utique victus tenuis, qualis convenit ijs, quæ internas patiuntur inflammationes, imperetur, nam teste Hipp. ijs, quibus non convenit, est periculosus; non convenit verò gravidæ, febre, & acuto morbo correptæ, quia quodvis peccatum gravius ferunt, quam quæ non sunt gravidæ; potius igitur clysteriis refrigerantibus alvus leniatur, sanguinis missio repudietur; victus sit moderatus, ac refrigerans. Quod si mulier utero non gerat, victu utatur tenuissimo, ac refrigerante, serapiis, qui eandem vim habeant: sanguinis missione conveniente, & medicamento purgante, præsertim ubi Erisypelatis cauma nonnihil deferbuerit. Syruporum, & catharticorum materiam mutuabis ex c. præcedenti. *1. aph. 4. & 9.*

In topicis apud præcipuos scriptores variatum est, nam Avicenna ijs utitur refrigerantibus, quæ simul vehementer adstringunt & exsiccant, scoria plumbi, carbonibus è cortice pini cum sevo, & oleo myrthino. Galenus verò, & Paulus ex opposito omninò sentiunt refrigerantia ac humectantia, absque ulla adstrictione convenire, qualia sunt lactuca, polygonium, lenticula palustris, psyllium, portulaca, seris, vel sempervivum, quibus assentitur inter Pœnos Rasius summo semper in honore habitus; qui videntur ab ipsa morbi naturâ curationis scopum, indicationemque sumpsisse. Nam Erisypelas à ferventissimo humore, eodemque sicco provenit, nempe à tenuissimo sanguine, cui flava bilis sit admixta: omnis autem morbus per contrarium tolli debet: consequens igitur est calidum, & siccum tumorem refrigerantibus, & humectantibus curandum esse, quæ tamen tanto sint frigidiora, quanto est major Erisypelatis, quam inflammationis fervor. Abdomini igitur, & lumbis applicentur frigida, & humida medicamenta, & quæ partium tenuitate corpus uteri subire queant, ut psyllium conquassatum cum aqua citrulorum: rasura cucurbitæ, vel citruli: portulaca trita, & quæ superius recensita sunt, succus cich. umbilicus Veneris. Aut ℞ succi plantaginis ℥ j. olei ros. ℥ iii. lactis muliebris ℥ ii. misce, ac frigida actu applicentur, & superponantur folia lactucæ, aut vitis. Et antequam linthea exsiccentur, denuo madefiant; Reliqua localia sunt petenda ex sup. cap. 3. remed. genere. *3. 4. c. 5. G. 2. ad Glauc. P. l. 4. c. 12. R. lib. divis.*

Quarto

Quarto, ubi Erisypelatis fervor mitigatus fuerit frigidis medicamentis ea misceantur, quæ leviter discutiant, solet enim plerumque Erisypelas per resolutionem terminari, addatur igitur aqua solani, camomillæ, aut succus coriandri viridis sive recentis: aut adhibeatur emplastrum de oximelite seu de farinis, cum farina fœnugræci, nam quamquam initio calorem, & inflammationem fœnugræcum auget, tamen in fine deposito jam fervore strenuè resolvendo mirificè curat, dicente Galeno in lib. de simpl. med. fac. *Lib 8. c. de fœnugraco.*

De scyrrho uteri.

Cap. XXIII.

DE communi, ac generali scyrrhi naturâ, generationis modo, & quod alter, Galeno dicente, exquisitus sit alter non exquisitus, c. de mammarum scyrrho plus satis scripsimus, reliquum est nunc dicere, scyrrho uterum obnoxium esse, tum quia ejusdem caro crassa est, tum etiam quia semel admissas fluxiones tenaciter servat. Uterque autem tàm exquisitus, quàm non exquisitus dupliciter fit, nam vel uteri pars aliqua tumorem concipit, vel totus uterus: & rursus vel in cervice contingit, vel in fundo uteri, interdum in parte internâ, quandoque in extimâ: alij ab initio fiunt, & derepente, ut nulla evidens causa præcesserit; alii ex indurata inflammatione. Morbus est in magnitudine, intemperie, & soluta continuitate. Fit à causis externis, ut vitæ intemperantia, ac frigidorum ciborum esu, vel quia fœmina dum calidis humoribus abundat, frigori sese exponit. Internæ causæ tres maximæ sunt atque potissimæ, Fit enim primum ex collectione naturalis melancholię etxra venas, quæ exquisitum generat scyrrhum: Secundò ex inflammatione, quæ neque dissoluta est, neque in abcessum conversa, sed in lapidosam naturam mutata, quod propter medici, aut chirurgi imprudentiam crebrò accidit, cum inflammationes, aut erisypelata plus justo refrigerant, adstringuntve repellentium immodico usu, aut nimis discutientia œdemati, similibusve tumoribus temerè applicant, à quibus tenue, ac vaporosum digeritur, crassum ac terrestre lapidis instar concrescit, aut si ipsa fœmina, dum calidis tumoribus vexatur, in frigore sedet, aut frigidâ aqua imprudenter utatur. Tertiò, ex qualibet materia crassa indurata, ut pituita viscida, gypsea, & condensata. Quarto cum melancholiæ naturali alius permiscetur humor, maximè pituita, cujus adhæsu crassior, tenaciorque evadit; at si assatus sanguis attrave bilis commisceatur, tunc non exquisitus gignitur. Meminit Aëtius alterius tumoris, quem Paulus sceleroma vocat, & est induratio, quæ in uteri cervice, potissimum obvenit, elevationem scyrrho similem habens, sed minus renitentem, & cum mediocri dolore; quæ ultima verba faciunt, ut mihi persuadeam nomine sceleromatis non exquisitum scyrrhum hosce autores insinuasse; à Mercuriali scyrrhosis dicitur.

2. ad Glauc. — *Species morbi.* — *Causa.* — *Aët. lib 16. c. 84. P. lib 3. 86.* — *Sceleroma.* — *Lib. 4. de morb. mul. c. 19.*

Affectus sensui obvius est, tactui enim renititur tumor ipse, durus ac sine dolore, adest crurum totiusque corporis segnities, menses initio supprimuntur aut diminuti fluunt, aut fœminæ, crescente malo, sanguinis magno fluore per intervalla divexantur, apertis nimirum plus justo venarum osculis, aut utero nequeunte consuetam sanguinis copiam suscipere ac retinere, sæpe etiam adjungitur oris fœdus odor, ipsiusque exulceratio, genuum impotentia, ac pedum tumores sicuti in stomachace, & sceletyrbe, tandem non probè curatas, sequitur malus corporis habitus hydropem repræsentans, interdum verus hydrops, uti Avicenna scribit, stantibus grave pondus, quasi prolapsurum in pudenda, incumbit, sedentibus aut decumbentibus rectum intestinum sua gravitate premit (quod aliis etiam uteri tumoribns commune est) Paulus scribit, sequi uteri in opposita declinationem, quod recipiendum non est, quia experientia contrarium *Signa.* — *21. 3. tract. 4. c. 14.*

trarium docet. Cæterum si ex melancholico humore malum oriatur, color totius corporis ad nigrum declinat, si ex crassa pituita, ad subalbidum vel plumbeum, ut Galenus notavit, quibus adde humoris redundantis propria indicia à nobis suprà recensita, anteactam vitam, ciborum usum fœminæ naturam & habitum. Affectionem in uteri fundo esse colliges, si in coxam & dorsum uterus incumbat, ibidemque dolorem inferat, in cervice vero, quia à viri accessu offenditur, & obstetricis digito tumor sentitur, vesica læditur, urina supprimitur à comprimente tumore, si in superiori sit parte; aut rectum intestinum offenditur, & fex alvi retinetur], si in infima; vel alterutrum inguinum; si in altero tantum latere affectus consistat.

De tum prat. c. 10. C. de supp pres. menst.

Distinctio ab aliis morbis. Distingues scyrrhum à mola, cum qua magnam habet similitudinem, quia in mola, si menses fluant, sunt inordinati; in scyrrho si expurgentur, cum ordine fiunt: mola, dum fœmina stat, magis in os pubis incumbit, & mammæ lacte abundant, in scyrrho mammæ attenuantur, ac gracilescunt. Ab splene indurato differt, quia is corporis colorem plus mutat, vel si non mutat mentem lædit, aut certè alium generat affectum melancholicum.

Prognostica. Porrò durities circa os, & collum uteri consistentes, facilè curari Aëtius scribit, circa fundum difficulter, non tamen quæ in osculo, & colo existunt, simpliciter sunt facilis curationis, sed respectivè ad alias: *Scyrrhum, si non rectè curetur, sequitur hydrops. Quod si minus providè tractetur, desinit in cancrum, ut inquit Avicenna.*

Curatio. Curatio fit per ea, quæ tumorem discutiant; quoniam vero dura lapidosaque materia dissolvi nequit, nisi mollificetur, ideo primò emolliendus erit tumor, deinde dissolvendus; nam si quis, quæ valenter discutiunt medicamenta, scyrrho admoveat, paucis primis diebus scyrrhus decrevisse videbitur, quod tamen de affectu restat, durissimum ac insanabile redditur; quocirca quinque remed. generib. utendum erit; Primo quidem victu moderato, humido, boni succi, convenit ergò panis mediocriter coctus, ova sorbilia, pulli gallinacei, capi, vituli lactantes, gallinæ coctæ, & juscula, brodia, vel panatellæ ex ijsdem paratæ; ex oleribus lupulus, borrago, buglossa, sonchus, asparagus. Potus esto aqua scorsoneræ, lupulorum, aut chalybeata, aut in qua ignitum aurum fuerit extinctum; vel pro assuetis cerevisia mediocris minimè crassa, defecata, prædictis herbis parata; aut vinum tenue, probevè dilutum.

Præparatio Secundo apparantibus humorem crassum, & terrestrem hâc vel simili mixturâ ℞ sirupi de Epithymo, de scolopendria, fumariæ, borraginis an. ℥ ii. decoctionis lupulorum, buglossæ, capillorum Veneris, cetarach, radicum tamarisci lib. j. misce, dosis ℥ v. aut prædicti sirupi misceantur cum aquis earundem herbarum.

Evacuatio. Tertio evacuantibus, quod fiet, si ater sanguis abundet, ejusdem missione per sectam venam axillarem sinistrâ, vel per salvatellam, si copia minor est, aut ex pede, si menses deficiunt; vel ex hæmorrhoidibus, quod mirificû affert præsidium. Consequenter etiam purgatione per epithymum, folia senæ, lapidē lazuli, polypodium, fumariā, cassiam fistulā, myrobal. Indos, diasenā, diachatolicum, hieram rufi; confectionē hamech minorem; ut ℞ lap. lazuli, g. vi. infundantur in ℥ iiii. decocti epithymi, polipodii, ac fumariæ coletur, & adde sir. exº. infus. viol. ℥ ii. diasenæ ℥ ß, pulv. cort. cit. ℈ j. misce; vel si magis amat pilulas, ℞ massæ pilul. Indarum, de fumo terræ an. ʒ ß, diagridii, vel trochiscor. alandaal. g. v. cum syr. de epithymo, formentur viiii. conceduntur nonnunquam g. iii.

Stibium. stibii præparati cum ℥ j. conservæ rosſ. aut florum aranciorum, exploratis fœminæ viribus. Factâ semel confertâ evacuatione, paulatim deinde tenacem humorem expurgabis, diluto senæ, & epithymi, vel sirupo de chalybe, cujus plures habes descriptiones c. de febre alba; vel apozemate respiciente humorē melancholicû, sicuti c. de melancholia Virginum, & de scyrrho mammarum dictum abundè est. Inprimis tamen commendatur Elleborismus ibi descriptus.

Topica di. scutientia. Quarto ac præcipuè topicis, quæ valeant quidquid in parte continetur evacuare, quod cum summa attentione fieri debet, quippe cum scyrrhus à materiâ

conge-

congelatâ fiat, medicamenta poſtulat diſcutientia permixtis humectantibus, & malacticis, quæ tamen ita attemperabis, ut ne ſi temerè reſolventibus utaris, in duritiem majorem deducas, neve ſi plus quam par eſt tumorem emollias, materia corrumpatur, & ſcyrrhus in cancrum degeneret, quia tamen ſine febre tumor eſt, fortioribus emollientibus uti licet, quam in inflammatione. Convenit itaque Epigaſtrio, aut tumenti loco adhibere linimenta, unguenta, cataplaſmata, & emplaſtra, verum ante horum applicationem fomentationes fiant vel ſemicupia ex hoc aut ſimili decocto: ℞ radicis altheæ, liliorum, cucu- *Fomentatio* meris agreſtis an. m. ß radicis cappar. tamariſci an. ℥ ii. foliorum malv. nepetæ, arthemiſiæ an. m. ii. florum camomillæ p. iii. caricarum pinguium num. xx. ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ ii. fiat decoctum in aqua, addito oleo dulci communi, in quo fœmina ſedeat uſque ad umbilicum, bis in die, idque diutius: aut ex ijſdem decoctis ℥ x. & olei anethini, ac liliorum an. ℥ ii. fiat clyſter; vel ſpongia madida in eodem, pars bis in die foveatur, deinde inungatur oleo amygdalarum dulcium, liliorum, myrrhæ, de ſtyrace, vel ſequenti linimento ℞ butyri recentis, pinguedinis porcinæ an. ℥ ii. aſſungiæ gallinæ, anſeris, anatis *Linimentū.* an. ℥ j. olei jaſmini, cervini an. ℥ iii. muſcilaginis fœnugræci vino albo extractæ ℥ j. ceræ & terebentinæ an. q. ſ. fiat linimentum; cujus etiam virtutis eſt hoc unguentum. ℞ olei ſeſamini, amygdalarum dulcium an. ℥ i. olei cappar. ℥ ß, *Vnguentum* aſſungiæ gallinæ, anatis, urſi, medullæ crurum vituli an. ʒ iii. dialtheæ ſimplicis, & hyſſopi humidæ an. ʒ iiii. ammoniaci vino diſſoluti ʒ ii. ceræ q. ſ. fiat unguentum: vel emplaſtrum quod ℞ opoponacis, bdellij, ammoniaci *Emplaſtrū.* an. ℥ ii. diſſolvantur in oleo liliorum, & vino malvatico, & adde myrrhæ, thuris, olibani an. ℥ j. ſtyracis, propoleos, pinguedinis urſi, aſſungiæ anſeris an. ℥ ß, croci ʒ ß, pulveris radicis Iridis ʒ j. cum ceræ, & terebentinæ ſ. q. fiat emplaſtrum; valet inſuper aliud quod dicitur filii Zachariæ cum plumbo uſto, diachilon ireatum, vel magnum, aut ℞ radicis altheæ, brioniæ coctæ, ac contuſæ an. ℥ ii. plumbi uſti, pulveris marchaſitarum, & lytargirij an. ʒ j. olei roſ. ac ceræ an. q. ſ, miſce, fiat unguentum, vel addita reſina emplaſtrum, Valet præterea radix mandragoræ; vel cucumeris agreſtis ℥ iii. coquantur in vino, & oleo amygdalarum dulcium, deinde piſtentur, & addita pinguedinis porci ℥ j opoponacis ʒ ii. miſce. Cataplaſmata commodè parabuntur ex herbis, & *Cataplaſma.* caricis remanentibus, ex ſuperiori decocto piſtis, addito butyro, & oleo liliorum. Quin etiam in uterum, ſi fœmina id tolerare queat, ſequens decoctum *Iniectio.* injiciatur, ℞ foliorum matricariæ, malv. an. m. j. caricarum num. vi. ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ j. coquantur in aqua ad lib. j. colaturæ adde olei liliorum, Jhaſminorum an. ℥ ii. miſce, in quo poteris etiam diſſolvere caſtorei, maſticis, ammoniaci an. ʒ ii. ac ſubdere peſſum aureum, à nobis ſæpius inculcatum, vel *Peſſus.* alium confectū, ex therebentina, ammoniaco, galbano, myrrha an. ℥ ß hyſſopi humidæ ʒ ii. vitellis ovorum tribus, olei amygdalarum dulcium ℥ ii. croci ℈ ii. miſce, fiant peſſaria.

Quinto in declinatione, quæ valentius diſcutiant, adhibentur ſic utiliter, *Valentiora.* in decocto augetur quantitas arthemiſiæ, nepetæ, pulegii, origani, calamenthi, & adduntur flores, anthos meliloti, ſtœchados, ſambuci, ac radices cucumeris agreſtis, & brioniæ; in unguentis & emplaſtris major quantitas gummi, & aſſungię urſi, & commiſcetur etiam pro uncia unguenti vel emplaſtri, nitri, & cumini an. ʒ j. hæc porrò bis terve in die iterentur. At ſi ſcyrrhus ex illegitimis fuerit, *Ad ſcyrrhū illegitimum remedia.* tum quidem ijſdem ferè utendum eſt, electis tamen ijs quæ magis calefaciant, & fundant, & quod congelatum eſt ſolvant, ſolutum diſcutiant, quæ repetenda ſunt ex c. de mammarum ſcyrrho non exquiſito: fuerit etiam utile ſequens, ℞ foliorum caulium m. j. coquantur in melle, & vino piſtentur, & adde foliorum *Vnguentum* cappar. in aqua macerat. ac contuſorum m. ß, butyri, ac ceræ q. ſ. fiat unguentum. Verum ſi ex admotis medicamentis, impenſè, ac temere digerentibus factus fuit ſcyrrhus, curabitur per ea, quæ emolliant, & humectent, qualia ſunt omnia ferè anodina ſuprà recenſita. At ſi fœmina bilioſi fuerit &

exusti temperamenti, neque adsit copia flatus, aquæ dulcis, aut ferreæ balnea erunt ex usu, aut incessiones ex decocto herbarum temperatarum, à suffumigiis, & calidis pessariis cavendum. Quod si pituitæ mixtionem scyrrhus habeat; aluminosa ferreaque balnea utilissima sunt naturalia vel arte parata, & ut semel dicam, conducunt quæcunque ad mammarum scyrrhum proficua esse diximus; Tandem reliquis non proficientibus, quia affectus difficilis est, ad majora auxilia confugiendum, & ad usum chalybis præp. cujus varios exhibendi modos cap. de febre alba videre licet, ibi namque eos semel luculenter exposuimus pro cunctis affectibus, quibus conferre solent.

Scholium.

Stomachaces quid.

M. c. 11. P. lib. 25. cap. 13. St. lib 16. geographia ad finem.

Stomachace & scelotyrbe] *Stomachacis, quam Barbari* Stomacachexiam *Marcellus* Oscedinem *vocat, meminerunt Plinius & Strabo, Danis dicitur* Scorbeck, *id est, oris depravatio, aliis* Schoermundt, *quod est rupta bucca, ac oris affectio existit, in qua gingivæ nimio prægnantes madore turgescunt, deinde etiam ulcerantur cum oris fætore.*

Sceletyrbes.

Scelotyrbe verò cujus etiam Plinius cit. mentionem fecit definitur ab autore definitionum medicinalium cruris conturbatio, seu resolutionis diminutæ species, qua erectus homo ambulare non potest, & latus quandoq; sinistrum in dextrum, nonnunquam dextrum in sinistrum circumfert, interdum quoque pedem non attollit, sed trahit, veluti qui magnos clyvos ascendunt. Si tamen rectius definire velis, potius confusam, & interturbatam motionem dicas quam abolitam.

Magni lienes.

2. prædict. text. 39.

P. lib. 3. c. 49 A. lib. 11. c. 7

Porrò hæc duo mala magnorum lienum potissimum soboles existunt, & melancholicorum affectuum: ea sapientissimus senex prudenter admodum notavit, dicens, gingivæ vitiatæ, & ora graveolentia iis sunt, quibus splenes magni, quicunque verò habent magnos splenes, & neque sanguinis eruptiones ipsis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiæ ulcera prava habent, & cicatrices nigras, *quod idem confirmant Paulus & Aëtius, unde etiam à lividis pustulis* blawschwit, *Hollandis indigetatur; comitantur igitur hæc duo symptomata omnes fere lienis affectus, præsertim ejus scyrrhos aut alterius visceris, ac cum primis scorbutum,*

Scorbutus.

quem morbum nostra ætate communissimum septentrionalibus populis ad mare præsertim habitantibus, ut Batavis, Hollandis, Zelandis, Frisiis, Westphalis, Saxonibus, Danis, Pomeranis, referunt quidam ad prædictos magnos lienes Hippocratis, alij ad nigram icteritiam, at minus apposite, cum non per totum corpus melancholia dispergatur, sed in uno alterove loco consistat.

Gingipedii

Quidam à duobus hisce syndromicis accidentibus nomine ficto gingipedum morbum vocant, quoniam gingivæ, pariter, & pedes malè habent; affectus certè est minimè novus, sed qui jam olim Strabonis, & Plinij ætate. Endemius fuit in Germania trans Rhenum, nec multò postea longius, latiusque grassando versus regiones Germanico Oceano, Belgicoque sinui adjacentes Epidemius, non tamen pestilens evasit: Fons (inquit Plinius) erat aquæ dulcis solus, quâ potâ intra biennium dentes deciderent, compagesque ingenibus solverentur, stomachacem medici vocabant, & sceletyrbem ea mala.

Scorbutus Lusitanis accedit.

Simile quid contigisse legimus nostris Lusitanis quando primum in Indiam Orientalem navigarunt, cum aquatum irent, haud procul à promontorio Bonæ spei, id quod etiam nuper Hollandis eò navigantibus accidisse fertur.

Causa scorbuti.

Cæterum est scorbutus affectio orta ex impuritate viscerum, & lienis obstructione, propter quam impeditur attractio lutulenti, melancholicique humoris, qui reliquo sanguini commixtus inficit corporis partes aliquot, nam quod tenuius est, sursum elatum gingivas relaxat, & erodit, ac putrefacit, crassior autem limosaque pars ponderositate descendens puniceis maculis crura defœdat, aliter tamen quam in prægnantibus quibusdam, quibus tumescentes in cruribus venæ lividæ apparent, nam lividitates hæ majores ac turgentiores sunt, illæ minores dispersæ ac minus elatæ.

Scorbuti remedia.

Repertam auxilio tum fuisse scribit Plinius herbam Britannicam nostris ignotam; ideoque ejus loco recentiores bistortam usurpare solent, betonicam adjungentes, nasturtium, thelephium, seu cochleariam. Nec desunt qui scorbutum sic appellari autumant à Schaur-

Schaurborch, *quæ dictio Danica eſt, à Saxonibus etiam mutuata, & vox non admodum diverſa eſt, à Schoerbuyck. Belgarum & ſignificat ventris rupturam, ego potius à ſuperius jam dicta dictione* Scorberk *deductum, vero ſimilius puto, nomine morbo indito, à præcipuo ejus ſymptomate.*

De uteri cancro.

CAP. XXIIII.

UTeri ſcyrrhus ſi malè curetur ob materiæ ſimilitudinem facilè vertitur in cancrum ſive carcinoma. Ex ijs autem, quæ priori lib. ſcripſimus, conſtat, cur ſic dicatur, ac duplicem eſſe, ulceratum, & non ulceratum, quaque ratione uterque generetur. Eſt porrò non ulceratus cancer, tumor inæqualis, durus, colore ſublivido, venenoſus, calidus perpetuo dolore affligens. Ulceratus verò eſt ulcus, quod præter dolorem, ac tumorem, & inæqualitatem labra habet prætumida, dura, aſpectu horrida, ex quo etiam concreta illuvies ſordida, & livida, interdum etiam ſubrubra & cruenta ſanies emanat, tenuis, nigra, vel etiam fulva, & graviter olens. Quidam ſcribunt lupum etiam vocari, quia carnes avium ſi illi apponantur abſumit. Ego potius lupum ac lupiam apud Chirurgos Hiſpaniæ vocitari comperio ſcyrrhos vernacula lingua, *lobillos, ſive lovanillos.* Cæterum non ulceratus cancer ut plurimum fit in uteri corpore, ulceratus in cervice, & orificio interiore ejuſdem.

G. de canc. mam. — *Non ulcerati definitio.* — *Vlcerati.* — *Lupia.*

Oritur ex menſtruo ſanguine copioſo ibi detento, ex cujus craſſiori melancholicaque parte ſcyrrhus primò fit, deinde ſi exuratur cancer; ac ſi adhuc acrior reddatur, ulceratum efficit cancrum, vel ſi tenuior ſeroſior, acriorque ſanguinis portio ad ſuperficiem tumidæ partis illabatur, venis circumſtantibus exulcerationem foventibus. Externæ cauſæ ſunt mœror, timor, cogitationes profundæ, ſollicitudines, uſus carnium piſciumve ſalitorum, & inſumatorum, vinorum craſſorum, ac calidorum, & quæcunque alia, humorem gignunt melancholicum & aduſtum; oritur inſuper ex malignis ulceribus.

Cauſæ.

Cognoſcitur ex dolore circa inguina, abdomen, imum ventrem, ac lumbos; & quia ſi locus contrectetur, tumor ſentitur durus, ad tactum renitens, inæqualis, niger, aut lividus cum rubore, ac dolore, qui ad manus contactũ vel medicamentorum applicationẽ efferatur, & circumcirca quidam ictus quaſi punctim illati perſentiuntur, interdum pars torpet, interdum dolet, venæque quæ in ambitu ſunt tumidæ apparent. Jam verò ſcyrrhum in cancrum degenerare depræhendes, quia cum ante tumor ſine dolore eſſet fœmina dolorem jam ſentit, ob caliditatem, & acrimoniam conceptam; Exulcerati verò indicium eſt, ſi ſymptomata exacerbentur, quibus perſeverantibus lenta accedit febricula, inquietudo, cibi faſtidium, anxietas, rubor maxillarum, & in muliebribus locis ardor, fœtor, dolor, tumque fœda, ac turpis illuvies ab utero procedit, & ſi vas magnum exedatur, ſanguis nonnunquam ita copioſè profluit, ut mortem temporius inferat.

Nota. — *Signa ſcyrrhi in cancrum degenerantis.*

Difficilis eſt curatio, & præſertim ſi malum excreverit nullâ ferè medicinâ curatur, maximè in utero ob loci incommoditatem nullam veram curationẽ admittit, nam cum incipit negligitur, quia non magnam infert moleſtiam, auctus jam aut ulceratus reſcindi nequit. Sed in hoc inprimis opem medici deſiderat, ut prohibeamus non ulcerati exulcerationem, & ulcerati incrementũ, quippe ulceratus majores excitat cruciatus, vehementiuſq;, quo magis tractatur, affligit: uterque mitiora contemnit remedia, vehementioribus proritatur, & excandeſcit, ita, ut quocunq; te vertas, omnia plena miſeriarum ſint, idcirco meritò ab Hippoc. proclamatum eſt, occultos cancros non eſſe curandos, quia curati citius interimunt, quæ ſententia à nobis ſuo loco expoſita fuit.

Prognoſticũ. — *5. Aph. 38.*

Curatio. Triplex curandi ſcopus; Primus melancholici, aduſtiquè ſucci generationem prohibere. Secundus genitum minuere; Tertius quod in parte contentum eſt digerere, vel quo minus augeatur, procurare, ita fiet, ut & mali incrementum præpediatur, & dolores exacerbationeſque mitiores fiant; quæ omnia ſex remediorum generibus conſequeris. *Victus.* Primò victu frigido, & humido, ac boni ſucci, quocirca conveniet cremor ptiſanæ, atriplex, blitum, borrago, piſces ſaxatiles, carnes pullorum, gallinarum, hœdorum, avicularum, lutea ovorum, & ſimilia, potus eſto vinum album tenue; vitanda, quæ *Melancholiam gignẽtes cibi.* melancholicum ac lutulentum ſuccum gignunt, ut caro bubula, cervina, leporina, porcina, ſaliti omnes, & inſumati cibi, aves aquatiles, aromata, caſeus, fabæ, lentes, caules, piſces ſaliti, cetaceorum, & conchyliorum genera omnia: quies imperanda, ſomnus moderatus, alvus reſpondeat, animi pathemata vitentur.

Sang. miſſ. Secundò ſi affectio ex ſuppreſſa aliqua evacuatione, veluti hæmorrhoidum aut menſium, ortum traxerit, ea omninò promovenda erit, niſi magna ſit plenitudo, quia tunc ex dextra baſilica prius ſanguinem detrahes, quo facto menſes evocabis ſecta ſaphæna, vel hæmorrhoides hirudinibus ijſdem applicitis, quæ maxime utilitatis eſſe ſolent.

Præparatio Tertiò humoris acrimoniam, & aduſtionem reprimentibus ac contemperantibus, ut ſirupo borraginis, bugloſſæ, portulacæ, de lupulis, de pomis, de epithymo, de fumaria ad ℥ ii cum ℥ iii decoctionis lupulorum, ſcolopendriæ, fumariæ, capill. Ven. cuſcutæ, endiviæ, borraginis, vel cum pari portione aquæ earundem herbarũ, aut ſeri lactis, in quo per noctem prius maduerint Epithy- *Purgatio.* mi, foliorum ſenæ, ſingulorum ʒ iii, vel fiat eorundem infuſio in aqua borraginis, tunc deinde ſenſim, ac per intervalla melancholicum ſuccum, qui in venis exiſtens cancrum fovet, bis in ſeptimana expurgabis, quod fiet ſi prædicto diluto addas confectionis hamech ℥ ß ac ſirupi viol. ſolutivi ℥ i, aut ſi præbeas ℥ iiii ß Elleboriſmi, aut iiii. vel v. pruna ſenæ, quæ medicamenta jam ſuprà deſcripſimus. A pilulis ac reliquis validioribus catharticis, quia nimis calefaciunt, & exſiccant abſtinendum, fuerit tamen utile inter mediis diebus ʒ ii theriacæ optimæ cum vino exhibere. Proſunt reliqua quæ c. de melancholia virginum ac viduarum dicta jam ſunt.

Topica. Quartò topicis, quæ humorem fluentem repellant, fluxum diſcutiant, & partem confirment, qualia erunt moderatè refrigerantia, & adſtringentia; locus itaque inungatur oleo roſ. myrthino, omphancino, ex quibus cum ſpongia *Peſſus.* fomentatio fiat: cum farina emplaſtrum: cum cera unguentum, quæ pubi applicentur, ac uteri regioni; aut ſine farina, & cera peſſus intingatur, quem utero ſubdito; vel ℞ ſucci plantaginis, portulacæ, ſempervivæ, lactucæ agreſtis, muſcilaginis ſeminis pſyllij an. partes æquales, agitentur in plumbeo mortario ad ſpiſſitudinem, & addita olei roſ. ſ. q. fiat linimentum pro peſſariis; laudat Galenus aliud linimentum quod paratur ex æquis portionibus Emplaſtri diapalmæ, ceruſſæ, aut nigri, ſucci ſolani, ac pompholigos; aut ℞ olei roſ. *2. ad Glauc.*
Vnguenta. ℥ ij ſucci ſolani ℥ i ß, ceruſæ lotæ ℥ ij plumbi uſti loti, tutiæ præp. an. ʒ i, thuris, lytargirii an. ʒ ß ceræ albæ ℥ v lento igne fiat unguentum; ſequens etiam miræ efficaciæ cenſetur: ℞ olei omphancini, & roſ. an. ℥ iiii, agitentur ſub ſole in mortario plumbeo ad nigredinem, & craſſitudinem, tunc adde lytargirij, ceruſſæ an. ℥ iii cum cera, fiat unguentum, quibus locus intrinſecus quotidie liniatur, hoc inſuper utiliſſimum eſt, quia impedit ne ulceretur, & ulcerati augmentum; ℞ ſucci ſolani depurati, aut aquæ ejuſdem ℥ vi, tutiæ præparatæ, plumbi uſti an. ʒ i, caphuræ ℈ i cum piſtillo in mortario plumbeo diu agitentur, & utero cum lana ſupponatur. Mirificum eſt id quod Recipit ſpumæ argenti lotæ ℥ vi, thuris maſculi, æſipi, adipis porcelli, butyri recentis, ceræ tyrrhænæ an. ℥ ii, olei roſ. ℥ iiii, ſpuma argenti in ſucco ſolani liqueſiat, & reliqua adjiciantur ac ſerventur in pyxide plumbea, valet inſuper ad ſedis vitia.
Ad ulceratum. Verum ſi cancri ulcerati ſint, plus de metallis addi poteſt, quippe metallica

omnia

omnia partim repellendo, partim citra mordicationem digerendo malum leniunt: est igitur utile unguentum ex olei rosar. ℥ iii litargirij ʒ ii aceti ℥ ß, aut ℞ olei nenupharis, papaveris an. ℥ ii, olei ovorum ℥ ß cineris cancrorum fluviatilium loti in aqua solani ʒ ii, caphuræ ℈ i pulveris plumbi usti, antimonij an. ℈ ii misce; vel succus solani, & plantaginis cum oleo omphancino in mortario plumbeo ducantur, & ℞ herbæ scabiosæ, caprifolij an. partes æquales urantur, ac cineris drachmis tribus adde cineris cancri fluviatilis ʒ i, excipiantur ℥ viij liquoris stillatitij solani, ac in mortario cum pistillo plumbeo diu agitentur, axiungiæ hic non conducunt, neq; animalium medullæ quia putrefaciunt.

Pinguia cancero exulcerato non conducunt.

Quintò dolorem sedantibus in quem finem si cancer non ulceratus sit oleum rosſ. per methencritam injicitur; si ulceratus lac muliebre, vel asininum tepidum, vel sequens pessus utero inditur: ℞ lactis muliebris ℥ ii, succi papaveris ℥ i æsypi ℥ ß croci ℈ i misce, aut malva, & althea in mulsa macerentur, contundantur, & cum oleo rosarum fiat cataplasma pubi applicandum, vel incessiones parentur, ex decocto malvæ, altheæ, coriandri viridis, papaveris albi, violarum, & seminis psylij, ex quo etiam decocto ad doloris mitigationem aliquid in uterum injiciatur, cum emulsione seminis papaveris, & psyllij, ac in extremis necessitatibus cum g. iii opij. At si dolor ingentissimus fuerit; ℞ foliorum nenupharis m. ß florum ros. rub. p. i seminis papaveris ʒ i coquantur in s. q. aquæ, decoctum in mortario plumbeo ducatur, ac in uterum injiciatur, cui nonnihil jhoschyami addere poteris, ne rabiens evadat mulier ob nimium dolorem, quod si sanguis effluat prædictis adjunge plantaginem, portulacam, & pulverem thuris.

Doloris sedatio.

Sexto reliquis non proficientibus, uti experientia monstratũ est, magnitudo mali, malignitas, & necessitas postulat ad chymica auxilia, quæ potentissima sunt, devenire, inter quæ mirabilia sunt oleum de stibio, de auri pigmento, de plumbo, quorum guttæ aliquot supradictis unguentis utiliter admiscentur, aut in aliquo ex recensitis dissolve ʒ i trochiscorum Andronis, vel de arsenico descriptionis Avicennæ, aut aliquid ex ijs, quæ adnommas, & depascentia ulcera infra reperies cap. de ulceribus uteri; & hæc erit paletiva dicta cancri curatio, à qua non est desistendum, quia à plerisque morbis gravissimis sæpe ægrotantes ex insperato liberari vidimus, reliqua ex c. de mammarum cancro sunt hîc in memoriam reducenda.

Chymica auxilia.

De uteri condylomate.

CAP. XXV.

Condyloma est eminentia, quæ tum fit quum uteri aut ani ruga aliqua præter naturam intumuerit, cum enim sinuosæ sint hæ partes, rugas coagmentatas duplicatasq; habent, quæ ubi amplius tument, condyloma fit. Celsus dixerat esse tuberculum ex inflammatione ortum; Paulus existimat esse tuberculum obcalescens, sive ex inflammatione, sive ex fissuris: Aëtius quamlibet rugosam uteri eminentiam condyloma appellat, sive callum contraxerit, sive recens sit, uti Celsus. Porrò condyloma interdum citra inflammationem fit, & molle est, quandoque cum inflammatione, tumque durum existit, ac dolorificum ut recte Gorræus; dicitur autem condyloma à condylon, quod est articulus, quia plicæ prominent ad similitudinem nodorum, qui in digitis apparent pugno clauso: differt à tymijs, quia tymij sunt eminentiæ prẹter naturam, expertes doloris, auctę asperæ, oblongæ, & ubi parvæ sunt, tymij ubi magnæ ficus appellantur, de quibus infrà; oritur interdum in utero, sæpe in pudendi colo, & tunc facilius curatur.

Definitio.

Cels. lib. 6. cap. 18. P. lib. 6. cap. 80. Aët. lib. 16 cap. 106.

In definitionibus.

Distinctio ab alijs tumoribus.

Ex

Pars affecta. Ex dictis liquet, condyloma fieri ex inflammatione, aut rimis induratis in plicis, seu reduplicatis illis corporibus, potissimum autem ex crassis, adustis, & fœculentis humoribus, sed adhuc magis, dum menses prodeunt, aut post partum, attolluntur. *Causæ.* *Signa.* Signis opus non est quia oculis condylomata apparent sæpe si plura sint, parvi racemi speciem referentia. Aut si in uteri ostiolo consistant, tactu dignoscuntur.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus. Primò victu ac purgantibus medicamentis, quæ causam antecedentem respiciant, & illidant, & quod adhæc quidem attinet eadem observari debent, quæ infra c. de uteri rhagadiis scripta, reperies.

Repercussio. Secundò repercutientibus, & exsiccantibus topicis medicamentis, si callum nuper genitum fuit, ut in cessionibus, & evaporationibus ex decocto verbenæ, foliorum rubi, malicorij, acaciæ, & foliorum hæderæ, additis ob dolorem camæmali floribus.

Doloris sedatio. Tertiò si inflammatum sit condyloma ijs, quæ dolorem valeant mitigare, perfusionibus, ac incessionibus, ut ℞ foliorum meliloti, malvæ, altheæ an. m. ß seminis lini fœnugræci an. ʒ iii, florum camomillæ p. ii. coquantur, ac decoctionis lib. 1. adde olei ros. ℥ ii per symphonem infundito, aut lactis tepidi tantundem, vel applicetur pessus aureus, aut conficiatur ex butyro æsypo, vitello ovi asso, cum oleo ros.

Discussio. Si antiquum condyloma jam induruerit, neque prædictis desidit, emolliendum prius est jam dictis decoctis, & incessionibus deinde discutiendum in quem usum, ut admirandum remedium, laudat Aëtius Misi assatum, & therebentina exceptum, est autem Misi minerale, cujus vices vitriolum ustum gerit. Quod etiam vitriolum Romanum vocant, ego expertus sum trochiscos de chalybe, quorum ʒ i in pulverem redacta cum oleo ros. ac cera misce, & addita ℥ ß succi verbasci, fiat unguentum: valet insuper hoc aliud, ℞ cerussæ ʒ i ß aluminis scissilis ʒ i. spumæ argenti loti ʒ ii ß, thuris ʒ ß terantur affundendo aquam ros. ac vinum, postea cum oleo ros. fiat unguentum, vel testas ovorum ustas, ac tritas, lavato, & exsiccatas parti inspergito; hoc etiam celebre est ℞ cadmiæ (quæ est tutia) ter ustæ ac lotæ, cerussæ lotæ, spumæ argenti lotæ an. ʒ ii, ovorum assatorum vitellos ij. ceræ, sapæ, & olei ros. an. ℥ ij fiat unguentum, aut iridis illiricæ ʒ j ℥ ß terebentinæ, excipe, cui addi potest chartæ combustæ ʒ ß. Dux Complutensis aliâs de Alcala, hoc alio cum maximo juvamine utebatur, ℞ pomum insanum unum, in minutissimas partes conscisum, oleo capparorum incoquatur, quoad exsiccentur, tunc adde viride æris ℥ i, omnia simul contundantur, & misceantur, ac cum cera fiat unguentum. *Unguentum de melongena.* Si plura desideras hujus generis Aëtium consule; quæ si non prosint, ad sectionem devenire consulit Paulus, & si plura fuerint condylomata adustionem candenti ferramento, vel causticis uti Celsus, deinde ulcus regulariter curandum; ego verò sectionem ac ustionem harum partium periculo plenam esse video, uti enim hæmorrhoidas ferro tangere perniciosum est, ut infra patebit, ita condylomata. Verum si maxima necessitas urgeat, tunc condyloma volsella distentum rescindatur, & pulvis sanguinem sistens inspergatur, sin autem plura fuerint condylomata post excisionem ustio adhibeatur; ac tunc demum suppuratoriis repurgantibus, ac cicatrizantibus medicamentis utendum, quale est emplastrum lithargyrium.

A. lib. 14 cap. 3 P. lib. 3. cap. 75.

Scholium.

Pomum insanum] *Hoc pomum communiter* melongena, seu melanzana, berengena, ac cupidinis pomum dicitur, *crescit in tota Hispania familiariter, & inter cucurbitas, ac melones seritur, cujus folia lapati folijs non dissimilia, planta flores purpureos reddit, fructum instar pomi communis oblongi, initio viridis,* cum

cum maturescit punicei coloris, quibusdam ligamentis instar dentium insertum, quæ semper viridia perseverant, victui non aspernandum obsonium, si ritè paretur, nisi quod succum gignit Melancholicum; circa Autumnum maturescit; Gallis & Germanis penè incognita sunt & planta & fructus.

De uteri hæmorrhoidibus.

CAP. XXVI.

Descriptio.

HÆmorrhois sanguinis evacuationem significat, per quamlibet partem, si nominis vim spectemus, tamen veteres fluores sanguinis per venas ani duntaxat propriè hæmorrhoidas appellarunt, & ad earum similitudinem etiam venæ quædam circa muliebres locos eodem nomine à medicis indigitantur, consistunt autem illæ in osculo uteri, & in colo, aut in ipso utero, aut in pudendo, ac sua incommoda, sicuti ani hæmorrhoides habent, nam ut ad venas intestini sic ad has crassior fœculentusque sanguis defertur, à quo replentur, intumescunt, & eminentias generant, quas uteri hæmorrhoidas dicunt, quæ si fluant symptoma sunt in genere eorum, quæ præter naturam excernuntur, si non fluunt, sed tumeant, morbus est instrumentarius in via, & cavitate, & inter tumores præter naturam connumerantur. Harum differentiæ plures sicuti & hæmorrhoidum ani: nam aut cæcæ sunt, aut apertæ; cæcæ dicuntur, tum quæ intus latent, neque videri possunt, tum quæ nullum emittunt sanguinem: apertæ è converso, aut in quibus sanguinis profusio fit, quanquam oculis non sint subjectæ, sed in alto positæ; aut quæ visui conspicuæ, extrà tument. Rursus vel sine inflammatione sunt, vel cum inflammatione: differunt insuper inter se magnitudine, numero, figura; ita aliæ morales dicuntur à mori effigie, aliæ verrucales, aliæ vesicales, seu uvales; loco prætere, quod aliæ in osculo uteri consistant, aliæ in colo ipsius, aliæ in pudendo, rarò in ipso uteri sinu, nam ad hasce omnes partes venas terminari non contemnendas suo loco prodidimus. Veruntamen in Harmonia Gynæceorum rarò in uteri sinu hæmorrhoidas contingere ex Cleopatra, & Moschione legimus; à quibus Mercurialis suscepit, Aëtius, & Paulus idipsum affirmant, sed Aëtius rarius adhuc in pudendo muliebri oriri asserit, quod mihi non admodum probatur, quin potius quia ex reliquis partibus menstruus fluxus fit, ideo cum venæ pudendi muliebris aperiuntur, aut intumescunt, tum potissimum hæmorrhoidas fieri existimo, alias nulla esset differentia inter mensium profusionem, & fluentes hæmorrhoidas; tandem differunt inter se more, quod aliæ mites sint, aliæ malignæ; mites ut plurimum humidæ sunt, molles, breves, ac lenes: malignæ duræ, asperæ, grandes, curatu difficiles. Adhuc aliæ per brevissima intervalla sanguinem fundunt, aliæ per longiora, interdum, licet rarò, per statuta tempora.

Pars affecta. *Species.* *Differentiæ.* *An hæmorrhoides fiant in pudendo muliebri.*

Causa.

Fiunt ex rhagadiis, & condylomate evocato sanguine ad eas partes, sed præcipuè ac tanquam ex proxima causa ex humore crasso ac fœculento ad uteri venas decumbente, aut ex inordinato menstrui sanguinis defluxu ad easdem venas. Quippe si ante debitum tempus hæ venæ repleantur, nec sanguinem profundant, quia necdum tempus excretioni aptum est, fit ut caleat & incrassescat, nec permeare possit, ac subinde tumorem elevet quia calescentes venæ ex vicinis aliis sanguinem trahunt, & ubi replentur, tument, ac capita earum supereminent, & cum jam ab humore coaservato coguntur, sanguinem ejaculantur, sin minus dolore infestant molestissimo.

Malum

Malum dignosces, quia fœminæ sic affectæ lassæ sunt, tentionem & imbecillitatem sentiunt, ac pondus in illis partibus, & colorem habent abundanti humori persimilem; at si in alto consistant nec sanguinem profundant, dioptrismo explorabis, nonnunquam subrubra adest excretio, & in declinatione livida, ac fœculenta; Porro si hæmorrhoides ex sanguine fiunt fœculento, & crasso formam habent mori: si ex melancholia, verrucæ sunt, tymy, seu ficus, de quibus infrà: si ex pituitoso humore, uvam aut vesicam referunt: si ex flava bile adusta, & crassa virulentiam cum fœtore ex se effundunt. Inflammationem prodit rubor, tentio, renixus, febris. Nec tamen ex humoris fluxione continuò hæmorrhoidas subesse colligas, sæpe enim ex uteri ulceribus, aut ob alias causas fluit, reliqua oculis sunt conspicua.

Prognosticũ. Jam verò tam uteri, quam ani hæmorrhoides si moderatè fluant, quam plurimos morbos curant, eminentes arcent, uti scribit Hippocrates; curant quidem melancholiam, varices, induratos lienes, arthritidem, nephritidem; & quibus hæmorrhoides insunt hæ, neque pleuritide neque peripneumonia, nec phagedena, nec furunculis, nec theremynthis, neque fortassis lepra, nec alphis corripiuntur, adhæc uteri, vesicæ, pudendique affectibus prosunt, quibusdam etiam prægnantibus utiliter fluere notavit Holerius. Intempestivè cohibitæ Epilepsiam deterioraque vitia pariunt. Sic nimium sanguinem effundentes cachexiam, hydropem, aliosque graves morbos invehunt. *3. Epid.3.37 & 6.Epid.3*

Curatio. Curantur ferè ut ani hæmorrhoides, peculiariter tamen quinque remediorum generibus, ad quinque curationis scopos collimando, quorum primus est impedire, ne sanguis fœculentus generetur: secundus dolorem mitigare, tertius tumentes aperire; quartus inflammationem tollere. Quintus apertarum fluxum immodicum compescere.

Victus. Primus scopus perficitur alimentis concoctu facilimis, optimum sanguinem, & minimè fœculentum generantibus, quæ insuper temperata sint ac lenientia, non autem adstringentia, ut quidam volunt etiamsi fluant, quia talia feces indurant, & urinam supprimunt, ita ut postea magno molimine ad expellendum sit opus, ex quo fluxus augetur; utatur igitur patiens novellis gallinis, pullis, hædis, carne vitulorum lactantium, phasianorum ac perdicum, ovis tremulis, piscibus squamosis, aquarum mundarum, & fluentium, lacte amygdalino, hordeato, ac similibus, vino albo, aut rubello, cerevisia defecata, aquavè anisi, satietas vitetur. Ut autem alvus quotidiè fluat cum carnibus incoquantur folia mercurialis, malvæ, salviæ, borraginis, fumariæ, betæ, vel pruna damascena, & passulæ, & fiant brodia, sive fercula assumenda initio mensæ, aut per horam ante prandium capiat ℥j. cassiæ cum saccharo, vel vj. pruna senæ, aut molles clysteres applicentur, qui commodius in uteri hæmorrhoidibus applicantur; animi pathemata ac nimius coitus vitandus; inprimis autem à tredecim rebus, quæ melancholiam & flatus gignunt, abstinendum, aceto, fabis, lentibus, orobis seu ervis, brassica, dactylis, piscibus salitis, aut infumatis, carnibus etiam sic asservatis, & aquatilium avium; capitibus animalium, caseo veteri, pane minus benè fermentato; & acutis sive acribus, ut alliis, cœpe, synapi, ac similibus.

Melancholiam & flatus gignentes cibi.

Doloris sedatio. Secundo curatur ijs, quæ dolorem mitigant, quod præcipuè fit, per causæ diversionem, & abscissionem, & quando à sanguine oppido eas venas implente provenit, considerandum an à liene malum ortum ducat, & tunc basilica sinistra; an ex toto corpore, ac jecore, & tunc dextra tundenda est, copioséque sanguis, si vires constent, detrahendus, ex brachio si plenitudo adest, deinde ex pede si menses sint suppressi, aut hæmorrhoides, cucurbitulæ insuper hepati, & partibus superioribus affiguntur, & ligamenta fiunt, ac frictiones; & si ex humorum impuritate procedat, purgatio exercenda juxta peccantis humoris naturam.

Anodina. Deinde anodinis, quibus statim à principio sæpe uti cogimur, quia dolor gravis-

gravissimum est symptoma, ac totam ad se curationem interdum trahit, nulla habita ratione causæ. Fiant ergò fomentationes, ex decocto malvæ, altheæ, meliloti, violarum, parietariæ, florum camomillæ, verbasci, seminis lini, ac fœnugræci, ex quo incessiones etiam administrentur, & sacculi eisdem herbis pleni, ac in decocto madidi locis applicentur, deinde pars inungatur butyro vaccino ad solem agitato in mortario plumbeo; aut ℞ olei seminis lini, de vitellis ovorum an. ℥ ij, agitentur in plumbeo mortario; est etiam mitigatorium, quod paratur ex oleo rosarum assungiæ anatis, & gallinæ an. ℥ ii. luteis ovorum iij, ceræ ℥ i, croci ʒ i ß misce, fiat unguentum, cui adde muscilaginis seminis cythoniorum, altheæ an. ʒ iij valet etiam succus cœpæ cum butyro subactus, vitello ovi & oleo rosarum, consimile est hoc olei nenupharis, camomillæ an. ℥ i, succi lactucæ ℥ ij, farinæ hordei ℥ i bulliant, & adde croci ʒ i, vitellos ovorum num: iij, fiat cataplasma, cui, si dolor sit intensissimus, additur seminis jhoschiami, aut mandragoræ, *Narcotica.* vel opij ʒ i, pessus etiam ex solo phylonio dissoluto in vino, & aqua rosacea dolorem lenit. Verum narcotica hæc securiora sunt in hæmorrhoidibus ani, quam uteri.

Est tamen mirificum sequens cataplasma radicum altheæ lib. ß, radicum liliorum ℥ ij foliorum malvæ jhosquiami an. m. j. florũ camomillæ pug. ij. meliloti. m. ß seminis lini, fœnugræci, hordei an. ʒ i, seminis anethi ℥ ß olei sesamini, vel de semine lini ℥ iij, opij ʒ i misce: atque hæc sunt quæ partim refrigerant, partim leniunt, & emolliunt, ideoque conveniunt imprimis, ubi propter siccitatem dolor intenditur.

Verum si morales sint, nec tam ex sanguine, & bile, quam melancholia pro- *Ad morales remedia.* veniant, conducunt teste Arnoldo Villanovano medicamenta leviter exsiccantia citra mordacitatem; ut pulvis radicis iridis, & verbasci; aut unguentum ex oleo de fructibus momordicæ cum cerussa, & lithargyrio, cui prædicti pulveres addi possunt, & fiat linimentum aut pessarium, aut ℞ cerussæ, spumæ argenti, plumbi usti, & loti singul. ʒ iii, excipe melle, & partem prius vino lotam linito; aut applicetur sacculus calidus repletus semine lini, & floribus camomillæ, quæ incoxerint in vino rubello. Eadem ferè remedia utilia sunt, si dolor procedit ex tentione venarum, ob violentiam qua egressæ sunt, tamen quædam reperiuntur, quæ omnium hæmorrhoidarum dolores generaliter sedant, inter quæ primum tenet locum unguentum de melongenis superiori . à nobis descriptũ. Secundum unguentum de scarabæis, quod paratur ex ipsis animalculis frixis in oleo violarum, postea rejectis scarabæis adde assungiæ gallinæ, & ceræ q. s. fiat unguentum in quo pessaria liniantur. Tertium hoc est ℞ cœpæ rubeæ, radicis liliorum an. ℥ i coquantur, contundantur, extrahantur & adde, fecis olei communis, olei myrthini an. ℥ i misce. Quartum fit ex æquis portionibus succi portulacæ, ac mellis, quæ simul ad crassitiem coquantur, & in mortario plumbeo postea trahantur.

Tertiò si valdè tumidæ sint, & materia ibi contenta multa, ad evacuan- *Ad tumidos remedia.* dum quod ibi continetur, fiat prius evaporatio ex decocto malvæ, altheæ, viol. meliloti, florum camomillæ, parietariæ, verbasci, cum semine lini, fœnugræci, ac foliis ebuli, vel ipsa folia ebuli cocta, & butyro mixta loco applicentur.

His enim si materia pauca est discutitur, quod si multa sit, ut nec his humor in eis contentus dissipari queat, sanguis ab ipsis extrahendus, quod *Sanguinis evac.* fiet si præmissis jam repetitis fomentationibus, hyrudines apponantur, aut medicamenta quæ easdem reserare valeant, ut si locus fricetur folio ficus, vel parietariæ, vel frusto cœpæ, aut linteo canabino, aut calamentho, origano, ciclamino, pipere, nitro, scylla, & lacticiniorum generibus, sed & oleum è nucleis persicorum, & fellis genera cuncta hæmorrhoidas aperiunt, si rubia minor, aut acre aliquid ex supradictis eis misceatur. Quidam hæmorrhoidas scarificant, aut lanceolà ape- *Quorundã error.* riunt, quod periculo plenum est, quia aut ulcera inde fiunt corrosiva, &

fistulosa, ob terream & malè cohærentem melancholiæ substantiam, aut incompescibilis sequitur hæmorrhagia, quia hæ venæ universi corporis extremæ sunt, quibus rescissis, sanguis ad eas magno impetu undique fertur, sic vidimus aliquot, ex hac scissione ab inconsideratis chirurgis facta, in extrema pericula conjectos, sic D. Johannes Austriacus ex unius hæmorrhoidis scissione superveniente fluxu obiisse fertur; minor tamen fluor est in hæmorrhoidibus ani.

Si inflammata. Quartò si inflammatio adest, & inde dolor augetur, curatur victus ratione, avertentibus & evacuantibus, uti in primo, ac secundo remediorum genere subinde etiam repellentibus, ut aqua rosarum, portulacæ, plantaginis, cum albumine ovi, & muscilagine seminis lini, ac cydoniorum: vel unguento rosaceo diu agitato in mortario plumbeo: vel si dolor sit ingentissimus, ℞ unguenti populeonis ℥i, croci ʒ. ß, opij g. v. cum vitello unius ovi misce, prodest etiam vitellus ovi cum oleo rosarum in æstate, cum oleo amygdalarum dulcium in hyeme. Quæ omnia præcedat incessio ex decocto malvæ, hordei, camomillæ, violis, & similibus: deinde in augmento addatur prædictis linimentis oleum camomillæ, amygdalarum dulcium. In declinatione verò ex his duntaxat oleis cum farina fab. & fœnugræci, ac paucâ cerâ fiat unguentum. Quibus si discutiantur optimum fuerit: sin ad suppurationem tendant, quod ad suppurantia, abstergentia, & cicatrizantia attinet, petenda curatio ex cap. de uteri inflammatione in 4. remediorum genere. At si in corruptionem, & gangrænam tendant, tunc necessarius plane erit usus ignis, seu actualis cauterij.

Fluxus sedatio. Quintò si apertæ sint, ac moderatè fluant à multis morbis liberant, uti diximus, si verò immoderatè multorum malorum causa sunt, ideoque compescendæ per ea, quæ capite de immoderato menstr. fluxu dicta sunt, nam fere omnia hic conveniunt. Adde tamen quod sirupis adstringentibus præmissis, fiat purgatio per myrabalanorum cortices, vel tamarindos vel rhabarbarum, post quæ assumitur cocleare i. sequentis conservæ: ℞ conservæ rosarum antiquæ ℥ij, gummi tragachanti, sanguinis draconis, boli armeni, trochisc. de karabe an. ʒß, cum sirupo myrthino, aut cydoniorum fiat opiata; interdum etiam si fluxus sit magnus, ad narcotica veniendum; Parti verò applicetur sacculus repletus tribus partibus rosar. & una mirthyllorum, quæ leviter bulliant in vino rubro, aut fiant fomentationes, & incessiones in vino adstringenti, aut adstringenti decocto plantaginis myrthi, florum, & capitum rosarum in aqua pluviali, & vino rubeo; ac pessaria locellis applicentur ex pilis leporis, cum ovi albumine, aut ex eodem ovi albumine cum aqua rosarum pulveribusque supradictis, quæ actu frigida applicentur, præsertim tempore æstatis, vel pulvere adstringente locus inspergitur, & renibus ac pubi unguentum comitissæ applicetur, prodest etiam terra Lemnia in vino austero dissoluta, & in aceto pro ani hæmorrhoidibus, quæcunque enim in alijs affectibus aceto diluuntur, in uteri affectibus vino dissolvi debent, pulvis sarsæ parellæ, & ligni Guaiaci, cum melle hæmorrhoidas exsiccat: Item pulvis ex cortice nucis, spongiæ, & aristolochiæ. Tandem frictiones fiant partium superiorum; cucurbitulæ lumbis, & sub mammis apponantur. His non proficientibus consulunt nonnulli uti causticis, quæ crusta generent; *Ignis.* Hippocrat. potius igne non admoto, sed juxta posito siccandas jubet, ut rugas contrahant, & in se consideant, hac ratione clysteris fistula locis inditur, per eam candens ferramentum immittitur, & frequenter eximitur, quo magis calefieri sustineat. Quod si tota excrescentia in fungosam carnem degeneret, tunc solum sectionem faciendam censeo, si locus attingi queat, sin minus medicamentis atterenda, ut supra capite de condylomate dictum est.

Scholium.

Scholium.

Obiectio.

Obtrudes non differre hæmorrhoidas uteri cæcas à menstruis suppressis, fluentes à superfluo menstruorum fluxu; quoniam eædem venæ videntur esse, quæ in hisce tument, & eæ per quas menstrua expurgantur.

Solutio.

Lib. 4. c. 3. de morb. mul.

Dicimus verò rarò uteri hæmorrhoidas contingere, interdum tamen quia tanta est inquibusdam fœminis repletio, ut non solum per cotyledonas, & cervicis venas menstruis destinatas fluat, sed ad eas etiam copiosè feratur quæ ad pudendi partes nutriendas genitæ fuerunt. Mercurialis distinguit interfluxum menstruum, & hæmorrhoidalem; quod menstruus, quamvis immodicus sit, periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde adeò emacietur; quæ omnia in hæmorrhoidali contraria fiunt. Hæc tamen distinctio parum sufficiens videtur; quia etiamsi non habeat periodos, idem etiam menstruis inordinatis obvenit, & stillicidio eorundem, quin etiam dolores menstruis, cum gravissimis symptomatibus etiam contingunt, ritè tamen hæmorrhoidæ vocantur, ubi hæc omnia conveniunt, ut stillatim sine periodo, & cum dolore fluant; In quo tamen hæmorrhoidum ratio consistat, nec Mercurialis declarat, neque quisquam alius, quod sciam, potissimam tamen esse puto, quia cum ex alijs venis uteri, ac cervicis ejus fluxus fiat menstrualis; hæmorrhoides tum potissimum exoriuntur, cum mulieribus pudendi venæ intumescunt, aut aperiuntur, quo in loco hanc affectionem maximè suboriri censeo. Quod autem Aëtius scribit rarius in pudendo hæmorrhoidas fieri minus nobis probatur, nisi hæmorrhoidis nomen accipiat, pro quolibet sanguinis fluxu, quæ altera est vocabuli significatio, ac maxime propria; tunc quippe dubium non est, rarius accidere sanguinis fluorem ex venis pudendi, quam ex venis uteri; qui & menstrualis est, & creber. Verum si hæmorrhois pro affectu ipso accipiatur, hoc est pro vena dilatata ex fæculentia sanguinis; tunc affectus proprius pudendi est, sed rarissimus.

Hæmorrhidum uteri ratio in quo consistat.

Aëtij lapsus.

De uteri, & pudendi verrucis, thymiis, accrocordone, & ficu.

CAP. XXVII.

Differentia Accrocordones.

VErrucarum quatuor sunt differentiæ: Accrocordones, quæ tuberculosæ sunt eminentiæ, quasi ex filo pensiles, & ita dicuntur, quia vertice suo resectæ, chordæ juxta extremitatem similes apparent. Myrmeciæ, ac si formicales dicas, talem enim habent pruritum, & in radicibus latiores existunt. Thymus, qui est tumor asper, oblongus, doloris expers formam thymi herbæ referens, unde nomen habet, non tamen thymi nostratis, sed veri thymi albi candiæ, cujus semen parvo continetur capite, ut stœchadis. Hic si mansuetior est, albescens conspicitur, aut subruber; si malignus lividus, ac dolorosus; sanguinem effundens dum avertur amplius, quam pro magnitudine apparente. Ac rursus si parvus est, thymius appellatur, si magnus, ficus aut marisca, de qua satyricus poëta:

Myrmecia.

Thymus.

Ficus & marisca.

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Quocirca decipiuntur, qui mariscas cum hæmorrhoidibus confundunt. Quarta est differentia clavus, callosa eminentia, alba, rotunda, duorum clavorum capitibus assimilis, quæ frequens nascitur circa manus extremitates, & calcaneum, ac plantas pedum. Addunt aliqui cornua dicta, quæ sunt verrucæ oblongæ, & in cornu figuram convolutæ nascuntur potissi-

Clavus

Cornu.

nium in juncturis, uti Avicenna scribit; hi omnes tumores modò simplices nascuntur, modò multiplices in pedibus, talis, manuum digitis, & palmis, medijs fœmoribus, in facie, in ano, & perinæo, in glande, præputio, uteri osculo, in alis pudendi muliebris, & in ipso pudendo, de quibus ultimis peculiariter hic agimus. Sunt hi tumores de genere scyrri; fiunt autem ex concubitu immodica exercitatione, vel attritione, immediatè tamen ex humore melancholico, & crasso, vel terrestri pituita, & ex morbo Venereo malignitatem sæpe acquirunt. Mitiores dignosces ex colore albo aut rubicundo, & doloris absentia; maligniores ex duritie, sorde, colore plumbeo, ac dolore, & quia manuum aut medicamentorum admotione exacerbantur; reliqua signa diagnostica ex supradictis patent; omnes in curatione majus, quam pro magnitudine facessunt negotium; nam myrmecia non nisi post multas evacuationes, ac sudores curatur; thymius, & clavus etiamsi excidantur, iterum sæpe radices spargunt, accrocordones facilioris sunt curationis, ac si semel avellantur, radix nulla relinquitur; mansuetæ verrucæ facilè: malignæ, & exasperatæ difficilius sanescunt.

v. 4. tract. 3. cap. 14.

Species. *Causa.* *Signa.* *Prognosticum.*

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus, primo victu, qui crassos humores minimè generare valeat, catharticisq; ad eosdem purgandos accommodatis, tandemq; sudoribus si rebelles sint.

Thymi & clavi discussio. Secundò medicamentis discutientibus, quæ thymijs potissimum conveniunt, & clavis, ut salvia sicca, cum caricis pinguibus, aut soleas veteramentarias ustas, & tritas, ac vino exceptas appone, vel serpentis exuvias tritas cum caricis sine granis, sed & soleæ etiam, & cucurbita sicca per se teruntur, permiscentur, & cum vino verrucis applicantur, pro optimo experimento; aut certè origani, & ruthæ æquales partes ustæ, & tritæ; thuris cortex cum vino, & aceto, ocymi folia, cum sutorio atramento; aqua, quæ distillat ex amputatis vitibus, cum sale; vel in ea capita salitorum piscium incoquantur, & decocto pars humectetur, quod mirificum est. Item capræ recens jugulatæ oculos acu pungito, & humore inde fluente partem assiduè linito, & intra sex dierum spatium, ut scribit Aëtius, myrmeciæ extirpabuntur; cochleam quidam superponunt, quoad tumor humectetur, & sic cadere sibi persuadent, alij super inspergunt pulverem myrobalanorum, cytrinorum, & hermodactylorum, alij tanquam probatissimum laudant sabinæ siccæ pulverem. Curantur insuper clavi, si partem sæpius abradas, & tepida aqua subinde laves.

Lib. 14. c. 5.

Myrmeciæ arrodentibus curantur. Tertio medicamentis arrodentibus, & exedentibus & adurentibus, quæ maxime myrmeciis conveniunt, & accrocordonibus, prodest itaq; succus cucumeris agrestis cum sale; lac fici arboris illitum: ærugo cum sulphure vivo; ficus primæ, quæ non maturescunt, cum farina & nitro, aceto exceptæ si in alijs partibus existant, aut vino, si in utero: stercus ovillum, aut bubulum calidum cum vino vel aceto: pulvis aluminis & gallæ tritæ: aqua qua argentarij deaurant, si mitiori aliquo medicamento commisceatur, ut aqua ex amputatis vitibus, aut ex ocymi folijs, vel potius aqua rosarum seu plantaginis: Hircinum fel cum nitro illitum: Oribasius hoc laudat, tartari, calcis vivæ, floris æris partes æquales urina pueri excipiantur: vel floris æris, auri pigmenti, salis armoniaci sing. ℥ i cum succo thitymali misceantur, sed hęc Oribasij utero non conveniunt, quia sunt caustica: superiora etiam ibi diu immorari non sinas, quippe exedunt ac corrodunt, ideo ubi per horam aut circiter applicueris, partem bis, terve, vino adstringenti lavare oportet.

Corrosiva applicandi ratio. At cum in partibus exterioribus verrucæ consistunt, corrosiva hæc in glandium capulis, vel avellanarum medietatibus applicantur: aut circumcirca folia arboris, aut coria imponuntur, ne vicinæ partes offendantur. Sed & loca vicina unguento ex bolo armeno, terra sigillata aqua rosar. & aceto muniuntur: vel in mediæ nucis putamine foramine facto, verrucæ per id extractæ medicamento tanguntur, & sulphure vivo liquefacto,

liquefacto, vel aleæ lusoriæ cuspide eodem sulphure liquido intincta; cavendum penitus est ab humidis, oleosis, & laxantibus, quæ affectionem refricant, & faciunt ut thymi regenerentur.

Quartò si chirurgiæ hi tumores subjici possint, rescindendi sunt, malignorum tamen sectio non admittenda, ob hæmorrhagiæ periculum, ideo mansueti tutius resecantur, neq; enim in ijs eruptionis sanguinis timor est. *Manus opera.* Muliere igitur rectè collocata, eminentia vossellæ extentæ dentibus funditus abscindatur; sic enim cavetur, ne uterus à scalpi acie vulneretur, resectione facta pulvis contra sanguinem inspergatur, & ulcus cicatrizantibus curetur; alij pilo equino radicem tumoris ligant, ac singulis diebus paulatim adstringunt, quoad deficiente alimento excidat, quod securius fit, & ne denuò pullulent, loca candenti ferro tangunt, quod inprimis fit, quando malignæ sunt. Quidam etiam origani, aut rorismarini stilum ad lucernam accendunt ac tumori sic admovent, ut inde non incendatur, sed fumum suscipiat, atque hoc ter faciunt singulis diebus, quod cum utilitate fieri vidimus; Et Aëtius eadem ratione conjugem suam curasse refert. Alij Sarmento ignito verrucas tangunt quinque diebus, & affirmat Amatus post octiduum nec earum vestigia superesse.

De scabris uteri pustulis.

CAP. XXVIII.

IN pudendo uterive osculo, earum præsertim fœminarum, quæ lue Venerea sunt affectæ, vel virorum eodem malo infectorum consortio utuntur, *Descriptio.* pustulæ exoriuntur, & sunt eminentiæ, quæ schemate leviter extuberant, quarum varias describit species Celsus; *Lib. 5. c. 28* in his autem partibus maligniores potissimum generantur, quæ *Epinyctides* dicuntur, qualitate magis quam copia molestæ, *Epinyctides* quarum etiam dolor supra earum magnitudinem est, neque enim faba majores unquam visuntur, sæpe multo minores, scabræ, pruriginosæ, ac furfuraceas squamas ex se projicientes, quales non rarò conspiciuntur in volis manuum eorum, qui jecore calidiori sunt.

Fiunt ex abundantia biliosi adustique humoris cum crassitie, vel etiam *Causa.* ex humore Venerea labe infecto, qui pustulas hasce reddit curatu difficiles, rebelles, diuturnas, dolorosas, malignas, ac contagiosas, cognoscuntur facile dioptrâ, seu speculo matricis, quo uteri affectus oculis subjici solent. *Nota.*

Curantur, quatuor remed. generibus. Primò cibis boni succi, de quibus sæpius jam dictum est, & imprimis c. de uteri hæmorrhoidibus, abstineto ab omnibus acribus, acidis, salitis. *Curatio.*

Secundò universalibus evacuationibus, ut sanguinis missione, & purgatione pro ratione plenitudinis, aut cacochymiæ; Præmissa igitur humoris *Attemperatio.* attemperatione per sirupos borraginis, viol. fumariæ, cichorei, cum aquis vel decocto lupulorum, smilacis asperæ, aut ligni guajaci. Purgatio instituenda per pillulas fœtidas de fumo terræ ad ʒ i ß: aut ℞ agarici trochiscati ʒ i, *Purgatio.* pulpæ cassiæ ℥ i, aut confectionis hamec ℥ ß sirup. ros. aut viol. sol. ℥ ii in decoctione melancholica, fiat haustus; confert etiam diacatholicon, diaphœnicon, aut apozema descriptum infrà c. de uteri rhagadiis, quæ si non proficiant præsertim adhibitis topicis de quibus statim dicendum est, sudores per necessarij sunt ex decocto sarsæ, vel ligni sancti, sæpiuscule tamen tum cathartica, tum etiam sudorifica repetenda, ob mali contumaciam.

Tertiò localibus, quæ valeant humorem discutere, & malam ejus qualitatem domare. *Localia.* Quocirca si mansuetæ pustulæ sint, balnea & incessiones conveniunt, ac postea abluere locum vino calido cum nitro, ac denuò aqua calida,

ſubinde puſtulam lenire butyro cum ſulphure, aut unguento ex oleo myrthino, & roſar. cum lithargyrio & cera, vel alumine cum melle, & myrrha, aut amurca cum ſulphure, & argenti ſpuma, vel ovi vitello cum amurca in mortario ad coloris mutationem agitato, vel malicorio cum myrrha, & melle, inprimis autem valet hoc unguentum, quo ad puſtulas, & ſcabiem utiliter uti ſoleo, & paratum ad meos uſus in officinis habere. ℞ radicum enulæ campanæ, pimpinellæ, lapathi acuti an. ℥ iii, aquæ fumariæ ℥ vi, aceti acerrimi, aut vini optimi, pro affectibus uteri ℥ ii probè contuſa infundantur per diem ac noctem, deinde bulliant, & exprimantur fortiſſimè, expreſſioni adde therebentinæ lib. ß olei roſar. ℥ iii, ceræ ℥ ß. coquantur rurſus ad medias, & adde ſulphuris citrini ℥ i ß ceruſſæ ʒ v. aluminis rochæ ℥ ß, ſalis gemmæ ʒ ij, olei ovorum ʒ. vi, miſce bene agitando, deinde totum lava aqua fumaria, demum quando jam eo utendum eſt, pro qualibet uncia adde ℥ ß unguenti lithargyrij, tum propter odorem, tum quia opus juvat. Utilius eſt ſi prius locus madefiat aliqua ex aquis infra ſcriptis.

Vnguentũ ad puſtulas & ſcabiem.

Si maligna ſint.

Quarto ſi malignæ ac rebelles ſint puſtulæ, fortioribus utendum deſicativis, & ijs, quæ puſtularum malitiam corrigant, quæ dum applicantur, ſirupi ex ligno Indico utiliter exhibentur, aut per ejuſdem decoctum ſudores promoventur, qui diſſipent ac doment eandem malignam qualitatem. Utiliſſimumque eſt locum abluere aqua Lamphranci, quæ conficitur ex vino, aqua roſarum plantaginis, auripigmento, flore æris, omnibus mixtis ad formam collyrij, mirificè enim confert malignis partium pudendarum ulceribus ac puſtulis, fecit ejus mentionem Guido.

Aqua lamphranci.

C. 7. de ulceribus anchàrum.

Altera aqua.

Securius tamen nec minus efficax eſt hoc aliud: ℞ aloës, quantitatem unius ciceris, floris æris, quantitatem dimidij ciceris, pulverizentur, & adde vini albi ℥ i, aquæ plantaginis, capitum roſarum an. ℥ i ſerventur in phyala vitrea, mirè ac ſine ullo nocumento ſanat omnia ulcera, & puſtulas partium pudendarum, ſi ſæpe per clyſterem aut ſyphonem infundantur.

Tertia.

Ejuſdem fere virtutis eſt id, quod ℞ aquæ plantaginis, & roſar. an. ℥ iiij, ſalis gemmæ, nitri, aluminis an. ʒ iii, ſublimati ʒ i ß bulliant ad tertias, colaturæ adde viride æris ℈ i, quo poſtquam uſus fueris per biduum aut triduum, ad mitiora te convertito iterum ad id redeundo, quoad puſtuloſa caro evaneſcat, ac nova appareat: quidam ſupra hoc medicamentum diachylon applicant, & bene, quia ſic non eſt neceſſe ad alia redire; & emplaſtra minus commodè in uteri affectibus applicantur: Hoc inſuper quod ſummæ utilitatis eſt prætereundum non fuit, inceſſionibus factis ex decocto fumariæ, lupulorum, lapathi, verbaſci, ruthæ, malvæ, lupinorum, fabarum, cum pauco ſale. Locus inungatur hoc linimento, aut peſſus in eo immerſus indatur. ℞ Radicis enulæ campanæ minutim ſciſſæ ℥ iiii, coquantur exactè in q. ſ. aquæ cum modico aceto, aut vino ut ſupra dictum eſt, deinde piſtentur ac per cribrum excolentur, & adde aſſungiæ ſuillæ ſine ſale ℥ iii, ſucci ebuli, & fumariæ an. ℥ i ß, mercurij ſaliva jejuni aut vitello ovi extincti ℥ ß, ceruſſæ, lithargyrij an. ℥ i ſulphuris vivi ʒ i ß

Admonitio

miſce, agitando per horam, ac pulveres ſenſim commiſcendo. quia autem puſtulæ diutiſſimè interdum infeſtare ſolent in hiſce partibus, aut externis, Admonendi ſunt tyrones, tutum non eſſe eas omninò ſanare, niſi fonticulus in crure reſeretur, ac diu, ut alibi diximus, apertus ſervetur.

De uteri

De uteri ulceribus.

CAP. XXIX.

Differentiæ.

ULcus à vulnere distinguitur, quod vulnus extrinsecus semper accipitur, ulcus originem plerumque habet ex interiori vitio. Ulcerum variæ sunt differentiæ, quarum quædam ex causis desumuntur, quædam ex accidentibus: quædam ex ijs, quæ in ulcere succrescunt. Et ex causis quidem ulcus, aut corrosivum est, aut sordidum, aut cavernosum, aut fistulosum, aut cancrosum; ex ijs verò, quæ in ulcere succrescunt, saniosum fit, virulentum, purulentum, ac verminosum: Ex accidentibus distemperatum, dolorosum, tumidum, cum contusione, vel cacoëtes sive malignum & depascens. In utero sordida potissimum fiunt ulcera, aut maligna, quod locus excrementis, putredinique pateat; maligna, aut in cancrosa degenerant, & non distant ab ulcerato cancro, de quo supra: aut in depascentia quæ *Nomæ* ab antiquis Græcis fuerunt appellatæ. Sunt autem Nomæ ulcera inæqualia, quæ indies magis, magisque serpendo vicinas partes exedût ac depopulantur, cæteris fœtidiora, sordidiora, acerbioraq; qualia plurima accidunt per antiquas dysenterias in intestinis. Porro tam sordida, quam depascentia, aut incipiendo fiunt, aut ex disrupto abcessu, & aut in uteri cervice, aut in ejus corpore, potissimum tamen in cervice, quia carnosior, carnosiores verò partes facilius ulcus depascitur.

Nomæ.

Causæ.

Contingunt ulcera in utero, vel post fluxus muliebres acres, vel à medicamentis erodentibus, & ex ulcerantibus appositis, ut sabina, colloquintide, & similibus; aut ab excrementis retentis, & putrefactis in uteri plicis, ex ipsius uteri impotentia sæpe etiam ex disrupto abcessu, ex qua causa, si abcessus pituitosus fuerit, sordida evadunt ulcera; si adustus, interdum in cancrum degenerant: non raro etiam eveniunt ex contagione Venereæ luis, & talia ulcera Chironia, vel Thelephia tempore fiunt, & eadem maligna sunt: frequentius tamen ulceratur locus ob partus difficultatem, cum aut grandior fœtus educitur, aut corruptus miserabiliter extrahitur. Hæc ex Hipp. & Galeno desumuntur.

Hipp. 1. de morb. mul. Gal. lib. de tum. praeter nat.

Signa generica.

Generica ulcerati uteri signa sunt, dolor in parte punctorius, & per intervalla saniosi humores, fœtidique ex utero prodeuntes; ac consequuntur peculiaria symptomata affecti uteri, ut dolor capitis, præsertim syncipitis, qui ad radices oculorum, manus & digitos se extendit, dolent insuper lumbi, inguina, & imus venter, febricula successu temporis supervenit lenta cum crebris horroribus, menstrua si quæ fluunt, purulenta & olida sunt, durante affectu tumescit venter, maximè crura, delirat, animo linquitur, persfrigeratur, & uti Hippocrat. cit. scripsit non concipit.

Cæterum si ulcus in uteri orificio, vel colo existat, dioptra, instrumento locis inspiciendis idoneo, exploratur, si in profundo uteri, ab excrementis inde emanantibus dignoscitur. Specialia ulceris indicia sunt, quia ex sordido copiosus humor & sanies, cum modico cruciatu profluit; ex depascente fœtida eluvies, nigra, viridis, livida cum doloribus acerbissimis, & aliis inflammationis signis, & quæ laxant medicamenta irritant, contraria leniunt. At si ulcus fuerit jam mundum, humor paucus, æqualis, crassus, minimèque fœtidus cum facilitate promanat. Si simplex tantum excoriatio extiterit, percipitur ardor & punctio, & interdum materia quædam subtilis ac serosa emanat. Sed & excrementa, quæ uterum exulcerant, sic dignoscuntur, nam si tenuis sanguis est, aut flava bilis, dolor acerrimus fit, pungens, cum ardore, & febre: si salsa pituita, pruritus adest intolerabilis, excrementum paucum cum fœtore, & paucâ sanie: si icorosa humiditas, excrementa copiosiora

Specialia.

Excrementorum exulcerantium signa.

fœtida: si ex melancholico humore, id quod excernitur est instar vini fex: si ex menstruis suppuratis, apparet sicuti lotura carnis. *Signa symptomatum.* Ulcerum in utero symptomata præter cætera consideranda sunt tumor & intemperies, tumor ut plurimum est inflammatio, qua præsente paucus cruentus ac feculentus humor cum magno dolore prodit, distemperies autem si calida sit, & sicca depræhenditur ex defectu excrementorum: si frigida & humida ex abundantia eorundem. Tandem externas causas, ut medicamenti erodentis usum, fluxum muliebrem, & similia, ex patientis aut assistentium sermonibus dignosces. Per consensum verò alicujus partis, an ex proprio uteri vitio ulcus fiat, seu potius foveatur, ex partis cujuspiam affectione depræhendes; & quia, quæ in utero excrementa generantur, purulenta sunt, & compactiora, quæ verò aliunde prodeunt, tenuia ac saniosa.

Prognostica Jam verò cum omnia matricis ulcera difficulter curentur, quia pars totius corporis recrementa excipit, quæ consolidationem impediunt, difficilius tamen quæ in fundo recondita, quam quæ in cervice exposita, quia uteri fundo medicamenta minus commodè applicantur, & quia totus nervosus serius coalescit, adhæc recentiora, & in juvenculis faciliorem suscipiunt curationem; Inveterata, & in ætate provectis in hydropem vel mortem deducunt, quinetiam pura sordidis, ac depascentibus minus periculosa.

Animadversio. Hîc animadvertendum est, abcessus rumpi nonnunquam ad interiorem uteri partem, & tunc foras per uteri capacitatem, & cervicem ejus pus effluere, sicuti menstrua expurgantur. Interdum in exteriori superficie corporis, ipsius uteri intra corpus juxta intestina, & peritonæum, quo casu si inter ea loca pus colligatur apertione opus est, ut in hydropicis; aut etiam rumpitur in externa superficie cervicis, idque vel quâ vesicæ adhæret, & tunc pus effluens per eam egreditur, vicissimque urina per uteri cervicem promanat, ac non rarò ab impacto pure supprimitur; vel quâ recto intestino, & tunc clysteres per pudendum, uteri verò ablutiones per anum, emittuntur.

Curatio. Curantur uteri ulcera quinque remed. generibus, Primò iis, quæ antecedentem peccantem humorem evacuare valeant, ac morbosum, uti vocant, apparatum emendare, quod fit laudabili victus ratione, sanguinis missione, & purgatione; *Victus.* Esto igitur aër siccus, & in activis temperatus, somnus consueto paulò longior; exercitium vitandum, cujus vices moderatæ suppleant frictiones; repletiones arcendæ alvus emollienda, animi affectus inhibendi, ac imprimis coitus ut infensissimus. Cibus sit parcus, ac humori peccanti contrarius, ut cremor ptisanæ, ova recentia, tremula, lac, juscula gallinarum, & caro earundem, præsertim extremitates, & aviculæ montanæ, passulæ, amygdalæ pistaceæ. Potus vinum album dilutum aut adstringens, vel aqua ex decoctione hordei torrefacti, ac radicis liquiritiæ, tam cibus, quam potus moderatè, & debito ordine sumantur. Deinde universales evacuationes topica medicamenta præcedant, *Sanguinis miss.* ac inprimis quidem sanguinis missio ex Giberi vena pro virium robore, subinde ex pede, deinde purgatio post humorum *Purgatio.* præparationem administretur pro natura humoris redundantis, sicuti sæpe jam repetivimus, cavendo semper ne quicquam misceatur, quod humores ad uterum deducat. *Vomitus. Sudor.* Avertunt insuper vomitus, frictiones partium superiorum, sudor per decoctum ligni sancti, sarsæ parellæ, aut radicis chynæ.

Accidentiũ correctio. Secundò quia ulcus curari nequit, nisi accidentia, si quæ adsunt, corrigantur, considerandum an inflammatio conjuncta sit, intemperies, aut dolor: & si quidem cum inflammatione ulcus compositum est, iis utendum, quæ ad illam c. proprio scripsimus: *Ulcus cum intemperie.* si cum intemperie, iis quæ c. de uteri intemperaturis; si cum dolore, ijs quæ c. de cancro quinto remed. genere; & si dolor partes superiores pertingat, balneis utendum, habendaque ratio semper ejus partis, si qua sit, ex qua acres ad ulcus humores confluunt. Peculiariter autem, si intemperies sicca sit, ulcus ablues infusâ aquâ tepidâ cum saccharo,

cum

aut aquâ vel succo portulacæ vel cremore hordei; si humida, vino lavabis, aut decocto Guaiaci vel smilacis, in quo incoxerint alumen, malicorium, aut similia, at si adjuncta sit uteri vel ulceris labiorum durities, olea miscenda, quæ c. de scyrrho uteri dicta sunt, vel ℞ radicis altheæ, liliorum alb. an. ℥ ß pulegii, origani an. m. ß, seminis lini, fœnugræci an. ʒ ß flor. ros. p. j. coquantur in pari q. aquæ, & vini, colaturæ adde adipis anserini ℥ j. aut ℞ lactis bubuli, vel asinini ℥ iiii. olei liliorum alb. ℥ j. ß adipis anserini ℥ j. misce.

Si sordidum.

Tertio si ulcus sordidum fuerit, detergentibus medicamentis utendum est, veluti hydromele, aut melle ros. cum decocto passularum, Ireos, & hordei, aut ptisanæ cremore cum melle, vel cum decoctione furfuris, & lentium decortic. addunt quidam fœnugræcum, & malvam, sed minus utiliter, quæ nimis humida sunt, applicantur, quia ulcus humidum est, & abstergi postulat, & natura partis sicca, quæ conservari debet.

Putridum.

Mundificativum apij.

Quod si ulcus quia sordidum est, aut cum aliqua putredine, quam fœtor accusat, validioribus indiget detergentibus, dissolvitur in aliquo ex prædictis liquoribus unguentum Apostolorum, aut Ægyptiacum, vel mundificativum apii, quod hac ratione paratur, succi apii aut petroselini ℥ ii. mellis rosacei ℥ j. ß, farinæ hordei q. s. ad ignem levi ebullitione fiat pulticula, cui addunt aliqui terebenthinæ ℥ ß, maximè si pars nervosa sit: at si corruptionis, aut malignitatis timor adsit, adde succi absynthii, aut nicotianæ ℥ j. ac si calor sit magnus tantundem succi plantaginis, in quo etiam pessaria intingi possunt, aut in hoc alio: ℞ foliorum absynthii, centaureæ, agrimoniæ an. m. ß radicis aristolochiæ ℥ ß, coquantur in s. q. hydromelitis, & adde farinæ orobi, hordei an. q. s. pulveris radicis Iridis Illyricæ ʒ ii. cum melle despumato fiat unguentum; vel aquâ marinâ salitâve, aut aluminosâ seu lixivio ulcus abluatur, aut etiam vino albo cum pulvere aluminis usti, vel aristolochiæ, & Iridis; laudat Avicenna id quod ℞ litargyrij, cerussæ, sarcocollæ an. ʒ ß ceræ, & olei ros. q. s. fiat unguentum, in quo madidæ flammulæ utero applicentur. Verum aluminosa aqua, & ea quæ metallica recipiunt, non, nisi cum cicatrix jam est inducenda, conveniunt.

Cum acrimonia.

Quòd si in ulcere acrimonia puncturæque persentiantur, medicamenta detergentia citra mordacitatem esse debent, ideoque neque apium, neque absynthium, neque reliqua calidiora sunt admiscenda, sed injiciendum serum lactis cum melle, vel sirupo ros. aut ℞. fol. plantaginis, myrthi, olivarum, capill. Veneris agrimoniæ an. m. j. coquantur simul in q. s. aquæ, colaturæ adde sirupi ros. ℥ iii. utero injiciatur.

Trochisci fuliginem generantes in ulcere.

At si medicamenta hæc non sufficiant, suffumigia sunt administranda, quæ fuliginem generant, ut ℞ thuris, masticis, myrrhæ, styracis, ladani, lapidis pyritis, auri pigmenti an. ℥ ii. therebentinæ q. s. fiant trochisci pro suffitu.

Depascens & erodens.

Quartò, si ulcus depascens fuerit opus erit ijs quæ valentiori adstringendi facultate prædita sunt, frigidaque sint, stiptica, & exsiccantia, quo in casu primas tenet aqua aluminosa, quæ repellit & exsiccat; utilis etiam aqua plantaginis rosarum chalybeata in qua incoxerint cyperus, myrobalani, nuces cupressi, malicorium, balaustiæ, marrubij, vel centaurium: Fernelius commendat aloëm, & absynthium. Ex harum igitur rerum decoctione fiant fomenta, & incessiones, aut mulsa injiciatur, in qua aliquot ex dictis simplicibus incoxerint, additis ʒ ii. pulveris Iridis, & aristolochiæ, vel in eadem mulsa coquatur lentiscus, calamus aromaticus, & absynthium:

Rebelle.

ac si ulcera rebellia existant adde floris æris ʒ iii. aut ex Pauli consilio chartam combustam; vel si conspicua sint, arsenici ʒ j. tametsi scarotica difficulter uterus sustinet, ut Aëtius notavit.

Cum supercrescente carne.

Si caro superemineat adjice, quæ exedant, ut alumen ustum & reliqua mitiora caustica, quæ sine dolore carnem conterant, de quibus cap. de Nymphæa 3. remed. genere.

Quinto

Vlcus simplex.

Quinto ulcere ab accidentibus vendicato, simplex ubi jam fuerit, levioribus abstergentibus curatur, ut melle rosſ. cum aqua hordei, & ex decoctione rosſ. ſiccarum; ſero lactis cum ſaccharo vel decocto lentium, cum ſirupo rosſ. ſicc. vel ſucco plantaginis aut polygonij, & portulacę decocto cum melle rosſ. in quibus inſuper liquoribus ſi diſſolvas pulverem aloës, tutiæ, hæmatitis, chartæ combuſtæ, cucurbitæ ſiccæ, & aduſtæ optimum paraveris; aut ex ijſdem pulveribus cum oleo rosſ. & cera fiat unguentum, quod eodem liquore diluatur, addes autem pro ʒ j. pulveris ℥ j. olei: In quibus medicamentis flocci madeſiant pro peſſariis vel in ſequenti unguento. ℞ olei roſarum ℥ iiii. ceræ albæ ℥ j. ß, liqueſiant, & in mortario plumbeo cum lacte muliebri aut caprino ducantur, donec albeſcant, tunc rejecto priori lacte aliud injiciatur, idque ter quaterve fiat, tunc adde croci ʒ j. fiat peſſus, qui dolorem mitigat & calorem reſtinguit, cui conſimile hoc aliud cenſetur: ℞ tutiæ lotæ ℥ j. litargyrii, ſarcocollæ, ceruſſæ an. ℥ ß cum oleo rosſ. & cera fiat unguentum, quæ quidem omnia non ſolum in forma peſſarii ſubjecta, verum etiam abdomini, & coxis inpoſita proſunt, ac per latentes meatus transferuntur, ijſdem etiam aloë, myrrha, Iris & alia ſarcotica admiſceri poſſunt; ijſdemque partibus, aut ſuper unguenta ſequens emplaſtrum applicetur, quod cuncta ulcera mirificè ſanat, ℞ galbani ℥ j. ammoniaci, bdellii an. ℥ ii. opoponacis ℥ j. omnia comminuta imponantur in olla vitreata, & affundatur acetum optimum, poſt diem naturalem lento carbonum igne liqueſiant, & per ſtramen extrahantur, ac exprimantur, colatura denuo coquatur ad aceti conſumptionem, ſemper miſcendo, quæ per ſe bene obturata ſerventur; ac ſeorſim, ℞ olei olivarum lib. ii. ceræ novæ lib. ß, liqueſiant ad lentum ignem; quibus ab igne ſeparatis adde litargyrii lib. j. ß, miſceto, quoad nigreſcant, tunc paulatim affundito prius liquefacta materialia, bene advertendo, ne virtus exhalet, tunc adde utriuſque ariſtolochiæ, calami aromatici, myrrhæ, thuris an. ℥ j. olei laurini ℥ j. ß, ac tandem optimæ terebentinæ ℥ iiii. miſceantur diligenter, quoad in frigidam injecta materia poſtea manibus non adhæreat, ſed malaxari poſſit. Atque eo tempore patiens cibis reficiatur, ut caro copioſius generetur, ſæpe etiam ſatis eſt molliori flocco ulceris labia extergere, & ejus cavitatem ſiccis etiam linimentis replere, ubi nulla jam adeſt malignitas, nulla craſſior ſordes, nam dum hæc perſeverant, ulcus abluere, antequam medicamenta applicentur, ſingulis curationibus neceſſe eſt, ac ſi ſanies acris fuerit, ſero ulcus abluatur, ſi copioſa ſordes, melicrato, ſi multa & acris, ſero cum ſirupo rosſ. vel ſacchari octava parte; ſi cavum, vino; ſi putridum & malignum, aqua marina, vel lixivio aut urina veteri, diluto marrubii, aloës, abſynthii, myrrhæ in vino: fiſtuloſum ijs, quæ c. de fiſtula reperies, aut certè cum vino adſtringenti, vel ex decoctione myrthi, thuris, nucum cupreſſi, mumiæ, myrrhæ. Demum quæ cicatricem obducunt adhibenda, aut liquoribus diſſoluta aut in forma peſſi, talia ſunt unguenta ſiccantia, ut de pompholige, de plumbo, de ceruſſa, vel id quod ſupra deſcripſimus ex rosſ. cera, & lacte in mortario plumbeo ductis: Hæc pauca admoniti, ut ulcere in cervice exiſtente peſſariis potius, in fundo verò uterinis clyſteriis utamur, & ab uterino clyſteri peſſus applicetur, ac emplaſtrum Epigaſtrio, & coxendicibus imponatur. Secundo notandum ex Galeno ulcera uteri, ac pudendi medicamenta oppidò ſiccantia expoſcere, tum ob partis ſiccam naturam, tum ob recrementa, quibus hæc loca abundant. Tertio uſum hypocauſti utilem ſemper eſſe, quia exſiccat.

Vlceris ablutio. *Cicatrizantia.* *Admonitiones.* *3. methodi.*

Scholium.

3. meth. 8.

Icor ſive virus. *Sordes.*

Tria in ulcere apparere ſolent recrementa, ut ſcribit Galenus, tenue unum, quod Icor dicitur ſive virus, & ulcus humectat, unde virulentum, ſeu icoroſum: craſſum alterum, quod ſordes etiam nuncupatur, unde ulcus ſordidum, nam quemadmodum in ſingularum partium coctione duplex gignitur excrementum, tenue unum, & vapo-

vaporosum ex seroso liquore, qui fuerat sanguinis vehiculum, & insensibiliter transpirat: crassum alterum, & terrenum ex quo sordes ac pili gignuntur, & sunt reliquiæ sanguinis, quæ incoctæ permansere, aut adustæ, eodem autore: ita hæc duo in ulcere recrementa suboriuntur. Præter quæ tertium insuper est, quod pus dicitur, ac fit ex sanguine extra venas effuso per earundem, & arteriarum divisionem, qui cum non possit à natura gubernari, & ab aëre ambiente alteretur, corrumpitur; ac multitudine hoc recrementum reliqua duo obscurat, vel ex eodem, cum prædictis recrementis, si in majori copia sint, fit sanies.

4. de sanit. tuend. 12.

Pus.

Tametsi sunt qui autumant saniem & Icorem non differre nisi hoc duntaxat, quod sanies incipiente ulcere; Icor sanescente jam appareat, virus ex maligno fluat; Et Galenus Icorem, & saniem idem esse sentit. Sed utcunque sit, ex tenui recremento ulcus humidum redditur, ex crasso sordidum; quocirca duplex medicamentum ulcus exigit, ut humidum, siccans: ut sordidum, expurgans & extergens, sordes enim per se non effluit, sed ulceri adhæret; & cum nullo tempore natura cesset, nullum certè tempus erit, in quo duo hæc in ulcere non colligantur, subindeque utrumque medicamenti genus desideretur.

Sanies.

iv. meth.

De uteri fistulis.

CAP. XXX.

Fistula est cavum, profundum, sinuosumque ulcus angusto foramine patens, callo obductum; quo quidem callo à sinuoso differt; fistularum plura sunt genera, quæ ex figura desumuntur; aliæ quippe breves sunt, aliæ altius penetrant; aliæ rectæ intus feruntur, aliæ simplices existunt, aliæ duplices, aut multiplices, quasi ramulis ab uno ore intus sparsæ, interdum rectæ, nonnunquam flexuosæ, tortuosæque, aliæ intra carnem desinunt; aliæ ad ossa, & cartilaginem penetrant.

Definitio.

Differentia.

Fiunt fistulæ tanquam à causa remota, ex corruptis putrefactisque humoribus, tanquam verò à proxima, à difficilimis & negligenter curatis ulceribus: aut ex abscessibus, haud tempestivè apertis. In utero autem non rarò contingunt, præsertim in ejus osculo, & pudendo, tum quia prædicta ulcera, & abcessus ibi minus commodè curantur, tum quia plures erodentes, & acres humiditates ibi abundant, à quibus mollissima carnis substantia facilè exeditur ac postea difficulter coalescit, quæ calli, ac fistulæ potissima occasio est. Proveniunt insuper fistulæ, ut Hipppocrates lib. de fistulis scribit, ex contusione, aut equitatione, sed hæ causæ potissimum in sede fistulam gignunt.

Causa.

Cognoscitur ex figura fistulæ facticiæ non absimili, id enim nomen habet ab arundinearum fistularum translatione. Depræhenditur etiam dolore nullo, nisi fistula nervum attingat, adhæc digiti compressione pus egreditur virulentum, quod si album sit, fistulam recentem esse arguit, & in carne; At si crassum viscidum & inæquale, antiquam, si tenue paucum, & nigrum cum dolore effluit, nervi corruptionem accusat, sin autem fistula os pertingat, & non penetret ad ipsius cavitatem, pus apparet tenue, ac pallidum; oleaginosum medullæ corruptionem attestatur, & fistulam ad ossis cavitatem penetrasse. At si fistula venam penetravit, sanguis exit cum purè crassus, & multus, tenuis verò & paucus ac persaltus, si arteriam. Quod si uteri fistula in superiori parte consistat, & ad vesicā permeet, urina per fistulam instillat, si in inferiori, & intestina perforat alvi excrementa; quam altè verò, & ad quem locū fistula perveniat demisso per foramē inspicillo dignoscitur uti

Signa.

tur uti

Cel. l. 5. c. 28 Hip. lib. de fistulis. P. lib. 4. cap. 48.

tur uti Celsus docet, ex quo horum pleraque, & ex Hipp. & Paulo. Ubi notandum quod osculum fistulæ interdum clauditur, & aliquantulum post alibi pullulat. Porrò expeditius curatur fistula recens, simplex intra carnem, & in corpore juvenili, ac boni habitus: laboriosius, anfractuosa, multiplex, profunda, quæve os, cartilaginem aut nervum læsit, aut ad vesicam, intestinumve penetrat, in senili corpore, & pravis redundante humoribus.

Prognosticū

Curatio.

Curatur ijs, quæ fluxionem impediant, quo fistula medicamentis promtius cedat, deinde antecedentis causæ emendatione, habitâ semper ratione totius corporis; Speciatim autem quinque remed. generibus; Primò optima victus ratione parum exsiccante, ut Euchymis cibis, & aëre ad siccum tendente: Deinde prout corpus pletoricum, aut cacochymum est, sanguinis missione aut purgatione; item frictionibus, & ligaturis partium superiorum, si ex fluxione fistula pendeat: balneis etiam sulphureis, præcipuè sudoribus ex decocto ligni Indici, aut sarsæ, hæc enim exsiccando fluxum curant, ideoque post universales purgationes, & sudores convenit etiam sirupus de ligno, aut de sarsa, aut hoc apozema per aliquot dies sumptum, ℞ foliorum olivæ, filicis maris an. ℥ j. ß radicis gentianæ ℥ j. centaureæ ʒ vj. fol. portulacæ m. ß plantaginis, agrimoniæ an. m. j. polypodii ʒ v. hordei mundi p. ii. coquantur in lib. iiii. aquæ ad tertias, factâ colaturâ adde sirupi rosati ℥ iii. sed si addas sirupum de rosis siccis, magis fluxio præpedietur.

Apozema.

Orificij dilatatio.

Secundò orificii dilatatione, quo melius mundari extirpariq; fistula queat; dilatatur autem immissa radice gentianæ, brioniæ, aristolochiæ mundatæ, vel ciclaminis aut medulla sambuci, vel potius spongiola retorta, & acuta, quæ prius maduerit in sequenti aut simili medicamento, ℞ ceræ, ac resinæ an. ℥ j. liquefiant, & adde sublimati ʒ j. tunc spongiola intingatur, & fortiter exprimatur in prælo, ac applicetur, ibique per 12. horarum spatium maneat.

Calli illisio

Tertiò ijs, quæ callum conterant, atque illidant, quo facilius ulceris labia uniantur, quod fit uno, è tribus mediis, medicamento, ferro, igne; ac si fistula recens sit, nec admodum profunda medicamenta satis erunt, ut penicillum madidum in aqua ros. cum modico arsenico, aut in hoc altero mirabili liquore, præsertim si à morbo gallico originem traxerit, desumitur ex Fernelio, & ℞ sublimati g. xii. aquæ plantaginis ℥ vj. in cineribus calidis in phiala vitrea bulliant ad medias, aut ℞ unguenti Ægyptiaci ℥. j. pulveris Johannis de Vigo ʒ j. dissolvantur in ℥ ii. aquæ plantaginis, aut unguentum Ægyptiacum cum lixivio diluatur, aut ℞ succi asphodeli ℥ iii. mellis, auripigmenti, calcis vivæ an. ℥ ii. misce, & in fictili coquantur, in furno cocta pulverizentur quo pulvere conspergantur lichynia; ante tamen quam hæc applicentur callus emolliendus erit quod fiet pesso aureo, aut ℞ æsypi humidæ, radicis lilij, illiricæ, terebenthinæ an. partes æquales fiat unguentum: cui consimile parabis ex pari quantitate medullæ cervinæ, olei liliorum, & ceræ; At si fistula est admodum profunda, aut sinuosa, medicamenta dissolvantur in vino albo, & melle quibus incoxerint agrimonia, & gentiana, sumatur vero ʒ j. pulveris & ℥ iiii. liquoris, vel ℞ unguenti Ægyptiaci ℥ ß, sublimati ʒ ß auripigmenti ℈ j. lixivii, & aquæ plantaginis an. ℥ iiii. aquæ rosarum ℥ ii. bulliant ad tertias, injecto hoc liquore orificium fistulæ obturetur cera, vel gossypio, ut intus per aliquot horas manens, quod volumus, perficiat. Abluitur etiam ulcus cum aqua forti, sed hæc, & quæcunque arsenicum, vel sublimatum recipiunt vehementiora sunt, & ulceribus muliebris pudendi magis quam utero conveniunt, nisi durior callus sit, & patiens sectionem formidaverit, utcunque tamen circumcirca unguentum de bolo armeno semper applicetur: sequens aqua distillata fistulæ, cancro, & antiquis ulceribus utilissima est, atque etiam mundo muliebri ℞ vitrioli scriptorum ℥ j. salis ammoniaci, nitri an. ʒ j. albumina ovorum indurat. sub prunis numero xx. incorporentur & sic maneant per horas duas, postea distillentur. Secundus modus calli illidendi est inscisio, qua tum utendum, quando callus durior fuerit, & antiquior, fit autem inscisio, (pro-

Liquor ad pustulas fistulas & scissuras.

Aqua destillata.

Inscisio.

(pronuntiato prius periculo) usque ad fistulæ finem, & callus unguibus, aut scalpro radicitus avellitur, excoriaturque, cavendo semper venarum arteriarumque sectionem, quo facto, ulceris cavitas abstergenda, ut infra 4. remed. genere. Tertio modo ustione callus de medio tollitur, quod tunc fit, quando non solum callosa, sed virulenta, & maligna fistula, in pudendo muliebri potius, quam in uteri osculo extiterit, aut ex Venerea lue originem traxerit. Fit porrò ustio candenti ferro, aut caustico medicamento hac ratione, uteri aut pudendi cavitatem prius dilatabis, deinde specillo immisso per fistulam, cujus ductu, fistula ipsa discindatur, partem elichynis formabis, donec undique discissa labia disjungantur, secunda vel tertia die medicamentum causticum, de quo supra, applicabis, vel ferro ignito, si necessitas id postulet, partem inures, circum fistulam positis, quæ repellant ac refrigerent, ut unguentum de bolo, in ipso ulcere mitigatorio ex rosaceo, & ovi luteo, deinde butyro aut pinguedine utendum, qua crusta dejiciantur, tuncque pus coctum apparebit. *Vstio.*

Quartò ubi tale jam videris pus, ijs quæ ulcus detergunt ac mundant utendum est, quippe ejus cavum carne impleatur oportet, antequam labia coalescant, fieri autem id nequit, priusquam removeantur impedimenta; quæ verò ulcus detergunt mutuanda sunt ex superiori capit 3. & 5. remed. genere, peculiariter tamen fistulis convenit mundificans ex ℥ iij vini, & ℥ i mellis rosſ. aut ℞ therebentinæ lotę, vini sublimati ℥ i succi apij, agrimonię, Nicotianę an. ℥ iij mellis rosarum ℥ i pulveris aristolochiæ rotundæ ʒ ij, coquantur succi cum melle rosſ. & therebentina ad mediæ partis succorum consumptionem, tunc reliqua misceantur, quod si mundato jam ulcere addas myrrhæ, sarcocollæ, radicis iridis an. ʒ i egregium efficies medicamentum ad producendam carnem; At si crassius pus fuerit, major fiet detersio hac forma ℞ therebentinæ, resinæ, mellis an. ℥ ij, myrrhæ, sarcocollæ, farinæ lupinorum, fœnugræci, ac radicis ireos an. ʒ i ß fiat unguentum. sequens insuper lavacrum desiccat, & partem confortat ℞ vini albi ℥ iij (quidam accipiunt vini ℥ ij aquæ ardentis ℥ i) mellis rosſ. ʒ x. myrrhæ, aloës, sarcocollæ an. ʒ ij ferveant lento igne ad tertias, & per siringam ulcus eluatur; tertium hoc non solum detergit, verum etiam ad exterendum callum, si quid ejus adhuc superest, utilissimum est, ℞ oliorum plantaginis, absynthij, centaureæ minoris, sabinæ, foliorum olivæ, agrimoniæ an. m. j. radicis gentianæ contusæ ℥ ij, fiat decoctio in vino albo, colaturæ lib. 1. adde mellis rosſ. sirupi de absynthio an. ℥ i ß, tandem ea administranda quæ c. superiori ad consolidandum, ac cicatricem inducendam retulimus.

Mundificatio ulceru.

Liquor ad abluendum & exterendum callu.

De uteri rhagadiis, sive fissuris.

Cap. XXXI.

Haud aliter atque in ano, in manibus, labiis, & mammarum papillis ex vehementi frigore, vel septentrionali vento, aut immodica jecineris siccitate, ita in uteri ostiolo fissuræ, seu rimæ fiunt, quas græci rhagadas vocant, ac sunt ulcuscula, in longum, & angustum deducta, interdum profunda cum labijs callosis, interdum superficiaria ac sine callo, alia humida, alia saniosa, alia arida, alia cancrosa, quorum labia semper, cum diuturna sunt, callum contrahunt, & indurantur. In quo malo caro non exeditur, sed cutis ad nutum plicaturarum partis contrahitur, ita ut pars citra dolorem proprio fungi officio non possit, antequam cicatrix omnino obducatur, ideoq; affectus importunus est, ac permolestus.

Definitio.

Differentia.

Causa. Porrò fiunt uteri rimæ aut ex violento enixu, ob magnitudinem capitis infantis, aut etiam ex coïtu pudendo grandiori facto, tertiá causa est humorum acrium, & erodentium affluxus, maximè si lentoris nonnihil particeps fuerit; quarta est uteri ingens siccitas; quinta inflammatum condyloma, quod præ nimia tensione cutim disrumpit: *Signa.* uteri rhagades, primum quidem latent ob partus dolores adhuc recentes, postea paulatim percipiuntur, vel ad manus contactú, vel in coïtu quia ex affrictu cruentatur pars; de præhenduntur insuper sinu dioptra instrumento adaperto, tunc enim scissuræ in ostioli circuitu oculis patent, atq; hæc sunt generalia signa; specialius verò, si ob partum laboriosum, aut pudendi virilis magnitudinem fiant, ex relatione id dignoscitur; si nulla ex his causis præcesserit dioptrismo explorandum, an condylomatis tumentis ratione cutis scissa fuerit, & si nec id quidem adsit humores acres, & erodentes, ac mordaces causam præstitisse, conjectandum est, aut etiam biliosos, qui ex calore depræhenduntur, reliqui ex mordacitate citra calorem, & ex iis, quæ fluunt.

Curatio. Curantur 5. remed. generibus, primò victu humidiori, ac lubricante, fugiendo semper acria, & alvum comprimentia, esto igitur cibus gallinarum, pullorum, arietis, vituli, hædique caro elixa, & eorum juscula, aut brodia ex intubo, scariola, buglossa, borragine, spinachijs, mercuriali, ova sorbilia, ptisana, lac amygdalinum, passulę imprimis prosunt, & cerevisia potius quam vinum, caseum vitet, aromata, pira, pineorum nucleos, nuces, olivas, violentos motus, choreas saltem, vociferationum, & viri accessum.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, si ex acribus humoribus malum originem traxerit, quod fiet, si plenitudo adsit, sanguine misso, pro redundantiæ ratione, deinde purgatione, ex cassia manna, sirupo ros. aut viol. solutivo, diachatolicone confectione hamec sine scammonio, rhabarbaro, & similibus; facta prius humoris *Præparatio* præparatione per sirupum de cichorio. ros. viol. borraginis, de fumaria cum aqua earundem herbarum; à fortioribus catharticis planè abstinendum, quia epar calefaciunt. Postea jecur ac universum corpus refrigeretur serapijs, & apozematibus, quæ mulcebrem habeant facultatem, ut etiam balneis aquæ dulcis, quę utilissima sunt. apozema in hoc casu mihi crebrâ experientiâ probatum sequens est. ℞ hordei mundi p. iii, foliorum lupulorum endiviæ, aspleni, fumariæ, borraginis, acetosæ an. m. j. camedrios, camepithios, squinanti an. p. j. florum cord. seminum frigid. an. p. j. ß infundantur per horas vi in lib. vii aquæ; postea coquantur vase cooperto, in fine adde foliorum senæ ℥ i, coletur, & cum sacchari 5. q. fiat apozema clarum, aromatizatum, ʒ i specierum triasandali. Eadem prorsus curandi ratio servanda est, si à condylomate malum proveniat, facto initio à sanguinis missione ex brachio, revulsionis gratia, deinde ex pede, mox chirurgiâ curabis, ut c. de condylomate scriptum est.

Symptomatum curatio *Cruor.* Tertiò ijs, quæ accidentia corrigunt, quocirca si à laborioso partu, aut virilis pudendi magnitudine, fissuræ cruorem effundunt, statim à principio fluor sistendus sequenti clystere uterino ℞ foliorum plantaginis m. j. florum & capitum ros. an. p. ij. coquantur in 5. q. aquæ ad medias, colaturæ ℥ vi adde pulveris sanguinis draconis, boli armeni, myrrhæ, thuris, aristolochiæ an. ʒ ß vel omnia simul coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, vel per stramen, & addito ovi albumine cum prædictis pulveribus ex lana madida fiat pessus. *Siccitas & pruritus.* Si verò fissuræ siccitatem, calorem, ac pruritum habeant, fovendus est locus humectantibus, ut hoc decocto, ℞ carnis cancrorum fluviat. Limacum, ranarum an. ʒ ij, hordei p. ij. malvæ, lenticulæ palustris an. m. j. seminis lini ℥ j coquantur in q. 5. aquæ decocti ℥ v injice per uterinum clysteré: deinde uteri ostiú liniatur unguéto de cerussa cum caphura, vel alio ex muscilagine seminis cydonioriú, malvarú, psyllij, cum lacte caprino, & butyro vaccino aqua ros. sæpiꝰ loto; quod si ardor & dolor fuerit magnꝰ ℞ unguéti populeonis ℥ i caphuræ ℈ ij cerussæ lotæ in aqua ros. ℈ i cú albumine uniꝰ ovi, misce, vel utitor lacte muliebri cum saccharo vel unguéto albo, cum caphura, vel unguéto pompholigos popu-

populeonis an. ℥ i, caphuræ ℈ ij, miſce. Meſues vehementer laudat oleum de ſemine lini calidum per ſe ſolum ad rhagades ani, & dolores hæmorrhoidarum, ſunt autem ulcera ani, & pudendi ſimiliter ferè curanda, primas tenet unguentum pomadæ, quod per Germaniam & Italiam mirificum paratur, in Hiſpania dicitur *cevum confectum*.

Pomada.

Quartò ijs, quæ iſtius generis ulcerum peculiarem habeant rationem, & labia conjungere, ac carnis generationem adjuvare valeant, in ijs enim Galeno Paulo, & Aëtio autoribus manuum operatio, & mordacia medicamenta vitari debent. Antequam igitur in prædictos uſus unguenta applicentur, locus per uterinum hunc clyſterem abluatur ℞ fol. roſ. myrthi, plantaginis, taſſi barbati, caudæ equinæ an. m. ij. malv. viol. an. m. j. hordei mundi, lentium an. p. ij coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℥ vi adde ſirupi roſ. ℥ ij, aut fiat fomentum ex decoctione eâdem, deinde apponatur ſequens unguentum, ceruſſæ, lithargyrij an. ʒ vi. plumbi uſti & loti ʒ iiij, myrrhæ, & aloës an. ʒ ii. gallarum ʒ i, cum oleo myrthino, ac vino veteri miſceantur. Valet ovum de vitellis ovorum, & de ſemine lini, quæ in mortario plumbeo agitentur, vel unguentum ex oleo de ſemine lini, butyro, & vitello ovi, aut vitellũ ovi cum oleo roſ. aut ſuccus plantaginis, & portulacæ, agitatus in mortario plumbeo ad coloris mutationem, addita aſſungia anſeris, aut anatis; hoc mihi expertum eſt maximè in fiſſuris mammillarum ℞ olei roſ. ℥ ij, pulveris mirobalanorum citrinorum ʒ iiij ceræ q. ſ. miſce; optimum eſt, quod conficitur ex muſcilaginibꝰ cythoniorum ac plumbo uſto cum oleo omphancino roſ. de ſalice, ac vitellis ovorum; aut cerotum lithargyrium; vel ℞ ovi vitellum aſſum, vino diſſolvatur, & ceroto roſ. miſceatur; eſt etiam mirificum id quod recipit ponpholigos lotæ, plumbi uſti, ac loti an. ʒ ij, ceruſſæ, litargyrij an. ʒ i gummi tragachanti ℈ iiij thuris pulveris radicis ſimphyti an. ʒ ij, terantur diligenter, & cum unguento roſ. excipiantur, cui ſi calor adſit magnus, adde ſucci plantaginis, portulacę, aut centaureæ ℥ ß, & vitellum ovi aſſum; commendatur adeps hirci cum unguento roſ. etiam ad manuum ſciſſuras, quæ ſanè cuncta, ſi in mortario plumbeo ad coloris mutationem agitentur, utiliora evadunt, nec minoris efficacię cenſetur id, quod recipit olei de vitellis ovorum, de ſemine lini, an. ʒ. x adipis hircini, therebinthinæ optimæ an. ʒ iij, thuris, maſticis an. ʒ ß reſinæ pini ʒ i, aloës epaticæ ʒ ij ß taſſi barbati, foliorum plantaginis, caudæ equinæ an. m. j. omnia piſtentur, extrahatur ſuccus, tunc ſimul bulliant ferè ad ſucci conſumptionem, coletur, & adde lithargyrij, auri & argenti an. ℥ ß ceruſſæ ℥ iij plumbi uſti, tutiæ an. ℥ ij miſce, & in mortario plumbeo per horas ij agitentur ad coloris mutationem: ſummæ inſuper utilitatis eſt hoc aliund ℞ olei roſ. mellis roſ. ceræ an. ℥ i, myrrhæ, litargyrij argenti an. ℥ ij fiat unguentum, ſunt qui addunt ʒ i pulveris zinziberis, & ceram virginem; vel ℞ chartæ combuſtæ ʒ ij olei roſar. ℥ iij valet etiam ad calloſa labia; ſequens erat ſecretum medici Hiſpani cui Torres nomen fuit, cranij canini recenter mortui combuſti, ac in pulverem redacti ʒ iij olei roſarum ſ. q. in mortario plumbeo trahantur, donec inſpiſſentur; mirificum tamen, & certiſſimæ experientiæ eſt, præſertim ſi à ſiccitate malum oriatur, ſacculos linteos hordeo replere, in aqua coquere, & ita tepidos manibus tenere, aut fiſſuris per novem dies applicare; aut certè pulticulam ex farina in lacte cocta. Raſius laudat inunctionem cum cera, auris, quod expertum habeo,

Labiorum unio.

Galen. de comp. med. per locos 9. Paul. lib. 3. cap. 77. Aët. lib. 16 cap. 107.

Vnguenta ad fiſſuras.

Vigo.

R. 1. divis. cap. 125.

Quintò ſi prædictis auxilijs rhagades non ſanentur, malignitatem accuſant, ideò conſulit rei ratio, ad ea venire, quæ pulverem rubeum ſeu Johannis de Vigo recipiunt, cujus portio admiſcenda erit cuilibet ex præfatis unguentis. Emanuel Vaezius obſervantiſſimus avunculus meus, vir magnæ experientiæ, hoc uti ſolebat, ℞ pinguedinis porcinæ ℥ ij, factis ſciſſuris repleantur ℥ j pulveris ſublimati aut Johannis de Vigo, & inſertis lichynis ſeu flammulis igni applicetur, quoad tota pinguedo inſtillaverit, qua ſciſſuræ perungantur. Secundum hoc circumfertur remedium à multis celebratum, & à me etiam probatum ℞

Malignitatis emendatio.

Emanuel Vaezius.

aquæ vitæ finissimæ lib. j pulveris sublimati ℈ i, floris æris ℈ ß, albumina ovorum iii, omnia fortiter agitentur, & pars alternis diebus liniatur, ac superponatur emplastrũ diachilon commune, quod semper gestetur, aliquot transactis diebus granula apparent, tunc loc⁹ butyro recenti inungatur, & brevi sanescet. Tertiũ illud est quod à Fernelio superiori c. parari diximus ʒ. remed. gene. quo scissuræ tangantur madido penicillo, ac diachilon superponatur; valet etiam ad pustulas & crustas manuum, plura vide apud Aëtium. Tandem si ulcera callosa fuerint, curantur per ea, quæ c. superiori ʒ. remed. genere dicta sunt, quibus adde chartam combustam, & oleum rosar. & si saniosa sint, abluantur sero lactis vel mulsa: si calida & fervida cum cancri timore, succo plantaginis, lactucę, portulacæ, psyllij cum ceroto rosʃ. & succo solatri, remoto callo, & malignitate ulcus consolidabitur, ut supra dictum est c. de uteri ulceribus.

Lib. 14. c. 8

Scholium.

Prima ratio. *Haud immeritò sciscitaberis, cur fissuræ potius in manibus, labijs, utero, ano, & mammillarum papillis efflorescant, quam in reliquis corporis locis; ratio quidem est, quod illæ partes tenuiori cuticula cooperiuntur, quæ facilè rumpi solet, ac subinde subjecta caro finditur, nam & manus vola propter tactum tali cute prædita est, quibus accedit mirificus jecinoris cum ipsis extremitatibus consensus, unde cum præter naturam incalescit, acres fuligines ad ea loca transmittit, cum quibus prædictum habet consensum, & in quæ ultimus fit conatus, ac tandem per quæ ob cutis raritatem facilior evaporatio fit; est tertia adhuc ratio, quod extremæ partes internarum sunt emunctoria naturalia, ut notavit Valesius, non tamen quæcunque quarumcunque, sed earum cum quibus habent rectitudinem, veluti inferius labium cum utero, extremæ manus cum hypochondriis, dextra cum hepate, sinistra cum liene qua potissimum ratione in affectibus jecoris ac lienis venam inter minimum, & annularem experti medici secare consueverunt, ut Galenus & Paulus; obiter notandum labiorum fissuras sive rhagadas in febribus, post signa coctionis, significare naturæ dominium mittentis ad exteriores partes; si verò fissuræ in lingua fiant, malum esse, quia maximum æstum in thorace & ventriculo arguunt.*

Secunda. *Tertia.* *Vena sectio inter minimũ & annularem.* *Labiorum fissura in febrib. bona, linguæ verò fissura mala.*

7 controv. 8 *Galen. de sang. miss. c. 41.* *Paul. lib. 6. cap. 40.*

De gangræna uteri, vel partium pudendarum mulieris, & earundem sphacelo.

CAP. XXXII.

Definitio. LOci muliebres, quia viæ sunt, ac receptacula excrementorum totius corporis, & partes, quæ non liberè perspirantur, facile putredine infectantur, subindeq; gangræna memoratis tumoribus supervenit. Est autem gangræna, incipiens partis mortificatio, atque corruptio, quæ cum jam eò processerit, ut membrum sensum penitus amiserit, corruptioneq; extinctum, & emortuum sit, non amplius gangræna, sed sphacelus, id est, sideratio nuncupatur; est enim inter magnam inflammationem, & sphacelum media gangræna tanto gravior inflammatione, quanto sideratione levior (*æstio menon, & Ascachylon*) Arabes vocant, Hispanicum & Gallicũ vulgus (*ignem sancti Antonij, & sancti Marcalis,*) alij minus propriè (*herpetem.*) Causa hujus miseriæ una potissima est ac maximè generalis, quod pars affecta vitali calore, & spiritu destituitur, id autem tripliciter contingit. Primò quia arctiori ligaturâ, obstructioneve, vel contusione, spiritus vitalis à corde per arterias influxus prohibetur. Secundò quia insitus partis calor humoris copiâ venas obstruente suffocatur, & extinguitur, uti in maximis inflammationibus cum plus ad partem accurrit, quam ipsius virtute

Sphacelus. *Æstio menon Ascachylon ignis sancti Antonij.* *Herpes.* *Causa.*

virtute digeri, aut in pus mutari queat. Tertiò ex vehementi aliqua intemperie, frigida inprimis aëris, vel medicamenti, quæ sensum sopit, aut calida præternaturali; quippe caloris præter naturam excessus, nativum destruere, atque consumere solet, ita ex medicamentis causticis sæpissime gangræna suboritur, ut vidimus nuper in fœmina Hamburgensi; quibus insuper venenatam, & malignam qualitatem adjungere est. *Pars affecta.* Provenit hoc malum inprimis in colo pudendi ex inflammatione, cancro, vel ulceribus male curatis, & ni citissimè ei succurratur, in siderationem, ac æstiomenon facilè degenerat, ac subitam mortem infert.

Cognoscitur in hisce partibus, ex calore non usitato, febre lenta cum horripilatione, ac tremore per universum corpus cum animi deliquio, adhæc primum coloris flos perit, & extinguitur, cumque jam sphacelus adest, pars livet, aut nigrescit, tumida, mollis, ac prorsus cadaverosa evadit, nec arteriarum pulsus fit, nec dolor, nec sensus ullus, quinimò sine doloris sensu, altè scalpellus adigi potest, & summus adest fœtor. *Signa.* Malo huic diligentissimè, uti diximus, obviandum est, alioqui non solum pars ipsa corrumpitur, sed universo corpori malo communicato fœmina quam brevissime extinguitur. *Prognosticũ*

Curatur quatuor remediorum generibus, primum intemperiem corrigentibus, quocirca si pars calore destituitur ex arctiori ligatura, illa quidem solvatur, & pars inungatur oleo de scorpionibus Matthioli, ac theriaca magna, quod idem præstandum, si ex materia venenata contingat; at si ob frigidam intemperiem per se calor sit abolitus, calidis decoctis locus abluatur, ut pori aperiantur, & transpiratio fiat, ea conficies ex camomilla, anetho, pulegio, meliloto, lupinis, & absynthio, ex quibus decoctis aliquid in uterum injiciatur; peculiarius si ex veneno assumpto, aut morsu animalis venenosi fiat, curatur per ea, quæ tale venenum extinguere ac domare nata sint, semper tamen utiles, leviusculæ inscisiones. *Curatio. Intemperiem corrigentia*

Secundò si insitus partis calor humoris copiâ aut præter naturali calore suffocatur, injecto prius in uterum aut abluta parte decocto plantaginis, aut solani, curatur ijs quæ humorem in parte contentum evacuare, & locum difflare valeant quod, dicente Gal. fit membrum scarificando usq; ad partem adhuc sanam secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem, & sinendum, ut bona sanguinis copia fluat, quo melius pars perspiret, ac deoneretur. *Si ex humoris copia.* *Com. in 2. Hippoc. de fract. 18.* Subinde abluendum aqua salita, & super inscisiones pessaria aut linteola unguento Ægyptiaco madida applicanda, ac super omnia emplastrum de tribus farinis, seu de oxymelite, quod vocant, contra gangrænam, & hac ratione paratur ℞ farinæ orobi, fabarum, & hordei an ℥ ij, bene triturentur, & addita oxymelitis libra, leviter bulliant, ad consistentiam pulticulæ. *Emplastrũ de oxymelite.* Quod si magna sit putredo additur prædicto emplastro tantundem farinæ lupinorum, salis ℥ i, aloës, masticis, myrrhæ an. ℥ i ß, aquæ vitæ ℥ ij ß misce, aut si malum contumax est, ad fortiora veniendum, sic abluitur locus vino, aut aceto salito, vel lixivio ex decoctione lupinorum, et absynthii, ac super scarificationes pulvis inspergitur trochisc. Andronis, vel vino aut melle rosarum dissolutus applicatur, & pulvis sublimati ponitur inter partem corruptam, & sanam, nunquam obliti emplastri de farinis, seu de oxymelite, quod maximæ utilitatis semper est, & mirifice corruptionem impedit. *Putredinẽ & corruptionem impedientia.* Quibus non proficientibus profundiores adhuc fiant inscisiones, ac trochisci de asphodelo inspergantur, aut in vino dissolvantur, & in mixtura pessus intingatur, quæ cum applicantur, vicinæ partes unguento de bolo muniantur; Porrò escara ab hisce causticis super inducta, facile decidit applicito recenti butyro, aut oleo rosar. cum ovi vitello, quæ si diutius, quam par est, hæreat rasorio paulatim evellitur, ne venæ aut arteriæ lædantur, interea tamen lotio ex salita aqua adhibenda, & emplastrum de oxymelite.

Tertiò ijs quæ partes principes munire valeant, & accidentia quæ ex hoc malo pessime proveniunt impedire, in quem finem sub umbilico applica- *Præcipuarũ partium roboratio.*

tur unguentum de bolo, ne ad ſuperiora permeent tetri vapores, qui, quoniam ad cor per arterias inprimis communicantur, ideo maximè cor roborandum conſerva roſ. buglosſæ, borraginis, cum ſpeciebus diamargarit: frigidi electuarij de gemmis, cum ſirupo limonum, borraginis, & de pomis aut ʒ i theriacæ mitridatij, aut confect. alkermes. Et ſupra cordis regionem Epithemata apponuntur ex aquis cordialibus buglosſæ, borraginis, roſ. florum aranciorum, cum aceto ſquillitico, & trochiſcis de caphura; ac ſi malū inducias præbeat, ſervata optima victus ratione ex cibis acidis, & qui putredinem arceant, univerſales purgationes utiles ſunt.

Membri amputatio. Quartò reliquis non proficientibus, ſi membrum omninò ſit ſphacelatum ac demortuum, miſerrimum, ut inquit Celſus, unum auxilij ſupereſt genus, ut reliquæ corporis partes tutæ ſint, membrum, quod paulatim emoritur, amputare, quod etiam in uteri aut pudendi collo fieri poteſt per novaculam, aut raſorium inſtrumentum, penitus uſque ad ſanam carnem abradendo. *Lib. 5. de cur gang. et lib. 7. c. 33.* In brachio aut crure hac ratione, cutis ſurſum trahitur, & ligatur validè quatuor ſupra affectam partem digitis, ut ſenſus ſopiatur, in quem uſum quidam etiam medicamentum aliquod ſtupefaciens ægrotanti præbent aliquot ante horas, tunc diligenter novacula uſque ad os caro abſcinditur, & os juxta carnem ſerra reſecatur, ne denudatum os ipſum permaneat, ſic pars cauterio tangitur, qua ſciſſio facta fuerat, ut fluxus præpediatur, os ſiccis filamentis contegitur, & ſuper partem ſciſſam ſtupà pri9 poſca, deinde albumine ovi madida, bolo armeno ac pilis leporum applicatur, ſed & in parte ſuperiori defenſivum ex bolo; tandem opere completo ſolvatur ligatum membrum, & caro decidat, quæ os contegat, tunc curetur, ſicuti reliqua ulcera.

De uteri vermibus.

CAP. XXXIII.

TAmetſi perſuaſum ſit quam plurimis, in inteſtinis duntaxat lumbricos gigni, experimentis nihilominus, & graviſſimorum virorum autoramentis *Vermes in varijs corporis partibus.* conſtat, in multis alijs (exceptis vitalibus) corporis partibus poſſe etiam generari, uti in ulceribus putridis, in dentibus, in auribus, in renibus, & urinæ veſica, licet rarò, ob acrimoniam, & ſalſuginem lotii, quæ abſtergendo, & propria qualitate alimenti naturam egreſſa vermibus nutriendis inepta ſunt; quam ob cauſam in mari mortuo nullos piſces, aut marina alia degere, à naturæ contemplatoribus proditum eſt. *Aët. lib. 14. cap. 48. Idem lib. 6. cap. 85. Paul. lib. 3. cap. 22.* In utero etiam interdum generantur, licet id rarò, ob ipſius patentes, magnoſque meatus, qui non permittunt humores, etſi craſſos, ac crudos ibidem tam diu immorari, quamdiu ad vermium generationem opus erat. *Vermes in utero.* Aſcarides ij ut plurimum ſunt, & in pudendo aut uteri colo, recto inteſtino non abſimili, frequenter verſantur, aut etiam ex inteſtino in vulvam irrepunt, quod, an reſeratis ipſius inteſtinis, & uteri tunicis, an per partem ſylveſtrem fiat, autores non declarant, ego ſanè per ipſum perinæum in uterum plerumquè devolvi exiſtimo; *Species 1.* morbus eſt in numero ſubſtantiæ adauctæ toto genere, præter naturam.

Cauſa. Conſtat verò materialem vermium cauſam eſſe frigidos pituitoſos, ac crudos humores putredini accommodos, & vi caloris animatos, perinde ac in externis cætera animalcula, quæ non ex ſemine, ſed ex putredine ortum habent, quippe ſi uterus naturâ calidior, plurima excrementa cruda ſuſceperit, & ob ſolito anguſtiores vias retinuerit, donec putridum calorem conceperint, vermes tunc gignuntur, ex quibus liquet duplicem ad eorum proventum calorem, ut efficientem cauſam requiri, naturalem intenſum, partis, ac præter naturalem, humoris.

Vermium

Lib. 9.c.39.

Vermium generalia signa ex Aëtio petenda, peculiaria, cum in utero consistunt, sunt quod universum corpus inquietudine molestatur, venter prurit, ideoq; maxima pituitæ copia in uterum confluit, ex qua os ipsius, ac pudendum perpetuò madent, sudant, graciles, impotentes, & imbecilles fœminæ fiũt; nonnunquã cum menstruis vermes expelluntur, nonnunquã aperto pudendo conspiciuntur, tumultuosè dormiunt, ac frequenter cum suspirijs, ac vociferatione excitantur; febres ijs accidunt inordinatæ, & cuncta alia, quæ in intestinorum lumbricis apparent. *Signa.*

Curandi duplex scopus, primus eorum generationem prohibere, secundus genitos enecare. Hæc fient tribus remed. generibus. Primum victu tenui calido ac sicco, cibo acri, & amaro, qui tamen sit optimi nutrimenti, facilis concoctionis, & ab omni cruditate alienus, ac generationem lumbricorum prohibeat. Conducit itaque caro pullorum, gallinarum, & avicularum montanarum, eorumque juscula, cum multo limonum succo: ex fructibus commendantur mala aurantia, cappares, & olivæ colimbades cum aceto. Ex oleribus intybus, sonchus, senecio; Potus esto aqua ex decoctione cinnamomi, rhabarbari, seminis, portulacæ, radicis chynæ, scorsoneræ, aut sarsæ parellæ, vitentur lacticinia omnia, pisces, ac quæcunque pituitosos gignunt humores, ut immodica ac crassa cibaria depravata, ac præpostera victus ratio, ita nec crassior cibus tenuem præcedat, nec pastum sequatur balneum, exercitium, vel coitus, nec manus, aut pedes à cibo tepida abluantur, ut Curio notavit. *Curatio.*

Secundò ijs, quæ præterquam quod humorem pituitosum gigni prohibeant, genitum etiam concoquant, & expurgent; & mollibus frictionibus, et tempestivo exercitio. Sirupis de absynthio, de endivia de cich. cum rhab. de acetositate citri, cum aquis earundem herbarum, aut graminis, portulacæ acetosæ. Deinde pituita assiduè expurganda per pillulas de hiera, de aloë non lota, masticinis de agarico, aut electuario Indo, sive rhabarb. in decocto vel aqua cichorei, ac similibus, quæ ultra purgatoriam vim amarorem obtineant, & abstersoriam facultatem, qua aut vermes enecentur, aut extra corpus propellantur. *Pituitæ eductio.*

Tertiò ijs, quæ lumbricos interficiunt, quorum sylvam reperies copiosam apud Aët. cit. & de ijsdem tum simplicibus, tum compositis integra conscripsit capita Hieronymus Gabucinus, ex quibus paranda, non quæ per communes clysteres injiciuntur, quia nullius essent vigoris, neq; quę per os, quia tum jecur prætergrædiuntur & majora mala inferre possent; sed quæ per uterinos clysteres administrantur, quos concinnabis ex decocto absynthij, abrotani, & centaurij cum alumine; aut ℞ menthæ, calaminthæ, pulegij, diptami an. m. j. coquantur ad tertias, & cum melle misce, pro injectione, aut decocti lupinorum ℥ vi, aloës ʒ iij mellis ℥ i, quæ etiam commodè cum pari quantitate decocti mercurialis, & absynthij injici possunt. Aut pessus hic applicetur. ℞ fellis bovini ʒ i ß, pulv. lupinorum ʒ ii, olei de absynthio, ℥ ij vini albi generosi ℥ ß misce, in quo gossypium intingatur. Eodem fere tempore uteri regioni extrinsecus applicentur sequentia. ℞ foliorum absynthij, costi, amari, calamenthi an. m. j. foliorum persicorum m. ß, coquantur in aceto acerrimo, aut vino pro utero, contundantur, ac post extractionem adde aloës, agarici an. ℥ ß, colochyntidis ʒ iii, olei amygdalarum amararum, fellis bovini an. q. s. ceræ parum, aut etiam sine cera fiat unguentum. Cataplasma insuper conficies ex ijsdem herbis, coctis ac contusis cum farina lupinorum, oleo absynthij, ac felle bovino; aut ℞ seminis melantij, porri an. ʒ ii, contundantur, & in aceto macerentur, tunc adde utriusq; menthæ, absynthij, persicariæ in aceto aut vino coctarum, & contus. an. m ß, farinæ lupinorum ℥ i. aloës ac fellis bovini singularum ℥ ß misce, quibus addere licet theriacæ magnæ ℥ ß. Per os etiam utiliter crebrò assumuntur pillulæ de aloë, vel de hiera, ad ℈ i singulis diebus, vel ʒ i theriacæ de citro, *Vermes enecantia.* *Clyster uterinus.* *Vnguentũ* *Cataplasma.*

Pil.

aut smaragdinæ cum ℥ iiii. aquæ portulacæ, aut vini, aut etiam g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum eadem aqua, aut ʒ j. seminis santonici, aut ℈ j. rhab. pulverizati singulis septimanis, quæ omnia selectissima, ac maximæ esse utilitatis multis novimus experimentis.

De uteri calculo.

CAP. XXXIIII.

CAlculos in omni corporis cavitate concrescere posse, scribit Galenus, ut in utraque vesica, in renibus, in jecore, in intestinis, ac pulmonibus, nil igitur mirum, si etiam in utero generentur, uti scribit Aëtius, & Hipp. in historia famulæ Disiridis; non tamen per omnia similes calculis vesicæ in utero generantur, quia non soluti ac liberi, sic enim, cum uteri cavitas sit magna, & osculum ejus patentius, ibi non possent immorari, sed calculi uteri tophaceæ, & callosæ sunt substantiæ, uteri ac ejus cervicis tunicis adnascentes, quæ non hinc inde moventur, ut constat ex prædicta historia; porro tophaceam hanc substantiam valida natura nonnunquam foras trudit, debilior ibi commorari diutius permittit: in prædicta famula per 40. ferè annos hæsit. Morbus est in numero aucto rei toto genere, præter naturam. Causæ sunt eædem, quæ calculi vesicæ, humores nimirum crassi spissi, ac viscidi, quos ob lentorem uteri calor discutere nequit, vel saltem tenue digerit, crassum verò in tophaceam naturam convertit, quod dum in porositate aliqua hæret, natura indies plus mittente, accrescit, cui sanè causæ fomitem præbet retentio menstruorum, aut eorundem suppressio; Est & alia calculi causa, pus in utero concretum ac exsiccatum. Nec audiendi sunt illi, qui putant calculum à frigiditate etiam, ut efficiente, posse provenire, eo ducti argumento quod nephretici sæpe juvantur à calidis, & renibus igni conversis calculus excluditur, quippe calor, dum lapis in via est, ad expulsionem juvat, nondum tamen genitum effingit ex pituitosa materia, subindeque nocet.

5. popul.

Calculi utero quales.

Species.

Causa.

Calculus à frigido efficienti non fit.

Signa sunt, gravativus sed levis in utero dolor, qui utero ipso compresso exacerbatur, fœmina non concipit, menses inordinati fiunt, ac digito per podicem immisso tactu deprehenditur calculus. At qui in cervice uteri generantur, majori cruciatu, vicinas partes afficiunt, magisque crescunt, ac majorem inferunt molestiam, præsertim cum fœminam minus commodè sedere contigerit; quin etiam diopatrismo oculis facilius subjicitur.

Signa.

Curatur duplici remed. genere, & primò quidem, supposita victus ratione emolliente, ac lubricante, ijs utendum quæ crassos viscidosque humores expurgent, de quibus c. superiori, & de suppress. menstruorum.

Curatio.

Secundò ac præcipuè ijs, quæ calculum eradicare, ac evellere ab utero valeant, quod ut commodè fiat, prius partes leniantur clystere emollienti, ex decocto altheæ, malv. fœnugræci, seminis lini, admixto multo rosaceo oleo aut liliorum, ut facilius obediat operi manuali, quod sic fit: Mulieri supinæ, disparatis cruribus locatæ, duos longiores sinistræ manus digitos in ani foramen chirurgus immittat, dextrâ verò superiorem ventrem comprimat, calculumque extrorsum cogat, ac propellat, quod expeditius fit, si in uteri cervice calculus constiterit, si autem in utero ipso, laboriosius, ideoque majori vi opus erit. At si in osculo uteri, aut colo ad natus fuerit, & huic operi non cedat muliere ritè locata, & locis per dioptram dilatatis, scalpello resecare oportet, quo facto in uterum injicienda, quæ ulcera curant, primò adstringentia, & sanguinem sistentia, deinde exsiccantia; nec non imperanda optima victus ratio, corpus bis, aut ter in anno perpurgandum, ne affectio reviviscat. Haud valdè absimilis est curatio calculi vesicæ in mulieribus, quanquam his rarius quam viris contin-

Calculi avulsio.

Opus manuale.

Curatio calculi in vesica muliebri

contingit, & facilius curetur, quia latiorem, breviorem, ac rectiorem urinæ meatum habent; qui tamen si contingat, sic extrahatur, muliere ut supra collocata; chirurgus duos longiores sinistræ manus digitos in pudendum immittat, dextrâ vesicam supernè comprimat, & calculum versus vesicæ collum compellat, ac ut extra musculum vesicæ collum claudentem prodeat, diligenter cogat, tunc paululum supra pudendi alas, quo loco calculus occurrit, sectione facta per forcipem calcularium extrahatur calculus, denique ulcus adstringentibus, aridis, & incarnantibus medicamentis curetur.

RODERICI À CASTRO LUSITANI

De morbis Mulierum.

LIBER TERTIUS

SECTIO PRIMA.

De Sterilibus.

Ne confusionis obscuritatem pareret malè harum affectionum distincta tractatio, eas, quæ citra conceptum aut partum accidunt superioribus libris conclusimus, reliquas quæ vel prægnantes, vel puerperas exercent, in proximis relaturi.

De sterilitate naturali.

CAP. I.

Definitio.

Differentia

Sterilitas est quædam impotentia ac difficultas mulieris, viro utentis, ad concipiendum debito tempore. Ejus quatuor sunt Species. Prima fit à vitio naturali, & congenito; Secunda per collationem fœminæ, ad proprium virum. Tertia ex morboso affectu, & ob diversas affectiones. Quarta est earum, quæ pepererunt, verum à primo aut secundo partu steriles factæ sunt, & hæc dicitur sterilitas ad tempus. Singulas hasce seorsim percurremus, ac deinde de virorum sterilitate sermo erit. Prius tamen considerandum sterilitatem, uteri vitium esse in actione læsa, quatenus concipiendi instrumentum est. Nam si diminuta, aut ablata concipiendi facultas sit, sterilis fœmina dicitur, si depravata, monstrum concipit.

Species.

Causæ.

1. de semine 9.
Lib. de nat. mul. de morb. mul. de sterilib.

Naturalis igitur sterilitatis causæ sunt totius corporis intemperamentum, nam & præter naturam crassæ non concipiunt, quia omentum os uteri comprimit, 5. Aph. 46. & quæcunque frigidos, ac spissos habent uteros, quod etiam de humiditate, & siccitate Hipp. docet, quia & impensè calidum temperamentum semen conterit, & nimis frigidum genituram extinguit; ac siccum semen ubi primum in uterum excidit, extendi nequit, nisi vero extendatur per uteri capacitatem parte plurima mulier non concipit, uti Galenus scribit. Columella etiam seu membrana utero adnascens impedit, ne semen viri ad uterum penetret, ut notavit Hippoc.

Signa

Porrò exploratur sterilitas naturalis ex voce fœminæ, aspera, crassa, vel rauca, censentur steriles calidiores, & hirsutiores, & quæ pilos circa pudendas partes crassos habent, nigros, & hirsutos, maximè si in mento nonnullos habuerint, ad harum conditionē accedunt viragines, & quæ principum partium, ut

ventri-

ventriculi, jecoris, cordis, lienis, ac pulmonis latente vitio, ut intemperie, obstructione, aut scyrrho tenentur, quæque inordinata habent menstrua, diminuta aut copiosa, insuper salacissimæ, si nigrioris coloris sint, ac quæ strictum habent ventrem, aut coxarum ossa nimis conjuncta. Ex quibus signis obiter multæ aliæ causæ deprænhenduntur naturalis sterilitatis. Nec tamen ea satis esse Hippocrates putat, nisi & experimentis sterilitas dignoscatur, quorum

Signa ab experimentis.

primum est, si vestibus obvolutam fœminam, ac juxta lumbos obligatam subter suffias thuris, styracis, aut alterius aromatis halitu, ac si odor per corporis spiracula ad os & nares transmitti deprænhendatur, mulier fœcunda censetur; sterilis verò cum invia ob vasorum obstructionem, vel ab uteri frigiditate extinctus odor eò non pertingit, sed & alium expurgatum pessi forma dormituræ utero subdito, & si odor vel sapor postridie ad os pervenerit, fœcunda est, sin minus, sterilis; si tempore concubitus hirqui seu oculorum anguli croco liniantur, ac post coitum saliva colore croci sit infecta, fœcunditatis indicium est, quia significat poros, per quos, ut quidam referunt, semen à capite decidit, qui ideo seminales dicuntur, obstructos non esse. Inprimis autem galbanum igne emollitum, ac serico inclusum mulieris utero noctu subdito, & caput mulieris lotum linteolo nullo odore infecto obligato, tunc si cras mane caput mulieris galbanum redolet, probè purgata est ac fœcunda, quæ tamen hactenus allata experimenta mihi cum Avicenna absentiam obstructionis duntaxat

Alia fœcunditatis experimenta.

arguere videntur, non fœcunditatem, ideo sequentia subjunximus. Hordeum mulieris urina maceratum, si decimo die germinet, fœcunditatem indicat, sin minus, sterilitatem. Balsami parum aqua admixtum, & bombace exceptum, in uterum immittito, ac leviter fœmori alligabis, tunc si uterus traxerit humorem, fœcunditatis est signum, aut si pesso ex aristolochia, & melle utero imposito saliva dulcescat; aut si urinæ sulphur vivum inspergatur, ac inde vermes prodeant, fœcunditas, sin minus, sterilitas adest. Sequens ut probatissimum Lusitanus commendat, coaguli leporis drachmam aqua calida dissolve, ac jejunæ mulieri in aqua calida existenti, propinato, si ventris dolores sentit, apta, sin minus, inepta censetur. *Centu. 6. curat. 66.*

Alderetus.

Alderetus verò vir in praxi exercitatissimus, & olim primarius Salmanticæ professor hoc experimento utebatur, ut reperio in ab eo dictatis scriptis observantissimi, ac piæ memoriæ patris mei Andreæ Fernandes, cui sit pax;

Autoris pater.

℞ melantii ℥ j. ß mellis q. s. fiant tria pessaria, quorum unus utero subdatur, ac si supervenerit febris, fœcunda est, sin minus, alterum ac tertium supponatur, & nullo superveniente symptomate infœcunda judicetur, ideoque ab ejus curatione recedendum, *ut enim medicis gloriosum inprimis est, deinde etiam fructuosum, sterilitatem curare, conceptumque adjuvare, ita profectò dedecorosum, incurabilibus sanitatem promittere.*

Prognosticũ

Aristoteles videtur innuere omnem sterilitatem naturalem, curationem non suscipere, Avenzoar sterilitatem naturalem à solo Deo curari posse scribit, ab homine naturaliter non posse; è contrario, Quintus Serenus naturam medicamento potenti victam sæpe fœtum dare refert, quod etiam multis experimentis confirmari videtur, quocirca dicendum, si magnum vitium sit causa sterilitatis naturalis, incurabilem esse, sin parvum, curari omninò posse; Sterilitas per collationem fœminæ ad proprium virum, parum etiam commodi ex præsidiis suscipit, nisi, ut inquit Avicenna, permutet unusquisque socium suum. *2. de gen. anim. 4. Avenz. 2. theisu. trac. 6. c. 1.* *21. 3. tract. 1. c. 8.*

Curatio.

Curatio sterilitatis naturalis si consequi potest, certè instituenda est per ea potissimum, quæ à proprietate conceptum juvant, & intemperaturas respiciunt, quæ aut intus assumantur, aut apponantur exterius. Intrinsecus laudat Dioscorides, pastinacæ semen, & porrum; alii commendant radicem lapathi majoris, & coagulum leporinum, ac testes omnium fere animalium: Plinius oculum hyenæ; semen & fœcunditatem auget, si mulier salviæ hortensis succi hæminam cum sale potaverit, deinde post horæ quadrantem viro sese commiscuerit, quo remedio post magnam pestilentiam, Ægyptias multos fœtus

produ-

Alderetii remedium ad sterilitatem pellendam.

produxisse ferunt: Ipse Alderetus hoc vehementer extollit, ℞ farinæ tritici, aquæ stillatitiæ petroselini, succi arthemisiæ q. s. ut fiant 17. plancentulæ, quæ in oleo communi frigantur, & 15. à menstrua purgatione diebus incipiat fœmina singulo mane unam capere, ac superbibat ℥ ii. aquæ petroselini, interea tamen servet uterque conjugum regulas à nobis traditas 3. de nat. mul. c. 4. utile est

Regulæ ad fœcundum concubitum

comedere testes gallorum, aut pastinacam, vel semen ejus cum vino per duos menses; ijs verò quæ ex frigiditate laborant theriacæ usus, ac vinum Hippocraticum, semen seseleos saccharo incrustatum, caricas cum foliis abietis: genitale arietis, vel tauri coctum comedere, vel testes cervi in pulverem redactos, semen urticæ; laudatur potus lactis vaccini; ova perdicis, fimus accipitris cum mulsa, aut ℈ j. limaturæ eboris sæpius sumere cum eadem mulsa, coagulum leporis cum pulvere arthemisiæ, g. x. mosci cum vino calido, in quo bullierit rasura eboris, & cornu capræ; vinum cum floribus rorismarini confectum: theriaca cum limatura eboris, electuarium concinnatum ex floribus rorismarini, aut stœchados cum melle; aut aliud ex pudendo tauri, cum mentha & melle paratum; sed & hic pulvis ad conceptum efficax

Pulveres.

dicitur, ℞ salis ammoniaci ʒ ii. salviæ, cumini an. ʒ j. simul per triduum, menstruis desinentibus, cum vino præbeto, dicitur sal sacerdotale; prodest in-

Sal sacerdotale.

super pulvis factus ex testiculis cervi, & visco quercino, aut alius ex arthemisia cum saccharo summo mane sumptus, si postmodum sequatur suffumigium ex calamintha: coagulum leporis comestum valet, vel uterus ejusdem assatus. Aut à menstrua purgatione sumat duo ova sorbilia nepeta plena, ac postea cum viro congrediatur; aut ℞ testiculorum verris desiccatorum, limaturæ eboris, seminis seseleos, uteri leporis, & coaguli ejus an. ℥ ß, fiat pulvis, quo utatur mane cum jure pulli, vel gallinæ; aut hoc alio nigellæ, salis ammoniaci an. ʒ j. cyperi ʒ vi. terito, in quatuor partes divisito, & unam singulo mane cum vino bibendam dato, menstruis desinentibus. Postea viro commisceatur, sed & virum strenuam operam navare oportet, interimque, dum fœmina medicamentis utitur, à Venere penitus abstinere, & succulentis uti, ac bonis cibis.

Extrinsecùs applicanda Inunctiones suffitus.

Exterius etiam fœmina pudendum inungat succo satyrionis, sparso pulvere leporis combusti, aut balsamo, & uterus suffumigetur trochiscis de myrrha vel de galbano, styrace liquida, baccis lauri, aut lilio cum thure mixto, in forma polentæ, & limatura cornu capræ cum oleo de spica, fimo leporis; rutha sicca cum melle, ligno aloës, eboris rasura, & pulvere uteri suis, aut ex opoponaco cum balsamo. Pessaria insuper conficiantur ex mentha sicca,

Pessaria.

myrrha, & cera, aut ex limacibus cum croco, vel ex coagulo, & stercore leporis cum melle; ex felle taurino, & adipe, aut butyro; ex felle etiam caprino cum oleo ros. & cumino. Hæc quidem ante coitum, à coitu verò obturetur pudendum pesso sive nascali ex lana, sive gossypio madido, in succo myrthi, vel æquis portionibus croci, spicæ, pinguedinis gallinæ, gummi alicujus, & olei de spica. At per quatuor horas ante coitum adhibeatur alius pessus ex croco, myrrha, spica, sevo, gallia, therebentina, mastice, & oleo de spica, cum pinguedine gallinæ, & lana; vel ex satyrione cum melle aut ex oleo ros. cum stercore vulpis, aut ex succo mercurialis cum lana; aut ex eadem lana intincta in oleo de been, bdellii, balsami, vel nucis cupressi, aut de baccis lauri cum gallia, ammonio, & cera, aut oleo de bdellio, & melle; vel ex medullæ cervi, hyssopi viridis, butyri, sevi caprini, styracis liquidæ, meliloti an. ʒ vi. olei de spica ℥ j. galliæ, masticis, spicæ an. ʒ i. cum oleo ros. fiat mixtura pro pesso; vel ex fœnugræco, cum adipe anatis, vel ex musco dissoluto in oleo ros. aut naphæ; vel ex triphæra magna cum succo arthemisiæ, & myrrha, à quibus abluantur partes cum aqua melissæ; alia etiam pessaria formantur ex Gentiana, croco, foliis myrthi, tritis cum pillis arietis, & oleo sesamino; aut ex testiculis vulpis & felle galli, quo apposito fœmina bibat ʒ i. limaturæ eboris cum vino, aut comedat

oculum

oculum hyenæ glycyrrhiza, & aneto paratum. Pessus qui sequitur semel in hebdomada applicitus mirificè uterum purgat, ℞ castorei, agarici, masticis an. ʒ. ß, colochyntidis ℈ ß. bulliant in vino albo, colaturæ adde mellis q. s. fiat lento igne pessus, inspergatur pulvere nucis vomicæ combustæ. Sequantur

Balnea.

postea balnea ex decocto spicæ, florum camæmali, meliloti, pulegii, seseleos, actandem jam dicta suffumigia. Pleraque alia tum interius, tum exterius administranda videre licet apud Aëtium. *Lib. 13. c. 32.*

Primus curationis modus.

Non erit abs re hoc in loco, ut dexter remediorum usus innotescat, duos haud contemnendos sterilitatem curandi modos recensere. Et primò quidem comprobatum à plerisque est, ut fœmina per octiduum ante diluculum capiat

Sirupus.

℥ v. aut vj. sequentis syrupi. ℞ matricariæ, pulegii, calamenthi, origani, hyssopi, pimpinellæ, camedrios, camepithios an. m. j. radicum asparagi, brusci, rubeæ, eryngii, enulæ campanæ, acori, fœniculi an. ℥ ii. cuscutæ, prassii, melissæ an. m. ß, seminis anisi, maratri, ameos, carvi, seseleos an. ʒ ii. cicerum rubeorum p. ii. bulliant in aqua fontana ad lib. ii. colaturæ adde oxymelitis squillitici syrupi de arthemisia an. ℥ iiii. aromatizetur ʒ ii. cinnamomi, absumpto sirupo

Purgatio.

purgentur benedicta laxat. aut diaphœnic. aut pilulis fœtidis, cochiis, de agarico, de hiera cum pauco castoreo, vel hisce aliis pilulis ℞ xylobalsami, cinnamomi, sileris montani, asari, masticis, anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, squinanthi, spicænardi an. ℈ ii. turbith electi, ac præparati ʒ. j. ß aloës ad pondus omnium cum succo fœniculi, fiat massa pilularis, cujus dosis ʒ ii. sed & vir interea, si cacochymicus sit, pur-

Balneum.

getur. Deinde fœmina balneum ingrediatur ex decocto foliorum lauri, mentastri, salviæ, origani, calamenthi, pulegii, menthæ, rorismarini, sabinæ, arthemisiæ, Valerianæ, millefolii, camomillæ, seminis anisi, fœniculi, additur etiam melilotus, spicanardi, seselios, in quo quidem balneo fœmina sedeat usque ad umbilicum per horam, vel etiam fomentetur cum herbis venter inferior, & ex decocto evaporationes capiat, addito thure & alumine, ac in simili

Clyster uterinus.

decocto maritus pedes lavet, à balneo in uterum hic aut similis liquor injiciatur, quo proluatur: ℞ masticis ʒ ii. coquantur in ℥ vj. prædicti decocti, vel in vino, & adde hieræ ʒ ii. sunt qui in decocto addunt colochyntidis ʒ ß. Post-

Suffumigiũ.

hæc odoriferis loca muliebria suffiantur, ut trochiscis de gallia muscata, de ladano, aut hisce pro nobilibus, ℞ mosci, zibeti, ambaris an. ℈ j. ladani ℥ ß secundum artem fiant trochisci: subinde uterus ut mundificetur, aliquod ex his

Pessi.

pessariis contineat ℞ macis, bdellii, galliæ muscatæ an. ʒ ii. colochyntidis ʒ ß, hieræ ʒ j. omnia cum ladano incorporentur, addunt aliqui Euphorbium; aliud, ℞ fellis hædini j. satyrionis ʒ iiii. mellis ℥ iiii. incorporentur; aut ℞ croci, cinnamomi an. ʒ iii. ß, spicæ nardi, meliloti, cardamomi an. ʒ j. axungiæ anatis ℥ ii. vitellos ovorum ii. olei nardini ℥ ß misce, sic purgato utero, fœmina

Pessus reficiens uterũ.

per diem ante congressum retineat intra vulvam pessarium, ex prædictis rebus aromaticis paratum: aut hoc ℞ xyloaloës, styracis, calaminthæ, myrrhæ an. cum oleo moschelino, vel balsamo, aut oleo de spica, in quo dissoluta sit mosci ʒ ß fiat pessus. Ab his venter inferior, & muliebria hoc perfundantur unguento, quo uterus calefiat ac confortetur ℞ radicis enulæ mundatæ ac con-

Vnguentum.

tusæ lib. j. brancæ ursinæ lib. ß, bulliant in lib. vi. vini albi, odoriferi, & adde assungiæ porcinæ lib. j. matricariæ m. j. post longam ebullitionem coletur, ac ponatur in vase vitreato ad ignem, parum adhuc bulliat, ac paulatim indito thuris albi, masticis an. ℥ ß ceræ novæ ℥ vi. & cum omnia fuerint incorporata removeantur ab igne, & asperge hunc pulverem: ℞ cinnamomi, galliæ, cariophyllorum, nucis moscatæ, macis, galangæ, spicæ nardi, zinziberis an. ʒ iii. croci ʒ j. fiat pulvis subtilissimus, ac post balneum cum eo fœmina cuncta

Confectiones.

inferiora inungat, postea se lecto componat, & capiat parum de triphæra magna, sine opio, aut de nuce muscata condita, seu de mirobalanis aut ʒ ß specierum aromatici, rosf. Gabrielis cum vino generoso, vel flores aranciorum conditos, ex quibus etiam mixtis cum sirupo de cortice citri fiat electuarium;

aut

aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua arthemiſiæ, morſelli, de quibus cum vino mane ac veſperi capiat ʒ ß, aut de hoc: ℞ pulveris arthemiſiæ, radicis biſtortæ, nucis moſcatæ an. ʒ j. ſacchari diſſoluti in aqua meliſſæ q. ſ. fiant tabellæ; aut ℞ cinnamomi, cardamomi, cariophyllorum an. ℥ ß, croci ʒ ß, zinziberis, piperis longi, galangæ, macis, nucis moſcatæ, cumini, aloës an. ℥ ß, cubebarum ʒ iii. ambræ, moſci, an. ℈ j. pulverizentur omnia, & cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, fiant rotulæ, aut cum ſyrupo de cortice citri, fiat opiata. Vir etiam poſt lotionem pedum, inungat penem balſamo, aut pinguedine anſeris, vel oleo liliorum cum moſco; atque hæc quidem curatio ijs potiſſimum accommodata eſt, quæ ob flatus aut uteri frigiditatem ſteriles ſunt.

Secundus modus.

Secundus curationis modus à doctiſſimis viris traditus, & expertus, quo aſſeveranter confirmant fœminam fœcundam reddi, hujuſcemodi eſt. Purgetur prius mulier ante tempus menſtruorum decocto myrobalanorum, chebulorum Indorum, Emblicorum, cum ſaccharo, poſt menſtrua balneum per vj dies continuos ingrediatur ex decocto roſ. rub. gallarum, balauſtiarum, radicis pæoniæ, à balneo abſterſo ventre, utero indatur peſſus ex lana, vel candela madida in oleo nardino, vel balſamo cum pulvere pæoniæ, vel ℞ caſtorei, agarici, maſticis an. ℥ ß, bulliant leviter in vino albo, & adde mellis q. ſ. fiat peſſus, qui per triduum applicetur, ſingulis diebus renovando, & ſic paretur: ℞ coaguli leporis, ſtercoris ejuſdem, macis an. partes æquales miſce lana excipiantur. Uterus inſuper abluatur hoc liquore: ℞ nucum cupreſſi numero vi. contundantur, ac coquantur in vino albo, coletur & adde tryphæræ magnæ ℥ j. retineat quantum poteſt, continueturque per triduum, ſuffumigetur inſuper, cum æquis portionibus myrrhæ, thuris, ligni aloës, ſtyracis, cinnamomi. Deinde capiat fœmina ſingulo mane ʒ ii. ſeminis ſeſeleos, cubebarum, vel ameos cum vino albo, vel ʒ j. hujus pulveris: ℞ teſticulorum verris pulverizati, raſuræ eboris, granorum ſeſeleos, matricis, & coaguli leporis an. ℥ ß, pulverizentur omnia, & poſt menſtrua capiat fœmina mane, & veſperi ʒ j. cum vino, aut jure gallinæ, ſi vomit, adde liquiritiæ vel ſacchari q. ſ. finito pulvere fiat hæc paſta. ℞ ambræ, ſtyracis, calaminthæ, an. ℥ ß, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, & cupreſſi an. ʒ ii. fiat pulvis, incorporetur cum oxymelite diuretico, & aqua roſ. ad formam paſtæ, quæ dividatur in quatuor partes, ex una fiat pomum odoriferum; ex ſecunda fiant pillulæ magnitudinis cicerum, quarum capiat ſingulo mane tres: ex tertia peſſus fiat, qui præmiſſa balſami aut olei nardini inunctione, locellis indatur, quarta diſſolvatur in aqua calidiſſima, & fiat vaporatio pro utero.

Paſta in varios uſus.

De ſterilitate fœminæ per collationem ad virum.

CAP. II.

UT non quævis planta ex qualibet naſcitur terra, ſed ſemen unumquodque peculiarem terræ conditionem exigit, ita in hominis generatione; etſi fœmina ſuapte natura fæcunda ſit, requirit tamen ſemen ſibi idoneum, atque conveniens, citra quod procreare nequit, & quod de fœmina dicitur, licet nobis ad viros tranſcendentibus transferre, nam ſeminis fœcunditatem frigiditas, & agri ſpiſſitudo impedit, quia emergere non poteſt, ac per anguſta uteri vaſa, & frigore inſpiſſata, non niſi ſeroſus prolabitur ſanguis, ad fœtus incrementum, quibus nec ſecundæ, nec cotyledones formari ritè poſſunt

cum umbilico, unde fit, ut virile ſemen tametſi prolificum corrumpatur, ſed & extinguitur in utero frigido, & humido, perinde ac ſemen in ſolo humido, & paludoſo, uti ſcribit Avicenna; Similiter etiam in ſicco, & calido utero marceſcit, non aliter quam ſemen in terris, in quibus calx ſparſa permixtave fuerat. *21. 3. tract. 1. c. 8.*

Fœmina an vir ſterilis ſit, quibus notis exploratur.

Veteres medici, fœminæ an viri eſſet ſterilitas, hiſce ſignis venabantur. *Raſius 22. cent. tract. 6. c. 1.* Primò ſperma utriuſque conjugis ſeorſim in aquam infundatur, & quod ſupernataverit, fœcundum eſt, quod ſubſidet, infœcundum. Secundò, *1. Signum.* utriuſque ſemen inſpergito ſuper lactucæ, vel teneræ plantæ radiculas, & *2.* quod illas exſiccaverit, ſterile eſt. Tertiò, accipe ſeptem tritici grana, ſeptem *3.* hordei, & ſeptem fabarum, mingat ſuper ea uterque conjugum ſeorſim, & ſi poſt ſeptem dies naſcuntur, fœcundus eſt is, qui minxit, ſi non naſcuntur, *4.* ſterilis. Quartò, ſi alter conjugum mingat ſuper malvam, & areſcat, ſte- *5.* rilis eſt, ſin minus, fœcundus. Quintò, ſi vir dies novem aut circiter mingat in uno vaſe, & mulier in altero, in quibus ſint furfures cocti, in cujus vaſe vermes citius enaſcuntur, ejuſdem eſt ſterilitas. Quorum tamen ſignorum priora abſque ſcelere deſumi nequeunt, omnia ridicula cenſet Avicenna cit. & vana, potiuſque ſterilitatis ſuſpicionem arguere, ſi vir uxorem cum priori marito fœcundam implere non poſſit; aut ſi fœmina ex marito cum prægreſſa uxore fœcundo non concipiat, quanquam & hoc ex diſparitate provenire poteſt, quippe ſæpe fit, ut neuter coëuntium ſit ſterilis, ſed quia eorum ſunt abhorrentes naturæ, idcirco nihil ex ſeſe, ex alijs vero generare poſſunt; ſic amborum impenſè calidorum aut frigidorum, non facilis eſt conſenſus, temperatorum aut etiam contrariorum perutilis cenſetur congreſſus, ut copioſius, prima hujus operis parte, explicuimus. *Lib. 2. c. 8.*

Cauſæ ſterilitatis ex parte ſeminis.

Quæ cum ita ſint, efficaciora certioraque alia ſigna inveſtiganda erunt, ſi prius ſterilitatis cauſas perquiſiverimus, quarum tum ex parte viri, tum etiam fœminæ quatuor numerantur præcipua genera; quædam enim ſunt ex parte ſeminis; quædam ex parte uteri, & inſtrumentorum; aliæ ex parte principiorum, aut erroris in congreſſu commiſſi, quarta & ultima eſt diſſidium inter utrumque conjugem, de qua ultima cit. jam plus ſatis diſſeruimus. Ex parte igitur ſeminis ſteriles cenſentur, quibus inutile fluit, exile, fluidum, frigidum aut inſigni aliqua intemperie præditum; nec grandinis ſpeciem refert, nec album eſt, tenax, ſplendidum, odorem palmæ, & jaſmini, aut florum ſambuci referens, quale optimum eſſe oportet, eſt etiam infœcundum ſemen valde ſenum poſt 70. annum, mulierum poſt 50. & puellarum ante 14. puerorum ante 18. eorum præſertim, qui nauſeativam ſatietatem patiuntur, & ebrij ægroti, aut ejus qui plurimo utitur coïtu, quive ſeminis profluvio laborat, aut aquæ potatorum, heluonum, pituitoſorum, niſi oppoſita ſeminis fœminei natura id attemperaverit, moderatum inſuper ſemen eſſe debet, nam paucum generationi non ſufficit, copioſius non concipitur, nec nutriri poteſt à ſemine mulieris, ſteriteſcit etiam concubitus, ſi coitus coitui accedat, ideoque meretrices non concipiunt.

Semen boni quale.

Meretrices cur nō concipiant.

Cauſa ex parte uteri.

Ex parte uteri & inſtrumentorum generationis mulier non concipit, ſi uterum habeat vel calidum, vel igneum, vel frigidum, vel humidum, vel ſqualidum, vel nimis carnoſum, & pinguem; vel oppidò excarnem, vel gracilem, aut anguſtum, aut brevem, aut hiantem, quia ſemen rejicit, aut clauſum, quia non admittit: aut ſi vaſa ejus obſerata ſunt, & obſtructa, aut per obductam cicatricem obcæcata, ut Paulus notat, aut ſi uteri cervix obliqua eſt, aut ſi ipſa anguſta eſt aut ampla, quia ſic pudenda adaptari non poſſunt, potiſſimum autem dicente Hippoc. 5. aph. 52. frigiditas ſterilis eſt, quia extinguit innatum ſeminis calorem, &, uti diximus, à frigiditate *Lib. 6. c. 73*

ditate uterus cogitur, & comprimitur ita ut semen recipere nequeat, & venarum ora occludit, ut sanguis non possit in uterum stillari ad fœtus alimentum, & sanguinem aqueum efficit nutritioni ineptum, & multam in utero generat pituitam, ex qua humidior, ac mollior redditus generationi, & seminis compressioni fit ineptus, ea tamen inprimis frigiditas sterilis censetur, quæ spissum reddit uterum, quia intensa, nam densitas vehementer frigidos uteros comitatur auth. Galeno 5. aph. cit. Viri porrò steriles censentur spadones, aut semispadones, & quibus testes quapiam de causa attriti sunt, vel qui penem brevissimum habent, ita ut in uteri profunditatem ejaculari nequeant, quod etiam ob nimiam obesitatem contingere diximus, aut etiam si penis respectu uteri longior, & uterum plurimum feriat; insuper conceptum impedit crassities, aut nimia latitudo ipsius, quam fœmina sustinere nequeat, vel adeo os uteri aperiat, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi non possit, ac semen retinere; adhæc hypospadij, & quibus virile membrum est contortum, aut paralysi affectum, vel vasa Spermatica obstructa, coarctata, contusave, quippe hi omnes rectâ ad uteri recessus non ejaculantur. *Steriles viri qui.* Ex parte principiorum steriles sunt & infœcundæ timidæ, tristitia affectæ aut animi aliquo ingenti dolore, nam hæc vitale robur infringunt. *Causa ex parte principiorum.* Error committitur, si fœmina & vir non eodem tempore ejaculentur, si fœmina statim à congressu tussiat, sternutet, clamet, saltet, aut reliqua non servet, quæ alibi docuimus, aut si coitus nimium sit ardens, aut si semen diu in itinere commoretur in colo matricis, aut retineatur in testiculis viri ante expulsionem, quia sic Spiritus resolvitur, adhæc inviti coitus utriusque aut alterutrius, ut fieri solet inter eos qui inviti matrimonium contrahunt, steriles censentur, amor enim, ut inquit Aëtius, conciliat genituram, quocirca amantes fœminæ crebrius pariunt, nisi nimium ardens concubitus fuerit, ex quo semen dissolvatur, & evanescat; jam & ineptam mulieris formam, sterilitatis causam censet idem autor, elegantem fœcunditatis, sterilis etiam vaga Venus. *Ex parte commissi errorus.* *Lib. 13. c. 26*

Signa. Harum causarum signa pleraque ex dictis jam conspicua sunt, nam quod ad intemperaturas attinet, tum totius corporis, tum uteri, tum etiam seminis earum notas ex ijs, quæ capitibus propriis tradidimus, repetere licet, peculiariter verò uteri & testiculorum intemperaturas dignosces; quia quibus calida est, proclives ad Venerem sunt, & celerrimè genitales partes in eis pilis obsepiuntur, ac si ultra modum calida fuerit, genitalia pruriunt, ac Venere adhuc magis titillantur, menses parcè & cum labore emanant, ardoreque exulcerant, calor percipitur in cute, & carnoso genere, rubor, adipis inopia, capillorum nigrities, promptitudo ad actiones, vigilia, agilitas, iracundia. *Vteri calidi signa.* Frigidior intemperatura contraria efficit, nam & Venus ignavior est, menses supprimuntur, aut parcè fluunt, decolores, lumborum, crurum pubisq; stupor inest, frigiditas tactu, ac refrigeratio prompta. *Vteri frigidi indicia.* Humida multo ac humido semine abundat; tenue, aquosum, copiosumque menstruum redditur, sæpe uterinus fluor infestat, frequensque lumborum, ac pubis gravitas, carnositas, mollities, læsio ab humectantibus, fluxionibus parata est mulier, & multum spuens. *Humidi uteri.* Sicca paucum, & modicè crassum generat semen, in aliis contraria efficit, proximæ dictæ intemperaturæ, adest durities corporis, gracilitas, tarditas, & facilis ab exsiccantibus offensio. *Sicci.* Porrò si calida & sicca sit genitalium aut uteri intemperatura, celeriter ad coitum excitat, & non solum genitales partes, sed omnes circumstantes usque ad umbilicum, & media fœmora quam citissime hispidæ fiunt, petulcos homines reddit & ad libidinem pronos, ilicò tamen satiantur, ac si cogantur, offenduntur. *Nota compositarum intemperaturarum.* Sin autem calida & humida sit temperatura, hirsuti quidem minus, plus tamen semine abundant, nec tamen plus appetunt, sed minori detrimento ultra modum Veneri indulgent, imò si minus intensa sit hæc intemperatura, haud sine detrimento à Venereis abstinent. Verum à frigidiori & humidiori circumjacentes partes glabræ fiunt, & tardè rem Veneream, qui ea

prædіti ſunt, exercere incipiunt, nec proni ad actum ſunt, aquoſum verò ipſis eſt ſemen, & tenue ac infœcundum, vel fœminam generans, pulſus tardus, urina remiſſa, humiditas in coitu moleſta, & ingrata viro: uteri retentrix facultas imbecilla, ac ſi concipiat ob humiditatem, & lubricitatem uteri facilè abortit; quam cauſam eſſe puto, cur ſeptentrionales plurimum abortent, & maximus ibi ſit fœminarum proventus. Frigida & ſicca intemperatura non admodum diſſimilia ſigna habet ante dictæ; craſſius tamen ſemen gignit, & paucum, & fœmina os uteri habet ſiccum, rhagadijs obnoxium; reliqua indicia oculis, & ex conjugum relatione depræhendes.

Fœminæ ſeptentrionales cur plurimum abortent.

Prognoſticũ

Infrigidatio.

Maleficium

Sterilitas maximè contingit ex parte mulieris, ut ait Celſus, tum quia frigidior eſt, tum quia ratione uteri, ſeminis, & menſtrui multis morbis obnoxia, infrigidatio tamen & maleficium, quod eſt privatio coitus, ex parte virorum obtingit, autore Serapione, differunt tamen quod infrigidatio temperie læſa fit, maleficium verò compoſitione, & animo malè affecto, quorum contraria efficiunt Philtra ſive amatoria pocula, ut quidam ajunt. Sterilitas ex ulceribus, ſi magna ſint ulcera, non curatur, ſi parva, difficulter; qui genituræ meatus, à cicatrice, vel ob calculum exectum obcœcatos habent, ij pro deploratis habendi. Sicuti etiam ſpadones, & fœminæ ſeniores, præſertim poſt menſtrua, viri tamen ſenes curandi ut cap. de virorum ſterilit.

Curatio.

Jam verò ad curationem accedens partium ſeminalium intemperantias in viro curabis, ut c. de virorum ſterilit. in fœmina ut c. de uteri intemperie, ſi tamen advertas nativas intemperaturas ſenſim & paulatim, aſſcititias verò audacius corrigi poſſe. Seminis vitium, tametſi non niſi ex totius corporis, aut teſtium intemperantia provenit, ſeq. cap. emendare docebimus, quod ſi ob uteri laxitatem decidit, magnetem lapidem terito linteo alligato, & lacte muliebri intingito, ac ſubdito. At qui vaga Venere delectantur, ſervata continentia generabunt, qui verò ſeminis profluvio laborant, curati fœcundi fiunt; ſi immatura ætas ſterilitatis cauſa ſit, continentiam ſubinde imperabis, ne is, qui natu minor eſt, nimio coitu impotens fiat. Si intemperamenti diſſidium adſit, vult Avicenna, ut permutet unuſquiſque conjugem, rationem eſſe, quia, ut eſt ventriculus avidus ad unum cibum, abhorrens ab altero, quantumvis meliori; ſic uterus ſæpe magis uno, quam altero ſemine delectatur, ita conjuges qui ſimul generare non potuerunt, ſeparati uterque, & novis nuptiis celebratis generaverunt. Sed quia conjugium diſſolvi non debet, niſi juſtiſſimis, ac graviſſimis de cauſis, & quia multæ fraudes hac in re committuntur, conſultius fuerit monere, ut invicem ſeſe ament, ſic illud diſſidium amore vincitur, interimque temperamenti diſſidium ad mediocritatem reducitur. Quod fiet tribus remediorum generibus, ſi vir vel fœmina calidior debito extiterit; Primò victu frigido de quo cap. de uteri calida intemperie, & potu aquæ, cerevifiæ mediæ vel Rhenani vini. Secundò medicamentis, quæ exceſſum caloris frænent, ut ſanguinis miſſione bis aut ter in anno facta, & toties iterata purgatione ex infuſo rhabarbari in aqua lactis, aut cich. manna, caſſia, tamarindis, ſyrupo ex infuſ. roſarum vel violarum. Tertiò à temperantibus calorem, quod fiet ſi pluribus continuatis diebus ſingulo mane capiat ℥ v. ptiſanæ rite paratæ, aut ſeri caprini in quo per noctem maduerint flores violarum, & borraginis, addito deinde ſaccharo, aut aqua cich. borraginis, acetoſæ, ac ſimilibus cum ſyrupo violarum, vel alio infrigidante, aut farre, aut electuario aliquo ex ijs, quæ à nobis deſcripta ſunt, c. de uteri intemperie, in quorum compoſitione, adde pudendi tauri, & vulvæ leporis an. ʒ j. ß. Exterius etiam lumbis ac renibus applicabis unguentum roſ. ſandalinum, refrigerans Galeni addito reſumptivo, aut ſucco cucurbitæ, aut lenticulæ paluſtris, & vaccino butyro recenti, commendatur aquæ dulcis balneum, quæ tamen cautè facienda, ne ultra modum refrigeres.

Si ex caliditate curatio.

4. remed. genera.

Quod

Curatio si à frigiditate.

Quod si frigidior fuerit temperatura, quam maximè sterilem esse diximus, quatuor curabis auxiliorum generibus, Primò calida victus ratione, de qua c. de frigida uteri intemperie: multo aromate cibi condiantur, potus sit vinum Hippocraticum, vel aqua cinnamomi, anisi, fœniculi vel cocta cum corticibus citri, radice chinæ, smilace aspera, aut ligno Indico, præsertim si humiditas conjungatur, conveniunt insuper frictiones factæ, quoad cutis rubeat, tandem obesos macrefacies valido exercitio, labore, & potu parcò.

Secundo apparantibus frigidos, ac pituitosos humores hac ratione, ℞ radicis enulæ, cyperi, calamenthi, fœniculi an. ℥ ß, foliorum melissæ, betonicæ, arthemisiæ, pulegii, majoranæ an. m. j. fiat decoctio ad lib. j. cujus ℞ ℥ iiii. syrupi de arthemisia, mellis ros. an. ℥ j. misce, pro dosi capiat per octiduum, deinde sic purgetur, ℞ electuarii Indi ℥ ß trochiscorum de myrrha ʒ j. ß, diacatolici ʒ vi. aut diaphœnici ʒ ii. ß. decoctionis pituitosæ ℥ iiii. misce, capiat summo mane.

Vterum calefacientia. *Sudorifera.* *Confectio.* *Extrinsecus.* *Balnea.*

Tertio uterum calefacientibus internis ut speciebus, aut rotulis diarrod. abb. cum duplo rhab. dianiso, diacimino, aromatico ros. vel accipiat singulo mane ʒ j. theriacæ finissimæ cum vino generoso, aut cocleare j. aquæ theriacalis optimæ. At humiditate redundante utendum insuper sudoriferis paratis ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni, à quibus iterabit superius dicta medicamenta, donec temperamentum immutetur. Inter reliqua laudatur sequens confectio. ℞ zedoariæ, doronici, galangæ an. ʒ ii. ß. ligni aloës, cinnamomi, cariophyllorum an. ʒ j. ß, spicæ, piperis longi an. ʒ j. satyrionis ʒ ii. castorei ʒ j. mosci, ambræ, an. g. vj. sacchari, vel mellis despumati q. s. fiat mixtura, cujus dosis ʒ iii. singulo mane, cum vino odorifero ac generoso, confert usus syrupi de radice chynæ cum multo aniso, ac ejusdem anisi torrefacti creber usus ante prandium, & cœnam, aut etiam aliæ tabellæ confectæ, ex aniso, cimino cinnamomo, amygdal. tostis, aromatico ros. Extrinsecus etiam balneis utendum sulphureis, aut nitrosis, aut ex decocto herbarum matricariæ, arthemisiæ, betonicæ, melissæ, in quo fœmina per horam ad umbilicū usq; sedeat, & interea sacculis, in quibus portio earundem herbarum includatur, fomententur partes circa pubem: à balneo suffumigium capiat intra uterum per vas angusti orificii carbones continens accensos, super quos hic pulvis inspergatur, ℞ bdellii, myrrhæ an. ʒ j. foliorum arthemisiæ, & matricariæ siccæ an. ʒ ß, testiculorum vulpis assatorum ʒ j. galliæ muscatæ ℈ j. omnia in tenuissimum pulverem redacta misceantur; posthæc uterus ac totus venter inferior perfundatur oleo de baccis lauri, de momordica, de angelica, liliorum alb. de styrace, naphæ, cinnamomi, balsami, & apponantur emplastra pro matrice, quorum plures jam tradidimus descriptiones, est etiam non parvi usus hoc linimentum: ℞ zibeti ʒ ß, croci, spicæ, styracis an. ʒ j. macis ℈ ii. olei de spica aromatica ℥ ß vini optimi ʒ iii. ceræ parum, fiat linimentum; Utero deinde ante coitum inditur pessarius hic, ℞ castorei, opoponacis an. ʒ j. coaguli leporis ʒ ii. croci, ammoniaci, nardi, an. ʒ ii. ß, foliorum citri siccorum, ac pulverizatorum ʒ iii. testiculorum vulpis ʒ ß, cum melle despumato fiat collyrium, quo gossypium intinctum utero applicetur, ac retineat per diem ac noctem; celebratur maximè pessus ex alio hortensi, cum oleo de spica trito, linteo excepto, & locis muliebribus indito, qui uterum mira voluptate afficere creditur, & conceptum ac menses, promovere. Hippoc. polypos in flamma assatos, ac semiustos contra hanc sterilitatem laudat, quibus tamen omnibus cum moderatione utendum, ne noceas nimio usu, aut frustà labores, dum infra consistis.

Inunctiones.

C. de uteri debilitate.

7. popul. 6. 34.

Si ex humiditate curatio.

Humida intemperies conceptum impedit, primò, si cum humore conjungatur, genituram suffocat, & extinguit, Secundò lubricitatem parit, qua facilimè semen prolabitur; Tertiò, non permittit semen fœcundum generari, sed humidum, aquosum, labile, incoctum, ideoque generationi ineptum, Quartò, quia humiditas robur, & firmitudinem uteri destruit, ac veluti paralysin, perpetuumque hiatum molitur, cujus ratione semen non complectitur,

nec os uteri clauditur, ea vi, quæ sufficiat ipsum continere, cum tamen ita occludi sit necessum, ut nec acus specillum ingredi possit; curatur ut c. de uteri humida intemperie luculenter dictum est, ita tamé ut humiditati, quę suffocat, evacuatione magis medeatur, ei quæ lubricat, exsiccatione & abstersione; quæ imbecillitat, roboratione, quæ laxat, adstrictione; sic tamen exsiccare oportet ut modus servetur, quippe nec valde humidus, nec valde siccus uterus concipere potest.

Admonitio

Coniugum examinandi ratio.

Quoniam autem sæpe fit, ut qui generare simul nequeunt, sese conjungant, unde natura deluditur, & generatio perditur, & alter conjugum divortium à magistratu petit, qui hanc rem medico committit, hunc examinandi modum prudenter servari jubet Guido; consideratâ, inquit, prius temperaturâ, & compositione membrorum genitalium, adsit matrona proba, honesta, senior, ac exercitata, quæ præcipiat, ut jaceant simul conjuges per aliquot dies ipsa matrona præsente, confabulentur, & amplectantur, posteaquam calidis, ac multo aromate conditis cibariis usi sint, ac vino generoso, partibus etiam calidis oleis perunctis, deinde quod viderit, referat medico, qui cunctis sedulo pensitatis coram magistratu sententiam dicat, caveat tamen ne decipiatur, quia, uti diximus, hac in re multæ fraudes sæpissime committuntur.

Scholium.

Qui generare nequeunt, impotentes dicuntur. Est autem impotentia duplex, naturalis, & accidentalis: Naturalis significatur apud Jureconsultos per verbum (frigidis *) accidentalis per verbum (* maleficiatis *) quoniam ad impedimentum frigiditatis reducuntur omnes alij naturæ defectus, aut excessus, & arctio membri, quæ copulam impedit: Et ad maleficium, sive fascinationem quodlibet accidentale, quod ex abscissione, castratione, vel alio artificio nascitur, utraque impotentia si perpetua sit, & ante contractum matrimonium contigit, ad separationem satis est, quod autem matrimonium impediat contrahendum, contractum dirimat, ratio est, quia quemadmodum in alijs contractibus non est conveniens obligatio, si quis se obliget ad id, quod præstare non potest, ut apud Jureconsultos est L. impossibilibus ff. de reg. juris: ita in contractu matrimonij, quo conjuges ad debitum obligantur, non est conveniens contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum solvere nequit; Nomine autem impotentiæ coëundi, non solum viri, sed & fœminæ naturale, & accidentale perpetuum vitium ante contractum matrimonium acquisitum intelligitur; perpetuum dico, quia temporarium non sufficit, additur ante contractum matrimonium, quia nec illud satis, quod post matrimonium contingit. Ubi advertendum leges maleficiatis concedere, ut post separationem contrahant cum alia: frigidis verò minimè; reddunt rationem, quia frigidus uni est frigidus alteri; sed cum antea dictum sit omnia vitia naturalia sub frigiditate comprahendi, & intemperatos non generare inter se, posse tamen gignere, si associentur contrarijs temperaturis, videant jurisperiti quam firmiter hoc eorum placitum consistat in ijs, qui propriè frigidi dicuntur, id est, per excessum qualitatis, quippe non semper sequitur, frigidum uni esse frigidum alteri, quia tametsi moderatè frigidus, si cum moderatè aut impensè frigida conjungatur, non generet, tamen temperatæ aut calidiusculæ si associetur, gignere omninò poterit, idcirco satius fuerit, si denuo contrahat, ne generatio frustretur: Porrò in debilitate membrorum, ad cognoscendum, sitne impotentia perpetua an temporanea, statuitur triennij tempus, in quo conjuges diligenter dent operam generationi, & tunc si non inveniatur consummatum matrimonium, separantur, qui tamen terminus interdum prorogari debet, ad majorem rei certitudinem; At si vir propter mulieris arctationem divortium petat, jubent leges, ut vocentur honestæ matronæ, peritæ, ac fide dignæ, quæ sedulò eam inspiciant, & si deposuerint arctam esse, illicò divortium permittunt, sed neque hoc temere faciendum, quia stricta nonnunquam membrana, arctationis causa est, quam curari primo capite docuimus, & morbi qui recipiunt*

Impotentia quale vitiū

Iurisconsultorum placitum non constans.

Triennij tempus statuitur ad cognoscendam sterilitatem.

Morbi qui recipiunt curationẽ, non dirimunt matrimonium.

cipiunt curationem, matrimonium non dirimunt, ut neque contagiosi; sicuti lepra, Elephantiasis, aut lues Venerea. At dicunt tergiversatores, dirimere, si præcedant: non dirimere, si sequantur matrimonium, ego verò firmiter censeo, hæc neq; dirimere contractum, neq; impedire contrahendum, quod tamen faciunt vitia membrorum ad generationem pertinentium, si magna sint, dummodo post consummatum matrimonium non acciderint, quippe humanum est in casibus fortuitis mulieris maritum, & uxorem viri participem esse.

Quæst. an liceat sterilitatem inducere.

2. de morb. mul. 99.

Lib.16.c.16.

21. 3. tract. 2. c. 17.

Conceptum tribus casibus impediunt autores.

Quæstio hic evenit, an medico liceat sterilitatem inducere; quæ duas habet partes; prima est, an conceptum impedire, secunda, an abortum provocare liceat, & quidem Hippoc. remedium ponit conceptum impediens, si misios magnitudo fabæ aqua diluatur, & fœmina bibat, & lib. de nat. pueri, consuluit ancillæ, quæ dedecus verebatur, ut saltaret, quo fœtum expelleret; Aëtius jubet ut sternutet, potissima verò sunt, si in partu, ante, vel post partum non serventur ea, quæ ad prolificum congressum necessaria esse scripsimus, aut si contraria fiant. Sed & ipse Aëtius non tantum medicamenta refert, quæ sterilitatem inducunt, ac conceptum fieri prohibent, sed quæ factum corrumpunt, & expellunt, cui cooperatur Avicenna; id quod in tribus casibus exequendum esse colligitur ex hisce autoribus, in quibus fœminis concipere tutum non esset, quia in partu periclitantur. Primò quia fœmina ita tenella est, ut fœtum perficere nequeat, aut uterus ita parvus, ut ipsum non capiat. Secundò, quando os uteri angustum existit, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri os conclusum est, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur. Tertiò, quando tuberculum, aut quippiam aliud in uteri osculo exortum est, aut morbus aliquis in eodem utero consistit. Addit Theodorus Priscianus, expedire interdum, prægnantibus in vitæ discrimine constitutis, sub unius partus jacturam salutem mercari certissimam, quando aut matricis vitio, aut ætatis impotentia, sub qua præpropere frequenter partus evenit, fœminæ periclitantur. Sicut arborum arescentum, ramorum accommodatur salutaris abscissio; & naves pressæ onere, cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium. Ex altera nihilominus parte est idem circumspectissimus senex, qui in jurejurando mulieri ad corrumpendum conceptum vel fœtum, medicamentum non esse exhibendum, asseveratissime confirmat. Quidam existimant conceptum, nondum animatum, urgente necessitate licere corrumpere, animatum verò minimè, hi Hipp. in jurejurando de animato intelligunt, in alijs locis, de non animato, & hæc est communis opinio, quæ tamen mihi non undiquaque probatur, quia neque inanimatus temerè corrumpendus, nam omnis fœtus corruptio (præter quam quod à viris peritis merito dicitur homicidium imperfectum) mulieri etiam periculosa est, præsertim robustæ, uterumque duriorem ac densiorem habenti. Quocirca de tota re sic statuendum existimo; fœtum aut conceptum corrumpere nunquam licere, etiã periculo matris præsenti, hoc enim in casu, nondum effigiatũ animatumve perdere, minus esse malum, etsi detestandum planè ac fugiendum: nam contendit natura quantum potest, fœtum adhuc non maturum retinere; ejusq; retinendi avida, non nisi confecta & evicta causis cedit abortivis, proindeque in abortu matrem ulterius periclitari necessum est, & ejus corporis magnam fieri concussionem, & indicibilem humorum agitationem, ex quo corruunt Prisciani, & aliorum speciosa magis quam firma argumenta de qua re videndus Batista Silvaticus; graviter prætereà censeo delinquere eos, qui prece, aut pretio mulierculis modum monstrant, quo conceptus impediatur, in hunc finem, ut in delitijs vivant, aut ut cœlent suã sive stupra, sive adulteria, sive incestus, nam ibi etsi non perditur animatus fœtus, perditur tamen absq; legitima causa semen potentiâ animatum, & tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari. Adhæc si prægnans in ventre, aut alibi vulneretur, sic ut abortũ faciat, si fœtus animatus erat, qui percussit, reus est mortis, si verò nondum animatus, mitius cum illo agendum judicarem. Nulla tamen venia sceleratis illis vetulis, & alijs lænis concedenda, quæ divinas, & humanas leges negligentes, malis suis artibus, consilijsq; imprudentiorum medicorum usæ, atrocia infanticidia dare non verentur, ubi enim in virgine

Altera pars

Opinio quorundam.

Conclusio autoris.

In medicis controversi.

Lænarum scelerata artes graviter puniendæ.

Lenæ imprudentiorũ medicorum consilio, infanticidia dant.

aut vidua, cujus pudicitiam lænocinio suo expugnarunt, mutationes animadvertunt, veluti appetitum varium, cibi fastidium, vomitum, nauseam matutinam, passiones cordis, animi deliquia, dentium dolores, illicò arctissimè eam præcingendo primam faciunt experientiam, ut fœtum in utero conceptum extinguant, inde cum nullam opem sentiunt, medicum accedunt, petunt ad menstruorum suppressionem remedium, ea enim retenta parere dolores in præcordiis, & fœmoribus, multosque ciere vomitus honestæ personæ, quæ ob verecundiam medicum haud libenter adire vellet, ubi itaque, quæ menses, & fœtum cieant à medico impetrarunt, utuntur, sin minus, ipsa malefica harum evacuationum non ignara à pharmacopolis petere, & aliunde alias herbas conquirere monet, ut his in vino utantur, alias suffiant, alias ventri imponant, & pro incessionibus parent, de quarum etiam decoctis mane, & vesperi bibant, sed cum neque hæc prosint, venas in utroque pede aperire monent, aut cucurbitulas fœmorum internæ parti, quo facto perit, quod in utero erat, hæc observantibus interdum matribus, & patribusfamilias, ipsis verò prægnantibus, quod res est, dissimulantibus, prætexentibusque dolores ventris, capitis, ac pectoris; redeuntibus verò menstruis, quando se fœtu norunt esse liberas, ad consuetam vitam redeunt, aliis quoque easdem artes communicant, ut eo plura infanticidia fiant, dum liberius vivere audent, & multa committere, quæ ex his paucis lectori æstimanda relinquimus: hæc tamen in eum finem fuerunt animadvertenda, ut à prudentibus magistratibus præoccupentur, & veneficæ hæ vetulæ, seu pestes per universum orbem liberrime vagantes, acerrimè puniantur.

Admonitio ad magistratus.

De sterilitate morbosa, seu diversis affectionibus, quæ conceptum impediunt.

CAP. III.

FIt etiam fœmina sterilis, ob morbosum aliquem affectum, qui partes generationi dicatas sic disponit, ut etiamsi fœcundissimo viro conjungatur, concipere nequeat. Hujus affectionis causæ, seu potius affectiones, quæ steriles fœminas reddunt, in triplici sunt differentia; quædam externæ sunt, aliæ internæ, pleræque etiam occcultæ. Externæ quidem, ut tempus anni, aut regio nimis intemperata, præsertimque frigidissima constitutio aëris, vel etiam pestilens, crassa, nebulosa; medicamenta intensæ alicujus qualitatis utero imposita, veluti rutha, vinum, camphora, sempervivum, cicuta, calx, auripigmentũ, pulegium, acetum, synapi, urtica, flos nenupharis; aut quæ nimium emolliunt, ut radix altheæ: aut quod impensè siccat, ut terræ plurima genera, vel quæ nimis aperiunt, ut abrotanum, & sabina, si extra modum ac mensuram applicentur. Adhæc potus frigidæ, aut ebrietas, aut nimius esus fructuum horariorum, balnei usus immodicus, magnæ evacuationes, vita sedentaria. Internæ causæ censentur intemperies quælibet uteri, aut totius, de quibus supra cumulatè jam egimus: Insuper uteri laxitas seu lubricitas, & osculi ipsius resolutio sive paralysis, quæ facit ut semen ocyssimè prolabatur: uteri durities ob siccitatem, frigiditatem, scyrrhum, aut callum, ejusdem uteri, aut totius corporis nimia pinguedo, nam præ pinguedine uterus clauditur, & ineptus redditur semini trahendo, ac crassius omentum in causa est, ut pudenda aptari commodè nequeant ob prominentiorem ventrem; præterea major pars materiæ seminis absumitur in pinguedinem, & crassitiem; si præter naturam sit, quippe seminis, & adipis eadem est materia, & in viris obesitas breviorem efficit penem; fœminæ verò præter naturam pingues, menses habent diminutos, & multus in pinguedinem sanguis absumitur, ac quod superest, alendo fœtui nõ sufficit, cum maxima alimenti pars in pinguedinẽ transeat, ut scribit Aëtius. Et ob hanc causam Hippocrates dicebat Scytharum plures fœminas steriles esse,

Causa. *Externa.* *Interna.* *Pinguedo.*

Aët. lib. 16. cap. 26. Hip. lib. de steril. de nat. mul. de aëre, aq. & locis.

5. Aph. 44 — *Gracilitas.*

esse. Mulieres insuper præter naturam tenues, sunt inutiles fœtus gestationi quod dixerat idem Hipp. cujus rei causam esse existimat Avicen. quod tenuioribus os uteri perpetuò hiat, ego verò potius dixerim, tenues fœminas tenuem habere uterum, ac imbecillum, idcirco etsi in principio parvum fœtum continere possint, auctiorem tamen, nec retinere, nec absolvere posse imbecillam fœminā, nec rursus se ipsam firmari, & impinguari, nisi nutrimentū sibi soli attrahere anticipet, subindeq; fœtus sufficienti indigens alimonia corrumpatur.

Flatus uteri.

Flatus etiam in utero conclusi sterilitatē faciunt, vel quod præ distentione apertum tenent ostium uteri; vel quod impetu suo susceptum semen propellunt, membrana etiam utero adnascens, quæ ipsum claudit, de qua primo c. hujus operis egim⁹, quod lustrare non pigeat; sed & uteri hiatus, ac perpetua adapertio sterilitatis causa est, quia semen non continet, contentū non amplectitur, proprium ante tempus excernit.

Uteri hiatus causa.

Provenit autem uteri hiatus, ex ipsius insigni debilitate, quæ aut ex continuo menstruorum fluxu originem habuit, aut suppressi diutius sive menses fuerint, sive alij humores, de repente vi eruperunt, & extra modum fluentes compesci nequeunt; ex laborioso partu, vel abortu, quippe ex hisce causis uterus ita debilitatur, ut fibras & membranas obserare nequeat, similiter contingit, ut pudendi sinus nonnunquam hiet, & nimium sit apertus ex magnitudine membri virilis, aut frequenti coitu. His adjunge aversionem- sive contorsionem uteri, quia sive sursum sive deorsum, sive ad latera torqueatur, virile semen in uterum rectâ ejaculari nequit.

Menstrui vitium.

Hipp. Lib. de steril. Arist. 7. de hist. animal.

Sed etiam vitium menstrui sanguinis, steriles facit fœminas, nam si multus est, obruitur genitura; si parcus nec foras profluit, nec intus satis est, & inopia alimenti arescit semen, Hippocrat. & Arist. autoribus, si inordinatus, uterum non expurgat, & semen secum defert, ac genituram prohibet: sic corrupti menses, aut utcunque vitiosi, aquei, fœtidi, nigri, albicantes, flavi, virides, serius aut temporius fluentes, minus apti sunt ad concipiendum, quæ omnia dignosces, & curabis ex primo hujus operis libro.

Semen vitiosum.

Porrò etiam vitiosum semen sterilitatis causa est, nam si aquosum & tenue, delineationem non suscipit; si crassum, à calore non evincitur, neque ex eo efformari quicquam potest, & ineptum etiam est si labem aliquam contraxit, ex putredine vel lue Venerea, aut ex vitio alicujus membri principalis; aut ex commixtione alicujus pravæ substantiæ, qua uterus scatet. Tandem si paucum est, geniture non sufficit; si nimium, copiâ suâ virile semen obruit; ultimò quæcunque aliqua ex superiori libr. numeratis affectionibus in utero tenentur, difficulter aut nullo modo concipiunt.

Abdita causa.

In abditis causarum generibus numeratur inprimis divina voluntas; deinde maleficia; carmina, & magicæ incantationes, nodi, nexus, ac vincula; quibus maligni homines fœminas, ligant, neq; enim (ut inquit Fernelius) fabula est, ideò in jure pontificio extat de ijsdem textus de frigidis, ac maleficiatis.

1. practica. xxviij. — *Maleficiorū differentia.*

Et horum maleficiorum scribit Isaac quædam ex animatis fieri; ita testiculos gallorum in lecto, sanguine positos, congressum impedire; quædam ex inanimatis, ut si nux vel glans separetur, cujus medietates ab utraque parte viæ ponantur, per quam sponsi ituri sunt, aut si quatuor fabarum grana, nescio qua ratione electa, in lecto ponantur, vel in via supra ostium; quod maleficij genus pessimum; ac efficax esse putat: quædam ex metallis, ut ex acu cum qua mortui consuti fuere; quædam ex characteribus scriptis cum sanguine vespertilionis.

Veneni assumptio. — *Medicamēta superstitiosa.*

Secundo annumeratur abditis rerū causis, veneni alicujus assumptio, quo membrū aliquod princeps perditur. Tertiò medicamenta quæ suapte natura, aut superstitione adjuncta, sterilitatē inducant, qualia pleriq; putant plurima reperiri, & ejus generis esse, radice filicis fœminæ mulieri exhibitâ; aut si nitri, aluminis, vel picis quantitas, ciceris vel fabę post coitū in ore uteri ponatur; aut si mulier gestet testiculos mustelæ maris ligatos in sinu muliebri, in pellicula aliqua, aut matrix capræ, quæ nondū conceperat, juxta nudū corpus, in quorū numero est usus piperis, aut nascale ex ipso, aut si statim à mēst. capiat ℥i pulveris extre-

mitatum

mitatum hederæ; aut ſi geſtet os de corde cervi, matricem mulæ, gagatem, aqui linumve lapidem ſive ætiten, ſmaragdum, vel ſaphirum, aut ſi comedat grana hederæ nigræ, vel radicem pimpinellæ, vel in cubili appendat ſcolopendriam, aut corium mulæ, aut portet limaturam ferri, aut ſi mulier quæ peperit, & vult per aliquot annos non concipere, liget in ſecundina infantis, quem pepererat, tot grana cataputiæ, quot annis vult ſterilis permanere; ſic & opium, cicuta, mandragora, & ſimilia narcotica viri teſtibus aliquandiu illita, aut peſſi forma muliebribus indita ſterilitatem inducunt; ſed ſuperiora totâ ſubſtantiâ, hæc manifeſtis qualitatibus, nam omnia ferè frigidiſſima ſunt; & ſquama ferri impenſa ſiccitate ſeminis materiam diſſipat, frigida gelatum, & extincto ſpiritu examinatum minimeque prolificum reddunt. Hæc & multa alia à ſcriptoribus circumferuntur, ſterilitatem inducentia, quæ tamen celare ſatius fuerit, ne maligni homines, aut incauti tyrones, prece aut pretio ſeducti, ijs temerè abutantur. Quartò ad haſce occultas cauſas quidam referunt aſtrorum aſpectus infœcundos in exortu fœminæ, aut in congreſſu; ut oppoſitum vel quadratum Saturni vel Martis cum Venere, quod fortaſſe vir doctus, & quem honoris causâ nomino Johannes Bokelius, & alij non admittent, quia ſemper ſuperiora, cœleſtiave corpora, ad utilitatem, & bonum inferiorum operari ſentiunt, ſed debuerant conſiderare, aſpectus cœleſtes nec peſtem, nec ſterilitatem poſitivè inducere, ſed privativè, quatenus interdum, quantum oportebat, non adjuvant, negari autem non poteſt eſſe aſpectus, qui validius, ac efficacius alijs, inferiora foveant ac vivificent; & hoc eſt, quod dicitur, hunc aſpectum peſtem generare, illum ſterilem eſſe, quia nimirum, aut aëri non imprimit eam vim, quæ ad ejus incorrupti conſervationem neceſſaria erat, aut ſemini, debitam ad generandum efficaciam & energiam, non communicat.

Narcotica.

Bokelius & alij notantur.

Signa.

Cauſarum externarum ſigna colliges ex relatione conjugum: cœli ſtatum & regionem infœcundam depræhendes ex privatione aliarum cauſarum, & quia eâ cœli conſtitutione aut regione, communis ſit fœminarum ſterilitas. Ad internas verò ut veniamus, ſi intemperies aliqua ſubſit uteri, aut totius, dignoſces & curabis, ut dictum jam eſt capite proprio de uteri intemperiebus, & cap. præcedente; laxitatem, & paralyſin uteri tactu explorabis, & quod ſemen non retinetur, aut 2. die elabitur; durities etiam tactu dignoſcitur, quia digitum non admittit, menſes occultantur, aut ſi apparent, ſunt arenoſi, teſte Hippoc. genituram non ſuſcipit, dolet inguen, & lumbi, ac laterum adeſt mollitudo, ac de his extat aphoriſmus, *quibus os uteri durum eſt, ijs uteri os comprimi neceſſe eſt*, eſt autem compreſſio diverſa à compreſſione prægnantis, quia in hac molle eſt uteri oſculum, in illa verò durum.

Internarũ cauſarum ſigna.

Lib. de nat. mul. Lib. 5. aph. 54. 5. aph. 46.

Adnaſcentem membranam digiti admotione continges; & genituram non ſuſcipit, menſibus interdum ſecundum naturam fluentibus, nimia pinguedo & craſſities, vel etiam gracilitas, & tenuitas viſu dignoſcitur, ac de his dixit idem autor, *quæcunque præter naturam craſſæ, non concipiunt utero, ijs omentum os uteri comprimit, & priuſquam extenuentur, non concipiunt.* Flatus accuſant ſtrepitus, quos fœmina ſentit, & nonnunquam ſilentes, ſæpe etiam proſtrepẽtes, per os uteri exire percipit, ventre inflatur maximè à coitu, à quo confeſtim ſemen elabitur, rugitus adeſt, in inferiori venter, tenſio, & moleſtia quæ flatu excreto ceſſat, quarum Hippoc. meminit in lib. Epid. dicens, nonnullis, cum Venere utuntur, inflari ventrem, nonnullis etiam ſtrepere; quæ, ut ſcribit Gal. in com. aut affecta ſunt ætate, aut melancholiâ laborant Hypochondriaca; quæ etiam aſſiduè coitum appetunt, nam flatu replentur à caloris debilitate, tametſi autem de damagora quodam ibi ſermonem habeat Hippoc. tamen fœminarum & mariûm communis eſt ratio, ut Galen. in com. & Paul. infra inquit, in acceſſibus nonnullæ perſtrepunt, nonnullæ horrent: aliis venter inflatur: & quæ horrent cacochymia laborant, nam omnes mali ſucci plenæ cum vehementer repente caleſiunt, horrore divexantur. Uteri hiatum

Fœminæ, quibus venter per Venerẽ inflatur.

com. 3. 6. Epip. 12.

Com. 3. 6. Epid. 26.

indicant

indicant menſes plures, ac humidiores, inordinati, ac citra certas periodos, genitura intus non manet & digito os uteri hians comperitur, adeſt impotentia, febris, laſſitudo, rigor, dolor in imo ventre, ac lumbis, & laterum mollitudo, in congreſſu nullam vel exiguam ſentit delectationem, facilè ſemen citra ſenſum pellit, viro ingrata eſt, pudendum habet humectum, ut refert idem, ſenex. Uteros diſtortos dignoſces ex ijs, quæ capite de uteri contorſione dicta ſunt, menſtrui vitia ex propriis locis & cap. ſeminis defectum ex ijs quæ ſuperiori c. jam prodidimus, ejus tamen labes ex colore, ſubſtantia, & odore dignoſcitur; commixtio alterius ſubſtantiæ, ex ſuperfluis purgamentis de quibus lib. j. capite ult. Tandem abditas cauſas ſic venaberis, venenum quidem ſumpſiſſe, ex relatione, & ex læſione alicujus membri principis gravibuſq; accidentibus, & à communibus alienis. At ex influxu cœleſti provenire, indicium eſt, ſi in ſigno frigido ſicco, & ſterili mulier nata ſit. Maleficium & incantationes argues ex privatione aliarum cauſarum, & quia conjuges mutuò ſe diligentes coire nequeunt, aut cum ante ad invicem amore tenerentur, nunc citra evidentem cauſam odio ſe habent incredibili. Contingit autem maleficium quatuor modis. Primò ſi vir privetur genitiva potentia, cum propria conjuge, & non cum alijs, cujus contrarium facere credendum eſt philtrum, ſi tale quippiam reperitur, quod amare compellat hanc, non verò aliam; Secundò contingit maleficium cum uxorem habet vir exoſam, nec poteſt illam cognoſcere. Tertiò cum vult illam cognoſcere, nec exoſam habet, caret tamen membri vigore. Quartò ſi vigorem habet, ſed ſemen non emittit. Divinam voluntatem in cauſa eſſe comperies, ex abſentia reliquarum cauſarum, præſertim quia cum uterq; conjugum ſint ritè conſtituti, tamen nulla ſequitur generatio.

c. de morb. mul. & lib. de nat. mul.

Signa abditarum cauſarum.

Quatuor modis contingit maleficium.

Ut igitur ab hac cauſa curationem ſterilitatis ordiamur, imploranda quidem eſt divina majeſtas, inprimis recedendo à nævis, & peccatis, deinde ſtudendo eleemoſynis, jejunijs, ardentiſſimis precibus, ac orationibus aſſiduis. Aſtrorum pernicies corrigitur, ſi prædominante aſtro contrario eo tempore, quo Luna viget, in ſigno prolifico fœmina concumbat. Contra venenum pugnabis communibus alexipharmacis, aut unicuiq; veneno peculiaribus, de quibus ſingulares tractationes ſcripſerunt, Aponenſis Gajnerius, & Avic. ac noſtra ætate Mercurialis, ac multi alij, ijs tandem medicamentis, quæ adverſa ſunt qualitati, à veneno aut medicamento in corpore relictæ; odio ſe habentibus medeberis cum ijs, quæ dejectam excitant Veneris appetentiam; ijs qui nimis ardenter coëunt, per ea, quæ calorem infringunt; Maleficia & incantationes exorciſmis curantur, & adjurationibus, quibus per divina immundus ſpiritus expelli traditur. Prodeſſe inſuper contra maleficium dicunt, abrotanum oleo illitum, ac vino ſumptum, radicem aſparagi cum vino dulci coctam, allium hortenſe, ſatuream, ocymum, vel carduum hortenſem, generoſo vino maceratum, videndum etiam, ut ait Iſaac, an maleficiũ ſit ſupra lectum, & auferatur, ſed ſi autor die auferat, & nocte reponat, vel è converſo mutare domicilium oportet. Si characteribus inveſtigandũ, an ſint ſupra limen oſtij, vel ad cardines, ſi acus mortuorum, quærantur maleficia in culcitra, vel pulvinari, ac ſi non inveniantur, mutetur domus. Si ex fabis, nullo humano auxilio, ſed ſola divina virtute curari ſcribit autor iſte, ſi verò ex nuce, jubet ut uterq; conjungũ nucem integrã ſeparet, ſpargatq; ex utraq; parte viæ, deinde conjungat, & poſt ſeptẽ dies coëant, hæc tamen omnia ea fide ſcribo, qua accepi, in genere, fatens eorũ nullam adhuc feciſſe experientiam: autumant etiam fel canis maſculi nigri domui aſperſum maleficiũ arcere, ac fel alicujus piſcis, ejus præcipuè quem Itali (*Zangarinũ*) vocant ſi ſupra ignitos carbones ponatur, dum conjuges lectũ petunt, omne maleficiũ diſſipare; ſimiliter ſi hidragyrium calamo incluſum neſcientibus ſponſis, lecto imponatur, nullũ eis maleficiũ nocere poſſe. Infœcundi aëris ſeu regionis medela eſt mutatio. Intemperierum curationes propriis capitibus tradidimus, ſicuti etiam diſtorſionum, flatuum, & vitii menſtruorum. Reliquum igitur eſt, ut laxitatẽ ſive lubricitatem, hiatumq; & duriciem, obeſionem ſive

Curatio.

c. 4. per totum.

Exorciſmus

Maleficiis arcentia.

sive pinguedinem, gracilitatem uteri, & seminis vitium, hoc capite inprimis curare doceamus.

Curatio lubricitatis.

Lubricitatem igitur uteri, & laxitatem curabis, quatuor remed. generibus; præter ea quæ dicta sunt c. de uteri intemperie humida, & de uteri imbecillitate. Quocirca si humor simul adsit, quo uterus repletur, ac lubricus redditur, præordinata victus ratione exsiccante, utendum primò evacuationibus per ea cathartica, quæ sæpius scripsimus, deinde sudor provocandus ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni Indici. Cibaria condiantur sale, ab antiquis sacerdotali dicto, quod sic concinnatur ℞ salis communis ℥ ij, cinnamomi electi ℥ iiij, piperis, ameos, sileris montani, hyssopi, origani, pulegij an. ℥ ß, siccentur omnia ac pulverizentur subtilissime; absumit capitis, & ventriculi pituitosos humores, uterum purgat, bonum reddit anhelitum, oculos mundificat, ac dentium dolores mitigat, tussim sedat, & respirationis difficultatem.

Sal sacerdotale.

Abstergentia uterum.

Secundò abstergentibus, & exsiccantibus, abstergunt uterini clysteres ex prædictis decoctis cum melle, suppositorium sive pessus ex succo Mercurialis cum mithridatio, & mastice, qui per triduum detineatur; deinde sequatur hoc balneum ℞ matricariæ, absynthij, origani, calaminthi, arthemisiæ, florum camæmali, meliloti an. m. j. seminis ruthæ sylvestris, styracis, calaminthæ, xylobalsami, carpobalsami, costi, rubeæ, been rubei an. ℥ ß, coquantur in q. s. aquæ pro balneo, à quo fiat sequens suffumigium ℞ thuris masticis, ladani, myrrhæ, nucis cupressi, foliorum ejus, ligni aloës, capulorum glandium, zedoariæ, rasuræ eboris an. ʒ ß cum assungia anserina recenti, fiant trochisci, ex quibus uterus suffiatur, ac denuò reponatur pessus.

Roborantia uterum.

Tertiò roborantia in usum veniunt, ut sequens confectio singulo mane cum vino exhibita. ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, zinziberis, xyloaloës an. ʒ i, nucis moscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ i, ossis de corde cervi, rasuræ eboris, margarit: an. ℈ ij ambræ g. x. mosci g. iij sacchari q. s. cum aquæ naphæ, vel ocymi, fiant tabellæ, dosis ʒ i, aut etiam dempto saccharo, & addito ladano, & styrace, emplastrum confice ad corroborandam matricem, in quem usum utilia sunt reliqua, quæ variis hujus operis locis habes, præsertim c. de uteri debilitate.

Adstringentia.

Quartò adstringentibus utendum, de quibus c. de inmmoderato menstruorum fluxu, satis copiose dictum jam est.

Hiatus uteri curatio.

Eadem fere ratione curatur uteri hiatus, victus nimirum ratione aridiori, & constringenti, crebra purgatione, si humores abundent, sudoriferis, ac balneis sulphureis, sirupis ex ligno Guajaco, suffumigijs supradictis, & evaporationibus ac fotu ex decocto myrthi, lentisci, vitis, fol. rof. & olivæ vel radicis bistortæ, quinquefolij, cyperi an. ℥ ij rof. cum calicibus corticum mali granati, balaustiarum an. ℥ i suberis ℥ ß, hederæ m. j. fiat decoctio in aqua, & vino rubeo. Laudat Hippoc. pulverem magnetis linteo ligatum, ac muliebre lacte madidum, sinui muliebri inditum: conficitur insuper pessus sic, aluminis, myrrhæ, agallochi, pilorum leporis, rutæ, baccarum lauri, doronici, nucum cupressi, singulorum ℥ ß, styracis ʒ ij, ambaris ʒ i mosci ℈ ß, oleo myrthino excipiantur, ac fiant pessi, aut per infundibulum uterus suffiatur ex ijsdem pulveribus sine oleo, aut ℞ symphyti, aluminis balaustiarum, myrrhæ, olibani, masticis, terræ armeniæ, nucum cupressi, cornu cervi singul. partes æquales, pulverizentur, ac dentur singulo mane ʒ ij, cum vino adstringenti.

Duriciei uteri ac siccitatis curatio.

Durities si ex frigiditate proveniat, evaporationibus, fomentis, ac suffumigijs curatur, & reliquis quæ c. de uteri frigida intemperie retulimus. Inprimis autem si durities ex siccitate contingat (quæ maximè facit steriles fœminas ut est sterilis sicca terra, argillosa, arenosa, vel petrosa, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen, dissipatur, & conteritur, & exiguum aut nullum ex utero sicco alimentum capescit) tunc fomenta & balnea fiant aquæ dulcis, vel lactis, aut olei dulcis, seu amygdalarum dulcium aut etiam ex decocto herbarum, &

Siccitas sterilis & cur.

rerum

rerum emollientium, ut malvæ, violarum camomillæ, meliloti, radicis altheæ, iridis, assari, & similium; Hippocrat. hoc laudat ℞ vini optimi, & aquæ an. partes æquales, radicis, ac seminis fœniculi an. m. ij, vel tres pro ratione liquoris, unguenti rosarum ℥ iiij. infundantur cuncta in vas novum, cujus operculum perforetur, ac imposita arundine fiat fomentatio. Deinde sequenti unguento partes inferiores liniantur ℞ assungiæ gallinæ, anatis, anseris, an. ℥ j. olei amygdal. dulcium, liliorum, sesamini, singul. ℥ j. ß, radicis iridis, altheæ, asari an. ℥ j, ceræ albæ q. s. fiat linimentum; demum pessaria applicentur, primas tenet aureus pessus, cujus à nobis sæpius facta mentio est, aut ℞ radicis, & foliorum altheæ, malvæ an. ʒ iij, farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. adipis anseris ʒ iiij ß, croci, & musci an. parum, excipiantur serico linteo, ac fiat pessus, qui intinctus oleo irino, aut de semine cucurbitæ, si calor adsit, locis applicetur; alius conficitur ex radice altheæ intincta in assungia gallinæ, vel butyro non salito. Est tamen sequens majoris efficaciæ, quia emollit, digerit, humectat, extenuat, & repurgat: ℞ cerothi ysopi, medullæ cervinæ, adipis porcinæ recentis, therebentinæ, ceræ albæ an. ℥ i ß, aloës ℥ ß, butyri, adypis anserini, coaguli leporis, myrrhæ an. ʒ iiij, cassiæ, nardi, an. ʒ i, mellis q. s. fiant pessaria; idem ferè præstat alius sic, ℞ seminis lini, altheæ, fœnugræci an. ʒ i in vas novum immittito, in quo olei dulcis ea quantitas sit, ut semina contegantur, quæ cum leviter concoqui ceperint, supernatantem spumam colliges, & addita assungia anserina, ac ceræ q. s. fiant pessi. His non proficientibus, alius concinnabitur ex nitro, & ficu arida, aut ex unguento irino cum lana, qui per triduum apponatur, deinde Mercurialis herba, vel pulvis ejus cum unguento rosarum, ut saniem, si quæ sit, educat; vel, uti docet Hippocrates, plumbeus penicillus per triduum indatur; at si durities fuerit callosa potius ex radice altheæ tres ordine fieri debent, magnitudine se superantes, quorum major primo die butyro, aut pinguedine illitus per 24. horas apponatur, à quo secundus, & tandem tertius crassior, quem immorari sinito diutius, deniq; curabis sicuti hecticarum corpora, & siccitatem uteri.

Fomentum per arundinem. *Lib. de nat. mul.* *Vnguentum* *Pessi emollientes.* *2. de morb. mul.*

Pinguedo & crassities sive obesitas, Galeno autore, duplex est, naturalis, & adventitia, de qua, ut idem refert, celebratum illud est, crassum ventrem non parere subtilem intellectum, est autem obesitas hæc morbus in magnitudine impediens coitus operationem, sæpe etiam est symptoma, quoniam solum pulchritudinem lædit. Causæ verò obesitatis sunt aër frigidus, somnus longus, vita otiosa, à curis & studiis libera, & à Venere, cibi copiosi, pingues ac boni succi; ac si naturalis sit, cognoscitur ex venarum angustia, glabritie, corporis infirmitate, & carnis frigiditate. Adventitia contra ex venarum amplitudine, hirsutie, corporis æquabiliori frigiditate, in utraque tamen vires sunt imbecilles. Curatur utraque, præsertim ascititia, nam naturalis ferè curari nequit, duplici proposito scopo, prior est, ut jam facta pinguedo absumatur, secundus prospicere, ne nova generetur. Hæc fiunt quatuor remedior. generibus. Primò victus ratione, in qua potissimum curationis ratio sita est, esto igitur aër calidus & siccus, somnus parcus, ac super lectum duriusculum, vita laboriosa, & curis ac sollicitudinibus domesticis incumbens, exerceatur fœmina validè, alvus lubrica sit, potus vinum aquosum, aut granatorum, aut acetum lymphatum, in quem usum Hispalenses mulieres existimo uti cibo ex pane & posca, sive aqua & aceto qué vocant *gaspacho*; Salmanticenses verò, & alias ex aqua conficiunt, & speciebus aromaticis, & *alojam* dicunt, Lusitanæ pulchritudinis studiosæ usurpant limones cum sale, qui cibus valde extenuat, laudatur panis hordeaceus, quia minus nutrit, reliqua nutrimenta in pauca sint quantitate, ex piscibus salitis, & infumata carne, & montana, fructibus acidis, amaris omnibus & acribus, ut aromate multo, & amygdalis amaris, fames nunquam explenda, à pinguibus, & dulcibus abstineant.

2. de temper. 4. *Pinguedinis curatio.* *Victus.* *Gaspacho, Aloia.*

Vomitus. Secundò evacuantibus utendum, ac potissimum vomitus prodest iteratus ijs, quæ assuetæ sunt vomere, & facilè tolerant, deinde purgatiunculæ leviores sæpius iteratæ, nam fortiora medicamenta corpora obesa non tolerant, quia viribus non constant, idcirco etiam à sanguinis missionibus abstinendum, quamobrem errant, qui putant ad pinguedinem detrahendam conducere hoc remedij genus, ex quo potius frigidior redditur habitus corporis, & vires labuntur. Utendum igitur hiera Galeni, pillulis de aloë, mastychinis, deinde ijs, quæ per urinam evacuant, quæ maximæ sunt efficaciæ ad extenuandum, ut radice apij, asparagis, dauci semine, & ijs quæ menstrua provocent, ut capill. Vener. arthemisia, pulegio, sabina.

Obesitatem non tollit sang. missio.

Diuretica.

Tandem sudor proliciendus decocto sarsæ, aut ligni Indici, non vero radicis chinæ, quia impinguat. Plutarchus, & Cælius Aurelianus ademaciandum laudant rorem cœlestem, rationem reddunt, quia mordicativam possidet virtutem, potius tamen puto, quia purgatoriam habet facultatem. Porrò commentitium videtur, quod Plinius narrat, Lucij Apronij consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere, nisi prædictis remedijs, ac non ferro levatos intelligat, vanum etiam, quod alium fecisse fertur, qui ad levandam molem, ventrem inscindi jussit, sic magna pinguedinis frusta detrahi.

Macrefacientia. Tertiò utendum medicamentis alterantibus, & discutientibus calidis & siccis, tam internis quam externis, ut oxymelite simplici vel composito, & posca pro potu; pro sale verò usuali, sale theriacali, vel sacerdotali dicto; trochiscis de vipera, theriaca, mithridatio, dialacca, diacimino, diacinnamomo, diatrionpiperion, gentiana, & similibus, ex quibus electuaria concinnari possunt, aut ℞ seminis anisi, fœniculi, agni casti, rutæ, cumini, carvi, piperis, zinziberis, masticis, nucis myristicæ, galangæ, ameos, amomi, granorum juniperi, foliorum majoranæ siccæ, pulegij, laccæ, sandaracæ, radicis gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. partes æquales, pulverizentur subtiliter, de quo pulvere capiat per horas duas ante pastum ʒ i cum aceto, vel cum melle seu oxymelite, fiat electuarium, cujus dosis ℥ i. Extrinsecus attenuant, & macrefaciunt balnea sulphurea, aluminosa, aut ex aqua marina, vel commoratio in arena, sole æstivo, frictiones, & reliqua remediorum genera jam connumerata. Sunt tamen admonendæ fœminæ, ne imprudenter desiccativis utantur, ab eis enim mensium viæ arctantur, qui ad superiora recurrentes, jecoris, & lienis pariunt obstructiones, unde mors etiam sæpe accidit, quod contigisse scimus filiæ Illustris cujusdam Comitis Hispani, quæ obesitatem pulchritudinem minuvere sibi persuadens, immodico usu cicerum torrefactorum cum sale, loco elegantiæ conciliandæ prædicta mala contraxit, ex quibus mors subsequuta fuit.

Admonitio.

Uterum reficiencia. Quartò ijs, quæ partem respiciant, & prohibeant pinguedinem gigni, in uteri osculo, aut genitam atterant atque consumant, prohibent quidem sanguinis missio ex brachio, cucurbitulæ scapulis affixæ, ligaturæ & frictiones brachiorum, atterunt jam genitum suffumigia ex sequentibus trochiscis, ℞ masticis, myrrhæ, aloës, aluminis, salis an. ʒ ß cum gummi tragachanti, formentur: aut administrentur evaporationes, & balnea usque ad umbilicum, ex decocto menthæ, calaminthæ, origani, pulegij, marrubij, centaureæ, radicis gentianæ, aristolochiæ, foliorum lauri; conducunt balnea sulphurea, vitrioli, aluminosa, aut ferrata, qualia sunt Leodi in Germania, Lucæ in Italia, Ledesmæ in Hispania, Benaventi in Lusitania. Suppositoria insuper minora initiò, ut locus dilatetur, deinde majora, ex eadem suffumigia,

Balnea naturalia, ex Siccatia.

materia,

materia, cum oleo absynthij, vel ℞ pulveris cinnamomi, cariophyllorũ, nucis myristicæ, spicænardi, calami aromatici, majoranæ siccæ, pulegij, absynthij an. ʒ. ß. cum succo aut oleo convenienti, fiat linimentum, in quo gossypium aut lana intingatur pro pessis.

Si ex gracilitate curatio. Difficilius fuerit graciles incrassare & pingues reddere, ut etiam difficile, siccam corrigere intemperiem, quia humiditas contraria, parum activa, & humida substantia deperdita, haud facilè restauratur, ideoque ritè Galenus dixerat, longius esse humectandi quam exsiccandi tempus. *7. meth.* Curatio fiet per ea, quæ validè nutriant, & humectent de quibus copiosè dictũ est cap. de sicca uteri intemperie, eis si addas, quæ etiam capite de calida scripta sunt, absolutam habebis curationem, haud multum diversam ab ea, quæ hecticis convenit; præterquæ prodest etiam creber usus cibi albi, leucophagum dicitur, & hac ratione paratur. *Leucophagum.* ℞ amygdalar. dulc. decorticat. lib. ij, per noctem in aqua macerentur, deinde in mortario diligenter contundito, inspergendo modicum aquæ rosarum ne oleum faciat, deinde capi vel gallinæ pectus exossatum in eodem mortario concoques, indesq; farinam oryzæ, vel panem jure macro remollitum, zinziberis parum: aliqui addunt, sacchari libr. ß misce, & per extractorium farinaceum in ollam mundam transmittito, ferveat lento carbonum igne, sæpe agitando, ne adhæreat, coctum ubi sit, aquæ rosarum ℥ iij affundes per patinas aut portiones distribues, & saccharum inspergito. Conducunt præterea vitelli ovorum, juscula pinguia, passulæ vino madidæ, farrum, lac vaccinum, vel amygdalinum; ficus; dactyli, pinei nuclei, pedes vitulini, arietini, vinum album tenue, somnus præsertim matutinus longus, lentæ frictiones, balnea aquæ tepidæ, aut ex decocto malvæ, bismalvæ, brancæ ursinę, viol. affusa in fine frigida aqua, ne insignis fiat evaporatio, à balneo inunctiones, & unguenta, potusque lactis, & cibus ex prædictis rebus, à quo ilicò dormiat, clysteres nutrientes, aër calidus, & humidus; animi pathemata omnia vitanda, admittendæ jucundæ confabulationes, animus ad hilaritatem componendus, Venus eliminanda.

Localia. Quod si aut ex causa aliqua prægressa, aut ratione totius, uterus etiam vel os ejus sit gracile, iisdem fere remedijs utendum, localia tamen parti inprimis sunt applicanda. *Si ex vitio seminis curatio.* Aquosum semen emendabis per ea, quæ contra humiditatem hoc c. dicta sunt, cibus sit crassus, & solidus, vina fortia, conducunt insuper omnia, quæ contra virorum sterilitatem sunt dicenda; si provenit vitium seminis ex morbo, curetur ipse morbus, si à nimio potu, abstineat; si à calore, jungatur fœmina frigidiusculo viro: si ex frigiditate, calido, quales nigriores ac robusti, utatur diagalãga, diamosco, & diamargaritone calido. Crassum semen attenuabis per ea, quæ adversus siccitatem pugnant, de quibus c. de uteri sicca intemperie: Corrupto providendum ijs, quæ affectiones principalium membrorum sanant, ac putredinem cohibent, ut bona victus ratione sanguinis missione, purgatione, & ijs quæ per epicrasin corpus evacuant, deinde fontanellis, sudoribus, & alijs, quæ uterum à spurcitia vindicant, de quibus c. de epilepsia ex utero, id quod etiam Hippocrat. commendaverat; *2. de morb. mul.* præter quæ laudatur à Prisciano sequens pessus. ℞ opobalsami ℥ i, peucedani ℥ j ß, aristolochiæ ℥ j, myrrhæ ℥ ß, aloës ʒ ij, croci ʒ j. ß, medullæ cervinæ, adipis anserini an. q. s. misce, fiant pessaria; *Semen deficiens, aut superabundans.* deficiente semine, mederi alimentis benè nutrientibus ac flatulentis Galenus jubet: *3. simpl. 13.* copia curatur, ut c. de gonorrhæa dictum est, 4. remed. genere; reliqua, quæ ad seminis emendationen faciunt, petenda sunt ex c. de virornm sterilitate.

De sterilitate ad tempus.

CAP. IIII.

Affectus natura.

STerilitas ad tempus, dupliciter fœminis accidit, primó quando fœmina ante maturam ætatem, vel post senectã nubit, ideo non concipit, secundó quando peperit quidem, sed à primo partu, aut secundo, sterilis facta est; Primi generis sterilitas accidit, cum fœminæ nubunt ante 14. annum, vel certe antequã menses efflorescant, de qua in physiogenesia plus satis dictum est, tunc enim non concipiunt, quia debiles evadunt, concalefactis aut disruptis vasis, maximè si virile membrum magnum sit, aut semen viri vitiosum, & sponsa tenella, quippe ex vi à pudendo illata os uteri inprimis debilitatur, insuper si virgines, quæ morbo aliqua afficiuntur, viro jungantur, dum enim de virginantur, os uteri enervatur &, humores in corpore redundantes ad uterum confluunt, obstructionesque, febres, & pleraque alia mala gignunt; quæ veró grandiores jam nubunt, difficulter concipiunt, quia uterus induratur, semen vitiatur, & menstrua evariant. Porrò sterilitatis, quæ fœminis accidit, posteaquam semel pepererunt, meminit Hippocrat. pluribus in locis, fit autem multis de causis: Primò ob naturalem defectum ex morbo, & vitioso apparatu, aut ex natura ipsa; sunt enim fœminæ, quibus sufficit semel peperisse, quamvis partus laboriosus non fuerit, tanta quippe illis inest compositionis tenuitas, & potentiarum uteri infirmitas, ut à novem gestationis mensibus, uterus prorsus defessus evadat, ita ut amplius concipere nequeat, aut si concipiat, fœtum continere non possit, quod malum illustribus fœminis, & ijs qui in otio degunt, potissimum obvenit, & Scytharum fœminis idem sæpe contingere Hippocrat. scribit, ideoque earum ancillas, ob frequens exercitium, virorum mixtione gaudere, & fœtus fœlicius concipere ac retinere. Secundó provenit hæc sterilitas ex difficili laboriosove partu, vel abortu, à quo uterus labefactatur, distenditur ac dilaceratur, vel ligamenta ante statutum tempus disrumpuntur, vel ex mortuo fœtu, ob fœdam & conspurcatam colluviem, ac intemperiem, aut ex uteri mola, ad quam vel sequitur fluxus immoderatus mensium, vel suppressio; ac tandem ob vitiosum uteri situm, quem vel ex aliis causis acquisivit, vel ex laborioso partu, vel abortu, à quo articulationes ossis sacri, coxarum, & dorsi, ita distenduntur, ut uterus deinceps conceptionis officio fungi non possit, quia retrahitur, prolabitur, torquetur, vel quavis alia figura afficitur, ita ut antequam ad propriam sedem reducatur, debite semen recipere nequeat, ex quibus etiam variæ intemperies oriuntur, quæ sterilitatis causæ fiunt.

Causa.

1. de morb. mul. 98. Lib. de steril. text. 12.

Lib. de aere, aqua, & locis t. 48.

Scytharũ ancillæ fœlicius concipiunt, quam eorum coniuges.

Curatio.

Si igitur admodum puella sit sponsa, à viro arceatur, donec grandior facta, robur ex intempestiva devirginatione amissum recuperet, vitam agat sedentariam, bonis utatur cibis, ac optimi nutrimenti, à primo concubitu ea adhibeantur, quæ adstringunt, & roborant, de quibus superiori capite 3. remed. genere, & capite de fluxu menstruorum, deinde quando viro accessura est, pudendum lavet cum ijs, quæ laxent, & humectent, ac emolliant, de quibus superiori capite. §. de uteri duritie, à coitu emplastra roborantia umbilico adhibeantur. Quæ vero grandiores jam nubunt, balneis, fomentis, incessionibusque, & pessarijs emollientibus, ac reliquis omnibus, quæ ibidem sicco & duro utero prodesse diximus, tractandæ sunt, ut uterus mollescat, semen rectificetur, ac probe menstrua fluant. Pro valetudinarijs, si affectiones, quas patiuntur à semine vel menstruis vitiatis,

Si grandior sit sponsa.

Si valetudinaria.

tis, oriantur, nullum aliud præstantius auxilium reperies, quam si viro conjungantur, verum si ob jecoris, vel totius corporis vitia fœmina laborat, coitu non levatur, quin potius nova inde mala succrescunt, evocatis in uterum vitiosis humoribus, idcirco præsidium est à viro abstinere, donec bonam recuperet valetudinem, quod si matrimonio celebrato interdum viro accedere velit, purgato corpore, vel aliter præmunito, id fiat: hinc vulgarium error repræhenditur, qui indiscirminatim nil utiliꝰ valetudinarijs virginibꝰ esse putant, quam si viro committantur, quippe si à menstruis, vel semine affectio sit levantur quidem, si verò ab alijs causis affectio proveniat, in majora pericula deducuntur.

Si valetudinaria.

Error quorundam.

Si ex laborioso partu vel abortu affectio fiat, curatur per ea, quæ proprijs capitibus dicenda sunt; si ex mola, juxta conditionem affectus, quem dereliquerit, ut sistentibus fluxum, si immoderatus sit, aut provocantibus, si sit diminutus; si ex fœtu mortuo perodorata, & per ea quibus uterus delectetur, & ad nativam temperiem reducatur, ita conveniunt pessaria ex theriaca, & mithridatio cum balsamo, oleo naphæ, lavendulæ, aut Jhasminorum, quæ etiam liquata in conveniente liquore, per mentencritam injiciantur, aut odoratis suffumigijs utendum, ut bezoino, styrace, ladano, & trochiscis de ambra, de mosco, aliptæ, & galliæ muscatæ. Si ex contorsione dignoscitur ex tumore, ac dolore partis ad quam incumbit, curatur per ea, quæ retulimus c. de uteri recursu ad varias partes.

Si ex partu vel abortu.

Si ob delicatam & debilem naturam fœmina non concipiat, medeberis primò cibis solidioribus, vino, & exercitio habitum corporis reficere, & solidiorem reddere aptis, cavendū ne frequenter fœmina viro accedat, sed per longa intervalla, sic enim robustior erit, & uterus avidius genituram trahet, firmius retinebit, ac efformabit. Secundò adhibeantur utero & lateribus ejus emplastra ipsum roborantia, qualia pro matrice, & similia à nobis posita capite de uteri infirmitate, ex quo petenda reliqua, hujus causæ curatio est; Eadem ratione medetur, si ex ruptione, lassitudine, aut tensione oriatur, ac per ea, quæ capite de partu laborioso dicturi sumus. Tertiò si ex dearticulatione ossis sacri, coxarum aut dorsi, laborandum prius, si quid luxatum est, sublevata cute, ad pristinum locum reducere, ac divulsam carnem conjungere, donec sine molestia, ac dolore fœmina proprijs munijs uti possit; deinde emplastra roborantia, & solidantia applicabis, hoc autem ut rectius fiat emollientibus utendum, ut facilius cedant luxatæ partes, applicandum itaque prius hoc remedium, quod sevatum appellant, & mirificè emollit. ℞ caricarum pinguium ℥ iiij, dactylorum sine ossiculis ℥ v florum lavendulæ p. ij, sepi renum capræ lib. ß, radicum altheæ coctarum, & pistarum ʒ x fœcis ceræ lib. ß, bulliant in lib. ij vini albi, ad vini consumptionem, facta colatura adde sepi arietis liquefacti ℥ i, fiat ceratum, cujus infima pars attingens os sacrum esto amplior, quo utatur per dies viij, deinde reductis partibus adhibeatur sequens cataplasma ℞ picis utriusque, therebentinæ an. ℥ i, galbani, serapini, ammoniaci, myrrhæ, masticis an. ʒ iij cinnamomi, nucis muscatæ an. ʒ i, croci ʒ ß, fiat cataplasma, ejusdem fere virtutis est aliud, quod sic paratur ℞ pulveris ligni aloës, cariophyllorum, sanguinis draconis an. ʒ i, succini, belzoini an. ʒ ii, granæ ʒ ß; ambræ, & mosci an. ℈ i, therebentinæ q. s. fiat cataplasma parti luxatæ apponendum. Interim tamen umbilico aliquot ex emplastris pro matrice apponantur, aut ex proximè dictis pulveribus cum ladano, balsamo, & taccamacca, subinde post menstruam purgationem, fœmina suffumigium capiat per uterum ex his trochiscis ℞ ladani depurati, styracis an. ℥ ß. cariophyllorum ʒ i, terantur in mortario lapideo cum pistillo calido & aqua rosacea ac fiat pasta pro trochiscis, à quibus fœmina os uteri zibeto inungat, ut curata affectione reficiatur, viresque resumat.

Si ex delicata natura et debili

Topica roborantia.

Ex dearticulatione.

Sevatum.

Cataplasma.

Trochisci.

De sterilitate virorum.

CAP. V.

Definitio. QUoniam virorum sterilitas fœminas etiam, etsi per accidens, steriles reddit, de ijs hoc loco agendum fuit; fiunt autem viri steriles perinde ac fœminæ, idque ob varios affectus, utcunque tamen hæc affectio, est impotentia seu difficultas viri ad generandum debito tempore; symptoma in genere noxæ actionis naturalis, & contingit viris ex parte virtutis, instrumentorum, aut materiæ, sive seminis, ita fit ut quatuor sint modi sterilitatis in viro; *Quatuor modi sterilitatis in viro.* Primus est genitalium partium ignavia, quæ quidem impotentia est ad exercendam rem Veneream, quamvis ea uti vir cupiat; tales in Venerem haud promptè ruunt, & si conentur, pudendum non attollitur, aut si attollatur, molliter ac leviter id fiet, moxque in fœminæ accessu subsistit, semine citissime citra ullam delectationem emisso, vel excreto flatu per intestina, aut aliter, ut in senibus contingit. *Vitiata penis figura.* Secundus modus est vitiata figura, ut si penis decente brevior sit, ut ad os uteri pervenire nequeat, aut si debito longior, tunc enim minus delectatur fœmina, quia pudendi summitas titillationis locum præterit, ac plurimum ferit, & uteri collum dilaceratur dolore; ac mala figura afficitur, semenque in longo itinere vitiatur: quidam addunt, quia etiam infrigidatur, quod mihi minus probabile videtur, quia non video, qua ratione in membro calido, munitoque à colo matricis etiam calidiusculo, infrigidari queat, potiusque putarem haud debitam fieri ejaculationem, quæ tamen omnino requiritur ad delectationem, quæ non parum ad generationem facit: vitiatur insuper figura ex nimia crassitie, & latitudine, quam fœmina sustinere nequit, vel adeo os uteri aperit, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi nequeat, ac semen retinere, adhæc si sit inflexum, aut tortuosum, aut vir hypospadius, (sic dicuntur, qui non in glandis summitate, sed in radice ipsius foramen habent) *Hypospadij qui.* quales sæpe vidimus, atque hi omnes non rectâ semen in uterum ejaculari possunt, ut superiori capite proditum jam est. *Seminis vitium.* Tertius modus est seminis vitium, quia vel intemperatum ut frigidum, aut fervidum, vel fluxile, aquosum aut tenue; justo crassius, parcius, aut copiosius, undefit, ut aut diu detineatur, aut citius, quam par est, excernatur, virileque detumescat ante debitum tempus, imo sæpius ante congressum, sic ut coire non possit. *Debilitas partis principis.* Quartus modus est totius corporis vel principis alicujus partis debilitas ob morbum, vel caloris defectum, ut si cor, cerebrum, aut epar, à quibus spiritus genitivus effluit, debilitate laborent, aut renes, vel lien affectu aliquo seu obstructione teneantur. Ex quibus constat steriles viros, aut coire non posse, aut semen non emittere, aut si emittant, inutile esse.

Causa. Fit genitalium ignavia ex mollissima, & effœminata carne, pudendi nervosa substanstia testium attritione, parvitate, frigiditate, humiditate, paralysi, quales sunt eunuchorum, qui thlibiæ dicuntur, aut erectione eorundem, ut sic compræhendantur tres eunuchorum modi, de quibus alibi dictum; *Lib. de nat. mul.* fit insuper ex obstructione vasorum seminalium, colis aut viarum ejus distorsione, aut compressione, propter quam semen ejaculari non potest, fit etiam ignavia ex maleficio, ut dictum est c. superiori. Vitiata figura errore naturæ aut nervi brevitate contingit. Seminis vitium ex testium, & vasorum seminalium frigiditate nascitur, sicuti erectionis defect⁹, ex mollitie, & relaxatione fistulosi nervi, nam hæc invicem se consequuntur, quia ex frigiditate nascitur aquosus humor, qui laxat, & defectus flatus, unde virile non erigitur; aut etiam

ex

ex penuria ſpiritus, vel flatus, quos diſſipat calor multus, aut conſtringit frigus, aut verecundia, & occupatio in rebus arduis facit, ut non accurrant ad teſtes ſpiritus vitales, ac influens calor, in quibus præcipua ratio prolifici ſeminis ſita eſt. Ejus autem frigiditatis cauſæ prægreſſæ ſunt, ventris nimia pinguedo, omenti moles, potus frigidæ, uſus medicamentorum refrigerantium, qualia in teſtium inflammationibus adhibentur. Totius corporis, aut partis principis vitium fit, ob impenſum aliquod intemperamentum, vel ob luem Veneream, vel ex nimia obeſitate, quæ certè una ex potiſſimis cauſis eſt, cur tam fœminæ quam viri ſint infœcundi, ſi Hipp. credimus, Ariſt. & Plinio; ratio eſt, quia ſeminis, & pinguedinis eadem eſt materia, ideoque tantum de ſemine deeſt, quantum pinguedinis abundat, ac inſuper penis brevior efficitur. Evadunt etiam impotentes, quibus ſectio venarum retro aures facta eſt, aut ob morbum aſſiduum uſtiones, fontanellæ, vel aliæ apertiones fiunt, à quibus humor continuè manat, & minuitur materia ſeminis, tametſi enim ſemen à cerebro non decidat, eſt nihilominus cerebrum pars, quæ vim, & efficaciam ſemini ac teſtibus tribuit.

Frigiditatus virorũ cauſæ.

Hipp. lib. de ſterilibus Ariſt. 1. de gen. anim. 18. 2. de gen. animal. 19.

Obeſi cur ſteriles.

Igitur membri paralyſis dignoſcitur, quia nulla fit erectio, & in aqua frigida non contrahitur, quia ſenſu ferè caret; ignavia ex habitu obeſo, & molli depræhenditur, & glabritie, vita crapulis, & otio dedita, unde fit, ut viri ſeptentrionales minus cupiant fœminis commiſceri, ob nimiam corporis liquiditatem, ventriſq; molliciem ac frigiditatem, quæ faciunt, ut minus viri ad coitum proritentur, quippe accedit temperaturæ crapula, & aſſiduæ compotationes, quæ eos humidiores, frigidioreſque reddunt. Pudendorum defectus, mollities, laxitas, tortuoſitas, aut depravata compoſitio oculorum inſpectone captatur, aut laborantis relatione. Reliqua teſtium intemperatorum ſigna coincidunt ferè cum ſignis intemperati uteri, de quibus ſupra, nam viri calidiores teſtes accuſat in Venerem ab adoleſcentia propenſio cum ſubita penis erectione, ac celeri excretione ſeminis, quod etiam calidum, acre, & mordax ſentit, & ipſe, & mulier ipſa: offenſio à calidis idipſum oſtendit, & quod modico frigore juvatur, partes genitivæ & his proximæ uſque ad umbilicum, celerrime plurimis veſtiuntur pilis flavis, aut nigris: ſi calidiores & ſicciores ſimul præter dicta ſigna ſemen craſſum eſt. At ſi calidiores & humidiores, Venerem minus prædictis appetunt, & uſu ejus immodico minus læduntur, imo abſtinentia Veneris offenduntur; frigidorum teſtium ſigna ſunt contraria, nam ſi ſimul humidi ſint, vir verecundus eſt inter mulieres, penis illi tardè, & rarò attollitur, Venerem ſerius exercere incipit, nec ea delectatur, ſemen tenue & aquoſum tardè in coitu excernitur, frigidum à muliere ſentitur, infœcundum omninò eſt, vel fœminas gignit, partes genitivæ, & his vicinæ aut glabræ ſunt, aut pilis tardè conveſtiuntur, & illis quidem tenuibus: frigidorum, ac ſiccorum teſtium indicia eadem, niſi quod ſemen parcius & craſſius.

Signa.

Septentrionales cur Venerem minus appetãt

Teſtium calidiorum ſigna.

Frigidorum

Seminis vitium depræhenditur, quia ſi frigidum ſit, tenue aquoſumque ocyus redditur, ac prorſus labile, & ſine delectationis ſenſu, ſæpe etiam abſque erectione effluit, unde corporis imbecillitas ſequitur, extenuatio, & macies, quinetiam mulier ipſum in utero frigidum depræhendit, ac viri ut plurimum verecundiores ſunt inter mulieres. Si paucum, cum animi deliquio excernitur, totius corporis debilitas ex morbo totius dignoſcitur; partis autem principis, quia aut epileptici, aut epatici, aut timidi, ſolliciti præter modum verecundi, triſtes, furibundive ſunt, aut coitum præter rationem abominantur, vel ſimili aliquo affectu corripiuntur; illud enim cordis, hoc genitalium infirmitatis indicium eſt, demum ſteriles ſunt, qui actus exercent muliebres, aut voce fœminas referunt, quia & ijs membra præcipua, à quibus ſpiritus genitivus decidit, debilia ſunt, ſicuti & illis, qui paucos barbæ pilos & exiles habent, cum ijs enim teſtium frigiditas conjungitur, ſed & ſteriles qui pluribus fœminis delectantur, & propriæ non convenit, quinetiam inviti coitus ſteriles

Signa vitiati ſeminis

censentur, nam dicente Aëtio, Amor genituram conciliat, & propterea fœminæ amantes crebrius pariunt, nisi nimium ardens sit concubitus, ex quo semen dissolvitur, & evanescit. *Lib. 13. c. 26.* Porrò coitus frequentia homines reddit steriles, & ad generandum debiles, aut si quis à prima juventute immodicæ libidini sese emancipaverit, vel si coitum exerceat cum puella admodum pusilla, aut cum vetula, his enim genitalium virtus debilitatur; at si cum menstruata, aut valetudinaria congrediatur, aut non gignit, aut fœtus erit vitiosus, jam verò coitus ilicò à medicamento purgante, aut sanguinis missione, vel evacuationibus magnis aut laboribus, non sterilis duntaxat est, sed plerumque lethalis.

Coitus à medicamento purgante lethalis.

Qui ex ipso ortu spadones existunt, & impotentes, quia arte medica curari nequeunt, dimittendi sunt, sicuti & illi quibus arteriæ retrò aures scissæ fuerunt.

Curatio.

In alijs curatur sterilitas, primò tamen videndum, an malum proveniat ex vitio totius corporis, cordis, jecoris, cerebri, aut renum, quo casu medebitur juxta rationem uniuscujusque morbi præsentis, aut membri affecti; si ex seminis vitio, obesitate, aut laxo corporis habitu, curatur ut superiori capite dictum est; membri virilis mala compositio etiam corrigitur, nam hypospadij emendantur summa glande perforata, & canaliculo immisso.

Hypospadij cur.

Exiguitas membri frequenti coitu, nam officij proprij exercitatio robur partium augere solet, ut Galenus autor est, *6. de locis.* ideoque asperis etiam frictionibus utendum, inunctione olei castorei, costini, nardini, lumbricorum, fomentatione ex lacte tepido ac decocto piperis, & piretri, præcipit enim idem Galenus, *14. meth. in fine.* ut quibuscunque particulis bonam habitudinem reddere cupimus, has, & fricare, & perfundere, & percutere, & picare jubeamus, tantisper dum intumescant, protinusque desistendum, id quod satis erit si fiat in hyeme bis, in æstate semel; deinde in congressu fœmina crura habeat elatiora, & ventrem pulvino supposito: at si in longitudinem protenditur, fœmina totum viri pudendum non suscipiat, sed manu ad radicem ipsius penis apposita, vir strictim contineat. Si tortuosum ac curvum sit, quod ligamenti brevitate fieri diximus, paretur canaliculus plumbeus, vel argenteus, accommodatus crassitudini ipsius penis, in quem immisso alligentur fistellæ, ita, ut tandem figura membri recta ac naturalis recuperetur, prius tamen inungatur butyro recenti, oleo liliorum amygd. dulc. quæ si non prosint, ligamentum abscindatur, deinde dictis jam, & aliis mollioribus inunctionibus tractetur, quo etiam modo frœnulus curari debet.

Frœnuli curatio.

Verum si ex ignavia genitalium, corporis ac seminis frigiditate vel paucitate oriatur, quod ut plurimum fit, curatur quinque remediorũ generibus, quorum generalis scopus sit Venerem excitare: sunt porrò quæ Venerem excitant in triplici differentia, ut colligitur ex Galeno; *6 de loc. 6. 5. simpl. 23.* quippe alia seminis abundantiam præstant, quæ calida, flatuosa, & humida sunt, bene nutriunt, totisque substantijs familiaria existunt: alia genitum semen provocant, & tentiginem excitant, quæ calida sunt, & flatuosa citra exsiccationem; alia flatum generant, erectioni pudendi maximè idonea, quæ humiditatem flatuosam, & semicoctam in se continent; ex his quælibet, alimenta sunt aut medicamenta. Primò igitur convenit aër temperatus, somnus paulo longior, molliusculis culcitris ex pluma, ut est septentrionalium usus, vita delitiosa, & læta, animi securitas, remotio curarum, sollicitudinum ac tristitiæ, leves etiam frictiones manibus fiant, deinde inunctiones humectantes, supra dorsum, genitalia, & circumjacentia membra; audiat amatorias fabulas, lusitet cum pulchris & lascivis puellis, à coitu tamen abstineat, quoad animus assuescat, & genitalia valida facta fuerint. Aspicere gallos & similia animalia coeuntia, Veneris appetentiam excitat; nam

Si ex ignavia genitalium.

Venerem excitantia.

Victus ratio

Segnius irritant animos dimissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit.

Reverentia tamen honestatis moraliter perpetuò servetur, vitetur repletio,

tio, ebrietas, & infrigidantia, ut lactuca, papaver, opium, & similia, calida nimis, quæ ventositatem consumunt, ut agnus castus, rutha, balnei usus immodicus, frequens coitus, cacochymia, & larga sanguinis missio, aut purgatio; cibi sint optimi ac plurimi nutrimenri, sed qui non ita facile concoquantur, ut major flatuum copia excitetur; convenit itaq; panis ex optimo tritico confectus, cum semine sesami, aut dauci, ex reliquis Cerealibus, oryza, cum amygdalarum contuso, & lacte ovino, fabæ, faseoli, pisa, fœnugræcum, & ciceres, quibus præcipua laus est, quia & abundè calefaciunt, & flatum pariunt, multique sunt alimenti. Ex carnibus vitulina, vervecina, hædina, capones, gallinæ, perdices, phasiani, attagenes, & columbini pulli pinguiculi, sed omnium superat vires Catullianus passer, quia mirificè Venerem incendit, & semen auget, turturum etiam, anserum, anatumque caro, aut bovina cum eruca cocta, præsertim verò passerum, & columbarum cerebella, arietum, & gallorum testes, nota est apud Lusitanum historia mulieris, quæ incauta marito dedit in cœna testiculos gallorum, cum melle & aromate paratos, ex quo cibo in priapismum, & Veneris insatiabilem irritamentum devenit: ova insuper sorbilia, præsertim perdicis cum pulvere pudendi tauri, vel cervi exsiccati, vel si necessitas urgeat cum pulvere pedum aut rostri stincorum; summè laudatur cibus ex ovis vinoque paratus, adjectis croco, cinnamomo, & saccharo, qui cibus teste Valeriola Gallicis (*sambaion*) dicitur. Ex piscibus utiles saxatiles omnes, & optimi nutrimenti, ut gobiones, lucij, buglossi, cyprini, soleæ, auratæ, muli barbati, ac similes multo aromate ac vino conditi, aut hoc intinctu. ℞ galangæ, piperis longi, cinnamomi, zinziberis, cardamomi, nucis muscatæ an. ʒ ii. croci ℈j. nucleorum pini, pistaceorum, aui lanarum, dactylorum, passularum an. ʒ iii. contundantur omnia simul, & cum sapa vel vino fiat intinctus, quia tamen plures non delectantur dulcibus admixtis piscibus, dactyli & passulæ detrahuntur, & loco sapæ acetum additur. Ex oleribus conveniunt mentha, & rutha viridis, sic enim flatus excitant ac Venerem provocant, siccæ vel frixæ extinguunt ac discutiunt, nasturtium asparagi, cynaræ, seu scholimus sive carduorum capita, quæ summè laudat Avicenna, melissa, pulegium, ocymum, satureia, enula, orminium, fœniculum, buglossa, brassica, borrago, & eorum semina: Ex fructibus nuclei pini, castaneæ, avellanæ, amygdalæ, pistaceæ, ziziphæ, mixariæ, dactyli, nux Indica condita, aut juglans recens, cinnamomum viride conditum, uva recens, aut sole exsiccata, ficus, eruca. Ex radicibus pastinaca, dauci radix, quam vocant carotam, satyrion, allium, cæpa, napi, raphanus, radix eryngij, vel acori, aceorum semina, quorum condituras vide apud Platinam lib. de honesta voluptate, sive de arte coquinaria; præsertim vero bulbi copiosum generant semen & lac, unde illud Epigrammatarij.

Cum sit anus conjux, & sint tibi mortua membra,
Nil aliud, bulbis quam satur esse, potes.
Qui præstare virum Cypriæ certamine nescit,
Manducet bulbos, & bene fortis erit.
Languet anus, pariter bulbos ne mandere cesset,
Et tua ridebit prælia blanda Venus.

Lac insuper bovinum, ovinum, humanum, camelinum, & butyrum omne ad Venerem faciunt, cum quibus, ac vino fruges ut plurimum elixentur, ita poteris parare vermiculos ex farina factos, quos Hispani (*fiados*) Lusitani (*aletria*) vocant, sic leucophagum parabis, aut ex vitellis ovorum tritis cibus concinnetur, cum semine erucæ, lacte, vino, & aromate, vel ex dactylis pinguibus cum hordeo, farre, lacte, vino, ac cinnamomo; sequens cibus plurimi est alimenti, tardè coquitur, epar, & renes concalefacit, ac Venerem mirificè excitat. ℞ gallinas, caposve bene exanteratos & lotos, in veru tamdiu ad focum volve, quoad semicocti fuerint, inde tessellatim divisos in ollam indito, amygdalas deinde tostas sub cinere calido abstersasq; tere, his buccellas panis subtosti addito,

Marginal notes: Cibus. — Cent. 2. Sch. 8. — Hist. — Sambaion. — Intinctus pro piscibus condiendis. — Olera. — 20. 3. tract. 1 cap. 21. — Fructus. — Radices. — Cibi compositi Venerem excitantes, & fœcunditatem inducentes.

addito, mixta cum vino ac jure per cribrum ſetaceum tranſmitte, omnia in ollam pone, inſperſo cinnamomo, zinzibere, & ſaccharo multo, tamdiu effervere ſinito lento igne procul à flamma, quo ad juſtam cocturam pervenerint, ſemper miſcendo, ne adhæreat; hic etiam cibus fœcunditatem inducit; ℞ raparum, paſtinacæ, oryzæ, frumenti excorticati an. partes æquales, coquantur in jure arietis cum cæpis, & braſſica, ac cerebellis avium, terantur poſtea, & aſperge pulveris cinnamomi, cariophyllorum, galangæ, caudæ ſtinci an. pro ratione, juſculum potetur, ex reliquo fiat cibus ſpiſſus, qui mirabiliter inducit fœcunditatem, cui rei etiam peculiaris eſt oryza abluta, ac emollita in lacte per diem ac noctem, poſtea cocta in lacte, & butyro vel aqua & oleo, additis zinziberis, erucæ, piperis longi, an. g. x. ſacchari, & mellis ad guſtum: Item cæpa cum ovis, & butyro frixa, caſtaneæ excorticatæ, ac coctæ in jure pingui gallinæ, aut in aqua, deinde in lacte addito zinzibere, & eruca; aut ℞ mellis anacardi, mellis apum, butyri vaccini an partes æquales, ferveant ſimul, & dormitum iturus aſſumat quantitatem lupini cum vino; ad Venerem irritat id, quod ℞ radicis ſatyrij, eryngij conditi, conſervæ dauci an. ʒ iii. pulpæ dactylorum lib. ß, nucleorum pini, avellanarum torrefactarum, piſtaceorum an ℥ iii. ſeminis bulbi, amaraci, napi, paſtinacæ, mercurialis, erucæ, linguæ avis, ſeu nucis muſcatæ an. ʒ j. piperis longi, albi, galangæ, cardamomi an. ℥ ii. zinziberis conditi, teſtium vulpis, priapi tauri an. ʒ ii. ß, medullæ nucis Indicæ ℥ j. contundantur, & ad ignem cum ſaccharo ferveant, & additis ſpeciebus, fiant rotulæ; addunt aliqui in compoſitione ʒ ii. caudæ ſtyncorum, ſed tunc magis erit medicamentum, quam cibus.

Medicamenta. Secundo medicamentis utendum, quæ ſemen provocent, tentiginem excitent, & ad membri erectionem faciant, hæc intus ſumuntur, aut extrinſecus applicantur, utraque ſimplicia, aut compoſita; ſimplicia quidem cenſentur, præter jam dicta, urtica, camepitheos, apium, petroſelinum, eruca, carvum, piper longum, ac nigrum, zedoaria, coſtus dulcis, ſatyrium, zinziber, galanga, piretrum, fœnugræcum, ſeſami, ac lini ſemen, dactyli, ſemen malvæ, lingua avis, quæ eſt fructus arboris, cujus ſuccedaneum nux myriſtica. Fortiora ſunt, caro leutræ vermes multipedes, ut ſtellio, lacerta, ſtincus, præſertim ejus cauda, renes, & extremitates, ex quibus variæ fiunt compoſitiones, inter quas ferè omnium conſenſu hæc primum obtinet locum. ℞ ovorum vitellos

Conserva prima. num. vi. butyri recentis, lactis ovini an. q. ſ. veretri taurini exſiccati, ſatyrionis, zedoariæ, zinziberis conditi, teſticulorum vulpis, & galli ℥ j. teſticulum dextrum arietis, cerebellorum paſſerum elixorum, deinde aſſatorum ℥ ii. medullæ nucis Indicæ ℥ j. ß, nucleorum pini, piſtaceorum, amygdalarum mundatarum, dactylorum, ſeminis malvæ, mercurialis, erucæ, cariophyllorum, zinziberis, piperis longi. albi, nigri fructus, qui dicitur lingua avis, cinnamomi an. ℥ ii. coquantur omnia in lacte ovino, contundantur poſtea cum eodem lacte, & adde caudæ ſtincorum ℥ ß, mellis roſati lib. ii. ſacchari albiſſimi lib. vi. bulliant lento igne, ſemper miſcendo, quoad conſiſtentiam electuarij acquirat, doſis eſt nucis quantitas ante prandium, & cœnam, cum vino optimo, eſt adeo mirabile, ut plerique dicant, divinitus fuiſſe revelatum, quidam ſine cauda ſtincorum parant, quod ſecurius fuerit.

Secunda. Secunda confectio ejuſdem fere efficaciæ ſic concinnatur. ℞ ſatyrionis lib. ß, dactylorum ℥ iiii. zinziberis conditi, myrobalanorum, emblicorum conditorum, jujubarum an. ℥ ii. coquantur in lacte ovillo, poſtea piſtentur, & adde teſticulorum gallorum, & verris an. ℥ ii. cerebellorum columborum, & paſſerum ℥ iiii. cerebella ac teſticuli in vino coquantur, & cum modico butyro, vel oleo olivarum quodammodo frixa parentur additis vitellis ovorum tribus, ac tandem adde mellis deſpumati, ſacchari albi an. lib. ii. bulliant lento igne, ſemper commiſcendo, & facta coctione pulverem adde hac ratione ſeorſim paratum. ℞ pulveris pudendi tauri, ſeminis erucæ an. ℥ iii. galangæ, zedoariæ an. ℥ ß. cinnamomi ʒ v. piperis longi, ſeminis fraxini an. ℥ ii. ß,

ſeminis

ſeminis mercurialis, & malvæ an. ʒ ß, medullæ nucis Indicæ, pinearum mundat. fiſticorum, amygdal. dulc. an. ʒ ii. ſenſim miſceantur, & fiat electuarium, vel ſine melle, boli parentur, ſeu morſelli cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, doſis ut ſuprà.

Tertia ſic conficitur: ℞ diaſatyrionis ex ſecunda Meſſuei deſcriptione ℥ ii. utriuſque diamargarit. aromatici roſ. an. ℈ j. cinnamomi ʒ ß, pudendi cervi uſti ℈ j. cum melle anthoſato, & radice una zinziberis viridis, miſce, detur mane, & hora ſomni magnitudo avellanæ cum vino albo. *Tertia.*

Quarta recipit corticis citri, zinziberis viridis conditi an. ℥ j. conſervæ eryngij ℥ ß, carnis leutræ ʒ iii. teſticulorum vulpis, vel pudendi ejuſdem, & tauri an. ʒ ß, pulveris diamoſci ʒ j. cum melle, fiat opiata, doſis magnitudo avellanæ, ut ſuprà. *Quarta.* Pulvis etiam paratur hac ratione: ℞ ſeminis erucæ, pudendi tauri, teſticulorum vulpis an. ʒ j. galangæ, piperis longi an. ʒ ß, zinziberis, cinnamomi an. ℈ j. caudæ ſtincorum ℈ j. fiat pulvis cujus capiat ʒ ß in ovo, horâ ſomni, cui addi poteſt ſatureiæ, & urticæ ſemen, aut ℞ ſeminis erucæ, urticæ, ſatureiæ, teſticulorum vulpis an. ʒ j. ß, caudæ ſtincorum ʒ ß, cum cerebellis paſſerum, fiant pillulæ, doſis ʒ j. ℞ radicis ſatyrionis, cerebellorum paſſerum an. ℥ ß, radices coquito in aqua cerebella, aſſato & admixtis palmarum, floribus, & carne dactylorum, ac modico caudæ ſtincorum cum melle, fiat confectio, mane & veſperi exhibeatur, quia maximi creditur eſſe juvamenti. *Pulvis.*

Interim tamen dum hæc aſſumuntur, lumbi, pecten, perinæum ac pudendum perfunduntur oleo ſambuccino, de nuce Jndica, de ſtyrace, de ſpica, liliorum, maſtichyno, laurino, moſchelino, ac de euphorbio, vel de caſtorio cum pinguedine vulpis, cuniculi, lacerti, vel ſtinci, aut fiat linimentum ſic; ℞ olei de ſpica, de caſtorio, ſambucini an. ℥ j. adipis cuniculi, & anatis an. ℥ ß, adipis paſſerculorum infarctorum radice ſatyrionis, & modico zedoariæ, adipis columborum an. ʒ vj. ſeminis erucæ, raphani, cœpæ, pulverizati, zedoariæ an. ʒ ß, croci g. vj. fiat linimentum pro prædictis partibus, cui conſimile ſequens eſt, ℞ aſæ fœtidæ, pyretri, ſtaphyſagriæ, erucæ, ſeminis cœpæ, piperis, caſtorei, myrrhæ, ſtyracis calaminthæ an. ʒ j. piſtentur omnia ſimul, & extrahantur per cetaceum; adde aſſungiæ leonis, olei de coſto an. ℥ ii. ceræ q. ſ. ad lentum ignem fiat unguentum, refrigerato, adde moſci ℈ j. poſt cœnam ungatur tota ſpina, renes, lumbi, teſtes, perinæum ac pudendum; ad Venerem etiam mirè ſtimulat id, quod recipit olei formicarum ℥ ii. ſeminis cœpæ, erucæ an. ʒ j. euphorbij, caſtorei an. ℈ j. cum cera, fiat unguentum; aliud perutile, recipit aſſungiæ vulpinæ, ſucci erucæ an. ℥ vi. teſticulorum vulpis ʒ ii. coquantur ad conſumptionem ſucci, coletur, & adde ceræ ʒ vi. ſeminis cœpæ, baccarum lauri an. ʒ ii. fiat unguentum; aut ℞ olei de caſtoreo, de nuce Indica ſing. ℥ j. aliptæ, muſcatæ ʒ j. ß, moſci ℈ ß caſtorei ℈ j. ceræ q. ſ. fiat unguentum; & galangam ore ſæpiuſcule maſticando detineat. Sequens tamen reliquas inunctiones longè ſuperat. ℞ formicarum alatarum ℥ iii. olei ſeſamini, liliorum an. ℥ j. infundantur, ac per vi. dies ſoli exponantur, deinde coletur, & adde euphorbii ℈ j. piperis, ruthæ an. ʒ j. ſynapis ʒ ß iterum inſoletur per dies viii. & utatur pro inunctione prædictarum partium. *Externa.* *Linimentum.*

Tertiò roborantibus renes, & genitalia membra, quod faciunt theriaca, mithridatium, diamarg. calidum, diamoſcũ, diambra, diagalanga, diaſatyrion, diaſpermaton, quorũ aſſumatur quantitas nucis juglandis cum vino generoſo mane, & veſperi; aut ſequens fiat confectio, ℞ nucleorum pini, amygdalarum dulc. excort. an. ʒ ii. ſeminis erucæ, urticæ, fœniculi, paſtinacæ, aniſi an. ʒ ß, piperis cinnamomi an. ℈ j. ramenti genitalis cervi, ſatyrionis an. ℥ ß, diambræ, diamoſci, ſing. ʒ ß, ſacchari diſſoluti in aqua meliſſophilli q. ſ. fiant morſelli: Roboratur etiam virile membrum, ſi id, ac vicinæ *Roborantia genitalia.* *Confectio.*

partes

Inunctiones

partes inungantur supra jam dictis linimentis, aut oleo in quo bullierit radix narcisci, coccus gnidius, semen urticæ, viticis, pyretrum, coagulum leporis aut leonis: vel etiam melle, oleo de napha, nardino, aut balsamo, in quo grana aliquot mosci sint dissoluta, aut piperis grana trita, misce cum tragacanto, & prædictæ partes, ac virgæ caput ijs inungatur.

Roborantia membra principalia

Quartò ijs quæ reliquas partes principes, quarum infirmitate generationem sæpè impediri diximus, vegetiores reddant, ac si cerebrum sit læsum, utendum est electuario plirisarcoticon cum mosco, dianthos cum eodem, aut conserva florum rorismarini, betonicæ, majoranæ, salviæ, melissæ, radicis acori, ac similibus. Si ventriculi affectio adsit, valet diatrion pip. diagalanga, diamentha, diambra; si cor, utendum mithridatio, conserva florum aranciorum, theriaca, diambra, diamargaritone; at si ex Epate debilitas sit, zinzibere condito, dialacca, diacurcuma, aromatico rof. ac similibus.

Quæ à tota substantia Venerem juvant.

Quintò, subjungenda sunt quædam, quæ à tota substantia Venerem, & generationem juvare creduntur, in quorum numero est, cameli coagulum aqua potum, mulsum cum oleo amygdalarum dulcium, & pauco croco, galanga in ore detenta penis erectioni confert, limatura eboris, cor exosis sive Salmonis transglutitum, viscus quercinus, arthemisia, testiculus verris, & (uti dicunt) dexter sit, si vir masculam cupit prolem, sinister, si fæminam. In Atlantis jugis radicem reperiri Indi affirmant, cujus esus ad augendam continuandamque Venerem mirificè prosit, super eam si quis urinam reddiderit, ilicò turgere libidine, virginibus, si super eam sedeant, aut urinam faciant, perinde rumpi naturæ membra, ac si à viro fuerint vitiatæ, teste Scaligero. In Indiæ provincia sub terra laboratoris arborem esse, cujus fructus medulla adeò validos efficit ad coitum, ut propè sit miraculo ejus efficacia (*agnaca*) illi nomen; ejusdem facultatis sunt collocatiæ radix cruda vel cocta, sed & urtica prima, quam Ægyptii vocant (*Angiar*) si cum vino dulci bibatur, ut scribit Prosper Alpinus. Quinetiam Indi (*Bangue*) semen, & folia edunt, ut fiant in Venerem procliviores ut refert Graccas ab horto, cubebarum ad Venerem excitandam maximus usus apud Indos, Turcæ amphione utuntur in eundem finem; cariophylli quatuor drachmarum pondere, ex ovillo, bubulove lacte hausti Venerem excitant. Sitamus vulgo sigillus Mariæ si sub cineribus calidis assetur, ac comedatur reliqua superare auxilia creditur ova cyprinorum frixa, aut polypi, si probe concoquantur. Oleum formicarum volantium plurimum ad coitum facit, conficitur autem, si formicæ alatæ cum oleo in vase vitreo sedulò occluso per dies 40. insolentur; gallum pinguem verno tempore dempta cute, & interaneis sale fartum in umbra suspendito, donec arefiat, mox exossato, & una cum sale conterito, in vitrea ampulla servetur, hujus ℥ii. si accipiantur, mirè Venerem proritare dicitur; sepiis etiam nucibus & alijs paratis quidam vescuntur, ut salaciores fiant, chrysocolla, borax officinis dicta, ciceris magnitudine in ovo sorbili ebibita, tentiginem ciet, & hominem in priapismum trahit, ut scribunt Lusitanus, ac Mercurialis: de bulbis, satyrione, ac gallorum testiculis plus satis jam supradictum est, stincorum caudam plerique comedunt, Tralianus tamen partes circa renes, Plinius laterum carnes accipiendas volunt, sed videtur quidquid circa renes est, undiquaq; accipi posse, totumque corpus præter caput & pedes, ut Gesnerus vult, sed neque hoc silendum, quod ajunt, si quis fel ursi alligatum fœmori dextro habuerit absque noxa coitum exercere, item lanam sanguine vespertilionis infectam, mulieri dormienti sub capite positam, ipsam ad coitum irritare. Hippomanes philtrum esse creditur, & tantas ei amoris veneficij inesse vires, ut mares ad rabiem coitus agat, Est autem Hippomanes, Plinio autore, tuberculum in fronte equi innatum, caricæ magnitudine, colore nigrum: quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat, reliqua, quæ ad prolificum congressum faciunt, ex Aëtio petenda, & ex Avicenna.

Radicis cujusdam virtus mirabilis. — *Ad cardani subtilitates* — *De plantis Aegyptiorũ* — *Lib. 1. c. 21.* — *Matthiolus 3. Epist. ult.* — *Cent. 2. 18. Merc. consf. 48.* — *2. de hist. animal.* — *Hippomanes quid.* — *Lib 8. c. 42.* — *Aët. lib. 11. cap. 31. Av. 20. 3. 6. 11. & seq.*

SEC-

SECTIO SECUNDA.

De prægnantibus.

De monstroso conceptu.

CAP. VI.

a. v.

DE conceptu naturali, eiusque causis & signis, lib. physiogenesiæ 3. abundantissimè diximus, ubi non solum conceptus generalia, verum etiam specialia, hoc est, masculi vel fœminei fœtus indicia proposuimus, unde petenda sunt, erat enim ibi de iis, quæ secundum naturam fiunt, tractatio, hîc ea quæ præter naturam contingunt duntaxat prosequimur. Ut igitur natura- *Definitio.* lis conceptus is dicebatur, qui secundum naturam fit, ita qui præter naturam effigiatur, monstrosus nuncupari consuevit; at cum Aristoteles (*2. Physs. 5.*) naturam appellet, tum materiam, tum etiam formam, inde est, ut, qui in materia & forma generanti assimilantur, naturales sint; qui in materia aut forma deficiunt, monstrosi; medij in quibus vel materia, vel forma sola servatur; quia tamen forma magis videtur natura, quam materia, ideó ea, in quibus forma suæ speciei servatur, magis secundum naturam censentur, hinc fit, ut animalia, & eorum partes, quæ molæ dicuntur, in humanis conceptibus præter naturam sint, lapides veró in renibus ac vesica, & lumbricorum generatio toto genere præter naturam; at monstra, si Aristoteli credimus, præter naturam quidem, sed partim etiam, ac quodammodo secundum naturam. Verum ea omnia nos hic monstra appellamus, quæ quovis modo præter naturam contingunt, sive diversorum animalium membra, ex toto vel parte, referant, servato in generatione universali, & pereunte specie, sive multimembria sint, sive defectuosa, quin etiam prodigiosos conceptus, ut numerosos, & qui utrumque sexum promiscuè habent, eodem ordine compræhendimus. Eorum quæ propriè monstra dicuntur, quibus hoc capitulũ destinavimus, quinque reperiuntur genera, sicuti suo loco jam prodidimus, primum quodammodo secundum naturam compræhendens omnes nationes, quæ defectu aliquo insigniuntur, ut gentes, qui uno in media fronte oculo nascuntur. (*Differentia monstrorum quinque. Primum monstri genus.*) Secundum eos, quorum corpora magnitudine aut parvitate, á moderatione recedunt, ut pumiliones, ac gigantes. 2. Tertium eos, quibus aliquod membrum deest, 3. vel superabundant, ut qui á necessariis deficiunt, aut plures digitos in manibus, vel pedibus habent, aut plura brachia, crura, vel capita, quo numero compræhenduntur duo illi, qui tergo uno pro duobus corporibus perfungentes, moribus tamen diversi, viginti annos vixerunt, & cum unus mortem obiret, alter tam diu supervixit, quoad socij ac germani putrilagine fuit extinctus, inter quos etiam Hermaphroditi numerantur. Quartum ea monstra complectitur, quæ partim humano sunt corpore, una ta- 4. men vel pluribus particulis bruti speciem habent, talem ferunt puerum in Gallia natum, qui ab umbilico suprà hominis figuram referebat, infrà Syrenis modo in unum pedem desinebat. Quintum eorum est corporum, 5. quæ bruti alicujus ex toto, vel mixtim plurium speciem ac figuram repræsentant, ut ranæ, vel lacertæ, qualia ea, de quibus Lusitanus & Holerij scholiographus, seu bufonis, de quibus Alexander Benedictus, & Guainerius, talia monstra, feræ sive beluæ communiter dicuntur.

Lus. cent. 1. 27. Hol. Sch. c. 61. lib. 1. Alex. lib. 25. c. 30. G. de ag. mat. c. 52.

Cauſa. Una prima, ac generalis monſtrorum cauſa, eſt defectus ſimilitudinis conceptus ad parentes, ſimilitudo autem à forma, & materia proficiſcitur, ac triplex eſt, in ſpecie, in individuo, & in ſexu; ſimilitudinis cauſas ſuo loco poſuimus, diſſimilitudinis ſunt, quia facultas formatrix non æqualiter ab omnibus membris, quorum habet in ſe ſimulachra, excitatur, aut quoniam in opere impeditur, & id, vel quia diſſimilitudo diverſa in altero ſemine potentior eſt, & evertit ſimilitudinem ſeminis remiſſioris, vel quia materia ſeminis, aut menſtrui, aut utriuſque nequivit *Speciales.* à formatrice regulari, cujus rei quinque ſunt ſpeciales cauſæ, juxta quinque modos, quibus id accidere poteſt. *Penuria.* Primò enim contingit ex penuria ſeminis aut menſtrui, habito reſpectu totius vel reliquarum partium, ex qua cauſa pumiliones fiunt, aut ij, qui partibus conſtant *Vbertas.* minoribus, quam par eſt. Secundò ex nimia ubertate, quam ſi rectè *Partus numeroſi.* natura gubernet Gigantes, vel deformes magnitudine procreat homines, aut aliquot partes ingentes, aut numeroſos conceptus, ſic Cæſaris Auguſti famula uno partu quinque edidit, & in Italia, ut refert Picus Mirandulanus, Germana fœmina duobus partubus viginti peperit, & Albucaſis *Inæqualitas.* aliam 15. uno enixu abortiviſſe ſcribit. Tertiò ex diſſimilitudine vel inæqualitate uteri aut ſubſtantiæ, & effuſione ipſius ſeminis per uterum, ita liquidum plumbum, ſi inæqualiter fuſum ſit, aut in vaſa malè efformata, inæqualia efficit ſimulachra, ſic fiunt fœtus capite craſſiori, grandiori, vel etiam pedibus, manibus aut naſo deformioribus, quam reliquo corpori conveni- *Vitium ac corruptio ſeminis.* at. Quartò ex vitio craſſitiei, duritiei, fluibilitatis, aut corruptionis ſeminis vel menſtrui, ut, etiamſi aliquid generetur, longiſſime tamen à parentibus diſſideat: diſſidet verò uno è tribus modis. Primò dum materia ſeminis idonea eſt, non tamen ex toto ſuperatur, quo caſu eorum, quibus aſſimilari poteſt, fit illud, quod maximè eſt univerſale, cum fieri non poſſit ſimile in ſpecie, aut in individuo, ob id fit animal, cum homo fieri nequeat, natura ad id quod melius eſt tendente; ſed in eo quod poteſt, ſubſiſtente. Secundò modo cum adhuc magis impeditur ſeminis facultas, ita ut neque animal gigni poſſit, ſed vivens quidem medium inter ſenſitivum, & non ſenſitivum, quo caſu mola generatur, de qua proximo capite. Tertio cum tam eſt mutationi inepta materia, ut ab agentis facultate nullo modo tranſmutetur, quo caſu illa, quæ toto genere ſunt præter naturam, in utero generantur, calculi, thophaceæ ſubſtantiæ, aut vermes, de quibus ſuperiori *Imaginatio* lib. egimus. Quintum impedimentum, propter quod facultas formativa liberè non operatur, eſt imaginatio varia ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quæ dominatur formatrici facultati, ac ſic imprimitur potius effigies imaginis conceptæ, quam paternum idolum, quod in ſemine erat, quia ad imaginatam ſpeciem mutatur ſpiritus corporeus, in quo firmatur vis formativa, quia ille ſpiritus ad fœminæ teſtes, & uterum perveniens, fit ſubjectum formatricis facultatis, &, uti ajunt, majoris eſt efficaciæ, quam ſpiritus genitivus, qui in ſemine præerat, atque ad hanc imaginationem cauſam plerique referunt, cur potius hoc, quam illud monſtrum generetur, quod mihi probari nunquam potuit, quia plerumque neque in congreſſu, neque totò gravidationis tempore, fœmina tale quoddam animal vidit, aut imaginatione concepit, quale poſtea peperit, aut cujus effigiem habebat pars aliqua monſtri, & ut alibi copioſius diximus, imaginatio accidentia quidem ut mutare poſſit formas tamen non poterit, ne dum proprietates; quocirca potius aliæ hujuſce rei cauſæ mihi adjungendæ videntur: & prima quidem cur animalia diverſæ ſpeciei aut informia quædam generentur, eſt ira Dei, ac divinum judicium ſic permittens, ob abominabiles congreſſus, aut alia parentum peccata. Secunda ſcelerati ad bruta animalia acceſſus.

Tertia

Tertia eſt concubitus menſtruationis tempore, quippe qui inde naſcuntur, aut mutili ſunt; aut deformes, aut gibboſi, aut defectuoſi corpore, & ſpiritu, idcircò dicebat Eſdras, fœminæ menſtruatæ monſtra generabunt; ſunt & aliæ minus præcipuæ cauſæ, ac parum efficaces, ut Africus ſive Auſtralis ventus, ad hoc enim nonnihil juvat, ut Ariſtoteles ſcribit, unde proverbium, ſemper aliquid mali Africa nobis affert, adhæc appetitus rerum extranearum, caſus, ſaltus, & ſimilia.

4. de gen. animal 4.

Proverb.

Hujus mali pauca extant indicia, niſi quod in monſtri gravidatione fœmina gravi aliquo, ac miro ſymptomate, cujus cauſa ignoratur, affligitur, nam quamvis hoc etiam in mola contingat, vehementiora tamen ſymptomata à monſtro premunt, ita Antigenis uxor, quæ monſtrum peperit quatuor digitorum magnitudine, ac ſine oſſibus, anheloſa erat ante partum, deinde ſimul cum partu pus evomuit modicum, vel uti ex furunculo. Porrò ſi beſtia hæc ſeu fera nobilis eſt ut accipiter, refert Savanarola ex mente muliercularum, fœtum ex nobili viro fuiſſe conceptum; ſi verò ruſtica, ut bubo aut lacerta, ex ruſtico, quod tamen reliquis muliercularum figmentis connumerandum videtur.

Signa.

Hippoc. 2. popul. 2.10.

Jam genitum monſtrum curari auxilijs nequit, ſed fœmina quæ monſtrum ſemel peperit, præcautione utatur oportet, ne iterum tale quid concipiat, fit autem præcautio hæc quatuor remediorum generibus. Primò victus ratione, ut alimentis modicè calidis optimi ſucci, ac roborantibus, vitanda ciborum varietas, ſic unico duntaxat vel duobus miſſibus utatur fœmina ſingulis diebus, in pari quantitate. Aër convenit, & regio orientalis, leves frictiones, exercitium, ſomnus modicus, animi hilaritas, & oblectamenta, caveant conjuges à frequenti concubitu, maximè ſi menſes defecerunt, & fœmina præſenſerit ſe gravidam eſſe, ne adventu alicujus portiunculæ emiſſi ſeminis, in cœpta formatio impediatur, vitietur, aut turpi aliqua nota inſigniatur; caveat etiam à concubitu fœmina adhuc menſtruis detenta, donec planè perpurgata fuerit, nil enim magis ad monſtri conceptionem facit, quam ſi ſanguis ille menſtruus, quem natura jam tanquam ſpurciſſimum expellit, materia fiat genituræ, ſuperat enim ejus virus ac malitia omnes ſeminis, & facultatis formatricis benignas vires; adhæc imaginativam potentiam perpetuo à brutorum, turpiumque animalium contemplatione diſtrahere oportet, & pulcherrimarum rerum imagines non ſolum coïtus tempore, ſed tota gravidationis duratione meditari, ideoq; conveniunt muſica inſtrumenta, gratæ loquelæ, hilaritas, conſtans animus, ne ad muris, ſerpentis, lacertæ, vel alterius occurſum perterreatur, & paveat.

Curatio.

Secundò evacuationibus, præſertim ſi ex corrupto ſanguine menſtruo monſtrum generari conſuevit, ſanguinem ante conceptum mittes, & ipſum à putredine expurgabis caſſia, confectione hamec ſine ſcammonio, & colochyntide ad ℥ i in ℥ v infuſuonis foliorum ſenæ, aut ʒ. j. pilularum de aloë, maſtychinarum de rhabarbaro vel ℥ j paſſularum purgat; quæ ſic parantur ℞ rhabarbari optimi ℥ j, ſpicæ Indicæ ℈ ij, cinnamomi ℈ iiii inſciſſa infundantur in ſ. q. vini dulcis recentis per horas vi, deinde facta una, vel altera ebullitione, adde ſacchari q. ſ. ut dulceſcat, cum hoc irrorentur ℥ viii paſſularum enucleatarum, quo ad conſiſtentiam capiant. Inſuper fœmina concubitu non utatur, niſi quinque aut ſex elapſis à menſtruatione diebus, ſanguine prius miſſo, ac corpore præpurgato. Quod ſi putredo ex ſeminis vitio contingat, corrigatur alimentis optimi ſucci, & quæ ipſam domare valeant, odoriferis, ſiccis, & ijs quæ à putredine arceant, quæque ſemen per uterum expurgent, de quibus capite de ſtrangulatu ex utero, & de epilepſia, ad ſatietatem dictum jam eſt.

Evacuatio

Paſſula purgat.

Seminis emendatio si paucum.

Tertiò ijs, quæ semen ad æquabilitatem reducere valeant, ita, si ex paucitate contingat, uberius alendum corpus est alimentis majoris substantiæ, humidioris & copiosioris succi; deinde abstinentiâ à Venere, & reliquis jam

Si nimium.

dictis capite præcedenti 1. ac 2. remed. genere. Ubertati subveniendum inedia, exercitio, frictionibus, & alimentis pauci nutrimenti, sanguinis missione, balneis frequentibus sulphureis, aut calidis herbis paratis, valent etiam in hunc finem purgationes, tertio quoque mense antequam gravidæ fiant, ex agarico, carthamo, pillulis, cochiis, & similibus, quæ crudos, ac

Si crassum.

pituitosos succos expurgant, ac reliqua de quibus c. de gonorrhæa. Si crassum sit semen, inscindentibus utendum, attenuantibus, ac digerentibus, ut medicamentis, quæ crassas seminis partes fundant, & alimentis, ac potu, quæ fluidius reddant semen, de quibus satis dictum est, c. de febre alba, ac de mensium suppressione. Contrà fiet, si liquidius semen fuerit; tunc enim adstringentia, & incrassantia usurpanda, de quibus c. de menstruis superfluis, conveniunt etiam balnea sulphurea, & cathartica, quæ serosos educant humores; genitalia insuper calefacienda, & uterus calidis robo-

Si inæquale

randus. At si inæquale semen est, prosperam coctionem in cunctis alimenti officinis procurabis, calidis roborantibus ac modicè adstringentibus, plurium tamen in eadem mensa ciborum varietas elliminanda, inter unam & alteram mensam nullus cibus, aut potus ingeratur, nec potus quantitas sicca superet alimenta, denique serventur cæteræ regulæ 1. remed. genere recensitæ. Quod si malum proveniat ex inæquali utriusque seminis missione, ita conjuges ad coitum se invitent, ut simul ac confertim semen emittant, excitato tardo parente, & coercito, qui prævenit ijs, quæ superioribus cc. dicta sunt.

Roboratio formatricis.

Quartò ijs, quæ facultatem formatricem valeant roborare, ut sibi demandatum negotium auspicatè perficiant, talia sunt, quæ spiritus generant, de quibus in nostro tractatu de peste, quæque genitos calefaciunt, & fovent, ut cibus ex vitellis ovorum cum melle, cinnamomo & cariophyllis, ac pane recenter cocto, reliquavè cibaria facilis ac optimi nutrimenti, vinum Hispanicum, Malvaticum, vel aromaticum sive Hippocraticum, quod Hispani (*clarea*) Germani (*Luttertranck*) vocant; valent prætereà leves frictiones, exercitium, somnus moderatus, animi tranquillitas, confert singulo mane accipere ʒ i. theriacæ optimæ, aut mithridatij, vel confectionis de Hiacyntho, de gemmis, cum speciebus, & superbibere de prædicto vino, aut de aqua vitæ, ex optimo vino, & floribus calidis odoriferis, & aromatibus; ac theriaca composita, vel cochlearia ij aquæ naphæ, cinnamomi, anisi, Jasminorum; cariophyllorum, ac similia; ex quibus etiam Epythemata cordi applicari possunt, nec non utero emplastra roborantia adhiberi, quorum meminimus c. de uteri imbecillitate, quippe his facultas formatrix robustior facta, imaginationi & materiæ vitijs resistere, eademque superare facilius poterit.

De mola.

CAP. VII.

Pau. lib. 3. c. 69. A. lib. 16. 80.

MOlam rem esse præter naturam, ex superiore c. constat. Paulus & Aëtius nomine molæ omnem uteri tumorem induratum compræhendunt: Rasius & Avicenna flatuosam quandam substantiam vel aquosam; aut cujusvis alterius naturæ intra uterum conclusam, & ipsum gravidationis modo in tumo-

tumorem attollentem. Quæ tamen omnes affectiones, ad falsam potius gravidationem, reducendæ sunt, vel certè ad tumorum præter naturam species: idcirco, cum Aristotele & Galeno, molam appellamus carnem informem ac inutilem, in muliebris uteri capacitate, & non in substantia conceptam, quæ aliquando brevi emittitur, aliquando diu durat, & per annos. Hanc existimant nonnulli, interdum rudimentum obtinere formæ sensitivæ, & subinde obscurum quendam extencionis, & contractionis motum: Quod tamen plerumque visitur, corpus est vivens, vegetans, & carnem plurimis venis, & sanguinis ramificationibus respersam, quibusdam albis ductibus, vel viridibus, vel subnigris sine sensu & motu, sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus, quod alimentum per venas prolicit, nutriturque plantarum more, nullâ servatâ figurâ, nulla lege, neque ordine, ac proinde in nulla specie contentum, nisi ut imperfectum in genere perfecto, nimirum in genere carnis humanæ, sicuti Embrio in genere hominis. Est & alia mola pelliculosa seu membranosa, aliquo sanguine affuso & concreto, quæ in aquam projecta in ipsam, quod sanguinolentum est, abit, remanente membrana seu pellicula, quæ concreti seminis naturam refert. Tertia etiam invenitur, quæ est sicuti membranacea substantia globosa, aquosis bullis rotundis, tumidis, pellucidisque oppleta, & interdum cum sanie fœtida, & diluta apparet, nisi fortè hasce vocare velis deperditiones, ante fœtus delineationem. Porrò ex molis aliæ, primis statim mensibus excernuntur; aliæ diu durant per duos aut tres menses, imo per tres quatuorve annos, interdum etiam per totam vitam utero gestantur: aliæ cum fœtu generantur, aliæ aperto iterum uteri osculo fœtui alligantur; quædam secundis ita implicantur, ut ipsæ secundinæ difficillime excernantur: nonnullæ etiam ingentis sunt magnitudinis, ideoque periculosissimæ. Ex dictis liquet molam esse morbum in compositione, speciatim in numero, ut calculus, hypochima, & myrmecia de genere eorum, quæ toto genere sunt præter naturam; nam etsi, uti Aristot. ci. scribit, neq; perfectam neque alienam omninò habet naturam, & in ejus genere aliquid fit secundũ naturam; tamẽ molesta plane, & inutilis est tum speciei, tũ individuo, quapropter natura lacessita, vel defessa projicit, nulla servata temporis lege.

Arist. 4. de gen. anim. 7. 4. metheor. Galen. 14. meth. 23. 14. de usu part.

Definitio.

Differentia

Species morbi.

Causa.

Fit mola, cum mensium copia exiguum, ac minimè robustum semen conceperit, quod alimentum quidem trahere, nihil verò conformare potest; præsertim cum semen paucum & vitiatum, in quo debilis, & imbecilla facultas formatrix consistit, cum copioso menstruo, crasso, fœculento, & inepto conjungitur, fit etiam ab exurente seminis conditione, quod contingit in semine morboso, & vitiato, in hoc enim resolvitur spiritus genitivus, quo orbatum semen, cum animal attingere non possit, carnem informem generat. Tertia causa erit, si fœmina coierit mensibus fluentibus, aut nondum ex toto repurgatis; aut si fœmina, quæ jam concepit, ante fœtus formationem avidissimè viro conjungatur, vel si diu habuit menstrua suppressa quod de uxore Gorgiæ Hippocrat. retulit. Cæterum generatio molæ similis est ovi subventanei generationi, hoc uno diversa, quod illud sine maris consuetudine gignitur, mola non nisi concumbentibus mulieribus, coitum verò non in id requiri pleriq; existimant, ut semen virile generationem ingrediatur. Sed contrà est, quod Hippocrates dixit, causam molæ esse multos menses, cum modico & morboso semine commixtos, quod nequit intelligi de fœmineo, quia id semper modicum est, frigidum & humidum, & ad molæ generationem validius potius, & calidius fœmineum sit oportet, sed de viri semine, quod in doctrina Aristotelis contra menstruum distinguitur, nam ipse mulierem, nullum aliud, præter menstruum sanguinem, semen habere autumavit. Adhæc ut ex albumine, & vitello ovi nil generari potest, nisi semen galli, sit inspersum, ita ex menstruo, & muliebri semine nil, nisi virile semen accesserit, idcircò peritiores ex debilitate utriusque, virilis inquam, ac fœminei seminis, molam gigni censent, cum nusquam visa sit mulier molam sine mare concepisse. Quod autem

s. Popul.

Lib. de morbis mul.

Quando ad mola generationem requiratur virile semẽ

Decisio.

tem ad ejus generationem non sufficiant sola menstrua & intensus calor (quæ aliorum fuit opinio) ratio est, quia carnis generatio non est caloris opus, sed spiritus genitivi & virtutis formatricis. Quod nullam certam obtineat figuram, causa est, quia continetur in genere eorum, quæ sunt præter naturam, hæc autem nullam servant legem, aut certum ordinem, deniq; quod durescat à mora fit, & materia cruda, ac crassa.

Signa. Consequitur hanc affectionem gracilitas partium superincumbentium, uteri occlusio, appetitus prostratio, nausea, vomitiones, ventriculi subversiones: *Distinctio à fœtu.* menses sistuntur, uterus attollitur, mammæ intumescunt, lumbi gravantur, ita, ut per initia concepti fœtus speciem prorsus exhibeat, verum temporis progressu discernitur, quia tunc solent fœtus, copiam absumere, & melius habere, in mola verò semper deterius, quoniam semper causa malè habendi urgentior est. Adhæc cum mas 3. mense, fœmina 4. moveatur, in mola motus nullus, sicuti in fœtu percipitur, nisi fœtus una adsit, aut dum fœmina volvitur, & uterus prolabitur, ad fœminæ decubitum dextrum vel sinistrum, veluti pondus iners, quod sentitur prope os pubis, toto gestationis tempore, quasi ad partum irritans, cum gravissimis accidentibus; adsunt insuper veluti punctionis sensus, ac tormina ventris & mola compressa manu loco cedit, mox in eundem locum recurrit: at infans ut non cedit, sic nec recurrit, & multò durior in molæ conceptu venter est, quam in ijs, quæ infanté gestant, uberaq; non adeó durescũt in mola, sed infans ultra undecimum mensem non gestatur, cum mola sæpe ad quintum annum protrahatur.

Porró in mola, quandoq; menses acervatim erumpunt, ac prodeunt, veluti frusta carnis, tuncque magis contabescunt mulieres, fit etiam coloris depravatio, sanguine ad superiora regurgitante, aut nimia per uterum profusione, etiamsi fœtus una adsit, quia molæ magnitudine fœtus premitur, & alimentum non suscipit, quia ad incrementum nullus illi locus est, mola magnam uteri partem occupante, majora etiam, quam ex fœtu, animi deliquia, enixus, febris, insomnia, pulsus defectio, angustia, melancholia, timor, immodicus appetitus, nec tamen quiescit exhibita re appetita, vomitus deterrimæ conditionis, torpor, molescunt membra, turgent cum oculis labia, oculorum vertigo, membrorum tremor, sed & magis ac citius attollitur venter in mola, quam in gravidatione; ac tandem toto corpore imminuto, & ventre intumescente, hydropis opinionem præbet, à quo tamen duritie distinguitur mola, & quod ad digitorum compressionem non cedit, neque tympani sonum ad pulsationem edit, nec tactu fluctuatio percipitur, quanquam temporis progressu, epate refrigerato, hydrops molam revera subsequatur. Quando ante tertium post conceptum, mensem, magnus in utero sentitur motus, molæ *Prognosticum.* indicium est, quia fœtus non tam citò movetur. Jam vero mola sæpe quadragesimo die ejicitur, interdum tertio mense, vel multo etiam serius, adeò ut plurimæ novem, decemve menses, aliæ ad tertium, quartumq; annum, & toto etiam vitæ spacio eam utero gestaverint; hæc tamen curanda non est, ut inquit Hippoc. aut certè cum prædictione, quia tunc insanabilis magna ex parte redditur, incipientis curationem audacius aggrediemur, quin & alterius curatio negligenda non est. *Lib. de morb. mul.*

Curatio. Carnosam molam hîc curare docebimus, nam aquosa, de qua Arabes scribunt, nil aliud est, quam uteri hydrops, ex cujus c. ejus curatio repetenda. Cavendum igitur inprimis, ne ambiguis signis decepti abortum provocemus; at ubi mola certò deprænhenditur, curatur eadem fere ratione, qua fœtus mortuus aut secundina educitur, speciatim quatuor remed. generibus. Primó victus ratione ad calidum & humidum declinante: constituatur patiens in cubiculo subobscuro, in quo aër sit temperatus, nutriatur cibis modicis ac boni succi, somnus etiam sit moderatus, alvus singulis diebus fluat, exerceatur, vitet animi affectus.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, & si plenitudo in toto fuerit, nec aliquid prohibeat, prius

at, prius exercenda ſanguinis miſſio ex baſilica, deinde ex pede, ſi neceſſitas poſtulet, ſubindeq; cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ. At ſi frigidorũ, ac craſſorum humorũ copia adſit, purgandi ſunt prius præmiſſa attenuatione, & præparatione ſequẽti vel ſimili potione, quæ & venas aperiat, & ad inferiora impetum faciat. ℞ arthemiſiæ, ſabinæ, utriuſque calamenthi, leviſtici, betonicæ, camedrios an. m. j. aniſi, marathri, ſquinanthi, ſpicænardi, celticæ, calami aromatici, cyperi an. ℥ i, aceti albi aut vini ℥ iiii mellis roſacei lib. j. ß fiat ſecundum artem ſirupus, quo poſteaquam per aliquot dies uſa fuerit, purgetur hiera logodionis, electuario Indo, pilulis fœtidis, cochiis, aut reliquis cap. de menſtr. ſuppreſſione recitatis. Vomitus etiam provocetur cum decocto ſeminis raphani, aut diaſaro Fernelij. *Vomitus.*

Tertiô ac potiſſimum utendum ijs, quæ venas aperiant, quæque impetum ad inferiora facientia, molam expellant, qualia ſunt omnia, quæ menſes proliciunt; prius tamen mollientia adhibenda, quibus ad partum facilitandum uti ſolemus, igitur fiant inceſſiones, & fœtus partium inferiorũ, ex decocto malvę, viol. altheæ, ficuum, ſertulæ campanæ, fœnugreci, ſeminis lini, cum olei lileacei, irini, camomelini, vel butyri copia, vel in hydrælio fiat decoctio, deinde imus venter, pecten, & inguina ſequenti unguento perfundantur, ℞ olei irini, liliorum alborum, camomillæ, anethini an. ℥ ß, vini odorati ℥ i, bulliant ad vini conſumptionem, & adde butyri recentis, adipis anſerini ſing. ℥ i, ladani ℥ i, ceræ q. ſ. fiat unguentum: aut cataplaſma ſic. ℞ malv. radicum altheæ, & foliorum ejus an. m. j. farinæ, fœnugræci, ſeminis lini, hordei an. p. i. ß olei amygdalarum dulcium & amararum, liliorum alborum an. ℥ i, cum aqua mulſa & vino miſce, ac fiat cataplaſma; aut peſſus aureus applicetur, ſed temporis proceſſu in decocto, pro fotu & inceſſione, adde folia lauri, thymi, pulegij, hyſſopi, calamenthi, radicem ariſtolochiæ rotundæ & longæ, arthemiſiam, roſmarinum, geniſtam, & centaurium. Fit etiam aliud unguentum majoris efficaciæ in hunc modum. ℞ dialtheæ ℥ ii, emplaſtri filii Zachariæ ℥ i, pinguedinis porcinæ, aſſungiæ gallinæ, anſeris, medullæ cervi an. ℥ i, ſtyracis, calaminthæ ʒ ii, pulveris colochyntidis, radicis utriuſq; ariſtolochiæ an. ʒ i. croci ʒ i. olei viol. q. ſ. fiat linimentum, his ſic emollitis & reſeratis partibus, ad ea quæ molam expellant veniendum, in quem uſum ſaltus & ſternutamentum maximè proſunt: deinde exhibito apozemate aliquo menſes educente dentur hi trochiſci. ℞ cinnamomi, myrrhæ an. ℈ ii ß, fol. ſiccor. ruthæ, ſabinæ, pulegij, calaminthæ, ſagapeni, opoponacis an. ʒ i; cardamomi, granorum juniperi, mentaſtri an. ʒ i ß, fiant trochiſci, quorum detur pondus ʒ ii, cum prædicto apozemate, aut cum decocto ſabinæ vel faſcolorum; at ſi anguſtiæ præmant, nec dum mola decidat, ſequens paretur pulvis: ℞ cinnamomi, ruthæ an. ʒ ß, pulveris ariſtolochiæ longæ ʒ i diamarg. frig. ℈ ii. miſce, doſis ʒ i, cum prædictis decoctis, aut cum decocto anethi, & ruthæ in vino calido, de quo ſæpius bibat utiliuſque erit, ſi caſtorei nonnihil addatur, aut diptami Cretenſis; fiat inſuper ſuffitus ex myrrha, & rutha, & peſſus ex opoponaco, felle taurino, et elleboro, ſive agarico, quibus ſi radix ciclaminis; & colochididis adjungantur, fortior erit: ſecurius tamen ſic paratur. ℞ galbani ℥ i, ellebori albi ℥ i ſucci mercurialis q. ſ. incorporentur ſimul: valent etiam cuncta hæc ad ſecundam relictam, & fœtum mortuum expellendum, & menſes mirificè movent. Poſthæc patiens decumbat in modum parturientis, & obſtetrix totam manum prædictis oleis imbutam utero immittat, ac conetur molam extrahere, quam ſi ab utero divelli, & eradicari contigerit, nec divulſam natura expellere, neq; obſtetrix ob lubricitatem, & rotunditatem, quia anſam non habet, eam extrahere queat, muliere, ut antea diximus, collocata diductis cruribus, chirurgus immiſſo inſtrumento, cui à ſimilitudine pes gryphius nomen eſt, reſerato, cum jam in uteri capacitatem vagatur, molam compræhendat, alvuſque mulieris hinc inde comprimatur, quoad mola in anguſtum locum, ubi effugium non habeat, compellatur, ſicque tandem facilius extrahatur.

Molam expellentia. Mollientia. Vnguentum. Trociſci. Pulvis. Suffitus. Peſſus.

Virium refectio. Quartò ijs, quæ roborent, ac vires reficiant, præsertim si copiosior sanguinis fluxus præcesserit aut sequatur, utendum jusculis carnibusque caponum, & perdicis, succo, & aqua carnis cum margaritis, & speciebus electuarij de gemmis, jecore gallinæ, vel capi, & salsamento ex prædictis speciebus, & saccharo cum succo limonis vel omphacij, vel aqua caponis hac ratione distillata. *Aqua stillatitia caponis.* ℞ caponem leviter assatum unum, perdicem unam, panis albi lib. j. pulveris margaritarum, cariophyllorum, cinnamomi, coralli rubei an. ℥ ij, vini albi tenuis ac odorati q. s ut cuncta irrorentur, & stillentur in balneo Mariæ. *Hæmorrhagio curatio.* At si extractâ molâ plurimus sanguis effluxerit, curatur ut superfluus menstruorum fluxus; si, antequam extrahatur, irruat fluor, per intervalla vires reficiendæ, & adhibenda ea, quæ molam expellant, non tamen addenda, quæ sistant, aut retineant. Quod si dolor premat, adhibenda quæ supra 3. remed. genere prodidimus, tandem ne mola denuo generetur, præcavebis per ea, quæ c. præcedenti dicta sunt.

Scholium.

Dubium. An exercitium competat in molæ curatione. Exerceatur] *Althomarius, & cum ipso plerique alij, Pauli & Avicennæ autoritate, exercitium partium infernarum vetant, quia motus fluxionem concitat; sed non advertunt Paul. ibi eam molam curare, quæ juxta ipsius sententiam, tumor est, præter naturam induratus, in vulvæ ostiolo; ac prolabi non potest, imo ad motum augetur, prolabentibus humoribus. At cum vera mola exercitio interdum avellatur, non est quod illud impediamus, sic ipse autor in fine capitis, de vera scribens mola, ea præcipit, quibus quam citissime excutiatur. Alij dicunt, hos autores in mola exercitationem prohibuisse, quando educenda est, non tamen in fœtu, quia fœtus naturaliter exitum petit, & humorem secum habet, os uteri & ejus colum lubricantem, qui fœtui viam faciliorem parat. At mola præter naturam est, & exercitio, siccatis ductibus, vix avelli postmodum potest. Est & tertia respondendi communior ratio exercitationem prohiberi initio, dum adhuc corpus plenum est, ne plures menses descendant, & materia fiant, qua mola augeatur, sed non interdici corpore jam evacuato, & in fine curationis.* *P. lib. 1. 49.*

De falsa gravidatione.

CAP. VIII.

AQuæ seu flatuum in utero collectio, quam Avicenna & Gradius ac barbari ferè omnes molam non veram appellant, ab Hippocrate, & veteribus Græcis pro mola non agnoscitur, sed falsa gravidatio nuncupatur, idem *Descriptio.* senex ejus sæpissime meminit, dum inquit, & putant se in ventre habere; & videntur sibi tum mulieres concepisse, & non conceperût, tunc enim fit, cum fœminæ viro utenti menses supprimuntur, venter intumescit, accidentiaque veræ gravidationi similima accidunt, cum hoc tamen nil vitæ particeps in utero efficitur, sed aliquid quod cuipiam elementorum proportione respondet, ut flatus, spiritus, vel aqua, aut tophaceum quippiam; nam cum quatuor sint gradus perfectionis in rebus, esse, vivere, sentire, & intelligere, & natura progrediatur perficiendo per accessum; contingit ut præ debilitate in prima perfectione subsistat, cum suscepto ab utero utroque semine morboso, & planè invalido, clausi uteri calor imminutus, nullo affluente sanguine, nec facultatis formatricis opere, illa in flatum, aut aquam couvertit, ac tunc venter intume- *4. rerum gradus.* scit, reliquaque sequuntur gravidationis indicia, nec solum in aquam, ac flatum, verum & in pus, aut fœtidum mucorem, acrem, & serosum, *Differentia* & in globosam, tophaceam, ac pituitosam substantiam, quæ omnes sunt falsæ

Avic. 21.3. tract. 2. 18. Grad. c. de mola matricis. Hippoc. de morb. mul. de nat. pueri 2. prædict. 34.

falsæ gravidationis species. Vide quæ superi⁹ scripsim⁹ de ijs quæ à coitu inflantur. *Causa.* Causa hujus affectionis est semen utrumque morbosum, ac prorsus inutile, inutero conclusum, & uteri intemperies, ob quam seminis spiritus perit, si ijs accedat defectus sanguinis affluentis, cujus loco vel pituita, vel aquosus, vel crudus humor accumulatur, præsertim id contingit, si fœmina menses decolores, pituitosos, & conspurcatos antea habuerit. Est etiam altera causa obtenta membrana densa, qua uteri orifficium clauditur, ideoq; superflua, ac reflua menstruorum materia, ingentem in ventre tumorem, & tensionem facit cum cruciatu, quasi parturientis, sed hæc non tamdiu durat, & divisione dictę membranæ per volsellam curatur; acciditq; nonnunquam virginib⁹, non sine dedecoris periculo, dum reliqui putant gravidas esse, extat apud Neotericũ historia *Paræus c. 43.* virginis, quæ tale quippiã passa fuit, per tres integras septimanas, & omnes obstetrices partus dolores pati una voce affirmabant, adveniente tamen medico, ac judicante quod erat, membranã per chirurgum dividere jussit, & sanguinis octo libræ concreti, ac ferè putrescentis dimanarunt, & intra triduũ convaluit.

Signa. Signa sunt non minus difficilia, quam molę: cognoscitur, tamen interdum falsa gravidatio, si fœmina antea mensibus corruptis infestabatur, qui postea supprimuntur, ac venter subitò intumescit, qui tamen in verè gravidis à principio subsidet, ac postea elevatur, tunc si flatus subsit, tympani sonum edit, & capitis, lumborum, dorsi ventris, ac inguinũ dolor adest; si verò aqua, gravitas & fluctuatio in ventre percipitur, & album quippiam ab utero instillat, fœtidũ, serosum, acre, & mordax; pedes, facies, & oculi tument, toto corpore pallent, & hydropicæ videntur, ac reliqua ferè omnia symptomata apparẽt, quæ in mola. *Prognostica.* Evadunt fœminæ ex hoc affectu plerumq; steriles, ac pudenda exulcerantur.

Curatio. Curatur eadem ferè ratione, qua uteri mola, speciatim verò tribus remed. generibus. Primum victus ratione ad calidum & siccum declinante, frequenti exercitio, saltu, cursu valido, cibis siccis, & optimi nutrimenti; potu parco ex *Victus.* vino, vel aqua cinnamomi, anisi, corticũ citri, aut radicis chynæ, vel sasafrasiæ.

Purgatio. Secundò purgatione, præsertim si aquositas subest, ex hiera, pilulis mastichinis, de aloë, de agarico ad ℈ iiii aut etiam ʒ vi diaphœnici vel diacartami in decoctionis pituitosæ ℥ iiij; facta tamen prius præparatione melle ros. sirupo de hyssopo, de thymo, betonicę, fœniculi cũ dupla quãtitate prędictę decoctionis, aut decocti anisi, cinnamomi, seminis apij, ameos, passularum in vino & aqua. *Clyster.* Clysteriis insuper ex rebus discutientib. & ex purgantib. ut ℞ camæmali, rutæ, anethi, serpilli, sisymbrij, arthemisiæ an. m. ß, seminis apii, fœniculi, ameos an. ʒ ß, coquantur in s. q. aquæ, ad medias colaturæ. ℞ ℥ x. olei rutæ de baccis lauri, mellis ros. an. ℥ i ß. hieræ picræ ℥ i misce, fiat clyster.

Flatuum discussio. Tertiò ijs, quæ flatus discutiant, maximè si eorum copia adsit, in quem usum fiunt incessiones, & encatismata ex decocto rutæ, calaminthæ, pulegij, fol. lauri, absynthij sicci, anisi, maratri, cymini, nec solũ sedeat fœmina in decocto, sed pars herbarũ sacculo includatur, & dum balneo insidet, lumbis imponatur, & ventri: mox à fomentatione utatur sequenti potu. ℞ seminis apij, fœniculi, cymini, petroselini, cardamomi an. ʒ i. fol. rutæ m. ij, coquantur in vino, & addito saccharo bibat patiens ℥ iiii. aut nucleorum persici num: xx. galangæ, cinnamomi, piperis longi, zinziberis, cariophyllorũ, croci, nucis moscatæ an. ʒ ß, terantur grosso modo, ac coquantur in lib. ii vini optimi ad tertias, capiat ℥ iii aut *Stillatitius liquor.* iiij; vel fiat sequens liquor stillatitius. ℞ anisi, dauci, cinnamomi, theriacæ an. ℥ i, micæ panis recentis lib. ii, radicis angelicæ pulverizatę ℥ ß, decocti lupulorũ, mellis an. lib. iii, in balneo Mariæ extrahatur liquor, dosis ℥ iiij utiliusq; fuerit si pri⁹ accipiat unam vel alterã tabellã diacimini, dianisi, vel ʒ i ß, aut ʒ ii theriacæ optimæ, vel ℥ i sequentis: ℞ specierũ diacurcumæ, diacimini an. ʒ iii sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s. fiat confectio per tabellas. Uter⁹ etiam ac tot⁹ venter post balneum inungatur oleo liliorum, in quo decoxerit cardamomum, anisum, semẽ apij, & ameos; aut oleo de cinnamomo, de baccis lauri, de macis, quibus addi potest stercus bovinum, columbinum, aut unguentum martiaton, vel applicetur sequens emplastrum, ℞ seminis rutæ, nasturtij, cumini, centaureæ

minoris,

minoris, majoranæ, anisi, mentrasti an. m. j, inscindantur, & conquassentur omnia, ac cum vino fiat emplastrum. Prosunt reliqua, quæ cap. de uteri hydrope, & de. flatuoso uteri tumore sunt scripta, emollito prius ventre per ea, quæ superiori c. 3. remed. genere diximus, quibus addenda, quæ menses & urinas cient, & abortum provocant.

De picacio prægnantium appetitu.

CAP. IX.

ACcidit interdum gravidis, circa secundum mensem affectio, quæ ab avicula loquaci, & varijs picta coloribus nomé accipiens, latinis *(pica)* dicitur, Græcis *(malacia sive citta,)* ob hederæ similitudinem, quæ græce *(cittos)* appellatur, quia ut hæc varijs plantis, prout occurrunt se implicat, ita pica laborantes varia edulia appetunt extranea, & plane absurda, ut carnem crudam, terram, carbones, tegulas lateres, cretam, cymoliam, calcem vivam, testas, pelles, fructus acidos, & acerbos, quinetiam stuppas, & picem navalem, & visa jam est, quæ una gravidatione circa 20. piperis libras devoraverit; alia quæ glacie vescebatur; novi perplures, quæ terræ portiunculas, intermundandum triticum repertas, indicibili aviditate devorabant; aliam lego quæ morsum cervicis juvenis cujusdam appetebat, aliam quæ omnem respuebat cibum, præter carnem humeri pistoris, quem denudatum viderat, ita ut maritus coactus fuerit, pecuniam pro singulis de humero morsibus pacisci, cumque sustinuisset duos, tertium doloris pertæsus ferre noluit, ajunt mulierem ter geminos enixam, duos vivos, tertium demortuum; aliam pedum desiderio ejus captam, qui nudis ac lotis pedibus à balneo revertebatur, in genua procidisse, & ambabus manibus crure altero apprehenso, de calce frustrum mordicus evulsisse; sed hæc depravatum etiam, & lascivum animum accusant; nam haud dubiè similibus appetitionibus naturalibus laborant pleræque omnes, at appetitum ratione moderantur, & evincunt prudentiores, constantes, & honestæ. Est autem hæc affectio, appetentia quædam ciborum vitiosarum qualitatum, ex quo patet esse oris ventriculi affectionem, in actione ejusdem depravata, quod Galenus docet: nec gravidis duntaxat, sed viris etiam melancholicis, ac virginibus accidit, atque aliis fœminis, quibus intra ætatem, in qua menstruationem habere possunt, deficiant menses, cum appetitis rebus similis vitiosus succus in os ventriculi procubuit; plerumque tamen gravidis, & ijs magis, quæ optimi sunt temperamenti, quia in his fœtus præstantiorem sanguinis partem ad se allicit, relicta fœculentiori; quæ verò valetudinariæ sunt à fœtu expurgantur, idcirco gravidationis tempore melius se habent, sed morbosos edunt fœtus.

Natura morbi. — *Species.* — *5. de locis. 1. de sympt. causis.*

Causa. Tunc fit hæc affectio, cum oris ventriculi tunicæ pravo aliquo humore, vel excremento fuerint imbutæ, pro cujus varietate, prædicta varia ac peregrina edulia appetunt. Unicam in prægnantibus hæc excrementa causam habent, mensium suppressionem, quippe qui singulis mensibus excerni solebant, à fœtu jam suppressi, modicaq; & puriori parte eorum in fœtus alimoniam cedente, reliqua sursum vergit, & vel propria substantia, vel vapore suo tantæ est perniciei, ut ventriculum præcipue, veluti subtiliori sensu præditum infestet. Hinc est, quod circa quadragesimum ferè diem à conceptu affectio incipiat, & ad quartum usq; mensem duret, quo, crescente jam fœtu, plus alimenti trahit, tuncq; vitioso humore partim per vomitum excreto, partim ad fœtum delato, accidentia remittunt.

Signa. Fœminis sic affectis assiduè accidunt oris expuitiones, ventriculi morsus, anxietas,

anxietas, totius corporis extenuatio, vomitus, & nausea. Insequuntur verò hæc omnia pravam ejusdem oris ventriculi intemperiem, cum prædictis humoribus, qui si connaturales nondum sint, contraria appetit fœmina, remedium quærens ex assumptis, fiunt quippè remedia per contraria; sic si viscidis ventriculus abundat & frigidis, appetit acria; si calidis acerba & acida; si occultæ virtutis, indicibilis etiam qualitatis edulia, unde etiam monstrosæ libidines in iis, qui semen retinent. At in gravidis raró humores connaturales esse possunt, quia non nisi diuturnitate id fit, ac vehementi impressione, tunc enim ut continens mutat contentum, sic contentum potest mutare continens, & humor potest trahere in sui naturam ventriculi temperiem, ut vinum pravum saporem vitiosum dolio communicat. At si connaturales fuerint jam facti, similia cupiunt, hinc, quæ exusto humore abundant, carbones appetunt, quæ melancholico, terrã, quæ crasso, gypsum, stuppas ac similia, quæ salsuginoso, sal ipsum insatiabili appetitu vorant, ex qua causa etiam ferunt fœtum sine ungulis sæpissimè edi.

Dignoscitur similitudo aut dissimilitudo humorum, ac temperaturæ, quia appetitus rerum similium non conquiescit, subsequuta re appetita, dissimilium verò, quia contrarium quærit, obtenta re appetita, quæ morbo contraria est, cessat protinus appetitio, quia cessat necessitas, & hac limitatione appetitus, quo fœmina detinetur, te ducet in cognitionem redundantis humoris.

Curatur tribus remediorum generibus, primò victus ratione contraria, pro ratione diversi humoris redundantis; cunctis tamen commune est, ut utantur cibis moderatis & optimi succi, non pinguibus, dulcibus, aut excremẽtitiis; cõveniunt, aves & pedes animalium, panis succo malorum granatorum aut cithoniorum maceratus; & ante cibum olivæ muria cõditæ, aut sex vel octo amygdalæ amaræ, post cibum uvæ passæ, mala punica, pyra, avellanæ, ciceres tosti cum sale, quibus Lusitanæ maximè alliciuntur, synapi, cucumeris semen decorticatum ex aqua potum, polygonij ve decoctum, raphani usus. Quæ cibos aversantur, obsoniorum salsamentorumque varietate ac jucunditate allici debent, conducunt portulaca cruda, vel cocta, cichorium, ac earundem herbarum syrupi, & aquæ; alvus respõdeat, fugiatur aër crassus, & palustris, vigilia, aut somnus immodicus, ijs, quæ terrã appetunt, nil tam prodest ac amylũ pro terra oblatum. Potus sit vinum fulvum odoratũ, aut aqua ex decoctione cinnamomi. *Curatio.*

Secundò pueri, virgines, ac viri, parato humore, expurgãdi sunt catharticis, quæ tamen prægnantibus non sunt exhibenda, quia affectio in primis mensibus *Purgatio.*
4. aph. 1. accidit, quibus Hipp. ea interdicit, devoratis igitur per aliquot dies mirobalanis emblicis conditis, aut pulvere rhab. cum conserva ros. si affectio urgeat, aut deglutito melle ros. mox ad abstergentia nec tamen fortia deveniendum, præmisso vomitu, qui mirificè prodest, ac si ventriculus ab acri, acido, salsove humore mordetur, tepida duntaxat aqua vomitus provocetur, quod si difficulter vomat mulier, aut humor sit crassus, addendum parum oxymelitis, aut syrupi acetosi, aut raphani, vel anethi decoctum cum aceto. Porrò rhapontici, & spicænardi cremor ventriculum abstergit; cavendum ne intrinsecus assumantur, quæ ex fœniculo & absynthio conficiuntur. *vomitus.*

Tertiò utendum ijs, quæ humores in ventriculo imbibitos conterant, ac discutiant, ipsumque demum roborare valeant, in quem usum intrinsecus assumitur, cortex citri, conserva cydoniorum, mala punica, & mirobalani conditi; rotulæ diarrod. aromatici rosati, aut sequentes. ℞ pulveris utriusque coralli, cornu cervi, margarit. rasuræ eboris an. ℈j cũ saccharo dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ sive rotulæ, capiat ʒij duabus horis ante pastum; viris ac fœminis non prægnantibus mirificè prodest, per multos dies sumere ʒj. aut ʒi ß conservæ de scoria ferri. Deniq; forinsecus adhibenda, q̃ languidũ ventriculũ roborent, in quẽ finẽ inungitur oleo nardino, moschelino, de absynthio, de maci, de mẽtha præmissa fomẽtatione ex decocto foliorũ absynthij, mẽthæ, origani, ros. rub. rorismarini, majoranæ, nucis myristicæ cariophyllorũ, cyperi, ligni aloës, deinde *Humoris discussio. Interna. Externa.*

deinde loco oleorum poteſt applicari ſequens unguentum: ℞ olei nardini, abſynthij, menthæ, aceti an. ℥j, ſeminis cumini, ameos, cardamomi, pulv: rad. cappar: an: ʒj. ferveant ad aceti conſumptionem, & cum cera fiat linimentum. Mirum etiam in modum ventriculum firmat cataplaſma ſic confectum. ℞ corticum citri, meliſſæ, calami odorati an: ℥j, coquantur in vino, contundantur, & adde olei nardini, maſtichini, an. q. ſ. cum pane toſto fiat cataplaſma; aut carnis mali cotonei ℥iiij cum poſca terito & adde croci ʒ.ß unguenti nardini, aut roſ. ℥j; vel conſervæ cydoniorum, & foliis abſynthij cum vino tritis adde pulverem cariophyllorum, maſticis, myrthi, aut ℞ carnis palmarum ℥iij coquantur in vino, cum roſis, & fœniculo, ac omnia contuſa ventriculo adhibeantur, quibus, ſi neceſſitas urgeat, addi poſſunt balauſtiæ, myrthus, abſynthij coma, ac ſemen fœniculi, vel linteolum vino, & oleo roſarum, vel nardino, aut aceto, & oleo imbutum ventriculo adhibeto, quod etiam morſus, & ſtomachi puncturas mitigat.

Cataphaſma.

De cibi faſtidio prægnantium.

CAP. X.

IN fame uti ſcribit Galenus, hæc ordine ſe habent, partium inanitio, earundem tractio à venis; mox venarum à ventriculo; moleſtus ſuctionis ſenſus; & tandem animalis appetitus. Unde fit, ut fames ſuctionis ille ſenſus dicatur, appetentia verò implendi deſiderium; ſi verò contingat, ut pereat ſenſus ſuctionis, vel nulla amplius fiat exſuctio, aut corpus non evacuetur, affectio oritur, quæ Græcis anorexia; Latinis dicitur cibi faſtidium, ſeu inappetentia, aut, uti Paulo placet, ciborum averſio. Affectio eſt in genere functionis ablatæ; hæc autem in viris, pueris, ac virginibus ob multas cauſſas contingit, quarum inter potiſſimas Galenus calorem annumerat, ut qui ſolidas corporis partes laxando exolvit, & ad attractionem imbecilliores reddit, idcircò, minus æſtate quam hyeme, appetentia fit; ſed & ab humiditate contingit, quæ fundendo ſupra modum extendit, & ſuctum ac compreſſionem impedit. Fit etiam in viris, ab immodico ventris profluvio, ſpiritus diſſolvente; aut bilioſi humoris, acris, porracei, & tenacis ad ventriculum delatione, aut pharmaci potione, aut immodica ſanguinis detractione. At in prægnantibus potiſſima averſionis ciborum cauſa eſt, mẽſtrui ſanguinis excrementitia pars, in utero redundans, cujus vapores os ventriculi inficiunt, ac ejus temperiem evertunt, & mala afficiunt qualitate, unde coctio, & tractio præpeditur, idque potiſſimum primis menſibus, quia major redundat copia, & multò magis in plenilunio, vel cum fœtus capillum germinat; obſervarunt enim veteres, per hoc tempus pueros etiam in lucem editos, deterius ſe habere, & in utero id quoque contingere, fœminasq; tædioſas fieri, & nihil appetere. Affectus ſe ipſum prodit, cauſarum notæ ſunt, nam ſi à bilioſis humoribus fit, ventriculi morſus adeſt, & ſitis vehemens; ſi à putridis, febris interdum conjungitur; ſi à craſſis & lentis, nec roſio ventris, nec ſitis adeſt, ſed ſputatio crebra; communis tamen omnibus nauſea eſt; calidam intemperiem detegit ſitis, & quod nidoroſum quippiam eructant, & calidus ſentitur halitus, frigida expetunt, & ab eis juvantur.

Lib. 3.c.37.

Cauſa.

1. de cauſ. ſympt.7.

Æſtate quam hyeme minor eſt appetitus.

Signa.

Curatio. In hac affectione multis medicamentis utendum non eſt, quia ipſa ſpontè deſinit creſcente fœtu. Si tamen moleſta ſit, & curationem requirat, non abſimili ratione occurrendum, ac cibi faſtidio virorum, ſeu reliquarum fœminarum, cuius curatio ab iis petenda, qui communiter practicas ſcripſerunt. *Admonitio.* Sunt tamen tyrones commonefaciendi, in hoc caſu purgatione non eſſe utendum, potiusque vomitus leviter ciendus, ut ſuperiori c. dictum eſt, maxi-

mè si mulier vomere sit assueta. Conveniunt cibi acidi, austeri, salsi: carnes minime pingues, assæ, aviculæ, pyra, mala cydonia, palmulæ, nuclei pinei, olivæ conditæ, confert etiam jejuno ventriculo capere rotulam unam diarrod. cum aqua tepida, si fervens sit temperatura; aut tabellam aromatici ros. cum cochleari uno, vel altero vini generosi, si frigida sit ventriculi intemperies. Exterius ungatur ventriculus oleo de mentha, absynthij, cydoniorum, mastichino, myrthino, ac super inspergatur pulvis ros. rub. diarrod. coralli, rub. aromatici ros. Conveniunt tandem quæcunq; superiori cap. dicta sunt, idcircò à pluribus hic supersedemus. *Cibi.*

De vomitu, & nausea prægnantium.

CAP. XI.

UT menstrui vapore tunicas oris ventriculi occupante, abolita aut depravata appetentia fit, sic eodem vapore ventriculi capacitatem ingrediente, vomitus aut nausea, nam, ut superioris ejus partis propria operatio appetitio est, si retentio, & concoctio inferioris, ea tamé ratione, ut si leviter afficiatur, nauseam excitet, si gravius vellicet, ac mordicet, vomitum sæpe etiam cum dolore & cruciatu; & rursus si calidus adsit vapor, ructum nidorosum, si frigidus, acidum promoveat. Porrò vomitus est eorum, quæ in ventriculo continentur per os excretio: nausea verò depravatus motus facultatis expultricis, quo nititur per os excernere, quæ ventriculo sunt molesta. *Causa* *Definitio.*

Affectio signis non indiget, instantis tamen vomitus indicia, sœpe sunt cibi abominatio, nausea, cordis compressio, vertigo, & tremor labii inferioris. Vomitus, quem sequitur manifesta alleviatio, cohibendus non est, si tamen molestus admodum sit, curatur tribus remed. generibus, & relicta ea curatione, quæ convenit, quando vomitus fit ab humorib⁹ in ventriculo, ne dum impactis sed ibidem genitis, totus scopus hic erit, ventriculú roborare, ne prędictos vapores, aut humores ex utero ascendentes admittat: admissos vero domare, ac retundere. Supposita igitur in reliquis optima victus ratione, cibos capiat optimi nutrimenti, ac facilis concoctionis, de quibus c. de citta dictum est, specialiter vero caveat à liquidis pinguib⁹, utatur assis cú succo granatorú, & omphancii, aut malorum aureorum, oryza, amylo, vel farre in jusculo caponis, aut hæc leviter torrefiant, & cum vitellis ovorum, aqua ros. & saccharo fiat pulticula; juvat vinum rubrum, cibus, & potus parcus, ac sæpiuscule assumptus; statim à cibo, si intemperies sit calida, capiat haustum aquæ frigidæ, vel si ventriculus frigida laboret intemperie, malum cydoneum in vino rubro coctum ad mellis spissitudinem, aut utatur malis punicis cum sorbis, vel conserva cydoniorum, mirobalanis conditis, aut nuce myristica, vel pulvere confecto ex corallo, cortice citri sicco, & crusta panis torrefacta cunctis mixtis: vel hac conserva, seminis apij ℥ iij, coralli rubei ℈ i, spicænardi, piperis longi an. g. ij. mellis q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ i ad ʒ i ß, aliqui myrrham addunt, sed omisimus, quia menses & abortum provocat. Prodest insuper ante prandium mica panis torrefacti vino Hipp. intincta ut autem graveolentia omnia ventriculum subvertunt, sic odorata corroborant, idcirco non solum in medicamentis ipsis, verum etiam in cibis sæpius odorifica permiscenda, ut aqua ros. naphæ, moscus, ambra, cortex citri, lignum aloës. *Signa.* *Curatio* *Graveolentia ventriculum subvertunt.*

Secundò externis, quæ & discutere, & roborare valeant, purgantia enim non sunt adhibenda, ut superiori c. diximus, possunt tamen masticare parum rhab. aut conservam cydoniorum purgativam devorare, vel adhibeantur clysteres ex decocto hordei, & parietariæ, vel ex lacte, aut jure gallinæ cum saccharo & vitellis ovi in pauca quantitate, ac sine oleo, ne venter distendatur, aut *Externa.*

Inunctio. lubricetur. Ab his inungatur ventriculus oleo nardino, absynthij, naphæ cum pulvere rosf. rub. absynthij, cinnamomi, spicæ, si frigida sit intemperies; si verò calida inungatur oleo cydoneorum, myrthino, addito olei absynthij parum, & guttulas aceti ros. ac pulvere coralli, diarrod. cornu cervi usti, rosar. rub. ex quibus cum cera fiat linimentum, vel adhibeatur emplastrum de crusta panis, *Cataplasma.* de mastice, de carne cydoniorum, aut sequens cataplasma, succi cydoniorum ℥ ij, succi pyrorum, sorborum, & uvæ acerbæ an. ℥ i, aceti albi ros. ℥ i ß, agitentur simul, & cum pauca farina excipiantur, ac admoveantur supra os ventriculi à parte anteriori, & posteriore, vel fiat sacculus ex æquis portionibus pulveris *Cucurbita cum multa flamma.* diarrodon, coralli, cornu cervi, ros. rub. absynthij cinnamomi & spicæ. Affectione tamen diutius, & graviter perseverante, cucurbita ad os ventriculi cum flamma copiosa affigatur, tantisper dum cibus præbetur.

Aëtius ad sistendum vomitum pedes, ac manus in calidam aquam demitti vult, vulgus in frigidam solet, hoc in calida, illud in frigida affectione magis convenit. Denique si calida sit intemperies, & nidorosus ructus, nil præstantius, quam aquam frigidam paulatim absorbere, ad ciathi unius, vel alterius mensuram, quæ tamen prius plurimum sit cocta, ac deinde refrigerata; alimentis utendum crassiusculis, pinguia & jusculenta fugiendo, quia facile corrumpuntur; si frigida sit affectio, & ructus acidus calidis, & roborantibus utendum, de quibus supra hoc c. & superiori, potus sit vinum aut aqua cinnamomi, vel cum cortice citri cocta, si alimentum corrumpatur, addendus bolus armenus, terra sigillata, species diarrod. aut electuarij de gemmis, quæ saccharo excipiantur.

Doloris curatio. Tertiò, si vomitꝰ cum ventriculi dolore fiat, & cardiacis accidentibus; (id accidit ex humore ad os ventriculi confluente, jecore, aut universo corpore, in eundem quod molestum est exonerante, quod inprimis molestat primiparas, & eas quæ pravis alimentis usæ fuerunt, ac vitam transegerunt laboribus, ac curis plenam) si inquam ex hac urgentiori causa contingat, frequentiori aquæ ferventissimæ potu subveniendum, aut vino, si pituita adsit, vel aliquo ex supradictis medicamentis, & linimentis, præsertim hoc cataplasma ven- *Cataplasma.* triculo apponatur. ℞ pulveris ros. rub. absynthij an. ʒ ij. coralli ʒ i ß, ligni aloës, diarrod. an. ʒ i, furfuris q. s. fiat cataplasma cum vino rub. vel ℞ micæ panis tosti madefacti in vino rubro, aut succi cydoneorum, vel granat. vel si ardor sit magnus in succo plantaginis, aut aqua ferrata ℥ iiij, olei absynthij, ros. omphacini an. ℥ i pistentur simul, & cum pulveribus supradictis, fiat cataplasma. Utendum etiam sirupo cydoniorum, myrthino, de portulaca, acetosæ, & alijs quæ acrimoniam compescant, cum aquis earundum herbarum, ac subinde rhabarb. masticato, vel cum conserva ros. aut cydoniorum, apposito prius umbilico pomo asso, vel panis taleolâ, vino malvatico madida, respersis pulveribus supradictis, atq; hic curationis modus repetendus, quoad fœtus *Vena sectio.* crescat, & vomitus cesset. Verum si neq; his sedetur, sanguinis missio ex communi vena securè, & cum maximo patientis emolumento exerceri potest, idq; mihi multis experimentis probatum est.

De ventris dolore in prægnantibus.

Cap. XII.

IMmanis & acerbus dolor in prægnantis ventre inferiori interdū suboritur à spiritu flatuoso ibi incluso, elevato à sanguine menst. vel genito ob indebitum vitę institutū, quippe ex fœtu, tum intestina tum reliquę cavitates coarctantur, unde est ut crassi flatus sæpe ibi includantur, & difficulter discutiantur & tor-

mina

mina gravissima, ac cruciatum circa umbilicum excitent ad pulsus usq; defectionem, sic ut abortum crebrò minentur.

Curatur ijsdem fere remedijs, quibus uteri inflatio. Specialiter victu calido & sicco, utile est masticare cinnamomum, anisum, cortices citri, quorum etiam pulveres cum vino accipiantur, vel cum aqua stillatitia cinnamomi, anisi, corticis citri, potus etiam vini aromatici per se laudatur. sacculus umbilico adhibendus, ex semine fœniculi, cumini, anisi, anethi, milij, vino aromatico vel aqua vitæ irroratus, ex quibus etiam in vino decoctis clyster paretur, in pauca quantitate, cum paucissimo oleo anethuno, & de baccis lauri, vel cum cera, & prædictis oleis unguentum fiat, aut hoc cataplasma, vitelli ovorum numero vj, fortiter agitentur, & adde pulveris anisi, cumini, seminis fœniculi an. ʒ j cum oleo laurino, fiat ad ignem placenta, quæ umbilico applicetur. Vitandæ plures inunctiones, & humida fomenta, quia dum flatus dilatant, priusquam resolvant, abortum provocant, uterum & ejus vasa dilatando, ideoq; dum reliqua applicantur, ventriculo apponendum pomum assum vino irroratum, & aromatibus respersum, ut fœtus roboretur, reliqua ex prædicto cap. sunt petenda.

Curatio. *Sacculus.* *Clyster.* *Vnguentū.* *Cataplasma.* *Admonitio.*

De cordis palpitatione & syncope prægnantium.

CAP. XIII.

QUando substantia illa flatulenta, quam superiori c. à menstruo detento elevari diximus, per arterias, aut venam cavam in cor ascendit, saltus & cordis palpitationem concitat, nam dum cor, quod sibi præter naturam transmittitur, pellere nititur, motum illum extra proprij motus concentum edit. Est autem cordis palpitatio nil aliud, quam immoderata concussio vehementi diastole, & systole molesta, ab hac facilis est ad cardialgiam transitus, & ad syncopen, seu præcipitem virium lapsum. *Definitio.*

Curatur victus ratione non absimili ab ea, quam superioribus c. proposuimus. Deinde si copiam tetri sanguinis, à qua plerumq; fit, adesse conjectura assequamur, sanguinem semel mittere opus omninò erit, si aliter, usu pulveris rhab. cum conserva rosᷓ. humores pravos expurgare, aut confectione hamec sine scammonio. Valet etiam aqua ferventissima epota. *Curatio.* *Sanguinis missio.*

Secundò ea adhibenda, quæ cor à venenosis, ac tetris vaporibus tueantur, ut conserva Hyacintorum, theriaca smaragdina, electuario de gemmis ad ʒ i, vel altera cum vino, vel aqua naphæ, seu melissæ, aut etiam g. vi, vel vij lapidis Bezoartici orientalis cum prædictis aquis, vel conserva radicis scorsoneræ; aut foliorum ejusdem, carlinæ, scordij, lilii convalli, aquæ arte chymica extractæ. *Cordis tutela.*

Tertiò ijs, quæ halitus dissipent, & ad exteriora evocent, ut inunctione regionis cordis ex oleo naphæ, Jhasminorum, lilij convallij, rosaceo, cum pauca theriaca, aut cum oleo cinnamomi, vel Scorpionum Matthioli. Adhibendus etiam cordi sacculus cum bastitura, repletus pulvere coralli, cornu cervi, carlinæ, sandalorum, diambræ, diamosci, seminis angelicæ, & flor. cord. vel corium cervi, aut capreoli, ambra, mosco, & gallia paratum, ut pro chirotecis odoriferis accommodari solet; vel fiat epythema ex mica panis tosti cum vino, & ijsdem pulveribus odoratis, ac reliquis gratissimis odoramentis, quæ flatus discutere valeant. *Halitus dissipatio.*

De tussi prægnantium.

CAP. XIIII.

Definitio. TUssis est expiratio valida, qua, quidquid spirandi instrumentis molestum est, excutere natura contendit. Prægnantibus periculosissima existit, movet enim capitis dolores, vigilias, difficilem respirationem, interdum febrem, sæpius abortum. *Causa.* Fit sicuti etiam superiores affectiones ex halitu tetro, & mordaci à sanguine menstruo, in asperam arteriam, fauces, pulmones & reliqua interiora thoracis, elevato, qui facultatem naturalem ad expellendum irritat, vel ex eodem menstruo sanguine ad venas pectoris converso, aut ex albo fluore tum represso, aut demum ex irruente à capite destillatione. *Signa.* Ex qua autem causa affectus originem trahat adjuncta symptomata produnt, nam si ex flatu, quantumvis fœmina tussiat, nil excernit, neque levatur, nisi vel ructu, vel medicamentis, quæ flatus discutiant, si à regurgitante menstruo, vel albis menstruis, pravo colore mulier afficitur cum lassitudine, gravitate, oris madore, & crebra expuitione, id quod insuper ex relatione deprætenditur, si fœmina ante gravidationem albo fluxu vexabatur, qui, quia tunc supprimitur ad superiora convertitur; si ex capite, à somno deterius habet, multa expuit, crebra expuitione levatur, & per longiora intervalla affectio repetit.

Prognosticum. Tussis, uti diximus in prægnantibus, periculosa est affectio, quia abortum excitat, vires prosternit, ac universum corpus attenuat: & præ concussione capitis accersit dolores, vigilias infert, difficilem movet respirationem, sæpe etiam defluxiones concitat, interdum etiam febrem accendit: idcirco necessum est eam lenire, & quamcitissime mitigare, ac fœtum interea roborare adhibitis umbilico, quæ ipsum reficiant.

Curatio. In curatione harum omnium affectionum, rarò adhibenda purgatio est; tussis verò curabitur tribus remed. generib. & primo si à flatibus proveniat ijs, quæ ascendentes flatus deprimere ac digerere valeant, pro qua re conveniunt *Flatus deprimentia.* inprimis alimenta sicca, & boni nutrimenti ex assis, vel coctis aviculis, dummodo juscula non adhibeantur. Potus sit parcus, digerit tamen aquæ calidissimæ potus cum saccharo ante somnum; aut vinum cum cinnamomo; aut aqua cinnamomi, vel florum ejusdem, & cariophyllorum an. ʒ vi, sacchari, & mellis despumati an. q. s. fiat linctus; aut ex solo pulvere cymini cum melle & saccharo.

Evacuatio. Secundò, si à sanguine vel albo fluore ascendente proveniat sanguinis missionem ex communi vena utilissimam esse scio, aut cucurbitulas cum scarificatione lumbis applicitas; deinde rhab. masticare, & ut id, quod ad pectus fluit, leniatur, & facilius educatur, convenit farina fabarum cum melle in forma pilularum, aut boli vel etiam ptisana; si fluxio sit calidior, tragacantum, amylum, muscilago cydoneorum, aut electuarinm quod recipit papaveris albi diligenter triti ʒ. x. amyli, gummi arabici, tragacanti an. ℥ ß, seminis cucurbitæ, cydoniorum mundat: an. ʒ iij cum saccharo penidiato, fiat electuarium, ad formam conservæ ros. vel cum saccharo pulverizato, fiat bolus, aut cum eodem dissoluto in aqua scabiosæ, fiant morselli. Vel ℞ papaveris albi, & nigri an. ʒ x. succi glycyrrhizæ ʒ. x v. seminis cydoniorum, altheæ an. ʒ ij, infundantur per noctem in lib. ij aquæ coquantur postea ad medias, colaturæ adde traga-

tragacanti ʒ iij ß, gummi arabici, ſeminis cydoniorum an. ʒ ii ℥, ſacchari lib. j. fiat electuarium. Quod ſi fluxio ſit ex frigidiuſcula cauſa, qualis ex albo menſtruo plerumq; eſt, hoc aliud paretur electuarium. ℞ ſucci glycyrrizæ ʒ v, hyſſopi ſicci, ſeminis urticæ, radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygdalarum amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ ii, cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato, omnia pulverizata bene miſceantur coquendo, ſed majoris efficaciæ eſt adhuc aliud, quod ℞ carnis paſſularum ℥ ij. ſucci violarum cœrulearum ℥ ij. pulveris liquiritiæ ℥ i pulmonis vulpis, jecoris lupini an. ℥ ß, loch ſani ℥ i miſce, proſunt etiam in hoc genere reliqua bechica à practicis deſcripta, modò ſeligantur, quæ menſes non admodum moveant.

Tertiò ſi ex capitis defluxu oriatur, conveniunt potiſſimum, quæ caput purgant, ut ore mandere myrrham, vel maſticem, aut maſticatorium ex æquis portionibus caricarum, piperis ac maſticis, aut quinto quoq; die aſſumere ʒ ß maſſæ pillularum, quæ conficitur ex maſtice, & rhab. aut per nares, & os recipiatur vapor ex decocto majoranæ, roriſmarini, camemali, pulegij, menthraſti, ſalviæ; capiti vero imponatur hic pileus. ℞ florum roriſmarini, lavendulæ an. p. j. camomillæ, betonicæ, roſ. rub. an. p. j. ß, foliorum ſalviæ, majoranæ, ſerpilli, meliloti an. m. ß, foliorum ſenæ, ſtœchados an. ʒ ij, cariophyllorum, nucis moſcatæ, macis an. ℈ ij, meliſſæ parum; thuris, maſticis, coriandri præp. an. ʒ ß, contuſa in pileum demittantur cum baſtituris. Ad ingreſſum lecti, ut ſomnus concilietur, porriges ſirupi papaveris, viol. an. ℥ i. aut ovum ſorbile cum ʒ i amyli, tragacanti, terræ ſigillatæ, aut ſeminis papaveris albi.

Caput purgantia. Pillulæ. Evaporatio. Pileus.

De alvo ſuppreſſa, & urinæ retentione, in prægnantibus.

CAP. XV.

DUm alvus in prægnantibus, vel urina ſupprimitur, ac fœces induratæ non niſi magno conatu expelli poſſunt, periculum eſt, ne ligamentum aliquod diſrumpatur, & proſiliente ſaguine abortus excitetur. Contingit alvi ſuppreſſio ijs potiſſimum fœminis, quæ jecore ſunt ſicco & ſqualido, quia meſeraicas habent voraces, ſic ut multum humiditatis exſugant, fœcibus remanentibus ſiccis ac minimè fluidis; contingit etiam ex defectu alimenti, quia plurimum fœtus inſumit, aut quia grandiuſculus factus inteſtina comprimit, ex qua præcipue cauſa urina ultimis menſibus ſupprimitur. *Cauſa.*

Curatio, in gravidis potiſſimum, quam diligentiſſime adhibenda per ea, quæ alvum lubricam reddant, ac jecur contemperent; ita, ſi ex defectu alimenti fiat reſtrictio, copioſiora conveniunt, maximè cocta, ac juſculenta; ſi verò ex calore, cibus confert frigidus ac humidus ex juſculis pinguibus avium, vel arietinæ, ovis tremulis cum ſaccharo, ptiſana; prodeſt malva aut borrago in jure avium cocta, pruna in aqua hordei, malvarum aut violarum ſaccharo ebullita; conducunt etiam in prima menſa ante òmnia ℥ iii, aut iiii aquæ viol. malv. vel hordei cum ſaccharo: ac interdum clyſterem adhibere in pauca quantitate ex jure pingui cum oleo amygd. dulcium, roſ. viol. ſaccharo, & vitellis ovorum, quæ omnïa ℥ x non excedant, adhibitis interim ventriculo, quæ fœtum roborent, ut pomo aſſo, vel panis taleola cum vino generoſo, & aromatibus; & etiamſi fœmina ad excretionem minimè proritetur, tamen diu non detineat fœces, ſed ſingulis diebus abſque magno enixu expellere conetur, ne diu retentæ poſtea difficilius, & cum majori vi excernantur. Porrò urinæ difficultate, inſtante partus tempore, fœminæ ut plurimum corripiuntur, compreſſa veſica, à prolabente jam fœtu, quæ affectio multis auxilijs non indiget, nam balneis ac fomentis ex rebus emollientibus, quibus *Curatio.* *Vrina difficultas.*

 ultimis

ultimis gravidationis diebus, fœminæ de more ad facilitandum partum laxiores vias reddunt, urina etiam promovetur.

De alvi fluxu in prægnantibus.

CAP. XVI.

Prognostica. ALvi fluxus in prægnantibus periculoſus ſubinde eſt, quia ex eo ligamenta fœtus laxiora fiunt, & mater alimento deſtituitur, unde ipſe fœtus imbecillior redditus, ocyſſimè prolabitur, ideo quam citiſſimè ſiſtendus eſt fluxus, præſertim ſi lientericus, aut dyſentericus ſit, nam in diarrhæa, quæ ex abundantia pravorum humorum gravidationis tempore aggregata fit, cavendum ab adſtringentibus, quamvis enim abortus periculum ob prædictas cauſas immineat, certius tamen id erit ob pravi ſucci redundantiam, ideoque optima, & contemperante victus ratione potius agendum eſt, & ijs, quæ habitum mutent in melius.

Curatio dyſenteriæ. Dyſenteria verò curabitur cibis optimis, & facilis concoctionis, aſſis potiſſimum; potus ſit vinum rubellum, aquâ portulacæ, & chalybeatâ, dilutum.

Evacuatio. Secundò evacuatione humoris peccantis, ac ſi ſanguis redundet, fiat venæ ſectio ex communi vena, ſin minus, contemperandus humor peccans, ac cōpeſcendus ſyrupo de roſis ſiccis, myrthyllorum, de portulaca, acetoſæ, viol. bugloſſæ, cum aquis earundem herbarum capitum roſarum, vel ferrata: tunc deinde convenit rhabarbarum maſticare vel ʒ j ejuſdem cum uncia conſervæ

Roboratio fœtus. roſ. aſſumere. Interim autem dum hæc fiunt, umbilico adhibeantur, quæ fœtui robur præſtent, ut pomum odoriferum aſſum cum theriaca, cinnamomo, cariophyllis, maſtice; vel ſi calor adſit, cum pulverib. coralli, myrthillorum, roſ. rub. diarrodon. abb. & fruſtrum carnis ſemiaſſæ, aut taleola panis toſti vino irrorata, ac prædictis pulveribus reſperſa; At ſi dolor magnus ſit, ea adhibeantur, quæ ſupra c. de ventris dolore in prægn. dicta ſunt, idq; ocyſſime, quippe ex doloris vehementiâ impendet maximum abortus periculum; nimius clyſterium uſus vitandus, quia ab ipſis fœtus laxatur, poteris tamen uti ijs, quæ leviter lubricant, ac dolorem mitigant, quales conficiuntur ex juſculis, aut decoctione malv: meliloti & altheæ, in aqua ferrata, cum oleis roſ. mirthyllorum, butyro, ſaccharo, & vitellis ovorum.

Curatio lienteriæ. Tertiò ſi alvi fluor fiat ex vitio ventriculi, qualis lienteria eſt, & cæliaca paſſio, curabitur eadem fere ratione qua vomitus prægnātium, de quo ſupra proprio c. ijs autem, quæ ibi dicta ſunt, addere eſt rhab. maſticatum, vel cum conſerva roſ. Ut, ſi quis humor in ventriculo redundat, educatur; deinde roboratur electuario de gemmis per tabulas diarrod. abb. aut dia margar: inprimis ve-

Conſerva. rò mihi uſu probata eſt conſerva, quæ recipit conſervæ roſ. antiquæ ℥ j ß, pulveris boli armeni, coralli rubei præp. trochiſcorum de karabe, maſticis an. ʒ ß. cum ſyrupo myrthillorum, fiat opiata, doſis cocleare unum ſuperbibendo ℥ ij aquæ ſymphyti, portulacæ, extinctionis auri. Jn delicatioribus detraho maſticem, quia ejus odorem non tolerant.

De inflatis ac lividis prægnantium cruribus.

CAP. XVII.

Cauſa. INflantur prægnantium crura, vel quia in gravidatione fluxus aliquis uteri aquoſus ſupprimitur: vel ob copiam ſanguinis menſtrui retenti, quam fœtus

tus conſumere nequit, ideoque matri, & fœtui inutilis in crura delabitur, hac adhibita diſtinctione, quod ſi epar debilitatur, & ſanguis recrudeſcit, ac pituitoſus aquoſiorve exiſtit, ac is, qui denuo in jecore conficitur, ob, ob copiam vitiatur, tunc crura ædematoſa fiunt: At ſi corrumpatur, calidiorisve bilis admixtum aliquid obtineat, inflammantur crura, & non rarò exulcerantur, ac ſceletyrbica ulcera in eis apparent, quemadmodú in ſcorbuto, maximè ſi obſtructiones, aut redundantiam pravorum humorum antea paſſa, aut lienoſa fuerit mulier. Verum ſi nil horum, ſed tantum craſſus redundet ſanguis, & ad inferiora tendat, lividitates quædam in inguinibus, & cruribus, cum tumore inſtar varicum frequentiſſimè fiunt, quod ſæpius vidimus, ac ſunt plures, quæ ſingulis gravidationibus id patiuntur. Hoc autem qua ratione contingat, facilè depræhendes, ſi in memoriam revoces, quæ in lib. de natura mulierum retulimus, à cava vena in dextrum ac ſiniſtrú crus duas venarum propagines derivari, juxta os pubis, à quibus illæ etiam venæ prodeunt, quæ cervici uteri inſeruntur, in quibus craſſus redundans ſanguis nil mirum, ſi in earundem truncos recipiatur, unde etiam vidimus crurum tumores poſt partum contingere, ſi lochia minus copioſè procedant. Scribunt de crurum tumoribus prægnantium Hipp. & Aet.

lib. 1. c. 4.

Hip. 7. popul. 6. Aet. lib. 10. c. 11.

Tumoribus pedum creſcente crudorum humorum copia, ſupervenit oculorum, & totius corporis tumor, perdifficilis inceſſus, difficultas reſpirationis, tuſſis ſicca, febris exigua, raró autem fiunt ante quartum gravidationis menſem, quemadmodum ventriculi affectiones non niſi intra tertium, quia ventriculi paſſiones in hos tumores convertuntur; aut quia menſtruæ purgationes pluries jam defuerunt, & epar cacochymiæ diuturnitate debilitatum eſt. *Signa.* Porrò tumores pedum; ac varices prægnantibus minus graves ſunt, *Prognoſtica* quam reliquis, nam morbi, quibus affectus naturales occaſionem præbent, adeò periculoſi non ſunt, & in eis expectatur auxilium à partu, à quo ſolent, citra auxiliatrices medici manus, mulieres in priſtinum ſtatum reduci, quia crudus ille & vitioſus ſanguis per lochia expurgatur, & cauſa ceſſat, natura in mammas, aut ad uterum reſiduum denuò transmittente. Idcircò ſi malum urgentiſſimum non ſit, naturæ committendum, ne ad membrum princeps affectio irruat. Quæ tamen crurum tumoribus, per gravidationes vexantur, frequentius pariunt fœmellas, nam & medici omnes cenſent difficiles & morboſas prægnationes, fœmineos conceptus indicare.

Si tamen magnus eſt tumor, & neque noctu, neque à partu crura detumeſcunt, lenis curatio inſtituatur, per optimam victus rationem parcam & ad ſiccum tendentem, *Curatio.* Deinde ijs utendum, quæ digerant ac diſcutiant, in quem uſum per os aſſumatur loch. ex melle deſpumato, & farina fabarum, aut cumini ſemen cum vino idque ſæpiuſculè: crura laventur citrorum malorum decocto, vel lixivio ſarmentorum, in quo bullierint folia quercus, pulegij, calamenti, origani, lupini, ſulphur & ſal, vel vino albo cocto cum limatura cornu cervi, in quo etiam lintea madefiant, & cruribus imponantur; vel ſequens cataplaſma. ℞ ſulphuris ℥j ſtercoris columbini ʒ. x. farinæ fabarum, lupinorum an. ℥j ß, decocti aſphodeli, ſucci caulium an. q. ſ. cum pauco aceto, fiat cataplaſma. Pedum plantæ fricentur aceto roſ. & ſale, vel alumine cum vino. Prodeſt emplaſtrum ex caulium folijs vino & aceto coctis ac contuſis, vel ex cimolia cum aqua chalibeata, aut ferrariorum, & modico aceto, aut papyrus emporetica aceto madida, parti impoſita. At ſi pars rubeat, cavendum diligenter, ne exulceretur, aut in corruptionem aliquam degeneret, adhibitis folijs braſſicæ cum cimolia, roſaceo, & farina orobi, cicerum ac fabarum. Si lividi tumores appareant, ſanguinis miſſionem cum fœlici ſucceſſu inter 4. & 7. menſem exerceri, ſæpius comprobatum eſt; ſi plenitudo magna ſit, alias aut abortus ſequitur, ſi ſanguis mittatur, aut fœtus debilior in lucem venit; ſi quid verò reſiduum ſit, poſt partum diſcutitur, ac evaneſcit.

Scholium.

Dubium an priorib. mẽsib. vomitiones ultimis crurum tumores magis fiant.

Ventriculi affectiones] *Prioribus tribus mensibus solent fieri utero gerentibus vomitiones, nauseæ, picacei appetitus, ventriculo cito cum utero consentiente: tumores verò pedum, lividitates & alia hujuscemodi non ante quartum aut quintum, cum jam menstruæ purgationes sæpius desierint, & diuturnitate affectionis Epar debilitatum est, in hæc degenerantibus uteri passionibus. Sed quæres, si tumores hi fiunt mense 4. aut 5. veluti majori jam facta causa mali, cur eo tempore cessent nauseæ, & depravati appetitus, quæ enim à minori causa fiunt, accessione majoris non desinunt, sed augentur, aut certè, ut erant, persistunt? Solvit Galenus,* *1. de sympt. c. 7.* *dicens ventriculi affectiones in 4. desinere, quia pars vitiosi succi vomitione evacuatur, pars in auctiorem fœtum attrahitur, cum jam ampliori utitur nutrimento. Verum difficultatem non exhaurit, quia non declarat, unde pedum tumores fiant. Dicendum ex prædictis ventriculi affectionibus, & redundante humore epar debilitari, & quanquam citius trahitur in compassionem ventriculus, quam epar, tamen diuturnitate intemperatum epar retinet magis compassionem, quã ventriculus, ijs præsertim, quibus epar infirmum erat; nam firmum ac validum nil vetat suas passiones in ventriculum deponere, nullis tumoribus succedentibus, quod sæpè fit, ut etiam, quibus ventriculus robustus, & epar debile, nullis præcedentibus ventriculi passionibus, initiò tumores crurum fiunt. Certum tamen est pedum tumores rarò ante quartum fieri; appetitus depravatos plerunq; intra tertium finiri, sed neutrum eorum perpetuum est, neque eas quibus pedes tument, ventriculo antea laborasse, neq; secus.*

De sanguinis fluxu ex prægnantium utero.

CAP. XVIII.

Sanguis in gravidis uno è tribus locis potest prosilire, aut ex vasis quæ excurrunt ad uteri colum, aut ex ijs, quæ ad corpus, & cavitatem ipsius tendunt: Et rursus ex ijs, quæ chorio, ac fœtui adhærent, per quæ ejus nutrimentum trahitur aut ex alijs quæ natura reservavit pro superfœtatione, ac necessitate expurgandi sanguinis, si superfluum esse contingeret. Ex quavis harum partium fluit, aut apertis vasis, aut disruptis, aut dilaceratis. Apeiuntur ex redundantia, aut quia natura solers per venas, quæ vacuæ supersunt à fœtus alimonia, excernit gravidationis tempore ea, quæ antea per aliam evacuationem nunc suppressam expellebantur. Dilatantur ex acrimonia humoris, aut propria contextura rara, disrumpuntur ac dilacerantur ex vehementi motu, saltu, ictu, casu, percussione, subita animi perturbatione, aut denegata re vehementer appetita, tussi, cruciatu, ac dolore maximo, vel etiam ex inclusis vaporibus, tenesmo, alvi fluxione, frigiditate ingenti, immodico æstu.

Causa.

Signa.

Si igitur ex apertis vasis prodit, id cognosces, quia ordinatè & cum prægnantis commodo tolerantia ac conferentia effluit, citra evidentem aliquam occasionem, citra dolorem ac molestiam, ac fœmina boni coloris est; si ex dilatatis, per anastomosin, quæ excernuntur guttatim instillant, acria sunt, aut alba, & serosa, aut pallida, sanguinolenta, fœtida, ac tenuia: at ex diruptis ac dilaceratis vinculis confertim, & sine ordine prodeunt, cum molestia lumborum, & partium circa inguina dolore, id quod etiam ex relatione comperies, si causæ præcesserunt procatarcticæ. Jam verò operosum non est colligere, ex quo loco sanguis fluat; nam ex colo plerumque in minori copia fluit, sed cum ordine, copiosius ex fundo, atque etiam ordinatè ex venis fœtui non adhærentibus: inordinatè verò, confertim, ac cum dolore ex ijs, quæ fœtui jam alligatæ erant. Porro sanguinis profluvium in prægnantibus, aut fœtum imbecillum significat,

Prognosticũ

gnificat, aut abortus præludium est; aut gravem & molestum partum fœmellæ portendit, qui ad decimum usq; mensem protrahatur; significat quidem imbecillum fœtum, quia nequit totam copiam sanguinis convertere in alimentum: abortũ, quia si grandior & robustior est, & tamẽ ex causa procatarctica fluxio fit, alimento destituitur; molestum verò partum fœmellæ, quia Hippocratis ac medicorum communi cõsensu, difficiles ac morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus, cujus rei causam alibi retulimus; quod autem ad decimũ protrahatur mensem, ratio existit, quia si validus fœtus vitalis non est, nisi à labore septimi mensis per 40. dies reficiatur, debilis quidem longiori tempore indigebit, ideò tardius ad perfectionem veniet. Cæterum utero gerentibus sanguineis, pletoricis, & q̃ largiori utuntur victu, ordinatæ singulis mensibus purgationes utiliter sæpissimè fiunt, imo visæ jam sunt & vidimus nos, quæ ad justum tempus fœtum non ferebant, nisi præter hasce purgationes, venâ quoq; cubiti sectâ sanguinem mitterent; nam ut sanguinis penuria potest fœtum perdere, ita copia tenellum ac imbecillum potest repente suffocare. Unde fit, ut etsi ex illis venis, quæ in fœtum impenduntur, cum periculo semper sanguis profluat, de quo potissimum Hippocrates intelligendus est, cum dixit: Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impossibile est fœtum esse salvum: ex alijs plerumque utiliter, ac cum maximo fœtus, & matris emolumento egrediatur; quare nulla indigebit ea fluxio curatione, sed corroborantibus duntaxat auxilijs, quæ fœtum & ligamenta firment, de quibus infra 3. remed. genere.

c de morbis acutis prægnantium.

Morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus.

5. aph. 60.

Curatio.

Si verò ex profusione qualibet sanguinis, fœtus imbecillitas & abortus timeatur, instituta bona victus ratione roborante, & sanguinem incrassante, ex carne assa, amylo, lacte amygdalino, aqua chalybeata extracto, & myva cydoniorũ ligaturisq; ac frictionib. brachiorũ; curabitur tribus remediorũ generibus.

Primò si copia adsit, & patiens juvencula sit, sanguinea & abortiri assueta, sanguinis missione ex brachio, aut si serosus, & acris humor fuerit, quo facultas lacessitur, contemperantibus & expurgantibus, quibus tamen à 4. duntaxat usque ad septimum mensem utendum est, juxta Hipp. placitum; hac igitur poterit uti purgatiuncula. ℞ radicis liquiritiæ, cichorei an. ℥ ß, herbarum agrimoniæ, acetosæ, Endiviæ an. m. j. passularum ℥j, polypodij quercini ʒ iij. florum cord. an. p. 1. semin frigid. major. seminis anisi an ʒ ß, masticis in ligatura ʒj, foliorum senæ ʒ vii, coquantur in s. q. aquæ ad lib. j ß. colaturæ adde rhab. electi pulverizati ʒj. cinnamomi ℈ 1. agarici trochiscati in petia ligati ʒ i, iterum leviter bulliant, posteaquam per noctem fuerint in infusione, tunc coletur, & adde syrupi ros. sol. ℥ij, sachari q. s. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i specierum diarrod. dosis ℥ iiii singulo mane, convenit etiam rhabarbarum masticare per se, & cum conserva ros.

5. aph. 29.

Purgatio gravidis utilis.

Secundò utendum ijs, quæ sanguinem densent, & fœtum roborent ac jecur calefaciant, si refrigeratum sit, in quem usum sunt utiles hi morselli. ℞ margaritarũ præp. coralli rubei præp. an. ℈ ß, zinziberis ʒ i ß. cinnamomi ʒii, cariophyllorum, macis, nucis muscatæ an. ʒ ii, utriusq; cardamomi an. ℈ i, sacchari dissoluti in aqua cinnamomi q. s. fiant morselli aromatibus grossis manẽtibus. Verum si jecur calidum sit, aut humor tenuior, sequens fiat conserva. ℞ conservæ ros. antiquæ ℥ i, boli armeni, terræ sigillatæ, coralli rubei præp. cornu cervi, electuarij de hiacinto, margar. præp. an. ʒ ß cum syrupo myrthino, fiat opiata, dosis ℥ i, ac superbibat haustum vini rubei diluti aqua symphyti; quod si animus sit ulterius constringere, adde trochiscorum de karabe, & masticis partes æquales, valet syrupus de rosis siccis, myrthinus, rosaceus, de portulaca.

Sanguinem inspissantia

Tertiò interim dum sanguis fluit ex utero, præsertim dum phlebotomia aut purgatio exercetur, ijs utendum, quæ umbilico adhibita fœtum calefaciant, & roborent, qualia retulimus capite superiori de alvi fluxu in prægnantibus, ut mica panis recenter cocti vino odoratissimo, ac succo pomorum redolentium

Fœtus roboratio.

um, ac pulveribus prædictis in compositione morsellorum; valet sequens emplastrum. ℞ dactylorum coctorum in vino austero ℥ ii, farinæ volatilis ℥ i. pulveris cariophyllorum, macis, cinnamomi an. ʒ ß cum eodem vino, fiat emplastrum; vel ex carne cydoniorum assa, sive condita, si recens non reperiatur, cum vino rubro mixta ac prædictis pulveribus; aut hoc aliud quod mirificè roborat: ℞ balaustiarum, glandium, gallarum an. ℥ ß contundantur, & adde karabis ʒ ii, farinæ hordei ℥ i vini albi q. s. vel boli armeni, sanguinis draconis, thuris, masticis an. ʒ ii, acaciæ, hypocystidis, berberis, nucis cupressi an. ʒ i. farinæ volatilis ℥ ß cum vino nigro, & modico succo plantaginis, vel aqua chalybeata, aut succo pomorum redolentium, fiat emplastrum, quibus addi possunt trochisci de karabe, de bolo armeno, de terra sigillata; atque hæc umbilico; ventriculo verò adhibeatur aliud, sic paratum. ℞ menthæ siccæ ʒ ii. cariophyllorum ℈ iiii, nucis moscatæ ʒ ii, ros. rub. ℥ i ß. misce fiat pulvis, qui ventriculo præuncto oleo cydoniorum, ac myrthino inspergatur, aut cum cera, oleis prædictis, & pulveribus fiat unguentum. Ut sanguine redundante per uterum instillatio fit, sic aliquando ad superiora tendente mammæ indurescunt, lacte turgent, ac fluunt, quod accidens fœminas gravat, & curatur, sicuti lactis redundantia, de qua infra.

De aqua profluente ex utero prægnantis.

CAP. XVIIII.

Aqua ante partum effusio unde.

INter membranam, quæ amnion dicitur, ac fœtui adhæret, & chorion, urina fœtus recipitur, & in partu naturali amnion frangitur, à puero grandiori jam, ac requirente copiosius alimentum, tunc urina mox fœtum tangit, & tanta afficit molestia, ut cogatur chorion lacerare, unde naturaliter fit aquæ hujus sive urinæ ante partum copiosa effusio. *Causæ.* Sed hæc etiam aqua in gravidis, nondum adventante tempore partus, nonnunquam profluit, quod fit aut ruptis casu aliquo membranis, aut plus justo tensis seu dilatatis ita, ut per anastomosin transcoletur, rumpuntur quidem ex casu, saltu, vel quapiam alia causa externa: dilatantur ex propria contextura aut animi perturbatione. *Signa.* Disruptionem cognosces, quia per eam subitò copiosè, & confertim aqua effunditur; dilatationem, quia sensim & paulatim: ad hæc rupta vasa semper abortus sequitur, alias causas non ita. Fluit præterea non rarò valetudinarijs fœminis, dum utero gerunt, humiditas quædam ex superfluis, & albis uteri purgamentis, cujus occasione plerunque septimestres edunt partus: aliis saniosa quædam, ac sanguinolenta humiditas promanat, quæ vitia ut plurimum gravidis eveniunt, quæ lienis vitio, aut pravo corporis habitu laborant, ut Hipp. refert. *2. de morb. mul.*

Hæc cunctæ affectiones non aliter sunt curandæ, quam optima victus ratione, & fœtus roboratione. *Curatio.* Esto itaque victus ex cibis solidioribus, ut carnibus assis, amygdalis tostis, passulis, pane bis cocto; ac in ultima mensa capiat mivam cydoniorum aromatizatam. Potus sit cerevisia optima aut aqua chalybeata, vel ex decoctione, suffumigationeve masticis, aut etiam cocta cum radice chynæ, cujus radicis syrupus, si per aliquot dies sumatur, utilissimus est, fit autem hoc modo. *Syrupus ex radice chyna.* ℞ radicis chynæ ℥ ß sarsæ parellæ ℥ j coquantur in lib. viij aquæ lupulorum, & borraginis ad medias, in fine adde in ligatura pulveris coralli rubei, ros. rub. granæ an. ʒ j facta colatura cum sacchAro fiat syrupus. Quod si serosum aliquid in corpore redundet, non erit abs re ℈ j rhabarbari masticandum præbere, aut cum ℥ j conservæ ros. aut tabellas diarrod. abb. cum duplo rhabarb. Si verò ex suppressa aliqua evacuatione fiat, annitendum est præexistentes humores corrigere, & attemperare.

℞ non

Secundò non solum dum reliqua curatio administratur, sed toto tempore, quo humiditates fluunt, roborantibus utendum externis umbilico admotis, de qubus c. superiori, & de acutis prægnantium morbis in 3. remed. genere.

De dentium dolore prægnantium.

CAP. XX.

FOeminarum plurimas ex nullo alio indicio gravidas esse, certius cognosces, quam ex dentium cruciatu; is autem in prægnantibus provenit ex defluxione à capite, nam vapores à menstruo elevati, si caput pertingunt, sanguinem ibi vitiant, ac cerebri nutritioni ineptum reddunt, unde à natura ad inferiora truditur.

Curatio

Curatur si temporibus, supra eas venas, quæ à capite descendunt, emplastrum applicetur ex mastice, vel contra rupturam cum pauco opio, deinde ad discutiendum emplastrum de Indico gummi dicto tacamaca. Secundò dolor mitigandus in ore detento vino, in quo incoxerint salvia, cortex mori, coriandrum præparatum, & gallæ; aut vapor per os sumatur ex decocto salviæ, satureiæ, majoranæ; Et si causam doloris frigidam esse cognoveris, denti affecto instillabis unam, vel alteram guttam olei cariophyllorum chymica arte extracti: vel olei salviæ, aut thymi parum auri propinquæ instilletur: vel dens fricetur theriaca aut mithridatio, cujus parum cavitati, si adsit, indere utile est, aut granū piperis, aut cariophyllorū. *Si verò causa sit calida*, nullo alio auxilio promptius dolor removetur, quàm si frigidissima aqua ore detineatur, quâ, cum primum concalefit, ejectâ, alia denuò capiatur, idque crebrius fiat, ac subinde denti imponatur tantillum phylonij Romani, quod hisce, & aliis dentium doloribus, mirum in modum prodesse, crebra me docuit experientia, ita ut pro optimo secreto meritò sit habendum.

De morbis acutis in prægnantibus.

CAP. XXI.

2. de dieb. dec. 12. Mus. 1. acut 8.

ACutum morbum, ex Dioclis sententia, Galenus eum definit cui motus est velox, & subitò pericula adveniunt. Brasavola illi, inquit, acuti sunt, qui & brevi fiunt, & sæviora habent symptomata. Horum alij cum febre invadunt, ut phrenitis, pleuritis, anguina, jecoris & ventriculi inflammatio, causus, lethargus; alij sine illa, ut apoplexia, paralysis, epilepsia. Eorum causæ sunt, aut vitiosi humores, qui in corpore præextiterant, antequam fœmina conciperet, aut conceptio durantibus menstruis, unde eorum pars jam vitiosa detinetur, aut certè depravatus victus, quo aut antea usa fuit aut post conceptum, dum extranea appetit. Nunquam gravidis, ait Hipp: sine discrimine contingunt aut fœtus, aut matris; nam ex ijs qui febre carent (quia naturâ non solum acuti, sed valde acuti sunt, ideoque lethales) mater primum periclitatur, subinde etiam fœtus: ex aliis, qui cum febre fiunt, primum periclitatur fœtus ob calorem, & putredinem, quæ facilè tenellum enecant, deinde mater, quia remediis destituitur victu tenui, & sanguinis missione, quæ si adhibeas, defectu alimenti fœtum perdis, unde febri abortus accedit, & geminum fit malum si non adhibeas, febrem auges victu intempestivo, & relicta sanguinis redundātia. His accedit, quod gravidæ fœminæ habitudo imbecilla ut plurimum est, & valetudinaria, ob vitiosi sanguinis redundantiam, & boni penuriam, qui

Causa.

5. aph. 30.

Prognostica

ad

ad fœtum descendit, & trahitur, unde facile tolerare non potest acuti morbi insultus, fert enim natura sæpè simplicem affectum, cui si alter superadditur, aut succumbit, aut sine discrimine non tolerat. Porrò, quæcunque fœmellas conceperunt, facilius incidût in morbos acutos, sed facilius etiam liberantur, contrà, quæ mares; ratio est, quia morbis ex retentione obnoxiæ magis sunt, ideoque ob familiaritatem securius corripiuntur, quæ causa est cur maiores hæ, quam mares sustineant labores, saltem post primos menses, fœmellæ enim rarò excidunt, nisi initio gravidationis; mares ubi augeri, & moveri cœperunt, quia acetabula tunc sicciora ex motu vehementiori maris facilè disrumpuntur. Sed & matri salubrior abortus qui minorem proiecit infantem; at infans ipse quanto minor, tanto minus vitalis, nisi octimestris sit, qui etsi grandior, vitalis nunquam est. Iam verò fœtus in utero minus periclitatur 5. mense, & sexti initio. deinde 4. & sexti fine, mox in septimo, deinde in 3. 2. & primo ordine descendendo, magis in nono sed omnium maximè in octavo, quo etiam ordine remedia cum majori vel minori formidine & cautela sunt adhibenda. Denique fœmina ipsa minus periclitatur, si abortum faciat primo mense, magis secundo, deinde tertio, & ordine servato 4. 5. & 6. in septimo & in nono, si fœtus vitalis sit, securissimus partus censetur, si mortuus, periculosissimus; omnium tamen pessimus octavus, tum ob fœtus magnitudinem, tum ob mensis naturam; hæc de prognosticis, nam demonstrativa sive indicantia singulorum morborum signa, ex propriis capitibus petenda sunt.

Quæ fœmellas conceperunt facilius morbis & corripiuntur & ab eis liberantur.

Curatio.

Acutos prægnantium morbos curare, & à curatione eorundem abstinere, periculo non vacat, neque ex scriptoribus, quid sit agendum, liquidò constat, curationem intelligo per magna remedia, quæ tria sunt, diæta, sanguinis missio, & purgatio, nam in reliquis auxiliis particularibus parum, aut nihil, evariat curandi ratio prægnantium, morbo acuto correptarum, ab alia, quæ reliquis corporibus utilis est, nisi quod acribus etiam clysterijs, & suppositoriis abstinere oportet, & insuper à diureticis, quia menses plerunque cient, & fœtui detrahunt alimoniam; nullibi itaque magis perplexi cordati medici sunt, quam cum aliquod ex illis tribus auxiliis, gravidis acuto correptis, adhibendum est, quo circa quæ quisque commoda, quæve incommoda habeat, perpendendum erit.

Dub. primum de victu sive diæta.

Et primò quidem de diæta, seu tenui victu Hipp. & Gal. servandum esse dixerunt in morbis acutis, qui tamen utero gerentibus tutus non est, nam ut alibi ipse scribit autor, ex acutis, gravidis non solum imminet periculum ob morbi naturam, sed ob tenuem victum, qui ipsis debetur acutis, cuius tamen ratione, alimenti defectu, fœtum perdimus; at si, ut hic servetur, crassiorem exhibemus, morbum augentes, matrem occidimus; nec satis est, quod gravidæ per cibi fastidia longissimas inedias ferunt, nam tum simplex est affectus: at morbo acuto præsente, ubi tot sunt quæ debilitant, si victu prives, ocyssimè interficies; servanda igitur mediocritas, & ratione fœtus, aliquid tenui victui adjiciendum; ratione acutiei morbi, aliquid de pleniori detrahendum ita ex duabus contrarijs indicationibus medium erit remedium mediocris victus, ex quo nec fœtus decidat, nec morbus augeatur. Talis parabitur ex iusculis pullorum, vel pullo ipso juniori, ptisana, ovis sorbilibus, abstinendo à vino, & reliquis succulentioribus carnibus, ac aliis, quæ plenum constituunt victum; horum verò quantitas major, vel minor esto, pro ratione magnitudinis fœtus, ita major ultimis mensibus, minor primis, moderata in mediis; interim tamen, quod de victu subtrahitur matri, supplendum fœtui per ea, quæ umbilico applicantur, de quibus infra in 3. remed. genere.

1. aph. 4.
5. aph. 30.

Dub. 2. de sanguinis missione.

De secundo remedio, nimirum de sanguinis missione, administrandam esse in acutis jubent ijdem autores, maximè si cum febre sit morbus, verum sapientissimus senex 5. aph. mulier, inquit, utero gerens, sanguine misso ex vena, abortit, præcipuè si fœtus sit grandior. Est igitur in gravidis ambiguitas, nam si vena secetur, subtrahitur fœtui alimentum, ac fit abortus, qui in acutis

læthalis eſt, ſi non vulneretur, fit morbus ſævior, ac perit mater. At longe aliter nos ſanguinem mittimus atq; aliqui, illi enim ad libras ſeu cotyllas, quarum quælibet habet ℥ xij, ut ex Gal. liquet, nos ad uncias, idcircò dum fœtus eſt minor, ſicuti inprimis menſibus, id eſt à primo uſq; ad quintum, tutò ſecatur vena, nec alimentum fœtui ſubtrahitur, maximè ſi plenitudo adſit, circa ultimos circumſpectius agendum, tamen ſi pletorica ſit mulier, mitti tuto poteſt, ſic enim ſedatur morbus & alimento fœtus non fraudatur.

Lib. de pond. & menſuris.

Hiſtor.

In octavo menſe mulieri Ulyſſiponenſi ſanguineæ, cui nomen erat Eliſabetha Rodriges, pleuritide correptę, ab alijs medicis pro deplorata relictæ, quater ſanguiné miſimus, & convaluit, ac puellum peperit ægregium, imò ſunt plures fœminæ juvenculæ, & bonæ habitudinis, quibus citra morbum cum primum gravidæ fiút, eò quod ex copia detenta ſuffocari fœtꝰ ſolet, aut vincula diſrumpi, ſanguinem mittere expedit, ac bonum illum habitum ſolvere, antequam acutus aliquis morbus invadat, quod multis experimentis comprobatum eſt. Fiat igitur ſanguinis miſſio, ſed quibuſdam moderationibus. Prima ut ſit parca, ne vires deficiant, & fœtui geſtando aut morbo ſuperando non ſufficiant, neve tenerrima primis menſibus fœtus vincula, à quovis levi motu diſrumpantur, aut plures diſſolvantur ſpiritus, quorum defectu, infans debilitetur; qui etiam auctior jam factus, ſanguine miſſo, facilius corrumpitur penuria alimenti, quamobrem habenda ratio morbi, ſanguine miſſo, fœtus verò, minori ejus copia detracta, ac tanto minus extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior. Secunda moderatio erit, ut fiat non ex baſilica, quæ magis reſpicit fœtum, neq; 2. ex pede, ſed ex humeraria, aut certè, urgente neceſſitate ex communi. Tertia ut 3. interim dum adminiſtratur, ac tota die umbilico applicentur, quę fœtum roborent. Quarta ut, quia ſanguinis miſſio præſertim copioſa nunquam vacat periculo, non exerceatur, adverſus alicujus præſtantiſſimi viri ſententiam, ac ſi ſo- 4. lus fueris, antequam vena ſecetur aliquem ex celebrioribus medicis ſocium tibi adjungas: ſi tamen matri certum periculum impendet, præſtat in dubio abortꝰ ſanguiné mittere, quam ipſo non extracto matrem, & infantem ſimul neceſſariò perdere; aut ſaltem in hoc caſu, ſi vires ſint debiles, cucurbitulæ ſcapulis applicentur cum ſcarificatione, aut hirudines brachiis, quia cum minore corporis commotione ſanguinem detrahunt, & febrilem calorem evocant, ac minuunt.

Admonitio prima.

Cucurbitæ. Hirudenes.

Dub. 3. de purgatione.

4. aph. 1.

Tertium auxilium eſt purgatio, de qua an conveniat & quando, Hippoc. dixit hoc aphoriſmo, utero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget, à quarto menſe, & uſque ad ſeptimum, ſed hæ minus, à juniori autem fœtu & ſeniori abſtinere oportet; quam ſententiam malè quidam ad ſanguinis miſſionem transferunt, ac dilatant, cum potius Hippocrat. verbo medicari, pro medicamento purgare, uti conſuevit, ut omnes uno ore interpretes, & Gal. ipſe citato fatetur, neq;, ſi de ſanguinis miſſione intelligeret, excluderet primos menſes. Itaq;, à quarto incluſivè, ad ſeptimum excluſivè, adhiberi purgatio poteſt, neq; id ſemper, ſed ſi materia turget, ubi tria conſideranda; Primum cur mediis menſibus concedat, primis & ultimis non? Ratio eſt, quia mediis validiora ſunt fœtus ligamenta, ideoque vehementiores medicamenti motiones poteſt ſuſtinere; in aliis infirmiora ſunt, & facile diſrumpuntur, in primis, præ humore & mollitie, in ultimis, præ ſiccitate ligamentorum, quæ jam arent, ſicuti pediculi, per quos maturæ ficus ac reliqui fructus arbori alligantur, ac etiam præ gravitate fœtus. Alterum conſiderandum eſt, in medio tempore, non fine diſtinctione, ſed materia turgente, adhibendum eſſe pharmacum, cujus rei duplex eſt ratio; prima periculi magnitudo, altera materiæ turgentis & commotæ facilitas ad expurgandum, ex quo prodit mitius ſufficere medicamentum, & quod naturæ duntaxat manum porrigat, ut humores, qui ex ſe facilè hinc inde fluunt, educat; qua etiam ratione purgandi ſunt humores in viis ductuum, ſequitur inſuper, minorem ex materiæ turgentis quam fixæ purgatione incorpore ægrotantis fieri commotionem, unde multi in gra-

Primū conſiderandū.

Secundum.

in gravidis periculosiorem ducunt morbum acutum, ex materia quiescente, quam exagitata. *Tertium.* Tertium considerandum est, purgans medicamentum in morbo acuto ex materia firmata non convenire: ratio est, quia levia illa, quæ motam educunt materiam, firmatam movere nequeunt; & fortiora nulla conveniunt gestationis tempore, quia magnam commotionem inducunt, oppidoquè agitare apta sunt, & uterum gerentem & fœtum; *Admonitiones.* Nunc non solum duabus limitationibus, si turget materia, & mediis mensibus, adhibenda purgatio est, sed aliæ cautelæ adjungendæ: Prima ne amara medicamenta sint, nuda ut rhabarb. & aloës, quia amara fœtum enecant, ideo dulcoranda. Secundò ne laxantia nimis, ut manna, cassia, sirupus rosatus solutivus, epithymus, sena, nam nimis lubricant, & non purgant nisi in magna quantitate, ideo potius adjuncto rhabarbaro conveniunt, aut ipsum rhabarb. cum decocto florum cord. adjunctis semper corticibus citri, & ne ligamentis laxioribus redditis abortus sequatur, si quando his utendú sit, roborantia adjungenda. Tertia cautela erit, ne sint valida, ut elleborus, colochyntis, turpetum, scammonium, quia eorum commotiones fœtus non fert, & materia magis excandescit. Convenit igitur rhabarbarum cum conserva rosar. aut cydoniatum cum eodem paratum, vel diarrodonis rotulæ cum duplo aut triplo rhabarb. myrobalani species omnes, agaricus cum junco odorato, diacatholicon, & confectio hamec sine scammonio & colochyntide, ac similia, vel etiam leves clysteres cum pauco oleo; *Modi purgandi roborando.*

1. aut accipe cotonea interaneis purgata, in partes divisa superstite pellicula, & cute summa, coquito donec tabuerint, postea per cribrum extrahito, & cum saccharo concoque, inter coquendum pro singula lib. adde ℥ i optimi rhabarb. dosis ℥ i aut ℥ i ß; sequens etiam absque molestia efficacius purgat,

2. cydonium sublatis seminibus reple ʒ i aut ʒ i ß optimi rhabarbari, agarici, vel foliorum senæ justa quantitate, vel alterius medicamenti, quod morbus postulat, deinde partibus unitis charta involvito, ac ligato, in clibano vel furnello coquito, absoluta coctione medicamenta rejiciantur ac cydonium manducetur.

3. Tertiò medicamentum catharcticum vino aut liquore, quem patienti gratum esse cognoveris, per 24. horas macera cum cinnamomo, & aniso, coletur postea, & frusta cotoneorum aut pyra tantisper infunde, quoad liquorem imbibant, quibus sic humidis uti poteris aut resiccatis, idque ter quaterve iteretur, quo plus liquoris fructus hauriant, magisque fiant purgativi. Quarta cautela erit, ut exhibeatur duntaxat medicamentum purgans, dum res in dubio est, nam si morbus ex sua natura lethalis existit, tutius fuerit eas non purgare, ne medici errori mors postea asscribatur. quibus veró certa salutis spes promittitur, ne in majus periculum deducantur, adhibenda purgatio non est, in dubiis solum satius erit anceps experiri auxilium, quam nullum. Quinta cautela erit, ut interim dum purgatio, aut sanguinis missio administratur, puero per ea provideatur, quæ umbilico applicantur, roborandarum virium gratiâ, ut malum cotoneum, vel pomum assum mastice, cinnamomo, & corallis respersum ac pauco vino malvatico vel odorifero; valet etiam frustum carnis semiassum cum prædictis pulveribus, aut panis taleola torrefacta, vino madida, & pulvere macis cinnamomi ac cariophyllorum conspersa, temperatæ fœminę manꝰ oleo diluta omphancino, de styrace, balsamo aut diutissimè super umbilicum apposita, vel sacculus plenꝰ angelica, cariophyllis, mastice, corallo, mace, & similibus: aut unguentum comitissæ, vel aliud paratum, ex oleo myrthino, & mastichino, cum pulvere boli armeni & coralli, quod dorso & pubi apponatur, si calor & febris adsit, vel emplastrum ex supradictis pulveribus cum ladano, styrace, & balsamo umbilico admoveatur.

Alvi fluor. Nunc oportunè, qua ratione quidam morbi gravidis familiares curandi sint, quam brevissime adjungam, & quidem in alvi fluore expectata coctione cunctanda purgatio non est; nam pituitosus humor redundans ad uterum demissus, fœtum citius effluere facit vinculis laxatis, biliosus amarore suo ipsum occidit, non secus ac venenum. Erysipe-

Erysipelas.

Erysipelas in utero prægnantis curatur, pronuntiato prius ab ortu, & mortis periculo, sanguine sufficienter ex brachio misso; levioribus ac refrigerantib9 clysteriis, inunctionibus dorso & inguinibus adhibitis, refrigerantibus ac discutientibus medicamentis, & aliis c. proprio de uteri erysipelate 2. lib. recensitis.

Febris.

5. aph. 55.

In magnis febribus, ob vehementiam in lentis obdurationem, fœminæ adeo extenuantur, ut neque parere, neque partus, aut à partu labores, & evacuationes ferre queant, teste Hippocrate, si igitur vehemens sit febris, parca sanguinis missione utendum, ac extinguentibus fervorem; lentam verò contemperantibus serapijs, proba victus ratione, levibus clysteriis, & abstergentibus medicamentis, ut ptisana, mulsa: apomeli, & oxymeli utendum est, inunctionibus præterea jecoris ac lumborum, ex rosaceo & sandalino unguento.

Pravi humores.

Pravi humores ante vel post conceptum acervati, à quibus fœminæ malè habent, toto gravidationis tempore, ac sæpe abortiunt, optima victus ratione, balneis, sudoribus, ac debita purgatione præcaveri debent.

Scholium.

Dubium primum, sitne periculosius in gravidis sang. mittere, an purgare.

5. aph. 10.

Trahitur in controversiam, sitne periculosius in gravidis sanguinem mittere, an purgare, & quod purgatio sit securior, apparet ex sententia prima quarti lib. aph. ubi eam admittit medijs mensibus Hippocrates qui de sanguinis missione, absolutè & nullo tempore excepto, dixit, mulieri utero gerenti sanguine misso ex vena, abortit. Est tamen ex altera parte, quod sanguinis missio parum movet, & ea duntaxat ratione infensa est, quod fœtui alimentum detrahit, id quod in primis mensibus parum aut nihil nocere potest: contra verò purgans medicamentum, ut plurimum venenosum est, vel diureticum, ac proinde fœtum enecat, aut menses movendo abortum provocat, ac vehementes excitat motiones corporis, & ventris compressiones, quas fœtus sustinere nequit, sine eo quod ligamenta, per quæ utero alligatur, sicuti fructus arbori per pediculos relaxentur aut disrumpantur, nec solum hac ratione nocet, sed ut motus animi, ira, & metus, quia sanguis & spiritus in quibus uteri vires sitæ sunt, ab utero aliò rapiuntur, ac subinde suis viribus destituitur, suique muneris obliviscitur, hoc est, retentionis fœtus, dum humoris expulsioni intenta est; non enim cogitare oportet fœtum, quasi rem externam solis vinculis utero alligari, sed uterum ipsum viribus suis, quasi manibus quibusdam, fœtum complecti. Cum igitur phlebotomia solum subtractione alimenti noceat, purgatio agitatione, compressione, naturæ distractione, venenositate, & qualitate abortum facere nata, sequitur hanc multò periculosiorem esse.

Motus animi qua ratione abortum provocent.

Solutio quorundam.

Sunt qui respondent, purgationem plus periculi habere primis mensibus, sanguinis missionem medijs & ultimis, quia in illis tenerior fœtus plus commovetur; in his major ac robustior, plus indiget alimento, ideo ab Hippocrate in ultimis potissimum sanguinis missionem prohiberi. At hi pessimè deducunt, quippe non sequitur ex eo, quod phlebotomia sit periculosa, periculosiorem esse purgatione, quæ tunc etiam periculosissima est, quia vincula, quæ fœtu jam perfecto flaccida sunt ac tenera, sponte sua, ne dum commotione levi abrumpuntur.

Vallesii responsio inutilis.

Valesius respondet, eam esse minus periculosam evacuationem, quæ fit majori præsente necessitate, sed neque is bene, quia potius concludit, eam esse magis necessariam. Quare potius absolutè dicendum, sanguinis missionem semper cum minori periculo exerceri, ob adductas rationes, præsertim si par sit necessitas, quod Gal. in lib. de ratione victus hisce verbis expressit. Sanguinis missio, vel cum minus auxilium est, probari debet, quia est multò tutius, nedum cum par est necessitas utriusq; id ipsum Averroës confirmavit, dicens, phlebotomia, quando adest repletio, qua embrio non indiget, non est mala, sed pharmacum non credo ad bonum pervenire finem, ac subjungit superius allatas rationes.

2. acut. com 11.

7. collig. 4.

Dubium secundum an liceat abortum provocare medicamẽto purgante.

Evenit hoc loco etiam dubitare, an prægnanti morbo acuto correptæ, liceat, ad abortum provocandum, catharcticum exhibere, quod quidam facere ausi sunt, ducti Hippo-

Hippocratis aphoriſmo, mulierem utero gerentem morbo acuto capi, lethale, quia, ut notat Galenus in commentario, duplex periculum, alterum à febre ipſa interimente fœtum; alterum quod ex longis intervallis cibum exhibentes defectu ipſum deſtruimus fœtum; ſi verò uberiorem cibum exhibeas, febrem augens, mulierem enecas, cum igitur alterum eorum ſit ſervandum, matri proſpiciendum in tempore putant, ne uterque pereat, at cum id fieri nequeat ſine fœtus detrimento, ſatius eſſe, ut is ſtatim projiciatur, qui poſtmodum, ut putant, projiciendus eſt. Verum eorum ſententia nequaquam admittenda, dupliciter enim peccat, primò quia non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, & fœtus cura adhibenda eſt, perinde ac viventis hominis, nec noſtrum eſt unum ſalvare diſpendio alterius. Secundò, quia in morbis acutis prægnantium abortus lethalis eſt, nam cum uterq; affectus per ſe ſemper ſit periculoſus, ſi conjungantur, ac malum malo addatur, res in extremum periculum deducetur. Sic Hippoc. mulieri uteri eriſypelate correptæ, pharmacum bibendum dat, ſi modò gravida non ſit. Quod ſi oppoſitum nonnunquam ſucceſſerit, id rectum ex errore judicandum, quod imitari non licet, nec rationi illud tribuendum, ſed robori mulierum, per quod errata medicorum tolerare potuerunt: Conclusio. *Securiuſque ſemper fuit, & fœtus & matris ſummam habere rationem, ſic enim plerumq; factum, ut uterq; ſupervixerit. At ſi fœtum in utero jam eſſe mortuum, certò cognoverimus, medicamento quod illum educat, ac purgatione audacius prævenire oportebit extrahendi fœtus & peccantis humoris gratia, vide quæ de his c. de ſterilitate per collationem ſuperius diſputavimus.*

De prægnantium moderamine atq; cuſtodia.

CAP. XXII.

Definitio. EST uteri geſtatio naturalis quidem, ſed graviſſima affectio, de qua propterea continuata ſeriè meritò hic agendum fuit, eam natura concoctione, ſeu potius maturitate perficit, à quo tamen opere, ſi aliqua occaſione intercipiatur, in mille prolabitur vitia, ideo utero gerentes maximè primiparas, & delicatiores prudenter tractare oportet, ne quid mali illis accidat; nam ſimile quippiam gravidis contingit, ac ijs, quæ grave onus filis tenuiſſimis appenſum geſtant, quod ſi cautè & lentè commoverint, innoxiè ad ſtatutum terminum deducunt, ſin minus conſideratè agitent, facile procidit: aut teneris arborum floribus, qui quavis aura vel pluvia dejiciuntur, quibus conſimilem ac mirè teneram conditionem fœtus in utero ſortitur. *Vitanda.* Idcirco gravida vitet omnia, à quibus commoveri poteſt, ut aërem rudiorem, frigidiores & aſperiores ventos, magnos æſtus, Venerem nimiam, præſertim primis menſibus, & eo maximè ſi ſalax ſit, ne fiat ſuperfœtatio, quæ ſemper periculoſa eſt, ultimis tamen menſibus frequentiori uti poterit, ſed vir ſuis innitatur brachiis, ne ventrem gravet. Vitet inſuper gravida vigiliam nimiam, vehementes motus, & agitationes curru, lectica, vel alio quovis equitationis genere, ſaltum, curſum, tuſſim, zelotypiam, externum amorem, graves ſonitus, clamorem, iram, ſollicitudinem, triſtitiam, tenebras, & metum, præſertim caveat à repentinis terriculamentis, qualia ex incendijs, fulgore, fulminibus, tonitruis, monſtroſiſve hominum aut beſtiarum aſpectibus, aut mariti vel fratrum rixis concitari ſolent, nunciiſve repentinis, gaudium aut merorem concitantibus. Nec acutioribus utatur medicamentis, nec repletione, aut cibi nimia parcimonia, his enim fœtus commotus vehementes motiones in ligamenta infert, & calor ac ſpiritus ab utero ad alias partes avocatur; nec duris ſellis, aut ſolio inſideat, aut grave onus elevet; ſed & lucernarum fumus, ac graveolentia cuncta vitentur, & ingens alicujus vetitæ rei appetitus; hortos ne frequentet gravida, duplici de cauſa, prima ne forte ſedeat ſupra herbam, quæ abortú provocet.

Secunda ne appetat fructus aut herbas, quæ, si concedantur, noceant; aut si earum desiderio frustretur, fœtus exanimetur; sanguinis etiam affluxio ex naribus, hæmorrhoidibus, aut alio quovis loco prægnantibus, periculum inducit, nec nimis arctè cingatur, nec acutis utatur clysteriis, nec humidioribꝰ cibis, quia ad abortum parant, neq; acribus, aut depravatæ alicujus qualitatis, neque crassis flatulentis, ac difficilis coctionis, diureticis, aut menses provocantibus, ut fabis, lentibus, cicere, capparibus, cæpis, alliis faseolis, olivis, croco, & vino meraco, carne bubula, anserina, suilla, infumatis, frixis, & salsis, nam salsioribus cibis usæ carentem unguiculis partum edunt. Sitq; potius gravida hilari animo, luctu & curis ne conficiatur, gaudijs mediocribus operam det: bona spe alantur, distrahantur, solentur, eæ præsertim, quæ delicatiores sunt, & facilè expavescunt, sed neq; sine præstantioris, ac dilecti viri patrocinio unquam sint; hæc enim infantem exhilarant, ac fœtus vires omnes excitant, & confirmant. *Adhibenda*

Cibus esto frugalis ac mediocris, copiosi tamen & facilis nutrimenti, ac laudabilis substantiæ, quorum tamen copia semel exhibita per initia sit parca, ne calor ab utero distrahatur, & quia eo tempore sanguis abundat, & fœtus parum consumit; ac si plurima excrementorum copia inventre congeratur, comprimitur uterus, ideo partiri melius est. Optima igitur cibaria parabuntur ex ovis, gallinis, caponibꝰ, arietina, vitulina, & avibus variis. Potus sit vinum albū, mediocre, aut dilutum aqua anisi, aut defecata cerevisia; utatur mundis linteis, custodiatur caput & pectus à frigore; poterit tamen solito modo caput lavare, modo à rubificantibus abstineat. Somno utatur longiori: & si alvus compressa fuerit, ob intestini recti angustias ab utero illatas, quod plerumq; ultimis mensibus accidit, edulia adhibeantur, ventri subducendo apta, ut ptisanæ succus, mercurialis, malva, spinachia, lactuca, parata omnia pro more regionis, vel suppositoriis utantur ex melle, sapone veneto, & vitello ovi, atq; hæc toto ferè gestationis tempore. *Cibus.* *Lotio capitis.*

Hoc servato ordine, ut primo mense non exerceatur, secundo rarò, & lentè; Tertiò expeditius, 4. 5. & 6. audacius, sed moderato exercitio, & per planum, quibus etiam temporibus ordine cibus augeri debet. 7. 8. & usque ad dimidium noni detrahere de exercitio oportet, deinde intendere. Maximè verò circa octavum, qui molestissimus est, vehementem motum interdicere oportet. Nono relaxandi corporis, & meatus dilatandi gratia si quæ emplastra confortantia adhibuerat, dimittat, & paulatim exercitijs utatur, & balneo ex emollientibus; ac post. 15. diem noni mensis oblinatur pudendum muliebre, & venter inferior butyro recenti, vel assungia capi, aut oleo amygd. dulc. ac reliquis infra dicendis, ut facilior pateat exitus fœtui; Johan. Lebon choreas, & diuretica consulit, quæ mihi nō probantur, ne violenter partus fortè ante tempus provocetur; potius igitur deambulatione, & lanificij exercitio, partui proximæ exerceantur; nec alio induantur vestimenti genere, quam levi ac laxo, nec thoracico indumento coarctentur; Scoticas ferunt simplici pallio uti, ac sine obstetrice parere. *Gravidæ quæ singulis mensibus gestationis ordine sunt servanda.* *Iohannis Lebon lapsus.*

Porrò mox à conceptu ea administranda, quæ ventriculum, cor, & uterum roborent, & modicè calefaciant, nam quia uterus ad se calorem trahit, reliquæ partes caloris præsidio orbantur, & pro ventriculo utilis est usus cydoniatæ sine aromate, aut tabellarum aromatici rosar. & diarrod. abb. vel ℞ macis, cariophyllorum, coriandri præparati, cinnamomi an. ʒ ß, sacchari dissoluti in aqua buglossæ q. s fiant rotulæ. Unguatur etiam ventriculus oleo absyntii, masticis, cydoniorum nardino, superspersis pulveribus diarrod. aromatici ros. corticis, thuris ligni aloës, cariophyllorum, menthæ, aut applicetur hoc cerotum ℞ ros. rub. masticis, coriandri præparati, coralli rubei, balaustiarum, bistortæ corticum granat. an. ʒ ij, nucum cupressi ʒ iij, pulveris sanguinis draconis, serici, boli armeni an. ʒ i olei masticis cydoniorum an. parum, cum picis & ladani s. q. fiat cerotum. Aut ℞ olei cydoniorum masticini an. ℥ i, pulveris coralli rubei, myrthi an. ʒ i. ceræ parum, fiat linimentum. *Ventriculū roborantia*

Quod si fœtus lentè & ægrè moveatur, umbilico adhibenda, quæ robur illi præstent, *Umbilico admovenda.*

præſtent, ut filtrum ſericum goſſypio repletum cum baſtituris, quo totus venter muniatur, aut ſacculus ex ſerico, ſyndone cum ambra, moſco, corallo, roſis cariophyllis, ſemine angelicæ, maſtice; aut reliqua quæ ſuperiori c. in tertio auxiliorum genere dicta ſunt; quinetiam ore aſſumatur parum conſervæ, quæ re- *Conſerva.* cipit ſucci pomorũ dulcium deſpumati, ſucci bugloſſi an. ℥ ij ß, doronici, corticum citri, florum borraginis, roſ. rub. been albi, & rubei, coralli, limaturæ eboris an. ʒ i ß ſpodij, nucis, & galliæ moſcatæ, ſuccini, oſſis de corde cervi, ſand. rub. an. ʒii, ſeminis ocymi, florum myrthi, meliſſæ, coriandri, cinnamomi, galangæ, zedoariæ, ſpicæ nardi, ligni aloës, ſerici minutim ſciſſi an. ʒi. myrobolanorum ʒ i ß, fragmentorum ſmaragdi, hyacintorum, ſapphirorum, granat: præparat: an ʒ ß. margaritarum præp. ʒ i ß, limaturæ auri, & argenti an. ℈ii, ambræ g. x. moſci ʒ ß fiat ſecundum artem confectio cum ſaccharo, doſis ʒ ii, ac ſuperbibat parum vini deſtillati cum fœniculo, zinzibere, cinnamomo, & cariophyllis, quæ etiam præſidia cordi utiliſſima ſunt. Aut ex prædictis ſpeciebus, addito pulvere roſ. ſeminis angelicæ, ſanguinis draconis, boli armeni cum ladano, & cera emplaſtrum fiat, vel ſequens. ℞ tonſuræ ex panno coccyneo ℥iiii, zinziberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum an. ʒ ii, ſanguinis draconis ʒ i maſticis ʒ ß. moſci g. vi. mellis aut terebentinæ q. ſ. fiat emplaſtrum.

Cordis providentia. Cordi ſubinde providendum, præſertim ſi ejus ſaltus ſentit fœmina, ſiccis epithematibus ex florib. cord. & pulverib. diambræ, ac diamoſci ſacculo incluſis, aut inunctione ex oleo naphæ, & Jaſminorum; aut ſerico rubeo madido in vino odorato, aqua roſ. naphæ, viol. meliſſæ, cum prædictis pulveribus: & capiat matutinis temporibus unam vel alteram tabellam electuarij de gemmis, lætitiæ Gal, diamargaritonis, diamoſci dulcis, diarrod. abb. triaſandali, ex quib. cum ſyrupo roſ. viol. bugloſſæ, borraginis fiat electuariũ, aut cum conſerva earundem herbarum fiat conditum, vel parentur morſelli ex iiſdem, & ſaccharo diſſoluto in aqua borraginis.

Laxantia vias & aperientia. Balneum. Tertiò ubi aliquot jam dies noni menſis gravida ingreſſa fuerit, adſtringentia, tum emplaſtra, tum confectiones planè dimittat, & balneum ingrediatur ex decocto altheæ, cum radicibus malvæ, meliloti, camomillæ, anethi an. m. j. lavẽdulæ m. j ß, ſeminis lini, fœnugræci, an. ℥ i fiat decoctio in q. ſ. aquæ, in qua *Linimentũ.* ſedeat, quotidiè per ſemihoram; poſtea abſtergatur, & liniatur hoc linimento. ℞ olei amygdal. dulcium, liliorum alb. an. ℥ i ß, pinguedinis gallinæ ℥ ß, muſcilaginis ſeminis altheæ ʒ ii, olei ſeminis lini ʒ i miſce ungatur ab umbilico uſq; ad pubem; tum deinde aſſumat vitellum ovi, cum pauco cinnamomo loco ſalis, & ſuperbibat modicum vini albi aut Hippocratici, totoque hoc tempore utendum juſculis pinguibus, & humidioribus cibis. Atq; hoc quidem vivendi ordine præſcripto, pleraſq; vidi, quæ cum antea difficulter, & ſummo cum dolo- *Si tranſcẽdat nonum menſem.* re parerent, nullo poſtea negotio & breviſſimè pepererunt. At ſi nonum videatur tranſcendere menſem, nec partus ſequatur, non ſolum laxantibus utendũ, ſed ijs etiam, quæ nonnihil moveant, ideo fiant inceſſiones ex decocto malvæ, adianthi, parietariæ, arthemiſiæ, foliorum lini, altheæ, lavendulæ, lauri an ʒ iii, poſtea abſtergatur, & inungatur ſequenti linimento. ℞ olei de ſemine lini ℥ ii ß amygd. dulcium ℥ i. medullæ cruris vituli, pinguedinis gallinæ an ℥ ß muſcilaginis ficuum, aqua arthemiſiæ extractæ, butyri recentis an. ℥ i fiat linimentũ, quo perfundantur renes, lumbi, ab umbilico uſq; ad pubem; tegatur poſtea pãnis calidis, & quieſcat, ſorbeatq; juſculum gallinæ cum ovi luteo, cinnamomo, *Pulvis.* & croco; aut ℞ cinnamomi electi, ʒ i ß, peucedani ʒ i fiat pulvis, capiat ℈ j cũ ju- *Rotula.* ſculo gallinæ, aut vino, vel unam ex rotulis, quæ recipiunt cinnamomi electi ʒ i ß, corticis caſſiæ fiſtulæ ℈ iiii. cõſervæ capil. ven. ʒ ii, ſacchari albi in aqua ſabinæ aut arthemiſiæ diſſoluti q. ſ. fiãt tabellæ, ſingulæ põderantes ʒ i quod ſi magis arriſerit opiata, ſic cõcinnetur, myrrhæ, caſtorei an ʒ i ß, ſtyracis, calaminthæ ʒ i, cinnamom. elect. ℈ iiii, ſabinæ ʒ i. cum melle fiat electuarium, doſis ʒ ii, *Opiata.* cum tardat partus, aut difficulter procedit, & ſuperbibat hauſtum vini Hippocratici.

Rode-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De morbis Mulierum.

LIBER QAVRTVS.

De puerperarum, & nutricum affectionibus.

SECTIO PRIMA.

De morbis puerperis peculiaribus.

De partu naturali, & ut regendæ parturientes ac puerperæ.

CAP. I.

PARtus est fœtus in lucem editio, naturalis verò partus, est consummati perfectique fœtus justo tempore, & figura, in lucem emissio. *Definitio.* Quanquam autem inter morbos; quibus hoc opus dicavimus, partus non connumeretur, sed actio potius sit naturalis, per quam instar crisis, natura se exonerat, fuit tamen de eo hic agendum, ut servetur series affectionum, quæ fœminis contingunt, & de quibus medici passim consuluntur; ideo autem brevior nunc ero, quia c. 7. & 8. lib. quarti de natura mul. ea de re prolixius jam scripsi. Ex quo loco constat ad naturalem partum quinq; requiri conditiones. *Naturalis partus conditiones quinque.* Prima est, ut fiat perfecto jam fœtu; Secunda ut debito tempore; Tertia ut debita figura, Quarta ut levibus symptomatibus; quinta ut evacuationibus debitis. Perfectus est fœtus, cum habita ratione temporis formationis, videlicet 45. dierum spacio duplicato, motus accidit, ac triplicato tempore motus perficitur, & integritatem recipit: debito tempore fit, si à primo die mensis noni ad decimum usq; decimi contingat: debita quidem figura, si in caput procedat, brachiis subsequentibus super coxas extentis: debitis verò symptomatibus, si citra fœtus vel matris periculum moderatis doloribus, ac debito durantibus tempore in lucem veniat; fit tandem moderatis expurgationibus, si neq; secundinæ, neq; lochia detineantur, aut immoderatè fluant.

Naturalis partus causæ ex utero sunt, aut ex fœtu, ex utero quidem, quia circa id tempus, mole pondereve gravatus vi sua expultrice ad propellendum fœtum insurgit: *Causa.* fœtus verò, quia ob loci angustiam, & alimenti defectum exitum affectans, validè sese agitat, calcitrat, & membranas disrumpit, ac matura jam flaccidaq; acetabula: sicq; vinculis exolutus, foras prodit, unde ex parte fœtus tres sunt causæ, necessitas refrigerij, inopia alimenti, & loci angustia, ob quam tantum os uteri aperitur, quantum sufficit fœtui facilem præbere exitum; hanc tamen actionem, & quare ipse fœtus in figura decenti collo uteri appropinquet, abditam, & creatori soli notam habere causam, medici concedant necesse est.

Porrò instantis part⁹ signa sunt, dolor acrior sub umbilico, & ad inguina: *Signa instantis partus.* indeq; se ad lumborũ vertebras reflectẽs, ipsius uteri ad inferiores partes descensus, & quod genitalia cũ dolore tument, & febrilis quidã, veluti horror corp⁹ invadit,

vadit, ex naturæ ad excretionem accinctæ conatu; facies rubet, superiores partes gracilescunt, & loca supra pectinem extenduntur, immissoque digito ad magnitudinem ovi, in orificio uteri invenitur, & os uteri rectum apparet, sicuti in conceptu, ut Galenus asserit, *14. de usu part. 3.* urinæ nascitur desiderium, frequens humor effertur, primò lentus, postmodum plurimus, ac demum sanguis, isque aquosus, si fœmina nascitura est, purus, si masculus.

Prognostica. Gravida, si torminibus vexetur, ocyssimè parit, si lumbi doloribus, difficulter; quicunque fœtus in 70. diebus movetur, is triplicato numero absolvitur, fitque septimestris, qui in nonaginta, triplicato etiam perficitur, & is nonimestris est. Si fœtus capite velato, veluti agnina membrana (quod fieri solet) prodeat, infantis, & matris roboris, indicium est, nec restitisse inviæ, & genitalium angustiis.

Ut regenda parturiens. Tria potissimum in parturientis gubernatione administranda, nonnulla ante partum; alia in partu; quædam etiam post partum. Igitur ante partum e-
Documenta ad obstetrices. ligenda obstetrix prudens, muliebrium affectionum docta, & obstetricandi
exercitatione perita, nam hæc ars viros dedecet. Obstetrix itaque pro primo
documento curet, ne instante partu alimentorum copia gravetur mulier,
1. quod pleræque faciunt, ex quo tamen distrahitur calor pro conficiendis alimentis, ac dum retentioni alimentorum vacat, viriliter expellere nequit. Se-
2. cundum documentum erit, ne obstetrix difficilè parientium uterum longo
tempore dilaniet, sed leviter & placidè dulci oleo persundendo contrectet.
3. Pro tertio documento caveat diligentissimè, ne fœtam mulierem ante in partus labores conjiciat, quam imminentis partus commemorata signa apparuerint, præcipuæque uteri osculum rectum, ac hians prominuerit, ac prædictarum humiditatum effluxus conspiciatur.
Situs. Tunc verò convenienti ac debita figura sic collocetur, ut nec penitus jaceat, nec sedeat, sed erecto, & nonnihil sublimi dorso, quo liberior sit respiratio, & inniti validius possit, curvatis ac divaricatis à se invicem cruribus, calcibus ad nates nonnihil reductis, elatis præterea aliquantulum natibus, sic ad lecti latus transversum adnitatur. Sunt quæ stantes pariunt, manibus duntaxat nixæ, ad lecti spondam, aut sellam; aliæ ad focum, Gallicæ præsertim, & Germanæ mulieres, quæ in hunc usum sedilia quædam habent destinata, ab humo non altè distantia, ac ita in lunæ similitudinem excavata, ut facilè illuc infans, & reliqua, quæ debent, transmittantur, ac reclinantem fœminam tergo accipiant, quorum formam Eucharius Rodion accuratè delineavit.

In parturiendi tempore quid agendum. Secundò cum partus jam instat, & toto parturitionis tempore aër sit temperatus, aut calidiusculus, nisi ætas vigeat, tunc enim ex nimio calore defatigatur mulier, ac vires deficiunt, idcirco aërem difflare sæpè convenit, & fenestras aperire, quo facto dilectissima soror mea, quæ in maximo partus labore jam diu versabatur, resumptis viribus fœliciter peperit, idque postea pluribus contigisse scio, sunt quæ fœmori alligant lapidem ætiten, & cavent ne in conclavi pyra sint, quia vulvam dilatari prohibent; Porrò debent jam dicta sedilia à tergo pannis expleri, *Alia documenta ad obstetrices.* ipsa verò obstetrix ante prægnantem sedeat sella humiliori, ut ex superioribus partibus infantem possit adducere, & interea, quantum & quatenus se moveat fœtus, observet; parientem obstetrix doceat, atque confirmet, nec cibo ac potu solum recreet, sed etiam verbis consoletur cum bona spe fœlicis ac masculi partus, eo enim mulieres ferè gaudent, deinde membra parturientis, & orificium matricis ac totum ventrem, & inguina manibus perunctis oleo amygdal. dulc: & liliorum alb. regat, & quam commodissimè gubernet. Ne verò pariens præ verecundia se concludat, obstetrix faciem aversam habeat, ac digito sinistro eodem oleo peruncto, orificium matricis sensim aperiat, & linteum molle, ac tenue manibus gestet, ut partes tractãdo, an sanguis fluat, conspicere possit, aut exeuntem infantem molliter suscipere.

Documenta ad parturientem. Ad hæc parturienti cuncta ligamina auferantur, & cum dolor occurre-

rit,

rit, ipsa quantum potest spiritum cohibeat, clauso ore & naribus, nec quicquam clamet, matrice autem se aperiente conetur, cum se concludit, conari abstineat, ne frustra lassetur, & fervor, ac sanguinis fluxio emergat, vel motu uterus, & fœtus invertantur, quod accidisse visum jam est. A lateribus etiam ministræ peritæ, & quæ sæpius pepererunt, aut ipse fœminæ maritus, sine quassatione, manibus apertis deorsum deducat fœtum, supra umbilicum manibus molliter comprimendo, & urgendo, ut fœtus ad inferiora depellatur, quod si vires deficiant odoribus, vino, & carnibus assis muniatur; si alvus sit suppressa, solis suppositorijs leniter ducatur. *Ad assistẽtes.*

Tertiò cum infans exire cœperit, manibus, lino tenui, ac molli moderatè calefacto, & extenso, eum suscipiat obstetrix, observetque ne subitò simul cadat, ne quassetur caput, aut alia pars lædatur, & ut unà secundinæ exeant, provideat diligenter, quæ si restiterint, aut alicui parti convolutæ adhæserint, manum sinistram calido oleo illitam in fundum uteri immittat, ac secundam extrahat. Si verò sint fundo connexæ, leniter & placidè primo in obliquum deducantur huc, ac illuc circumagendo, deinde paulatim validius attrahantur, tuncque relicta obstetrici infantis cura, reliquæ fœminæ puerperæ rationem habeant, ac primum quidem in lecto componatur, cubiculo obscuro, cruribus modicè patentibus ne quid foras effluere promptum impediatur; ne autem nimio madore, & corrosione humorum fluentium lædatur, spongia prius, deinde mundis linteis loca extergantur, ac pannis calefactis contegantur, sæpiusculeque mutentur, ne fœtorem contrahant, tunc deinde oleo cumini, modico vini admixto, venter & pecten perfundatur. Lusitanæ fœminæ puerperas ilico à partu supra umbilicum fascia, latitudine ferè duorum palmorum obligant, ut major fiat lochiorum compressio ad inferiora, præpediaturque ingressus frigidi aëris, qui inprimis nocere solet, nam vacuus tum temporis uterus ventositatibus repletur, quæ distentionem tumoresque pariunt, unde postea uteri suffucatio gignitur, dolores ventris, febres, & pleraque mala: Septentrionales ligaturam negligunt, ut liberiores ad fluxum partes sint. *Lusitanarum mos.* *Septentrionaliũ mos.*

His jam peractis fœmina cibis reficiatur, primò quidem liquidioribus ac tenuissimis, ut verò vires recreentur, ilicò exhiberi potest purum Hippocraticum, sed modicum, deinde succus amygdalarum dulcium saccharatus, aut vitelli ovorum cum vino rhenano, saccharo, cinnamomo, (*chaudeau*) Gallicæ vocant, si autem vinum sit Hispanum, aqua diluatur; Lusitanæ ex panis taleolis, cum ovis, cinnamomo, & melle vel saccharo suas concinnant, (*fatias*) quas etiam reliquas consanguineas, & assistentes gustare consuetudo est, quemadmodum in quibusdam Germaniæ locis vini mensuras aliquot ea ipsa hora insumere; vel etiam exhibeantur puerperæ consumpta, & jusculа gallinæ vel caponis, cum ciceribus & croco parata. Potus esto aqua cocta cum cinnamomo, adiantho, & corticibus citri, quæ etiam in cerevisia concoqui possunt. Germanæ cerevisia calida leviter cocta cum pane & saccharo utuntur, quo quidem cibo nullus alius majorem præstat copiam lactis, Belgæ vinum exhibent; sed si tormina adsint, aut lactis copia molestet, vitandum. Biduo à carne abstineat puerpera, & ijs quæ diximus sit contenta. Quippe, ut Hippocrati, & Galeno placuit, à conferta evacuatione, ad plenum victum non est properandum, postmodum de gallina, aut capone uberius accipiat. Molestum semper fuit tolerare fœminas, quibus enixam moderari curæ est, ni enim epulis, & vino liberalius indulgeant, nihil boni præstare existimant, habent etiam nescio, quas leges, & statuta, miserculis vehementer noxia, ipsis verò sacra, quibus neglectis prudens medicus, ea providere jubeat, quæ necessaria fore judicaverit. Si partus laboriosus fuit, oleo amygd. dulc. ilia & venter foveantur. Si cruciatus & labores à partu suboriantur, (q; etiã in naturali partu contingit) obstetrix manũ immittat in loca muliebria, sic interdũ concreti sanguinis copia, interdum carnea *Cibus primis diebus.* *Potus.* *8. aecut.13.* *Adverte.*

quæ-

quædam maſſa eijcitur, ibi detenta, ob facultatem expultricem laſſatam ac proſtratam, laborum priorum diuturnitate, qua tamen ejecta levatur puerpera; *Dolorum ſedatio.* ſunt etiam, quæ ad levandos dolores ſecundas adhuc calidas umbilico applicant, aliæ circa renes & ventrem, pellem arietinam è vivo animali recenter extractam, involvunt. Si maſculum peperit 30. diebus lecto ſe contineat, ſi fœmellam 40. quanquam hæc regula non ita exactè ſervanda eſt, tamen toto hoc tempore à viro abſtineat; tametſi autem Hippocrates hoſce fere expurgandorum lochiorum terminos poſuerit, *1. de morb. mul. 80.* tamen robuſtæ mulieres, & quæ valde exercentur, ſæpè ad octiduum duntaxat, ſalubriter purgantur, & ſi quæ lochia poſtea habeant, non continuò fluunt, ſed per intervalla ſingulis videlicet quatuor diebus, aut circiter. Si poſthæc omnia ex ratione contigerint, naturæ & obſtetrici totum partus negotium committendum, quo pacto verò puellus recenter natus ſit tractandus, infra proprio c. dicendum eſt.

De fœtu mortuo.

CAP. II.

Cauſæ. *Cord us in 1. de morb. mul. 4.* DEmortuum fœtum protinus cognoſcere expedit, ne corrupto, matri quoque immedicabile accidat damnum, quanquam ſint, qui ſcribant ad vigeſimum jam annum geſtatum vidiſſe. Moritur in utero ob alimenti defectum, vel ob malitiam, vel quia pletoria ſuffocatur, aut ſolutis acetabulis alimento defraudatur, ſolvuntur verò ictu, ſaltu, tuſſi, ſternutamento, animi pathematibus, vel laxantur nimio mucore; corrumpitur etiam fœtus exhibito medicamento, quod menſes provocet, aut ex potu amarorum, vel ex morbo acuto, æſtuoſo, & magno, ac demum ex partus dificultate.

Cognoſces fœtum in utero mortuum eſſe, ſi admota manu amplius moveri non percipitur, *Signa.* ſed decumbente fœmina in latus, in id devolvitur etiam infans, veluti immobile quoddam ſaxum; ſed & mortuus jam ponderoſior eſt matri, quia facultatibus, quibus antea regebatur, non ſuſtinetur, *Hipp. 5. aph. 38.* & ſpiritus, quibus orbatur, addunt corpori levitatem; ad hæc mortuo fœtu extenuantur mammæ, dextra quidem ſi mas, ſiniſtra ſi fœmina corrumpatur, dolores fiunt circa umbilicum ac lumbos, quia vivæ partes mortuum fœtum, ut ſibi maximè diſſimilem, rejiciunt, quo fit, ut inferiores partes comprimantur, & ſtráguria ac teneſmus accidat; tactu frigida genitalia ſentiuntur, ob extinctum fœtus calorem, quo antea duplicabatur: fœtida, aquoſa, deinde etiam ſubrubea quædam ab utero manant, ipſius etiam fœminæ oculi concidunt, palpebræ inflantur, ipſa languet, ſegnis fit ac molleſcit, color ejus in fuſcum mutatur, viſus adeſt tenebroſitas, anorexia; aures, labia, nariumque extremitates pallent, ac frigent, facies rubet, & tumeſcit; crebris animi deliquijs, convulſionibus & horripilationibus corripitur; ſitis vexat, turbulenta inſomnia, dentium fremitus; quæ omnia ex elatis ſurſum ad cor & cerebrum à cadavere vaporibus fiunt, & ſub ſecundum aut tertium à mortuo fœtu diem contingũt. *Putridi fœtus ſigna.* Verum ſi fœminæ anhelitus fœteat, indicium eſt, jam quoque cœpiſſe putrefieri, tandemque omnia accidunt, quæ ex relictis ſecundinis. *Prognoſtica* Periculoſum valde malum eſt, præſertim ſi octavo menſe contingat, ideo diligenter curandum, ut quamocyſſimè emortuus fœtus expellatur. Quod ſi ante excluſum fœtum ſecundina excluditur, mortuus in utero fœtus eſt, quia cum fœtus in utero non niſi per umbilicalem arteriam ſpiret, & per venam umbilicalem nutriatur, eadem excluſa nullus ſpiritus, nullumve nutrimentum ad ipſum commeare poteſt; Porrò, quæ lethargico ſopore premuntur, reſolutæ ſunt, ac difficulter revocari poſſunt, lethaliter afficiuntur, & quæ ad maximas exclamationes revocatæ, debiliter reſpondentes, rurſus in ſoporem deferuntur,

quæve

quæve per convulſiones contrahuntur, aut nervis tremulæ fiunt, & quibus pulſus oppidò tumidus, verum obſcurus, ac debilis depræhenditur, & languidæ ſunt, ac membra ægrè attollunt, quæ autem nil tale patiuntur, ſervari poſſe, expulſo fœtu, ſpes eſt.

Curatio. Emollientia. Curatur quinque remediorum generibus, primò ijs, quæ uterum dilatent, in quem uſum facit balneum ex emollientibus, ac inunctio ex oleo liliorum, camomillæ, amygdalarum dulcium; aut ℞ ſucci marrubij, & apij an. ℥ii. coletur, & adde olei roſ. ℥ viii, adipis anſerini ℥iii, cujus tepidi medietas in ſinum muliebrem infundatur; ac ſi fœtus jam intumuerit adde reſinæ ʒ ii. Paratur etiam fotus ex diptamo, betonica, ac thymo Cretenſi; & peſſus ex galbano & oleo irino, vel cedrino, vel ex parietaria cum vino trita; aut cataplaſma fit ex calamo odorato, cucumere ſylveſtri, & adipe anſerino; aut croci triti ʒ i adipe anſerino excipiatur, & in uterum indito; vel ℞ pulveris conizæ, menthæ ſiccæ an ʒ i. mellis, & reſinæ q. ſ. fiat; plures ſunt, qui nullo alio remedio promptius fœtum expellunt, quam clyſtere per ſedem indito, ex rebus emollientibus parato, cum multo oleo. Sed & per os aſſumitur ʒi pulveris iridis florentinæ, cum jure pingui.

Proritantia Secundò ijs, quæ vires habent proritandi, & excitandi facultatem expultricem, quam calcitratione ſua mortuus fœtus non excitat, ſumantur itaque per os ea omnia, quæ menſes provocare valent, ac molam educere, de quibus propriis capitibus, peculiariter tamen ſternutamentum errinis provocetur, ac exhibeatur ʒi hæmagogi Nicolai, aut theriacæ optimæ cum vino, vel aqua arthemiſiæ: vel ℞ ſabinæ, ariſtolochiæ, trochiſcorum de myrrha, caſtorei an. ʒ ii, cinnamomi ʒi, croci ʒ ß. fiat pulvis, doſis ʒ i cum aqua ſabinæ vel cinnamomi, aut cum aqua ex decocto dactylorum; aut ℞ theriacæ, diateſſaron ʒ i. aquæ ruthæ, fœnugræci an. ℥ iii, ficus aridæ num. iiii, origani ʒ ii, coquantur ad tertias colaturæ ſumat ℥ ii: aut Ariſtolochiæ, gentianæ, baccarum lauri an. ℥ i. coſti, caſiæ, myrrhæ an. ℥ ß, cicerum rub. p. iij. coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. I. ß, & addito croci ʒ. ß, fiat potio; aut detur cinnamomi, & rubeæ an. ʒ ß, cum ℥ ii aquæ ſabinæ. *Pulvis optimus.*

Pulveres alij. Quibus non proficientibus purgantia medicamenta exhibeantur, & altero à purgatione die capiat hoc remedium. ℞ ſpicænardi, cinnamomi, ruthæ an. ʒ i, myrrhæ ʒ ß, croci ℈ i miſce, fiat pulvis, ſumat ʒ i cum decocto ſabinæ, vel rubeæ; aut ℞ pulveris ſabinæ, aſſari, rubeæ, myrrhæ an ʒ ß, detur ʒ i. cum eodem decocto. Interea tamen exterius applicentur olea, unguenta, peſſaria, & reliqua quæ menſes provocare ſuo loco diximus.

Fœtum corrumpentia. Tertiò ſi adhuc fœtus hæreat, utendum ijs, quæ ipſum corrumpere valeant, ut per partes expellatur, in quem uſum, ℞ aluminis ſciſſilis ʒ i, myrrhæ ʒi ß, ellebori nigri ʒ ß. trita cum vino in uterum immittantur; aut ℞ ellebori nigri ſtaphiſagriæ, ariſtolochiæ rotundæ, colochyntidis, ammoniaci an. ʒ i, fellis taurini ʒ ij; ammoniacum in melle aut vino diſſolvatur, reliqua terantur, ac mixtis cunctis fiat peſſus; aut ℞ galbani, laſeris ſive bezoini an. ʒ i, olei irini q. ſ. fiat unguentum, quo peſſus intingatur; ſunt etiam quædam, quæ à proprietate fœtum expellere dicuntur, ut ſuffumigium ex ungula aſini, per infundibilum inſtrumentum, quo ſuffitur uterus, cujus formam Paræus deſcripſit, aut ſuffitus ex piſcibus ſalitis, aut evaporatio ex decocto foliorum citri, aut fel ovis ſuffitum, aut ſequens emplaſtrum. ℞ ciclaminis, arthemiſiæ, elaterij an. ʒ v. abſynthij, granorum gnidij an. ʒ. x. nitri ʒ viii, radicis cucumeris ſylveſtris ʒ i. opoponacis ʒ. x. lupinorum amarorum, radicis chelidoniæ, ſeminis violæ albæ an. ʒ vi. olei cyprini q. ſ. ad emplaſtri formam; idem præſtat collyrium ex opoponace, & alijs corticibus, aut pili mulieris ſuffiti, aut folia cupreſſi ventri impoſita, aut ℞ ſucci cucumeris aſinini, mellis an. ℥i cum lana ſuccida, fiat peſſus. *A proprietate fœtum expellentia.* *Lib. de hominis generatione.*

Quar-

Opus manuale.

Quartò reliquis non proficientibus, ad opus chirurgicum deveniendum, quod tamen incipiendum non est, si certò perituram fœminam intellexeris, ne audaciæ, & errori nostro periculum imputetur: at, si ex prægressis indicijs salvam fore spes sit, opus sic commodè aggredietur. Mulier transverso lecto sic collocabitur, ut nec planè supina sit, nec omninò insidens & erecta, natibus subjecto pulvinari solito elatioribus, cruribus elevatis, ac divaricatis, teneatur utrinque à robustis, & peritis mulieribus, vel certè calces ejus ad nates fascijs à cervice decussatim deductis revinciantur, tunc duæ aut tres buccellæ panis vino imbutæ offerantur ad arcendum animi deliquium, deinde delibuto ore matricis oleis humidis, cum muscilaginibus altheæ, fœnugræci, ac seminis lini, chirurgus vel obstetrix unguibus resectis, & annulis, si qui digitis inseruntur, extractis, totam manum oleo sesamino, aut liliorum perunctam, leniter ac sensim in matricem inferat; pertentabitque infantis situm, qui si in caput pronus se ad uteri ostium offerat, unco instrumento, cavitatibus oculorum aut ori, cruribus, vel sub mento affixo, aut occipiti attrahendus. Verum si caput mollissimum naturâ sit grande, aut ex putredine tumefactum, vel hydrocæphalica affectione, forfice ad id parata, ab Albucasi descripta, cui dentes serræ insunt, confringendum, ac reliquæ corporis partes, si majores sint, quam ut commodè educi possint. Idem exequendum fœtu hydropico existente, aut si magna sit thoracis moles. Quod si quando in utero caput duntaxat remanserit, alio instrumento, quod pes griphy dicitur, ad molam extrahédam in vento comprehendatur. Verú si alterutrum pedem foras ꝑferat, latiuscula instita, supra calcem nodo laxo injecta, in uterum pedem restituat, institæ parte uni astantium tantisper tradita, moxque vestigatum alterum pedem ab utero proferat, similiterque vinciat, tunc ambobus junctis sensim, & blande ab utero fœtum extrahat, ut sit attractio æqualis alias mater plurimum læderetur, ideo autem prior pes in uterum retrudendus, ne si in uteri ostio stet, manui chirurgi ad alterum investigandum officiat. Quod si manus protensa fuerit ab humero resecetur, sicut humeri articulus exeratur, idemque faciendum, si ambæ manus se prodant, tunc chirurgi aut obstetricis conatus juvabunt ministræ, comprimendo matris abdomen, mater verò cohibito anhelitu, & ore, naribusque occlusis, magna vi ad excretionem juvandam, quod, ut commodius præstare possit, & ne in opere deficiat, facies vino assiduè respergatur, & panis vino intinctus offeratur. Extractus infans, ac penitus unco instrumento evulsus, adhuc tamen umbilico alligatus, uni astantium tradatur, quæ eum apertis manibus sustineat, chirurgus sinistra leviter umbilicum trahat, ita ut minimè abrumpatur, dextra eum sequatur, usque ad secundas, sic venulas membranasque omnes ab utero educet. At si secundæ subsequi recusant, filo diligenter umbilicus vinciatur, & fœmori deligetur, quoad tandem secunda egrediatur, nihilque in utero relictum comperiatur; ac tum demum fœmina lecto componatur; quod si clunibus vulvæ immineat fœtus, eadem erit operatio, quæ in partu laborioso, de quo infra. Si tamen uteri osculum ob inflammationem fuerit conclusum, nil violenter agendum, sed infusionibus, irrigationibus, incessionibusque pinguioribus largiter utendum, & cataplasmatis, quoad sedata inflammatione, & locis dilatatis, fœtus, ut dictum est, educatur.

Si inflammatio adsit

Restaurantia.

Quintò composita jam in lecto muliere, ijs utendum, quæ prostratas ex laborioso opere vires reficiant, & locos laceratos, ac dolentes foveant, ac roborent, frigus inprimis præcaventes, quo puerperæ (cui præsertim fœtus vi extractus est) oppido læduntur; quippe dum frigescit, uterus distenditur ac intumescit, histerica superveniunt symptomata, suffocatio, tormina, febres ac pleraque alia mala; crura igitur sic componantur, ut partes distractæ conveniant, constricto à parte superiori hypogastrio, fascia mediocriter lata, ut conclusum sanguinem exprimat, nec quicquam supervacuum in utero relinquatur; tunc alimenta sorbilia offerantur, ut juscula capi aut gallinæ cum ovis, &

Frigus puerperam lædit.

& croco, aut ova lombardica, quæ ex vitellis parantur, cum vino, ſaccharo & cinnamomo, aut panis buccellæ, cum vino malvatico; & nonnunquam etiam ſpecies diamargaritonis, ac electuarij de gemmis cum vino, & aqua bugloſſæ, Germanæ fœminæ communiter utuntur cereviſia cum ſaccharo, butyro, & pane, qui cibus noſtris panatellis reſpondet. Sed ut dolor mitigetur, de- *Localia.* cocto malvæ, & fœnugræci partes eluantur, & oleo calido perfundantur, eodemque lumbi, ac pubes, vel extracta ſecundina, vel recenter jugulati vervecis pellis calida uteri regioni apponatur, ac lumbis, ſicque obſerato *Pellis arietina.* conopœo feneſtris ac januis quieti ſe tradat, poſt horas quinque aut ſex pellis, aut ſecundina eximatur, & tota ventris regio, & hypogaſtrium ſequenti unguento liniatur, ℞ Spermatis ceti ʒ i i, olei amygdalarum dulcium, hypericonis an. ℥ ß olei myrthillorum ſepi hircini an. ℥ i ceræ novæ q. ſ. fiat unguentum, quo liniatur bis in die, vel umbilico apponatur emplaſtrum de galbano, cum granis aliquot zibeti & moſci, cujus tamen odor ad nares non perveniat; aut ſequens tela cerata toti ventri adhibeatur: ℞ ceræ novæ ℥ iiii, ſpermatis ceti ℥ i ß. liquefiant ſimul & auferantur ab igne, in quo immerge telam cannabinam ad ventris magnitudinem; quæ eadem remedia prohibent, ne corrugetur externa ventris regio. Verum ſi educto infante *Vrina & fæcis fluxus involuntarius.* urina, aut alvi fex, quod frequenter accidit, involuntariè fluant, curatur ut paralyſis earundem partium, ſic abſoluta purgatione fœmina ſedeat in oleo ex decocto foliorum lauri, betonicæ, ſalviæ, libanotidis, origani, pulegij, florum camomillæ, roriſmarini, ſtæchados; moxque inungatur oleo lumbricorum, liliaceo, vulpino, in quo etiam coquatur catellus, quoad oſſa à carne diſſolvantur, & tunc facta colatura & expreſſione, adde ſtyracis, calaminthæ, bezoini, opoponacis, thuris, maſticis an. ʒ i. aqua vitæ modicum, adipis anſerini, ceræ an. q. ſ. fiat unguentum.

Quod ſi extractionis violentiâ, genitalia matris ſint laniata, ita ut ani & *Laniata genitalia.* vulvæ foramina in unum coiërint, vult Mercatus, ſutura ſarciendum quidquid perinæi laniatum eſt, vulnusque exactè tractandum, ſed quia cicatrix obducta partes in partu poſtea dilatari impedjt, ita ut nunquam fœmina pariat, quantûvis parturiat, niſi partes denuò novacula ſejungantur, ideo potius fovendas eas partes, ſic conſulo, lavacris adſtringentibus, ut ſingula labia vulneris ſeorſim occalleant, plures enim vidi, quibus ea foramina coierant, & nihilominus bene habebant ac nullo inde incommodo acquiſito, feliciter pariebant.

At ſi poſt eductum infantem, aut hæmorrhogia ſequatur, aut locorum *Emorrhogia & exulceratio.* exulceratio, aut tormina in ventre fiant, aut rugoſus, vel tumidus venter evadat, curabis ea ſymptomata, ut propriis cap. infra dicendum eſt.

De partu Cæſareo.

CAP. III.

CÆſareus partus eſt ſcita ac dextra vivi aut mortui infantis extractio, ex u- *Definitio.* tero matris, quæ fœtum aliter excludere non poteſt, idque citra vitæ diſcrimen amborum, aut alterius, ſervata etiam concipiendi facultate; hac arte Romanorum Primus Scipio Africanus ex matris utero ſectus, Cæſaris nomine fuit inſignitus, ſed nece matris. Tunc autem Cæſarea ſectio cenſetur neceſſaria, quando & mater & fœtus ita ſunt debiles, ut aliter ſalvari nequeant. Duplex verò hujus ſectionis uſus, unus, ut vivus extrahatur fœtus; alter ut mater in vivis conſervetur, licet dubia res ſit, quia melior eſt ſpes in ancipiti, quam certa deſperatio, ubi præſertim de hominum confœderatione periclitatur ob conjugium diſſolutum, aut de generis extin-

ctione, ad quod pertinet vel nomen familiæ, vel dignitas aliqua, vel hæreditas ingens, aut principatus. *Historia.* Hac ratione in Hispaniæ annalibus Regem Navarræ Sanctium servatum legimus, hunc enim matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, superveniens nobilis Gevarra extraxit, ac clanculum enutrivit, eumque postea de principis electione disceptantibus proceribus obtrusit, controversiasque sedavit, à quo mirifico latrocinio nobilis latronum familia in Hispania nomen accepit.

Causæ. Ex parte infantis.

Porrò causæ, propter quas sectio hæc administrari debet, sunt, si infans nimis crassus fuerit; aut gemini vel plures unà exitum affectent: Si mola carnea, aut monstrum sit conjunctum: Si non convenienti situ prodeat, ita, ut nec sui ipsius, nec aliorum ope in meliorem reduci queat; vel quia mortuus jam nec calcitrat, nec sibiipsi auxilio esse possit: vel quia ex morbo adeò intumuerit, ut ipsi per locum consuetum exitus denegetur, tametsi hoc casu forcipe potius conterendus, ut ore uteri per partes exeat, sicuti superiori capite dictum est. *Ex parte matris.* Ex parte matris causæ sunt, si fortè viæ angustiores extiterint, vel quia meatus natura strictior, idque ob ætatem, propterea quod nimis juvenis nupsit, vel quia senio jam confectæ uterus exaruit; aut quia ex cicatrice, vel callo obducto angustior factus, claususve sit, ut in atretis, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri conclusi sunt, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur, unde patet posse hac arte salvari, quæ ab antiquis pro deploratis fuerunt habitæ. Accedunt enarratis causis plerique tumores in utero, aut ejus osculo suborti, de quibus 2. libro copiosè dictum est, qui si eas vias ita coarctarint, ut fœmina parere nequaquam possit, non propterea partus, cujus tempus est præfinitum, differri tamdiu debet, donec tumores suppurentur, aut curentur, præsertim si lentè procedant. His de causis etsi periculo plenam, utilem tamen esse hanc sectionem, ac feliciter administrari quam plurimis experimentis comprobatum est, quæ apud Rosetum legere haud pigeat.

Signa.

Indicia pleraque omnia, quibus deprehenditur, hanc sectionem esse necessariam, ex sensibus desumuntur, præsertim si gemini sint, aut plures, aut si situ non naturali prodeant; at si crassus aut tumidus, ex ventris mole; si verò mortuus fuerit, signa petenda ex capite præcedente, sicuti & tumorum signa ex lib. 2. Et angustiæ viarum ex 1. c. lib. 1. hujus operis; fœtus imbecillitatem, ex debili & remisso motu; matris verò langvor, ex pulsu imbecillo, & impotentia ad motú ac reliquas actiones obeundas, deprehenditur.

Curatio seu administratio partus Cæsarei. Paranda.

Ad curationem igitur accedentes prius considerandum, an possit faciliori alio modo fœtus extrahi per medicamenta, superiori c. descripta. Considerandum etiam an signa adsint lethalia, quo in casu opus non aggrediatur, ne si mulier pereat, sectioni ac temeritati tribuatur mors. At ubi cordatè omnia pensitaveris, si mulier robusta sit natura, quanquam ex morbo aut labore debilis, ad opus se accingat accersitus chirurgus, præsente etiam medico, & in promptu comparatis inprimis instrumentis ad id necessarijs, novacula nimirum acuta, novacula globosæ cuspidis, acu cuspide triangulari filo trajecta, spongia molli, panno lineo, molli, ac veteri complicato, & imbuto decocto adstringenti calido, adsint etiam linteamina, quæ & mulieri substernantur, ac circumponantur, quibus contegatur sanguis, qui promanabit, ne, & mulieri, & assistentibus terrorem incutiat, fasciæ præterea, linamenta, stuppa bene pexa, puluilli adstringentibus medicamentis respersi.

Situs.

Posteaquam cuncta hæc fuerint in promptu, primò monenda fœmina, ut alvum, & vesicam exoneret, quo vacua deorsum concidant, ac minus impediant, tunc si viribus utcunque constet, situanda mulier est supra lecti marginem in dorsum inversa, ita ut tibiæ nonnihil propendeant, sed firmiter conjunctæ serventur, ipsa verò à robustis, & animosis famili-

familiaribus blandè ſuſtineatur: aut, ſi vires ſint proſtratæ, ſemidecumbens continenda, ita tamen ut verſus pedes aliquantulum propendeat tibijs æqualiter extenſis. Tunc latus, quod voles, colliges, vitato illo, in quo jecoris aut lienis fuerit affectio: Si vero hernia ſit, in latere herniæ facienda ſectio eſt, ne utrinque hernioſa maneat mulier, &, quia ibi inteſtinum non hæret, ſed extra eſt, ideoque citius, quam in oppoſitum latus, uterus decumbit. Hoc facto optimo atramento locum inſcindendum notabis, linea oblonga recta per abdominis longitudinem, cavendo ne caput vel cauda muſculi lædatur, ſed enim eodem atramento, in quatuor aut quinque diſtantibus locis, quatuor aut quinque parvas lineas transverſaliter decuſſatas, ſuper lineam primam rectam, notare oportebit, ſuper quas ſuturæ puncta invicem ſibi reſpondentia ducantur, quo recta fiat gaſtroraphia. His peractis ſectio cutis ſuper lineam rectam fiat novacula acuta, quæ ad pinguedinem uſque adigatur, eſto autem vulnus longitudinis dimidij pedis, aut circiter, poſtea eodem ſectionis tramite muſculi Epigaſtrij cautè inſcindendi, tunc, implorato divino auxilio; uterus ipſe, cujus corpus tunc primum ſe offert, circumſpectè ſecandus, ita ut alta ſectio non fiat, ne fœtus, ſi fortè adhuc vivat, lædatur, ſin mortuus ſit, citius omnia peragi poſſunt, incipiatur verò ſectio à ſummo ipſius uteri, & deorſum ducenda, quo caveantur loca vaſorum ſpermaticorum, & teſticulorum, quod novacula acutiſſima exequetur, cujus tamen cuſpis globulo æreo, aut plumbeo muniatur, ne acumine lædatur infans.

Sectio.

Secundò poſt fœtus, & ſecundinæ extractionem, linteamine tenui blando, & veteri octies, aut ſæpius complicato, & ſequenti decocto, quod in promptu debere eſſe diximus, madido, ſanguis abſtergendus, ita ut eadem opera moderato ejuſdem decocti calore, foveantur partes, ſanguis ſiſtatur, & ſanies abſtergatur. Habet autem decoctum ſic. ℞ herbarum arthemiſiæ, abſynthij, agrimoniæ, betonicæ, altheæ, florum malvæ arboreæ, florum ac foliorum granatorum roſ. rub. ſic. an. m. i. radicis ariſtolochiæ rotundæ, cyperi, ſquinanthi an. ℥ ß. fiat decoctio in lib vi. vini craſſi, rubei, auſteri, ad tertias, in quo madefiant linteamina, tunc uterus in locum convenientem reponatur, abſque ipſius ſutura, nam ipſe in ſe concidit, vulneri verò ipſius abdominis ſutura adhibeatur, commiſſis labiis, ſecundum decuſſatas, quas diximus, lineas, idque quam diligentiſſimè, ne frigore interiora afficiantur, adſit interea miniſter, qui inteſtina, quæ tum juxta vulnus occurrunt introducat, ne acu lædantur, aut inter ſuturæ puncta occludantur, nec tamen peritonæum, aut uterus, aut quippiam aliud quam cutis, & ea quidem paucis punctis conſuenda eſt: poſt ſuturam, reliqua ex arte peragenda, ſicuti in alijs recentibus vulneribus, unguentis, cataplaſmatis, & fomentis, ad id dicatis, ſummopere frigus ſemper cavendo.

Fomentatio & ſanguinis cohibitio.

Decoctum adſtringens.

Tertiò habenda eſt uteri ratio id quod fit peſſarijs, & inunctionibus, peſſaria indantur effigiata in formam penicilli, pollicis craſſitie, ſatis longa, quo ad uteri usque cavitatem adigi poſſint, parantur ex linteo, aut cerea candela perforata in modum penicilli fiſtulati, ſeu cannulatæ tentæ, linteo aut bombace obducto, inunctoque butyro recenti, aut pinguedine gallinæ, aut oleo roſaceo cum vitello ovi, fit autem perforatus, ut ſaniei pateat tranſitus; longus, ut muniat collum, & os uteri, ne ſaniei acrimonia afficiatur, idcircò dixit Hippocrates, ſi cui uterus ſuppuratus fiat, huic conducit ſpecillum unctorium in uteri os demittere; in eundem uſum, clyſteres uterini per menthencritam injiciantur, qui ipſum foveant, abluant, abſtergant & conſolident, parabuntur autem ex ſupradicto decocto additis ſingulis lib. ℥ii hydromelitis.

Ablutio, abſterſio & ſolidatio.

li. de ſuperfœtatione, tex. 12.

Quartò victus ratio adhibenda ex cibis boni ſucci, non admodum exquiſita, ſicuti in reliquis vulneribus, ſed mediocris, ex juſculis, ac rebus reficientibus, alvus interim reſpondeat, aut mollientibus clyſteriis ſollicitetur.

Scholium.

Quæst. an gastroraphia tutò administrari possit. *Occurritur primæ obiectioni.* *Secunda.*

Musculi Epigastrij] *Posse hosce musculos, & peritonæum tutò secari, inde colligitur, quod sæpè abdominis vulnera, per quæ intestina exciderant, fæliciter ac expeditè curari vidimus. Scribit autem Galenus, mediocre foramen angustiori salutarius esse, ut liberè retrudantur intestina.* *d. meth.* *Nec admodum formidanda hæmorrhagia erit, quia paucæ insignes venæ eò loci occurrunt, nec subinde spasmi periculum est, quia sectio fit in loco commodo, non in capite, aut in cauda, sed in medio musculi, ubi nullæ exquisitæ nervosæ fibræ existunt, quæ propter rem infensam, ad suum principium cum violentia, ac dolorosa distentione retrahantur. Sed & finis extremitatum, qui est in interiori parte, multò est laxior, quam circa vertebras, ubi cohæret, quod singulari naturæ providentia fuit factum, ut possit abdomen liberè contrahi, vel distendi, jejuno aut pleno ventriculo; crasso aut macilento corpore: sano, aut hydropico; aut etiam in gravidis mulieribus.*

Tertia.

At si fortè hernia, seu ruptura, ob peritonæum dissectum, malè consolidatum, maneat, magni id boni loco haberi debet, siquidem tam exiguo malo declinantur duo alia summa, quæ aliter vitari non possent, matris, & fœtus præsentanea mors, quippe naturâ præferunt homines, ambiguæ & ancipiti valetudini, deformiorem, sed securam vitam. *Quarta.* *Nec insuper perterrere nos debet uteri inscissi magnitudo ulceris, quia ejus est uterus naturæ, ut confestim fœtu extracto, in se collapsus contrahatur, ita ut per primam (quod ajunt) intentionem consolidetur, adjutus præsertim à calore nativo, & humido radicali, &, à circumjacentibus partibus suaviter munitus.* *Quinta.* *Licet autem idem venas multas, & arterias habeat, non magis pertimescenda hæmorrhagia est, quam in naturali partu, in quo perinde omnes dilacerantur; sed facilè per ipsius os, si opus sit, injecto uterino clystere, evacuata prius debita copia, consolidatur, diligenter animadvertendo, ne quid præter naturam intus remaneat.*

Roboratur sententia.

Cum igitur sectio vesicæ, ob ejusdem calculum fœliciter sæpissime cedat; hæc uteri, quæ longè tutior, facilior, utilior, & urgentior, ac magis necessaria est, perquirenda omninò erit, & animosè administranda. Insuper cum uterus tanto apostemate affici possit, ut interdum in hypogastrio eum aperire oporteat, periculosiori sæpè loco, quam ubi cæsarea sectio fit: Cumque rursus adeò magno ulcere affici possit, ut integer fœtus mortuus, aut ipsius ossa, ad intestina usque, & abdomen perveniant, & inde per sedem, aut abdominis sectionem à natura rejiciantur, quidni uterus pari, aut majori necessitate confidenter secari poterit?

Admonitio prima.

Hoc tamen advertant medici, exercendam hanc sectionem non esse, nisi in desperatis omninò casibus; nam Hippocrate dicente, extrema, & admodum periculosa remedia, non nisi extremis morbis sunt adhibenda; præsertim autem à medico poterit exerceri, ubi à natura, vel casu, antea facta vel tentata fuerit.

Secunda.

Porrò servari pariendi facultatem, post hanc læsuram, mihi perdifficile est, ne dicam impossibile, tametsi enim consolidatus uterus possit concipere in partu, tamen post ingentem cicatricem dilatari satis non poterit, nisi cicatrix denuò hiscat, expultrixque uteri dispergatur, ac proinde infirmior evadat, idcirco aut periclitabitur mater, aut oportebit eandem cæsuram denuò reserare, ac per eam fœtum extrahere, ideo in definitione, ubi ab alijs additum fuerat, salva pariendi facultate, nos concipiendi virtute superstite, posuimus.

Tertia.

Advertant etiam medici id, quod ad successionem maximè interest, infantem supervivere non posse in utero, mortua matre, nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migraverit, ab utero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera est, præsentibus adhuc spiritibus vitalibus; hujus rei causa est, quia vita & motu puerperæ cessante, cessat etiam infantis vita, & motus cordis, qui in infante pendet ex distentione, & contractione duarum arteriarum umbilicalium, qui motus ubi cessat in matre, è vestigio cessat

in infante, quia non ante umbilici ſciſsionem Spiritum per os trahit, nec in utero per os reſpirare poteſt, ſecundinis involutus, uteri parietibus occluſus, & tot mucoribus circumfuſus; ideoq; quotquot cæſaris nomine fuerunt ſalutati, Scipio, Cæſar, Manlius, Sanctius ac reliqui, qui ſupervixere, palpitante, aut adhuc viva matre fuiſſe eductos, credendum eſt.

De abortu.

CAP. IV.

ABortus quaſi à naturali ortu remotus, dicitur imperfecti, & ante maturitatis tempus, fœtus excluſio. *Definitio.* Hæc ſi intra ſeptimum diem contingat, effluxio nuncupatur, à quibuſdam obſtetricibus falſum germen; à die quadrageſimo aborſus, ſive abortus, nam & inter haſce voculas plerique inutiliter diſtinguunt, *Effluxio.* aborſus nuncupantes, deperditiones, quæ primis menſibus conceptu exorſo fiunt, abortus verò, quæ ultimis, & propè pariendi tempus eveniunt, *Deperditio.* quæ enim octavo contingit menſe abortus vocari non conſuevit, ſed partus illegitimus, quia vivunt, in Aegypto, & alijs in locis. *Partus illegitimus.* Eſt affectio in genere excretorum præter naturam. *Species.*

Porrò abortus, vel ab externis cauſis fit', vel ab internis: internarum aliæ ad corpus pertinent, aliæ ad animum; ad corpus quidem quatuor intemperies, *Cauſæ.* nam calida humorem depopulatur, quo fœtus deſtitutus corrumpitur. Ex frigida, quia naturæ inimica pravum alimentum fœtui ſuggeritur: Ex humida *Internæ ex parte corporis.* ligamenta inprimis non ſolideſcunt, & humore plenis acetabulis facilè fœtus ſuffocatur, & humore retentrix infirmior fit, quam ut poſſit fœtum ad debitum tempus continere; atque ex nimia humiditate, orificij matricis amplitudo, patula & hians redditur. Sicca intemperies abortus cauſa eſt, quia ligamenta, veluti chordæ, exſiccata disrumpuntur, & fœtus nutrimento deſtituitur, ſubindeque corrumpitur, haud ſecus ac planta in terra arida, & arenoſa. Sunt etiam internæ cauſæ, fœtus mortuus; inutilis, ac vitioſa fœtus moles; flatus: & uteri quilibet tumor præter naturam; aut ulcus: aut morbus acutus vel febris 5. aph. gracilitas & nimia fœminæ extenuatio: aut craſſitudo, vel obeſitas, craſſa enim totum in ſe alimentum convertit, gracilis autem ſufficientem non habet, & utero eſt minus capaci, demum internæ etiam cenſentur cauſæ, diarrhæa ingens, tormina acuta, ſtranguria cum ardore, & inflammatione conjuncta. Ex parte animi ſunt omnes ejus paſſiones, ut ira, gaudium *Ex parte animi.* immodicum, triſtitia, riſus, præſertim horror ſeu timor. Externæ ſunt horrendus objectus, *Externæ.* aut repentina hominum dimicatio; mortuorum & laniatorum inſpectio: latronum incurſus, fulgur, tonitruum, ignis accenſus in ædibus propriis, aut vicinarum; bombardarum & nolarum ſonitus: conſtitutio auſtralis inconſtans & parum clemens: aër fœtidus cloacarum: frigidus etiam nimis, aut impenſe calidus, quippe nimia frigiditas fœtum perimit, caliditas halitum intercipit, & in utero ſuffocat: teter etiam odor lucernarum aut funalium extinctorum: vel venenata ſubſtantia, ut peſtilens: ea inſuper omnia, quæ diſſolvunt uteri acetabula, per quæ fœtus alimentum capeſcebat, ut violenta exercitatio, ſaltus, equitatio dura, aut vectio: gravioris oneris geſtatio, tuſſis, ſternutatio, vomitus violentus, caſus vehementer concutiens, aut ventris ictus fœtum contundens: balneum, quia laxat, nimia evacuatio, venæ ſectio, hæmorrhagia, nam mulier ſanguine miſſo abortit, idque magis, ſi fœtus ſit grandior: immodicus, aut mali ſucci cibus, vel potus, inedia longa, & arcta jejunia: debilitas ipſius fœtus: coitus maximè poſt ſeptimum menſem debilitat, & abortum provocat, quia vincula remolliuntur ac diſſolvuntur, tranſitus per herbas, quæ abortum provocant, & menſtrua, arcta alligatio, qua fœminæ

plerunque utuntur, ut corpori venustatem concilient, in quem etiam usum assulas ligneas, seu eburneas, ac etiam ferreas Venetæ, Anglicæ, & Antvverpienses ad sternum, & pubem, haut sine fœtus detrimento subjiciunt. Uteri præterea nimia magnitudo, vel exiguitas, abortus causa est, & vitia quælibet totius, vel principis alicujus partis.

Signa. Indicia, quæ futurum abortum portendunt, sunt lac sponte fluens è mammis, præsertim aquosum; mammillarum spontanea extenuatio; nam, si gemellos habenti, dextra mamma gracilescit, marem, si sinistra, fœmellam amittit: laterum ventrisque superioris coarctatio, lumborum, & coxarum gravitas, & ad motum segnities, capitis & oculorum dolor, ventriculi morsus, frigiditas extremorum, animi deliquia, febris, horror, convulsiones, quæ si retrorsum fiant, & velut comitiali morbo afficiatur mulier, medicamentorum violentia, procuratum abortum accusat, ut retulit Aëtius: Quod si fœtus jam moveri cœperat, rarior languidiorque motus evadit, cumque abortiendi tempus instat, aqua primum saniosa ab uteris profluit, loturæ carnis similis, deinde cruenta, hinc purus sanguis, postea grumi, ac demum fœtus ipse formatus, aut informis excluditur. *Hipp. 5. aph. 38.* *Lib. 16. c. 19.*

Prognostica Quæcunque præter naturam tenues utero gerunt, secundo mense abortiunt, priusquam crassescant: causa est alimenti penuria, vel humorum pravitas, & uteri imbecillitas, quæ nec trahere potest, nec habet unde trahat. Primis mensibus fœmellarum magis abortus contingunt, ultimis masculorum, rationem tradidimus capitulo de morbis acutis prægnantium. In abortu, quam in legitimo partu longè gravius afficiuntur, & torquentur fœminæ, minus verò læduntur illæ, quæ firmiores sunt, quam quæ laxam habent alvum, & partes uteri debiles, minus etiam periclitantur, quæ ætate sunt provectiores, quam primiparæ, facilius tamen abortit, quæ fœtum, ad tolerandam famem minus dispositum gestat. Si hyems australis, aut pluviosa sit, ver siccum, & Aquilonium, inquit Hippocrates, mulieres, quibus partus ad ver instat, ex quavis occasione abortiunt, causa est, quia humida, ac mollia, & rara reddita corpora, per hyemem tepidam, ad intimas sui partes descendentem frigiditatem facilè admittunt, ac præsertim si subita mutatio fiat, quia imbecilla prægnantium corpora, repentinam inclementiam perferre nequeunt. *3. aph. 12.*

Curatio. Curatio tota sita est in præservatione, nam facto abortu, non differt à curatione ejus, quæ legitimè peperit. Si igitur ab aliqua intemperie abortus fieri consuevit, introductione contrarij curatur: si à morbo quovis, providendum ei debita ratione. Si ex assumpto pharmaco, ex relatione id dignosces, præcavebis verò iis, quæ hypercatharsin prohibent, vim nimirum, & acrimoniam medicamenti retundentibus, ut aqua tepida cum saccharo, amylo, syrup. viol. portulacæ, aqua hordei, & similibus; si ex sanguinis missione abortus impendeat, reficientibus omninò & roborantibus utendum, de quibus infra 4. remediorum genere; Si ex humoribus acribus & mordacibus, ex doloribus lumborum, & inguinum ac pudendi, cum erosionis, vel exulcerationis sensu id captabis, & ex reliquis quæ humoris prædominium demonstrant, quem ante conceptum purgabis, & cibis boni succi attemperabis. Si â tumore duro, mola, aut uteri hydrope, curatio ex proprijs capitibus petenda; dignosces verò tumorem, ex dolore & tactu; molam, quia toto ferè gravidationis tempore sanguis aut virulentia aliqua ex utero instillat, hydropem, quia digiti tactu osculum uteri gracile, & obscuratum ac humidum persentitur circa initium: procedente verò tempore, cum fœtus movetur, venter intumescit, ad contactum dolet, febris adest, dentium stridor, & reliqua suo loco dicta. *Hypercatharsin prohibentia*

Si

Si veró ab aliis causis fiat, curatur quatuor remediorum generibus; ac primo, si ab humorum copia fiat, dignoscitur ex pletoriæ signis, & quia juvenculis boni habitus primis præsertim mensibus, citra manifestam causam contingit, ac veluti varices in cruribus & inguinibus fiunt, mammæ turgent, & sanguis è naribus fluit, aut per os cum vomitu, aut tussi, sæpè etiam per colum uteri. Curatur parco victu, modico exercitio diutino, sed lenté, & per intervalla facto, somnus sit pauló longior, aër temperatus, cubiculi fenestræ orientem, aut septentrionem respiciant, sanguinis missio fiat bis, aut ter ante conceptum, vel 1. 2. 3. 4. 5. aut etiam 6. a conceptione mense, quo potissimum abortire consueverit; sed in 5. & 6. cauté, & cum præmeditatione, urgenteque necessitate, & adhibitis interea umbilico, quæ 4. remed. genere dicenda sunt. Renibus veró, ad extinguendum sanguinis fervorem, adhibeatur unguentum refrigerans, sandalinum, cum oleo ros. aut viol. *Si ex humorum copia curatio.*

Secundó si ex laxitate ligamentorum fiat, ob mucorum copiam proveniente, dignoscitur, quia menses fiunt pauciores ante conceptum, & post menstruam purgationem, per duos aut tres dies mucci ex utero prodeunt, sæpè etiam cum horrore, & calore. Curatur purgatione ante conceptum facta, per pillulas de hiera mastichinas cum aromate, de agarico; de rhabarb. cum agarico, & mastice; advertentes, quod hæ uteri causæ morbosæ, prius quam mulier concipiat, tollendæ sunt, nam muliere jam gravida, difficilis est earum affectionum curatio. Sic post purgationem utendum ijs, quæ pituitam ab utero deducant, ac discutiant, pessis, suffumigijs, unguentis, emplastris; ut ℞ seminis fœniculi, arthemisiæ an. ʒ ij cinnamomi, cariophyllorum, mei an. ʒ i, radicis gentianæ pulverizatæ ℈ iiij, myrrhæ, & tragacanti an. q. s. fiant pessaria; aut ℞ medullæ colochyntidis, myrrhæ, nitri, cumini an. ℥ i. caricarum contusarum q. s. fiant pessaria; hoc etiam oleum in uterum injectum mirificè prodest, accipe colochyntidem magnam, superne incidito, ejectis seminibus ac medulla, capacitatem reple oleo irino, cooperiatur cum dissecta particula, ac in cineribus calidissimis coquatur, oleum excolato, ac in vulvam tepidum injicito. Suffumigia vero parantur, ex cinnamomo, cariophyllis, calamo aromatico, ladano, ligno aloës, bezoino, pipere, lavendula, calamentho, arthemisia, pulegio, alipta, & gallia moscata, junco odorato, moscho, & ambra; ut ℞ ladani puri ℥ ß, styracis, calaminthæ ʒ i. ligni aloës, sabinæ siccæ an. ʒ ß, ambræ ℈ i. mosci g. iiij. misce, fiant trochisci pro suffumigio; aut ℞ styracis ℥ ß. ligni aloës ʒ ij, balsami, & ambræ grisiæ an, ʒ i, musci ℈ i fiant ut supra; aut linimenta hac ratione adhibeantur. ℞ succi arthemisiæ, menthæ an ℥ ß, olei anethini, ruthacei an. ℥ i. vini optimi ʒ iij, bulliant in duplici vase ad vini consumptionem, & adde cinnamomi pulverizati, cariophyllorum, macis, piperis albi an. ℈ ij. mosci g. v. ceræ q. s. pro linimento, quo inguina & pubes perfundantur. Aut fiat sequens emplastrum, quod ijsdem partibus adhibeatur. ℞ cariophyllorum, galangæ, zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ j. rasuræ eboris, margaritarum an. ℈ i j ambræ g. x. mosci g. iij. styracis, ladani an. ʒ ij misce, fiat emplastrum, uterum exsiccat, calefacit, & roborat. Denique cuncta ferè conveniunt quæ utero humido utilia esse suo loco diximus, at reliquis non proficientibus sudare expedit ex decocto chynæ. *Si ex laxitate.* *Admonitio.* *Pessi.* *Oleum.* *Suffitus.* *Linimentū.* *Emplastrū.*

Tertió si ex utero parvo denso, ac constricto abortus fiat, curatur ijs, quæ dicta sunt cap. de utero sicco, præsertim balneis, sed his cauté, si mulier gravida jam sit. *Si uterus parvus.*

Quartó si à causis externis fiat, à quibus plerumque accidit, eas ex relatione dignosces; fœtum autem omninó divulsum non esse, neque *Si à causis procatharticis.*

liguamenta disrupta depræhendes, quia sanguis nullus aut certè parcissimus instillat ex utero, ac tunc solum imbecillus est, & commotus, quia mater perterrita, defessa, dolens, percussa, vulnerata, aut aliter affecta fuit. Curatur roborantibus auxiliis, umbilico & dorso applicitis, imò etiam ventriculo, ut flatus discutiantur, fœlicioriq; ibi facta concoctione, fœtui alimentum copiosius subministretur; valet in hunc usum sequens confectio zedoariæ, doronici an. ʒ ij, margarit: bdellij, coralli rubei, succini, serici crudi an. ʒ i. castorei ʒ i ß, musci super lapides in aqua nascentis, spicæ an. ʒ ß, cardamomi, croci, cariophyllorum an. ʒ i mellis aut sacchari q. s. dosis ℥ ij, cum vino; prodest confectio Alkermes de hyacintho, smaragdina, de citro, de gemmis, diamargariton, quæ omnia vires reficiunt, aut etiam diatrionpipereon, diagalanga, diacyminum. Extrinsecus ventriculo applicatur oleum nardinum, de mastice, de absynthio, cydoniorum; super insperso pulvere aromatici rosſ. calami aromatici, diarrod. coralli, rosſ. rub. absynthij, menthę ex quibus etiã cum cera fiat linimentum, additis g. v. aut viij mosci, capitur autem ʒ i. ceræ pro ℥ j olei. Umbilico ad fœtum roborandum applicatur, mica panis leviter torrefacta, ac vino & pulveribus aromaticis respersa; pomum odoriferum assum eodem vino & pulveribus involutum, aut carnis semiassæ frustum, cum ijsdem speciebus; emplastrum de corticibus castaneæ Montagnanæ, aut aliud dictum comitissæ à Varignana descriptum; vel emplastrum de rasura panni coccynei, positum suprà cap. de prægnantium moderamine: efficacius adhuc est id, quod recipit Ladani ʒ ij, galangæ ℥ i, nucis moscatæ, nucis cupressi, boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, balaustiarum an. ʒ ß, acaciæ, hypocystidis an. ℥ i, masticis, myrrhæ an. ʒ ii, gummi arabici ʒ i, therebentinæ venetæ ʒ ii, picis navalis ℥ i ß, ceræ q. s. fiat emplastrum, applicetur pubi, ac si pruritus supervenerit, remoto emplastro, locus inungatur unguento rosar. aut refrigerante Galeni. Facile paratu hoc est. ℞ olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i, hypocystidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis an. ʒ i. sandali citrini ℥ ß. ceræ q. s. fiat unguentum; plura alia reperies cap. de prægnante morbo acuto correpta.

Roboratio fœtus. *Ventriculo* *Umbilico.* *Emplastra.*

Admonitio. Animadversione dignum est, esse fœminas non paucas, quæ etsi ante gravidationem bene valeant, statim tamen à conceptu valetudinariæ fiunt, & ægrotãt, quia habitu sunt bilioso, aut utcunq; morboso, ideoq; ilico, à menstruis retentis, mille symptomatum generibus corripiuntur, à quibus per alvi solutionem sponte, aut leni medicamento factã liberantur, prævenire tamen præstat ante gravidationis tempus, & pravum habitum in meliorem commutare, facta sanguinis missione, deinde purgatione ex diluto rhabarb. bis in septimana sumpto, si humores sunt biliosi; si vero adusti, decocto foliorum senæ, & post gravidationem à purgatione abstinere, nisi plurimi prædictorum succorum abundent, & certo fœtum perdituram constet, tunc enim modicum rhabarb. cum saccharo rosſ. porrigere licet, aut cydoniatum purgativum, & ea quæ roborando sanguinem mundificant, de quib. c. de calida uteri intemperie, dictum abunde est.

Scholium.

Teter enim odor lucernarum] *Monet mortalium superbia, ut Plinij verba etiamsi invitus hoc loco inseram. Miseret, inquit, atque etiam pudet æstimantem, quam sit frivola animalis superbissimi origo, cum plerumq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu, his principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus; tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus existimas, sed partum, tu cujus semper in victoria mens; tu, qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam, ut Anacreon Poëta, acino uvæ passæ; aut, ut Fabius senator prætor in lactis haustu uno pilo strangulatus:* *7. nat. hist. 7.*

tus: is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit. Hæc Plinius. Sed eò etiam humana fragilitas, & miseria devenire solita, ut & in utero matris, labores quoq; experiatur homo, & mortem, ita ut fatigetur antequam indigeat, & nondum natus moriatur.

De partu vitioso.

CAP. V.

CUm quatuor ad naturalem partum requirantur in genere conditiones, ut videlicet fiat tempore debito, debita figura; cum debitis symptomatibus, & moderatis expurgationibus; ubi erratum committitur in una, vel pluribus ex hisce conditionibus, non naturalis appellatur. Ac si in tempore error sit, aborsus dicitur, de quo superiori cap. si in figura, vitiosus partus; si cum sævis symptomatibus, difficilis; Secunda verò relicta, diminuta ac nimia lochia, ad expurgationes pertinent. Confundunt scriptores difficilem partum cum vitioso, nos clarioris doctrinæ gratia de vitioso hoc capite, de difficili in sequenti verba faciemus.

Differentia Tunc autem fit vitiosus partus, cum fœtus una è quatuor potissimum figuris exit, quippe aut pedibus promitur, aut manibus, & hoc dupliciter, quia interdum ambobus se præsentat, interdum uno: similiter nonnunquam ambabus manibus, plerumque una duntaxat. Tertia figura est, quando egreditur obliquus, idest in latera, idque dupliciter, aut in alterum latus, aut in ventrem. Quarta duplicatus, quæ etiam figura gemina est, aut enim primitus natibus propinquat osculo uteri, aut capite, & plantis pedum simul junctis, quas omnes figuras Hipp. posuit, eas verò, ac plures ad easdem reducendas depinxit Eucharius Rodion,

1. de morb. mul. 47. Lib. de partib. hominis

Causa. Contingit vitiosus partus duabus potissimum de causis, uteri videlicet spaciositate, vel quia mater in partus labore, dum acerbissimi ac extremi cruciatus parturiendo sæviunt, nullo loco conquiescit, sed modò sursum se jactat, modò deorsum, nunc in hanc, nunc in illam partem, his enim de causis fœtus non consistit, sed huc ac illuc labitur, eas posuit Hipp. quibus adde capitis infantis debilitatem, quo, quia ligamenta disrumpere nequit, manibus vel quavis alia parte id efficere conatur. *Signa.* Porro indicia vitiosi partus ferè omnia conjecturalia sunt: nam si vehemens dolor adsit, & mulier prædicto modo se verset, verendum omninò est, ne inversa figura fœtus exeat, *Prognostica* cunctæ verò inversæ figuræ adeò periculosæ sunt, ut ipsæ mulieres sæpius pereant, sæpissime infantes, nonnunquam matres una cum fœtibus, vel si fœlix, & fortunatus fuerit partus, saltem difficillimi sint, inter hosce tamen minus periculosi censentur, qui in pedes exeunt, quos latini Agrippas propterea dixère, & malum omen portendere semper rati sunt, vel quoad corpus, vel quoad animum. *Agrippa.*

Lib. de nat. pueri.

Curatio. Curatur vel potius præcavetur vitiosus partus tribus remediorum generibus, ac primò quidem situ parturientis, & infantis. Satagendum itaq;, ut mulier, dum parturit, semper quieta sit, ac debito modo collocata, uti cap. de partu naturali dictum est. Dolores, quoad fieri possit, patienter sustineat, quia sic minus agitabitur. Aër sit temperatus, sed neq; cibo impleatur, imò si fieri id possit, jejuna conservetur, aut saltem exhibeatur cibus exiguæ molis & plurimi nutrimenti, quippe ventriculo cibo pleno, dilatari uterus nequit, ac dum extenditur, magis mulier laborat; exhibeantur igitur ovorum vitelli cum vino, epata gallinarum, juscula earundem, aut pasta sacchari cum ambra, mosco & aqua ros. Lusitani *(alcorsam)* vocant,

Secundò

Partus facilitantia, & dolorem mitigantia.

Secundò ijs medicamentis utendum, quæ partum facilitent & dolorem minuant, sic enim mulier minus agitabitur, ea conscripta reperies cap. sequenti, præsertim autem adhibeantur fotus, & linimenta blanda, itemque pessaria, ex myrrha & castoreo, sic fœtus faciliorem ac leniorem exitum inveniet, & mater cum minori ærumna, & cruciatu pariet.

Obstetricis opus.

Tertiò ac præcipuè universa vitiosi partus providentia in eo consistit, si obstetrix suo ministerio curet, ut fœtus naturali figura prodeat, parturiens igitur, competenter in lecto locata, elevatum habeat corpus, ac si fœtus in dextrum latus infixus est, in sinistrum cubet, & vice versa; si verò matris positura *Infantis reductio si in pedes.* infantis situm corrigere nequeat, tunc chirurgus, diligensve obstetrix, quæ natura molliusculas habeat manus, vel oleis & unguentis delibutas, unguibus præcisis, ne fœtus offendatur, ac in unum conductis digitis, primum curet, ut, si fœtus figura naturali appropinquat, in ea conservetur, quod qua ratione fiat, & quæ sit naturalis figura primo hujus lib. c. jam diximus. At si in ambos exeat pedes, non est mutanda hæc figura, sed tentandum erit, ut manus infantis in crura, & suras demissæ, una cum pedibus molliter prodeant, nam difficulter fieri potest, ut pedes sursum versus iterum retrudantur, quo naturaliter exeat: sin autem manus pedum musculis non applicet, sed in sublime erectas *Si in manus* habeat, periculosissimus fit partus, & brachia læduntur. At si in man⁹ procidat ambas, oportet obstetricem humeris appræhensis partū eousq; intrò reducere; quoad manus lateribus applicet, ac deinde suo modo ad egerendum remittat; quod pariter intelligendum venit de manu vel pede singulari, utrumque enim *Si complicatus.* initiò reduci debet, ut pariter ducātur manus, &, si fieri id queat, in caput egrediatur. Consimilis diligentia adhibenda, si super genua, latus, aut quāvis aliam partem procubuerit, vel si complicatus exierit, pedibus capiti adjunctis, aut natibus primit⁹ exeuntibus; quippe in hisce omnibus de reducendo fœtu habenda est cura; quod si non consequitur, tunc mulieris pedibus compræhensis, ipsam vehementer concutere opus est, donec fœtus aliam repræsentare figuram comperiamus, ut enim motio, & agitatio ijs, quæ naturaliter pariunt, periculosa existit, quia naturalem figuram invertit; sic, ubi figura non naturalis est, conducit, quia eandem in naturalem convertit. Illud semper observantes in prædictis reductionibus, ne manus aut tenella pueri brachia plurimum tractemus, ne fortè ob teneritudinem divellantur, laxentur, flectantur, & exarticu-*Geminus infans.* lentur. Verum si partus simplex aut unus non fuerit, sed gemini, ijque simul se promant, si in caput prodeant, obstetrix alterum post alterum deducat, ita tamen, ut posteriorem è manibus non emittat, & priorem debita figura conservet.

At, si non capite sed pedibus ambo exeant, danda etiam opera est, ut alterum quam commodissime, eo pacto, quo suprà in simplicibus docuimus, excipiatur. Si verò ita ad exitum tendant, ut alter capite, alter pedibus sese præsentent, elaborandum pari studio erit, ut qui prior ex ijs fuerit, is prius educacatur, ita tamen ut neuter alterum inter exeundum allidat; tamen si, qui posterius exit, in pedes converti denuo possit, ut caput foribus obvertatur, tutum id quidem foret, quod pariter in simplici intelligendum. Reliqua ad hanc operationem attinentia, videre licet c. de fœtu mortuo.

De partu difficili & laborioso.

CAP. VI.

INter reliqua animantia sola mulier patitur difficilem partum, quippe quæ sola maximos inter pariendum sustinet cruciatus, cujus rei naturales causas assignant,

assignant, debilitatem fœminarum nostri generis; earundem vitam otiosam, & magnitudinem capitis infantis, præcipua tamen ex divinis oraculis petenda, ac referenda in lapsum primæ mulieris, voluit enim altissimus sexum illum, qui tantarum ærumnarum causa fuit, huic subjici calamitati, ut scriptum est Genesis 3. *Definitio.* Dicitur autem difficilis partus ille, qui cum fœtus vel matris periculo accidit, vel quia cum gravissimis fit symptomatibus, vel quia tardius procedit, ita ut longo tempore prematur mulier. *Species.* Reponitur difficultas pariendi sub genere immodicè contentorum, nam etsi fœtus non sit res præter naturam, nec pars utero gerentis; proportione tamen respondet iis, quæ nascuntur, & familiaria sunt, ut fructus, & ova.

Causa. Causa hujus rei, in universum aut externæ sunt, aut internæ. Externæ quidem quę partus difficultatem inferunt, sunt Aquilonaris constitutio, aut intemperata, veluti nimis calida, quæ vires dissolvit; frigida aut sicca, quæ uterũ densat; moderatè calida, & humida ad partum facilitandum valet. Sunt etiam externæ causæ omnes animi passiones, quæ distrahere possunt, quo minus mulier tota huic actioni sit intenta, ut ira, mœstitia, verecundia, timor, vehemens ipsius partus dolor, & inconveniens situs parituræ, ut si stet, aut sedeat.

Interna. Internæ verò causæ sunt ex parte mulieris, ex parte fœtus, & ex parte membranarum. Ex parte mulieris, quia cum imbecilla sit, enixu seipsam juvare non potest: aut quia anhelosa est ita ut non valeat spiritum cohibere. His accedit vigilandi impotentia, doloris privatio, insensibilitas, mansuetudo, nimia pinguedo, & obesitas præcipue omenti vel nimia extenuatio, & siccitas, sic ut ligamenta dura extensaq; partui non cedant, qualia plerumq; habent annosæ 40. annum excedentes; quia ijs uteri musculi exsiccati sunt, ac minus extensibiles.

Facit etiam difficultatẽ partus exigua vulva, aut tumor in locis genitalibꝰ, vel caro ijsdem adnata, vel obliquitas cervicis uteri; calculus vesicæ, aut urinæ copia in eâdẽ; aut excrementorũ in intestinis multitudo; aut tumentes hæmorroides, nam qua ratione os uteri comprimẽdo, conceptũ impediunt, eodẽ partũ reddunt difficilẽ; adhæc uteri distentio, oris ipsiꝰ strictura, & coli longitudo; aut si ossa pubis nimiũ conserta sint, aut parturiẽs puella, necdũ vigorẽ adepta, magis etiã primiparæ anguntur, & ob imperitiã corpꝰ aptè præparare ignorãt. *Ex parte fœtus.* Ex parte fœtꝰ causæ sunt, si inusitatæ magnitudinis existat, aut exiguus nimis, qui nec vincula disrumpere queat: nec uterꝰ ei adæquetur: aut si magni capitis, vel admodũ exigui, hic enim non aperit vias, nec ab obstetrice apprehendi potest; ille difficulter egressũ invenit. Similiter si parvi ponderis aut debilis sit, quia tunc seipsũ adminiculantẽ non præstat: fœmina insuper majorẽ semper infert dolorẽ, q̃ mas, quippe quæ, debilior cum sit, non ita sibi inter exeundũ auxiliatur; subinde si plures fœtus sint, aut si mortuus, aut monstrosus, aut si informem aliquã carnem secũ junctã habuerit: aut si in figura aliqua, pręter naturã, osculo uteri appropinquet. *Ex parte membranarum.* Ex parte membranarũ partꝰ redditur difficilis, si aut non abrumpatur secundina ob crassitudinem, aut ob tenuitatẽ priusq̃ est opꝰ, dilaceretur, humore siquidẽ evacuato, infans præ siccitate debitè non devolvitur, nonnunq̃ etiã difficilis accidit partꝰ, quia vasa umbilicalia colo circũvolvuntur, duobꝰ aut pluribꝰ interdũ gyris, quod stolidis mulierculis vanę prędictionis occasionẽ sæpe præbet. Si autẽ amnion membrana sola hiscat, antequã fœtꝰ in utero volvatur, tũc lotij molestia totꝰ afficitur. *Facilis partus causa.* Huc reducere oportet uteri imbecillã expultricẽ, & validã retentricẽ; nam mater abdominis musculis, infans propriis viribus, uterus otiante retentrice, & irritata expultrice, partũ facilẽ parant; difficulter tamen semper fœtꝰ egreditur, si mortuus sit, aut syderatus, aut duplicatus. *Signa.* Significant partum difficilem fore, primò consuetudo difficulter pariendi; deinde pręsentia causarũ, potentiũ id efficere, quarũ externas jam numeratas, ex laborantis & assistentiũ sermonibus dignosces; sic etiã, si sit tenella, aut nimis provecta, aut alias debilis, ob debilitatẽ matris partũ fieri difficilem indiciũ est: si verò venter sit magnus ex parte fœtus, quia aut totum corpus, aut membrũ aliquod magnum est, ipsum autem debilem esse, ex languida & tarda motione percipitur, qui si mortuus sit, à motu prorsus cessat: ventris adest

frigiditas,

frigiditas, dolor circa umbilicum gravis, spiritum fœtidum mulier exhalat, color faciei mutatur, reliquaque adsunt signa cap. de fœtu mortuo jam recensita.

Si ex parte ligamentorum, ex apparentibus, & ex defectu reliquorum signorum, id depræhendes, dolor etiam circa dorsum, aut ad clunes tendens, difficilem partum portendit, ac, ut Rasius scribit, multa ante partus tempus expuitio, quia inde contrahitur siccitas, qua nihil facilitati pariendi infensius est.

Prognosticum. Dolor verò pectinem, & partes anteriores prope vulvam occupans, in muliere robusta, facilem promittit partum, præsertim si mulier constanti sit ac bono animo, & anhelitum habeat laudabilem, spes est salutis, & matris, & fœtus. Utrumque tamen sæpe periclitatur, si contraria adsunt, omnis enim partus difficilis, præter vitæ discrimen, alia etiam incommoda affert, nam sæpè ex magno conatu peritonæum rumpitur, prope umbilicum & inguina, ac exeuntibus intestinis hernia fit. Aut frangitur vena pectoris seu uteri, unde phtisin incurrunt, sanguinis sputum & tussim, dilatatur interdum pupilla, ac visus offenditur, quod Avenzoar notavit. Magnus Albertus, in lib. de secretis mulierum, partum aliquando adeò fieri difficilem adstruit, ut omnia ossa frangantur, & fiat scissura continua ab ano ad uterum, quod ultimum sæpè vidimus, nec tamen ruptio est, sed dilaceratio cutis.

Curatio. Curatur partus difficilis quatuor remediorum generibus, victu, situ, medicamentis tam externis, quam internis, & manus opera: Collocetur igitur mulier in conclavi non admodum calido, neque frigido, ac in aëre temperato, per 20. dies circa partum degat, cibis utatur emollientibus, ut jusculis gallinarum pinguium, oleribus cum oleo, vel butyro paratis, vel cum jure pingui, conferunt caricę, dactyli, uvę maturæ pensiles, ova sorbila, potus sit vinum dulce pauca dilutum aqua, aut cerevisia cum saccharo & butyro, demum esto cibus paucæ quantitatis, facilis concoctionis & optimi nutrimenti; potissimum autem instante jam partu, nec multa alimentorum copia nec varietate mulier gravetur, ne distractus calor ad alimenti concoctionem, minus sufficiat parturitionis operi; Exerceatur mulier motu ac levi deambulatione; idcirco ultra precum & divinitatis religionem mulieres, devotiones, quas Novenas vocant, ad longinquiora templa, circa hoc potissimum tempus instituisse crediderim; fiat igitur deambulatio recta, non flexuosa, cujus finis esto modica lassitudo, quæ fatigationem non attingat. Somnus sit vigilia longior, vitentur animi accidentia, lætamque & placidam vitam fœmina degat: partu adventante, frequentior admittitur coitus, alvus respondeat, sin minus, glandibus utendum potius, quam clysteriis, nisi jam in ipsa parturiendi actione mulier sit constituta, alias fiant potius incessiones ex decocto malvarum, althææ, camæmali, seminis lini, capillorum Veneris, meliloti, capitis agni, aut vervecis, vel fomentationes & evaporationes ex eodem decocto, à quibus inguina, venter, perinæum, ac loci muliebres oleis perfundantur emollientibus, veluti irino, amygdalarum dulcium, camomillæ, anethino, cum pinguedine anseris, gallina, & medullæ cruris vituli, ac muscilagine seminis lini, & fœnugræci, quibus etiam os sacrum liniatur, ut facilius cedat.

Deambulationes.

Incessiones.

Inunctiones.

Collocatio. Secundò parturiens protinus in sella collocari non debet, sed obstetrix prius os uteri tangat, ac dum paululum apertum non invenit, ut lentè ac parum moveatur, jubeat; neque postea sedeat mulier, neque stet, sed manibus innitatur, contra lecti aut mensæ spondam, aut aliud quodvis sustentaculum, ita ut sit sufficiens spatium pro obstetrice susceptura infantulum; sustineatur verò à viris vel mulieribus fortioribus, respirationem cohibeat, ac propellat ad anum & uterum, ut quæ alvum exonerare nititur. Interim obstetrix, & adstantes animum addant, & consolentur mulierem, ut in Theodecto Plato monet, & Galen. in lib. de facultatibus natural. præsertim verò juvenculæ, & primiparæ ona alantur spe, moneanturque, ut dolores patienter ferant, neque importunè se *Lib. 3. c. 3.*

nè se

ne ſe exagitent, ne fœtus convertatur in pedes, aut ſitum alium, unde partus fiat non ſolum difficilior, ſed vitioſus, maximè verò, ſi ob nimiam pinguedinem difficilis fiat partus, præcipua ejus facilitandi ratio conſiſtit, in congruo parturientis ſitu, ob id collocanda in lecto, aut ſella prona, genubus flexis ad fœmora: deinde ex arte tractanda lenientibus; & os uteri, obſtetricis digitis, oleo ſeſamino, aut ſimili aliquo delibutis, ſenſim dilatetur, idque pari penſu fiat, ſi os uteri, vel cervicis ejus ex ſiccitate adſtricta fuerint, quo in caſu mollibus clyſterijs ex juſculis, & oleis uti licet.

Medicamenta. Tertiò medicamentis tum externis, tum etiam internis. Si itaque intemperies adſit, & illa quidem frigida, inceſſiones fiant, fomentationes aut evaporationes ex ſequenti decocto, ℞ foliorum malvæ, altheæ m. 1. ſeminis lini ℥ i ariſtolochiæ lib. 1. coquantur in aqua, & oleo camomillæ, poſt fœtum inungatur ſequenti linimento, ℞ muſcilaginis fœnugræci, & ſeminis lini extractæ cum vino albo an. ℥ i. ariſtolochiæ longæ & rotundæ pulverizatæ an. ʒ i. ſtyracis liquidæ ℥ i. propoleos ℥ i i, olei amygd. dulcium, lil. alb. an. ℥ ii, reducantur ad formam linimenti; aut oleo ſambucino, & jhaſmino, vel etiam hydræleo partes humectentur. Peſſus etiam ſic fit. ℞ œſypi, radicis lilij, origani. calamenthi, an. ℥ ß, therebintinæ ʒ i i i, conquaſſentur, & cum lana fiat peſſus, fortior paratur ex æquis portionibus ellebori nigri, opoponacis, ac fellis taurini, aut fiat ſuffumigium ex ſtipite caulium, myrrha, & felle taurino, aut ex ungula muli, aut ex piſcibus ſalitis; aut reliquis non proficientibus, emplaſtrum ventri applicetur, ex ſucco ruthæ cum ℥ i pulpæ colochyntidis. *Intrinſecus ſumenda.* Interius autem aſſumat parum vini, diluti aqua arthemiſiæ, aut micam panis vino Hippocratico intinctam, aut aquam cinnamomi cum aqua angelicæ, aut olei cinnamomi, vel macis guttas vi. cum jure pingui, & multo croco, mirificè prodeſt ſæpius in vino genoroſo præbere trochiſcorum de myrrha, cinnamomi, croci an. ʒ ß aut guttas aliquot extracti de croco, vel ſuccini albi ℈ ii aut ʒ i in eodem vino, aut in aqua liliorum alborum, aut guttulas olei ejuſdem, cum quo etiam ſi umbilicus inungatur, partum accelerare ferunt. *Pulveris.* Aut ℞ corticum utriuſque caſſiæ an. ʒ ß, cinnamomi ʒ i, croci ℈ i, aquæ arthemiſiæ ℥ iiii, miſce, detur tepidũ; hæ inſuper ſpecies partum maturant, cinnamomi ℥ ß, croci, corticis caſſiæ fiſtulæ an. ʒ i ſabinæ, capill. Ven. diptami, baccarum lauri an. ℈ ij, oſſis de corde cervi ʒ ß, ſacchari ℥ j ß, tenuiter cuncta pulverizentur ac miſceantur, doſis ʒ i, aut ij in vino vel ovo ſorbili. *Pillulæ.* Pilulæ hæ partum etiam facilem reddunt: ℞ cinnamomi ʒ v, florum camomillæ ʒ iij, caſſiæ ligneæ ʒ iij ß, ſtyracis, rubeæ, croci, radicis ſquinanthi an. ʒ ß, cum ſyrupo de arthemiſia, fiat maſſa, doſis ʒ j, ejuſdem aut majoris efficaciæ ſunt aliæ, quæ recipiunt ſabinæ pulverizatæ ʒ ii, ammoniaci, aſæ fœtidæ an. ʒ ß, bdellii, myrrhæ an. ℈ ii, conficiantur; corticis caſſiæ fiſtulæ ℥ iii, bulliant in ſ. q. vini albi ad medias, colaturæ adde juris, cicerum rub. ℥ ii, croci, ac ammoniaci an. ℈ i. vel ℞ cineris urachi infantis ʒ ii, cinnamomi ʒ ß, *Pulveres alij.* piperis longi, galangæ an. ʒ i, ſeminis plantaginis, endiviæ an. ʒ i ß, ſeminis lavendulæ ℈ iiii, fiat pulvis ſumendus cum aqua ſabinæ, aut arthemiſiæ; validior eſt, qui ℞ pulveris præſcripti, confectionis alkermes an. ℈ ii, trochiſc. de myrrha ʒ ß, caſtorei ℈ i, ſumatur in aqua arthemiſiæ, aut vino albo; fortiſſimus erit, ſi addantur ℈ ii boracis, ut Lobelius præcipit, tum ad educendas ſecundinas, tum fœtum vivum aut mortuum. Eſt enim borax officinarum ex iis, quæ à proprietate fœtum educunt, ut idem ſcribit, Fallopius, Montuus, ac pleriq; alii, pro mirifico ſecreto. *Elegma.* Dolorem etiam ſedat, & partus difficilitatem mulcet ſequens elegma. ℞ carnis dactylorum ℥ iii, muſcilaginis pſyllii, ſeminis cydoneorum an. ℥ ß, ſeminis pœoniæ, cinnamomi an. ʒ i, caſſiæ ligneæ, croci an. ʒ ß, pulveris peucedani ℈ ii, oſſis de corde cervi g. vi, cum ſaccharo diſſoluto in aqua ſabinæ, fiat elegma, doſis cochleare, ac ſuperbibat mulier ℥ iii, hujus decocti ℞ radicis graminis petroſelini an. ℥ i, arthemiſiæ, nepetæ, an. m. ß, ſeminis aniſi, fœniculi an. ʒ i. in q. ſ. aquæ, fiat decoctum ad

lib. 1. cum quo etiam, quæ superius diximus, capi possunt, prodest haustus olei amygd. dulc. A proprietate verò juvant borax officinarum, de quo supra ad ʒii cum vino, fimi accipitris, vel falconis ʒi, betonicæ, seu sabinæ, scobes ʒi, aut lavendulæ, aut ℥iiii aquæ, in qua ablutus fuerit nidus hirudinis, vel ℥iiii succi gallitrici, vel decocti galli veteris: sed & partum maturare, primæ notæ scribunt autores, anguium senectam lumbis alligatam; idem præstat corallus, aut anagallis dextro cruri appensa, lapis aquilæ, styrax, coriandrum viride, Iaspis, polygonij radix, aut aristolochiæ, aut ciclaminis pudendi orificio, aut fœmori alligata, ex quibus ætites, seu aquilæ lapis brachio alligatus, fœtum continet, cruribus appositus, facit, ut brevi ac sine dolore mulier pariat, sed & magnes, manu sinistra à parturiente detentus, ut Leonus scribit, fœtum expellit, aut diptamus, vel corrigia ex pelle cervi cincta, demum smaragdus, radix occimi, & polypodium tritum, quæ etiam plantis pedum alligata, fœtum cient.

Decoctum A proprietate partũ expellentia.

Manus opera.

Quartò manus opera, & obstetricis, aut chirurgi ministerio, & si secundinæ crassities, soliditasve partum impediat, Aëtij consilio cautè ipsa abrumpenda est, obstetricis unguibus, aut scalpello. At si tenuitas tunicarum fecerit, ut, quia intempestivè abrumpuntur, humore fluente ante debitum tempus, uterus siccus evadat, infundatur muscilago altheæ cum ptisanæ cremore tepido, aut cum malvæ, aut fœnugræci decocto, aut, cum antea dictis medicamẽtis humectantibus, pudendum foveatur; haudquaquam tamen permittendũ, ut vehementer uterus lanietur, ac etiamsi nulla medicamenta prosint, puer tamen vivus dissecari nulla ratione debet, quamvis Avicenna, Aëtius, & Moschio id præcipiant; non enim licet unum interficere, alterius vitæ gratia, sed implorato divino auxilio medicamentis insistendum: Si tamen mater in partu moriatur, fœtu intus vivo superstite, quod ex motibus, & subsultationibus infantis conjicitur, tunc posthabita matris ratione, expedit ejusdem matris os, & genitalia patentia servare, ut per has vias anhelitum recipere infans possit, deinde hypochondrium sinistrum inscindere oportet, ea ratione, qua superius retulimus c. de partu cæsareo, quippe dextrum latus liberum ingressum non ita præbet, ob subjectum epar, prospiciendum tamen, ut dum extrahitur fœtus, spina toti obstetricis palmæ incumbat, ne exarticuletur. Si tandem levi occasione uterus laxetur, aut inter parturiendum promineat, quod sæpè fit, pariat mulier decumbens in lecto, quod etiam caveri potest, ano imposito panno, in modum pilæ oblongæ, quam in quolibet conatu obstetrix fortiter comprimat.

Admonitio.

Infans vivus ex utero matris mortuæ.

De secunda relicta.

CAP. VII.

SEcunda, quæ à latinis loculus etiam appellatur; à Græcis verò chorion seu deuterion; sic dicitur, autore Aëtio, quasi secundum ab utero fœtus domicilium, ac receptaculum, & est quasi radicatio multorum vasorum: hoc autem, quoniam umbilico infantis hæret, & umbilicus postremò ex utero exit; alias non accederet, per ipsum puero nutrimentum; ideo fœtu exciso foras prodire necessum est; contingit tamen sæpius, ut fœtu in lucem edito, ipsa præter naturam detineatur; quæ affectio, etiamsi nos perturbare non oporteat, tamen contemnenda non est, nam cum diu detinetur, cerebro, cordi, & ventriculo, terribilia infert symptomata, & dolores, ac cruciatus intolerabiles, & vaporibus ab ea putrescente elevatis, interiora corrumpuntur, ex quibus etiam uterus afficitur, morbus causatur in numero & excessu.

Species.
1. de morb. mul.
2. Epyd. 18.

Porrò secunda cum detinetur, nonnunquam uteri fundo conjuncta est: interdum sejuncta & instar pilæ convolutæ, circa aliquam uteri partem consistit, Egit de hac affectione Hipp. in lib. de morb. mul. & in Epidemiis.

Causa. Detinetur ſecunda plurimis de cauſis, ut ex quovis animi pathemate, aliove ſubito caſu enixæ adveniente, aut ſi odoramenta ſuavia naribus adhibeantur, aut ex potu aquæ frigidæ; potiſſimum verò, ſi uterus ocyſſimè à partu claudatur; aut ſi umbilicus infantis, à quo ipſa pendet, ab inexercitata obſtetrice reſecetur, antequam ipſa propellatur.

Signa. Signis ad dignoſcendum hanc affectionem opus non eſt; tamen ſecundâ relictâ, purgatio malè procedit: venter attollitur, & dureſcit, febris suboritur acuta; dolor per univerſum corpus, maximè infra umbilicum, gravitas ventris, tormina, ſuffocatio, ac tandem ipſa ſecunda, ſi diu detineatur putrefacta, ejicitur, aut in ſaniem diſſoluta exit. Non ſolùm autem detentam, ſed uteri fundo alligatam comperies, ſi ante tempus puer emiſſus fuerit, & id quidem citra magnos dolores, nam præcedentes labores fiunt, dùm vaſa rumpuntur. *Prognoſticum.* Non violenter extrahenda ſecunda eſt, ne uterus procidat; nec ejus eductio parvi facienda, quia, quo magis retinetur, eò majorem concipit putrefactionem: periclitantur ſæpe mulieres, ac moriuntur, ſi adhæreat ſecundina, & contineatur; vel ob uſum acrium medicamentorum ulcus in utero fit, idcirco antequam putrefacientia aut corroſiva adhibeantur, id prædicendum ad vitandam calumniam.

Curatio. Curatur 4. remed. gener. primò provocatione tuſſis & ſternutamenti, ſi vires non fuerint debiles, ex caſtoreo, elleboro, & pipere; per hæc enim mediæ corporis partes comprimuntur, extremæ verò exprimuntur, & ſubinde uterus. Deinde etiam vomitorijs, ſi reliqua non proſint; juvat autem vomitus, non quatenus ad ſuperiora movet, ſed quatenus expulſivam facultatem mẽbrorum inferiorum excitat. Naribus inſuper applicentur ſuffumigia ex unguibus capræ, & plumis perdicis, ac reliquis jam dictis c. de uteri ſuffocatione, uti etiam ex fimo equi arido, columborum, aut aquilæ: ex ſemine porri, urticæ, allio, reſina pini, elleboro albo, ariſtolochia, nigella, quia hæc omnia uterum deorſum fugant, & ſternutamenta provocant; cum verò jam circa pectinem dolores ſenſerit fœmina, ſpiritum vehementer cohibeat inferius comprimendo, manu etiam validè ſuper ventrem appoſita.

Secundam expellentia. Secundò utendum ijs medicamentis, quæ ſecundinam ejicere nata ſunt, præſertim autem, ſi à frigore retineatur, aut ſi uterus à partu ſtatim obſeretur; ſequens potus ſæpiuſculè exhibeatur, ſi febris abſit: ℞ ſabinæ, arthemiſiæ an. m. 1. fiat decoctio in aqua ad lib. ß. colaturæ adde vini optimi lib. 1. cinnamomi ℥i iterum leviter bulliat, laudatur etiam decoctum, vel aqua fabarum deſtillata, aut aqua florum croci, quæ detergit, ſecundas pellit, & dolores ſedat, aut etiam ʒ i croci leviter triti, mirificè tamen ſequens prodeſt. *Pulvis.* ℞ trochiſcorum de myrrha, ʒ i. rubeæ ʒ ß, croci, & caſtorei an. ℈ i. detur in vino albo, aut jure gallinæ, vel in prædicto decocto; valet ʒ i ſeminis panacis ex vino pota, aut cum melle appoſita; aut decoctum centaureæ majoris, diptami, ariſtolochiæ longæ, & eryngij; aut cunctorum ſimul, quæ etiam fœminibus appoſita proſunt: vel talis confectio concinnetur; *Confectio.* ℞ ſabinæ, ariſtolochiæ, acori an. partes æquales, melle excipiantur, doſis ʒ ii, cum decocto mẽtaſtri, aut lupinorum; hoc inſuper præſidium utiliſſimum eſt. ℞ opoponacis, galbani, fellis bovini an. ʒ i caſtorei ʒ ß. detur cum aliquo ex prædictis decoctis, ſi fœmina valdè periclitetur; ejuſdem virtutis eſt hic pulvis: *Pulvis.* ℞ lupinorum, ſabinæ an. ʒi. myrrhæ, opoponacis an. ʒ ß caſtorei g.x. in pulverem minutiſſimum reducantur, doſis ʒ i. cum decocto pulegij aut braſſicæ, aut cum melle, fiat confectio. Commendatur ovis, aut capræ ſecunda arefacta, & ex vino tenui hauſta, aut in peſſis ſubdita, aut collo appenſa. *Peſſi.* Peſſaria etiam fiunt ex mercuriali, arthemiſia, ſalvia, iride, pæonia, tritis & unguento roſ. exceptis, aut adipe anſerino, quæ etiam in forma emplaſtri ventri applicentur; potiora concinnantur ex allio, aſphalto, bezoino, ſtercore accipitris, galbano, gentiana, ſagapeno, brionia, ſcamonia, nitro, diptamo, quorum aut alicujus eorum accipe ʒ i, & cum ſucco, vel decocto arthemiſiæ, aut mercurialis

excipiatur: œſypus etiam cum butyro & meliloto ſuppoſitum ſecundam extrahit; aut ℞ utriusque ariſtolochiæ, ſabinæ, naſturtii an. partes æquales, trita cum felle bovis excipiantur, ac fiant peſſi: crocus itidem panno lineo involutus locellis apponitur; aut leporis coagulum illitur, cum porri ſucco, & croco. At ſi res ferè ſit deſperata, ad efficaciora peſſaria deveniendum, quæ comparantur ex decocto cucumeris ſilveſtris cum ſucco ejuſdem, oleo irino, elleboro, ſtaphyſagria, & colochyntide, addito modico felle tauri. Suffitus inſuper aromatum ſubtus adhibeantur, quales ex caſſia, nardo, flore junci odorati, arthemiſia, ſabina, diptamo, pulegioque conficiuntur, hos ſuffitus mulier ſuſcipiat, undique veſtimentis contecta. Utendum præterea encatiſmatis, perſuſionibus ac fomentis actu calidis, ex prædictis herbis, quæ potiſſimum adminiſtranda ſunt, ſi os uteri fuerit clauſum. Denique, niſi magnus ſit ſanguinis fluxus, omnia conferunt, quæ menſes movent, fœtum mortuum ac molam expellunt: de quibus omnibus ſuis locis ſermo factus jam eſt.

Suffitus.

Manus opera.

Tertio manus operatione; ideoque interea temporis, dum ſuperius ſcripta adhibentur, obſtetrix, ſi os uteri nonnihil aperiatur, manum ſiniſtram calidam, & pinguefactam in uterum immittat, ac ſecundam leviter extrahere tentet, quæ ſi alicui uteri parti convoluta inhæſerit, facile educitur: ſi autem uteri fundo ſit connexa, quod indicat fractam ac diſruptam à vaſis fuiſſe, umbilicumque parum oportunè reſecatum, tunc demiſſa ſimiliter manu ſiniſtra, oleo liliorum peruncta, comprehendere tentet, nec tamen in rectum deducat, ne vulva procidat, ſed leniter primum hinc inde circumagat, deinde paulo validius attrahat, ſic enim obedit, & à connexu diſſolvitur. Quod ſi uteri os adhuc claudi, & connivere depræhendatur, crebris oleorum perfuſionibus ac dictis jam evaporationibus inſiſtendum. Ubi advertendum, haud quaquam expedire, ut umbilicus reſecetur, antequam ſecundæ prodeant, contra quod faciunt Germanæ ac Belgæ fœminæ, quæ ilico umbilicum reſcindunt, & ſecundas medicamentis educere conantur; potius tamen aliquot ex prædictis auxilijs prius tractanda, quæ ſi non proſunt, per ſpatium iiii aut ad ſummum vi horarum, (quo tempore in ſella excavata mulier ſedeat, ut propendens infans pondere ſuo ſecundas ſecum deferat, providendo interea, ne ipſa periclitetur) tunc quia ſi diutius puer pendeat, in diſcrimine erit, aut morboſus evadet, ad reſecationem umbilici veniendum, cujus caudex parturientis fœmori alligetur, quo minus in uteri fundum, commeare poſſit ſecunda: at ſi umbilici vaſa mucore plena appareant, citius reſcindi poteſt, quia fœtum morboſum indicat, poſtea rurſus ad ſternutamenta, & reliqua præſidia veniendum.

Admonitio.

Suppurantia.

Quartò ſi neque prædictis medicamentis neque unguibus extrahi poſſit, ſuppurantia in uterum injici oportet, ut ſic putrefacta à natura expellatur, ad id valet unguentum baſylicon in multo oleo amygd. dulc. & liliorum diſſolutum, aut in decoctione, quæ recipit radicis malvæ, viol. an. ℥ ii, radicis ariſtolochiæ ʒ i, ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camomillæ, centaureæ minoris an. p. i. tritici p. ii, fiat decoctio, in aqua & oleo, in cujus ℥ iiii diſſolve unguenti baſyliconis ʒ iii, ægyptiaci ʒ ii, ad deterſionem, arrodit enim, abſtergit, & expultricem movet.

Pueri providentia.

Tandem infanti, prædictis laboribus defatigato, providendum, calefaciendo ipſum eadem ſecundina, ſi juncta exeat, vino calido madida, aut certè calidis linteis, vel potius inter panes recenter coctos, calido vino, & aqua naphæ, vel lavendulæ irroratos, infans collocandus, atque halitu ejus fœminæ, quæ cuminum, aniſum, cinnamomum, aut vinum ore detinuerit, tractato inſuper infantis umbilico, calidis digitis modicè compreſſis, idipſum faciendum, ſi utcunque imbecillus, & ſine ploratu, aut cum reſpiratione exigua exeat.

De

De mola post partum in utero relicta.

CAP. VIII.

Li. 2. c. de mola.

MOlæ causas, & differentias, suo loco adduximus, nunc autem expendendum est, plures ne sint, quæ post partum in utero relinquuntur, parvæ, & non adhærentes, an una duntaxat grandis, & adhærens. Cognosces autem, molam post partum in utero relinqui, quia toto gestationis tempore, fœminæ solito sunt graviores, dolet uteri regio, & inguina, ac reliqua adsunt molæ indicia ibi recensita, præterea difficulter pariunt, & à partu nihil aut parum levantur, supersunt enim dolores circa umbilicum; in dorso, & inguinibus, grumosus profluit sanguis, multus, carnosus, niger cum torminibus, & anxietate, ab excretione nullum sequitur levamen, imò nausea, vomitus, inquietudo, anxietas: venter in tumorem per circuitus elevatur, dolores etiam per intervalla succrescunt, quasi nitente natura contractione expellere: Et si mola grandis sit, postquam semel ad imas partes descenderit, sursum iterum ad superiora revertitur, natura nequeunte tam grandem malem expellere, nec uteri colo capere. Pulsus fit parvus, frequens, debilis, febris subsequitur, urina supprimitur, aut guttatim excernitur, & plurima demortui fœtus symptomata apparent: at si molæ plures sint, & parvæ, per intervalla post partum, succrescentibus doloribus, excernuntur.

Signa.

Molæ plures

Porro si plures molæ sunt, & exiguæ, nec adhærescentes, periculi nihil adferunt, & fœminæ, dicente Hipp. facilè restituuntur, ut, quæ cum lochijs paulatim citra magnam noxam educantur: verum cum una, & grandis est, ac adhærescit, periculosissima existit, & plerumque ex ea mulier perit, idcirco ejus eductionem, sicuti secundinæ, aut fœtus mortui, quam ocyssimè procurare oportet. Educetur autē ijsdem plane remedijs, quæ c. de fœtu mortuo, & de retenta secundina dicta sunt: Hipp. cit. tria potissima posuit præsidia, uteri & locorum ejus emollitionem, & apertionem, alvi purgationem per clysteres irritantes, & uteri infusiones, & cucurbitarum admotionem, quæ motus principium præstent ad inferiora. Reliqua sunt administranda ut c. præcedenti, & de fœtu mortuo.

Prognostici

l. de steril.

Curatio

De torminibus post partum.

CAP. IX.

ACerbissimi dolores post partum, in ventre inferiori, & à renibus in laterum mollitudinem, & inguina puerperis succrescunt, qui duorum aut trium, sæpe etiam plurium dierum spatio per intervalla exacerbantur, sic ut fœminæ anhelitum comprimant, & videantur quasi, velle alterum fœtum ejicere. Sunt, qui negant primiparis hoc contingere, & causas afferre conantur, quod ex prima gravidatione, minus adhuc sit uterus defatigatus, subindeque frigidum aërem minus admittat, quod insuper ex reiterato dolore magis offendatur, ac tandem quod sic Deus voluerit, quo minus fœmina abhorreret ab imprægnatione, quæ tamen omnia anicularia videntur, æque enim graviter primiparas, & eas, quæ sæpius pepererunt, hisce torminibus divexari, testantur multa experimenta, imò & fœminæ, ac virgines, citra puerperium, ante mensium eruptionem, ijsdem cruciari solent, ex sanguine crasso, qui non ita facilè penetrare potest, ut foras evacuetur. Fiunt enim in puerperis

hæc tormina, ex concreto grumosoque sanguine, quem natura per vias non assuetas, neque satis patentes extrudere nititur. Fiunt etiam ex flatuosa substantia, ac suscepto à partu frigore, ob enixæ & obstetricis imperitiam. Insuper ex acriori, mordacique sanguine; ac tandem ex uteri in aliquam partem

Signa. inclinatione, ob laboriosum partum. A qua causa si fiat, cognoscitur, & curatur, ut c. de uteri inclinatione dictum est; si à frigiditate, ut c. de uteri inflatione: Si ab acriori sanguine, tenuitate dignosces, & quia partes inferiores calent, sæpè etiam febris adest, sitis & vigilia. Concretum crassum, & grumosum sanguinem, à quo plerunque accidit, accusant cruciatus per intervalla, ante sanguinis excretionem, quo excreto cessant, donec natura plus

Si ex mordacitate. trudere satagit. Si ex mordacitate proveniant, & fœmina biliosa sit, curatur ferè ut colica, à causa calida: sic præstat bis, terve in die præbere hoc, ℞ olei amygdalarum dulcium ℥ iiii syrupi viol. ℥ i, aquæ buglossæ, aut scorsoneræ ℥ ii misce. Non desunt audaculæ fœminæ, quæ ilico à partu, frigidam aquam præbere audent, quod tamen cum maxima præmeditatione faciendum, ac non, nisi prius cognoveris, fœminam impensè biliosam esse, quo casu cum optimo successu fit.

Si verò ab alijs causis proveniat, crassitie videlicet, & flatibus, curatur

Si ex crasso hum. & flatu. duobus remediorum generibus, quæ simul valeant sanguinem attenuare, vias patentiores reddere, flatus discutere, ac dolores lenire. Hæc autem per os assumenda, aut extrinsecus applicanda sunt. Ex his, quæ intus sumuntur ℥ iiii olei amygd. dulc. dolorem sedant, eodem oleo per clysterem applicito, quidquid in utero est intestinorum, vicinitate linitur, & attenuatum facilius ex-

Flatus discutientia. pellitur, ac viæ patentiores redduntur. Flatus etiam discutiunt, & vias aperiunt ℥ vi vini Rhenani, in quo incoxerint flores camomillæ, ac semen anisi; aut hic pulvis. ℞ cinnamomi, nucis moscatæ, cardamomi an. ℥ ß, zinziberis ʒ vi. piperis longi ʒ i. croci ℈ ß, fiat pulvis, quo utatur in cunctis cibis. Idem præstat confectio diagalanga, diatrion pipereon, diacyminum, ac similes aliæ; aut alius pulvis sic concinnatus: ℞ nucleorum dactylorum, persici an. ʒ i. nucis moscatæ ℈ iiij, spec: elect: diamargar: calidi ʒ ß, croci g: vi, anisi ʒ i, cinnamomi electi ℈ ij. sacchari ad pondus omniũ, dosis ʒ ij, cum vino aut jure gallinæ, bis in die; huic consimilis est alius pulvis, qui recipit anisi ʒ i. nucis moscatæ, cornu cervi usti an. ℈ iiii, nucleorum persici, dactylorum an. ℈ ii, ligni aloes, cinnamomi an. ℈ ij, fiat pulvis, dosis ʒ i, cum vino albo Hispanico. Humores extenuantur decocto cinnamomi, adianthi, corticum

Extenuantia. citri, quorum æquales partes ut ʒ i. coquantur in lib. I vini ad medias, ac præbeto; aut ℞ corticis utriusque cassiæ, cinnamomi, capill. Veneris, seminis anisi an. ʒ ii. fiat pulvis, cujus detur ʒ i, in vino albo.

Secundò externis utendum, quibus flatus & grumus discutiantur, ac

Externa si ex grumo. Unguentũ viæ patentiores fiant, in quem usum sequens cataplasma ventri admoveatur: ℞ vitellos ovorum num. vi, conquassentur, & adde pulueris cymini ℥ i, coquantur in oleo jhasminorum, aut lil. alb. aut ℞ ovorum vitellos coctos sub prunis quousq; indurentur numero xii, pulveris seminis lini, fœnugræci an. ℥ i ß, florum camomillæ, meliloti, anethi an. ʒ ii, coquantur in oleo camomillæ, donec reducantur in formam unguenti, quod ventri sæpius calidum applicetur, ac reiteretur; aut ℞ farinæ camomillæ, roris marini an. ℥ i, seminis lini, anisi, fœnugræci, fabarum, cumini an. ℥ i, butyri recentis, adipis gallinæ an. ℥ ii cum oleo sambucino, fiat cataplasma: ejusdem virtutis est hoc unguentum, adipis anatis, butyri recẽtis an. ℥ i, succi samsuci ℥ i ß, medullæ cervinæ, terebintinæ, ac mellis an. ℥ ß, myrrhæ ʒ ß, corticis cassiæ, aloes an. ʒ iii, coquantur ad consumptionem succi, & adde ceræ q. s. fiat unguentum, umbilico, ac genitalibus apponatur. Cepæ etiam sub cineribus coctæ, adde butyrum, oleum liliorum, & parum vini, ac fiat cataplasma; aut linteum madidum in oleo liliorum

Inunctio. camomillæ, amygdalarum dul: prædictis partibus apponito, prius tamen eadem loca foveantur decocto, ex florum camomillæ, anethi, rorismarini an. p. i.

semi-

ſeminis lini, aniſi fœniculi. cumini an. ℥ ij. fiat decoctio, in pari quantitate vini, & aquæ, & cum ſpongia imbibita partes foveantur, aut ex herbis contuſis fiat cataplaſma, ſacculus etiam paratur ex floribus camomillæ, folijs ſicci lini, aut canabis: pulegij, origani, fœniculi, arthemiſiæ, cariophyllis, quæ omnia trita, ſacculo colligata, ac vino albo cocta, umbilico, & genitalibus apponantur; multa verò ſemina ſacculis non commiſceantur, quia fiunt ponderoſi, ac moleſti. *Sacculus.*

De immoderato ſanguinis fluore poſt partum.

CAP. X.

1. de morb. mul. 89.

Hippocrates aſſignans tempus, & quantitatem puerperij, ſeu purgationis lochiorum, durare, inquit, ſi fœmellam peperit mulier, per 42. dies, ſed extra periculum eſſe, ſi 25. expurgetur: ſi verò maſculum peperit, diuturniſſimam fieri purgationem 30. diebus, periculo carere, ſi 40. contingat: quæ verò abortiunt, ſi juniores corrumpunt fœtus, paucioribus diebus, ſi adultiores, pluribus expurgari: ſanguinis autem colorem, quaſi ex ſana victima eſſe, ac ſine pravo odore; primoque ſeſquihæminæ menſuræ, aut paulo plura, poſtmodum indies pauciora, donec ceſſent. Moſchio debitam purgationem ex eo metitur, quòd ſanguis prius uberius, deinde fœculentus, & paucus, poſtremò purulentus egreditur. Hippocratis ſententiam ſequuntur Mercurialis, & Cordæus, ego verò univerſalem non eſſe exiſtimo, ac prædictos viros longe aberrare, ſi cunctis fœminis eandem præfinire velint quantitatem, & tempus, nam Belgæ, & Germanæ, & quæcunque in illis vivunt regionibus, ubi fœminæ validius exercentur, breviori multo tempore, & minori quantitate ſalubriter expurgantur, ſæpe ad octiduum duntaxat, ut plurimum ad 15. dies, neque per id tempus perpetuò fluunt, ſed per intervalla, quatuor, quinqueve plerumque interpoſitis diebus; ſed & in illis etiam plagis, in quibus, quia fœminæ in otio vivunt, diutius in lochijs detinentur, maximam reperies varietatem juxta fœminæ habitum, & vitæ inſtitutum; quamobrem ex conferentia, & tolerantia potius conjectura facienda eſt. *Lochiorum quātitas & duratio.*

Cauſa immodici hujus purgamenti, eſt impetus ſanguinis, & ejus tenuitas, laxitas viarum, vel dilaceratio vaſorum; à quibus ultimis duabus cauſis fieri, indicium eſt, ſi ſtatim à partu accidat, ac ſi ſemel incepta fluxio difficilius ſiſtitur. *Cauſa.*

Immoderatam verò eſſe lochiorum purgationem, ſignificat pulſus debilis ac frequens, impotentia, cibi faſtidium, viſus tenebritas, aut imminutio, gravis auditus, aurium tinnitus, vires proſternuntur, calor minuitur, & ſi copioſior, vel diuturnior perſiſtat, animi ſequitur deliquium, vel convulſio, ut in aph. Hipp. ſcripſit. grumi plerumq; compacti excidunt, dolor adeſt in lumbis, & hypochondrijs cum torſione ventris, ac duritie, & ad contactum renitentiâ, rigore, febre acuta, rubore faciei, & venarum duritie, ac ſæpe mors ſequitur; Prædicta tamen ſymptomata periculoſiora ſunt ex abortu, quam ex partu, ut etiam ſemper corruptiones, quam partus, graviores periculoſioreſque exiſtunt. *Signa.* *5. aph. 50.* *Prognoſtica.*

Curatur duplici remed. genere, & primo quidem, quamvis immodica ſit evacuatio, ſtatim cohibenda non eſt, ſed ſolum victus ratione, ac leviuſculis medicamentis, quæ laxas uteri partes firmare valeant utendum, diligenterque penſitandum, quantum id, quod profunditur, naturalem puerperij purgationem excedat, quantumve vires proſternat; ac ſi immodica ſit purgatio, quoad quantitatem, profuſioni prius, quam affectui providendum; ſi verò *Admonitio.*

duratione potius, quam conferta copia, debito copioſior ſit, affectum prius curabis, deinde profuſionem moderaberis. *Cibus.* Eſto igitur cibus ex gallina, aſa, amylo, conſerva roſ. antiqua, carne cydoniorum, oryza, & reliquis dictis c. de menſtruis ſuperfluis, quies imperanda, ſomnus moderatus, aut pauló brevior; *Admonitio altera.* ne calor longiore auctus, in partibus internis, ſanguinem ulterius attenuet, quod in omni ſanguinis fluxione advertendum, at ſi ad quietem, & reſumendas vires longior ſomnus concedatur, id fiat, aliquantulum prius ſedato fluxu, verum ſi diu fluor duret, tunc frigidis & adſtringentibus conciliandus, ſed parcus, & à quo facilè excitari poſſit, nec ſola permittatur dormire mulier, ſed præſente altera, quæ pulſum & reſpirationem, per intervalla intueatur, & obtrectet, ne in ſomno deficere contingat.

Sanguinem ſiſtentia. Secundò ſi nimis copioſa ſit profuſio, arte cohibenda levioribus imprimis, quæ ſi ſatis non ſint, ad fortiora veniendum; conveniunt ſirupꝰ de roſis ſiccis, de portulaca, myrthinus cum aqua portulacæ, ſymphyti, cap. roſ. aut in qua aurum ignitum ſæpius fuerit extinctum, frictiones brachiorum; inunctiones ventris, cum oleo maſtichino, myrthino, ſuperſperſo pulvere maſticis, myrthillorum, trochiſcorum de karabe; vel fiat fomentatio cum vino adſtringenti: acetum ſuper ventrem poni jubet Avicenna, quod in præſenti ſanguinis fluore minus ſecurum judico; *21. 3. tract. 2. c. 33.* denique prius moderetur, non in totum cohibeatur fluxio, ne eriſypelas, tumoreſve, & alia ſimilia mala in utero concitentur, ſubindeque difficilis reſpiratio, ſuffocatio, aut mors ipſa ſubſequatur, idcirco, niſi magna urgeat neceſſitas, adſtringentibus, aut frigidis in puerperis utendum nunquam eſt. *Adſtringentia non niſi magna urgente neceſſitate adhibenda.* Si tamen nimium ſit immoderata, & effrænis fluxio, omni, ut diximus, ratione cohibenda eſt; quippe ſatius fuerit, eorum malorum aliquod, utero aut corpori inferre, quam certam oppetere mortem, ideoque tunc ad illa deveniendum, quæ c. de menſtruis ſuperfluis in 5. remed. genere abundè ſcripſimus, quæ hic repetere ſupervacaneum fuerit, præter quæ etiam laudatur vinum, in quo ſuffocati ſint cancri fluviatiles, ſtercus muli vel aſini combuſtum, aut exſiccatum, & per cribrum extractum, ac vino dilutum; ſuccus urticæ ebibitus ad ℥ iiij, aut ʒ i ſpongiæ combuſtæ ac tritæ, & vino exceptæ, & quæcunque præterea ſiccant, & adſtringunt, ſuffita, aut appoſita.

De diminuto ſanguinis fluxu poſt partum.

CAP. XI.

Lochia cur deteriora menſtruis. PUerperæ, quibus à partu purgamenta ſupprimuntur, aut diminutè fiunt, in graviſſimos incidunt morbos, quanquam enim gravis menſtruorum ſuppreſſio oppidò offendit, non tamen perinde, ac ſi à partu naturali, vel difficili, vel etiam abortu ſupprimantur: *3. Epyd. 8. 73.* nam, Gal. teſte, lochia non abundantia modò, ſed inſigni etiam pravitate, & vitio obſunt, quia laudabiliorem ſanguinem, ad fœtus nutrimentum, uterus allicit, relinquitq; deteriorem; quod in cauſa eſt, ut prægnantes pravis humoribus repleantur, ideò non æqualis eſt multitudo, neque æquale vitium in menſtruis, ac in lochijs, neque pari ſpacio purgantur: ut plurimum autem melancholicus apparet ſanguis, à puerperio evacuatus, idcircò conſpiciuntur urinæ infectæ, ac ſi fuligo quædam in eas incidiſſet.

Cauſa. Suppreſſionis lochiorum cauſæ externæ ſunt, vociferatio, ſplendor, riſus, ſubita perturbatio, vel quodvis aliud ſubitaneum animi pathema, immoderati alimenti uſus, labor nimius, inceſſio ſuper nivem, intempeſtivus aquæ potus, aut frigidi aëris acceſſus, quo nihil deterius puerperis eſt, quia ex illo, vacuum uterū ſubeunte, diſtenditur, frigeſcit, ac intumeſcit ipſe uterus, ejuſq; orificia, uti ſæpe dizimꝰ, occluduntur, unde hæc lochiorū ſuppreſſio, ſubindeq; graviſ-

ſima

sima symptomata & mors ipsa sæpissimè contingit, ex quo affectu charissima & lectissima conjux mea Catharina Rodrigues piæ, ac fœlicis memoriæ, summo meo, & consanguineorum dolore in flore ætatis sublata est, prius alvi fluore initio puerperij correpta deinde præ contracta debilitate lochiis ipsis ita suppressis, ut nullis potuerint mediis ad inferiora revocari. Internæ causæ sunt sanguinis crassities, & abundantia, quæ obstruit, viarum strictura: alicujus partis dolor, imbecillitasve, uteri angustum os, aut ejusdem distorsio.

Interna.

Signa.

Præter signa, quæ c. de suppressione menstruorum relata sunt, peculiaria lochiorum retentorum desumuntur, ex Hippoc. lib. de nat. mulieris, nam & puerperio retento tumet venter, & crura, rigor, & dolor imum ventrem, & lumbos tenet, qui quandoque ad viscera ascendit: animo linquuntur, & progressu temporis cavæ faciei partes rubescunt; febricitant, & interdum etiam perfrigerantur; pulsus est debilis, celer, & acutus, aliâs deficit, & aliâs attollitur: dolor procedit ad articulos manuum, crurum, & lumborum, sic ad spinam, inguina, & collum: & corporis partes impotentes fiunt, ac postea calor quietus, ulterius manifestatur: urinæ fuliginosum quid præ se ferunt: uteri inflammantur, & quæ postea exeunt graveolentia, nigra, livida sunt, & si non exeant, periculum mortis est, pariter ac si citò non curentur, eodem Hippocrat. teste. Fiunt autem ex hac puerperij suppressione febres acutæ: difficiles respirationes, anginæ: pleuritides, paraplexiæ, maniæ; melancholia, vigiliæ, sanguinis sputum, vomitus, disenteria, hydrops, sæpissime verò, uti crebrò animadvertimus, jecoris inflammationes, & phrænitides, quæ omnia periculosissima sunt, nisi sudor aliquis copiosus erumpat, quo sępe ab hisce periculis fœminæ liberari solent.

Prognosticum. *1. de morb. mul.*

Curatio.

Curatio perficitur triplici remed. genere. Primo tamen considerandum, an lochia supprimantur, eo quod sanguis ad mammas recurrat; quo in casu si mulier nutrix futura sit, non protinus sanguis mittendus est, sed inspecto prius naturæ impetu, si symptomata suboriantur, vena pedis tundatur, aut cucurbitulæ fœmoribus applicentur, aut quapiam alia ratione sanguis evocetur, ac utcunque plenitudo in morbum degeneret, juxta morbi naturam, ex capitibus præcedentibus, curationem desumes; fuerit tamen operæpretium, si id præsentias, præcavere, quod fiet, uti jam diximus, tribus remediorum generibus: primò quidem sanguinis missione, quæ præsertim conducit, quando causa suppressionis multitudo est, aut si sanguinem aliò confugere depræhendes, quod ex dolore vel quovis alio signo dignosces, quibus in casibus, adhibitis fœmoribus, ligaturis, frictionibus, & cucurbitulis, cum copiosa flamma, & scarificationibus, ac reliquis, quæ sanguinem ad uterum revocant ilicò, si malú urget, venam pedis secabis, ac deinde juxta ea, quę capitibus sequentib9 sunt dicēda, recipienti membro providebis, hac adhibita admonitione, quod si in totum suppressa sit evacuatio, protinus ad sanguinis missionem confugies: si verò diminuta duntaxat, omni arte prius evacuatio sollicitetur, & causis plenitudinis obvietur.

Præcautio.

Sang. missio

Admonitio

Secundò utendum ijs, quæ reserent, attenuent, ac emolliant, & vicinas partes laxent, quæ quidem potissimum conveniunt, cum ex sanguinis crassitie suppressio fit, quæ ex ipso sanguine depræhenditur: aut ex osculorum venarum strictura, quæ cognoscitur ex corporis siccitate, & constrictione reliquarum venarum; facta igitur sanguinis missione per latum foramen, aut per mariscas, aut cucurbitulas, cum magnis crurum scarificationibus; venter universus, pubes, & inguina perfundantur oleo de croco, de cinnamomo, liliorum alb. de napha, de spicanardi, de angelica, admixto modico theriacæ: si verò animus sit magis emollire ac laxare utendum oleo amygd. dulc. sesamino cum dialthea, assungia gallinæ, medulla crurum vituli, & ante inunctionem eædem partes foveantur, decocto emollientium, ac attenuantium herbarum, quarum segetem reperies capite de suppres-

Reseratio viarum.

Fomentatio

ſuppreſſione menſtruorum in 6. remed. genere; vel etiam fiat decoctum in vino & oleo, ex radice, & ſemine angelicæ, folijs hypericonis, & cinnamomo, in quo etiam decocto, fiant inceſſiones, & balnea, aut in oleo tepido ſuffumigia inſuper adminiſtrentur ex bdellio, myrrha, cinnamomo, oculis, & capitibus piſcium ſalitorum, vel ex ungula equi, aſinæ, aut capræ.

Sanguinem fundentia. Interna. Tertiò per os etiam aſſumantur, quæ ſanguinem fundunt, & attenuant, quod mirificè præſtat ſucci borraginis, porrorum, ac petroſelini an. ℥ ß vel ℥ i, vini dulcis ℥ ij, capiat ſingulo mane; aut olei amygd. dulc. ℥ iiij vini albi ℥ ij, ſacchari parum, miſce; vel radicis graminis ℥ ij, foliorum adianthi, pimpinellæ, ſatureiæ an. m. j. cinnamomi, caſſiæ ligneæ an. ℥ ß, fiat decoctio ad lib. j. in fine adde croci ʒ i. doſis ℥ iiij. Peſſaria inſuper fieri poſſunt, ac reliqua, quæ præcit. cap. copioſius ſcripta ſunt, ad quem omninò lectorem relegamus. In craſſitie tamen ſanguinis, attenuantibus magis; in ſtrictura vaſorum, reſerantibus, in plenitudine evacuationibus pugnabis.

SECTIO SECUNDA.

De morbis puerperarum communibus cum reliquis fœminis.

De morbis acutis in genere.

CAP. XII.

Puerperis plura accidunt incommoda, eis duntaxat peculiaria, ſicuti ſecundæ retentio; tormina, ſeu dolores ventris, ac circa uterum; menſium diminuta ſuppreſſa vel immodica expurgatio, de quibus ſupra jam ſcripſimus; & ex lacte febres, de quibus in poſterum: alia verò eis cum aliis fœminis communia ſunt, uti convulſiones, paraplexiæ, inſomnia; febres ardentes, mania, melancholia, angina, difficultas anhelitus, pleuritis, peripneumonia, ſanguinis ſputum, alvi fluxio, dyſenteria, ſanguinis vomitio, hydrops, animi deliquia, ſyncops, ac pleriq; alij morbi acuti.

Cauſa. Horum in puerperis cauſa, aut eſt puerperij improſpera purgatio, diminuta, aut exuperans: aut præexiſtens in corpore morboſus apparatus, quem partus labores ſuſcitârunt: aut externa aliqua cauſa, quæ alterutram prædictarum duarum commovere nata ſit, ut frigus aut animi pathemata, ac reliquę ſuperiori c. recenſitæ.

Signa. Morbum quemlibet, ex proprijs capitibus, poſitis ab ijs, qui generales practicas ediderunt, dignoſces, verum ex qua cauſa originem trahat deprehendes, quia ſi à puerperio, nihil aut diminutè fluit, cum torminibus, & graviſſimis ſymptomatibus, fœculentum, vel corruptum, vel calore ſuo partes pudendas exulcerat: vel ob admixtam alienam ſubſtantiam, uti molam, vel quippiam aliud, quod intus relinquitur, morbo materiam præſtat.

At ex præexiſtenti morboſo apparatu affectiones fieri aſſequeris, ſi partus laborioſus ſit fœmina primipara, corpus vitioſis ſuccis abundans: ſi vita præceſſit intemperata in cibo, ac potu, aut exercitijs, ſi aliquo morbo ante partum vexabatur, etiamſi probè à partu purgetur. *Initiũ morbi à quo die computari debeat.* Si ex puerperio morbi contingant, ab eo die initium morbi computari debet, quo lochia vitioſè fluere inceperunt: ſi verò ex morboſo apparatu, ab ipſo partus die initium ſumendum eſt.

Porrò

Porrò ijs, quæ abortiunt fœminis, graviora ab utraque causa suboriuntur mala, quam ijs, qui vitalem ediderunt partum, quippe in illis magis dilacerantur uteri acetabula, à quibus vi fœtus evellitur, quam à quibus naturaliter excidit, ut pomum nondum maturum difficilius arbore discerpas, quam si sponte cadat, utcunq; tamen periculosum est, fœminas à partu laborare, quia post tot labores vix possunt morbum alterum sustinere. *Prognosticũ*

Curatio instituetur desumptis indicationibus à causis, & quidem, si ex suppressa evacuatione morbus oriatur, indicationes erunt, quantitatem, qualitatem, & impetum humoris ad partem fluentis compescere, diligenterque providere, ne membrum recipiat, itaque unus erit scopus copiosiorem excitare purgationem; vel si id nequeas, & plenitudo adsit, sanguinem minuere; aut purgare, si cacochymiæ notæ superent. *Curatio*

Verum si ex morboso apparatu fiat, majus periculum est, & res plane in ancipiti, quippe utero sese bene expurgante, si præsidium morbo non adhibes, exacerbatur affectus, si id præstas, natura à proprio munere distrahitur, ac præpeditur puerperium. Videndum igitur an mulier jam satis purgata sit, quo in casu affectui providebis, alterutra, prout morbus postulaverit, citata evacuatione. Si verò nondum satis sit evacuata, tenui victu, & optimo vivendi genere affectum conterere satius est, ac si videas puerperium satis naturæ non esse, nullum majus reperies præsidium, quam ulterius provocare, aut evacuare, quoad conjunctis ambobus perficiatur naturalis mensura.

Si à causa procathartica proveniat, quia aliquam ex duabus antecedentibus movet, ex dictis liquet, quid agendum sit. Illud etiam constare arbitror, tria remediorum genera in curatione horum morborum esse potissimum consideranda, victus rationem, sanguinis missionem, ac purgationem, sicuti in acutis gravidarum diximus.

Victus. Primum itaque, quod ad rationem attinet, tenuis ille sit, maximè si primis à partu diebus afficiatur mulier, adhibeantur juscula pulli, & parum carnis ejusdem, ptisana probè concinnata, & exactè cocta, in jure pulli cum aniso, ne flatus generet; potus esto hordei aqua, parata cum passulis, aniso, & petroselino, quam utilissimum esse scio, maximè si puerpera sit benè constituta, & ventriculus robustus, vel utatur aqua cocta cum cinnamomo, corticibus citri, & aniso, aut cerevisia secundaria. Jura caponum, eorundem caro, aromata, vina generosa, lutea ovorum, ac reliqua, quæ victum constituunt plenum, quibus mulierculæ puerperas, quantumcunq; acutis afficiantur, tractare contendunt, penitus vitanda sunt; nam ut Hipp. & Galenus prodiderunt, ab evacuatione conferta, ad victum pleniorem transeundum non est. *2. acut. 13.*

Secundò quod ad sanguinis missionem, considerandum, an acutus morbus initio puerperii, in medio, vel in fine contingat. Si initio, Galenus fluentis sanguinis impetum considerare jubet, quo inspecto, si satis fore videbitur, totum opus naturæ relinquit, sin verò aut supprimatur, aut minuatur, tunc copiosè sanguinem mittit, tum rationi morbi, tum ad implendam evacuationem, quæ ex præscripto naturæ, copiosa esse debuerat. Si in medio tempore acutus morbus superveniat, considerandum prius, an pendeat à materia sparsa per corpus, uti febris, an à materia coacervata in aliquo loco, ut pleuritis, phrenesis, angina, & an mulier convenienti expurgetur mensura, an non; ac si materia sparsa fuerit, sive mulier minus sufficienter purgetur, sive copiosa sit evacuatio naturalis, nec tamen morbum minuat, confestim ad sectionem venarum pedis confugiendum est, sic enim humor minuitur, ac, si ita opus sit, sanguis per uterum evocatur. *Sang. missio* *9. meth. 5.*

Quod si coacervata materia sit in particulari aliquo loco, ubi morbum acutum, gravem ac periculosum efficiat, qui sanguinis missionem requirat, sive mulier sufficienter purgetur, sive non, si morbus ingravescit, venas brachij è directo ilico secare quidam consulunt, sic enim facilius procedere revulsionem, deriva- *Quæst.*

derivationem,& simul evacuationem existimant; rationem adjungunt, quia inferiores venæ, nec à loco affecto evacuare, nec revellere commodè possint, sanguine misso ex ijsdem, vires labefactentur, & materia in loco conculcata maneat, vel totum sanguinem educes, priusquam revellas, & evacues coacervatam materiam, vel admodum tarda erit utilitas, & nimis periculosa procrastinatio. Sic Petrus Salius & alii sentiunt, verum cordatissimus Mercatus in omni acuto puerperarum morbo, in quo humor coacervatus est, prius venas pedis non solum semel aut bis, verumetiam sæpius esse secandas existimat, quousque satisfactum sit puerperii fluxuri copiæ, & revulsioni impetus ad partem affectam, deinde urgente affectu ad venas brachii deveniendum, etiam fluente puerperio, quo sanguis ex vicinis partibus educatur: initio verò venas brachii neutiquam tundendas, ne ad locum affectum retrahatur puerperium, impediaturq; naturæ motus, quē procul dubiò sequi necesse est. Si enim Avic. in omni pleuritide, nulla habita ratione sexus, partus aut puerperii, ex pede sanguinem mittit, cum majori multò ratione, in enixa, fluente puerperio, id esse servandū. Hæ sunt utriusq; opiniones in re ardua ac perdifficili, & in praxi maximi momenti. Mihi tamē securior multò apparet Mercati sententia, vel hac una ductꝰ ratione, quod medicorum debet esse inconcussa norma, morbis ut prosint, vel saltem non noceant; & quanquam dilatio sit animi periculum, tamen consulta tarditas celeri temeritati semper fuit præferenda, idcirco ubi morbꝰ inducias præstiterit, etsi exiguas, nec urgentissimus fuerit, semper ex venis pedum sanguis prius mittendus erit. Alias hoc summè advertendum, ut antequam venæ superiores secentur, frictiones fiant crurum, & coxarum, & ligaturæ dolorosæ, interim dum sanguis fluit, quæ misso sanguine solvantur, ac cucurbitulæ coxarum parti interiori citra scarificationem applicentur; sic enim materia peccans minoratur, & loci affecti alleviatio fit, & naturalis purgatio conservatur. Idem in febribus ardentissimis faciendum esse, consulit rei ratio, quia etsi incendium circa cor & viscera adeò sit magnum, tamen verendus semper raptus humorum, ad cerebrum; quam eandem methodum servare oportet, non in puerperis duntaxat, sed in reliquis fœminis morbis acutis correptis, quibus menses fluunt, aut fluere debuerant, de qua re lege c. de menstr. cum morb. complicatione.

Lib. de affect. part. cap. 23.

In febri ardentissima quid faciendum.

Lib. 2.

Puerperæ quæ magis distat à die partus tutius venæ superiores secantur.

Si autem in ultimis puerperij diebus hi morbi contingant, cum minori periculo brachiorum venæ secari poterunt, in urgentissimo morbo, hoc moniti, quod quò magis distant fœminæ, à die partus, vel menstrui, eo tutius superiores venæ aperiuntur, quo verò magis ei appropinquant etiam in medio tempore, eò cum majori præmeditatione agendum esse, maximè si puerperia ritè fluant, quo tempore venas inferiores ad supplementum debitæ quantitatis inscindere securius fuerit, maximè si morbus non admodum ingravescat, etiamsi materia coacervata in loco aliquo sit.

Purgatio.

Tertiò si qualitate humores peccent, & cacochymiæ adsint notæ, purgante medicamento utendum esse diximus, id tamen faciendum non est, dum puerperia adhuc fluunt rubra, aut copiosa, sed finita jam purgatione, aut in ejus fine, cum jam id quod instillat, albidum est, aut alterius coloris, cumque jam reliqua remedia morbo oportuna, frustra tentata fuerint, materiaque concocta, & transactis primis à partu diebus; nec quolibet sed leviori pharmaco utendum, ut rhabarbaro, myrobalanis, folijs senæ, cassia, manna, tamarindis, sirup. ros. aut viol. solutivo, ac similibus, quæ benedicta nuncupantur, quæ tamen quantumvis benigna sint, interim dum mulier expurgatur, nulla ratione exhibenda sunt, quippe per ea natura à proprio divertitur opere; tamen omni tempore contēperantia serapia, apozemata, & clysteres administrari possunt, & debent, ijsdemq; sæpissime usus sum quarto, quintove à partu die, fœlici cum experimento, non tamen sine muliercularum obmurmuratione, quibus religiosum est, ad nonum usque diem, nil quicquam in puerperis movere, tametsi graviter laborent, qui ex lacte ea proficisci mala, atque ad id temporis extendi sibi

di ſibi perſuadent, poſtea ex ſe deſinere, ex qua dilatione multas in graviſſima pericula crebrò deducunt.

Scholium.

Quæſt. In puerperis morbo acuto correptis, à quo die ſit facienda computatio criticorum.

1. crit 6. 2. epyd. ſect. 3. text. 4.5. 21. 2.4. tract. 2 6.1. 3. progn. 10. G. in comm 6. epyd. 2.7. 4. collig. 40.

Morbi initium computari debet] *Haud levis dubitatio eſt, in puerperis morbo acuto correptis, ſitne dierum criticorum computatio facienda, ab hora partus, an ab ea, qua morbus invaſit. Galenus à morbi invaſione initium ſumere videtur, cui adſtipulatur Hippocrates in hiſtoria uxoris Phylini, & in hiſtoria uxoris Epicratis, ac Dromeadis, & Avicennā idem ſentire apparet, ac ratione videtur conſentaneum, quia à principio morbi, cujus expectatur criſis, facienda computatio eſt: partus verò naturalis, de quo agimus, morbus non eſt, & ſi quæ in iis accidat humoris agitatio, ea non ſufficit, ita enim & à tempore diſplicentiæ, decretorij dies connumerarentur, quia cibi faſtidium, vigilia, dolor capitis, quæ ſunt præludia morbi, ex agitatione fiunt; & tamen morbum non conſtituunt, quia is non ex quacunque pendet mutatione, ſed ex inſigni duntaxat. Contrarius tamen huic ſententiæ alibi Hippocrates ipſe eſt, & Galenus, ubi non à febre, ſed à partu initium ſumunt, & in hiſtoria ejus mulieris, quæ degebat apud Pantimedem, & duabus ſequentibus; quos ſequitur Averroes, ratio additur, quia humoris motus à partu inſtat, cui ex proportione critici reſpondere debent, licet deliteſcat per aliquot tempus, ſicuti de veneno canis rabidi dicitur, quod non per quadraginta ſolum dies, ſed per ſemeſtre latitare ſolet. Quidam conciliare nituntur hæc loca dicentes, à partu faciendam eſſe computationem, quando morbus accidit 2. 3. vel 4. ab ipſo die, quia ab eo cæpit humoris motus, cui ex proportione reſpondet circuitus ille; ſi enim humor peccans pituitoſus eſt, ſecunda die ſuperveniet febris; ſi bilioſus tertio, ſi melancholicus 4. nam primo die obſcurabatur invaſio, ob graviora partus ſymptomata; & quāquam hæc ſententia non ſit planè rejicienda, potius tamē cum Conciliatore dicendum eſt, duplicem eſſe partum, naturalem, ac præter naturam, quorum notas ſuis locis propoſuimus, in partu igitur naturali, ſi febris, aut alius morbus ſupervenit, quia non eſt ſymptoma partus, ſed morbus, per ſe non à partu ſed à febre, computationem faciendam eſſe; contrà in partu præter naturam, & ubi jam præextiterat morboſus apparatus, quia morbus eſt ſymptoma partus, tunc non à morbo, ſed à partu initium ſumendum eſſe, quod idem eſt, ac ſi dicas, in morbis, qui ex præexiſtenti morboſo apparatu oriuntur à partu, in illis verò, qui ex ſuppreſſis, aut impeditis lochiis ab ipſo morbo numerandum, qua ratione intelligantur prædicti viri variis in locis, à nobis ſuperius adductis, ac ſolvantur, quæcunq; aliæ difficultates de hac re reperiuntur.*

Reſponſio quorundā.

Concluſio.

De febre puerperarum.

CAP. XIII.

Cauſæ.

INter affectus, qui puerperis ſæpiſſimè contingunt, primus ac communiſſimus ſe offert febris, de qua extant pleraq; exempla apud Hip. in loc. ſuper c. cit. Suboritur autem febris hæc, aut ex ſuppreſſis lochiis, aut ex iiſdem non ſuppreſſis ſolum, verum etiam ſuppuratis; quippe dum ſupprimuntur, aut diminutè fluunt, quia os uteri occluditur à partu, vel contorquetur ob ſanguinis copiam ibi concluſam, grumeſcere neceſſe eſt, aut putreſcere, dum autem putreſcunt febres, ac rigores magis fieri, quia ex putreſcentibus in utero humoribus cor incaleſcit. Aut etiam febris fit ex morboſo apparatu præexiſtenti, difficilive partu, aut ex lactis abundantia, & ad nonum ut plurimum extenditur diem; neſcio tamen, quo errore, mulierculæ febrem lactis appellare conſuevere, omnē febrē, quæ difficilem ſequitur partum, & humorum eam agitationem ac commotionem, quæ fieri ſolet cum natura humores aliunde ad ubera tranſmittit, ut in lucem editus infans nutriatur. Et quia obſerva-

runt hanc ad nonum usque diem extendi, postea ex se desinere in reliquis similitudine deceptæ medicamenta non admittant, unde in plurima incurrunt mala, quæ tamen prudens & cordatus medicus vitare debet, quod rectius fiet, si prius à qua causa utraque proveniat, accuratè dignoscat. Ac si ex lactis abundantia suboriatur, mammarum adest durities, turgentia, & dolor, cum dorsi & scapularum gravitate, ac dolore, & tamen puerperium procedit; quod si supprimatur, ab eo febrem concitari indicium est. Putrescere autem in utero humores cognosces, quia, quæ ab eo per id temporis prodeunt, graveolentia sunt, fœtida, aquosa, saniosa, vel alia pessima qualitate affecta, inflatur venter, & à contactu dolet, ac totum corpus, cibi fastidium adest, vigilia ac punctiones, urina veluti asinina est, & quandoque septimo die turbatur venter, & si neque à natura, nec ab arte purgetur mulier, magis affligitur & periclitatur, livida fit, & aquam patitur intercutem, ac umbilico circumcirca nigriori facto ad vigesimum diem, ut plurimum perit; quod si purgatio per alvum sponte procedat, eruperintque graveolentia, ac nigra per uterum, melius habet, ac si ritè curetur, restituitur.

2. de morb. mul.

Signa febris lactis.

Febris ex alia causa indicia.

Prognosticũ

Curatio.

Igitur si ex lactis abundantia febris oriatur, curetur ut capitulo proprio infrà dicendum est, de lactis redundantia, & sequenti de febre lactis, & pilo mammarum. Si verò ex suppressis lochiis, morboso apparatu, & partus agitatione, curatio ferè tota petenda ex capitulo præcedenti, ideo si jam prorsus puerperium cessaverit, supposita victus ratione ibi assignata, fiat sanguinis missio ex brachiorum venis, ad deponendam plenitudinem, si autem diminutè lochia fluant, venæ pedum aperiantur, sicuti etiam ubi humores in utero computruerint; at si ante debitum tempus, & quantitatem suppressa fuerint aliis etiam mediis provocentur, pessariis, inunctionibus, incessionibus, balneis, ac reliquis jam dictis c. de menstruis diminutis post partú.

Concoctio.

Secundo utendum attemperantibus, & coquentibus humores, qui, si crassi sint, ℞ syrupi de endivia, capill. Ven. an. ℥i, aquæ cich. fœniculi an. ℥iß, si verò acres, vel putrescentes, acrimoniam retundentia sunt administranda, quæ simul putredinem compescant, ut ℞ syrupi viol. cich. an. ℥j, aquarum earundem herbarum an. ℥ii misce, semper tamen quæ attenuant, misceantur, ut ad expurgationem humores promptiores fiant; acida verò & adstringentia penitus vitentur. Conferunt tamen clysteres sic parati: ℞ juris gallinæ alterati cum foliis malvæ, & endiviæ, florib. viol. & hordeo ℥vi, olei viol, ℥iii, sacchari ℥i vitellos ovorum num. ii misce.

Purgatio.

Tertiò urgente malo, purgantia conveniunt juxta humoris naturam, quibus tamen non utendum, nisi puerperium jam desierit, aut saltem, id quod fluit exiguum fuerit, corruptum, fœculentum, & minimè sanguineum, ac magnitudinem morbi non imminuerit. Quibus limitationibus, si crassi sunt humores ʒi. agarici trochiscati cum ℥iii diaphœnici, & ℥i rosati solutivi, in ℥iiii decocti pituitosi exhiberi licet; si verò acres, purgatio minus erit ex usu, nisi per apozema hoc aut simile: ℞ hordei mundi p. iij, prunorum numero 20. radicis cich. borraginis an. ℥i, foliorum violarum camedrios, agrimoniæ, scolopendriæ, cich. an. m. 1. florum cord. seminum frigid. an. p. 1. bulliant ad lib. 1. in fine adde foliorum senæ ℥i, ac post colaturam ℥iii syrupi violarum solutivi, sacchari q. s. fiat potio clara, aromatizetur ʒi speciei triasandali. His ac reliquis jam dictis capite de uteri intemperie, cum à fluxu materiæ, humores in utero putrescentes purgandi sunt, præsertim ubi putredo reliquis totius corporis humoribus communis facta fuerit, quod cognosces, quia etsi copiosè putridi humores ab utero fluant, ob id tamen febris non minuitur, sed exacerbatur, quo casu universum purgabis corpus, nec te perterreat ab hoc opere, quod per regionem, cui natura innititur, per loca conferentia, evacuandum esse dixit Hippocrates, id enim intelligendum, quando evacuatio per eam regionem facta, sufficiens

Putredinem uteri venis communicari quo signo dignoscatur

6. Ep. 2.29.

ens esse potest humoris peccantis redundantiæ, è converso verò ubi debita quantitas per eam regionem evacuari nequit, ideò quia uterus humoribus putridis in toto redundantibus (quos in hypothesi vacuare studemus) evacuandis non sufficit, idonea regio non est, & idcirco ob rusticum timorem, purgationem non differas, nec ita audacter aggrediaris, ut quicquam inconsideratè committas, quæ enim in sola vulva consistunt, purganda non sunt nisi per pessaria, ac reliqua, quæ uterum purgant.

Vias laxātia. Quartò iis, quæ uteri vias laxent, patentioresque reddant, quorum materiam, ac formulas reperies capite de diminuto sanguinis fluxu post partum, & de menstruis suppressis, ex quibus tamen temperatiora seligenda, qualia verò sint, per quæ putrescentes in utero humores ab eo educi debeant c. de epilepsia ex utero abundè reperies.

De alvi fluxu in puerperis.

CAP. XIV.

VIx ullum reperies morbum, in quo magis hæsitare soleant medici, & plus fœminæ periclitentur, quam alvi fluxum cum puerperio conjunctum, si enim sistas, detinentur lochia; si sinas, grave per se malum est, ideò vix quicquam tutum; sed in hac perplexitate distinguendum esse puto. Ac si alvi fluor, diarrhæa sit, per quam totum corpus exoneratur, fluxum non impedies; nec puerperia movebis, sed vires custodies, quo ad naturam se exonerasse, & utrique evacuationi satisfecisse comperies; præsertim si conferat, & fœmina leviter ferat, quod si nec conferat, nec leviter toleret, considerandum, num puerperia satis fluxerint, aut jam suppressa sint, quo in casu optimis alimentis exhibitis, sistendus omninò alvi fluor adstringentibus medicamentis. At si diminutè adhuc fluant, optima instituta victus ratione, non adstringentibus quidem, sed lenioribus, & iis, quæ ad uterum, & vias urinæ derivare valeant, alvi fluorem sistere conaberis. Idipsum exequendum, si fluxus lientericus fuerit, habita ventriculi ratione, qui semper debilitatur in omni alvi fluxione, ex læsione tunicæ intestinorum, quæ ei continua est, potissimum in lienteria, ubi per se laborat, ideoque frigidis calidiuscula miscenda, ut cinnamomum, & anisum tostum: Et roborantia ventriculo etiam extrinsecus adhibenda, ut inunctiones, ex oleo masthichino, ac myrthillorum cum pulvere diarrod. masticis, & similibus; neque erit abs re modicum diarrod. cum duplo rhabarbari per os exhibere, aut rhab: tostum, quo ventriculus purgetur, illæso utero. Quod si in disenteriam degeneraverit, Hippocratis consilio, posthabita uteri purgatione, ipsam statim compesces, quod efficies quatuor remediorum generibus. Primò purgantibus. 2. Abstergentibus, & laxativis. 3. Dolorem sedantibus, intestina contegentibus, & acrimoniam retundentibus. 4. Adstringentibus. Purgat rhab. tostum, aut ex secunda infusione, priori rejecta, myrobalanorum species omnes, tamarindi, syrupus ex q. infus. rosar. siccarum, ut ℞ rhab. leviter ustulati, corticum myrobalanorũ citr. parum tost. an. ℈ ii, syrupi ex q. infus. siccarum ros. ℥ i, pulpæ tamarind. ℥ ß, cum ℥ iiij aquæ rosarum vel plantaginis, fiat potus, ante quem quatuor aut quinque continuos dies, sumat hunc, aut similem sirupum. ℞ sirupi de rosis siccis, myrthini an. ℥ i. aquæ symphyti, portulacæ an. ℥ i ß. ac interim, dum sirupi capiuntur, fieri sanguinis missionem ex pede Mercatus consulit, quod equidem non auderem, veritus ne copiosius ad partem affectam fluat humor; nam etsi sanguinis missio ex pede, quemadmodum ab utero, ita ab intestinis divertere possit, id tamen intelligitur, dummodo corpus non sit repletum,

Diarrhaa. *Lienteria.* *Disenteria.* *Purgatio.* *1. de morb. mul.*

pletum, & sufficienter evacuatum, alioqui procul dubio major fieret ad partes affluxus.

Absterſio. Secundo abstergentibus utendum, ut aqua lactis, mulſa, ptiſana, ſive aqua hordei, decocto altheæ, furfuris, tritici, cicerum, ligni Guaiaci cum melle roſaceo, aut ſaccharo; validius id tamen præſtant lotium, lixivium, muria, ex quibus clyſteres utiliter parantur.

Acrimoniā compeſcentia. Tertiò ijs quæ acrimoniam compeſcunt, dolorem mitigant, & inteſtina contegunt, qualia inprimis ſunt adeps caprinus, porcinus, hircinus, gallinaceus, anſerinus, albumen ovi, ac vitellus ejuſdem, amylum, tragacantum, gummi arabicum; oleum roſarum, cera alba, lac coctum; quæ aut per os, *Narcotic.* aut inferius accipiuntur. Ac ſi dolor ſit urgentiſſimus ad narcotica, & ſtupefacientia veniendum, qualia ſemen Joſquiami, papaveris, opium; pilulæ de cinogloſſa, phylonium, athanaſia, quæ in quos uſus, & quibus cautelis ſint adhibenda, vide lib. 1. in ſcholio ad cap. de menſtruis immodicis, ea per clyſteres injiciuntur ad ʒ i; aut ℞ phylonij Romani ℈ ij, aquæ roſarum ℥ ij, vini albi ℥ i, exhibe hora ſomni, eſt miræ utilitatis, & ad ſedandum fluxum, & ad ſomnum conciliandum. Fiunt inſuper glandes ex ijſdem, ut ℞ ſevi hircini, tragacanti an. ℥ ß opij g. v. fiat glans, quæ filo alligata immittatur.

Conſtringentiū farrago. Quartò adſtringentibus, quam vim habent polygonium, ſanguinaria, gnaphalium, plantago, burſa paſtoris, radix, & folia ſymphyti, ſalicis, rus coriariorum, roſa rubra ſicca, myrthus, ſuberis cortex, glandium capuli, mora acerba, ſemen uvæ, lapathi ſemen, malicorium aridum, rubi radix, balauſtiæ, equiſetum, hypocyſtis: ladanum, acacia, corallium, rhaponticum, ſanguis draconis, thus, maſtix, terra Lemnia, ſuccinum, cydonia mala, pyra agreſtia, meſpila, oryza toſta, lentes decorticatæ bis coctæ, cortices caſtanearum, cornu cervinum uſtulatum, aqua pluvialis chalybeata, vinum nigrum acerbum, cortex arboris Indicæ, quæ gargapaum dicitur; conſerva roſ. antiqua ex quibus fieri poſſunt potiones, conſervæ, clyſteres, unctiones, unguenta, emplaſtra, linimenta, & pleræque aliæ formæ. Galyopſis etiam herba cum ſale mixta, & in pilulis inter manus efformata, fluxum ſedat quemcunque; ad illum verò qui provenit ex obſtructione vaſis, bilem deferentis à jecore ad veſicam fellis, mirificè confert ſequens mixtura. ℞ conſervæ roſ. antiquæ ℥ ß, terræ ſigillatæ ʒ j. theriacæ antiquæ ʒ ß miſce, capiat hora ſexta matutina, & tantundem veſperi, ad ingreſſum lecti. Summe tamen advertendum eſt in ſola diſſenteria ſiſtentibus utendum eſſe; in aliis alvi fluxionibus, quæ fluente ad huc puerperio contingunt nequaquam.

Alvi ſuppreſſio in puerperiis. Si verò alvi purgamenta ſupprimantur, quod ſæpe contingit in puerperiis, quia natura aliò intenta eſt, levibus medicamentis ſollicitetur, & lenientibus clyſteriis, de quibus ſuperiori cap. pinguibus juſculis, in quibus malva, blitum, aut mercurialis incoxerint; crebra ventris inunctione, ex oleo amygdalino, aut leni aliquo apozemate, quale erit illud, quod ſuperiori c. deſcripſimus; plura in hoſce uſus vide lib. 3. c. de alvo ſuppreſſa, & de fluxu ejuſdem in prægnantibus, nam is affectus minus aut nihil ferè periculi habet.

Scholium.

Quia alvi fluxus in puerperis plerumq; ſymptomaticus eſt, ut curandi ratio amplius innoteſcat, de evacuationibus ſymptomaticis opportunè ſermo hic fiet, qua in re, quid ſtatuendum ſit, tunc demum in medium proferam, cum hujuſce rei partes diligenter fuerint examinatæ, ita enim methodo quadam, ceu Theſei filo, ex hac tractatione, uti Labyrintho me extricabo.

Quatuor igitur occurrunt perveſtiganda: 1. Quænam illæ ſint. 2. an omnis mala. 3. an à medico adjuvandæ. 4. an cohibendæ. Eſt quidem evacuatio ſymptomatica ſpecies præternaturalis evacuationis, nam hæc quatuor fit modis, aut enim

toto

*toto genere præter naturam est; Quia per inconvenientem regionem fit, ut sangui-
nis profluvium ex naribus: aut multitudine duntaxat, ut nimius sudor, aut mensiũ
2. aph. fluxus immodicus: aut qualitate, de qua Hipp. dixit, si qualia oportet purgare, pur-
gentur, confert, & leniter ferunt, sin minus difficulter: aut tempore, de quibus idem
autor decretoria, quæ non decernunt, aut lethaliter aut difficulter iudicant. Et Ga-
4. aph. 22. lenus in com. ejusdem sententiæ, ante signa concoctionis nil utiliter euacuari scripsit.
Est porrò præter naturam evacuatio, quæ vel retẽtricis facultatis imbecillitate fit: Evacuatio præter naturam.
vel humorum copia: aut acrimonia, eam etiam validam irritante. Naturalis verò,
quæ à natura benè valente, & munera sua optimè obeunte citra vim ullam perfici- Naturalis.
tur: at symptomaticam dicimus, vel ut contraria est naturali, ut fluxus sanguinis Symptomatica.
ex alvo: vel ut criticæ opponitur, id est ei quæ concoctioni succedit. Cum igitur cri- Critica.
tica sit, & cocti humoris, & in debita quantitate, & per conveniẽtẽ regionẽ, & justo
tẽpore; de illa, quæ quouis modo ab his deficit, potiss. quæ ante concoctionis tẽpus cõtin
git, sermo noster institutus est, quæ etiã intẽpestiva crisis ab antiquis fuit appellata.*

*Hanc quidem semper malam esse, plerique sibi persuadent. Primum, quia fiunt hæ Dubium.
expulsiones natura irritata, quæ ante humorum concoctionem cogitur expellere, dũ An symptomaticæ excretiones semper sint malæ.
adhuc cum vitioso humore bonum simul permiscetur, cujus boni evacuatio virtu-
tẽ debilitat, iccircò Galenum dixisse symptomaticam evacuationem copiosam, esse
Gal. 1. pr. 1. 4. aph 22. & 22. malã, ut causam, & ut signum: parciorem, ut signum duntaxat, & humoribus crudis
existentibus nil utiliter evacuari, ut paulò ante diximus: Et Hippocratem conco- 1. Opinio.
1. aph. 22. cta tantummodò medicari jussisse. Est tamen ex altera parte, quod plerique per fe-
bres acutas & malignas, mortem ab initio minantes, sanguine è naribus effuso, aut 2. Opinio.
alvo turbata, melius solent habere, ac paulatim restitui: sicuti etiam quam ce-
lerrimè per febres pestilentes bubone apparente: 2. Quia si pituita initio pituitosi
morbi excernatur, per vomitum, ventrem, aut aliter, quod nil vetat, procul dubio
sublevabitur natura. 3. Quia humorem turgentem statim ab initio morbi nulla
exspectata coctione, Hipp. evacuari jubet; si igitur idipsum à natura fiat, utile
1. aph. 22. certè erit, aliàs rẽ noxiam mẽdicus molíretur. 4. Quia dicente Galeno, omnes ma-
4. aph. 10. læ excretiones, si commodè prodeunt, ad bonum possunt pervenire: in quem sensum
4. aph. 47. P. lib. 2. c. 8. Paulus evacuationẽ ambiguã modò bonam, modò malam contingere scripserat. Et
Act. 2. met. Actuarius iudicium symptomaticum bonum nonnunquam exitum habere. 5. Ex-
perientia videtur id confirmare, historia Metonis, quẽ Hip. liberatum fuisse scribit
sudore & sanguinis fluxu è naribus, nullis præcedentibus concoctionis indiciis. Hanc
tanti in praxi momenti, ac verè medicam dubitationem, ut solveret Victor Trinca- Tertia sententia Trincavelij.
velius, tertiam quandam excogitavit evacuationum differentiam, quæ neque omni-
nò critica esset, nec symptomatica; sed media; utque critica semper est utilis, symptoma-
tica noxia, ita hanc ambiguam modò in bonum terminari, interdum in perniciem:
cujus tamen sententia ex eo corruit, quia motum ex contrarijs partibus constare,
8. phys. 26. naturæ repugnat, & philosophus eas non admittit, etiam in diversis partibus mo-
tus. Alij totam hanc controversiam definiunt, dicentes, symptomaticas illas evacua-
tiones, quæ fiunt natura operante & expellente, utiles esse posse: alias verò, quæ fi-
unt natura nil efficiente, sed otiante, tantum sinente effluere, Et quasi evicta, ob
languorem non potentem retinere quod gravat, semper nocere. Rectius tamen atque
apertius idipsum alij exprimunt, dicentes: evacuationes symptomaticas utiles esse, si 4. sententia tenenda.
vires constant, quia per eas minuitur morbi causa: at dices, minuitur quidem, sed
æger nil proficit, quia plus debilitatur virtus, ex evacuatione boni, quod simul ef-
funditur; fatemur nos quidem majorem fieri virium jacturam, quando humor, qui
evacuatur est copiosus, & virtus languida nimis, ac tunc fieri natura evicta, & si-
nente, perpetuoque nocere. Quod etsi sæpè accidat, quo in casu vix possunt patientes
servari: tamen hoc perpetuum non est, imò contrarium sæpius evenire compertum
habemus, quando nimirum non tam ex languore virtutis, quam ex copia humo-
rum aut acrimonia hæ expulsiones proficiscuntur. At dices, qui fieri potest, ut
symptomatica evacuatio sua natura mala, utilis fiat? id ex nuperrimè dictis colli-
gere potuisti, nam ob id damnantur, quia educitur bonum simul cum malo, ideo-
que viribus obsunt, si igitur adeò vires constent, ut quantumvis lædantur, residu-*

um superare valeant, juvamentum attulisse certum est: imò si semper vires essent robustæ, semper symptomaticæ evacuationes profuissent, id tamen ita intelligendum est, ut morbus inde minuatur, & vires non admodum infringantur, quod sanè cognosci minimè poterit, nisi à generoso, prudenti ac perito medico, doctrinaq; Hippocratica digno, qui & futurum statum præcognoscat, & mensurare morbi vehementiam cum ægri facultate apprimè noverit. Verum neq; alijs id penitus erit impossibile, nam proprium signum earum evacuationum, quæ prosunt, est tolerantia, & conferentia, quarum conferentia ex pulsu, tolerantia ex patientis levamine depræhenditur.

Dubium An evacuationes sympt. sint promovenda.

Nunc sintne à medico promovendæ expulsiones, hæc determinandum est, is enim fuerat tertius disputationis articulus. Et quidem ratio ipsa id confirmare videtur, nam utiles sunt, ut probatum relinquimus, & à natura fiunt, medicus autem naturæ minister est, & imitator, nec rationi deest magnorum virorum autoritas, & experimentum. Id enim visus est significare Hipp. dicens, exeuntem vero una effundere, & Galenus naturæ imperfectè evacuanti opem esse ferendam, ut ex conjunctis evacuationibus perficiatur, quod postulamus sæpiss. jussit, & contendentibus ad ventrem excrementis, clysteriis succurendum: in quem finem Hippoc. Metoni, cui sanguis è naribus effluebat, capitis lotionibus auxilio fuit: & communiter ex anthematibus erumpentibus cucurbitulæ, & buboni pestilenti, attrahentia medicamenta applicantur. Hæc tamen omnia verosimilia potius, quam vera, & speciosa magis, quam firma existimant alij, quod medicus quidem minister sit, & imitator naturæ rectè operantis, non symptomaticè, neq; dum invita agit, & proritata; exeuntem verò humorem una effundere, quod dixit Hipp. sic interpretantur ut impedimenta auferri debeant, quæ rite naturam per crisin excernentem, remorantur, quod naturæ est auxiliari, non eandem ulterius proritare, multoq; minus per symptomaticos motus id exequendum esse. Quod si Galenus, dum tempore mittendi sanguinis, menses moventur, aut hæmorrois recluditur, fluentis sanguinis impetũ inspicit, & si satis fore videtur, naturæ rem permittit, sin minus, tantum detrahendũ jubet, ut ex conjunctis ambobus intentio perficiatur, id quidem, non ut eadem die fiat, intelligendum esse, sed sequenti, ubi jam à motu natura cessaverit, quem per convenientem regionem tentaverat, idque similiter de cucurbitulis, in erumpentibus exanthematibus & clysteriis in alvi fluxu pronunciandum esse, ac simili quovis alio casu, sic Avicennam dixisse, Si natura non moverit, move tu hora motus ejus, id est, si natura non movet hora motus ejus mone tu expectato motus fine, sed dũ adhuc conjectura cognoveris, neq; vias esse occlusas, neq; humorem quietum, neq; naturam ipsam aliò intentam.

6 Ep. sect. 2 textu. 9.

9 meth. 5. Com. 1. in 1 de hum.

3. Unde tertia eorum sententia pullulavit, qui non prius nos debere auxilio ipsi naturæ expellenti esse affirmârunt, quam opus ipsum eam derelicturam fore, certò præcognoverimus; nec tamen actionis finem exspectandum, quod facilius sit viis reseratis, naturaq; adhuc operante, commotum expellere humorem. Sed neq; hanc sententiam constare putant, quia nil est, quod æquè artem medicam conjecturalem faciat, ac ipsa remedij quantitas: Et insuper quia initio interdũ segniter natura agit, & paulò post impetum accipit.

4. Quarta fuit opinio aliorum, qui à bonæ crisis conditionibus hac in re consilium capiendum arbitrantur, nimirum à qualitate humorũ, quantitate, loco à quo, in quem, & per quem evacuatio fit, ac tandem à tolerantia & conferentia, ita si in pituitoso morbo sanguis fluat, immutandam censent excretionem; si quantitas diminuta sit, supplendum defectum: si per regionem fiat inconvenientem, revellendum ad commodiorem; si confert & patiens leviter fert, omninò promovendam. Verũ quia non de criticis evacuationibus, sed symptomaticis quæstio est, hæc respondendi ratio inutilis planè videtur. Quemadmodũ etiam quinta Trincavelij existimantis medios illos suos motus duntaxat promovendos, quia, uti superius jam monstravimus, luxatis pedamentis insistit. Quæ cum ita sint, in re ardua & perdifficili duabus propositionibus respondendum censeo.

Decisio. 1. propositio.

1. ad Glauc. 14.

Prima, naturæ motus symptomatici nulla ratione sunt concitandi, ratio est, quia facilè natura præcipitaretur, & corrueret, id quod Galenus apertè docuit in opere ad Glauc. sic scribens, sed neq; si fuerit febris cũ

alvi profluvio, alia est opus evacuatione, imò hæc sola sufficit, quamvis non sit pro multitudinis ratione, quicunq; enim his plus adimere necessarium fore putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem movere tentaverunt, in graviora pericula duxerunt, quam sententiam de alvi fluore symptomatico, intelligendam esse constat, quia in illo c. de febre cum symptomatibus Galenus edisserit. Secunda propositio, quando 2. propositio *natura tentat aliquam evacuationem symptomaticam per convenientem regionem pigrè tamen procedit, aut propter humoris copiam, aut propter ejusdem crudi adhuc inobedientiam, aut ob viarum obstacula, licet medico impedimenta removere, ut si febricitans aut certè puerpera, de qua potissimum hic agimus, assidua eijciendi per alvum cupiditate tentaretur, manum naturæ porrigere levi clystere, aut glande vel decocto prunorum conveniens erit, medicamentum tamen purgans, tametsi leve, per os exhibere minimè suadeo, veritus majorem commotionem, quæ aut compesci nequeat, aut à natura ferri non possit, confirmatur hæc doctrina ex Hip. dicente, re-* Hip. 6. Epid sect. 29. *vellere, si quo nõ oportet, vergat: sin, quo oportet, aperire, quemadmodũ singula vergunt, neq; contrariatur Galeno cit. ad Glauc. quia ibi posuit vocem (*profluvium*) qua ferè semper denotat copiam, nos verò de stillicidio tantum aut diminuto fluxu verba facimus; Et ratio est, quia ex assidua illa molestia vires debilitantur, & materia morbi non evacuatur: fuerit igitur multò utilius, humoris partem deponere, quia sic, quæ nostrum corpus natura gubernat adjuta & levata, residuum facilius superabit. Ea prætereo quæ adversus primam propositionem adfert Iohannes Baptista Syluaticus, quia hanc sententiam minimè evertunt, quippe quæ in solo statu morbi, & crisis tempore locum habent, ut legenti planum fiet, à quo ipse ad symptomaticas evacuationes, non aliter quam ab angulo ad parietẽ rationem transfert, minimè advertens ex hypothesi per id temporis naturam esse superiorem, noxium humorem jam evictum, & viarum impedimenta à natura aut medico semota: frustra etiam* 2. aph. 20. *contra secundam nostram propositionem, subsidia postulat ab Hip. dicente, quæ judicantur, & judicata sunt* integrè, *neq; movere, neq; novare oportet, sed sinere. Fortè quia adverbium integrè non consideravit, ex quo vel idiotis ipsis planum est, de integris dũtaxat judicijs Hip. verba facere. Sane verò si & sudores, et exanthematum apparitiones, & dejectiones, & sanguinis eruptiones per nares vel in mulieribus per uterũ omnes deteriores ijs sunt, quæ nullo apparẽt pacto, si ubi cæperint, cessant, quia* 1. aph. 1. *absolutiss. morbi malitiam vel potius abundantiam humoris, & virium imbecillitatem significant, ut Galenus monet in proreticis, satius multo fuerit easdem evacuationes adjuvare, & anceps experiri remedium, quam permittere, ut æger certo pereat, præsertim si virtus per aggravationem potius, quam per essentiam sit imbecilla. Quarta fuerat disputationis pars, an Medicus teneatur symptomaticas expulsio-* 4. *nes statim ab initio cohibere omnes; cui negativè respondemus, Et ratio est, quia quemadmodum easdem non debemus proritare, ob boni mixtionem, quod una effunditur; ita etiam non debemus cohibere, præsertim si vires constant, ob mali miscellam, quod retineretur. Nam & in bonæ militiæ præceptis fugienti hosti argenteum pontem sternere consultum est.*

Tandem, ut ad alvi fluxum puerperarum sermonem convertamus, illum sane sistere periculosum semper fuit, quoniam verò periculum etiam minatur, nisi cesset, antequam nimius fiat, & vires collabantur, iccirco cautè & prudenter considerare oportet, quid sit agendum, an sistendum, an movendum, an verò permittendum; & quidem in universa hac contemplatione scopi sunt, conferentia & tolerantia, ac modus fluendi: Vt igitur in epilogum redigamus, quæ fusius dicta sunt, si humor cum conferentia, & tolerantia benè fluit, hoc est, moderatè, & per convenientem regionem, patiensquè se levari sentit, permittendum tantum: si cum illis tamen lentè fluit, movendum, aut saltem removenda obstacula: si sine illis, sistendum, quam doctrinam ad omnes alios symptomaticos motus licet transcendenter accommodare.

De vomitu puerperarum.

CAP. XV.

Causa. VOmitus puerperis accidit, interdum cibi, interdum crudorum humorum, nonnunquam etiam ſanguinis. Si cibus evomatur, id quidem fit ex ventriculi debilitate, aut ex nimia repletione, vel ex ipſius cibi, & potus inordinata aſſumptione, præſertim nauſeabunda, & faſtidiente fœmina; ſi humores per vomitum rejiciuntur, id accidit ex pravitate ipſorum, aut redundantia ob ventriculi debilitatem, vel quia alia membra per eum exonerantur: ſanguis veró evomitur, ob ipſius ubertatem, errabundæ naturæ impetum; ex vena ſauciata in jecore, aut in ipſo ventriculo, aut ex retentione hæmorrhoidarum; & quanquam etiam ex hirudine devorata, ex caſu, aut mutilato membro contingat, id raro puerperis accidit, & alterius loci eſt.

Signa. Si cibi fiat vomitus, ipſa alimenta cruda in vomitu apparent, ſi veró crudi humores ex aliis membris demandentur, ex affectione eorundem dignoſcitur; ſi à ventriculo ipſo, ex ejuſdem gravitate, & privatione affectuum cæterorum; & quia affectio eſt continua, cum tamen ab alijs membris per intervalla recurrat; ac ſi pituita ſit, quod excernitur album eſt, viſcoſum cum aciditate, humiditate, privatione ſitis; ſi à bile vomitus proveniat, cum ſiti accidit, calore, amaritudine, colore citrino, aut viridi. Si ex melancholia, nigra excernuntur, ſaporis pontici, ac periculoſum ſemper id eſt. Sanguis rubedine ſua ſatis eſt notus, deprehenditur autem pars mandans ex gravitate ipſius uti diximus, ac ferè per rupturam vel anaſtomoſin venarum in ventriculum defluit, & ab eo vomitione rejicitur. *Vomitus futuri indicia* Futurum vomitum deſignat nauſea, tremor labij inferioris, tenebroſitas viſus, tenſio hypochondriorum.

Curatio. Vomitus in puerperis illicò compeſcendus eſt, ne puerperium ſiſtat, & ad ſuperiora evocet; ille igitur, qui ex alimentis fit, curatur adhibita optima victus ratione, ac roborata retentrice ventriculi, per ea, quæ ſimul coctionem promoveant, & vitium humorum corrigant, caloremque ac viſcera confirment, qualia reperies cap. de ventriculi affect: ex utero. Si ex vitio humorum, præter jam dicta, captata occaſione purgabis per ea, quæ c. ſuperiori jam retulimus. At ſi ſanguinis ſit vomitus, ipſum ocyſſime ad uterum revocabis, vena ſciſſa in pede, ſi vires tolerent, ſin minus cucurbitulis, ſuris ac fœmoribus affixis, ac ſi ex ubertate, & impetu naturæ fiat, nullis alijs utendum medicamentis, præter ea, quæ naturam exonerent, & ad uterum omni arte evocent, quorum ſeges c. de ſuppreſſis menſtruis poſita eſt. Si ex rupta in jecore aut ventriculo vena, exterius applicanda, quæ menſtrua evocent, intrinſecus veró quæ vim emplaſtricam, & agglutinatoriam poſſideant, intenti ſemper ad id, quod magis urget, horum materiam c. de immodicis menſtruis abunde reperies. Nos enim methodum duntaxat tradere inſtituimus, in hiſce affectibus, qui alijs fœminis ſunt communes, at medicamentorum materia, vel ex ijs, qui practicas ſcribunt generales, vel ex ſuperioribus cap. mutuanda eſt, ne ſæpius inutiliter repetatur.

De puerperarum pleuritide, jecoris inflammatione, phrenitide, angina, ac tuſſi.

CAP. XVI.

PUerperis, & maximè primiparis incautis, hæc omnia mala contingunt, ob ſuppreſſam ex frigore purgationem, vel ob morboſum apparatum. Cognoſcun-

gnoſcuntur ex ſignis uniuſcujuſque affectus propriis, ac eorundem ſyndrome. Periculoſi ſemper hi morbi ſunt in puerperis, & mali, uti ſigna, quia ſuperiora membra partus purgamentis vitiari ſignificant, & uti cauſa, quia præ dolore, & calore inflammationis, ac difficili reſpiratione, humor puerperij ad illas amplius attrahitur.

Pleuritis. In una itaque pleuritide, propoſito paradigmate, methodum ad reliquas affectiones curandas, facile dignoſces. Fit autem pleuritis, ob lochiorum ad thoracem & pleuram recurſum, quia ſanguis per uterum effluxurus, promptè ex frigore regurgitat per venas, quas non paucas communes uterus habet cum thorace. Curatur primò ſanguinis miſſione, initio facta ex pede ſemel, bis, aut ter, quouſque puerperio, ac revulſioni ſit ſatisfactum, deinde urgente malo ex venis brachij, ſed id cum magna præmeditatione, prout à nobis ſatis jam dictum eſt c. de morb. puerp. 2. remed. genere. Quod idem exequendum eſt in jecoris inflammatione, angina, phrenitide, ac reliquis ſuperiorum partium inflammationibus puerperarum.

Diverſio. Secundò ne dolore aut tuſſi, ſi fortè cum morbo adſint, puerperium ad ſuperiora recurrat, divertentibus utendum erit, ut cucurbitulis ſuris, & fœmoribus cum ſcarificatione applicatis, ligaturis earundem partium, peſſariis ex mercuriali, cum pauco agarico, & aloë, vel hoc clyſtere: ℞ malvæ, altheæ, mercurialis, bliti, brancæ urſinæ, foliorum caulium rub. an. m. j. florum camæmali, meliloti an. p. j. ſeminis lini, altheæ, fœnugræci, conquaſſatorum an. ʒ i. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. coletur & adde olei viol. vel communis ℥ ij, diacatholici, aut pulpæ caſſiæ, prout calor major vel minor fuerit ℥ i. fiat clyſter, ac ſi flatus adſint, nec calor ſit magnus, adde in decoctione ſeminis lini, fœniculi an. ʒ ß.

Expectorantia. Tertiò utendum expectorantibus, veluti ſirupo capill. Ven. jujubini de hyſſopo, fœniculi cum aquis earundem herbarum, vel cum decocto pectorali, ex quibus etiam apozemata fieri poſſunt. *Iecoris inflammatio.* At in inflammatione jecoris, ex refrigerantibus fiant, quarum partes ſint tenues ne lochia præpediantur, ut ℞ ſirupi cich. capill. Ven. viol. an. ℥ ij aquæ endiviæ, agrimoniæ fumariæ an. ℥ vi miſce, utiliſſimum interea eſſe ſcio, jecoris regioni applicare ſantalinum unguentum, cum roſaceo commixtum, & hoc mirificum cataplaſma, *Cataplaſma.* ℞ foliorũ viol. abſynthij an. m. j. florum camæmali p. j. coquantur in ſuff. q. aquæ, contundantur, per cetaceum extrahantur, & adde farinæ hordei ℥ iij. ſandalorum omnium an. ʒ i. ſpicænardi ʒ ß, olei roſ. & abſynthij an. miſce, fiat cataplaſma.

Phrenitis. angina. Eadem ferè ratione curatur phrenitis, & angina, præſertim quod ad ſanguinis miſſionem attinet, ſemper enim ſatagendum ad inferiora naturam evocare, ac ſuperfluum evacuare. Quod ſimiliter obſervabimus in puerperarum tuſſi, *Tuſſis.* humorem craſſum inſcindentes, tenuem incraſſantes, & adverſus unamquamq; qualitatem generoſè pugnantes, prout apud ſcriptores, c. de tuſſi reperies, exhibitis interea tuſſim lenientibus, quæ ſola malum hoc ſæpiſſime ſedare ſolent, caventes ne ſuperiores partes nimium concalefiant, ac ſubinde calor ad eas evocet puerperium.

Elegma. Inter ea, quæ tuſſim ab humore frigido, & craſſo lenire valent, hęc mihi inprimis experta ſunt: glycyrrhizæ ʒ x hyſſopi ſicci, capill. Ven. ſeminis urticæ radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygd. amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ v. cuncta tenuiſſime pulverizentur, & cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato fiat electuarium, doſis inſtar nucis. *Aliud.* Ejuſdem eſt efficatiæ aliud, quod recipit ſucci liquiritiæ ʒ v, piperis, myrrhæ, cardamomi, amygd. amararum an. ʒ ij, aſæ fœtidæ ʒ i cum melle, fiant pilulæ ſub lingua tenendæ, valet diaireos ſirupus de hyſſopo, & capill. Ven. Si verò tuſſis à tenui & calido humore originem ducat, adhibenda ſunt ea, quæ lib. 3. capite de præg. tuſſi 2. remed. gene. dicta ſunt, duo præſertim electuaria ibi deſcripta.

De

De melancholia, mania, delirio, & epilepsia puerperarum.

CAP. XVII.

Fit etiam in puerperis melancholia, mania, & epilepsia, idque ex defectu congruæ evacuationis, vel ex vitio sanguinis fluentis, suppressioneve ejusdem, quæ crassior, propter remorationem & adustionem, efficitur: aut etiam ob nimiam evacuationem, qua tenue expurgat, crassiori relicto: ex adusti etiam per febres humoris in caput irruentis tetro halitu, qui sæpissime, ex sola humoris in partu commotione, caput ferit, *Historia.* cujus rei exemplum est apud Lusitanum, elegantis cujusdam fœminæ, quæ alias optime valebat, ilicò tamen à partu melancholia morbo afficiebatur, & per mensem insana erat, paucis verò adhibitis præsidiis, ad pristinam valetudinem revertebatur, & nos etiam sæpe curavimus conjugem præcipui cujusdam Belgæ & mercatoris insignis, quæ idem malum post partum sæpissime patiebatur. *Distinctio.* Distinguuntur hi affectus, quod melancholia delirium est sine febre, ex melancholico humore mentis sedem occupante, hoc est, cerebrum ipsum, secundum quod est similaris pars. Mania verò est, melancholiæ ad majorem feritatem intensio, & quia hæc jam non cujuslibet atræ bilis, sed ejus, quæ terram fermentat, soboles est, ideò in ea adest calida cerebri intemperies, quæ in melancholia frigida erat. Epilepsia verò est convulsio omnium corporis partium non perpetua, sed quæ temporum accidit intervallis, cum mentis ac sensuum oblæsione, in qua crassus humor cerebrum invadit, ut partem instrumentalem, quippe quod secundum ventriculos afficitur, & potissimum secundum medium, contra quam in apoplexia, in qua & omnes, & magis obstruuntur cerebri ventriculi ipsi. Denique delirium, quod *subeth* Arabes vocant, est mentis alienatio, cum inquietudine, sine cerebri apostemate, & insequitur plerumque sanguineam, & biliosam febrem, in hisce enim aridi vapores ad mentis arcem ascendunt, unde spiritus animales haud leviter perturbantur; ac non morbus est, sed morbi symptoma. Ita hosce affectus ex uniuscujusq; notione distingues, *Signa.* signa autem, & curationes eorundem petendæ ex lib. 1. hujus operis c. cuiq; affectui dicato.

Causa. Generales tamen erunt indicationes, ut si ex immodico fiant fluxu, compescatur, vires reficātur, corrigatur intēperies frigida vel sicca: si ex suppressione puerperij, evocetur sicuti superioribꝰ c. c. dictum jam est. Si ex vitio, emēdetur ijs, quæ c. de melancholia virg. & viduarum adversus adustos, fœculentos, & *Aversio.* crassos humores scripta reperies; præsertim verò aversionibus, & maximè per hæmorrhoidas, hoc casu utendum est, & lavacris crurum, ac paulatinis purgationibus, cessante jam puerperio, sanguinem à spurcitia vindicabis; at si ex malignitate aliqua, aut venenositate, quod potissimum in epilepsia fieri solet, ea etiam administrabis, quæ prædicto lib. scripta sunt cap. de epilepsia 3. remed. genere.

Vigiliæ remedia. Solet tamen vigilia immodica, quod gravissimum symptoma est, hosce cunctos affectus concomitari, cui medeberis, capiti adhibito sequenti oxyrrhodino; *Oxyrrhod.* ℞ aquæ rof. plantaginis an. ℥ iiij olei rosarum ℥ iij, aceti rof. ℥ j pulveris sandalorū rub. ʒ i. misce, in linteo temporibꝰ sæpe applicetur, aut solum lac tepidum, vel unguentum populeon, cum rosaceo mixtum additis g. iij opij, & ℈ i croci, ac pauco oleo papaveris, si affectio, & insomnia urgeant, cum quo etiam pulsus inungantur, & plantæ pedum; & hora somni capiat ℥ iij sirupi de papavere; *Embrocha.* vel abrasis capillis embrocha, seu capitis irrigatio per quartam ferè horæ partem fiat, ex decocto malvæ, viol. Josquiami, capitum papaveris, florū

Nymphεæ,

Nympheæ, viol. camomillæ, cui percolato adde tertiam partem olei nymphеæ, papaveris, & rosſ. ac poſtea catulus, vel columbus vivus per ſpinam diſſectus, adhuc palpitans, capiti applicetur, & pro cibo exhibeatur, cremor ptiſanæ cum ſemine papaveris. Quibus non proficientibus ʒ i requiei magnæ, aut phylonij in aqua lactuca, cum pauco vino propinari poteſt, idipſum in phrenitide exequendum. In epilepſia verò non adeo convenit oxyrrhodinum, quia caput impenſè refrigerat, in melancholia addenda, quæ magis humectent, quam quæ refrigerandi vim obtinent, quia ſomnus à ſiccitate potiſſimum impeditur.

De pedum, ventris, ac totius corporis inflatione à partu.

CAP. XVIII.

INflatio pedum, ventris, vel totius corporis in puerperis provenit, aut ex improbo vitæ inſtituto, quo geſtationis tempore uſæ fuerunt, aut ex immodico potu poſt partum, aut ex copioſo ſanguine, quem fœtus abſumere non valuit, nec fœmina in partu purgare, idcirco ſuperabundans recrudeſcit, & in tumorem elevat haſce partes, qui affectus ceſſare ut plurimum ſolet, copioſiore purgatione per uterum, aut ventrem.

Si igitur ex potu fiat, potus prohibeatur, cureturque affectus calefactoriis, & reſolventibus, qualia reperies cap. de uteri hydrope. Si ex copioſo ſanguine, cibum parcius aſſumat, ac copioſius puerperium evocetur, ſicuti ſuperioribus capitibus ſæpius ad nauſeam repetitum eſt. Si ex depravato vitæ inſtituto, corpus per epicraſim evacuetur, puerperio iam finito, aut diminuto, & albidiori jam fluente, reliqua, ſicuti in uteri hydrope, ſunt exequenda, ſolet tamen ſingulariter haſce inflationes ſedare decoctum caulium, & camæmali in vino & aceto, quo partes foveantur, aut gypſum aqua ferrata mixtum, vel cum pauco aceto, aut ventri admoveatur ſequens pulticula: ℞ caricarum lib. I. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ℥ ij. gallarum, nucis cupreſſi an. ʒ ij. ß, maſticis ʒ ii ſeminis fœniculi ʒ i. bulliant cuncta in aqua fabrorum ferrariorum, aut ex extinctione candentis ferri, donec ſpiſſum evadat, calidum ventri applicetur; Hippocrat. hepar ovillum, aut caprinum in cineribus aſſum, & cum vino aſſumptum omni inflationi poſt partum convenire ſcribit.

Curatio. *Topica.* *Lib. de nat. mul.*

De uteri inflammatione à partu.

CAP. XIX.

INflammatio uteri à partu contingit, vel quia fœtu grandiori exiſtente, uterus anguſti eſt oris, vel quia aliter ex laborioſo partu ſive abortu ad ipſum uterum ſanguinis effluxus fit, aut extractionis violentia ipſe uterus laniatur. *Cauſa.*

Cognoſcitur, quia adeſt in ventre calor ingens, febricula, ſitis, caligo, dolor in coxis, imus venter plurimum intumeſcit, calor eſt vehemens, alvus turbatur, & quæ ejiciuntur calida ſunt, & peſſima, cibi faſtidium adeſt, ac dolor juxta ſynciput, nauſea, debilitas ventriculi, quæ omnia ſigna ex Hippocrat. deſumpta *Signa.*

ſumpta

ſumpta ſunt, hoc vitium ſterilitatis, aut alterius majoris mali cauſa eſſe ſolet, *Prognoſticũ* ſæpe etiam mortis, nam ulcera ſaltem relinquuntur, quæ ut plurimum maligna fiunt, & temperiem, compoſitionem, ac unitatem pervertunt, quæ ad concipiendum ſunt neceſſaria.

Curatio. Curatur primò ſanguinis miſſione ex pede, deinde lavacris, fomentis, ac reliquis, quæ dolorem leniant, ac ventrem molliant, eadem demum curatio eſt, quam c. de uteri inflammatione, ſuperius adduximus, cavendo, ne ſi nimis frigida utero adhibeantur, puerperium ſupprimatur.

De uteri ulceribus à partu.

CAP. XIX.

Cauſa. ULcus fit in utero, ab ijſdem cauſis, à quibus inflammatio, aut ab ipſa inflammatione, aut copia mordacis humoris in corpore præexiſtente, aut ob difficilem partum, vel abortum, uti ſuperiori c. diximus, quia nimirum extractionis vi laniatur uterus. *Notæ.* Cognoſcitur, quia ſanguis, pus, aut ſeroſa ſanies ab utero effluit, dolor in ventre gravis eſt, quaſi parturientis, crura, & pedes intumeſcunt, & morbus hydropis ſpeciem refert, cum tamen non ſit: ſi uterus primario afficitur, ejus purgatio purulenta exit, & compacta, ſi per conſenſum, tenuis ac ſanioſa. *Prognoſticũ* Ocyſſime curandum uteri ulcus, ne depaſcens evadat, aut malignum.

Curatio. Ac ſiquidem per conſenſum totius fiat, Primum habito reſpectu ad totum vomitu, ac purgatione per alvum medeberis, modo puerperium, jam ſubſtiterit, deinde ijs, quæ ulcus ſanent. Si verò ulcus primaria fiat uteri affectione, ex partus difficultate, vel dilacerante grandiori fœtu, nulla habita totius ratione, ea ſunt adhibenda, quæ ulcus curent, de quibus abunde 2. lib. c. de uteri ulceribus 2. 3. & 4. remed. genere: dilaceratas tamen partes non adſtringentibus, ſed modicè ſiccantibus, ac adglutinantibus reficies, ne cohibeatur puerperium, quo adhuc fluente, curatio difficilior eſt, ſi enim ſiſtis, impediuntur lochia, quæ plurima mala inferre ſolent, ſi ſinis, ſolidari non poteſt ulcus, quanquam enim ab ulcere non prodeant, tamen humectatur ſanguine ulcus. At utcunque ſit compeſcendum nulla ratione puerperium eſt, ſed ulceris curatione poſt habenda, quoad ceſſet, ſi modò intra conſuetos terminos finiatur.

De rugis, quæ poſt partum in ventre fiunt, & in mammis.

CAP. XX.

Cauſa. QUando fœtus in utero ad tantam magnitudinem creſcit, ut ventris cutem denſam reddat, aut etiam ſciſſuris non levibus findat, tunc à partu, tenſis partibus in ſe concidentibus, rugæ in ventre manere ſolent, quod malum fœminis indecorum eſt, & moleſtum, ac viris ingratum; mammæ etiam gra-*Sciſſuræ.* cileſcunt, poſteaquam lac evanuit, ob eandem rationem. Porrò præcaventur ſciſſuræ, ſi à quarto gravidationis menſe, ventri imponatur linteum oleo amygdalarum dulc. madidum, aut ſeſamino, quo mollior fiat cutis, & magis cedat. *Rugæ.* Rugæ verò à partu relictæ curantur, duplici remed. genere, quæ in hoc conſpirent, ut cutem pinguiorem reddant, ac ſolidiorem, ut enim

gracilia,

gracilia, & laxa corpora in se concidunt, sic pinguia tenduntur, ac pellucent.

Primum igitur si puerperis tempus nondum sit præterlapsum, ventri admoveatur sequens unguentum: ℞ spermatis cetæ ʒ ij, olei amygdalarum dulc. & hypericonis an. ℥ i ß, sævi hircini ℥ i, ceræ novæ q. s. fiat unguentum, aut ℞ ceræ novæ ℥ iij, spermatis cetæ ℥ i ß, terebintinæ Venetæ aqua rosarum lotæ ℥ ij, olei amygd. dulc. Hypericonis an. ℥ i, assungiæ cervi ʒ i ß liquefiant simul, & aufer ab igne, tunc immerge telam canabinam, ad ventris magnitudinem, quibus compositionib⁹, si lochia jam subsiterint, addi potest olei mastichini, & myrthini an. ℥ i; inprimis autem prodest id, quod recipit limaciorum lib. 1. florum anthos p. iij. concisa conjiciantur in vas figulinum plumbo oblitum, ac fideliter obturatum, demergatur in fimum equinum, ibique sit per dies 40. deinde expressus liquor in ampulla vitrea obturata servetur, ac per triduum soli exponatur, quo deinde liniatur venter, facilius tamen conficitur hoc aliud: ℞ succi radicis liliorum alborum, mellis, & ceræ an. partes æquales ad ignem fiat unguentum; aut pinguedinis cujusvis ℥ i, ceræ rubeæ ℥ ß. prodest ventri imponere mesenterium vervecis, aut capræ, vel corium oleo madidum, vel oleum nucis Indicæ; vel ℞ adipis extractæ ex vulva balenæ ℥ iij, liquetur in fictili, & cum pulvere cornu cervi fiat unguentum, valet etiam aqua ex albumine ovorum destillata, aut solus adeps, aut cinis testudinis cum ovi albumine, & lacte, quibus venter bis in die intingatur. *Vnguenta cutem impinguantia.*

Secundò si puerperia jam desierint, addenda etiam sunt, quæ leviter constringant, solident, firment, ac planam reddant cutem, in quem usum inprimis utilis hic stillatitius liquor: ℞ aquæ destillatæ ex floribus altheæ, & malvæ lib. ij, aquæ ros. lib. j. ß, limones duos, remota cuticula exteriori minutim scissos, prunorum sylvestrium immaturorum lib. j. omnia per biduum infundantur simul, deinde lento igne vitreo alembico destillentur, ac venter inungatur; magis tamen solidat hoc, ℞ ficuum lib. j. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ℥ ij, gallarũ, nucis cupressi an. ʒ i, masticis, myrrhæ an. ʒ i ß, seminis fœniculi ʒ i, bulliant cuncta, in aqua fabrorũ, vel ex chalybis extinctione, donec inspissentur nonnihil, tunc ventri adhibeantur; vel post balneũ, ex decocto prædictarum rerum, ventri hæ pultes applicentur: ℞ farinæ fab. oryzæ, glandium, amygdalarum an. ℥ ii, lateris pulverizati ℥ i, boli armeni ʒ ij. sanguinis draconis ʒ i, nucum cupressi ℥ ß, granorum tinct. ʒ iij, gallarum ℥ ß, olei myrthini ℥ vj, aquarum mespilorum, prunorum sylvestrium an. lib. j. aquæ ros. lib. j. ß coquantur ad crassitudinem pultis, ac ventri applicentur, mammas etiam solidant. *Constringentia.*

Ne autem frigiditate & adstrictione offendatur pectus & viscera, addantur masticis ʒ ij, nucis moscatæ ʒ iij. irid. Florentinæ ℥ ß; myrrha his admixta, vel decoctum ejus, aut quavis alia ratione adhibita, illæsis visceribus, ventrem planum ac firmum reddit, mammas efficit duras, compactas, & minores, illæso pectore, pudendum arctius citra uteri noxam, idque pro maximo in hisce rebus secreto habendum est; mastix etiam utilissima. *Myrrha.* *Mastix.*

De virginali adstrictione à partu comparanda.

CAP. XXII.

A Partu laxa manent muliebria, quod causa est aut sterilitatis; aut uteri procidentis, quorum etsi neutrum contingat, saltem fœminæ propriis viris ingratiores fiunt. De remedijs quibus hoc vitium curetur,

justæ causæ urgerent, silendum omninò foret, ne, quod sæpe faciunt sceleratæ & veneficæ vetulæ, aut incauti & parum prudentes medici, subdolis, & fallaciosis juvenculis ea communicent, quo & liberius vitiari audeant, & comprimi facilius sinant, & post multos concubitus, virgines appareant. Nam ne nihil lenarum maleficio desit, posteaquam hasce partes medicamentis coarctarunt, tunc ea etiam adhibent media, quibus etsi falsissima, speciosa tamen certæ virginitatis adsint documenta, atque ita sæpiusculè eandem fœminam, lascivis juvenibus, virginem esse venditant, quo profusius ab incautis & rudioribus pecunia extorqueatur, quæ quidem media à cunctis bonis penitus reticenda sunt, quia ut ait quidam, quæ scire nefas, nescire necesse est; & teste Galeno duorum alterum evenire oportet, aut, qui scribit, expertum non esse, atque ita ea prodere, quæ ipse ignorat, aut expertum quidem, viri boni aliquando partes non gessisse, tametsi à sapientibus multa quasi per manus tradantur, & nos à doctissimo Roderico de Sorea, viro optimo ac honestissimo, & in Salmaticensi Academia Professore primario pleraquè accepimus, quæ apud insignes meretrices celebria ibi sunt, & usitata, ideoque fide digna, & quæ experimentum facilè promittunt, sed levioribus ingenijs omninò celanda, ne minus constantes aut prece aut precio eis abutantur. Ideoq; proditis duntaxat lenarum artibus maleficis, idq; in genere, tacitis mediis, magistratibus, quibus earum puniendarum cura propria esse debet, ad institutum repedemus, ac quibus mediis laxitas uteri emendetur, & reparetur virginalis adstrictio, ijs fœminis, quæ pacis domesticæ, & amoris conjugalis sunt sollicitæ, præscribamus, non ijs, quæ vaga vita delectantur.

Curatio. Id autem fit duobus remediorum generibus. Primum si vulva nimis sit humida, utendum ijs, quæ exsiccare valeant, de quibus capite, de uteri intemperie humida; maximè autem prodest hunc in uterum clysterem injicere: ℞ gallar. num iiij, spodii cohclearia ii. pulverizatis tenuissimè adde vini stiptici ℥ vi; postea vulvæ imponatur hic pessulus, corticum pini ʒ ii, aluminis scissilis ʒ i, cyperi p. i. coquantur in vino ad formam pultis, & cum linteo supponantur sæpiusculè; aut infunde gallas in aqua pluviali per octiduum, deinde lana mollis sulphure respersa in eadem aqua madefiat, ac non expressa siccetur, & pro pessario supponatur.

Adstrictio. Secundò ac præcipuè astringentibus utendum est; foveantur igitur genitalia aqua seu decocto glandium, sorborum sylvestrium immaturorum, prunellorum agrestium, caudæ equinæ, quibus si moschus aut pulvis scordii misceatur, philtri rationem habebit. *Fomenta.* Aut foveantur partes ex aqua aluminosa, vel ex vino stiptico, *Vinum stipticum.* quod fit, si rubrum & austerum coquatur cum gallis, folijs myrthi, rosis rubris, corticibus mali granati, balaustiis ac nucibus cupressi; aut ℞ nucum cupress. gallar. an. ℔ j aluminis rochæ, schoriæ ferri præparatæ in aceto an. ℔ ß, bulliant in s. q. aquæ gallarum, qua utuntur coriarij, primum omnia, confracta, & cum spongia in ea aqua madida locelli foveantur. vel ℞ gallar. sumach. seminis plantaginis, consol. major. aluminis, cimoliæ, cameleæ an. ℥j. coquantur in aqua pluviali, vel chalybeata, & foveantur loca, quibus addi possunt folia olivæ, vitis, quercus, balaustiæ. nucis cupress. malicor. scoria ferri, Karabe, corallum, bolus armeni, sanguis draconis, ex quibus etiam *Encatisimata. Methencrita.* decoctis encatismata fieri possunt & methencritæ: sed & in eosdem usus destillatio sequens mirifica censetur. ℞ gallar. nucis cupress. an. ℔ ß, aluminis ʒ vi. boli armeni ℔ ß, farinæ glandium ac fabarum veterum an. ℔ ß, albumina ovorum x ii, lateris usti pulverizati ℔ i. omnia in pulverem redigantur & per triduum, quia compactæ sunt substantiæ, macerentur in aqua fabrorum ferrariorum, vel in aqua, vel decocto prunorum sylvestrium, mespillorum, caudæ equinæ cum ℔ ß acet. rosacei, tunc per alem-

bicum

bicum plumbeum lento igne destillentur, liquori adde pulveris masticis, myrrhæ, sanguinis draconis an. ʒ ij, soli æstivo per decem dies exponantur. Uteri partes constringit, ventrem reddit planum & mammas solidas. Subinde ex sequentibus pulticulis emplastra locis applicentur, aut ex gossypio ijsdem madido, pessaria fiant. *Emplastra. Pessi.* ℞ cassiæ ligneæ, cyperi, gallar. an. part. æquales, trita leviter coquantur in vino veteri ad mellis consistentiam, & linteo prius madido aqua aluminosa excipiantur, ac fiat pessus. Consimile hoc est, ℞ sang. dracon. boli armen. cortic. citrij, mali granati, aluminis, masticis, gallar. an. ℥ ß, pulverizentur, & cum aqua chalybeata fiant pultes, in dictos usus; cuncta hæc etiam mammis apposita, uti diximus, solidiores reddunt. *Mammas solidiores quæ reddãt* Verum hæc jam cosmeticam artem potius, quam curativam attingere videntur. Caveant tamen iterum ac sæpius medici, ne ea suspectis consulant mulierculis, & ijs, quæ fucatam venditant virginitatem, & vaga utuntur Venere, sed honestis ac probis matronis in eos, quos jam retulimus, honestos usus. *Admonitio.*

SECTIO TERTIA.

De ijs quæ circa fœtum alendum contingere solent.

De nutrice eligenda ac moderanda.

CAP. XXIII.

CUm lac nihil aliud sit quam dealbatus in mammis sanguis ille, quo antea in utero fœtus alebatur, inde fit, ut lac matris longè præstantius alimentum fœtui sit, quam cujusvis alterius fœminæ; ideoque quantumvis nutricis lac laudabile existat, semper tamen maternum præfertur, etsi non ita bonum, quia similius est pueris alimentum. Si tamen nutrix justis de causis sit admittenda, vel quia lac matris integrum non est, vel etiam quia ipsa mater vieta, languida, nobilis, aut admodum deliciosa, vel ob regionis consuetudinem, ob quam ferè video Germanas vel mediocris conditionis fœminas rarò liberos suos lactare; tunc in eligenda nutrice decem sunt expendenda. *Nutrix quibus ne causis addmittenda. Decem conditiones in nutrice expendendæ.*

Primum ætas, quæ sit intra 20. ac 30. annum, in eo enim, quod interiacet, tempore, juventus viget, in qua sanguis & lac magis abundant, & excrementij humores redundant minus. *ætas.*

Secundò habitudo, ut nimirum sit corpore quadrato, ac bene constituto, vividi coloris, pectorosa, & musculosa, duræ ac multæ carnis, non obesa nimis, nec gracilis, sed robusta, ac vigiliarum & laborum circa infantem tolerantissima, coloris candidi; non verò fusca, ut aliqui autumarunt, quod nos alibi rejecimus, sed candidi potius sit coloris, rubore suffusi, qui idcirco roseus dicitur. *Habitus corporis.* *4. Phys. c. ult.* Tales enim alimentum in sanguinem melius convertunt, sed nec dentes cariosi sint, nec anhelitus olidus, nec cutis ulceribus fœda, nec Venereo morbo, arthritico, elephantico, phthisi, nec quovis alio afficiatur, aut aliter valetudinaria sit.

Tertiò considerandi mores, quippe hi una cum lacte in corpus abeunt infantium; quocirca nutrix laudatorum morum sit, nec ocyssimè animi passionibus afficiatur, nec penitus obtusi sit sensus, aut stolidi ingenij, lusca non sit, quia non, nisi transversim, puerum intueri potest, qui *Mores.*

propterea, ne eandem inſpiciendi conſuetudinem contrahat, verendum eſt: caſta ſit, & viro non accedat, ne aut menſes proſiliant, quod ſanguinem conturbat, & proinde lac ipſum, aut prægnans fiat, unde lac imminuatur, ac vitioſum evadat, quia à conceptu laudabilior ſanguis, circa locos ad nutritionem fœtus ſubſiſtit, impurior faceſſit in mammas, unde lac inquinatum redditur; ſunt tamen, qui modicam purgationem menſtruam, lactationis tempore, lac minime vitiare poſſe putent, quin potius reliquum ſanguinem perpurgare; & matri proprium partum alenti, ſi ab eodem viro concipiat, lac non corrumpi Bonachiolus refert ex quodam Nigidio.

Tempus à partu.

Quartò conſiderandum eſt tempus à partu, id eſt, ne nutrix partui ſit vicina, nec multum à partu remota, & ſaltem ſit jam à lochiis libera; ideo ſecundo à partu menſe, uſquè ad ſextum probatur magis, & quæ ſecundum alit fœtum.

Mammæ.

Quintò conſiderandæ veniunt mammæ, quæ mediocriter ſint tumentes, non laxæ nequè pendentes, ſed ſolidæ ac firmæ, mediam magnitudinem, mediamq; duritiem obtinentes, per quas venæ lividæ, tanquam in multiplices rivos deriventur, mediocriter elevatæ, ut ſint lactis capaciores, non denſæ, ne lac in eis conſtrictum quaſi ſuffocetur, & à ſugente puellulo minus facilè alliciatur, qui à mamma duriori offenſus diſcedat, aut ſi pergat, eliditur naſus ac ſimus evadit.

Papillæ.

Sextò papillæ, quæ nec ſic latitent, ut pueri labellis comprehendi nequeant, nec ita longæ, craſſæve ſint, ut totum infantis os impleant, ita ut lingua ad ſuctum & deglutitionem uti expeditè nequeant.

Lactis probatio.

Septimò conſideratur lactis ipſiꝰ natura, quod, præter candoré, ac dulcediné, quę inprimis requiruntur, odoratũ ſit oportet, æquabile, necadmodũ craſſũ nec tenue nimis, quod probatur, ſi ſupra vitreũ umboné, nec prorſus fluat, neque reclinatum omnino conſtet, quidam etiam pilo probitatem lactis experiuntur: nam ſi pilus lacte madens ſuſpendatur, & lac delabitur, reprobandum eſt; ſi verò totum pilum circumſidet, optimum eſſe cenſet Aëtius; lactis itidem boni portio, ſi in vaſculo emulgeatur, myrrhæ tantillo adjecto, ſero pariter, atque caſeo pars æqua datur; improbatur verò, ſi ejus gutta in politum ac mundum digiti unguem inſtillata, immoto ungue defluit, quia aquoſitatis indicium eſt: ſi verò depreſſo & commoto hæreat, coagulati & craſſioris ſignum exiſtit, medium verò inter craſſum & tenue laudabile cenſetur.

Infantis ſexus. *Conſuetudo* *Status.* *Nutricis cibus.*

Octavò eligatur nutrix, quæ marem juſto tempore peperit. Nonò quæ abortire non eſt aſſueta. Decimo quæ grauida non ſit. Hæc ita deſcripta nutrix, diebus primis, quibus lactare incipit, ſimplicem accipiat cibum, ne lactis copia tenellum obruat infantem. Poſtea probatis veſcatur cibariis, & non inebrietur. Abſtineat à vino & à cibis ſalſis, acutis, adſtringentibus, nec porris, cæpis, allio, eruca, vel aromatibus utatur, niſi modicis, ſi fortè regio vel conſtitutio aëris vehementer id poſtulet; vitet animi perturbationes, concubitum vitet, utatur excercitio mediocri brachiorum, & partium ſuperiorum: demum talis ſit victus ratio, qualem poſtulat infantis natura & conditio, ac parentis dignitas, ut ſi puer fervidiore ſit ſanguine, nutrix refrigerante utatur diæta, in aëre degat moderato, à vino & aromatibus planè abſtineat, ſomno indulgeat longiori. Si verò infans frigidioris ſit conſtitutionis, & vini & aromatum nonnihil conceditur, excercitiumque validius: quibus ſi minus bene valeat nutrix, purgetur, & victus ratio mutetur juxta lactis vitium, ac infantis indigentiam. In reliquis, & in ratione lactandi pueruli ſe gerat nutrix uti à nobis præſcriptum jam eſt ſupra c. 12. lib. 4. de nat. mul. ex quo etiam loco pleraq;, quæ ad nutricis electionem pertinent, hûc transferantur.

Lib. 13. c. 3.

Des

De lactis defectu.

CAP. XXIV.

AD fœtus alimoniam, dum utero geritur, uteri venas comparavit natura, ac cum jam in lucem prodit mammas, unde certus quidam respectus inter has partes reperitur. Ex toto enim corpore sanguis in uterum delabitur, toto gravidationis tempore, post partum ex utero, ac reliquis partibus recurrit ad mammas, quæ adenes quosdam sortitæ sunt vim habentes alterandi, ad se confluens, alimentum; quum igitur plus ad ipsas defertur, quam ad nutritionem sit necesse, lac efficitur, qui ex mente Miletij, sanguis est futurus menstruus, coctus in mammis ac dealbatus. *Lac quid.* Ut verò aliis visum est superfluitas nutrimenti, partis ipsum generantis similis, ipsius naturæ; Cum igitur superfluitas seu humor ille parcus est, vel omninò deficit eo tempore, quo abundare debuerat, id est, post partum, lactis defectus nuncupatur, *Affectionis descriptio.* & est symptoma de genere excrementi mutati, quod sequitur, aut malam mammarum conformationem, aut intemperiem, aut solutam unitatem. *Species.*

Causæ hujus affectionis sunt, vitium sanguinis, qui ob id non trahitur, parca ejusdem quantitas; *Causa interna.* corporis imbecillitas, aut ipsius infantis, qui propterea lac sugere nequit; ad suctionem enim sequitur tractio; fœminei corporis ariditas, ob quam quælibet particula avidè amplectitur alimentum, ad sui nutritionem, sic ut nihil sit residuum, quod in febribus ardentibus potissimum accidit: adhæc parvitas mammarum, angustia vasorum, debilitas virtutis tractricis: aut immodica vacuatio per aliam partem, vt per os, per menses, per nares, per hæmorrhoidas. Sunt etiam aliæ causæ externæ, ut immodicum frigus, *Externa.* quia coarctat, & eadem ratione adstringentium usus; cibi pravitas, jejunium, abstinentia, nimius labor, mœror, curæ, sollicitudines, perturbationes animi: subitus aliquis casus, maximè dolor, quia sanguis, & humores ad partem dolorosam alliciuntur, subindeque lac minuitur: medicamenta etiam, quæ impensè calefaciunt, exsiccant aut refrigerant.

Si graciles, rugosæ, & contractæ sint mammæ, ob earum fieri defectum credendum est. *Signa.* Si ex vitio sanguinis, id distinguitur ex indiciis, quæ ipsum biliosum, pituitosum, melancholicumve esse testantur, quæ jam à nobis posita sunt, cap, de menst. suppress. Item ex lactis colore, substantia & sapore, quippe biliosum, serosum est, tenue, flavum, amarum, & nutrix jecoris intemperatura calida laborat: Pituitosum, crassum, album, acidum lac est, & intemperies ac habitus nutricis pituitosus: melancholicum est spissum, paucum, obscurum, fuscum, ac cætera in nutrice melancholiam accusant. Causæ externæ si inquirantur, facilè deprehenduntur, breviter si puer clamat, emaciatur, non proficit, ac panni quibus involvitur, madidi non reperiantur, deficientis lactis indicium est.

Universa ferè curatio in victus ratione consistit: si igitur ex sanguinis defectu, aut ex sicca intemperie lac deficiat, aqua potissimum causa contingit, *Curatio.* curatur primò victu calido & humido, citra excessum, Galeno authore. *1. simpl.* Esto igitur aër humidus, ac moderatè tepidus; *Aer.* nam calore nimio extenuantur corpora, ac dissipantur humores; Idcirco Aristot. in Epyro; Albertus Magnus in Hollandia & Frisia maximam gigni lactis copiam asseruerunt, non ex pascuis duntaxat, verum etiam propter huic rei commodum aërem. Somnus conducit magis, quam immodica vigilia, panis bene fermentatus, triticeus, lac caprinum aut ovillum ex sanis animalibus sumptum, aut coctum cum vitellis ovorum, & saccharo; oryza cocta cum lacte & melle, ova sorbilia, præsertim perdicis sumpta, aut illita mammis, cum adipe anseris: farrum cum jure car-

carnium gallinarum nostratum, vel Indicarum, caponum, phasianorum, hædi, vervecis, vituli, aut junioris bovis, aut caro ipsa cum salsamentis ex eruca, & melle paratis, ubera animalium cocta; rejiciendæ verò carnes sylvestres.

Pisces. Ex piscibus conveniunt troctæ, triglæ, quas Hispani *Salmonetes* vocant, lupus, besucus; salmo, buglosus, soleæ, passeres, lucij & id genus alij. Et in secunda mensa leucophagus, qui cibus albus dicitur, à nobis alibi descriptus, amygdalæ dulces, uvæ passæ, aut pensiles, pistacea, pinei nuclei, eruca, pastinaca cocta sub cineribus, aut cum melle parata, vel illa confectio ex sesamo, & melle, quæ Hispanis dicitur *gergelada*, & abundantissimè lac gignit, aut alia ex lini semine cum melle, aut ptisana cum multo aniso & fœniculo cocta, vel ebibantur ʒ ii seminis anisi, cum jusculo caulium. Dioscoride & Avicenna authoribus fœniculum & apium lac gignunt, quia non intense calefaciunt, sed lac movent ad mammas, & vias aperiunt. Lactuca verò lactis proventum facit, quia sanguinem contemperat, & ariditatem emendat; lac etiam generant brassica, serpillum, sesamum, porrum, eruca, fœniculum, bulbi, si veri inveniantur, qua ratione sperma, eadem etiam lac gignunt.

Potus. Potus sit vinum nigrum, dulce, minimè austerum aut album, tenue, vel certè aqua hordei, cum semine fœniculi, vel cerevisia, præsertim Hamburgensis, cui si butyrum, saccharum & panem addas, ac leviter coquas, vix ullum reperias cibum, ex quo tantus fiat lactis proventus; quocirca non immeritò Germanis fœminis toto ferè lactationis tempore pro cibo simul ac potu est. Vitanda acida, acria, amara, acerba, valde calefacientia, cruda omnia, & salsa; modicus tamen salitorum usus, ut ad impinguationem facit, ita ad lactis generationem, quoniam sal vehiculum est alimenti, & cibum reddit jucundiorem; unde insulsus homo, inutilis & injucundus dicitur; quocirca moderato salitorum esu Apollonius homines impinguare solebat, & Arabes, Moschio, Aëtius ac plerique alij salitorum piscium capita, ad lactis generationem commendant, quod qua ratione, cum impense exsiccent, fiat, non video, nisi, quia sitim movent, & faciunt, ut nutrices majorem hauriant potus copiam, qua eadem ratione existimo Septentrionales nutrices halecibus uti, ut majorem postea ingurgitantes cerevisiæ quantitatem, lactis fiat proventus, quod tamen lac inutile, salsum, mordax ac serosum est.

Si ex calore Secundò, Si ex caloris & flavæ bilis abundantia, lactis defectus fiat, ex supra dictis, frigidiora seliges, ac corpus præpurgabis juxta humoris naturam; At si ariditas ex febre fiat, hæc prius curetur. Si verò ex vitio sanguinis pituitosi, aut ex vasorum obstructione lac deficiat, deobstruere & attenuare oportet. Idcircò ex supradictis calidiora administrentur, & quæ lenium sint partium, ut apium, anethum, pulegium cum vino, aut porrum tritum, aqua dilutum in potu detur, aut aqua & oleo coctum, quod album jus à Galeno dicitur.

Ius album. Admonitio. Cavendum tamen, ne redundante pituita remedia exhibeantur nimis calida, & sicca, quia lac consumunt, & quemadmodum, quæ moderatè menses provocant, lac gignunt, sic, quæ impensè proliciunt, lactis copiam minuunt.

Sanguis nunquam mittendus, nec valida purgantia exhibenda, quia venæ sectio materiam lactis demit, cathartica, ut corpus purgant, sic sanguinem liquant, & minuunt. Verum si ob vitium humorum omninò purganda sit nutrix, semper miscenda, quæ lac promoveant, ita prius per quatriduum hunc capiat syrupum:

Purgatio. ♃ folior. fœnicul. smirnij, pulegij, rapæ an. m. ß. fiat decoctio ad ℔ i, cui adde mellis ros. syrup. de hyssopo de eupat. an. ʒ ii. misce, pro quatuor dosibus, deinde purgetur sic, ♃ elect. lenitivi ʒ vi, mellis aut syr. ros. solut. pro natura humoris peccantis ℥ iii. decoctionis fl. cordialium q. sufficit, fiat potio, sumatur per horam ante prandium, in quo vescatur iis, quæ valeant lac prolicere, de quibus supra.

Medicamenta. Tertiò, exhibenda medicamenta alimentosa, quæ lac gignant, in quorum numero primum locum tenent, quæ sequuntur. ♃ seminis fœniculi, porri, erucæ

rucæ

rucæ an. ʒ ij macis ʒ i. fol. malvæ m. ß. bulliant in jure pulli, de quo sumat ℥ vi, & cum eodem abluantur mammæ, aut fiat hæc confectio. ℞ nucleor. pini, amygdalar. dulc. an. ℥ i seminis petroselini, fœniculi, rapæ an. ʒ i. sacchari dissolut. in aqua fœniculi q. s, fiant rotulæ dosis ʒ ii, & superbibat vinum dulce.

Si ex mammarum gracilitate. Si ex mammarum fiat gracilitate, fomententur cum nuper dicto jure, aut cum decocto fœnugræci, sesami aut camomillæ, quæ in vino bulliant, vel cerevisia, aut ex ipsa cerevisia calida cum butyro. Quibus non proficientibus aut si ex connaturali causa lactis defectus fiat, ultimum erit præsidium nutricem mutare, cunctis tamen prius tentatis, quia mutatio lactis puellulo semper gravis existit.

De Lactis redundantia.

Cap. XXV.

Species. Lactis abundantia in fœminis, quæ pepererunt, interdum tanta est, ut mammæ eam sustinere nequeant, ac præ copia distendantur, & incredibiles excitent cruciatus, quod morbi in excessu causa est. At si (uti aliquando evenit) copia, non tantum per papillas, verum etiam per tota ubera, & aliquando per alas effluat, non amplius causa morbi, sed symptoma erit, contentum sub genere immodicè excretorum. *Causa* Fit hoc malum ex copia boni sanguinis à cibo & potu plurimum nutriente conflata, quæ in venis, mammis & utero communibus abundat, vel quia fœmina lactare desinit, mortuo aut grandiori facto infante aut alteri nutrici commisso.

Signa. Affectus facilè percipitur tum visu & tactu, tum ipsius mulieris sermone. Contingit hoc malum sæpius puerperis, haud rarò etiam reliquis lactantibus. *Prognostica* Ac si lac abundans effluat, nihil est periculi, si verò detineatur verendum ne inflammationem in mammis pariat, aut instar casei cogatur; seu in grumosum lac concrescat, aut aliter vitietur.

Curatio. Ideo quam citissimè hæc affectio curanda, ac si ex suppressis menstruis fiat, omni arte proliciantur vena pedis scissa, & cucurbitulis cruribus affixis, ut Galenus monet. *Si ex plenitudine.* Si verò ex plenitudine totius contingat, curatur quinque remed. generibus.

Victus. Primò victu tenuissimo ex herbis, aut carnibus siccioribus, aut avicularum. Potus sit aqua cocta per se, aut cum semine agni casti. Aër calidus & siccus, vigilia & excercitium conducunt, & frictiones ac ligaturæ partium inferiorum; ac, ut verbo dicam, ea omnia sunt interdicenda, quæ copiosiorem & optimum sanguinem generare valent.

Diversio. Secundò ijs, quæ sanguinem divertunt & evacuant, quod etiam fit frictionibus & ligaturis tibiarum, deinde sanguinis missione ex vena communi, si modò fœmina partui proxima non sit; nam si puerperia adhuc fluunt, aut fœmina à partu non distat, per 15. dies, ex pede mittendus est sanguis.

Repellentia Tertiò repellentia mammis sunt adhibenda, & ut scribit Aëtius, leviter reprimentia; in principio igitur applicetur spongia posca imbuta, aut palmulæ cum pane & posca tritæ; deinde vincire, ac moderatè adstringere mammas oportet; aut spongiam madidam aceto acerrimo, in quo cuminũ incoxerit, admovebis, quod secreti loco habendũ est, aut suffumigiũ ex ipso aceto acerrimo, super ignitos lateres abjecto: aut portulacæ folia cum aceto trita, vel apiũ cum aceto & oleo rosaceo, aut petroselinum cum posca tritum, aut aqua marina, in qua myrthi baccæ coxerint, & farina lentium; aut emplastrũ quod recipit farinæ lentium, fabarũ an. ℥ i succi plantag. aut menth. ℥ iii olei rosacei ℥ ii, aceti ℥ i. misce. At si animꝰ sit lac penitus restinguere, hoc aliud adhibebis emplastrũ. ℞ pulver. myrthillor. ℥ ij, aluminis, psyllij an. ʒ ij, succi coriandri viridis ℥ ß.

Olei rosac. ℥ i. acet. acerrimi ℥ i ß. Valet fex ipsius aceti in forma Emplastri applicata.

Digerentia. Quartò digerentibus utendum est potionibus, fomentis, ablutionibus, inunctionibus, suffumigiis, & Emplastris, inter quæ primum locum tenet hæc potio. ℞ lactis vaccini ℥ iii. muriæ ℥ i, croci subtiliter pulverizati ʒ i. misce: bibat fœmina summo mane per plures dies, aut ammoniacum vino dissolutum ad ʒ i ß, aut radices caulium exterius applicentur cum rosaceo, aut pauco aceto. aut ℞ farin. fabar. lentium an. ℥ j ß croci ʒ i, olei rosʃ. q. s. fiat Emplastrum, cui adde (si velis) parum therebintinæ ad consistentiam. *Emplastra.* ℞ seminis altheæ, fœnugræci lini an. ℥ ß. coquantur in sufficienti q. aquæ ad lb. ß & adde farinæ hordei, lentium an. ℥ iii succi coriand. portulac. an. ℥ ß, olei rosacei ℥ i. Croci ℈ ß aut ℞ apij viridis, ruthæ, menthæ an. m. ß. terantur & adde farinæ fœnugræci, lentium an. ℥ i. olei rosacei & poscæ an. q. s. fiat Emplastrum. Validius adhuc id digerit, quod recipit folior. fœnicul. apij. petrosel. malvæ, altheæ, cum radicibus an. m. i. folior. lauri, florum camomillæ an. p. ß. coquantur simul in aqua, ex quo decocto fomententur & abluantur mammæ, ac postea superponatur rosaceum, omphacinum, in linteo crudo, vel ex æquis portionibus therebinthinæ lotæ in aq. rosac. & vino albo olei laurini & omphacini, fiat emplastrum; aut ex oleo raphani cum pinguedine gallinæ & cera, quæ omnia emplastra, dum mammillis apponuntur, juxta papillas perforentur, aut adhibeatur ovum totum cum rosaceo agitatum, cui lapidis pyritis triti tantillum admisceatur. *Dubium. Succio an conveniat.* Paulus lactis suctionem prohibet, ne major *lib. 3. c. 35.* tractio citetur: Aëtius quem perperam pro contraria parte Mercurialis citat, eam admittit, dum inquit, aperitis, & adultis mulieribus leviter mammæ ex- *lib. 13. c. 34.* sugantur, distinguendum sic, si fœmina insueta sit lactare, dolor magnus, & copia moderata, de qua sperandum, posse solis medicamentis arescere, neque ab infantibus, neque ab adultis exsugi debet. At si quantitas lactis immodica sit, mammæ tumidæ, nec admodum dolentes: ac fœmina assueta, tunc ab expertis, & adultis mulieribus, ut ait Aëtius, exsugatur per longa intervalla, ne frequenti suctione tantum trahatur, quantum medicamento apposito exsiccatur.

Lac minuentia sicca. Quintò iis, quæ lac atterere apta sunt, in quorum numero constituuntur omnia exsiccantia, sive intus sumantur, sive extra applicentur, ex calidis insuper lac minuit ocymum, cariophyllata, piper, castorium, synapi, rutha sylvestris. *Calida. Frigida.* Ex frigidis joschiamus, lactuca, intemperamento frigido, & humido, nam in calido & sicco auget lac; solanum, papaver nigrum, mandragora, opium. *Humida.* Ex humidis succus phylij, coriandrum, Nymphæa, muscilago seminis portulacæ, umbilicus Veneris. Nam nimis frigida nativum calorem extingunt, quo mediante ubera lac efficiunt: humida quantum pituitæ, ac crudæ humiditatis pariunt, tantum de sanguine minuunt, quæcunque verò sanguinem, & semen conterunt, eadem lac destruunt. Avicenna à proprietate, lac minuere scribit illitus mammarum, cum cancro marino in aceto trito, aut cum cancro fluviali adusto.

Inflammatio. Quod si contingat mammas inflammari, curentur initiò in frigidantibus, ac repellentibus ut foliis lactucæ, sempervivi, papaveris vel nympheæ, quæ per se vel in lacte cocta, mammis apponantur, ut lib. 1. dictum est. Nunc solum restat admonere mitioribus ex supradictis, uti oportere, si in animo sit lac in totum non exsiccare, sed excessum minuere. Si verò planè restinguere volueris, considerandum erit, an fœmina sit partui proxima, tuncque à repellentibus penitus abstinebis. *Lac penitus exsiccantia.* Exsiccant verò lac in totum ex supradictis fortiora, vel si infanti mater lac sugendum non præbeat, aut si linteamina frigida aqua madefacta mammillis apponantur. Sunt etiam mulieres satis benevalentes, nec plurimo lacte abundantes, quæ tamen, quia ob lasciviam aut luxum lactis molestias vitare cupiunt, remedia postulant, quibus exsiccetur, quibus etiam

leviora

leviora duntaxat ſunt adhibenda. At ubique purgantia vitanda, quia hæc alios humores à ſanguine educunt, hic verò ſolus ſanguis redundat.

De lactis concretione, morbo pilari, ſeu febre lactis.

CAP. XXVI.

Trombosis grumefactio. lib. 4. c. 21. Caſeatio. Species. Nomina.

CONcreſcit lac dupliciter in mammis, interdum enim grumoſum evadit, quod malum trombosis Græcis dicitur, Latinis grumefactio. Arabibus congelatio, & affectio eſt; quæ fit à frigido poſitivè, aut ſaltem ex defectu requiſiti caloris, ut in noſtra ſpeculatione accuratius dictum eſt: interdum etiam lac in caſeum convertitur, quod à calore ſemper fit, aut naturali, aut præter naturam; utroque modo eſt morbus in numero, ſeu magnitudine, alij ad excrementum mutatum reducunt. Dicitur à pleriſque febris lactis, vel malum pili, aut pilaris morbus, quarum appellationum origo ex infra dicendis apparebit.

Cauſa.

Hujus mali internæ cauſæ ſunt, lactis vel mammarum intemperantia calida, vel frigida, prout citato loco ſatis enodatum eſt: Caliditas enim exſiccando aut ſegregando id, quod tenue & ſeroſum eſt, caſeationem efficit, Frigiditas cogendo, & adſtringendo facit, ut univerſa ejus ſubſtantia in grumos concreſcat. Externæ verò cauſæ ſunt edulia, quæ copioſè nutriunt, viſcidum craſſumque ſanguinem progignunt, & inſuper cuncta ea, quæ naturali quadam vi, ſanguinem cogere, & condenſare valent, ut omne coaguli genus, cnicus, cinara, guttur gallinæ, flos cardui, ac devoratus pilus, qui ſi non concretionem lactis, ſaltem mammarum dolorem excitare, contemplatores animadvertiſſe ſcribunt, unde & nomen apud mulierculas retinuit Pilaris morbi, uni rariori cauſæ tribuentes id, quod à pluribus frequentius fit. Vocant etiam mulieres malum pili, & febrem lactis, cum ob lactis abundantiam recentes puerperæ febres ſubeunt ac cruciatus.

Signa.

Cognoſcitur hic affectus, quia concretione mammæ in tromboſas quaſdam durities, eaſque inæquales cum dolore tument, extenduntur ac turgent, lacte nullo nec etiam ſuctu ab eis inſtillante; Durities verò illæ variis in locis elevantur, quia mammilla ſpongioſa cum ſit & cavernoſa, materia in ea contenta non poteſt liberè à loco ad locum fluere, quo fit ut variis in locis emineat. Quod ſi malum à cauſa frigida contingat, tumor adeſt gravis, dolor obtuſus, ſenſus frigoris in mammis, præceſſit victus ratio, temperatura, aut aëris conſtitutio infrigidans: ſi à calida febris oritur, unde febris lactis etiam à fœminis nuncupatur, inflammatio adeſt, dolor major, tumor acutior, fervor papillarum, & partium circumſtantium ac capitis cruciatus.

Prognoſtica. Hiſtoria.

Periculum eſt ne ex hoc malo inflammationes, dolores, tumores, & ulcera fiant, ut ſæpe contingere animadvertimus: ſed & inſaniam ex lacte in uberibus concreto Hippocrates fieri ſcribit, quod Galenus, ut ipſe in commentario refert, accidiſſe nunquam vidit, fieri tamen poſſe non negat, & rationem reddit; tamen verſatiſſimus Andreas Alcacer Magiſter noſter, & in Salmanticenſi Academia publicus chirurgiæ Profeſſor id vidiſſe mihi ſæpius ore referebat, quod poſtea adnimadverti in ſororia Simonis de Kœning Belgæ. Unde illud Guidonis prædictus Alcacer ſæpiſſimè decantabat, pueri ſumus in collo Gigantis, qui vidimus, quæcunque ille videt, & aliquid amplius. Brachelius etiam mulierem vidiſſe refert, quæ quotieſcunque puerum lactabat, propemodum deſipiebat, & alteram, quæ eo tempore ſemper capitis dolore affligebatur, quod certè fieri poteſt, quia lactis ſuctus reliquos etiam humores ſæpe ſurſum avocat, ſi calidiores ſint.

Curatio.

Curatur primò hoc malum victu modico, parum nutriente, temperato,

&

& qui ſanguinem minuere valeat, vel minimè augere: Ita in caſeatione frigida vel parum calida conveniunt, in grumefactione verò ea, quæ moderati ſint caloris, non intenſi, ne major fiat attractio, nam ut alibi ex Ariſtotele cudimus, *quæ concreſcunt à frigido, diſſolvuntur à calido, & quæ concreſcunt à calido, ſolvuntur à frigido.* *Victus.*

Diverſio. Secundò iis utendum quæ ſanguinis curſum avocent, pro qua complenda operatione, ſanguinis miſſio fiat ex pede, cucurbitulæ cum ſcarificationibus applicentur, & crurum fiant ligaturæ ac frictiones.

Lac concretum diſſolventia. Tertiò ac præcipuè, præmiſſis evacuationibus univerſalibus, ſi corpus plenum ſit, aut cacochymum, utendum ijs, quæ ipſum affectum reſpiciant, hoc eſt, quæ materiam in mammis concretam diſſolvant, ea autem, aut per os ſumuntur, aut exterius applicantur. Simplicia igitur quæ lac grumoſum ſolvunt, ſunt mel, ſal, crocus, myrrha, ſemen fœniculi, cymini, apij, radix fœniculi, eryngij, raphanus, fœnugræcum, althea, ex quibus ſic fiat pulvis. *Pulvis.* ℞ ſeminis fœniculi ʒi aniſi ℥ ß, apij, petroſelini, agni caſti an. ʒi, coralli rubei, cornu cervi uſti an ℈ ij, ſacchari duplum: Poteſt addi pulvis ſalviæ ſiccæ, mentæ, virgæ paſtoris, quo pulvere utatur in juſculis, & reliquis cibis, aut capiat mane ʒi & ſuperbibat ℥ v ſyrupi, qui recipit radicis Eryngij, fœniculi an. ℥i ß, ſeminis apij ʒ. i, fol. malvæ, fœniculi an. m. ß. coquantur in lib. ij aquæ ad medias, colaturæ adde ſyrupi de quinque radicibus, oxymelitis an. ℥iii. miſce, Exterius adhibetur mammis fotus ex decocto camæmali, meliloti, fœniculi, anethi, fœnugræci, ſeminis lini, & abrotani; aut foveantur ex ſolo calido oleo, & ſuperponatur hoc. *Topica.* ℞ farinæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, olei ſeſamini, lini, anethi an. ℥i, axungiæ gallinæ ℥ i ß, cum hydromelite, fiat emplaſtrum. Aut ℞ foliorum malvæ m. I. lentium p. I. coquantur, contundantur, & per cribrum extrahantur per ſe, aut addito ol. roſ. & axungia gallinæ, mammis applicentur in forma emplaſtri: majoris efficaciæ ſũt betæ folia oleo cocta, quoad cõtabuerint, præſertim ſi addatur farina fabarum cum oleo ſeſamino, vel violar. Mirificè etiam prodeſt apium hortenſe tritum, & mammis impoſitum, aut farina lentium muria vel aqua marina cocta: Aut ℞ mellis ℥ ß, ſtyracis, calaminthæ ʒ iii, fellis bubuli ʒ ii, olei camomillæ ℥ i, myrrhæ, thuris an. ℥i. miſce, fiat emplaſtrum mammis imponendum: cui conſimile eſt aliud, quod recipit aniſi, calaminthæ, ſeminis apij, cumini, farinæ cicerum, betæ nigellæ, foliorum lauri an. ℥ i, myrrhæ ℥ ß, pulverizentur, & cum ſucco betæ fiat emplaſtrum. Utile eſt etiam id quod paratur ex pulvere lapidis pyritis, ſeu marchaſitæ cum oleo roſ. & ovi albumine.

Caſeationis curatio. Quartò. Vbi in caſeum à calore lac convertitur, mammæ foveantur poſca cum ſpongia vel filtro applicita, vel apponatur ſuccus ſolani, aut portulacæ cum aceto, aut acetum cum oleo roſaceo vel violaceo agitatum, quibus addi poteſt farina fœnugræci, vel furfuris, deinde applicetur muſcilago fœnugræci cum cera: Aut hoc, ℞ ſucci caulium, ſolani, coriandri an. ℥ ij, in quibus tepefactis linteum madefiat & applicetur: Aliud conficitur ex foliis caulium contuſis, aut ſucco caulis cum myrrha & croco: Valent etiam furfures cocti cum aceto & foliis mentæ, braſſicæ vel halicacabi, aut cereviſia cum butyro calida admoveatur. Coagulum leporis cum aceto in cauſa calida, aut cum oleo tepido in frigida lac ex quavis cauſa concretum mirè diſſolvit, ac ſuccus herbæ, quam vocant morſum galli cum aceto & oleo. At ſi ob lactis copiam concretio fiat, ſenſim à perita aliqua fœmina ſugatur, poſtea jam dicta localia adhibeantur. Mammarum verò rugæ & flacciditas curantur, ut rugæ ventris, de quibus ſuprà egimus proprio cap.

Inflammatio & dolor. Quintò. Si mammæ in tumorem magnum attollantur, inflammentur ac doleant, admoveatur medicamentum quod recipit unguenti roſacei, ceroti, ſantalini an. ℥ i, olei roſacei, camomillæ, an. ℥ ii, miſce. deinde apponatur ſequens cataplaſma. ℞ fabarum farinæ. orobi an. ℥ ß, ſucci chelidonij majoris, menthæ an. ℥iii, olei liliorum, menthæ an. ℥ ii, fiat cataplaſma. Quod ſi dolor ſit

sit pungitivus, argilla cum aceto mixta dolorem lenit ac dissolvit, aut ℞ furfuris pij, florum camomillæ, meliloti an. p. 1. ß, farinæ fabarum ℥ iii, pinguedinis gallinæ ʒ x, croci ℈ ij, olei rosar. anethini an. ℥ ii, olei violar. ℥ i misce. Demum si ad suppurationem tendat, fiat cataplasma ex malvis coctis & contusis, addito butyro recenti, oleo ros. vitello ovi & croco, deinde curetur, ut cap. de mammarum inflammat. dictum est.

Scholium.

Quæstio. An pilo hausto lac concrescat, & mammæ doleant.

7. de hist. an. 11. *Lib. 31 c. 10.* *24. pract. 8.* *1. Opinio.*

Et devoratus pilus] *Aristoteles ubera sic fungosa esse scribit, ut si in poculo pilum fortè hauserit mulier, dolor moveatur in mammis, nec cesset, donec pilus pressus sponte exeat, aut cum lacte exsugatur. Adstipulatur Plinius, qui cancrum fluviatilem marinumvè illitum in mamma, vel carnes muricum appositas pilos tollere prodidit. Alzaravius idipsum non solum confirmat, verum etiam vidisse testatur, ejusq; rei signum esse dolorem ac ruborem mammillæ, febrem & capitis cruciatum, quæ omnia cessent, ubi pilus egreditur. Hanc fabulam prorsus commentitiam non esse credit Lusitanus Veiga, neq; planè absurdum, vel epotum, vel cum cibo sumtum pilum ob sanguinis ad ubera confluxum & suctum continuum, ac partis laxitatem eò confluere. Vocatur hic affectus Græcis trichiasis, Latinis pilaris morbus, vel malum pili aut pilare, Hispanis fœminis (* Pelo *) quo nil in earum ore frequentius est: Atq; his in totum Cardanus suffragatur. Rondeletius tamen malum hoc ex pilo hausto nulla ratione fieri posse contendit, ac per meseraicas, epatis exiguos ductus, venam cavam, & axillares, ac deniq; per tot angiportus tenuesq; anfractus ab ore ad mammillas pilum nequaquam duci, quin potius si devoretur, per inferiora cum fecibus alvi facilè delabi: Ab eadem parte stat Christophorus Veiga, & Mercurialis ubi hanc appellationem, in hominum opinionem, vanam falsam ac superstitiosam irrepsisse sentiunt.*

4. de locis 3. *2. Opinio.* *De variet. 44.* *De hist. aquat. c. de cancro.* *3. varriar. lect. 4.*

Lib. 1. c. 4. *3. Opinio.*

Alexander Benedictus aliâ incedit viâ, & quanquam negat haustum pilum ad mammas devenire, tamen in ipsis mammis pilum gigni non inficiatur, haud aliter, ac in veteratis abscessibus ob varias humorum qualitates materiam in calculum, arenam, ligna, carbones, amurcam, & cetas porcinis similes converti constat. Unde Vesalius non verum pilum in mammis gigni, sed quippiam pilo persimile, sicuti in renibus, urinarijsq; meatibus filamenta gignuntur. Ego verò mulieres initio deceptas fuisse conjector, quia lac à fibris sicuti sanguis concrescit, & fibræ hæ pilos referunt, ideoq; sibi persuasisse, à pilo concretionem fieri. Neq; difficilè fuit Aristotelem ab aliqua istarum muliercularum, quæ id perperam retulit, circumventum esse, subindeq; connumeratos viros doctos rei specie & viri autoritate ludificatos, in eandem credulitatem incidisse. (Nam & bonis medicis similitudines pariunt errores ac difficultates, inquit Hippocrat. *) Unde vere Perseus dixit, nil tam absonum somniasse unquam febriculosum senem, quod Philosophorum aliquis non dixerit, neq; ullum esse tam absonum mendacium, ut teste careat, Plinius affirmat. Cum his tamen haustum pilum ad mammas pervenire posse penitus non negamus, vidimus enim aciculam à puero 6. annorum devoratam, post decimum octavum cum 24. jam ageret annum per crus rubigine obsitam pullulare. Erat autem is Hinricus Alvarus filius Francisci Lopezij Brandani, ad quem à matre consternata vocatus avunculus meus Emanuel Vazæus insignis medicus ac chirurgus Regius, quo temporis momento aciculam hauserat, quia vidit nullum inde symptoma aut malum suboriri, rem naturæ commisit, sperans fore ut per alvum reijceretur, sed uti dixi, post 18. annum cum jam res planè esset oblivioni tradita in crure apparuit: Verum hæc si quando eveniant, ex ijs sunt, quæ rarò eveniunt: Idcircò errat insana credulitas, quæ ubi malum mammarum in puerperis videt, pilum appellat, unicæ causæ eiq; rarissimæ tribuens, quod frequentius ab aliis provenit.*

3. de fab. 18 *4. Opinio. Autoris sententia.* *6. Epid. cir. en fin.* *Historia mira.*

DE

De lactis vitiosi emendatione.

CAP. XXVII.

CVm lac quatuor qualitatibus præditum esse debeat, candore, dulcedine, odore, & substantiæ mediocritate, à quacunq; earum deficiat, vitiosum judicatur, tametsi Belgicæ fœminæ, lividum præ cæteris commendant, tantum abest ut damnent. Dedit errori occasionem Aristotelis locus malè intellectus in lib. de hist. animal. quem nos alibi exposuimus. *Lib. 3. de hist. an.* *Species.* Laudant etiam in substantia tenue, quod inde desumptum existimo, quia fuscas nutrices, quibus subinde lac tenue est, cæteris præponunt. Est autem vitiosum lac symptoma in genere mutati excrementi.

Causa. Causa est vitiosus sanguis, jecoris, ventriculi, aut totius corporis intemperatura; prava victus ratio, aut animi motus vehementes, corporis nimiæ exercitationes, immodica Venus, potus aquæ aut cerevisiæ depravatæ, immodicus vini usus, cibi pravi, carnes putridæ, salitæ, infumatæ, porrum, allium, cæpe, corrupta olera, aromatum copia.

Signa ex lacte. Lactis probatio. Proditur lactis vitium ex ipso lacte, ex nutrice aut infante. Ex lacte, quia si linteum candidissimum in eo immergatur ac siccetur umbra, vitium refert, nam si fuerit lac biliosum, flavescit linteum, si melancholicum, nigrescit, si pituitosum, sanie inficitur. Ex odore etiam, quia si lac calidum naribus applicetur, virus aut pravum nidorem percipies. Sapores etiam ut salsedinem, amaritudinem, acorem & insipiditatem gustus prodit: crassitiem & tenuitatem, lubricitatem & lentorem ungue & vitro probabis, prout cap. de eligenda nutrice dictum est: Si enim gutta ejus ungui instillata non defluat, nec veluti mel aut gluten adhæreat, lac bonum esse judicamus; sed & in hunc etiam modum probari potest, infuso lacti in vas vitreum, coaguli tantillum admiscetur, digitisque agitatur, ac postquam concreverit inspiciatur, num casei portio, quam seri minor sit, hoc enim lac inutile est, contrarium huic concoctu contumax, probatissimum quod utraque hæc habet mediocria. *Ex infante.* Iam verò ex infante cognoscitur lactis vitium, si in ipsius ore ulcuscula generantur, aut quantumvis uberrimè sugat non proficit, imò emaciatur, plorat ac vigilat. *Ex nutrice.* Ex nutrice, quia mammæ exulcerantur, & nomæ, sive depascentia ac serpentia ulcera in illis fiunt. Ipsa præterea nutrix intemperie aliqua afficitur, libidinosa, iracunda, aut ebriosa est: *Prognosticum.* Itaque cum hoc malum nutricibus scabiem, panos, & papularum eruptiones producat, ac mammarum exulcerationes, ut lachrymæ oculum mordent, & acria excrementa intestina: Infantibus etiam exitiosum est, quos in extremam sæpè perniciem ducit.

Curatio Curatur sanguinis emendatione, quod fit primò optima victus ratione contraria humori peccanti, & in ea copia cibi adhibeantur, quæ probè conficiatur, ac nutrici & puero sufficiat, abstineat verò à suprà dictis cibis. *Victus.* Utatur carnibus, & sorbitionibus seu ferculis temperatis, ac cibis dulcibus. Potus sit vinum mediocre & odoratum, nam ut Paulus & Aëtius prodiderunt, pravus lactis odor hujuscemodi vini potu emendatur. *Lib. 1. c. 4. Lib. 13. c. 36.*

Attemperatio. Secundò attemperentur humores ijs medicamentis, quæ contrariam peccanti qualitatem sortita sint, quorum materiam per genera reperies c. de uteri intemperaturis. Si acrius tenuiusque evaserit lac, multis laboribus & exercitiis nutricem levare oportet, quæ non nisi emulso prius omni vitioso lacte, acri, crasso, vel fœtido, puero papillam præbeat: Potissimum verò acre jejuno infanti neutiquam exhibeatur, & nutrix balneis utatur aquæ tepidæ. Crassum verò ac pituitosum laboribus cibum præcedentibus extenuetur, & oxymelitis in potu usu, cum cibis verò conducunt origanum, hyssopus, satureia, thymus, & raphani modicus usus.

Tertio

Tertiò purgandum est corpus nutricis. Primum pleniori cathartico, benigno tamen, secundum humoris peccantis redundantiam, & qualitatem: Deinde per epicrasin ter quaterve in anno, medicamento, quod vel humorem seligat, vel leniendo vias abstergat, ut si quid crudum aut pravè elaboratum juxta jecur ac venas ejus consistat, excernatur, antequam majores venas conspurcare valeat. Paulus & Aëtius purgationes in hoc casu prorsus rejiciũt, præsertim si nutrices semper eo vitio laborent, dum lactant, quia cathartica amovent sanguinem à mammis, & minuunt, ac violentius consumunt lac. Conatur hosce autores interpretari Mercurialis dicens, si humores pravi lac vitient, excernendos esse, ac expurgandos; si tamen multi non fuerint abstinendũ esse purgatione, quæ quidẽ interpretatio frivola omninò est, nam prædicti viri de à lacte ab ipsis humoribus jam vitiato ibi loquuntur, potiꝰ igitur interpretandi de iis fœminis quæ intemperiem aliquam connaturalem habent, quæ humores pravos gignit, qui quantumvis expurgentur, denuò succrescunt, & tamen lac consumitur. At reliquæ quibus ascititia est intemperies, & humores casu aliquo redundant, purgandæ sunt pro natura humoris, cassia, manna, sirupo rosaceo, aut violar. solutivo, aut conserva rosacea aut viol. rhab. agarico aut certè apozemate, ad humoris naturam concinnato, sicuti cap. cit. abundè reperies.

Purgatio.

Quæstio an purgatio conveniat ad expurgationem lactis vitiosi.

Qua ratione tractandus infans recens natus.

CAP. XXVIII.

AD obstetricem etiam seu potius nutricem ac puerperã scire pertinet, qualiter nuper natus puellus sit tractandus, quo cibo alendus, & quibus remediis, infantilibus ægritudinibus, iis nimirum, quibus jam affecti in lucem veniunt, aut ilicò à partu corripiuntur, sit obviandum, quod propterea ultimo loco docendum fuit; ad hæc enim raro medici accersuntur, & si de iis consulantur hæsitant; indignum autem fuerit, ut quos ipsi curare non audent, à mulierculis sæpissimè curatos videas, aut si nullam opem à medicis consecutæ puerperæ muliercularum consilio ductæ, suos partus in perniciem crebrò deducãt. Igitur edito in lucem infante, ilicò umbilicus resecandus spacio trium digitorum à corpore, deinde obligandus in parte inferiori, in superiori verò, ubi resectus fuerat inspergendus æquis portionibus pulveris de bolo arm. sanguinis Draconis, sarcocollæ, myrrhæ, & cumini; tunc lana molli oleo olivarum intincta obligetur, deinde à nutrice, vel obstetrice, cujus ungues sint præsecti, aqua tepida totus abluatur, & oleo prædicto ungatur, ut cutis firmetur contra frigus, fumum & similia.

Umbilici sectio.

Nares etiam leniter aperiendæ. & inspiciendum, num virgæ foramen sit apertum. Vesica etiam demulcenda, ut minori negotio urinam reddat, aut oleo amygdal. dulcium pubes perungenda. Oculi insuper tenerrimo linteo aut serico abstergendi. Anus contrectandus, quo citius ad egerendum alvus provocetur, quod maximi interest, quia in pueris recenter natis manet in ventriculo portio sanguinis menstrui, à quo in utero alebatur, quæ imposterum epilepsiam, variolas, & alia funesta mala generare solet, & à fœminis Hispanis dicitur *(ferrado)* Italis impropriè *(collostro.)* Et ut expurgetur, ubi primum in lucem veniunt, antequam lac gustent illis exhibendum est pauxillum mellis favi aut virginei, aut mixturæ quæ recipit prædicti mellis ℥ ß butyri recentis ʒ ij myrrhæ ℈ ß misce ac detur infanti, non verò theriaca aut mithridatium, quod pleriq; faciunt medici, ac obstetrices, quia horum fortiores vires tenellus non citra nocumentum tolerat, ut nos alibi notavimus ex Aldereto, atq; hæc causa est ob quam Paulus infantem recens natum melle primum nutrit, deinde lacte, aliæ per integrum diem à partu solum exhibent mixturam ex syrupo viol.

Partium contrectatio.

lib. de peste.

& ol. amygd. dulc. aut butiro recenti. Quod si fortè nõn adsit nutrix, nec alia fœmina, quæ puerum tribus diebus primis lactet, satius est quam à matre sugere prædicta mixtura cibari à partu toto triduo aut quatriduo, quo tempore jam lac purum censetur: nam si contingat infantem ante hoc tempus lac ma-

Collostrum. tris suxisse, collostratus fit puer, & curatur eadem mixtura. Est autem collostrũ impropriè sive ferrado, uti jam diximus, excrementum illud cruentum, piceum vel nigrum, quod experimento constat in ventriculo pueri recenter nati reperiri, & ilicò cum nascitur, aut saltem intra diem naturalem emitti aut alias perire, aut epileptico morbo affici: sed experimento etiam compertum est, si ante partum ejiciatur certissimum esse abortus indicium. Collostrum verò propriè dictum, est lac puerperæ tribus primis diebus confectum ex menstruo futuro sanguine, non tamen adhuc benè repurgato.

Sed jam ad puerum revertendo custodiatur inprimis ab immodico calore vel frigore. Et postquam umbilici pars deciderit, id quod plerunque à tertio aut quarto die fieri solet, conspergi residuum debet cinere cochlearum, aut plúbi usti, aut ex unguibus vituli, deinde mollissimis ac leviter calefactis linteis involvendus, mollissimeque ejus membra contrectanda & unumquodq; suo loco rectè ac non confusè neq; distortè collocandum, idq; non semel in die sed

Similitudo. sæpius: Quemadmodum enim tenellæ arbores, prout rectæ aut contortæ educantur, sic eandem formam adultæ tenent, ita etiam infantes si rectè ac legitimè involvantur rectis membris ac recto corpore crescunt, contrà, si curvati aut contorti.

Extensio memb. Sunt igitur membra tepida ac temperata manu explicanda, extendendaq; crura & brachia, & utrinq; juxta latera deorsum versus usq; ad summos pedis digitos deducenda, ut roborentur magis hæ partes, & rectæ jacere consuescãt, imò multis in locis, quo id melius consequatur, manus & brachia infantis per 15. ferè dies intra linteamina involvuntur ac subligantur, ut suis contineantur

Lotio. locis, ne, dum tenellus eas partes movet, dislocentur. Lavari debet infans bis aut ter quotidie, hyeme aqua calida, æstate tepida, nec diutius in aqua retinendus quam dum corpus incalescat, & incipiat rubefieri, curandumque est ne in-

Convolutio ter lavandum aquam naribus accipiat, quia auditui nocet. Lotus infans & abstersus, linteis mollissimis, ut diximus excipiatur, ac pronus in gremium inclinetur, tergumq; usq; ad pedis digitos nutrix mulceat, ac ut supra dictum est involvat, ac guttam unam vel alteram ol. amygd. dulc. naribus instillet; tunc exhibita mammilla parum lactis sugat, ac interim cantilenis & hilari vultu, somnum ei conciliet, ac tandem in cunis sic infantem nutrix collocet, ut caput sit reliquo corpore altius, quo excrementitij humores à cerebro in subjectos canales facilius deriventur.

Decubitus. Cubiculum sit temperatum ad calidum tendens, quam diu verò lactatur, nec cibo utitur solidiori, in dorsum recumbat, quo tutò quiescere possit infans: Est enim dorsum, tanquam in navi carina totius corporis basis ac fundamentum. In latera enim si decumbat periculum est ne ossa mollia adhuc, & laxioribus vinculis nexa sub reliquo corpore extorqueantur, ac gibbosus evadat. At cum jam détire incipit, simulq; solidiori vesci cibo, quo tempore ossium compago solidescit, tunc sensim nunc in hoc, nunc in illud latus decumbere assue-

Cunabula qualia. scat. In cunis verò dum jacet, supra caput vimineum arcum, aut aliam materiam pannis velatam, aut exiguum conopæum subtendere oportet, quæ vagos & incertos puerilium oculorum motus contineat, stabiliat & dirigat, ne aut visus adhuc debilis defatigetur, aut puer anxius in hanc & illam partem oculis lumen quærat quippe sic, si in unam solum partem pertinaciter diu oculos cõtorserit, luscus evadet, vel oculis tremulis & assiduè nictantibus, si in multas & varias partes oculos vibret: Frequens enim contorsio vibratorum oculorum in naturam abit, & habitum contrahit: Idcircò cunabula in plerisq; locis viminea parantur ad hanc formam. Subinde lusca nutrice, solet et iam alumnus luscus evadere. Nam ut ubiq; corpore ita oculis humidus & mollis infans est, qui con-

tinuo inspectu facilè contrahit illam inspiciendi consuetudinem, quam postea mutare nequit, roboratis jam musculis duobus, qui ad hirquos, hoc est, majorem & minorem angulum oculos adducunt, qui motum antagonistarum musculorum facilè vincunt. Sic pueri scævolæ evadunt, dum inertia dextram manum languere sinunt, sinistram usu roborant, nec inficiamur parentum hæreditario vitio id sæpè fieri, utcunq; tamen contingat emendatur ligatione sinistræ manus. Porrò initio infantulo bis in die aut ad summum ter papilla exhibeatur, quoad expeditius & alacrius sugat.

Scævola.

Quamdiu lactandus puer, & quæ ratio parandæ pulticulæ.

CAP. XXIX.

LActe vescuntur infantes octodecim mensibus, alij viginti, communiter autem abundè fuerit biennio lacte enutriri, inde ad cibos solidiores transgredi, tunc enim ferè omnes dentibus instructi sunt, ac videtur natura solidius alimentum expetere, ideoq; tunc temporis cibo communiter delectantur infantes, oblatoque vescuntur avidius. Exertorum igitur dentium terminus, oblationis initium esto, qui tamen omnibus idem non est, nam aliis tardius, aliis temporius exeruntur, non in alium finem nisi ad mandendum, antea verò si solidiori utantur infantes alimento, multis à cruditatibus morbis fiunt obnoxij, quia infirmus eorum adhuc ventriculus debita caret ciborum præparatione, quæ in ore fit, qua nec viri citra noxam carere possunt: Itaque biennio transacto, dentibus proruptis, & puero appetente, solidiori cibo incipiat vesci, sine quo appetitu, etiamsi dentes & anni adsint, ablactandus non erit, nam quæ citra appetitum ingeruntur, ne viris quidem proficua sunt: Subinde si imbecillus sit, & tenera ac debili valetudine, ablactari non debet. At ubi tandem ablactandi tempus fuerit, nutrix illum ad papillam rarius admittat, quo sensim dissuescat, tunc amaris acribusvè oblinatur papilla aloë, absynthio, synapi & similibus, ab eorum tamen immodico usu cavendum, ne labia & gingivæ inflammentur, quod interdum fit; Vidimus etiam quosdam, qui melle potius ac dulcibus, mammillis admotis, quam amaris ablactati fuerunt. Cæterum interim dum lactatur pulticula concinnetur, quæ viribus & consistentia lacti non sit dissimilis, nec coctu aut distributione difficilis, qualis est quæ paratur ex frumentacea farina, quæ reposita in fictili olla nova prius fuerit, ac in clibanum immissa, ibiq; tantisper relicta, donec panis, qui unà immissus fuerit coctus extrahatur, sic enim viscididatem deponit, & minimè cruda est, probatur tamen magis quæ conficitur ex medulla albissimi panis tyrocneste probè scofinati, ac deinde aqua cocti, superaddito oleo vel butyro, pulvisculo anisi, & saccharo in æstate, melle in hyeme, quæ coquitur ad aquæ consumptionem: Sufficienter autem coctam esse cognoscitur cum oleum vel butyrum supernatare videtur, atque hæc per Hispaniam totam est in usu. Septentrionales cerevisia utuntur, quæ leviter bullierit cum panis frustulis, butyro & saccharo, vocant (warm Bier) qua sanè pulticula pueri bene nutriuntur, obesi evadunt & rubicundi. At quæ ex cruda paratur farina obstructiones gignit, tormina, vermes & calculum: Quamdiu verò lac nutrici abundat, utilius fuerit eo solo infantem nutrire, imò multi visuntur, qui lacte contenti pulticulam respuunt, nec ante trimestre admittuut. Et è converso alij, qui post semestre non pultibus solum, sed solidioribus etiam cibis vescuntur, Imò Belgæ mulieres communiter per annum duntaxat lactant infantes, plures etiam per novem menses.

Ablactandi ratio.

Pulticula.

Belgarum mos in lactandis infantulis.

De morbis qui recenter natis contingere solent.

CAP. XXX.

Scabies. QVi capite & toto corpore scabiosi sunt infantes, qui multam ore & naribus pituitam fundunt, qui alvo abunde dejiciunt, nisi id ex abundantia alimenti proficiscatur, sani & validi futuri sunt, ideoque iis nihil adhibendum. *Repletio.* Verum si id ex nutrimenti copia proveniat, cujus rei notæ sunt, quod somniculosior statim & segnior evadit, venter intumescit, inflaturque suspiria hypochondriis distentis trahit, urinæ sint aquosiores, quod malum Hispanæ vocant (ahito) Germanæ (Hertzspan) nihil exhibere oportet, donec cibos prius ingestos consumserit; tunc verò pulticula paranda ex recenti butyro, saccharo & pulvere sesamino, aut pæoniæ; quod si unà alvus sit suppressa suppositorium adhibeatur ex melle, per os verò assumat syrupum ex pluribus infus. *Alvus suppressa.* viol. aut pauxillum mannæ; Venter perungatur oleo amygdalarum dulcium, aut super umbilicum hoc cataplasma apponatur, quod recipit aloës ℥ i. Ellebori albi & nigri an. g. xv. cum felle bubulo incorporentur, ac super gossypium magnitudinis volæ manus umbilico applicetur calidum, quod etiam vermes necat. Aut ℞ fermenti ℥ ii, olei rosacei ℥ i, vitellos ovorum numero 2. probè omnia misceantur, & cum lana aut gossypio pars una umbilico, altera dorso è regione ventriculi applicetur, mirificum esse scio contra hasce repletiones, & etiam bimulis tutò applicari. Contingunt etiam pueris clamosa tormina ex cruditate, his medendum imposita ventri lana succida *Tormina.* oleo camæmali calido imbuta, & lingat infantulus superius scriptam pulticulam.

At ejulantes pueri quatuor placantur modis, papilla exhibita, agitatione *Eiulatio.* in cunis, cantilenis, & linteaminum mutatione. Non sunt tamen vehementius agitandi ne lac recenter suctum corrumpatur, neque quavis alia ratione volubiliter concutiendi, aut curru vehendi, quia ex evectione periclitantur multi ob prædictam causam, quin etiam à violenta concussione aut casu, sæpe mu- *Muti.* ti evadunt, quod cognoscitur, si, qui antea ad ea quæ dicebantur moveri solebant, quasi audirent, ab externa voce aut sono non amplius afficiuntur, qua quidem ratione muti à casu distinguuntur à mutis à natura. Cæterum à cla- *Admonitio.* more pueri in totum arcendi non sunt, nam sic pulmones & pectus dilatantur magis, calor nativus fit vegetior, cerebrum, nares, oculi, & os fusis lachrymis expurgantur, non tamen diutius aut contentiosius clamare sinantur, ne ramex intestini in scrotum decidentis fiat quæ enterocili dicitur, aut ipsius omenti *Tumores inguinum.* quæ vocatur epiplocili: quod si ex ploratu circa inguinum partes interiores tumores fiant aut tale quippiam, curatur appositione cataplasmatis ex semine ameos & luteo ovi, aut ex farina lupinorum vino macerata cum myrrha. aut ℞ aluminis ℥ x. gallarum ℥ v. cum vino rubeo coquantur ad spissitu- *Vermes.* dinem, & applicetur. Vermes in infantium intestinis ante solidioris cibi usum raro enascuntur. Si tamen nasci contingat exhibeantur ℥ iij lapidis bezoartici, aut cornu cervi usti, vel ℥ ii confectionis smaragdinæ, ne de jhacinto in uncia aquæ Portulacæ vel tantillum aloës, sive rhabarbari in cocleari lactis nutricis podex verò inungatur lacte & melle; & nutrix caveat à cibis, qui facilè corrumpuntur.

Franum. Inspiciendum præterea est num lingua pueri inferiori maxillæ adhæreat interventu adstrictioris pelliculæ quod vitium frænum appellatur, & virili etiam

etiam glandi contingere solet, Latinis in lingua ligatio dicitur, Græcis ancinoglosson, Neotericis filum seu ligamentum, ac recenter natis si arctius sit nō solum loquelam impedit, verum etiam suctum. Curatur à principio incisione aut lanceola aut ungue acutiori seu nummi alicujus acie, cavendo tamen à venis ac musculis ibi latitantibus, postea mellis rosacei adhibitione, securius tamen fuerit dissuere quam repentè præscindere.

Vlcera seu fissuræ.

Porrò ex acrimonia urinæ vel sudoris ulcera fiunt, seu fissuræ inter coxas & sub axillis ac in aliis juncturis à parte interiori, vel in collo, quæ facile curantur unguento ex æquis portionibus cerussæ & olei rosar. aut alio concinnato ex albo lithargyrij ac de tucia. Phlogosis verò seu rubedo partium quæ ab eadem causa fit solo lactis aut ptisanæ cremoris illitu sanatur.

Rubedo.

Vlcera alia

Sed & alia ulcera rubea vel livida quæ per totum infantis corpusculum paulò post quam in lucem veniunt, interdum visuntur, contracta ex matris calore aut nutrimento calido. Foveantur decocto rosar. myrthi fumariæ & tamarisci, deinde curentur præfatis nuper unguentis, & lac maternum corrigatur. Contra pustulas & ulcuscula oris, quæ aphthæ dicuntur, & ex acrimonia lactis contrahuntur, valet succus mori austeri, lactucæ, solatri, vel portulacæ cum pauxillo myrrhæ, & corticis thuris, vel cum sumach & alumine, quorum tamen nihil deglutiat infans, sed cum peniculo intincto partes tangantur, addito interdum melle rosar.

Vlcera oris.

Insomnia terrifica.

Terrifica insomnia ex abundantia alimenti proveniunt. Curantur attenuatione lactis, nec statim à cibo in cunis reponantur, sed exhibeatur lingendum tantillum syrupi viol. mellis virginij, aut electuarij diamusci, confectionis liberantis, plirisarcoticon, aut theriacæ smaragdinæ, & fronti applicetur oleum violar, cum aqua lactucæ & croco, naribus instilletur oleum violar. cum pauco aceto.

Mater puerorum.

Eodem planè modo curatur illud aliud malum, quod mater puerorum vulgò dicitur, simile epilepsiæ & fit ex cruditate & imperfecta concoctione cum plus lactis infans assumit, quam possit concoquere. Cognoscitur ex frequenti inter dormiendum ploratu, vigilia, calore ac fœtente halitu, unde multi vermes subesse autumant, cui malo occurritur, si præter ea, quæ diximus, emendetur etiam nutricis lac. Item contra epilepsiam collo appendenda radix pæoniæ, & corallum rubeum: In nares instillandum oleum de castoreo aut de costo: Per os exhibenda pulticula ex butyro recenti, melle virgineo, pulvere radicis pæoniæ & coralli; vel tantillum confectionis smaragdinæ aut diamusci, aut electuarij plirisarcotici, vel g. v. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua pæoniæ, aut ʒ ß coaguli leporis cum mulsa, quo die lac non sugat.

Epilepsia.

Ani procidentia.

Sedis procidentiam curat fomentum ex decocto myrthi, ros. rub. cornu cervini, aluminis, balaustiarum, nucum cupressi, gallarum, tapsi barbati. Pro tremore artuum tota spina dorsi inungatur linimento, quod recipit olei nardini ℥ i ß, olei rosar. ℥ ß misce. Pro difficultate mingendi, inguina & venter liniantur juxta ignem oleo lumbricorum & amygdalar. dulcium. Debilia membra roborat ablutio ex lotura vasis in quo panis fuerat pistus, aut ex decoctione rosar. masticis fœnugræci, valerianæ, mentastri ac similium.

Artuum tremor.

Difficultas mingendi.

Artuum debilitas.

Quoniam tamen hic non instituimus singulos puerorum morbos fusius percurrere, his duntaxat præmonstratis, adversus vitia recenter natis obvenientia, quorum ad nutricem curatio pertinere videtur, de reliquis Deo benè juvante, tractationem seorsim cogitamus.

INDEX DUBIORUM QVÆ SECVNDA PARTE CONTINENTUR.

LIBRO PRIMO.

LIBRO SECUNDO.

LIBRO TERTIO.

LIBRO QVARTO.

INDEX EORUM QVÆ NOTABILIORA CONTINENTUR IN HAC SECUNDA PARTE.

B.

C.

INDEX.

Clavus

D.

Facultas

Fluxus

G.

INDEX.

I.

Inflamma-

INDEX.

Partus

INDEX.

Strangu-

Vacua-

Vlceris

Z.

FINIS.

